MONUMENTA
FIDEI
ECCLESIAE ORIENTALIS.

PRIMUM IN UNUM CORPUS COLLEGIT VARIANTES LECTIONES AD FIDEM OPTIMORUM EXEMPLORUM ADNOTAVIT PROLEGOMENA ADDIDIT INDICE RERUM PRAECIPUARUM INSTRUXIT

ERNESTUS JULIUS KIMMEL
RUTHENUS
THEOL. LICENT. EAMQUE IN ACADEMIA JENENSI PRIVATIM QUONDAM PROFESSUS.

Pars I.

Gennadii Confessiones I. II., Cyrilli Lucaris Confessionem, Confessionem Orthodoxam Ecclesiae Orientalis et Acta Synodi Hierosolymitani complectens.

JENAE
PROSTAT APUD FRIDER. MAUKE.
MDCCCL.

Emendanda et Addenda

in priore librorum symbolicorum volumine a Kimmelio edito *).

Pag. IV, not. 1, lin. 4 leg. concilii pro consilii.
— V, lin. 5 leg. in libro pro operi.
— — lin. 7 leg. allatis pro composito.
— VII, lin. 4 leg. quibus quidem litteris pro quas q. literas.
— — not. 1, lin. 3 leg. Panvinius pro Penuvlnus.
— VIII, lin. 18 leg. ut pro quin.
— IX, lin. 20 leg. qui pro quia.
— XVII, med. Niemeyerus (censur. p. 72 s.) credit, totum dialogum I. Gennadii, qui Viennae primum prodiit, a Romanensibus secundum suae ecclesiae placita immutatum esse. Cfr. praefationis ad Appendicem libb. symbb. finem. — Lin. 10 l. disceptationem.
— XX, lin. 21 leg. Max. pro Lat.
— XXII, lin. 22 leg. conferre solebant pro conferrent.
— — lin. 23 leg. accidit pro cecidit.
— XXIII, not. 2, lin. 7 leg. Renaudoto pro Renand.
— XXVI, lin. 7 leg. ob pro ab.
— — lin. 12 omitte comma post rector.
— XXIX, lin. 7 leg. corda pro corde.
— — lin. 15 leg. supremum pro suum (simil. p. XXX. not. 2 extr.)
— XXX, not. 2, lin. 8 lege deinde pro deindc.
— XXXI, lin. 23 leg. ob quae pro quibus.
— XXXIII, not. 2, lin. 1 adde Smithius post exponit. (Tota haec nota referenda ad pag. seq. not. 1.)
— XXXIV, lin. 9 leg. quidam pro quidem.
— — lin. 21 leg. Hinc pro hunc.
— XXXV, not. 1, lin. penult. leg. XVII pro XVI.
— — not. 2, lin. ult. leg. illa pro ilia.
— XXXVI, lin. 9 leg. ambiguitas pro ambign.
— XXXVII, lin. 12 leg. pro pro per.
— — not. 1, lin. 2 adde se post fere.
— — not. 2, lin. 3 addendum erit ad ante me; quanquam et in libro allato: Lettres anecdotes de Cyrille Lucar, solum me legitur.

---

*) Leviora, velut accentum vel circumflexum omissum, omnia indicare non necessarium visum est. *Herm. Weissenborn.*

Pag. XXXIX, lin. 14 leg. mature pro maturo.

— — lin. 21 leg. successum pro successorem.

— XL, lin. 1 leg. Viziratu pro Viziratum.

— — lin. 4 leg. fructus pro usus.

— XLI, lin. 11 leg. collecturam pro collecturum.

— XLIII, lin. 2 leg. cinxerunt pro circumcinxerunt.

— XLV, lin. 4 leg. du Concile pro Concile.

— XLVII, lin. 1 leg. Oxenstiern pro Oxenstirn.

— XLVIII, lin. 11 leg. insulam pro ipsulam.

— — lin. 16 leg. Berrhoeensis pro Berrhoeenis.

— — lin. 4 a fin. leg. ejus pro sui.

— — lin. 2 a fin. leg. effecerunt pro effecit.

— L, lin. 4 leg. Aegyptia pro Aegypta.

— — lin. 18 leg. Mitylenaeo pro Milyl.

— LI, lin. 4 a fin. leg. consueverant pro consueverunt.

— LII, lin. 3 leg. et a pro aque.

— LVIII, lin. 6 dele alterum esset.

— LXI, lin. 15 leg. praepositione pro proposit.

— LXIII, lin. 6 leg. idque pro et quidem.

— LXIV, lin. 7 leg. Amstelodamensis pro Amstelodama.

— — lin. 15 leg. accidit pro occidit.

De re, quam Kimmelius narrat, Niemeyerus in libri censura p. 73 probabilem proposuit conjecturam, qua et bibliopola Lipsiensis Th. Fritsch fraudis incusatione liberatur: accepisse illum a Normanno exemplarium partem sine titulo et dedicatione; quae tamen ne diutius retineret, ipsum adjecisse titulum Lipsiae impressum.

— LXVIII, lin. 2 adde ei post erit.

— LXXII, lin. 9 leg. volutaverit pro voluntav.

— — lin. 18 a fin. leg. absonae pro absonas.

— LXXV, lin. 18 leg. solent pro soleant.

— LXXVI, lin. 11 leg. motus pro latus.

— LXXVIII, lin. 6 a fin. leg. locos pro loci.

— LXXXV, lin. 3 a fin. leg. nondum pro nondam.

— LXXXVII, lin. 11 omitte in.

— XCI, lin. 11 leg. ut mirer pro quod miror.

— 6 lin. 20 leg. etsi pro et si.

— — — 21 — clarus pro clara.

— — — 6 a fin. leg. toti pro toto.

— 7 — 8 leg. qui pro quod.

— — lin. ult. leg. τηρεῖν pro τηρᾷν.

— 12 — 1 leg. Ἔστι; lin. 11 leg. ἀληθῆ.

— 13 — 11 a fin. leg. φύσεως pro φύσεως.

Pag. 13, lin. 4 leg. φῶς; lin. ult. leg. νοῦν.
— 15 — 15 leg. τοῦτο; lin. 20 leg. Θεοῦ.
— 16 — 5 leg. ἐνίσχυσε pro ἐνίσχυσε.
— — — 8 a fin. ὁ Λόγος legendum, Niemeyerus in censura libri notavit, coll. §. 8 ineunt.
— 21 supra lineam titulus Cyrilli confessio mutandus est in Gennadii confessio II.
— 23 b, lin. 19 leg. Kadde, h. e. judice.
— 27 b, lin. 8 a fin. a. amplexandum pro amampl.
— 28 a, lin. 10 pro ὅτε, quod quidem et in Grotiana editione a. 1645 legitur, ὅτι scribendum videtur.
— 33 a, lin. 8 leg. προςφκειωθεῖσα pro προςκω.
— — b, lin. 7 a fin. leg. gratia pro gratio.
— 34 b, — 8 a fin. leg. integrum pro integram.
— 35 a, — 7 leg. νενομοθετημένον pro γενομοθ.
— — — 9 — οὔτινος pro οὔτ.
— 36 a, — 9 — ποτήριον pro ποτήρων.
— 38 b, — 14 — poenas pro poenos.
— — — 22 — Dominum pro Domium.
— 39 a, — 14 pro φροντίσωμεν praetulerim φροντίσομεν.
— 41 b, — 14 a fin. leg. illuminatum pro illuminatnm.
— 43 b, — 13 leg. quarta pro quarto.
— 45 — 8 a fin. Niemeyerus in censura Normanni conjecturam: περιϊὼν ἐν τῷ (sine ἔτι) amplectitur.
— 47 b, lin. 9 leg. πνευματικὸν pro πεννματικόν.
— 47 a, — 7 a fin. leg. ἅπαντες.
— 50 b, — 1 leg. perlustrandum pro perlustrantum.
— 51 a, — 20 — μή τισιν pro μήτισιν.
— 52 b, — 26 — tripartita pro tripert.
— 60 a, — 7 — ταῦτα pro τοῦτα (quod tamen et in Normanni editione legitur).
— 60 b, lin. 7 leg. Conciliis pro Concilis.
— 60 a, — 21 — καὶ pro και.
— 62 a, — 26 — ἐξεύρωμεν pro ἠξεύρ. (quod idem apud Normannum, typothetae credo vitio, legitur).
— 63 b, lin. 8 leg. tantummodo pro tantumodo.
— 64 a, — 24 — ἀπαραλλάκτως pro ἀπαραλάκτ. (quod habet Normannus).
— 70 a, — 24 — Πνεῦμα pro Πνεῦκα.
— 72 b, — 30 — Deus pro Deos.
— 77 b, — 21 adde: Id. Greg. Nyss. Or. 38.42 p. 618. 680. Lutet. 1609
— 77 b, — 29 — eo fine pro ea fini.
— 79 a, — 20 — Ἡρώδης — Ἡρωδ.
— 80 a, — 3 a fin. leg. κατώτεροι pro κατότ. (cf. quaest. 33 l. 7).
— 81 b, — 26 leg. Porro pro Poro.

Pag. 82 a, lin. 8 Partic. τως, quam hic mutavit Kimmelius, ad p. 144 n. 2 intactam reliquit et hic quoque retinendam fuisse dicit.

— 85 b, lin. 14 leg. conjuncta pro cunj.

— 93 b, — 7 a fin. leg. Porro — Poro.

— 94, not. 1, lin. 8 leg. secutus — secu us (ibidem l. 9 leg. veluti, l. 10 καιρίαν).

— 99 a, lin. 13 leg. αὑτοῦ pro αὐτοῦ.

— 104 a, — 14 a fin. leg. ὅπου pro ὁπου̃.

— 106, n. 1, lin. 7 l. ἀπεκρίθη pro ἀπικρ. Ad notam ipsam Kimmelius calamo adscripsit: *Klausen Hermeneutik* p. 369.

— 110, lin. 8 a fin. leg. πεποικιλμένη pro πεκοικ.

— — not. 1, lin. 1 leg. articulus pro articulos.

— — — — — 3 a. leg. ἐχάρισεν pro ἐχάρισιν.

— 113, lin. 10 leg. ἐμπτυσμούς pro ἐμτ.

— 115, not. 1, lin. 5 leg. Christi pro xti (simil. p. 118, n. 1).

— 117, lin. 1 leg. enarrate pro enumerate.

— 118 b, lin. ult. adde cum ante anima.

— 118, not. 1, lin. 7 leg. Origenes pro Origin.

— — not. 2 leg. Incisionem pro Intercis.

— 121, lin. 7 a fin. scribendum credo μέτωπον pro μέτοπον (quod habet Normannus).

— 121, not. lin. 4 leg. ab pro ac.

— 123, lin. 23 leg. καθὼς pro παθώς.

— 127, lin. 14 leg. Angeli quidem pro quid. Ang.

— 129 b, lin. 23 leg. usum pro usuram.

— 132, lin. 27 leg. εἰρημένον pro εἰρημένοι.

— 135, lin. 1 leg. LXV pro XLV.

— 136, lin. 6 a fin. leg. πληρώσῃ pro πλερ.

— 136, med. in tit. quaestionis leg. LXVI pro XLVI.

— — lin. 19 a fin. leg. post mortem pro a morte.

— — lin. 8 a fin. leg. fortasse pro fortassean (idem p. 201, 6; 312, 11).

— 137, lin. 1 leg. ὀρθόδοξον pro ὀρδ.

— 141, not. 1, l. 16 leg. allas pro alius.

— 143, ad not. 1 adde: cfr. *Köllnert Symbolic.* p. 46. *Baumgarten-Crusii Compendium der Dogmengeschichte.* T. 1, p. 233.

— 145, not. 1, lin. 1 leg. scripsit pro scriberet.

— 150, lin. 8 leg. ל′δ pro ζδ′.

— 156 b, lin. 11 a fin. ad Justin. nomen adscripsit Kimmelius: „*Imperatoris scil. Epist. ad Hormisdam; cfr. Cort. Const. Epist. Synod. ad Damasum; Jenaische Literaturzeitung* 1843, Nr. 273.“

—168, lin. ult. pro πάνταρ in edit. Normanni legitur πάντοτε, quod haud scio an sit praeferendum.

Pag. 170 b, lin. 9 dele comma post disserendi.
— 175, not. 2 dele incisionem majorem post Slavicis.
— 178, lin. 16 leg. εἴμεσθαν pro εἴμεσθεν.
— 183, lin. 7 leg. Χριστοῦ pro Χτιστοῦ.
— — lin. 4 a fin. leg. noxam pro noxiam.
— — not. lin. 4 leg. sacerdos pro sacertos.
— 184, lin. 11 leg. ζώντων pro ζῶντ.
— 185, lin. 6 leg. duorum pro duum.
— 188, lin. 12 a fin. scribendum puto ἄλλαι pro ἄλλαις (quod habet et Normannus).
— 190 b, lin. 1 post suam adde quando.
— — a, lin. 4 legendum puto συνήθειαν pro ζυνήθ.
— 191 a, lin. 4 leg. συντετριμμένην pro συντετριμένην.
— — b, lin. 7 leg. singillatim pro sig.
— 195 a, lin. 12 leg. γυνὴ pro γυναῖκα.
— 198 a, lin. 7 leg. καὶ pro και.
— — not. lin. 5 leg. Joele pro Goele.
— 202, lin. 22 leg. μὴ pro μὲ.
— 206, lin. 24 leg. ὁπόταν pro ὁπ.
— 207, lin. 15 leg. a Deo pro Dei.
— 216, not. init. praefigendus est numerus 1).
— 218 b, lin. 8 a fin. leg. recusatione pro recusationc.
— 221, not. lin. 7 leg. secundum pro secundnm.
— 226 b, lin. 17 post est pro commate punctum ponendum.
— 232, not. lin. 7 leg. Normanni pro Normi.
— 242, lin. 14 leg. famem pro famen.
— 258, lin. 11 leg. ἢ pro ἡ.
— 259 b, lin. 22 leg. vocabitur pro vocabitnr.
— — lin. 3 a fin. comma pro incisione majore ponendum.
— 270, not. l. 2 leg. progredienti pro progrediendo.
— 272, lin. 17 leg. πρὸς pro πρὸ.
— — — 19 — quacunque pro quacunqua.
— — — ult. leg. ex- pro ex.
— 273, lin. 14 a fin. leg. θέλησιν pro θε ησιν.
— 278, not. lin. ult. leg. incidi pro intercisi.
— 283, lin. 10 leg. καὶ pro καl.
— 284, — 10 a fin. leg. ἅγιον pro ἄγιον.
— 285, not. lin. 4 leg. Hintansetzung pro Hindans.
— 293, lin. 12 leg. καὶ pro καl.
— 294, lin. 17 a fin. leg. Ἀλλὰ pro Ἁλλὰ.
— 297 b, lin. 19 a fin. leg. eo fine pro ea fini.
— 303 a, lin. 1 leg ἔπεσον pro ἔπεσαν.

Pag. 307, lin. ult. χειρομαντείας pro χειρεμ.

— 308 b, lin. 25 leg. annuli pro annulli.

— 311, lin. 10 a fin. leg. ὄφιν pro ὅφιν.

— 312, lin. 13 ἀλλιῶς (quod et Normannus habet) in ἄλλως fortasse mutandum; quaest. 70 extr. p. 323, 12 scriptum est ἀλλέως.

— 325, lin. 4 — 19 totum prooemium deest apud Aymonium (Niemeyer in censura laud.)

— 325 b, not. lin. 1 leg. confutatio pro sonfutatio.

— 330, lin. 6 comma post divinas delendum.

— 334, lin. 12 a fin. leg. calumniatores pro column.

— 336, lin. 3: Βιρτεμπεργίδι, pro quo interpres recte Wittembergae posuit, videtur permutatione quadam theologorum Wirtembergensium, quorum Acta Wittemb. 1584 prodiere, ortum esse; illa enim continent Jeremiae scripta hic laudata, sed nihil mutandum videtur.

— — lin. 16 leg. Ἐντείησιν pro ἐντ.

— 337, lin. ult. leg. qua — ratione pro quae rat.

— 338, l. 27 pro puncto colon ponendum.

— 341, l. 18 leg. πᾶν τοὐναντίον pro παντ' τοὐν. In Parisiensi edit. (1705) scriptum est παντ' ουναντίον falso disjunctis vocabulis, Vide p. 395, not. 2.

— 342, lin. 6 leg. αἰτιατὸς pro αἰτίατος.

— — — 18 leg. Spiritu pro Spiritus.

— 343 b, lin. 9 leg. ratiocinationibus pro ratiocinot.

— 344, lin. 20 leg. προδρομοῦ *) pro προδραμοῦ.

— 345, lin. 1 post λέγονται punctum adjiciendum.

— 348, lin. 8 leg. sunt pro sint.

— 352, lin. 12 leg. ἁμαρτωλός *) pro ἁρματωλός.

— 353, not. 2 ad: Cyrilli sermone (adde in) s. Theophania habito adde: pag. 358.

— 354 b, lin. 18 leg. adorant pro adoraut.

— 358, lin. 14 leg. glorificavit pro glorificacit.

— 359, lin. 6 a fin. leg. ἱερεύς pro ἱερεῦς.

— 362 b, lin. 4 leg. compodes pro compotes.

— 364 b, lin. 22 post annos adde vel.

— — — ult. leg. praeterquam pro praeterquem.

— 366, lin. 13 a fin. leg. bonum pro bouum.

— 370, lin. 2 a fin. pro τριχῶς Hardouin. habet τριχῶς.

— 371 b, not. lin. 2 leg. possess. pro post.

— 373 post lin. 17 inserendus videtur titulus: κατὰ τὴν τρίτην τῶν ἐρωτήσεων, quanquam et in aliis editionibus deest.

— 376 b, lin. ult. leg. autographo pro atogr.

---

*) Ita et Hardouin.

Pag. 378, lin. 14 a fin. leg. ἀξιόπιστα pro αξιώπ.
— 380, — 8 leg. Κωνσταντινουπόλεως pro Κωστ.
— 382, — 7 leg. ἄνυδροι pro ἄνυθροι.
— 383b, — 12 leg. discriminis pro descriminis.
— 386b, — 5 leg. tum pro cum. Lin. 7 a fin. leg. ἐνδεκάτην.
— 391, — 16 leg. στόματι*) pro στώματι.
— 392, — 3 leg. Καύκασον*) pro Καύκαυσον.
— 393b, — 13 a fin. aut et aut etiam ejiciendum.
— — not. lin. 2 leg. calumniatoribus pro columniatoribus.
— 394 b, lin. 15 a fin. leg. quod pro quo.
— 395 b, lin. 14 a fin. leg. vacans pro vacantem.
— 396 b, — 8 leg. scintilla pro scientilla.
— 397, lin. 17 a. fin. leg. ἀμέτρως pro ἀμήτρως.
— — b, — ult. leg. oppetiit pro opetiit.
— 399, — 13 leg. ὀπαδῶν pro ὀκαδῶν.
— — a not. 2 post Ed. adde All. **), idem not. 3 post Ead.
— 400, lin. 20 leg. Λουκάρει pro Λαυκ.
— 402, — 16 leg. ὑπευθύνους pro ὑπευθ.
— — — 21 leg. πατρός pro πατρος.
— 403, — 13 leg. frequenter pro frequentur.
— 409 b, lin. 2 a fin. leg. alios pro alias.
— 410 b, — 14 leg. tum pro cum (ita et 422, 6).
— 411 a, — 2 leg. ἀειπάρθενον pro ἀειπαρθένον.
— 412 b, — 12 leg. detorquet pro detorques.
— 418 b, — 18 leg. piissima pro piissina.
— 420 — 7 a fin. καὶ ante Παρθενίου ponendum videtur.
— 428 — 14 pro ἐμμόνους, quod legitur etiam apud Hardouinum, aut ἔμμονος aut ἐμμένουσα legendum credo.
— 434 b, — 7 leg. resurrexisse pro recurr.
— 435 a, — 7 pro ἐγκαλινδουμένων, quod habet et Hardouinus, fortasse ἐγκυλ. legendum.
— 438 a, — 14 leg. πηγή pro πήγη.
— — b, — 8 a fin. leg. episcopatus pro episcopotus.
— 440 a, not. lin. 4 leg. interprete pro intcrprete.
— 446, lin. 22 leg. ἢ pro ἤ.
— 447 b, — 14 aut et aut quoque omittendum.
— — b, — ult. post operetur linea transversa — ponenda, quia sequentia in parenthesi dicta sunt.

---

*) Ita et Hardouinus scripsit.

**) Hoc Kimmelius editioni suae calamo adscripsit; Allatii credo textum significaturus, de quo vid. Prolegom. p. XCI; de editione a. 1645 ibidem egit p. XLIV extr. seq.

Pag. 456, lin. 14 a fin. leg. *ὀρθῶς* pro *ὀρθῶς*.

— 459, — 3 leg. *ὀδοῦσι* pro *ὀδοῦσι*.

— 459, — 10 leg. *ἄτμητα* pro *ἄτημτα*.

— — not. lin. 11 leg. Bibliothecae pro bibl.

— 461, lin. 9 a fin. leg. Transsubstantiationis pro Transsubstantionis.

— 463, lin. 1 leg. *ἀδιάσειστον* pro *ἀδιόσ*.

— 465, — 16 leg. *μόνων* *) pro *μόνον*. Lin. 6 a fin. leg. *ἐπιτετράφθ*.

— 466, — 5 a fin. leg. *ἔρευναν* *) pro *ἐρευνᾷν*.

— 468, med in titulo Quaestionis IV leg. Quid pro Qui.

— 469, lin. 18 Kimmelius margini adscripsit: *Baumgarten-Crusius Dogmengeschichte* I, 229.

— 470, lin. 1 leg. *γεραίρομεν* pro *γεγαίρομεν*, quam lectionem ipse editor not. 1) improbat.

— 471, — 6 a fin. leg. pervicacia pro pervicavia.

— 474, — 13 leg. *προσκυνοῦμεν* pro *προσκον*.

— 476, — 1 leg. *τέως* pro *τεῶς*.

— — — 17 leg. *ὀπαδοῖς* pro *ὀκαδοῖς*.

— 477 supra paginam leg. Synodus Hierosol. pro Dosith. confessio.

— 479, lin. 2 leg. *καθηγέμονας* pro *καθηγεμόνος*.

— — — 6 a fin. leg. *Ἀλυσιτελὲς* pro *Ἀλυσιτιλὲς*.

— 481 b, lin. ult. leg. ob pro ab.

— 482, lin. 9 a fin. leg. *πρεσβείας* pro *προσβείας*.

— 483, — 9 — — ante pro retro.

— — — 6 — — *Ῥωμαίων* pro *Ρωμ*.

— — not. lin. 1 leg. ad pro ed.

— 485, lin. 14 leg. *αἰσθήσει* pro *αἰσθήσαι*.

Ad Indicem rerum praecipuarum addenda:

— 489 b, lin. 12 a fin. post Anima — proborum adde: 139.

— — — — — — appellantur — — : 42 (373).

— 490 a — 10 — — repeti 451 adde: 456.

— — b post v. Charismata adde: Cherubim 310. 471.

— 491 a, lin. 5 leg. coe- pro coe

— — post v. Daemones adde: Decalogus 294.

— — b, lin. 11 leg. ab eo pro eum.

— 492 a post v. Eleemosyna adde: Elisaeus 303.

— 493 a, lin. 7 a fin. leg. Thisbites pro Thesbytes.

— — b, — 1 post numm. 10. 28 adde quando? 77.

— — — 7 leg. absconditas pro absond.

— — — 17 a fin. leg. 306. 472. pro 172.

---

*) Ita apud Hardouinum legitur.

Pag. 493 b, lin. 6 a fin. leg. contra Lutheranos pro coutra Lutheranus et adde num. 483.

— — — ult. leg. fundamentum pro fundameutum.

— 494 b, — 7 — Iterationem pro Iteratio.

— 495 a, — 8 a fin. post Deipara 105 adde semper virgo 356. 411. 433. 458.

— — — 5 leg. 355 s. pro 438.

— — — 4 — ob pro ab.

— 496 a ad v. Panis adde: fermentatus in coena sacra 179.

— — b v. Peccatum lin. 6 post humana adde: 87.

— — lin. 2 a fin. adde 295.

— 498 a, lin. 12 post 195 adde 414.

— — b, — 4 a fin. post 142 adde 424.

— 499 b ad v. Traditio apostolica adde 58.

Quae praeterea mihi commemoranda visa sunt, Appendicis (s. Monumentorum fidei P. II) praefationi inserui, ubi et variantes lectiones ad Gennadii Confessionem (II) genuinam a Car. Ottone ex editione iterata Brassicani exscriptas exhibui.

Scr. Jenae m. Octobri MDCCCXLIX.

H. Weissenborn.

tinetur? Praetermissis igitur operibus virorum quamvis doctissimorum, qui dogmata exponere suisque sententiis illustrare studuerunt, veluti *Joannis Damasceni*, ad confessiones potissimum mentem advertunt, qui Graecae ecclesiae naturam perspicere librisque singularibus tradere volunt. Jam vero, quum nullus exstet liber symbolicus, ab omnibus Graecorum sacerdotibus ita subscriptus, ut ab ejus doctrina se nullo modo recessuros unquam esse, quasi jurejurando se obstrinxissent cuncti, in his ipsis *confessionibus* acquiescendum est, quas vel publicas vel privatas esse scimus, quarum quae ad primum genus pertinent vel pertinere volunt, hoc quidem volumine colligere placuit, ne Graeca ecclesia honore, quo aliae jam dudum fruuntur, indigna videatur esse.

§. 2.

Prima vero occasio, publice, quae sit fides ac circa res divinas persuasio, profitendi oblata est Graecae ecclesiae, quum, Constantinopoli anno saeculi XV. quinquagesimo tertio a Muhammede altero vi expugnata, de Graecorum Christianorum juribus quaesitum esset. Narrat hujus rei locupletissimus testis in *Martini Crusii Hist. Eccles. Turcograec.* II. p. 108 sq., Muhammedem, ceterum saevum tyrannem, Gennadio tunc temporis Patriarchae mirifice favisse, eique non solum dona [1]), ab Imperatoribus Patriarchis electis dari consueta, concessisse, sed etiam domicilium ei donavisse celeberrimum apostolorum templum; denique, homine non procul occiso, verenti Patriarchae, ne ipse criminis incularetur, permisisse, ut sibi monasterium Deiparae Pammacaristae domicilium eligeret. Addit, ipsum Muhammedem visendi et colloquendi caussa in hoc templum intravisse, cui de fide

1) Erant preciosus pileus cum velamento sub pileo, pallium undulatum, albus equus, quo adscenso Patriarchus urbem perequitabat, fausta ei precatus. Cfr. *Heineccius* Abbildung der alten und neuen griech. Kirche. Leipzig 1711. III. p. 60.

Christiana quaerenti Patriarcham liberaliter respondisse. Et hoc ipsum colloquium pro *confessione est*, quam *ecclesiae nomine* Patriarcha exhibuit. Quae quidem fidei expositio eo doctior sane esse debebat, quo magis ipse Gennadius prae ceteris quum Graecis tum Patriarchis doctrina et eruditione elucebat, quapropter σοφωτάτου cognomen ei inditum est [1]). Aetate eum illo tempore jam fuisse provectiorem, inde conjicio, quod non solum quinque annos munere suo functus diutius ecclesiam gubernare noluerit [2]), quasi novis perturbationibus compescendis impar, sed etiam, quia jam anno MCCCCXXXIX. concilio Florentino interfuit, cujus etiam historiam descripsisse fertur [3]). Videtur autem Georgius Scholarius, quamvis doctrinae laude abundaret, tacitus turbulentarum illarum concionum testis fuisse, et auctoritate magis et privato consilio quam ore et oratione valuisse. Quippe sacris non inauguratum synodo ipsi non admissum fuisse, tradunt auctores. Tres alii Graeci suae ecclesiae patrocinium publice susceperant: *Bessarion*, doctrina ac prudentia praestantissimus, idemque disertus, Nicaeae, *Mar-*

1) Quod de sua ipsius eruditione dicit in libro pro concil. Florent. conscripto cap. II. sect. 7., se non in philosophorum et rhetorum literis versatum esse, sed naturam ipsam sibi pro doctore comparavisse, id aut modestius dictum est, aut testimonio, Georgium, quippe ad jus dicendum sese paraturum juvenem, in philosophorum et rhetorum scholis non versatum esse. Privatis igitur studiis postea videtur philosophiae cognitionem sibi paravisse.

2) Turcograec. p. 120.

3) Hujus libri MS. in Biblioth. Caesarea Vindobon. asservari docet *Lambecius* comment. de Bibl. Vindob. VIII. p. 509. Harum rerum mentionem fecit in libro pro *Concil. Flor.* conscripto (Biblioth. Patr. Maxim. Vol. XXVI. p. 605) cap. V. sect. 16., si verus ipsius liber est nec suppositius. Utitur his verbis: Nos vero beatissimum Eugenium IV. Rom. Eccles. Pontificem (vidimus) quanto studio in hoc sanctum opus incubuerit, triremibus missis et sumtibus, ut hoc magnum vulnus sanaretur, celebrataque est synodus ingens atque admirabilis Ferrariae et Florentiae, insignibus Italiae urbibus, magna doctorum et sapientium virorum frequentia et theologiae scientia atque virtute illustrium.

cus Ephesi, *Dionysius* Sardium Archiepiscopus, qui omnes hoc consilio gravi muneri initiati tunc temporis sunt, teste *Sgyropulo*, qui ipse synodo interfuit, ἵν' ὡς πρόκριτοι παρῶσιν ἐν τῇ συνόδῳ [1]). Hi igitur Georgium adjutorem tam gravem habebant, ut nonnulli, qui de rebus Florentiae actis commemorarent, dignum eum haberent, quem inter eos fuisse traderent, qui post multas disceptationes Latinis assentirent. Post vero revocasse eum, auctor est *Laonicus* [2]). Scimus enim, quum Joannis Palaeologi Imperatoris de civitatis ruina verentis opera et Bessarionis, quem Latini ceperant, eloquentia id esset effectum, ut Graecos inter et Latinos foedus initum nominumque subscriptionibus confirmatum esset, novas Constantinopoli ob nimiam Imperatoris et legatorum in Romanos indulgentiam exarsisse contentiones, ita ut fieret ἕνωσις διαίρεσις [3]).

Quae vero mentis mutatio, qua factum esset, ut Scholarius modo Florentini concilii decretis assentiret, modo ea rejiceret, denique ea celebri illo libro *pro* concilio conscripto rursus defenderet, ut aperte fatear, me male habet. Qualem enim arbitremur virum fuisse, non illiteratum nec imprudentem, sed contra eruditionis et consilii plenum, qui brevi tempore ter sententiam mutavit? Profecto tam imbecillum, mobilem ac stolidum celebratum illum et doctum hominem fuisse, ut credam, non possum de me impetrare. Refragatur non solum ejus natura, quali fuisse eum opinamur, deinde liber ille pro quinque Florentiae a Graecis concessis locis; sed etiam perpetua, quam cum Bessarione, La-

---

1) Prodiit ejus *historia concilii Florentini* cum vers. Latina, notisque ac prolixa praefatione studio Roberti Creyghtonii, Hagae Comitis, anno saeculi decimi et septimi LX., forma maxima. Refert de illis consilii principibus sect. III. c. 15. p. 19.

2) Histor. Libr. VI.: *Μάρκῳ τε τῷ Ἐφέσου ἀρχιερεῖ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν τιθεμένῳ τῷ τῶν Λατίνων δόγματι τὸ παράπαν καὶ Σχολαρίῳ τῷ τότε παρ' Ἕλλησι τὰ ἐς σοφίαν εὐδοκιμοῦντι.*

3) Histor. Politic. Turco-Gr. I. p. 4.

tinorum partes prorsus amplexato, habuit, amicitia [1]). Dedit enim Bessarion ad Graecos de Petri primatu epistolam, in qua multa fere iisdem verbis leguntur, quam quae sunt in Gennadii libro supra laudato, cujus quinto capite de Papae auctoritate quaeritur; porro locis a Leone Allatii operi de *ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione* composito [2]) ex. aliis Gennadii libris intermissis nihil inest, quod istam mentis inconstantiam significet [3]). Adversantur et aliorum auctorum testimonia. Certe Joannes Plusiadenus in dialogo, cujus Leo Allatius mentionem fecit l. l. p. 907. haec habet dicentes: *Εὐλαβής: καὶ τίς ἔμεινεν ἐν τῇ τῶν Γραικῶν πίστει, ᾧ σὺ τὴν εὐλάβειαν ἀποδίδως; Ῥακενδύτης*

---

1) Cfr. Biblioth. Maxim. Patr. Lugduni 1677. Volum. XXVI. p. 555., ubi brevis vitae Gennadii adumbratio.

2) Prodiit hic liber famosus Colon. Agrippinae 1648.

3) Ita p. 889. in orat. *de Pace* in concil. Florentino habita illorum se criminationibus opponit, qui patrum scripta a Romanis adulterata esse dicerent: *τὸ δὲ Λατίνους βουληθῆναι διαφθεῖραι τὴν πίστιν καὶ τὴν τῶν διδασκάλων ἁπάντων νοθεῦσαι θεολογίαν, τίς οὕτως ἁπλοῦς ἐστὶν, ὥστε πιστεῦσαι; Ἢ τίς τοῦτο κατὰ Λατίνων εἰπὼν οὐχὶ καὶ γέλωτα προσοφλήσει; Οὐδεμία γὰρ ταυτησὶ τῆς κατηγορίας πλείοσί τε καὶ μείζοσι καὶ ἀληθεστέροις ἂν ἐλέγχοιτο λόγοις.* Quocum id congruit, quod in *expositione pro Florentino concilio* legimus c. I. sect. 1. in Bibl. supra allegata p. 562. de Marco Ephesio acerrimo Latinorum impugnatore, sed conventuum frequentiam ignave devitante: Sin autem in tempore ad disputationes accedebat, ac (lege *at*) sanctorum auctoritates non approbabat, corruptos et adulterinos vetustos, sacros et divinos doctorum codices dicens. Item in alter. cap. sect. 2., de sancto sacrificio agens: Praeterea divinorum et sanctorum patrum traditiones firmiter amplectimur et integre tenemus simul et capessimus, eorumque pia dogmata et scripta praedicamus, nec libros eos corrumpimus — neque eorum dicta depravamus. Neque facile Gennadius in ead. orat. *de Pace* illam synodum pro oecumenica habere potuisset (Leo Allat. l. l. p. 919.), neque una cum Bessarione Marci Ephesii *κεφάλαια συλλογιστικὰ πρὸς Λατίνους περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος* potuisset redarguere (Leo Allat. l. l. p. 935), cui responso opposuit idem ille Ephesius *Epistolam ad Georgium Scholarium contra ritus et sacrificia Romanae ecclesiae.*

apud eum valuerit. Quod enim vix fieri posse videbatur, ut, Turcis, gente horrida ac fera, urbem tenentibus, Graeci possent intra eadem moenia tranquille degere; id Patriarchae ope et liberali fidei Christ. expositione effectum est. Habemus vero hujus *fidei confessionis* duplicem editionem: unam, dialogica forma conscriptam, alteram continua oratione, quae est primae illius retractatio. Inducitur in illa Muhammedes de articulis christianae fidei, quos sane fama atque auditione potuerat accipere, interrogans, Gennadius ei respondens. Hanc primo Patriarcha videtur literis consignavisse. Post vero, quum imperator eam professionem literis mandari sibique tradi vellet, retractavit, elimavit et absolutiorem reddendo hanc alteram evulgasse videtur. Utraque vero hoc habet commune, quod *veterem* tractat *theologiam* i. e. duo illa dogmata, in quorum perscrutatione veteres praecipue versati sunt, *de deo ejusque natura* et *de Christo ejusque sublimiore natura.* Cetera quidem dogmata quod omiserit auctor, multum absum quin vituperem. Quis enim est, qui nesciat, in illis duobus tunc temporis Christianorum proprietatem conspicuam habitam fuisse? Nullo igitur pacto Patriarchae opus fuit, cetera dogmata, veluti ea, de quibus Graeci a Romanis dissenserunt, attingere. Satis fuit, illa duo ita absolvere, ut Turcarum principi etsi non plena assensio, certe lenius judicium mediocrisque reverentia exprimeretur. Id quod talem habuit eventum, ut saepius Gennadius ad imperatorem vocatus esse, utque ipse Muhammedes de sua religione addubitavisse diceretur. Ex quo id certe efficitur, eum liberaliorem ac mitiorem rebusque divinis et audiendis et percipiendis aptiorem fuisse, quam vulgo creditur.

Spirant vero illae confessiones, et a liberalitate et a doctrina merito laudatissimae, Platonicam de dogmatis illis palmariis sentiendi rationem. Viguit enim adhuc illo tempore Platonis studium, cui optimi quique sese dederunt. Sed exstiterunt jam Aristotelis amici, qui cum Platonicis concertare, eorum magistro palmam eripere eamque Aristo-

teli deferre omni ope niterentur. Ex his fuit imprimis Georgius Trapezuntius, Romae demortuus anno saeculi XV. octogesimo sexto. Scripsit is librum plenum, ut tradunt auctores, contumeliarum, quibus Platonis auctoritatem infringere studuit, cujus patrocinium Bessarion, a Papa jam inter purpuratos patres relatus, ita suscepit, ut, plaudentibus ei plurimis doctis hominibus, Trapezuntius temeritatis suae poenas daret [1]). Bessarion autem, quamquam pro Platonis gloria certamen subiit, tamen non inter acerrimos hujus propugnatores stetit. Ut in ecclesiarum discordiis mitem se praebuit, neutri plane repugnantem, sed neutri prorsus servientem; sic etiam in scholarum philosophicarum contentionibus ita versabat naturam, ut Platonis quidem fautor, non vero Aristotelis contemtor aut implacabilis hostis numerandus videretur esse. Neque hoc in genere Gennadius ejus dissimilis fuit. Platonicam palam sectatus est scholam, non vero Platonica, quae minus viderentur Christiana esse, temere amplexabatur. Constat, eum contra *Plethonem*, Byzantinum, medio saeculo XV. in Peloponneso denatum, acriter pugnasse, quia Platonis quidem placita docte et subtiliter docebat, sed destructo ipso christianae doctrinae fundamento, quod in dei unitate innititur. Hanc ille simultatem contraxerat sibi ob libros *de Platonicae atque Aristotelicae philosophiae differentia* et *de legibus* conscriptos, qui praeter Gennadium etiam Georgium Trapezuntium et Manuelem Peloponnesium [2]), magnae ecclesiae rhetorem, nacti sunt acerbissimos adversarios.

Sed ut ad Gennadii confessiones redeam, haec fere

---

1) Cfr. *Leo Allatius* diatribe de Georgiis p. 378.

2) Manuelem praeterea offendisse fertur alius liber Plethonis *περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀπόδειξις, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον* etc., in quo argumenta maxime ex Platonica gentilium philosophia petierat. Quo ita exarsit Manuelis ira, ut eum infensi christianae virtuti animi insimularet. Cfr. *Leo Allatius de perpet.* etc. p. 935.

sunt, quae ad Platonicae familiae consuetudinem ac formam cogitata videntur esse. *Deum non esse interpretabilem* ut est p. 1.; summum Platonicorum dogma est: Plat. Tim. 303. Bip. edit.; Orig. contr. Cels. VII. 48.; Greg. Naz. orat. XXVIII. Per viam eminentiae, ut ajunt, de dei virtutibus posse conjecturam fieri, quod Gennadius altera confess. p. 12. docuit; hoc idem, duce Dionys. Areop. de div. nom. 7., Platonici imprimis persecuti sunt. Θεοῦ nomen repetendum esse a θέειν (p. 1.); ex veteribus illius philosophiae sectatoribus tradidit Theophilus ad Autol. I. p. 70 et 71. Homines interdum et quidem per participationem i. e. ob vitam puram, qua divinae naturae participes facti sint, Deos nuncupatos esse p. 1 et 2., non minus est sententia, a Platonicis saepe memorata: Athanas. de Defin. Tom. II. p. 44. Clem. Alex. Strom. VIII. 2. 25. Mundum a Deo ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι esse creatum p. 11.; consueta quidem formula fuit, sed eadem a Platonicis culta et frequentata, ut Aristotelicorum de aeternitate materiae somnia restinguerentur. Deum non σῶμα ἔχειν sed ζῆν νοερῶς (ibid. art. 1.); cum gravitate monet vel Aristotelicorum gratia, vel quod a Platonicis ita didicerat, qui idem proponere solerent: Orig. Eclog. in Genesin p. 25. Neque a Platonicorum axiomatis remota sunt, quae dicit p. 14. διὰ τοῦ λόγου τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ mundum condidisse deum; similia sunt, quae Irenaeus tradit (II. 30.): *omnia fecit deus per se ipsum — per verbum et sapientiam.* Quod porro aliquoties non tam exposuit Gennadius, quam significavit, Deum et mundum condidisse et gubernare solo suo in homines amore ductum, id ipsum a veteribus Platonicis saepe disputatum esse scimus. Gravibus verbis p. 11. esse quidem *in mundo* monuit deum, sed *supra mundum*, ut, quod Platonici similibus formulis usi dicere consueverunt, deum extra ipsum mundum, cum eo non necessario natura cohaerentem monstraret. Adjecit admodum apposite, cum ἐν οὐδενὶ τόπῳ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ esse, quam utriusque placiti conjunctionem item veteres, qui ex

Platonicorum schola prodierunt, theologi amarunt, veluti Clem. Alex. Strom. II. c. 2. *οὐ γὰρ ἐν γνόφῳ ἢ τόπῳ ὁ θεός· ἀλλ' ὑπεράνω καὶ τόπου καὶ χρόνου καὶ τῆς τῶν γεγονότων ἰδιότητος.* Magnum porro momentum tribuit divinae providentiae eamque amplioribus verbis describit p. 14., plane ex mente illorum, qui Aristotelicorum placito, *sub luna nullam esse providentiam* vellent occurrere: Tatian. II. Chalcidius 345. Theodor. II. orat. Hanc simplicitatem antiquitate venerabilem, philosophicis coloribus distinctam repraesentavit etiam in Trinitatis expositione. Ut Iren. IV. 20. *adest semper*, inquit, *verbum et sapientia, filius et Sp. S.*: eodem modo Gennadius p. 13. jam ante conditum mundum affirmat fuisse *Λόγον καὶ Πνεῦμα ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ φυσικάς, ἐπεὶ ὁ Θεὸς νοῦς ἐστιν*, cui id affine est, quod veteres de *λόγῳ* certe dixerunt, eum ante mundi creationem deo infuisse, id quod apud Athenag. exstat legat. pro Christianis X: *ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὁ θεός, νοῦς ἀΐδιος ὤν, εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον, ἀϊδίως λογικὸς ὤν.* Magnam porro antiquitatem sapit, quod dei naturam ob ejus trinitatem non quidem verbis definiri ac circumscribi posse censet p. 2. — idem enim sensit ex Origenis schola progressus Didymus de trinit. I. 9. 15.; II. 1. —; nihilominus vero illud ipsum mysterium imaginibus et similitudinibus illustrare, quantum possit, studet. Nec in harum delectu a veteribus dissidet. *Solis* certe imaginem (p. 2.) invenimus apud Athenagor. legat. X., qui, qualis sit spiritus, lectoribus voluit ita clarius reddere. Platonicis formulis, quibuscum locus 1 Joann. IV. 16. commiscebatur, innititur illa mysticorum magis quam scholasticorum propria trinitatis explicatio, qua tres personae esse dicebantur *deus*, *sapientia* [1]), *amor*. Hanc mysterii absconditi expositionem legimus in Gennadii conf. II. p. 13. Ipsam vero duarum in Christo naturarum earumque distinctarum et *καθ' ὑπόστασιν* tantum et *προσωπικῶς* unitarum, non igitur commixtarum et confusarum rationem illustrat

1) Eadem filii appellatio ejusque naturae explicatio est in libro pro Concil. Flor. cap. I. sect. 1.

exemplo antiquitus jam adhibito, quod de hominis ex anima et corpore compositi natura sumsit p. 17. Idem non solum est in Augustini plurimis locis; sed etiam apud alios, qui philosophorum Platonicorum doctrinam et dicendi rationem ad res christianas enarrandas accommodarunt. Cfr. Cyrilli altera ad Succ. epist. Opp. V. 2. 143. Huic affine est illud, quod, qui huic similitudini aliquid momenti ac ponderis inesse arbitrarentur, usi sunt formula, qua, quo pacto humana natura juxta divinam esse potuisset, explicare sese posse opinarentur, hac nimirum, quae ibidem apud Gennadium est art. 7., τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐν αὐτῷ τῷ προσληφθῆναι συστῆναι, quod idem plane est, quod ex veteribus Alexandrina philosophia imbutis dixit Hippolyt. contr. Noet. 15. ἐν λόγῳ τὴν σύστασιν ἔχει ἡ σάρξ [1]), et quod Bellarminus, multis interjectis saeculis contendit, de Christo III. 17.: Verbum sustentat humanitatem. Humana natura eo ipso, quod a divina assumta est, *substitit*, *subsistendi facultas humanitati a divina altera personae parte indita est.* Ne vero Christi divinitas humanae naturae adstricta arctiore, quam par erat, loco circumscribi videretur, vindicavit ei p. 18. Dei virtutem, qua veteres, veluti Theoph. ad Autol. II. 3. Orig. de princ. II, 13. Deum mundo longe superiorem, ei minime quasi implicatum esse, conarentur monstrare; dico id, quod apud Origenem passim est τὸ ἄπειρον, ἀπερίγραπτον, ἀπερίληπτον. Dixit Gennadius prorsus ex mente illorum philosophorum art. VIII.: ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἄπειρος, ὥσπερ καὶ Θεός ἐστιν ἄπειρος, contendens, hunc λόγον et in Christo (homine) esse, et in mundo et in coelo et in Deo patre [2]); quippe qui ex

---

1) Disputavi de loco Hippolyti, quem inter Alexandrinae theologiae fuisse auctores comprobaturus eram in dissert. *de Hippolyti vita et scriptis* part. I. 1839. p. 35.

2) Praestat lectio ἐν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, quam in textum non admisisse ex Crusii edit., nunc poenitet. Habet etiam scripturam sacram patronam et auxiliatricem. Nec facile hoc loco Deus a patre potest secerni nec dici Λόγος et in Deo esse et in patre. Cfr. Confess. prima p. 3.

eorumdem illorum sententia nunquam esse possit ἄλογος. Dicere autem ausus est, Λόγον in Deo ipso esse et tamen per se subsistentem. Priscam enim sententiam ante jam p. 17. professus fuit: quodcunque sit in Deo et ex Deo, id sua natura (Crusii rursus lectionem secutus sum) Deum ipsum esse, non ita divinae naturae quasi involutum, ut non suis viribus exsistat; in Deo enim nullum esse συμβεβηκός, unde Λόγον non solum natura sui compotem, sed etiam Deum esse. Dixi priscam hanc esse argumentationem et philosophiae speciem prae se ferre. Iisdem enim rationibus Greg. Naz. orat. XXXI. declarare conatus est, spiritum esse οὐσίαν, non συμβεβηκος, deinceps deum esse. — Viguit antiquitus de inspiratione etsi non accuratius definita haec certe opinio, non, ut videtur, apud omnes sed apud eruditiores ac liberaliores: fuisse non omnes sacros auctores eodem divino afflatu dignatos, alios potius aliis superiores vel largiore vel diutius durante revelationis beneficio. Hoc certe *Origenes* saepius fassus est; disertis verbis in homil. in Numer. XVI. 8.: aliqua quidem *dominus* locutus est, et non *prophetae*; alia vero *prophetae* et non *dominus*. Pari modo etiam Gennadius hanc sibi finxit sententiam, prophetarum, qua usi essent, inspirationem et exiliorem fuisse et interruptam. Hoc certe latere puto illis verbis, quae sunt p. 19.: Dei benevolentia magis adaucta est ex eo, quod ipse deus (ex Crusii edit. ipse Logus divinus et deus) cum omni sua virtute in Jesum pervenit, quam quod *ἔπεμπεν εἰς τοὺς προφήτας αὐτοῦ μίαν χάριν ἢ δύο, καὶ εἰς ἄλλον μὲν προφήτην ἐλάττονα, εἰς ἄλλον δὲ μείζονα.* Non igitur omnis prophetarum multitudo eadem inspiratione adjuta est, nedum illa, quae in Jesu fuit, postquam deus ipse ejusque Λόγος ei inhabitavit; sed modo majore modo minore, utique pro eorum dignitate. Nec eis infuit λόγος, sed χάρις, id quod etiam de cunctorum scriptorum natura dixit art. 15. — Λόγος vero cur cum homine Jesu copularetur oportuerit, bene exposuit Gennadius p. 14., nec hoc in loco a priscorum philosophantium theologorum alie-

natus. Totus enim terrarum orbis divinarum legum oblitus praeter Judaeos multorum deorum, qui non veri essent Dii (θεοὶ μὴ ὄντες p. 15), cultui addictus fuit. Voluit igitur Deus ἀνάπλασιν τῶν ἀνθρώπων fieri per Verbum et Spiritum, et ob hanc potissimum *novam creationem* — quae rursus ex Platonicorum sententia dicta est — divinitas suscepit humanam naturam. Sic quidem paravit deus ob solam suam misericordiam convertere homines et liberare ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν δαιμόνων. Quam totam opinionem ex Platonicorum scriptis mutuatus est. Hi enim deos alienarum gentium *Deorum* nomine indignos habuerunt, sed daemones vocabant, quorum fraude factum sit, ut unus deus negligeretur inque eum officia violarentur, ut deorum nomina inventa essent fabulaeque, quarum suavitate omnis veritas sublata esset, excogitatae atque in vulgus dissipatae [1]). Quod animarum post mortem statum attinet, ex priscae ecclesiae consuetudine illarum immortalitatem cum corporum resuscitatione arcte composuit, corpora sanctorum secundum Platonicas formulas ἄφθαρτα, φωτεινὰ, ἐλαφρὰ futura esse ratus p. 20. Quid interim usque ad illam corporum restitutionem agant ac sentiant animae, non satis liquet ex art. 12. Ni vero egregie fallor, praeparari eas putavit ad plenam beatitudinis perceptionem. Dixit enim, tales animas τελειοῦσθαι εἰς τὴν γνῶσιν, qua usque ad corpora reddita adauctae videbunt dei arcana, quae nunc quidem jam cognoscunt, sed tantum per fidem. Refellit igitur illorum sententiam, qui animarum vel justorum conditionem esse in sensus, virium et conscientiae carentia opinarentur; rectissime et cum veterum optimis et sagacissimis viris [2]) jam illo tempore, inter mortem et resuscitationem posito, esse remunerationis initium statuens [3]). — Addere denique pauca lubet de argumentis pro rei christia-

1) *Baumgarten-Crusius* Theol. bibl. p. 35. Hist. Dogm. II. p. 982. n. 2. 2) Justin. dial. c. Tryph. 80. 3) Eandem fere sententiam legimus multis argumentis stabilitam in libro pro Concil. Florent. c. IV.

nae veritate a Gennadio prolatis. Ac primo loco ponit *vaticinia* p. 21., quam item *Justinus* Apol. I. 30. μεγίστην καὶ ἀληθεστάτην ἀπόδειξιν esse censuit. Vaticinatos esse prophetas, quaecunque fecerint et Christus et apostoli, quem accuratum vaticiniorum in Christo eventum miratus jam fuit *Orig.* de princ. II. 2 sqq. in Joann. Tom. II. 28.; vera etiam oracula Graecorum συγχωρήσει Θεοῦ de Christo facta fuisse; id quod non multum abest a sententia late pervagata, antiquitatis doctissimis et summis hominibus infuisse σπέρμα quoddam divinum, quo ad verum indagandum et Christiana quaedam invenienda lati essent (μετὰ εὐφημίας τοῦ Ἰησοῦ apud Gennad. art. 14.). Astronomis etiam et Persarum [1]) et Graecorum ab eodem hanc tribui laudem, quod futura praeviderint, permittente scilicet deo, et quasi eminus Christum intuentes, non mirabitur, qui, quantopere astrologorum artem veteres ad futura praecognoscenda valere opinati sint, secum reputarit [2]). Alterum pro christiana veritate petiit argumentum ex scr. sacr. perfectissima consensione, et hanc ex ejus auctore, quae fuerit gratia divina (art. XV.). Quae cuilibet in veterum lectione versato id in memoriam revocant, quod est apud Iren. IV. 9 sqq. 15 sq. 32. (cll. Clem. Alex. Paedag. III 12.); hoc tantum discrimine inter utrumque intercedente, quod ille consensum ex inspiratione, hic inspirationem ex consensu repetiit. Tertio argumento ex eo desumto, quod multi et sapientissimi quidem homines ad hanc fidem accesserint, apte adnectit quartum, quod *morale* dixerim, perantiquum, ex Apologetis a *Justino* [3]) jam frequentatum: religione christiana contineri πάντα πνευματικά, nihil, quod hanc tantum vitam spectet, sed instillare hominibus amorem dei et futurae ejusque aeternae vitae; eripere eos hujus et calamitatibus et fortunis collocareque in subli-

1) Justin. Cohort. c. XI. Euseb. Praep. Evang. IX. 10.
2) *Baumgart. Crus.* Dogm. Hist. II. 869. not.
3) Dial. c. Tryph. c. 110. Apol. I. c. 15 sqq.

abiisse putandus est. Ac si quis ex eo quaerere voluisset, quid ipse de his verbis, quibus secum pugnare videatur, sentiret; haud arbitror eum alia responsurum fuisse, quam quibus in libro pro concil. Florent. I. 4. in re simillima se expedivit. *Cyrillus M.* in Joann. XIV. his verbis quum usus esset: *ex divina essentia profluit, quod ex ea procedit;* quibus spiritus sancti processio ad solum patrem referri videtur; Gennadius non dubitavit his opponere illud, a Deo cum filio omnes sui proprias virtutes communicari, non *improprie sed naturaliter et essentialiter;* ergo etiam illam vim, qua spiritus s. ex ipso progrediatur. Quo quidem concesso illibata erit Gennadii fides, nec debebit ubivis locorum, necessitate urgente nulla, vel ne opportunitate quidem data, patris nomini addere filium, quum neuter sine altero sit [1]). — In alterius confessionis loco, ubi eamdem rem disquirit, clarius et distinctius, vel si mavis, cautius dixit; rectissime (p. 13.) et ecclesiae graecae, quae personarum semper unam *πήγην* et *ἀρχὴν* esse statuit, accommodate *ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θεοῦ* exoriri verbum et spiritum arbitratus, quum in natura divina universa *νοῦς, λόγος* et *πνεῦμα* sint, ut in humana *νοῦς, λόγος νοητὸς* et *θέλησις νοητὴ,* quae tria in uno humanae animae principio innitantur. Jam vero ex iis, quae dixit ad naturarum duarum origines explanandas, facile sequitur, eum noluisse spiritus processionis filium penitus expertem esse. Deus quum se intueatur; se cogitat. Haec ipsa cogitatio — quum sit nihil inane ac vanum in deo — est dei filius seu sapientia. Per hanc vero se ipsum deus et intelligit et diligit; oritur igitur ex sua mente, se et cogitante et intelligente, dilectio, qui est spiritus sanctus. Ergo in spirando spiritu s. et ipsa dei natura

1) Id saepius de filio praedicat, eum scilicet numquam a patre abesse, etsi in terra sit et inter homines versatus. Cfr. p. 3. 7. Quapropter dicit p. 8. *principium productivum esse patrem et etiam filium, productos autem esse filium et spiritum s.;* quod utrumque facile potest consociari.

interior et hujus sui ipsius conscientia, quasi exterior dei natura, suas habet partes i. e. et deus et filius. Hac sane ratione, quam sagacissime excogitatam esse cognoscimus, potuit Gennadius Graecum cum Latino dogmate ita consociare, ut utraeque factiones in ea acquiescerent. Monstrum enim hoc quasi carmine dimovit, quod Graeci veluti larvam semper extimuerant, dico sententiam, abominabilem ductam, in divino numine esse duo principia. Romanis vero satisfecit, quod ex uno principio divino posito produci censuit tria, quorum tertium ex primis duobus, quae vicissim in se valeant, esse atque oriri voluit.

Adnotavit *Possevinus* in apparatu sacro ad scriptores V. et N. Testam., qui liber clarissimi Jesuitae prodiit Venetiae et Colon. 1603 et 1708, memoratu dignum esse illud, quod Gennadius sacrae trinitatis personas dixerit *idiomata* seu *proprietates*. Quod quum Lugdunensis bibl. patr. maximae editores priori confessioni praefigerent, quasi ad hanc Possevini judicium spectaret; vehementer falsi sunt. In hac enim p. 2. 4. et saepius *personarum* in trinitate mentio fit. Spectat potius ad alteram confess., in cujus tertio articulo in deo praeter alias virtutes ad humanas propius accedentes esse ἄλλα τρία ἰδιώματα dicuntur, ex quibus ceterae illae tamquam ex suo fonte promanent, inque quibus ipsa dei vita consistat. Non vero Gennad. in hoc solo nomine acquievit, cujus vix excusationem nactus esset. Prudenter adjecit: haec tria idiomata nos vocamus τρεῖς ὑποστάσεις, et quae insuper apud Crusium leguntur ἤγουν τρία πρόσωπα, quae Possevinus in suo textu non invenisse videtur. Utcunque res se habet; hoc certissimum est, Gennadium, ut nos trinitatem, tria illa singula vocasse *proprietates* non *dei*, ut nos trinitatem dicimus, sed *in deo*, in quibus verbis omnis cardo vertitur. Infuerunt illa deo, tamquam ἐνεργεῖαι art. 4., ut supra dictum est, ita ut pro ejus expositione dici liceat: in deo est Νοῦς, Λόγος, Πνεῦμα, quod nullus graviter ferat. Non vero inania virtutum haec verba sunt; sed sua natura

malunt, orientalis ecclesia otio hebescere et languescere coeperat, quum ex pluribus saeculis et cultus et doctrina apud Occidentales multa fecisset incrementa. Neque celeriter in tantam hominum orientalium barbariem et tyrannidem reformatae ecclesiae lux refulgere potuit, quum fere saeculum decursum fuerit, usquedum novae doctrinae ejusque evangelicae vestigia inter Graecos deprehenderentur. Fuit vero Cyrillus, cui cognomen Lucaris [1]) est, alacri animo vir, eruditione conspicuus, et sanctis plane atque incorruptis moribus, qui omni studio id elaboraret, ut suorum hominum torpentia ingenia excitaret, et quae apud Orientales, jugo Papae excusso, ipse didicerat, inter Graecos divulgare auderet. De cujus vita ac moribus pauca decerpere in animo est, ne ejus laudes a catholicis misere imminutae, a reformatis maxime theologis nimis concelebratae injuste lateant. Natus est Cyrillus in insulae Cretae urbe *Candaca* [2]), ut dixerunt Arabes, — *Candia* vulgo vocatur, unde tota insula nomen traxit, — anno nescio quo, auctores enim nullos novi, qui de hac re disputarunt [3]). Fuit vero illa insula tunc temporis Venetorum imperio subjecta, quapropter et ob scholarum Graecorum miserrimum statum, qui erectioris animi essent juvenes, in Italiam studiorum caussa sese conferrent. Sed insigni illis incolis beneficio cecidit, ut, quoniam Veneti Turcis mitiores et liberaliores fuerunt, post Constantinopolin expugnatam plurimi viri eruditi in Candiam, Patriarchae Constantinopolitani jurisdictionem, abiissent, qui juvenes literis imbuerent. Ita fuit Creta Graecarum literarum quasi sedes

1) Est patris nomen. Scribitur enim in *decreto synodi Const.* quod infra legitur, p. 398. 407. *Κύριλλος Λουκάρεως*, ad quam formam pertinet etiam dativus *Λουκάρει* vel *Λούκαρι*, qui p. 400 est.

2) Scribitur etiam *Chandace*, quam *Nic. Comnenus Papadopoli* hist. gymnas. Patav. Tom. II. 180., ubi de Georgio Trapezunt. agit, insulae caput fuisse dicit.

3) Quum vero plus septuaginta annos vixerit, ante annum 1568 in lucem editus sit oportet.

haud contemnenda [1]). Praeceptorem ibi habuisse fertur Meletium, quem Hottingerus dicit Cyrilli συμπολίτην, post Patriarchum Alexandrinum [2]). Pro more illius temporis, ut majores in literis et humanioribus, quae dicuntur, et theologicis faceret, se contulit in Italicas regiones, et, ut par fuit Cretensi, Venetias, ibique praeceptorem nactus est, qui libere contra Papae famosissimos satellites, Franciscanos et

---

1) Id elucet ex multis *Turco-Graeciae* locis, veluti p. 507. ex *Constantini Servii Cretensis* epistola, ubi inter alia haec: Turcarum scelere accidit, admodum paucos (doctos) tempestate nostra reperiri; quorum major pars, patria undique relicta, Cretam, unicum refugium se contulit. Enumerat deinceps haud paucos, inter quos *Maximum Margunium*, post episcopum Cytherorum, epistolae de processione Sp. S. auctorem (Bibl. patr. max. Tom. XXVI. p. 474. Exstat etiam in Ogdoade scriptorum Graecorum quae prodiit Londini 1624.), et *Meletium Alexandrinum*, omnibus, qui vitam illic agant, carissimum. Queritur hic et alias de scholis deficientibus: *Gymnasia fere nulla sunt, demtis literariis ludis*. Cfr. l. l. p. 485.

2) Append. Dissert. VIII. p. 552. ad Analecta historico-theol. 1652. Is idem videtur esse, quem in epistola paullo ante citata laudatum invenimus. Discernendus est ab alio Meletio, *Marco Syrigo*, qui in Creta natus est anno 1585, idem aequalis Cyrilli Lucaris, deinde Abbas claustri Cretensis electus, post Protosyngellus Constantinopolitanus, Galatae emortuus XVII. April. 1662. Utriusque Meletii opuscula edita sunt a Renaudoto Par. 1709. Hic Syrigus nomen subscripsit synodis contra Cyrillum convocatis, primae his verbis usus: *Μελέτιος Συρίγος ἱερομόναχος καὶ διδάσκαλος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*, alterius subscriptionem legimus infra p. 420. Tertius Meletius calculum adjecit Synodo Constantinopolitano 1643. apud Rhodum Metropolita. Sed est de Cyrilli magistro haec discrepantia. Literae ad Crusium datae dicunt Meletium *Alexandrinum*, tamquam in Creta hospitem, literas tradentem; Hottingerus eum facit *Cretensem* et post Alexandriae Patriarcham. Si rectum conjicio — Hottingerus enim nullos testes, quibus usus est, adjecit — fuit Meletius Alexandriae *natus*, in Creta *literas docuit*, ibique inter discipulos Cyrillum habuit, postremo in Patriarchae sedem Alexandriam *revocatus est*. Interim vero *Πρωτοσυγγέλλου* munus Alexandriae gessit, Turco-Graec. p. 234, ubi perdoctus, perhumanus, religionis studiosus dicitur. Ei Meletio Cretensi, Alexandriae Aegypti Protosyngello literas dedit Crusius anno 1582. Protosyngellus vero est primarius sigilli Patriarchalis custos, cujus munus magnum apud Orientales habitum est.

Jesuitas, libros multum lectos ediderat, Maximum Margunium, gente et eruditione Graecum, eumque etiam Cretensem, ut ex epistola, ex qua supra aliqua descripsimus, elucet. Ex eadem etiam constat, non ante annum 1583. hunc doctorem Venetias abiisse, permotum fortasse belli tumultibus, quod circa illa tempora Veneti cum Turcis habuerunt; neque Cyrillum ante eumdem annum Venetiis literis operam navasse. Invenio apud recentiores auctores, qui de hoc Cyrillo egerunt, eum *Patavium* quoque adiisse, id quod facile ob loci opportunitatem et famam et ingentem in Cyrillo scientiae ardorem credi potest, dummodo ne, ut Engelhardtius Hist. Eccl. III. 195. et alii Venetias omittamus, nove, ut Bohnstedt [1]) Margunium Patavii docuisse videamur dicere. Non vero solum audiendo et discendo, verum etiam aliorum instituta, mores et religiones coram videndo ingenium excolere decrevit. Italiam peragravit totam, vixit deinde, ut videtur, diutius apud Genevenses, inde in Belgiam profectus est. Quas praeterea provincias adierit, non satis liquet, nec ex aliorum auctorum narrationibus comperi. Hoc unum constat, ex his inter reformatos christianos itineribus ipsum illorum doctrinae et ecclesiae magnum concepisse amorem, adeo ut dogmata quoque et controversias in patriam redux magis magisque cognoscere cupierit [2]). Narrant auctores (Bohn-

---

1) Dissert. de Cyrillo Lucari ejusque pro re Graecorum emendanda certaminibus, (respond. Francke) Hal. Magdeb. 1724. p. 7.: *Venetias Pataviumque adiit — praeceptorem ibi nactus est Maximum Margunium* etc.

2) Cfr. epistola anno 1613. ad Joannem *Uytenbogaertem*, remonstrantium Hagae doctorem, qui vixit 1557—1664. et Belgica lingua de rebus ecclesiasticis librum composuit, data. Inest in libro, de quo infra aliqua dicam: *Lettres anecdotes de Cyrille Lucar, Amsterdam* 1718. p. 127. Non quidem hunc virum a Cyrillo ante cognitum fuisse, testis est epistola anni 1612, prima ad eundem data, qua amicitiae et epistolarum commercii initium fecit. Elucet his literis eximius animi candor, rei christianae amor prorsus insignis, liberalitas vehementer admiranda. Consentit cum doctore illo in eo, quod patrum auctoritas nulla habenda sit; sed laudat suam ecclesiam, quia *non novit*, *quae*

stedt p. 9. Hottingerus p. 552.), eum per Walachiam domum revertentem cum Marco Fuxio, Transsylvano reformatae religionis homine, habuisse colloquium, qui eum, Sanctorum invocationi nimis confidentem, de illorum intercessionis vanitate firmis argumentis persuaserit. Addit Leo Allatius [1]) pro naturae suae varietate, Cyrillum hinc in Saxoniam perrexisse avitaque fide divendita quingentos aureos accepisse, quod capita in catholicos composita subscripserit. Ut taceam illud, Saxones nunquam tali usos esse fraude; impium est, de viro pio et severo hoc cogitare, qui non solum gravem animi constantiam etiam re adversa tenuerit, sed episcopum Alexandrinum hac potissimum de caussa felicem praedicaverit, quod nullas opes muneris et suscipiendi et obtinendi gratia Turcis distribuere debeat [2]) Neque testes adducere lubuit Allatio, in quorum fidem accuratius investigare possemus; sed Cyrilli obtrectandi gratia haec et alia in eum ementitus est. Hoc certissimum est, eum illi in Walachia commorationi aliud tempus assignare, quam Bohnstedtius et Hottingerus, quum Cyrillum a Patriarcha

---

nam sint illae pestiferae quaestiones, quae hoc tempore inficiunt aures; nova portenta monstraque sunt αἱ καινοτομίαι, metuendae magis quam amplectendae. Contentus est, pergit, *Oriens incompta fide Christi, quam ab apostolis majoribusque suis est edoctus, in illaque usque ad sanguinem perseverat, nunquam demit, nunquam addit, nunquam mutat, semper idem manet, semper integram τὴν ὀρθοδοξίαν tenet servatque; et si quis ulterius voluerit serio statum christianum in eccles. orientis observare, rem magni momenti miraculumque animadverteret. Nam ipsi Christiani, ex quo reducti* (annon *redacti?*) *sunt in servitutem, etsi ut a domesticis anguibus ab infidelibus persequantur; — ita tamen pro fide Xti pati non est iis grave.* Ipsum vero in hac *Ὀρθοδοξίᾳ* non satis acquievisse, ex iis, quae molitus est, apparet.

1) De perpet. eccles. occid. et orient. consens. p. 1075.

2) *Lettres anecdotes* p. 152.: Alexandrinus episcopus Turcis non solvit, nunquam cum Turcis rem aliquam gerit ecclesiasticam, nunquam illos vult consiliarios et socios. Cujus rei caussam in eo sitam esse putat, quod Alexandr. Patriarchae semper *animos subditorum unitos* conservarint.

Alex. illuc missum fuisse dicit. Hanc quidem legationem eum suscepisse annis 1612. et 1613., testes sunt epistolae supra citatae; in quibus ab hoc molesto itinere se, quam celerrime fieri possit, reverti velle significat, ut libros sibi transmissos non *cursim* sed *serio* legat [1]). Ad lares redux se ad Meletium Pegam, quo jam praeceptore eum usum fuisse conjeci, sese contulit [2]); cui jam ab juvenilia studia probatus ita sese commendavit, ut ab ipso inter sacerdotes receptus et paullo post Archimandritae honore auctus sit. Sed mox ad majora Patriarcha doctum et strenuum virum adhibuit. Quum enim ineunte saeculi XVI. ultima decade Graecae scholae, quae Vilnae floruit, esset rector, *Petrus Scarga* [3]), qui fuit ex Jesuitarum sodalitio, id elaboravit, ut, quae Ruthenicae provinciae Sigismundo III., Polonorum regi, subjectae essent, in iis orthodoxa ecclesia cum catholica coalesceret. Quae quidem unio quum regi admodum placeret, quippe qui illas regiones eo subjectiores fore speraret, partim vi partim dolo confecta est. Cesserunt Ruthenorum nonnulli episcopi, ne propter religionem de dignitate

1) *Lettres anecdotes* p. 160. Puto ob controversias in illa terra inter Romanos et Graecos exortas et diutius pacem turbantes, certe ob rem aliquam ad ecclesiam spectantem, iter eum fecisse jussu Alexandrini Patriarchae. Hunc enim in hoc toto genere aliorum quasi custodem fuisse, et sequentia docent et ipse Cyrillus dicit, *Lettres* p. 150.: Quod si quid praeterirent (reliqui episcopi), Alex. judex est vicinus ad limitandum et corrigendum ea, maxime quae ad fidem spectant.

2) *Engelhardtius* H. E. III. 96. dicit, Meletium Patavii studiis incubuisse, et Constantinopoli munere eccles. gesto ad Patriarchatum Alex. vocatum esse. Auctores ego ignoro, qui talia tradiderint.

3) Hunc certe dicunt *Regenvolscius* H. E. Slavon. p. 463. *Smith* Collectan. de Cyrillo Lucari 1707. p. 56. *Alegamb.* Biblioth. patr. soc. Jes. s. voce *Scarga.* Recentissimi aliqui rerum ecclesiasticarum auctores *Possevinum*, argutum cetera hominem, falso dicere videntur. Multum *Scargam* in Russis ad Romanae ecclesiae gremium reducendis versatum esse, docet etiam liber, quem de Russorum erroribus et caussis, propter quas Graeci a Romana ecclesia defecerunt, composuit. Legitur in *Latzizki* corpore scriptorum de Russorum, Moscovitarum et Tartarorum religione. Spirae 1582.

senatoria deficerentur; imo legatos Romam miserunt, qui rem inceptam ad finem perducerent. Romae quidem magnus triumphus; sed apud Ruthenos plurimos principes, tum civiles tum ecclesiasticos, querelae et intercessiones. Rex vero, suum consilium assecuturus, synodo Brestiam convocata effecit, ut *Michaeles Ragosa*, qui et *Rahosa* scribitur, metropolita Kioviensis (annis 1588 — 99.), cum regia cleri parte Papae se subjectum esse professus sit. De hujus synodi anno non satis convenit inter viros doctos. Heineccius l. l. I. 195. post annum 1595. convocatam esse significat, Bohnstedt l. l. p. 10. annum 1596. mens. Octobr. fuisse dicit, eumdemque annum et Hasius (Kirchengeschichte 1841. p. 454.) et Julius Wiggersius, Theol. Rostochiensis (Kirchliche Statistik p. 293.) tenent; Engelhardtius l. l. III. p. 199. unionem revocat ad annum 1589., synodi nullam faciens mentionem, Baumgarten-Crusius (Compend. der Dogmengesch. p. 424. not.) 1594. synodo attribuit. Ex libro caute adhibendo, sed quod tempora attinet, fide digno: Die neuesten Zustände der kathol. Kirche beider Ritus in Polen und Russland. Von einem Priester aus der Congregation des Oratoriums d. h. Philippus Neri. Mit einem Bande Documente. Augsburg 1841., et quidem ex documento altero citra dubitationem constat, unionem post paucas sessiones die II. Dec. 1593. confectam fuisse. Anno post Michael Ragosa hoc edidit novi obsequii documentum, quod, suis episcopis iterum congregatis, legatos Romam misit, qui Papam utpote novum dominum de unione certiorem facerent, eique XXV. d. Jun. metropolitae et episcoporum, qui ad Romana castra transierant, literas traderent, quae leguntur in eod. libr. docum. tert. — At contra altera factio, cui praeerat Constantinus, dux Ostroviensis, non solum intercessionem iteravit, sed etiam, ut isti factioni vi et numero crescenti posset resistere, cum Evangelicis Augustanae Confessioni addictis de foedere agere instituit. Et in eorum parte, qui intercedendo jugum Pontificium abnuerunt, cumque Evan-

gelicis potius conjunctionem suaderent, fuit etiam Cyrillus Lucaris. Nihilominus rex unionem suam initio leviter mox severius inductam quum nollet ad irritum cadere; ad Meletium Alexandrinum literas perhumanas ipse dedit, quem et doctrina et gravitate atque auctoritate insignem ad suam partem allicere ipsius intererat. At vero Meletius, qui semper et ubique Romani pontificis arrogantiam vel irrisit vel graviter refutavit, rescripsit modeste ac verecunde, sed omnem cum catholicis concordiam amovens. Has litteras per Cyrillum Lucarium regi transmisit, quem hac data occasione ei commendat et suae sedis Exarchum appellavit [1]). Qua quidem animi liberalitate rex tanta irae excandescentia permotus est, ut non solum Meletii epistolas [2]) quavis via supprimeret; sed etiam crudelissime in Graecos, cum catholicis commercium aversatos, saeviret. *Nicephorum*, Constant. Patriarchae exarchum, captum laqueo interemit, et Cyrillo simile quid accidisset, nisi fuga saluti et vitae prospexisset. Quae enim fabula de ejus dissimulatione ac dolo a Jesuitis sparsa est, eum prolata aliqua catholicae fidei confessione se subtraxisse supplicio, ei nemo fidem habebit, qui illius generis dolos et fucum, Cyrilli constantiam ac sinceritatem,

---

1) *Regenvolscius* l. l. IV. p. 467. Smith l. l. p. 60. Ἔξαρχοι vero legati fuerunt Patriarcharum, maxime a Constantinop., ubi opus esse videbatur, emissi ad colligendas pecunias, quibus τὸ χαράτζιον, ut dicebatur tributum illud, Sultano persolveretur. Dicti deinde sunt, quicunque ad res eccles. ordinandas et constituendas a patriarchis, quorum vices administrabant, delegati.

2) Plures misisse Meletium epistolas, ipse Cyrillus Lucaris testis est, *Lettres anecdotes* p. 162.: Contigit Alexandrino Patriarchae patrocinium hoc se suscepisse, nec neglexit scribere ad regem, *ad Magnates omnes*, hortari illos, quo fieri potuit, protestari pro justitia, pro jure, pro legum reverentia, et tandem rogare, obsecrare. At omnia vana; adhuc usque illinc certior factus sum, pejus ingravescere persecutionem et violentiam, quo plus et Moscoviam occupare desperant. Et paullo post conqueritur de Jesuitarum machinationibus, quibus solis effectum sit, ut Poloni, Lituani et Ruteni, ne diutius vim paterentur, ecclesiae se subjecerint Romanae.

denique rei ipsius ancipitem speciem cognoverit. Nunquam testimoniis fide dignis Jesuitae rem comprobarunt; solus Petrus Scarga depromsit epistolam Cyrilli nomine falso inscriptam, quae ut genuina haberetur, magno clamore postularunt Jesuitae. Omnis vero suspicio ab ipso Cyrillo exemta est, qui, de hac fidei mutatione postea rogatus, *solemnem in modum invocato Dei, qui corde scrutatur et ad cujus tribunal extremo die sistendus esset, nomine protestatus est, totam illam epistolam esse supposititiam, neque unicum illius verbum esse suum, neque quidquid in illa contineri cum mentis suae sensibus aut antea aut illo tempore, quando in Lithuania moram fecerit, aut deinceps convenire* [1]. — Quo deinde Cyrillus sese receperit, non prodiderunt auctores pauci, quos habemus; puto Alexandriam, ad Meletium, quem patris loco colebat [2]. Mox vero quum hic diem suum obiisset; cunctorum suffragiis Cyrillus in ejus locum suffectus est anno 1602., quod munus modo quiete modo inter rixas et contentiones XIX. vel ut ipse computat, XX. annos honorificentissime administravit [3]. Otium, quando per hoc tempus usus est, omne in literis theologicis consumsit, familiaritatem, quam in itineribus cum nonnullis viris doctis reformatae ecclesiae addictis iniverat, epistolarum consuetudine

---

1) Ita *Smith* resp. ad nuper. Simonis cavillat. p. 115. — Mira tunc temporis fuit Batavis et Anglicanis theologis cum catholicis de Cyrilli fide concertatio. Catholici hunc calumniis insectabantur; illi eum ad Scr. sacr. accommodate et ad patres probatissimos recta docuisse confirmabant. Aliquanto post, quippe quum de Calvinista ageretur, controversia Germaniae fines intravit, intra quos *Nihusius* ex Lutherano catholicus factus vehementissime cum Marpurgicis de Cyrillo concertavit. Cfr. *Bartholdi Nihusii* progr. in *Concordia nationum christian. per Asiam etc. indicata ab Abrahamo Ecchellensi et Leone Allatio. Mogunt.* 1655. p. 266.

2) Dicit eum virum doctissimum et exemplarissimum laudatque inter alia ejus studium, quamvis irritum, quo Coptas, spurcam nationem et barbaram, ad veritatem fidei perducere studuit.

3) Hottingerus XIX annos totidemque dies assignat ejus patriarchatui, teste citato nullo.

aluit et sustentavit, alios literarum commercio sibi conciliavit. Restant hae epistolae plurimae a Cyrillo datae in libro aliquoties citato: *Lettres anecdotes* etc., cujus auctor fuisse fertur *Aymon*, ineunte saeculo XVIII. apud Grenoblenses sacra curans. Exstitit hic ex omnibus Cyrilli defensoribus longe acerrimus, sed ut ex multis elucet, omnes moderationis terminos transgressus. Hoc vero meritum sibi paravit, quod scripta haud pauca, quae nondum lucem viderunt, in vulgus edidit. Apparet ex ejus opere (p. 44.), Cyrillum, quum Alexandriae degeret, literas communicasse cum *Georgio Abbot*, Archiepiscopo Cantuariensi (vixit 1562 — 1633). Sed ex una hac epistola, quae exstat apud Aymonem, sequitur, plures jam inter utrumque missas fuisse. Loquitur enim Cyrillus p. 46. de Abbotis *responso*, cujus Jacobique regis votis obsecundatum se nunc nobilem et doctum juvenem, *Metrophanem Critopulum* ad occidentales mittere, anno 1616 [1]). Exstat haec et altera [2]) quaedam epistola in Pauli Colomesii Opp. p. 557., ubi etiam Archiepiscopi responsum [3]).

1) Paullo ante videtur Cyrillus propter itinera ex Aegypto abfuisse, scribit enim, se Aegypto suae *redditum*, pace fruentem hoc habere officium, ut fidem per literas Archiepiscopo adstrictam liberet. Sine dubio in visitandis ecclesiis occupatus fuerat.

2) Haec data est Constantinopoli 1627., in qua et Jacobi, non minus philosophi quam regis obitum deplorans optima quaeque ejus successori Carolo, vivam undequaque imaginem paternam redolenti, optat. Oratorem Anglicum tum ad Portam versantem *Thomam Roe* dicit dulcissimum suum amicum, fautorem et patronum. De *libris* ab Archiepisc. Constantinopolin. missis etiam ex his literis constat. Mox vero ille Abbot munere dejectus in urbem patriam *Guilford*, comitatus Sorry, se recepit, deinde in arcem Croydon, ubi diem suum obiit.

3) Responsum datum est Londino ad priorem Cyrilli epist. 1617. Gratulatur Abbot Aegyptiacae ecclesiae sempiternam quietem, caveri jubet ab emissariis istis novatoribus, Christianam veritatem pariter ac libertatem cuniculis oppugnantibus et pseudomonachorum turba recens e figulina prodeuntium, *intemerandum servatoris* cognomen sibi arrogantium. Collaudat suum regem tum ab assidua concionum sacrarum praesentia, tum a theologica doctrina, quae tanta sit, ut multa de re theol. calamo regio accurate exararit ad fidem orthodoxam statu-

- Duae ad Uytenbogaertem datae epistolae una Constantinopoli altera ex Walachia ex annis 1612. et 13. ad idem tempus spectant, quo Cyrillus Alexandrinum Patriarchatum administravit. De illo viro docto primum per Cornelium Hagam, Hollandiae in Turcarum aula oratorem, quem in literis ad Gustavum Adolphum, Sueciae regem, missis [1]) dicit verum, fidelem Jesu Christi promtum militem pro sua gloria, audiverat anno 1602., quum ut ipse scribit Cyrillus [2]), ex insperato ipse Belgio, ego ab Aegypto in hanc urbem proficiscentes alterutrum incredibili cum laetitia viderimus, salutaverimus, dextramque dederimus [3]). Quid vero Cyrillus anno 1602. Constantinopoli acturus fuerit; haud difficile est ad intelligendum. Scilicet qui Patriarchatus Constantinopolitani sedem tenuit; principatum quemdam de ceteris patriarchis exercuit; ideo sine hujus auctoramento, inquit Smithius [4]), nemo potuit dignitatem Patr. consequi. Quum igitur eodem anno Cyrillus Patriarcha electus fuerit; quid veri similius, quam eum Constant. Patriarchae consensionem impetrare pecuniasque ei solvere voluisse? Sed praeterea confirmatur illud, quod supra conjecimus, quum fugam 1600 ex Polonia capessivisset Cyrillus, eum Alexandriam petiisse. *Profectus* enim est 1602. *ex Aegypto* Constantinopolin. — Habent vero nonnulla illae duae epistolae, quibus lectu dignae sunt. Conque-

---

...ndam et errores praesertim pontificios convellendos. — Cui regi adeo Cyrillus fuit commendatus, ut ab eo non solum per archiepiscopum salutaretur, sed etiam, quem ipse literis commendaticiis prosecutus fuerat, Metrophanes Critopulus honorificentissime excipi jussus et ab ipso Abbote civibus academiae Oxoniensis jam ante ipsius adventum adscriptus esset.

1) *Miegius* Monumenta pietatis et literaria. Francof. 1702. p. 240.

2) Lettres anecdotes p. 126.

3) Antiquior igitur fuit haec amicitia, quam *Mohnike* significare videtur in dissertat.: über Cyrillus Lucaris (Studien und Kritiken herausg. von Ullmann und Umbreit 1832. 3. H. S. 566). Nam ante jam Hagae, qui itineribus orientales terras peragraverat, Cyrilli nomen auditum fuit.

4) De statu eccles. Graecae p. 73.

ritur in prima de philosophiae incremento, quam versatilem gladium esse dicit, viam non custodientem sed impedientem paradisi, quae summa injuria fidei christianae habeatur regula [1]). Celebrat suae ecclesiae fidei inconcussam constantiam, quam vult etiam a Remonstrantium ecclesia teneri; non enim objicerentur ei, inquit, quae passim hujus temporis scriptores objiciunt. — Mox ille Remonstrantium doctor responsum videtur dedisse; exstat enim altera ad eum epistola Cyrilli anno, ut dixi, 1613. conscripta [2]), in qua de statu Graecarum ecclesiarum accurate exponit, conquestus de Pontificiorum crudeli arrogantia, qui flammis et focis insurgunt iis, qui vel christiane admonuerunt, vel modo aliquo errorem eorum palam facere proposuerunt. Fatetur, se propius ad ecclesiae Batavorum placita accedere, quia, inquit, Christiane agitis, pacem christianam diligitis, unionem in veritate domini non evitatis. — De fide autem Christiana disputat pro more antiquiorum temporum; esse eam *vel de divinitate vel de incarnatione verbi*. De primo capite nullam esse dissensionem, nec de personarum distinctione, excepto illo uno, quod sit de Spiritus sancti processione. Romanam enim ecclesiam, innovationum amatricem, illam ad symbolum additionem excogitavisse, neque vero se suamque ecclesiam Papae plus quam ceteris Patriarchis cedere auctoritatis, quantumvis Jesuitis, ex quibus maxime *Sanderum* carpit, occlamantibus. Sacramenta agnoscit duo; in baptismo necessariam esse formam non inflatam sed humilem et simplicem; hujus caeremonias aeque fideliter tenendas esse atque eucharistiae. Ecclesiae regimen non esse monarchicum, sed mixtum ac temperatum, quod utique suis temporibus hominum perversitate saepe confusum esse viderit. Non vero multum interesse, si Graecae ecclesiae addictae nationes exterae suas quaeque caerimonias teneant. Patriarchas esse quattuor, olim Alexandrinum Primatem, qui vero Constantini imperatoris opera

1) Lettres anecdotes p 127. 2) Ibid. p. 130.

onstantinopolitano summam cessisset auctoritatem. Hunc ero esse barbarorum arbitrio maxime obnoxium, quum ejus edes et dignitas a Turcis veneat [1]). Nonnullis de electione, inauguratione, juribus Patriarcharum disputatis, de uattuor Orientalis sectis, Armenica, Coptica, Maronitica t Jacobitica agit. Denique de suae ecclesiae constana fideique perpetuitate iterum gloriatus non infitiatur, crasum ibi esse et incredibilem ignorantiam, quam commoditam nactos Iesuitas Constantinopoli — sic enim scribit — fundaenta jecisse ad erudiendos pueros et proficere quot vules inter gallinas. Pollicetur vero, se omni modo cauturum sse, ne fallax illa Jesuitarum gens, quam si quis alius in dio habet, majora faciat incrementa. Libros ab illustribus rdinibus missos addit se post reditum duplici gustu lecturum esse; Jacobi Arminii theses, suo judicio addito, oratori mox se remissurum. Petit, ut sibi mittatur totus catalogus doctorum, qui graviter scripserint in utramque scripturam, maxime in libros Mosis, in majores Prophetas, in Evangelia Paulique epistolas, quibus vos, inquit, ad plus utimini, exceptis iis, quos Illustrissimi Ordines ad me [2]). Non solum vero Theologorum nomina et libros cognoscere cupivit, sed etiam Philosophorum et vel Mathematicorum opera prima occasione ad se voluit mitti. — Jam vero cur una epistola Constantinopoli altera ex Walachia data sit, hujus rei caus-

---

1) Dicebatur hoc donum, quo munus Patriarchale ab imperatore Turcarum redimeretur, πεσκέσιον, quod primus solvit, qui quintus ab Constantinopoli expugnata Patriarcha electus est, *Symeon Hieromonachus Trapezuntius;* electo vigesimo secundo *Dionysio*, ante Nicomediae Metropolita, adauctum illud donum est ad tria milia aureorum. Qui vero eum excepit XXIII. *Joasaphus*, Metropolita Adrianopoleos, multis machinationibus id effecit, ut uno mille detracto, bis milia numerarentur, quae jam septimus, *Symeon*, iterum sellam patriarchalem obsessurus, solverat. Cfr. Turcograec. p. 124 sq. 129. 169.

2) Rem exponit ex *Pauli Pindari*, Anglici ad Portam legati, literis, quare non est, cur ei fidem denegemus. Miror igitur, a Mohnikio l. l. p. 566. aliter rem enarratam esse.

ad Davidem, in itinere versantem, data, qui ante de Coena Domini ad Patriarcham, tres esse opiniones, Romanorum, Lutheranorum, Orthodoxorum exposuerat, breviter vel dissimulanter vel haesitanter rescripsit, *istam se sequi.* Quae vero *ista* sit, parum liquet. De qua spinosa quaestione initio Cyrillus ipse non sibi constitisse videtur; neque in hac neque in ampliore illa epist. (p. 146.)[1]), ubi de fide Graecorum copiosius disputavit, subactum fecit judicium. Nec Davidi videtur ista ambiguitas satisfecisse. Alia et certiora ab eo edoctum esse, Cyrillus ipse significat in literis, quae sunt apud Aymonium p. 182[2]). — In alia epistola (p. 183.) libros sibi mitti vult *de praedestinatione*, quam quaestionem illis temporibus exagitatam difficillimam esse arbitratus est. Misisse inde Guilielmum ad Cyrillum aliquem *Bellarmini tractatum*, suis adnotationibus adnexis, constat ex Cyrilli epistola (p. 185), in qua de Graecorum jejuniis aliqua adjecit, quorum rationem etiam in literis sequentibus (p. 186.) ad-

---

tria posse reduci, quae si missa fierent et opposita introducerentur; facilis esset reformatio. Explodatur ambitio, avaritia et superstitio. Introducatur humilitas ad exemplum Xti domini, contemptus temporalium et simplicitas evangelii et facile obtinetur cupitum. Et paullo post: Ecclesiam Graecam nil tam pessumdat ut superstitio.

1) *Statim*, scribit, (post verba, quibus ipse Xtus coenam instituit, recitata,) *spirit. sanct.* invocamus, dicimus: *Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου.* Cfr. Conf. orth. I. 9. 107.

2) Hic enim non dubitat illius *prudentiam comprehendere et suam sententiam profiteri, quae figuram admittit in hoc mysterio et modum praedicandi sacramentalem sicut et manducationem spiritualem credimus; ita ut qui fide accedit ad mensam domini, non visibile tantum corporis et sanguinis sacramentum accipit, sed spiritualiter et interne participat vero corpori et sanguini domini. Gaudeo ergo, quod una idemque sentimus in hac veritate. Utinam et in reliquis, si quae sunt, in quibus dissentimus.* Immutata haec est Cyrilli sententia anno 1619., cujus similem in sua Confess. c. XVII. exhibuit, *figura* omissa et *Calviniana* magis opinione adoptata. Cfr. Neudecker Lehrbuch der christl. Dogmengesch. 1838. p. 641.

modum collaudat. In his Bellarmini doctrinam judicat esse falsam et haereticam in multis locis, ejus libros suis sed graecis adnotationibus auctos remittens. Fere in quavis epistola aut libros poposcit aut simul remisit, imo Davides ex itinere libros ad ipsum misit (p. 192). Exstat etiam epistola luctus plena, pestis tempore 1619. d. 13 Maj. ex urbe Cairo [1]) scripta, quadraginta milibus hominum emortuis, qua Davidi, cujus ex Batavia literas exspectat, ante factam profectionem gratulatur, seque dicit semiclausum domi magno cum discrimine ab alto semper dedisse Christianis suis responsa, quae dare propter defunctos et defunctorum ambages opus fuisset, ipse adhuc incolumis. — Elucet, qualis fuerit hic vir: discendi cupidissimus, doctus per ratione temporis et gentis, plurimorum librorum, maxime a viris coetus reformati conscriptorum lectione imbutus, indefesso studio ita ut etiam Germanicorum doctorum scripta celebrata legere cuperet [2]); catholicorum inimicus, eorum principibus Baronio et Bellarmino admodum infensus, Jesuitarum acerrimus adversarius, cautus quidem adhuc novae doctrinae amicus, nec vero adeo aut sibi constans aut Graecorum dogmatum amans, ut aliena non approbasset, fidelis ecclesiarum, quas subditas habuit, custos, ab omni superstitione, qua Graecam ecclesiam perdi censuit, remotissimus [3]), ignorantiae et contemtor et ever-

---

1) Lettres anecdotes p. 196. Scripta haec est epistola ut plurimae ex urbe Cairo, in quo Cyrillus fere habitare enarrat in literis p. 157. exaratis: *Pestem istam* (Coptarum sectam, Dioscuri et Eutychetis, ut scribit, doctrinam sequentem) *sustineo in mea Aegypto, in magni Cairi civitate, quae, quum antea Archiepiscopatus esset Patriarchae, ego quasi toto tempore mei Patriarchatus residentiam meam ibi posui, ob temperiem aeris multasque alias commoditates raro me Alexandriam conferens.* De Coptis eorumque Patriarcha Cairi habitante monuit aliqua *Heineccius* l. l. p. 105.

2) *Lettres anecdotes* p. 174.: Nihil ambio, nihil sitio, nisi ut semper aliquid discam. Et sub finem ejusdem epistol. p. 175.: Hutterum me mittet, si ei placet, reliquos teneat apud se.

3) Narrat exemplum *Hottingerus* l. l. p. 554. Cyrillus, quum cum Dorotheo, Patriarcha Antiocheno, et aliis episcopis Theophanem, Pa-

sor [1]). Plus tentavit, quum ad summam in Graeca ecclesia dignitatem accessisset, emortuo Timotheo Constantinopolin vocatus, ut Patriarchatum administraret. Renunciatus est d. V. Nov. 1621, universae synodi, ut inquit Hottingerus, suffragiis. Sed fuit hic locus quantumvis honorificentissimus, discriminum et invidiae plenus, plurimarum sollicitudinum effector, persecutionum tristissimarum quasi officina ac domicilium, mortis foedissimae caussa. Quarum rerum si inquisiveris rationes; facillime in Turcarum avaritia, ob quam primo cuique, magnam pecuniam soluturo, Patriarchae honorem offerrent, in Antipatriarcharum, a quibus episcopi novi et sacerdotes, tamquam parati ipsorum satellites, illico renunciari solebant, studiis, in mobili Graecorum vulgo eas deprehenderis. Huc accedebat Cyrilli doctrina studiorumque laus, quae rudibus et imperitis in principibus maxime invisa est, quare Graeci sacerdotes se coram Cyrillo asinos videri dictitabant. Hinc non leve illorum odium sibi comparavit; proprium enim humani ingenii est, odisse, quem laeseris. Nec omittenda est Iesuitarum, Roma e collegio Gregoriano emissorum, arrogantia et dolus; tum ipsius Cyrilli morum integritas, quae hostibus nullam impetus ansam praebuit; ira vero diu compressa, quo serius excandescit, eo vehementius furit. Magna etiam simultatum caussa sita fuit in Cyrilli cum doctis Occidentalibus commercio, in familiaritate, quam cum legatis Hollandicis, Anglicis, Suecicis ad Portam missis

---

triarcham Hierosolymitanum designatum, manuum impositione inaugurasset, locosque sacros contemplaretur, saepius, Theophane consentiente, perseveravit, sepulcrum illud, quod Xti fuisse putabatur, non esse antiquum et verum, quippe in saxo caesum, sed novum, ex lapidibus fabricatum.

1) *Lettres anecdotes* p. 161.: Ob veritatem ego et cum propriis meis fratribus ecclesiasticis Graecis controversor; hostis sum ignorantiae, et ut populum simplicem esse, ἀμαθῆ, non moleste fero —; ita mihi displicet, pastores et episcopos nostros tenebris ignorantiae obmergi. Hoc est, quod nostratibus exprobro; at nil proficio. — Irrisit etiam propter incredibilem ignorantiam Armenum, quem Hierosolymis convenerat, l. l. p. 155.

perpetuo habuit, cui omnium illorum hostis, Gallicus legatus *Olierius de Nointel*[1]), sagacissimus et solertissimus homo, incredibile curiae Romanae tuendae ejusque potestatis propagandae studium opposuit. Neque difficilis est conjectura, Cyrilli hostes ob ejus cum exteris amicitiam non desiisse, Turcarum principes contra eum incitare, tamquam rerum novandarum cupidissimum foederumque Portae perniciosorum auctorem. Denique haud praetereunda est aperta, quam Cyrillus non diutius dissimulavit, ad dogmata reformatorum inclinatio. — Illius enim Gallici legati opera factum est, ut Cyrilli, nondum per integrum annum sede occupata, adversarii Amasiae[2]) episc. *Gregorium* in ejus locum substituere vellent. Praetextum praebuit haeresis, cujus Cyrillum insimularunt. Ac res cessisset, nisi Cyrillus, maturo facto opus esse ratus, cunctis sacerdotibus in magna ecclesia convocatis, in Gregorium, conspirationis principem, excommunicationis sententiam tulisset. Sed Jesuitis omnia patent. Vizirium, quem vocant, muneribus corrumpunt, Cyrillum laesae majestatis incusant, quippe qui insulam Aegei maris suis consiliis ad desciscendum permoverit. Qui quidem conatus prosperiorem habuit successorem, quum anno 1622. Osman Sultanus, et primus quidem ex Turcarum imperatoribus, interfectus esset. Relegatur Cyrillus in insulam Rhodum[3]). Occupavit sedem vacantem Gregorius, ante diris devotus; sed obtinuit tantum per septuaginta tres dies, quibus transactis *Anthimus*, Adrianopoleos episcopus, per septuaginta dies summum locum tenuit[4]). Corruit uterque, quum eorum fautor *Daud* Pa-

1) De hoc viro legantur *Lettres anecdotes* p. 89 sqq. 463 sqq.

2) Sita est haec urbs in Cappadocia et spectat ad provinciam Patr. Constantinopolitani. Cfr. *Smith* de statu etc. p. 79. *Heineccius* l. l. p. 37.

3) Narrat ipse hanc rem Cyrillus in epistola *ad senatores, doctores, ministros, professores, gubernatores reipublicae et ecclesiae Genev.* 1636. data; quae legitur in *Lettres anecdotes* p. 3.

4) *Hilarius* ad Cyprii Chronicon p. 450. Exsultavit re gesta *Urbanus VIII.* literisque Constantinopolin ad legatum Gallicum missis

scha, Viziratum functus, strangulatus meritas dedisset poenas. Sic rediit ad suum munus Cyrillus, in quo administrando sustentatus a Rovvaeo, Anglico legato, paullisper pace usus est [1]. Quanta vero clades ecclesiae Graecae nutanti turbis repetitis afflicta sit, vix dici potest. Non enim solum ejus infirmitas Turcis in dies magis apparuit; non solum Jesuitae ac Papae satellites, veterum Romanorum constantiam aemulati, machinationes struere haud desierunt; sed etiam Graeci ipsi incredibili pecunia Patriarchas redimendo magnaque insuper tributa solvendo ad paupertatem fere redacti sunt [2].

Vix enim istae lites compressae atque constrictae videbantur esse, quum anno 1623. ineunte venit Roma monachus, missus ex collegio, quod est de propaganda fide. Promisit imperialium viginti milia, dummodo Cyrillus iterum sive per vim sive per clandestinas artes posset removeri. Neutrum successit aut propter pecuniam deficientem aut propter Cyrilli prudentiam. Accesserunt vero mens. Febr. anni 1624. duo ex Jesuitarum nido delegati, *Berillus* et *Canacchio Rossi*, quorum ille Patriarcham inducere voluit, ut cum Caussacis

---

rem opportune aperuit: Quid autem Constantinopoli egeris, jam pridem plaudens laudibus pietatis tuae Romana ecclesia audivit. Filium illum tenebrarum et inferni athletam scimus quae calamitates perculerint, quantumque haeresi vulnus inflictum sit, dum venerabilem patrem Antimum isti ecclesiae praefici curasti etc.

1) Delituit Anthimus inter monachos, montem, cui nomen *Athos* est, habitantes, quorum sanctitatem celebravit *Heinecdus* l. l. 417., ignorantiam et insulsos mores perstrinxit *Aymon* l. l. p. 467. Cfr. *Muralt* Lexidion der morgenl. Kirche. 1838. s. v. *Athos*.

2) Scribit hac de re *Chrysosculus*, magnae eccles. Logotheta, ad David. de Wilhelm (Lettres p. 209): Sed haec contentio constitit sexaginta mille dalleriis, quos usuris maximis ad extremam ferme totius ecclesiae ruinam Graeci mutuo sumsere. Nec unquam eluent hanc invidiam Jesuitae et fautor ipsorum Gallus, quod Turcas docuerint hisce altercationibus posse ingentes summas extorqueri a christianis, qui prius pauperes monachi audiebant: quod quidem nunquam dediscetur et aliquando sedem ipsam Patriarchalem pessumdabit. En zelum religionis et patrum caritatem!

consilia iniret, quo facto criminis capitalis accusandus et condemnandus fuisset, hic mandatum [1]) secum tulit, ex quo agendum erat, ut Patriarcham Romanum faceret. Fuit illud *instrumentum*, quod dicunt, *pacificatorium*, quo subscripto pacem inter Orientales et Romanos Papa tentaturus fuit. Conquestus in illo est de Cyrilli ad haereses Lutheranorum et Calvinianorum promto animo, de juvenibus in Angliam et in Germaniam missis, de Catechismis novis, erroribus aperte refertis. Quos si damnare, conciliumque Florentinum amplecti velit; curiam Romanam magnam pecuniae vim collecturum, ut unio confirmetur. Cyrillus, pericula veritus et incorruptam fidem servaturus, responsum dilatavit, remque cum Anglico legato communicavit. Qui quum vehementer dissuaderet; Papae negotium silentio contemsit.

Sed urgentibus Romanis secedere maluit Patriarcha, quam assensum praebere vel vi eorum contumaciam et malitiam tentare. Ipsius amici rem ad magistratus Turcicos detulerunt, qui, acceptis decies mille imperialibus, seditionem in praesentia compescuerunt. Ecclesia vero Romana nescit ab incepto desistere. Missus est Antipatriarcha cum quaestore, ut omni pompa ac splendore Graeculorum oculos ac mentes praestringeret. Naxi appulsum, exeunte anno 1626., legatus Gallicus honorifice per sacellanum suum salutat votisque optimis excipit. Ac primo quidem cuncta procedebant. Creavit enim novus iste sacerdos episcopos haud paucos, inque insula Chio tam pronus Graecorum in eum favor, ut pro fausto omine omnium animos conciliatos habere videretur. Sed adeo minime sibi temperare potuit, ut intolerabilem fastum prae se ferret, quo Graeci indignati apud Vizirium praeter morem tam graviter rem egerunt, ut suffraganeus iste, cum suis sociis fuga salutem peteret ejusque episcopi in carcere, quid fides esset, meditari possent.

Annus vero 1627. nova tulit pericula. Advenit Constan-

1) Legitur in *Lettres anecdotes* p. 211 sqq.

tinopolin *Nicodemus Metaxa*, Cephaloniensis, qui studiorum gratia Londini degerat, vir probus, et qui bene sciret, qua barbarie patria laboraret. Cui quum vellet prospicere, apportavit secum non solum libros jam excusos, sed etiam totam typographiam, quam suis sumtibus, bis mille et amplius imperialium pretio, emerat. Nova res fuit, — Judaeis solis hucusque concessa [1]). Anglicus legatus, re cum Belgico oratore, cum Cyrillo, cum Gelasio [2]), Cyrilli Alex. successore, deliberata ac publica venia a Vizierio impetrata, libros ac typos apud se recepit et Metaxae suscepit patrocinium. Hic vero ob commoditatem conduxit sibi aedes non longe a Gallico legato remotas, qui adjunctis Jesuitis, rumorum avidis, hanc famam spargere coepit: libros contra Romanam ecclesiam imprimi, catechismique editione Jesuitarum in juventute educanda studiis offici. Quum vero, quod primo voluerunt, suis artibus non possent Metaxam ad suas partes allicere; majora conati sunt, Lutheranum et haereticum eum appellantes, cujus rei testimonium sistere ipsos typos regis Angliae scuto percussos. Quo discrimine et ipsius Metaxae precibus permotus legatus Anglicus illi cubiculum in suo domicilio concessit, veritus, ne ille in via noctu perfoderetur. Exarsit vero hostium ira, quum Cyrilli tractatum, fidei et sententiarum Graecarum ecclesiarum expositionem, sub prelo esse sentirent. Protulerunt igitur Cyrilli librum contra Judaeos in Anglia excusum, in quo, quum Turcarum opiniones modeste vituperatas viderent, caussam contra Cyrillum stabiliri confisi sunt. Proinde haec capitalia incusarunt: Metaxam libros a Patriarcho compositos, quibus Graeci ad defectionem vocarentur, excudere; hos transmitti ad Caussacos, quos rebellare optarent; rem esse eo perniciosiorem, quum Muradus IV. imperator in Asiam expeditionem suscepisset.

---

1) *Helladius* de praesent. stat. eccles. graec. c. 2.

2) *Smithius* Miscell. p. 92. appellat eum *Gerasimum*. Quod quidem nomen non inauditum fortasse rectius est. Smithius enim quae narrat ex ephemeridibus ipsius legati Anglici hausit.

Sexto igitur Januarii die 1628. centum quinquaginta. Janissarii Metaxae domicilium circumcinxerunt; vix ipse Metaxa, quum rem rediens domum audivisset, in Anglici legati aedes se recepit incolumis; milites irati, quod evasisset, totam typographiam pessumdederunt. Postridie vero de triumpho detractum est. Summus enim Turcarum sacerdos [1]), Jesuitis multo liberalior, de libris quaestione habita, hanc tulit sententiam: dogmata contra Muhammedis instituta non esse continuo blasphemiis aut criminibus adnumeranda, et quoniam permisisset imperator, ut Christiani libere doctrinam suam profiterentur et sectarentur; ipsos non magis reos esse typis mandando, quid crederent, quam pro concione praedicando; neque ob diversitatem opinionum, sed propter delicta legibus poenisque obnoxios esse. Ipsius vero Anglici legati intercessione et querelis effectum est, ut Patriarcha in Vizierii et Mufti gratiam rediret. Rossi, in Cyrillum invecto, quod Metaxae esset patronus librorumque haereticorum auctor, acta consistorii, Roma delata, in quibus praeter dogmata illud primo loco Cyrillo crimini datum est, quod inquieto et seditioso esset animo, quasi auxilio missa sunt. Arctius jam utraeque partes coire, confirmare vires, tentare, quid possint. Subito plures ex Romana factione correpti, eorum libri, jubente Vizierio, apportati et censura in eos facta, Gallicus legatus frustra ab imperatore alloquium petiit. Post multas deliberationes placuit Turcarum magistratibus, Jesuitas exsilio esse afficiendos, libris redditis. Et jam navibus in insulam Chium deportati sunt, ut quam primum in provincias occidentales trajicerentur. Ac brevi post sine ullius hominis luctu in Italiam remissi sunt. Testatur Chrysosculus [2]), catholicos cunctos, prae omnibus religiosos et Franciscanos Hierosolymitanos, quippe quibus sepulcrum Christi ab illis ereptum fuisset, hac peste levatos et factiosi Ordinis formidine liberatos, mirifice exsultavisse. Legatus Gallicus,

1) *Lettres anecdotes* p. 223. 2) *Lettres* p. 231.

quem Jesuitae, ne ipsi totam caussam perdidisse viderentur, Romae temeritatis incusabant, duos Jesuitas, quos domi suae latere passus fuerat, ut sacellanos crearet, multis demum precibus a Turcicis magistratibus impetravit; id quod, quamquam vix opera dignum, Romae pro Jesuitarum restitutione habitum et praedicatum est.

§. 4.

Prospere seditione composita Cyrilli animus crevit. Putasse videtur, tutius se nunc consilia posse peragere et fidem saepe inculpatam palam profiteri [1]). Confessionem jam in lucem edidit anno 1629., legato Hollandico, Cornelio de Haga, dedicatam; mox Patriarchae nomine subscripta et confirmata *latine* prodiit Genevae 1629. Ubi primum inter Romanos innotuit; pallescere omnes, obstupescere propter dogmatum novitatem dicendique libertatem. Quid? quod ne veram quidem clamabant confessionem esse Cyrilli, latine scribere nescientis, Hagam libelli et fraudis esse auctorem. Alii appararunt confutationem, veluti *Caryophilus Syrigus*, Cretensis et Archiepiscopus Iconii, quae latine Romae prodiit anno 1631., Graece 1632., hoc titulo: *Censura confessionis fidei seu potius perfidiae Calvinianae, quae nomine Patriarchae Constant. circumfertur;* quae quidem jejuna confutatio auctori magnas laudes peperit [2]). Graece edita est Cyrilli confessio Genevae 1633., ex quo tempore omnes de auctore dubitationes sublatae sunt. Secutae sunt aliae editiones, inter quas memoratu dignissima est, quam curavisse fertur *Hugo Grotius*, nomine et loco suppresso, anno

---

1) Hoc ipse significare videtur s. fin. confess. p. 44., non vero sine ullo timore, quum *huic impetui*, quo ob confess. publice exhibitam lacessitum se iri exspectat, imparem se haberet.

2) Inserta haec est *Encyclopaed.* ab *Alstedio* accuratae Tom. V. Cfr. *Wengersc.* II. E. Slavon. l. IV. c. 1. p. 460. *Andr. Bos.* de stat. Europ. dissert. III. §. 37. c. 332.

1645.[1]). Hujus editionis textum ego reddidi. Variantes, uas dicunt, contuli ex libris Franco-Gallicis, quorum unus scriptus est: *Lettres anecdotes de Cyrille Lucar et sa onfession de foi avec des remarques Concile de Jerusalem nu contre lui avec un examen de sa doctrine*, *attestaons et pieces diverses touchant la creance des Grecs* etc. msterdam, chez l'Honore et Chatelain 1718. Furtim, opior, hic liber typis exscriptus est; qui enim Hagae prodiit nno 1708.[2]) idem est, eosdem typos, eosdem etiam erroes habet. Alias lectiones depromsi ex *Hottingeri* libro: *nalecta historico-theologica*, typis Bodmeri 1652. Contiet hic liber octo diversi generis dissertationes; octavae apendix adjectus est *de Cyrilli Patriarchae et Martyris conessione scripturae et patrum testimoniis vestita*, *vita*, *scritis et martyrio* p. 398. Latina versio eadem, quae in edit. nni 1645. exstat, legitur etiam in appendice *Corporis et Syntagmatis confess. fidei* 1654. Tom. II. p. 565. Quae uidem confessio absque dubitatione Calviniana redolet dogmata, quae sensim Cyrillus in suam ecclesiam voluit inducere. Testes sunt artic. III., qui est de *praedestinatione absoluta* et XVII., qui agit de *spirituali et fideli in Coena sacra fruitione*. Ad Protestantium dogmata accommodata sunt, quae c. 1. de *spiritus sancti processione* dixit, c. 9. et 13. de *fide salvifica*, c. 14. de *servo arbitrio*, c. 15. de *duobus sacramentis*. Tota altera pars, quae quaestiones de

---

1) *Cyrilli Lucaris Confess. christ. fidei*, *cui adjuncta est genuina ejusdem confess. censura synodalis*, *una a Cyrillo Berrhoeensi*, *altera a Parthenio*, *Patriarchis itidem Constantinop*, *promulgata. Omnia Graece et Latine.* Hujus lectiones numeris anni, quo in lucem emissa est, insignivi; Gallicorum vero librorum syllaba *Amst.*, Hottingeri literis *Hott.*

2) *Monumens authentiques de la religion des Grecs et de la faussete de plusieurs confessions de foi des chretiens Orientaux*, *produites contre les Theologiens réformez*, *par les prelats de France et les docteurs de Port-Roial etc. par le Sieur J. Aymon*, *Ministre du Sanct Evangile.*

scr. sacr. ejusque usu continet, consilium ecclesiae inst
randae prodit. Res sane mira eoque memorabilior, qu
summus Graecae ecclesiae antistes haec auderet, quibus g
vem sibi dolorem inustum iri, facile ex iis, quae jam exp
tus fuit, potuit praevidere. Non enim auctor privatam ge
personam, neque *suam* fidem se expositurum esse declar
sed (p. 24) *Orientalium professionem* inscripsit libell
quem precibus quaerentium, qualis sit illorum cultus
doctrina, conscripserit nomine *omnium Christianorum* s
dolo et bona fide. Simulavit igitur, haec dogmata omni
Orientalium esse, quae etsi levi ac miti animo propos
nec de ritibus quidquam detraxit aut in iis mutari vol
monstrant, eum nec temporum gnarum fuisse nec a rel
novandis alienum. Potentissimos quosque etiam rei evan
licae auctores et adjutores prudenter sibi studuit concili
Constat, eum ad fortissimum tum temporis evangelii def
sorem Gustavum Adolphum epistolas dedisse. Legitur
apud Miegium l. l. p. 238., quae non prima fuit. Ac nes
an hic rex Lucarii precibus permotus fuerit, ut primum
Suecia oratorem Constantinopolin mitteret, *Paulum Str*
burk, id quod Cyrillus dicit ita gloriosum, ita ecclesiae
Constantin. utile, ut hoc totum referri debeat felicissin
fortunae sacrae Reg. Maj., quam undique gloria et imm
talitas comitetur [1]). Altera apud Miegium epistola ar

1) Conqueritur etiam illa epist. (XI. Jul. 1632.), quae vereor unquam ad regem in Germania bellum gerentem et paucis mensi post emortuum perlata sit, se *reputari apud adversarios, tamqu oves caedis,* quia eis obtemperare nollit. Se enim nolle accipere gmata haec: Script. sacr. non est perfecta nec sufficiens; ecclesia put non habet Xtum; fides caerimoniis congesta fabula; justitia C stiana non opus salvatoris; sacramentorum veritas annullata; evan lium commentum humani cerebri; idololatria sequenda; tandem ne salvari potest, nisi credat in eum, qui se facit Christum, quum i sit Christus. — Quae dogmata, ut tota controversia, cui succubuit rillus, a catholicis facta fuisse ac proposita, ut ejus animus ad l mana placita et instituta amplectenda induceretur, nemo est, quin vid

1635. ad *Axelium Oxenstirn* data luget regis gloriosissimae memoriae mortem. Enarrat ibi post aliqua in Cancellarii laudes dicta litem inter Graecos' et *dominos Papistas* exortam et in aula Ottomannica agitatam de praesepi, in quo natus sit dominus, a quo visitando Catholici Graecos prorsus excludere velint. In qua quidem caussa judices Turcarum, jam accepta a catholicis (ad calcem notatus nominatim est legatus Gallicus Comes de *Marcheville*) pecunia, primum ad Papistarum partes inclinarunt; post vero remissa *excessiva quantitate pecuniae* meliora Graecis, rem suam strenue dicentibus, sunt polliciti, unde sperat Cyrillus, *pro suis futuram sententiam.* Ut igitur Graecos inter et Romanos contentio nunquam interrupta est; sic Cyrillus maxime ut avitae religionis desertor a Romanis potissimum, interdum simul a suis, incusatus semper est. Quae quidem conata initio non procedere videbantur ob Cyrilli integritatem et apud Vizierium, qua tunc pollebat, auctoritatem. Jam vero ex numero eorum, quos Lucaris beneficiis auxerat, exstitit immoderati animi vir acerrimus adversarius, ex quo frustra apud Thessalonicenses episcopus fieri voluit, dico *Cyrillum Contarenum*, quem Leo Allatius l. l. p. 1075. amplis verbis non satis potuit collaudare, quamquam quae addidit de ejus implacabilitate intemperantique studio perfacile docent, quam immoderate ille laudes suae factionis homini adsperserit. Hic igitur Cyrillus Contarenus, Berrhoeae [1]) Metropolita, quum pecuniis, quibus sedem Patriarchae emere se posse confideret, prorsus careret, petiit a Lucari, ut ipsi, Moscoviam profecturo, literas commendatitias daret, quarum ope dona ad suam ecclesiam pauperem exaedificandam accepturum se esse simulavit. Et sic dives factus 1633. Constantinopolin rediit, hoc consilio, ut, corruptis Turcarum magistratibus, Lucarium de loco moveret. Quod quidem

1) Pertinet ad Const. Patriarchae jurisdictionem; *Smith de statu* etc. p. 82.

Duo praeterea monere liceat, ex quibus alacre ejus et indefessum studium amorque literarum sacrarum elucet. Donavit Regi Angliae Jacobo I. illum V. et N. Testam. codicem, qui, ut fama fert, a Thecla quadam Aegypta Nicaeni concilii tempore scriptus est. Est, quamquam in N. T. mutilus, maximopere aestimabilis; Critici viri Cod. A. i. e. Alexandrinum notare eum solent. Nunc in museo Britannico Londini reservatur [1]). Non solum textus castitate et antiquitate dignus est qui memoretur; sed etiam quia Clementis Romani, qui auctor fuisse perhibetur, duas ad Corinthios epistolas continet, quae alias non leguntur [2]). Deinde Cyrillus in primam N. Test. editionem, cui in recentiorem linguam Graecam versio fuit adjuncta, incubuit; certe adjuvit *Maximum Calliopolitam*, qui illam accuravit. Testatur in praefatione ab ipso scripta, instigante Cornelio de Haga factam esse talem editionem. In lucem prodiit 1638. vel Genevae, ut olim credebatur, vel Lugduni apud Elsevirios, alterum Londini 1703. editore *Seraphimo Milylenaeo*.

Praeter auctores, quos appellavi, adeundi sunt iis, qui de Cyrilli rebus inquirere velint, *Tentzelius* Monatliche Unterredungen 1695. p. 460.; 1697. p. 482. 490.; *Joannes Franciscus Buddeus* Allgemeines historisches Lexicon Tom. I. p. 1223. et *Encylopaedia* ab Erschio et Grubero suscepta Tom. XXII.

§. 5.

Ex quo tempore catholici effecerant, ut Graecorum per Poloniam et Russiam degentium plurimi ad unionem, quam

---

1) Cfr. *Griesbachius* ad N. T. edit. Prolegomena p. CI. Editus est, quantum N. T. complectitur, a *Woiwodio* Londini 1776, quam edit. recudendam curavit *Spohn* Lips. 1788.

2) Primum editae sunt a *Patritio Junio*, Caroli primi bibliothecario, Oxon. 1633. Cfr. *Neander* H. E. I. 735. *Thom. Ittig* dissert. de patribus apostolicis in Biblioth. Patr. Apostolicorum, Lips. 1699. Tom. I. p. 232. sqq.

dducti essent; permultis regionibus haec discordia-
ima suos fructus tulerunt. Erant in oppidis haud
lericorum duo genera; tristis ecclesiarum conditio,
una pars unioni addicta fuit, altera non magis ab
a catholicis conjunctione sive ficta sive seria abhor-
una urbe videres duos episcopos, duos ritus, du-
iligionem, ut de minoribus sectis taceam, quae tota
st passim in Russia sedem fixerant. Poterat exspe-
em rerum statum non diu posse sustentari, remque
antiquitati non consentaneam, fore inferiorem. Con-
t etiam in dies magis catholicorum vires, eorum sa-
auciores facti, et qui fortissimi et sagacissimi habe-
t erant catholicae fidei auctores et statores, suspe-
xstiterunt eorumque conatus, ubicunque conspicieban-
ns accepti quam despecti sunt. Nec vero habebant,
juae fidei rationi faverent, firmum fundamentum, quo
ion signum, ad quod convolare possent, non arma
pparata ad novos adversarios defendendos apta. Imo
roximis temporibus acceperant Graeci confessionem,
viniaris dogmatis plenam horrebant, nec suis consue-
s, suis fidei legibus, suis antiquitate sancitis decretis
re sentiebant. Duo igitur impugnanda erant, ut pri-
esiae species penitus restaurata esset, tum ad catho-
clinatio tum Calvinianae fidei contagio. Novus liber
endus, ad populi captum accommodatus, nec doctae
de quibus lis fuit, inquisitioni dissentaneus. Non
media ipsa Graeca ecclesia, non ex veterum istorum
harum, qui ceteris facem praeferre olim consueverunt,
illud concordiae instrumentum profectum est; sed ex
, quae, viribus additis, nuperrime ab egena Graecia
hatum acceperat [1]). Obtinuit sedem Metropolitae Kio-

---

[1]) factum est anno 1588. suadente Borisio Godunovo principe;
remias, Patr. Const., Russorum imperatori hanc dignitatem ven-
rimus ab imperatore constitutus patriarcha fuit *Jobus*. Redux
m factus Jerem. anno 1593. synodum convocavit, in qua iterum

ad linguarum diversitatem; ita ut jam ante *Slavonica* dialecto exstiterit libellus, Russica vero Adriani tempore editio prima fuerit. Denique si quis est, qui illa ratione utriusque episcopi verba non concordare putet; Nectarium in aliena re quam Adrianum [1]) in sua errasse malim. Ut igitur Constantinopolitanus Patr. sua auctoritate librum confirmaret; petierunt qui jam illam expositionem domi comprobarant, ut in eamdem Moldaviam, ab utraque urbe pari fere spatio remotam, legati mitterentur, penes quos esset, de re deliberare. Missi sunt Constantinopoli *Porphyrius*, Nicaeae Metropolita [2]) et *Meletius Syrigus*, magnae ecclesiae doctor, patriarchae vicarius et plenissima synodi universae facultate instructus. Moscovia vero delegati sunt tres viri *Jesaias Trophimus*, *Josephus Cononovicius* et *Ignatius Xenovicius*, quos Nectarius a scientia et prudentia mirifice collaudat, quique cuncti jam synodo Constantin. contra Cyrillum habitae assentiendo suam mentem aperuerant. Quorum virorum conventus, Jasiensis synodi quasi continuatio ac finis, libro in censuram vocato ultimam limam admovit, ita ut opus Kioviae inchoatum et in Moldavia emendatum dignum videretur, quod quattuor Patriarchis sanciendum et confirmandum traderetur. Russici Patr. judicio non opus fuit, quum ipsa confessio a Russis profecta ac proposita esset. Illi igitur

---

Kiewomogilaenoza, Borowskiana), quam fundaverat, ejus memoriam noluit obliterari. Sanxit enim hanc legem, ut quotannis die, quo vita excessit, et doctores et discipuli, sacris peractis, orationi super ejus tumulo habendae interessent.

1) De hoc Adriano ejusque libris, quorum nullus lucem adspexit, vide *Strahlii* librum: Das gelehrte Russland, Leipz. 1828. p. 271. Miror sane, hanc Adriani operam silentio ibi fuisse praeteritam, neque ullo loco Jasinskianae vers. mentionem injici.

2) Idem esse videtur, qui nomen subscripsit synodo Const. primae in Cyrillum habitae: ὁ Πολιανῆς Πορφύριος. *Poliane* vero urbs ad archiepiscopatum Thessalonicensem pertinet. Alteri illi synodo Jasiensi adstipulatus est ὁ πρώην Νικαίας Πορφύριος, in quo quid sibi velit πρώην non satis possum computare. Nectarius enim eum p. l. p. 7. pluribus annis post dixit Μητροπολίτην Νικαίας.

Patriarchae non dubitarunt suis nominibus subscriptis commendare librum eique totam Orientalem ecclesiam obstringere 1643. Quantum vero legati illi in breviario, suo judicio subjecto, mutarint; id ignoramus; hoc vero verisimile, adumbrationem jam formam catechismi habuisse ac tribus partibus omnia absolvisse, scilicet ad tres virtutes, ex Augustini aetate frequentatas, fidem, spem, caritatem. Quaeramus potius de perfecti libri, qui vel catechismi vel ὁμολογίας nomen accepit, natura. Prima parte de *fidei* definitione agitur, primusque Nicaenae formulae articulus quid sibi velit declaratur. Disseritur de deo, tribus personis, de divinis attributis, de angelis tum bonis tum malis, de protoplastorum statu innocenti ac per peccatum in deterius immutato, de providentia, de septem spiritus s. donis, de novem ecclesiae praeceptis, de mysteriorum natura et numero. Altera parte quid sit *precatio* s. *oratio* exponitur, et, ut decebat, regales illae preces, quas Christus instituit et docuit, latius explicantur; etiam de epilogi antiquitate et usu disputatur, denique novem evangelicae beatitudines pertractantur. Tertia parte exponitur, quae sint *opera bona* ex Matth. V. 3. — 12., ex quibus tamquam maxime praecipua *jejunium* et *eleemosyna* disputantur. Hinc facilis fuit ad *peccata* transitus, quorum partitio in *letalia* et *non letalia* etiam hic obtinuit. Ex primo genere imprimis inquiritur in peccata in Spiritum s. commissa et quae ab ipso deo ultionem exposcunt. Alterum genus ex decem Mosis praeceptis colligitur, ita ut in primi expositione *sanctorum invocationis* fit mentio, et in alterius, quod ut apud reformatos [1]) de imaginibus agit, ex-

1) Cfr. *Geffken* über die verschiedene Eintheilung des Decalogus und den Einfluss desselben auf den Cultus. Hamburg. 1838. Ut enim de librorum canonicorum et apocryphorum Augustinum inter et Hieronymum dissensio fuit, quae post multa saecula revixit; sic etiam de decalogi ordine, quamquam in hac certe re non ad litis acritatem perventum est. Lutherus, Augustinum secutus, secundum textum Hebr. ac Vulgatam imaginum interdictionem cum primo praecepto copulavit;

plicatione de *cultu imaginum* edoceamur. Liber hac forma instructus, ad vulgarem et popularem sensum accommodatus, doctiores tamen inquisitiones non omisit lectoresque ad obscuriores et abstrusiores quaestiones deduxit, veluti de trinitate, de Sp. sancti processione, de purgatorio et aliis. Lubet fere, eum contendere cum Catechismo Romano, cujus sane auctores magis et curatius pastorum officia exponere eorumque fidei succurrere voluerunt. Habet uterque etiam id commune, quod magno cum studio eorum, quae tractantur, fundamenta e script. sacr. petita adversariis studet opponere, deinde vero veterum patrum auctoritatem magni aestimans illa fere exaequat. Nec volumus diffiteri, catechismi Orientalis auctores ad optimos eosque probatissimos provocasse patres, iis nimirum exceptis, in quos antiquitus aliqua haereseos infamia adspersa fuit, veluti in Origenem ejusque pares, aut quos per mediam aetatem injusta pressit oblivio, veluti Justinum M., Hippolytum, Eusebios. Collaudant Dionysium Areopagitam, Gregorios, Cyrillos, Basilium, Athanasium et concilia ea, quae Graeci acceperunt.

§. 6.

Illo tempore, quo et Lutheranae et catholicae ecclesiae adhuc spes fuit, fore, ut ad alterutrum coetum Orientales possent duci; exstiterunt, qui hanc confessionem aut nostrae aut Romanae fidei favere audacter affirmarent vel temere arbitrarentur. Multa hoc libello contineri, quae nostris dogmatis aut congruant aut possint cum iis conferri, adnotavit aliquoties *Feuerlinius*, theol. quondam Gottingensis, in dissert. *de religione Ruthenorum hodierna* 1745. Neque id falso videtur dictum esse. Sic enim mihi est persuasum,

---

at vero Hieronymus, antiquiorem et, Philone et Josepho testibus, inter Judaeos usitatiorem rationem sectatus erat, quae in ecclesia Graeca continuo permansit. Cfr. *Daserus* tract. in quo Augustiniana decalogi divisio stabilitur et vindicatur p. 7. sqq.

Orientalem ecclesiam in plerisque dogmatis antiquam et liberalem prae se ferre speciem, quam tantum absum ut ei crimini vertam, ut contra in ea summam ejus laudem positam esse existimem. Nostri igitur majores, quum vellent ecclesiam ad priscam formam revocare, debebant sane in aliis cum Graecis prorsus consentire, in aliis ad eorum similitudinem accedere, in quibus ipsi sinceriorem et antiquiorem rationem conservarant. At contra alii asperius judicarunt, multa inesse, quae Romanorum dogmata redolerent, et quanto magis ipsi a quovis Romani moris, ritus et religionis vestigio abhorruerunt; tanto majore cum fastidio hanc confessionem persecuti sunt. Non sine ira judicium tulit Thom. Smithius, qui in Miscellan. p. 9. Meletium Syrigum, quem in elimanda et perficienda confessione multum elaborasse constat, *Graeculum tenebrionem* dicit, *partium studiis addictissimum* et in collegio Graecorum Romae educatum. Mirifice factum est, ut, quicunque de confessione tamquam ad Romanorum opiniones plus justo inclinante male sentirent, omnem in hunc Meletium, quem et Feuerlinius l. l. p. 14. manifestum *Λατινόφρονα* dixit, culpam transferrent, id quod praeter Smithium multi fecerunt. — Non vero mihi ita indulsisse videtur Romanae doctrinae, quam quod pernovit, nemo prudens audebit reprehendere, ut prisca suae ecclesiae dogmata per vim abrogaret vel obscuraret. Neque eum ab omni parte catholicis probatum fuisse, testatur et illud, quod, quum in libro contra Cyrillum Lucarium conscripto septem tantummodo synodos legitimas et obstringentes voluisset esse, ipsi Romani prohibuerunt, quominus liber Venetiis typis exscriberetur. Et ipsius catechismi levis lectio docet, Romana dogmata, de quibus contentiones inter utramque ecclesiam saepissime fuerunt, magno cum studio esse impugnata, veluti de Sp. s. processione, quem locum tam firmiter circumvallatum esse contra Romanorum incursiones videmus, ut Scr. sacr. loci, patrum scripta, acta synodalia, eccles. historiae libri, codicum manuscr. fides, duae istae

argenteae tabulae, Romae in Basilica S. Petri appensa in auxilium vocentur. Ipsa vero rei natura docet, in ali auctores catechismi, quippe Calvinianae doctrinae, quam pr pter Lucarium vellent ex sua ecclesia tollere, adversaric quasi imprudentes ac fere invito animo ad eam rationem d ferri debuisse, quae reformatae esset e contrario esset o posita. Elucet hoc clarissime tum ex vocabulo μετουσιώσεα quod non, opinor, usurpassent, nisi Cyrillus spiritualem coena sacra usum protulisset; nec locum spurium 1 Joan V. 7. (Confess. I. q. 9.) Graecis usque ad saecul. XIII. p nitus ignotum adhibuissent, nisi is inter discordias demu de unione habitas innotuisset ac sine judicio et fortuito a eptatus fuisset [1]. Sed in alia re primaria, in loco de e clesiae moderatione, de singularum ecclesiarum auctorita prorsus aequabili, Papae potestati, in qua sola aut respue da aut admittenda rei cardo vertitur, omnino nihil largiu tur. Denique si voluntas Romana dogmata admiscendi a ctoribus vere fuisset; vix puto sibi tantopere temperaviss nec latuisset ecclesiae Graecae tunc temporis et post pri cipes. Nullus vero exstitit, qui confessionem renueret, qu potius non solum synodus Hierosolymitana a. 1672. orient lem ecclesiam agnoscere librum et complecti ut veram su rum dogmatum expositionem contestata est; sed etiam *Di nysius*, Patr. Const., eodem anno hanc confessionem iteru confirmavit.

Etiamsi Heineccio (l. l. p. 236.) credimus, contenden in inferioribus Graeciae regionibus semper fuisse, quoru quisque suam ex Epiphanio aliisque patribus sibi composu rit confessionem; excusatos tamen illos habeam, quod se sim symboli severitati adsuefierent. Et quo magis vetere eamque nobilem liberalitatem retinuit ecclesia Graeca; minus de scripta litera voluit dependere. At certe in Ru

1) Cfr. *Griesbachius ad locum 1 Joann. V. 7.* dissert., qua edit. N. T. Tom. II. s. fin. adjecit p. 11 et 12.

sia, quippe in libri patria, mox haec confessio ad summam laudem atque gratiam effloruit. Post alias, ut videtur, edit. jussu imperatorum Joannis et Petri Alexiovicii Adrianus, quem supra dixi, eam typis exaratam evulgavit 1696. idiomate Slavonico; quam editionem mox secutae sunt Moscoviensis 1702., Kioviensis 1712., Tschernigoviana 1715., Petropolitanae duae, 1717. et altera, ut in ipso titulo significatur [1]), Russica 1722. Haec ipsa est, quae Petro M. jubente et sacra generali synodo confirmante accurata est. Comprobavit iterum summus ille imperator eam in *Ordinatione ecclesiastica (Geistliches Reglement)* p. 20., quam conscribendam curavit a. 1723. Quamquam enim de prolixitate catechismi paullulum conquestus est, eaque de caussa *minorem catechismum*, de quo alias agetur, edendum curavit; tamen quum illum divulgari jusserit, Adrianusque Patr. in praefatione, quae adjecta est, enixe commendarit; id magno testimonio est, hunc librum pro summo symbolo, a quo recedere nefas semper putabatur, habendum esse. Merito igitur ejus auctoritas ita semper viguit, ut, quicunque de orientalium ecclesiarum fide ac natura exponere vellent, ad illam confessionem ceu ad limpidissimum et quasi perennem fontem lectores revocarent. Id quod non solum apud nostros homines usu venit, qui dogmatum historiam perscrutati sunt; sed etiam apud Graecos Russosque, qui, quamquam aliquoties nova doceri, inaudita proponi videbant, tamen, ubi ad discernendas controversias ventum est, ex hac confessione cuncta vellent dirimi ejusque ope ad pacem et concordiam invitare. *Feuerlinius* quidem (l. l. p. 16.) arbitratur, in illis rebus, in quibus Petri M. placita, tum in

1) In titulo, qualem apud *Frischium* legimus, haec sunt: Zu Ehren der heilig. Dreieinigkeit ist dieses Buch die rechtgläubige Bekenntniss der Kirche im Morgenl. auf Befehl Petrus des Grossen etc. unter hoher Verordnung des heiligen Synodi im Druck herausgegeben worden in St. Petersburg zum andernmahl a. 7730. (1722, Indict. V.)

ordinatione illa tum in catechismo minore proposita, ab hac orthodoxa confessione recedant, nullam hujus apud Russos esse auctoritatem; videntur tamen haec discrimina partim pauca esse et exilia; partim ipse ille scriptor confessus est, in plurimis partibus religionem Graecorum et Russorum recte illo libro symbolico contineri. Unicum symbolum nuncupavit hunc librum etiam Frischius in praefat., quam praemisit interprett. Germanicae, testatus, se de summa libri auctoritate ab ipsis Russis certiorem factum esse. Item legimus apud Hofmannum (hist. Cat. §. 9.), se ex multis Russis, quibuscum familiaritatem habuerit, quaesivisse de catechismi sanctitate, sibique semper responsum esse, optime et certissime ex eo religionem Orientalium posse cognosci. Quapropter etiam qui non de ipsis dogmatis sed de statu vel de cultu illius ecclesiae scripserunt, ex hac confessione veluti ex totius ecclesiae fundamento cuncta repetere satis habuerunt. Sic rem suam exsecutus est *Th. Smithius* aliique, et qui recentissime ex ipsa Russorum gente de sacris, quae obire officium est, exposuit *Murawieff*, superior procuraturae adjutor ad sanctam synodum, cujus libellus eleganter et sagacissime conscriptus a *Muraltio* in vernaculam versus est: *Briefe über den Gottesdienst der morgenländischen Kirche*, *Leipz.* 1838., cui addendus est libellus ab ipso Muraltio conscriptus: *Erklärender Anhang zu den Briefen* etc. s. *Lexidion der morgenländ. Kirche nach den besten schriftlichen u. mündlichen Quellen*, *Leipzig* 1838. Nec potest prisca illa et ab omni parte commendabilis confessio ad veterem suam gloriam, si quid ei unquam detractum sit, hac tempestate non pervenire, qua potentissimi ac fortissimi imperatoris auspiciis, qui hucusque intra sui imperii fines catholicorum dogmata sectati sunt, ad avitae ecclesiae gratiam redirent. Quae quidem res imperatoris potentissimi sapientibus consiliis eo magis debuit convenire, quo magis amplissimi imperii gentes in unum coalescere in votis habet.

§. 7.

Forte vero nec immerito hanc confessionem oculis perlustrans mireris, qui factum sit, ut Graecae linguae mirifica venustas tam subito ad hanc non mediocritatem sed verborum ac formarum farraginem defloruerit. Qui enim paullo ante vixit Cyrillus Lucaris, ita Graece scripsit, ut certe quid velit facillime intelligas. At contra hujus libelli auctores mirum quantum abhorrent a puritate linguae. Non enim solum proprias habent verborum structuras, veluti quum praecedente part. ἵνα ne Infinitivum quidem ponere dubitant, sed novas et inauditas formas usurpant, ut τινὰς, οὐδένας, nova vocabula fabricantur, ut τέτοιος, κάποιος, ἐσὺ, et antiquis ita abutuntur, ut nova eorum species exsistat, ex quorum genere et partic. in — ωντας — οντας et verba in — ωνω sunt, novas tribuunt verbis significationes, veluti quum partic. κάθα modo pro proposit. modo pro pronom. distribut. modo pro adject. habeant. Haec omnia, quae facili negotio poteram ita augere, ut lexicon et grammaticam componerem, lectorem terrent magis quam alliciunt. Difficultas crescit, quum non tam pravum dicendi genus videatur esse, quam nova dialectus, cujus propria nec lexico ullo nec grammatica adhuc descripta videas. Nec enim *Dufresnii* nec multo minus *Suiceri* lexicon ad vocabula tum nova tum mutata tum novis significationibus praedita facilius intelligenda sufficit, ita ut, qui tanta esset lectione tantaque assiduitate, ut illorum thesauris exhaustis novum et uberius opus, quo, quaecunque a Graecitate abhorrerent, diligenter composita essent et in ordines redacta, exarare voluerit; is profecto de ista lingua et recentiorum Graecorum placitis theologicis optime meruerit. Est enim ista quasi media, nec prisca nec illa recens, qua nunc utuntur Graeci; mixta igitur, a vetustate vero magis quam a recenti linguae forma aliena, qualem tunc temporis Graece loquentes formarant. Quam quidem auctor confessionis non eo elegit, quasi rectius dicere

et scribere nescivisset; sed ut eo melius ad lectorum etiam illiteratorum captum sese insinuaret [1]). Quod consilium, illis temporibus accommodatum his molestum, libello ipsi, quippe catechismo, fuit aptissimum.

§. 8.

Sequitur, ut de editionibus nostris aliqua disputem. Edit. princ. prodiit Amstelodami a. 1662., praemissis *Nectarii* et *Parthenii* epistolis commendatitiis. Hanc procuravit *Panagiota*, ad Turcarum aulam interpres, ea re magnam laudem nactus et apud Nectarium (p. 50.) et apud plurimos, Graecae ecclesiae studiosos. Viderat enim exemplarium manuscript. inter Graecos paucitatem, quam ita voluit elevare, ut Graecum exemplar latinitate donatum Amstelodamum mitteret typis exarandum. Hinc falsa Caroli du Fresne opinio [2]), Panagiotam ipsum catechismum in linguam Graecam eamque vulgarem convertisse; quum Nectarius (p. 51.) id tantum laudis ei tribuat, quod in *latinam* verterit linguam et quamquam multis et alienis curis districtus suis impensis (*οἰκείοις ἀναλώμασι*) edendum curavit. Addit vero *Antonius Arnoldus* [3]), misisse illum quidem in Belgiam pecunias, Ordines vero tanta fuisse liberalitate ac munificentia, ut, remisso auri pondere, suis sumtibus librum typis describi maluerint. In qua re id potissimum videtur mirabile esse, quod Belgiae ordines, ante Cyrillo amicissimi, ei subito ita mente alienati fuerint, ut sine ulla caussa librum Cyrillo oppositum gratis in lucem edere voluerint; nisi forte putas eos Panagiotae gratificari cupiisse, ut ejus gratia apud Tur-

1) Id ipsum Nectarius recte vidit, qui in epist. p. 51. *πεζὴν* istam *φράσιν*, quam interpres bene *vulgarem* et *rudem* dicit, eo excusat, quia ita *οὐ μόνον σόφοις ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς* facile omnia pateant.

2) In *lexico med. et inf. Graecitatis* s. v. *μὰ* p. 839. et in indice auctorum, quorum opera laudantur, s. calcem lexici p. 57.

3) *De perpetua eccles. cathol. fide in negotio eucharistiae Tom. III.* p. 650.

carum imperatorem nescio quid consequerentur [1]). Sed tum id certe non satis possum computare, omnia exemplaria ab Ordinibus, qui ipsi sumtus fecissent, Constantinopolin esse transmissa. Illa enim editio nusquam apparet; ejus vero vel πρωτότυπον vel manuscriptum aliquod fertur a Gallico legato Parisios missum fuisse [2]). Iterata etiam et quidem precibus Dionysii esse dicitur [3]), de qua nova edit. minus etiam quam de prima constat. Hinc Normannus conjicit, in iteratis editt. a Panagiota, homine doctissimo quidem sed vaferrimo ingenio [4]), haud pauca fortasse esse mutata. Quod tum difficillimum est ad demonstrandum, quum nullum emendationis clarum appareat vestigium, tum a veri similitudine videtur abhorrere, aliquem vel doctrina et auctoritate maxime conspicuum libro ecclesiastico non pepercisse, praesertim quum idem ille de summa in rebus dogmaticis et liturgicis constantia maximopere semper gloriatus sit. — Prima editio, quae Graecorum doctrinam Germanis ceterisque exteris gentibus impertivit, fuit *Normanniana*. Laurentius enim Normannus, Upsalae Professor Theologiae ibique bibliothecae Praepositus (denatus 1703.) anno 1688. a *Gabriele Spar-*

---

1) *Tentzel monatliche Unterredungen* 1695. p. 441.

2) De prototypo narrat idem Tentzelius p. 442. cll. cum praefat. quam *Normannus* suae confess. edit. praefixit, p. 24. De manuscripto refert *Normannus* p. 22. Illud jam anno 1671. ab ipso Panagiota dicitur ad Marchionem de Nointel cum epistola missum esse, ut ab oratore in patriam reverso possit palam declarari et hoc documento comprobari, Graecorum fidem longissime a Calviniana discrepare. *Manuscr.* autem anno 1673. Dionysii Patr. sigillo confirmatum cum literis misit legatus Parisios, de re quasi nova et inaudita gloriatus, teste Normanno. Videntur haec discrepare, quippe alterutro jam sufficiente, vel prototypo vel hoc manuscr. Utrumque fortasse stare poterit, quum prototypon ab interprete traditum, post patriarchae sigillo probatum Parisios missum esse dicimus. Vix vero puto legatum duos fere annos praeterire passum fuisse.

3) *Tentzel* l. l. p. 444. *Arnoldus* l. i. p. 685., qui et Dionysii literas edit. commendantes operi suo inseruit.

4) *Tentzel* l. l. p. 449.

wenfeldio, cujus museum peregrinis et rarissimis libris plenum fuit, exemplar acceperat confessionis, quod huic Moscovita nobilissimus donaverat. Normannus festinanter descripsit et in linguam latinam vertit. Fuit igitur edit. sine latina vers., in qua, ut addit, paginis adversis et Graeca typis exarata et Slavonica calamo descripta haberentur, ergo nec Amstelodama nec Constantinopolitana. Jam vero Upsalam venit bibliopola, qui ubi vidit rarissimum librum, summo opere rogat, ut ipsi typis describendum committatur. Haud abnuit Normannus. At ille post triennium nihil nisi verba dedit; frustratus fuit doctus vir. Venit interim liber Lipsiam ad *Adamum Rechenbergium*, qui quid libro fecerit, non satis liquet. Eidem Rechenbergio magnas Normannus ut editionis suae adjutori habet gratias, non addens, quo pacto ipsi auxiliatus fuerit. Miro vero fato occidit, ut eodem anno, quo Normannus suam edit. in lucem misit, accepto ex Belgia, ex bibliotheca Ryckiana, altero exemplari, inscio Normanno, altera editio prodiret; eodem titulo, iisdem typis, iisdem erroribus sive typographicis sive antiquioribus, iisdem paginis et suis et ad marginem adscriptis, iisdem notis marginalibus, eadem equi volantis figura titulo impressa, denique altera alteri ita similis, ut unus liber videatur esse. Habet uterque hunc titulum: *Orthodoxa confessio catholicae atque apostol. ecclesiae orientalis, quam cum interpretatione latina primum edit Laurentius Normannus. Lipsiae, apud Th. Frisch* 1695. Differt uterque liber eo tantum, quod vera Normanni edit., Carolo XI., Sueciae Regi, dedicata, praefatione instructa est, qua de catechismi auctoritate de editionibus et aliis a Normanno disputatur; in falsa autem ipse bibliopola praefatus est, se accepisse *Lipsiae anno superiori* manuscriptum ab *ipso Normanno*, praefationem se scripturum pollicito; de quo quum non constet, num incolumis domum redierit an perierit, se librum sine prolegomenis nunc emittere quam remorari malle. Quae quum ab iis, quae Normannus ipse de manuscr. sorte narrat, prorsus

ntiant, probabile reddunt, bibliopolam fucum fecisse, ut n fraudem obtegeret. Sed praeterea cuncta, quae ad edit. attinent, obscura sunt. Vellem si possem ex Noro redivivo quaerere, quae non satis patent; veluti hoc, sua editio textum referat? Sine dubio Belgicae, quam *oanne Oldermanno* se accepisse scribit. Sed tum quid enbergio gratias agit, qui prius illud exemplar, quod um doluit Normannus, nescio quo fato acceperat? Quae est inter primum et alterum exemplar? Ne syllabam m addit Normannus. Non multum absum, quin crelectiones ad marginem adscriptas partim etiam conras, illas opinor, quae lit. *f.* i. e. *fortasse* indicantur, a enbergio ex priore exemplo additas esse. Quod si ita e habet, altera illa editio furtim *repetita* est *ejusdem* editio. Deinde vero quaererem ex illo, num ista e Belsportata editio latinam versionem habuisset, an non? enim Amstelodami prodiit, ea, uti dixi, Panagiotae latione fuit ornata. Jam vero, si talem recepit Norius, quidni reddidit? Nam de *sua* semper dixit et veret editione; et quod omnem de hac re eximit dubitam, sub finem praefationis sic inter alia scribit: *Dum ruditis terrae Galliae viris hoc impetraverimus, ut pria illa ipsorummet auctorum interpretatione Latina e is Gazis primo quoque tempore in lucem prolata no· huic, cuicuimodo est, quod egregii publici respectu us sane optamusque, oblivionem et caliginem inducant.* uo non solum id efficitur, quod modo dixi, exemplar a anno emtum versione caruisse, sed etiam illud, quod tetigi, cuncta primae edit. exempla Constantinopolin deasse. Si enim suppetiisset tale exemplar; hoc amicus dam mittendum curavisset, nec Normannus antiquam orum translationem desiderare debuisset. Conjicio igitur, ascriptum fuisse, quale Belgus nescio quis per Graeciam iscens emit, bibliothecaeque concessit, unde *rarissiliber* — sic enim dicit Normannus — Upsalam emtione

devenit. Videmus hinc, quam scriptores illius aetatis istarum rerum incuriosi fuerint, quas hujus temporis editor nunquam silentio praeteriturus fuisset. Nam ut ad variantes, ut ajunt, lectiones revertar; de tribus tantum Normannus locutus est, quae spectant ad prius illud Sparwenfeldianum exemplar; de reliquis tacet. Prima spectat ad quaest. 70. I. part., altera ad III. q. 20., tertia ad I. q. 109. Ille uterque locus unicus est, teste Normanno, cui emendationes adjectae erant; in tertio suam protulit conjecturam. Primus ille est, quo de Sp. s. divinitate absoluta agitur. Ipse Normannus de origine lect., quae ita ei probata fuit, ut adversus textum apponeret et interpretatione redderet, exponit. Sed fortasse operae pretium est, ipsum Sparwenfeldium haec apud Normannum disputantem audire. „Quae p. 90., inquit, in margine notata et passim correcta sunt, adscripta sunt a reverendis patribus Graecis *Joannikio* et *Sophronio Licudi* ex Kephalonia, cum quibus Moskovae familiaritas mihi magna erat per integros tres annos 1684—86., requisitis, ut hoc scriptum in majorem meam confirmationem de rebus Graecis reviderent, et quae ab iis improbarentur, notarent, ut postea sine mendis esset catechismus hic orientalis ecclesiae Graecae et Slavveno-Russicae.“ Et quum Normannus hanc marginalem lectionem sibi in schedula descripsisset; ille amicus suapte manu consensionem praebuit hisce verbis: *Haec in margine adscripta tamquam necessaria et essentialia a RR. PP. Gioannichio et Sophronio Licudi, fratribus germanis Graecis, ex insula Kephalonia, monachis Ord. S. Basilii M., Moskovae, qui Paduae XVI annis studuere.* Sed idem dolendum est, de quo supra sum conquestus. Res criticas boni illi homines minus accurate susceperunt. Unde enim ista lectio sit desumta, num de suo addiderint fratres docti, an ex libro sive scripto sive publice edito, id plane nos fugit. Non vero possum credere, ex libro edito fuisse eam depromtam, aut sua sponte scripsisse monachos; sed usos illos esse libro manuscr., idque ex his

cassis, quibus puto omnes ad assentiendum perduci. Rogarat Sparwenfeldius, ut a Licudis suus liber mendis purgaretur. Profecto non decuisset, nec ille passus esset, ab iis conjecturas qualescunque libro typis exarato aspergi, nec Sparwenfeldius temere his cessisset locum. Quod vero impedit, quominus de libro edito cogitem, hoc est. Apud Normannum (f. 118.) invenio ad illius loci marginem haec: *Licudi p.* 28., ut significetur, Licudis hanc lectionem deberi. Paginae numerus non esse potest, nisi libri, in quo Licudi verba ista legerunt. Jam nullo pacto potest comprehendi, eum locum, qui apud Normannum fol. 118. legitur, in Sparwenfeldii libro fol. 90., apud Hofmannum p. 126., in Licudorum edit. jam pagina seu si vis folio 28. lectum esse. Et si vel forma maxima editio fuisset accurata; multo post exspectandus locus erat. At vero in Cod. manuscr., in quo vocabula minutioribus signis exprimuntur, sane plus dimidio prius possunt exstare, quam in libro typis evulgato, quo literae plus spatii sibi vindicant, et siglorum, quae dicuntur, minus loci est. Jam vero de illius emendationis auctoritate me secus atque illos homines doctos sentire fateor, quare multum abfui, quin in textum vocarem. Molesta est propter repetitionem epithetorum ὁμοούσια καὶ ἰσότιμα, redolet deinde elegantiam quamdam scribendi, a qua hic auctor remotiorem sese habuit, tum vero importuna est, quum de trinitate agat, siquidem potius de Sp. s. natura Patri et Filio congrua sermo est. Denique vix possis satis explicare, unde brevior textus lectio, durior, obscurior, a [illegible]caecitate maxime abhorrens enata sit, quam nemo facile, [illegible]or, in facilioris et elegantioris locum substituisset. Pa[illegible], quae eam procreavit, sine dubio Russia est; exemplar, [illegible] fratres usi sunt, in Russia excusum, quod non solum [illegible]de auguror, quod diutissime Moscoviae vixerunt, testeque [illegible]Normanno scholam a multis frequentatam ibi habuerunt, [illegible]quum de eorum in Graecia commoratione nihil audiamus; ex [illegible]d etiam inde potissimum, quod Frischius Slavici exempla-

ris interpres eam reddiderit.[1]) Quam male cum antecedentibus et post sequentibus cohaereat; manifestum erit, qui de totius loci cohaerentia altius repetierit. Quae locum vexatum antecedunt, dicta sunt, ne quis spiritum filio aut filium spiritu inferiorem esse arbitretur; id quod harum rerum rudis facilius possit in animum inducere, quia in scr. sacr. modo Sp. s. modo filius veluti in doxologiis primum teneat locum. Sequitur vero locum conjectura lacessitum ex script. sacra conclusio, Spiritum s. ipsum Deum esse. Quid igitur exspectes aliud esse interpositum, nisi id, Sp. sanct. naturam filium honore et dignitate aequare? Sic enim talis, quae dicitur, gradatio evadit: Ne quis putet, ex scr. sacr. posse quamdam filium inter et spiritum differentiam effici; tria potius in deo illa sunt aequalia. Jam repetit animo auctor, quod offensionem poterat movere: Si qua est in Scr. sacr. varia Filii et Sp. collocatio; non hinc fit, quasi utriusque personae ad patrem non eadem esset ratio; at contra ad filium sine ulla re in medio posita (ἀμέσως) et maxima cum similitudine se habet spiritus. Esto igitur ex scr. sacr., ad Deum etiam spiritui eandem esse rationem; ut breviter dicam: Spiritus non solum cum filio, sed etiam cum ipso patre eadem natura est. Quae omnia minus bene se habent, marginali lectione vera habita. Displicet non solum illud ἄκαγε τοῦ τοῦτο λέγειν, quod a libri lenitate paullulum abhorret; sed etiam tota expositio quasi circulo saepius jam descripto vertitur, in totius trinitatis natura maxime aequali adumbranda; nec transitum facit ad id, de quo uno sermo est, de Spiritus s. divino numine. Moleste me-

---

1) His verbis usus: Nicht dass desswegen einiger Unterschied wäre unter dem Wesen des Sohnes von des heil. Geistes seinem, oder des heiligen Geistes von des Sohnes seinem. Weg mit dem, der so redet: sondern weil sie eines Wesens und gleicher Ehre sind, wie wir vorgemeldet, und dass unmittelbar und gleich zusammen der Sohn und der heilige Geist ihren Ursprung vom Vater haben. Der Sohn zwar der Geburt nach, der heilige Geist aber dem Ausgehen nach.

morat duarum personarum e Patre originem aequalem sed diversam; quasi auctor de cunctis non de una edisserat persona. Quare etiam fit, ut legenti totum locum, adjecta lectione marg., mirum videatur, cur tam subito aliqua praeterea addantur, quae tantummodo ad Spiritum s. pertinent. Ut strictim judicium de tota re faciam; adscripsit, qui sibi temperare non potuit, quin opportunitate data capitale dogma iterum lectoribus inculcaret, offensus fortasse loci brevitate obscuritati juncta, quapropter illa verba difficiliora ἀμέσως καὶ ὁμοίως εἰς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα dilatando rem ac cumulando clariora reddere his verbis non dubitavit: Καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀμέσως καὶ ὁμοίως ἐν τῷ ἅμα ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα. Quae ex illis emendationis gratia emanavisse, quis est, qui non videat?

Alter locus, in quo Licudi fratres lectionem discrepantem a textu apposuerunt, minus laboris facesset. Is locus est p. III. q. 20., ubi de baptismo agitur ejusque saluberrimo effectu. Verba vulgatae sunt: ὅποιος δὲ ἐβαπτίσθηκεν, ἐκεῖνος δὲν εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. *Qui vero baptismo purgatus est, ille non liber a peccato;* quae quum per se insane dicta sunt, tum vero maxime illius loci connexioni contraria. Per Licudos illos recte ad marg. libri Sparwenfeldiani pro δὲ scriptum fuit δὲν, quo facto omnia sana sunt. De iis scilicet sermo est, qui non lavacro sacro initiati peccatis involuti sunt divinaeque irae adhuc subjacent. Sed nullus editorum hucusque illam veram et sine dubio antiquam lectionem quantumcunque omnibus probatam in suum textum recepit. Sustentatur a Frischio vertente: Daher wer *nicht* getauft ist, der kann von der Sünde nicht befreyt seyn, sondern ist ein Kind des Zorns und der ewigen Qual. Quae omnia Graecis patribus omnino esse congrua, in his rebus mediocriter versati haud nesciunt [1]).

---

1) Docet jam Just. M. Dial. c. Tryph. c. XIV. p. 231., baptismo hominem adipisci de deo cognitionem peccatorumque remissionem;

Tertiae nec vero ex Licudorum libro exortae varietatis mentionem injicit Normannus, quae spectat ad I. q. 109. Conjicit, Thom. Smithium de statu etc. p. 146. verba *εἰς τὴν οἰκονομίαν ταύτην δύο πράγματα περιέχονται* ita legisse, ut *τρία* pro duobus agnoverit. Ac videtur sane ille doctus Anglus aut ita legisse aut tacite catechismi, ut audacter loquar, negligentiam correxisse. Non vero ausus sum lectionis constantiam mutare, quamquam ipse catechismi auctor duobus illis, quae per adverb. *πρῶτον* et *δεύτερον* effert, adnexit *λειτουργεῖν*, i. e. *προσφέρειν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν πρὸς Θεόν*.

Ex his ita disputatis de textus, quo nunc utimur, ratione ac natura constat. Arbitrati, Normannum libro edito et manuscr. uno usum esse, illo in Russia recuso, hoc in Batavia locato et inde transmisso, Licudos etiam ex suo manuscr. examinasse textum Normannianum, hoc facile possumus, etiamsi de illorum librorum origine non quovis velimus pignore spondere, affirmare, eumdem fere textum Normanno apparuisse. Aut enim ipse, si varietatem invenisset magnam, hanc rem stupuisset lectoresque suos monuisset, aut Rechenbergius, ad quem Russicae devenerat edit. descriptum exemplum, quique hoc cum textu Batavo contulisse videtur, paucis certe verbis Normannum certiorem fecisset, aut Licudi fratres non duas tantum fecissent emendationes, aut denique Frischii ex Slavonica lingua interpretatio non adeo cum Graeco textu consonaret. Hoc igitur nobis habemus persuasum, praeter lectiones in Normanni edit. adjectas fortasse nullas inveniri aut paucissimas, easque nullius momenti. Ab hoc igitur textu recedere non ausi sumus, nisi natura loci omnino cogente, vel ubi errore typographico textus videbatur conspurcatus, vel lectione marginali textum praecedente,

---

Apol. I. 61. Idem Clem. Alex. Protreptr. f. 89., per baptismum fieri ex libero malitiae liberum dei, quocum consentit Cyrill. catech. II. mystag. f. 233. III. c. 12. ed. Milles., quibus ut in Confess. nostra libertas a satanae vi adjicitur a Gregor. Naz. orat. XL. p. 621. ed. Billii Prunaei, Paris. 1609. p. 638. Cfr. *Murawieff* Briefe etc. p. 148.

Hoc vero, quod ultimo commemoravi loco, saepius in mea edit. factum esse, videbunt lectores attentiores, ita ut lectio, quam dicunt, vulgata in notas relegata sit. Saepissime etiam scriptura differt — scribendi enim legum antiquiores editores aeque incuriosi fuerunt atque intercidendi —; paucis interpositis plagulis apparet alius saepe accentus, quasi alia essent vocabula. Elegi igitur eam scripturam, quae videbatur ad Graecum tunc temporis sermonem proxime accedere. A conjecturis vero etiam in obscurioribus et difficilioribus locis fere abstinendum esse duxi, quum in universum certe de textus sinceritate et antiquitate mihi constaret.

De paginis marginalibus, quae in Normann. edit. inveniuntur, diutius dubitavi; praesertim quum eaedem sint, quibus in Thom. Smithii libris loci allegantur, unde efficitur, et Normannum et Smithium eadem usos esse editione. Sed ex ipsis illis verbis Sparwenfeldii, quae supra de emendatione illa longiore retuli, quaelibet eximitur animo dubitatio. Is dicit, p. 90. esse illam lectionis discrepantiam, et eadem haec est apud Norm. margini adscripta, quam deinceps ceterae suo ordine excipiunt. Apertum igitur est, pagg. margg. esse Sparwenfeldianas, puto a Rechenbergio Lipsiae edit. Norm. adjectas. Ergo tali edit. Russica, de qua supra dictum est, usus est Smithius. Ejus enim citationes, quae dicuntur, omnino cum paginis illis marginalibus congruunt; veluti apud *Smith. de statu* etc. p. 111. laudatur locus *Confess.* p. 125; quem facile reperies, ubi Normannianarum paginarum numerum contuleris. Inde etiam fit, ut Smithii interpretatio, quam locis descriptis addit, a Normanniana recedat, quod sane scio jam ex eo debuisse fieri, quod, ut auguratus sum, *Normanni* est interpretatio, qua nunc utimur, post Smithii studia elaborata.

§. 9.

Sequitur post Normanni curam Germanica ex Slavonica editione. per Adrianum parata, facta interpretatio. quae pro-

fectae sint. Nec in earum originem voluit aut potuit inquirere. Adeo enim mordicus Normanni vestigia pressit, ut eadem fere interpunctio, una esset scriptura, erroribus etiam typographicis fideliter conservatis. Versionem quod non mutavit, nolo vituperare, nec illud, quod eam *satis bonam, textum commode exprimentem nec prorsus inelegantem* dixit; displicet vero, quod ne tentavit quidem exquirere, sed simpliciter se nescire confessus est sitne a Panagiota an a Normanno confecta. Igitur nil ad Normann. edit. adjecit, nisi vernaculam istam, quam textui subscripsit, interpretationem, et pro Normanni prolegomenis amplioribus succinctam illam catechismi historiam praefixit.

Memoriae caussa nolo Batavam confessionis interpretationem praeterire, quae Normanni prolegomenis instructa prodiit Haarlemi hoc titulo: *Orthodoxe Homologia of regtsinnige Bekenntnisse des Geloofs der orientalische Kerke, door Johannes Antonius Scinerus* 1722.; accedit appendix, quae explanationes singulorum articulorum continet.

Ut denique de hac qualicunque editione pauca addam; placuit, textum vulgatum ita percensere, ut necessitate coactus ab eo recedere non dubitarim, aut lectiones aut conjecturas marginales recipiens; interdum etiam ingenii mediocritati confisus ex illis aliam lectionem elicere conatus sum. Interpunctioni, ut dicunt, ab antiquioribus vel neglectae vel omnino aliter, ac nos solemus, constitutae magnam navavi operam, utpote quae ad faciliorem intellectum plurimum valeat. Invenisse mihi videor locos, quibus sola intercisionis mutatio simplicissimam poterat offerre medelam. Commentarium vero nec ad hanc nec ad ceteras confessiones componere lubuit; quae adnotavi, vel ad varietatem lectionum pertinent, vel ad locos tum e Patribus tum e Scr. Sacr. vel ex aliis scriptoribus arcessitos, vel ad versionis Normannianae, quam nolui dimittere, veritatem, vel ad intercis. mutatam. Raro in textu conformando mutare ausus sum, nulla adjecta nota. Interdum etiam de accentibus monui.

quibus non, prouti illa aetas dialectusque postulavit, ab editoribus satis provisum fuit, qui, quae puncta, stigmata et alia sigilla attinent, mirifice incuriosi aut etiam inconstantes fuerunt. Ita in animum meum induxi, ut his bene perpensis, et ubi opus visum fuerit, emendatis, textum lectoribus praeberem purum, rectum et ad intelligendum faciliorem, in quo, recentioribus legibus conformato, si quis linguae paullum adsuevit, quae ad se pertinere putat, reperire animoque percipere ac comprehendere possit.

§. 10.

De *concilio Hierosolymitano*, cujus Acta hoc volumine pro rei et temporis ratione ultimo loco posita sunt, paucis praefari lubet, quum ipsi patres de rebus, quae prolegomenis contineri soleant, sedulo et uberius dixerint. Tametsi enim Mogilae catechismo, a cunctis Graecis approbato ac recepto, quae Graecorum sit fides, satis clare esset expositum; tamen non solum intra ecclesiae Graecae terminos manserunt Cyrillianae familiae aliquae reliquiae; sed etiam extra illos non destiterunt plurimi ex Reformatorum potissimum sodalitio de consensione Graecos inter et Reformatos intercedente temere gloriari, quamquam de ingenti dissensione facile et Lucarii res et utriusque ecclesiae dogmata potuerunt persuadere. Catholici vero doctores, eadem via ingressi, sibi vires studuerunt addere; quo factum est ut utraque factio de Graecorum fide vehementissime contenderet. Quarum controversiarum sedes tunc temporis Gallia praecipue fuit; res primaria, de qua concertabatur, de eucharistia locus; ex viris, quorum contentione res latius manavit, a parte Reformatorum exstitit *Joannes Claudius.*[1])

---

1) Natus hic est in urbe *Sauvetat* 1619: in Gallia usque ad Reformatorum expulsionem sacra munera administravit; tunc temporis apud Carentonenses, ut ex Actis hujus synodi eluret p. 328. 480., denatus *Hagae* 1687. Cfr. de hoc viro *Monuments authentiques, dissertation preliminaire* p. 5. 17. etc.

Eum jam confutare nisus erat *Nectarius*, Hierosolymorum Patriarcha intra annos 1660. — 1674., libro contra eum composito, quem *Eusebius Renaudotus Gennadii Homiliis*, quas edidit, adjecit p. 171 — 186. Illius vero successor *Dositheus* (1672. — 1706.), qui tam strenue munus obiit, ut Latinos ex urbis suae ecclesiis expelleret et suae ecclesiae gratia itinera in Georgiam et Russiam susciperet, quum de Claudii opinionibus audivisset, noluit tacere, et Orientales potissimum clericos in fidei castitate constituit tenere. Synodi igitur convocandae cepit consilium, tum sua natura latus, tum turbis ipsis Hierosolymis, ante quidem sedatis, sed quae facile possent redintegrari [1]), denique legati ad Portam Gallici, quocum habuit familiaritatem, admonitionibus instigatus. Cujus consilii exsequendi occasio data fuit Patriarchae anno 1672, quum Bethleemi ad aedis, ubi Jesus natus fuisse perhibebatur, instaurationem et inaugurationem sacerdotum Orientalium plurimi confluxissent. Convocavit et alios sat multos, ut, quae a domino esset tradita, ab apostolis promulgata et ab sanctis patribus conservata Graecorum fides universo mundo manifesta fieret (p. 329. Actorum), publicaque deliberatione et confessione hostes perterrerentur animique forte nutantes valde confirmarentur. Quapropter etiam ἀσπὶς ὀρθοδοξίας ἢ ἀπολογία voluit esse synodus (p. 325.), quae Calvinistis, quos maxime adortus est, nullo modo parceret. Non vero ipsa synodus Bethleemi habita est; sed ut par fuit, in urbe capitali, Hierosolymis; immerito igitur vel quia Bethleemi decreta est, aliquoties

---

1) Nectario adhuc sedem Patriarch. tenente, *Peter* quidam, ex Franciscanorum ordine, Hierosolymis quinque *theses de Papae imperio* evulgarat, quo permotus Nectarius libellum composuit κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Παππᾶ, qui Jasii *Graece* 1682., *latine* ab Allixio versus Londini prodiit 1702. Cfr. *Acta Eruditorum* 1703. p. 292 — 305. *Dionysio* igitur tum cavendum fuit, ne Catholici nimium auderent, tum Reformatorum, quos synodus ut volaticos et ventosos homines descripsit, arrogantia penitus reprimenda.

Bethleemitica nuncupata est. Ipsi enim patres se Hierosolymis esse palam professi sunt p. 425, 439, 481, 485; Bethleem vero significabant tamquam oppidulum remotius a se situm p. 469.

Calvinistae vero quum acerrimi hostes haberentur; is maxime fuit profligandus, qui illorum dogmata in Graecam ecclesiam voluit quondam inducere, ad cujus confessionem Gallici Reformati provocabant, quum Graecos eadem sentire declamarent. Cyrillus igitur Lucaris, qui hujus controversiae praebuerat ansam et cujus studio intra ipsos Graecos adhuc reliqua fuit factio, rursus erat impugnandus et si fieri possit penitus exstinguendus. In qua re conficienda patres non sine dexteritate, magna vero cum vi et gravitate ita versati sunt. Contendentes, Calvinistas haereticos haud ignorare Orientalium dogmatum discrepantiam, quam vero dissimulent, ne extra quamlibet ecclesiam i. e., ne Christianos quidem eos esse, possit convinci (p. 330), quum ab ecclesia catholica injuste recesserint, non vero in cunctis cum Graecis consentiant (p. 331), illos scientes ac prudentes, quum ex Jeremiae, Joannis Nathanaelis, Gabrielis Severii Moreani aliorumque scriptis (p. 335. et 483.) certiora de Graecorum fide potuissent comperire, et ipsa Confessio Orthodoxa, quam universa agnoverit Graeca ecclesia (p. 336.), vera et sincera Orientalium placita proposita habeat, falsissima excogitavisse conqueruntur. Quae quum ita sint, sex locos sibi sumunt patres explanandos ac demonstrandos, quibus adversariorum, simpliciorum mentes corrumpere volentium (p. 337), impudentia ab stirpe tolli confiderent. Sex capitibus, quibus constant synodi acta, haec comprobantur: primum Cyrillum nunquam ad Calvinistarum rationem de rebus divinis vel cogitasse vel publice privatimque dixisse ac scripsisse; deinde, ut fuerit confessionis auctor, hanc, non publicis documentis comprobatam, nullam mereri fidem; tum eam non pro *Orientalis ecclesiae* fidei expositione habendam; porro eam nunquam Orientales

amplexos, vel si quando, eos non Christianos fuisse; post etiamsi Cyrillus nec confessionem suum opus esse nec ejus doctrinam se unquam probare jurarit et ipse publice contraria docuerit; tamen ipsam Orientalem ecclesiam, ut res extra omnem posita esset dubitationem, bis synodis convocatis vel illam, quae insit confessioni, doctrinam vel ipsum Cyrillum publice reprobasse; denique proposuerunt ipsi patres, quorum nomine *Dositheus* verba fecit, *confessionem*, quae illis Cyrillianis articulis e contrario responderet (p. 338). —

De his singulis non alienum esse puto, deinceps exponere, ut facile de iis judicium fieri possit. Primo igitur capite id demonstratum eunt patres, Cyrillum Graecorum nulli haereticum visum fuisse, cumque et publice verba facientem et privatim cum amicis, quorum multi superstites adhuc essent, colloquentem recta semper et antiquae fidei congrua protulisse (p. 340). Neque, addunt, superesse Cyrilli *librum* omni dubitatione exemtum, quo talia professus sit. Dubitant igitur obiter certe de confessionis veritate, firmis argumentis destituti. At contra depromunt librum Cyrilli manu exscriptum, quo orationes sacrae Constantinopoli habitae continentur, exque hoc, tamquam certissimo testimonio, locos interjiciunt, quos singulis Confessionis articulis opponunt. Cyrillus igitur quum in primo articulo Sp. S. ex patre *per filium* procedere dixisset (p. 24); patres ex duabus homiliis contrarios proferunt locos, quorum unus certe rem conficit (p. 342), alter cum illa opinione potest consociari. Altero articulo (p. 25) Cyrillus detraxisse videbatur de traditionis et ecclesiae auctoritate, praecipue interpretationis sacr. scr. habito respectu. Cui opposuerunt patres plures homiliarum loci, quorum is certe, qui p. 344 exstat, aliquid valere opineris. Contra tertium artic., qui est de absoluta praedestinatione, primum aliquam Cyrilli homiliam producunt, in qua vere illius dogmatis severitatem divina praescientia, unde pendere dixit praedestinationem, lenierat p. 347, aliam deinde p. 348, in qua Deum qualí-

bet creata ad bonum contendere docuerat, tertiam p. 349, in qua Deo contraria inesse negarat, quartam p. 350. et quintam p. 352., in qua in quovis homine non nihil boni, sed fidem sine operibus nullius momenti esse statuerat. Quartum et quintum Confessionis articulos patres intactos reliquerunt, seu quod probarunt seu quia ex orationibus Cyrilli nihil habuerunt, quod illis possent opponere. Caput vero octavum et sextum apte copularunt p. 353. In illo enim (p. 20.) Cyrillus Sanctorum intercessionem despexit, in hoc nullum hominem exsistere dixit, quin fructus peccati originalis sentiat; ex quo satis constabat, neminem posse ad sanctitatis laudem pervenire. Jam proferunt orationem, in qua magnam Mariae potestatem et vel apud Filium gratiam Cyrillus magnifice concelebravit, Sanctos appellavit perfectos (354.), virginem Mariam nulla peccati sorde pollutam fuisse praedicavit (355.), quapropter et in coelestes spiritus valeat (357.), hominesque precantes adjuvet. Huic hominum piorum auxiliatrici et patronae adjunxit Cyrillus alios, Joannem Theologum Sanctum a Christo in coelos translatum (358), angelos, per quos accessus pateat ad deum (359). Decimum deinde articulum impugnant patres, quo Cyrillus eccles. caput voluit esse Christum (p. 30). Afferunt locum (p. 359) vix satis validum, ut, praeesse ecclesiis episcopos non sacerdotes, dixisse Cyrillum coarguerent. Hoc enim et illic non negarat Lucaris. Prosperiore cum successu ad c. XIV. (p. 33) evertendum sese accingunt, locis ex Cyrilli homiliis depromtis (p. 262), quibus omnibus hominibus liberum esse arbitrium, ipsi in rerum oratione infusum, docuerat, hominemque ipsum sua sponte eligere malum (p. 364). Nimium quum Cyrillus tribuisse videretur c. XVI. (p. 35.) baptismo, utpote hoc solo cum Christo communionem posse impetrari opinatus; proponunt patres locos (p. 367.), quibus praeter baptismum bona opera requiri ipse Cyrillus publice de baptismo verba faciens contenderat, addentes insuper alios non ad rem necessarios, sed ad cog-

contra illam confessionem scribere recusarit, Basilii exempli haud memor (p. 396.), ipse ita ambitiosus, ut post primam et justam Patriarchatus administrationem bis temere in hanc sedem honorificam irrepserit (p. 397.). Ut verbis fidem faciant, decretum prioris in Cyrillum synodi interserunt (p. 398.), habitae 1638. Constantinopoli sub Cyrillo Berrhoeensi, ipsius Cyrilli successore, qui anno post 1639. in exsilium missus et gutture chorda eliso suffocatus est. Haec quidem synodus XI. anathematis in Cyrillum elatis, quaecunque a Cyrillo novata viderentur esse, penitus sustulit, *praedestinationem*, *operum bonorum vanitatem*, *sanctorum et traditionum contemtum*, *liberi arbitrii et septem sacramentorum imminutionem*, *panis et vini in coena sacra immutabilitatem*, *eleemosynarum et precum pro mortuis imbecillitatem*, qua concessa praeter alia *ultimum judicium* tollatur, *imaginum sanctarum negligentiam*. Altera vero synodus, cujus decreta sequuntur, Jasiensis dicta (p. 408. 420.), sub Parthenio I., Patr. Const. annis (1639—1644.), post plures Patriarchas sua morte defuncto, 1642. congregata fuit. Qua in re id potest offensioni esse, quod Constantinopol. Patr. *Jasium* eam convocare voluerit, non in suam urbem. Dixerunt etiam nonnulli ut *Cossartius* in conciliorum collectione, quae prodiit Paris. 1671. sq. et *Cabasutius* in notitia eccles. historiarum, conciliorum et canonum etc. quae Lugduni exarata est 1680. Constantinopolitanam non Jasiensem, ad quos accedere video Graecorum tunc temporis doctissimum *Arsenium*, monachum Constant., Cyrillo maxime infensum, qui in literis, editioni anni 1645., supra p. XLV. memoratae, interjectis, cujus lectiones infra etiam anni numero insignire lubuit, dixit, synodum ἐνταῦθα i. e. in hac urbe Constantinopoli congregatam fuisse. Et ipsae subscriptiones coarguunt, Constantinopoli hunc conventum habitum fuisse. Praeter episcopos enim et alios paucos nomina dederunt XX. viri, qui ad *magnam ecclesiam* i. e.

nstantinopolitanam muneribus fungerentur. De qua re ita lico, fuisse vere Constantinopolitanam synodum, ejus jussu stolam synodicam Jasium, quo ab Joanne Basilio Voevon-duce etiam sacerdotes convocati essent, transmissam fuisse, ibi a Russiae legatis, qui Mogilae catechismi perpo-ndi gratia Jasium venerant, simul confirmaretur. Id quod ilibet elucebit, qui subscriptiones p. 420. cum legatorum minibus contulerit, qui appellantur a Nectario p. 49. Sunt im iidem viri. Et quamquam patres, qui Hierosolymita-e synodo interfuerunt, de re obscuriore clarius poterant 'ere (p. 420.); tamen posteriorem etiam synodum ad Con-ntinopolin potissimum spectare, haud ignorarunt; siqui-m verbis disertis hoc (p. 421.) significarunt, ubi utrum-ie hunc conventum et Constantin. magnum et Jasiensem inorem discernunt. Sed factum est sive incuria hominum re ne cum priore haec altera synodus confunderetur, ut siensis, quae appendicula fuit, nuncuparetur, quae *altera* nstantinopolitana esset dicenda.

Haec igitur synodus cautius vel lenius se praestitit. No- enim Cyrillum anathemate percellere; satis potius visum t, confessionis singulos articulos, excepto septimo (p. 409.), : quaestiones devovere, quasi eam, Calvinianis erroribus re-letam spuriam habuerit, quoniam Patriarcha ille nunquam b ecclesiae fide recesserit. Poterant vero et septimum il-ım articulum damnare, quamquam de Christo, omnium fide-um servatore, agentem. Qui enim praedestinationem tenent, aluti Christianae reprobatos eximunt.

Sequitur caput VI., idque gravissimum, quum ad arti-ulos et quaestiones Cyrilli penitus exstinguendas, novam con-essionem Dositheï expromat itidem capitulis et quaestioni-ıus constantem, qua ejus auctor Cyrillum ita persecutus est, ıt iisdem verbis sententiarumque ordine uteretur. Ac pri-

hominem non amplius esse hominem contendit, concessit, unde fieri potest, ut homo nondum gratia adjutus ad bonum morale jam proclivis sit ac pronus. Longiore oratione usus est Dositheus contra decretum XV., *septem* sacramenta a Jesu Christo esse instituta asserens, neo solum illa *signa* esse, sed *instrumenta*, quibus, qui illis ornantur, gratiam sibi comparent, neque rei corporalis usu perfici sacramentum, neque ei obesse fidei carentiam. Partheniana quidem illa synodus Cyrillum art. XVI. de baptismo disserentem reprehenderat, quod nullum sacro lavacro imbutum perire posse dixerit (p. 414); Dositheus vero nec hunc nec alium detexit errorem. Uberius vero tum ex Scriptura sacra tum ex patrum testimoniis de parvulorum baptismo exponit, de ejus materia, effectu, nominibus. Excerpsit porro synodus ex artic. XVII. quam proposuerat Cyrillus realem quidem Christi in coena sacra praesentiam, sed quam *fidei* tantum participes sentiant. Praecipiunt, tenendam esse absolutam Christi et veram per *transsubstantionem* sub elementorum aspectabilium specie ac figura praesentiam, per quae etiam manibus contrectetur orique immittatur ipse totus Christus, in omnibus Missis pariter et praesens et adorandus. Ultimum denique articulum de animarum post mortem statu ita Dositheus aggreditur, ut generalis judicii, quod apud Cyrillum obliteratum fuit, satisfactionum, missarum pro mortuis celebratarum patrocinium suscipiat. Quaestionibus Cyrillianis quattuor alias eodem ordine propositas objicit Dositheus, quarum prima exercitatis tantum et literatis hominibus, studiose in scripturam sacram incumbentibus, ejus lectio permittitur, altera ejus difficultas sublimitati juncta ut caussa affertur, cur et regeneratis plurima in ea maneant obscuritate et involucris obtecta, tertia libri apocryphi ut germanae scripturae sacrae partes enumerantur, quarta cultus sanctorum et imaginum ita defenditur, ut Mariae supremus, quae ὑπερδουλεία dicitur, ceteris inferior, δουλεία, cruci, praesepi. Calvariae loco et aliis pius etiam at-

tribuatur, hancque venerationem non ad idololatriam spectare demonstretur, arcessitis etiam scripturae s. testimoniis, locisque patrum illum cultum improbantium aliter explicatis. — His ita disputatis Dosithei confessio [1]) ad finem perducta est (p. 474.). At patres sibi non potuerunt temperare, quin et alia quaedam, Graecis injuste in culpam versa, disputarent. Exponunt de precibus, maxime monachorum, quas potissimum ab adversariis impugnatas esse queruntur. Quare et monachorum eorumque, qui conventibus sacris intersunt, orationes et hymnos in Christi praecepto et Pauli mandatis tamquam in firmissimo fundamento inniti dicunt; monachorum praecipue precationes Spiritus s. fructus esse contendunt. Deinde a jejuniis, sanctorum exemplis commendatis, suaque natura ad quamlibet virtutem exercitandam valde aptis, haereticorum criminationes (p. 479.) prohibent. Tum Claudii, Galli illius, opprobrium breviter repellitur (p. 480.); Orientalium panem consecratum vel intra vel extra sanctuarium conservandi mos et explicatur et contra falsam adversariorum argumentationem defenditur; libri, ex quibus vera possit Graecorum doctrina hauriri, recensentur (p. 482.), ejusque veritas et candor vel ex haereticorum Orientalium institutis et placitis indicatur. Denique synodo, quae Graecae doctrinae expositionem fideique professionem ad perfectionem perduxit, finem facit *epilogus* (p. 486.), quo de convictis adversariis, quos in posterum ad ecclesiam redituros esse sperant patres, laetantur, iisque, nisi resipuerint, poenas aeternas minitantur.

---

1) Haec quidem Confessio, synodi valde frequentatae actis inserta, et cum ceteris decretis pariter tot sacerdotum nominibus subscripta quomodo a *Neudeckero (Münschers Lehrbuch der Dogmengeschichte fortgesetzt von Neudecker. Zweite Hälfte, zweite Abtheil.* 1838. p. 113.) possit dici *privata*, non possum exputare. Neque ejus auctoritas minor fuit *Gennadiana*, quae, ut supra dixi, quamquam multum praedicata, nunquam, neque in Catech. Mogilae neque in hac synodo, ut Graecae fidei testimonium appellata est.

§. 11.

At vero accidit huic synodo, quod catechismo accidisse supra diximus. Nacta enim est adversarios acerrimos, qui quaevis ejus decreta et argumenta ex Romanorum ore effluxisse constanter affirmarent. Ex quibus idem ille Aymonius fuit, vir magno sed intemperanti studio. Concedimus ei, Dositheum aliosque ecclesiae Graecae tunc temporis principes arcta fuisse cum Gallico legato et aliis magnae gratiae et dignitatis viris, Romanam fidem sectantibus, familiaritate conjunctos, quorum fortasse auctoritate et ipsa synodus convocata est. Nec vero ii mihi videntur fuisse, qui, ut Romanorum plausum reportarent, de suae ecclesiae placitis nedum de ejus fundamento quidquam detrahi paterentur. Scimus, Dositheum ipsum non quidem contra Romanos scripsisse; sed tamen Graecorum scriptorum collectionem instituisse, qui Romanae ecclesiae dogmata aliquando adorti sunt [1]). Dimicarunt quidem patres synodi Hierosolymitanae contra Reformatos potissimum, controversias cum Romanis vel obticentes vel ab iis discrepantia dogmata ad summum leniter tangentes; sed tenere memoria debemus, eas illa de caussa convenisse; absque iis hoc consilium strenue ac fortiter simul etiam docte patratum fuisse, ne nostrum quidem quisquam est qui perneget. Impugnandi et profligandi erant, quibuscum altercatio fuit; alios adversarios, quid necessitatis fuit, novis incursionibus consulto lacessere? Neque sperari poterat fore, ut Graecorum ecclesia ad tranquillitatem ac pacem prius possit redire, quam Calvinianae doctrinae ultimae reliquiae essent deletae. Quid igitur vituperemus, acriter in hanc factionem esse pugnatum? Neque de libris apocryphis, in scripturae sacrae corpus receptis, ambigo, ut Tzschirnerus [2]), qui

1) Cfr. Fabricii Biblioth. Graec. XI. p. 452.

2) In Schroeckhii hist. eccles. post reform. continuata Tom. IX. p. 9..

hac re patres placitis Romanorum nimis indulsisse crederet. Quamquam enim illorum usus non tam late patuit apud Graecos quam apud Romanos scriptores; tamen nunquam ita infreqnens fuit, ac multis visum est. Ut breviter repetam, quod de catechismo jam dictum est, ita de his actis sentio, nullam a me deprehensam esse a Graecis dogmatis vel detractionem vel eorum in Romanorum gratiam immutationem.[1]) In materia vero vel congerenda vel ordinanda, in argumentorum ratione ac natura *Winero*[2]), qui et illud Tzschirneri judicium de apocryphis repetiit, visa est aliqua ad Romanos inclinatio. Neque vero haec, si qua est, crimini verterim patribus. Facta est inde Graecorum professio dilucidior, apertior, justis terminis magis circumscripta, contra hostes et vel Romanos tecta ac septa. Has igitur habemus patribus gratias, quod, nullis Romanorum consiliis cedentes, Calviniana placita exstirpantes, etsi non omnium certe praecipuorum articulorum indicem et expositionem, cui si quid desit, facile ex *Confessione* possumus supplere, nobis reliquerint. Et si quando praeter Graecos auctores Romanos laudarunt, veluti *Tertullianum* (p. 439.) et *Augustinum*, illum de episcoporum successione, hunc de infantium baptismo praecipientem; quis est qui audeat cum iis exprobrare? Si Graeci a Romanis argumenta formasque argumentorum, rationes ac caussas mutuati sunt nonnullas, ut *suam* fidem tutarentur, *suam* doctrinam magis probabilem et vel plausibilem redderent; non a pristina fide, non a patrum doctrina descivisse putandi sunt; sed in ea exponenda tuendaque esse progressi. Quare synodum, de qua quaerimus, non pro sacrorum desertionis atque infidelitatis

1) Lentz Geschichte der christlichen Dogmen p. 286. not.

2) Comparative Darstellung des Lehrbegriffs der verschiedenen christlichen Kirchenparteien 1837. p. 12. not.

signo habenda est; sed processum ad rectiorem, certiorem et subtiliorem suarum rerum descriptionem fecisse Graecos hujusque rei luculentum documentum in illis actis nobis repraesentari non dolemus aut reprehendimus, sed grato animo agnoscimus.

Editiones habemus duas. Quae enim prodiit Graece et Latine Parisiis 1676., absente auctore, qui nomen reticuit, typis descripta et ex mendoso quidem exemplo, ea mox ab eodem viro repetita est[1]) Paris. 1678. Testatur editor, se menda illa et latinam suam versionem emendasse, accentus etiam Graecos certe passim ad leges ac rationes revocasse, scripsisseque nunc in titulo pro *Bethleemitica* synodo *Hierosolymitana*. Continet praeterea libellum *Dionysii*, Patr. Constantinopol., *super Calvinistarum erroribus ac reali imprimis praesentia responsio* 1672., quae quidem cum Hierosol. decretis prorsus consonat. Omisi eam interim in hac editione, utpote non necessario ad synodum ipsam spectantem. Alterum edita est synodus in *Harduini Actis Conciliorum Tom. XI. p.* 179. — 274., adsumtis p. 172. — 180., ubi Jasiensis utpote ante habitae synodi acta. Fatetur auctor, se Paris. edit. et quidem alterius emendatae textum et interpretationem secutum esse, utrumque vero interdum emendantem. Quomodo utravis discrepet, ex mea editione videre est. Ut enim lectores intelligant, quomodo uterque editor se gesserit, primum Harduini textum et interpretationem, quantum licuit, reddidi usque ad acta *Jasiensia* (p. 408.), subscriptis Paris. edit. variantibus, quas litera P. si-

---

1) Hoc titulo: *Synodus Ierosolymitana adversus Calvinistas haereticos, orientalem ecclesiam de Deo rebusque divinis haeretice, ut sentiunt ipsi, sentire mentientes pro reali potissimum praesentia anno 1672, sub Patr. Jerosol. Dositheo celebrata, interprete domno M. F. e congregatione sancti Mauri, Ordinis S. Benedicti; edit. secunda ab interprete emendata.*

avi. Abhinc sectatus sum Paris. editionem, additis Har-
lectionibus, et si qua visa est memorabilior interpre-
is dissensio, signo *B.* vel *Bibl.* usus. Habet et Har-
s illum Dionysii libellum et quod intermissum est Gal-
gati documentum, ex quo colligi licet, quantum ad sy-
n convocandam valuerit. Tertia editio vix hoc nomine
est. Scilicet Aymonius in librum saepe memoratum
(LV.) recepit quidem et haec acta (p. 259 — 447.),
ils suis disputationibus; sed tantopere decurtavit, tam
resecuit, quod miror viros doctos latuisse, ut vix
praebuit, pro editione possit haberi. Enotavi plurimis
has lacunas et variantes, signo quidem supra memorato
us. Consulto illa omissa esse ab editore, non alium
ne textum redditum, sequitur ex eo, quod, quae prae-
ea plurima spectant ad loca, quibus patres omnem
rgumenti indiderunt, quod leviter attentum non latebit.
illas synodos, Hierosolymitanis actis interjectas, edi-
anni 1645., saepe memoratae, inesse, supra dictum est.
variantes et hoc loco adjeci. Leguntur eaedem etiam
Allatium de eccles. occid. atque orient. perpet. cons.
061. sqq., qui, ut ipse dixit, ex suis cimeliis dedit.
enit vero ejus textus cum edit. a. 1645. praeter erro-
vel calami vel typorum, quos habet; interpretationem
latinam, quam adjecit, desumsit ex illa edit. Non igi-
operae pretium visum est, hujus edit. propria Allatii
ni adscribere. Idem valet de *Jasiensis* synodi actis, quae
itur in *Labbei* et *Cossartii sacrosanctis Conciliis Tom.*
Lutet. Paris. 1672. p. 1714. Editores enim, qui illud
lium dixerunt *Constantinopolitanum*, reddiderunt textum
nterpretationem *Jasiensis* edit., quae prodiit a. 1642.,
rate vel Genevae vel in Belgia repetita a. 1645. Hu-
quam ultimo loco posui, variantibus collectis, non opus
Labbeanae edit. mentionem fieri.

Conferri possunt de hac synodo, quae disputavit . *gius* in dissert. *de actis Synodi Hieros. anno* 1672. *Patr. Hieros. Dositheo adversus Calvinianos habitae*, (diss. *quinta* est in *appendice dissertationis de Haeres chis aevi apostolici, cui accedit Heptas dissertationum. psiae.* 1696.; praeterea *Kiesslingii Historia concertati Graecorum Latinorumque de transsubstant. in s. euch stiae sacramento* p. 310—324., tum *Basnage Histoire la religion de Eglises Reformées P. I. Chap.* 32. *p.* 4 denique *Joannes Covel Account of the present Gr Church L. I. c.* 5. *p.* 136. *sqq.*

ientissimi et doctissimi Viri D. Gennadii Scholarii, Patriarchae Constantinop. novae Romae, Sermocinatio habita de recta et inculpata Christianorum fide: translata est autem haec confessio in Turco-Arabicam linguam ab Achmate Berrhoeae Praetore, qui Mahumetis Zelebi Commentariensis pater fuit.

Makum. Quid est Deus?

Gennad. Deus est substantia invisibilis, intelligibilis, intelligensque et non interpretabilis. Deus est spiritus sine materia, oculus pervigil, intellectus actu, semper existens. Deus est caussa omnium visibilium et invisibilium creaturarum.

Makum. Unde dicitur Θεὸς, quod est Deus?

Gennad. Dicitur *ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν*, quod est a speculari, eo quod cuncta speculetur, quasi speculator et spectator omnium. Dicitur praeterea Θεὸς *ἀπὸ τοῦ θεῖν* hoc est percurrere, anima intelligibilis sine tempore, Deus enim semper et ubique adest.

Mahum. Et quot dii sunt?

Genrad. Unus Deus deorum et Dominus dominantium et praeter eum non est alius. Dicuntur tamquam

dii aliquando homines per participationem, ut puta: Ego dixi Dii estis et filii altissimi; vos autem tamquam homines moriemini et sicut unus de principibus cadetis.[1])

Mahum. Si itaque unus Deus est, cur dicitis etiam tres esse personas, patrem videlicet, filium et spiritum sanctum?

Gennad. Ecce sic esse tres dicimus et unum.

Mahum. Doceas nos quaeso, quomodo est unus Deus et tres personae, quoniam nobis mirum videtur, quomodo unus Deus sit, et tres in eo personae.

Gennad. Animadverte quaeso et facile poteris intelligere mysterium sanctae Trinitatis, quantum mens humana valeat intelligere: ego autem pro viribus exprimere contendam. Idcirco dicitur Deus non interpretabilis, quia non possis ejus naturam percipere, neque similis est ulla nobis persona. Si enim esset persona unica, illum procul dubio cognosceremus, quemadmodum nos invicem cognoscimus. Sed est unus quidem Deus, tres autem personae ejusdem deitatis; proinde animadverte, quae dicturi sumus. Quemadmodum est unus sol, qui quidem radios habet et lumen, suntque in sole tres quasi personae, substantia solis, radius et lumen; radius vero, qui discedit, lampadis instar terram percutiens, lumen autem, quod illuminat loca tenebrosa, absque radio: ecce itaque tres quasi personae, corpus scilicet solare, radius et lumen, non tamen dicimus tres soles, verum unum et solum, nec dicimus personam unam, sed tres. Si enim fueris interrogatus, quot sunt soles in coelo? respondere debes, unus est sol. Si autem interrogatus fueris, quae sunt personae in sole? responde tres, solare corpus, radius et lumen. Similiter sentiendum est etiam de Deo. Deus quidem unus, personae autem in Deo

1) Ps. LXXXII. 6. 7.

tres, Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Ex his poteris intelligere, quod, quemadmodum sunt in sole tria distincta, ita est et unus Deus trium personarum. Pater est ipse corpus solare, Filius autem est radius, Spiritus Sanctus est lumen solis. Et sicut in sole est corpus solare, est radius et lumen, et tamen unus sol, et non tres; similiter et in Deo Pater, Filius et Spiritus Sanctus unus Deus et non tres Dii. Insuper dic sic. Quando substantia solis et radius et lumen non invicem separantur, propterea dicitur unus sol, et non tres, quia non separantur ab invicem; et quemadmodum substantia solis producit radios, et a sole et radiis procedit lumen: ita pater generat filium seu verbum ejus et a Patre et Filio procedit Spiritus Sanctus. Sis igitur attentus quaeso. Quod sicut radius solis descendit de coelo ad terram et a corpore solari non separatur, et neque a coelo abest neque a terra, sed est in corpore solari et in coelo, in terra et ubique, neque sursum neque deorsum abest; ita et filius seu verbum Dei descendit in terram et neque a patre abest, neque a coelo, neque a terra, sed fuit et semper est in gremio patris, inseparabilis et sursum et deorsum ubique et nusquam deest. Et quemadmodum est lumen solare et in corpore solari et in radio et in coelo et in terra et ingreditur interiora domus et omnia illuminat, ita et Spiritus Sanctus ubique et cum Patre et cum Filio est sursum et deorsum et omnes homines illuminat et nullibi deest. Spiritus enim, ut ait Paulus, etiam inquirit et profunditates Dei. [2]) Ecce igitur quemadmodum si nunquam Heliam Thesbytem, prophetam illum, potuissemus cognoscere, qualis fuerit, quando autem videmus illius imaginem, tunc paullatim intelligimus figuram prophetae illius Heliae, licet non ejusdem honoris: ita etiam de Deo intelligere oportet; nam

2) I. Cor. II. 10.

Deum nullus unquam vidit. Et quia Deum non videmus, nec cognoscere possumus, qualis est, quia tamen Deus est lumen, reperimus autem lumen sensibile solis, tanquam imaginem invisibilis Dei. Si autem dicimus, quoniam sol visibilis et unus est, et tria in se habet et haec tria sunt inseparabilia, sol itaque est imago intelligibilis solis videlicet Dei, cum sunt in sole uno tria distincta, et cum ita sit, ita sentiendum est et credendum. Si autem exemplum hoc tibi nequaquam satisfacit ad cognitionem trium personarum deitatis, animadverte et aliam imaginem Dei. Est autem anima hominis; quando enim Deus hominem creare voluit, dixit: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. [3]) Ecce igitur et homo ipse imago Dei est: videlicet anima hominis. Est enim anima hominis una quidem, et trium quasi personarum, tres enim potentias, quasi tres personas habet anima, et quomodo, animadverte. Est autem anima una persona, animâ vero producit sermonem, et ecce sermo, alia persona, anima producit spirationem, et ecce spiratio, alia persona; sunt ergo quasi personae tres: anima, sermo, spiratio. Animae sunt personae et non corporis, quoniam evolans anima ab corpore, nec sermo, nec spiratio remanet in corpore, sed jacet corpus absque sermone et spiratione, sermo vero et spiratio sunt in anima; et hoc quidem patet, quia sermo et spiratio ab anima sunt personae: et ecce igitur anima est persona, spiratio alia. Anima est trina quasi in personis, licet anima sit una et non tres. Si autem interrogatus fueris, quot personae unius animae, respondere convenit tres; quoniam anima, sermo et spiratio est una anima, et tres personae. Et anima quidem est ad modum patris, sermo vero animae ad modum filii et verbi Dei, spiratio vero animae est ad modum spiritus sancti. Quemadmodum enim anima est ingenita, ita Deus

3) Genes. I. 26.

pater ingenitus est, et quemadmodum sermo generatur ab ipsa anima, ita et verbum Dei a patre generatur, et quemadmodum spiratio generatur ab anima, et spiritus sanctus procedit a patre; et dic sic: Anima, sermo, spiratio, anima una et non tres. Ita et pater, verbum et spiritus sanctus unus Deus, non tres. Inseparabilis anima, et sermo et spiratio una anima et non tres, inseparabilis pater et verbum et spiritus sanctus. Invisibilis anima, invisibilis et Deus. Et quando mente haesitabis, quomodo possit esse unus Deus, et trium personarum, cogita et dic: Quemadmodum anima mea est una, sed trium potestatum anima, sermo et spiratio; ita et Deus unus est, sed trium personarum, pater, verbum et spiritus, et dic menti tuae: Si enim anima, quae est creatura Dei, similiter et sol est quasi trium personarum, si natura autem eorum una est; tanto magis Deus creator omnium horum; quare igitur non sequitur esse, ita ut sit unus et trium personarum? Ita profecto anima, sermo et spiratio tres personae sunt; sic unus Deus et non tres. Ita enim si semper consideras, de sancta trinitate nunquam errabis. Ecce ignis unus est, sed trium potestatum, ista enim est persona igni subjecta, calefactiva autem virtus altera persona, illuminans autem alia: ecce igitur quasi tres personae unius ignis, videlicet ignis, calefactivum et illuminativum, una tamen natura ignis est. Similiter et in Deo Pater est ignis, Filius vero calefactivum, et Spiritus vero Sanctus illuminativum. Et quemadmodum in igne calefactivum et illuminativum dicimus unum et non tres: ita et in Deo tres sunt personae, Deum antem unum dicimus et non tres Deos. Et de cognitione sanctae Trinitatis satis est, haec credere. Sermo vero hominis duplicem habet originem, duabus enim pronunciationibus producitur, una ab anima, altera a labiis. Producitur quidem sermo ab anima, quando aliquis cogitat aliquid exprimere: cogitatio fit ante formationem sermonis, quoniam cogitat sermonem, ut exprimat il-

lum, non pronunciat autem per labia, sed conservat sermonem illum in gremio animae et est illa cogitatio prima animae. Productio tamen et si formatur, sermo primam formationem habet, quando autem vult manifestare sermonem, tunc format. Secunda autem formatio est ex labiis. Haec autem secunda formatio labiorum est tunc, quando omnes audiunt sermonem et manifestatur omnibus et non amplius dicitur absconditus sermo sed clarus. Quando vero generatur sermo? Videlicet quando labiis articulatur, et dicitur haec formatio per labia secunda formatio sermonis. Itaque duae sunt origines sermonis nostri, una ex anima, quando cogitat sermonem, quae et prima formatio dicitur, altera vero ex labiis, quae et manifestat sermonem in omnibus hominibus et dicitur secunda formatio. Adspice igitur: quemadmodum sermo hominis duas origines habet, unam ex anima, alteram ex labiis; ita et verbum Dei duas generationes habet, unam ex Deo patre, quae et prima dicitur generatio, et alteram ex carne, quae et secunda dicitur generatio. Et quemadmodum sermo noster, et si formatur, primam originem habet ab anima, attamen non est clara, nec manifestatur, sed iterum post formationem manet in gremio animae; sic et verbum Dei, quamvis natum est ante saecula a Deo Patre, non fuit tamen manifestum hominibus, sed fuit in paterno gremio. Quemadmodum sermo noster, quando volumus, formatur ex labiis nostris, et manifestatur omnibus adstantibus: ita similiter et Verbum Dei, quando bene placuit, natum est (sicut ex labiis prophetarum fuit praedictum) ex sancta virgine Maria et tunc manifestum fuit toto orbi. Quemadmodum enim manifestatur sermo noster, quum sit natus ex labiis nostris; ita et Verbum Dei natum est ex carne sanctae virginis, ac manifestatum est toti orbi, et qui credunt, in eo salvi sunt. Et quemadmodum sermo noster, quando formatur a labiis, nec ab anima deest, nec a labiis nostris et in auribus audien-

tium et nusquam deest, et si mille millia audirent sermonem, non diminuitur sermo, sed semper sermo noster integerrimus est: ita Verbum Dei natum est ex virgine Maria, ut ex prophetarum labiis fuerat praedictum; attamen nec a patre defuit, nec a carne, nec ab omnibus hominibus, nec ab universo orbe, sed ubique erat, et non diminutum est, verum amplissimum erat. Ita intellige et de Verbo Dei, qui duplicem habet generationem, unam ex Deo Patre ante saecula, a carne vero alteram a novissimis dierum, quemadmodum sermo noster primum producitur ab anima, secundo a labiis. Et haec de duabus generationibus verbi Dei.

Muham. Quid est commune sanctae trinitatis?

Gennad. Commune est substantia, carens principio, potestas, bonitas ac justitia, et omnia haec aequaliter habet pater, filius, spiritus sanctus praeter ipsas proprietates.

Muham. Quid est proprium filii?

Gennad. Genitum.

Muham. Quid est proprium spiritus sancti?

Gennad. Procedens.

Muham. In Deo quot naturas fateris?

Gennad. Ideo dicimus unam naturam, unam formam, unum genus, unam gloriam, unam dignitatem, unam dominationem.

Muham. Hypostases quot fateris in Deo?

Gennad. In Deo dicimus tres personas, tria individua et tres formas.

Muham. Et cur dicitur pater? [1])

Gennad. Pater dicitur Deus ab hoc verbo *πάντα τηρᾶν*, i. e. omnia observare.

---

1) Mutavi lectionem. In libro ita legitur: et cur dicitur? Pater? cui respondet Gennad.: *Pater dicitur Deus*, *et Pater*, quae absona videbantur.

Muham. [1]). Et *υἱὸς*, i. e. filius unde dicitur?

Gennad. *Υἱὸς* i. e. filius dicitur ab hoc nomine hoc est talis; qualis enim pater, talis filius, et muta *οἷ* in *υι* Graecum *υἱὸς*, hoc est filius. Similis enim tris est filius.

Muham. Et *πνεῦμα* i. e. spiritus, unde dicitur?

Gennad. Ab hoc verbo *νοέω*, i. e. intelligo. O enim veraciter et acute intelligit et providet. Sp enim sanctus omnia inquirit, [2]) et profunditates etiam D

Muham. In Deo quae sunt principia productiva

Gennad. Unum dicimus principium generativu Deo, h. e. Pater, ipse enim generat filium et spirat tum sanctum. Scias, quod solus est pater generativu filius autem non est generativus, sed genitus, sp sanctus non est productivus, sed productus. Itaque p pium productivum est pater et etiam filius; product tem sunt filius et spiritus sanctus. Principium pro vum dicitur pater, quia generat et non generatur, p cit et non producitur; generat quidem filium, spirat spiritum sanctum et ideo dicitur pater principium ductivum.

Muham. Et quot sunt personae in divinis produ

Gennad. Duae sunt in divinis personae prod filius et spiritus sanctus. Non generat filius sed gene propterea dicitur productus: similiter spiritus sanctu spirat, sed spiratur, et ideo dicitur productus. Si interrogatus fueris, in divinis quae sint personae p centes? respondes: duae. Nam pater generat filiu pater et filius spirant spiritum sanctum.

---

1) Spectant in libro haec verba ad Gennadii orationem. Per Deinde prave legitur pro *υἱός*: *ὑγιός*. 2) Liber habet: *i* falso; supra bene *inquirit*, quod huc induxi. 3) I. Cor. II.

Muham. In sancta Trinitate quis fuit primus, pater an filius an spiritus sanctus?

Gennad. In sancta Trinitate nullus est primus neque ultimus, sed simul pater, simul filius, simul et spiritus sanctus et propterea simul non inchoati dicuntur ante principium. Deus vero pater principio, licet est ante principium et propterea dicitur sine principio; et non inchoatus filius, non inchoatus spiritus sanctus. Et ecce simul coaeterni, et nullus primus, nullus ultimus in sancta Trinitate.

Muham. Et spiritus sanctus quomodo procedit a patre?

Gennad. Interrogare de hoc minime te decet, non est interpretabile, attamen addisce quaeso de hac re: quemadmodum spiratio hominis procedit ab anima, ita et spiritus sanctus procedit a patre.

Muham. Utrum loco capiatur Deus an non?

Gennad. Animadverte et intelliges diligenter, quod Deus lumen est invisibile et loco non receptabile, neque igitur adspicitur Deus, neque respicitur in toto, ubi habitaturus et receptaturus; itaque clarum manifestatumque est, quod non recipitur in uno loco, sed in toto et ubique adest Deus. Etiam audivisti de sancta Trinitate, quod una persona est Pater, altera vero Spiritus Sanctus, et alia Filius et Verbum. Ecce igitur scias, quod hic filius indutus est carne humana et ambulavit in terra, et posteaquam induit carnem et ambulavit in terra cum carne, nominatus est Jesus et appellatus Christus. Igitur Christus filius et verbum Dei est incarnatus, habens formam hominis.

Muham. Qua necessitate ductus filius et verbum Dei incarnatus est, ut ambularet ut homo in mundo?

Gennad. Postquam interrogasti, qua caussa Deus incarnatus est, audi caussam. Deus nulla re indigens incarnatus est; sed humana natura indigebat medicamine. Postquam enim Deus fecit coelum et terram et omnia,

quae sunt in eis, et creavit hominem et posuit eum in medio paradisi, ordinavit eum imperare omnibus creatis, et habitare in paradiso tamquam Deus. Adspiciens eum diabolus invidit dignitati hominis consuluitque homini, non parere [1]) mandatis Dei. Homo autem quum esset inexpertus pravitatis diaboli, paruit consilio diaboli, non obediens Deo, et tunc accepit mortem homo peccati, quum omnes qui ab homine illo sunt nati, quia acceperunt peccatum a parentibus, et tenebant hanc mortem et dominabatur in eis peccatum. Et propter hominem misit Deus Prophetas, doctores in mundum, ut docerent homines, ut a peccato converterentur. Non potuerunt vero prophetae corrigere eos et propterea talia secum dixit Deus: Descendam et induam me carne et fiam in forma hominis et docebo creaturam meam, ut convertatur a consilio diaboli, et erit omnis homo tamquam Deus non secundum naturam, sed secundum participationem. Et hoc voluit Deus pater bona voluntate et cooperatione spiritus sancti: descendit filius aut verbum Dei, et ingressus est puram et immaculatam virginem, et suscepit carnem, et homo factus est et postea ex utero virginis egressus conversatus est in mundo cum hominibus ut homo, et nominatus est Christus, qui docuit homines viam veritatis. Iste est Christus filius et verbum Dei, sumens carnem, cui convenit gloria et laus in saecula saeculorum. Amen.

---

1) Liber vitiose: parare.

σοφωτάτου καὶ
οτάτου [1]) κυρίου
αδίου τοῦ Σχο-
ου, πατριάρχου
ταντινουπόλεως,
Ῥώμης, ὁμολο-
[2]) ῥηθεῖσα περὶ
ρθῆς καὶ ἀμωμή-
τίστεως τῶν Χρι-
νῶν πρὸς τοὺς [3])
ρηνούς. Ἐρωτη-
γὰρ παρὰ τοῦ
ρᾶ Σουλτὰν [4]) Με-
τ. Τί πιστεύετε
ς οἱ Χριστιανοί;
ρίνατο οὕτως. [5])

Πιστεύομεν, ὅτι ἔστι
δημιουργὸς πάντων,
ἐστὶν, ἀπὸ τοῦ μὴ ὄν-
τὸ εἶναι [6]). Καὶ [7]) ὅτι
σῶμα ἐστὶν, οὔτε σῶ-
ει, ἀλλὰ ζῇ νοερῶς· [8])
ʼοῦς ἄριστος, καὶ τε-
ατος, καὶ σοφώτατος·
ετός ἐστιν, [9]) ἄναρχος,
ύτητος· ἔστιν ἐν τῷ
ῳ, καὶ ὑπὲρ τὸν κό-
οὐκ ἔστιν ἐν οὐδενὶ
, καὶ ἔστιν ἐν παντὶ
Ταῦτα εἰσὶν ἰδιώματα-
ῦ Θεοῦ, δι' ὧν χωρί-
ἀπὸ τῶν κτισμάτων
ι, καὶ ἄλλα ὅμοια. [10])

r. λογιωτάτου. 2) Cr. ὁμι- Cr. omisit πρὸς — Ἀγ. 4) Cr. νου τοῦ μαχμέτη. 5) Cr. δὲ καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν. 6) Cr. 7) Cr. omisit. 8) Cr. add.) Cr. omisit. 10) Cr. τοῦ-σιν.

Sapientissimi et honoratissimi [1]) *Domini Gennadii Scholarii, Patriarchae Constantinopoleos, Novae Romae, Confessio* [2]) *dicta de recta et sincera* [3]) *fide Christianorum ad* [4]) *Agarenos. Interogatus enim ab Amera Sultan* [5]) *Mechemet, Quid creditis vos Christiani? respondit in hunc modum.*

1. Credimus, quod Deus est conditor omnium, quaecumque sunt, ex nihilo, ut essent [6]): et quod neque corpus est, neque corpus habet, sed vivit intelligibiliter [7]): et est mens optima, et perfectissima, et sapientissima: incompositus est, carens principio, nec habens finem: est in mundo et supra mundum: non est in ullo loco, et est in omni loco. Hae sunt proprietates Dei, per quas separatur ab ipsius creaturis, et aliae similes.

1) Cr. doctissimi. 2) Cr. sermocinatio, habita. 3) Cr. inculpata. 4) desunt Cr. 5) Cr. ab imperatore Mechometa. 6) B. a non esse. 7) Cr. actu intelligendi.

2. Ἔστι σοφὸς, καὶ ἀγαθὸς, καὶ ἀληθὴς, [1]) καὶ ὅσα προτερήματα ἔχουσι τὰ ποιήματα αὐτοῦ μεμερισμένως, ἔχει αὐτὸς μόνος, καὶ [2]) καθ' ὑψηλότερον τρόπον· καὶ ταύτας τὰς τελειότητας ἔχουσι τὰ κτίσματα, διότι αὐτὸς δίδωσι ταύτας τοῖς κτίσμασιν αὐτοῦ· καὶ ὅτι ἀγαθός ἐστι, καὶ τὰ κτίσματα αὐτοῦ ἀγαθά· [3]) ὅτι σοφὸς, σοφά· ὅτι ἀληθὴς, ἀληθῆ· καὶ ὅσα ὁμοίως· πλὴν ὅτι μὲν Θεὸς κυρίως ἔχει ταῦτα, τὰ δὲ κτίσματα κατὰ μετοχήν.

3. Πιστεύομεν, ὅτι εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ ἄλλα τρία ἰδιώματα, ἅτινά εἰσιν ὥσπερ ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ πάντων τῶν ἄλλων ἰδιωμάτων αὐτοῦ· καὶ διὰ τούτων τῶν τριῶν ἰδιωμάτων ζῇ ὁ Θεὸς ἀϊδίως ἐν ἑαυτῷ, καὶ πρὸ τοῦ δημιουργηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ τὸν κόσμον, καὶ διὰ τούτων ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, καὶ διὰ τούτων κυβερνᾷ αὐτόν. Καὶ ταῦτα τὰ τρία ἰδιώματα ὀνομάζομεν τρεῖς ὑποστάσεις· [4]) καὶ διότι αὐτὰ τὰ τρία ἰδιώματα οὐ μερίζουσι τὴν μίαν καὶ ἁπλουστάτην οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτό ἐστι Θεὸς, καὶ μετὰ τῶν ἰδιωμάτων τούτων, [5]) καὶ εἷς Θεὸς, καὶ οὐκ εἰσὶ τρεῖς Θεοί. [6])

2. Est sapiens, et bonus, et verus, et quascunque praestantias habent ipsius [1]) opera ex parte, ipse habet solus, et excelsiore modo; atque illas ipsas perfectiones habent creaturae, quia ipse dat eas creaturis suis: et quia bonus est, etiam ipsius creaturae bonae sunt: quia sapiens, sapientes: quia verus, verae, et quaecunque similiter: nisi quod Deus principe [2]) loco habet ea, creaturae per participationem.

3. Credimus, quod in Deo sunt aliae tres proprietates, quae sunt quemadmodum principia et fontes omnium aliarum proprietatum ipsius: et per has tres proprietates vivit Deus sempiterne in seipso, et antequam ab ipso conderetur mundus, et per ipsas condidit mundum, et per ipsas gubernat eum. Atque has tres proprietates appellamus tres hypostases [3]): et quia hae tres proprietates non dividunt unam [4]) et simplicissimam substantiam Dei, propterea est Deus et cum proprietatibus his, et unus Deus, et non sunt tres Dii [5]).

---

1) Cr ἀληθινὸς καὶ αὐτὸ ἀλήθεια. 2) Cr. omisit καθ'. 3) Cr. ἀγαθὰ εἰσι immerito ceteris rejectis. 4) Cr. adj. ἤγουν τρία πρόσωπα. 5) Cr. omisit καί. 6) Cr. adj. καθὼς τινὲς τολμῶντες λέγομεν.

1) B. creaturae ejus. 2) B. proprie. 3) Cr. adj. *seu personas*. 4) B. almam. 5) Cr. sicut quidam dicere audemus.

Ιιστεύομεν, ὅτι ἐκ τῆς
ς τοῦ Θεοῦ ἀνατέλ-
Λόγος καὶ Πνεῦμα,
ἀπὸ τοῦ πυρὸς φῶς
ρμη· καὶ καθάπερ τὸ
καὶ εἰ μή ἐστί τι τὸ
όμενον καὶ θερμαινό-
ὑπ' αὐτοῦ, [1]) ὅμως
τὸ πῦρ ἀεὶ ἔχει φῶς
ρμην, [2]) καὶ ἐκπέμπει
αὶ θέρμην· οὕτω καὶ,
ῦ δημιουργηθῆναι τὸν
ν, ἦσαν ὁ Λόγος καὶ
ια, ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ
αὶ, ἐπεὶ [3]) ὁ Θεὸς νοῦς
ὡς προείρηται. Καὶ
τὰ τρία, Νοῦς, Λόγος,
νεῦμα, εἷς Θεός ἐστιν,
ἐν τῇ μιᾷ ψυχῇ τοῦ
όπου ἐστὶ νοῦς, καὶ
νοητὸς, καὶ θέλησις
· καὶ ὅμως ταῦτα τὰ
εἰσὶ μία ψυχὴ κατ' [4])
ν τῇ ἀληθείᾳ. Πάλιν
όγον τοῦ Θεοῦ ὀνομά-
σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ
ιιν, καὶ υἱὸν αὐτοῦ·
ἐστὶ γέννημα τῆς φύ-
ὐτοῦ. Καὶ [5]) ὥσπερ τὸ
μα τῆς φύσεως τοῦ
όπου καλοῦμεν υἱὸν
ἀνθρώπου, καὶ ὥσπερ
όημα τοῦ ἀνθρώπου
γέννημα τῆς ψυχῆς αὐ-
οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θεί-
ὑτῶν. [6]) Πάλιν ὀνομά-
τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ
μα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγά-
αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν κα-

4. Credimus, quod ex natura Dei oriuntur Verbum et Spiritus, quemadmodum ab igni lumen et calor: et quemadmodum ignis etiamsi non sit, quod illustretur et calefiat ab ipso, tamen ipse ignis semper habet lumen et calorem, et emitit lumen et calorem: sic et antequam conderetur mundus, erant Verbum et Spiritus, efficacitates [1]) Dei naturales, quoniam Deus mens est, ut ante dictum fuit. Atque haec tria, mens, verbum et spiritus, unus est Deus, quemadmodum in una anima hominis est mens, et verbum intelligibile, et voluntas intelligibilis; et tamen haec tria revera secundum substantiam una sunt anima [2]). Praeterea verbum Dei nominamus sapientiam Dei, et potentiam, et filium ejus, quia est soboles naturae ejus; et quemadmodum sobolem naturae hominis nominamus filium hominis, et quemadmodum cogitatio hominis est soboles animae ejus; ita etiam in divinis hisce [3]). Praeterea nominamus voluntatem Dei spiritum Dei et dilectionem: ipsam vero mentem nominamus patrem: quia ipse est ingenitus

---

Cr. adj. ἀλλ'. 2) Cr. vitiose ἡμῖν. 3) Cr. ἐπειδή. 4) Cr. τὴν οὐσίαν. 5) Cr. om. 6) Cr. de ab οὕτω Pergit: καὶ πάλιν.

1) Cr. actiones. B. potentiae.
2) B. in una substantia animae.
3) Cr. et B. omitt. ita — hisce.

λούμενον τὸν πατέρα· διότι αὐτός ἐστιν ἀγέννητος καὶ ἀναίτιος, αἴτιος δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος. Ὅτι οὖν ὁ Θεὸς οὐ νοεῖ μόνον τὰ κτίσματα αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον νοεῖ καὶ γινώσκει ἑαυτὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει λόγον καὶ σοφίαν, δι' ἧς νοεῖ ἑαυτὸν ἰδίως, ὁμοίως οὐδὲ θέλει καὶ ἀγαπᾷ μόνον τὰ ποιήματα αὐτοῦ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ θέλει καὶ ἀγαπᾷ ἑαυτὸν πολλῷ μᾶλλον· διὰ τοῦτο ἀϊδίως προέρχονται ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος καὶ [1]) Πνεῦμα ἑαυτοῦ, καὶ ἀϊδίως εἰσὶν ἐν αὐτῷ· καὶ ταῦτα τὰ δύο μετὰ τοῦ Θεοῦ εἷς ἐστὶ Θεός.

5. Πιστεύομεν, ὅτι Θεὸς διὰ τοῦ λόγου τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἀγαθῆς θελήσεως αὐτοῦ καὶ ἀγάπης προνοεῖται καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ πᾶσαν τὴν φύσιν [2]) ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς τὸ ἀγαθὸν, κατὰ τὴν τάξιν ἑκάστης φύσεως· καὶ διὰ τοῦτο πιστεύομεν, ὅτι, ὅτε ἠθέλησεν ὁ θεὸς διὰ μόνην τὴν ἐλεημοσύνην αὐτοῦ, ἐπιστρέψαι τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν δαιμόνων, καὶ τῆς εἰδωλολατρείας, [3]) (διότι πλὴν τοῦ ὀλίγου τόπου τῶν Ἰουδαίων, ἐν ᾧ προσεκυνεῖτο καὶ ἐπι-

1) Cr. adj. τό. 2) Cr. πᾶσαν φύσιν αὐτοῦ. 3) Hanc parenth. non agnovit Cr. et post eam a verbo τότε incipit novam sectionem.

et caussae expers, caussa vero filii et spiritus. Quia igitur Deus non intelligit tantum creaturas suas, sed magis intelligit et novit se ipsum, et propterea habet verbum [1]) et sapientiam, per quam intelligit se ipsum proprie: similiter neque vult et diligit tantum opera sua Deus, sed vult et diligit se ipsum multo magis: ideo sempiterne progrediuntur ex Deo Verbum et Spiritus ipsius, et sempiterne sunt in ipso: atque haec duo cum Deo unus sunt Deus.

5. Credimus, quod Deus per verbum sapientiae et potentiae [2]) suae condidit mundum, et per spiritum bonae voluntatis suae et dilectionis praevidet [3]), et gubernat, et movet omnem naturam [4]) in mundo ad bonum, secundum ordinem cujusque naturae: et propter hoc credimus, quod quando voluit Deus per solam misericordiam suam convertere [5]) homines a deceptione [6]) daemonum et cultu idolorum: (quoniam, praeterquam in exiguo loco Judaeo-

1) rationem. 2) B. et sapientiam et potentiam ejus. 3) B. providet. 4) Cr. add. suam. 5) Cr. rectius convertisse, omisso *quod*. 6) B. errore.

ετο εἷς Θεὸς ἐκ τοῦ νό-
τοῦ Μωσέως, [1]) ἡ [2])
πᾶσα οἰκουμένη ἐσεβά-
τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ [3])
ῖς, καὶ πολλοὺς θεοὺς
μὴ ὄντας ἀντὶ τοῦ ἑνὸς
ἀληθινοῦ· καὶ ἐπολι-
ντο κατὰ τὰς ἰδιὰς ἑκα-
[4]) ἐπιθυμίας, καὶ οὐ
τινα [5]) Θεοῦ νόμον)·
ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὴν
ἵτην ἀνάπλασιν τῶν ἀν-
των διὰ τοῦ Λόγου καὶ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος
ῦ· καὶ διὰ τουτο Λό-
τοῦ Θεοῦ ἐνεδύθη τὴν
ωπείαν φύσιν, ἵνα ὡς
ἄνθρωπος ὁμιλήσῃ ἀν-
τοις, ὡς δὲ λόγος τοῦ
καὶ σοφία διδάξῃ
ἀνθρώπους πιστεύειν
ὸν ἕνα [6]) καὶ ἀληθῆ
καὶ πολιτεύεσθαι κα-
ν νόμον, ὃν αὐτὸς ἔδω-
καὶ πάλιν ὡς μὲν ἄν-
τος, ἵνα δῷ τὴν πολι-
αὐτοῦ παράδειγμα
διδασκαλίας αὐτοῦ·
τος γὰρ αὐτὸς ἐτήρη-
) τὸν νόμον, ὃν ἔδωκεν
ἀνθρώποις· ὡς δὲ λό-
τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις
θῇ κατορθῶσαι τὸ παγ-
ὸν ἀγαθὸν, ὅπερ ἐβού-
Διότι ἦν ἀδύνατον,
ἀνθρώπου δυνάμει ἐ-
ψέψαι τὴν οἰκουμένην
τὸν [8]) Θεόν· καὶ οὕτως

rum, in quo adorabatur et credebatur unus Deus ex lege Mosis, reliquus universus terrarum orbis venerabatur creaturas male [1]), et multos Deos, qui tamen nulli sunt, loco unius et veri, et vitam [2]) degebant secundum proprias cujusque cupiditates et non secundum Dei legem); tunc [3]) fecit Deus hujusmodi instaurationem [4]) hominum per Verbum, et per sanctum Spiritum suum: et propterea verbum Dei induit humanam naturam, ut tanquam homo cum hominibus versaretur, tanquam vero verbum Dei et sapientia doceret homines credere in unum et verum Deum, et vitam instituere secundum legem, quam ipse dedit; atque iterum ut homo, ut daret suae vitae rationem [5]), exemplum doctrinae suae; primus enim ipse servavit legem, quam dedit hominibus: rursus ut verbum Dei et potentia possit instaurare [6]) pulcherrimum bonum, quod vellet. Siquidem fieri non poterat, ut unius hominis potentia orbis terrarum converte-

---

ωὐσέως. Cr. 2) Cr. adj. δὲ; 3) Cr. omis. 4) Cr. ἕκαστοι. τοῦ adj. 6) Cr. in textu vertit vero: unum et verum ut B. 7) Cr. ἐτήρησε. 8) Cr. πρὸς τελὸς τὸν Θεόν; an πρὸς τέλος τοῦ Θεοῦ?

1) Cr. om. etiam B. 2) B. conversabatur unusquisque propria et voluntate. 3) Hinc incipit B. c. VI. 4) B. praeparationem. 5) B. politiam exemplo. 6) B. induere universale bonum in toto orbe.

Θεός ἐστιν; διότι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ συμβεβηκός· καὶ διὰ τοῦτο τὸν νοητὸν λόγον τοῦ Θεοῦ Θεὸν ὀνομάζομεν καὶ πιστεύομεν· καὶ διότι οὗτος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἦν ἐν τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο τὸν Χριστὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ὁμολογοῦμεν, ἄνθρωπον μέν, διὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, Θεὸν δέ, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον τοῦ Θεοῦ.

8. *Πιστεύομεν, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν* [1]) *ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῷ Θεῷ, καὶ ἐν* [2]) *τῷ πατρί· διότι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἄπειρος, ὥσπερ καὶ Θεός ἐστιν ἄπειρος ὁ γεννῶν αὐτόν, ἤγουν νοῶν, καὶ ἄπειρον δύναμιν ἔχει, πλὴν ἐν τῷ Θεῷ κατ' ἄλλον τρόπον* [3]) *καὶ ἐν τῷ Χριστῷ κατ' ἄλλον, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ κατ'* [4]) *ἄλλον.*

9. *Πιστεύομεν, ὅτι, ὅταν ὁ Θεὸς κοινωνεῖ* [5]) *τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς χάριτος κτίσματί τινι, οὐδαμῶς ζημιοῦται, ἀλλὰ μᾶλλον μεγαλύνεται· διότι ἐκ τῆς ἀρετῆς τῶν κτισμάτων τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ φανεροῦται· καὶ ὅσῳ μᾶλλον βελτιοῦται τὸ κτίσμα τῇ πλειόνι κοινωνίᾳ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, τοσοῦτον πλέον ἡ*

1) Cr. cum B. *ἦν*, vertens: fuisse. 2) Cr. omisit cum B; vertens: Deo patre. 3) Cr. et B. adj. *ἦν* vertentes: *erat*, et *se-habebat*. 4) Cr. *κατά*. 5) Cr. *κοίνωνῇ*.

non est in Deo accidens: ac propterea intelligibile verbum Dei Deum nominamus et credimus: et quia hoc verbum Dei erat in Christo, propterea Christum Deum et hominem confitemur: hominem, propter animam et corpus, Deum, propter verbum, quod in ipso [1]) est, Dei.

8. Credimus, quod verbum Dei est [2]) in Christo, et in mundo, et in coelo, et in Deo, et in patre: idcirco [3]) verbum Dei est infinitum, quemadmodum et Deus est infinitus, generans ipsum, hoc est, cogitans, et [4]) infinitam potentiam habet, verum in Deo secundum alium modum, et in mundo secundum alium.

9. Credimus, quod cum Deus communicat bonitatem suam et gratiam creaturae alicui, nequaquam ipsi decedit, sed magis magnificatur [5]): quoniam ex virtute creaturarum excelsitas Dei manifestatur: et quando praestantior [6]) efficitur creatura, majore communicatione bo-

1) B. quod erat in eo· 2) B. erat. 3) B. et in Deo patre; quia. 4) B. qui generavit illud, et habet invicem potentiam. 5) B. manifestatur. 6) B. magis melioratur.

;[1]) Θεοῦ, καὶ ἡ ἀ-
τοὺς ἀνθρώπους,[2])
ύναμις δείκνυται.
ο ἡ ἀγαθότης τοῦ
αὶ ἡ ἀγάπη εἰς τοὺς
υς πλέον ἐμεγα-
lκ τοῦ ἐλθεῖν αὐ-
ὸν μετὰ πάσης αὐ-
ἱμεως εἰς τὸν Ἰη-
τι ἔπεμπεν εἰς τοὺς
'ς αὐτοῦ μίαν χά-
ν, καὶ εἰς ἄλλον μὲν
ν ἐλάττονα, εἰς ἄλ-
ιίζονα.

nitatis ipsius, tanto magis bonitas Dei et dilectio [1]) erga homines et potentia ostenditur. Quapropter bonitas Dei et dilectio erga homines magis [2]) magnificata est ex eo, quod ipse Deus cum omnipotentia sua in Jesum Christum venit, quam quod misit in Prophetas unam suam gratiam aut duas [3]), atque in alium Prophetam minorem, in alium majorem.

στεύομεν, ὅτι Χρι-
ιυρώθη καὶ ἀπέθα-
ἰῳ θελήματι, διὰ
καὶ μεγάλας ὠφε-
ομένας πολλῶν λό-
ὶ πάντα ταῦτα κα
ἀνθρώπινον αὐτοῦ
ιτο [5]). Ὁ γὰρ Λόγος
ὶ οὔτε σταυροῦται,
ιθνήσκει, οὔτε ἀνί-
ἀλλὰ μᾶλλον ἀνί-
' αὐτοὺς [7]) τοὺς νε-
ςπερ καὶ [8]) ἀνέστη-
ἡν σάρκα, ἣν ἐφό-

10. Credimus, quod Christus crucifixus et mortuus est propria voluntate, propter multas et magnas utilitates, ad quas explicandas multis verbis opus foret: atque omnia haec secundum id [4]), quod humanum in eo erat, sustinuit. Namque verbum Dei neque crucifigitur, neque moritur, neque resurgit: quin imo excitat ipsos mortuos, quemadmodum et excitavit carnem, quam gestabat.

ιστεύομεν, ὅτι Χρι-
ιστὰς ἀνελήφθη εἰς
ρανοὺς, καὶ πάλιν

11. Credimus, quod Christus, quum resurrexisset, assumptus fuit in coelos [5]), et

---

ιdj. τοῦ. 2) Cr. omisit
) Cr. adj. καὶ ἡ δύναμις,
potentia. 4) Cr. adj. τὸν
Θεοῦ καὶ, vertens: ipse
ι, qui Deus est. Simili-
Omis. Cr. et B. 6) Sic
Sed Cr. ἀνέστησεν. 7)
· vert.: ipse alios. 8)

1) B. omisit et — hom. 2) B. magnificatur propter adventum verbi Dei et Deum, cum omnipotentia ejus in Iesu, quam quando mittebat Deus ad prophetas etc. 3) Cr. alteram. 4) B. secundum humanitatem. 5) B. resurgens coelos ascendit.

νων πολλῶν· καὶ οὐ μόνον ἰδιῶται [1]) ἀλλὰ καὶ οἱ φρόνιμοι καὶ οἱ σοφοί· καὶ διὰ τοῦτο κατελύθη τελείως ἡ πλάνη τῶν δαιμόνων.

17. Ὅτι ἡ πίστις αὕτη οὐδὲν περιέχει ἀδύνατον, οὔτε ἀσύμφωνον, οὔτε [2]) σωματικὸν, ἀλλὰ πάντα πνευματικά· καί ἐστιν ὁδὸς φέρουσα τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς μελλούσης αἰωνίου ζωῆς.

18. Ὅτι ὅσοι ἔλαβον ταύτην τὴν πίστιν, καὶ ἐπολιτεύσαντο ἐναρέτως, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ, [3]) ἔλαβον μεγάλα χαρίσματα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ δυνάμεις ἐποίησαν πολλάς· [4]) ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ ἡ πίστις αὕτη ἦν ψευδής. [5])

19. Ὅτι ὅσα λέγουσί τινες κατὰ τῆς πίστεως ταύτης, εὐκόλως λύειν δυνάμεθα, καὶ εὐλόγως καὶ καθαρῶς. [6])

que multis periculis: n
solum privati, sed etiam
dentes et sapientes: ac
pterea eversa est per
deceptio daemonum.

17. Quia fides haec
continet impossibile, n
minus sibi inter se congr
neque corporale, sed o
spiritualia: et est via d
animas hominum in dil
nem Dei et futurae a
nae vitae.

18. Quia quotquot acc
runt hanc fidem, et
egerunt cum virtute s
dum legem [1]) Christi,
perunt magna dona a
et virtutes [2]) fecerunt
tas: quod non eveniss
haec fides esset falsa.

19. Quia quaecunqu
cunt aliqui adversus
hanc, facile solvere p
mus, et cum bona ratio
liquido [3]).

---

1) Cr. et B. adjec. καὶ ἀμαθεῖς. 2) Cr. οὐδὲ — οὐδὲ. 3) Cr. et B. τὸν Ἰησοῦ νόμον. 4) Cr. et B. adj.: ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ. 5) Cr. et B. pro ψευδὴς: ἐναντία τῇ ἀληθείᾳ, vertentes: si veritati haec fides adversaretur. 6) Cr. δυνάμεθα λύειν εὐκόλως καὶ εὐλόγως.

1) B. Jesu legem et instit
magnis donis a Deo ornati f
2) B. miracula multa potent
mine et concessu ipsius Jesu
3) B. tum veritati congruent
vere possumus.

20. Ὅτι τῇ πίστει ταύτῃ ἐπολέμησαν διὰ πολλῶν τιμωριῶν καὶ φόνων οἱ βασιλεῖς [1]) τῆς οἰκουμένης, τότε πλείστους χρόνους πολύθεοι ὄντες καὶ ἰδωλολάτραι, [2]) καὶ οὐδὲν ἴσχυσαν· ἀλλὰ ἐνίκησεν ἡ πίστις, καὶ διαμένει μέχρι τοῦ νῦν, καὶ ἐλθὼν ὁ Κύριος εὑρήσει αὐτήν· καὶ εἰ μὴ ἦν [3]) πίστις αὕτη ἐκ θελήματος Θεοῦ, ἐξελύθη [4]) ἂν τότε εὐκόλως. Αὐτῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ, Θεῷ ἀληθεῖ, δόξα. Ἀμήν.

20. Quia cum fide hac bellum gesserunt multis suppliciis et caedibus reges orbis terrarum quam plurima saecula, qui multos Deos habebant, neque quidquam profecerunt, sed vicit fides et manet in hodiernum diem, et ubi venerit Dominus, inveniet ipsam: et nisi esset fides haec de voluntate Dei, eversa tum fuisset facile. Ipsi Domino nostro Jesu, Deo vero, gloria. Amen. *)

Ταῦτα λέγομεν ἡμεῖς περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν συντόμως.

Haec nos de fide nostra breviter asseveramus.

Μετεγλωττίσθη δὲ εἰς τῶν Ἀράβων γλῶτταν ὑπὸ Ἀχουμὰτ Καδδῆ Βεῤῥοιέως, τοῦ πατρὸς τοῦ Μάχουμετ Τζελεπῆ τοῦ ἀναγραφέως.

Translata autem haec ipsa fuerunt in Arabum linguam ab Achomat Kadde Berhoeensi, nato patre Machumet, Tzelepe scriba.

1) Sic legit Cr. τότε καὶ οἱ ἔπαρχοι αὐτῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ τιη (leg. γιη) χρόνους. 2) Cr. εἰδωλολάτραι. 3) Cr. ἡ adj. 4) Cr. διελύθη.

*) Sic legit B: Postremo, fidem hanc olim oppugnarunt multis suppliciis et caedibus reges et praesides eorum per orbem terrarum 318 annis: ut multitudinem scilicet Deorum suorum et idola sua, quorum cultui dediti erant, tuerentur: nec hilum profecerunt: sed eluctata vicit fides, in hunc usque diem permanens. Sed et Dominus, quando venerit, reperiet eam. Quod nisi in voluntate Dei fuisset haec fides fundata: facile tunc, veluti nebula, dissoluta evanuisset. Ipsi huic Domino nostro Jesu Christo, gloria. Amen.

Subscriptio deest; sed inscriptio haec legitur p. 586: translata est haec confessio in Turc-Arabicam linguam ab Achmate Berrhoeae Praetore, qui Muhammetis Zelebi Commentariensis pater fuit. *Item apud Crus. p.* 110.

Cyrilli Confessio.

Ανατολικη Ομολογια τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Κυρίλλος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τοῖς ἐρωτῶσι καὶ πυνθανομένοις περὶ τῆς πίστεως καὶ θρησκείας τῆς τῶν Γραικῶν, ἤτοι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, πῶς δηλονότι περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως φρονεῖ, ἐν ὀνόματι κοινῶς τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων ἐκδίδωσι σύντομον ὁμολογίαν ταύτην εἰς μαρτύριον πρός τε Θεοῦ πρός τε ἀνθρώπων, εἰλικρινεῖ συνειδήσει, οὐδεμιᾶς ἄνευ προσποιήσεως. [1])

Orientalis Confessi
stianae fidei.

In nomine Patris
et Spiritus San

Cyrillus patriarch stantinopolitanus, s tantibus intelligere gione ecclesiae Orien est Graecae, quid c videlicet, quidque se de Articulis Orthodox nomine omnium Chi rum communiter exp vem istam confessio sit in testimonium co et tota Ecclesia sine tione, et bona cons

Κεφάλαιον α'.

Πιστεύομεν ἕνα Θεὸν ἀληθῆ, παντοκράτορα καὶ ἀόριστον, [2]) *τρισυπόστατον, πατέρα, υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· πατέρα ἀγέννητον· υἱὸν γεννητὸν ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ αἰώνων, ὁμοούσιον αὐτῷ· πνεῦμα ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ προερχόμενον, πατρὶ καὶ υἱῷ ὁμοού-*

Caput I

Credimus unum ve um omnipotentem et i Trinum in personis, Filium et Spiritum S Patrem ingenitum, F nitum a Patre ante Patri consubstantial ritum Sanctum a P Filium procedentem, habentem essentian

---

1) Edit. Hott. et Amst. *προςποιήσεως*. 2) Deest ap exstat vero in vers.

ώπας τὰς τρεῖς ὑπο-
ἐν μιᾷ οὐσίᾳ κατα-
ιάδα προςαγορεύο-
ὑ πάσης κτίσεως ἀεὶ
μένην, δοξαζομένην
ϛκυνουμένην.

Pater et Filius: istas tres personas in una essentia appellamus sacrosanctam Trinitatem, semper benedicendam, glorificandam atque ab omni creatura adorandam.

t. 4, 35; 6, 4. Esai. 40, 4. 6; 46, 9. 1 Cor. 8,
ic. 1, 37. Matth. 19, 26. Apoc. 1, 20, Jer. 23, 24.
1, 27. Rom. 11, 33. 1 Tim. 1, 17. Gen. 1, 26;
1 Joan. 5, 7. Matth. 28, 19. 1 Cor. 12, 4. Eph.
6. Joan. 15, 26. Gal. 4, 6. 2 Cor. 13, 13.

φάλαιον β'.

ώομεν τὴν ἱερὰν
εἶναι Θεοδίδακτον,
νεῦμα τὸ ἅγιον δη-
ς ἐστι· καὶ οὐκ ἄλ-
αὐτῇ ἀδιστάκτως
ικ ὀφείλομεν, ὅτι γέ-
ι· ἔχομεν βεβαιότε-
προφητικὸν λόγον,
ς ποιεῖτε προςέχον-
λύχνῳ φαίνοντι ἐν
ῷ τόπῳ. Εἶτα τὴν
ας γραφῆς μαρτυ-
ολλῷ μᾶλλον ἀνω-
ἶναι τῆς ἣν κέκτη-
ἐκκλησία. Οὐ γὰρ
ον ὑπὸ τοῦ παναγ-
εύματος ἡμᾶς διδά-
ι καὶ ὑπὸ ἀνθρώ-
ν γὰρ ἄνθρωπον ἐξ
ς ἐνδεχόμενον ἁμαρ-
καὶ ἀπατῆσαι, καὶ
ῆναι. Ἡ δὲ θεία
, οὔτε ἀπατᾷ, οὔτε
αι, οὔθ' ὑπόκειται
ματι, ἀλλ' ἐστιν
ωτος καὶ ἀέννaον τὸ
ἔχουσα.

Cap. II.

Credimus Scripturam sacram esse Θεοδίδακτον (i. e. a Deo traditam) habereque autorem Spiritum sanctum, non alium, cui habere debemus fidem indubitatam. Scriptum enim est: Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendere, quasi lucernae splendenti in caliginoso loco. Propterea ejus autoritatem esse superiorem Ecclesiae autoritate; nimis enim differens est, loqui Spiritum sanctum et linguam humanam, quum ista possit per ignorantiam errare, fallere et falli, scriptura vero divina nec fallitur, nec errare potest, sed est infallibilis semper et certa.

Tim. 3, 16. 2 Petr. 1, 8. Ioan. 16, 13. Matth. 10,
t. 15, 28. Galat. 1, 11. 1 Thess. 2, 13. Ephes. 2,
Cor. 3, 10. Jerem. 23, 28. Joan. 3, 31. Psal. 60,
l. 115. Rom. 3, 4. Act. 5, 29. Coloss. 2, 8. Matth.

15, 9. Ezech. 20, 18. Gal. 1, 8. Prov. 30, 6. Psal. 11, 7. Psal. 19, 8.[1]) 119, 86, 104, 142. Hebr. 4, 12. Rom. 1, 17; 15, 4. Joan. 20, 31; 10, 35. Matth. 5, 18; 24, 35. Esai. 40, 7. 1 Petr. 1, 24.

Κεφαλαιον γ'.

Πιστεύομεν τὸν ἄκρως ἀγαθὸν θεὸν πρὸ καταβολῆς κόσμου οὓς ἐξελέξατο εἰς δόξαν προορίσαι, μηδαμῶς εἰς τὰ ἔργα ἀποβλέποντα αὐτῶν, οὔτε μὴν ἔχοντα ἑτέραν αἰτίαν εἰς τὴν ἐκλογὴν ταύτην κατεπείγουσαν, εἰ μὴ τὴν εὐδοκίαν, τὸ θεῖον ἔλεος. Ὡσαύτως πρὸ τοῦ τὸν αἰῶνα γενέσθαι, ἀποβεβληκέναι, οὓς ἀποβέβληκε· τῆς δὲ ἀποβολῆς ταύτης, εἴ τις ἐπίδῃ ἐπὶ τὴν ἀπολελυμένην τοῦ θεοῦ αὐθεντείαν καὶ κυριότητα, εὑρήσει ἀναμφιβόλως αἰτίαν εἶναι τὴν θείαν θέλησιν· εἰ δέ τις αὖθις εἰς τοὺς τῆς εὐταξίας νόμους τε καὶ κανόνας στραφείη, ἧς ἡ ἄνω πρόνοια εἰς τὴν τῆς οἰκουμένης κέχρηται κυβέρνησιν, αἰτίαν τὴν δικαιοσύνην κατανοήσει. Οἰκτίρμων γάρ ἐστιν ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ δίκαιος.

Cap. III.

Credimus Deum Optim. Maxim. ante mundi originem suos Electos ad gloriam praedestinasse sine respectu ad illorum opera, nullamque causam impulsivam ad istam electionem aliam esse, nisi beneplacitum et divinam misericordiam, similiter ante constitutionem hujus saeculi, reprobasse quos reprobavit, cujus reprobationis, si respexeris absolutum jus Dei, voluntatem Dei esse causam, si autem jus ordinatum respexeris, justitiam Dei esse causam: misericors enim est Dominus et justus.

Ephes. 1, 4. 2 Tim. 1, 9. Rom. 9, 11;[2]) 3, 9; 5, 12. 1 Cor. 4, 7. Ephes. 2, 3. Tit. 3, 3.[3]) Joan. 17, 6. 9. Rom. 8, 28. 29. Act. 13, 48. 2 Thess. 3, 2. Tit. 1, 1.[4]) Luc. 10, 21. Matth. 13, 10. Marc. 4, 11. Joan. 6, 37. 44; 12, 37. Rom. 11, 7. 2 Tim. 2, 19. Joan. 1, 27. Matth. 15, 13. 1 Joan. 2, 19. Apoc. 13, 20. Matth. 20, 16. Rom. 9, 13. 18. Deut. 10, 14; 7, 6. Psal. 147, 9. Act. 14, 6. Rom. 11, 33. 34. 35. 36.

---

1) Edit. Hott. et Amst. Ps. 18, 8. 2) Edit. Hott. addit v. 12. 3) recepi hunc locum ex edit. Hott. — Editt. 1645 et Amstel. falso habent 2 Tim. 3. 3. et Tim. 3. 3. 4) Edit. 1645 et Amst. 2 Tim. 1. 1.

ἀλαιον δ'.

μεν τὸν τρισυπό-
ὸν, τὸν πατέρα,
αὶ τὸ ἅγιον πνεῦ-
ν εἶναι τῶν ὁρα-
ῶν ἀοράτων κτι-
Καὶ αόρατα μὲν
λικὰς δυνάμεις,
τὸν οὐρανὸν καὶ
ὐρανὸν λέγομεν.
ἐι ἀγαθὸς ὁ ποιη-
ησε καλὰ πάντα
ἐι· οὐδὲ δύναταί
ῦ ποιητὴς εἶναι.
ακόν ἐστιν ἐν τῇ
εῖνο ἢ τοῦ διαβό-
ἀνθρώπου εἶναι.
ἀρ ἐστιν ἀληθὴς
παντος, κακοῦ τὸν
αμῶς εἶναι δημι-
ιήτε μὴν δικαίῳ
Θεοῦ καταψηφί-
ναι.

Cap. IV.

Credimus Deum Trinum, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum esse creatorem visibilium et invisibilium. Invisibilia vocamus Angelos, visibilia coelum, et quae sub coelo: et quia bonus est creator natura, omnia creavit bona, nec unquam malum potest facere, et si quid malum est, illud esse diaboli et hominis. Debet enim esse nobis certa regula, quod Deus autor non est mali, nec culpa justa ratione potest ei imputari.

1, 1. Joan. 1, 1. Coloss. 1, 16. Psal. 32, 6.
4. Gen. 1, 27. Eccl. 7, 30. Psal. 5, 4. Jac.
oan. 8, 44. Deut. 32, 4. 1 Joan. 2, 16.

ἀλαιον ε'.

ομεν τὰ πάντα ὑ-
ῦ Θεοῦ κυβερνᾶ-
νοίας, ἥντινα ἐκ-
ἀλλ' οὐκ ἐξετάζειν
ν ὑπὲρ τὴν ἡμετέ-
ιν κατάληψιν, μὴ
ι ἀφ' ἑαυτῶν ἀκρι-
ατάληψιν τῶν ἐκεί-
ν ἀφικέσθαι. Διὸ
ου ἀποφαινόμεθα
ώσει μᾶλλον δεῖν
πὴν ἄγειν, ἢ μηδα-
οδομοῦντας περιτ-

Caput V.

Credimus omnia gubernari per Dei Providentiam; quam adorare et non investigare debemus, quum sit supra captum nostrum, neque rationes ipsius possimus certo a nobismet ipsis intelligere: in qua materia sentimus silentium in humilitate potius amplexandum, quam plura loqui, quae non aedificant.

Psal. 113, 11. Ephes. 11, 1. Ebrae. 1, 3. Matth. 1, 29. Exod. 7, 3. 2 Reg. 12, 11; 24, 1. 1 Paral. 21, 1. 3 Reg. 3, 22. 23. Joh. 1, 12. 21 [1]). Esai. 10, 5 [2]). Joan. 19, 11. Act. 2, 23; 4, 27. Rom. 1, 24; 11, 33. Jerem. 32, 19. Deut. 29, 29.

Κεφάλαιον ς'.

Πιστεύομεν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον κτισθέντα παρὰ Θεοῦ ἐν παραδείσῳ πεπτωκέναι, ὅτε παριδὼν τὴν θείαν ἐντολὴν τῇ τοῦ ὄφεως ἀπατηλῇ συμβουλῇ ἐπειθάρχησε. Κἀντεῦθεν ἀναβλύσαι τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν τῇ διαδοχῇ· ὥστε μηδένα κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι, ὅς τὸ φορτίον οὐκ ἐπιφέρει τοῦτο, καὶ τοὺς καρποὺς αὐτῆς οὐκ αἰσθάνεται ἐν τῳ νῦν αἰῶνι.

Caput VI.

Credimus primum hominem a Deo creatum cecidisse in Paradiso, quia neglecto divino praecepto, serpentis fraudulento obtemperavit consilio, indeque originale pullulasse peccatum posteritati, ita ut nemo secundum carnem nascatur, qui non portet hoc pondus, fructusque suos in hac vita non sentiat.

Eccles. 7, 30. Rom. 5. 12. 15, 19. Psal. 50, 6. Job. 14, 4; 5, 14. Joan. 3, 6. Ephes. 2, 3. Genes. 8, 21. Rom. 8, 7. Gal. 3, 22. Rom. 3, 9. 26. Joan. 3, 3. Eccl. 7, 21. Rom. 3, 12. 3 Reg. 8, 46. [3]) 1 Joan. 1, 8. Jacob. 3, 2. Prov. 20, 9. Rom. 7, 7. Rom. 6, 23.

Κεφάλαιον ζ.

Πιστεύομεν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κένωσιν ὑποστῆναι, τουτ' ἔστιν, ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα προςειληφέναι, ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἀεὶ παρθένου Μαρίας συλληφθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, γεννηθέντα, παθόντα, ταφέντα, καὶ ἀνα-

Caput VII.

Credimus Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum se exinanisse, hoc est in sua hypostasi humanam assumsisse naturam, Spiritu Sancto conceptum, factumque hominem in ventre semper Virginis Mariae, natumque, passum, sepultum et [4])

---

1) Vs. 21. omisit Hott. 2) Hott. laudat. v. 6. 3) hunc locum omisit Hott. 4) Verba et — salutem desunt apud Hott., sed exstant in textu.

α ἐν δόξῃ, σωτηρίαν τοῖς πιστοῖς καὶ δόξαν ινῆσαι. Ὅν καὶ προσιεν ἐλευσόμενον κρίῶντας καὶ νεκρούς.

resurrectione glorificatum, salutem et gloriam omnibus fidelibus peperisse, quem exspectamus venturum vivos et mortuos judicare.

'hilipp. 2, 6. Matth. 1, 22. Luc. 1, 35. Gal. 4, 4. 1, 3. Joan. 1, 14. Ebrae. 2, 14. 1 Cor. 15, 3. 4, 25. 1 Tim. 3, 16. 2 Tim. 4, 1 [1]).

Κεφάλαιον η'.

ιστεύομεν τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐν τοῦ πατρὸς καθεζό-, ἐκεῖ μεσίτην εἶναι, πὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνειν, ν ἔργον πράττοντα ἀλη- καὶ γνησίου ἀρχιε- καὶ μεσίτου, ὅθεν καὶ ς κήδεται τῶν ἰδίων, τροΐσταται τῆς ἐκκλη- αὐτὴν τῇ τῶν εὐλο- ποικιλότητι καὶ κοσ- καὶ πλουσιωτέραν ἀπο- ύμενος.

Caput VIII.

Credimus Dominum nostrum Jesum Christum sedere in dextra Patris, ibique pro nobis interpellare et intercedere, solum officio fungentem veri et legitimi Pontificis et Mediatoris indeque solum curam gerere suorum et praeesse Ecclesiae, ipsam variis benedictionibus ornando, foecundando.

1 Joan. 2, 1. Rom. 8, 34. 1 Tim. 3, 5. Joan. 14, 6. . Matth. 11, 28; 18, 19. Joan. 16, 23; 14, 13. Act. . Rom. 5, 1. 5, 9. [2]), Ephes. 2, 18; 3, 12. Ebrae. 4. ;, 4; 12, 22; 7, 24; 10, 12. 18.

Κεφάλαιον θ'.

στεύομεν μηδένα σώζε- ἄνευ πίστεως. Πίστιν γομεν τὴν ἐν Χριστῷ ῦ δικαιοῦσαν, ἣν εἴτε καὶ ὁ θάνατος τοῦ κυ- ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔτεκε, καὶ τὸ εὐαγγέ- κηρύττει, καὶ ἧς ἄνευ εῷ εὐαρεστῆσαι ἀδύ- ν.

Caput IX.

Credimus sine fide neminem posse salvari. Fidem autem eam vocamus, quae est in Jesu Christo justificans, quam vita et mors Christi Domini peperit, Evangelium praedicat, et sine qua nemo potest placere Deo.

---

1) Falso apud Hott. I. Tim. 4, 1. 2) Vers. 5 omisit Hott.

Ebrae. 11, 6. Rom. 14, 23. Ebrae. 11, 1. Rom. 10, 17. Joan. 5, 24; 20, 31 [1]). Luc. 8, 11. Gal. 5, 6. Jac. 2, 14. 17. 22. Ephes. 2, 8. Philipp. 1, 29. Rom. 5, 2. Ephes. 3, 12; 1, 13. Rom. 8, 16 [2]). 1 Joan. 4, 13. 3, 19. Ebrae. 10, 22. Rom. 14, 5. Jac. 1, 6. Joan. 3, 18.

Κεφάλαιον ί.

Πιστεύομεν τὴν λεγομένην καθολικὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἐν Χριστῷ πιστοὺς καθόλου περιέχειν, ἤτε κεκοιμημένους καὶ εἰς τὴν πατρίδα ἀποκαταστάντας, ἤτε καὶ νῦν ἐν τῇ ὁδῷ παρεπιδήμους, ἥστινος ἐκκλησίας διάτι θνητὸς ἄνθρωπος κεφαλὴ οὐδοπωσοῦν εἶναι δύναται, αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς μόνος κεφαλή ἐστι, καὶ αὐτὸς τοὺς οἴακας ἔχων ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας κυβερνήσει πηδαλιουχεῖ, διάτι δ'ὅμως ἐν τῇ παροικίᾳ αἱ κατὰ μέρος ἐκκλησίαι ὁραταί εἰσι καὶ κατὰ τάξιν ἑκάστη ἔχει τὸν προϊστάμενον, αὐτὸν μὴ καλεῖσθαι κυρίως κεφαλὴν τῆς μερικῆς ἐκείνης ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν καταχρήσει, ὅτι ἐν αὐτῇ μέλος ἐστὶ προηγούμενον.

Caput X.

Credimus Ecclesiam, quae vocatur catholica, fideles in Christo continere unversaliter, qui vel defuncti in patria sunt, vel adhuc in vita peregrinantur, cujus Ecclesiae caput, quia homo mortalis esse nulla ratione potest, ipse Dominus noster Jesus Christus solus caput est, ipseque clavum totius regiminis Ecclesiae in manu tenet, sed quoniam in via particulares Ecclesiae visibiles sunt, et in ordine unaquaeque habet unum primum, ipsum non esse proprie vocandum caput particularis illius Ecclesiae, sed improprie, et hoc, quia in ipsa membrum est principale.

Gal. 4, 26. Ebrae. 12, 23. Ephes. 2, 14. 1, 10; 4, 4. Coloss. 3, 11. Galat. 3, 26. 1 Cor. 12, 12. Act. 4, 32; 2, 42. Ebrae. 10, 24. Matth. 18, 20; 28, 20. Joan. 10, 24. Ephes. 4, 5. Jac. 4, 12. Ebrae. 5, 4. Joan. 3, 27. Ephes. 5, 23. 1 Cor. 11, 3. Col. 1, 18. Ephes. 1, 22; 4, 15; 2, 19. Matth. 16, 18. 1 Petr. 2, 6. Psal. 117, 21. Act. 4, 11. 12. 1 Cor. 3, 11. Matth. 20, 25. Matth. 23, 8. Luc. 22, 25. 1 Tim. 3, 1. 1 Petr. 5, 2. 1 Cor. 14, 32. 2 Cor. 1, 24. Ebrae. 13, 17. 1 Cor. 4, 1. 2 Cor. 5, 20; 12, 11. Gal. 2, 6.

---

1) Editt. 1645 et Amst. falso 10, 31. 2) Editt. eaedem falso 20, 16.

ιφάλαιον ια΄.

ιεύομεν τὰ μέλη τῆς κῆς ἐκκλησίας εἶναι ἁγίους τοὺς εἰς τὴν ν ζωὴν ἐκλελεγμένους ἱ κλήρου καὶ τῆς με- ἀποκλείεσθαι τοὺς ιτάς· εἰ καὶ καταλαμ- εν καὶ ὁρῶμεν ἐν ταῖς ιῖς ἐκκλησίαις τὸν σῖ- ιῖς ἀχύροις συναναμενον.

Caput XI.

Credimus membra Ecclesiae Catholicae esse sanctos ad vitam aeternam electos, a quorum consortio excludi hypocritas, quamvis in particularibus Ecclesiis mistae cum tritico paleae inveniantur.

ιm. 8, 28; 9, 23. Joan. 5, 35. 36. 12, 32. Act. 2, ι, 48. Matth. 20, 16; 13, 24. 47. Matth. 7, 21. Luc. . Rom. 2, 18 [1]). Esai. 4, 7. Apoc. 21, 27. Ebrac. . Gal. 4, 26. Joan. 17, 6. 10, 28. Rom. 9, 19. . 2, 19. 2 Tim. 2, 19.

εφάλαιον ιβ΄.

ιεύομεν ἐν τῇ παροιτὸ τοῦ παναγίου πνεύ- ἁγιάζεσθαι καὶ διισθαι τὴν ἐκκλησίαν. γάρ ἐστιν ὁ ἀληθὴς λητος, ὃν πέμπει παῦ πατρὸς ὁ Χριστὸς, ιι τὴν ἀλήθειαν καὶ ἵτος ἀπὸ τῆς τῶν πιδιανοίας ἀπελάσαι. ς γὰρ καὶ βέβαιόν ἐν τῇ ὁδῷ δύνασθαι άνειν τὴν ἐκκλησίαν, ντὶ τῆς ἀληθείας τὸ ; ἐκλέγεσθαι. Τῆς πλάταύτης καὶ τῆς ἀπάιόνου τοῦ παναγίου ατος ἡ διδαχὴ καὶ τὸ ἡμᾶς ἀπαλλάττει καὶ θρώπου θνητοῦ· εἰ καὶ ὂν, τοῦτο ἐνεργεῖσθαι τηρεσίας τῶν πιστῶς νούντων τῇ ἐκκλησίᾳ.

Caput XII.

Credimus Spiritu Sancto sanctificari et doceri Ecclesiam in via; ipse enim est verus Paracletus, quem mittit Christus a Patre, ut doceat veritatem, tenebrasque excutiat a mentibus fidelium. Certum enim est, quod Ecclesia in via errare potest, falsum pro vero eligendo, a quo errore solius Spiritus sancti lumen et doctrina nos liberat, non mortalis hominis, quamvis mediante opera ministrantium Ecclesiae hoc possit fieri.

---

[1]) Edit. Hott. v. 28.

1 Cor. 3, 16; 6, 11. 2 Thess. 2, 13. Joan. 17, 17; 6, 45. Esai. 54, 13. Jerem. 31, 32. Ezech. 11, 19. Ephes. 1, 13. Joan. 14, 16 [1]); 16, 13. Joel. 2; Act. 2, 16; 10, 44; 13, 2. 15, 28. 1 Cor. 2, 10. 1 Joan. 2, 27. Rom. 8, 9. 1 Cor. 12, 7. Ephes. 4, 4. 2 Paral. 15, 3. Judic. 2, 12. 3 Reg. 19, 10. 2 Paral. 29, 6. Jerem. 11, 10. Dan. 9, 11. Esai. 1, 21. Jerem. 18, 18 [2]). Ezech. 7, 26. Jerem. 23, 11; 2, 8. 1 Tim. 4, 1 [3]). 1 Tim. 4, 3. Act. 20, 30. 1 Joan. 2, 18. 2 Thess. 2, 3. Rom. 11, 22. 1 Joan. 4, 1. Apoc. 2, 2. Rom. 3, 4. Act. 5, 29. Ezech. 2, 18. Hose. 2, 2. Matth. 7, 15. 1 Thess. 5, 19. Act. 17, 11. Matth. 22, 29. Joan. 5, 39. Gal. 1, 8. 2 Joan. 9. Joan. 8, 31.

Κεφάλαιον ιγ΄.

Πιστεύομεν πίστει δικαιοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐξ ἔργων. Πίστιν δ' ὅταν λέγομεν, τὸ τῆς πίστεως νοοῦμεν ἀναφορικόν, ὅπερ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη τοῦ Χριστοῦ, ἧς ἡ πίστις, χειρὸς [5]) ἔργον πληροῦσα, δραξαμένη, αὐτὴν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν προςοικειοῖ, [6]) ὅπερ ἐπὶ συστάσει, καὶ οὐκ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἔργων ἀποφαινόμεθα· ἐπεὶ καὶ τὰ ἔργα μὴ δεῖν ἀμελεῖσθαι, ὡς μέσα ὄντα ἀναγκαῖα ἐπὶ μαρτυρίᾳ τῆς πίστεως, πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἡμῶν κλήσεως, διδάσκει ἡμᾶς αὐτὴ ἡ ἀλήθεια. Ἅμα δὲ ἐξ ἑαυτῶν μηδαμῶς ἀρκετὰ εἶναι ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ βήματι παῤῥησιάσαι, καὶ ἐπάξιον αἰτήσασθαι τὴν ἀντιμισθίαν, καὶ σῶσαι τὸν κτησάμενον· τοῦθ' οὕτως ἔχειν μαρτυρεῖ ἡ ἀνθρωπίνη ἀσθένεια. Ἡ δὲ τοῦ Χρι-

Caput XIII.

Credimus hominem justificari per fidem, non ex operibus. Quum autem dicimus per fidem, intelligimus fidei correlativum, quod est Justitia Christi, quam fides apprehendit nobisque applicat ad salutem: hoc autem optime, sineque operum praejudicio stare cognoscimus. Nam et opera non esse negligenda, esseque media necessaria et fidei nostrae testimonia, advocationis nostrae confirmationem, veritas ipsa nos docet. Ipsa vero per se esse sufficientia hominem salvare, in tribunalique Christi comparere posse, ut ex condigno salutem retribuant, hoc esse falsum testatur humana fra-

1) Edit. Hott. falso Joann. 4, 16. 2) Ead. edit. omittit h. l. 3) Ead. addit v. 2. 4) Ead. laudat v. 12. 5) Edit. Hott. addit ὡς. 6) Edit. Hott. male προςφκειοῖ.

ισσύνη τοῖς μετα- προσαχθεῖσα καὶ ωθεῖσα μόνη δι- σώζει τὸν πιστόν.

gilitas: at Christi justitia, applicata resipiscentibus, sola justificat atque salvat fidelem.

2, 16. Rom. 3, 20; 4, 2. 1 Cor. 1, 30; 6, 11. 1. Esai. 53, 4. 5. 6. 1 Petr. 2, 24. Joan. 1, 29. , 29. Joan. 6, 11. Ebrae. 23, 6 [1]). 1 Joan. 1, 7. 7. Rom. 5, 9; 10, 4. Gal. 3, 10. Jac. 2, 10. 22. 24. Act. 13, 38. Rom. 9, 31; 10, 3. Tit. m. 11, 6. Ephes. 2, 8. Tit. 2, 11. Jac. 2, 14 [2]) Rom. 8, 13; 6, 1; 3, 31. 1 Cor. 4, 4. Phil. 3, 8. ; 142; 31 [3]), 1. 2. Prov. 29. Esai. 53, 6, 64, 6. 8. Matth. 8, 8. Luc. 15, 21. Rom. 8, 18. Luc. 8, 9. Rom. 5, 20; 6, 23.

...άλαιον ιδ'.

Caput XIV.

ομεν ἐν τοῖς οὐκ θεῖσι τὸ αὐτεξούον εἶναι, μηδαμῶς ισχυόντων ποιῆσαι ν καὶ ὅ, τι ποιῆαρτίαν εἶναι· ἐν ἀναγεννηθεῖσι διὰ τοῦ παναγίου πνεύματος ζωογενεῖσθαι ούσιον, καὶ ἐνεργοῦν ἄνευ βοηθείας ριτος. Ὁ ἄνθρωπος ν ἀναγεννηθεὶς, τὸ ἀγαθὸν, ἀνάγκη θαι καὶ προφθάχάριν, ἧς ἄνευ ίας ἐστὶ καὶ τοσαῦπληγὰς, ὅσας παρὰ τῶν λαβὼν, ὁ ἀπὸ λὴμ εἰς Ἱεριχὼ καν, ὥστε μηδὲν ἐξ ἢ δύνασθαι ἢ ἐρι.

Credimus liberum arbitrium in non renatis esse mortuum, quia nihil boni possunt facere et quicquid faciunt esse peccatum; in renatis vero esse per gratiam Spiritus sancti arbitrium excitatum, et operatur quidem, sed non sine gratiae auxilio. Ergo ut homo faciat bonum, praevenit gratia arbitrium, quod sine gratio invenitur esse vulneratum, ut a latronibus ille qui descendebat ab Hierusalem, ita ut nihil ex se vel possit vel faciat.

h. 7, 18. Rom. 11, 24. Joan. 15, 5. Rom. 8, 7. , 11. 14; 12, 3. 2 Cor. 3, 5. Ephes. 2, 1.

---

k. Hott. Ebr. IX. 12. Act. IV. 12. 2) Ead. cit. v. 18. 3) Ead. 1. 2. Prov. 29.

Col. 1, 21. Rom. 3, 9. Matth. 16, 17. Joan. 1, 5; Ephes. 5, 7. Rom. 6, 17. 1 Petri. 2, 19. Rom. ': Ephes. 2, 8. Joan. 3, 3. 1 Petr. 1, 3. Joan. 8, 34. 6, 18; 8, 2. Col. 1, 12; 2, 13. Ephes. 2, 5. 2 C(Psal. 99 [1]). Ephes. 2, 10. 2 Cor. 5, 17. Phil 2. 13. 1 Deut, 30, 6. Ezech. 11, 19; 36, 26. Jerem. 31, 33; 1 Cor. 12, 3. Jacob. 1, 17. 2 Petr. 1, 3. 1 Cor. : Act. 16, 14. 2 Tim. 2, 25. 2 Cor. 4, 6. 1 Cor. 1, 8. 7, 14. 15 etc. Gal. 5, 17. Marc. 9, 24. Psal. 1] 36. 37; 142, 11. 12; 85, 10; 102, 2. 3.

Κεφάλαιον ιε΄.

Πιστεύομεν τὰ εὐαγγελικὰ μυστήρια ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι, ἅπερ ὁ κύριος παρέδωκεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, κἀκεῖνα δύο εἶναι. Τοσαῦτα γὰρ ἡμῖν παρεδόθη· καὶ ὁ νομοθετήσας οὐ πλείω παρέδωκεν. Ταῦτα δὲ συνίστασθαι ἐκ ῥήματος καὶ στοιχείου· εἶναι δὲ σφραγίδας τῶν τοῦ θεοῦ ἐπαγγελιῶν [2]), καὶ χάριτος πρόξενα, κατέχομεν ἀσφαλῶς. Ἵνα δὲ τέλειον ᾗ τὸ μυστήριον καὶ ὁλόκληρον, δέον συντρέχειν τήν τε χοϊκὴν ὕλην· καὶ τὴν ἐξωτέραν [4]) πρᾶξιν μετὰ τῆς τοῦ χοϊκοῦ πράγματος ἐκείνου χρήσεως, τῆς νομοθετηθείσης παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡνωμένης μετὰ πίστεως εἰλικρινοῦς· ὅτι ἠλαττωμένης τῆς πίστεως τοῖς μεταλαμβάνουσιν ἡ ὁλοκληρία τοῦ μυστηρίου οὐ σώζεται.

Caput XV

Credimus Evangelica menta esse in Ecclesi Dominus instituit in e lio, et ipsa esse duo pliorem numerum Sac torum non habemus, c stitutor non plura t Porro constare verbo mento, esseque sig promissionum Dei, et re gratiam non dubi ut autem Sacramentum tegram, opus esse u currat res terrena, e externa, cum usu rei nae a Christo domino tuto, atque cum vera fi juncto, quia fidei d praejudicat integritati menti.

Matth. 28, 19. 20. Luc. 22, 19, 1 Cor. 11, 13; 12, 13, Gal. 3, 15. Eph. 5, 25. Marc. 1, 4. 1 C

1) Ead. omisit. 2) Ead. omisit. 3) Pejus ed. Hott. εὐαγ 4) Ead. deterius ἐξοτέραν.

23. Rom. 4, 11. Exod. 12, 11; 13, 9. 1 Petri 3, 21. Col. 2, 11. Rom. 2, 28. 29. Act. 8, 36. Joan. 3, 5. Marc. 16, 16. Ebrae. 10, 22, 1 Cor. 11, 27.

Κεφάλαιον ιϛ'.

Πιστεύομεν τὸ βάπτισμα εἶναι μυστήριον παρὰ τοῦ κυρίου γενομοθετημένον, ὅπερ εἰ μή τις λάβῃ, κοινωνίαν οὐκ ἔχει μετὰ τοῦ Χριστοῦ, οὗτινος ἐκ τοῦ θανάτου, τῆς ταφῆς, καὶ τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως ἀναβλύζει πᾶσα ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ βαπτίσματος, διὸ τοῖς οὕτω βαπτισθεῖσιν, ὡς ἐντέταλται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, οὐκ ἀμφιβάλλομεν ἀφεῖσθαι τὰς ἁμαρτίας, τήν τε προπατορικὴν, καὶ ὅσας ἄλλας ἤν πεπραχὼς ὁ βαπτισθείς· ὥστε τοὺς λελουμένους ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναγεγεννημένους εἶναι, κεκαθαρμένους καὶ δεδικαιωμένους. Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου βαπτίζεσθαι ἐντολὴν οὐκ ἔχομεν, ἀναπλάζεσθαι τὸ βάπτισμα. Διὰ τοῦτο ἀπέχειν ὀφείλομεν ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἀτοπήματος.

Caput XVI.

Credimus Baptismum esse sacramentum a Domino institutum, quem nisi quis susceperit, communionem non habet cum Christo, cujus ex morte, sepultura et gloriosa resurrectione promanat tota virtus et efficacia Baptismi; ideo ea forma, qua Dominus praecepit in evangelio, baptizatis, certi sumus, quod remittantur peccata tum originale tum actualia; ita ut quiqui abluti fuerint in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti regenerati, mundati atque justificati sint. De iteratione autem non habemus mandatum, ut iteretur Baptismus, ideo abstinendum esse ab hoc inconvenienti.

Marc. 1, 4. Joan. 1, 6. 33. 3, 22. Matth. 28, 19, 16, 16. Rom. 6, 3. Col. 2, 12. Gal. 3, 12. Gal. 3, 4. Luc. 3, 3. Act. 2, 38; 10, 47; 22, 16. Tit. 3, 5 [1]).

Κεφάλαιον ιζ'.

Πιστεύομεν τὸ ἕτερον μυστήριον, τὸ παρὰ τοῦ

Caput XVII.

Credimus alterum Sacramentum a Domino institutum

[1]) addit Eph. 4, 5.

κυρίου νενομοθετημένον, ἐκεῖνο εἶναι, ὅπερ εὐχαριστίαν λεγομεν. Τῇ νυκτὶ γὰρ, ᾗ παρεδίδου ἑαυτὸν ὁ κύριος, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐλογήσας, ἔλεγε τοῖς ἀποστόλοις· λάβετε, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου. Καὶ λαβὼν τὸ ποτήρων εὐχαριστίας ἔλεγε· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Καὶ προστίθησιν ὁ Παῦλος· ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἁπλῶς ἀληθὴς καὶ γνησία τοῦ θαυμαστοῦ μυστηρίου παράδοσις, οὕτινος ἐν τῇ ἐγχειρίσει καὶ διακονίᾳ τὴν ἀληθῆ καὶ βεβαίαν παρουσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦμεν καὶ πιστεύομεν· πλὴν ἣν ἡ πίστις ἡμῖν παρίστησι καὶ προσφέρει, οὐχ ἣν ἡ ἐφευρεθεῖσα εἰκῇ διδάσκει μετουσίωσις. Πιστεύομεν γὰρ τοὺς πιστοὺς μεταλαμβάνοντας ἐν τῷ δείπνῳ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ ἐσθίειν, οὐκ αἰσθητῶς τοῖς ὀδοῦσι τρύχοντας καὶ ἀναλύοντας τὴν μετάληψιν, ἀλλὰ τῇ τῆς ψυχῆς αἰσθήσει κοινωνοῦντας. Τὸ γὰρ σῶμα τοῦ κυρίου οὐκ ἔστιν ὅπερ ἐν τῷ μυστερίῳ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶταί τε καὶ λαμβάνεται, ἀλλ' ὅπερ πνευματικῶς ἡ

esse illud, quod vocamus *Eucharistiam.* Nocte enim qua tradebat semet ipsum, accipiens panem et benedicens, dicebat Apostolis: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, et accepto calice gratias agens, dicebat: Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus, qui pro multis effunditur, hoc facite in meam commemorationem, et addit Paulus: Quotiescunque enim comederitis panem hunc et calicem hunc biberitis, mortem Domini annuntiabitis. Ista est simplex, vera et legitima hujus mirabilis sacramenti institutio, in cujus administratione *praesentiam veram realem* Christi Domini confitemur et profitemur, at illam quam *fides* nobis offert, non autem quam excogitata docet *transsubstantiatio.* Credimus enim, fideles Christi corpus manducare in coena Domini, non dente materiali terendo, sed animae sensu percipiendo, quum corpus Christi non sit illud, quod oculis in sacramento sese offert, sed illud quod *spiritualiter Fides apprehendit,* nobisque praebet, unde verum

λαμβοῦσα ἡμῖν παρι-
τε καὶ χαρίζεται.
ἀληθές ἐστιν, ἐσθίειν
ὰν μετέχειν καὶ κοι-
εἶναι, ἐὰν πιστεύοι-
ὰν οὐ πιστεύοιμεν,
ἡμᾶς τοῦ [1]) μυστη-
ἰρδους ἀφίστασθαι·
ἰθως τὸ ποτήριον πί-
τῷ μυστηρίῳ εἶναι
α πίνειν ἀληθῶς τοῦ
ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
ὃν τρόπον καὶ περὶ
ματος εἴρηται. Ὁ γὰρ
της ὡς περὶ τοῦ σώ-
τοῦ ἰδίου οὕτω καὶ
τοῦ ἰδίου αἵματος
ατο, ἣν ἐντολὴν οὐ
τὰ τὸ δοκοῦν ἑκά-
κολοβοῦσθαι, ἀλλὰ
τηρεῖσθαι τὴν νομο-
ἰσαν παράδοσιν. Ὅ-
ν ἀξίως μεθέξωμεν
οκλήρως κοινωνήσω-
ν τῷ μυστηρίῳ τοῦ
ος καὶ αἵματος τοῦ
Ἰησοῦ Χριστοῦ,
μᾶς ἤδη ὁμολογοῦ-
ηλλαγμένους τῇ κε-
ἡμῶν καὶ ἡνωμέ-
αὶ συσσώμους μετὰ
ς ἐλπίδος καὶ συγ-
ρόμους ἔσεσθαι ἐν τῇ
ίᾳ.

est, si credimus, manducamus et participamus, si non credimus, omni fructu destituimur: consequenter calicem bibere in sacramento, esse sanguinem verum Domini nostri *Jesu Christi* communicare, eo modo sicut et de corpore asseruimus. Institutor enim sicut de suo corpore, ita de suo sanguine mandavit, quod mandatum lacerari nec mutilari debet pro libito humani arbitrii, imo servari debet institutio prout nobis tradita est. Ubi ergo participaverimus digne, et communicaverimus integre corpus et sanguinem Christi in sacramento, fatemur esse jam nos reconciliatos, capiti nostro unitos et *συσσώμους*, cum certa spe et cohaeredes futuros in regno.

...tth. 26, 26. Marc. 14, 22. Luc. 22, 19. 1 Cor. 11, , 16. Act, 1, 9; 3, 21. Col. 3, 1. Ephes. 3, 17. Gal. 1 Cor. 12, 13. 2 Cor. 5, 7. Ebrae. 11, 1. Joan. 53. 56. 57. 58. 60.

...εφάλαιον ιη'.

Caput XVIII.

...στεύομεν τὰς τῶν ...ημένων ψυχὰς εἶναι

Credimus *defunctorum animas* esse vel in beatitu-

---

[1]) ...otting. ἐκ μυστ. 2) Sic Hott. Reliquae edit: ἑκάστου.

ἢ ἐν μακαριότητι, ἢ ἐν κατακρίσει, καθ' ὅ, τι ἕκαστος ἔπραξεν· ἐκδημοῦντας γὰρ ἀπὸ τῶν σωμάτων παραυτίκα, ἢ πρὸς Χριστὸν, ἢ πρὸς κατάκρισιν ἐκδημεῖν. Οἷος γάρ τις εὑρίσκεται ἀποθνήσκων, παρόμοιον ἀπολαμβάνει τὸ τάλαντον, μὴ οὔσης μετὰ θάνατον μετανοίας. Καιρὸς γὰρ χάριτος ὁ παρὼν αἰών. Διὰ τοῦτο οἱ ἐνταῦθα δεδικαιωμένοι οὐδαμῶς μετὰ ταῦτα ὑποκείσονται κατακρίσει. Ὅσοι δὲ πάλιν οὐκ ἐδικαιώθησαν κοιμηθέντες, εἰς αἰώνιον ἀποκληροῦνται κατάκρισιν. Ἐξ οὑ δῆλον, τὸν περὶ καθαρτηρίου μῦθον μὴ δεῖν ἡμᾶς προσίεσθαι, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ ἀποφαίνεσθαι, δεῖν ἕκαστον ἐν τῷ νῦν μετανοεῖν, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ κυρίου Ιησοῦ Χριστοῦ ἐξαιτεῖν, εἰ σωθῆναι θελήσειε. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

dine, vel in damnatione, prout quisque gesserit: migrantes enim ex corporibus illico ad Christum, vel in infernum migrare, quia qualis unusquisque in morte invenitur, talis judicatur, post hanc vitam nulla est facultas resipiscentiae, in hac vita tempus est gratiae. Ideo qui hic justificantur, nullam amplius posthac subibunt poenam, qui autem non justificati moriuntur, in poenos destinantur aeternas. Ex quo patet, commentum de Purgatorio non esse admittendum, sed in veritate statuendum, unumquemque debere in hoc saeculo resipiscere, remissionemque peccatorum per Domium nostrum Jesum Christum impetrare, si salvus esse voluerit. Et hic finis sit.

Τὴν σύντομον ταύτην ὁμολογίαν ἡμῶν εἰς σημεῖον ἔσεσθαι ἀντιλεγόμενον τεκμαιρόμεθα, οἷς ἐραστόν ἀδίκως ἡμᾶς διασύρειν καὶ τῶν ἡμετέρων καταψηφίζεσθαι. Ἀλλ' ἡμεῖς θαρροῦντες εἰς τὸν κύριον βεβαιούμεθα, ὅτι οὐ παρόψεται τοὺς ἰδίους οὐδ' αὐτοὺς ἐγκαταλείψει, οὔτε πάντως ἀφήσει τὴν ῥάβδον τῶν πονηρευομένων ἐπὶ τὸν κλῆρον τῶν δικαίων.

Compendiosam istam confessionem nostram futuram conjecturamus in signum contradictionis apud illos, quibus placet nos calumniari et injuste persequi. At nos confidimus in Domino nostro Jesu Christo,et speramus quodcausam suorum fidelium non relinquet, neque virgam malignorum super sortem iustorum.

Ebrae. 9, 27. Luc. 16, 22. Eccl. 11, 3. Apoc. 14, 13. 57, 1. 1 Thess. 4, 13. Rom. 14, 8. 2 Cor. 5, 1. 1, 21. 22. 2 Tim. 4, 6. Luc. 2, 25; 23, 42. Esai. . Psal. 31, 6. 2 Cor. 6 [1]). Joan. 9, 4; 11, 9. 10; 5. Matth. 25, 1. Eccl. 9, 6. Matth. 25, 19; 24, 42. . 3, 7; 4, 1; 10, 26. Gal. 6, 5. 2 Cor. 5, 10 [2]). . 16, 26. Ezech. 18, 4. Psal. 48, 6. 1 Petr. 1, 18. 2, 4. 1 Joan. 1, 7; 2, 1. Ebrae. 1, 3; 7, 25; 9, 12. 5; 10, 10. Tit. 2, 13. 1 Cor. 6, 11. Rom. 3, 24. , 5, 25. Apoc. 1, 5. 1 Cor. 1, 30. Joan. 15, 3. Act. . Ps. 31 [3]); 102, 12. Esai. 43, 25. Ezech. 18, 21; 5. Col. 2, 13. Rom. 5, 1; 8, 1. 30. 38. Joan. 3, 6; 5, 24.

ν ἄνωθεν ὁμολογίαν, νιστὶ πρῶτον συγγρά-ις, τόγε νῦν εἰς τὴν ἱραν φράσιν μετεγλωτ-ιεν κατὰ λέξιν, ὡς κεῖ-ν τῷ Λατινικῷ πρωτο-ι· ἐν ᾧ συντομῇ χρησά-ι οὐκ εὐρύχωρον τὴν ματείαν παρεστήσα-ώς ὁ καιρὸς ἐν χρείᾳ ἀπῄτει. Ἀλλὰ ταῦτα ταμιευέσθω· μετ' οὐ γὰρ σὺν Θεῷ φροντί-ν, ἵνα ἕκαστος γνῷ, ἡ πίστις ἡμῶν ἐκείνη, ἣν ὁ κύριος ἡμῶν Ιη-Χριστὸς παρέδωκε, καὶ όστολοι ἐκήρυξαν, καὶ ξεν ἡ ὀρθοδοξία. [4]) τὶ δὲ τόγε νῦν τινες ὀρ-ξοι ἠρώτησαν ἡμᾶς, ὡς οῦμεν περὶ μερικῶν ων[5]) καὶ ᾐτήσαντο ἐκ-τι ἡμᾶς τὴν ἡμετέραν ιην· διὰ τοῦτο ταῦθ' ἕπεται τοῖς ἀνωτέροις, τιθέμεθα, ὡς ὁρᾶτε.

Superiorem confessionem a nobis Latine primo conscriptam nunc quidem nostra lingua de verbo ad verbum expressimus, ut in Latino habetur exemplari et archetypo, in quo quum rem in compendium contraxerimus, amplum adeo, et ut tempus ac necessitas postulassent, tractatum non exhibuimus, verum haec in futurum rejecimus; brevi enim divino favente numine curabimus, ut omnes fidem nostram illam ipsam esse agnoscant, quam Dominus noster Jesus Christus tradidit, Apostoli praedicarunt et Orthodoxa docuit Ecclesia. Quapropter quum Orthodoxi quidam quid de particularibus quibusdam articulis sentiamus, nos impraesentiarum interrogarint, nostramque super hac re sententiam expetierint, ea quae sequuntur, superioribus, uti videtis, annectimus.

---

1) Omisit h. l. Hotting. 2) Editt. 1645 et Amst. male 1 Cor. 5, [...]m graecus textus habeat β κοριν. ε. ς. 3) Edit. Hotting. omisit. [...]t. Amst. melius ὀρθοδοξά, vertens: l' Eglise Orthodoxe. 5) Hott. male ἄθρων.

Ἐρώτησις α΄.

Εἰ δεῖ τὴν ἱερὰν γραφὴν κοινῶς παρὰ πάντων τῶν Χριστιανῶν ἀναγινώσκεσθαι;

Ἀπόκρισις.

Οφείλουσιν οἱ πιστοὶ πάντες Χριστιανοὶ τὰ τῆς ἱερᾶς γραφῆς, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ γοῦν τὰ ἀναγκαῖα οὐκ ἀγνοεῖν, καὶ πιστεύειν, καὶ ὁμολογεῖν, καὶ ἀπαγγέλλεσθαι τὰ ἐν αὐτῇ. Οὐδὲ γὰρ ἄλλοθεν ἢ παρὰ τῆς ἱερᾶς γραφῆς μανθάνομεν, ἢ αὐτὴν ἀναγινώσκοντες, ἢ τὰ ἐν αὐτῇ παρὰ πιστῶν ἀνθρώπων ἀπαρερμηνεύτως ἀκούοντες. Ὡς γὰρ τὸ ἀκούειν τὰ τῆς ἱερᾶς γραφῆς οὐδενὶ τῶν Χριστιανῶν ἀπηγόρευται, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀναγινώσκειν· ἐγγὺς γὰρ αὐτῶν ἐστὶ τὸ ῥῆμα καὶ ἐν τῷ στόματι καὶ [1]) τῇ καρδίᾳ. Διὰ τοῦτο ὁ πιστὸς Χριστιανὸς, ἐν ὁποίᾳ οὖν τάξει, ἀδικηθείη προφανῶς ὑστερούμενος καὶ κωλυόμενος ἢ τῆς ἀκροάσεως τῆς ἱερᾶς γραφῆς, ἢ τῆς ἀναγνώσεως. Ἴσον γάρ ἐστιν ὑστερεῖν καὶ ἅπτεσθαι κωλύειν τροφῆς πνευματικῆς τὴν πεινῶσαν ψυχήν.

Interrogatio prima.

An sacra Scriptura communiter ab omnibus Christianis legi debeat?

Responsio.

Fideles omnes Christiani sacrae Scripturae, si non omnia, at ea saltem quae in ea cognitu necessaria sunt, nosse, credere, confiteri ac profiteri debent, neque enim aliunde quam a sacra Scriptura discere possumus, eam videlicet aut legentes aut ab ore fidelium virorum sincere eam enarrantium excipientes. Quemadmodum autem sacrae Scripturae auditorem esse nulli Christiano prohibitum, sic nullus ejus lectione arcendus est: prope enim est verbum in ore illorum et in corde illorum. Idcirco fideli Christiano, cujuscumque tandem sit ordinis ac conditionis, manifesta infertur injuria dum sacrae Scripturae auditione vel lectione privatur et arcetur. Unum enim idemque animam esurientem cibo spirituali vel privare vel quominus attingat et degustet prohibere.

Deut. 6, 6; 17, 18. Jos. 1, 8. Deut. 31, 11. Nehem. 8, 31. Joan. 5, 39; 10, 27; 8, 31. Luc. 16, 29; 4, 16.

1) Edit. Hott. addit ἐν.

Act. 13, 27; 15, 21; 8, 28; 17, 11. 2 Tim. 3, 15. Rom. 15, 4. Col. 4, 16. 1 Thess. 5, 27. 1 Joan. 1, 4; 2, 12. Esai. 5, 13. Jerem. 8, 9. Hos. 4, 6. Joan. 7, 49. Luc. 11, 52. Matth. 23, 13; 15, 14. 1 Joan. 4, 1. 1 Thess. 5, 19. 20. Joan. 17, 3; 21, 31. Psal. 119, [1]) 9; 1, 1, 2; 118, 1. Luc. 11, 28. Apoc. 1, 3.

Ἐρώτησις β΄.

Εἰ σαφὴς ἐστιν ἡ γραφὴ τοῖς ἀναγινώσκουσι Χριστιανοῖς;

Ἀπόκρισις.

Τὴν ἱερὰν γραφὴν ἱκανὰς μὲν ἔχειν πολλαχοῦ τὰς δυσκολίας ἐν τῷ γράμματι καὶ ταῖς λέξεσι, βέβαιόν ἐστι. Τὰ δὲ ἐν αὐτῇ τῆς πίστεως δόγματα λαμπρὰ καὶ σαφῆ τοῖς ἀγεννηθεῖσι καὶ φωτισθεῖσιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἐξ οὗ δῆλον, τὸν ἀναγινώσκοντα δύνασθαι μὲν πολλάκις εἰς δυσκολίαν ἥντινα οὖν ἐμπεσεῖν· ἀλλὰ τῇ τοῦ παναγίου πνεύματος χάριτι φωτισθέντα παρ' αὐτῆς τῆς γραφῆς ἀναλόγως τὰς λέξεις καὶ τὸ γράμμα συγκρούοντα τήν τε λύσιν ἀναλαμβάνειν, καὶ σὺν αὐτῇ ὀρθὴν τὴν διάνοιαν· διὸ καὶ λύχνος καὶ φῶς ἡ γραφὴ, φωτίζουσα τὴν διάνοιαν τῶν πιστῶν, καὶ ἀπελαύνουσα τὸ σκότος.

Interrogatio secunda.

An perspicua sit seu intellectu facilis Scriptura Christianis lectoribus?

Responsio.

Multas quidem et multis in locis sacrae Scripturae, sive literalem sensum spectes sive dictiones, difficultates inesse certum est; quae vero complectitur fidei dogmata, a Spiritu sancto regeneratis et illuminatis perspicua et plana esse. Unde manifestum fit, lectorem saepe quidem posse in aliquam difficultatem incidere, sed a Spiritu sancto illuminatum ab eadem Scriptura, si analogice et dictiones et literalem sensum inter se composuerit et contulerit, cum solutionem tum simul rectam ac veram intelligentiam assequi valere, eo quod Scriptura lucerna sit ac lumen, quod fidelium mentem illuminat ac tenebras fugat.

2 Petr. 3, 5. Psal. 18 [2]), 8; 118 [3]), 104; 24, 5. Esai. 53, 10. Jerem. 31, 33. Joan. 6, 45. Matth. 11, 25; 13, 11; 16, 17. Luc. 24, 45. 1 Joan. 2, 27; 12, 3. 2 Cor. 4, 13; 3, 9. 13; 4, 3. Ephes. 1, 17; 3, 16. 19, Rom. 12, 6.

---

1) Sic edit. Hott. ceterae 118. 2) Hott. melius 19, 8. 3) Hott. melius 119; sed Graeca habent ριη. Uterque locus jam supra.

Ἐρώτησις γ'.

Ἱερὰν γραφὴν ποῖα βιβλία καλεῖς;

Ἀπόκρισις.

Ἱερὰν γραφὴν πάντα τὰ κανονικὰ βιβλία λέγομεν, ἅπερ ὡς κανόνα τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ τῆς σωτηρίας παρελάβομεν καὶ κρατοῦμεν· μαλισθ' ὅτι θεόπνευστον ἡμῖν προβάλλουσι τὴν διδασκαλίαν, καὶ αὐτάρκη κατηχῆσαι, φωτίσαι καὶ τελειῶσαι τὸν τῇ πίστει προσερχόμενον. Ταῦτα δὲ τὰ κανονικὰ βιβλία τοσαῦτα τὸν ἀριθμὸν εἶναι πιστεύομεν, ὅσα ἡ ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδος ἀπεφήνατο,[1]) καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ὑπὸ τοῦ παναγίου πνεύματος φωτισθεῖσα μέχρι τοῦ παρόντος ὑπαγορεύει. Ἅπερ δὲ ἀπόκρυφα λέγομεν, διὰ τοῦτο τὸ ἐπώνυμον οὕτως ἔχουσιν, ὅτι τὸ κῦρος παρὰ τοῦ παναγίου πνεύματος οὐκ ἔχουσιν ὡς τὰ κυρίως καὶ ἀναμφιβόλως κανονικὰ βιβλία, ἐν οἷς ἡ τοῦ Μωϋσέως πεντάτευχος, καὶ τὰ ἁγιόγραφα, καὶ οἱ προφῆται, ἅτινα ὥρισεν ἀναγινώσκεσθαι ἡ ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδος, ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης βιβλία εἴκοσι δύο· ἀπὸ δὲ τῆς νέας πλουτοῦμεν τοὺς τέσσαρας εὐαγγελιστὰς, τὰς πράξεις, τὰς ἐπιστολὰς μακαρίου Παύλου, καὶ τὰς καθολικὰς,

Interrogatio tertia.

Quosnam libros Scripturae nomine dignaris?

Responso.

Sacram Scripturam Canonicos omnes libros appellamus, quos tanquam fidei ac salutis nostrae regulam accepimus atque adeo retinemus, eaque potissimum de causa, quod divinitus inspiratam nobis suggerant doctrinam, quae tum ad institutionem tum ad illuminationem et perfectionem illius, qui ad fidem accedit, sufficiat: hunc vero canonicorum librorum numerum esse credimus, quem Laodicensis Synodus pronuntiavit, et quem Catholica et Orthodoxa Christi Ecclesia a Spiritu Sancto illuminata in hunc usque diem confitetur. At ii, quos Apocryphos appellamus, hoc propterea nomine insigniuntur, quod eandem a Spiritu Sancto autoritatem et approbationem non acceperint, quam qui proprie et citra controversiam pro Canonicis habentur, quorum ex numero sunt, Pentateuchus, Hagiographa ac Prophetae, quos Laodicensis Synodus legendos esse statuit, veteris nempe testamenti libros viginti duos. Ex novo vero inter opes nostras recensemus quatuor Evangelistas, Acta Apostolorum, Epistolas S. Pauli et Catholicas, quibus etiam addimus Apoca-

---

1) Hott. male ἀπεφῆνατο.

αἷς συνάπτομεν καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἠγαπημένου. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ κανονικὰ βιβλία κρατοῦμεν καὶ ταῦτα ἱερὰν γραφὴν λέγεσθαι ὁμολογοῦμεν.

lypsin dilecti a Domino, et hos quidem Canonicos esse libros asserimus, et haec sacram appellari Scripturam confitemur.

[1]) 2 Tim. 3, 16. 1 Petr. 1, 21. 1 Tim. 4, 10. 1 Joan. 5, 5. Rom. 3, 1. 2. Actor. 3, 24; 26, 22. 1 Cor. 15, 3. 4. Act. 17, 11. Deut. 4, 2; 5, 1; 6 [2]). Joh. 1, 7; 23, 6. Matth. 22, 29. Marc. 7, 27. Ephes. 2, 20. 1 Cor. 3, 10. 11. 12. Jerem. 23, 28. Joan. 3, 30. 1 Petr. 4, 11. Prov. 30, 5. Eccles. 12, 10. Gal. 1, 8; 6, 16; 3, 15. 1 Cor. 4, 6. [3]) Deut. 12, 32. Apoc. 22, 18. 19.

Ἐρώτησις δ'.

Περὶ τῶν εἰκόνων πῶς ὀφείλομεν φρονεῖν;

Interrogatio quarta.

Quid nobis de imaginibus sentiendum sit?

Ἀπόκρισις.

Ὡς παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς γραφῆς διδασκόμεθα, λεγούσης τρανῶς· οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς, ὀφειλόντων ἡμῶν οὐ τῇ κτίσει, ἀλλὰ μόνῳ τῷ κτίστῃ καὶ ποιητῇ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς λατρεύειν, κἀκεῖνον μόνον προσκυνεῖν. Ἐξ ὧν δῆλον, ὅτι τὴν ἱστορίαν, ἐπίσημον τέχνην οὖσαν, οὐκ ἀποβάλλομεν, ἀλλὰ καὶ εἰκόνας ἔχειν καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων τῷ βουλομένῳ παρέχομεν· τὴν δὲ λατρείαν καὶ θρησκείαν αὐτῶν, ὡς ἀπηγορευμένην παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος

Responsio.

Quod a divina et sacra docemur Scriptura, quippe quae diserte dicat: Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quae est in coelo desuper, et quae in terra deorsum, nec eorum quae sunt in aquis sub terra; non adorabis ea, neque coles, quum non creaturam, sed creatorem et opificem coeli et terrae solum colere, solumque adorare debeamus. Ex quibus patet nos picturam, ut quae sit ars nobilis et illustris, non reprobare, imo vero effigies et Christi et Sanctorum habere, ei qui voluerit, concedimus.

---

1) Hott. ita: Act. 3. 24. 2. Tim. 3, 16. recte. Graeca primum locum post praebent. alterum falso insigniunt β τιμοθ. ιε 2) Hoc sext. cap. omittit Hott. et Amst. vers. Graeca tenent ς. 3) omitt. Hott.

ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ ἐξουδενοῦμεν, ἵνα μὴ λάθωμεν ἀντὶ τοῦ κτίστου καὶ ποιητοῦ χρώματα καὶ τέχνην, καὶ κτίσματα προσκυνεῖν. Καὶ τὸν ἄλλως φρονοῦντα ἄθλιον ἡγούμεθα, ὡς δεινὸν ἔχοντα σκότος ἐν ταῖς φρεσὶ, καὶ πεπωρωμένην τὴν καρδίαν. Καὶ ἦν ἂν κρεῖσσον τοῦ θεοῦ ἐντολῇ ἀποτάσσεσθαι, ἢ ἀνθρώπων πείθεσθαι ματαιολογίαις. Ὅπερ ἐν φόβῳ θεοῦ καὶ ἀγαθῇ συνειδήσει ἐκτιθέμεθα· εἰ καὶ στῆσαι τὴν φορὰν κρεῖττον ἢ καθ' ἡμᾶς εἶναι ὁμολογοῦμεν. Οὕτω μὲν ἐγγράφως τοῖς ἐρωτήσασιν ἡμᾶς ἀποκρινάμενοι ἐπεράναμεν, καὶ τὰς ἀποκρίσεις τῇ ἡμετέρᾳ ὁμολογίᾳ συνήψαμεν. Δώῃ δὲ ὁ κύριος τοῖς πᾶσιν ἐν πᾶσιν ὀρθῶς φρονεῖν, καὶ συνείδησιν εἰλικρινῆ.

Ἐδόθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μηνὶ ἰανουαρίῳ
αχλα
Κύριλλος Πατριάρχης
Κωνσταντινουπόλεως. [1])

Verum earum adorationem et cultum utpote a Spiritu sancto in sucra Scriptura prohibitum detestamur, ne creatoris ac conditoris loco colores, artificium et creaturas ignari adoremus. Secus sentientem, ut qui densissimis tenebris mentem occaecatam habeat, cuique cor penitus occalluerit miserum arbitramur. Et satius quidem esset Dei mandato obtemperare, quam vanis hominum sermonibus morem gerere. Quod in timore Domini et bona freti conscientia exponimus, etiamsi ad hunc impetum sistendum vires nostras minime pares esse confiteamur. Et in hunc quidem modum scriptis ad interrogata respondentes finem fecimus, responsionesque confessioni nostrae adnexuimus. Det autem Dominus omnibus in omnibus bene sentire et sincera uti conscientia.

Datum Constantinopoli
mense Januario
cIↃ IↃcxxxi
Cyrillus Patriarcha
Constantinopoleos.

Exod. 20, 4. Lev, 26, 1. Deut. 4, 15; 5, 8; 27, 15. Esai. 40, 18; 44, 12; 46, 5. Act. 17, 29. Rom. 1, 22 [2]). 1 Joan. 5, 21. Jerem. 10, 8. Abac. 2, 18. Psal. 115, [3]) 12. Joan. 4, 32. Deut. 6, 13. 3 Reg. [4]) 8, 39. Psal. 49 [5]), 15; 75, 11. [6]). Matth. 4, 10. Rom. 10, 13; 1, 25. Gal. 4. 8. 1 Cor. 7, 23. Act. 10, 25. Col. 2, 18. Apoc. 19, 10; 22, 8. 9. Matth. 6, 9. Luc. 11, 1. Sapient. Salom. 14, 12. [7])

---

1) Edit. Amst. addit. *οἰκείᾳ χειρὶ ἄγραφα.* 2) Editt. 1645 et Amst. male Rom. 5, 22; quum Graeca teneant *ῥωμ. α.* 3) Editt. 1645 et Amst. male 113. Graeca *ψαλμ. ριν.* 4) Edit. Hott. omittit. 5) Edit. Hott. 50. 6) Edit. Hott. omisit. 7) Edit. Hott. 15, 22.

Confessio Orthodoxa.

Ορθόδοξος ὁμολογία τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς.

Νεκτάριος ἐλέῳ Θεοῦ Πατριάρχης τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης·

Πᾶσι τοῖς ἐντευξομένοις ὀρθοδόξοις, ἀδελφοῖς ἀγαπητοῖς, καὶ τέκνοις ἐν Κυρίῳ, χάριν, εἰρήνην καὶ ἔλεος ἀπὸ Θεοῦ.

Μὴ δὴ παρέργως, ἀναγνῶστα φίλτατε, ταύτην τὴν βίβλον μέτιθι, εἴ σοι βουλητὸν εἴη, πρὸς πίστιν ὀρθὴν παιδαγωγηθῆναι, καὶ περιϊὼν[1]*) ἔτι ἐν τῷ ὑλώδει τούτῳ σώματι, τοῖς τοῦ ἀΰλου φωτὸς ἀμαρύγμασιν ἐλλαμφθῆναι. Ὅπερ ἔστι ζῆν ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα, καὶ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι τῷ νῷ ἀνιπτάμενος· σύντομον καὶ γὰρ οὐχ ἧττον δὲ καὶ σα-*

Orthodoxa Confessio catholicae atque apostolicae ecclesiae orientalis.

Nectarius dei misericordia Patriarcha sanctae Urbis Hierosolymorum omnisque Palaestina:

Universis Lectoribus Orthodoxis, Dilectis Fratribus ac Filiis in Domino, gratiam, pacem, et misericordiam a Deo.

Non obiter sane aliudque agendo hic tibi versandus libellus est, Amice Lector, si ad rectam institui fidem, atque, dum adhuc in materiato hoc corpore aetatem degis, immaterialis lucis fulgoribus illustrari desideras. Id quod supra visibilia omnia vitam agere, alarumque mentis remigio ad Deum accedere est. Quippe compendiariam admodum neque minus planam

---

1) Sic legendum esse arbitror. Vulg. *περιὼν ἔτι τῷ ὑλώδει*; non commendabilis. Non agitur de *περιεῖναι superesse*, nec bene dativus ad illud verbum quadrat. Quare etiam alia lectio est: *ἐν τῷ*, omisso *ἔτι*. Utrumque servavi quippe ad scriptoris sententiam necessarium.

φῇ περίληψιν ὀρθῶν ἔχει δογμάτων, ὥσπερ κἀκ [1]) τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς ἀριδήλως σοι προαναφανεῖται[2])· ἐπιγράφεται μὲν γὰρ ὀρθόδοξος Ὁμολογία τῶν Γραϊκῶν, δηλαδὴ [3]) εἰλικρινὴς, καὶ καθαρὰ, τῷ μηδ' ὁπωσοῦν νεωτερισμοῦ τινὸς ἐπιμιξίαν ἔχειν ἐξ [4]) ἑτέρου θρησκεύματος· συντέτακται δὲ τὸ μὲν πρῶτον παρὰ τῆς τῶν Ῥώσσων ἐκκλησίας (στιχούσης ἄνωθεν τῷ ὀρθῷ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κανόνι) ἐξ αἰτίας ὁρμωμένης [5]) τοιάυτης. Πέτρος Μογίλας, (ὁ καὶ πρὸ ὀλίγου τῶν τῇδε μεταστὰς, καὶ πρὸς Θεὸν ὁσίως μεταχωρήσας) παρὰ τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων κυροῦ Θεοφάνους προβληθεὶς καὶ χειροτονηθεὶς ὀρθόδοξος μητροπολίτης, καὶ τοὺς οἴακας ἐγχειρισθεὶς τῆς κατὰ τὸ Κίοβον μητροπόλεως, ἐνέτυχε τῷ ποιμνίῳ συμπεφυρμένῳ νεωτερισμοῖς τισί τῶν ἑτεροδοξούντων, ἀπᾴδουσι [6]) πάντη τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀρχαίου σφῶν δόγματος· ὅθεν οἷα καλὸς ποιμὴν καὶ γενναῖος τῆς πίστεως πρό-

et dilucidam verae doctrinae comprehensionem continet; prout vel ex ipsa libri inscriptione, luculente satis, jam ante constare tibi arbitror. Inscribitur enim *Orthodoxa Confessio* Graecorum, sincera nimirum ac pura, quippe quae nihil usquam admistae ex aliis religionibus novitatis habet. Consignata autem eadem initio, ab Ecclesia Russorum, quae longo temporum tractu secundum rectam Ecclesiae Orientalis regulam incedit, hujusmodi quadam de caussa fuit. *Petrus Mogilas*, qui nuper admodum ex hac vita emigrans, pie sancteque ad Deum transiit; quum ab inclyto et beatissimo Patriarcha Hierosolymitano, Domino *Theophane*, orthodoxus Metropolita electus creatusque, commissa sibi Metropolitanae *Kioviensis* Ecclesiae gubernacula primum capesseret: gregem suum novis quibusdam sectariorum opinionibus, a genuina et antiqua majorum suorum doctrina longissime abhorrentibus, confusum infectumque offendit. Quocirca, quemadmodum bonum pastorem, strenuumque fidei

1) Vulg. κἂν, intolerabilis ob genit. sequentem, quare lectionem ante ab editionibus in nota collocatam inducere in textum non veritus sum. 2) Vulg. προαναφωνεῖται vix ferri poterit. Alia lectio προαναφανεῖται loco medetur, quae apud Hofmannum perperam indicata fuit: προαφανεῖς. 3) Mutavi intercisionem, quae fuit post δηλαδὴ, quae vox non ad Graecos sed ad Confessionis epitheta spectat. 4) Adjeci ἐξ, ut genitivi locus esset. 5) Annon legendum ὁρμωμένη? Non enim caussa proficiscitur sed ex hac profecta est confessio. 6) Vulg. ἀπάδουσι.

μαχος σκοπὸν ὅτι μάλιστα θεοφιλῆ προύθετο, ἵνα πρὸς ἣν ἐξ ἀρχῆς εἶχε δογμάτων ὀρθότητα, ἡ τῶν 'Ρώσσων ἐκκλησία ἀπευθηνῇ τε [1]) καὶ ἀποκαταστήσῃ, τοὺς δ' ἀνακύψαντας νεωτερισμοὺς ἐκεῖσε προῤῥίζους ἐκτέμῃ, καὶ τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ λήϊον εὔσταχυ [2]) ἀποφήνῃ καὶ καρποφόρον. Ταῦτα τοιγαροῦν ἐκεῖνος καλῶς διανοηθεὶς καὶ τοὔργου συντόμως ἥψατο· σύλλογον καὶ γὰρ τῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ παροικίαν ἐλλογίμων τε καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν, κατὰ τήνδε [3]) τὴν μητρόπολιν συναγηοχώς, [4]) οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ πρὸ τούτων καὶ τοὺς ὑφ' αὐτὸν τρεῖς Ἐπισκόπους (χειροτονηθέντας τότε κἀκείνους παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀοιδίμου τῶν Ἱεροσολύμων Πατριάρχου). Σκέψεως τε πολλῆς γενομένης, βουλῇ κοινῇ καὶ γνώμῃ μιᾷ συνεφώνησαν ἅπαντες, ταύτην αὐτῶν τὴν τῆς πίστεως ἔκθεσιν γράψας τε ἐν κεφαλαίοις, καὶ ἐπιτρέψας τὴν ὡριμοτέραν αὐτῆς σκέψιν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίᾳ, καὶ τῇ αὐτῆς ἱε-

propugnatorem decebat, piissimum Deoque gratissimum sibi scopum mox proposuit, dirigendi nimirum restituendique Ecclesiam Russicam in eam, qua ab ultimis initiis floruerat, sacrorum dogmatum integritatem: rursumque radicitus exstirpandi, quae tum illis in locis caput attollere coeperant, novitias opiniones frugemque suam spiritualem laeto ac fertili spico fructuque locupletandi. Quod simulac recte atque ordine secum statuerat, nulla interposita mora, opus urgere coepit, coacto Metropolitanam in urbem celebrium et eruditorum provinciae suae virorum coetu: immo vero etiam accitis, ante illos, tribus Episcopis suis; qui una cum ipso, ab eodem illo laudatissimo Hierosolymorum Pontifice consecrati erant. Hic post multiplicem commentationem communi consilio, unoque ore, inter omnes convenit, de hac fidei suae expositione scripto capitulatim consignanda: illiusque maturiore cognitione atque disceptatione, Ecclesiae Constantinopolitanae, et sa-

1) Sic lectio restituenda est, ex textu corrupto: ἀπευθηνήτε, cui ad marginem adscriptum invenio: ἀπευθύνῃ. Quae conjectura non necessaria est. Scripserunt recentiores εὐθήνω pro εὐθύνω, ut infra quaest. II. Plenas post intercisiones, ante τοὺς et deinceps ante καὶ, delevi; pendent enim omnia ex part. ἵνα, et posui ante ταῦτα. ubi ante fuit media. Denique omnes illi conj. carebant malo errore suis jotis subscriptis. 2) Recepi lectionem marginalem εὔσταχυ pro εὔσταχυν. 3) In unum contraxi vocabulum τὴν δὲ. Plenam ante Σκέψεως posui intercisionem, ubi nulla fuit, ut enunciati ratio constaret. 4) In textu recepto συναγηογώς male.

ρᾷ Συνόδῳ, ἥπερ ἄνωθεν εἵποντο, καὶ πρὸς ἣν, ὡς εἰς κεφαλὴν τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Γραϊκῶν συστήματος, ὑπετάσσοντο, καὶ ὡς εἰς ἀσφαλῆ γνώμονα ἐνητένιζον· [1]) ἵν' ὁποῖα οὖν τῶν κεφαλαίων αὕτη ἐγκρίνοι, ταῦτα καὶ οὗτοι διακρατεῖν, καὶ αὖ, ὁσάπερ ἀποδιοπομπεῖται, ταῦτα κἀκεῖνοι ἀποῤῥίπτειν ὡς νόθα ἔχοιεν. Συντάξαντες τοιγαροῦν τὴν βίβλον, καὶ ἔκθεσιν τῆς τῶν Ῥώσσων πίστεως αὐτὴν ἐπιγράψαντες, προσεκαλοῦντο τοὺς παρὰ τῆς [2]) ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης ἐκκλησίας εἰς Μολδάβιαν πεμφθησομένους, ἐπιτρόπους συνοδικοὺς καὶ Πατριαρχικοὺς Ἐξάρχους, ἐν ᾧ τόπῳ καὶ παρ' αὐτῶν ἔφασκον πρέσβεις [3]) ἐπιστεῖλαι, ἐφ' ᾧ πρῶτον ἐκεῖσε ἀνακριθείη τὰ τῆς αὐτῶν πίστεως ἐκτεθέντα κεφάλαια, εἴγε συνᾴδοιεν, εἴτε καὶ μὴ, τῇ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὀρθότητι, μετὰ δὲ τὴν ἐκεῖσε βάσανον καὶ δημοσίως αὐτῇ ταῦτα κοινώσασθαι. Καὶ δὴ λοιπὸν πέμπονται παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου, ὁ πανιερώτατος Μητροπολίτης Νικαίας Πορφύριος, καὶ Μελέτιος ὁ Συρίγος, διδάσκα-

crae ejusdem Synodo, committenda. Jamdudum enim ecclesiae illius auctoritatem sequebantur; illique tanquam orthodoxi Graecorum coetus capiti ultro sese submittebant, et in ipsam haud aliter, quam in certissimum gnomonem aciem oculorum defigebant. Nimirum, ut quaecunque capita sua sententia eadem comprobaret, haec constanter et ipsi retinerent: quaeque rursus detestaretur; ea velut notha atque adulterina protenus et ipsi abjicerent. Confecto igitur hunc in modum libro, cui *Expositionis fidei Russorum* indicem inscripserant: mittendos sub idem tempus in Moldaviam, a magna Ecclesia Constantinopolitana, Curatores Synodicos ac Patriarchales Exarchos arcessunt, adfirmantes et se suorum quosdam mox illuc ablegaturos, quo haec ipsa fidei suae capita primum illic accuratius expenderentur: utrum videlicet cum sana rectaque Orientalis Ecclesiae doctrina concinerent, nec ne; eoque peracto examine, continuo eadem publice et sollemniter cum Ecclesia Constantinopolitana communicatum iri. Sic itaque a sancta Synodo illuc mittuntur, sanctissimus Ni-

---

1) Marginali lectioni cessi locum pro corruptela ἐνιτενιζον. Paullo ante scripsi εἵποντο pro εἴποντο. 2) Praestat et hic lectio, quae fuit ad marginem. In textu legebatur: τοὺς. 3) Sic legendum esse auguror ex textu ἐπιστῆλαι, pro quo habet margo; f. ἀποστεῖλαι, quae conjectura est ab illo remotior. Mox scripsi ἀνακριθείη pro ἀνακριθείῃ.

ῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἐπ' εὐσεβέσι καὶ ὀρ-δόγμασιν παιδόθεν ἀ-φεὶς τε καὶ παιδευ-καὶ πρὸς τελειότητα καὶ λόγου ἀχθεὶς, κή-ἑρμηνεὺς καὶ στάθ-ν ὀρθῶν τῆς πίστεως των καί ἐστι καὶ λέ-Τὸ Πατριαρχικὸν δὲ περιφερόμενος πρόσω-ὺν πληρεστάτῃ ἐξου-αὶ τῆς ἱερᾶς ἁπάσης ου ἐς Μολδάβιαν, ὡς μεν εἰπόντες, σὺν τῷ υρίῳ παρεγένετο. Ἀ-το δὲ καὶ παρὰ τῶν ν, ὅ τε [1]) Ἡσαίας Τρό-, καὶ Κονονοβίκιος, ενοβίκιος, ἄνδρες τῷ αυμάσιοι, καὶ πάσῃ καὶ ἐπιστήμῃ κεκο-νοι. Τὸν δὲ τῆς γνώ-πρύτανιν θεὸν τοῦ λόγου προστήσαντες ρα, μετὰ πολλὰς ἀνα-ς καὶ ἀναπτύξεις [2]) ῶν ἱερῶν, ἐς οὕτω χρηστὸν τὴν βίβλον αγον, ἀνακαθάραν-ύτην ἀλλοτρίας γνώ-πάσης, καὶ τῆς τῶν ρισμῶν ἐκείνων [3]) ύρσεως. Κἀκεῖθεν εὐ-πρὸς τοὺς τέσσαρας Ἀποστολικῶν θρόνων εῖς καὶ ὀρθοδόξους

caeae Metropolita *Porphyrius* et *Meletius Syrigus*, magnae Ecclesiae doctor, vir, qui a puero in piis verisque enutritus institutusque dogmatibus, vitaeque religiosae et exquisitae eruditionis summam facile laudem consecutus, rectissimorum fidei dogmatum praeco et enarrator et amussis habetur pariter et est. Tum vero Patriarchae personam gerens, et plenissima sanctae Synodi universae facultate instructus, in Moldaviam, ut jam praediximus, una cum Porphyrio profectus est. Quo et a Russis missi venerunt, *Iesaias Trophimi F.* et (*Iosephus*) *Cononovicius*, atque (*Ignatius*) *Xenovicius*, homines revera admirabiles, omnibusque literis et liberalibus doctrinis ornatissimi. Hi igitur Deo, unico omnis cognitionis auctore, verae pietatis doctrinaeque duce ac magistro sibi adsumto: atque multis ultro citroque institutis disputationibus, perpurgatum ab omni aliena doctrina, illaque novitatum concretione librum ad optimum hunc finem perduxere. Indeque extemplo piissimis atque *Orthodoxis quatuor Patriarchis*, sedium Apostolicarum suc-

---

Scripsi ὅ τε pro vitioso ὅτε et paullo post τῷ ὄντι pro τωόντι. ...r deinde Τρόφιμος, in epist. Parthenii Τροφίμος, in subscri-... synod. Const. advers. Calvin. Τροφίμος p. 146. Et ita quidem ...se habuisse videtur, quum ex vers. constet, eum Trophimi ...m filium fuisse, unde Τροφίμος. 2) Conjeci ita legendum esse ...pto et genit. et vocabulo ἀναπτύξης. 3) Induxi conjecturam ...lem συμφύρσεως; συμφύσεως, quod reperi, minus per se aptum ... accommodatum ad ea, quae legimus p. 46.

Πατριάρχαις ἐξέπεμψαν, οἳ καὶ ὡς γνήσια καὶ ὀρθὰ περιέχουσαν δόγματα, καὶ μηδοπωσοῦν τῆς καθολικῆς καὶ εἰλικρινοῦς τῶν Γραικῶν πίστεως διαμαρτάνουσαν ἀπεδέξαντο, καὶ τοῖς πᾶσιν ὁμοφώνως ἐκήρυξαν, ὡς ἔστιν ἄρα καθαρὰ καὶ ἀνόθευτος. Κυρώσαντες δὲ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἰδιοχείροις ὑπογραφαῖς μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἕκαστος κληρικῶν, ὡς δείκνυνται καὶ ὁρῶνται, οὐ μόνον Ῥώσων, καθολικώτερον δὲ πάντων τῶν Γραικῶν ὀρθόδοξον πίστιν αὐτὴν ἐπωνόμασαν.

Ἀλλὰ ταύτην τύπῳ μὲν πρὸ πολλοῦ οἱ Ῥῶσοι τῇ σφῶν διαλέκτῳ ἐξέδωκαν, παρὰ δὲ Γραικοῖς ἐν χειρογράφοις καὶ μόναις δέλτοις τέως ἀνεγινώσκετο. Ὁ δὲ σοφώτατος, οὐχ ἧττον δὲ καὶ θεοσεβέστατος καὶ ὀρθοδοξώτατος Ἑρμηνεὺς τοῦ Ἀνατολικου καὶ Δυτικοῦ κράτους τῶν αὐτοκρατόρων, κύριος Παναγιώτης, οἷα τοῦ ἡμετέρου τῶν Γραικῶν γένους ἐς ἄκρον ζηλωτὴς, καὶ τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν δόγματος διάπυρος ὑπασπιστὴς[1]*, πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ μεγαλοπρεπέσιν*

cessoribus, perlustrantum misere. Quem et illi pariter, tanquam genuina ac vera continentem dogmata, nullaque omnino in re a Catholica et sincera Graecorum fide deerrantem comprobarunt; et summa cum aliorum omnium judiciis conspiratione atque consensu purum incorruptumque esse praedicarunt. Porro propriis manuum suarum suorumque singuli clericorum subscriptionibus, prout heic ipsi apparent cernunturque, confirmatum, non Russorum duntaxat, verum universaliore nomine, Graecorum omnium Orthodoxam Fidem appellarunt.

Verumenimvero ut a Russis liber iste, vulgari gentis sermone, dudum typis excusus fuit: ita apud Graecos non nisi manu, pauculisque exemplis descriptus, antehac legebatur. Verum vir sapientissimus, neque minus pietatis laude florens, et verae idem religioni addictissimus, Dominus Panagiota, Orientalis Occidentalisque Imperatoriae Majestatis Interpres, ut studiosissimus Graecanicae nationis nostrae, fideique Orthodoxae propugnator ardentissimus est, super tot magnifica opera alia, hujus etiam

1) *ὑπασπιστής* e textu ejicere non ausus sum, quamquam qui notas margini aspersit, sagaciter conjecit *ὑπερασπιστής*, qui propugnator est. Illud vero, quod legitur apud Herodot. V. III., *satellitem, custodem corporis armatum* sonat, qui ab hoc loco non alienus est. Paullo post junxi *καὶ περ* uno vocabulo.

ἐ τοῦ ἔργου τούτου
προστάτης οὐκ ὀκ-
τύπῳ δηλαδὴ καὶ
ἡμῶν τε καὶ των
φωνὴν (καίπερ
ς φροντίσιν ὅσαι
λούμενος) οἰκείοις
σι ταύτην ἐκδοῦ-
'καστος τῶν εὐσε-
λομένων δίχα δα-
ἰμισθὶ γὰρ πᾶσι
ως δίδοσθαι παρε-
κτᾶσθαι ταύτην
κἀντεῦθεν, ὡς ἀπὸ
καὶ ζῶντος ὕδα-
πὸ πηγῶν [1]) ἀλη-
ῦ σωτηρίου, ἀνι-
ἴχοι τὰ τῆς καθ'
λησίας εὐσεβῆ δό-
αὶ μήτισιν ἄλλοις
τῶν ἑτεροδοξούν-
ιασι ξενίζοιτο καὶ
το. Εἰ δὲ καὶ πεζῇ
ει ἐκδίδοται (διὰ
νον σοφοῖς ἀνδρά-
') καὶ τοῖς πολλοῖς
ν εἶναι), οὐ χρὴ
ιν. Καὶ γὰρ οὐ
ἀκαλλὲς της φρά-
λὰ πρὸς τὴν τῶν
ιν ἀλήθειαν ἀπο-
ῖεῖ τὸν ἐχέφρονα.
ιν δὲ μᾶλλον ἅπαν-
ίας καὶ ἀθανάτους
τας εἰδέναι τῷ ἀν-
ξένῳ ἡμῖν γενομέ-
τοιούτου καλοῦ,
ἰν τε τὸ θεῖον, ἀν-
'αι πλουσίως αὐτῷ,

curam et praesidium haud gravate in se suscepit: ut hunc librum, nostra Latinaque lingua, sua impensa, quanquam civilibus negotiis ac curis in horas districtus implicatusque, typis evulgaret. Scilicet ut quisquis in vera pietate proficere cupit, nullo aere suo, (nam exempla gratis, nulloque persoluto pretio, inter omnes distribui curavit) librum sibi comparare, ex eoque, velut limpidae vivaeque aquae scaturigine, ac genuinis salutis fontibus, (Ies. XII, 3.) pia Ecclesiae nostrae dogmata haurire possit: nec ullis sectariorum turbidis, et peregrinis opinionibus perturbetur fallaturque. Ceterum quod vulgari et rudi elocutionis filo contextus liber editur, (quo videlicet non solis eruditis, sed et imperitae plebeculae facile pateat) id nemo mirari debet. Namque prudentis est lectoris, non ad invenustam respicere dictionem: sed ad veritatem dictorum sententiarumque. Quin potius summas atque immortales illi viro agere omnes et habere debemus grates, qui tanti nobis auctor beneficii exstitit; Deumque precibus nostris exorare, velit illi locuplete mensura rependere,

---

evi textum ἄλλων, recipiens marginis verba ἀληθινῶν τοῦ. ἀλλὰ ex margine. Paullo ante disjunxi εἰδὶ.

καὶ ἀθανάτους τὰς ἀμοιβὰς ἐν τῇ τῆς ἀνταποδόσεως ἡμέρᾳ.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μονῇ, ἔτει αχξβ΄, Νοεμβρίῳ κ΄.

et in magno remuner die praemium dare ternum.

Scribebam Constant li in Coenobio nostro. CIϽ IϽC LXII. Nov die vicesimo.

Παρθένιος Ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Parthenius Dei mise dia Archiepiscopus stantinopolis, nova mae, et Oecumenic triarcha.

Ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς τῶν Ἀρχιερέων συνόδου καὶ τοῦ κλήρου, διελθόντες τὸ πεμφθὲν ἡμῖν παρὰ τῆς ἀδελφῆς ἡμῶν ἐκκλησίας τῆς μικρᾶς Ῥωσσίας βιβλίον, τὸ ἐπιγραφὴν ἔχον, Ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ποιούμενον ἐν τρισὶ μέρεσιν, εἴς τε τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν ἐλπίδα· καὶ τὴν μὲν πίστιν διαιροῦν εἰς τὰ δώδεκα ἄρθρα τῆς πίστεως, ἤτοι τοῦ ἱεροῦ συμβόλου· τὴν δὲ ἀγάπην εἰς τὰς [1]) δέκα ἐντολὰς, καὶ εἰς λοιπὰ ἀναγκαῖα τῆς ἱερᾶς καὶ θεοπνεύστου παλαιᾶς τε καὶ νέας γραφῆς καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν κυριακὴν φωνὴν, καὶ

Mediocritas nostr cum praesente sacra s rum Pontificum C congregatione, libell germana sorore Russiae minoris E nobis transmissum: dex erat, Confessi thodoxae Fidei, C licae et Aposto Christi Ecclesiae genter evolventes, in rum ipsarum tractatio tripertita ratione, in Fi Caritatem et Spem buitur, hoc videlicet ut Fides in duodecim los Fidei, sive sacri S (Niceni) dispertiatur; tas in decem Praecepta que alia in sacris ac tus inspiratis Antiquis que scripturis necessa nenda praecipiuntur; in Orationem Domini novem sacri Evangelii

---

1) Recepi δέκα pro δώδεκα ex margine.

ῶνέα μακαρισμοὺς
ιοῦ Εὐαγγελίου. Εὑ-
αὐτὸ ἐπακόλουθον
γμασι τῆς τοῦ Χρι-
κκλησίας, καὶ ὁμό-
τοῖς ἱεροῖς κανόσι,
οὐδὲν ἐναντιούμενον
Οὗ τὸ ἀντικρὺ δεύτε-
ἱρος εἰς Λατινικὴν
ιν ἐμπεριέχεται, καὶ
ἴδομεν αὐτό· ἐπικυ-
οῦν αὐτὸ μόνον,
τῇ ἡμετέρᾳ διαλέκτῳ
ον, καὶ ἀποφαινό-
νώμῃ κοινῇ συνοδι-
ντα εὐσεβῇ καὶ ὀρ-
ν, ὄντα ὑπὸ τὴν Ἀνα-
καὶ Ἀποστολικὴν
ίαν χριστιανὸν, ἀνα-
ειν αὐτὸ, καὶ μὴ
ἐφεσθαι, ὅθεν καὶ
φη εἰς διηνεκῆ τὴν
ιαν. Ἐν ἔτει σωτη-
ςμγ', μηνὶ Μαρτίῳ
α'.

tudines. Libellum istum vestigiis doctrinae Ecclesiae Christi fideliter insistere, sacrisque consentire Canonibus: nulla vero ex parte illi adversari comperimus. Ceterum alteram libri partem, latino sermone ex adverso positam, ut legendo non attigimus: ita illam solam, quae vernacula nobis lingua perscripta est, rite confirmamus, atque de communi et Synodica sententia decernimus mandamusque: pio cuivis et orthodoxo Christiano, Orientalis et Apostolicae Ecclesiae civi, librum istum sedulo lectitandum, minimeque rejiciendum esse. Quem ideo in perpetuam rei fidem securitatemque nostris subscriptionibus communimus. Anno Salutis CIↃ IↃC XLIII, die undecimo mensis Martii.

ιόχειρος ἐπιγραφὴ[3])
ιναγιωτάτου οὕτως

Subscriptio manu sanctissimi Patriarchae facta ita habet:

ιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρ-
σκοπος Κωνσταντι-
ὅλεως, νέας Ῥώμης,
οἰκουμενικὸς Πα-
ιχης.

Parthenius, Dei misericordia Archiepiscopus Constantinopolis, novae Romae, et Oecumenicus Patriarcha.

κιος ἐλέῳ Θεοῦ Πάπ-
ιαὶ Πατριάρχης τῆς
λης πόλεως Ἀλεξαν-
καὶ Κριτὴς τῆς οἰ-
ένης.

Ioannicius, Dei misericordia Papa et Patriarcha magnae urbis Alexandriae, orbisque terrarum judex.

---

ddit margo καί. 2) In Hofmanniana editione perperam τ̣ legitur. 3) In margine est ὑπογραφή subscriptio, ἐπιγρ. spectat. Nolui exturbare.

Μακάριος ἐλέῳ Θεοῦ Πατριάρχης τῆς μεγάλης Θεουπόλεως Ἀντιοχείας.	Macarius, Dei mise Patriarcha magnae bis Antiochiae.
Παΐσιος ἐλέῳ Θεοῦ Πατριάρχης τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ.	Païsius, Dei misericо triarcha sanctae ur rosolymae.
Ὁ Ἀγκύρας Λαυρέντιος.	Laurentius, Ancyrae
Ὁ Λαρίσσης Γρηγόριος.	Gregorius, Larissae
Ὁ Χαλκηδόνος Παχώμιος.	Pachomius, Chalced
Ὁ Ἀδριανουπόλεως Παρθένιος.	Parthenius, Adriano
Ὁ Βεῤῥοίας Ἰωαννίκιος.	Ioannicius, Berrhoe
Ὁ Ῥόδου Μελέτιος.	Meletius, Rhodi.
Ὁ Μεθύμνης Κορνήλιος.	Cornelius, Methymn
Ὁ Λακεδαιμονίας Γαβριήλ.	Gabriel, Lacedaemo
Ὁ Χίου Παρθένιος.	Parthenius, Chii.
Ὁ μέγας Λογοθέτης τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Λάσκαρης.	Lascaris, magnus L magnae Ecclesiae.
Ὁ μέγας Οἰκονόμος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Χριστόδουλος.	Christodulus, magnu nomus magnae E
Ὁ μέγας Ῥήτωρ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Μιχαήλ.	Michaël, magnus Rh gnae Ecclesiae.
Ὁ μέγας Σακελλάριος τῆς μεγ. ἐκκλ. Ἱερεὺς Θεολόγος.	Theologus, sacerd gnus Sacellarius Ecclesiae.
Ὁ Σακελλίου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Γεώργιος.	Georgius, minor Sa magnae Ecclesiae.
Ὁ μέγας Χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας.	Magnus [1]) Chartoph gnae Ecclesiae.
Ὁ Πρωτέκδικος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Θωμᾶς Βλαστός.	Thomas Blastus, P cus (primus defen gnae Ecclesiae.
Ὁ Πρωτονοτάριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Φίλιππος.	Philippus, Protonota gnae Ecclesiae.

1) Eustathius Synod. Parthen.

Ὁ Πρωταποστελλάριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντῖνος.	Constantinus, Protapostolarius magnae Ecclesiae.
Ὁ Λογοθέτης τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Νικόλαος.	Nicolaus, Logotheta magnae Ecclesiae.
Ὁ Ὑπομνηματογράφος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντῖνος.	Constantinus, Commentariensis magnae Ecclesiae.
Ὁ Δικαιοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Μιχαήλ.	Michaël, Dicaeophylax magnae Ecclesiae.
Ὁ Λογοθέτης γενικοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Χρυσόσκουλος.	Chrysosculus, Logotheta aerarii generalis magnae Ecclesiae.
Νὰ δίδουνται χάρισμα τοῖς εὐσεβέσι χριστιανοῖς διὰ ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ περιφανεστάτου καὶ λογιωτάτου ἄρχοντος κυρίου Παναγιώτου.	Exemplaria libri piis Christianis dono dantur, in commodum animae illustrissimi et disertissimi Domini, Domini Panagiotae.

Confessio Orthodoxa.

Ὀρθόδοξος ὁμολογία τῆς πίστεως τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς.

Ἐρώτησις α΄.

Ὁ ἄνθρωπος ὁ χριστιανὸς ὁ ὀρθόδοξος καὶ καθολικὸς τί χρεωστεῖ νὰ φυλάττῃ, διὰ νὰ κληρονομήσῃ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον;

Ἀπόκρισις.

Πίστιν ὀρθὴν καὶ ἔργα καλά. Διατὶ ὁποῖος τὰ δύο ταῦτα κρατεῖ, εἶναι καλὸς χριστιανὸς, καὶ ἔχει βεβαίαν ἐλπίδα τῆς αἰωνίου σωτηρίας· μαρτυρούσης τῆς ἁγίας Γραφῆς· (Ἰακ. β΄. κδ΄.) ὁρᾶτε, ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον· καὶ ὁ λόγος κατώτερον· (στιχ. κς΄.) ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι· καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Παῦλος ὁ θεῖος λέγει τὸ αὐτό· (α΄. Τιμ. α΄. ιθ΄.) ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν· ἥν τινες ἀπωσά-

Orthodoxa Confessio Fidei Catholicae et Apostolicae Ecclesiae Orientalis.

Quaestio prima.

Quid tenere atque observare Orthodoxus et Catholicus homo Christianus debet, ut aeternae olim vitae heres fiat?

Responsio.

Rectam fidem et bona opera. Qui enim haec duo servat, ille bonus Christianus est, certamque aeternae salutis spem habet teste sacra scriptura (Jacob. II, 24.): Videtis, quod ex operibus justificetur homo non autem ex fide tantum. Tum paullo post (versu 26.): Nam quemadmodum corpus sine spiritu mortuum est: ita et fides sine operibus mortua est. Idem alibi divinus ille Paulus adstruit (1 Timoth. I, 19.): Habens fidem et bonam conscientiam: qua repulsa nonnulli fidei naufragium fe-

μενοι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν· καὶ ἀλλαχοῦ (α΄. Τιμ. γ΄. θ΄.) ἔχοντες τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει.

cerunt. Et alio idem loco (I Timoth. III, 9.): Habentes mysterium fidei in pura conscientia.

Ἐρώτησις β΄.

Διατί χρεωστεῖ ὁ χριστιανὸς νὰ πιστεύῃ πρῶτον, καὶ ὕστερα νὰ κάμῃ τὰ καλὰ ἔργα;

Ἀπ. Ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀρέσσῃ τινὰς τοῦ Θεοῦ χωρὶς πίστιν, κατὰ τὸν Παῦλον λέγοντα· (Ἑβρ. ια΄. ς΄.) χωρὶς πίστιν ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. Διὰ νὰ ἀρέσσῃ λοιπὸν ὁ χριστιανὸς τῷ Θεῷ, καὶ τὰ ἔργα τοῦ νὰ εἶναι εἰς αὐτὸν εὐπρόσδεκτα, πρῶτον πρέπει νὰ ἔχῃ πίστιν εἰς τὸν Θεόν, καὶ δεύτερον νὰ εὐθήνῃ τὴν ζωήν του κατὰ τὴν πίστιν.

Quaestio II.

Quid vero prius credere, tum deinde bona opera efficere debet Christianus?

Resp. Quoniam sine fide nemo Deo placere potest, secundum dictum Pauli (Hebr. XI, 6.): Fieri non potest, ut sine fide quisquam placeat; nam qui ad Deum accedit, hunc credere oportet, et esse Deum, et remuneratorem iis esse, qui illum sedulo quaerunt. Ut acceptus igitur Deo homo Christianus sit; ut illique grata ejus sint opera; primum fidem in Deum habeat oportet: postmodum ut vitam etiam suam ad fidei regulam componat ac conformet.

Ἐρώτησις γ΄.

Τὰ δύο ταῦτα εἰς τί στέκουνται;

Ἀπ. Εἰς τὰς τρεῖς θεολογικὰς ἀρετάς· ἤγουν εἰς τὴν πίστιν· εἰς τὴν ἐλπίδα· καὶ εἰς τὴν ἀγάπην· κατὰ τὰς ὁποίας θέλομεν μερίσειν καὶ τὰ τρία μέρη τῆς Ὁμολογίας, ὥστε εἰς τὸ πρῶτον νὰ ὁμολογήσωμεν περὶ τῶν ἄρθρων τῆς πίστεως, εἰς τὸ δεύτερον περὶ ἐλπίδος, καὶ τῆς προσευχῆς τῆς Κυριακῆς, καὶ περὶ τῶν μακαρι-

Quaestio III.

Quibus in rebus haec duo consistunt?

Resp. In tribus hisce virtutibus Theologicis: in Fide, in Spe, in Caritate, secundum quas etiam tres Confessionis hujus partes distribuere nobis animus est; nimirum ut in prima parte concordi consessione de Articulis Fidei agamus: in secunda, de Spe et Oratione Dominica, et Beatitudinibus Evangelicis: in tertia de-

σμῶν, εἰς δὲ τὸ τρίτον, περὶ τῶν θείων ἐντολῶν, ἐν αἷς περιέχεται ἡ πρὸς Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη.

nique, de Praeceptis D quibus Caritas in Dei Proximum continetur.

Πρῶτον μέρος
τῆς ὀρθοδόξου ὁμολογίας, ἐν ᾧ περὶ Πίστεως.

Ἐρώτησις δ'.
Τί ἐστὶ Πίστις;

Ἀπόκρισις.

Πίστις ἐστὶ (κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον Ἑβρ. ιά. ά.) ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων· ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι· ἢ οὕτω· πίστις ὀρθόδοξος, καθολική τε καὶ ἀποστολική ἐστι, καρδίᾳ πιστεύειν καὶ στόματι ὁμολογεῖν ἕνα Θεὸν τρισυπόστατον, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Παύλου διδασκαλίαν, λέγοντος· (Ῥωμ. ί. ί.) καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Πρὸς τούτῳ πρέπει νὰ κρατῇ διὰ βέβαιον καὶ ἀναμφίβολον ὁ ὀρθόδοξος χριστιανὸς, (ς'. Συνοδ. καν. πβ'.) πῶς ὅλα τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως τῆς καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας εἶναι παραδιδόμενα ἀπὸ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὲ τὸ μέσον τῶν ἀποστόλων του εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι τὰ ἑρμηνεύου-

Orthodoxae Confess
Pars prima, *De Fide.*

Qu. IV.
Quid est Fides?

Responsio.

Fides (secundum tum Paulum Hebr. X est substantia earum quae sperantur, earu quae non videntur demo tio; per hanc enim te nium consecuti sunt sen Aut hunc in modum: Orthodoxa, Catholic Apostolica est corde cr et ore profiteri unum D personis trinum; idqu cundum Pauli ipsius d nam (Rom. X, 10.): (creditur ad justitiam: (confessio ad salutem haec pro certo atque i tato tenere debet ortho Christianus, (Synod. VI LXXXII.) omnes fidei culos, quos Catholica (thodoxa credit Eccles Domino nostro Jesu C per Apostolos Ecclesia ditos: atque ab oecum conciliis expositos app tosque fuisse. Quos e vera fide complecti d

...ὰ τὰ ἐδοκίμασαν, καὶ ...στεύῃ εἰς αὐτὰ καθὼς ...τάσσει ὁ Ἀπόστολος, λέ... (β΄. Θεσσ. β΄. ιε΄.) ἄρα ἀδελφοὶ, στήκετε καὶ ...ῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ...χθητε, εἴτε διὰ λόγου ...ι' ἐπιστολῆς ἡμῶν· καὶ ...ου· (α΄. Κορ. ια΄. β΄.) ...ῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ...άντα μου μέμνησθε, ...αθὼς παρέδωκα ὑμῖν ...αραδόσεις, κατέχετε. ... τὰ ὁποῖα λόγια εἶναι ...ρὸν, πῶς τὰ ἄρθρα τῆς ...ως ἔχουσι τὸ κῦρος καὶ ...ομαρτυρίαν, μέρος ἀπὸ ...γίαν γραφὴν, μέρος ...ὴν ἐκκλησιαστικὴν πα...σιν, καὶ ἀπὸ τὴν διδα...λίαν τῶν συνόδων καὶ [1]) ἁγίων πατέρων. Τὸ ὁ... φανερώνοντας τὸ ὁ Διονύσιος λέγει (ἐκκλ. ...΄.) οὕτως· οὐσία γὰρ ...ατ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ἐστὶ. ...οπαράδοτα λόγια· σε...πτα δὲ λόγια ταῦτα φα... ὅσα πρὸς τῶν ἐνθέων ...ἱεροτελεστῶν ἐν ἁγιο...ποις ἡμῖν καὶ θεολογι...δεδώρηται δέλτοις, καὶ ὅσα πρὸς τῶν [2]) ἱερῶν ...ῶν ἀϋλωτέρᾳ μυήσει, ...είτονι πῶς ἤδη τῆς οὐ...ας ἱεραρχίας ἐκ νοὸς ...οῦν, διὰ μέσου λόγου ...τικοῦ μὲν, ἀϋλωτέρου ...ως, γραφῆς ἐκτὸς, οἱ ...γεμόνες ἡμῶν ἐμυήθη... ...ηγουν πῶς δύο λογίων τὰ δόγματα. Ἄλλα

secundum praeceptum Apostoli (2 Thess. II, 15): Vos igitur, fratres, perstate traditionesque tenete, quas sive ex sermone nostro sive epistola didicistis. Rursus alibi (1 Cor. XI, 2.): Collaudo ego vos, fratres, quod mea omnia memoria tenetis; quodque traditiones, prout illas vobis tradidi, retinetis. Ex hisce manifestum est, Articulos Fidei auctoritatem approbationemque suam partim sacrae scripturae partim traditioni Ecclesiasticae atque doctrinae Conciliorum sanctorumque Patrum acceptam referre. Quam rem hunc in modum clarius illustrat S. Dionysius (Hierarch. Eccles. Cap. 1. pag. 108. Morell.): Quippe essentia Hierarchiae hujus nostrae tradita divinitus oracula sunt, quorum ea quam maxime venerabilia ducimus, quaecunque a divinis doctoribus nostris (Apostolis) in sacris ac Theologicis codicibus nobis data sunt: itemque illa, in quibus a sanctissimis istis hominibus immateriali quadam initiatione, et coelesti Hierarchiae jam quodammodo vicina, de mente in mentem facta, ope quidem corporeae sermocinationis, sed minus tamen materiatae, nec ullis literis proditae, praeceptores et duces nostri initiati institutique fuere. Scilicet quod gemina ac duplicia

---

1) Addidi e marg. ut maxime necessarium. 2) Editi addunt αὐτῶν.

παραδίδει ἡ γραφὴ, τὰ ὁποῖα περιέχονται εἰς τὰ θεολογικὰ βιβλία τῆς ἁγίας γραφῆς· καὶ ἄλλα εἶναι δόγματα παραδεδομένα ἐκ στόματος ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, καὶ τοῦτα ἑρμηνεύθησαν ἀπὸ τὰς συνόδους καὶ τοὺς ἁγίους πατέρας· καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα ἡ πίστις εἶναι τεθεμελιωμένη. Καὶ δὲν εἶναι πρέπον, νὰ στέκεται μόνον φυλαγμένη εἰς τὸ κρυπτὸν τῆς καρδίας, μὰ καὶ μὲ τὸ στόμα νὰ κηρύττεται ἡ αὐτὴ, καὶ νὰ ὁμολογᾶται ἀφόβως καὶ ἀναμφιβόλως· καθὼς καὶ ὁ ἱερὸς Ψάλτης λέγει· (Ψαλ. ρις΄. ί. β΄. Κορ. δ΄. ιγ΄.) ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν.

Ecclesiae dogmata su literis mandata, quae sacrae scripturae libri prehensa habentur; al voce ab Apostolis t Atque haec ipsa sunt postmodum a Concili ctisque Patribus pleni clarata fuerunt; binisq ce fundamentis fides structa exstat. Quan tiquam arcanis pe claustris duntaxat al oportet: verum etian fessione oris intrepi que indubitanter pr ri ac proferri. Quem dum et sacer Psaltes tur (Ps. CXVI, 10. et IV, 13.): Credidi, pro et locutus sum. Nos credimus, ideoque eti quimur.

Ἐρώτησις έ.

Quaestio V.

Πόσα εἶναι τὰ ἄρθρα τῆς καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως.

Quot Catholicae atq thodoxae fidei A sunt?

Ἀπ. Τὰ ἄρθρα τῆς ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς πίστεως εἶναι δώδεκα, κατὰ τὸ σύμβολον τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης συνόδου, καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει δευτέραν· εἰς ταῖς ὁποίαις οὕτως ἐφανερώθησαν ὅλα, ὅπου συντείνουσι πρὸς τὴν ἡμετέραν πίστιν, ὅπου οὔτε πλειότερα πρέπει νὰ πιστεύωμεν, οὔτε ὀλιγώτερα, οὔτε ἀλλοιῶς παρὰ ὅπου ἐνόησαν οἱ πατέρες ἐκεῖνοι. Μόνον κάποια ἀπ' αὐτὰ τὰ ἄρθρα εἶναι φανερὰ, καὶ

Resp. Orthodoxae tholicae fidei Articuli n duodecim sunt sec Symbolum Concilii pri caeae, et secundi Co nopoli habiti. Quibus i ciliis ita sunt accurate sita, quae ad fidem n attinent, omnia; ut plura neque pauciora credi oporteat, nequ sensu intellectuque, quo Patres illi intelle Verumenimvero nonn rumce Articulorum cl seque manifesti sunt

καθ' ἑαυτὰ γνώριμα, καὶ ἄλλα περικρατοῦσι μυστικὰ εἰς ἑαυτὰ, καὶ ἀπ' αὐτὰ νοοῦνται καὶ τὰ ἄλλα.

quaedam occultius complectuntur, unde cetera etiam intelliguntur.

Ἐρώτησις ϛ'.

Ποῖον εἶναι τὸ πρῶτον ἄρθρον τῆς πίστεως;

Ἀπ. (Συνοδ. α'.) Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Quaestio VI.

Primus Fidei Articulus quis est?

Resp. (Synod. I.) Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, conditorem coeli et terrae, rerumque visibilium atque invisibilium omnium.

Ἐρώτησις ζ'.

Εἰς τοῦτο τὸ ἄρθρον τῆς πίστεως τί λογῆς διδασκαλία περικρατεῖται;

Ἀπ. Τοῦτο τὸ ἄρθρον τῆς πίστεως δύο τινα περιέχει, πρῶτον νὰ πιστεύῃ τινὰς καὶ νὰ ὁμολογῇ, (Δευτ. ϛ'. δ'.) πῶς εἶναι ἕνας Θεὸς ἐν τριάδι ἁγίᾳ δοξαζόμενος· καὶ πῶς εἰς τὴν θεότητα ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ῥίζα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ὁ Πατήρ· δεύτερον διδάσκει, πῶς αὐτὸς ὁ ἐν τριάδι Θεὸς ἐποίησεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πάντα τὰ ὁρατὰ καὶ ἀόρατα· καθὼς ὁ Ψαλμῳδὸς μαρτυρῶν λέγει· (Ψαλ. λγ'. θ'.) ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν.

Quaestio VII.

Cujusmodi in hoc Fidei Articulo continetur doctrina?

Resp. Hic Articulus duo quaedam complectitur. Prius, ut credat quisque ac confiteatur, (Deut. VI, 4.) Deum esse unum, in sanctissima Trinitate adorandum, et in Divinitate originem et radicem Filii sanctique Spiritus Patrem esse. Posterius, hunc ipsum trinunum Deum cuncta de nihilo condidisse, visibilia pariter atque invisibilia, teste sacro vate (Psal. XXXIII, 9.): Ipse dixit, et facta sunt. Ipse jussit, et creata sunt.

Ἐρώτησις η'.

Τίνα γνώμην πρέπει νὰ ἔχω περὶ Θεοῦ;

Ἀπ. Πρέπει νὰ πιστεύῃς πῶς εἶναι ἕνας Θεὸς ἐν τριάδι ἁγίᾳ, κατὰ τὴν γραφὴν

Quaestio VIII.

Quam de Deo habere debeo opinionem?

Resp. Credere debes Deum in sancta Trinitate unum esse, secundum haec

τὴν λέγουσαν· (Ἐφ. δ΄. ς΄.) εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν· ὁ ὁποῖος ὡς ἀγαθὸς καὶ ὑπεράγαθος, μὲ ὅλον ὁποῦ εἶναι καθ' ἑαυτὸν ὑπερτελὴς καὶ δεδοξασμένος, μὲ ὅλον τοῦτο διὰ νὰ μετέχουσι καὶ ἄλλα ὄντα τὴν ἀγαθότητά του, δοξάζοντα αὐτὸν, ἐποίησεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸν κόσμον. Μὰ τί νὰ εἶναι ὁ Θεὸς εἰς τὴν φύσιν του, τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρισθῇ ἀπὸ κἂν ἕνα κτίσμα, ὄχι μόνον ὁρατὸν, ἀλλὰ καὶ ἀόρατον, ἤγουν καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους, διατὶ δὲν εἶναι οὐδὲ μία σύγκρισις καθόλου ἀνάμεσον τοῦ κτίστου καὶ κτίσματος. Καὶ ἐξ ἑπομένου φθάνει μᾶς πρὸς εὐσέβειαν (καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Ἱεροσολυμ. Κύριλλος Κατηχ.[1]) ς΄.), νὰ ἠξεύρωμεν, πῶς ἔχομεν Θεὸν ἕνα, Θεὸν ὄντα, καὶ ἀεὶ ὄντα, ὅμοιον καὶ ταὐτὸν πάντοτε μὲ τὸν ἑαυτόν του· ἔξω ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἄλλος Θεὸς δὲν εἶναι. Καθὼς λέγει ὁ αὐτὸς Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου· (Ἡσ. μδ΄. ζ΄.) ἐγὼ (εἰμὶ Θεὸς) πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν Θεός· καὶ ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὸν Ἰσραηλητικὸν λαὸν μετὰ προτροπῆς οὕτω λέγει·

scripturae verba (Ephes. IV, 6.): Unus Deus itemque omnium pater: qui super omnes, per omnes, in nobisque omnibus est. Qui ut bonus, immo plus quam summe bonus, quamvis in semet ipso longe perfectissimus gloriosissimusque esset, quo tamen et alia Entia,[2]) gloriam ipsius celebrando, bonitatem ejusdem participarent, totum hunc mundum ex nihilo effinxit. Ceterum quidnam omnino in natura sua Deus sit, id ipsum res creata nulla satis assequi ac percipere potest: non visibilis modo sed ne invisibilis quidem, sive Angeli ipsimet, quoniam nulla penitus inter creatorem et rem creatam comparatio proportioque intercedit. Sed illud denique nobis ad pietatem satis esse potest, (teste Cyrillo Hierosolymitano, Catechesi VI. pag. 40. Morell.) Si recte tenemus, Deum nos habere, Deum unum, eumque sempiternum; atque similem semper et eundem sibimet ipsi: praeterque illum, Deum exsistere neminem, quemadmodum idem ille Deus per Prophetam, (Jes. XLIV. 7.) fatur: Ego (sum Deus) primus, et ego postea; et praeter me non est Deus. In quam sententiam et Moses, cum adhortatione, ita popu-

1) Verba libere reddita sunt: in edit. Millesii Cat. VI. c. 5: *Αὐταρκες ἡμῖν εἰς εὐσέβειάν ἐστι τοῦτο μόνον τὸ εἰδέναι, ὅτι Θεὸν ἔχομεν· Θεὸν ἕνα, Θεὸν ὄντα,* (quae verba etiam omissa apud aliquos esse video), *ἀεὶ ὄντα· ὅμοιον ἀεὶ ἑαυτῷ ὄντα.* 2) Scripsi pro *enti* quod nec bene explicari potest, nec aptum ad graecum *ὄντα* est.

'.) ἄκουε Ἰσραὴλ,
'εὸς ἡμῶν Κύριος

ὴτησις Θ'.

ιαὶ ὁ Θεὸς εἶναι
ιίνεται, πῶς νὰ
ίγκη, νὰ ἦτον καὶ
ίωπον.

ὶν εἶναι ἀνάγκη·
ὸς εἶναι ἕνας εἰς
καὶ τὴν οὐσίαν,
ιόστατος, καθὼς
ερὸν ἀπὸ τὴν δι-
αὐτοῦ τοῦ Σω-
ῶν, ὁποῦ εἶπεν
Ἀποστόλους του·
ιθ'.) πορευθέντες
ιτε πάντα τὰ ἔ-
ίζοντες αὐτοὺς εἰς
τοῦ Πατρὸς, καὶ
, καὶ τοῦ ἁγίου
ς. Ἀπὸ τὰ ὁποῖα
ινερώνεται, πῶς
ίαν Θεότητα νὰ
πρόσωπα, ὁ Πα-
ὸς, τὸ Πνεῦμα τὸ
τὴρ ὁ ὁποῖος πρὸ
εννᾷ τὸν υἱὸν ἀ-
ίαν του οὐσίαν,
ιον Πνεῦμα προ-
Υἱὸς ἐκ Πατρὸς
πρὸ αἰώνων ὁμο-
ὴτῷ· Πνεῦμα ἅ-
ιἰῶνος ἐκπορευό-
Πατρὸς, ὁμοού-
ατρὶ καὶ τῷ υἱῷ·
ιηνεύων ὁ θεῖος
ιὸς, λέγει οὕτως·
κεφ. ιά.) ὁ Υἱὸς
νεῦμα τὸ ἅγιον,

lum Israëliticum alloquitur (Deut. VI, 4.): Audi Israël, Dominus Deus noster, Dominus unus est.

Quaestio IX.

Atqui si unus Deus est, necesse videtur, illum etiam unicam tantumodo personam esse.

Resp. Nihil necesse est. Quippe secundum naturam et essentiam Deus unus est; at personis trinus. Quod ex ipsius Servatoris nostri, ad Apostolos suos loquentis, doctrina satis claret (Matth. XXVIII, 19.): Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filii, et Spiritus sancti. Unde patet, in una et eadem Divinitate tres omnino esse personas; Patrem, Filium et Spiritum sanctum; Patrem, qui ante secula, de propria essentia sua, Filium gignit, ac Spiritum Sanctum emittit; Filium, a Patre ante secula genitum, illique consubstantialem; Spiritum sanctum, ab omni aeternitate de Patre procedentem, Patrique ac Filio coëssentialem. Quam rem hisce verbis exponit divinus Damascenus (Lib. I.

ɔi e marg. pro insolito, quod in textu fuit, πρόεισιν.

εἰς μίαν αἰτίαν, τὸν Πατέρα, ἀναφέρονται. Καὶ ἀλλαχοῦ (κεφ. ι΄.) ὁ αὐτός· ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔστι μὲ τρόπον γεννήσεως· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι, μὰ ὄχι μὲ τρόπον γεννήσεως, ἀλλ' ἐκπορεύσεως. Καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου τὰ πρὸς Ῥωμαίους, (κεφ. ια΄. λϛ΄.) ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν, τὰ πάντα, λέγει οὕτω·[1]) τὸ πρῶτον (ἤγουν τὸ ἐξ αὐτοῦ) πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν Πατέρα, τὸ δεύτερον, εἰς τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ τρίτον, εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· διὰ νὰ γνωρισθῇ, πῶς εἶναι τριὰς εἰς τὴν θεότητα. Καὶ πρὸς τούτοις διατί ὁμοίως καὶ ἀπαραλλάκτως, χωρὶς τινος ἐξαιρέσεως, βαπτιζόμεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Λοιπὸν ὅ, τι εἶναι ὁ Πατὴρ εἰς τὴν φύσιν, τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἀλλὰ μὴν ὁ Πατὴρ εἶναι Θεὸς κατὰ φύσιν ἀληθὴς καὶ αἰώνιος, καὶ πάντων ποιητὴς τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, τοιοῦτος λοιπὸν εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ εἶναι ὁμοούσια ἀλλήλοις, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὁποῦ λέγει· (α΄. Ἰωαν. ε΄. ζ΄.) ὅτι

c. XI.) Filius, et Spiritus sanctus ad caussam unam, nempe Patrem, referuntur. Idem alio loco (Cap. X.): Filius a Patre per modum generationis exsistit: Spiritus sanctus itidem a Patre est; at non per modum generationis verum processionis. Porro et Gregorius Theologus, in verba Apostoli ad Romanos (XI, 36.): Ex illo, et per illum, et in illum omnia; sic loquitur: (de Spiritu S. f. 64. Ald. p. 604. Par. adde p. 431.) Primum, (nimirum ex illo) Patri reddemus: secundum Filio: tertium Spiritui sancto: ut inde palam fiat, exsistere re vera in Divinitate Trinitatem. Tum praeterea quare aequali ratione nullaque differentia aut exceptione in nomen Patris, Filii et Spiritus sancti baptizemur? Quapropter quod secundum naturam Pater est: id ipsum et Filius et Spiritus sanctus est. Atqui Pater natura verus et aeternus Deus est, rerumque omnium, quae sub adspectum veniunt aut non veniunt, conditor; talis igitur omnino tum Filius est, tum Spiritus sanctus, sibi-

1) Libere descripta sunt.

...ὶν οἱ μαρτυροῦντες ...οὐρανῷ, ὁ Πατὴρ, ὁ ...καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦ...αὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν ...Εἰς τὰ ὁποῖα λόγια ...μόνον ἐξαιρεῖται, ὁ... Πατὴρ εἶναι αἴτιος ...ν Θεότητα τοῦ Υἱοῦ ...οῦ ἁγίου Πνεύματος· ...δὲ τὰ δύο πρόσωπα ...ἐξ ἐκείνου, ἐκεῖνος δὲ ...ενός. Οὕτως ἐδιδάχ... ἀπ' αὐτῆς τῆς αἰω...ληθείας, τὸν Ἰησοῦν ...ωτῆρα μας, οὕτως ἀ...ὺς ἁγίους ἀποστόλους ...άβομεν. Καὶ αἱ οἰκου...αὶ καὶ τοπικαὶ Σύνο...μοίως καὶ οἱ διδάσκα...ῆς ἐκκλησίας ἀλλοιᾶς ... οὔτε ἐδίδαξαν, οὔτε ...δώκασιν, ἢ ἐκυρώσα...ρὰ οὕτω· καὶ τοῦτο ...ὶ ὁμοίως ἡ ὀρθόδοξος ... καὶ καθολικὴ ἐκκλη... διὰ τὴν πίστιν ταύτην ...τοι μάρτυρες ἔχυσαν ...ια τῶν, καὶ ἀλλάξασι ...ωὴν ταύτην μὲ τὸν θά... Τέτοιας λογῆς καὶ ... χρεωστοῦμεν νὰ πι...ομεν ἐξ ὅλης μας τῆς ...ίας ἀναμφιβόλως, καὶ ...λάττωμεν τὴν πίστιν ...ν ἀσφαλῶς καὶ στε... καὶ δι' αὐτὴν νὰ ἀ...ήσκωμεν (ὅταν ἡ χρεία ...λέσῃ) διὰ τὴν ἐλπίδα ...σωτηρίας μας, συνερ...των καὶ τῶν ἀγαθῶν ... ἔργων, ὧν τὰς ἀμει...ιέλομεν ἔχειν ἐν οὐρα...αἰωνίους.

que invicem consubstantiales sunt, docente ita Joanne Evangelista: (I Joh. V, 7.) Tres sunt, qui testificantur in caelo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus: et hi tres unum sunt. Unum illud tamen his in verbis singillatim excipiendum, quod in essentia divina Filii sanctique Spiritus caussa Pater est, quod ambaeque hae personae ab illo originem habent: at ipsemet ab nemine. Hunc in modum ab ipsa aeterna Veritate, Jesu Servatore nostro, edocti sumus: hunc in modum de sanctis Apostolis accepimus: hunc omnino in modum, et non alium, universales particularesque Synodi una cum doctoribus Ecclesiae docuerunt, tradiderunt, sanxerunt. Idemque consimiliter Orthodoxa ac Catholica Ecclesia nostra tenet docetque. Hanc eandem ob fidem sanguinem suum sancti Martyres profuderunt, mortemque cum vita praesente commutarunt. Hoc plane et nos modo, ex toto corde nostro, sine ulla titubatione credere, atque hanc firmam et inconcussam servare fidem, illiusque caussa, si necesse sit, mortem oppetere debemus; ob spem nimirum aeternae salutis nostrae, adminiculantibus etiam bonis operibus nostris, quorum praemia fructusque sempiternos in caelo percepturi sumus.

Correxi ita ex text. lect. αἰωνίας.

Ἐρώτησις ι.

Ἐπεθύμουν μὲ φανερώτερον τρόπον νὰ κατανοήσω τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας τριάδος.

Ἀπ. Μὲ οὐδὲ κἂν μίαν ὁμοιότητα εἶναι δυνατὸν, νὰ φανερωθῇ τελείως τὸ πρᾶγμα τοῦτο, καὶ νὰ παραστῇ εἰς τὸν νοῦν μας φανερᾶ, μὲ τίνα τρόπον εἶναι ὁ Θεὸς ἕνας εἰς τὴν οὐσίαν, καὶ τρεῖς εἰς τὰς ὑποστάσεις. Καὶ πῶς μὲ οὐδεμίαν ὁμοιότητα ἠμπορεῖ νὰ γνωρισθῇ, τὸ μαρτυρᾶ ὁ αὐτὸς Θεὸς, ὀνομαζόμενος Ἰεχωβᾶ, διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος, (Ἡσ. μϛ'. ε'.) τίνι με ὁμοιώσατε καὶ μὲ ἐξισάσετε καὶ ἐπαραβάλετέ με, καὶ ἐπερωμοιάσετέ με, διὰ νὰ εἶμαι ὅμοιος μετ' ἐκεῖνον; ὥστε ὁποῦ οὐδένας νοῦς, ὄχι μόνον ἀνθρώπινος, ἀλλὰ οὔτε ἀγγελικὸς ἠμπορεῖ νὰ καταλάβῃ, ἢ γλῶσσα νὰ τὸ ἑρμηνεύσῃ. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἰποῦμεν μαζὶ μὲ τὸν Ἀπόστολον· (β. Κορ. ι'. ε'.) λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. Πιστεύομεν βεβαίως, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὑπάρχων ἀπ' αἰῶνος, καὶ ἐπ' αἰῶνα, καὶ ἔτι[1]) ἀπ' οὐδενὸς παραγόμενος γεννᾷ τὸν Υἱὸν καὶ προάγει τὸ

Quaestio X.

Vellem sane paullo clarius distinctiusque isthoc sacrae Trinitatis mysterium percipere.

Resp. Atqui nulla profecto similitudine fieri potest, ut plene perfecteque res illustretur; ut evidenterque apud animum nostrum proponatur, quonam tandem pacto Deus essentia unus, idemque personis trinus sit. Quod nulla penitus imagine, nullo exemplo, satis declarari posse, Deus ipsemet, cui Jehovae nomen est, per Prophetam testificatur: (Jes. XLVI, 5.) Cui me adsimilastis? cui me aequastis? et cui comparavistis me, consimilemque fecistis, ut illi similis sim? Adeo ut nullus intellectus, non modo humanus, sed ne angelicus quidem hoc comprehendere, nulla eloqui valeat lingua. Quamobrem rectissime cum Apostolo dixerimus: (2 Cor. X, 5.) Destruentes ratiocinationes, omnemque celsitudinem, quae attollitur adversus cognitionem Dei, et captivam ducentes omnem cogitationem in obedientiam Christi. Firma fide credimus, Deum Patrem, ab aeterno, et in aeternum reapse exsistentem, eundemque a nullo prorsus oriundum generare filium, Spiri-

---

1) Marg. ὅτι., quae quidem part. repetitio molesta videtur.

ἅγιον. Περὶ οὗ
θανάσιος πλατύ-
σκωντας εἰς τὸ
του εἶπε, καὶ οὔ-
ντες περαιτέρω
νῦμεν. Διατὶ ὁ
καὶ ἐξεταϰτὴς
μεγαλοπρεπείας
πὸ τὴν Γραφὴν
αν· (Σειρ. γ΄. κ΄.)
ά σου μὴ ζήτει,
τερά σου μὴ ἐξέ-
οσετάγη σοι, ταῦ-
, οὐ γάρ ἐστι σοι
ρυπτῶν. Ἐν τοῖς
τῶν ἔργων σου
γάζου. Φθάνει
ν τόσον, πῶς ἡ
ρὴ τοῦ παλαιοῦ
οβαλλομένη ἕνα
ἑρμηνεύει τρία
λέγουσα· (Γεν.
ε Κύριος ὁ Θεός,
ἄνθρωπον κατ'
ετέραν καὶ καθ'
καί· (Γεν. γ΄. κβ΄.)
γέγονεν ὡς εἷς
καί· (Γεν. ιά. ζ΄.)
αβάντες αὐτῶν
σας συγχέωμεν
ἡ ἀκούσωσιν ἕκα-
φωνὴν τοῦ πλη-
αὐτὸ καὶ ὁ Προ-
ον ἐδήλωσεν· (Ἡσ.
ἐκέκραγεν ἕτερος
πρὸς τὸν ἕτερον,
ν· Ἅγιος, ἅγιος,
ιος Σαββαὼθ [2]),
ισα ἡ γῆ τῆς δό-
· καὶ ὁ Ἱεροψάλ-
· (Ψαλ. λβ΄. ς΄.)

tumque sanctum producere. Qua de re plenius uberiusque in Symbolo suo magnus Athanasius tractat. Hac fidei simplicitate contenti nihil ulterius exquirimus ac scrutamur. Scrutator enim disputatorque divinae majestatis vetatur a scriptura dicente: (Sirach. III, 20.) Difficiliora quam pro tuo captu ne require: et viribus tuis fortiora ne scrutare. Quae tibi mandata sunt, ea meditare. Non enim indiges iis, quae occulta sunt. In iis, quae supervacua tibi sunt, ne curiosus esto. Hoc igitur nobis satis sit, quod sacra legis antiquae Scriptura, dum Deum unum proponit, simul nobis trinitatem personarum exponit (Gen. I, 26.): Dixit Dominus Deus, faciamus hominem ad imaginem nostram et ad similitudinem; et (Cap. III, 22.): Ecce Adam ut unus nostrum jam factus est; et (Cap. XI, 7.): Age, descendamus et confundamus illic linguas eorum: ut ne alii aliorum voces exaudiant. Declarat id ipsum manifeste et Propheta, qui ait (Jes. VI, 3.): Et clamabat alter (Angelus) alteri, dixitque: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Zebaoth. Plena est omnis terra gloria illius. Pariter et sacer Psalmista [3]) (Ps. XXXIII, 6.): Verbo Do-

paullo aliter Δεῦτε καὶ κατ. συγχ. αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσ-
πλησίον. 2) LXX Σαβαώθ. 3) Edit. Norm. Fidicen.

τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν· περὶ οὗ φησὶ πλατύτερον καὶ ἡ ἁγία Γραφὴ καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας.

mini coeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis exercitus eorum. De quo fusius latiusque sacrae literae Doctoresque ecclesiastici agunt.

Ἐρώτησις ια΄.

Ποῖα εἶναι τὰ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. Καθὼς ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος, ἔτζη καὶ τὰ ἰδιώματά του εἶναι ἀκατάληπτα. Μὰ ὅσον ἠμποροῦμεν ἡμεῖς νὰ συνάξωμεν ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας, τόσον ἔχομεν ἐξουσίαν, καὶ νὰ νοοῦμεν, καὶ νὰ λέγωμεν. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἠξεύρωμεν, πῶς τὰ θεῖα ἰδιώματα ἄλλα εἶναι προσωπικὰ καὶ ἄλλα οὐσιώδη.

Quaestio XI.

Quaenam Dei Proprietates sunt?

Resp. Quemadmodum Deus ipse incomprehensibilis est, sic etiam incomprehensibiles proprietates illius sunt. Veruntamen quantum cum e Scriptura tum Doctoribus ecclesiae colligere ac conducere poterimus: tantum item fas nobis est, et animo concipere, et ore proferre. Scire itaque licet proprietatum Divinarum alias Personales esse alias Essentiales [1]).

Ἐρώτησις ιβ΄.

Ποῖα εἶναι τὰ προσωπικὰ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. Τὰ προσωπικὰ ἰδιώματα εἰς τὰ θεῖα εἶναι ἐκεῖνα, μετὰ ὁποῖα τὰ πρόσωπα τῆς ἁγίας τριάδος οὕτω διαιροῦνται πρὸς ἄλληλα, ὥστε ὅπου τὸ ἕνα εἶναι [2]) μὴν ἠμπορῇ νὰ εἶναι τὸ ἄλλο· ἤγουν τὸ πρόσωπον

Quaestio XII.

Personales Dei proprietates quae sunt?

Resp. Proprietates personales in Divinis illae sunt, quibus ita ab se invicem sanctissimae Trinitatis personae distinguuntur, ut quod una est, alia esse nequeat. Scilicet persona Patris haudqua-

---

1) Norm. Personaleis, Essentialeis. 2) Locum sanavi, addito ex marg. εἶναι, deleto vero νὰ, quod post ἕνα legebatur. Sensus est: ita ut quod (ὅπου pron. indecl. relat. quaest. 13) unum (ἕνα neutr. pron. ἕνας, ἕνα p. 66) sit, non (μὴν ex μὴ factum qu. 14.) possit etiam esse aliud.

τρὸς· δὲν εἶναι πρό-
τοῦ Υἱοῦ, διατὶ ὁ
δὲν εἶναι γεννητὸς
ος, μὰ ὁ Υἱὸς εἶναι
μένος ἀπὸ τὸν Πα-
ιτὰ φύσιν πρὸ τῶν
, κατὰ τὴν Γραφὴν
ουσαν·(Ψαλ. ρί. γ΄.)
ρὸς πρὸ ἑωσφόρου
ά σε. Τὸ, Πατὴρ
καὶ τὸ, Υἱὸς, καὶ
εῦμα τὸ ἅγιον· τὸ
ον, καὶ τὸ γεννη-
τὸ ἐκπορευτὸν διαι-
πρόσωπα ἐν τοῖς
ιὰ ὄχι τὴν οὐσίαν,
ποτὲ δὲν διαιρεῖ-
ἑαυτὴν, μόνον χω-
ἀπὸ τὴν κτίσιν. Τὸ
αὶ τὸ αὐτὸ πρόσω-
ἠμπορεῖ νὰ εἶναι
ὁ μαζὶ καὶ ἀγεννή-
ιίως πρέπει νὰ γροι-
αὶ διὰ τὸ Πνεῦμα
, τὸ ὁποῖον ἐκπο-
ἀπὸ τὴν οὐσίαν καὶ
οῦ Πατρὸς ἀνάρ-
ων αἰωνίως, καὶ
ιούσιον μὲ τὸν Πα-
τὸν Υἱόν. Μὰ δι-
ἀπὸ τὸν Πατέρα
ίωμα τὸ προσωπι-
ὶ ἀπ' [1]) ἐκεῖνον ἐκ-
ι. Καὶ πάλιν ἀπὸ
χωρίζεται, διατὶ
ἀπὸ τὸν Πατέρα
ν γεννήσεως, κα-
ὁ Υἱὸς, μὰ μὲ τρό-
ρεύσεως ἐκ τοῦ
ατρὸς· καὶ εἶναι
ἀλλήλοις καὶ ὁ
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγι-

quam filii persona est, quoniam Pater a nullo genitus est: sed filius ante aevum omne essentialiter a Patre genitus est; dicente Scriptura: (Psal. CX, 3.) Ex utero ante luciferum genui te. Pater itaque et Filius et Spiritus Sanctus: et rursus ingenitum et genitum et procedens: haec sunt, quae personas divinas discriminant; non vero essentiam, quae in semet ipsam haud unquam distinguitur: verum a rebus creatis duntaxat secernitur. Iam vero nullo modo una et eadem geniti pariter et ingeniti esse potest persona. Idem de Spiritu sancto sentiendum est, qui de essentia et natura Patris absque ullo temporali principio hoc est ab aeterno procedit, patrique ac filio consubſtantialis est; sed sua personali proprietate, quod a Patre emanat, ab eodem distinguitur. Uti rursus a Filio; quod non ut filius per modum generationis, verum per modum processionis, ab eodem illo Patre exsistit. Sunt igitur sibi mutuo coëssentiales Filius ac Spiritus sanctus: quod ab eadem illa Pa-

pi ex margine ἀπ'. Vulg. ἐπ', inepte.

ον, διατὶ ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἰδίαν φύσιν τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ τὰ δύο τοῦτα πρόσωπα· καὶ μὲ τὸν Πατέρα εἶναι ὁμοούσια, ἔσωντας καὶ νὰ εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν του· διὰ τὸ ὁποῖον ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (λόγ. κγ'.) λέγει οὕτως·[1]) τοῦτο εἶναι κοινὸν εἰς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διατὶ καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο πρόσωπον ἀπὸ τὰ δύο τοῦτα εἶναι ἀπὸ τὸν Πατέρα· τὸ δὲ ἰδίωμα τοῦ Πατρὸς εἶναι τοῦτο, ἤγουν τὸ νὰ εἶναι ἀγέννητος· καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ νὰ εἶναι γεννητός· καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὸ νὰ εἶναι ἐκπορευτόν. Ἀκόμι προσωπικὸν ἰδίωμα τοῦ Υἱοῦ εἶναι καὶ ἡ ἔνσαρκος πᾶσα οἰκονομία, τὴν ὁποῖαν δὲν ἀνείληφε μήτε ὁ Πατὴρ μήτε τὸ Πνεῦπα τὸ ἅγιον. Τέτοιας λογῆς διδάσκει, νὰ πιστεύωμεν καὶ νὰ ὁμολογοῦμεν, ἡ ἁγία ἐκκλησία ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ, ἕνα Θεὸν τῇ φύσει, ἐν τριάδι προσώπων, περὶ οὗ ἀνάγνωθι τὴν πρώτην ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον καὶ τὴν δευτέραν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν οἰκουμενικήν.

tris natura ambae hae personae sunt. Patri vero omnino consubstantiales sunt; quandoquidem de ipsa illius natura ortum ducunt. Qua de re ita disserit Gregorius Theologus (Orat. XXIII. *εἰς Ἥρωνα* p. 422.) Commune hoc equidem filio ac Spiritui sancto est, quod utraque persona a Patre oritur. Sed illud Patri proprium, quod genitus est: et Spiritui sancto, quod procedit. Praeterea etiam personalis filii proprietas universa adsumtae humanitatis oeconomia est, quam neque Pater neque Spiritus sanctus in se suscepit. Hoc pacto unum natura Deum in trinitate personarum credere nos et confiteri, Sancta, Catholica et Apostolica docet Ecclesia. De quo lege primam Synodum Nicaenam ac secundam eamque oecumenicam Constantinopolitanam.

Ἐρώτησις ιγ'.

Ποῖα εἶναι τὰ οὐσιώδη ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. Οὐσιώδη ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνα, ὅπου ἁρμόζουσιν ὁμοίως καὶ εἰς

Quaestio XIII.

Quaenam Essentiales Dei Proprietates sunt?

Resp. Essentiales Dei Proprietates illae sunt, quae in Patrem et Filium et Spi-

1) Totus locus e memoria repetitus, aut in linguam vulgarem versus, id quod ipsa dicendi ratio coarguit.

τέρα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν, ἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὸ εἶναι Θεὸν, τὸ εἶναι ', ἄναρχον, ἀτελεύτη- γαθὸν, παντοδύναμον, ιν, προνοητὴν, παντε- τον, πᾶσι παρόντα, καὶ ντα πληροῦντα· ἀπερί- ον, γνώστην πάντων, ε κρυπτῶν καὶ φανε- Καὶ διὰ νὰ τὸ εἰπῶ συν- , ἔξω ἀπ' ἐκεῖνα τὰ πικὰ ἰδιώματα, ὅπου ιν, τὸ ἀγέννητον, ἤ τὴρ [1]), καὶ αἰτίαν εἶ- ὸ γεννητὸν, ἢ τὸ Υἱὸς, όγος σεσαρκωμένος, τορευτὸν ἢ Πνεῦμα ὅ, τι πρᾶγμα λέγε- ρὶ Θεοῦ, ὅλα εἶναι ντα τῆς θείας οὐσίας ὁμοίως καὶ τῶν τρι- οσώπων χωρίς τινος ρᾶς.

ritum sanctum aequaliter conveniunt. Nimirum esse Deum, esse aeternum, carere omni et principio et fine, bonum esse, omnipotentem, creatorem, futuri providum, perspectare res cunctas, cunctis praesentem adesse, cunctas implere, infinitum esse et incircumscriptum, omniumque tum occultorum tum manifestorum gnarum. Atque ut paucis rem verbis complectar, praeter personales, quas diximus, proprietates: ingenitum esse, sive Patrem, ceterarumque personarum caussam: genitum esse, sive Filium, verbumque carne vestitum: atque procedere, sive Spiritum sanctum esse; quidquid sane de Deo dicitur, id omne proprium naturae divinae attributum est: et aequaliter, nulloque prorsus discrimine, tribus commune personis.

Ἐρώτησις ιδ'.

εἰς τὸ πρῶτον ἄρ- ' τῆς πίστεως, ἀφή- ες τὰ ἄλλα ἰδιώματα, ασι μόνον τὸ, παν- άτορα;

. Διατὶ μὲ τὸν λόγον ἑρμηνεύεται ἀκριβέ- τὸ ἰδίωμα τοῦ Θεοῦ, οὐδένα κτίσμα ἠμ- νὰ ὀνομασθῇ παντο-

Quaestio XIV.

Quamobrem omissis ceteris, unum hoc *Omnipotentiae* Attributum, in primo Fidei Articulo positum est?

Resp. Quoniam illud Essentiae Divinae proprietatem quam accuratissime exprimit. Nulla namque res creata

---

[1]) Volo obsecundari, qui marginales fecit notas, suadenti, Πατέρα Υἱὸν esse legendum: quum saepius hunc auctorem a con- ıe declinantem viderimus, veluti qu. 14. p. 72. ἀφ' ἑαυτοῦ — ' κτίστην του.

δύναμον· καὶ τοῦτο διὰ δύο αἰτίας. Πρῶτον διατὶ δὲν ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν φύσιν του, μὰ ἀπὸ τὸν κτίστην του. Δεύτερον διατὶ δὲν ἠμπορεῖ καὶ ἐκεῖνο νὰ κάμῃ κἂν ἕνα κτίσμα ἀπὸ τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς εἶναι. Τὰ ὁποῖα δύο τοῦτα μόνον ἁρμόζουσιν εἰς τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ. Ὅτι δὲ ὁ Θεὸς εἶναι παντοδύναμος, δείκνυσι τοῦτο ὁ αὐτὸς, λέγων ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· (Κεφ. α'. η'.) ἐγώ εἰμι τὸ Ἄλφα, καὶ τὸ Ὠμέγα, ἀρχὴ καὶ τέλος· λέγει Κύριος ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, παντοκράτωρ· ὁμοίως λέγει καὶ ὁ Ἀρχάγγελος· (Λουκ. α'. λζ'.) ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα. Καὶ τούτη ἡ παντοκρατορία καὶ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ εἶναι διωρισμένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν θέλησιν καὶ τὴν εὐδοκίαν του, ὥστε δηλαδὴ νὰ μὴν κάμῃ ἐκεῖνον ὅλον, ὅπου ἠμπορεῖ, μὰ ἐκεῖνο μόνον, ὅπου θέλει, ἐκεῖνο καὶ ἠμπορεῖ, ἐκεῖνο καὶ κάμει. Καθὼς λέγει ὁ ἱερὸς Ψάλτης· (Ψαλ. ριέ. γ'.) ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν. Ἠμπόρει νὰ κάμῃ μυριάδας κόσμων, ὡς ἂν τοῦτον, μὰ δὲν ἠθέλησεν. Ἔπειτα πρέπει νὰ γροικᾶται τὸ παντοδύναμον τοῦτο τοῦ Θεοῦ, πῶς εἶναι εἰς τὴν τελειότητα, μακρὰν ἀπὸ πᾶσαν ἀτελειότητα ἢ ἀδυναμίαν, ὡς δῆλον μὲ παράδειγμα. Ὁ

omnipotens appellari
praecipue ob caussas po
tum quod nihil a se ipso
turam suam habet, sed a
tore suo: tum quod nih
mero nihilo quidquam
tum producere ac creare
est: quae res duae soli o
potentiae divinae conven
Quod vero omnipotens I
est, ipsemet in Apocalyps
monstrat (I, 8.): Ego sun
pha, et ego Omega, pr
pium et finis, ait Dom
qui est, qui fuit, qui ve
turus est, omnipotens. I
ait et Archangelus Gab
(Luc. I, 37.) Quoniam no
possibile erit Deo ullum
bum. Verum enimvero se
ta et distincta univer
haecce potestas Dei a
omnipotentia a voluntate i
et arbitrio est, ita ut no
lud omne efficiat, quod
cere potis est; verum i
lum, quod vult, et poss
efficiat; teste sacro c
re (Psal. CXV, 3.): Deo
ster in coelo et in terra
cit omnia, quae voluit.
quidem certe sexcenta
dorum millia aeque ac
strum hunc fabricari p
at noluit. Porro eadem
na omnipotentia summae
fectioni conjuncta longiss
que intervallo ab imperfe
ne ac impotentia omni s
cta existimanda est: ut
patescet exemplo. Deus
lus esse non potest, non
care, non mentiri, aut

δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι
ς, ἢ νὰ ἁμάρτῃ ἢ ψεύ-
αι ἑαυτὸν, ἢ ἀρνήσα-
·ὡς φῇ Παῦλος, (β'.
β'. ιγ'. Ἑβρ. ς'. ιή.)
τοῦτο εἶναι ἀτελειότη-
ράγμα. Καὶ ἂν ὁ Θεὸς
ν εἶναι κακὸς, ἢ νὰ
λλεν, ἢ νὰ ἠρνεῖτο τὸν
ν του, δὲν ἤθελεν εἶ-
παντοδύναμος. Διατὶ
ἀφ' ἑαυτοῦ τως εἶναι
ματα τῶν ἀτελῶν πραγ-
ν. Εἶναι λοιπὸν ὁ Θεὸς
οδύναμος κατὰ τὴν θέ-
καὶ τελειοτάτην του
ότητα, καθὼς τὸν ἐξυ-
ς μελῳδὸς Προφήτης,
. οή. ιγ'. ιδ'.) λέγων·
εὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς
; σὺ εἶ ὁ Θεὸς, ὁ ποιῶν
άσια μόνος· ἐγνώρι-
ν τοῖς λαοῖς τὴν δύνα-
ου. Καὶ τέλος πάντων
οδύναμος ἢ παντοκρά-
νομάζεται, διατὶ ὅλα
εἰς τὴν δύναμίν του,
ὸν κόσμον ἐποίησε χω-
ὶν μίαν δυσκολίαν, καὶ
ς κἂν ἕνα κόπον, μόνον
ν θέλησίν του.

gare semet ipsum, teste Paulo, (2 Tim. II, 13. Hebr. VI, 18.), quia hae merae imperfectiones sunt. Quod si aut improbus Deus foret, aut peccando laberetur, aut se ipse inficiaretur: haudquaquam omnipotens esset. Sunt ista enim per se rerum imperfectarum signa. Est itaque plane omnipotens Deus, ex voluntate ac perfectissima bonitate sua; quemadmodum illum concelebrat Propheta, Psalmorum auctor (LXXVII, 13. 14.): Ecquis ita magnus Deus est, ut Deus noster? Tu es Deus, qui mirabilia solus efficis. Notam fecisti in populis potentiam tuam. Ad extremum ideo etiam omnipotens sive rerum omnium arbiter moderatorque Deus nuncupatur, quod omnia in potestate et imperio illius sunt, et quod mundum universum nulla difficultate nullo labore ac molimine, solo arbitrio suo, architectatus fuit.

Ἐρώτησις ιέ.

ἂν εἶναι ὁ Θεὸς ἀπερί-
απτος καὶ πανταχοῦ
ρεστι, πῶς λέγεται, ὅτι
οὐρανοῖς κατοικᾷ, καὶ
ἄλλους τινὰς τόπους
· γῆς ἐξαιρετωτέρως;[1])

π. Ὄχι ὡς ἂν τάχα ὁ
νὸς ἢ ἡ Σιὼν ἢ ἄλλος

Quaestio XV.

Siquidem vero nullo Deus loco circumscribitur et ubique praesto est: quo quaeso modo in coelo certisque quibusdam terrae locis potissimum habitare dicitur?

Resp. Minime istuc quidem, quasi immaterialem et

1 Posui adverbium pro adj. ἐξαιρετώτερος, quod vulg. legebatur.

τινὰς τόπος νὰ περιορίζῃ τὴν ἄϋλον καὶ ἀσώματον Θεότητα, διατὶ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει κἂν ἕνα τόπον, μὰ εἶναι τόπος αὐτὸς ἑαυτοῦ. Μὰ διατὶ ἐνεργεῖ εἰς αὐτοὺς τοὺς τόπους περισσότερα, καὶ φαίνονται[1]) φανερώτερα καὶ συνεχέστερον αἱ ἐνέργειαι του καὶ ἡ χάρις του, διὰ τοῦτο λέγεται νὰ κατοικᾷ εἰς αὐτούς. Οἷον εἰς τοὺς οὐρανοὺς, (ὡς λέγει ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς Βιβ. α΄. κεφ. ιϛ΄.) ἐν αὐτοῖς γὰρ εἰσὶν οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ ἀεὶ δοξάζοντες αὐτόν· εἰς τὴν γῆν· ἐν αὐτῇ γὰρ διὰ σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν· διατὶ ἐκεῖ μὲ ξεχωριστὸν τρόπον ἡ χάρις του δίδεται εἰς τοὺς πιστοὺς, καὶ ἡ δόξα του καταγγέλλεται· ὁμοίως καὶ κάθα τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ φαίνεται μὲ κἂν ἕνα τρόπον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, λέγεται τόπος αὐτοῦ.

incorpoream illam Divinitatem, coelum fortasse[2]), aut Zijon, aut quicunque locus alius circumscribat. Nullum enim Deus occupat locum; sed ipse sibi locus est. Verum quoniam iis in locis, illustriora quaedam magisque insignia efficit, ibique opera ipsius et gratiae vestigia clarius saepiusque emicant; ideo illic habitare fertur. Velut in coelo, (sicut sanctus ait Damascenus Orthod. Fid. lib. I. cap. XVI.) quoniam ibi sunt, qui jussa atque arbitria illius capessunt, illumque perpetuo concelebrant Angeli. In terra, quoniam illic in carne cum hominibus versabatur. In sancta Ecclesia, quoniam illic modo peculiari et gratia ipsius fidelibus datur, et praedicatur gloria. Similiter et locus quilibet alius, in quo aliqua gratiae Dei significatio ostenditur, locus illius appellatur.

Ἐρώτησις ιϛ΄.

Καὶ ἂν λέγῃς, πῶς εἶναι ἰδίωμα τοῦ Θεοῦ μόνου, τὸ εἰδέναι πάντα, τὰ κρύφια δηλαδὴ καὶ φανερὰ, πῶς καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ προφῆται, καὶ οἱ ἄγγελοι τὰ ἠξεύρασι;

Ἀπ. Ὁ Θεὸς ἠξεύρει ἀφ' ἑαυτοῦ του πάντα τὰ ἀπό-

Quaestio XVI.

Quando autem Dei solius hoc esse adfirmas, nosse omnia, occulta videlicet et aperta: quo igitur pacto tum Angeli tum inter mortales Prophetae eadem cognoverant?

Resp. Deus per se ipsum abdita et arcana omnia, pro-

1) Recepi ex textu marg. φαίνονται pro φαίνεται. Ante mutavi intercisionem, punctum ponens post ἑαυτοῦ pro commate, quo expeditior esset locus. 2) Norm. fortasscan.

ρὶ τὰ βαθέα τῶν
ν καὶ τῶν ἀγγέ-
μόνον ὅταν τὰ λο-
μὰ καὶ πρὸ κτί-
μου, καθὼς ἡ Γρα-
ϊ. κγ΄. κϑ΄.) λέγει·
ὶ Κυρίου μυριο-
ἡλίου φωτεινότε-
ἐπονται πάσας ὁ-
ρώπων, καὶ κατα-
ὶς ἀπόκρυφα μέ-
ἀλλαχοῦ· (Σειρ.
΄.) ἔγνω ὁ Κύριος
σησιν, καὶ ἐνέβλε-
ημεῖον αἰῶνος, ἀ-
ων τὰ παρεληλυθό-
νεσόμενα, καὶ ἀπο-
ν ἴχνη ἀποκρύφων
ἄννης εἰς τὴν Ἀπο-
(κεφ. β΄. κγ΄.) Ἐγὼ
ευνῶν νεφροὺς καὶ
καὶ δώσω ὑμῖν
κατὰ τὰ ἔργα ὑμῶν.
ἄγγελοι καὶ οἱ ἄν-
ἂν ἠξεύρουσι κἂν
ρὰν τὰ ἀπόκρυφα
ν, τὰ ἠξεύρουσιν ἐκ
οκαλύψεως, ὡς μαρ-
Γραφὴ, λέγουσα·
. κβ΄.) ὁ Θεὸς ἀπο-
ι βαθέα καὶ ἀπό-
Καθὼς ἀπεκάλυψεν
Ἐλισσαῖον ἐκεῖνο, ὁ-
οῦλος του ὁ Γιεζῆ
υφὰ εἰς τὸν δρόμον
Νεεμὰν· (β΄.[1]) Βασ.
καὶ εἰς τὸν Πέτρον
όστολον, περὶ τοῦ
καὶ Σαπφείρας.
ε΄.) Καὶ τοιαύτην
ην εἶχασιν ἀκόμι
ι οἱ προφῆται.

fundasque hominum Angelorumque cogitationes cognoscit: non illo solum momento, quo cogitantur, sed et ante orbem conditum. Sic enim Scriptura (Sirach. XXIII, 29.): Oculi Domini millies sole lucidiores sunt; intuentur omnes vias hominum; partesque abstrusas contemplantur. Itemque loco alio (Sir. XLII, 19. 20.): Novit Dominus scientiam omnem, ac intuetur signum seculi. Enunciat praeterita et futura; et vestigia rerum occultarum manifestat. Et Ioannes in Apocalypsi (II, 23.): Ego sum, qui corda ac renes perscrutor; et dabo cuique vestrum secundum opera sua. Si quando autem Angelis ac hominibus occulta futura praenoscere contingit; utique eadem ex divina patefactione cognoscunt, teste Scriptura (Dan. II, 22.): Deus est, qui profunda ac abscondita detegit. Quomodo Elisaeo patefecit, id quod servus illius Gehasi clanculum in via a Naëmane abstulerat; (2 Reg. V, 26.) pariterque Petro apostolo factum Ananiae et Sapphirae (Act. V.). Cujusmodi rerum futurarum praesensione Prophetae omnes instructi fuerunt.

---

[1] LXX δ΄. βασ.

Ἐρώτησις ιζ.

Εἶναι τάχα ἄλλα ἰδιώματα μόνου τοῦ Θεοῦ ἴδια;

Ἀπ. Τὰ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀναρίθμητα. Μὰ τοῦτα, ὅπου ἐπροείπαμεν, ὡς ἂν ὠφέλημα πρὸς τὴν σωτηρίαν φθάνουσι νὰ μᾶς,[1]) δείξουσι, ποῖαν γνώμην νὰ ἔχωμεν περὶ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἀφήνωντας ἐσὺ τὰ ἄλλα, πίστευε σταθερῶς καὶ ἀμετακινήτως, πῶς εἶναι ἕνας Θεὸς ἐν τριάδι προσώπων, παντοδύναμος, πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα εἰδώς· ἀμετάβλητος εἰς τὴν φύσιν καὶ ἀΐδιος.

Quaestio XVII.

Suntne vero et aliae quaedam Dei solius Proprietates?

Resp. Proprietates divinae sane innumerabiles sunt; quas tamen ut ad salutem utiles hactenus recensuimus; illae satis demonstrant nobis, quam de Deo habere conveniat sententiam. Tu itaque, reliquis sepositis, firma immotaque fide crede, unum in trinitate personarum Deum esse, omnipotentem, omnipraesentem, omniscium, natura immutabilem atque sempiternum.

Ἐρώτησις ιη.

Ἐπειδὴ καὶ εἰς τοῦτο τὸ ἄρθρον βάλλουσι τὸν λόγον τοῦτον, ποιητήν, τάχα ὁ Θεὸς ὁλωνῶν τῶν πραγμάτων εἶναι ποιητής;

Ἀπ. Χωρὶς κἂν μίαν ἀμφιβολίαν ὁ Θεὸς εἶναι ποιητὴς πάντων τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων κτισμάτων· καὶ προτήτερα ἀπὸ ὅλα ἔκαμε πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος μὲ τὸ νόημά του, ὡς ἂν ὑμνητὰς ἐξαιρέτους τῆς δόξης του. Καὶ ἔκτισε τὸν νοερὸν ἐκεῖνον κόσμον, ὅπου ἐγνωρίσασι καλᾶ τὸν Θεόν, κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν

Quaestio. XVIII.

Quando autem nomen Creatoris in hoc Articulo positum est, num igitur rerum omnino omnium conditor Deus est?

Resp. Rerum profecto creaturum omnium, tum visibilium, tum invisibilium sine ulla controversia creator Deus est. Atque ante cetera quidem omnia, caelestes omnes Exercitus, ut praecipuos gloriae majestatisque suae praecones, sola cogitatione, de nihilo effinxit; mundumque illum intellectualem condidit, qui secundum concessam sibi gratiam Deum pulchre cognoscunt, penitusque

1) Interpunctionem mutavi. Ante fuit comma ante φθαν. quo locus misere vexabatur, nec ab interprete opportune reddebatur. Φθάνειν apud hunc auctorem est: *sufficere* (q. 20) et sententia haec: Illa — ut utilia ad salutem nobis sufficiunt, sic monstrabunt etc.

ς, καὶ ὑποτάσσονται ἀδόλου εἰς τὴν θέλησίν Ἔπειτα ὁ κόσμος οὗ- ὁ ὁρατὸς καὶ ὑλικὸς, ησεν ἀπὸ τὸ μὴ εἶναι ιοῦ. Καὶ ὕστερον ὁ τὸν ἄνθρωπον ἔπλα- ύνθετον ἀπὸ ἄϋλον καὶ ἣν ψυχὴν καὶ ἀπὸ ν σῶμα, διὰ νὰ γνω- μὲ τὸν ἕνα σύνθετον ωπον, πῶς ὁ ἴδιος τοῦ- ναι ὁ ποιητὴς καὶ τῶν όσμων, τοῦ ἀΰλου καὶ ῦ. Καὶ διὰ τὴν ἀφορ- τούτην ὁ ἄνθρωπος ὀ- ζεται κόσμος μικρὸς, βαστᾷ εἰς τὸν ἑαυτόν τὸ παράδειγμα ὅλου εγάλου κόσμου. (Δαμ. β'. κεφ. γ'. ιβ'.)

ac perpetuo voluntati illius morem gerunt. Tum vero postea aspectabilem atque materiatum hunc orbem item ex nihilo Deus fabricatus est. Ad ultimum denique et hominem fecit, immateriali mentisque compote anima et materiato corpore compositum, ut vel ex uno homine hunc in modum coagmentato constaret, eundem illum Deum, mundi utriusque, immaterialis puta atque materialis, opificem auctoremque esse. Ideoque haud abs re homo pusillus mundus appellatur; quippe qui universi mundi majoris expressam in sese imaginem circumfert. (Damasc. II, 3. et 12).

Ἐρώτησις ιθ'.

δὴ καὶ ὁ Θεὸς ἔπλασε ῶτον τοὺς ἀγγέλους, α γνώμην πρέπει νὰ ομεν δι' αὐτούς;

κ. Οἱ ἄγγελοι εἶναι ματα, πλασθέντες ἀπὸ) εἶναι εἰς τὸ εἶναι ἐκ , διὰ νὰ ὑμνοῦσι τὸν , καὶ νὰ τοῦ δουλεύου- ἔπειτα καὶ νὰ διακο- ι. καὶ εἰς τὸν κόσμον ν τῶν ἀνθρώπων, ὁδη- τες τοὺς εἰς τὴν βασι- τοῦ Θεοῦ. Δίδονται ι εἰς φύλαξιν πόλεων, ιειῶν, χωρῶν, μονα- ίων, ἐκκλησιῶν καὶ ώπων πνευματικῶν ιοσμικῶν. Τοῦ ὁποίου ματος παράδειγμα ἔχο- ς τὰς πράξεις τῶν Ἀπο-

Quaestio XIX.

Iam quoniam primo loco Angelos creavit Deus, dic quaeso quidnam de iis statuendum habemus?

Resp. Angeli sunt Spiritus, ex non ente, in ens verum, ea fini a Deo conformati; ut et ipsum hymnis suis concelebrent illique appareant: et praeterea hoc in orbe suo ministerio hominibus adsint, illisque in regnum Dei viam praeeant. Est illis etiam urbium, regnorum, regionum, monasteriorum, ecclesiarum, hominumque item, tum religiosorum, tum secularium cura et tutela commissa. Cujus rei luculentum in Actibus Apostolicis commemoratur

στόλων, ὅπου γράφει· (κεφ. έ. ιϑ'.) ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἤνοιξε τὰς ϑύρας τῆς φυλακῆς, ἐξαγαγών τε αὐτοὺς εἶπε· πορεύεσϑε, καὶ σταϑέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης· καὶ πάλιν· (Πραξ. ιβ'. ή.) ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη, καὶ εἶπε τῷ Πέτρῳ, περίζωσαι καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου· περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου καὶ ἀκολούϑει μοι. Καὶ μετ' ὀλίγα (στοιχ. ιβ'.)· καὶ ὁ Πετρος γενόμενος ἐν ἑαυτῷ εἶπε, νῦν οἶδα ἀληϑῶς, ὅτι ἐξαπέστειλε Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Ἡρώδου, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων. Ὁμοίως φυλάττουσι καὶ τὰ μικρὰ παιδία, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν λέγουσαν· (Ματϑ. ιή. ί.) λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ἀκόμι προσφέρουσιν εἰς τὴν ϑείαν μεγαλειότητα τὰς προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας μας, καὶ τὰς λοιπὰς ἀγαϑοεργίας· ὄχι διατὶ τάχα ὁ Θεὸς νὰ μὴν ϑεωρῇ τὰς ἐλεημοσύνας μας, ἢ νὰ μὴ γροικᾷ ταῖς προσευχαῖς μας, μὰ διατὶ ἐκεῖνοι μεσιτεύουσι διὰ μᾶς. Καὶ εἰς τὸν παλαιὸν νόμον, πρὶν δοϑῇ ὁ νόμος τοῦ Μωϋσέως, ἐδιδάσκασι οἱ ἄγγελοι τὸν νόμον, καὶ τὴν ϑέλησιν τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς προπά-

exemplum (Cap. V, 19.) Angelus autem Domini noctu fores carceris reclusit, illisque eductis dixit: ite, et in templo consistentes omnia vitae hujus verba populo exponite. Et rursus (XII, 8.): Ecce vero subito adstabat Angelus Domini, dixitque Petro: accinge te ocius, indue soleas, circumda tibi pallium et sequere me. Et mox (v. 12.): Verum ut ad se rediit Petrus, dixit: nunc vero plane scio, emisisse Dominum Angelum suum, meque eripuisse de manu Herodis, et de omni exspectatione populi Iudaeorum. Pari modo parvulorum infantum curam agunt, docente ipso Servatore nostro (Matth. XVIII, 10.): Dico enim vobis, quod Angeli illorum in caelis perpetuo vultum patris mei, qui in caelis est, intuentur. Iidem preces et eleemosynas nostrae et benefacta reliqua ad divinam majestatem perferunt. Minime istuc quidem, quasi eleemosynas non animadverteret nostras, aut preces non ipse satis exaudiret Deus, sed quod illi pro nobis intercedunt. Et in antiqua lege, lege Mosaica nondum lata, legem voluntatemque Dei omnem majores nostros Angeli edocebant;

ις, καὶ τοὺς ἐδείχνα-
δὸν τῆς σωτηρίας·
τὸ μαρτυρᾷ ὁ ἱερὸς
ιος. Καὶ ὕστερον, ἀφ'
ῆκεν ὁ νόμος, ἐδιδά-
δηγῶντας¹) τοὺς εἰς
ιόν. Καὶ τοῦτο ἡ Γρα-
ημαθεύει λέγουσα,
γγελοι ἐφαίνοντο εἰς
οφῆτας, καὶ τοὺς
ασι τὰ μέλλοντα, ὡς
ὸν Ἰωσὴφ, ὁποῦ ἐδω-
γελος λόγον, νὰ προ-
ὸ τὴν ἀπόφασιν τοῦ
υ, εἰπών· (Ματ. β'.
ερθεὶς παράλαβε τὸ
καὶ τὴν μητέρα αὐ-
φεῦγε εἰς Αἴγυπτον,
ι ἐκεῖ, ἕως ἂν εἴπω
λει γὰρ Ἡρώδης ζη-
παιδίον, τοῦ ἀπολέ-
ό. Ἀκόμι καὶ ὅταν
ο, νὰ δουλεύῃ τῆς
ω (Ματθ. ά. κ'.), ὁ
τοῦ Κυρίου τὸν
νε, καὶ τὸν ἐδίδαξεν.
ύπτουσιν ἀκόμι τὰς
εργείας, καθὼς εἰς
ρὸν τῆς γεννήσεως
ἀπεκάλυψαν (Λουκ.
τοὺς ποιμένας, ὅτι ὁ
ἐγεννήθηκεν εἰς τὴν
. Καὶ μὲ τὸ πρόσταγ-
Θεοῦ, παραστέκον-
τικῶς κάθα ἀνθρώ-
ας ἐλευθερώνουσιν
α κίνδυνον, καὶ διώ-
ν ἐχθρὸν τῶν ψυχῶν
ποῦ ἀπηνῶς τιμωρᾷ
ρωπον, ὅταν κατα-

eisque rectum salutis iter commonstrabant, teste S. Dionysio. (Hierarch. Eccl. IV. p. 20.) Postea vero quam promulgata lex erat, instruebant homines ducebantque ad bonum. Prout ipsa satis Scriptura arguit, dum et apparuisse Prophetis Angelos, et futura aperuisse, prodit. Veluti quum Iosephum Angelus praemonuit, caveret sibi a sanguinario Herodis proposito (Matth. II, 13.): Surge, inquit, acceptoque puerulo illiusque matre, in Aegyptum effuge; et mane illic, donec dixero tibi. Certo enim puerulum ad necem quaesiturus est Herodes. Rursus quando idem Virgini familiariter servire verebatur; (Matth. I, 20.) mox animum illi Angelus Domini addit, rectiusque edocet. Horum item indicio divina opera divulgantur: quemadmodum, nascente Christo, (Luc. II.) illum Bethlehemi jam modo in lucem editum esse, pastoribus nunciabant. Illi etiam, mandatu Dei localiter singulis hominibus praesto adsunt, et periculis quibuslibet nos eripiunt, animarumque nostrarum hostem propulsant, qui crudelissime discruciare hominem solet, quandocunque id sibi divino

---

...ecuit accentum ponere in antepaenult. Est enim part. praes. ...tum, et quidem nomin., qui supra certe isto accentu fuit p. 59. φανερώνοντας p. 67. διδάσκοντας. Delevi supra in ...ᾷ puncta sphaeres., quae alias non inveni q. 28.

λάβῃ πως [1]) ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωκεν ἄδειαν. Καὶ πῶς ὁ ἄγγελος νά μᾶς φυλάττῃ, τὸ ἔχομεν φανερὸν ἀπὸ τοῦτο, ὁποῦ λέγει ἡ Γραφὴ, διὰ τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ Κύριον (Ψαλ. μα΄. ια΄.)· ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου. Ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσι σε, μή ποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.

permissum licere intelligit. Iam quod sua nos custodia caelestis ille genius noster sepiat tueaturque, id ex hoc scripturae dicto, de eo qui Domino unice confidit, satis apparet: (Psal. XCI, II). Angelis suis de te praecipiet, ut custodiant te in omnibus viis tuis; attollent te manibus, ne ad lapidem pedem tuum offendas.

Ἐρώτησις κ΄.

Εἰς πόσας τάξεις διαιροῦνται οἱ ἄγγελοι;

Ἀπ. Καθὼς λέγει ὁ Διονύσιος (Οὐραν. ἱεραρ. κεφ. ζ΄.), εἰς ἐννέα χοροὺς διαιροῦνται, καὶ οἱ ἐννέα τοῦτοι εἰς τρεῖς τάξεις. Καὶ εἰς τὴν [2]) πρώτην τάξιν εὑρίσκουνται ἐκεῖνοι, ὁποῦ εἶναι σιμώτερον εἰς τὸν Θεὸν, οἷον Θρόνοι, Χερουβὶμ, καὶ Σεραφὶμ· εἰς τὴν δευτέραν τάξιν Ἐξουσίαι, Κυριότητες, καὶ Δυνάμεις· εἰς τὴν τρίτην, Ἄγγελοι, Ἀρχάγγελοι, Ἀρχαί. Καὶ οὕτως εἶναι διατεθειμένοι, ὁποῦ οἱ κατώτεροι ἄγγελοι πέρνουσιν ἀπὸ τοὺς πλέον ἀπάνω τὴν ἔλλαμψιν καὶ τὰς θείας εὐ-

Quaestio XX.

In quot Classes distribuuntur Angeli?

Resp. Ex sententia Dionysii (Hier. Caelest. cap. VI. et VII. [3]) in novem distinguuntur choros, qui denuo in tres distribuuntur classes. Prima in classe aevum agitant, qui Deum propius circumstant: Throni, Cherubim et Seraphim. In secunda Potestates, Dominationes, Exercitus (sive etiam Virtutes). In tertia Angeli, Archangeli, Principatus. Sunt autem eo dispositi ordine, ut inferiores a superioribus illuminationem ac divina beneficia accipiant.

---

1) Delevi circumflexum in voce enclitica. Paullo ante commata posui post Θεοῦ et ἀνθρώπου. Hic locus ita intelligendus: et per (μὲ praep. veluti p. 60) jussum Dei, adstantes localiter singulis hominibus (κάθα distribut. ut p. 56), nos liberant a singulis periculis. (κάθα ex illa notione induit adject. naturam ut qu. 15.)

2) Non dubitavi recipere lectionem marg. pro vulgata: τὸν πρῶτον χορὸν, ut ordo et sequentium ratio constaret. Paullo infra comma, quod fuit ante ἔστωντας, postposui, pleneque post τοῦ Θεοῦ intercidi.

3) et VIII—X. ex Corderii edit. Paris. 1644. p. 63—128.

Οὗτοι οἱ ἄγγελοι
σασιν εἰς τὴν χά-
οῦ αἰωνίως ἔστων-
νὰ μὴ συμφωνή-
τὸν Ἑωσφόρον,
ωθοῦσι του Θεοῦ.
τουτο πέρνοντες
ὴν χάριν δὲν ἠμ-
οτὲ νὰ σφάλουσιν,
ὴν φύσιν τους, μὰ
χάριν τοῦ Θεοῦ.
α τὰ σεσημειωμέ-
ουσι πρὸς γνῶσιν
λων, καθ' ὅσον ἀπ-
όγος τῆς παρού-
όμου διδασκαλίας
δόξου. Καὶ γνω-
ἡμεῖς, πῶς μᾶς
καὶ μεσιτεύουσι
εἰς πᾶσαν μας προ-
ὺς ἐπικαλούμεθα,
καλοῦσι δι' ἡμᾶς
καὶ μάλιστα τὸν
κεῖνον, ὅπου εἶναι
μας.

Hi Angeli in gratia Dei jugiter permanent. Quippe quoniam Luciferi ad rebellionem adversus Deum incitamentis aurem non praebuerunt, hanc gratiam adepti non amplius labi possunt; non illud quidem certe ulla naturae suae praestantia, sed mera Dei gratia. Haec ita breviter annotata ad notitiam Angelorum in tantum sufficere arbitramur, quantum compendiariae hujus Orthodoxae doctrinae modus exigere videatur. Itaque cognito jam satis, cum opem nobis auxiliumque Angelos ferre, tum sua nos intercessione juvare, merito omnibus in precibus nostris illos obtestamur, ut Deum nobis propitient; illumque ante alios Angelum, qui praeses noster custosque est.

ώτησις κά.

μην πρέπει νὰ ἔχω-
ὶ τοὺς κακοὺς ἀγ-
;

ῶς οἱ πονηροὶ ἄγ-
κσθήκασιν ἀπὸ τὸν
ί, διατὶ ὅ,τι ἐποίη-
ς, καλὸν τὸ ἐποίη-
εῖνοι μὲ τὴν ἰδίαν
σιν ἐγενήκασι κα-
ὸς μαρτυρᾷ ὁ Κύ-
ν, διὰ τὸν ἄρχον-
λέγων (Ἰωαν. ή.
ῖνος ἀνθρωποκτό-
π' ἀρχῆς· καὶ ἐν
α οὐχ ἕστηκεν, ὅτι
ν ἀλήθεια ἐν αὐ-
λαλῇ τὸ ψεῦδος,

Quaestio XXI.

Poro quid de malis Angelis sentiendum nobis?

Resp. Ipsos quidem bonos omnino a Deo creatos fuisse: quidquid enim fecit Deus, bonum fecit; sed propria voluntate sua improbos evasisse; prout testatur Dominus noster de principe Daemonum loquens (Ioh. VIII, 44.): Ille homicida fuit ab initio, nec in veritate stetit. Non enim est in illo veritas. Quando mendacium loquitur, de suis loquitur. Nam mendax est, illiusque

ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Τοῦτοι εἶναι οἱ ἀρχηγοὶ πάσης πονηρίας, βλάσφημοι τῆς θείας μεγαλειότητος, ἀπατεῶνες [1]) τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, καὶ αὐτοὶ, καὶ τὰ ὄργανά των. [2]) Καθὼς παραδίδωσιν ἡ Γραφὴ λέγουσα· (ά. Πετρ. ε΄. ή.) νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ. Μὲ ὅλον τοῦτο, πρέπει νὰ ἠξεύρωμεν, πῶς οἱ δαίμονες δὲν ἠμποροῦσι νὰ μεταχειρισθοῦσι τὴν δύναμίν τους εἰς κἂν ἕνα ἄνθρωπον ἢ καὶ ἄλλο κτίσμα, χωρὶς νὰ συγχωρήσῃ ὁ Θεός. Καὶ τούτου μάρτυς ἡ Γραφὴ λέγουσα· καὶ παρεκάλουν αὐτὸν οἱ δαίμονες, λέγοντες (Ματθ. ή. λά.)· εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὑπάγετε. Ἀκόμι καὶ τοῦτο πρέπει καθ᾽ ἕνας νὰ ἠξεύρῃ, πῶς δὲν ἠμποροῦσι νὰ ἀναγκάσουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ νὰ ἁμάρτῃ· μόνον μὲ πειρασμὸν τὸν ἐξαπατοῦσι. Διατὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτεξούσιος, καὶ εἰς τὸ αὐτεξούσιον μήτε ὁ ἴδιος Θεὸς φέρνει κἂν μίαν βίαν ἢ ἀνάγκην. Καὶ ἔστων-

pater. Hi impietatis c
auctores et signiferi div
que majestatis blasphem
trectatores sunt; hi mer
humanarum deceptores;
ipsimet tum instrument
sorum, tradente Scri
(I Pet. V, 8.): Sobrii es
vigilate. Nam advers
vester Diabolus tanquam
rugiens obambulat, quae
quem deglutiat. Quae q
quam ita comparata
sciendum tamen, non p
Daemones vim ac violen
suam in hominem ullum
lamque rem aliam nisi
indulgente exercere,
Scriptura (Matth. VIII,
Rogabant vero illum
mones ac dicebant: s
dem nos expellis, perm
nobis abire in gregem
corum. Ille vero dixit
Ite. Porro illud etiam
vis exploratum esse d
minime in illorum manu
situm esse, ut peccare
minem cogant, quem
duntaxat instigationibus
cebrisque in fraudem et
rorem deducunt. Est
libertate sui arbitrii h
praeditus, cui libertati
Deus ipse vim ullam ne
sitatemque infert. Cet
quoniam aeternis supp

1) Recte in marg. vulg. ἀπατεῶντες vocab. correctum quod sua jam forma a Graecitate alienum est. Paullo ante in mann. edit. vitiose φλάσφημοι. 2) Correxi ex τως, quae v non invenitur pro pronomine possessivo, cujus loco artic. encl in usu est. Legi etiam potest τους, quod paullo post exstat.

νὰ εἶναι κατακεκριμέ-
ἰς τὸν αἰῶνα, οὐδέποτε
νται δεκτικοὶ τῆς [1]) θεί-
ίρττος, κατὰ τὸ εἰρημέ-
Ματθ. κέ. μά.)· πορεύ-
ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηρα-
ι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον,
τοιμασμένον τῷ διαβό-
αὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

poenisque multati Daemones sunt, idcirco nullo unquam tempore divinae gratiae misericordiaeque participes fieri possunt, ut dictum est (Matth. XXV, 41.): Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui Diabolo angelisque ejus praeparatus est.

Ἐρώτησις κβ'.

: γνώμην πρέπει νὰ
ωμεν διὰ τὴν ἄλλην
ίσιν;

Quaestio XXII.

De reliquis autem rebus creatis quid statuendum nobis est?

ἰκ. Πῶς ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ
ἶναι ἔκαμε τὰ πάντα μὲ
ρόσταγμά του, καὶ εἰς
στερον ἔπλασε τὸν ἄν-
τον, καὶ τὸν ἔκαμεν αὐ-
ην ἀπάνω εἰς ὅλην τὴν
ιν, ὁποῦ εἶναι ὑποκάτω
οὐρανοῦ, λέγωντας
. ά. κς'.)· ποιήσωμεν ἄν-
πον κατ' εἰκόνα ἡμετέ-
καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ
ἑτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς
ἰσσης [2]), τῶν πετεινῶν
οὐρανοῦ, τῶν κτηνῶν,
πάσης τῆς γῆς. Τὸ αὐτὸ
ι καὶ ὁ ἱερὸς Ψάλτης
λ. ή. ς'. [3])· κατέστησας
ὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χει-
σου· πάντα ὑπέταξας
κάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ,
βατα καὶ βόας ἁπάσας,
ὲ καὶ τὰ κτήνη τοῦ πε-
· τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρα-
, καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς
ἰσσης, τὰ διαπορευόμε-

Resp. Hoc nimirum, quod Deus verbo jussuque suo cuncta e nihilo fecerit; quodque post reliqua omnia hominem creaverit, illumque herum ac dominum rerum, quae sub coelo sunt, omnium constituerit, dicens (Gen. I, 26.): Faciamus hominem ad imaginem nostram et secundum similitudinem; et dominentur piscibus maris, et volucribus coeli, et jumentis, et orbi terrarum universo. Idem et sacer Psaltes adstruit (Psal. VIII, 6.): Praefecisti eum operibus manuum tuarum; subjecisti omnia sub pedes illius: oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres coeli, et pisces maris, qui semitas marinas perambu-

[1]) Liberavi voculam uncinis, quibus ante fuit septa. Post vocem ος comma posui, expulsa media intercisione, quae ex nostra raferri non potest. [2]) Addit LXX. καὶ, perinde atque ante τῶν ῶν. [3]) Vulg. ζ'. Correxi et in vers.

να τρίβους θαλασσῶν, καὶ ἀνωτέρω[1])· ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν. Μὰ διατὶ δὲν ἐφύλαξεν ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν παράδεισον, ὅταν ἦτον ἀθῷος, μὰ ἀπὸ τὸν ἀπηγορευμένον καρπὸν ἐπίασε καὶ ἔφαγε· διὰ τοῦτο ἐστερήθηκεν ἀπὸ τὴν ἀξίαν του καὶ ἀπὸ τὴν κατάστασιν, ὁποῦ εἶχεν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀθωότητός του. Καὶ διωχθεὶς ἀπὸ τὸν παράδεισον τοιοῦτος ἔγινεν, ὅ, τι λογῆς τὸν περιγράφει ὁ Προφήτης (Ψαλ. μθ'. κ'. [2]) λέγωντας· ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. Καὶ ἤκουσεν (Γεν. γ'. ιθ'.)· ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ.

lant. Et paullo antea (v. 5.): Paullo minorem Angelis fecisti eum, gloria et honore coronasti eum. Quoniam vero mandatum Dei in Paradiso, quum adhuc in statu innocentiae homo esset, neglexit de vetitoque fructu carpsit gustavitque; ea re honoribus fortunisque omnibus, queis tempore integritatis suae ornatus fuerat, subito exutus, beatoque pulsus horto, talis omnino evasit, qualem illum Propheta depingit (Psal. XLIX, 20.): Homo quum in honore esset, non intellexit. Comparatus est brutis jumentis, iisque similis factus est. Ideoque hanc sententiam audivit (Gen. III, 10.): Terra es, et in terram reverteris.

Ἐρώτησις κγ'.

Ποία ἦτον ἡ κατάστασις τῆς ἀνθρωπίνης ἀθωότητος, εἴτουν καθαρότητος καὶ ἀναμαρτησίας του;

Ἀπ. Δύο λογιῶν εἶναι ἡ κατάστασις τῆς ἀκακίας εἴτουν ἀθωότητος (κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμ.) [3]). Ἡ πρώτη εἶναι μία προαιρετικὴ ἀλλοτρίωσις ἀπὸ ταῖς ἁ-

Quaestio XXIII.

Cujusmodi erat status Innocentiae hominis sive puritatis et a peccando immunitatis?

Resp. Innocentiae integritatisque status duorum generum est (ex sententia S. Basilii, Homilia in Principium Proverbiorum pag. 184. Bas.). Prior est voluntaria quaedam a peccato discessio; nimirum

1) Margo adjicit: εἰς τὸ αὐτὸ i. e. *in eodem hymno*. Talia modo adduntur ab hoc auctore, modo omittuntur. Vox ἀνωτέρω sufficit. Vers. et hic falso laudabat v. 6. 2) Vulg. κά, vers. 21. Accommodavi textum ad nostras editt. 3) Verba εἰς — Παροιμ. apud Normiu marg. posita ab Hofmanno textui inserta invenio.

ιας, ἤγουν ὅταν λείπῃ
ρωπος μὲ τὴν ἰδίαν
ροαίρεσιν ἀπὸ τὰ ἁ-
ήματα, διὰ τὴν γυμ-
ν, ὁποῦ ἔχει, καὶ μα-
συνήθειαν εἰς τὰ κακά.
ντέρα εἶναι ἡ ἄγνοια
ἀπειρία τοῦ κακοῦ,
ὅταν δὲν γνωρίζῃ,
δοκίμασε καθόλου τὸ
ἢ διὰ τὴν ἡλικίαν
ἢ δι' ἄλλαις αἰτίαις.
ατὰ τὸν δεύτερον τοῦ-
όπον ἦτον εἰς τὸν 'Α-
ἀθωότης καὶ ἡ ἀκα-
πρὶν ἁμάρτῃ, κατὰ
τελειότητα καὶ δι-
ύνην ἔμφυτον, τόσον
ὸ μέρος τῆς διανοίας,
καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς
εως· εἰς τὴν διάνοιαν
λείεται πᾶσα ἐπιστή-
ὶ εἰς τὴν θέλησιν πᾶ-
ιστότης καὶ καλοσύνη.
γνωρίζωντας ὁ 'Αδὰμ
εὸν καλώτατα (καθ'
ἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον
τον συγκεχωρημένον,
αθ' ὅσον ἔπρεπε) μὲ
, ὁποῦ ἐγνώριζε τὸν
ἐγνώριζεν ὅλα τὰ πρά-
μετ' ἐκεῖνον. Καὶ
ἔχομεν σημάδια ἀ-
α εἰς τὰ ἄλλα, ὁποῦ
ήκασιν εἰς τὸν 'Αδὰμ
ὰ ζῶα, διὰ νὰ τοὺς
ὄνομα. Καὶ τὰ ὠνό-
καθ' ἕνα ἀπ' αὐτά.
οῖον ἐγεννᾶτο ἀπὸ τὸ
ορίζῃ τὴν φύσιν τους,
ὸ ἄλλην μάθησιν, μό-
τὸ τὸ νὰ μελετᾷ καὶ
νάζῃ περὶ Θεοῦ, καὶ
κείνου χριστότητας.
δὲ τῆς θελήσεως, αὐ-

quum homo, cui ex diuturno vitiorum exercitio ac consuetudine (nota mala sunt), proprio deliberatoque consilio peccata deserit. Alter, simplex quaedam mali inscientia et imperitia est, quando mali penitus ignarus quispiam inexpertusque est; sive per tenellam aetatulam suam, sive caussas alias. Posteriore hoc modo ante lapsum comparata innocentia Adami integritasque fuit; cunjuncta cum summa absolutaque perfectione ac justitia insita intellectus pariter voluntatisque, ita ut in intellectu scientia omnis includeretur, in voluntate probitas omnis et honestas. Quando itaque perfectissimo sane modo, (quantum illo temporis habitu concessum ipsi ac decorum erat,) Deum cognoscebat Adamus; ideo hoc ipso, quod Deum cognoscebat, cetera item omnia per ipsum noscitabat. Cujus rei clarum inter alia indicium habemus, quum ad Adamum animantes omnes convenie-bant, ut iis sua nomina daret, quas ille etiam singulatim suis appellabat nominibus. Inde id autem fiebat, quod animantis cujusque naturam ac indolem perspectam haberet, non parta aliunde instructus scientia, sed ex eo, quod de Deo illiusque beneficiis secum meditaretur commentareturque. Iam quod ad

τῃ πάντοτε ὑπετάσσετο εἰς τὸν λόγον· καλᾷ καὶ πάντοτε νὰ ἦτον ἐλεύθερα, καὶ ἦτον ἐξουσία εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ἁμάρτῃ, ἢ νὰ μὴν ἁμάρτῃ. Καθὼς λέγεται εἰς τὴν Γραφὴν (Σειρ. ιε'. ια'.)· μὴ εἴπῃς, ὅτι διὰ Κύριον ἀπέστην. Ἃ γὰρ ἐμίσησεν, οὐ ποιήσεις. Μὴ εἴπῃς, ὅτι αὐτός με ἐπλάνησεν. Οὐ γὰρ χρείαν ἔχει ἀνδρὸς ἁμαρτωλοῦ. Πᾶν βδέλυγμα ἐμίσησεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἔστιν ἀγαπητὸν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. Αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς ἐποίησεν ἄνθρωπον, καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν χειρὶ διαβουλίου αὐτοῦ. Ἐὰν θέλῃς, συντηρήσεις ἐντολὰς καὶ πίστιν, ποιῆσαι εὐδοκίας. Παρέθηκέ σοι πῦρ καὶ ὕδωρ, οὗ ἐὰν θέλῃς ἐκτενεῖς τὴν χεῖρά σου. Ἔναντι ἀνθρώπων ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος· καὶ ὃ ἐὰν εὐδοκήσῃ, δοθήσεται αὐτῷ. Καὶ μετ' ὀλίγα (στιχ. κ'.)· οὐκ ἐνετείλατο οὐδενὶ ἀσεβεῖν, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἄνεσιν οὐδενὶ ἁμαρτάνειν. Εἰς τοιαύτην λοιπὸν τῆς ἀθωότητος καὶ ἀναμαρτησίας κατάστασιν ἦτον ὁ ἄνθρωπος ὅμοιος τοῖς ἀγγέλοις. Μὰ ὡς ἂν ἔσφαλε μὲ τὴν παράβασιν, παρευθὺς εἰς τὸν ἴδιον τόπον τοῦ παραδείσου, πέρνωντας τὴν κατάστασιν τῆς ἁμαρτίας, ἐγίνηκε θνητός. Οὕτω γὰρ ἡ ἁγία Γραφὴ παραδίδωσι (Ῥωμ. ς'. κγ'.), λέγουσα· τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος. Καὶ τότε παρευθὺς ἔχασε τὴν τελειό-

voluntatem attinet; illa rationi perpetuo obtemperabat, quanquam et tum suam semper libertatem retineret, et situm plane in hominis esset potestate, sive peccaret sive non peccaret, sicut in scriptura dicitur (Sirach. XV, 11.): Ne dixeris: propter Dominum defeci; non enim facere debes, quae illi odiosa sunt. Ne dixeris: ipse me in errorem impulit. Nihil enim illi homine peccatore opus est. Odit Dominus omnem abominationem, eademque illum timentibus haudquaquam accepta est. Ipse ab initio hominem fecit, eumque in manu consilii sui dimisit. Si voles, mandata et fidem servabis; faciendo, quae illi grata sunt. Ignem et aquam proposuit tibi; utrum voles, ad id extendes manum tuam. Vita et mors coram hominibus est; dabiturque illi, utrum ipsi placuerit. Et mox (v. 20.): Nulli impie agere praecepit; nulli peccandi licentiam tribuit. Hujusmodi igitur innocentiae ac impeccabilitatis in statu simillimus Angelis homo erat. Simulac vero per transgressionem praecepti peccavisset, continuo eodem Paradisi loco, suscepto peccati statu, mortalis evasit, tradente ita Scriptura (Rom. VI, 23.): Stipendium peccati mors est. Mox amissa rationis et intelligentiae perfectione, etiam voluntas in malum

ῦ λόγου καὶ τῆς γνώ-
αὶ ἡ θέλησις ἔκλινε πε-
ρον εἰς τὸ κακὸν κα-
τὸ καλόν. Καὶ οὕτως
στασις τῆς ἀθωότητος
ακίας, ἔστωντας καὶ
μάθῃ τὸ κακὸν, ἄλλα-
ς κατάστασιν ἁμαρ-
καὶ ὁ τέλειος ἄνθρω-
ῖσον ἐταπεινώθηκεν,
ὰ λέγῃ μὲ τὸν Δαβὶδ
κβ'. ς'.)· ἐγὼ δὲ εἰμὶ
ξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος.

Ἐρώτησις κδ'.
τάχα ὅλοι οἱ ἄνθρω-
ὑποκείμενοι εἰς τὴν
ν ἁμαρτίαν;

Καθὼς ὅλοι οἱ ἄν-
ι ἦσαν εἰς τὴν κατά-
τῆς ἀθωότητος εἰς
ἀμ, τέτοιας λογῆς καὶ
ἔσφαλεν, ὅλοι ἔσφα-
αὐτὸν, καὶ ἔμειναν
ὴν κατάστασιν τῆς
ίας. Διὰ τοῦτο ὄχι
ἰς τὴν ἁμαρτίαν ὑπό-
ι, μὰ καὶ εἰς τὴν τι-
ν διὰ τὴν ἁμαρτίαν.
ία τιμωρία γνωρίζε-
τούτην τὴν ἀπόφα-
ὶ Θεοῦ· (Γεν. β'. ιζ'.)
ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ'
, θανάτῳ ἀποθανεῖ-
Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπό-
(Ρωμ. ε'.ιβ'.) ἀναφέρ-
; λέγει· ὥσπερ δι' ἑνὸς
ου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν
εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς
ίας ὁ θάνατος, καὶ
εἰς πάντας ἀνθρώ-
θάνατος διῆλθεν, ἐφ'
ες ἥμαρτον. Διὰ τὴν
ἀφορμὴν ἀκόμι εἰς

quam in bonum, pronior facta est. Atque hoc pacto integritatis innocentiaeque status, homine malum jam experto, in statum peccati transiit, illeque antea perfectus homo eo humilitatis redactus est, ut jam merito cum Davide dicat (Psal. XXII, 6.): Ego vermis sum, non homo.

Quaestio XXIV.

Numquid vero eidem omnes homines peccato sunt obnoxii?

Resp. Quemadmodum homines omnes durante innocentiae statu in Adamo fuerunt; eodem modo, ex quo lapsus ille fuit, in ipso omnes collapsi, simul in statu peccati permanserunt. Quamobrem non solum peccato, sed ejus caussa, poena item tenentur. Quae poena hoc Dei edicto promulgatur (Gen. II, 17.): Quacunque die de arbore ista comederitis, morte moriemini. Refert id ipsum et Apostolus (Rom. V, 12.): Ut per unum hominem peccatum in mundum introiit, et per peccatum mors; quae hoc pacto in mortales omnes pervasit, quod in illo omnes pec-

τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μας συλλαμβανόμεθα μὲ τὴν ἁμαρτίαν τούτην καὶ γεννώμεθα, καθὼς λέγει ὁ ἱερὸς Ψάλτης (Ψαλ. νά. ζ'.)· ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου. Καὶ καλεῖται τὸ ἁμάρτημα τοῦτο προπατορικὸν, πρῶτον μὲν διατὶ προτήτερα ἀπ' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἤθελε μολυνθῇ ἀπὸ κἂν ἕνα ἄλλο ἁμάρτημα. Καλᾷ [1]) καὶ ὁ διάβολος νὰ ἦτον διεφθαρμένος μὲ τὴν ἁμαρτίαν του, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὴν παρακίνησιν καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐβλάστησε τὸ λεγόμενον τοῦτο προπατορικὸν ἁμάρτημα, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Ἀδὰμ, ὁποῦ τὸ ἔκαμεν, εἶναι ὑποκείμενος, καὶ ἡμεῖς, ὅπου καταβαίνομεν ἀπ' αὐτόν. Δεύτερον, διατὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν συλλαμβάνεται παρὰ ἐν ἁμαρτίᾳ.

caverunt. Quapropter ‹ in utero materno mox hoc peccato concipimu‹ scimurque, teste sacro ‹ te (LI, 7.): Ecce enim i‹ quitatibus conceptus su‹ in peccatis mea me mate‹ cepit. Quod peccatum tum, (sive Originale), a latur; primum ideo, quo te illud nullo dum alio cato infectus homo fuit metsi jam tum per la suum corruptus esset D lus; quo etiam instigante lulare in homine hoc i avitum peccatum coepi et Adamus, auctor eju effectorque, obnoxius et nos omnes, qui ab il nus ducimus. Deinde, nemo mortalium, nisi hac naturae contagione, cipitur.

Ἐρώτησις κέ.

Quaestio XX‹

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐγνώριζε τὸν Ἀδὰμ, πῶς ἔμελλε νὰ σφάλῃ, διατί τὸν ἔπλασε;

Quando autem lapsuru‹ mum norat Deus, qu quaeso, illum condi‹

Ἀπ. Ὄχι μόνον διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κακίαν τοῦ Ἑωσφόρου, καὶ πρὶν τὸν κάμει, ἤξευρε καλώτατα· καὶ διὰ κάθα μικρὸν λογισμὸν, καὶ διὰ κάθα κάμωμα, [2]) τί ἔμελλε νὰ λογιάσῃ, καὶ νὰ

Resp. Non modo l‹ Adami, verum et m‹ Luciferi, priusquam u que conderet, planissi‹ vit Deus. Immo et mi simas quasque cogita‹ actionesque singulas, cogitaturus acturusqu

---

1) Scripsi ita pro vulgata καλὰ, quae a graeco alienius vi‹ esse. Notat vero καλᾷ καὶ quamquam, ut patet ex qu. 30. scribendi ratio. 2) Sic e marg. Vulg. κτίσμα.

ŗ. Μὲ ὅλον τοῦτο δὲν
ησεν ὅτι τὸ ἀνθρώπινον
ιτημα ἢ τοῦ διαβόλου
νηρία νὰ νικήσῃ τὴν
᾽ του ἀγαθότητα (Δαμ.
β΄. κεφ. κζ΄). Διὰ φανέ-
ν λοιπὸν μεγαλητέρην
ἀγαθότητός του ἔπλασε
ἄγγελον ἐκεῖνον καλὸν,
ωτὸς μὲ τὴν ἰδίαν του
σιν καὶ προαίρεσιν ἐγί-
κακός· ὁμοίως καὶ τὸν
ωπον, ὁποῦ ἔσφαλε μὲ
παρακίνησιν ἐκείνου.
λον τοῦτο εἰς τὸν ἄν-
τον ὁ Θεὸς ᾠκονόμη-
ὥστε [1]) μὲ τὴν ἁμαρ-
ἐκείνου περισσότερον
ἐμψῃ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγα-
· ἐπειδὴ εἶχε νὰ πέμψῃ
μονογενῆ του Υἱὸν εἰς
οιλάδα ταύτην τῆς γῆς,
ἐρῃ σάρκα ἀπὸ τὴν κα-
ιάτην Παρθένον μὲ
συνεργίαν τοῦ ἁγίου
ματος, διὰ νὰ ἐξαγο-
τὸν ἄνθρωπον, καὶ
ν ἀναβάσῃ εἰς τὴν βα-
ν του μὲ μεγαλητέρην
ν παρὰ ὁποῦ ἦτον εἰς
αράδεισον, διὰ αἰσχύ-
οῦ διαβόλου. Καὶ διὰ
ἡ ἁμαρτία ἐκείνη δὲν
ισε τὸν Θεὸν νὰ μὴν
η τὸν ἄνθρωπον.

quando esset. Neque tamen aut peccato hominis, aut improbitate Diaboli, divinam bonitatem suam vinci superarique passus est. (Damasc. II. cap. 27. Adde Dialog. κατὰ Μανιχαίων. p. 542. 556.) Itaque ut tanto illustrior illa testatiorque fieret; illum quidem Angelum bonum creabat, qui sua postmodum voluntate ac arbitrio, impius sceleratusque evasit, consimiliter et hominem, Daemonis instinctu deinde lapsum. Verum enim vero cum homine illum in modum egit Deus, ut per lapsum illius majorem in modum sua effulgeret bonitas; quippe unigenam filium suum in terrestrem hanc vallem demittere poterat, qui carne de Virgine castissima opera Spiritus sancti adsumta, hominem redimeret; majoreque gloria, quam olim in Paradiso habuerat, exornatum, cum infamia ac dedecore Diaboli, in coeleste regnum suum subveheret. Ideoque nec illud hominis peccatum, ab ipsius creatione Deum deducere atque revocare potuit.

---

[1]) Effectus quum significetur, praestat marginis lectio ὥστε vul. ὅτι, commate post ἐκεῖνον deleto.

Ἐρώτησις κς΄.

Ἂν ὁ Θεὸς ἐγνώριζε τὰ πάντα πρὶν τὰ κτίσῃ[1]), τάχα καὶ ὅλα τὰ ἐπροώρισεν ὁμοίως καλὰ καὶ κακὰ, νὰ μὴ γίνουνται ἀλλοιῶς, παρὰ καθὼς γίνουνται;

Ἀπ. Ὁ Θεὸς πρὶν τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου ὅλα τὰ πράγματα τὰ ἐπρογνώριζε, μὰ μόνα τὰ ἀγαθὰ ἐπροώρισεν (ὡς λέγει ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς Βιβ. β΄. κεφ. λ΄.)· διατὶ τὸ νὰ προωρίζῃ τὰ κακὰ, εἶναι ἐναντίον εἰς τὴν θείαν ἀγαθότητα. Κακὸν δὲ νόμιζε μόνον τὴν ἁμαρτίαν· ἐπειδὴ οὐδένα κυρίως κακὸν εὑρίσκεται εἰς τὸν κόσμον, μόνον ἡ ἁμαρτία, ἡ ὁποία εἶναι ἡ παράβασις τοῦ θείου νόμου καὶ τῆς θείας θελήσεως (Δαμ. εἰς τὸ περὶ δύο θελήσεων τοῦ Χριστοῦ.). Τὰ δὲ ἐπίλοιπα, ὅπου ὁ Θεός μᾶς τιμωρᾷ διὰ τὰς ἁμαρτίας μας, οἷον θανατικὰ, πολέμοι, ἀσθένειαι καὶ τὰ ὅμοια, λέγονται κακὰ ὡς πρὸς ἡμᾶς (Βασίλ. ὁμιλ. θ΄. ὅτι οὐκ αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός.), διατὶ μᾶς φέρουσιν ὀδύνας καὶ λύπας, ὅπου ἀποτρεπόμεθα. Μὰ εἰς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι κακά· διατὶ ἔχουσι δύναμιν ἀγαθοῦ· ἐπειδὴ, τιμωρῶντας ἡμᾶς μετ' αὐτὰ, μᾶς παρακινᾷ εἰς τὸ ἀγαθόν. Καὶ ὅταν

Quaestio XXVI.

Si norat igitur omnia Deus antequam conderet, an bona ac mala omnia item praedestinavit, ne aliter fiant, quam fiunt?

Resp. Res quidem universas ante creationem praescivit Deus, sed bonas duntaxat praedestinavit: (uti loquitur S. Damascenus, lib. II. cap. 30.) nam illud divinae bonitati repugnat, ut malas praefiniat. Malum autem non aliud existimandum est, quam peccatum. Nam praeter peccatum, quae divinae legis voluntatisque transgressio est, si proprie loquimur, nihil in orbe mali reperitur (Idem in: de duabus Christi voluntatibus.). At cetera, quibus ob noxias nostras Deus in nos animadvertit, ut pestilentia, bella, morbi, aliaque ejusmodi; respectu nostri mala dicuntur (Basil. Homil. IX. Deum non esse malorum caussam.), quoniam aerumnas nobis atque dolores afferunt, quos fugimus ac aversamur. Ceterum Deo nequaquam mala sunt; siquidem vim quandam boni habent. Iis enim nos castigans ad bonum excitat. Ideoque quum dicit Scriptu-

---

1) Ex marg. pro vulg. *κτίσει*. nisi forte haec etiam forma pro conj. habenda est, veluti p. 93. *ἠμπορέσει* conj. habendus est post verb. *ἐθέλειν*. quod in enunciat. conditionat. postulat conj. nulla interjecta partic.; veluti p. 98. qu. 48. Part. II. qu. 15.

Γραφὴ (Ἀμὼς γ'. ς'.)· κακία ἐν πόλει, ἣν ς οὐκ ἐποίησεν; ὀνο-τὴν δικαίαν παίδευ-Θεοῦ κακίαν. Ἀκό-να μόνον ὁ Θεὸς προο-κατὰ τὴν σοφίαν καὶ σύνην του, ὁποῦ δὲν νται εἰς τὴν ἐξουσίαν ικήν μας νὰ γενοῦσι. κεῖνα τὰ ἀγαθὰ, ὅπου νται εἰς τὴν ἐξουσίαν ὰ γενοῦσι, τὰ προ-ζει[1], συντρέχων καὶ κατὰ τὴν εὐδοκίαν τὴν θέλησίν μας· τὸ δὲν ἀνελεῖ τὴν φύ-ῦ αὐτεξουσίου.

ra (Amos. III, 6.): Numquid ullum in civitate malum est, Dominus non fecit? tum justam Dei castigationem malum vocat. Porro illa duntaxat praedeterminat Deus, secundum sapientiam justitiamque suam, quae utrum fiant, nec ne, id in nostra potestate situm non est. Verum bona illa, quae ut fiant, in nostra manu est, praecognoscit; ita vero, ut simul et ipse, ex propensa voluntate sua, cum nostra voluntate concurrat. Quod naturae liberi Arbitrii nihil quidquam officit.

Ἐρώτησις κζ'.

ναι τὸ αὐτοξούσιον;

. Τὸ αὐτεξούσιον τοῦ που εἶναι μία θέλησις ρα καὶ ἀπολελυμένη. γεννᾶται ἀπὸ τὸν λο-σμὸν, εἴτουν τὸ λο-, εἰς τὸ νὰ ἐνεργᾷ τὸ ν, ἢ τὸ κακόν· ἐπει-λογικὰ κτίσματα πρέ-ἔχουσι φύσιν ἐξου-κὴν, καὶ νὰ τὴν με-ίζουνται ἐλευθέρως, ὄντος τοῦ λόγου. Καὶ ὁ λόγος, ὅταν ὁ ἄν-ς ἦτον εἰς τὴν κα-σιν τῆς ἀθωότητος, πρὶν ἁμάρτῃ, ἦτον ιθορος εἰς τὴν τελειό-του, καὶ διὰ τὴν ἁμαρ ἐφθάρη. Μὰ ἡ θέλη-

Quaestio XXVII.

Quid est Arbitrium liberum?

Resp. Liberum hominis Arbitrium est libera et absoluta illius voluntas, orta a ratione sive rationali anima ad bonum, aut malum efficiendum. Quibus enim in rebus mens ratioque inest, eas naturam cum potestate sui arbitrii conjunctam habere, eamque duce ratione libere exercere oportet. Haec autem ratio quamdiu in statu innocentiae homo stetit, hoc est, antequam peccaret, incorrupta et perfecta erat; per lapsum corrupta fuit. At voluntas, etiamsi quod ad appetitum boni, aut mali, il-

[1] Hoc verbum flagitat sententiae ratio et Damasceni expositio lg.: προορίζει.

σις, καλᾶ καὶ νὰ ἔμεινεν ἀβλαβής, εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμᾷ τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν· ἔγινεν μ' ὅλον τοῦτο εἰς κάποιους πλέον ἐπιῤῥεπὴς καὶ κλίνει πρὸς τὸ κακόν, καὶ εἰς ἄλλους πρὸς τὸ καλόν. Διὰ τὸ ὁ ὁποῖον μέγας Βασίλειος (Εἰς τὸν Ἡσ. ιδ') λέγει οὕτως· „ἀπὸ τὴν ἰδίαν του θέλησιν καὶ προαίρεσιν ὁ καθεὶς ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἢ σπέρμα ἅγιον, ἢ τὸ ἐναντίον. Ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· (α'. Κορ. δ'. ιε'.) ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· καὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια, ὅπου (Ἰωαν. α. ιβ.) λέγει· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.“ Δείχνει ὁ ἅγιος τοῦτος διδάσκαλος, πῶς, καλᾶ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ἐβλάβη μὲ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, μ' ὅλον τοῦτο καὶ τῶρα κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν εἰς τὴν προαίρεσιν τοῦ καθ' ἑνὸς στέκεται τὸ νὰ εἶναι καλὸς καὶ τέκνον Θεοῦ, ἢ κακὸς καὶ υἱὸς διαβόλου· ὅλον τοῦτο εἶναι εἰς τὸ χέρι καὶ ἐξουσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ εἰς μὲν τὸ καλὸν ἡ θεία χάρις συμβοηθᾷ· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ κακὸν ἡ ἰδία γυρίζει τὸν ἄνθρωπον, χωρὶς νὰ ἀναγκάσῃ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου.

laesa maneret; nihilominus in nonnullis haud paullo propensior atque ad malum inclinatior evasit: in aliis rursus ad bonum. De quo ita loquitur magnus Basilius (in Iesai. XIV.): Per voluntatem quisque suam arbitriumque, aut semen sanctum, aut contrarium esse potest. Audi sodes Paulum dicentem (I Cor. IV, 15.): Ego vos in Christo Iesu per Evangelium genui. Audi et haec Scripturae verba (Ioh. I, 12.): Quotquot illum receperunt, iis potestatem dedit, ut filii Dei fierent. Quo sane sanctus doctor declarat, quamvis et ipsa hominis voluntas peccato originis misere labefactata fuerit; nihilominus etiam praesenti hoc tempore in cujusque arbitrio positum esse, ut bonus Deique filius sit, aut e contrario improbus filiusque Diaboli. Hoc omne, inquam, in manu atque potestate hominis situm est, ita tamen, ut in bonum divina gratia homini adjutrix sit, eumque item a malo retrahat; at non ut arbitrium hominis suis ingratiis compellat.

Ἐρώτησις κη'.

Ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄνθρωποι γεννοῦνται εἰς τὴν κατάστα-

Quaestio XXVIII.

Siquidem vero in statu peccati nascuntur homines, an

ς ἁμαρτίας, τάχα
τὸ σῶμα εἶναι ἀπὸ
α τοῦ Ἀδὰμ, ἢ μα-
ἡ ψυχή;

Τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώ-
πὸ τὸ σπέρμα τοῦ
ταβαίνει· μὰ ἡ ψυ-
ται ἀπὸ τὸν Θεὸν,
ἔγει ἡ Γραφὴ (Ζαχ.
ὁ Κύριος ἐκτείνων
, καὶ θεμελιῶν γῆν,
ἀσσων πνεῦμα ἀν-
ἐν αὐτῷ. Καὶ ἀλ-
Ἐκκλ. ιβ΄. ζ΄.)· καὶ
ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν
ἦν· καὶ τὸ πνεῦμα
πρὸς τὸν Θεὸν,
ν αὐτό. Πρὸς τού-
ἡ ψυχὴ ἤθελεν εἶναι
σπέρμα τοῦ ἀνθρώ-
ζὶ μὲ τὸ κορμὶ ἤθε-
ναποθνήσκειν, καὶ
αλυθῇ εἰς χοῦν. Τοῦ
ὸ ἐναντίον βλέπομεν
Γραφὴν, ἐκεῖ ὅπου
ὸς, (Λουκ. κγ΄. μγ΄.)
ας τοῦ λῃστοῦ εἰς
υρὸν, εἶπεν· ἀμὴν
, σήμερον μετ᾽ ἐμοῦ
ῷ παραδείσῳ. Δια-
ρμίν του ἔμεινεν εἰς
υρὸν, ἡ δὲ ψυχή του
μα ἀθάνατον ἐπῆγε
τὸν Χριστὸν εἰς τὸν
σον. Μὰ ἂν ἤθε-
ι ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ
ου, μαζὶ μὲ τὸ κορ-
ν ἀποθάνῃ εἰς τὸν
. Ἔπειτα δὲ πῶς
ν ἠμπορέσει νὰ ἀλη-
ι τὰ λόγια τοῦ Κυ-
ῶν, ὅπου εἶπεν· οὐκ
τε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ
ῦ (Ματθ. κβ΄. λα΄.)

igitur corpus solum de semine Adami est an vero etiam Anima?

Resp. Corpus humanum ex semine Adami descendit, anima vero a Deo oritur, teste Scriptura (Zach. XII, I.): Dominus, qui expandit coelum, et fundat terram, et format Spiritum hominis in eo. Et alibi (Eccles. XII. 7.): Et redeat pulvis in terram, quemadmodum fuerat, et Spiritus ad Deum revertatur, qui dedit illum. Super haec si semine humano procrearetur anima, haud dubie item cum corpore commoreretur solvereturque in pulverem. Atqui contrarium in sacris literis, quo loco cum latrone in cruce colloquitur Christus, adstrui videmus (Luc. XXIII, 43.): Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Quippe corpus latronis in cruce remanebat, at anima, ut Spiritus immortalis, cum Christo Paradisum ingressa est. Quae si humano satu genita fuisset, utique etiam suo cum corpore in cruce esset exstincta. Poro, quo alio pacto hisce Domini nostri verbis ratio constare possit, quum dixit (Matth. XXII, 31.): Annon legistis, quod vobis a Deo dictum fuit: ego sum Deus

λέγοντος· ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ· οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων. Τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ γροικᾶται ὄχι διὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν ψυχήν· διατὶ τὰ σώματα τῶν νεκρῶν εἰς χοῦν ἀνελύθησαν· μὰ ἀληθεύει ὁ λόγος διὰ τὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία, ἔστωντας καὶ νὰ εἶναι ζῶσα εἰς κάθα καιρὸν, στέκεται ἔμπροσθεν εἰς τὸν Θεόν. Μὰ ἂν ἤθελεν εἶναι καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὸ ἴδιον σπέρμα, ὅπου εἶναι καὶ τὸ κορμὶ, μαζὶ ἐθέλασι συναποθνήσκειν. Καὶ δίδοται ἀπὸ τὸν Θεὸν ἡ ψυχὴ, ἀφ' οὗ ὀργανισθῇ τὸ κορμὶ καὶ γένῃ [1]) ἐπιτήδειον εἰς τὴν ὑποδοχήν της· καὶ ὅταν δίδοται εἰς αὐτὸ, χύνεται εἰς ὅλον τὸ κορμὶ, ὡς ἂν τὸ πῦρ εἰς τὸ ἀναμμένον σίδερον. Μὰ μὲ πλέον ἐξαίρετον λόγον εὑρίσκεται εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ εἰς τὴν καρδίαν.

Abraami, et Deus Isaaci, et Deus Iacobi; at Deus non mortuorum Deus est, verum viventium. Quae non de corpore verum de anima exaudienda sunt. Quippe dudum jam defunctorum patrum istorum in pulveres dissipata corpora erant; at de anima vera est oratio, quae ut omni tempore vivit, ita semper in conspectu Dei adstat. Sin autem eodem illo seminio, unde corporis constructa erat fabrica, conflata anima fuisset; eadem haud dubie involuta ruina cum corpore suo interierat. Inseritur autem a Deo anima corpori, membris suis organisque jam performato, animaeque recipiendae accommodato inserta, continuo per totam ejusdem compagem diffunditur, more ignis, qui se in omnes ferri candentis sinus insinuat. Praecipuum tamen domicilium in capite, atque corde habet.

Ἐρώτησις κθ'.

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ποιητὴς πάντων, λοιπὸν πρέπει καὶ ὅλωνῶν νὰ προνοᾶται;

Ἀπ. Οὕτως εἶναι ἡ ἀλή-

Quaestio XXIX.

Quoniam vero rerum omnium creator Deus est, decetne igitur illum omnibus itidem providere?

Resp. Ita prorsus: quip-

1) Addidi vocabulo *γένῃ* jota subscr. ut esset verbi conj. neve quisquam de subst. cogitet, quale a vers. exprimi videatur. Ut expeditior esset locus comma post *κορμὶ* expunxi, quum idem maneat subj. Ex loco, qui paullo post ex Damasceno arcessebatur libr. I. 17., nihil potest ad loci explicationem et crisin conferri, quum in eo nec de ortu nec de sede animae agatur. Delevi igitur. Ille auctor II. 12. usq. ad fin. libr. suam de anima sententiam exponit, Aristotelem, Nemesium et Maximum secutus, et in pluribus locis aliis facultatibus alias sedes esse declarat, veluti c. 19. virtuti cogitandi *τῷ διανοητικῷ* medium cerebrum *μέσην κοιλίαν του ἐγκεφάλου*.

ὁ μικροῦ ἕως με-
λα τὰ γνωρίζει μὲ
ν καὶ ὅλωνῶν προ-
καϑ' ἑνὸς ὅσα ἔκα-
ὃς ἠμποροῦμεν νὰ
σωμεν ἀπὸ τὰ λό-
Χριστοῦ, ὅπου
. κϑ'.) λέγει· οὐχὶ
υϑία ἀσσαρίου πω-
αὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ
ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ
ρὸς ὑμῶν. Ὑμῶν
ες τῆς κεφαλῆς πᾶ-
μημέναι εἰσιν. Ἡ
ούτη φανερώνεται
ν παλαιὰν Γραφὴν
μα τὸ Δαβιδικὸν,
ει (Ψαλ. ρμέ. ιέ.)·
μοὶ πάντων εἰς σὲ
(Κύριε) καὶ σὺ δί-
τροφὴν αὐτῶν ἐν
· ἀνοίγεις σὺ τὴν
,[1]), καὶ ἐμπιπλᾷς
εὐδοκίας.

ώτησις λ'.

ἶναι τάχα εἰς τὰ
ρόγνωσις, προορι-
αὶ πρόνοια;

Πρόγνωσις, προορι-
πρόνοια εἶναι δια-
ῖς ἐνεργείαις εἰς τὰ
τὶ ἡ πρόνοια ἀνα-
ἰς τὰ κτιστὰ πράγ-
ἡ πρόγνωσις καὶ
ϑμὸς εἶναι εἰς τὸν
ν παρὰ νὰ γενοῦ-
ὰ κτίσματα, καλᾷ
φορετικὸν τρόπον.
ωσις εἶναι μία γνῶ-

pe a minimis ad usque maxima accuratissime omnia cognoscit, omniumque, quae fecit, curam separatim singulatimque habet, ut ex verbis Christi facile intelligi licet (Matth. X, 29.): Nonne duo passerculi asse uno veneunt? et unus tamen ex iis sine patre vestro in terram non decidet. At capitis vestri pili etiam omnes numerati sunt. Eadem haec Providentia in Veteri Testamento ore Davidis luculenter explicatur, quum ait (Psal. CXIV. 15.): Oculi omnium in te sperant Domine, et tu escam illorum tempore opportuno largiris. Aperis tu manum tuam, et imples omne animal beneplacito.

Quaestio XXX.

Idemne in divinis valent vocabula Praescientiae, Praedestinationis atque Providentiae?

R e s p. Praescientia, Praedestinatio et Providentia diversas in divinis habent potestates. Nam Providentia res jam creatas respicit; at Praescientia Praedestinatioque in Deo sunt, priusquam ullae res creatae exsistant, quanquam modo quodam distincto. Praescientia enim nuda rerum

---

[1]) tt. LXX. τὰς χεῖράς σου. Verb. ἐμπιπλᾷς insignivi

σις τῶν μελλόντων, χωρὶς περιορισμὸν τῶν εἰδῶν, ἤγουν χωρὶς νὰ διορίζῃ τὶ καὶ τὶ νὰ γένῃ. Ὁ δὲ κατὰ πρόγνωσιν προορισμὸς εἶναι διορισμὸς τῶν εἰδῶν· ἤγουν διορίζει καὶ τί μέλλει νὰ γένῃ, μὰ μόνον τὸ καλὸν, καὶ ὄχι τὸ κακόν. Διατὶ ἂν ἐδιώριζε καὶ τὸ κακὸν, ἤθελεν εἶναι ἐναντίος εἰς τὴν φυσικὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο εὐλόγως ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν ἀπὸ τὰ καθ' ἡμᾶς, πῶς εἰς τὸν Θεὸν πρῶτον εἶναι εἰς τὴν τάξιν ἡ πρόγνωσις, δεύτερον ὁ προορισμός, ἔπειτα μετὰ τὴν κτίσιν ἀκολουθεῖ ἡ πρόνοια τῶν κτισμάτων. Τὸ ὁποῖον ὁ Ἀπόστολος (Ῥωμ. η. κθ'.) φανερᾷ μᾶς τὸ ἐδίδαξε λέγωντας· ὅτι οὓς προέγνω, τούτους καὶ προώρισεν, οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε. Καὶ ὁ τοιοῦτος λογισμὸς πρέπει νὰ εἶναι διὰ μόνον τὸν ἄνθρωπον, διατὶ τὰ ἄλλα κτίσματα (ἔξω ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ὅπου εἶναι εἰς βεβαίαν καὶ ἀκίνδυνον κατάστασιν) δὲν περικρατοῦνται εἰς τὸν προορισμόν· ἐπειδὴ δὲν ἔχουσιν αὐτεξούσιον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι εἰς αὐτὰ κἂν ἕνα ἁμάρτημα, καὶ ὅ, τι κάμνουσιν, ὅλον ἐκεῖνο τὸ κάμνουσιν ἀπὸ τὴν φύσιν. Καὶ διὰ τοῦτο μήτε τιμωροῦνται μήτε δοξάζονται.

futurarum cognitio est, sine determinata earundem specificatione, sic nimirum, ut non necessario definiat, hoccine an illud plane futurum sit. Atqui Praedestinatio Praescientiae juncta specierum ipsarum determinatio est, quid omnino fieri debeat definiens. Definit autem bonum duntaxat non malum. Nam si malum quoque definiret Praedestinatio, jam essentiali Dei bonitati contraria esset. Itaque secundum nostrum concipiendi statuendique modum recte atque probabiliter etiam de Deo dici potest: ordine primam Praescientiam esse, secundam Praedestinationem, denique creatis jam rebus earum sequi Providentiam. Quod perspicue nos docet Apostolus (Rom. VIII,29.): Quoniam quos praescivit, eos et praedestinavit: quos autem praedestinavit, eosdem etiam vocavit: quos autem praedestinavit, eosdem etiam vocavit, eos item justificavit: quos vero justificavit: eosdem et glorificavit. Sed hoc de solo homine cogitandum est. Nam reliquas res creatas, (praeter Angelos, qui jam in vado salutis extra omnem aleam positi sunt,) divina Praedestinatio non complectitur, quippe libertate Arbitrii destitutas, ideoque nec ullis vitiorum maculis adspersas. Quidquid enim faciunt, naturali instinctu faciunt, unde neque supplicio aliquo plectuntur, neque laudis gloriaeque praemiis ornantur.

ρώτησις λα'.

ἴπο τὸ ἄρθρον τῆς
ιες τί ἄλλο μανθάνο-
περὶ Θεοῦ καὶ τῶν
ἔτων;

Ὁ, τι ἀγαθὸν ἠμπο-
λογιάσῃς, ὅλον τοῦτο
τὸν Θεόν, τὸν ἄ-
γαθόν, ὡς ἂν εἰς αἰ-
ἀρχήν. Καὶ ὅ, τι
ἶναι, τοῦτο ἤξευρε
ξένον καὶ μακρὰν
νον, ὄχι κατὰ τὸν
ἀ κατὰ τὴν φύσιν·
κτίσεως, καθ' ὅσον
ον ἐπλάσθη τὸν ἀγα-
ι καὶ αὐτὴ ἀγαθή·
ιότην τὴν διαίρεσιν
λογικὴ καὶ αὐτεξού-
σιος [1]) ἀποστατήσῃ
Θεόν, εἶναι κακή·
τέτοιας λογῆς ἐκτί-
ιὰ διὰ τὰ παράλο-
ογα. Μὰ ἡ ἄλογος
ὅπου δὲν ἔχει αὐ-
ν, εἶναι καλὴ μὲ
ἴκον εἰς τὴν φύσιν

Quaestio XXXI.

Numquid aliud est, quod de Deo rebusque ab eo creatis ex hoc Articulo disci possit?

Resp. Quidquid boni animo atque cogitatione complecti potes, id omne Deo summe bono, ut caussae ac principio, adscribe. Contra quidquid malum est, id peregrinum longeque a Deo remotum esse non tam locali quam essentiali distantia, scito. De re creata vero sic habe: Bonam esse, quatenus ab optimo illo creatore producta est; sed cum hoc discrimine, ut mala fiat intellectu et libertate arbitrii praedita res creata, quando a Deo desciscit. Non quod ejusmodi condita fuerit; sed quod per opera rationi dissentanea talis evadat. At irrationabilis, quoniam arbitrii libertate caret, modis omnibus naturae suae bona est.

ρώτησις λβ'.

ναι τὸ δεύτερον ἄρ-
τῆς πίστεως;

Καὶ εἰς ἕνα Κύ-
ιοοῦν Χριστόν,
ὸν τοῦ Θεοῦ τὸν
νῆ, τὸν ἐκ τοῦ
ς γεννηθέντα
ντων τῶν αἰω-

Quaestio XXXII.

Quinam secundus fidei Articulus est?

Resp. Et in unum Dominum, Iesum Christum, filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia secula, lu-

---

[1] mma quod fuit post vocabulum κτίσις, delevi, quum tomisere contrectaret, posuique post Θεόν. Ne quis conaud Graeca offendatur: εἶναι κακή, quae est pro accusaretque subjecto.

νων, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

cem de luce, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.

Ἐρώτησις λγ΄.

Τί[1]) *διδάσκει τοὺς ὀρθοδόξους τοῦτο τὸ ἄρθρον τῆς πίστεως;*

Ἀπ. Δύο πράγματα ἑρμηνεύει· πρῶτον, πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Θεὸς ἀΐδιος, γεννημένος ἀπὸ τὴν ἰδίαν φύσιν τοῦ Πατρὸς, ὁμότιμος καὶ ὁμόδοξος τῷ Πατρί· ὡς αὐτὸς (Ἰωαν. ιζ΄. ε.) περὶ ἑαυτοῦ εἶπε· καὶ νῦν δόξασόν με σύ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ, ᾗ[2]) *εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. Δεύτερον εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ἡ διδασκαλία αὕτη εὑρίσκεται, ἤγουν πῶς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ποιητὴς, ὄχι μόνον τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ αἰῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ ὄντα ἐγενήκασι· καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος (Ἑβρ. ά. β΄.)· δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. Περὶ δὲ τῶν ὄντων λέγει ὁ Ἰωάννης (κεφ. ά. ί.) ὁ εὐαγγελιστής· ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω.*

Quaestio XXXIII.

Quid hic fidei Articulus fideles docet?

Resp. Duo potissimum exponit. Prius, Filium Dei, Iesum Christum, esse Deum sempiternum, de propria Patris natura natum, honore ac gloria Patri aequalem, quemadmodum de se ipse dicit (Ioh. XVII, 5.): Glorifica nunc me apud te ipsum Pater illa gloria, quam apud te habui, priusquam mundus exsisteret. Alterum, quod hoc Articulo docetur, hoc est: Iesum Christum esse Creatorem non modo rerum ipsarum sed et temporis et aevi, in quo res ipsae factae sunt, dicente Apostolo (Hebr. I, 2.): Per quem et secula fecit. Sed de rebus (permanentibus) ita loquitur Ioannes Evangelista (I, 10.): Mundus per ipsum factus est, sed mundus illum non cognovit.

---

1) Mutavi accentum, quum hic et qu. 34. scriptum invenerim τὶ. At infra quaest. 35. recte scriptum fuit *τίνα*. Idem feci qu. 36. 2) Insignivi jot. subscr., ut ex dativo attractionis genus eluceret. Post vocab. *σεαυτῷ* sustuli comma. Verba enim *παρὰ — δόξῃ* in unam notionem coaluerunt.

τησις λδ΄.

ʹγια τοῦτα ὅπου
λομένα εἰς τὸ ἄρ-
ῦτο, Ἰησοῦν,
ὶν, τί σημαίνου-

Ἰησοῦς σημαίνει
ϑῶς ὁ ἀρχάγγελος
λέγων (Ματϑ.
ς τὸν Ἰωσήφ· τέ-
ὸν, καὶ καλέσεις
ῖτου Ἰησοῦν· αὐ-
σει τὸν λαὸν αὐ-
ὶν ἁμαρτιῶν αὐ-
ὶὰ τοῦτο μὲ εὔ-
ριασμὸν τὸ ὄνο-
ὲν ἠμπορεῖ ποτὲ
ἢ κυρίως εἰς τὸν
τον ἄλλου τινὸς,
ὶν Κύριον ἡμῶν
α, ὅπου ἐλευϑέ-
τὸ γένος τῶν ἀν-
τὸ τὴν αἰώνιον
ῶν δαιμόνων. Ὁ
σημαίνει ἀλειμ-
ὶ εἰς τὸν παλαιὸν
ιμμένοι ὠνομά-
ιστοὶ, ἤγουν οἱ
ιλεῖς καὶ οἱ προ-
τὰ ὁποῖα τοῦτα
τὸς ἐχρίσϑη, ὄχι
ν κοινὸν, ὡς ἂν
, μὰ ἐξαιρέτως
οὺς ἄλλους χρι-
αφέρει περὶ αὐ-
ωδός (Ψαλ. μέ.
ησας δικαιοσύ-
σησας ἀνομίαν,
ρισέ σε ὁ Θεὸς,
λαιον ἀγαλλιά-

Quaestio XXXIV.

Ecquid sibi volunt duo haecce nomina, *Iesus*, *Christus*, quae in hoc Articulo reperiuntur?

R e s p. Iesus Salvatorem significat, interprete Archangelo, qui Iosepho dixit (Matth. I, 21.): Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Iesum, quoniam salvum ille populum suum faciet a peccatis suis. Ideoque vere recteque alii in hoc mundo nemini tribui id nominis potest, quam Salvatori et Domino nostro, qui universum genus humanum de aeterna Daemonum servitute liberali caussa manu adseruit. C h r i s t u s Unctum significat, quoniam in Antiqua lege uncti appellantur Christi, Sacerdotes scilicet, Reges et Prophetae. In quae tria officia inunctus Christus est: non more rituque communi, ut ceteri, sed prae unctis reliquis omnibus, prorsus singulari, ut de eo narrat Psalmorum auctor (Ps. XLV, 8.): Amavisti justitiam, et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae con-

ris LXX., cujus textum auctor secutus est, edit. v. 7.
r. libris v. 8.

σεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Καὶ τούτη ἡ χρίσις πρέπει νὰ γροικᾶται περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι ἐχρίσθη μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου (κεφ. ξά. ά.)· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με. Τὰ ὁποῖα λόγια ὁ Χριστὸς τὰ ἀνεφέρει εἰς τὸν ἑαυτόν του, (Λουκ. δ'. κα'.) λέγων· ὅτι σήμερον πεπλήρωται ἡ Γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν. Κατὰ τρεῖς δὲ ὑπεροχὰς καὶ ἐξαίρετα μεγαλεῖα ὑπερέχει ὁ Χριστὸς τοὺς μετόχους του. Καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶναι ἡ ἱερωσύνη κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Περὶ ἧς φησὶν οὕτως (Ἑβρ. έ. ί.) ὁ Ἀπόστολος· προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ (Ἑβρ. θ'. ιδ'.) καλεῖ τὸν Χριστὸν ἱερέα, διότι προσέφερεν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, καὶ λέγει· ὃς διὰ Πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ· καὶ κατωτέρω· ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσηνέχθη εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας. Ἡ δευτέρα ἐξαίρετος μεγαλειότης καὶ ὑπεροχὴ εἶναι ἡ βασιλεία του· τὴν ὁποῖαν ἐφανέρωσεν ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ, ὅταν ἔδωκε τὰ σωτηριώδη μηνύματα πρὸς τὴν καθαρωτάτην Παρθένον, λέγων (Λουκ. ά. λβ'.)· καὶ δώσει αὐτῷ Κύ-

sortibus tuis. Quae unctio de Spiritu Sancto intelligenda est. Eo enim secundum hoc Prophetae Iesaiae dictum inunctus fuit (LXI, 1.): Spiritus Domini super me est, ideo unxit me, misitque me ad annunciandum pauperibus Evangelium. Quae verba Christus ipse sibi vindicat (Luc. IV, 21.): Hodie, inquit, impleta est haec scriptura audientibus vobis. Triplici vero excellentia eximiaque majestate consortibus suis singulariter antecellit Christus. Prima est Pontificatus secundum ordinem Melchizedeki, de quo ita Apostolus (Hebr. V, 10.): Appellatus a Deo Pontifex maximus secundum ordinem Melchizedeki. Idem alibi (Hebr. IX, 14.) Christum sacerdotem vocat, quod semet ipsum Deo et Patri obtulit, dicens: Qui per Spiritum aeternum obtulit semet ipsum immaculatum Deo. Et inferius (v. 28.): Christus semel oblatus est, ut multorum peccata tolleret. Secunda singularis majestas et excellentia officium Regium illius est, quod indicavit Gabriel Archangelus, quum salutarem conceptionis nuncium pudicissimae virgini attulit (Luc. I, 32.): Dabit illi Dominus Deus

Θεὸς τὸν θρόνον Δα-
ὶ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ
ύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰα-
ἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ
σιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔ-
λος. Ἀκόμι καὶ οἱ
ὶς τὸν καιρὸν τῆς γεν-
του φέρνοντες τὰ
ἔδωκαν μαρτυρίαν
ιλείας του, λέγοντες·
. β΄. β΄.) ποῦ ἐστιν ὁ
βασιλεὺς τῶν Ἰου-
Τὸ αὐτὸ βεβαιώνει
ίτλος (Ἰωαν. ιθ΄. θ΄.)
ωρίας του, εἰς τὸν
τοῦ θανάτου του· Ἰη-
Ναζαραῖος, ὁ βασι-
ῶν Ἰουδαίων. Καὶ
τρίτην του ὑπερο-
'ωὖσῆς (Δευτ. ιή. ιή.)
τεύσει ἐκ Θεοῦ, εἰ-
οφήτην ἐκ τῶν ἀδελ-
υ ὡς ἐμὲ ἀναστήσει
ὁ Θεός σου [1]). Ἡ
ύτη μεγαλειότης του
ιθηκε μὲ τὴν ἁγίαν
ιδασκαλίαν, μὲ τὴν
ήρμήνευσε καὶ τὴν
ι του, καὶ ὅσα ἄλλα
ικετὰ πρὸς τὴν ἀν-
ν σωτηρίαν· καθὼς
ιπεν (Ἰωαν. ιζ΄. κς΄.)·
α αὐτοῖς τὸ ὄνομά
ὶ ἀνωτέρω, (στιχ.
ὰ ῥήματα ἃ δέδω-
δέδωκα αὐτοῖς, καὶ

thronum Davidis, patris sui, et regnabit super domum Iacobi in aeternum, et regni illius nullus erit finis. Huc accedit, quod et Magi mox a nativitate dona illi afferentes regii ejus imperii testificationem dederint (Matth. II, 2): Ubi est, inquiunt, recens natus Rex Iudaeorum? Idem affirmat et supplicii titulus, mortis illius tempore propositus (Ioh. XIX, 9.): Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum. De tertia ipsius praecellentia jam olim instinctus a Deo Moses vaticinatus est (Deut. XVIII, 18.): Dominus Deus tuus ex fratribus tuis Prophetam, qualis ego sum, suscitabit. Quae illius majestas satis perspecta atque comprobata fuit ex sanctissima illius doctrina, qua et divinitatem suam luculenter enarravit, et quae praeterea ad salutem humanam sufficere poterant. Sicut ipse ait (Ioh. XVII, 26.): Notum illis feci nomen tuum. Et superius (v. 8.): Verba, quae dederas mihi, dedi il-

---

ses Dei personam gerens ita apud LXX. loquitur: Πρ. ἀ- ὐτοῖς ἐκ τῶν ἀδ. αὐτῶν, ὥσπερ σε. Hic vero aliter ipse icinatur, a Deo ipsi vaticinandi dono concesso. 2) Delevi um, pro pron. poss. quum sit vocula, caret accentu, ut e. 3) Deest haec vers. significatio apud Norm., qui ce- ı. certe in marg. notavit, receptos in textum ab Hofmanno.

αὐτοὶ ἔλαβον καὶ ἔγνωσαν ἀληθῶς, ὅτι παρὰ σοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας. Τὸ δὲ προφητικὸν ἀξίωμα (ὅπου ἦτον ἡ τρίτη ὑπεροχὴ) τότε ὁ Χριστὸς τὸ ἔδειξεν, ὅταν ἐπρόλεγε τὰ μέλλοντα, ὄχι διά τινος ἀποκαλύψεως, μὰ ἀπὸ τὴν ἰδίαν του γνῶσιν, ὡς Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ἄνθρωπος.

lis, et ipsi receperunt et revera cognoverunt, quod a te exivi, et crediderunt, quod tu me misisti. Ceterum Prophetico hocce munere (quae tertia praestantia erat) egregie tum Christus functus est, quum futura praedixit, non patefactione aliqua sibi cognita, sed ex propria suaque cognitione, ut qui verus idem Deus ac homo esset.

Ἐρώτησις λέ.

Διὰ τίνα αἰτίαν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὀνομάζεται μονογενής;

Ἀπ. Ἡ ἁγία Γραφὴ φανερῶς διδάσκει, πῶς εἶναι μονογενὴς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, (Ἰωαν. ά. ιδ΄.) λέγουσα· ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός· καὶ κατωτέρω (στιχ. ιή.)· Υἱὸς, ὁ ὢν ὁ μονογενὴς, εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. Καὶ λέγεται μονογενὴς, διατὶ ἕνας μόνος εἶναι ὁ κατ' οὐσίαν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ, ὅσοι ὀνομάζονται Υἱοὶ Θεοῦ, ἔχουσιν τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ χάριν καὶ θετικῶς, μὰ ὄχι φυσικῶς, ὡς πάντες οἱ πιστοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ χάρις τούτη τῆς υἱοθεσίας διὰ μέσου τοῦ Χριστοῦ χαρίζεται, ὡς λέγει (Ἰωαν. ά. ιβ΄.) ἡ Γραφή· ὅσοι ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.

Quaestio XXXV.

Quamobrem filius Deî vocatur *Unigenitus?*

Resp. Filium Dei unigenam esse, id manifesto comprobat Scriptura (Ioh. I, 14.): Vidimus gloriam ipsius, ut gloriam unigeniti a Patre. Et paulo post (v. 18.): Filius unigenitus, qui est in sinu Patris. Unigena autem ea re dicitur, quod unus duntaxat natura Dei filius est; reliqui vero, quotquot Dei filii nuncupantur, per gratiam atque adoptionem, non per naturam id nominis habent; uti fideles omnes et electi Dei. Quae filialis adoptionis gratia per Christum conceditur, teste Scriptura (Ioh. I, 12.): Quotquot receperunt illum, illis potestatem fecit, ut filii Dei fierent.

Ἐρώτησις λϛ'. | Quaestio XXXVI.

ϲαίνουσι τὰ δύο ταῦ-
.όγια, φῶς ἐκ φω-
.

. Πρὸς τὴν τούτου
σιν πρέπει νὰ ἠξεύ-
. πῶς τὸ φῶς εἶναι
. ἄλλο κτιστὸν καὶ ἄλ-
ιστον. Καὶ διὰ τὸ κτι-
ῶς ἡ Γραφὴ (Γεν.
λέγει· καὶ εἶπεν ὁ
γενηθήτω φῶς, καὶ
φῶς· καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς
ὅτι καλὸν, καὶ διε-
ὁ Θεὸς ἀνάμεσον
ωτὸς καὶ ἀνάμεσον
ότους. Περὶ δὲ τοῦ
ου φωτὸς λέγει ὁ Προ-
(Ησ. ξ'. ιθ'.)· καὶ οὐκ
ἔτι ὁ ἥλιος εἰς φῶς
· οὐδὲ ἀνατολὴ σε-
φωτιεῖ [1]) σου τὴν νύ-
ἀλλ' ἔσται σοι Κύριος
ιώνιον, καὶ ὁ Θεὸς
ου. Οὐ γὰρ δύσεται
σοι, καὶ ἡ σελήνη σοι
λείψει· ἔσται γάρ σοι
φῶς αἰώνιον. Καὶ
τὸ φῶς εἰς τὸν τόπον
γροικᾶται διὰ τὸ ἄ-
, καθὼς εἶναι φανε-
τὸ τὰ λόγια τοῦ πα-
ἄρθρου, ὅπου λέγει·
ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ
ινοῦ, γεννηθέν-
ποιηθέντα. Ἀλ-
κτιστὸν ἐκ τοῦ μηδα-
αμῶς ἐκτίσθη, μὰ τὸ

Quid autem duo haec verba, *Lucem de luce*, significant?

Resp. Ad hujus rei planiorem intellectum sciendum, geminam esse lucem; alteram creatam, alteram increatam. De creata ita loquitur Scriptura (Gen. I, 3.): Dixit Deus: fiat lux, et facta est lux. Et vidit Deus, lucem esse bonam, et distinxit inter lucem et tenebras. At de luce illa increata ita Propheta (Ies. LX, 19.): Nec amplius sol tibi in lucem diurnam erit, neque exortus lunae noctem tuam illuminabit; sed Dominus ipse erit tibi lux aeterna, et Deus gloria tua. Non enim occidet sol tuus, nec deficiet luna tua: nam Dominus tibi lux aeterna erit. Atque haec ipsa lux utpote increata hoc loco intelligitur, ut ex verbis in hoc Articulo mox sequentibus dilucide patet: Deum verum de Deo vero; genitum, non factum. Etenim lux creata, de puro puto

---

[1] Sic scripsi ex LXX. cujus textus accurate redditur. Libri editi φωτεῖ, quod absurdum est. Post δόξα σου pleae intercisi, s initium indicarem. Scripsi denique σελήνη σοι ex LXX. pro od orationis aequabilitatem turbat.

γεννητὸν φῶς, εἴτουν ὁ Υἱὸς, εἶναι ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρός· διὰ τὸ ὁποῖον λέγει ὁ Ἀπόστολος (Ἑβρ. ά. γ΄.) οὕτως· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς. Ὁμοίως καὶ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ (Ἰωαν. ή ιβ΄.) λέγει· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Λέγεται δὲ φῶς ἐκ φωτὸς, ὅτι πᾶσαν τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ἔχει εἰς ἑαυτὸν, καθὼς ὅταν ἕνα φῶς ἀπὸ ἄλλο ἀνάπτεται, ὅλην τὴν ἐκείνου φύσιν ἔχει. Ἀκόμι τὰ λόγια τοῦτα, ὁποῦ εὑρίσκουνται εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, πρέπει νὰ γροικοῦνται, πῶς καθὼς ὁμοίως εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, οὕτως ὁμοίως εἶναι καὶ ποιητής· καὶ ὄχι, δι' αὐτοῦ, ὡς διά τινος ὑπηρέτου, ἢ ὀργάνου· ὡς φησὶν (Ἰωαν. ά. έ.) ἡ Γραφή· ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τοῦτ' ἔστιν,[1]) ἐξ αὐτοῦ.

nihilo producta fuit: a nita lux sive filius d sentia Patris emersit. de dicit Apostolus (I, 3.): Qui quum sit dor gloriae, et exp imago substantiae illi ferat omnia verbo pot suae, per semet ipsum gatione peccatorum n rum facta, consedit in tra majestatis in ex Eodem modo ipse d ipso loquitur (Ioh. 12.): Ego lux mundi qui me sequitur, in bris non ambulabit, se bebit lumen vitae. D vero lux de luce, quo tam Patris essentiam ipso habet. Quemadm quum lux una de ali cenditur, totam illius ram accipit. Iam verba in hoc eodem Articul duntur: per quem o facta sunt, hoc sunt accipienda, quod, admodum ejusdem n aequaliter Deo Patri sors est, item ex creator sit; non ver per ipsum, quasi per lum aut instrumentum cente Scriptura (Iol 10.): In mundo fuit, e ipsum mundus factus hoc est, ab ipso.

1) Male in libris editt. haec formula τουτέστιν scripta re Disjunxi, ut ex nostra scribendi ratione par fuit, vocabula.

ώτησις λζ΄.

ι τὸ τρίτον ἄρθρον ἰς Πίστεως;

ὸν δι' ἡμᾶς τοὺς πους καὶ διὰ ιετέραν σωτη- ατελθόντα ἐκ ανῶν, καὶ σαρ- α ἐκ Πνεύμα- ου καὶ Μαρίας αρθένου, καὶ ωπήσαντα.

ώτησις λή.

κει τὸ ἄρθρον τοῦ- τῆς Πίστεως;

Γέσσερα πράγματα Πρῶτον πῶς ὁ Θεοῦ διὰ τὴν σω- ας ἐκατέβηκεν ἀπὸ νοὺς κατὰ τὴν ὑπό- υ εἰς τὴν γαστέρα ρωτάτης Παρθέ- ίας, καθὼς ὁ αὐτὸς αν. γ΄. ιγ΄.) περὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν ρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ νοῦ καταβὰς, ὁ ἀνθρώπου. Καὶ πὸ τὸν ουρανὸν, ὰ ἀλλάξῃ τόπον· ντας καὶ νὰ εἶναι ταχοῦ εὑρίσκεται, τὰ πράγματα πλη- ατὶ οὕτως ἤρεσσεν γαλειότητά του, νὰ ῃ τὸν ἑαυτόν του, ς τὴν ἀνθρωπότη- τερον διδάσκει τὸ οῦτο, πῶς ὁ Κύριος σοῦς Χριστὸς ἐπῆ- νὴν ἀνθρωπότητα, αινομένην ἢ φαν-

Quaestio. XXXVII.

Tertius fidei Articulus quomodo se habet?

Resp. Qui propter nos homines et propter salutem nostram descendit de coelo, et incarnatus est ex Spiritu Sancto et Maria Virgine, et homo factus est.

Quaestio XXXVIII.

Quidnam hic Articulus docet?

Resp. Res quatuor. Primo, filium Dei nostrae salutis caussa de coelo, ut olim pollicitus fuerat, in uterum purissimae virginis Mariae descendisse; quemadmodum de semet ipso loquitur (Ioh. III, 13.): Nemo adscendit in coelum, nisi qui de coelo descendit, filius hominis. De coelo autem descendit, non ut locum mutaret, quippe qui ut verus Deus ubique locorum adest, resque omnes implet, sed quoniam sic majestati illius placuit, humiliare semet ipsum, adsumta humanitate. Secundo docet hic Articulus, dominum nostrum Iesum Christum induisse veram non apparentem quampiam aut imaginariam hu-

ταστιώδη. Καὶ τότε τὸ σῶμά του ἐπλάσθηκεν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μακαριωτάτης παρθένου, ὅταν ἐκείνη πρὸς τὸν Ἄγγελον ἀπεκρίθη καὶ (Λουκ. ά. λή.) εἶπεν· ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου· τότε παρευθὺς ἄνθρωπος τέλειος ἐγίνηκε μὲ ὅλα του τὰ μέρη καὶ μὲ ψυχὴν λογικήν· ἑσμιμένα μὲ τὴν θεότητα. (Δαμ. γ'. ά.) [1] *Καὶ κατὰ τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἦτον Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ἄνθρωπος ἀληθινός· καὶ ἡ ἀμόλυντος Παρθένος θεοτόκος ἐγνωρίζετο· καθὼς ἡ Ἐλισάβετ εἶπε (Λουκ. ά. μγ'.) πρὸς αὐτήν· καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρός με; Ἀκόμι εἶναι ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο νὰ ἠξεύρωμεν, πῶς οὔτε ἡ θεότης ἄλλαξεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, μήτε ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὴν θεότητα· μὰ κάθα μία φύσις ἔμεινε τελεία, εἰς μίαν ὑπόστασιν, μὲ ὅλα τὰ ἰδιώματά της· ἔξω ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὅσον πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα.*

manitatem. Nempe illo temporis articulo in utero beatissimae virginis corpus illius formabatur, quo ipsa Angelo respondens (Luc. I, 38.): Ecce me, inquit, ancillam Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Tum illico perfectus homo membris omnibus animaque rationali, junctim cum divinitate, exstitit (Damascen. III, 1.). Et in una eademque persona verus Deus verusque homo erat. Sed et illibata virgo mox Deipara agnita ac comperta fuit, quemadmodum ipsi Elisabeta dixit (Luc. I, 43.): Unde vero istuc mihi, quod mater Domini mei ad me venit? Ad haec illud etiam scitu nobis necessarium est, quod neque divinitas in humanitatem conversa sit, neque humanitas in divinitatem; sed manserit natura utraque absoluta, cum proprietatibus suis omnibus, in persona una; peccato tamen, quod ad humanitatem attinet, excepto.

Ἐρώτησις λθ'.

Τί διδάσκει τρίτον τοῦτο τὸ ἄρθρον τῆς Πίστεως;

Ἀπ. Πῶς τοῦ Χριστοῦ ἡ

Quaestio XXXIX.

Quodnam tertium est eorum, quae hoc Articulo docentur?

Resp. Incarnationem

1) adde cap. 2. Differt vero Damasc. a Conf. certe ab interprete in tempore conceptionis definiendo. Non enim illo temporis momento, quo verbis angeli annuit Maria, dicit factam illam esse, sed c. 2. *μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας παρθένου, ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὴν — δύναμιν δεκτικὴν τῆς τοῦ λόγου θεότητος παρέχον, ἅμα δὲ καὶ γεννητικήν.* Aut igitur in hac minutissima re Conf. auctor paullulum a summo Graecae ecclesiae doctore declinavit, aut aorist. *ἀπεκρίθη* pro plusquamp. habendus est: postquam *responderat* et *dixerat*. Xen. An. I. 4.18.

κησις ἐγίνηκε μὲ ... ργίαν τοῦ ἁγίου ... ος· ὥστε καθὼς ἡ ... ς πρὶν τῆς συλλή- ... ς. Ζ΄. ιδ΄.) ἦτον Παρ- ... τω καὶ εἰς τὴν σύλ- ... ὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ... ἔμεινε παρθένος, ... αὐτὸν τὸν τόκον· ... αὐτὴν ἐγεννήθηκε, ... ἀλώβητον τῆς παρ- ... ης τὴν σφραγίδα· ... ὕστερα ἀπὸ τὴν ... εἰς αἰῶνας ἀτελευ- ... ἶναι παρθένος.

Christi opera Spiritus sancti factam fuisse, adeo ut, quemadmodum beata virgo ante conceptionem virgo erat (Ies. VII, 14.); ita etiam in conceptu, post conceptum, itemque in partu ipso virgo permanserit. Sic enim de Genetricis alvo editus est Christus, ut intactum penitus inviolatumque virginitatis illius signaculum conservarit, ipsaque post partum in secula interminata virgo maneret. [1])

... ώτησις μ΄.

... περιέχεται εἰς τὸ ... θρον τοῦτο;

Διὰ τὴν πάναγνον ... τὴν θεοτόκον Μα- ... ν ὁποῖαν ἔστωντας ... ξιωθῇ νὰ πληρώσῃ ... υστήριον, ἔχουσι ... ι οἱ ὀρθόδοξοι, νὰ ... ζουσι πρεπούμενα, ... ν εὐλαβοῦνται, ὡς ... τοῦ Κυρίου ἡμῶν ... ιστοῦ, ἢ μᾶλλον εἰ- ... θεοτόκον. Διὰ τοῦ- ... λησία χαιρετισμόν ... με, συνθεμένον ἀπὸ ... τοῦ Ἀρχαγγέλου ... γίας Ἐλισάβετ, βά- ... καὶ αὐτὴ ἀνάμε- ... α ὀλίγα εἰς τὸν τρό- ... ν· Θεοτόκε [4]) παρ-

Quaestio XL.

Quid praeterea in hoc Articulo continetur?

Resp. De castissima virgine atque deipara Maria, quam, quoniam digna habita fuit, quae tantum impleret mysterium, Orthodoxi omnes, ut fas piumque est, jure ac merito collaudare venerarique debent; velut matrem Domini nostri Iesu Christi, vel potius, ut Dei genetricem. Quam etiam ob caussam Ecclesia salutationem illius ex verbis Archangeli et S. Elisabethae, quibus et paucula quaedam sua adjecit, hunc in modum concinnavit: O Deipara Virgo,

---

... m. *maneat.* 2) Expunxi, qui in editt. inveniebatur, ... in voce possessiva eoque enclitica, ut paullo ante qu... ... cte scriptum fuit: τῆς παρθενίας της ipsius virginitatis. ... antiquiorem lectionem, quam Hofmannus tacite in βάλετ... ... t. Graeci illius tempestatis βάνειν pro βάλλειν dicere con... 4) Horol. 236.

θένε, χαῖρε κεχαριτωμένη Μαρία, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, ὅτι Σωτῆρα ἔτεκες τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἐρώτησις μά.

Πῶς πρέπει νὰ γροικοῦμεν διὰ τὸν χαιρετισμὸν τοῦτον;

Ἀπ. Πρῶτον πρέπει τοῦτο νὰ πιστεύῃς, πῶς ὁ χαιρετισμὸς οὗτος ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν του ἀπ' αὐτὸν τὸν Θεόν· καὶ ἐφέλθηκεν εἰς τὴν γῆν, ἐπὶ[1]) τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ Ἀρχαγγέλου, διατὶ ὁ Ἀρχάγγελος δὲν ἤθελεν ἀποκοτήσειν, νὰ τὸν εἰπῇ, ἂν ὁ Θεὸς δὲν τὸν ἤθελε προστάξειν. Τὰ δὲ λόγια ὁποῦ εἶπεν ἡ ἁγία Ἐλισάβετ, τὰ ἔλεγεν ἐκ Πνεύματος ἁγίου· τὸ ὁποῖον εἶναι φανερὸν, διατὶ (Λουκ. ά. μά.) λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· καὶ ἐπλήσθη Πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ, καὶ ἀνεφώνησε φωνῇ μεγάλῃ καὶ εἶπεν· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. Τὰ δὲ λόγια ὅπου ἐπρόσθεσεν ἡ ἐκκλησία, καὶ αὐτὰ ἐκ Πνεύματος ἁγίου εἶναι· καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία μὲ τὴν ἐξουσίαν, ὅπου ἔχει, προστάσσει, νὰ δοξάζωμεν πολλὰ συνεχῶς τὴν παρθένον μὲ τὸν χαιρετισμὸν τοῦτον εἰς τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς.

ave Maria, gratia plen minus tecum. Benedi in mulieribus, et bene fructus ventris tui, qu Salvatorem animarum strarum peperisti.

Quaestio XLI

Quid nobis de hac s tione censendum?

Resp. Primum credas oportet, salutati istam originem et ra suam Deo ipsi debere; ad homines in terra d tes per Gabrielem Ar gelum delatam esse, q lam alioqui neutiquam ferre atque usurpare rus erat, nisi a Deo mandata fuisset: rursus, Elisabeta protulit verb Spiritus sancti afflatu tulisse, satis ex narra Evangelistae liquet (L 41.): Et repleta est S sancto Elisabeta, altaqu clamans voce dixit: b dicta tu in mulieribus, e nedictus fructus ventris Sed et illa verba, quae clesia adjecit, ex Sp sancto sunt. Eadem E sia pro suo jure atque au ritate, inter orandum, bro multumque hac ipsa lutatione B. Virginem a nobis celebrarique ju

---

1) Recte vidit, qui ad marginem scripsit, ἀπὸ, quod in textu mutandum esse, aut in ἐπὶ, aut in πρὸς. Propter vocularum si tudinem legendum puto ἐπὶ. Eadem harum praeposit. confusio p

ώτησις μβ'.

ασκαλία εὑρίσκεται 'αιρετισμὸν τοῦτον;

Εἰς τὸν χαιρετισμὸν εὑρίσκεται ἡ ἀνάτῆς ἐνανθρωπήσεως ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν εὐεργεσιῶν, ὅπου ἔδωκε μετ' αὐτήν. ταραδίδοται καὶ ἡ διδασκαλία (Δαμ. ά. καὶ β'.)[4]. ἤγουν ἴγος τοῦ Θεοῦ ὁ ἄ-'ξ οὐρανοῦ καταβὰς στα σάρκα μὲ τὸν του, μὰ εἰς τὴν κοι-ς παναγίας Παρθέ-ὸ τὰ καθαρώτατά ατα τὴν ἐπῆρε, τοῦ Πνεύματος συνερ-καὶ ἀπ' αὐτὴν ἐγεν-, ὡς ἀπὸ γνησίαν ρα. Οὕτω βεβαίως θῶς πρέπει νὰ πι-ν. Τοὺς δὲ λέγοντας 'Ιερ. Κατ. ιγ'.[5])), τάβασεν ἀπὸ τὸν οὐ-ὴν σάρκα ὅπου ἐφό-ὶ τὴν ἐπέρασεν ἀπὸ ὴν Παρθένον, ὡς ἂν ληνάρι, ἡ ἐκκλησία ινεν αἱρετικοὺς, καὶ

Quaestio XLII.

Quid doctrinae in hac salutatione inest?

Resp. In hac salutatione continetur commemoratio assumtae a filio Dei humanitatis, eorumque illius beneficiorum, quae per humanitatem[3]) suam in nos contulit. Tum haec etiam in ea proponitur doctrina (Damasc. III, cap. I et II.), quod nimirum, dum coelo aeternum illud et principii expers Dei verbum descenderet, nullam secum carnem attulerit; verum illam in sanctissimae virginis utero de purissimis sanguinis illius guttis opera Spiritus sancti assumserit, itaque de illa, ut de genuina matre sua, natus fuerit. Quod firme vereque ita nobis credendum est. Ceterum qui Servatorem coelo descendentem jam carnem gestavisse affirmant, eamque sic per S. virginem tanquam per canaliculam quampiam traduxisse (apud Cyrillum. Hieros. Catech. XIII.); eos Ecclesia

---

ırgo: τίς aut τί λογῆς ut qu. 7. Cfr. qu XV. II. part. 2) 44. adjeci circumflexum, quem in eadem vocula, utpote ıpra p. 76. qu. 17. inveni. 3) Non tam per humanitatem, human. assumtam: Graecum enim αὐτὴν spectat ἐνανθρώπıae et humana Dei origo et vita est. 4) Utrumque item Dam. tum ipsum Dei verbum coelitus descendisse, C. I. stis et purissimis sanguinibus virginis carnem animatam sibi ınxisse. C. II. 5) Cap. quidem XVIII. de illis haereticis δόκησιν τὸν σταυρὸν fuisse dictitarint; sed de illa re agit II. c. 2. plenius etiam catech. IV. c. 6; iisdem fere verbis quod noster auctor pro διελθὼν — διὰ σωλῆνος scribit — ἀπὸ σωληνάρι. Sed scribendum videtur pro ιγ: ιβ'; m ad hanc tantum catechesin potuit respicere.

τοὺς κατέκρινεν. Ἀκόμι εἰς τὸν ἴδιον χαιρετισμὸν εἶναι καὶ τούτη ἡ διδασκαλία, ὅπου μᾶς διδάσκει νὰ τὴν [1]) *ὀνομάζωμεν Θεοτόκον κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ ἀπ' αὐτὴν ἐγεννήθηκεν ὁ Χριστὸς, Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος. Ἔτι δὲ εὑρίσκεται καὶ τοιαύτη διδασκαλία εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦτον, εἰς τὸν λόγον, ὅπου ὀνομάζει τὴν Παρθένον κεχαριτωμένην, πῶς αὐτὴ εἶναι μέτοχος τῆς θείας χάριτος, περισσότερον παρὰ κἂν ἕνα ἄλλο κτίσμα· διατὶ εἶναι μήτηρ Θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία τὴν ὑψώνει ὑπὲρ τὰ Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ· καὶ τῶρα αὐτὴ ὑπεραίρει πάσας τὰς χορείας τῶν ἀγγέλων, ἱσταμένη ἐκ δεξιῶν τοῦ Υἱοῦ της, ἐν πάσῃ τιμῇ καὶ δόξῃ· καθὼς ὁ Ψαλμῳδὸς (Ψαλ. μδ'. θ'.) λέγει· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη* [2]), *πεποιπιλμένη. Τὸν χαιρετισμὸν τοῦτον καθ' ἕνας ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς πρέπει μετ' εὐλαβείας νὰ τὸν λέγῃ, ζητῶντας τὴν μεσιτείαν τῆς Παρθένου· πολλὰ γὰρ ἰσχύει δέησις μητρὸς πρὸς εὐμέ-*

pro haereticis habet
que. Porro et haec
na salutatione ista
henditur, qua docem
cupare B. virginer
param secundum h
Christi naturam, na
ex ea Christum Deu
ter hominemque pe
fuisse. Super haec
tio ista, dum virginen
plenam vocat, doce
dem, eo quod mater
largius multo atque
dantius divinae grati
ticipem factam esse
aliam quamcunque re
tam; eaque re illam
sia super Cherubim
raphim merito extollit
enim illa omnes Ang
choros longe super
ad dextram filii sui
cum honore atque glo
stat, dicente Davide
XLV, 9.): Adstat
ad dextram tuam, in
auro distincta, amict
sicoloribus. Debet
orthodoxus Christianu
libet salutationem han
ma cum reverentia
re virginisque intercess
implorare. Plurimum
matris ad pietatem fi
let oratio. Ceterum q

---

1) Delevi circumflexum. Est articulos huic auctori pro de manente proprio accentu, veluti qu. 96. *ὅπου τὴν διδάσκει*, q instruit, *καὶ κάμει τὴν* et eam efficit; p. III. q. 52. *ὁποῦ τοὺς σιν*, quam eis donavit. 2) Contra editt. et has et LXX. margo *πεποικιλμένα*, quod pro adverb. esset ut *ἐσμιμένα* p. 82 nent illud intactum, quum non solum v. 9. legatur, sed etiam Induxi paullo ante pro numero vers. *ι*: *θ'*.

... Καὶ ὁποῖος θέ-
... πρὸς αὐτὴν εὐ-
... διαβάζῃ [1]) τὸν
... [2]) ὕμνον, καὶ τὰς
...εῖς, καὶ τοὺς λοι-
...ους τῆς ἐκκλησίας
... δόξαν αὐτῆς συν-

...ώτησις μγ'.
... τὸ τέταρτον ἄρ-
... πίστεως;
Σταυρωθέντα
...ῶν ἐπὶ Πον-
...λάτου καὶ πα-
...αὶ ταφέντα.

...ώτησις μδ'.
...κει τὸ ἄρθρον
τοῦτο;
...Ξ πράγματα δι-
...ρῶτον πῶς κατ'
...ην ἀληθινὴν ἀν-
...α, ὅπου ἐπῆρεν
...αρθένον Μαρίαν
... κατ' ἐκείνην ἔπα-
... σταυρὸν ἀπάνω
...υρίως καὶ ἀληθῶς·
...νεν ἀληθῶς· τὸ ὁ-
...το εἶναι φανερὸν
...γίαν Γραφὴν, ὅ-
...κ. κγ'. μς'.) λέγει·
...σας φωνῇ μεγάλῃ
εἶπε· Πάτερ, εἰς
...υ παρατίθημι τὸ
...ου· καὶ ταῦτα εἰ-
...νευσε· Καὶ τὸ τί-
... αἷμα ἀληθῶς δι'

votus virginis cultor esse velit, ille hymnum ἀκάθιστον dictum, (quod stantibus, non vero sedentibus canatur,) recitabit et supplicationes et ceteros ecclesiae hymnos, in honorem Deiparae compositos.

Quaestio XLIII.

Quartus fidei Articulus quis est?

Resp. Qui pro nobis crucifixus est sub Pontio Pilato, passus et sepultus.

Quaestio XLIV.

Quid hic docet Articulus?

Resp. Sex admodum res docet. Primo, quod secundum veram illam humanitatem, quam de Maria virgine verbum sustulit, etiam in cruce nostra caussa vere et proprie passum fuerit vereque mortem oppetierit, quod ex sacro codice manifestum est (Luc. XXIII, 46.): Exclamans autem voce magna Iesus dicit: Pater in manus tuas depono spiritum meum; eoque dicto exspiravit. Quod pretiosum sangui-

---

...di jota subscriptum, ut conj. pro imperat. sit, veluti supra ...e: ἰς (ἅς pron. demonstr. indecl. ut indefinit. τινάς fa-...48.) percurrat, i. e. recitet. Qu. 65. legitur ἐκβάζειν de-...2) Horol. 561. ad. 591. Muralt Lexidion der neugriech.

ἡμᾶς ἐξέχεε, καὶ μετ' αὐτὸ μᾶς ἐξηγόρασεν· ὡς λέγει (Ἐφ. ά. έ. καὶ ζ'.) ὁ Ἀπόστολος· προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ.

nem suum pro nobis vere profuderit eoque nos redemerit, teste Apostolo (Eph. I, 5 et 7.): Qui praedestinavit nos in adoptionem filialem per Iesum Christum, in quo habemus redemtionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ipsius.

Ἐρώτησις μέ.

Ποῖον εἶναι τὸ δεύτερον, ὅπου περιέχει τὸ ἄρθρον τοῦτο;

Ἀπ. Πῶς ἀναμαρτήτως ἔπαθε διὰ τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας· καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος (ά. ἐπιστ. ά. ιή.)· εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ. Ἀκόμι καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης μαρτυρᾶ, πῶς ἔστωντας καὶ νὰ εἶναι ἀθῶος ὁ Ἰησοῦς καὶ ἀναμάρτητος ἔπαθε διὰ τὰς ἁμαρτίας μας· διὸ (Ἰωαν. ά. κθ'.) λέγει· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν [1]) τοῦ κόσμου· Καὶ ἔπαθε θεληματικῶς· καθὼς ὁ ἴδιος (Ἰωαν. ί. ιή.) λέγει· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν.

Quaestio XLV.

Secundum hoc Articulo contentum, quid est?

Resp. Christum sine ullo peccato peccatorum nostrorum poenas luisse, teste Petro Apostolo (1 Petr. I, 18.): Cum sciatis vos non caducis rebus, auro argentoque, redemtos esse a vana vestra vivendi ratione per majores tradita sed pretioso sanguine Christi, velut agni immaculati et incontaminati. Similiter et Ioannes Baptista testatur, Iesum, qui insons omnino et ab omni peccati contagione intactus esset, nostra ob peccata supplicium pertulisse; ita enim ille (Ioh. I, 29.): Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Pertulit vero sua plane sponte atque voluntate, quemadmodum ipse dicit (Ioh. X, 18.): Potestatem habeo ponendi animam meam, habeo item potestatem recipiendi eam.

---

1) Hofm. falso ἁμαρτίας. Paullo post ante καὶ plene intercidere placuit. Quamquam enim hic et alias cuncta quae uno responso continentur, a particula initio posita πῶς pendent; nolo tamen orationem tumidiorem reddere, sed interpretem imitatus punctis faciliorem.

ιώτησις μς'.

σκει τρίτον τοῦτο
ϑρον;

Πῶς ὁ Χριστὸς ἔπα-
τὸν σταυρὸν κατὰ
κα, καὶ ὄχι κατὰ
ητα· διατὶ ἡ ϑεότης
χε, μήτε ἐκαρφώ-
τὸν σταυρὸν, μήτε
ὺς ἢ κολαφισμοὺς
μήτε ἀπέϑνησκε·
πῶς μὲ μόνην τὴν
πασχεν, ὁ Ἀπόστο-
ά. κβ'.) τὸ φανερώ-
ντας· νυνὶ δὲ ἀπο-
ξεν ἐν τῷ σώματι
τὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ
, παραστῆσαι ἡμᾶς
καὶ ἀμώμους, καὶ
τους κατενώπιον
Ἀλλὰ μὴν ἡ ϑεότης
αβε τὴν ἀνϑρωπό-
τὲ δὲν ἐχωρίσϑηκεν
ἰν· οὔτε (Δαμασκ.
τὸ ά. σάββ. ἅγιον
τὸν καιρὸν τοῦ πά-
οῦ ϑανάτου εἰς τὸν
οὔτε μετὰ τὸν ϑά-
αλᾷ καὶ ἡ ψυχὴ νὰ
ηκεν ἀπὸ τὸ κορμί·
ης οὔτε ἀπὸ τὸ κορ-
πὸ τὴν ψυχὴν ποτὲ
ηκε. Διὰ τοῦτο καὶ
ὸν τοῦ ϑανάτου ἡ
ις τοῦ Χριστοῦ ἦτον
ἡ αὐτή.

ώτησις μζ'.

σκει τέταρτον τὸ
ν τοῦτο;

Πῶς ὁ ϑάνατος τοῦ
νὰ ἦτον μὲ διαφο-
τρόπον παρὰ ὅπου
ν ἄλλων ὅλων ἀν-

Quaestio XLVI.

Quidnam tertium iste docet Articulus?

Resp. Christum in cruce secundum carnem non vero secundum divinitatem passum fuisse. Nihil enim perpessa fuit Divinitas: non illa cruci affixa fuit: non consputationibus, non alapis os praebuit: non vitam amisit. Quod autem carne sola cruciatus fuit, id manifeste docet Apostolus (Coloss. I, 22.): Nunc autem reconciliavit in corpore carnis suae per mortem; ut sisteret nos sanctos et inculpatos et irreprehensibiles coram se ipso. Ceterum ex quo humanitatem semel assumserat divinitas, nunquam ab ea separata fuit: non tempore passionis mortisque in cruce: non etiam a morte: quamquam enim disjuncta a corpore anima esset; divinitas tamen nec a corpore nec ab anima unquam secessit: unde ipsa etiam in morte una eademque Christi erat persona (Damascen. Homilia in sanctum Sabbatum. p. 292. Pantin.).

Quaestio XLVII.

Quartum in hoc Articulo, quid est?

Resp. Quod mors Christi praestantiore magisque fructuoso quodam modo quam mortes reliquorum ho-

θρώπων, διὰ ταῖς ἀφορμαῖς τούταις· πρῶτον διὰ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν μας, καθὼς λέγει ὁ Προφήτης (Ἡσ. νγ΄. δ΄.) περὶ αὐτοῦ· οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται· καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα, αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Καὶ ἄλλος Προφήτης (Θρῆν. ά. ιβ΄.) ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· οἱ[1]) πρὸς ὑμᾶς πάντες παραπορευόμενοι ὁδὸν, ἐπιστρέψατε, καὶ ἴδετε, εἰ ἔστιν ἄλγος κατὰ τὸ ἄλγος μου, ὃ ἐγενήθη μοι. Δεύτερον, διατὶ εἰς τὸν σταυρὸν ἀπάνω ἐπλήρου τὴν ἱερωσύνην, ἑαυτὸν προσενέγκας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ εἰς ἀπολύτρωσιν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων· ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος (ά. Τιμ. β΄. ς΄.) περὶ αὐτοῦ· ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων. Καὶ ἀλλαχοῦ (Ἐφεσ. έ. β΄.)· ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν, καὶ θυσίαν τῷ θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. Καὶ εἰς ἄλλον τόπον (Ῥωμ. έ. ή.)· ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, κατὰ καιρὸν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν. Ἐκεῖ ἀκόμι εἰς τὸν σταυρὸν ἐτελείωνε τὴν

minum omnium, c[...] Has praecipue ob ca[...] Primum, ob gravis[...] scelerum nostrorum [...] nam, ut de eo ait P[...] ta (Ies. LIII, 4.): Hi[...] cata nostra fert, et p[...] bis dolore affligitur. [...] existimabamus, illum [...] et plagis et afflicti[...] a Deo affici: sed il[...] peccata nostra sauciat[...] et ob iniquitates nostr[...] guore correptus est[...] Propheta alius, tanqu[...] persona Christi (Ier. [...]I, 12.): Numquid non [...] attinet, vos omnes q[...] facitis? revertimini [...] dete, si est dolor, ut [...] meus, qui mihi accidit[...] de, quod in cruce P[...] cium munus suum ad[...] vit, offerendo semet [...] Deo et Patri in red[...] nem generis humani. [...] ut de illo loquitur A[...] lus (I Tim. II, 6.): Q[...] dit se ipsum pretium r[...] tionis pro omnibus. [...] bi (Ephes. V, 2.): C[...] dilexit nos, et se obla[...] pro nobis ac victiman[...] tradidit in odorem s[...] fragrantem. Et alio [...] (Rom. V, 8.): Cum [...] inimici Dei essemus, [...] stus pro nobis mortu[...] Tum quod ibidem in [...] susceptam inter Deum

1) Margo ex Hebr. οὐ inducere vult; id quod locum de p[...] agentem perderet. Vacillat lectio et in Hebr.; constat in L[...] quibus apte traducta sunt. Interpretatio ad Hebr. textum ac[...] data est.

'αν ἀνάμεσον Θεοῦ
ἰρώπων· καθὼς ὁ αὐ-
:όστολος λέγει (Κολ.
ερὶ αὐτοῦ· καὶ δι' αὐ-
οκαταλλάξαι τὰ πάν-
ὐτὸν· εἰρηνοποιήσας
αἵματος τοῦ σταυροῦ
καὶ ἀλλαχοῦ (Κολ.
)· ἐξαλείψας τὸ καθ'
ειρόγραφον τοῖς δόγ-
θὴν ὑπεναντίον ἡμῖν,
τὸ ἦρεν ἐκ τοῦ μέ-
ροσηλώσας αὐτὸ τῷ
ῦ.

hominos conciliationem absolvit, quemadmodum idem de illo loquitur Apostolus (Col. I, 20.): Et per illum reconciliare sibi omnia, pace facta per sanguinem crucis illius. Et alibi (c. II, 14.): Delebat, quod contra nos erat, chirographum in decretis, quod adversum nobis erat: et cruci illud affixum de medio sustulit.

ρώτησις μή.

ὁκει πέμπτον τὸ ἄρ-
τοῦτο;

Περὶ τῆς ταφῆς τοῦ
ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
πῶς καταπῶς ἔπαθε
καὶ ἀληθῶς εἰς τὸν
ν ἀπάνω· οὕτως καὶ
'εν ἀληθῶς καὶ ἀλη-
ἰφη εἰς τόπον ἐπίση-
:αὶ τοῦτο ἔγινεν ὄχι
ιτίαν, μὰ διὰ νὰ μὴν
ύεται τινὰς ὕστερον
ς ἀληθοῦς αὐτοῦ ἐκ
ἀναστάσεως. Διατὶ
ιε ταφῇ εἰς κἂν ἕνα
ιπόκρυφον, καὶ κα-
λέγουσιν, ἐν παραβύ-
ἐλασιν ἔχειν [1]) ἀφορ-
Ἰουδαῖοι, νὰ διασύ-
:ὸν Χριστόν. Πρὸς
τερην λοιπὸν πίστω-
δόξαν τῆς ἐνδόξου

Quaestio XLVIII.

Quodnam quintum est, quod hic docet Articulus?

Resp. De sepultura Domini nostri Iesu Christi. Quod quemadmodum proprie vereque in crucem actus ultimos pertulit cruciatus: ita revera etiam mortuus, locoque celebri sepultus fuit. Id quod neutiquam sine caussa factum; verum ut ne deinde quisquam de vera Christi e mortuis resurrectione addubitaret. Quippe si loco quodam obscuro et abstruso, quod ajunt, angulo, sepultus fuisset: caussam haud inopportunam calumniis suis oppugnandi Christi reperissent Iudaei. Quocirca ad majorem gloriosae Christi resurrectionis fidem a glo-

---

a lego pro ἔχει, cui nullus locus est. Forma ἠθέλασι singul. ıpra p. 67. Cujus verbi usus conditionalis est, inservitque ro exprimendo illius verbi, quod sequitur fere in infinit. Verte ιν *habuissent*, ut loco laudato ἠθέλασι συναποθνήσκειν una *fuisset* (xti anima).

τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως ἐπαρακινηθήκασιν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἦλθασι πρὸς Πιλάτον (Ματθ. κζ΄. ξδ΄.) λέγοντες· κέλευσον ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας· καὶ αὐτὸς τοὺς ἀπεκρίθη· ἔχετε κουστωδίαν, ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε. Οἱ δέ πορευθέντες ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουστωδίας. Ἡ ὁποία κουστωδία τῶν Ἰουδαίων φανερώτατα ἐμαρτύρησε, πῶς ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἀπὸ τοὺς νεκρούς· διατὶ εἰς τόν καιρὸν ἐκεῖνον αὐτοὶ ἐφοβήθησαν, ὡς λέγει (Ματθ. κή. β΄.) ἡ Γραφή· καὶ ἰδοὺ σεισμὸς ἐγένετο μέγας· ἄγγελος γὰρ Κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, κάθετο [1]) ἐπάνω αὐτοῦ. Ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. Οἵτινες ὕστερον ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀπήγγειλαν τοῖς Ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα· καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάζοντο νὰ εἰποῦσι καὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια, ὅπου εἶπεν ὁ ἄγγελος Κυρίου (στιχ. έ.) εἰς τὰς γυναῖκας· οἶδα ὅτι Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε· οὐκ ἔστιν ὧδε· ἠγέρθη γὰρ καθὼς εἶπε· δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος· καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι [2])

riam, quodam quasi ir ctu commoti, ad Pil adeunt ajuntque (M XXVII, 64.): Iube acc asservari sepulcrum in tertium. Quibus ille res dit: habetis custodiam, asservate prout poteritis li vero abeuntes ass bant sepulcrum, obsig saxo atque apposita c dia. Quod Iudaeorum stodia manifestissimum surrectionis Christi p buit testimonium, qu quae eo ipso temporis ticulo magno pavore cellebatur, teste Scri (Matth. XXVIII, 2.): autem ingens terrae m exstitit. Nam Angelus mini de coelo descen accedens saxum ab osti volvit, in eoque cons cujus terrore conturbati stodes velut mortui sunt. Qui postea (versu in urbem ingressi Pont bus summis, quae even omnia, renunciarunt. ea etiam proferre coacti verba, quae Angelus eribus dixerat (vers. Scio Iesum vos, qui c fixus erat, quaerere. Ill ro hic non est. Iam e sicut praedixerat, surr Venite, videte locum, in situs fuit Dominus, et

---

1) In textu est ἐκάθητο sed fortasse ex memoria sunt desc
2) Vulg. πορευθῆσαι, quam formam e N. T. correxi.

τοῖς μαθηταῖς αὐ-
ι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νε-
Διὰ τούτην λοιπὸν
ρορμὴν ὁ τάφος τοῦ
ι εἶναι ὀνομαστὸς, διὰ
ια πιστὸν εἰς ὅλους,
μαθηταί του δὲν τὸν
ν μήτε εἰς ἀπόκρυ-
ιον τὸν ἔθαψαν, ὡς
γραμμένοι Ἰουδαῖοι
ίαν, δίδοντες χρή-
ς τοὺς στρατιώτας.
ν ὑποψίαν τούτην
λε τὸ μνῆμα, εἰς τὸ
ἐκείτετο· ἡ σφραγὶς
ου μετὰ [1]) τῆς κου-
ς τῶν Ἰουδαίων·
καὶ ὁ Ἰωσὴφ καὶ
ημος, οἱ ὁποῖοι ἦσαν
ἀνάμεσα εἰς τοὺς
νς· ἀκόμι ἡ συνδό-
ην ὁποῖαν ἐτυλίξασι
ρωμένον σῶμα τοῦ
ἡμῶν, καὶ [2]) τὸ σου-
ὅπου ἦτον εἰς τὴν
ν του καὶ ἔμεινεν εἰς
ον διπλωμένον (Ἰω-
) ἀναστάντος αὐτοῦ,
τάντα φανερώνουσι,
ἐκλέφθηκεν [3]) ἀπὸ
θητάς του τὸ σῶμα,
έστη. Μὲ τὴν διδα-
τούτην πρέπει καὶ
ὰ νοῆται, πῶς κατὰ
φητείαν ἦτον ἀναγ-
ναι τὸ μνημεῖον του
, καθὼς ἦτον, καὶ
έχρι τῆς σήμερον·

euntes, enumerate discipulis illius, ipsum a mortuis resurrexisse. Hanc igitur ob caussam sepulcrum Domini celebre fuit, quo liquidum omnibus fieret, non furto illum suorum discipulorum subductum, locoque quodam abstruso conditum fuisse. Cujusmodi rumusculos perversi Iudaei sparsere, militibus multo aere corruptis. Sed inanem suspiciunculam facile refellebant tum monumentum illud, in quo conditus fuerat Dominus, tum signatura saxi Iudaeorumque excubiae, Iosephus item, et Nicodemus, viri inter suos clari honoratique, ad haec pretiosa illa sindon, qua involutum exanimum Domini corpus fuerat, et sudarium capitis velamen, quod postquam resurrexerat, in sepulcro complicatum remansit (Ioan. XX, 7.). Quae omnia satis evincunt, non surreptum furto discipulorum corpus illius fuisse, sed reapse revixisse. Ad quam doctrinam illud etiam animadversu dignum est: nimirum, ut secundum sacra vaticinia necesse erat honoratum Christi conditorium esse, ita etiam fuisse, itemque hodie

---

ed τῶν, quod in textu fuit, prorsus inane. Ante μετὰ posui post Ἰουδαίων pro majore intercisione mediam. 2) Uncius καὶ fuit inclusum exstinxi. 3) Ita scribere iubuit pro φτηκ., quae et legibus literarum refragatur et posteriorum a consuetudini, qui perf. pass. in — θηκα exire jusserunt; L. p. 120. ἐδόθηκε et mox ἐχύθηκε. Ut igitur veteres aoristum fecerunt, sic hi videlicet ex aoristo perfectum pass.

φησὶ γὰρ ὁ Προφήτης (Ἡσ. ιά. ί.)· καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή. Καὶ εἰς αὐτὸ ὁποῖος ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς Χριστὸν ὑπαγένει, μεγάλην ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἀποκτᾶται, δι' αὐτοῦ πρὸς Χριστὸν προσερχόμενος.

esse. Sic enim Propheta (Ies. XI, 10.): et erit requies illius honos. Quod sepulcrum quisquis in fide et amore Christi visit: ille multam criminum suorum remissionem consequitur, dum per illud ad Christum ipsum animo accedit.

Ἐρώτησις μθ'.

Ἀνάμεσα εἰς τὰ εἰρημένα ἐπεθύμουν νὰ ἔμαθα περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ Χριστοῦ, εἰς ποῖον τόπον νὰ εὑρίσκετο ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατόν του πρὶν τῆς ἀναστάσεως;

Ἀπ. Ἡ ψυχὴ (Δαμ. ὁμιλ. εἰς τὸ ἅγιον σάββατον. [1]*) τοῦ Χριστοῦ, ἔσωντας καὶ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ σῶμα, ἦτον πάντοτε ἑσμιμένη μὲ τὴν θεότητα, καὶ μὲ τὴν θεότητα ἐκατέβηκεν εἰς τὸν ᾅδην· καλᾶ καὶ εἰς τὸν τόπον τοῦτον νὰ μὴν ἔχωμεν κᾂν μίαν ἐνθύμησιν δι' αὐτό.* [2]*) Μόνον τὸ ἔχομεν βέβαιον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους, ὅπου πραγματεύονται δι' αὐτὸ· πῶς ὁ Χριστὸς νὰ ἐκατάβηκεν εἰς*

Quaestio XLIX.

Inter haec quae modo dicta fuere, suborta mihi cupido noscendi, quonam sane loco anima Christi post excessum e corpore ante resurrectionem egerit?

Resp. (Ex Damasc. in sanctum sabbatum, loc. cit. sup. pag. 113.) Anima Christi, quamquam corpore suo tum exsoluta, usque tamen juncta manebat divinitati, quacum etiam ad inferos descendit, tametsi nihil hoc (hujus Articuli) loco de isto negotio innuitur. Sed certum illud tamen contestatumque ex tot ecclesiae hymnis, qui de eo agunt, habemus, quod nimirum simul anima et divinitate sua ad

---

1) Similiter idem de eadem re disputavit Orth. fid. III. c. 29., descendisse *εἰς ᾅδην* xti *ψυχὴν τεθεωμένην* ut et *τοῖς ὑπὸ γῆν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καθημένοις* lux infulgeret, xto ut aliquando in terris evangelium tradente, *ἵνα αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ καταχθονίων*; sic solutis, qui *ἀπ' αἰώνων* essent compediti. De sanctis Patribus et latrone nihil monuit Ioannes. Cfr. quae de hoc dogmate monui in Dissert. *de Hippolyto* Jen. 1839. p. 94. sqq. Origin. homil. 15. in Genes. 2) Intercisionem mutavi, ut locum expeditiorem facerem. Delevi comma post *ἔχωμεν*, punctum posui post *τοῦτο*, ubi nihil intercisionis fuit, unde locus prorsus obscurus. Verte: *quamquam hoc loco nullam* (*μὴν — κᾂν μίαν*) *mentionem* (*ἐνθύμησις* ut qu. L. init.) *habemus de hoc. Tantum id habemus firmum* etc.

ν μὲ τὴν ψυχὴν καὶ θεότητα· καὶ πλέον ὶ μὲ τὸ τροπάριον ἐ- ῆς ἐκκλησίας, ὅπου „ἐν τάφῳ σωματι- ἐν ᾄδου δὲ μετὰ ψυ- ς Θεὸς, ἐν παραδείσῳ τὰ λῃστοῦ, [1]) καὶ ἐν ὑπῆρχες, Χριστὲ, Πατρὸς καὶ Πνεύμα- ντα πληρῶν ὁ ἀπερί- ος. Καὶ ἀπὸ τὸν ᾅδην σε τὰς ψυχὰς τῶν ἁ- ροπατόρων καὶ τὰς εἰς τὸν παράδεισον· τοὺς ὁποίους συνεισ- καὶ τὸν λῃστὴν, ὅπου σεν ἐν τῷ σταυρῷ ὄν.

inferos descendit Christus. Inprimis autem rem sigillatim exprimit hoc Ecclesiae Troparium: Tu corpore in sepulcro: tu anima apud inferos, ut Deus: tu in Paradiso cum latrone: itemque in throno gloriae cum Patre ac Spiritu, Christe, fuisti, qui cuncta imples, ipse incircumscriptus. Simul ereptas orco sanctorum Patrum animas Paradiso intulit, quibuscum etiam latronem, qui in cruce pendens in ipsum crediderat, introduxit.

Ἐρώτησις ν΄.

τὸ ἕκτον, ὅπου πραγ- ύεται καὶ διδάσκει τὸ ον τοῦτο;

Διατὶ τὸ ἄρθρον άμει ἐνθύμησιν τοῦ ῦ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ἀπάνω ἀπέθανεν ὁ ς, καὶ ἔσωσε μᾶς· δί- ρμὴν διὰ τοῦτο, νὰ ῦμεν[2]) καὶ ἡμεῖς τοῦ ῦ· διὰ τὸν ὁποῖον τέ- ογῆς ὁμιλεῖ (Γαλ. ϛ΄. Ἀπόστολος Παῦλος· μὴ γένοιτο καυχᾶ- ι μὴ ἐν τῷ σταυρῷ ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ωται, κἀγὼ τῷ κό-

Quaestio L.

Quodnam sextum est, quod hic tractat docetque articulus?

Resp. Quoniam mentionem crucis Christi, in qua Christus mortuus est nosque in salutem vindicavit, hic facit articulus: eo et nobis ansam de cruce commentandi offert, de qua hunc in modum Paulus Apostolus disserit (Gal. VI, 14.): Absit a me ut gloriari velim, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quam mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Et alio loco

---

ς in Euchol. p. 63. Cfr. Goar ad Euchol. p. 434. Suicer πάριον. 2) In marg. adscriptum invenio ἐνθυμηθοῦμεν; d necessarium est. Ut enim ἐνθύμησις est mentio, sic ἐνθυ- quo veteres dixerunt med., mentionem facere alic. rei.

σμφ. Καὶ ἀλλαχοῦ (ά. Κορ. ά.ιή.)· ὁ λόγος γὰρ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις εἶτουν [1]) ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστιν. Ὥστε λοιπὸν διὰ μεγάλαις ἀφορμαῖς πρέπει νὰ τιμᾶται ἀπὸ ἡμᾶς ὁ σταυρός· ὡς ἂν σημεῖον τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθηκε δύναμις, διατὶ ἐχύθηκεν εἰς αὐτὸν τὸ αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἀπέθανε, νὰ διώκῃ τὰ πονηρὰ πνεύματα. Διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων (Κατ. ιγ΄.) λέγει οὕτως· ὅταν μὲ τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ σημειώνωμεν τοὺς ἑαυτούς μας, τότε ὁ διάβολος, κατανοῶντας πῶς ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος εἰς αὐτὸν ἐκαρφώθηκε διὰ τὴν σωτηρίαν τὴν ἐδικήν μας καὶ διὰ τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς δαιμονικῆς δυνάμεως, δὲν ἠμπορεῖ νὰ στέκεται παρὼν, μήτε νὰ ὑποφέρῃ τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ· μὰ φεύγει ἀπὸ μᾶς καὶ πλέον δὲν πειράζει, καὶ μάλιστα διατὶ τότε ἔχομεν συνήθειαν, νὰ ἐπικαλούμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο χρεωστοῦμεν νὰ κάμνωμεν τὸν σταυρόν μας πολλὰ συχνιᾷ [2]), διατὶ συχνιᾷ γροικοῦμεν καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ δαίμονος· τοὺς ὁποίους μὲ ἄλλον τρό-

(I Cor. I, 18.): Sermo crucis iis, qui pereunt, stultitia est: at nobis, qui salutem consequimur, potentia Dei est. Multis igitur magnisque de causis venerabilis nobis crux erit, ut peculiare quoddam signum Christi, cui virtus mirifica fugandi daemonum impressa est; siquidem effuso in illam sanguine filii Dei, qui et animam in ea efflabat, imbuta fuit. Qua de re ita dicit S. Cyrillus, Episcopus Hierosolymitanus (Catechesi XIII.): Quando venerabilis crucis signo nosmet ipsos signamus, tum Diabolus recogitans secum, Christum Dominum propter salutem nostram potentiaeque diabolicae exstirpationem cruci clavis suffixum fuisse, diutius praesens esse crucisque sufferre vim nequit; sed fugit a nobis, nec ulterius nos pertentat, maxime quoniam simul sanctissimum Servatoris Christi invocare nomen solemus. Est igitur necesse, ut crucis signum in nobis saepe frequentemus, quoniam nimis frequentes daemonis persentiscimus ten-

---

1) Uncinas et ab hoc vocabulo removi. Sunt enim testes maxime latinae ecclesiae, qui tale quid in illo loco tenent. Interpres noster omisit. 2) Addidi et hoc loco jota subscriptum, ut supra in καλᾷ p. 94. qu. 46., et infra qu. 93. in voce ξεχωριστᾷ.

πον δὲν ἠμποροῦμεν νὰ διώκωμεν, παρὰ μὲ τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν καὶ μὲ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὄχι μόνον τοὺς διώκομεν ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα μας πράγματα, ἤγουν ἀπὸ φαγητὰ, πιοτὰ, σκεύη καὶ τὰ λοιπά. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς Κύριλλος (εἰς τὸ αὐτό) διδάσκει λέγων· κάμνε τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ τρώγοντας, πίνοντας, καθήμενος, ἱστάμενος, ὁμιλῶντας, ἢ καὶ περιπατῶντας· καὶ μὴν ἀρχίζῃς κἂν μίαν σου δουλείαν, παρὰ νὰ κάμῃς τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, εἰς τὸ σπήτιον, εἰς τὸν δρόμον, ἡμέραν καὶ νύκτα, καὶ εἰς κάθα τόπον.

tationes, quas haud alio profligare modo possumus, quam signo vivificae crucis et seria invocatione nominis Iesu Christi. Quo modo non solum a nobis ipsis insultus daemonum arcemus; sed a reliquis etiam omnibus rebus nostris, ut ab esculentis potulentisque, a vasis, aliisque quibuslibet. Quapropter ita idem ille Cyrillus docet (loco eodem)[1]: Fac venerabilis crucis signum, dum edis bibisque, dum sedes, aut stas; dum loqueris, aut ambulas. Nullam coeptabis rem, nullum opus, nisi facto prius venerabilis crucis signo, domi, in via, diu noctuque omnibusque in locis.

Ἐρώτησις να.

Πῶς χρεωστοῦμεν νὰ σημειωνώμεσθαν μὲ τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ;

Ἀπ. Μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα πρέπει νὰ κάμνῃς τὸν σταυρὸν βάνοντας εἰς τὸ μέτοπόν σου τὰ τρία μεγάλα δάκτυλα· καὶ νὰ λέγῃς· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός. Καὶ τότε καταβάζεις τὸ χέρι εἰς τὸν θώρακα μὲ τὸ ἴδιον σχῆμα καὶ λέγεις· καὶ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὸν δεξιὸν

Quaestio LI.

Quo ritu signum venerabilis et vivificae crucis in nobis formare debemus?

Resp. Crucem hoc modo dextra manu formabis. Primum tribus majusculis digitis frontem tanges dicesque: In nomine Patris. Tum manum, eodem gestu conformatum, in pectus deduces addesque: et Filii. Hinc in brachium (sive potius humerum)[2]) dextrum traducens

---

1) cat. XIII. c. 18. ed. Milies. sed liberrime reddita, aeque atque illa, quae supra leguntur, ut jam ex dialecto mixta elucet. 2) Adjecit sua sponte interpres ut *βραχίονος* vim explicaret. Eamdem fere, humero omisso, manus ac dextera ad sinistram motionem in cruce facenda descripsit Muralt. Lexidion s. v. Kreuz p. 51. Frischius ex lingua Slavonica sine mora vertit *humerum*.

βραχίονα λέγωντας· καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, παγένωντας ἕως εἰς τὸν ἀριστερόν. Καὶ ἀφ' οὗ σημειώσῃς τὸν ἑαυτόν σου μὲ τὸ ἅγιον τοῦτο σημεῖον τοῦ σταυροῦ, πρέπει νὰ τελειώσῃς μὲ τὸν λόγον τοῦτον· ἀμήν. Ἢ καὶ ὅταν κάμῃς τὸν σταυρόν σου, ἠμπορεῖς νὰ λέγῃς· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλὸν, ἀμήν.

manum dices: et Spiritus sancti, simul ductum manus in humerum sinistrum usque continuabis. Atque ubi sacro hocce crucis signaculo temet signasti, claudes verbo: Amen. Potes etiam in cruce formando haec adhibere verba: Domine Iesu Christe, fili Dei, miserere mei peccatoris. Amen.

Ἐρώτησις νβ'.

Ποῖον εἶναι τὸ πέμπτον ἄρθρον τῆς πίστεως;

Ἀπ. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς.

Quaestio LII.

Quintus Fidei Articulus, quis est?

Resp. Qui resurrexit die tertio secundum Scripturas.

Ἐρώτησις νγ'.

Τί[1]) διδασκαλίαν μᾶς διδάσκει τὸ ἄρθρον τοῦτο τῆς πίστεως;

Ἀπ. Δύο πράγματα διδάσκει, πρῶτον πῶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ τὴν δύναμιν τῆς θεότητός του ἠγέρθη (Λουκ. κδ'. ζ'.) ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καθὼς εἶναι γεγραμμένον περὶ αὐτοῦ εἰς τοὺς Προφήτας καὶ εἰς τοὺς Ψαλμούς· δεύτερον, πῶς ἀνεστάθηκε μὲ τὸ ἴδιον σῶμα, ὅπου ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανε.

Quaestio LIII.

Quam doctrinam iste nos fidei Articulus docet?

Resp. Duo docet. Alterum, Dominum nostrum Iesum Christum suae divinitatis viribus in vitam rediisse (Luc. XXIV, 7.), prout de illo perscriptum erat in Prophetis et Psalmis. Alterum, resurrexisse ipsum in eodem illo corpore suo, quicum natus mortuusque fuerat.

---

1) Margo: τίνα. Cfr. p. II. qu. 15. Est enim illud τί indeclinabile, cujus duriore structura ne quis offendatur, qualem supra q. XLII. jam invenimus.

'ρώτησις :νδ΄.
τίνας γραφὰς ὁ Χρι-
ῆτον χρεία νὰ πάθῃ,
νὰ ἀποθάνῃ, καὶ τὴν
ην ἡμέραν νὰ ἀνα-
ῇ;
. Δύο λογίων εἶναι
αι γραφαὶ· κάποιαις
λαιοῦ νόμου καὶ κά-
τοῦ νέου. Αἱ πρῶται
κασι, πῶς ὁ Χριστὸς
νὰ ἔλθῃ, καὶ μὲ τίνα
εἶχε νὰ σώσῃ τὸ γέ-
ν ἀνθρώπων, ἤγουν
νὰ πάθῃ, νὰ λάβῃ θά-
καὶ νὰ ἀναστὰθῇ ἀπὸ
κρούς. Καὶ κατὰ τὰς
ς ταύτας ὁ Χριστὸς
, νὰ τὰ πληρώσῃ ὅλα.
δὲ τὰς γραφὰς τοῦ
νόμου ἐβεβαιώθηκε,
ἐπλήρωσε, καὶ πῶς
λογῆς ἦλθε, καθὼς
ται περὶ αὐτοῦ· ὡς
λέγει (Μαρκ.ιδ΄.κά.)
υτοῦ· ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ
που ὑπάγει, καθὼς
ται περὶ αὐτοῦ. Καὶ
ἀπὸ τὴν ἐκ νεκρῶν
ἀνάστασιν ἔλεγε
κδ΄.κς΄.) πρὸς δύο του
ὰς στρατοκόπους· οὐ-
ῦτα ἔδει παθεῖν τὸν
ὸν καὶ εἰσελθεῖν εἰς
ξαν αὐτοῦ; καὶ ἀρξά-
ἀπὸ Μωσέως καὶ ἀπὸ
ν τῶν Προφητῶν, δι-
ευεν αὐτοῖς ἐν πάσαις
ραφαῖς τὰ περὶ ἑαυ-
ζαὶ πῶς πρέπει νὰ ἔχῃ
ος καὶ τὴν βεβαιότητα
αιὰ γραφὴ εἰς ἡμᾶς,
ρτυρᾷ λέγων ὁ Ἀπό-
(β΄. Πέτρ. ά. ιθ΄.) περὶ

Quaestio LIV.

Secundum quas scripturas ita necesse erat, tum pati Christum atque emori, tum die tertio reviviscere?

Resp. Duplices sacrae Scripturae sunt, quaedam veteris legis, quaedam novae. Priores Christum venturum, modumque ipsum, quo genus humanum in salutem asserturus esset, praedixerunt: nimirum passurum, moriturum, e mortuisque resurrecturum. Itaque haec omnia secundum istas scripturas adimplenda Christo fuere. Rursus ex novae legis scripturis, isthaec omnia Christum implesse, luculenter confirmatum est, eaque prorsus ratione in mundum venisse, quemadmodum de eo scriptum fuerat. Sicut ipse de semet ipso affirmat (Marc. XIV, 21.): Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo. Atque denuo ex inferis in lucem redux, duobus discipulis iter facientibus, dixit (Luc. XXIV, 26.): Nonne haec pati Christum oportuit, et intrare in gloriam suam? et exorsus a Mose et Prophetis omnibus, interpretabatur illis, quae de ipso omnibus in scripturis praedicta essent. Iam suam veteri testamento apud nos auctoritatem firmitudinemque sartam tectam constare oportere, illud testificatur Apostolus de ipso dicens (2. Petr.

αὐτῆς· ἔχομεν βεβαιότερον τὸν προφητικὸν λόγον, ᾧ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ, καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Καὶ πῶς νὰ ἐτελειώθηκεν οὕτως κατὰ τὰς γραφὰς ταύτας, ὅλοι οἱ εὐαγγελισταὶ μᾶς βεβαιώνουσι· καὶ ὁ Ἀπόστολος (ά. Κορ. ιέ. γ΄.) λέγει· ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς· καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς· καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα. Ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν. Ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ· εἶτα τοῖς Ἀποστόλοις πᾶσιν. Ἔσχατον δὲ πάντων ὥσπερ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί. Τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν προετύπου καὶ ὁ Προφήτης Ἰωνᾶς, τὸν ὁποῖον τύπον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸν ἀναφέρει πρὸς τὸν ἑαυτόν του, λέγων (Ματθ. ιβ΄. λθ΄.) πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ Προφήτου. Ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.

I, 19.): Habemus firmiorem sermonem Propheticum, cui recte ac merito attenditis, veluti lucernae lucenti in loco obscuro, donec elucescat dies, et lucifer in cordibus vestris exoriatur. Porro quod eodem modo secundum Scripturas istas haec perfecta sunt, Evangelistae omnes nobis confirmant. Confirmat et Apostolus (1 Cor. XV, 3.): Quod Christus mortuus fuerit pro peccatis nostris secundum Scripturas: quod sepultus sit, quodque tertio die resurrexerit secundum Scripturas; et quod visus sit Cephae, deinde duodecim, (Apostolis) postea plus quam quingentis fratribus simul, quorum plerique ad hunc usque diem in vita sunt, nonnulli etiam obdormierunt. Deinde visus est Iacobo, post Apostolis omnibus. Postremo vero omnium, velut abortivo, visus est et mihi. Resurrectionem Christi pulchre etiam olim adumbraverat Ionas Propheta, quem typum Dominus noster Iesus Christus ipse sibi accommodat, dum Iudaeis dicit (Matth. XII, 39): Natio prava et adultera signum postulat, nec aliud illi signum dabitur, quam Ionae Prophetae. Quemadmodum enim Ionas tribus diebus tribusque noctibus in ventre ceti fuit: ita filius hominis tres dies noctesque in corde terrae erit.

'Ερώτησις νέ.

ν εἶναι τὸ ἕκτον ἄρθρον
: πίστεως;

κ. Καὶ ἀνελθόντα
οὺς οὐρανοὺς, καὶ
εζόμενον ἐκ δεξι-
:οῦ Πατρός.

Quaestio LV.

Sextus fidei Articulus quis est?

Resp. Qui adscendit in coelos, sedetque ad dexteram Patris.

'Ερώτησις νς'.

ῖς [1]) ἑρμηνεύει τὸ ἄρ-
ν τοῦτο τῆς πίστεως;

κ. Τέσσαρα πράγματα
κει τὸ ἄρθρον τοῦτο·
ον πῶς μὲ τὸ ἴδιον σῶ-
ς τὸ ὁποῖον ἔπαθεν ἀλη-
καὶ ἀνέστη ἀπὸ τοὺς
ὺς, μὲ τὸ ἴδιον ἐκεῖνο
ι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ
σεν εἰς τὴν δεξιὰν τοῦ
ὸς μὲ δόξαν καὶ αἶνον.
ρον, πῶς ὡς ἄνθρω-
ὸνος ἀνέβηκεν εἰς τὸν
ὸν, διατὶ ὡς Θεὸς πάν-
τον εἰς τὸν οὐρανὸν,
πάντα τόπον. Τρίτον
ει, πῶς τὴν ἀνθρωπό-
ὅπου ἐπῆρε μίαν φο-
πὸ τὴν παρθένον Μα-
ποτὲ δὲν τὴν ἐξαφῆκε·
τ' αὐτὴν πάλιν θέλει
νὰ κρίνῃ· καθὼς οἱ
οι εἶπασιν (Πραξ. ά.
τοὺς Ἀποστόλους· οὗ-
Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς
ιῶν εἰς τὸν οὐρανὸν
ἐλεύσεται, ὃν τρόπον
σθε αὐτὸν πορευόμε-
τὸν οὐρανόν. Τέταρ-
άσκει, πῶς ὁ Χριστὸς

Quaestio LVI.

Quidnam iste nobis exponit Articulus?

Resp. Dogmata quattuor. Primum est, Christum illo ipso corpore suo, in quo crucis supplicium vere pertulerat, et in quo postea a mortuis resurrexerat, eodem inquam ipso in coelum adscendisse, et ad dextram Patris cum gloria ac laude consedisse. Secundum, qua homo est, illum tantummodo in coelum adscendisse; namque qua Deus est, semper in coelo fuit locisque aliis omnibus. Tertium est: Christum humanam naturam, semel ex B. Virgine assumtam, nunquam postea dimisisse, eademque etiam vestitum olim ad judicium reventurum. Sicuti Angeli Apostolis dicebant (Actor. I, 11.): Hic Iesus, qui a vobis in coelum receptus est, ita redibit, quemadmodum eum in coelum ire vidistis. Quartum quod docet, hoc est: Chri-

---

nsignivi vocabulum utpote pron. pers. circumflexo; veluti p.
ı. vero possess. caret accentu. veluti p. II. q. XIX. τὴν ζωὴν
:unte hac quaest. τὸν Σωτῆρα μας Ἰησοῦν, recte scriptum.
tiam in ipsa qu. 48.

Τιμ. δ'. ά.) ὁ Ἀπόστολος· διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Θεου καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ.

Tim. IV, 1.): Testific tur ego coram Deo « mino Iesu Christo, qui mortuosque in appa sua et regno suo iu rus est.

Ἐρώτησις νθ'.

Τί διδάσκει δεύτερον τὸ ἄρθρον τοῦτο;

Ἀπ. Πῶς εἰς τὴν τελευταίαν κρίσιν οἱ ἄνθρωποι θέλουσιν ἀποδώσειν λόγον διὰ τοὺς λογισμοὺς, διὰ τὰ λόγια καὶ διὰ τὰ ἔργα· κατὰ τὴν γραφὴν τὴν (Ματθ. ιβ'. λς'.) λέγουσαν· λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν, ὃ ἐὰν λαλήσουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτου λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· καὶ ὁ Ἀπόστολος (ά. Κορ. δ'. έ.) λέγει· ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος· ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους· καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἑκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Quaestio LIX

Quid secundo loco h cet Articulus?

Resp. Quod e in judicio cogitationu ctorum factorumque s omnium rationem re sunt homines, teste S ra (Matth. XII, 36.): ego vobis, quod de otioso verbo, quod homines fuerint, ratio die judicii reddent. E stolus ait (1 Cor. IV Ne itaque, ne ante t quidquam judicetis, venerit Dominus: qui scondita tenebrarum il bit, et consilia cordiur nifestabit, et tunc sua « laus a Deo reddetur.

Ἐρώτησις ξ'.

Τί διδάσκει τρίτον τοῦτο τὸ ἄρθρον;

Ἀπ. Πῶς εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην καθ' ἕνας κατὰ τὰ ἔργα του θέλει λάβει τελείαν καὶ αἰωνίαν πληρωμήν· δια-

Quaestio LX

Quid tertio loco hic A lus docet?

Resp. Quod ill unusquisque secundum merita sua plenam e sempiternam acceptur

τοιοι[1]) θέλουσιν ἀκού-
ὴν ἀπόφασιν ταύτην
θ. κέ. λδ΄.)· δεῦτε οἱ
ημένοι τοῦ Πατρός
κληρονομήσατε τὴν
ασμένην ὑμῖν βασι-
ἀπὸ καταβολῆς κό-
Καὶ ἄλλοι ἀκούσουσι
πόφασιν ταύτην (ςιχ.
πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ
ιαμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ
ον, τὸ ἡτοιμασμένον
αβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέ-
ὑτοῦ· ὅπου (Μαρ. θ΄.
μή.) ὁ σκώληξ αὐτῶν
λευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ
υται.

mercedem, quippe alii hanc audient sententiam (Matth. XXV, 34.): Venite benedicti Patris mei, et hereditario jure possidete praeparatum vobis a mundi exordio regnum. Alii e contrario tristissimum hocce carmen audient (vers. 41.): Discedite a me maledicti in ignem illum sempiternum, qui Diabolo atque Angelis ejus structus paratusque est; (Marc. IX, 44.) ubi vermis eorum non emoritur, et ignis non exstinguitur.

Ερώτησις ξά.

τὸν καιρὸν ἐκεῖνον
ι οἱ ἄνθρωποι θέλου-
ἀποδώσειν λόγον διὰ
ἔργα τους, ἢ ξεχωρι-
καθ' ἕνας ἀποθνή-
ντας ἀποδίδει τὸν λο-
μασμὸν τῆς ζωῆς
,[2]) καὶ ἂν εἶναι κρι-
ιον μερικόν;

r. Καθὼς εἰς τὴν ἡμέ-
κείνην τῆς τελευταίας
ως δὲν ζητᾶται τινὲς
μασμὸς ξεχωρᾷ διὰ
αθ' ἕνα, διατὶ ὅλα τὰ
ματα εἶναι γνωρισμέ-
μᾷ[3]) εἰς τὸν Θεόν, καθ'

Quaestio LXI.

Illo igitur fortasse die universi homines actionum rerumque suarum reddituri rationem sunt, an vero singulatim unusquisque, dum lucis hujus usuram relinquit, vitae suae rationem reddit, atque particulare quoddam exercetur judicium?

Resp. Quemadmodum illo extremi judicii die ratio de unoquoque singillatim non exigitur; siquidem Deo res simul omnes per se manifestissimae sunt, atque ut unusquisque in articulo mor-

---

Correxi vulg. aperte falsam, fortasse per errorem typographi- editt. traditum: *κάκοιοι*. At vero illud pronomen natum est . *ποῖος* et *καὶ* ut opinor, respondetque pronom. *ἄλλοι* quod equitur ut: *hi — illi; nonnulli — alii.* 2) Expunxi circum- . Omnes enim istae formae pro encliticis habendae sunt; paullo ribitur *τοῦ θανάτου του mortis suae; τὰ ἔργα του opera sua;*). 72. 3) Adjeci jota subscr. ut supra in vocabulo *ξεχωριστᾷ*. 101. Idem feci qu. 49. in formula *πλέον χωριστᾷ* i. e. *distinctius*, r.

καὶ ὕστερα, ἀφ' οὗ μισεύσουσιν ἀπὸ τὸν κόσμον, δὲν στέκουνται εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν βαθμὸν τῆς μακαριότητος κατὰ τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν, ὅπου (Ἰωαν. ιδ'. β'.) λέγει· ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρός μου μοναὶ πολλαί εἰσι· καὶ ἀλλαχοῦ (Λουκ. ζ'. μζ'.)· ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαὶ, ὅτι ἠγάπησε πολύ· ᾧ δὲ ὀλίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ. Ὁμοίως καὶ ὁ Ἀπόστολος (Ῥωμ. ζ'. ς'.) λέγει, ὅτι ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

do, postquam hinc em runt, non in uno eode beatitatis gradu consi Christo ipso his illu cente verbis (Ioh. XIV In domo Patris mei m sunt mansiones; et alibi VII, 47.): Remissa sunt ta illius peccata, qu dilexit multum; at parı ligit, cui parum remi Consimiliter et Aposto (Rom. II, 6.): Quod turus sit cuique secu opera sua.

Ἐρώτησις ξγ'.

Τίνα γνώμην πρέπει νὰ ἔχωμεν δι' ἐκείνους, ὅπου ἀποθνήσκουσιν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. Πῶς μετὰ τὴν ἐσχάτην κρίσιν ἄλλοι θέλουσιν εἶναι εἰς μεγαλητέρην κόλασιν, καὶ ἄλλοι εἰς μικρὰν, αἰωνίως· κατὰ τὸ εἰρημένον (Λουκ. ιβ'. μζ'.) εἰς τὴν Γραφήν· ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἑαυτοῦ καὶ μὴ ἑτοιμάσας μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ δαρήσεται πολλάς. Ὁ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας.

Quaestio LXII

Quid de iis vero ju dum, qui decedentes fensa apud Deum si

Resp. Horum ali timo peracto judicio, oribus, alios levioribu aeternis omnes torment ciatum iri, dicente ita ptura (Luc. XII, 47.). vus ille, qui novit vo tem Domini sui, nequ men praeparavit fecitq cundum voluntatem illiı pulabit multis. Sed q cognovit et plagis tam gna admisit, paucis labit.

Ἐρώτησις ξδ'.

Ἀποθνήσκουσι τάχα καὶ ἄνθρωποι, ὅπου νὰ εἶναι ἀνάμεσα τῶν σωζομένων καὶ ἀπολλυμένων;

Ἀπ. Τοιαύτης τάξεως ἄνθρωποι δὲν εὑρίσκονται.

Quaestio. LXI

Annon et aliqui sic suum obeunt, ut rum damnatorumqu dii sint?

Resp. Hujusmo mines nulli reperiuntu

έβαια πολλοὶ ἀπὸ τοὺς
τωλοὺς ἐλευθερώνουν-
πὸ τῶν δεσμῶν τοῦ
ὄχι μὲ μετάνοιαν ἢ ἐξο-
ησιν ἐδικήν τους, κα-
Γραφὴ (Ψαλ. ς΄. έ.)
ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ τίς [1])
λογήσεταί σοι; καὶ ἀλ-
(Ψαλ. ριέ. ιζ΄.)· οὐχ οἱ
αἰνέσουσί σε Κύριε,
πάντες οἱ καταβαίνον-
ᾅδου· ἀλλὰ μὲ τὰς εὐ-
τῶν ζώντων καὶ προσ-
ὑπὲρ αὐτῶν τῆς ἐκ-
ς, καὶ μὲ τὴν ἀναίμα-
ιάλιστα θυσίαν, ὅπου
μέραν προσφέρει ἡ ἐκ-
διὰ τοὺς ζῶντας καὶ
ιόντας κοινῶς ὅλους,
καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέθα-
αὐτούς. Καὶ ὅτι δὲν
ρώνουνται ἀφ' ἑαυτῶν
αἱ τοιαῦται ψυχαὶ,
ὁ Θεοφύλακτος εἰς τὸ
Λουκᾶν ς΄. κεφ. ἑρμη-
τὸν λόγον τοῦ Χρι-
ὅπου εἶπεν, ὅτι ἔχει
ίαν ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι
ίας· ὅρα, ὅτι ἐπὶ τῆς
φίενται αἱ ἁμαρτίαι·
γὰρ ἐσμὲν ἐπὶ τῆς γῆς,
εθα ἐξαλεῖψαι τὰς ἁ-
ίας ἡμῶν· μεθ' ὅ μέν-
τῆς γῆς ἀπαναστῶμεν,

illud probe constat, sceleratos homines non paucos de orci claustris eripi atque liberari, non sua quidem ipsorum poenitentia sive confessione, quemadmodum Scriptura dicit (Ps. VI, 5.): Quis enim confiteatur tibi in inferno? et loco alio (Ps. CXV, 17.): Non laudabunt te mortui Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, verum piis superstitum officiis et ecclesiae pro ipsis deprecationibus, praecipue vero per incruentum (Liturgiae) sacrificium, quod Ecclesia pro vivis mortuisque omnibus communiter, quemadmodum et Christus pro iis pariter mortuus est, quotidie offert. Ceterum haudquaquam suapte opera animas hujusmodi ex inferis liberari, docet Theophylactus in caput sextum Lucae, ea Christi verba, quibus potestatem remittendi peccata in terra sibi vindicat, exponens (immo in cap. V, 24. p. 236. Rom.) [4]): Observa, inquit, remitti peccata in terra. Quamdiu enim in hac terra commoramur, peccata

---

1) signivi accentu utpote interrog. ut qu. 68. τίνα γνώμην scri-
enimus. Cfr. supr p. 98. Antea correxi numerum ς΄, in version.
et 5 ex nostris LXX editt., quorum textus accurate redditur.
i circumflexum, qui in cunctis editt. repertus est. Est enim
sess., quo notio possess. quae jam est in vocula ἑαυτῶν, ex-
scilicet tautologice. Recte q. 65. scriptum est ἑαυτούς τους.
100. 105. 109. 3) In unum copulavi, quae per errorem ty-
quem emendare Hofmannus non ausus est, disjecta fuerunt.
e ab interprete ipsa Conf. est correcta. Locus, quo peccata
e sibi sumsit Christus, est Luc. V. 24. ad quem Theoph. illa cu-
scripta philosophatus est in edit. Venet. p. 307.

οὐκ ἔτι ἡμεῖς αὐτοὶ δυνάμεθα δι' ἐξομολογήσεως ἐξαλεῖψαι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἀποκέκλεισται γὰρ ἡ θύρα. Καὶ εἰς τὸ κβ'. τοῦ Ματθαίου [1]) ἑρμηνεύων τὸ· δήσαντες αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, ἀντὶ τῶν πρακτικῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, λέγει· ἐν τῷ αἰῶνι μὲν γὰρ τῷ ἐνεστῶτι ἔστι πρᾶξαι καὶ ἐνεργῆσαι τὶ, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι δεσμοῦνται πᾶσαι αἱ πρακτικαὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς· καὶ οὐκ ἔστι ποιῆσαί τι ἀγαθὸν εἰς ἀντισήκωσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Καὶ εἰς τὸ κέ. τοῦ αὐτοῦ εὐαγγελίου· [2]) μεταμελείας γὰρ καὶ ἐργασίας καιρὸς οὐκ ἔστι μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀποβίωσιν. Ἀπὸ τὰ ὁποῖα λόγια γίνεται φανερὸν, πῶς ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατον ἡ ψυχὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐλευθερωθῇ ἢ νὰ μετανοήσῃ· καὶ νὰ κάμῃ τίποτες ἔργον, ὅπου [3]) νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὸν δεσμὸν τοῦ ᾅδου, μόνον αἱ θεῖαι λειτουργίαι, αἱ προσευχαὶ καὶ ἐλεημοσύναι, ὅπου γίνουνται δι' αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ζῶντας, ἐκεῖνα τὴν ὠφελοῦσι πολλότατα, καὶ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ ᾅδου τὴν ἐλευθεροῦσιν.

nostra expungere possumus; at postquam e terra demigravimus, non possumus deinde ipsimet ope confessionis peccata nostra inducere. Jam enim oppessulatae sunt fores. Et in cap. XX. Matth. enarrans haec verba (vers. 13.): Colligantes manus illius ac pedes; per quae animae facultates activae designantur, ait: In seculo quidem praesenti agere operarique licet; at in futuro vinciuntur omnes activae [4]) facultates animae, nec tum boni quidpiam efficere possumus in compensationem nostrarum noxiarum [5]). Et in cap. XXV. ejusdem Evangelii (pag. 108.): Non est poenitentiae operationisque tempus post discessum ex hac vita. Quibus ex verbis clarum evadit, ab excessu suo liberari per se animam, poenitentiamque agere non posse, nihilque ejusmodi moliri, quo inferuis eximatur vinculis. Solae igitur sacrae liturgiae precesque et eleemosynae, quae animae caussa a viventibus praestantur, illam plurimum adjuvant, atque ex Acheronte redimunt.

---

1) Locus legitur in edit. Venetiana 1754. Tom. I. p. 118., et quidem accurate descriptus. 2) In ead. edit. p. 137. ad vers. ‹ indicati cap. 10. 3) Conjicit margo ὅπως pro vulg. ὅπου. Id quod no[n] opus est. Ὅπου enim indecl. pron. relat. hic dat. instrum. est, quum omnes casus una illa forma exprimantur, veluti nom. plur. fem. ver[b]is sequent. ἐλεημοσύναι, ὅπου γίνουνται. Pro accus. plur. fem. est [q]. 66., pro sing. acc. fem. p. 109., pro nom. plur. fem. q. 67., pro dat. plur. tempus exprimente q. 95. 4) Interpres Theoph. (de Rubeis): operativae facultates. 5) Idem: in ablutionem peccatorum.

'Ερώτησις ξέ.

γνώμην πρέπει νὰ ἔχω-
'διὰ ταῖς ἐλεημοσύναις
: ταῖς ἀγαθοεργίαις,
ιυ δίδουνται διὰ τοὺς
ἰθαμένους;

ι. Περὶ τούτου ὁ ἴδιος
ύλακτος διδάσκει εἰς τὸ
φ. ειχ. έ. τοῦ Λουκᾶ [1]),
ὄντας τὸν λόγον τοῦ
τοῦ, ὅπου εἶπεν· φοβή-
τὸν ἐξουσίαν ἔχοντα
ιεῖν εἰς τὴν γέενναν·
ει δὲ οὕτως· „ὅρα γὰρ,
ιϰ εἶπε, φοβήθητε τὸν
τὸ ἀποκτεῖναι βάλλον-
τὴν γέενναν, ἀλλ' ἐξου-
χοντα βαλεῖν· οὐ γὰρ
ις οἱ ἀποθνήσκοντες
τωλοὶ βάλλονται εἰς
εενναν· ἀλλ' ἐν τῇ ἐξου-
ῖται τοῦτο τοῦ Θεοῦ·
αὶ τὸ συγχωρεῖν. Τοῦ-
ἐγω διὰ τὰς ἐπὶ τοῖς κε-
ιένοις γινομένας προσ-
καὶ τὰς διαδόσεις· αἳ
οὰ συντελοῦσι τοῖς καὶ
ρτίαις βαρείαις ἀπο-
σιν. Οὐ πάντως οὖν
τὸ ἀποκτεῖναι βάλλει
' γέενναν· ἀλλ' ἐξου-
'ει βαλεῖν. Μὴ τοίνυν
υμεν ἡμεῖς σπουδά-
δι' ἐλεημοσυνῶν καὶ

Quaestio XLV.

Quid igitur sentiendum de eleemosynis piisque officiis, quae in refrigerium mortuorum praestantur?

Resp. Ea de re idem Theophylactus in caput XII. Lucae exponens verba Christi (vers. 5.): Timete illum, qui potestatem conjiciendi in geennam habet; ita commentatur: „Animadverte, sodes [2]), non dicere Christum, timete illum, qui postquam occidit, in geennam conjicit, sed qui potestatem conjiciendi habet. Neque enim omnes omnino [3]), qui in peccatis suis moriuntur, in geennam conjiciuntur. Sed id in Dei situm est manu; sicut et veniam illis largiri, quod propter pias oblationes erogationesque [4]), quae dormientium bono fiunt, dico; quippe quae non parum conducunt iis etiam, qui gravissimis sceleribus contaminati hinc decesserunt. Itaque non omnino postquam occidit, in geennam sontes [5]) projicit Deus; sed projiciendi potestatem habet. Ne igitur cessemus

---

In edit. Venet. p. 366.; verba cuncta cum textu conveniunt. ph. interpr.: *Vides enim, quod non dixit.* 3) Idem: *Non mper qui moriuntur peccatores — sed sunt in potestate etiam dimitti possint.* 4) Idem: *distributiones.* 5) Omiterpres, adjectum a nostro, ne quis male locum intelligeret. lignum est, illum Theoph. editorem hunc locum existimare atorio posse advocari, id quod Catech. auctor sequenti lune respuit. Adscripsit enim ille ad illius loci marg.: *Dem auxilia, Purgatorii adsertio.*

πρεσβειῶν ἐξιλεοῦσθαι τὸν ἐξουσίαν μὲν ἔχοντα βαλεῖν, οὐ πάντως δὲ τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ χρώμενον, ἀλλὰ καὶ συγχωρεῖν δυνάμενον.„ Ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν λοιπὸν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τοῦ Πατρὸς τούτου τὴν ἐξήγησιν τοῦτο ἐκβάζομεν, πῶς πρέπει πάντως νὰ παρακαλοῦμεν διὰ τοὺς κεκοιμημένους, καὶ νὰ προσφέρωμεν θυσίας ἀναιμάκτους, διδόντες ἐλεημοσύνας· ἐπειδὴ ἐκεῖνοι δὲν ἠμποροῦσι τὰ τοιαῦτα νὰ κάμουσιν διὰ τοὺς ἑαυτούς τους.

Ἐρώτησις ξς'.

Πῶς πρέπει νὰ γροικοῦμεν διὰ τὸ πῦρ τὸ καθαρτήριον;

Ἀπ. Οὐδεμία Γραφὴ διαλαμβάνει περὶ αὐτοῦ, νὰ εὑρίσκεται δηλαδὴ κἂν μία πρόσκαιρος κόλασις καθαρτικὴ τῶν ψυχῶν, ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατον· μάλιστα ἡ γνώμη τοῦ Ὠριγένους διὰ τοῦτο κατεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν δευτέραν Σύνοδον τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἔτι δὲ φανερὸν εἶναι, πῶς ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατον ἡ ψυχὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ δεχθῇ κἂν ἕνα μυστήριον τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἂν ἴσως καὶ ἤθελεν εἶναι δυνατὸν, νὰ πλερώσῃ ἀτή της διὰ τὰ ἁμαρτήματά της, ἤθελεν ἠμπορεῖ νὰ δεχθῇ καὶ μέρος ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας, τὸ ὁποῖον ἔσωντας καὶ νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ὀρ-

nos etiam atque etiam adniti, quo eleemosynis et intercessionibus nostris illum propitiemus, qui hac projiciendi potestate instructus ea non semper utitur; sed veniam etiam indulgere potest.„ Igitur e doctrina S. Scripturae Patrisque hujus expositione illud deducimus: oportere omnino a nobis preces pro defunctis concipi atque offerri incruenta sacrificia spargique liberali manu eleemosynas; siquidem non possunt pia hujusmodi opera sua caussa ipsimet praestare.

Quaestio XLVI,

De Purgatorio autem Igne, quid nobis judicandum?

Resp. Nihil usquam de eo in sacris literis traditur, quod temporaria ulla poena, animorum expurgatrix, a morte exsistat. Imo vero eam praecipue ob caussam in secunda Synodo Constantinopolitana ab Ecclesia Origenis damnata est sententia. Praeterea per se satis manifestum est, morte semel obita nullius Sacramenti ecclesiastici participem fieri posse animam. Tum si fieri fortassean posset, ut admissas noxias sua satisfactione ipsamet expiaret: haud dubie etiam partem aliquam sacramenti poenitentiae accipere eadem posset. Quod quoniam ab orthodoxa doctrina abhorret; jure meritoque ec-

δόδοξον διδασκαλίαν. Ἡ ἐκκλησία μὲ δικαιοσύνην προσφέρει δι' αὐτὰς τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, καὶ προσευχὰς πρὸς Θεὸν πέμπει ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· μὰ ὄχι ἐκεῖνοι νὰ πάσχουσι κἂν μίαν κόλασιν, καὶ μετ' αὐτὴν νὰ καθαρίζωνται. Τοὺς δὲ μύθους τινῶν ἀνθρώπων, ὅπου λέγουσι περὶ ψυχῶν, πῶς, ὅταν μισεύσουσιν ἀμετανόητας ἀπὸ τὸν κόσμον, κολάζονται εἰς σουβλία, εἰς νερὰ καὶ λίμναις, ποτὲ δὲν τοὺς ἐδέχθηκεν ἡ ἐκκλησία.

clesia manium istorum caussa sacrificium incruentum offert, precesque ad Deum ablegat ad impetrandam eorum veniam, quae olim in vita deliquerant; non vero ut ipsi nonnihil supplicii sustinentes eo dein perpurgentur. Ceterum fabulas quorundam hominum, quas de animis comminiscuntur: quod videlicet, ubi poenitentia non procurati satis expiatique fato intercipiuntur, discrucientur subulis, aquis, lacubus: nostra nunquam admisit probavitque ecclesia.

Ἐρώτησις ξζ'.

Ποῖος τόπος εἶναι ἰδίᾳ διωρισμένος εἰς ταῖς ψυχαῖς ἐκείνων, ὅπου ἀποθνήσκουσιν εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. Αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ὅπου μισεύουσιν ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον εὑρισκόμεναι εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ μὲ μετάνοιαν τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, ἔχουσι τόπον τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ· διατὶ οὕτω λέγει (Σοφ. γ'. α'.) ἡ ἁγία Γραφή· δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἅψηται αὐτῶν βάσανος. Ἀκόμι ὀνομάζεται ὁ τόπος αὐτῶν παράδεισος· καθὼς ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν (Λουκ. κγ'. μγ'.) εἶπεν εἰς τὸν σταυρὸν ἀπάνω πρὸς τὸν λῃστήν· ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Κράζεται καὶ κόλπος

Quaestio LXVII.

Quinam locus peculiariter animabus eorum destinatus est, qui in gratia Dei vita concedunt?

Resp. Animae hominum, quae hoc mundo egredientes in gratia apud Deum sunt criminumque suorum poenitentiam egerunt, locum suum in manibus Dei habent. Sic enim sacra loquitur Scriptura (Sap. III, 1.): Animae justorum in manu Dei sunt, nec attinget eas cruciatus. Nuncupatur earum locus etiam Paradisus, quomodo Dominus noster Christus latroni in cruce dixit (Luc. XXIII, 43.): Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Vocatur et sinus Abraami, uti scriptum est (Luc. XVI, 22.);

τοῦ Ἀβραὰμ, κατὰ τὸ (Λουκ. ις΄. κβ΄.) γεγραμμένον· ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ἀπὸ [1]) τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου (Ματθ. ή. ιά.) λέγοντος· λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Διὰ τοῦτο ὅποιος ὀνομάσει τὸν τόπον τοῦτον ἕνα ὄνομα ἀπὸ ὅσα εἴπαμεν, δὲν σφάλει· μόνον νὰ γροικᾷ, πῶς εἶναι αἱ ψυχαὶ εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν· καὶ, καθὼς οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι ψάλλουσιν, εἰς τὸν οὐρανόν.

Contigit autem, mori pauperem, et deferri ab Angelis in sinum Abraami. Dicitur etiam regnum coelorum, secundum dictum Domini (Matth. VIII, 11.): Dico vobis, multi ab oriente et occidente venient, et accumbent cum Abraamo, Isaaco et Jacobo in regno coelorum. Nihil igitur erraverit, quisquis locum illum aliquo istorum nominum, quae recensuimus, nominaverit; modo ut recte intelligat, esse animas in gratia Dei et in regno coelesti et ut hymni ecclesiastici canunt in coelo.

Ἐρώτησις ξή.

Καὶ αἱ ψυχαὶ ἐκεῖναι, ὅπου μισεύουσιν ἀπὸ τὰ κορμία εὑρισκόμεναι εἰς θεϊκὴν ὀργὴν, ποῦ εἶναι;

Ἀπ. Ὁ τόπος ἐκείνων μὲ διαφορετικὰ ὀνόματα λέγεται. Πρῶτον ὀνομάζεται ᾅδης, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπώσθηκεν ὁ διάβολος, ἀπὸ τὸν οὐρανὸν διωχθεὶς· ὡς λέγει ὁ Προφήτης (Ἡσ. ιδ΄. ιδ΄.) [2])·

Quaestio LXVIII.

At ubinam locorum illae agunt animae, quae e corporibus suis exeuntes in offensa apud Deum sunt?

Resp. Variis locus ille designatur nominibus. Primum nuncupatur Infernus, in quem exturbatus coelo Diabolus detrusus est, teste Propheta (Jes. XIV,

---

1) In N. T. textu est ὑπό. Antea expedivi vocabulum αὐτὸν uncinis, quum item in N. T. nullam lectionis viderim differentiam. Num forte fuit in exemplaribus, quibus illi usi sunt? 2) Adde v. 15, quo Dei comminatio continetur. Descripta accurate ex LXX., interjectis illis, quae in parenthesi sunt. Mox post voculam δεύτερον mediam delevi intercisionem.

ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ (εἶπεν ὁ διάβολος)· νῦν δὲ εἰς ᾅδου καταβήσῃ, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Δεύτερον λέγεται πῦρ αἰώνιον· λέγει γὰρ (Ματθ. κέ. μά.) ἡ Γραφή· πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἀκόμι σκότος ἐξώτερον [1]) (εἰς τὸ αὐτὸ λ'.)· καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Ὀνομάζεται ἀκόμι καὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα· μὰ ὅλα σημαίνουσι, πῶς εἶναι τόπος τῆς κατακρίσεως καὶ τῆς θείας ὀργῆς· εἰς τὸν ὁποῖον καταβαίνουσιν αἱ ψυχαὶ ἐκείνων, ὅπου μισεύουσιν ἀπ' ἐδῶ ὠργισμένοι ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπεγνωσμένοι. Μὰ τοῦτο εἶναι ἄξιον νὰ τὸ ἠξεύρῃ καθ' ἕνας, πῶς αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων, καλᾷ καὶ νὰ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανούς, δὲν ἐπήρασι [2]) μὲ ὅλον τοῦτο τέλειον τὸν στέφανον πρὶν τῆς τελευταίας κρίσεως μήτε αἱ ψυχαὶ τῶν κατακρίτων τελείαν κόλασιν πάσχουσι· μὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐσχάτην κρίσιν θέλουσι πά-

14.): Similis ero Altissimo, (dixit Diabolus) nunc autem in infernum descendes, et in fundamenta terrae. Secundum est: Ignis sempiternus; dicit enim Scriptura (Matth. XXV, 41.): Discedite a me maledicti in ignem illum sempiternum, qui Diabolo et Angelis illius paratus est. Etiam Tenebrae exteriores (ibidem versu 30.): Ejicite inutilem istum servum in tenebras exteriores, ubi erit ejulatio et stridor dentium. Appellatur et aliis vocabulis, sed quae omnia locum condemnationis iraeque divinae valent, quem in locum animae eorum descendunt, qui hinc demigrant invisi offensique Deo ac damnati. Porro et illud omnibus tenendum est, animas justorum, quamquam coelo jam receptas, neutiquam tamen ante extremum judicium plenam perfectamque gloriae coronam consequi, neque rursus animas damnatorum plenam antea ultionem poenamque perpeti. Verum post summum illud atque decretorium judicium animas una cum cor-

1) Voculam ἐξώτερον apud Norm. uncinis clausam inveni, sine dubio quod in N. T. modo additur modo omittitur. 2) Et in hoc vocabulo et in ἠξεύρῃ supra addidi jota subscriptum. Νὰ enim part., decurtata ex ἵνα, aut conj. poscit, aut infinit. q. XI.: νὰ συνάξωμεν p. 70. νὰ εἶναι, ut et hic paullo post; p. 72. νὰ κάμῃ aperte fuit perscriptum. Ἐπήρασι vero cohaeret cum verbo ἐπαίρω reportare, talesque aoristi in tert. plur. et sing. pers. exire solent in — ασι s. ασιν, veluti p. 94. ἐθέλασιν p. 95. ἤλθασι. p. 94. ἐθέλασι. Infra q. 84. scriptum est recte ἐπῆρεν.

ρειν αἱ ψυχαὶ μαζὶ μὲ τὰ σώματα τελείως τὸν στέφανον τῆς δόξης ἢ τὴν κόλασιν.

poribus suis usquequaque aut coronam gloriae aut suppliciorum ferre cruciatus.

Ἐρώτησις ξθ'.

Πῶς εἶναι τὸ ὄγδοον ἄρθρον τῆς πίστεως;

Ἀπ. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα, τὸ ἅγιον, τὸ κύρον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον· τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

Quaestio LXIX.

Octavus fidei Articulus quòmodo habet?

Resp. Et in Spiritum sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre procedit, et una cum Patre et Filio adoratur et glorificatur, qui item per Prophetas locutus est.

Ἐρώτησις ό.

Τί διδάσκει τὸ ἄρθρον τοῦτο τῆς πίστεως;

Ἀπ. Τρία πράγματα· πρῶτον πῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι Θεὸς, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, τὸ ὁποῖον εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου (ά. Κορ. ιβ'. δ'.) λέγοντος· Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσί, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ ἀλλαχοῦ (β'. Κορ. ιγ'. ιγ'.)· ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν. Εἰς τὰ ὁποῖα, καλᾶ καὶ ποτὲ νὰ προηγῆται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ

Quaestio LXX.

Quid iste docet Articulus?

Resp. Tria. Primum est: Spiritum sanctum Deum esse Patri et Filio consubstantialem, quod ex verbis Apostoli manifestum est (1 Corinth. XII, 4.): Distinctiones donorum sunt, sed idem est Spiritus. Et distinctiones ministeriorum sunt, sed idem est Dominus. Et distinctiones operationum sunt, sed idem est Deus, qui omnia operatur in omnibus. Et alibi (2 Corinth. XIII, 13.): Gratia Domini nostri Jesu Christi et caritas Dei et communio Spiritus sancti sit vobiscum omnibus. Quibus in locis quod alibi primo loco nominatur Spiritus sanctus

Υἱὸς, τοῦτο γίνεται
εἶναι ὁμοούσια, καὶ
α, καὶ τὰ τρία πρόσω-
μὰ ὄχι νὰ ἔχῃ κἂν
οὐσίαν ὁ Υἱὸς ἢ τὸ
ια, καθὼς ἔχει ὁ Πα-
ἀμέσως καὶ ὁμοίως
ν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦ-
Καὶ εἰς τὰς Πράξεις
Ἀποστόλων τὸ αὐτὸ
ν ὁ Πετρὸς (Πράξ.
, λέγων τῷ Ἀνανίᾳ·
ἐπλήρωσεν ὁ σατα-
ὴν καρδίαν σου, ψεύ-
ί σε τὸ Πνεῦμα τὸ
; καὶ τελειώνωντας
ιον λόγον προστίθη-
οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώ-
ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Θεὸς
ὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

rursus alibi Filius, id ea re fit, quod tres Personae ejusdem substantiae, honorisque aequalis consortes sint [a]); minime vero, quasi essentia a Spiritu sancto Filius differat, aut a Filio Spiritus. Id quod dictu nefas est; sed quod ejusdem et essentiae et gloriae (personae divinae), ut jam diximus, consortes sint, et quod proxime ac pariter in simplicissimo s i m u l, suam a Patre originem Filius Spiritusque habeant, per generationem Filius, at Spiritus per processionem. Idem et in Actibus Apostolicis declarat Petrus Ananiam alloquens (cap. V, 3.): Quare implevit Satanas cor tuum, ut falleres Spiritum sanctum? et mox sermonem illum suum absolvens addit: Non mentitus es hominibus sed Deo. Est itaque omnino Spiritus sanctus Deus.

Magna est in hoc loco lectionis varietas. Margo enim non verba *καὶ — πρόσωπα* expunxit, sed etiam totum locum sic it, ut ab interprete redditus est: *οὐχὶ δὲ διὰ τὸ ἔχειν τινὰ διάφορον ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ· ἄπαγε ῦτο λέγειν· ἀλλ' ὅτι εἰσὶν ὁμοούσια καὶ ἰσότιμα, ὡς προέφη- τὶ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀμέσως καὶ ὁμοίως ἐν τῷ ἅ μ α ἔχουσι χὴν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα· ὁ μὲν υἱὸς κατὰ γέννησιν· τὸ δὲ κατ' ἐκπόρευσιν.* Cfr. quae de hac varietate in Proleg. mo-
Vulg. sic verte: Hoc fit, quod ejusdem naturae et honoris t tres personae (i. e. per se ita subsistentes, ut quippe pro aequalitate unius locum etiam passim ut in Scr. sacr. alius possit), non quasi non (*μὰ ὄχι νὰ* idem quod supra p. 78.: *νὰ μὴν*) unam haberet naturam Filius vel Spiritus, qualem hater; (hic lubuit pro commate ponere mediam intercisionem) edio et similiter Filii se habet Spiritus i. e. in cunctis rebus est Filii etiam Spiritus. (*Ὁμ. εἴς τινὰ* quod alius est *ὁμ. μὲ* quod legitur p. 70. item q. 36. ubi nostro loco similia sunt: *εἶναι ὁμοούσιος* (Filius) *μὲ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα.*

Norm. *sunt*, quod Conjunct. mox sequenti male respondet.

το ὁποῖος στέκεται σταθερὸς καὶ βέβαιος εἰς τὴν πίστιν τούτην, ἔχει βεβαίαν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας του, διατὶ δὲν παρεκκλίνει καθόλου ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην τῆς ἐκκλησίας.

que constans et firmus in hac fide persistit, is indubiam suae salutis habet fiduciam, ut qui nihil omnino declinat a communi Ecclesiae sententia.

Ἐρώτησις οβ'.

Τί διδάσκει τρίτον τὸ ἄρθρον τοῦτο;

Ἀπ. Διδάσκει πῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι εὑρετὴς τῆς ἁγίας Γραφῆς, τόσον τῆς παλαιᾶς ὅσον καὶ τῆς νέας, καὶ αὐτὸ τὴν ὡμίλησε μὲ τὸ μέσον πολλῶν συνεργῶν. Διὰ τοῦτο καθὼς ἡ Γραφὴ τῆς παλαιᾶς διαθήκης τέτοιας λογῆς καὶ τῆς νέας εἶναι διδασκαλία τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ διὰ τὴν ἀφορμὴν τούτην εἰς ὅλας τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους καὶ τοπικὰς, τὰς ὀρθοδόξους, ὅπου καὶ ἂν ἐγίνησαν, πίστευε πῶς ὅ, τι ἀποφασίσασιν [1]) οἱ ἅγιοι Πατέρες, νὰ εἶναι ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καθὼς εἴπασιν οἱ Ἀπόστολοι (Πράξ. ιέ. κή.) εἰς τὴν σύνοδον· ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν· κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ὁποίων καὶ αἱ λοιπαὶ ἄλλαι ὀρθόδοξοι σύνοδοι ἐσυμπεραίνασι τὰ δόγματά τως [2]) μὲ τὸν ὅμοιον τρόπον.

Quaestio LXXII.

Quid tertium est, quod in hoc Articulo docetur?

Resp. Spiritum sanctum sacrae Scripturae tam Veteris quam Novae, genuinum esse auctorem, illamque per manus multorum administrorum ipsum edidisse, eaque re ut Veteris Testamenti Scripturam ita etiam Novi Spiritus sancti doctrinam esse. Quamobrem quidquid sancti Patres in omnibus universalibus atque particularibus orthodoxis Conciliis quocunque tandem loco habitis statuerunt: id a Spiritu sancto profectum esse credas oportet; quemadmodum in Synodo sua ipsimet loquuntur Apostoli (Act. XV, 28.): Visum est Spiritui sancto ac nobis. Quorum exemplo cetera item orthodoxa Concilia simili modo decreta sua concluserunt.

---

1) Recepi marg. lectionem ἀποφ. pro ἐποφ. quae forma non tolerabilis. De hac utriusque praepos. confusione vide supra p. 108. 2) Intactam reliqui hanc voculam, ex altera forma τους enatam, nollemque supra p. 82. correxissem.

ρώτησις ογ'.

ιαὶ ποῖα εἶναι τὰ
ϊματα τοῦ ἁγίου
ιατος;

'Επτά, διὰ τὰ ὁποῖα
Γραφὴ εἰς τὴν Ἀπο-
·(Κεφ. δ'. ε'.)· καὶ
μπάδες πυρὸς καιό-
'ώπιον τοῦ θρόνου·
τὰ ἑπτὰ πνεύματα
ͻ. Ταῦτα λοιπὸν τὰ
ιτα τοῦ Πνεύματος
ͻν εἰπεῖν αὐτὸ τὸ
ἦτον εἰς τὸν Χρι-
.ουσιώτερα καὶ τε-
:, ἢ κατ' [1]) ἄνθρω-
λέγει ὁ Προφήτης
β'.)· καὶ ἀναπαύσε-
αὐτὸν πνεῦμα Κυ-
πνεῦμα σοφίας καὶ
ς· πνεῦμα βουλῆς
ύος· πνεῦμα γνώ-
ὶ εὐσεβείας· καὶ [3])
ι αὐτὸν πνεῦμα φό-
ῦ. Τοῦτο βεβαιώνει
γελιστὴς Ἰωάννης
ιδ'.) λέγωντας· καὶ
σάρξ ἐγένετο καὶ
ιεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεα-
τὴν δόξαν αὐτοῦ,
'ς μονογενοῦς παρὰ
πλήρης χάριτος καὶ
ς. Καὶ ἐκ τοῦ πλη-
; αὐτοῦ ἡμεῖς πάν-

Quaestio LXXIII.

Quot et quaenam Spiritus sancti Charismata sunt?

. Resp. Septem. De quibus ita in Apocalypsi sacra Scriptura loquitur (IV, 5.): Et septem lampades igneae ardentes coram throno, quae sunt septem Spiritus Dei. Haec igitur Spiritus dona, aut rectius loquendo, ipse Spiritus sanctus in Christo, quam in ullo alio homine modis omnibus copiosiora atque consummatiora erant, dicente Propheta (Ies. XI, 2.): Et requiescet super illum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae et intelligentiae, Spiritus consilii et roboris, Spiritus cognitionis et pietatis, et implebit illum Spiritus timoris Domini. Quod suo testimonio affirmat Evangelista Ioannes (I, 14.): Et verbum caro factum est, et habitabat nobiscum, et vidimus gloriam illius, ut gloriam unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate, (v. 16.) et ex plenitudine ipsius nos omnes ac-

cte offensus est, qui notas ad marg. scriberet. Defuit loco uod nulla ratione potuit silentio praeteriri. Auguratus ille dum esse κατ' ἄνθρ. pro καθ' ἄνθρ., quae vulg. est, aut ἢ ἄνθρωπον. Illud loco nequaquam medetur, comparativis ibus, hoc timeo, ne nimium a textu recedat. Quae ego x utraque conjectura conflata nec a textu plus remota sunt. icis nihil proficitur: der da in Christo in der Fülle und ich war, nämlich der Menschheit nach; quod instar teste Slavonicis non debere textum Graecum conformari. Verte: *nana ratione.* 2) LXX Θεοῦ. 3) LXX omittit.

τες ἐλάβομεν· καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος· διότι τὸ Πνεῦμα ἦτον εἰς αὐτὸν ὡς ὁμοούσιον αὐτῷ κατὰ τὴν θεότητα· καὶ ἔπληθεν αὐτὸν σοφίας καὶ χάριτος· κατὰ τὸ (Λουκ. β'. μ'.) εἰρημένον· τὸ δὲ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό. Καὶ ταῦτα πάντα πρέπει νὰ γροικοῦνται κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

cepimus, et gratiam pr tia. Erat enim in (Spiritus sanctus, ut i cundum divinitatem c stantialis, ipsumque s tia ac gratia replebat, dictum est (Luc. II, Puer vero adolescel corroborabatur Spirit implebatur sapientia, (tia Dei cum illo erat. omnia de humanitate sti exaudienda sunt.

Ἐρώτησις οδ'.

Ποῖον εἶναι τὸ πρῶτον χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Ἀπ. Τὸ πρῶτον χάρισμα εἶναι ἡ σοφία· ἤγουν ἡ ἄνωθεν σοφία, διὰ τὴν ὁποῖαν λέγει ὁ Ἀπόστολος (Ἰακ. γ'. ιζ'.)· ἡ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἁγνή ἐστιν, ἔπειτα εἰρηνική, ἐπιεικής, εὐπειθής, μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν· ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος. Εἰς τὴν σοφίαν τούτην ἐναντιοῦται ἡ σαρκικὴ σοφία κατὰ τὸν Ἀπόστολον τὸν (β'. Κορ. α'. ιβ'.) λέγοντα· ὅτι ἐν ἁπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ Θεοῦ, οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐναντίον τῆς ὁποίας σαρκικῆς καὶ κοσμικῆς σοφίας λέγει ὁ ἴδιος Ἀπόστολος (α'. Κορ. α'. ιθ'.), ἀναφέρωντας τὴν παλαιὰν Γραφὴν (Ἡσ. κθ'. ιδ'. καὶ λγ'. ιη'.)· ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω· ποῦ

Quaestio LXX

Quodnam primum S sancti charisma e

Resp. Primum (est Sapientia. Nimir perna illa sapientia, (ita Apostolus (Iac. III Quae e supernis est s tia, primum quidem est, deinde pacifica, obsequens, plena mis dia ac bonis fructibus disceptatione, sine s tione. Huic Sapientia traria carnalis est sec Apostolum (2 Cor. I, Quod in simplicitate (ceritate Dei, non in c sapientia, sed in gra conversati fuimus in do. Quam carnalem ac danam sapientiam ita incessit Apostolus (1 I, 19.), antiquam add Scripturam (Ies. XX, et XXXIII, 18.): ra sapientiam sapient datam telligentiam in

που̃ γραμματεὺς, ζητητὴς τοῦ αἰῶνος ; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ ην σοφίαν τοῦ κόύτου;

rejiciam; ubi sapiens ubi scriba, ubi disputator seculi hujus? nonne infatuavit Deus sapientiam mundi hujus?

ρώτησις οέ.

ναι τὸ δεύτερον χάι τοῦ ἁγίου Πνεύ-;

Quaestio LXXV.

Secundum Spiritus sancti donum, quodnam est?

Ὁ χάρισμα τῆς συνέ- κατανοήσεως τῶν των καὶ τῆς θείας ς· περὶ τῆς ὁποίας ἡ διδάσκει (Ἐξ. λϛ΄. υσα· καὶ πᾶς σοφὸς ία, ᾧ ἐδόθη σοφία τήμη ἐν αὐτοῖς, συνιεῖν πάντα τὰ ἔργα, [1]) τὰ ἅγια καθήατὰ πάντα ὅσα συύριος. Καὶ εἰς τοὺς Δανιὴλ (κεφ.ά.ιζ΄.)· κεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς καὶ φρόνησιν ἐν πάματικῇ καὶ σοφίᾳ· ιὴλ συνῆκεν ἐν πάι καὶ ἐνυπνίοις. Καὶ (Λουκ. κδ΄. μέ.)· νοιξεν αὐτῶν τὸν συνιέναι τὰς Γραὶ ὁ Ἀπόστολος (β΄. ΄.) λέγει· δῴη [2]) γάρ ος σύνεσιν ἐν πᾶσιν. σύνεσιν τούτην εἶκειμένη ἡ ἀνοησία τία· διὰ τὴν ὁποῖαν

Resp. Donum Intelligentiae sive cognitionis arcanorum et occultae voluntatis divinae, de qua ita docet Scriptura (Exod. XXXVI, 1.): Et omnis sapiens animo, cui data erat sapientia et scientia in illis; ut intelligenter sciret facere omnia opera pulchra et sancta, modo debito, secundum omnia ea, quae praescripserat Dominus. Et de sodalibus Danielis (Dan. I, 17.): Et dedit illis Deus intelligentiam et prudentiam in omni literatura ac sapientia. Daniel autem intellectu omnis visionis et insomnii instructus erat. Et alibi (Luc. XXIV, 45.): Tunc aperuit illis mentem, ut intelligerent scripturas. Et Apostolus (2 Tim. II, 7.): Det vero tibi Dominus intelligentiam in omnibus. Intelligentiae huic opposita est stultitia et incredulitas, de qua sic ait Do-

---

itt. LXX. legunt κατὰ pro τὰ καλά. Neutrum praeivit
2) Recentior apud Paulum lectio δώσει est. Instruxi ul. jota subscr., cujus pristini editores erant incuriosi. Ve- T. imo recentiores interpretes falso scripserunt δῴη. Non nj. sed optat. posterioribus auctoribus, de quo vide Mus. dior. I. p. 238.

λέγει (Λουκ. κδ΄. κέ.) ὁ Κύριος· ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ Προφῆται. Καὶ εἰς ἄλλον τόπον (Γαλ. γ΄. γ΄.) λέγει ὁ Ἀπόστολος· οὕτως ἀνόητοί ἐστε; [1]) ἐναρξάμενοι Πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε;

minus (Luc. XXIV, O stulti et tardi cord credendum iis omnibus, locuti sunt Prophetae. alio loco Apostolus (III, 3.): Adeo stulti ut, quum in Spiritu c ritis, nunc in carne] ciamini?

Ἐρώτησις ος΄.

Ποῖον εἶναι τὸ τρίτον χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Quaestio LXXV

Quodnam tertium Sp sancti donum est?

Ἀπ. Τὸ τρίτον χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἡ βουλή, ἡ ὁποία συντρέχει πρὸς τὴν θείαν δόξαν καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς· καὶ εἶναι συμφωνισμένη μὲ τὴν δικαιοσύνην. Διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἡ Γραφὴ (Πρᾶξ. κ΄. κζ΄.) λέγει· οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ. Εἰς αὐτὴν εἶναι ἐναντία ἡ βουλὴ τῶν ἀσεβῶν, διὰ τὴν ὁποῖαν λέγει ὁ Ψαλμῳδός (Ψαλ. ά. ά.)· μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν· καὶ ἀλλαχοῦ (Ψαλ. λγ΄. ί.) [3])· Κύριος διασκεδάζει βουλὰς ἐθνῶν, ἀθετεῖ δὲ λογισμοὺς λαῶν, καὶ ἀθετεῖ βουλὰς ἀρχόντων.

Resp. Tertium tus sancti charisma est silium, quod gloriae d animaeque humanae provehendae servit et justitia pulchre consent hujusmodi consilio ita tur Scriptura (Actor. 27.): Non subterfugi quominus annunciarem omne consilium Dei. consilio consilium imp oppositum est, de qu vinus Psalmista [2]) (P 1.): Beatus vir, qu ambulat in consilio impi Et alibi (Ps. XXXIII, Dominus dissipat co gentium, reprobat cog nes populorum, et re consilia principum.

---

1) Feci ex commate interrogandi signum, ne locus claudica N. T., sed interpres non agnovit. 2) Norm.: *Fidicen*; supr 3) Apud Norm. marg. falso λβ΄. ιά. Istae omnes graecae fo quibus Scr. sacr. loci appellantur, Hofmannus e marg. in text cavit. Interpres jam recte apud Norm. locum indicavit.

Ερώτησις οζ'.

εἶναι τὸ τέταρτον χά-
ια τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ος;

'. Ἡ ἰσχὺς, διατὶ φυ-
ντες πᾶσαν σταθερό-
καὶ ἀνδρείαν εἰς τὴν
, πρέπει νὰ ἀντιστέ-
' εἰς ὅλους τοὺς πει-
ύς. Περὶ ταύτης ἡ
ἡ (ά. Κορ. ις'. ιγ'.) λέ-
ρηγορεῖτε, στήκετε ἐν
τει, ἀνδρίζεσθε, κρα-
σθε· καὶ ἀλλαχοῦ (Ἐφ.
)· στῆτε οὖν περιζω-
οι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν
ηθεία, καὶ ἐνδυσάμε-
ν θώρακα τῆς δικαιο-
· καὶ ὑποδυσάμενοι
όδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ
ελίου τῆς εἰρήνης·
ᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν
τῆς πίστεως, ἐν ᾧ
σθε πάντα τὰ βέλη
νηροῦ τὰ πεπυρωμέ-
σαι· καὶ τὴν περικε-
αν τοῦ σωτηρίου δέ-
, καὶ τὴν μάχαιραν
νεύματος, ὅ ἐστι ῥῆ-
οῦ. Τὸ ἐναντίον τῆς
εἶναι ὁ φόβος, περὶ
ει ὁ Ψαλμῳδός (Ψαλ.
έ.)· ἐκεῖ ἐφοβήθη-
φόβον, οὗ οὐκ ἦν φό-
Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν
Χριστὸς μᾶς προσ-
, νὰ μὴν ἔχωμεν τοι-
φόβον, (Λουκ. ιβ'. δ'.)
μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν
ινόντων τὸ σῶμα, καὶ
αῦτα μὴ ἐχόντων πε-
ερόν τι ποιῆσαι.

Quaestio LXXVII.

Quartum Spiritus sancti donum, quodnam est?

Resp. Robur. Quippe tuentes omnem constantiam ac fortitudinem in fide, mascule obsistere debemus quibuslibet tentationibus, de quo robore animi ita Scriptura (1 Cor. XVI, 13.): Vigilate, persistite in fide, viri estote, corroboramini. Et alibi (Ephes. VI, 14.): State igitur lumbis balteo praecinctis in veritate, induti thoracem justitiae, et calceati pedibus, in praeparatione Evangelii pacis. Super omnia adsumite scutum fidei, quo omnia mali illius ignita jacula exstinguere queatis, et accipite galeam salutis et gladium Spiritus, qui est verbum Dei. Robori adversatur Timor, de quo vates sacer (Ps. XIV, 5.); Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor. Et Dominus noster Iesus Christus timorem nos ejusmodi habere vetat (Luc. XII. 4.): Ne timeatis eos, qui corpus occidunt, nec deinde amplius quidquam efficere possunt.

———

Marg. Norm. falso ιγ'. 2) LXX. ἐδειλίασαν φόβῳ.

Ἐρώτησις οή.

Ποῖον εἶναι τὸ πέμπτον χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Ἀπ. Ἡ γνῶσις εἶναι τὸ πέμπτον χάρισμα, τὴν ὁποῖαν ὁ ἱερὸς Ψάλτης (Ψαλ. ϛδ΄.[1]) ι.) ἑρμηνεύει, λέγων· ὁ παιδεύων ἔθνη, οὐχὶ ἐλέγξει, ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν; καὶ ἕτερος Προφήτης (Ἱερ. γ΄. ιέ.) λέγει· καὶ δώσω ὑμῖν ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου· καὶ ποιμανοῦσιν ὑμᾶς ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης ἤτουν γνώσεως. Τούτη ἡ γνῶσις καὶ ἐπιστήμη πρέπει νὰ ἁπλώνεται εἰς τὸ νὰ γνωρίζῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ νόμου[2]) του. Εἰς αὐτὴν ἐναντιώνεται ἡ ἄγνοια τοῦ νόμου καὶ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ· διὰ τὴν ὁποῖαν λέγει ὁ Ψαλμῳδός (Ψαλ. οθ΄.[4]) ϛ΄.)· ἔκχεον τὴν ὀργήν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ γινώσκοντά[5]) σε, καὶ ἐπὶ βασιλείας, αἳ τὸ ὄνομά σου οὐκ ἐπεκαλέσαντο.

Ἐρώτησις οθ΄.

Ποῖον εἶναι τὸ ἕκτον χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Ἀπ. Ἡ εὐσέβεια· ἡ ὁποῖα

Quaestio LXXV

Quodnam quintum S
sancti charisma e

Resp. Cognitio.
hunc in modum sacer
tes exponit (XCIV,
Qui corripit gentes,
arguet qui docet ho
cognitionem? Et Pr
alius (Ier. III, 15.): Da
bis pastores secundu
meum, et pascent v
scentes cum scientia
item cognitione. Qu
gnitio et scientia in
tissimum extendenda
que explicanda est,
luntatem legemque D
gnoscat. Contraria i
inscientia legis volunta
divinae, de qua auctor
morum ait (Psal. L
6.): Effunde iram tu
gentes, quae te non
runt, et in regna, qu
men tuum non invoca

Quaestio LXXI

Sextum Spiritus sanct
risma, quodnam es

Resp. Pietas.

---

1) Norm. *υιγ΄.*, uno rursus deficiente. Num forte alia LX usus est laudavitque locos in vers. ex Vulg.? Hofm. *υιδ΄*. No dedimus, quae hodie in usu sunt. Delevi signum interrog. pos *ἐλέγξει*, quod etiam in LXX. exstat. 2) Margo conjicit, le esse *τὸν νόμον*; nolui textum mutare ex caussa supra indicata 3) Non tam *extendenda* est quam *coarctanda*. Hoc enim s et sententia loci et ipsum verbum *ἁπλώνεσθαι* i. e. simpliciore dere, in angustiorem gyrum redigere. 4) Vulg. falso *οή*. 5) *ἐπεγνωκότα*.

ὀρθὴν πίστιν θεμελι-
ι εἰς τὴν ἐκτενῆ προσ-
καὶ εἰς τὰ ἀγαθὰ
διὰ τὴν ὁποῖαν οὕτω
μ. δ'. η'.) λέγει ὁ Ἀπό-
· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς
ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπ-
'αν ἔχουσα ζωῆς τῆς
ὶ τῆς μελλούσης. Καὶ
ι εὐσεβεῖς ἐκεῖνοι λέ-
, οἱ ὁποῖοι κάμοντες
ἰς προσευχὰς πρὸς
:ὸν φεύγουσιν ὅλαις
'σεβείαις καὶ ἁμαρ-
Ἡ εὐσέβεια λέγω ἡ
ινομένη, ἡ ὁποία εἶ-
ν Φαρισαίων· ἀλλ' ἡ
ἡ καὶ ἐγκάρδιος· ἵνα
περὶ αὐτῆς (Ματθ.
:ἶπει ὁ Κύριος· οὗτος
τοῖς χείλεσί με τιμᾷ,
ιρδία αὐτῶν πόῤῥω
ἀπ' ἐμοῦ· καὶ πάλιν
. κγ'. κς'.)· Φαρισαῖε
καθάρισον πρῶτον
ιs τοῦ ποτηρίου καὶ
ροψίδος, ἵνα γένηται
κτὸς αὐτῶν καθαρόν.

una cum vera fide in assidua ardentique precatione bonisque operibus fundatur, de qua sic disserit Apostolus (1 Tim. IV, 8.): Pietas ad omnia utilis est habetque promissionem hujus et venturae vitae. Itaque vere illi pii appellantur, qui perpetuis Deum precibus venerantur omnemque impietatem ac peccati labem vitant. Pietas, inquam, non apparens et adumbrata, qualis [1]) olim Pharisaeorum erat; sed solida et germana cordique penitus infixa, ne de illa etiam hujusmodi Dominus sententiam ferat (Matth. XV, 8.): Populus iste labiis me suis honorat, sed cor ipsorum procul a me abest. Et rursus (Matth. XXIII, 26.): O caecule Pharisaee, prius interiora calicis ac patinae purga; ita etiam exteriora eorum munda erunt.

:ρώτησις π'.

ἶναι τὸ ἕβδομον χά-
α τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ς;

'Ο φόβος τοῦ Θεοῦ,
ις πρέπει νὰ εἶναι ὡς
νος, ὅπου ἔχουσι τὰ
πρὸς τοὺς πατέρας
αὶ ὄχι ὡς ἂν ἐκεῖνος,
'ουσιν οἱ δοῦλοι πρὸς
σπότας των. Καὶ πε-
ιρώτου λέγει ὁ Ψαλ-

Quaestio LXXX.

Septimum Spiritus sancti donum, quodnam est?

Resp. Timor Dei. Quem ejusmodi esse oportet, cujusmodi erga parentes liberorum, non qualis erga heros servorum est. De priore illo sic divinus Psalmista [2])

---

1) ...alg. per errorem typograph. *quales*. 2) Norm.: *fidicen*.

μῳδός (Ψαλ. λδ΄. Θ΄.)[1]· φοβήϑητε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ· ὅτι οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου λέγει (ά. Ἰωάν. δ΄. ιή.) ὁ Ἀπόστολος· φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον· ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει· ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ. Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον προστάσσει (Ψαλ. κβ΄. κγ΄.)[2] ἡ Γραφή· νὰ φοβούμεϑα τὸν Θεὸν ἐξ ἀγάπης, ὅταν λέγει· οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον αἰνέσατε αὐτὸν, ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰακὼβ, δοξάσατε αὐτόν· φοβηϑήτω δὴ ἀπ' αὐτοῦ ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰσραήλ. Καὶ ὁποῖος μὲ τὸν τοιοῦτον φόβον ϑέλει φοβᾶσϑαι τὸν Θεὸν, ἐκεῖνος φυλάττει τὰς ἐντολάς του κατὰ τὸ (Ἰωαν. ιδ΄. κγ΄.) εἰρημένον· ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει.

(Psal. XXXIV, 10.): Timete Dominum omnes Sancti ejus; quoniam non est penuria timentibus eum. De posteriore autem ita Apostolus (1 Ioh. IV, 18.): Timor non est in caritate, sed perfecta caritas timorem expellit; habet enim cruciatum timor, et qui timet non est perfectus in caritate. Hoc modo, ut Deum ex amore timeamus, praecipit Scriptura (Psal, XXII, 24.): Qui timetis Dominum, laudate eum; universum semen Iacobi glorificate eum. Timeat eum omne semen Israëlis. Qui hujusmodi timore Deum timet, ille praecepta ipsius observat. ut dictum est (Ioh. XIV, 23.[3])): Si quis diligit me, is sermonem meum servabit.

Ἐρώτησις πα΄.

Πόσοι καὶ ποῖοι εἶναι οἱ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Ἀπ. Καρποὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ σημάδια τῆς ϑείας χάριτος ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπαριϑμεῖ ἐννέα λέγων (Γαλ. έ. κβ΄.) οὕτως· ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύμα-

Quaestio LXXXI.

Quot et quinam sunt fructus Spiritus sancti?

Resp. Fructus Spiritus sancti sive signa divinae gratiae novem recenset Paulus (Gal. V, 22.): Fructus vero Spiritus est Cari-

1) Marg. Norm. λγ΄. ι΄. Hofmannus correxit, sed verss. numerum tenuit falsum. Est ex LXX. ϑ΄., quem adscripsi, quum e LXX. sint depromta. In vers. numerum 10. intactum reliqui, quippe pro textu hebr. rectum. 2) Marg. Norm. κά, κέ, utrumque falso; Hofm. rectius κβ΄. κς΄. Versus numerum item correxi. Version. numeros hebraicis congruos servavi. 3) Norm. 26.

τός ἔστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη, πίστις, πρᾳότης, ἐγκράτεια. Μὰ πρέπει νὰ πιστεύωμεν, πῶς καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ νὰ λέγωνται καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὸ καταβαίνουσι, καὶ αὐτὸ συνεργεῖ εἰς τὸ νὰ τελειώνουνται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο δὲν λέγει ὁ Παῦλος· κατὰ τούτων μόνων οὐκ ἔστι νόμος· ἀλλὰ κατὰ τῶν τοιούτων, ὡς ἂν ὅπου εἶναι, καὶ ἄλλα ὅμοια τούτοις.

Ἐρώτησις πβ'.

Ποῖον εἶναι τὸ ἔννατον ἄρθρον τῆς πίστεως;

Ἀπ. Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐρώτησις πγ'.

Τί διδάσκει ἡ ἁγία ἐκκλησία εἰς τοῦτο τὸ ἄρθρον τῆς πίστεως;

Ἀπ. Τέσσαρα πράγματα· πρῶτον πῶς ἡ ἐκκλησία εἶναι μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου (β'. Κορ. ιά. β'.) λέγοντος· ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ. Καὶ καθὼς ὁ Χριστὸς εἶναι ἕνας, τέτοιας λογῆς καὶ ἡ νύμφη του εἶ-

tas, Gaudium, Pax, Lenitas, Benignitas, Bonitas, Fides, Mansuetudo, Continentia. Verum enim vero ceterae item virtutes omnes fructus Spiritus sancti habendae nobis appellandaeque sunt, quoniam ab eo descendunt, eoque adjuvante, recte ab hominibus perficiuntur. Ideoque non addit Paulus [1]): Contra has solas non est Lex; sed, contra hujusmodi, eo quod et aliae his similes sunt.

Quaestio LXXXII.

Nonus fidei Articulus quis est?

Resp. In unam sanctam, Catholicam et Apostolicam Ecclesiam.

Quaestio LXXXIII.

Quid docet sancta Ecclesia, in hoc fidei Articulo?

Resp. Res quatuor. Primum: Ecclesiam esse unam, sanctam, Catholicam et Apostolicam, secundum doctrinam Apostoli (2 Cor. XI, 2.): Despondi vos viro uni, ut virginem castam exhiberem Christo. Sicuti vero Christus unus est, ita et sponsa illius non nisi una

---

1) v. 23.

ναι μία· ὡς δῆλον ἀπὸ τὸ δ'. κεφαλ. τῆς πρὸς Ἐφεσίους (στιχ. έ.) ἐπιστολῆς, ὅπου λέγει· εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, καὶ εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων.

est, ut manifestum capite quarto episto Ephesios (v. 5.): Un minus, una fides, un ptisma, et unus Deu que Pater omnium.

Ἐρώτησις πδ'.

Ποῖον εἶναι τὸ δεύτερον, ὅπου διδάσκεται εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο;

Quaestio LXX)

Secundum, quod ho culo docetur, quod est?

Ἀπ: Δεύτερον διδάσκει τὸ ἄρθρον τοῦτο, πῶς ἡ καθολικὴ ἐκκλησία δὲν πέρνει ὄνομα ἀπὸ κἂν ἕνα τόπον, ἂν εἶναι καὶ ὁ πλέον ἐξαίρετος· διατὶ αἱ τοπικαὶ ἐκκλησίαι εἶναι μερικαὶ· οἷον ἡ Ἐφεσίνη, ἡ ἐν Φιλαδελφείᾳ, ἡ ἐν Λαοδικείᾳ, ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἡ ἐν Ῥώμῃ, ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ αἱ λοιπαί. Μὰ ἀνάμεσα εἰς τούταις ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς μερικαῖς ἐκείνη ὀνομάζεται μήτηρ αὐτῶν, ἡ ὁποία πρώτη ἐπλούτησε τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐδέχθηκε τὴν αἰώνιον σωτηρίαν καὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· καὶ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐπῆρεν ἀρχὴν ἡ κήρυξις τοῦ εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν περίγειον κόσμον, ὡς μαρτυρᾷ ἡ Γραφὴ (Λουκ. κδ'. μζ'.) λέγουσα· οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ Ἱερουσαλήμ. Ὑμεῖς δὲ ἐστε μάρ-

Resp. Hoc nin Catholicam Ecclesian uni alicui loco etiam cipuo et clarissimo n sui decus acceptum r Quotquot enim certis continentur ecclesiae, culares sunt, ut Epl ut Philadelphiensis, ut dicena, ut Antiochen Hierosolymitana, ut l na, ut Alexandrina, ut rae item. Verum enin inter particulares ist clesias illa mater reliq dicitur, quae prima o praesentia Christi orna ac salutem aeternam v que peccatorum accep ex qua annunciatio E lii in totum terrarun bem primum propagat teste ipsa Scriptura XXIV, 47.): Sic pati tuit Christum et terti resurgere a mortuis et dicari in nomine ejus p tentiam ac remissionem catorum in omnes g facto initio ab Hier mis; vos autem harun

ς τούτων. Καὶ ἀλλαχοῦ
ᾶξ. ά. ή.)· ἔσεσθέ μοι
τυρες ἔν τε Ἱερουσαλὴμ
ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ
Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχά-
τῆς γῆς. Ἀκόμι ἐκείνη
ται πρώτη, ἡ ὁποία
ιψε περισσότερον ἀπὸ
ς ταῖς ἄλλαις ἐκκλη-
: εἰς τὴν διδασκαλίαν,
εἰς τὰ ἤθη· ἔμπροσθεν
ποίας οἱ Ἀπόστολοι ἐδί-
τὸν λογαριασμόν τους,
ὡς μαρτυρᾷ (Πρᾶξ. ιά.
ἡ Γραφὴ, λέγουσα· καὶ
ἀνέβη Πέτρος εἰς Ἱερο-
μα, διεκρίνοντο πρὸς
ν οἱ ἐκ περιτομῆς λέ-
ες, ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀ-
υστίαν ἔχοντας εἰσῆλ-
καὶ συνέφαγες αὐτοῖς;
τοὺς ὁποίους ἀπεκρίθη
τρος· ἐγὼ τίς ἤμην δυ-
ς κωλῦσαι τὸν Θεόν;
σαντες δὲ ταῦτα ἡσύ-
ν καὶ ἐδόξαζον τὸν
λέγοντες· ἄραγε καὶ
ἔθνεσιν ὁ Θεὸς τὴν με-
ιαν ἔδωκεν εἰς ζωήν.
κατωτέρω (στίχῳ κβ.)·
σθη ὁ λόγος εἰς τὰ ὦτα
κκλησίας τῆς ἐν Ἱερο-
μοις περὶ αὐτῶν· καὶ
ἔστειλαν Βαρνάβαν δι-
ν ἕως Ἀντιοχείας. Καὶ
χοῦ (Πρᾶξ. ιέ. β.)·
αν ἀναβαίνειν Παῦλον
αρνάβαν καί τινας ἄλ-
ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς
τόλους καὶ πρεσβυτέ-
εἰς Ἱερουσαλὴμ περὶ
ητήματος τούτου (στί-
β.). Τότε ἔδοξε τοῖς
τόλοις καὶ τοῖς πρε-
έροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκ-

rum testes estis. Et alibi (Act. I, 8.): Eritis mihi testes, cum Hierosolymis tum in universa Iudaea et Samaria et ad ultimos usque terrae fines. Solet et illa prima salutari, quae doctrinae morumque sanctimonia super reliquas omnes ecclesias clarius effulsit, et coram qua ipsimet Apostoli actionum suarum rationem exposuerunt, prout testatur Scriptura, quae dicit (Act. XI, 2.): Quum autem adscendisset Hierosolymam Petrus; disceptabant adversus illum, qui ex circumcisione erant, dicentes: Atqui ad homines incircumcisos ingressus es et una cum illis edisti. Quibus respondebat Petrus (versu 17.): Ego vero quis eram, ut Deum inhibere possem? quibus illi auditis acquieverunt Deumque collaudarunt dicentes: jam itaque et gentibus poenitentiam ad vitam concessit Deus? Et paullo post (v. 22.): Pervenit is rumor ad aures ecclesiae, quae Hierosolymis erat, de istis. Itaque Barnabam miserunt, qui Antiochiam usque iret. Et alibi (Act. XV, 2.): Statuerunt, ut adscenderent Paulus et Barnabas et quidam praeterea alii de suis ad Apostolos et seniores Hierosolymam super hac quaestione. (V. 22.) Tum placuit Apostolis et senioribus, una cum tota Ecclesia

κλησία, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν τῷ Παύλῳ καὶ Βαρνάβᾳ, μετὰ τοιαύτης γραφῆς· ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων. Ἀκόμι εἰς ἄλλον τόπον (Πρᾶξ. ις´. δ´.) λέγει· ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδουν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Λοιπὸν ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησία εἶναι μήτηρ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ πρώτη, διατὶ ἀπ' ἐκείνην ἤρχισε νὰ ἁπλώνεται τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλα τὰ πέρατα,[1]) καλᾶ καὶ οἱ βασιλεῖς ὕστερον νὰ ἐδώκασι τὰ πρωτεῖα τῆς τιμῆς εἰς τὴν πρεσβυτέραν καὶ εἰς τὴν νέαν Ῥώμην διὰ τὸ κράτος τῆς βασιλείας, ὅπου ἦτον εἰς αὐτὰς κατὰ τὸν τρίτον κανόνα τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ αὕτη ἐγίνηκε καθολική· διατὶ ἐδέχθησαν τὴν πίστιν καὶ διδασκαλίαν της ὅλα τὰ ἔθνη.

delectos ex sese viros tiochiam mittere cum P et Barnaba cum literis jusmodi (v. 28.): Visum Spiritui sancto et nobis quid amplius imponer vobis oneris praeter necessaria. Etiam alio co (Act. XVI, 4.): Q autem transirent per c tes, servanda illis trad dogmata, quae decreta ab Apostolis et senio qui erant Hierosolymis. itaque haud dubie mat princeps Ecclesiarum c um Ecclesia Hierosoly na, quoniam ex illa in o orbis terminos diffundi pit evangelium; quamvis ea imperatores primos gnitatis gradus antiquae vaeque Romae tribuerin majestatem Imperii, qua locis domicilium habebat cundum canonem tertiun cundae oecumenicae Sy Constantinopolitanae (: Chalced. K H. Iustin. N Διαταξ. ρλά. etc.). dem ecclesia Hierosol tana postmodum cath evasit, fide illius et doc ab omnibus gentibus muniter recepta.

Ἐρώτησις πέ.

Τί διδάσκεται τρίτον εἰς τοῦτο τὸ ἄρθρον τῆς πίστεως;

Ἀπ. Πῶς ἄλλο θεμέλιον

Quaestio LXXX\

Tertium, quod in hoc culo docetur, quid es

Resp. Nullum alit

---

1) Nescio an non opus sit ex marg. addere τῆς γῆς ...ite οἰκουμένης, quum et apud Philonem Vit. Mos. legamus ἀπὸ ... ἐπὶ πέρατα. et loci contextus, quales fines sint, clare edoceat. ... καλᾶ καὶ οἱ βασιλεῖς — ἐν Κωνσταντινουπόλει ante uncinis ... septa.

ıι τῆς ἐκκλησίας πα-
ον ὁ Χριστὸς, κατὰ
τόστολον (ά Κορ. γ́.
ν λέγοντα· Θεμέλιον
λον οὐδεὶς δύναται
παρὰ τὸν κείμενον,
ν Ἰησοῦς ὁ Χριστός.
κἂν μίαν φορὰν λέ-
καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ
οφῆται Θεμέλια τῆς
ς καὶ τῆς ἐκκλησίας,
ὅταν (Ἀποκ. κά. ιδ́.)
Ἰωάννης, πῶς ἡ με-
πόλις ἡ Ἱερουσαλὴμ
ῖχος εἰς δώδεκα Θε-
ιισμένον, καὶ ἐν αὐ-
αν ὀνόματα τῶν δώ-
Ἀποστόλων τοῦ Ἀρ-
ιαὶ ὁ Παῦλος (Ἐφ.
λέγει, πῶς εἴμεσθαν
ὁμηθέντες ἐπὶ τῷ
ρ τῶν Ἀποστόλων καὶ
ιτῶν· τοῦτο πρέπει
ικᾶται πῶς οἱ Προ-
καὶ οἱ Ἀπόστολοι δὲν
ἁπλῶς καὶ πρώτως
χ τῆς πίστεως· διατὶ
ὗτος Θεμέλιος εἶναι
ὁ Χριστός· μὰ κατά
δεύτερον· καθ' ὅσον
ὡς ἐγγυτέρω καὶ
στεροι ἐπῳκοδομήθη-
τάνω εἰς τὴν σωτη-
διδασκαλίαν τοῦ Ἰη-
ριστοῦ τοῦ Κυρίου
καὶ ἐφάνησαν πρῶ-
τὸ νὰ ἁπλώσουσι τὴν
τοῦ Χριστοῦ εἰς ὅλα
ατα τῆς οἰκουμένης.
ὁ Χριστὸς δὲν ἐθεμε-
τὴν ἐκκλησίαν του
εἰς ἀνθρώπους, μὰ
εἰς τὸν ἑαυτόν του,
ἄνω εἰς τὴν θείαν του
αλίαν. Ἀκόμι ἀπὸ

clesiae fundamentum esse, quam Christum solum secundum verba Apostoli (1 Cor. III, 2.): Fundamentum aliud nemo jacere potest, praeter id, quod jactum est, quod est Iesus Christus. Quamvis autem semel alicubi Apostoli et Prophetae fundamenta fidei et Ecclesiae dicantur, veluti quum Ioannes ait (Apoc. XXI, 14.): Magnam urbem Hierosolymam muro super duodecim fundamenta exstructo septam esse, fundamentisque inscripta esse nomina duodecim Apostolorum Agni. Sed et Paulus affirmat (Eph. II, 20.): Nos exaedificatos esse super fundamento Apostolorum et Prophetarum. Id vero ita accipiendum est, quod Prophetae et Apostoli non simpliciter et primario fidei fundamenta sint; nam ejusmodi fundamentum solus est Christus: sed secundum quid et secundarium, quod illi, ut propinquiores et viciniores, super salutarem Iesu Christi Domini nostri doctrinam structi sint, primique omnium fuerint, qui fidem Christi per totum terrarum orbem propagarint. Non enim super mortales homines, sed super semet ipsum et divinam doctrinam suam ecclesiam fundavit Christus. Ad haec item

τοῦτο τὸ ἄρθρον διδασκόμεθα, πῶς μόνος ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου (Ἐφ. έ. κγ΄.) λέγοντος· ὅτι ὁ ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας· καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος. Καὶ ἀλλαχοῦ (Κολ. ά. ιή.)· αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχὴ, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν· ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. Διατὶ ἂν λέγωνται καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας οἱ προϊστάμενοι αὐτῶν ἀρχιερεῖς κεφαλαὶ αὐτῶν, τοῦτο πρέπει νὰ γροικᾶται πῶς αὐτοὶ εἶναι τοποτηρηταὶ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἰδίαν του καθ' ἕνας ἐπαρχίαν, καὶ κεφαλαὶ μερικαί· κατὰ τὴν Γραφὴν (Πρᾶξ. κ΄. κή.) τὴν λέγουσαν· προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος· ὄντος ἀρχιποίμενος αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὡς λέγει Πέτρος (ά. Ἐπ. έ. δ΄.)· καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποίμενος κομιεῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον.

Ἐρώτησις πϛ΄.

Τί διδάσκεται τέταρτον εἰς τοῦτο τὸ ἄρθρον τῆς πίστεως;

Ἀπ. Τὸ ἄρθρον τοῦτο

ex hoc articulo d… Christum solum e… suae caput esse se… doctrinam Apostoli … V, 23.): Quoniam v…ris caput est, ut e…stus caput Ecclesiae… corpori toti salutem … alibi (Col. I, 18.) … corporis ecclesiae ca… qui principium est et … genitus ex mortuis … omnibus primas ipse … Tametsi vero antis… ecclesiis, queis praes… pita earum dicuntur: … lud tamen accipiendu… ipsi vicarii Christi … quisque provincia e… cularia quaedam capi… dicente scriptura (A… 28.): Attendite vobis … gregi, in quo vos … sanctus posuit episco… pascendam ecclesian… quam suo sibi sangu… quisivit. Ita nimiru… Christus ipse pastoru… ceps sit, teste Petro (… V, 4.): Cum apparu… pastorum princeps, r… bitis coronam gloria… quam marcescentem.

Quaestio LXX…

Quartum, quod hic … Articulus, quid e…

Resp. Docet unun…

και κάθα ὀρθόδοξον,
ρέπει νὰ ὑποτάσσεται
ν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν
καλίαν τοῦ Χριστοῦ
θ. ιή. ιζ΄.) τὴν λέγου-
ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλη-
ταρακούσῃ, ἔστω σοι
ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τε-
. Καὶ πρὸς τούτοις ἡ
σία ἔχει τὴν ἐξουσίαν
ν, ὥστε μὲ τὰς συνό-
τὰς οἰκουμενικὰς νὰ
άζῃ τὰς Γραφάς· νὰ
Πατριάρχας, Παπά-
), Ἐπισκόπους, νὰ
ιαθυποβάλλῃ κατὰ τὰ
ιατά των εἰς ταῖς κα-
ῖς τιμωρίαις [2]) καὶ
ια. Ἐπειδὴ εἶναι στή-
ς ἀληθείας καὶ θεμέ-
κατὰ τὸν Ἀπόστολον
μ. γ΄. ιέ.) λέγοντα· ἵνα
πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ
ρέφεσθαι· ἥτις ἐστὶν
σία Θεοῦ ζῶντος, στύ-
ὶ ἑδραίωμα τῆς ἀλη-

que Christianum oportere ipsum morem gerere subjectumque esse ecclesiae secundum doctrinam Christi, quae ita habet (Matth. XVIII, 17.): Quod si neque ecclesiae obtemperet, sit tibi velut ethnicus ac publicanus. Ad haec ea etiam instructa potestate est ecclesia, ut per synodos oecumenicas examinare atque approbare queat scripturas; cognoscere item ac judicare de actis Patriarcharum, Pontificum, Episcoporum, eosque pro gravitate delicti, multis poenisque canonicis mulctare: est enim columna atque fundamentum veritatis, dicente Apostolo (1. Tim. III, 15.): Ut scias, quomodo versari oporteat in domo Dei; quae est Ecclesia Dei viventis, columna et firmamentum veritatis.

Ερώτησις πζ΄.

: εἶναι αἱ ἐντολαὶ τῆς
λησίας;

r. Αἱ ἐντολαὶ τῆς ἐκ-
ας αἱ μᾶλλον ἐξαίρε-
ναι ἐννέα. Τὸ πρῶτον

Quaestio LXXXVII.

Quaenam sunt Praecepta ecclesiae?

Resp. Praecepta Ecclesiae summa et praecipua novem sunt. Primum est, ut

---

Recepi ex marg. conj. pro vulgata πάπιδες, quae forma nec per
abilis est, nec ad structuram apta. Requiritur enim accus. Rectiorem
se, elucet etiam ex eo, quod sacerdotum (παπάδων) uxores dice-
: Παπαδιαί teste Smithio de gr. eccl. stat. p. 122. 2) Delevi
ante καί, ut pendeat vocabulum ἐπιτίμια a pr. εἰς. Desumta
t ex Sap. III. 10. 2 Cor. II. 6. Saepe apud Platonem exstat.
at apud Graecos mulctam, apud sacros autores vel gravem ad-
nem, vel ipsam poenam, apud posteriores ἐπιτιμία et ἐπιτίμια
exprimunt. Plures sunt gradus: eleemosynae, jejunia, oratio,
ae lectio, mulcta, imo ipsa excommunicatio, veluti in Chalced.
Canon. 73 et 74. Cfr. Muralt Briefe p. 173. Smith. l. l. p. 149.

εἶναι, νὰ προσεύχεται καθ' ἕνας εἰς τὸν Θεὸν μὲ συντριβὴν καὶ κατάνυξιν τῆς καρδίας· καὶ νὰ μυεῖται [1]) μὲ ταῖς τελεταῖς τῆς ἐκκλησίας εἰς κάθα κυριακὴν καὶ εἰς ταῖς ἑορτάσιμαις ἡμέραις· ἤγουν ἀκούωνται [2]) τὸν ὄρθρον, τὴν λειτουργίαν, τὸν ἑσπερινὸν, καὶ διδαχήν· διατὶ λέγει (Λουκ. ιη. α.) ἡ Γραφή· δεῖ πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν· καὶ ἀλλαχοῦ (Ἐφ. ς'. ιη.)· διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι· καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει (ά. Θεσσ. έ. ιζ'.) ὁ ἴδιος Παῦλος· ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε.

Deum quisque cum tione et compuncti dis adoret, ut sing bus dominicis ac f lemnibus ecclesiae rite operetur, hoc horas matutinas, li vesperas, concione genter audiat. Si Scriptura (Luc. XV Oportet semper pre non defatigari. Et ali VI, 18.): Omni ora precatione orantes o pore in spiritu: et ipsum vigilantes cu assiduitate et suppl pro omnibus sanctis. sus alibi idem ille (1. Thess. V, 17.): sine intermissione.

Ἐρώτησις πή.

Ποία εἶναι ἡ δευτέρα ἐντολὴ τῆς ἐκκλησίας;

Ἀπ. Ἡ δευτέρα ἐντολὴ εἶναι, νὰ φυλάττῃ ὁ Χριστιανὸς κάθα χρόνον τὰς τέσσαρας διατεταγμένας νηστείας· πρώτην, τὴν πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως· ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὰς ιέ. τοῦ Νοεμβρίου· δευτέραν τὴν μεγάλην τεσσαρακοστήν, τὴν

Quaestio LXXX

Quodnam secundum siae praeceptum e

Resp. Ut hom stianus quotannis statuta Jejunia serve mum proximo ante tem Christi tempore initium a quinto decim sis Novembris die Secundum, quod Quadragesima dicitur

1) Ex marg. Textus praebet inusitatam formam μυοῦται. Opus est marg. conjectura ἀκούωντας, quod particip. ne hab dem, quo referretur. Maneat conj. pro imperat. ut supra audiant ergo. Constructio ex sing. ad plur. numerum tra graviore praecepto interdum additur νὰ, ut qu. 88. est, quod vel indic. qu. 90.

' ὁ Χριστὸς ἔκαμε· (Ματθ. δ'. β'.) λέγει ιφή· καὶ νηστεύσας ς τεσσαράκοντα καὶ ; τεσσαράκοντα ὕστε-ρείνασε· τρίτην τῶν Ἀποστόλων, τὴν ὁποῖ-ίζει ἡ ἐκκλησία μετὰ ἑβδομάδα τῆς ἑορτῆς ίας πεντηκοστῆς· καὶ ι τῶν Ἀποστόλων διὰ ορμὴν τούτην· διατὶ ν καιρὸν ἐκεῖνον οἱ ολοι ἐνηστεύασι, πεμ-ι εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ ελίου· καθὼς φαίνε-τὰς Πράξεις αὐτῶν, κεφ. ιγ'. γ'.) λέγει· ιστεύσαντες καὶ προσ-ενοι καὶ ἐπιθέντες ρας αὐτοῖς ἀπέλυσαν. άρτη νηστεία γίνεται ῆς ἑορτῆς τῆς κοιμή-ῆς ὑπεραγίας Θεοτό-ὶ ἀειπαρθένου Μα-ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ ώτην τοῦ Αὐγούστου καὶ τελειώνει τῇ ιέ. ὐτοῦ μηνός. Ἀκόμι νὰ φυλάττεται καὶ εία τῆς τετράδης καὶ ρασκευῆς· μὰ ὄχι τοῦ ίτου καὶ τῆς Κυρια-κτὰ τὸν ξς'. κανόνα ίων Ἀποστόλων, ἔξω ὁ μέγα σάββατον. ἐπαρέδωκεν ἡ ἐκκλη-

sto ipsi inedia actum, tradente Scriptura (Matth. IV, 2.): Et quum jejunasset dies quadraginta noctesque totidem, tandem esuriit. Tertium sanctorum Apostolorum est, quod mox, exacta sacrae Pentecostes hebdomade, orditur ecclesia. (Claudit die Petri et Pauli, Junii XXIX. [1])). Apostolorum autem ideo nuncupatur, quod illo temporis spatio jam ad divulgandum evangelium ituri Apostoli jejunium celebraverunt, id quod ex Actis ipsorum clarum est (Cap. XIII, 3.): Ubi jejunassent et Deum comprecati essent, manus illis imponebant cosque dimittebant. Quartum jejunium proxime ante diem emortualem, (sive Assumtionis) sanctissimae Deiparae, et semper-Virginis Mariae, agitur. Initium illi Calendis Sextilibus: finis die XV. mensis ejusdem. Porro quarto etiam sextoque cujusque hebdomadis die jejunia observari oportet. Sabbato et die Dominico non item, vetante id canone LXVI. sanctorum Apostolorum; excepto tamen magno Sabbato, (quo compositae sepulcro suo sacrae Servatoris reli-

---

Adjecta ab interprete sunt, etiam a Frischio, sed ad marg. re-uti in marg. Slavon. edit. videtur invenisse. Id quod testimo-etiam Normannum et usum esse Slavonica edit. et abhinc pe-a. De die illo, quo jejunio finis imponitur, vid. Smith. de . p. 21.; de hoc tertio jejunio, quod hic quartum dixit, lege p. 38.; item Heineccium III. p. 391.

σία νὰ νηστεύωμεν καὶ τῇ ιδ'. τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς κατὰ τὴν ὕψωσιν τοῦ σταυροῦ· διατὶ κάμνομεν τὴν ἐνθύμησιν τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διαβάζοντες τὰ Εὐαγγέλια τοῦ πάθους αὐτοῦ. Καὶ τῇ κθ'. τοῦ Αὐγούστου, διὰ νὰ τιμήσωμεν τὴν ἀποτομὴν τοῦ προδρόμου μὲ νηστείαν. Ἔξω ἀπὸ τοῦτο μᾶς ἐπαρέδωκε, νὰ μὴ νηστεύωμεν εἰς κάποιαις ἡμέραις διατεταγμέναις· ὡς ἂν εἶναι ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἕως τῶν ἁγίων ἐπιφανίων· καὶ ὅλη ἡ διακαινήσιμος ἑβδομὰς, καὶ ἡ ἑβδομὰς μετὰ τὴν πεντηκοστὴν, καὶ ἡ προφωνήσιμος, καὶ ἡ τυρινή. Τὰ ὁποῖα χρεωστεῖ κάθα Χριστιανὸς ὀρθόδοξος νὰ φυλάττῃ.

quiae quievere.[1])) $ XIV. Septembris diem tationi S. Crucis dedi jejunio coli jussit ec siquidem eo die men passionis Dominicae tis, quae de ea agunt geliis recolimus. It diem XXIX. Augusti rum ut Ioannis, Christ cursoris, obtruncation ligiosa inedia celeb Ad haec etiam, ut ne quibusdam diebus cil abstineamus, eadem t ecclesia. Puta, a die Christi usque ad die crorum Epiphaniorum que Paschali atque costali hebdomade, ut quae Dominicam Sep simae praecedit hebd (προφωνήσιμον dicu Eaque itidem, quae Sexagesimam et Quin simam interest (Grae ρινὴ est[2])). Quae orthodoxus quisque stianus bona fide cu debet.

Ἐρώτησις πθ'.

Ποία εἶναι ἡ τρίτη ἐντολὴ τῆς ἐκκλησίας;

Ἀπ. Νὰ τιμοῦνται οἱ πνευματικοὶ μὲ τὴν πρεπου-

Quaestio LXXX

Quodnam tertium Ec praeceptum est'

Resp. Ut homin clesiasticos debita c

---

1) Eadem videtur hujus additamenti ratio esse; et Frischic renthesi ponente: nämlich am Osterabend. De re consule S p. 39. Heinecc. l. l. p. 392. 2) Adjecit et Frischius Graeca, inclusa, ut ecclesiastica dierum nomina servaret. Τυρινή v et cetera lacticinia comprehendit (teste Smithio l. l. p. 30.), qu fit ἀποτύρωσις. Consentit Frischius dicens: da man ausser noch alles essen darf. Cfr. Heinecc. l. l. p. 394. Murawief p. 70.

εὐλάβειαν, ὡς δοῦλοι
θεοῦ καὶ μεσῖται, ὅπου
ἐύουσι δι' ἡμᾶς πρὸς
θεόν· μάλιστα ἐκεῖνοι,
ἐξομολογοῦσιν, ὡς Πα-
πνευματικοὶ, καὶ ἀπ'
ους πρέπει νὰ βουλευ-
α περὶ τῆς σωτηρίας
. Διὰ τὸ πρόσταγμα
ἡ Γραφὴ (ά. Κορ. δ'.
ὁμιλεῖ τέτοιας λογῆς·
ς ἡμᾶς λογιζέσθω ἄν-
ος, ὡς ὑπηρέτας Χρι-
καὶ οἰκονόμους μυστη-
Θεοῦ. Καὶ (ά Θεσσ. έ.
ἀλλαχοῦ· ἐρωτῶμεν δὲ
ἀδελφοὶ, εἰδέναι τοὺς
ὦντας ἐν ὑμῖν, καὶ προϊ-
ένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ,
νουθετοῦντας ὑμᾶς, καὶ
θαι αὐτοὺς ὑπερεκπε-
ῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔρ-
ὐτῶν. Καὶ (ά. Κορ.
.) εἰς ἄλλον τόπον·
ἴδατε ὅτι [1]) οἱ τὰ ἱερὰ
ζόμενοι ἐκ τοῦ ἱεροῦ
ουσι; καὶ οἱ τῷ θυσια-
ῳ προσεδρεύοντες τῷ
στηρίῳ συμμερίζον-
Οὕτω καὶ ὁ Κύριος
ξε τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον
γέλλουσιν ἐκ τοῦ Εὐ-
ίου ζῆν. Καὶ (ά. Τιμ.
πάλιν· οἱ καλῶς προ-
ες πρεσβύτεροι διπλῆς
ἀξιούσθωσαν· μάλι-
ἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ
δασκαλίᾳ. Καὶ οἱ κο-
ὶ ἄνθρωποι δὲν πρέ-
ἀνακατώνουνται εἰς
ευματικὰ ἔργα, κατὰ
πόστολον (Γαλ. ς'. ά.)

observantia, velut ministros Dei ac sequestres, qui pro nobis apud Deum deprecatores se praebent. Inprimisque illos, qui ut Patres spirituales confessiones nostras excipiunt, et quos a nobis in salutis negotio consuli fas est. De quo praecepto ita loquitur Scriptura (1 Corinth. IV, 1.): Sic nos aestimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. Et alibi (1 Thess. V, 12.): Rogamus vos fratres, ut agnoscatis illos, qui laborant in vobis et praesunt vobis in Domino et commonefaciunt vos, ut eos summo in pretio habeatis, in caritate, propter opus ipsorum. Et loco alio (1 Cor. IX, 13.): Nescitis, quod qui sacris operantur, ex sanctuario edunt? et qui altari assidue ministrant, cum altari participant? sic et Dominus constituit, ut qui Evangelium annuntiant ex Evangelio vivant. Et rursus (1. Tim. V, 17.): Presbyteri, qui bene praesunt, duplici honore digni habeantur: maxime, qui laborant in verbo et doctrina. Nefas vero est profanis et laicis hominibus in munia spiritualia inferre se atque immiscere, dicente Apostolo (Gal. VI,

[1]) Addidi ex textu N. T. ὅτι, forte in editt. omissum.

λέγοντα· ἀδελφοὶ, ἐὰν καὶ προσληφθῇ [1]) ἄνθρωπος ἔν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πρᾳότητος.

1.): Fratres, si forte patus aliquo lapsu fuerit, vos qui spir estis instaurate ho ejusmodi in spiritu le

Ἐρώτησις ϟ.

Ποῖα εἶναι ἡ τετάρτη ἐντολὴ τῆς Ἐκκλησίας;

Quaestio X(

Quartum Ecclesiae p ptum quodnam est'

Ἀπ. Νὰ ἐξομολογούμεθα τὰς ἁμαρτίας μας τέσσαρες φοραῖς τὸν χρόνον ἔμπροσθεν τοῦ ἱερέως τοῦ νομίμως καὶ ὀρθοδόξως κεχειροτονημένου· οἱ δὲ προκόπτοντες εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ εὐλάβειαν ἂς ἐξομολογοῦνται κάθα μῆνα· οἱ δὲ ἁπλούστεροι χρεωστοῦσι κἂν ἀπὸ μίαν φορὰν τὸν χρόνον νὰ κάμουσιν ἐξομολόγησιν τῶν ἁμαρτιῶν των, καὶ τοῦτο νὰ γίνεται εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς. Εἰς δὲ τοὺς ἀῤῥώστους τοῦτο πρέπει, νὰ εἶναι ἡ πρώτη ἔννοια, νὰ καθαρίσουσι τὸ γοργώτερον τὴν συνείδησίν των μὲ τὴν ἐξομολόγησιν, καὶ νὰ γενοῦσι μέτοχοι τῆς ἁγίας κοινωνίας, πέρνοντες μὲ πᾶσαν εὐλάβειαν προτήτερα τὸ ἅγιον εὐχέλαιον.

Resp. Ut quater annis delicta nostra doti recte atque ex creato confiteamur. . in pietate ac religion gius progressi sunt, lis mensibus noxas su piant. Simpliciores mum semel in anno, cet tempore sanctae dragesimae, lustralen catorum suorum con nem edere debent.] oppressi id ante omni ram dabunt, ut quan mum conscientiae sua culas earum confe coenaeque sacrae par tione eluant; prius summa cum reverenti usurpato sacro chrism

Ἐρώτησις ϟά.

Ποῖα εἶναι ἡ πέμπτη ἐντολὴ τῆς ἐκκλησίας;

Quaestio XCI.

Quintum Ecclesiae p ptum quod est?

Ἀπ. Νὰ μὴ διαβάζουνται τὰ βιβλία τῶν αἱρετι-

Resp. Ut ne leg Haereticorum libri,

1) Margo: ed. προλ. Nolo mutare illud, quum eadem in lectionis exstet varietas.

κῶν, μήτε νὰ ἀκούεται ἡ βλάσφημος διδασκαλία των ἀπ' ἐκείνους, ὅπου δὲν εἶναι γεγυμνασμένοι εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ εἰς ταῖς ἐπιστήμαις· μήτε νὰ διαλέγουνται μετ' αὐτοὺς, μήτε νὰ συναναστρέφουνται· κατὰ τὸν μελῳδὸν Προφήτην τὸν (Ψαλ. ά. ά.) λέγοντα· μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη· καὶ ἀλλαχοῦ προστάσσει ἡ Γραφὴ (Τίτ. γ'. ί.) λέγουσα· αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ.

fando blasphema illorum audiatur doctrina ab iis, qui in divinis ac humanis literis atque disciplinis inexercitati sunt; ne sermones cum ejusmodi hominibus conferant; ne ad familiaritatem eorum sese applicent, monente Propheta cantore (Psal. I, 1.): Beatus vir, qui non ambulat in consilio impiorum, et in via peccatorum non consistit. Et alibi praecipit Scriptura (Tit III, 10.): Haereticum hominem post unam alteramque admonitionem devita.

Ἐρώτησις ϟβ'.

Ποία εἶναι ἡ ἕκτη ἐντολὴ τῆς ἐκκλησίας;

Ἀπ. Νὰ παρακαλοῦμεν τὸν πανάγαθον Θεὸν διὰ πᾶσαν κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων· πρῶτον μὲν διὰ τοὺς πνευματικοὺς, ἤγουν διὰ τὸν παναγιώτατον Πατριάρχην, διὰ τὸν Μητροπολίτην, καὶ Ἐπίσκοπον τῆς ἐπαρχίας καὶ διὰ τὸν κλῆρον ὅλον· ἔπειτα διὰ τὸν βασιλέα, διὰ τὸν ἡγεμόνα, διὰ ὅλην τὴν γερουσίαν, καὶ πᾶσαν τὴν πολιτείαν· διὰ τὸ στρατόπεδον· ἐξαιρέτως δὲ δι' ἐκείνους, ὅπου ἀγαθοεργοῦσιν εἰς ταῖς ἐκκλησίαις καὶ φροντίζουσι, νὰ αὐξήσουσι τὴν πίστιν καθολικὴν καὶ ὀρθόδοξον· κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὅπου (ά. Τιμ. β'. ά.) λέγει· παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖ-

Quaestio XCII.

Sextum Ecclesiae praeceptum quodnam est?

Resp. Ut Deum optimum maximumque pro omni hominum ordine ac statu pie veneremur. Primum pro spiritualibus: nimirum pro sanctissimo Patriarcha, pro Metropolita et Episcopo nostrae provinciae cleroque universo. Tum pro rege, pro praeside provinciae, pro senatu omni et rep., pro exercitu et legionibus; sed vero inprimis pro iis orandum, qui bene de ecclesiis merentur sedulamque navant operam, quo pacto orthodoxae ac catholicae religionis pomoeria terminosque proferant, auctore Apostolo, qui ait (1. Tim. II, 1.): Adhortor igitur ante omnia, ut

σϑαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνϑρώπων, ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων· ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ. Ἀκόμι νὰ παρακαλοῦμεν καὶ διὰ τοὺς κεκοιμημένους, ὅπου ἐμισεύσασιν ἀπὸ τὴν ζωὴν τούτην μὲ πίστιν ὀρϑόδοξον· ἀκόμι καὶ διὰ τοὺς αἱρετικοὺς καὶ σχισματικοὺς, διὰ νὰ ἐπιστρέψουσιν εἰς τὴν ὀρϑόδοξον πίστιν, πρὶν νὰ μισεύσουσιν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωήν.

fiant deprecationes, ora nes, intercessiones, gra rumque actiones, pro oı bus hominibus; pro r bus, omnibusque loco ı nenti collocatis; ut quie ac tranquillam vitam d mus in omni pietate a honestate. Nam bonum est et acceptum coram Servatore nostro. Pori pro iis orandum, qui obdormierunt: nimirum in orthodoxa fide ex h num vita demigrarunt. nique etiam pro Haere et Schismaticis, ut re scant atque ad germa pietatis sanctimoniam supremum vitae diem recipiant.

Ἐρώτησις ϟγ′.

Ποία εἶναι ἡ ἑβδόμη ἐντολὴ τῆς ἐκκλησίας;

Ἀπ. Νὰ φυλάττωνται αἱ νηστεῖαι ἐκεῖναι καὶ δεήσεις, ὅπου ϑέλουσι προστάσσεσϑαι ἐξεχ ριστᾶ ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην ἢ Ἐπίσκοπον εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐπαρχιότας ἀπαρασαλεύτως, ὅπου ταῖς προστάσσει ἐκεῖνος διὰ κἂν μίαν ἀναγκαίαν ὑπόϑεσιν, ἤγουν διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπικειμένην εἰς τὸν λαόν του· καὶ νὰ τὸν λυτρώσῃ ἢ ἀπὸ ϑανατικὸν, ἢ πεῖναν, ἢ πόλεμον, ἢ ἀβροχίαν [1]),

Quaestio XCIII

Quodnam septimum E siae est praeceptum ?

Resp. Ut probe i lateque jejunia illa su cationesque, quae seo a Metropolita aut Epis in dioecesi sua indicu ab omnibus provincia colis serventur. Sç quando necessaria aliqı caussa indicuntur, siv explandas justas Nu violati iras, populum urgentes, populumque stilentia, a fame, a be siccitate, aut pluvia n

1) Sic bene conjecit margo, quum Vulg. ἀναβρ. sensum loci diruat; ἀναβροχία, si unquam legitur, nihil potest esse, nisi recen via. repetita, quae non precibus removeri, sed peti debebat.

ιυβροχίαν, ἢ διὰ ἰα-
ν τῶν ἀσθενῶν, ἢ διὰ
νορίαν τῶν τεθλιμμέ-
καθὼς φαίνεται εἰς
Ιράξεις τῶν Ἀποστό-
κου (κεφ. ιβ΄. ς΄.) γρά-
ιν· ὁ μὲν οὖν Πέτρος
ἴτο ἐν τῇ φυλακῇ, προσ-
δὲ ἦν ἐκτενὴς γινο-
ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας
τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ἐρώτησις ϟδ΄.
εἶναι ἡ ὀγδόη ἐντολὴ
τῆς ἐκκλησίας;

r. Νὰ μὴν ἀποτολμῶ-
κοσμικοὶ, νὰ πέρνου-
ιίως τὰ καλὰ καὶ στε-
ινα τῆς ἐκκλησίας, καὶ
μεταχειρίζουνται εἰς
τως χρείαις. Οἱ δὲ
ιατικοὶ προεστῶτες
ιτοῦσι νὰ προμηθεύ-
ι ἀπὸ τὰ καλὰ τῆς ἐκ-
ας τὰ στολίσματα καὶ
ἄλλα εἶναι ἀναγκαῖα
ἦν ἐκκλησίαν· ἀκόμι
ωοτροφίαν καὶ ἐνδύ-
ἐκείνων, ὅπου ὑπηρε-
τὴν ἐκκλησίαν· καὶ
ττωχῶν, καὶ τῶν ξέ-
κατὰ τὴν διδασκαλίαν
Ἰραφῆς ὅπου (Πράξ.
΄.) λέγει· τῶν δὲ μα-
ι καθὼς ηὐπορεῖτό τις,
ιν ἕκαστος αὐτῶν εἰς
νίαν πέμψαι τοῖς κατ-
σιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἀ-
ιῖς. Ὃ καὶ ἐποίησαν,
ιείλαντες πρὸς τοὺς
ιυτέρους διὰ χειρὸς
άβα καὶ Σαύλου. Ἀκό-
ν εἶναι δίκαιον οὔτε εἰς
κοσμικοὺς, οὔτε εἰς

eripiendum; sive ad sanandos aegrotos consolandosque oppressos, prout apparet ex Actis Apostolorum, ubi scribitur (XII, 6.): Et Petrus quidem in carcere attinebatur, assiduae vero pro eo ad Deum ab Ecclesia fiebant preces.

Quaestio XCIV.

Quodnam octavum Ecclesiae est praeceptum?

Resp. Ut ne profani homines bona nummosque ecclesiae vi auferre aut ad privatas necessitates suas intervertere ausint. Ceterum ad sacrorum Antistites haec cura pertinet, ut de bonis ecclesiae mundum aliaque illi necessaria comparent: ut victum et vestitum iis, qui ecclesiae ministrant, et egenis et peregrinis suppeditent, docente ita Scriptura (Act. XI, 29.): Discipuli autem, prout cuique suppetebat, statuerunt in usum fratrum in Iudaea habitantium mittere. Quod etiam fecerunt, mittentes senioribus per Barnabam et Saulum. Praeterea minime aequum est, sive Saeculares,

τοὺς ἀρχιερεῖς, ὅπου ἀρχιερατεύουσιν εἰς κἂν μίαν ἐκκλησίαν, νὰ ἀποξενώνουσι τὰ ἄσπρα ἢ τὰ ἄλλα κινητά της πράγματα, ὅπου τῆς ἔρχονται, ἢ ἀπὸ πρεσβείας τινὸς ἢ δωρεᾶς· καὶ νὰ τὰ μεταχειρίζουνται εἰς ἰδιωτικαῖς ταῖς χρείαις· διὰ νὰ μὴν πάθῃ βίαν καὶ ἀνατροπὴν ἡ γνώμη ἐκείνου, ὅπου τὰ ἔδωκεν.

sive Pontifices ipsos, q Ecclesia aliqua sacr antistites sunt, nummo lius aut res mobiles sive testamento legatas, dono datas, quovis n intercipere, in proprio usus suos convertere, vim et subversionem pis nantis intentio perpetiat

Ἐρώτησις ϟέ.

Ποία εἶναι ἡ ἐννάτη ἐντολὴ τῆς ἐκκλησίας;

Ἀπ. Νὰ μὴν γίνουνται γάμοι εἰς ταῖς ἡμέραις, ὅπου κωλύει ἡ ἐκκλησία. Ἀκόμι νὰ μὴν εἶναι παρόντες οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ εἰς τὰ ἀπηγορευμένα παιγνίδια καὶ θέατρα· μήτε νὰ ἀκολουθοῦσιν εἰς τὰ ἤθη τὰ βάρβαρα, μὰ νὰ ἐγκρατεύωνται ἀπ' αὐτὰ ὅσον εἶναι δυνατόν.

Quaestio XCV.

Nonum Ecclesiae praece quodnam est?

Resp. Ne solemni ptiarum vetitis ecclesiae bus celebrentur. Tum n thodoxi Christiani in prohibitis theatralibu spectaculis intersint; peregrinos et barbaros sectentur mores; veru ab iis quantum potest temperent.

Ἐρώτησις ϟς'.

Διατί λέγομεν πῶς πιστεύομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου εἶναι κτίσμα, ὀφείλοντες εἰς μόνον τὸν Θεὸν πιστεύειν;

Ἀπ. Διατὶ καλᾶ καὶ ἡ ἐκκλησία νὰ εἶναι κτίσμα, ἀπὸ ἀνθρώπους συστεμένη, ἀλλὰ ἔχει κεφαλὴν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, [1]) *τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπου τὴν διδάσκει πάν-*

Quaestio XCVI

Verum enimvero quo profitemur, nos in e siam, rem creatam, dere; qui in solum I credere debemus?

Resp. Nempe q quam res creata ab ho busque conflata ecclesi habet illa tamen caput stum ipsum verum D habet Spiritum sanctun illam perpetuo docet

1) Margo addit *καὶ*, quo puto loci gravitatem imminui.

ι κάμει τὴν ὡς λέγει .γ΄. ιέ.) ὁ Ἀπόστολος, ν ἄσπιλον καὶ ἄμω- ῦ Χριστοῦ, καὶ στύ- ι ἑδραίωμα τῆς ἀλη- Καὶ τὰ δόγματα καὶ ατά της δὲν εἶναι ἀν- 'α ἀλλὰ θεῖα· διὰ ἐγοντες πῶς πιστεύο- αὐτὴν, νοοῦμεν πῶς ομεν εἰς τὰ θεοπαρά- ης [1]) λόγια, καὶ θεό- α δόγματα. Φησὶ 'ραφή· ὅτι ὑπὸ Πνεύ- ἁγίου φερόμενοι ἐλά- οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἄν- ι· καὶ ὁ Παῦλος (ά. β΄. ιγ΄.) φησίν· οὐ ἀνθρώπου ἐδέξασθε, ιαθὼς ἐστὶν ἀληθῶς, θεοῦ. Καὶ ἀπὸ τοῦτο εθα νὰ πιστεύωμεν 'ον τὸ ἱερὸν Εὐαγγέ- που ἐκείνη ἐδιάλεξε, ὁ Χριστὸς (Μαρκ. διετάξατο εἰπών· πι- ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, αὶ εἰς πάσας τὰς λοι- ιαφὰς καὶ συνοδικὰς εις.

struit, eamque efficit, teste Apostolo, sponsam immaculatam et inculpatam Christi (Ephes. V, 27.); et columnam atque stabilimentum veritatis (1 Timoth. III, 15.). Sed et dogmata et doctrina illius nequaquam humana verum divina sunt. Quando itaque nos in illam credere profitemur; intelligimus, nos credere in traditas divinitus sacras illius scripturas et inspirata a Deo dogmata. Ait enim Scriptura (2 Petr. I, 21.), actos a Spiritu sancto locutos fuisse sanctos Dei homines. Similiter et Paulus (1 Thess. II, 13.): Non ut sermonem hominum excepistis, sed (sicut revera est) ut sermonem Dei. Hinc adducimur ad fidem habendam non modo sacro Evangelio ab Ecclesia recepto, de quo Christus ipse praecepit (Marc. I, 15.): Credite Evangelio; verum etiam reliquis omnibus sacris scripturis et synodicis decretis.

Ἐρώτησις ϞΖ΄.

Quaestio XCVII.

εἶναι τὸ δέκατον ἄρ- τῆς πίστεως;

Decimus fidei Articulus quis est?

Ὁμολογῶ ἓν βά- ια εἰς ἄφεσιν ά- ιῶν.

Resp. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum.

---

[1]) Non est, cur marg. conjectura non recipienda sit. Vulg. του grammaticas leges esse, nemo est, quin videat. Has enim non tam ab articulo mutuati sunt barbari Graeci, quam a αὐτός, quod veteribus pro possessivo fuit. Cfr. p. 107.

Ἐρώτησις ϟή.

Τί διδάσκει τὸ ἄρθρον τοῦτο τῆς πίστεως;

Ἀπ. Ἐπειδὴ ἐνθυμᾶται τοῦ βαπτίσματος, ὅπου εἶναι τὸ πρῶτον μυστήριον, μας δίδει ἀφορμὴν, νὰ θεωρήσωμεν περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας· τὰ ὁποῖα εἶναι ταῦτα· τὸ βάπτισμα, τὸ μύρον τοῦ χρίσματος, ἡ εὐχαριστία, ἡ μετάνοια, ἡ ἱερωσύνη, ὁ τίμιος γάμος, καὶ τὸ εὐχέλαιον. Ταῦτα τὰ ἑπτὰ μυστήρια ἀναβιβάζονται εἰς τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐπειδὴ διὰ μέσου τῶν μυστηρίων τούτων χύνει τὰς δωρεάς του τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς τὰς ψυχὰς ἐκείνων, ὅπου τὰ μετέχουσι καθὼς πρέπει, καὶ τὴν χάριν του. Διὰ τὸ ὁποῖον πρᾶγμα ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας εἰς πλάτος διαλέγεται εἰς τὸ βιβλίον, ὅπου ἔγραψε πρὸς τοὺς Λουτεράνους, διὰ νὰ ἐπιστρέψουσιν.

Quaestio XCVIII.

Quid hic fidei Articulus docet?

Resp. Quandoquidem baptismatis mentionem facit, quod primum ecclesiae mysterium est: locum nobis opportunum praebet disserendi, de septem mysteriis ecclesiae, quae sunt: Baptisma, Unguentum Chrismatis, Eucharistia, Poenitentia, Sacerdotium, honorabile Conjugium, et Oleum consecratum (extrema unctio). Quae septem sacramenta septenis Spiritus Sancti donis respondent, quoniam per ea dona sua ac gratiam animis recte et legitime utentium Spiritus Sanctus infundit. Qua de re pluribus egit Patriarcha Hieremias in libro, quem convertendis Lutheranis scripsit.

Ἐρώτησις ϟθ'.

Τί ἐστι μυστήριον;

Ἀπ. Τὸ μυστήριον εἶναι μία τελετὴ, ἡ ὁποία ἀποκάτω [1]) εἰς κάποιον εἶδος ὁρατὸν εἶναι αἰτία, καὶ φέρει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πιστοῦ

Quaestio XCIX.

Quid est mysterium sive sacramentum?

Resp. Mysterium est sacra quaedam caerimonia, quae sub specie aliqua visibili caussa est, et in animam hominis fidelis invisi-

---

1) Monet margo, alibi dici ὑποκάτω. Illa forma, quae in textu constanter legitur (Guerike allgem. Symbol. p. 373.), per se magis placet, quum praepos. ἀπό sua sponte motionem ex uno loco in alterum indicet. Jacob. I. 17.

'χάριν τοῦ Θεοῦ·
ὑπὸ τοῦ Κυρίου
οὗ ἕκαστος τῶν
ν θείαν χάριν

bilem Dei gratiam infert: institutum a Domino nostro, per quem unusquisque fidelium divinam gratiam accipit.

τησις ρ'.

'ματα ζητοῦνται
στήριον;

ία, ὕλη ἁρμό-
ἶναι τὸ ὕδωρ εἰς
ια· ὁ ἄρτος καὶ
ὴν εὐχαριστίαν·
καὶ τὰ λοιπὰ
ὑματός ἀμήν, κα-
όμην τῆς καθολι-
ρθοδόξου ἐκκλη-

Quaestio C.

Quot res ad Mysterium opus sunt?

Resp. Tres. Materia idonea, utpote aqua in baptismate; panis et vinum in eucharistia; oleum et cetera in suis quaeque myste-

secundum catholicae et orthodoxae Ecclesiae sententiam proferat.

ιτησις ργ'.

ι νὰ φυλάττεται
υστήριον τοῦτο;

'ὸ πρῶτον εἶναι,
οέφος μὲ τὸν ἀνά-
(ὁ ὁποῖος πρέπει
ὀρθόδοξος) ἔχει
'ὰ ἀποταγῇ ἤγουν
ὴῇ τὸν διάβολον
ου τὰ ἔργα καὶ

Quaestio CIII.

Quidnam in hoc Mysterio observandum?

Resp. Primum necesse infantulo est, per susceptorem suum, qui orthodoxus esse debet, penitus renunciare familiaritati diaboli, illumque cum operibus suis omni-

mysteria?

ρῶτον διὰ νὰ εἶ-
α τῶν ἀληθινῶν
Θεοῦ, ἤγουν τῆς
τῆς ὀρθοδόξου,
κῆς καὶ ἀποστο-
τὶ ὅποιος χρᾶται
ια τοῦτα καθὼς

Resp. Primo ut signa atque tesserae verorum Dei filiorum sive Ecclesiae orthodoxae, catholicae et apostolicae sint. Nam quisquis, ut oportet, hisce utitur my-

) conjicit εἰς κάθα pro κατὰ τό; quae si invenirentur, Vulgata etiam ex connexione clara est, nec ex ver- ›et ambiguitatem: *reliqua pro mysterio*, scilicet *eo, quod* *instratur*. 2) Rectissime in marg. λογίων, quod re- γων, quod de formulis et carminibus dicere nemo ausus l bis est qu. 102 de baptismatis formula, et semper.

Ἐρώτησις ϟη΄.

Τί διδάσκει τὸ ἄρθρον τοῦτο τῆς πίστεως;

Ἀπ. Ἐπειδὴ ἐνθυμᾶται τοῦ βαπτίσματος, ὅπου εἶναι τὸ πρῶτον μυστήριον, μας δίδει ἀφορμὴν, νὰ θεωρήσωμεν περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας· τὰ ὁποῖα εἶναι ταῦτα· τὸ βάπτισμα, τὸ μύρον τοῦ χρίσματος, ἡ εὐχαριστία, ἡ μετάνοια, ἡ ἱερωσύνη, ὁ τίμιος γάμος, καὶ τὸ εὐχέλαιον. Ταῦτα τὰ ἑπτὰ μυστήρια ἀναβιβάζονται εἰς τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐπειδὴ διὰ μέσου τῶν μυστηρίων τούτων χύνει τὰς δωρεάς του τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς τὰς ψυχὰς ἐκείνων, ὅπου τὰ μετέχουσι καθὼς πρέπει, καὶ τὴν χάριν του. Διὰ τὸ ὁποῖον πρᾶγμα ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας εἰς πλάτος διαλέγεται εἰς τὸ βιβλίον, ὅπου ἔγραψε πρὸς τοὺς Λουτεράνους, διὰ νὰ ἐπιστρέψουσιν.

Καὶ μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τούτην ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος γίνεται ἡ διαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεὸν, καὶ συγχωρεῖται ἡ εἴσοδος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, κατὰ τὰ λόγια τοῦ

Quaestio XCVIII.

Quid hic fidei Articulus docet?

Resp. Quandoquidem baptismatis mentionem facit, quod primum ecclesiae mysterium est: locum nobis opportunum praebet disserendi, de septem mysteriis ecclesiae, quae sunt: Baptisma, Unguentum Chrismatis, Eucharistia, Poenitentia, Sacerdotium, honorabile Conjugium, et Oleum consecratum (extrema unctio). Quae septem sacramenta septenis Spiritus Sancti donis respondent, quoniam per ea dona sua ac gratiam animis recte et legitime utentium Spiritus Sanctus infundit. Qua de re pluribus egit Patriarcha Hieremias in libro, quem convertendis Lutheranis scripsit.

Post hanc ex aqua et spiritu regenerationem homo in gratiam cum Deo reducitur, patetque illi coelestis regni aditus secundum ver-

1) Tenet haec etiam Frischius; non vero solum in Slavicis edit.
reservantur, ut supra de similibus additamentis conjeci, sed exstant
etiam in Graecis; apud Norm. ad marg., a Hofmanno in textum vo
cata. Puto invenisse illa Normann. in edit., quae Graecum et Slavi
cum textum habuit, et ut illa superiora etiam haec ex Slavic. adscri
pta fuisse. Thom. Smithium l. l. p. 105. non ad hunc locum respe
xisse, miror.

ιν χάριν τοῦ Θεοῦ·
ὑπὸ τοῦ Κυρίου
οὗ ἕκαστος τῶν
ἣν θείαν χάριν

bilem Dei gratiam infert: institutum a Domino nostro, per quem unusquisque fidelium divinam gratiam accipit.

ώτησις ρ'.

ἰγματα ζητοῦνται
υστήριον;

οία, ὕλη ἁρμό-
εἶναι τὸ ὕδωρ εἰς
ιμα· ὁ ἄρτος καὶ
τὴν εὐχαριστίαν·
, καὶ τὰ λοιπὰ
[illegible]
'εὐματος ἀμήν, κα-
νώμην τῆς καθολι-
ὀρθοδόξου ἐκκλη-

Quaestio C.

Quot res ad Mysterium opus sunt?

Resp. Tres. **Materia idonea**, utpote aqua in baptismate; panis et vinum in eucharistia; oleum et cetera in suis quaeque myste-
[illegible]
secundum catholicae et orthodoxae Ecclesiae sententiam proferat.

ώτησις ργ'.

ει νὰ φυλάττεται
μυστήριον τοῦτο;

Τὸ πρῶτον εἶναι,
βρέφος μὲ τὸν ἀνά-
ιυ (ὁ ὁποῖος πρέπει
ι ὀρθόδοξος) ἔχει
, νὰ ἀποταγῇ ἤγουν
ηθῇ τὸν διάβολον
του τὰ ἔργα καὶ
ιείαν του καὶ πᾶσαν
πήν του. Μὰ ἂν ὁ
μενος θέλει εἶναι
ἡλικίας, εἶναι ἀνά-
αὐτὸς ὁ ἴδιος, αὐ-
νὰ κάμῃ τὴν ἄρνη-
διαβόλου, ἀποκρι-
εἰς τὰς ἐρωτήσεις
ίως, καὶ ἐμπτύων-
διάβολον καὶ τὰ
ιυ ὅλα· ἔπειτα νὰ
ισῃ τὸ σύμβολον
τεως· καὶ ἂν εἶναι
ιὰ ὁμολογήσῃ ὁ ἀνά-

Quaestio CIII.

Quidnam in hoc Mysterio observandum?

Resp. Primum necesse infantulo est, per susceptorem suum, qui orthodoxus esse debet, penitus renunciare familiaritati diaboli, illumque cum operibus suis omnibus, cum cultu pompaque omni repudiare. Quod si baptissandus justam ingressus est aetatem, ut ille ipse, suo ore, repudium diabolo renunciet, respondendo ad interrogationes sacerdotis, satanamque et omnia opera illius consputando. Dein ut symbolum fidei aperte profiteatur, sin infans est, ut ipsius nomi-

δοχός του δι' αὐτὸν τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς πίστεως· καὶ νὰ ὑποσχεθῇ δι' αὐτὸν εἰς τὸν Χριστόν. Ἀκόμι καὶ τοῦτο πρέπει νὰ φυλάττεται εἰς τὸ βάπτισμα, νὰ εἶναι εἰλικρινὲς ὕδωρ, ὄχι μικτὸν μὲ ἄλλο πρᾶγμα οὔτε τεχνητὸν, μήτε ἄλλο ὑγρόν. Καὶ τὸ διατεταγμένον βάπτισμα δὲν πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ ἄλλον τινὰ παρὰ ἀπὸ τὸν νόμιμον ἱερέα· μὰ εἰς καιρὸν τινὸς ἀνάγκης ἠμπορεῖ νὰ τὸ [1]) κάμῃ τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ κοσμικὸν πρόσωπον ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς, μεταχειριζόμενον τὴν πρεπουμένην ὕλην, νερὸν ἁπλοῦν καὶ φυσικὸν, ἐπιφέρον καὶ τὰ ῥηθέντα λόγια· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· κάμωντας καὶ τὴν τρίτην κατάδυσιν. Καὶ τὸ τοιοῦτον βάπτισμα τόσην δύναμιν ἔχει, ὅπου ἔστωντας καὶ νὰ μὴ δίδεται δεύτερον, εἶναι ἀναμφίβολος σφραγὶς τῆς σωτηρίας τῆς αἰωνίου. Καὶ ποῖος νὰ εἶναι ὁ καρπὸς καὶ τὸ κέρδος τοῦ μυστηρίου τούτου, εὔκολα καθ' ἕνας τὸ γνωρίζει. Διατὶ πρῶτον τὸ μυστήριον τοῦτο σικώνει ὅλα τὰ ἁμαρτήματα· εἰς

ne idem symbolum s edat et Christo sacrai dicat. Porro illud e baptismate curandum ut aqua pura, nullaque permixta, neque arti nec alius liquor ullus beatur. Tum legitim ptisma a nemine alio a strari oportet, quam rio verbi ministro. V men urgente aliqua n tate etiam alius quisq mo, sive mas sive femi peragere sacramentui est, sumta in manus materie, aqua simplic naturali, verbisque so bus: In nomine Pati Filii, et Spiritus San jectis. Ea vero bapt hujus, etsi non ampli randi, vis et efficacit ut indubium aeternae signaculum ac pignus s fructus vero quodve mentum hujus myste id per se facile quisque Primum enim peccata abolet, in infantibus o le, in adultis tum illu

1) Hoc artic. motus, qui margin. notas conscripsit, conjec adjiciens Smithium de eccl. Gr. statu p. 104. illud omisisse. U est editione eadem, cujus paginae adscriptae sunt Normanniana vant artic. Guerike compar. Symbol. p. 413. Winerus comp. p. 134. Non certe infrequens est artic. repetitio. 2) Edit. *adcurandum*. Post vocabul. artif. delevi mediam intercisionen per se constet, adject praegressum ad *aquam* spectare.

'ὰ βρέφη τὸ προπατο-
, εἰς δὲ τοὺς μεγάλους
:ὸ προπατορικὸν καὶ
οαιρετικόν. Δεύτερον
'ρωπος ἀνακαινίζεται
ποκαθίσταται εἰς τὴν
ωσιν ἐκείνην, ὅπου εἶ-
δταν ἦτον ἀθῶος καὶ
ἀρτητος· καθὼς μαρ-
(ά. Κορ. ς'. ιά) ὁ Ἀπό-
ς, λέγων· ἀλλὰ ἀπε-
ισθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε,
!δικαιώθητε ἐν τῷ ὀνό-
τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ
ὶ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ
. Ἔπειτα οἱ βαπτισθέν-
:νουνται μέλη τοῦ σώ-
: τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν
ον ἡμῶν ἐνδυόμεθα·
(Γαλ. γ'. κζ'.) λέγει ὁ
τολος· ὅσοι εἰς Χριστὸν
:ίσθητε, Χριστὸν ἐνε-
σθε.

Ἐρώτησις ρδ'.

' εἶναι τὸ δεύτερον μυ-
ριον εἰς τὴν ἐκκλησίαν
Χριστοῦ;

ι. Τὸ δεύτερον μυστή-
εἶναι τὸ μύρον τοῦ
ιατος· τὸ ὁποῖον ἤρχι-
πὸ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον,
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
:βηκεν (Πρᾶξ. β'.) εἰς
Ἀποστόλους, σφραγί-
ς τοὺς [3]) μὲ τὴν θείαν

voluntarium. Deinde hominem plane renovat, in eumque justitiae sanctitatisque restituit locum, quo innocens adhuc intactusque peccato olim steterat, quemadmodum testatur Apostolus (1 Cor. VI, II.): Sed abluti estis, sed sanctificati, sed justificati in nomine Domini Iesu et in Spiritu Dei nostri. Super haec membra corporis Christi baptissati evadimus [1]), Dominumque nostrum induimus, teste Apostolo (Gal. III, 27.): Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis.

Quaestio CIV.

Quodnam secundum in Ecclesia Christi Mysterium est?

Resp. Secundum Mysterium unguentum chrismatis (sive confirmationis [2])) est. Quod ab eo tempore initium habuit (Act. II.), quo super Apostolos coelo devectus consedit Spiritus San-

Interpres concinnitatis caussa primam posuit personam. Grae- tert. ad primam transiit, ut ad Pauli sermonis similitudinem ; accederet. Frischius tenet. tert. pers. per totum locum: Die :tauft sind, sind Glieder des Leibes Christi, und mit unserm umkleidet. 2) Haec e Slavicis; habet Frischius, in Graecis de- 3) Reddidi huic voculae accentum, quem editt., quasi illa esset praecedentis vocabuli ultimae tribuerunt syllabae. Cfr. qu. 42, e monui p. 82. et 107.

του χάριν, διὰ νὰ κηρύττουσι σταθερῶς καὶ ἀδιαλείπτως τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὴν βοήθειαν τούτην χρειάζονται καὶ οἱ βαπτιζόμενοι· καὶ καθὼς πάλαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκατέβηκεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους ἐν εἴδει πυρὸς καὶ ἔχυσεν εἰς αὐτοὺς τὰ χαρίσματά του· τέτοιας λογῆς καὶ τώρα, ὅταν ὁ ἱερεὺς χρίει τὸν βαπτιζόμενον μὲ τὸ ἅγιον μύρον, χύνονται ἀπάνω εἰς αὐτὸν τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὸ ὁποῖον εἶναι δῆλον ἀπὸ τὰ λόγια, ὅπου χρεωστεῖ ὁ ἱερεὺς νὰ λέγῃ, ὅταν ἐνεργῇ τὸ τοιοῦτο μυστήριον· σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου, ἀμήν [1]). Ὡς ἂν νὰ ἔλεγε, μὲ τὴν χρίσιν τούτου τοῦ ἁγίου μύρου σφραγίζεσαι καὶ βεβαιώνεσαι εἰς τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπου πέρνεις εἰς βεβαίωσιν τῆς Χριστιανικῆς σου πίστεως· καὶ τοῦτο συμφωνᾷ μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου (β΄. Κορ. ά. κά.) λέγοντος· ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν καὶ χρίσας ἡμᾶς, Θεός· ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς Θεὸς [2]), καὶ δοὺς τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Ἡ χρίσις αὕτη τοῦ μύρου, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἡ ἐνέργεια τούτη τῆς

ctus, eosque divina gratia sua obsignavit, quo constanter et sine intermissione fidem Christi praedicarent. Eodem numine auxilioque iis omnino opus est, qui Christianismo initiantur. Rursus, uti tunc temporis visibili ignis specie delapsus Spiritus Sanctus charismata sua Apostolis impertivit: pariter et hodie, quando sacerdos oleo sacro recens baptissatum inungit, desuper idem Spiritus Sancti donis perfunditur. Quod manifeste arguunt verba sacerdoti mysterium hoc peragenti de more pronuncianda: Signaculum muneris Spiritus Sancti, Amen. Quasi si dicat: Inunctione sacri hujus unguenti obsignaris confirmarisque in Spiritus Sancti donis, quae in confirmationem christianae fidei tuae accipis. Quod cum verbis Apostoli congruit (2 Cor. I, 21.): Qui confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus, qui etiam obsignavit nos, indiditque arrhabonem Spiritus in cordibus nostris. Haec vero unguenti inunctio aut potius haec unctionis hujus efficien-

---

1) Euchol. 356. Muralt Briefe über den Gottesdienst der morgenl. K. p. 161. 2) Edit N. T. omittunt vocab. Θεός. Ante intercisionem parvam posui post ἡμᾶς, mediam post Θεὸς, neutram inveni.

νετο εἰς τὸν και-
ιστόλων διὰ τῆς
ὧν χειρῶν. Δια-
. ιζ'.) [1]) λέγει ἡ
τε ἐπετίθουν τὰς
ὑτοὺς, καὶ ἐλάμ-
ια ἅγιον. Ὕστε-
μὲ τὴν χρίσιν
ιαθὼς μαρτυρᾷ
ύσιος ὁ Ἀρεοπα-
θητῆς τοῦ μα-
ύλου.

tia aevo Apostolorum per impositionem manuum fiebat, dicente ita Scriptura (Act. VIII, 17.): Tunc imponebant illis manus, et accipiebant Spiritum Sanctum. Postmodum inunctione unguenti fieri coepit, teste S. Dionysio Areopagita, B. Pauli discipulo (Eccles. Hierarch. cap. II et IV.) [2]).

τησις ρέ.

ιατα ζητοῦνται
τὸ μυστήριον;

Quaestio CV.

Quot ad hoc Mysterium necessariae res sunt?

ῶτον ζητεῖται νὰ
τὸν ἀνωτάτω
ὸ μύρον τοῦτο.
νὰ ἔχῃ τὴν [3])
ν του ὕλην,
ιιον, τὸ βάλσα-
λοιπὰ μυρίσμα-
ζητεῖται, ὅτι
τὰ τὸ βάπτισμα
ρεὺς τὸν βαπτι-
τὰ διωρισμένα
λέγων τὰ λόγια
ραγὶς δωρε-
ατος ἁγίου,
ὸ τὸ μυστήριον
νται οἱ καρποὶ
ῶτον, διατὶ κα-
βάπτισμα ἀνα-
)· τέτοιας λογῆς,

Resp. Primum necesse est, ut ab summi loci ordinisque Episcopo hoc consecretur unguentum. Secundo, ut aptam congruentemque sibi materiam habeat; nimirum oleum, balsamum, unguenta cetera. Tertio, ut e vestigio post baptismum, certis definitisque membris, baptissatum sacerdos inungat, cum hac formula: *Signaculum muneris Spiritus Sancti. Amen.* Ex hoc Mysterio hi proveniunt fructus. Primum, velut per Baptisma renascimur: ita

ı textu fuit ζ', correxi etiam in Vers. Infra qu. 109 st locus. 2) Utroque capit. de unguento agitur, alıto baptismatis, quarto de toto unguenti genere, sed nio, ex impositione manuum factam esse inunctionem. . Heineccius Abbild. d. alt. und neuen griech. K. 2. B. Briefe etc. p. 301. Lexidion s. v. Myrrhen-Oel. 4) ;6. Smith. l. c. p. 110. Briefe p. 159. 5) Vulg. ἀναγε- defendi poterit. Margo offert, quod recepi, de baptismi lde frequentatum. Cfr. qu. 102.

μὲ τὸ ἅγιον μύρον γενόμεθα μέτοχοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, βεβαιωθέντες εἰς τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου, καὶ αὐξάνομεν εἰς τὴν θείαν χάριν κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Τιτ. γ'. ἑ.) τὸν λέγοντα, ὅτι ἔσωσεν ἡμᾶς κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. Δεύτερον, διατὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὕτως εἴμεσθεν βέβαιοι καὶ στερεοὶ, ὁποῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ βλάψῃ καθόλου ὁ νοητὸς ἐχθρὸς τὴν ψυχήν μας. Τοῦτο τὸ μυστήριον δὲν δίδοται δεύτερον παρὰ εἰς ἐκείνους, ὁποῦ θέλουσιν ἐπιστρέψειν ἀπὸ τὴν ἄρνησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

per sacrum hocce unguentum Spiritus Sancti participes efficimur, confirmamur in fide Domini atque in gratia divina sensim adolescimus, docente Apostolo (Tit. III, 5.): Salvavit nos secundum misericordiam suam, per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti, quem copiose super nos effudit per Iesum Christum Salvatorem nostrum. Secundo, quod adjutorio Spiritus Sancti ita confirmamur et corroboramur, ut nihil penitus animae nostrae spiritualis hostis noster nocere valeat. Denique neque hoc unquam repetitur Mysterium nisi in illis, qui ab nominis Christi ejuratione (ad professionem ejusdem) postliminio redeunt.

Ἐρώτησις ρς'.

Ποῖον εἶναι τὸ τρίτον μυστήριον;

Ἀπ. Ἡ ἁγία εὐχαριστία, ἤγουν τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑποκάτω εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀληθῶς καὶ κυρίως παρὼν, ἤγουν κατὰ τὸ πρᾶγμα, ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Τοῦτο τὸ μυστήριον ὑπερέχει ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων ὠφελεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν τὴν ἐδικήν μας. Ἐπειδὴ εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο πᾶσα χάρις καὶ χρηστότης

Quaestio CVI.

Quodnam tertium est Mysterium?

Resp. Sancta Eucharistia, sive corpus et sanguis Domini nostri Iesu Christi, sub visibili specie panis et vini, in quo vere et proprie, hoc est, secundum rem ipsam praesto adest Iesus Christus. Hoc Mysterium inter reliqua omnia unum praecipue eminet, atque plus ceteris ad salutem consequendam nobis confert. Namque

υρίου 'Ιησοῦ φαινε-
ετι εἰς τοὺς πιστοὺς
'αριστάνεται, καθὼς
νένῃ [1]) γνώριμον κα-
ω.

in eo gratiae benignitatisque Domini Iesu opes universae fidelibus monstrantur exhibenturque, ut postea patebit.

Ερώτησις ρζ'.

ἔπει νὰ φυλάττεται εἰς
ιυστήριον τοῦτο;

Quaestio CVII.

Quid in hoc Mysterio observandum?

:. Πρῶτον τοῦτο τὸ
ιριον οὐδένας ἄλλος
ιεῖ νὰ τὸ κάμῃ, εἰς
ν χρείαν καὶ ἂν τύχῃ,
[2]) νὰ εἶναι ἱερεὺς νό-
. Δεύτερον πρέπει, νὰ
ιθεύῃ, νὰ εἶναι θυσια-
ον ἐκεῖ, ὁποῦ μέλλει
ρουργήσῃ, ἢ ἀντιμί-
χωρὶς τοῦ ὁποίου καθ'
α τρόπον ἠμπορεῖ νὰ
ρέρῃ τὴν ἀναίμακτον
:ν. Τρίτον πρέπει, νὰ
ἔχῃ, νὰ εἶναι ἡ πρε-
ένη ὕλη, ἤγουν ἄρτος
ος ἔνζημος, ὅσον δυ-
' καθαρός, καὶ οἶνος
:ος ἀπὸ κάθε λογῆς
ὑγρὸν, καὶ εἰλικρινὴς
υτόν Καὶ εἰς τὴν προσ-
ιὴν ἐγχεῖται καὶ ὕδωρ
πλήρωσιν τῆς Γραφῆς
ιν. ιθ'. λδ'.) τῆς λεγού-
ὅτι εἷς τῶν στρατιωτῶν
ῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ
:, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν

Resp. Primum, quod hoc Mysterium nemo homo, nisi legitime creatus sacerdos, quantacunque urgente necessitate, administrare possit. Secundo providendum sacerdoti, ut, quo loco sacrificium facturus est, altare aut tapes saltem mensalis consecratus ad manum sit, absque quo nullo modo integrum est, incruentum offerre sacrificium. Tertio curabit, ut in promtu sit materia debita, sive panis ex frugibus confectus, fermentatus et quantum potest purus; et vinum haud alio humore confusum in seque purum et sincerum. Affunditur in actu ipso et aqua (calida [3])) implendae Scripturae, quae dicit (Io. XIX, 34.): quod quum unus quispiam militum hasta latus Christi hausisset: sanguis

---

[1]) Subscripsi jota, ut sit conjunctivus. Idem feci in qu. 107. sub τύχῃ, delevi vero in adverb. κατωτέρω. Cfr. p. 94. [2]) Non vi, recipere lectionem marg. παρὰ νὰ pro insolito et inepto: νά. Ista praep. παρά, quae conjt. naturam induit, exceptionem ut p. 176. [3]) Unde hoc additamentum, ignoro. Nec Graeca lavica tenent. De re vide *Muralt* Lexidion s. v. Wein. Obvetus mos, ut frigida aqua ante consecrationem, post hanc calino a diacono admisceretur. Vide *Leo Allat.* de perpet. cons. 3. 4 et 5. *Heineccius* Abbildung. II, 277.

αἷμα καὶ ὕδωρ. Τέταρτον πρέπει, νὰ ἔχῃ ὁ ἱερεὺς τοιαύτην γνώμην εἰς τὸν καιρὸν, ὁποῦ ἁγιάζει τὰ δῶρα, πῶς αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ ἄρτου καὶ ἡ οὐσία τοῦ οἴνου μεταβάλλεται εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ἀληθινοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὗ τὴν ἐπίκλησιν κάμει τὴν ὥραν ἐκείνην, διανατελῆῶς [1]) *τὸ μυστήριον τοῦτο, ἐπευχόμενος καὶ λέγων·* [2]) *Κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα· καὶ ποίησον τὸν μὲν* [3]) *ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν* [4]) *τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. Μετὰ γὰρ τὰ ῥήματα ταῦτα ἡ μετουσίωσις παρευθὺς γίνεται, καὶ ἀλλήσει* [5]) *ὁ ἄρτος εἰς τὸ ἀληθινὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ οἶνος εἰς τὸ ἀληθινὸν αἷμα. Ἀπομένονται* [6]) *μόνον τὰ εἴδη ὁποῦ φαίνουνται, καὶ*

**continuo et aqua proflu
Quarto eo temporis arti
quo sacra munera cons
sacerdos, ita omnino se
statuere debet, quod
stantia ipsa panis et vi
substantiam veri corpori
sanguinis Christi opera
ritus Sancti immutetur,
jus numen illo interim
tio implorat his nimirum
bis, ut rite hoc ipse p
ciat mysterium, exopt
Demitte o Deus de c
Spiritum tuum Sanctum,
per nos, et super prop
haecce dona, et panem h
effice pretiosum corpus C
sti tui; idque, quod in
lice hoc inest, effice pr
sum sanguinem Christi
transformans ea per S
tum tuum Sanctum. Q
pe pronunciatis hisce ve
confestim Transsubstanti
peragitur, mutaturque p
in verum corpus Christi,
num in verum ejusdem
guinem; manentibus tant
modo per divinam disp
tionem speciebus, quae**

---

1) Exstat marginis conj. *διὰ νὰ τελειώσῃ*, haud necessaria, q
etiam interpres reddidit. Vulgatam tenet Smith. l. c. p. 114. ben
vertit: perficiens hoc mysterium. Ponatur vero comma post vo
τοῦτο, ne omnia confundantur. Ante post vocab. *Χριστοῦ* ex pu
feci comma, quippe quum sequentia ad priora connexa sint. 2)
chol. 77, 99, 108. Smith. l. c. p. 113. 3) Vulg. *μέ*, absona, q
Hofmann. corrigere non potuit de se impetrare. Smith. l. c. in
edit. rectum invenit, et ubi de consecratione verba fecit p. 114.
didit. Cfr. *Heinecc.* p. 284. 4) Correxi locum ex Euchol. et
Smithii libri p. 114. Vulg. *μεταβαλλὼν* (cujus accentus jam fal
formam irrepsisse patefacere videbatur) *τὸ* (quod absonum f
5) Vulgat. tenent editt. Smith. p. 112. Guerike p. 497. Winer. p.
Margo conjicit: *ἀλλοιώσει* pro *ἀλλοιώσεται.* 6) Tenent
dem auctoritates; inutilis marg. conj. *ἀπομένωντας*.

ιτο κατὰ τὴν θείαν οἰκο-
ιίαν. Πρῶτον μὲν, διὰ
μὴν βλέπωμεν σῶμα
ιστοῦ, μὰ νὰ τὸ πιστεύ-
εν πῶς εἶναι, διὰ τὰ λό-
ὁποῦ εἶπεν· τοῦτό ἐστι
σῶμά μου, καὶ τοῦτό
ι τὸ αἷμά μου· πιστεύ-
ες μᾶλλον εἰς τὰ λόγια
δύναμιν ἐκείνου, παρὰ
ταῖς ἐδικαῖς [1]) μας αἰ-
σεις. Τὸ ὁποῖον προξε-
μακαρισμὸν τῆς πίστε-
· μακάριοι γὰρ (Ἰωαν.
θ'.) οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πι-
ύσαντες. Δεύτερον, δια-
ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη
τρέπεται τὴν ὠμὴν σαρ-
ιαγίαν, καὶ ἐπειδὴ ἔμελ-
νὰ πέρνῃ [2]) τὴν ἕνωσιν
Χριστοῦ μὲ τὴν μετά-
ιν τῆς σαρκὸς καὶ αἷμα-
του, διὰ νὰ μὴν τὴν
τρέπεται βδελυττόμενος
θρωπος· ᾠκονόμησεν ἡ
νοια τοῦ Θεοῦ, καὶ δί-
τὴν σάρκα τὴν ἰδίαν
τὸ αἷμά του [3]) εἰς βρῶ-
καὶ πόσιν τοῖς πιστοῖς,
κάτω εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ
ου καὶ τοῦ οἴνου. Περὶ
του ὁ Γρηγόριος Νύσ-
[4]) καὶ ὁ ἱερὸς Δαμασκη-
[5]) εἰς πλάτος διαλέγον-
Ἡ δὲ κοινωνία τοῦ μυ-
ρίου τούτου πρέπει νὰ
ται καὶ κατὰ τὰ δύο

percipiuntur. Primum ut ne ipsummet corpus Christi oculis nostris cernamus, sed fide potius credamus, id ipsum esse, propter Christi ipsius verba: Hoc est corpus meum; hoc est sanguis meus; plus videlicet fidei habentes verbis et potentiae illius quam nostris ipsorum sensibus. Quae res beatitudinis fidei nos compotes facit (Io. XX, 29.): Nam beati illi, qui credunt, etsi non viderunt. Secundo, quoniam ab esu crudae carnis humana abhorret natura, et tamen in hoc mysterio per participationem carnis et sanguinis Christi arctissimam cum illo conjunctionem homo Christianus initurus erat. Ut ne igitur participationem istam idem abominaretur et respueret: familiari rem ratione divina temperavit providentia, propriamque carnem et sanguinem suum fidelibus in cibum potumque sub panis et vini involucris tradidit. Qua de re fusius uberiusque disserunt Gregorius Nyssenus et S. Damascenus. Ceterum communio mysterii hujus secundum utramque speciem, panis videlicet et vini, tam ab ec-

1) Hic vero rectum opinatus est. qui pro vulg. ἀδικεῖς. quod ...strum est, conjecit, quod nunc in textu apparet. 2) Adjeci jota ...cr. Cfr. qu. 68. p. 139. 3) Recte ita Hofmannus. Normann. ...τοῦ. Cfr. p. 129. 4) Hic veterum quidem simplicitatem secta... elementorum tamen veram in corpus Christi sublime immutationem ...isse videtur. Cfr. Kat. 87. 5) Exponit Dam. de hac re *de fid.* ...IV. c. 14: *περὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ κυρίου μυστηρίων.*

εἴδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, τόσον ἀπὸ τοὺς πνευματικοὺς, ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς κοσμικούς· ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς, δὲν ἐκβάζωντας κἂν ἕνα, οὕτω προσέταξε (Ιωαν. ϛ. νγ΄. [1])) λέγων· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Διατὶ καὶ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι κατὰ τὸν τρόπον, ὅπου τὸ ἐπαραλάβασιν ἀπὸ τὸν Χριστὸν, οὕτω καὶ τὸ ἐπαραδίδασιν εἰς κοινωνίαν κοσμικῶν τε καὶ ἱερωμένων, καὶ εἰς τὰ δύο εἴδη· καθὼς (ά. Κορ. ιά. κβ΄.) γράφει πρὸς Κορινθίους ὁ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος λέγων· ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις

clesiasticis quam secu hominibus omnino fi bet. Ita enim Christ ulla cujusquam exc praecepit (Io. VI, 53.): amen, dico vobis, nis ducaveritis carnem fi minis et biberitis san illius, non habebitis aeternam in vobis. Q nem meam edit et nem meum bibit, is manet et ego in illo [2]) re ad eundem etiam prout a Christo acce ita aliis hoc mysteriu cti Apostoli peragen tradiderunt; aequali n tum secularium tum sorum usu, et utraqu cie. Quemadmodum thiis scribit Paulus A lus (1 Cor. XI, 22.): que ego a Domino quod et tradidi vobis Dominus Iesus ea noc traditus est, accepit et actis gratiis fregi que: accipite, edite. meum est corpus, qu vobis frangitur. Hoc in mei recordationem militer et poculum, po coenaverant, dicens: poculum novum Tes tum est, in meo sa Hoc facite, quotiescun

1) In textu fuit νδ., ut in vers. Jam in antiquis N. T. e v. 53. Item paullo post in loco Paulino scriptum est κγ., qu tavi. 2) v. 56. 3) Liberavi vocem uncinis, quae importu sae sunt.

, εἰς τὴν ἐμὴν
Τὴν τιμὴν, ὅπου
δίδῃς εἰς τὰ φρι-
μυστήρια, πρέ-
αι τοιαύτη, ὡς
ου δίδεται τοῦ
οῦ (ὡς ἀνωτέρω
ὥστε καθὼς δι'
εν ὁ Πέτρος ἐκ
άντων τῶν Ἀπο-
ατθ. ιϛ'. ιϛ'.)· σὺ
ὸς, ὁ υἱὸς τοῦ
ζῶντος· τέτοιας
γωμεν καὶ ἡμεῖς,
ς καθ' ἕνας· πι-
ριε, καὶ ὁμολο-
εἶ ἀληθῶς ὁ Χρι-
ς τοῦ Θεοῦ, τοῦ
λθὼν εἰς τὸν κό-
ιτωλοὺς σῶσαι,
ς εἰμὶ ἐγὼ [2].
μυστήριον τοῦ-
ιφέρεται θυσία
ον τῶν ὀρθοδό-
ιvῶν ζώντων τε
μένων ἐπ' ἐλπίδι
ς ζωῆς αἰωνίου·
ῖα δὲν θέλει τε-
ἕως τῆς τελευ-
ως. Οἱ καρποὶ
ιου τούτου εἶ-
πρῶτον ἡ ἀνά-
ἀναμαρτήτου
ὶ τοῦ θανάτου
ῦ· κατὰ τὸ (ἀ.
εἰρημένον· ὁσά-

beritis in mei recordationem. Porro honor, quem tremendis hisce Mysteriis exhibere convenit, par illi similisque esse debet, qui Christo ipsi habetur (sicut supra dictum est. Quaest. LVI.) [1]); ut quemadmodum de eo Petrus ore ac nomine reliquorum Apostolorum dixit (Matth. XVI, 16.): Tu es Christus filius Dei viventis; consimili et nos ratione quisque illum sancte venerantes dicamus: Credo Domine ac confiteor, revera esse Christum filium Dei viventis, qui in mundum venisti, ut salvos faceres peccatores, quorum ego primus sum. Offertur etiam sacrificii vicem hoc mysterium pro orthodoxis Christianis omnibus viventibus pariter et in spe resurrectionis vitae aeternae consopitis. Quod sacrificium usque ad supremum orbis diem non intermittetur. Fructus hujus mysterii hi fere sunt. Primum recordatio supplicii, quo ob nullam plane noxiam suam affectus fuit, et mortis Christi, quemadmodum dicitur (1 Cor. XI, 26.): Quotiescunque enim

Citat margo Euchol. p. 77., ubi Xto sacramentali λο-
μακτος λατρεία offertur. 2) Euchol. 82. Horol. 668.
127. Plura apud Goarum 66. Muralt Briefe p. 180.
ὐchologr. p. 78., ubi formula est, qua sacertos offert
λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει πεπαυμένων, de quibus
e quae Goarus monuit p. 143. 4) Recepi pro τελείως,
fuit, et pro τελειώσει, ad marg. adscripto, τελειώσειν.
. 115. Verte: *quod sacrificium non debet unquam*
ermitti.

κις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. Τὸ δεύτερον κέρδος ὅπου μὲν δίδῃ εἶναι, διατὶ τὸ μυστήριον τοῦτο γίνεται ἱλασμὸς καὶ καλοσύνημα πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, εἴτε ζώντων εἴτε καὶ ἀποθαμένων· διὰ τοῦτο οὐδεμία τῶν ἁγιῶν λειτουργιῶν γίνεται, ὅπου νὰ μὴν γένοιεν [1]) εἰς αὐτὴν ἱκεσίας καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων. Τὸ τρίτον διάφορον εἶναι, ὅπου ὅποιος Χριστιανὸς εὑρίσκεται παρὼν συχνᾷ εἰς τὴν θυσίαν ταύτην καὶ νὰ κοινωνᾷ τοῦ μυστηρίου τούτου, ἐλευθερώνεται δι' αὐτοῦ ἀπὸ κάθα πειρασμὸν καὶ κίνδυνον τοῦ διαβόλου· διατὶ δὲν ἀποτολμᾷ ὁ ἐχθρὸς τῆς ψυχῆς, νὰ βλάψῃ ἐκεῖνον, ὁποῦ ἠξεύρει πῶς ἔχει τὸν Χριστὸν μένοντα ἐν αὐτῷ. Ἡ ἑτοιμασία πρὸς τὴν μετάληψιν τῶν φρικτῶν μυστηρίων πρέπει νὰ γίνεται κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν τῆς ὀρθοδόξου ἤγουν μὲ καθαρὰν ἐξομολόγησιν, νηστείαν τε καὶ κατάνυξιν καὶ διαλλαγὴν τελείαν μὲ ὅλους, καὶ μὲ ἄλλα τούτοις ὅμοια.

comederitis panem hunc et biberitis hoc poculum, mortem Domini annunciabitis, donec venerit. Secundum, quod affert commodum, hoc est, quod hoc mysterium est propitiatio reconciliatioque apud Deum pro peccatis nostris, sive viventium sive mortuorum; unde nulla etiam sacrarum Liturgiarum celebratur, in qua non fiant supplicationes deprecationesque ad Deum pro peccatis nostris. Tertium, quod Christianus quisque, qui crebro huic sacrificio interest de eoque participat, per illud eximitur quibusvis tentationibus et objectis a Diabolo periculis. Nihil enim iste animae nostrae hostis nocere illi audet, quem Christum in sese manentem habere animadvertit. Denique **praeparatio** hominis ad tremenda haecce mysteria percipienda secundum praescriptum ordinem orthodoxae nostrae Ecclesiae fieri debet. Nimirum per sinceram peccatorum confessionem, per jejunia cordisque compunctionem atque perfectam cum omnibus reconciliationem aliaque his consimilia.

---

1) Non dubitavi conject. marg. in textum admittere pro inaudita forma, quae ante legebatur: *γενοίειν*. Paulo post comma post *τρίτον* expunxi posuique post *εἶναι*, ne verba, non satis bene ab interprete reddita, disjuncta essent. Verte: *tertia virtus est.*

ώτησις ρή.
ναι τὸ τέταρτον
ιον;

ἱερωσύνη, ἡ ὁποῖα
λογιῶν, ἄλλη πνευ-
ιὶ ἄλλη μυστηριώ-
: πνευματικῆς ἱε-
ὅλοι οἱ Χριστια-
ιθόδοξοι μετέχου-
ις (ά. Πετρ. β'. θ'.)
Πέτρος ὁ Ἀπόστο-
ν· ὑμεῖς δὲ γένος
βασίλειον ἱερά-
θνος ἅγιον, λαὸς
οίησιν· καὶ ὁ Ἰω-
τὴν Ἀποκάλυψιν
θ'.)· ἐσφάγης καὶ
τῷ Θεῷ ἡμᾶς ἐν
ἰ σου ἐκ πάσης φυ-
λώσσης καὶ λαοῦ
υς· καὶ ἐποίησας
Θεῷ ἡμῶν βασι-
ἱερεῖς. Καὶ κατὰ
την ἱερωσύνην γί-
ιὶ προσφοραὶ τοι-
ίγουν προσευχαί,
αι, νεκρώσεις τοῦ
, παραδόσεις εἰς
ν διὰ τὸν Χριστόν,
: ὅμοια· πρὸς τὰ
ρακινῶντας λέγει
β'. έ.) ὁ Ἀπόστο-
ος· καὶ αὐτοὶ ὡς
ντες οἰκοδομεῖσθε,
ιματικός, ἱεράτευ-
, ἀνενέγκαι πνευ-
θυσίας εὐπροσδέκ-
Θεῷ διὰ Ἰησοῦ
καὶ (Ρωμ. ιβ'. ά.)
:· παρακαλῶ οὖν
ελφοί, διὰ τῶν οἰ-
τοῦ Θεοῦ, παρα-
ὰ σώματα ὑμῶν
ῶσαν, ἁγίαν, εὐά-

Quaestio CVIII.

Quodnam quartum est mysterium?

Resp. Sacerdotium, quod duum est generum, alterum spirituale, alterum sacramentale. Communione sacerdotii spiritualis orthodoxi omnes Christiani fruuntur, sicut docet Petrus Apostolus (1 Petr. II, 9.): Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in acquisitionem. Et Ioannes in Apocalypsi (V, 9,): Occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu et lingua et populo et natione et fecisti nos Deo nostro reges et sacerdotes. Atque prout sacerdotium hocce est, ita ejusdemmodi etiam fiunt oblationes; nimirum preces, gratiarum actiones, exstirpationes pravarum corporis cupiditatum affectionumque, voluntaria martyrii propter Christum susceptio ac perpessio ceteraque hujusmodi. Ad quae ita cohortatur Apostolus Petrus (1 Petr. II, 5.): Ipsi quoque veluti vivi lapides aedificemini in domum spiritualem, sacerdotium sanctum, ad offerendum spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum. Et Paulus (Rom. XII, 1.): Adhortor vos fratres per misericordias Dei, ut praebeatis corpora vestra, hostiam viventem, sanctam, acceptam

ρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν.

Ἐρώτησις ρθ'.

Πῶς γίνεται ἡ μυστηριώδης Ἱερωσύνη;

Ἀπ. Ἡ ἱερωσύνη, ὁποῦ εἶναι μυστήριον, διετάχθη τοῖς Ἀποστόλοις ἀπὸ τὸν Χριστὸν, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν μέχρι τῆς σήμερον γίνεται ἡ χειροτονία· διαδεξαμένων τῶν [1]) ἐπισκόπων αὐτοὺς πρὸς διάδοσιν τῶν θείων μυστηρίων καὶ διακονίαν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, καθὼς (ά Κορ. δ'. ά.) εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ. Εἰς τὴν οἰκονομίαν τούτην δύο πράγματα περιέχονται· πρῶτον ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας· διατὶ πρὸς αὐτὴν (Ματθ. ιή. ιή.) εἴρηται· ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον [2]) ἐν τῷ οὐρανῷ. Δεύτερον ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δύναμις τοῦ διδάσκειν, ἡ ὁποῖα μετὰ λόγια τοῦτα ἑρμηνεύεται· πορευθέντες (Ματθ. κή. ιθ'.) οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Χριστὸς λοι-

Deo, rationalem cultu strum.

Quaestio CIX.

Quo pacto fit sacram sacerdotium?

Resp. Sacerdoti mysterium est, Apost Christo mandatum fuit; ceps per manuum illoru positionem usque in h num diem ordinatio eju peragitur, succedentib locum Apostolorum E pis ad distribuenda mysteria salutisque hun obeundum ministerium; Apostolo (1 Cor. IV, Ita nos aestimet hom ministros Christi, et oe mos mysteriorum Dei. oeconomia res praecipue complectitur: una est tas ac potestas solvend licta hominum; quamo sic ad illam dictum (Matth. XVIII, 18.): quid solveritis super te id solutum erit in coelo. tera potestas et faculta cendi est, quae his v exponitur (Matth. XX 19.): Euntes docete o gentes, baptizantes e nomine Patris et Filii et ritus Sancti. Emisit i

---

1) Delevi, quod ante fuit in textu, vocabulum Ἀποστόλων, totum locum mirifice vexet. Suasit etiam margo. 2) In N. T λελυμένα. Ex memoria laudatus locus est. Cfr. qu. 67. p. 138.

ἔστειλε τοὺς Ἀπο-
ς τὸ κήρυγμα· οἱ
λοι χειροτονοῦν-
ς τοὺς ἐπέμπασιν
τὸ ἔργον· καθὼς
ι ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ
ουκᾶ (Πρᾶξ. ή.
γοντος· τότε ἐπε-
ὶς χεῖρας ἐπ' αὐ-
ἐλάμβανον Πνεῦ-
· ὁμοίως (κεφ. ιγ'.
τας ἐκεῖνοι νὰ λει-
ιν, ἤγουν νὰ προσ-
τὴν ἀναίμακτον
ρὸς τὸν Θεὸν καὶ
ύουσιν, εἶπε τὸ
τὸ ἅγιον· ἀφορί-
μοι τόν τε Βαρνά-
τὸν Σαῦλον εἰς τὸ
προσκέκλημαι αὐ-
ε νηστεύσαντες καὶ
μενοι καὶ ἐπιθέν-
εῖρας αὐτοῖς ἀπέ-
αὶ (ά. Τιμ. έ. κβ'.)
ς· χεῖρας ταχέως
ιτίθει. Μὲ τούτην
ν χειροτονίαν καὶ
οχὴν τὴν μηδέποτε
σαν ἔχουσιν τὴν δύ-
ῦ διδάσκειν τὰ σω-
δόγματα ἐκεῖνοι,
αι πεμπόμενοι εἰς
ἔργον. Μὰ ὅσοι
φθησαν οὔτε ἐδι-
εἰς αὐτὸ, δὲν πρέ-
λου νὰ τὸ ἐπιχειρί-
κατὰ τὸ εἰρημένον
. ιέ.) τῷ Παύλῳ·
ηρύξωσιν, ἐὰν μὴ
ῶσιν;

Apostolos ad praedicandum evangelium Christus. Rursus Apostoli alios postea ad idem opus impositis manibus ordinatos miserunt, ut ex verbis S. Lucae colligitur (Act. VIII, 17.): Tunc imponebant illis manus, et accipiebant Spiritum Sanctum. Similiter (XIII, 2.): Illis sacrum officium celebrantibus, (h. e. hostiam incruentam Deo offerentibus) ac jejunantibus dixit Spiritus Sanctus: segregate mihi Barnabam et Saulum in id opus, in quod vocavi illos. Quumque jejunassent et orassent et imposuissent eis manus, dimiserunt eos. Et Paulus (1 Tim. V, 22.): Manus nemini cito imponas. Hujusmodi ordinatione nulloque tempore interrupta successione facultatem docendi doctrinam salutis habent, qui ad hoc opus mittuntur. Non missi vero nec ad hoc opus delecti, illi nullo modo manus eidem admovere debent, dicente Paulo (Rom. X, 15.): Quomodo praedicabunt, nisi mittantur?

ɔfm. hujus loci numeros adjecit; pariter ac paullo post se-
Apud Laur. Normannum certe in vers. exstabant.

Ἐρώτησις ρί.

Τί πρέπει νὰ θεωρῆται εἰς τοῦτο τὸ μυστήριον;

Ἀπ. Πρέπει νὰ ἐξετάζουνται τὰ πρόσωπα, ὅπου μέλλουσι νὰ ἀναβοῦσιν εἰς τὸ τοιοῦτον μυστήριον, νὰ ἔχουσι τρία πράγματα· πρῶτον καλὴν καὶ καθαρὰν συνείδησιν, ἀπέχοντες μακρὰν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ἐκεῖνα, ὅπου ἐμποδίζουσιν τὴν ἱερωσύνην. Δεύτερον, νὰ ἔχουσιν καὶ ἐπιστήμην καὶ σοφίαν, τόσον εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν θείων μυστηρίων, ὅσον καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ κοινοῦ λαοῦ μὲ ταῖς διδαχαῖς των. Καὶ τρίτον, νὰ ἔχουσι ὅλα των τὰ μέλη γερὰ, ὁποῦ εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τοῦτο.

Quaestio CX.

Quid in hoc Mysterio
ctandum?

Resp. Probe exan
di explorandique sunt,
quot ad hoc adscensur
mysterium, ut tribus i
mis rebus instructi ve
Primum bona mundaque
scientia, adeo ut proc
iis flagitiis absint, qua
pessendo sacro ordini
staculo sunt. Secundo s
tia atque sapientia ex
sint: tam in dispensand
vinis mysteriis, quam
ficanda et instruenda
conciones suas rudi p
cula. Tertio, ut me
omnibus sanis integri
utantur, quae muneri
quendo necessaria sunt.

Ἐρώτησις ριά.

Πρὶν τῆς ἱερωσύνης εἶναι τάχα ἄλλαις τάξεις, ὅπου δίδονται;

Ἀπ. Ἡ ἱερωσύνη περικρατεῖ εἰς τὴν ἑαυτήν της ὅλους τοὺς βαθμούς· μὲ ὅλον τοῦτο πρέπει κατὰ τὴν τάξιν νὰ δίδονται· οἷον ἀναγνώστης, ψάλτης, λαμπαδάριος, ὑποδιάκονος, διάκονος, διὰ τὰ ὁποῖα πλατύτερον διαλαμβάνουσιν τὰ ἀρχιερευτικὰ[1]) εὐχελόγια, λεγό-

Quaestio CXI.

Aliine etiam Ordines qu
sunt, qui ante sacerdo
conferuntur?

Resp. Sacerdotiun
teros omnes in se con
gradus, qui nihilo seciu
gitimo ordine conferri
bent: ut Lector, Ca
Lampadarius, Subdiac
de quibus latius in Eucl
giis Pontificalibus, quae
ctica nuncupantur, ag

---

1) Marg. *ἀρχιερατ.* Sed vulg. eo minus spernenda, quo ad radicis formam accedit. Exstat haec vox ex h. l. apud du F lex. med. et inf. gr. s. v. *Τακτικὰ* p. 1524. Smith l. l. p. 147. Archieraticos. Apud Latinos tales libri *Ordinarii* dicebantur. *χειροτονῷ*, quod mox sequitur jota subscr. insignivi. Cfr. p. 81.

κτικά. Εἰς τὸν κα-
ϊκον φθάνει μόνον
ῆμεν πρὸς διδασκα-
ὀρθοδόξου ὁμολο-
ῖς ὁ ἐπίσκοπος πρέ-
ανερώνῃ, εἰς κάθα
ὅπου χειροτονᾷ, τὸ
του τοῦ ἐγχειρίζει,
ιίαν ἱερουργίαν, ἤ
γγελίου ἀνάγνωσιν,
ποστόλου, ἢ νὰ φέ-
ρὰ σκεύη, ἢ τὸν κό-
: ἐκκλησίας [1]), δια-
τάξις ἔχει τὸ ἴδιόν
ίδιον, μὲ τὸ ὁποῖον
ς διαφέρει ἀπὸ τὸν
αὶ πρέπει ὁ ἐπίσκο-
ὸ διερμηνεύῃ.

ώτησις ριβʹ.
ναι τὸ πέμπτον μυ-
ν;

Τὸ πέμπτον μυστή-
αι ἡ μετάνοια, ἡ
ναι ἕνας πόνος τῆς
διὰ τὰ ἁμαρτήμα-
ἔσφαλεν ὁ ἄνθρω-
ποῖα κατηγορᾷ ἔμ-
τοῦ ἱερέως μὲ γνώ-
ιίαν, νὰ διορθώσῃ
του εἰς τὸ μέλλον,
πιθυμίαν, νὰ τε-
, τι τὸν ἐπιτιμήσει
ὁ πνευματικός του.
μυστήριον ἰσχύει
νει τὴν δύναμίν

Satis autem in praesens est, ut ad doctrinam Orthodoxae hujus Confessionis paucis dicamus, ad officium Episcopi pertinere, ut, in quocunque gradu quempiam constituit, clare et dilucide muneris illius rationes homini exponat, quod ipsi committit; sive divinum Liturgiae officium sit, sive lectio evangelii, sive Apostolicarum epistolarum, sive ut sacra vasa gestet, sive ut mundum ecclesiae servet. Est enim cuique ordini peculiare insigne suum, quo singillatim alius ab alio distinguitur, quod explanare debet Episcopus.

Quaestio CXII.

Quodnam quintum est Mysterium?

Resp. Quintum Mysterium Poenitentia est, quae vera quaedam penitusque infixa tristitia est, ob ea, quae in se quisquam admisit peccata. Quae cum firmo animi proposito emendandae in posterum vitae suae, plenaque voluntate observandi efficiendique, quidquid mulctae suppliciique irroget sacerdos, pater suus spiritualis, illi accusatorie detegit. Hoc Mysterium tum potissimum valet vimque exserit

---

ectabat hoc munus ornatum eccles. i. e. vasa vestimentaque ad subdiaconos. *Κοσμ.* vocabulum adeo de illarum rerum usu fuit, ut *κοσμίτης* diceretur *tota* epistelii compages ex ique subjecta trabe coagmentata, quia columnarum aedifi- ii.

του [1]), ὁπόταν ἡ λύσις τῶν ἁμαρτιῶν γίνεται διὰ τοῦ ἱερέως, κατὰ τὴν τάξιν καὶ ξυνήθειαν τῆς ἐκκλησίας· ὁποῦ παρευθὺς ὡς ἂν πάρῃ τὴν συγχώρησίν του, ἀφέωνται τὰ ἁμαρτήματα τὴν ὥραν ἐκείνην ὅλα ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ἱερέως, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ, ὁποῦ (Ἰωαν. κ΄. κγ΄.) εἶπε· λάβετε πνεῦμα ἅγιον· ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται.

suam absolutio peccatorum per sacerdotem secundum constitutionem atque morem ecclesiae conceditur. Quippe ut delictorum suorum veniam quispiam consequitur; extemplo omnia illius peccata a Deo per sacerdotem illi remissa sunt, secundum Christi ipsius verba qui dixit (Io. XX, 23.): Accipite Spiritum Sanctum, si quorum peccata remiseritis, remittuntur illis; si quorum retinueritis, retenta sunt.

Ἐρώτησις ριγ΄.

Τί πρέπει νὰ θεωροῦμεν εἰς τοῦτο τὸ μυστήριον;

Ἀπ. Πρῶτον πρέπει νὰ προσέχωμεν, ὥστε ὁ μετανοῶν νὰ εἶναι χριστιανὸς πίστεως ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς· διατὶ ἡ μετάνοια χωρὶς τὴν ἀληθινὴν πίστιν δὲν εἶναι μετάνοια, οὔτε εἰς τὸν Θεὸν εὐπρόσδεκτος. Δεύτερον, νὰ ἐξετάζωμεν, ὥστε ὁ πνευματικὸς, ὁποῦ δέχεται τοὺς λογισμοὺς τῶν μετανοούντων χριστιανῶν, νὰ εἶναι ὀρθόδοξος, διατὶ ὁ αἱρετικὸς καὶ ὁ ἀποστάτης δὲν ἔχει δύναμιν τοῦ λύειν τὰς ἁμαρτίας. Τρίτον εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἔχῃ συντριβὴν καρδίας ὁ μετανοῶν καὶ λύπην διὰ τὰ ἁμαρτήματά του· μετὰ ὁποῖα ἐπαρόξυνε τὸν Θεὸν ἢ ἔβλαψε

Quaestio CXIII

Quid observandum in hoc Mysterio?

Resp. Primo videndum, ut poenitens sit christianus, fidei orthodoxae et catholicae. Namque poenitentia, quae vera destituitur fide, non est poenitentia nec Deo accepta. Secundo ut confessionarius, qui confessionem christianorum resipiscentium audit et excipit, pariter orthodoxus sit. Nam haereticus et apostata nullam solvendi piacula potestatem habet. Tertio necesse est, habere poenitentem contritionem cordis seriumque de admissis noxis dolorem, queis Dei iram lacessivit aut da-

1) Delevi circumflex. per apertum errorem additum, quum voculae accentus jam in δύναμιν positus esset. Cfr. p. 129. Paullo ante recte scriptum est: τὴν ζωήν του. Ante ὁπόταν comma posui.

ιον του· διὰ τὴν
συντριβὴν λέγει
. ιζ'.[1])) ὁ Δαβίδ·
συντετριμένην καὶ
μένην ὁ Θεὸς οὐκ
σει. Εἰς τὴν συν-
ύτην τῆς καρδίας
ι ἀκολουθᾷ καὶ ἡ
ιτος ἐξομολόγησις
ῶν ἁμαρτημάτων
τον· διατὶ δὲν ἠμ-
νευματικὸς νὰ λύ-
ς, ἂν δὲν ἠξεύρῃ
πει νὰ λυθοῦσι,
πιτίμιον νὰ δόσῃ.
ἡ ὁποῖα ἐξομολό-
αι φανερὴ εἰς τὴν
ιφὴν, ὁποῦ (Πράξ.
έγει· πολλοί[3]) τε
στευκότων ἤρχον-
ιογούμενοι, καὶ ἀ-
ντες τὰς πράξεις
Καὶ (Ἰακ. έ. ις'.)
ἐξομολογεῖσθε ἀλ-
ὰ παραπτώματα,
σθε ὑπὲρ ἀλλήλων,
ῆτε. Καὶ (Μαρκ.
ιλιν· ἐξεπορεύετο
ὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαῖα
ιὶ Ἱεροσολυμῖται,
τίζοντο πάντες ἐν
ινι[5]) ποταμῷ ὑπ'
οῦ Ἰωάννου), ἐξο-
ιενοι τὰς ἁμαρτίας
Ἡ ἐξομολόγησις αὕ-
ι νὰ ἔχῃ ταῦτα τὰ

mnum proximo dedit, de qua contritione ait David (Psal. LI, 19.): Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet. Hanc cordis contritionem sequi debet viva voce sigillatim facta omnium peccatorum confessio. Nihil enim solvere pater spiritualis potest, ubi nihil solvendum deprehendit: nec poenam mulctamque ideo imponere. Cujusmodi confessio in Sacra Scriptura aperte memoratur (Act. XIX, 18.): Multi credentium veniebant, confitentes et renunciantes facta sua. Et alibi (Iac. V, 16.): Confitemini invicem alius alii delicta, et orate pro vobis invicem, ut sanemini. Et rursus (Marc. I, 5.): Egrediebatur ad illum omnis regio Iudaeae et Hierosolymitae; et baptizabantur omnes ab illo (Ioanne) in Iordane fluvio, confitententes peccata sua. Confessio ista has habere debet

---

epi hunc numerum pro falso, qui legebatur: ν. ιθ. In ad marg. numerus ν legitur, versu non adito. Vers. lanumerum. Post ἐξουδενώσει plene intercidi. 2) Acutum gravi in voce aperte interrog.: Sacerdos non potest solvere si sciverit, qualem mulctam imponat. Cfr. supra p. 98. ιλοί, temere ab Hofm. servata. 4) Constans in N. T. ῶν. 5) N. T. textus: Ἰορδάνῃ. Ista lectio e vulgari tum sitata pronunciatione enata est. Item paullo post legitur

ἰδιώματα, νὰ εἶναι ταπεινὴ, εὐλαβὴς, ἀληθινὴ, εἰλικρινὴς, κατηγορητικὴ ἑαυτῆς μετ' ὀδύνης, ὅταν γίνεται. Καὶ τὸ τέταρτον [1]) μέρος τῆς μετανοίας πρέπει νὰ εἶναι ὁ κανόνας καὶ τὸ ἐπιτίμιον, ὁποῦ δίδῃ καὶ διορίζῃ ὁ πνευματικὸς, ὡς ἂν εἶναι προσευχαὶ, ἐλεημοσύναι, νηστεῖαι, ἐπίσκεψις ἁγίων τόπων, αἱ γονυκλισίαι [2]) καὶ τὰ ὅμοια, ὁποῦ θέλουσι φανεῖν ἁρμόδια εἰς τὴν κρίσιν τοῦ πνευματικοῦ. Πλὴν ἐκεῖνος, ὁποῦ μισεύων ἀπὸ τὴν ἐξομολόγησιν, πρέπει νὰ λογιάζῃ ἐκεῖνα, ὁποῦ εἶπεν (Ψαλ. λγ'. ιέ.) ὁ Ψαλμῳδός· ἔκκλινον [4]) ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν· καὶ ἐκεῖνα, ὁποῦ (Ἰωαν. έ. ιδ'.) εἶπεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν· ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρον τί [5]) σοι γένηται· καὶ (Ἰωαν. ή. ιά.) ἄλλοτε· πορεύου, καὶ μηκέτι ἁμάρτανε. Καλᾶ καὶ νὰ εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον, νὰ φύγῃ ὅλως διόλου τὸ ἁμαρτάνειν, μὲ ὅλον τοῦτο κάθα ὀρθόδοξος εἶναι κρατημένος ἀπὸ

proprietates: ut sit h religiosa, vera, since ipsius accusatrix cum re gemituque, quando cetur. Postrema po tiae pars est canon tentialis et piaculare cium, quod definit et nit Confessionarius. genus preces, eleemo jejunia, peregrination loca sacra, religiosae tum inflexiones, et h milia sunt; quae ni patri spirituali conven sima videbuntur. Qui tus a confessione re merito illa secum rep quae ait auctor Psalm (XXXIV, 14.) [3]): Dec malo, et fac bonum. quae Servator noster (Ioh. V, 14.): Ecce factus es, ne posthac ces, ne quid deterius contingat. Et alibi (Io. 11.): Vade, et ne p amplius. Quamvis ver possibile homini sit, mnino et in totum pe vitet: debet tamen pius que secundum conscien

---

1) Induxi e marg. conj. pro τρίτον. Tertiam enim hujus rii partem jam supra dixerat. De re ipsa vid. Heineccium p. 326. Smith. p. 148. 2) Vulg. ἐκκλησίαι, quae vix, quum n praegressa sit sacrorum locorum visitatio, locum possunt h Quam induxi lectionem, ea conj. marginalis est, reddita ab inte et ab Heineccio l. l. 3) In nostris editt. est v. 14. Correxi in vers. Differentia numerorum ex eo proficiscitur, quod hym inscriptiones alii numerant, alii non. 4) Vulg. ἔκλινον. Facile terum potuit negligi, sine quo absurda forma. Cfr. qu. 116. feci in verb. παρεκκλίνει p. 144. 5) Vulg. τι. Recentiores critici vocularum positionem immutarunt.

μολόγησιν ἕως εἰς
ν, νὰ κάμῃ ὅσην
' ἠμπορεῖ εἰς τὴν
, κατὰ τὴν συνεί-
ῦ ἔχει.

quam habet, ab una confessione ad aliam, quantam poterit maximam, emendationi vitae suae dare operam.

ὠτησις ριδ'.
ει τὰ κέρδη τού-
' μυστηρίου;

Quaestio. CXIV.

Qui fructus hujus mysterii sunt?

ὁ πρῶτον κέρδος
ττὶ καθὼς μὲ τὴν
χάνομεν ἀθωό-
εείνην, ὁποῦ ἀπο-
εἰς τὸ ἅγιον βά-
:έτοιας λογῆς πά-
ιμεν εἰς αὐτὴν διὰ
'οίας· καὶ καθὼς
μαρτίαν ὑστερού-
θείας χάριτος· τέ-
ῆς διὰ τῆς μετα-
ὑτην πάλιν ἀπο-
Καὶ καθὼς διὰ
τίαν ἐρχόμεθα εἰς
ιλωσίαν τοῦ δια-
ὑτω διὰ τῆς μετα-
υθερούμεθα ἀπ'
αὶ καθὼς διὰ τῆς
αἰσχύνη καὶ φό-
ιεται εἰς τὴν συ-
ας· τέτοιας λογῆς
ετανοίας ἐπιστρέ-
ῖς εἰρήνη καὶ θάῤ-
ον, ὡς ἂν ἔχουσι
πρὸς τοὺς πατέ-

Resp. Primum illud emolumentum est, quod, quemadmodum per peccatum jacturam facimus ejus innocentiae, quam in sacro baptismate acquisivimus: ita rursus ad illam per poenitentiam propius accedimus. Et ut per peccatum divina excidimus gratia: ita resipiscendo eamdem recuperamus; atque ut per peccatum in captivitatem diaboli incidimus: ita per poenitentiam ab illa liberamur. Denique, ut per peccatum pudor terrorque conscientiam nostram invadunt: ita per poenitentiam redit nobis pax et fiducia ejusmodi, qualem erga parentes suos liberi habent.

ὠτησις ριέ.
αι τὸ ἕκτον μυ-
;

Quaestio CXV.

Quodnam sextum est Mysterium?

τίμιος γάμος, ὁ

Resp. Honorabile Con-

.: ἀθωώτ. quae forma falsissima est. Dicitur quidem
uae est apud posteriores *acceptilatio*, sed ...s generis
unt in — ότης, cfr. p. 84.

ὁποῖος γίνεται πρῶτον μὲν με τὴν εἰς ἀλλήλους συμφωνίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς χωρίς τινος ἐμποδίσματος. Ἡ ὁποῖα συμφωνία δὲν φάνισεν διὰ ἀληθινοῦ γάμου σύββασις, παρὰ ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι νὰ μαρτυρήσωσιν ἀλλήλους των [1]) ἔμπροσθεν τοῦ ἱερέως τὴν ὑπόσχεσίν τως, καὶ νὰ δώσουσι χεῖρα, πῶς ὁ ἕνας θέλει φυλάξειν εἰς τὸν ἄλλον πίστιν, τιμὴν, ἀγάπην τοῦ γάμου ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτῶν εἰς κάθα κίνδυνον, δὲν ἐξαφίνωται [2]) ὁ ἕνας τὸν ἄλλον· ὕστερον δὲ βεβαιώνεται. Καὶ εὐλογῆται [3]) ἀπὸ τὸν ἱερέα τούτη ἡ συμφωνία καὶ ὑπόσχεσίς των· καὶ γίνεται τὸ (Ἑβρ. ιγ΄. δ΄.) γεγραμμένον· τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος.

jugium. Quod prin dem mutuo viri fem in se invicem consen lo interveniente legiti pedimento, institutu ejusmodi consensus detur justarum nu stipulatio conventioqu nisi iidem illi sponsal mutua testificatione, sacerdote, affirment ctisque dextris fiden quod alter alteri fide norem, amoremque galem, ad finem usqu quocunque rerum di ne, constanter serv nec alter alterum des sit. Deinde sancitur craturque haec illoru sensio ac promissio cerdotem, fitque illud scriptum est (Hebr. X Honorabile in omnibu jugium et torus imp

Ἐρώτησις ρις΄.

Ποῖοι εἶναι τοῦ μυστηρίου τούτου οἱ καρποί;

Ἀπ. Πρῶτον, ὁποῦ ἄνθρωπος μὲ τὸν γάμον ἐκκλίνει ἀπὸ κάθα κίνδυνον τῆς πορνείας καὶ ἀκρασίας· ἐπειδὴ ὁ γάμος ὁ τίμιος διετάχθηκεν ἐπὶ τούτου, διὰ νὰ σβήνῃ ἡ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμία, καθὼς (ά. Κορ. ζ΄.

Quaestio CXV

Qui fructus ex hoc rio nascuntur?

Resp. Primum, homo per nuptias a lo scortationis ac inco tiae cujusvis deflectit. pe ideo honorabile ma nium institutum est, stinguatur libidinis docente Paulo (1 Co

1) Expunxi circumflexum. Cfr. p. 101. 2) Margo jube ἐξαφίνωντας. Non ausus sum a vulg. recedere ob argumen pra ad qu. 87. p 160. expositum. 3) Adjeci jota subscr. ut imper. qu. 42. p. 111., qui ad loci naturam est aptissimus. onte post βεβαιώνεται plene intercisi. Illud jota dedi etiam σβήνῃ post part. νὰ qu. 116., ubi finis indicatur. Qu. 123.

ʼγει ὁ Παῦλος· διὰ
ʼρνείας ἕκαστος τὴν
ʼγυναῖκα ἐχέτω. Δεύ-
ʼιατὶ τιμᾶται ἡ παι-
ʼ μὲ τὴν τιμίαν γέν-
Τρίτον, διατὶ εἰς και-
ινὰς ἀσθενείας, ἢ [1])
ὰ τύχῃ ἄλλου κινδύ-
ἄνδρας δίδει τὸν ἑαυ-
ʼ πιστὸν σύντροφον
γυναῖκα, καὶ ἡ γυ-
εἰς τὸν ἄνδρα, διὰ
ʼγάλην ἀγάπην καὶ
τῆς φιλίας, ὁποῦ
αι ἀνάμεσόν των·
ὁποῖον ἡ Γραφὴ
.β΄. κδ΄.) μαρτύρᾳ· [2])
τούτου καταλείψει
πος τὸν πατέρα αὐ-
ὶ τὴν μητέρα, καὶ
λληθήσεται [3]) τῇ ἰδίᾳ
ὶ, καὶ ἔσονται οἱ δύο
ʼκα μίαν.

2.): Propter scortationem unusquisque suam habeat uxorem. Secundo, quod merito in honore habeatur, quae honesto satu fit sobolis procreatio. Tertio, quod si quando morbus incidit aut aliud quodcunque periculum, tum fidum sese sodalem maritus uxori, et uxor invicem marito ob summam caritatem et arctissima mutui ipsorum amoris vincula praebet, qua de re testimonium perhibet Scriptura (Genes. II, 24.): Idcirco relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit propriae uxori suae; eruntque duo illi in carnem unam.

ρώτησις ριζ΄.
ἶναι τὸ ἕβδομον μυ-
ιον τῆς Ἐκκλησίας;

Τὸ εὐχέλαιον, τὸ
εἶναι διατεταγμένον
ιν Χριστὸν, ἐπειδὴ
τεμπε τοὺς μαθητάς
.ς΄. ιγ΄.) του ἀνὰ δύο,
ʼ ἐλαίῳ πολλοὺς ἀῤ-
ʼς, καὶ ἐθεράπευον·
ὅλη ἡ ἐκκλησία τὸ
εἶχε [4]) συνήθειαν νὰ

Quaestio CXVII.

Quodnam septimum Ecclesiae mysterium est?

Resp. Oleum consecratum, quod a Christo ipso institutum est. Quando enim discipulos suos, binos et binos, misit (Marc. VI, 13.); illi oleo aegrotos multos ungebant ac sanabant. Quod postmodum universa Ecclesia in sollemnem con-

---

[1]) Adjeci ἢ ex marg. Juxta se ponuntur tum ἀσθενεία tum ἄλ-
ʼνος. Invenit tale quid etiam Frischius. Vertit enim: *Zur*
er Unvermöglichkeit, oder wenn andere Gefahr einem be-
etc. 2) Adjeci jota subscr. ut alias inveni, veluti p. 96. φα-
3) In edit. LXX. πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Item Matth.
4) Locus ante in textu corruptus, qui ita se habuit ἡ ἐκ-
ʼ ἔλαιον εἰς συνήθειαν νὰ τὸ κάμουσιν. Conjecit margo εἶ-

τὸ κάμουσιν· τὸ ὁποῖον φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, (κεφ. ε. ιδ΄.) λέγοντος· ἀσθενεῖ τις [1]) ἐν ὑμῖν, προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος, κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ.

suetudinem recepit, ut paret ex epistola S. Ia (cap. V, 14.), ubi ait quis vestrum aegrotat, vocet Presbyteros Eccle et orent super eum, un tes eum oleo in nomine mini; et oratio fidei s bit aegrotum, et exci eum Dominus; et si p ta commisit, id illi co nabitur.

Ἐρώτησις ριη΄.

Τί πρέπει νὰ βλέπωμεν εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο;

Ἀπ. Πρῶτον πρέπει νὰ προσέχωμεν, νὰ γίνεται τὸ μυστήριον τοῦτο ἀπὸ ἱερεῖς μὲ τὰ ἀκόλουθα τοῦ μυστηρίου, καὶ ὄχι ἀπό τινα ἄλλον. Δεύτερον, νὰ εἶναι τὸ ἔλαιον καθαρὸν χωρίς τινος ἀρτύματος, καὶ νὰ εἶναι ὁ ἀσθενὴς ὀρθόδοξος καὶ καθολικῆς πίστεως, νὰ εἶναι ἐξομολογούμενος τὰ ἁμαρτήματά του ἔμπροσθεν εἰς τὸν ἱερέα τὸν πνευματικόν του. Καὶ τρίτον, εἰς τὸν

Quaestio CXVII

Quid observandum nob hoc Mysterio?

Resp. Primum ut Mysterium cum omni cc quentia sua per sacerc non vero per alium u ministretur. Secundo ı leum purum inconditur sit, atque ut aegrotus orthodoxus fideique Cat cae addictus sit, tum ut ı lo antea patri suo spiri quidquid deliquerat, co

---

χασιν aut ante aut post ἔλαιον immittendum esse. Qui quidem ralis (cfr. p. 94) vix tolerabitur. Puto facilius posse loco su si pro εἰς scribimus εἶχε per levem vocabulorum transpositionem clesia habebat (recepit) consuetudinem, ut oleo uterentur. Con lectionem p. II. qu. 45, ubi etiam *κάμνειν εὐχέλαιον* dicitur. Nc fragatur certe Frischius vertens: *Darnach hat die ganze Kirch Gewohnheit behalten, mit Oel zu salben.* 1) Delevi interro signum, quo locus misere vexatur. Exstat sane in antiquioribus veluti Curcellaei, sed a recentioribus in comma mutatum est. Ig uterque interpres. Delevi praeterea in enclit. τις accentum, alias recte omissum video.

ὸν τοῦ χρίσματος νὰ
ἀζεται ἡ εὐχὴ ἐκείνη,
ἣν ὁποῖαν ἑρμηνεύεται
μυστηρίου τούτου ἡ δύ-
ς [1]).

sus fuerit. Tertio ut interea, dum unctio peragitur, recitetur illa oratio, qua Mysterii hujus vis et efficacia exponitur.

Ἐρώτησις ριθ΄.

ι εἶναι οἱ καρποὶ τοῦ
ιστηρίου τούτου;

Quaestio CXIX.

Quinam hujus Mysterii fructus sunt?

ι. Τὰ διάφορα καὶ καρ-
, ὁποῦ γεννοῦνται ἀπὸ
υστήριον τοῦτο, ὁ Ἀπό-
ος Ἰάκωβος τοὺς ἑρμη-
ι, λέγωντας ἄφεσιν
οτιῶν ἢ σωτηρίαν ψυ-
ἔπειτα ὑγείαν τοῦ σώ-
ς. Καλᾶ καὶ πάντοτε
ιατεία τοῦ σώματος νὰ
γίνεται, ἀλλ' ἡ ἄφεσις
ἁμαρτιῶν τῆς ψυχῆς
οτε εἰς τὸν μετανοοῦν-
κολουθῇ.

Resp. Emolumenta ac fructus Mysterii hujus enarrat Apostolus Iacobus (loco modo apposito [2]), nimirum criminum admissorum gratiam sive salutem animae atque sanitatem etiam corporis. Quae, utut non semper obtineatur, certe remissio peccatorum animae in poenitente semper obtinetur.

Ἐρώτησις ρκ΄.

ν εἶναι τὸ ἑνδέκατον
θρον τῆς πίστεως;

Quaestio CXX.

Undecimus fidei Articulus quis est?

κ. Προσδοκῶ ἀνά-
σιν νεκρῶν.

Resp. Exspecto resurrectionem mortuorum.

Ἐρώτησις ρκά.

ιδάσκει τοῦτο τὸ ἄρ-
ον τῆς πίστεως;

Quaestio CXXI.

Quid hic fidei Articulus docet?

κ. Διδάσκει τὴν ἀδιά-
τον ἀνάστασιν τῶν ἀν-
ίνων σωμάτων, τόσον
ἀγαθῶν ὡς ἂν καὶ τῶν

Resp. Docet certam nimeque commentitiam corporum humanorum resuscitationem, proborum pariter

---

Hanc orationem lege apud *Th. Smithium* l. l. p. 160., ple-
formulam in *Euchol.* a *Goaro* edito p. 415 sqq. Praeterea
Murawieff Briefe übers. von Muralt p. 193. 2) Eadem tenet
Frischius. Videntur rursus ex edit. Slavonica huc immigrasse.

κακῶν, ὁποῦ μέλλει νὰ γένῃ [1]) μὲ τὸν θάνατον· κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὁποῦ (Ἰωαν. έ. κή.) λέγει· ὅτι πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκπορεύσονται, οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Τὰ δὲ σώματα θέλουσιν εἶναι τὰ αὐτὰ, μετὰ ὁποῖα ἔζησαν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, καθὼς (Ἰὼβ. ιθ΄. κέ.) λέγει ὁ Ἰώβ· οἶδα γὰρ, ὅτι ἀένναός [2]) ἐστιν ὁ ἐκλύειν με μέλλων ἐπὶ γῆς [3])· ἀναστήσεται τὸ δέρμα μου τὸ ἀναντλοῦν ταῦτα· παρὰ γὰρ Κύριον ταῦτά μοι συνετελέσθη· ἃ ἐγὼ ἐμαυτῷ συνεπίσταμαι· ἃ ὁ ὀφθαλμός μου ἑώρακε, καὶ οὐκ ἄλλος, πάντα δὲ μοι συντετέλεσται [4]) ἐν κόλπῳ. Πλὴν τὸ σῶμα τοῦτο, ὁποῦ λέγομεν ὅτι θέλει εἶναι τὸ αὐτὸ, τότε θέλει εἶναι ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον ἐν τῇ ἀναστάσει, κατὰ τὸ εἰρημένον (ά. Κορ. ιέ. νά.) τῷ Παύλῳ· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. Σαλπίσει γάρ,

atque improborum, a morte obita futuram; secundum verbum Domini, qui ait (Io. V, 28.): Omnes, qui in monumentis suis sunt, audient vocem filii Dei et egredientur, qui bona egerunt, in resurrectionem vitae; qui mala, in resurrectionem judicii. Eadem autem omnino corpora erunt, quibuscum in hoc mundo vixerant, dicente Iobo (XIX, 25.): Scio ego, aeternum esse, qui me exsoluturus est, super terram. Resurget cutis mea, quae haec exantlat. Namque a Domino haec mihi confecta sunt, quorum ego mihi conscius sum, quae oculus meus vidit, et non alius. Omnia vero mihi in sinu confecta sunt. Verum corpus hoc, quod idem numero futurum diximus, resuscitatum incorruptibile erit atque immortale, teste Paulo (1 Cor. XV, 51.): Non omnes quidem dormiemus, sed tamen omnes immutabimur, in puncto, in ictu oculi, cum extrema tuba. Canet enim tuba

1) De jota, quod addidi, qu. 106. et p. 139. Infra recte scriptum invenio θέλει πάρῃ: reportaturus est. 2) Duplicavi literam ν ex LXX. 3) Alii ante ἐπὶ γῆς alii post comma ponunt. Vulgata LXX habet ante ἐπὶ. Notabilis etiam est lectio ἀναστήσεται, ante quam pro commate feci colon, quum quae sequuntur per se constent. De aliis vide *Stickel* de Goele (Jen. 1832) p. 6. 4) Vulg. per errorem tralatitium συντετέλεσθαι, quod nullo modo stare potest.

εκροὶ ἐγερθήσονται ηι καὶ ἡμεῖς ἀλλα-α. Δεῖ γὰρ τὸ ' τοῦτο ἐνδύσασθαι ίαν, καὶ τὸ θνητὸν νδύσασθαι ἀθανα-ιόμι καὶ τοῦτο πρέ-ξεύρωμεν, πῶς πᾶ-θέλει ἐπιστρέψειν ιόν της σῶμα, καὶ ζὶ θέλει πάρῃ τέ-ν αἰώνιον μισθὸν, ἔργα ὁποῦ ἔπραξεν. αὶ τῶν ἀσεβῶν τὰ θέλουσιν εἶναι ἀθά-ιατὶ θέλουσι κολά-ιίωνίως.

et mortui resurgent incorruptibiles, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hocce induere incorruptibilitatem, et mortale hocce induere immortalitatem. Praeterea et illud sciendum, animas omnes in sua quasque corpora reversuras, et tum una cum iis perfectam aeternamque mercedem actionum operumque suorum accepturas; sed et impiorum corpora immortalia erunt, quippe aeternis discrucianda suppliciis.

ώτησις ρκβ'.

ἔχει τὸ δεύτερον [1]) τὸ ἄρθρον τῆς πί-

Διδάσκει κάθα Χρι-νὰ ἐνθυμᾶται πάν-σαρα πράγματα· τον, τὴν τελευταίαν ἣν κόλασιν τοῦ ᾅ-τὴν βασιλείαν τῶν τὴν αἰώνιον.

Quaestio CXXII.

Quid secundo loco hic docet Articulus?

Resp. Docet, Christianum quemvis semper in animo habere haec quattuor: mortem, extremum judicium, cruciatus inferorum, regnum denique coelorum sempiternum.

ώτησις ρκγ'.

ς ἔχει ὁ ἄνθρωπος ιν ἐνθύμησιν τῶν ων τούτων πραγ-;

Διατὶ γεννᾶται εἰς ὐσέβεια, φύλαξις ἁμαρτίαν, φόβος Θεὸν, φόβος τῆς ᾅδην γεέννης, ἀγά-

Quaestio CXXIII.

Quidnam commodi nanciscetur homo ex quattuor rerum istarum recordatione?

Resp. Nimirum quod animo illius inseritur pietas et fuga peccati et timor Dei et geennae infernae formido regnique coelestis desi-

---

lidi e marg. τοῦτο τὸ, veluti invenimus qu. 74—76. p. 154 ais illis vacillat tota interrogatio. Agnoscit etiam Frischius.

ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα· δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Ἡ δὲ χαρὰ καὶ ἡ ἀγαλλίασις δὲν θέλει εἶναι ἄλλη παρὰ ἡ θεωρία τῆς μακαρίας Τριάδος καὶ ὁ πνευματικὸς χορὸς μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, καθὼς (ά. Κορ. ιγ'. ιβ'.) λέγει ὁ Ἀπόστολος· βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. Καὶ καλὰ νὰ εἶπε (Ἐξοδ. λγ'. κ'.) πρὸς τὸν Μωϋσῆν ὁ Κύριος· οὐ μὲ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται· ἀλλὰ τοῦτο νοεῖται πρὶν τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ διὰ τὸ σῶμα τοῦτο τὸ φθαρτὸν καὶ οὐ δεδοξασμένον καὶ διὰ τὴν παροῦσαν ζωήν· μὰ μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν ἐν σώματι δεδοξασμένῳ εἰς τὴν μέλλουσαν καὶ αἰώνιον ζωήν, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς τελευταίας κρίσεως θέλει δοθῇ ἀπὸ τὸν Θεὸν φῶς εἰς ἡμᾶς, μὲ τὸ ὁποῖον θέλομεν ἰδεῖν τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ, καθὼς (Ψαλ. λς'. θ'.[1])) λέγει ὁ Ψαλμῳδός· ὅτι παρά σοι πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς. Τὸ ὁποῖον ἔστωντας καὶ νὰ

incorruptibiles, et n mutabimur. Oportet corruptibile hocce i incorruptibilitatem et tale hocce induere talitatem. Ceterum ista exsultatioque no erit, quam contemplat tissimae Trinitatis e rus spiritualis juncti Angelis agitandus, Apostolo (I Cor. XIII Cernimus nunc per lum in aenigmate, tunc a facie ad faciem. Nu gnosco ex parte, tunc cognoscam pro cogn qua instructus fuero. quam vero Mosi dixi minus (Exod. XXXIII. Nequaquam faciem me dere, et vivere homo p sed illud intelligendu ante summam perfe mamque istam redemt et de corpore hoc co bili, necdum gloriae compote vitaque prae sed post omnimodam redemtionem in corpor lesti gloria decorato, tura et aeterna vita, diem extremi judicii nobis lucem Deus, qu cem Dei ipsius contueri mus, prout canit divinu tes (Ps. XXXVI, 10.): te est fons vitae, et in tua videbimus lucem. lux quoniam adspectu

---

1) In textu LXX. nonus est versus. Correxi ι in θ. C 113. et p. 152. Paullo post ante καταπαύει posui intercisionem

ῖται, καταπαύει πᾶ- πιθυμίαν πάσης σο- ιαὶ καλοσύνης· διατὶ ' τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ ιν ὅλα τὰ ἄλλα ἀγα- ρικλείονται, καὶ πά- φροσύνης εἶναι πλή- ἡ ἐκείνου ἀπόλαυσις τὸν αὐτὸν Ψαλμω- ὸν λέγοντα (Ψαλ. ιζ'. ορτασθήσομαι ἐν τῷ αι τὴν δόξαν σου.

percipietur, desiderium omne omnis sapientiae atque pulchritudinis sedabit ac compescet. Namque in contemplatione summi boni cetera bona universa continentur, bonique illius fruitio omnis laetitiae complementum est, secundum eumdem sacrum fidicinem (Ps. XVII, 15.): Satiabor, quum apparuerit gloria tua.

Δεύτερον μέρος

ρθοδόξου ὁμολογίας τῆς νατολικῆς ἐκκλησίας,

ε ρ ὶ ἐ λ π ί δ ο ς.

ώτησις πρώτη.

Τί ἐστιν ἐλπίς;

Ἀπόκρισις.

ἐλπίδα εἶναι ἕνα θάρ- ληθινὸν πρὸς τὸν Θε- δόμενον εἰς τὴν καρ- τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ ἔμπνευσιν καὶ φωτι- διὰ τὰ μὴν ἐπελπισθῇ ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ τόσον εἰς τὴν τῶν τιῶν συγχώρησιν ὅσον ς κάθα ζήτημα, ὅταν ται, κἂν ἕνα ἀγαθὸν, τὰ ἀγαθὰ τὰ πρόσ- ἢ ἀπὸ τὰ αἰώνια. αὐτῆς λέγει οὕτως ί. λέ.) ὁ Ἀπόστολος· τοβάλητε οὖν τὴν παρ- ν ὑμῶν, ἥτις ἔχει μι- οδοσίαν μεγάλην. Καὶ

Pars secunda

Orthodoxae Confessionis ecclesiae orientalis:

De spe

Quaestio prima.

Quid est Spes?

Responsio.

Spes est vera in Deum fiducia, per inspirationem atque illuminationem divinam cordi hominis indita; ut ne unquam de gratia Dei desperet, tam circa impetrationem veniae peccatorum quam circa quodvis optatum: quando aliquod optatur bonum, sive de bonis temporalibus sive etiam de aeternis. De qua spe ita Apostolus (Hebr. X, 35.): Ne abjiciatis igitur libertatem fiduciae vestrae, quae magnam habet remunerationem. Et alibi (Rom.

ἀλλαχοῦ· (Ῥωμ. ή. κδ΄.) τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν· ἐλπὶς δὲ βλεπομένων οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τις [1]) τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.

VIII, 24.) Spe enim facti sumus. Spes ver cernitur, non est spes. enim cernit quispiam re etiam speret? si ver non cernimus, speram patientiam exspectamu

Ἐρώτησις β΄.

Μὲ ποῖα πράγματα γίνεται ἡ ἐλπίδα εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀσφαλὴς καὶ βεβαία;

Quaestio II.

Quibus rebus certa dubitata in homine efficitur?

Ἀπ. Πᾶσα ἡ ἐλπὶς ἡμῶν εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς λέγει (ά. Τιμ. ά. ά.) ὁ Ἀπόστολος· κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. Διατὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα λαμβάνομεν, ὡς διδάσκει ὁ αὐτὸς Χριστὸς (Ἰωαν. ιδ΄. ιγ΄.) λέγων· καὶ ὅ, τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ. Εἰς τοῦτο γροικᾶται ἡ θεία χάρις, ἐπειδὴ διὰ Χριστοῦ μᾶς ἐδόθη [2]) καὶ χάρις καὶ ἀλήθεια, κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν (Ἰωαν. ά. ιζ΄.) τὴν λέγουσαν· ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Καὶ εἰς τὴν χάριν ταύτην πᾶσα ἡ ἐλπὶς ἡμῶν εἶναι θεμελιωμένη· ἀκόμι καὶ εἰς τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ μεγάλην

Resp. Omnis sp stra Dominus noster Christus est, dicente stolo (I Tim. I, 1.): S dum mandatum Dei S toris nostri et Domin Christi, qui est spes n Quoniam per illum accepimus, Christo ip docente (Io. XIV, 13. quidquid petieritis in ne meo, illud faciam u rificetur Pater in Filio. hoc nimirum divina i gitur gratia, siquiden Christum nobis tum tum veritas data fuit. s dum sacram Scripturam I, 17.): Quoniam lex Mosem data est; grat veritas per Iesum Chri Atque in hac gratia spes nostra fundata est et in observatione pr ptorum Dei magnam sitam habemus fiducian

1) Scripsi ita pro absurdo: τίς. Paullo post adjeci ex textu οὐ ante βλέπομεν, utpote maxime necessarium, et ab inte agnitum. 2) Vulg. male ἐδώθη.

ησιν ἔχομεν. Διατὶ
ιτὸς (Ἰωαν. ιδ΄. κά.)
ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς
ιὶ τηρῶν αὐτὰς, ἐκεῖ-
ιιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ
ιπῶν με ἀγαπηθήσε-
ὸ τοῦ Πατρός μου
ώ ἀγαπήσω αὐτὸν
ἐμφανήσω [1]) αὐτῷ
ἰν. Ἀκόμι διὰ τῆς
ίας τῶν φρικτῶν καὶ
των μυστηρίων, ἤ-
οῦ σώματος καὶ αἵ-
τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὸ
μένει [2]) εἰς ἡμᾶς ὁ
ἡμῶν, γίνεται βε-
ἐλπὶς ἡμῶν. Διατὶ
Ἰωαν. ς΄. νς΄.) ὁ αὐ-
τρώγων μου τὴν
καὶ πίνων μου τὸ
ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ
τῷ. Καὶ τέλος πάν-
τὴν διηνεκῆ προσευ-
ὸς διδάσκει (Ἰακ. έ.
έγων ὁ Ἀπόστολος·
ιθεῖ τις ἐν ὑμῖν [3]),
χέσθω· καὶ ἄλλος
λος (Ἰούδ. στιχ. κ΄.)
ὑμεῖς δὲ, ἀγαπητοὶ,
ιωτάτῃ ὑμῶν πίστει
δομοῦντες ἑαυτοὺς,
ύματι ἁγίῳ προσευ-
ι, ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ
τηρήσατε, προσδεχό-
τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου
Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς
ιἰώνιον.

quidem ita dixit Christus (Io. XIV, 21.): Qui praecepta mea habet et observat, is est qui me diligit: qui me autem diligit, diligetur a Patre meo et ego diligam illum, et memet ipsum manifestabo illi. Ad haec ex communione tremendorum et sanctissimorum mysteriorum, hoc est, corporis et sanguinis Christi, per quam ille ipse Dominus noster in nobis habitat, nostra confirmatur spes. Qua de re ipse dicit (Io. VI, 56.): Qui carnem meam edit, et sanguinem meum bibit, ille in me manet et ego in ipso. Denique postremo per assiduam item orationem, prout docet Apostolus (Iac. V, 13.): Affligitur quisquam vestrum, oret. Et alius Apostolus ait (Iudas, versu 20.): Vos autem, dilecti, sanctissimae fidei vestrae vosmet ipsos superstruentes, in Spiritu Sancto precantes servate vosmet in caritate Dei, exspectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam aeternam.

---

n N. T. ἐμφανίσω. Paullo post scripsi ἐμαυτ. pro ἐμαυτ. si ita e marg. pro vulg.: μέλει. De *manente* xto agi, elucet : loco mox citato. 3) Mutavi intercisionem, ut supra qu. ic etiam interpres signum interrog. habuit; supra non item.

τέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ[1]). Ἡ δευτέρα προσευχὴ εἶναι ἐκείνη, ὁποῦ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν, νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας μας· ὥστε καὶ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν νὰ μᾶς λυτρώσῃ, καὶ νὰ χύσῃ εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν χάριν του τὴν ἁγίαν εἴς τε τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὸ σῶμα. Ταύτην τὴν προσευχὴν κάμομεν καὶ ἡμεῖς διὰ ἡμᾶς καὶ διὰ τοὺς πλησίον μας· ὡς (Κολ. ά. Θ'.) λέγει ὁ Ἀπόστολος· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσαμεν, οὐ παυόμεϑα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι καὶ αἰτούμενοι, ἵνα πληρωϑῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ϑελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ. Ἡ τρίτη προσευχὴ εἶναι, ὁποῦ εὐλογοῦμεν ὑμνοῦντες τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν διὰ τὴν μεγαλοπρέπειάν του τὴν ἀπρόσιτον καὶ δόξαν αἰώνιον· ὡς ὁ ἱερὸς Ψάλτης (Ψαλ. ρμέ.[2]) β'.) λέγει· καϑ' ἑκάστην ἡμέραν εὐλογήσω σε, καὶ αἰνέσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Μέγας[3]) Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα· καὶ τῆς μεγαλοσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας· γενεὰ καὶ γενεὰ ἐπαινέσει τὰ ἔργα σου· καὶ τὴν

regnum filii sui dilecti. Secundum Orationis genus est, quo Deum rogamus, ut nobis peccatorum nostrorum veniam concedat; scilicet ut meritae simul poenae nos eximat atque sanctam gratiam suam nobis, qua animam qua corpus, infundat, cujusmodi preces tum nostra caussa tum proximi fundimus; dicente Apostolo (Coloss. I, 9.): Propterea et nos, ex quo die audivimus, non desinimus pro vobis orare et petere, ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia et intelligentia spirituali. Tertium orationis genus est, quo collaudamus ac extollimus Dominum et Deum nostrum ob majestatem ipsius inaccessam atque immortalem gloriam, quemadmodum sacer vates ait (Psalt. CXLV, 2.): Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in seculum et in seculum seculi. Magnus est Dominus et valde laudabilis, et majestatis ejus non est finis. Generatio et generatio laudabit opera tua et potentiam tuam annunciabunt.

1) Sic e N. T. scribere non dubitavi. Vulg. est αὐτοῦ. In nostro N. T. textu nulla est discrepantia scripturae. 2) Bene Hofm. numerum LXX, quos sequitur auctor. reddidit, Norm. ρμδ' scripsit; qui numerus nec ad hebr. nec ad LXX. pertinet. 3) In edit. LXX additur art. ὁ.

[redacted]

ου ἀπαγγελοῦ- ὁποῖαν προσευ- :ι πλέον ἐξαιρέ- άλη δοξολογία· ' ἡμέραν διαβά- ἰλλομεν εἰς τὴν

Cujusmodi orationem praecipue ac singulariter magna Doxologia (Hymnus Angelicus, Gloria in Excelsis [2])) continet, quam quotidie in ecclesia recitamus aut psallimus.

'τησις ς'.

κόμι ἀναγκαῖον ροσευχήν;

'αγκαῖα εἶναι ἡ ἑτοιμασία εἰς ἡ- θέλωμεν νὰ κά- προσευχήν μας, σωφροσύνην καὶ κατὰ τὴν διδα- οῦ Ἀποστόλου, '.) λέγοντος· ἵνα οι τὴν ἀσέβειαν 'μικὰς ἐπιθυμίας, καὶ δικαίως καὶ 'σωμεν ἐν τῷ νῦν ὶ μὲ κατάνυξιν ς· ὡς ὁ Ἀπόστο- ὺ διδάσκει, (Κολ. ων· ὁ λόγος τοῦ νοικείτω [3]) ἐν ὑ- ίως ἐν πάσῃ σο- σκοντες καὶ νου- ἑαυτοὺς ψαλμοῖς καὶ ᾠδαῖς πνευ- ν χάριτι, ᾄδοντες 'τες ἐν τῇ καρδίᾳ

Quaestio VI.

Quid praeterea ad precandum necessarium est?

Resp. Necessaria nobis oraturis est justa nostri praeparatio cum sobria videlicet temperantia atque reverentia, secundum doctrinam Apostoli (Tit. II, 12.): Ut abnegata impietate et mundanis cupiditatibus, temperanter et juste et pie vivamus in hoc seculo. Itemque cum compunctione cordis, ut idem Apostolus alibi docet (Coloss. III, 16): Verbum Christi inhabitet in vobis copiose in omni sapientia, docentes admonentesque vos invicem psalmis et hymnis et cantilenis spiritualibus in gratia, canentes (ac psallentes [4])) in corde vestro Do-

---

vitium fuit duplex λ, quorum unum delevi, quod vitium centus. Cfr. supra qu. 107. 2) Quae uncinis septa sunt, am illam Doxologiam explicandam ab interprete adpartim tantum habet Frischius: das Gloria in excelsis, Ehre sey Gott in der Höhe. Cfr. *Goar.* ad Euchölog. loxologia magna idem p. 34. 58. Muralt Lexidion p. 22. x N. T. In Normann. edit. legitur ἐνοικείτω, in Hof- Interpunctionem non mutavi; vacillat enim etiam apud stabile, a nostro auctore ἐν χάριτι praegressis adnexa clusit interpres sine dubio, ut se illa verba in N. T. non aretur; suspicor vero, vidisse auctores catechismi. Ac- llas N. T. locos describunt.

ὑμῶν τῷ Κυρίῳ. Ἀκόμι πρέπει νὰ προσευχώμεθα χωρίς τινος ὀργῆς ἢ φθόνου, (Ματθ. ϛ΄. ιέ.) κατὰ τὸ εἰρημένον· ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν. Καὶ ἂν τινὰς εἶναι καθ' ἡμῶν ὠργισμένος, πρότερον νὰ τὸν παρακαλοῦμεν, καὶ νὰ κάμνωμεν διαλλαγὴν μετ' αὐτόν· κατὰ τὴν Γραφὴν (Ματθ. έ. κγ΄.) τὴν λέγουσαν· καὶ ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τὶ κατά σου, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. Ἀκόμι προσευχόμενοι χρεωστοῦμεν νὰ ἀποδιώχνωμεν μακρὰν ἀπὸ μᾶς ὅλαις ταῖς ἄλλαις φροντίδες, διὰ νὰ εἶναι καθαρὰ ἡ προσευχή μας, καὶ εὐπρόσδεκτος πρὸς τὸν Θεόν· καὶ νὰ μὴν εἰπῇ (Μαρκ. ζ΄. ϛ΄.) καὶ δι' ἡμᾶς ὡς περὶ τῶν ὑποκριτῶν· οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μήτε τὸ τοῦ Ψαλμοῦ [1]) νὰ νοηθῇ καὶ δι' ἡμᾶς, ὅπου λέγει· καὶ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γενέσθω εἰς ἁμαρτίαν.

mino. Sed et ira et omnis oraturis exuend cundum illud (Matt 15.): Nisi remittitis h bus delicta sua, neque vester vobis delicta remittet. Ideoque si q fensiore erga nos anin ille antea nobis amice pellandus, et cum eo i tiam redeundum est, d Scriptura (Matth. V, Igitur si attuleris tuum ad altare, et ill cordatus fueris, fratrem nonnihil adversum te h relinque illic munus tuu ram altari, et abi, pri reconciliare fratri tu tum veniens offer tuum. Tum et inter dum procul a nobis mus quidquid curarum tationumque aliarum e pura Deoque accepta sit oratio, ne idem sa nobis pronunciet Deus, de hypocritis (Marc. 6.): Hic populus labii me honorat, cor auten rum procul a me abest; etiam de nobis acci illud Psalmi (CIX, 7.): tio illius peccatum fiat

1) Ex hoc uno loco videre est, numeros illos a Normanno editore adscriptos fuisse. Hic enim desunt in Norm. edit. mar Hofmannus textui interposuit.

ρώτησις ζ'.

αι ἡ κυριακὴ προσευχή;

Πάτερ ἡμῶν, ὁ οὐρανοῖς, ἁγιατὸ ὄνομά σου, ἡ βασιλεία ὶ τὰ ἑξῆς.

ρώτησις η'.

ι μέρη διαιρεῖται ἡ ἡ αὕτη προσευχή;

Ἰς τρία· εἰς τὸ προεἰς τὰ αἰτήματα, ὸν ἐπίλογον.

ώτησις θ'.

ἶναι τὸ προοίμιον;

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν ρανοῖς.

ρώτησις ι'.

δεύει τὸ προοίμιον τοῦτο;

ν πρώτοις διδάσκει, νος, ὁποῦ θέλει νὰ λέση τὸν Θεὸν, δὲν ὰ ἔρχεται ἔμπροῦ ὡς κτίσμα του ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ ιός του· διατὶ ἂν ι Υἱὸς, δὲν ἠμπορεῖ ιπῇ Πατέρα. Τὴν τούτην τῆς Υἱοθεησοῦς Χριστὸς τὴν ἰς τοὺς πιστεύσαναὐτόν· ὡς φησὶν ι. ιβ'.) ἡ Γραφή· λαβον αὐτὸν, ἔδωῖς ἐξουσίαν τέκνα νέσθαι, τοῖς πιστεύ-

Quaestio VII.

Quaenam est Oratio Dominica?

Resp. Pater noster, qui es in coelis; sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum, et quae deinceps sequuntur,

Quaestio VIII.

In quot membra dividitur oratio Dominica?

Resp. In tria. In Prooemium, in Precationes ipsas, in Epilogum.

Quaestio IX.

Prooemium quodnam est?

Resp. Pater noster, qui es in coelis.

Quaestio X.

Quid sibi vult hoc Prooemium?

Resp. Primo loco id docet, quod, qui Deum orare velit, coram illo comparere debeat, non ut creatura quaedam illius duntaxat, verum etiam ut illius per gratiam filius, quippe si filius non est, patrem illum nullo jure vocare potest. Hanc vero adoptionis gratiam in se credentibus impertivit Christus, dicente Scriptura (Io. I, 12.): Quotquot illum receperunt, iis potestatem dedit, ut filii Dei fierent;

ουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ ἀλλαχοῦ (Γαλ. δ΄. ς΄.)· ὅτι δὲ ἐστὲ υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρᾶζον Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ. Διὰ τοῦτο καὶ Πατέρα μας τὸν ὀνομάζομεν. Δεύτερον χρεωστεῖ νὰ εἶναι υἱὸς τῆς ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας· διατὶ ὅποιος δὲν γνωρίζει τὴν ἐκκλησίαν ὡς μητέρα του, δὲν ἠμπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεὸν ὡς Πατέρα του· κατὰ τὸ εἰρημένον (Ματθ. ιή. ιζ΄.)· εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης. Τρίτον δὲν πρέπει νὰ ἔχει κἂν μίαν ἀμφιβολίαν, πῶς νὰ μὴ [1]) ἀπολάβῃ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, ὁποῦ ζητᾷ, ἐπειδὴ παρακαλεῖ ἕνα Πατέρα φιλόστοργον καὶ εὔσπλαγχνον, κοινὸν ἁπάντων Πατέρα, καθὼς (Λουκ. ς΄. λς΄.) λέγει ἡ Γραφή· γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστίν· ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον δὲν ἀρνεῖται νὰ μὴ δώσῃ ἐκεῖνα, ὁποῦ τὸν παρακαλοῦμεν· ἀλλὰ αὐτὸς δίδει καὶ τοὺς τρόπους νὰ τὸν παρακαλοῦμεν, καὶ μὲ εὐσπλαγχνίᾳ [2]) δέχεται τὰς

qui credunt in nomen ejus. Et alibi (Gal. IV, 6.): Quoniam filii estis, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem Abba, Pater. Atque hanc ob caussam Patrem nostrum illum compellamus. Secundo Ecclesiae Orthodoxae et Catholicae filius oraturus sit oportet. Qui enim Ecclesiam in matris loco non habet; is nec Deum pro Patre habere potest, sicut dictum est (Matth. XVIII, 17.): Dic Ecclesiae. Quod si et Ecclesiam audire neglexerit, sit ille tibi instar ethnici et publicani. Tertio nihil prorsus addubitabit, quin, quod petit, id accepturus sit, quippe qui patrem indulgentissimum et summe misericordem eundemque communem omnium patrem orat, teste Scriptura (Luc. VI, 36.): Estote igitur misericordes, sicut Pater vester misericors est. Qui non modo, quae illum rogamus, non sese daturum negat, sed ipse etiam hos nobis animi motus moresque suggerit, ut illum rogitemus, et preces nostras, si modo pure

1) In textu fuit *μὲν*, quod h. l. nescio quid sibi velit, deinde huic auctori insolitum est. Ad marg. invenio *μὴν*. Placuit scribere *μὴ*, ex quo facilius quam ex isto per errorem *μὲν* potuit exoriri. Sequitur non multo post: *ἀρνεῖται να μὴ δώσῃ*. 2) Adjeci jot. subscr., ut sit dat. Hoc enim casu saepe illa pr. *μὲ* construitur veluti infra qu. 20. *μὲ ψευτικαῖς διδαχαῖς*. Sequitur etiam accus., veluti p. 64., decurtata enim vocula est ex praep. *μετὰ*.

ευχάς μας, μόνον νὰ
νται καθαρῶς καὶ ἐκ
ων καρδίας· διατὶ ἐκεῖ-
)ξεύρει, τὶ θέλει καθ'
ἀπὸ μᾶς νὰ τὸν παρα-
ςῃ (Ματθ. ς'. η'.) κατὰ
ρημένον· οἶδε γὰρ ὁ
ιρ ὑμῶν, ὧν χρείαν
, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆ-
ιὐτόν. Καὶ ἀλλαχοῦ
τθ. ζ'. ιά.)· εἰ οὖν ὑμεῖς,
ροὶ ὄντες, οἴδατε δό-
ἀγαθὰ διδόναι τοῖς
ις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον
τὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς
νοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς
σιν αὐτόν; Τέταρτον
κει οὗτος ὁ πρόλογος,
καθὼς ὁ Θεὸς εἶναι
ιρ πάντων ἡμῶν, τέ-
λογῆς καὶ ἡμεῖς οἱ
ὶ χρεωστοῦμεν νὰ εἴ-
ι ἀδελφοὶ ἀλλήλως
καὶ νὰ μὴν παρακα-
ν μόνον δι' ἡμᾶς, ἀλ-
ὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς
ὁ ἕνας ὑπὲρ τοῦ ἄλ-
καθὼς διδάσκει ἡ Γρα-
Ιακ. έ. ις'.) λέγουσα·
θε ὑπὲρ ἀλλήλων,
ἰαθῆτε, πρὸς τὸν κοι-
μῶν δηλαδὴ Πατέρα·
Ματθ. κγ'. θ'.) εἶπεν
ς: καὶ Πατέρα μὴ κα-
ε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς,
ρ ἐστιν ὁ Πατὴρ ὑμῶν,
τοῖς οὐρανοῖς. Διατὶ
ς [1]) βλέπωντας τὴν
ικὴν ἡμῶν ἀγάπην,
ποῖαν πάντοτε συστέ-
ς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέ-

ac caste conceptae sunt, ex intimisque pectoris penetralibus funduntur, multa cum misericordia accipit; quippe qui perspectissimum habet, quid illum unusquisque nostrum rogatum veniat, uti scriptum est (Matth. VI, 8.): Novit Pater vester, qua re opus vobis est, priusquam illum rogitetis. Et alio loco (Matth. VII, 11.): Si vos igitur, qui mali estis, nostis bona dona dare liberis vestris; quanto magis Pater vester, qui in coelis est, bona daturus est iis, qui orant ipsum? Quartum, quod Prologus iste docet, hoc est, quod, quemadmodum Pater nostrum omnium Deus est, ita et nos, qui fideles sumus, inter nos invicem fratres esse debemus, et Deum non nostra solum caussa precari, sed et fratrum nostrorum, alterque pro altero intercedere; docente ita Scriptura (Iac. V, 16.): Orate pro vobis mutuo, ut sanemini; ad Deum videlicet, Patrem nostrum communem. Sicut Christus ipse dicit (Matth. XXIII, 9.): Et Patrem vestrum ne vocetis in terra: unus enim est Pater vester, qui in coelis est. Ille enim fraternam hancce caritatem nostram, quam ubique in sacris Evangeliis commendat, cernens, tum

---

[1] Non dubitavi admittere marg. lectionem pro vulg. ἐκεῖνοι βλέ-
; quippe quae absurda sint. Frischius etiam agnoscit: *Denn
el auf unsere brüderliche Liebe.*

λιον, καὶ ὡς Πατὴρ χαίρει περὶ τούτου, καὶ ὡς εὐήκοος μᾶς ὑπακούει γοργώτερον. Πέμπτον, μὲ τὸν λόγον ἐκεῖνον ὁποῦ λέγει, ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μᾶς ἑρμηνεύει, νὰ ἀναβιβάζωμεν τὸν νοῦν μας καὶ ὅλον μας τὸν λογισμὸν ἀπὸ τὰ γήϊνα καὶ φθαρτὰ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὰ ἄφθαρτα τὸν καιρὸν, ὁποῦ προσευχόμεθα. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν δὲν εἶναι μόνον εἰς τοὺς οὐρανοὺς, μὰ καὶ πανταχοῦ πάρεστι, καὶ τὰ πάντα πληροῖ· μὰ διατὶ ἡ χάρις του καὶ ὁ πλοῦτος τῶν εὐεργεσιῶν του ἐλλάμπει μάλιστα εἰς τὸν οὐρανὸν, διὰ τοῦτο λέγεται ὁ οὐρανὸς θρόνος του, ὡς (Ψαλ. ιά.[1]) δ΄.) φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι ἐν οὐρανῷ ὁ θρόνος αὐτοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ (Ψαλ. ργ΄.[2]) ιθ΄.)· Κύριος ἐν τῷ οὐρανῷ ἡτοίμασε τὸν θρόνον αὐτοῦ, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ πάντων δεσπόζει.

uti Pater ea re magnopere delectatur, tum ut ad audiendas preces propensus, citius alacriusque nos exaudit. Quinto, illis verbis: *qui es in coelis*, nos docet, quando precamur, sublatos humo animos cogitationesque nostras omnes a terrenis et caducis ad coelum et incorruptibilia attollere. Ceterum Deus, Pater noster, non in coelo solum versatur, sed et ubique locorum praesens est omniaque replet. Quando autem in coelo potissimum effulget gratia illius et beneficiorum perennis opulentia; inde thronus ipsius coelum dicitur, ut ait Propheta (Psal. XI, 4.): In coelo solium illius est. Et alibi (Psal. CIII, 19.): Dominus in coelo paravit thronum suum, et regnum ejus omnibus dominatur.

Ἐρώτησις ιά.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς προσευχῆς ταύτης τῆς κυριακῆς πόσα αἰτήματα περικρατοῦνται;

Ἀπ. Ἑπτὰ εἶναι, ὁποῦ ζητοῦνται.

Quaestio XI.

Membro secundo hujus Dominicae Orationis, quot Petitiones continentur?

Resp. Petita septem sunt.

---

1) Sic recte Hofm. Norm. ί. 2) Norm. ρβ΄. De qua numerorum diversitate cfr. de Wette Einl. in d. alte Test. p. 380.

ώτησις ιβ'.

ναι τὸ πρῶτον αἴ-
ὸ εἰς τὴν κυριακὴν
χήν;

Ἁγιασθήτω τὸ
σου.

ώτησις ιγ'.

χει τὸ ζήτημα τοῦ-
αυτό;

Πρῶτον περιέχει
ῶς παρακαλοῦμεν
ον ἡμῶν καὶ Θεὸν,
ώση ζωὴν εὐσεβῆ,
ην μὲ ἀρεταῖς καὶ
ά· ἀπὸ τὸ ὁποῖον
κινοῦνται οἱ ἄν-
νὰ δοξάζουσι τὸ
ῦ Θεοῦ, διὰ τὴν
τῆς ζωῆς μας,
ις'.) κατὰ τὸ εἰρη-
ύτω λαμψάτω τὸ
ν ἔμπροσθεν τῶν
ν, ὅπως ἴδωσιν
καλὰ ἔργα καὶ
τὸν Πατέρα ὑμῶν
ς οὐρανοῖς. Δεύ-
λόγος τοῦτος πα-
χι μόνον νὰ εἶναι
ας εἰς δόξαν τοῦ
λὰ καὶ ὅλοι ἐκεῖ-
δὲν πιστεύουσιν
ρίζουσι τὸν Θεὸν
ινὸν, νὰ ἐπιστρέ-
νὰ τὸν γνωρίσου-
ε εἰς αὐτοὺς καὶ
ὺς νά δοξασθῇ τὸ
Θεοῦ. Ἀκόμι πα-
ιεν τὸν Κύριον
Θεὸν δι' ἐκείνους,
υσι τὸ ὄνομα τοῦ
Χριστιανισμοῦ,μὰ
ζωὴν κακὴν καὶ

Quaestio XII.

Quaenam prima in Oratione Dominica est Petitio?

Resp. Sanctificetur nomen tuum.

Quaestio XIII.

Quid haec Petitio in se complectitur?

Resp. Primum illud continet, quod Dominum et Deum nostrum veneramur, ut piam nobis vitam virtutibus et bonis operibus exornatam largiatur. Unde excitentur homines ad collaudandum Dei nomen, ob vitae nostrae eximiam sanctimoniam, ut dictum est (Matth. V, 16.): Ita luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona opera vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui est in coelis. Secundo his verbis petimus, non modo ut divinae gloriae vita nostra omnis serviat, sed vero etiam, ut illi omnes, qui nec credunt, nec norunt verum Deum, resipiscant sane Deumque agnoscant, in iis etiam et per eos nomen Dei concelebretur. Porro pro iis etiam Dominum Deumque nostrum comprecamur, qui veri quidem Christianismi titulum nomenque prae se ferunt; verum flagitiosam atque in-

ἄτακτον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κακολογεῖται ἡ πίστις καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν· διὰ τοὺς ὁποίους (β'. Τιμ. γ'. ε'.) λέγει ὁ Ἀπόστολος· ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι· καὶ ἀλλαχοῦ (Ρωμ. β'. κδ'.)· τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμῶν βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. Διὰ τοὺς τοιούτους παρακαλεῖ τὸ μέρος τοῦτο τῆς προσευχῆς, νὰ ἐπιστρέψουσι καὶ νὰ παύσουσι τὴν αἰσχρὰν ζωὴν, ζῶντες εὐσεβῶς καὶ σωφρόνως ἀπ' ἐντεῦθεν, ὥστε μὲ τὸν τρόπον τοῦτον νὰ ἠμπορῇ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ νὰ ἁγιάζεται. Πρὸς τούτοις πρέπει νὰ ἠξεύρωμεν, πῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτὸν εἶναι ἅγιον· μὰ εἰς ἡμᾶς καὶ ἀπ' ἡμᾶς λέγεται πῶς νὰ ἁγιάζεται,[1]) ὅταν ἡμεῖς ἁγιάζομεν τοὺς ἑαυτούς μας μὲ τὴν εὐσεβῆ ζωὴν καὶ ἐνάρετον πρὸς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

decoram vivunt vitam, rum culpa fit, ut religi stra atque adeo Deus male audiant, de quibu ait Apostolus (2 Tim. 5.): Qui habent speciem tatis, sed vim illius abr runt; et alibi (Rom. II, Nomen Dei propter vos phematur inter gentes. rum caussa Deum hae titio orat, quo ad fr bonam a foedis istis r bus se recipiant, piequ temperanter in posterum tam instituant, ut hoc pacto nomen Dei sanct beatur. Insuper illud t dum est, sanctum qu per se Dei nomen esse, in nobis et a nobis ta lud sanctificari dici, nosmet ipsos pietate ac ctitate vitae in divini nis honorem sanctifica

Ἐρώτησις ιδ'.

Ποῖον εἶναι τὸ δεύτερον αἴτημα;

Ἀπ. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

Quaestio XIV.

Quae secunda est titio?

Resp. Adveniat gnum tuum.

---

[1]) Norm. edit. hic habet interrogandi signum, quod Hofm recte in comma mutavit. Illud πῶς enim apud hunc auctorem ὅτι aequat, quapropter quae sequuntur ὅταν etc. cum prae intime cohaerent. Frischius vertit: *sagt man, soll er geheilig den, wenn wir uns* etc.

Ἐρώτησις ιέ.

) περιέχονται εἰς τοῦ-
ὸ δεύτερον ζήτημα;

'. Παρακαλοῦμεν τὸν
ὥστε αὐτὸς μὲ τὴν
καὶ δικαιοσύνην του
ιὲ τὴν εὐσπλαγχνίαν
ὰ βασιλεύῃ εἰς ὅλους
καὶ μάλιστα εἰς τὴν
αν μας, καὶ ὄχι ἡ ἁ-
α, κατὰ τὸ (Ῥωμ. ς'.
'εγραμμένον· μὴ οὖν
ευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν
ητῷ ὑμῶν σώματι εἰς
ιακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς
μίαις αὐτοῦ. Δεύτε-
ὸ αἴτημα τοῦτο περι-
:ῖ, πῶς ὁ ἄνθρωπος στέ-
ις εἰς τὴν χάριν τοῦ
καὶ καταλαμβάνωντας
ιὐράνιον εὐφροσύνην,
φρονεῖ τὸν κόσμον καὶ
ἐπιθυμᾷ νὰ ἀποκτήσῃ
)εοῦ τὰ βασίλεια, κα-
Φιλιππ. ά. κγ'.) ἔλεγεν
ἰόστολος· ἐπιθυμῶ ἀνα-
ι καὶ σὺν Χριστῷ εἶ-
Τρίτον, πῶς παρακα-
εν τὸν Θεὸν, νὰ σπου-
νὰ ἔλθῃ ἡ δευτέρα του
υσία, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ
τοῦ ἀνθρώπου ἐλεύ-
ι (Ματθ. κέ. λά.) ἐν τῇ
αὐτοῦ, καὶ νὰ γένῃ ἡ
ιτασις τῶν νεκρῶν, καὶ
ιευταία κρίσις. Μὲ τὰ
ι ἤθελεν ἠμπορέσειν,
ιικωθῇ ἀπὸ τὸ μέσον ἡ

Quaestio XV.

Quid hac secunda Petitione continetur?

Resp. Deum veneramur, ut per gratiam et justitiam et misericordiam suam ipse in nos totos et praesertim in corda nostra, non autem peccatum, regnet; prout scriptum est (Rom. VI, 12.): Ne igitur regnet peccatum in mortali corpore vestro, ut obediatis peccato in cupiditatibus corporis. Secundo loco id haec petitio complectitur, quod homo, qui in gratia apud Deum est coelestemque laetitiam in animo percipit, ille hunc mundum nihili putat, verum id unice optat avetque, ut coelestis regiae incola fiat, uti de se Apostolus dicebat (Phil. I, 23.): Remigrare cupio et cum Christo esse. Tertio Deum obtestamur, ut secundus ejus adventus quam primum adveniat quo filius hominis in gloria sua apparitnrus est, (Matth. XXV, 31.) utque resurrectio mortuorum atque extremum judicium accelerent. Sic enim fieri poterit, ut de medio removeatur mundi hujus im-

---

) Non dubitavi recipere pro vulg. τί. Quamquam enim inter-
ista vox pro indeclin. est; veluti p. 119. τί διδασκαλία et p. 122.
ιασκαλίαν non ausus sum mutare, tamen numeros admittit. —
ι post in loco ex Rom. laudato nota lectionis diversitatem; et
:o ex Philipp. allegato brevitatem.

ἐλευθερώσῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν πεῖναν τοῦ λόγου του τοῦ ἁγίου, ἤγουν τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ· χωρὶς τὴν ὁποίαν ὁ ἔσω ἄνθρωπος ἀποθνήσκει, ὡς ἂν ἀπὸ πεῖναν καὶ λιμὸν πιεσμένος. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐνθυμούμεσθαν τὸν θάνατον τῆς ψυχῆς, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἔρχεται εἰς ἐκείνους, ὁποῦ δὲν θέλουσι [1]) νὰ ἀκούσουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ταῖς διδαχαῖς· οἱ ὁποῖοι δίδουσι κακὸν παράδειγμα. Δεύτερον περιέχει εἰς ἑαυτὸ τὴν ἄλλην βρῶσιν τῆς ψυχῆς, ἤγουν τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Διατὶ οὕτω (Ἰωαν. ϛ΄. νέ. νϛ΄.) λέγει ὁ Κύριος περὶ τούτου· ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστι πόσις. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Διὰ νὰ μεταλάβωμεν λοιπὸν ἀξίως τὴν βρῶσιν ταύτην, παρακαλοῦμεν εἰς τὸ μέρος τοῦτο, νὰ μᾶς τὴν δώσῃ ἐκεῖνος ἤγουν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν του. Καὶ ὅταν θέλομεν γένῃ [2]) μέτοχοι τῶν δύο τούτων βρώσεων, τότε ἔξομεν ἐντὸς ἡμῶν (Λουκ. ιζ΄.

rogitamus, ut nos a f
que egestate sanctiss
bi sui sive doctrina
sti prohibeat sine q
ctrina interior ille ho
ster veluti fame atqu
oppressus plane e
Ideoque hoc loco
mortem animae rec
mur, quae illos poti
invadit, qui verbum
crasque conciones au
cusant, eoque more
mum vitae exemplun
bent. Secundo re
etiam animae pabulu
rum communionem c
ac sanguinis Christi
net. Sic enim ea de
minus loquitur (Io.
56.): Caro enim me
est cibus, et sanguis
vere potus est. Qui
meam comedit et san
meum bibit, is in m
net, et ego in illo.
ut digne hoc cibo fr
hac petitione Deum v
mur, ut illum ipse pr
tia et erga genus hun
benevolentia sua nob
giatur. Cujus utriusque
participes alimenti fue
tum in nobis coelest
regnum habituri sumus

---

1) Correxi vulg θέλουν, quae vix potest defendi. Nam quod maxime h. l. exspectatur, nunquam exit in —ουν, sed i priscos in —ουσι. Imperf. vero interdum quidem illam term nem admittit, sed fere in verbis contractis, adjecto augmento. in simplicibus certe verbis nunquam desideravi. 2) Addi subscr., ut p. 127. Tenendum vero est, quae additur ad verb. alius verbi forma, eam tum conj. esse tum per omnes numeros totam manere. Hic ita circumscribi futurum exactum, cuivis cl

ὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ
ὐρανῶν. Ἔπειτα δὲ
άντα τὰ ἐπίκηρα καὶ
τὰ, ὁποῦ χριάζεται ἡ
σις ἡμῶν, θέλουσί μας
ἀπὸ τὸν Θεὸν, ὡς
θ. ζ'. λγ'.) προσθῆκαι,
τὸ γεγραμμένον· ζη-
πρῶτον τὴν βασιλείαν
εοῦ καὶ τὴν δικαιοσύ-
ὑτοῦ, καὶ ταῦτα πάν-
οστεθήσεται ὑμῖν. Τρί-
ς τὴν προσευχὴν τού-
ἰς τὸν λόγον, ὁποῦ λέ-
ὸν ἄρτον, περικρα-
κι ὅλα, ὅσα εἶναι ἀνα-
εἰς τὸ νὰ διατηρῶμεν
ὴν μας εἰς τὸν κόσμον
ν, τόσον τὰ ὅσα συμ-
νται πρὸς τὴν τροφὴν,
ιαὶ διὰ τὰ ἄλλα, ὁποῦ
ζόμεθα, διὰ νὰ ζοῦμεν.
ὁ ὁποῖον πρέπει, νὰ
χῃ καθ' ἕνας, νὰ ζη-
: ὅσα εἶναι αὐτάρκη
'καια, καὶ ὄχι τὰ πε-
καὶ τῆς τροφῆς [1]),
εἶναι ἴδια τῆς ἀσω-
καὶ γεννῶσιν ἁμαρ-
διὰ τὰ ὁποῖα (Ῥωμ.
.) λέγει ὁ Παῦλος· ὡς
ρᾳ εὐσχημόνως περι-
ωμεν, μὴ κώμοις [2])
θαις, μὴ κοίταις καὶ

XVII, 21.): Atque deinceps caduca corruptionique obnoxia quaevis, quae compositionis nostrae indigentia exigit, ultro nobis, mantissae loco, suppeditabit Deus, prout scriptum est (Matth. VII, 33.): Quaerite primum regnum Dei et justitiam ejus, et haec omnia adjicientur vobis. Tertio nomine Panis in hac petitione id omne comprehenditur, quod ad praesentem hanc in terris vitam commode sustentandam necessarium est; tam illud, quo nutrimur alimurque, quam quidquid praeterea ad vitam tuendam nobis opus est. Qua in re unusquisque id cavere debet, ut suffectura videlicet et aequa, non supervacua ac deliciarum voluptatumque instrumenta futura petat. Haec enim luxuriae propria sunt et flagitiis semina atque alimenta ministrant. De quibus ita Paulus (Rom. XIII, 13.): Sicut in die decenter ambulemus; non in comissationibus et ebrietatibus, non in cubilibus ac lasciviis. Et

---

Margo: τροφῆς, quod interpres tenet. Sed vulg. stare potest, . a voce περιττὰ pendere putamus ita: *non ea, quae supra 'a sunt*, et *praeter ea.* Vulg. tenet etiam Frischius, ut ex erpretatione patet: *und nicht was über die Nothdurft ist.* ante insignivi verb. ζητᾶ jot. subscr., ut qu. 21. recte scriptum ωρᾷ. Adjeci etiam qu. 27. in verbo συμφωνῷ, ut recte est μαρτυρᾷ. 2) Reddit quidem Frischius secundum Lutherum, ero: κώμ. giebt das Russische, *schändlich singen und schreyen 'echen.* Et ad talem libidinem pertinere κώμους, docuerunt ostri ad illum locum interpretes, veluti Reiche in comm. ad pist. Tom. II. p. 459.

Ἀπ. Ἐν πρώτοις παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν, νὰ εἴμεσθαν ἐλεύθεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς πειρασμούς· καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν, νὰ γίνεται ἀλλοιῶς, κἂν ἀπ' ἐκείνους τοὺς πειρασμοὺς, ὁποῦ περισσεύουσι ταῖς δύναμές μας, νά μᾶς ἐλευθερώνῃ ἡ χάρις του. Ἀπὸ τούτους ἄλλοι ἔρχονται ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀπὸ τὸν διάβολον, ἀπὸ τὴν σάρκα, καί μᾶς παρακινοῦσι πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν· ἄλλοι ἀπὸ τοὺς τυράννους, ὁποῦ πολεμοῦσι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, μὲ ψευτικαῖς διδαχαῖς, μὲ κολακείαις καὶ λόγια ἀπατηλὰ, μὲ θαύματα ψεύτικα, μὲ ὑπόσχεσες πλούτου καὶ δόξης καὶ τέλος πάντων μὲ τυραννίαις, θλίψεις καὶ ἀνάγκαις, μὲ δήμευσες καὶ ἁρπαγαῖς τῶν ὑπαρχόντων, μὲ ἀτιμίαις· τὰ ὁποῖα ὅλα εἰς ταῖς ἡμέραις μας τὰ δοκιμάζομεν. Ἀκόμι παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν εἰς τοῦτο τὸ ζήτημα, ἂν τύχῃ καὶ πάθωμεν καὶ διὰ μαρτύριον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου, καὶ διὰ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, τὴν νύμφην του, καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου του, νά μᾶς ἐνδυναμώσῃ μὲ τὴν χάριν του, νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ὑποφέρωμεν κραταιῶς καὶ ἀνδρείως τὰς βασάνους, ὁποῦ θέλουσί μᾶς δώσειν, μέχρι τέλους, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς νὰ ἀπολάβωμεν τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου, καὶ νὰ μὴ συγχωρή-

Resp. Primo loco Deum oramus, ut immunes ab omnibus tentationibus simus, sin aliter fieri nequit, saltem ut iis per Dei gratiam liberemur, quae vires nostras excedunt. Harum aliae a mundo aliae a Diabolo aliae a propria carne nostra proficiscuntur et nos ad peccandum allectant. Rursus aliae quaedam a tyrannis incutiuntur, qui ecclesiam Dei sollicitant ac divexant per erroneas doctrinas, per fraudulentas blanditias atque fallacia verba, per ementita miracula, per ostentata opum et honorum auctoramenta, denique etiam per vim tyrannicam et afflictiones coactionesque, per publicationes bonorum, sectiones, raptus, per ignominiam et infamiam, quae omnia nostris temporibus plus satis experimur. Praeterea hac petitione Deum rogamus, si contingat, ut vitam et sanguinem pro sanctissimo ipsius nomine, pro sancta ecclesia, illius sponsa, pro veritate evangelii illius profundamus: uti tum gratia sua nos corroboret ac sustentet, quo cruciatuum saevitiam nobis intentatam mascule et constanter ad extremum usque halitum sustinere queamus atque in coelo coronam martyrii recipiamus; tum ut ne

'άθωμεν τίποτες, ερισσεύῃ ταῖς δύ-
.

quid unquam nos perpeti sinat, quod viribus nostris majus graviusque sit.

ιτησις κδ'.
ια τὸ ἕβδομον ζή-
τημα;

Quaestio XXIV.
Septima Petitio quaenam est?

.ὰ ῥῦσαι ἡμᾶς
πονηροῦ.

Resp. Sed libera nos a malo.

ὶτησις κέ.
έχονται εἰς τοῦτο
ζήτημα;

Quaestio XXV.
Quaenam sunt, quae hac Petitione continentur?

' πρώτοις παρα-
νὰ μᾶς φυλάττῃ
πὸ κάθα κακὸν,
ι τὴν ἁμαρτίαν
αἰσχρότητα, ὁποῦ
τὴν ὀργὴν τοῦ
ἐκδίκησιν. Δεύ-
ιακαλοῦμεν, νὰ
χάριν, νὰ ἠμπο-
' φεύγωμεν τὸν
; ὀργῆς αὐτοῦ·
ι. ς'. ά. [1])) νὰ μὴ
η μὲ τὸν θυμόν
νά μᾶς παιδεύσῃ
·γήν του διὰ τὰ
τά μας· μὰ νὰ
[2]) β'.) προφθά-
τρόσωπον αὐτοῦ
νήσει, καὶ ἐν ψαλ-
λάξωμεν αὐτῷ.
ὁ ζήτημα πρέπει
ὶμεν, πῶς παρα-
νὰ εἴμεσθαν ἐλευ-
ἀπὸ πᾶσαν ἄλ-

Resp. Principio Deum oramus, ut nos ab omni malo tueatur; nimirum a peccato omnique probro, quae indignationem Dei ad expetendam ultionem exstimulant. Secundo ut gratia sua nobis adsit, quo iram excandescentiamque ipsius evitare possimus, ut ne in furore suo arguat nos, neque in ira sua corripiat nos (Ps. VI, 2.) ob peccata nostra; verum ut praeoccupemus faciem ejus confessione, et Psalmis clangamus illi (Psal. XCV, 2.). Hac eadem precatione sciendum est, nos etiam precari, ut ex malis quibuslibet aliis, homini nato perpessu arduis et difficilibus, eripiamur; qualia

—

stris editt. non alter, qui in textu fuit (β') et in interimus est versus. Quum vero in hebr. textu secundus sit, m intactum reliqui. Pronom. pers. μᾶς per totum locum ·rnavi, ut ineunte respons. νὰ μᾶς φυλάττῃ recte scriιr, post vero semper neglectum est. 2) Marg. Norm. ληδ'.

νὰ γενοῦσιν ὅλα, καθὼς τὰ ἐπαρακαλέσαμεν, διατὶ μὲ πίστιν καὶ ἐλπίδα ἐπαρακαλέσαμεν κατὰ τὸ θέλημά του· καθὼς (ά. Ἰωαν. έ. ιδ΄.) λέγει ὁ Ἀπόστολος· αὕτη ἐστιν ἡ παῤῥησία, ἣν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν, ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν· καὶ ἐὰν οἴδαμεν, ὅτι ἀκούει ἡμῶν, ὃ ἐὰν αἰτώμεθα, οἴδαμεν, ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα, ἃ ἠτήκαμεν παρ' αὐτοῦ.

niant omnia, quemadmodum precati sumus: quippe in fide ac spe secundum voluntatem illius precati, prout Apostolus dicit (1 Io. V, 14.): Haec est fiducia, quam habemus erga Deum: ipsum, si quid petierimus, secundum voluntatem ejus nos audire: sin autem novimus, ipsum nos audire, ubi quidpiam petierimus, novimus, nos habere petitiones, quas ab eo petiimus.

Ἐρώτησις κή.

Ὁ ἐπίλογος οὗτος τάχα συμπλέκεται μὲ τὴν κυριακὴν προσευχήν;

Ἀπ. Ὁ ἴδιος Χριστὸς τελειώνωντας τὴν προσευχὴν, ὁποῦ μᾶς ἐδίδαξεν, εἶπε τὰ λόγια τοῦτα, καθὼς φαίνεται εἰς τὸν Ματθαῖον (κεφ. ς΄. ιγ΄.). Καὶ ἀκόμι ἡ ἔννοια τοῦ λόγου φανερώνει, πῶς τὰ λόγια τοῦτα δὲν εἶναι καθόλου ἐναντία εἰς τὴν κυριακὴν προσευχήν· μάλιστα μετ' αὐτὰ γίνεται ἡ προσευχὴ βεβαιοτέρα· ἐπειδὴ ἐκεῖνον παρακαλοῦμεν, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἐξαπλοῦται εἰς ὅλον τὸν κόσμον. καὶ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ ὑποτάσσουνται. Μὰ ἂν οἱ κοσμικοὶ τὰ λόγια τοῦτα δὲν τὰ προφέρουσι, δὲν κωλύει τίποτε· διατὶ διὰ μεγαλητέρην ἐξουσίαν τῆς προσευχῆς ταύτης εἰς τὸν καιρὸν, ὁποῦ αἱ προσευχαὶ γίνονται δημοσίως ἀλλὰ

Quaestio XXVIII.

Estne vero hic epilogus connexus cum Oratione Dominica?

Resp. Ipse sane Christus, quam nos docuit, Orationem concludens, haecce verba usurpabat, ut ex Matthaeo apparet (VI, 13.). Tum et sententia ipsamet satis ostendit, haec verba minime repugnare Orationi Dominicae; immo vero iisdem orationem ipsam magnopere adstrui firmarique; siquidem illum nos Deum rogitamus, cujus potentia per orbem universum diffusa est, cuique res cunctae parent. Ceterum, quamquam verbis hisce abstinent homines saeculares; nihil tamen illud impedit aut vetat, quod, ad adstruendam majorem orationi huic auctoritatem in publicis ecclesiae precibus immo in privatis etiam, si clericus quispiam adest, is

ἰδίως, ὅταν εἶναι ἱερεὺς ὤν, ἐκεῖνος τὰ προφέ- μὲ ὅλον ὁποῦ [1]) λείπον- τοῦ ἱερέως, κατ' ἰδίαν, ἤθελεν ἁμάρτειν μήτε ϊμικὸς, ἂν τὰ ἤθελε προ- ιν· καθὼς καὶ τὸ λοι- Εὐαγγέλιον. Διὰ τοῦτο πρέπει ποτὲ νὰ χωρί- ται τὰ λόγια τοῦτα τὴν κυριακὴν προσευ- διατὶ ὁ ἴδιος λογαρια- δείχνει, πῶς μόνον τὴν ἐξουσίαν κατὰ τὸ ταγμα τῆς ἐκκλησίας τὸν καιρὸν τῶν δημο- προσευχῶν ὁ ἱερεὺς προφέρει.

eadem pronunciat. Verumtamen ubi nemo de ordine sacerdotali praesto est, nihil peccaverit homo quilibet alius, si privatim ea protulerit; quemadmodum etiam si reliquum evangelium recitarit. Eamque ob caussam melius rectiusque fuerit, si nunquam ab oratione Dominica haec verba sejungantur. Facile enim eadem ipsa ratio ostendit, quod duntaxat majoris dignationis caussa, jussu ecclesiae, in publicis precibus eadem sacerdos proferat.

Ἐρώτησις κθ'.

ιδὴ καὶ οἱ μακαρισμοὶ ιμβάλλονται πρὸς τὴν πίδα, ζητῶ, πόσοι νὰ ναι;

Quaestio XXIX.

Quoniam et beatitudines ad spem affirmandam faciunt; quaeso te, quot sunt illae?

κ. Οἱ μακαρισμοὶ, ὁποῦ οιστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ιάδευσεν εἰς τὸ Εὐαγ- ον, εἶναι (Ματθ. έ. β'.) α· τοῦτο καὶ ὁ ἱερὸς ισόστομος τὸ ἑρμηνεύει οῦτα τὰ λόγια· ὁ Μωϋ- μὲν δέκα ἐντολὰς δέδω- Ἰησοῦς δὲ, ὁ τοῦ Μωϋ- ; Κύριος, ἐννέα μακα- ιούς· καὶ κατωτέρω· ὁ ος δέκα ἐντολὰς ἔδωκεν·

Resp. Beatitudines, quas in evangelio (Matth. V, 2.) designat Christus Dominus noster, novem numero sunt, quod et S. Chrysostomus hunc in modum interpretatur (Homilia in 1 Cor. XV, 28. T. III. 992. lat.): Moses decem Praecepta dedit, at Iesus, Mosis Dominus, novem beatitudines. Et aliquanto post: Lex decem

---

1) Margo conjicit, addendum esse τοῦτο, quod haud necessarium Ita enim locum interpretare: *Attamen* (praeterea μὲ ὅλον), *sa- ote non praesente* (ὅπου pleonast. additum, ut saepius), *ubi pri- n oratio domini recitatur*, (breviter dictum est κατ' ἰδίαν), *ne- laicus peccaverit* (ἤθ. ἁμαρτάνειν, ut supra q. 19.), *si epilogi a simul protulerit.* Aliter Frischius e Slavicis: Wenn aber ir- s kein Priester da ist, darf sie auch die *Gemeine mitsprechen.*

Ἰησοῦς δὲ ἐννέα μακαριότητας, τριπλῇ τριάδι τὸν στέφανον ἑτοιμαζόμενος.

Praecepta dedit; Iesus tem novem beatitudines, plici ternario coronam rans.

Ἐρώτησις λ΄.

Ποῖος εἶναι ὁ πρῶτος μακαρισμός;

Ἀπ. Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Quaestio XXX.

Quaenam prima beati est?

Resp. Beati pau res spiritu, quoni illorum est regn coelorum.

Ἐρώτησις λά.

Τίνα διδασκαλίαν περικρατεῖ εἰς ἑαυτὸν ὁ πρῶτος μακαρισμός;

Ἀπ. Διδάσκει διὰ τὰ πλούτη καὶ τοῦ κόσμου τὰ πράγματα· τὰ ὁποῖα ἂν τρέχουσι καὶ εἰς τινὰ πλουσίως ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ: ἀλλὰ οὕτω πρέπει νὰ τὰ χρᾶται, ὡς ἂν νὰ μὴν ἦτον γνήσιος Κύριος εἰς αὐτὰ μὰ ὡς ἂν οἰκονόμος· μήτε μὲ περισσὴν ὄρεξιν τῆς καρδίας του νὰ φέρεται εἰς αὐτά· κατὰ τὸν ἱερὸν Ψάλτην τὸν λέγοντα· (Ψαλ. ξβ΄. ι.[1]) πλοῦτος ἐὰν ῥέῃ, μὴ προστίθεσθε καρδίαν. Μάλιστα κατὰ τὴν παλαιὰν τελειότητα τῶν Χριστιανῶν δὲν πρέπει, νὰ ἔχωμεν κᾂν ἕνα πρᾶγμα ἴδιον· μὰ ὅλα νὰ εἶναι κοινὰ, καθὼς οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐκάμασι· διὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἁγία

Quaestio XXXI.

Quam doctrinam prima titudo complectitur?

Resp. Agit de op rebusque mundanis, qua affatim ac copiose ex gratia ad quempiam a unt; iis ille ita uti fru debet, tanquam non prius earum dominus possessor sed dispens duntaxat esset. Neque mia animi aviditate avai que iis mancipatus tei tur, monente sacro P (Ps. LXII, 11.): Div si affluunt, nolite cor a nere. Immo vero ad quam Christianorum p ctionem nihil quidquam prium, verum omnia munia habere debeamus, re eorum Christianorum nascentis ecclesiae exc vivebant; de quibus it

---

1) Vulg. ιά. Non correxi in vers., quum in hebr. v. 11. ciant.

ή (Πράξ. δ'. λβ'.) μαρ-
ούτως· τοῦ δὲ πλή-
τῶν πιστευσάντων ἦν
δία καὶ ἡ ψυχὴ μία,
:Θ' εἷς [1]) τι τῶν ὑπαρ-
ν αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον
ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαν-
ινά· καὶ κατωτέρω
λδ'.)· ὅσοι γὰρ κτήτο-
ρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρ-
ωλοῦντες ἔφερον τὰς
τῶν πιπρασκομένων
ἴϑουν παρὰ τοὺς πό-
ὧν Ἀποστόλων· διεδί-
ἰὲ ἑκάστῳ, καϑ' ὅ, τι
χρείαν εἶχε· καὶ πά-
Πράξ. β'. μδ'.) πάντες
πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ
τὸ καὶ εἶχον ἅπαντα
Ἡ ἀρετὴ τούτη λέγε-
τωχεία ἐν πνεύματι·
αι μέντοι νὰ ἔχῃ καϑ'
ἰπὸ τὴν κοινότητα τὸ
ὶν εἰς τὴν ζωοτροφίαν
δύματά του, μὲ τι-
:αὶ ἰσότητα, χωρὶς
ολὴν καὶ μάταια στο-
τα κατὰ δικαίαν διά-
Εἰς τὴν ἀρετὴν τού-
ἱρουσι τὰ πρῶτα οἱ
μενοι καὶ μονάζοντες,
ιοι δὲν πρέπει, νὰ
ἰζουσιν οὔτε τὸ ἀρ-
τῆς τροφῆς καὶ ἱμα-
ους, μὰ, διὰ νὰ ἔχου-
πληπτέρην ἀνταμοιβὴν
ὺς οὐρανοὺς, πρέπει
οφέρουσιν ὅ, τι τοὺς
ἀπ' αὐτὰ, ἔχοντες πρὸ
μῶν τὰ λόγια τοῦ

stificatur Scriptura (Actor. IV, 32.): Multidudinis autem credentium erat cor unum et anima una; nec quisquam eorum, quae possidebat, aliquid suum esse dicebat; sed erant illis omnia communia. Et mox (versu 34.): Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum, quae vendita fuerant, et ponebant ante pedes Apostolorum. Distribuebatur autem singulis, prout cuique opus erat. Et rursus (Actor. II, 44.): Omnes autem, qui credebant, erant conjuncti, et habebant omnia communia. Haec ipsa virtus paupertas spiritualis appellatur. Requiritur tamen, ut tantum quisque seorsim a communi habeat, quantum ad honestum et aequalem victum cultumque vitae justa aestimatione satis est, sine ullo excessu luxuque inanium ornamentorum. Virtutis hujus primas merito ferunt religiosi et monachi, qui de nulla re propria, ne quidem necessariis alimentis, vestibus suis solliciti esse debent; verum spe majoris in coelo aliquando consequendae mercedis, quidquid hujusmodi rerum ipsis deest, aequo animo tolerant [2]), ob

---

In N. T. οὐδὲ εἷς. Mox in voce τι delevi gravem accentum ost exstat in N. T. v. 35. καϑότι. 2) Norm. *tolerabunt*. non r futurum officium, quod illis praestandum est, significans.

Ἀποστόλου (ά. Κορ. δ'. ιά.) λέγοντος· ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί· λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι. Διὰ τὴν τοιαύτην λοιπὸν ὑπομονὴν τάσσει ὁ Χριστὸς τὴν βασιλείαν του τὴν οὐράνιον. Μὰ δὲν σφαλίζονται ἔξω ἀπὸ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον καὶ ἀπὸ τὴν σωτηρίαν ἐκεῖνοι, ὁποῦ ἔχουσι μὲ δίκαιον τρόπον κτήματα καὶ πλούτη, ὁπόταν τὰ χρῶνται καὶ δικαίως· ἐξοδιάζοντες τὰ [1]) δηλαδὴ εἰς ἀνάγκαις τῆς ἐκκλησίας, εἰς ἐλεημοσύναις τῶν πτωχῶν, τῶν ξένων, τῶν ἀσθενῶν καὶ λοιπῶν ἐνδεῶν ἀνθρώπων· καθὼς ἔκαμεν ὁ Ζακχαῖος, εἰπὼν ἐμπροσθᾶς εἰς τὸν Χριστὸν τὰ λόγια τοῦτα (Λουκ. ιθ'. ή.)· ἰδοὺ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου, Κύριε, δίδωμι τοῖς πτωχοῖς· καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάν-

oculos habentes verba stoli (1 Cor. IV, 11.) hanc horam usque et mus et sitimus et nu cedimus et colaphis mur et incertis sedib erramus et propriis bus operantes labor Maledictis lacessiti ben camur; persecutionem tientes sufferimus; co lacerati obsecramus. purgamenta ac piacula di facti sumus omniu rejectamentum usque hunc diem. Ob huju igitur tolerantiam re coeleste praemium pr Christus. Verum eni non excluduntur a vi terna ac salute, qui center justeque partas et divitias possident, s dem juste itidem sanc habeant; ita nimirum, necessitates ecclesiae, leemosynas pauperum regrinorum, aegrotorun rumque egentium hon pecunias suas expe prout fecit Zachaeus Christum ipsum in hae ba loquens (Luc. XIX Ecce dimidium bonorum rum, Domine, do pa

---

Hofmannus certe scribere debebat: *tolerent.* Frischius ad verb *ziemet ihnen, geduldig zu ertragen*, quod testimonio est, in que Slavicum textum Graeco consonare.

1) Norm. scribit: ἐξοδιάζοντές τὰ, Hofmann. ἐξοδιάζοντ quasi artic. esset encliticus. Reddidi ei justum accentum e re 110. tradita, ubi interpretes in contrarium peccarant. 2) M edit. Normi hoc loco omittitur comma poniturque post *ipsum* non memorassem, nisi declararet, veteres vel contra textum sionis perquam incurios fuisse.

τησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν. Ὅσοι δὲ ἀπὸ γαστριμαργίαν καὶ ἀσωτείαν ἔρχονται εἰς ἐσχάτην πενίαν, μὴν ἐλπίζουσι διὰ τούτην τὴν πτωχείαν κἂν ἕνα μισθὸν ἀπὸ τὸν Θεόν· μάλιστα ἂν μετανοήσουσι διὰ τὸν διασκορπισμὸν τῶν ὑπαρχόντων τους, καὶ τὴν ἄδικον οἰκονομίαν. Μὲ ὅλον τοῦτο δὲν πρέπει, οὔτε αὐτοὶ νὰ στερεύωνται ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν ὀρθοδόξων· καὶ ἂν ἐπιστρέψουσιν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἀρετῆς, δὲν θέλουσι χάσειν τὴν πλερωμήν τους.

Ἐρώτησις λβ'.

Ποῖος εἶναι ὁ δεύτερος μακαρισμός;

Ἀπ. *Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.*

Ἐρώτησις λγ'.

Τί διδάσκει ὁ μακαρισμὸς οὗτος;

Ἀπ. Ὁ μακαρισμὸς οὗτος διδάσκει πρῶτον, πῶς εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι οἱ ὀρθόδοξοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι εἰς ὅλον τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς τους πονοῦσιν εἰς τὴν καρδίαν καὶ κλαίουσι διὰ τὰ περασμένα τους ἁμαρτήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπ-

bus; et si quid cuipiam per calumniam eripui, reddo quadruplum. Decoctores autem, qui helluationibus atque nepotinis sumtibus ad extremam mendicitatem redacti sunt, ob ejusmodi paupertatem nihil mercedis a Deo sperandum habent. Immo vero potius poenitentiam prodigae istius dilapidationis et injustae opum suarum dispensationis agant oportet. Neque ideo tamen piorum hominum misericordia orbandi sunt; quod si ad frugem virtutisque hujus habitum se receperint, nec mercede sua apud Deum defraudabantur.

Quaestio XXXII.

Quaenam est secunda beatitudo?

Resp. Beati, qui lugent, quoniam consolationem accipient.

Quaestio XXXIII.

Quid haec beatitudo docet?

Resp. Primum illa docet, beatos eos ex fidelibus esse, qui toto vitae suae spatio corde dolent, lacrimasque oculis effundunt [1]), ob veteres vitae suae sordes ac noxias, queis Deum

---

1) Norm. *funditant.*

αροξύνασι τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον των, κατὰ τὰ λόγια τοῦ προφήτου (Ἱερ. ν΄. δ΄.) τοῦ λέγοντος· ἥξουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ αὐτοὶ, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰούδα ἐπὶ τὸ αὐτὸ βαδίζοντες καὶ κλαίοντες πορεύσονται. Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν ζητοῦντες. Ἀπὸ τὸν μακαρισμὸν τοῦτον δὲν μετέχουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ὁποῦ κλαίουσι διὰ κοσμικὰ καὶ γήϊνα πάθη· ὡς οἱ κατάκριτοι, ὅταν δὲν κλαίουσι διὰ τὰ ἁμαρτήματά τους, μὰ διατὶ φοβοῦνται μάλιστα τὰς τιμωρίας, ὁποῦ χρεωστοῦσι νὰ πάθουσι, διὰ ταῖς κακουργίαις τους. Ἢ ἐκεῖνοι ὁποῦ χάνουσι τίποτε φθαρτὸν καὶ ἐπίκηρον πρᾶγμα, καὶ οἱ ὅμοιοι. Δεύτερον ὁ μακαρισμὸς οὗτος διδάσκει, πῶς εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, ὁποῦ τὸν Θεὸν ἱλάσκονται καὶ καλοσυνεύουσι μὲ τὴν κατάνυξιν καὶ δάκρυά τους, ὁποῦ χύνουσι διὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν πλησίον τους· παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν, νὰ τοὺς δώσῃ μετάνοιαν· οἷον τοὺς αἱρετικοὺς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τοὺς ἀτάκτως ζῶντας νὰ ὁδηγήσῃ πρὸς διόρθωσιν τῆς ζωῆς τους. Τρίτον ὁ μακαρισμὸς οὗτος διδάσκει, πῶς εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι, ὁποῦ πάσχουσι θλίψιν ἀπὸ τοὺς μεγιστάνας τοῦ κόσμου καὶ δυνατωτέρους· ἔστωντας καὶ νὰ στερεύουνται ἀδίκως καὶ παραλόγως ἀπὸ τὰ καλά

proximumque offenderunt, secundum verba Prophetae (Ier. L, 4.): Venient filii Israëlis ipsi et filii Iudae, et coibunt in locum unum; ibunt autem flentes et Dominum, Deum suum, quaerentes. Nihil vero de hac beatitudine participant, qui ob miserias casusque mundanos ac terrenos lacrimantur. Veluti quum capite damnati non facinora sua lacrimis deplorant, sed ingenti pavore poenarum perculsi, quas ob scelera sua sufferre necesse habent. Aut qui caducum quidpiam et fatis obnoxium amissum lugent; aliique consimiles. Secundo docet haec beatitudo, beatos esse, qui vero animi moerore fusisque ob peccata proximorum suorum lacrimis Deum propitiant ac placant; atque ut resipiscendi gratiam illis concedat, orant. Nimirum ut haereticos ad communionem ecclesiae reducat; ut indecora vita foedos ac maculosos ad saniorem rectioremque vivendi rationem deducat. Tertio haec beatitudo beatos esse docet, qui oppressionibus et injuriis magnatum mundi praepotentiumque hominum exagitantur; nimirum qui praeter omne jus et fas

Εἰς τὸ ὁποῖον ὅταν κουνται, δὲν πρέπει νὰ μοῦσιν ἐκδίκησιν, μὰ ν πικρίαν τῆς καρδίας ιαὶ μετὰ πένθη προσ- ενοι, νὰ ἱλάσκωνται εὸν, βάλλοντες ὅλην τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ϑησιν εἰς τὴν εὐσπλαγ- τοῦ Θεοῦ· τὴν ὁποῖαν πολαύουσι μὲ παρη- ν· ὄντες ἀληϑῶς ὀρ- οι καὶ δεκτικοὶ [1]) τῆς χάριτος. Εἰς τοῦτον τὸν μακαρισμὸν πε- τοῦνται ἐκεῖνοι, ὁποῦ νσι ϑλίψεις διὰ τὴν οξον πίστιν καὶ διὰ ίγίαν ἐκκλησίαν· ὡς ναι ὅλοι οἱ μάρτυρες ὅμοιοι τούτοις.

bonis suis exuuntur. Quod quum experiri coguntur, non vindictam expetere atque exoptare sed cum acerbo luctu cordis sui atque moerore orantes Deum sibi propitiare debent, spe sua omni atque fiducia in misericordia Dei collocata, quam item multa cum consolatione accipient, quo ipso revera orthodoxi gratiaeque divinae participes sunt. Hac illi etiam beatitudine comprehenduntur, qui fidei orthodoxae et sanctae Ecclesiae caussa affliguntur [2]); ut Martyres omnes, et qui iis similes sunt.

Ερώτησις λδ΄.

εἶναι ὁ τρίτος μακα- ρισμός;

ι. Μακάριοι οἱ ῖς, ὅτι αὐτοὶ κλη- μήσουσι τὴν γῆν.

Quaestio XXXIV.

Quaenam tertia est beatitudo?

Resp. Beati mites, quoniam ipsi hereditatem terrae accipient.

Ἐρώτησις λέ.

δάσκει ὁ μακαρισμὸς οὗτος;

Ὁ μακαρισμὸς οὗτος κει πρῶτον τὴν ἀρε- ῆς πρᾳότητος καὶ με- ητος ἢ ὑπακοῆς, νὰ τὴν

Quaestio XXXV.

Quid haec docet beatitudo?

Resp. Docet haec beatitudo primum, ut virtutem mansuetudinis atque moderationis sive item obedientiae

---

Recepi e marg. quippe quod participationem melius exprimat, vulg. δεκτοί. Δεκτός enim est *gratus*, *acceptus*, apud seriores δεκτὸν, quidquid ratum est. At vero δεκτικοὶ dicuntur, *qui haunt ad accipiendum, participes ipsi.* Sic etiam legitur p. I. p. 83. δεκτικοὶ τῆς θείας χάριτος. 2) Norm. *adflictantur.*

δίδωμεν εἰς τὸν Θεὸν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, εἰς τοὺς μεγαλήτερούς μας μὲ ἐλευθερίαν καὶ θερμότητα χωρὶς τινος ἀναβολῆς· μιμούμενοι τὸν πρᾷον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν. Καὶ ἂν ὑποτασσώμεθα εἰς τοὺς μεγαλήτερούς μας, νὰ λογιάζωμεν, πῶς δίδωμεν τὴν ὑπακοὴν εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον Χριστόν· καὶ τὴν τιμὴν καὶ εὐλάβειαν, ὁποῦ δίδωμεν εἰς τοὺς πρεσβυτέρους μας, εἰς τὸν ἴδιον Χριστὸν τὴν ἀναφέρομεν. Δεύτερον διδάσκει ὁ μακαρισμὸς οὗτος, πῶς ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι μακάριοι, ὁποῦ δὲν πειράζουσι κἂν ἕνα ἄνθρωπον, μήτε ἐκβάζουσι τινὰ ἀπὸ τὴν τιμήν του, οὔτε ὑβρίζουσιν οὔτε κατακρίνουσιν ἢ καταλαλοῦσι· μὰ κρατοῦσι τοὺς ἑαυτούς τους ταπεινοὺς πολλὰ, κατηγοροῦντες πάντοτε τὴν διαγωγήν τους, καὶ λέγοντες, πῶς εἶναι τὰ ἔργα τους μικρὰ καὶ ἀνάξια μάλιστα οὐτιδανά. Μὰ ἐκεῖνοι, ὁποῦ ἔχουσι χρέος, νὰ νουθετοῦσι τοὺς ἄλλους, ἂν εἰποῦσι καὶ κἂν ἕνα λόγον σκληρὸν πρὸς τὸν ἁμαρτήσαντα ἀπὸ τὴν θερμότητα τῆς καρδίας τους, ὄχι πρὸς ὕβριν ἢ ὀλιγωρίαν, μὰ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ πλησίον εἰς τὰ πνευματικά· οἱ τοιοῦτοι τοῦ μακαρισμοῦ δὲν ἐκπίπτουσι, μάλιστα

Deo, ecclesiae Chris strisque superioribus nua promtitudine ard studio, sine ulla cunct deferamus, imitati mum Dominum nostr sum Christum. Atq obsequium superiorib stris praestamus, ut i biscum statuamus, quo sto ipsi hanc obedi exhibeamus, eumque rem atque reverentiam, Presbyteris nostris mus, ad Christum ips feramus. Secundo doc beatitudo, beatos ess nulli prorsus homini sti et graves sunt; q minem honore et bon stimatione sua spolia minem contumelia a gunt, neminem conde aut per ora hominum cunt; sed semet ipso mos ac postremos d vitam actionesque sua quam non culpant, b pera sua minuta et immo etiam rejicula dictitant. Verum eni quibus[1]) alios admone que increpare ex offic cesse est: duriusculo verbulo prae acriore ris sui aestu peccator cipiunt: minime id q ad contumeliam proxi contemtionem, sed ad i tionem illius in spiritu illi haudquaquam hac dunt beatitudine, sed

---

1) Norm. *queis*.

ϿϬι τὸ χρέος τῶν κατὰ δαϭκαλίαν τοῦ Ἀπο- ι (Γαλ. ϛ΄. ά.) λέγον- ὸελφοὶ, ἐὰν καὶ προϭ- ἄνϑρωπος ἔν τινι πα- ματι, ὑμεῖς οἱ πνευ- ιὶ καταρτίζετε τὸν ον ἐν πνεύματι πρᾳό- ϭκοπῶν ϭεαυτὸν μὴ ι πειραϭϑῇς. Καὶ ἂν ινὰς, πῶς εἶναι ἀδύ- νὰ κρατῆται ὁ ἄν- ς ἀπὸ τὸν ϑυμόν του· τρέπει τὴν ὀργὴν καὶ γανάκτηϭιν τοῦ ϑυ- ὶ τὴν πέμπει ὄχι εἰς ηϭίον του, μὰ εἰς τὸν ον, ὁποῦ παρακινᾷ ληϭιν τοῦ ἀνϑρώπου ιν παροξύνει εἰς τὸ ιῃ κάϑα κακόν. Ἐκεῖ- ποῦ ἔχουϭι τοιαύτην , κληρονομοῦϭι τὴν ῆς ἐπαγγελίας· ἀπο- τες εἰς τὴν ζωὴν τού- ουϭίας εὐεργεϭίας ἐκ καὶ εἰς τὴν μέλλου- ναμένοντες νὰ ἀπο- υϭιν αἰώνιον ἀγαλλί- ιαὶ τὰ ἀγαϑὰ τοῦ Κυ- κατὰ τὴν Γραφὴν κζ΄.[1]) ιγ΄.) τὴν λέ- ν· πιϭτεύω τοῦ ἰδεῖν ᾽αϑὰ Κυρίου ἐν γῇ ιν.

cium suum implent, secundum doctrinam Apostoli (Gal. VI, 1.): Fratres, etiamsi praeoccupatus aliquo lapsu homo fuerit; vos qui spirituales estis, instaurate ejusmodi hominem, in spiritu lenitatis, circumspiciens temet ipsum, ne forte et tu tenteris. Quod si dicat fortasse quispiam, fieri vix ac ne vix quidem posse, ut ita irae suae homo mortalis moderetur; atqui aequum fuerit, ut hanc stomachi sui excandescentiam iracundiamque non in proximum suum effundat, sed in Diabolum, qui voluntatem hominis ad quodvis designandum facinus movet atque instigat. Qui igitur hac virtute instructi sunt, hereditatem terrae promissae adibunt, hac in vita uberrimum divinorum beneficiorum fructum percepturi, spemque indubiam foventes, in vita futura aeterna se laetitia bonisque Domini perfruituros, secundum Scripturam, quae dicit (Psal. XXVII, 13.): Credo me visurum bona Domini in terra viventium.

Ἐρώτηϭις λϛ΄.

εἶναι ὁ τέταρτος μακαριϭμός;

Μακάριοι οἱ πει- ες καὶ διψῶντες

Quaestio XXXVI.

Quaenam quarta beatitudo est?

Resp. Beati, qui esuriunt et sitiunt ju-

---

[1]) Norm. κϛ΄. aliter atque in nostris LXX. editt., quae hoc loco)raicis conveniunt.

βλέπουσιν εἰς τὴν ψυχήν· (Θεοφυλ. εἰς τὸ κέ. κεφαλ. τοῦ κατὰ Ματθαῖον.)

Ἐρώτησις μδ.

Πόσα εἶναι τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας· ὁποῦ στοχάζουνται εἰς τὸ σῶμα;

Ἀπ. Ἑπτά· τὸ πρῶτον εἶναι νὰ δίδῃ τινὰς εἰς τὸν πεινασμένον φαγεῖν· καθὼς ὁ Χριστὸς (Ματθ. κέ. λέ.) εἶπεν· ἐπείνασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἤγουν εἰς πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους, ὁποῦ δὲν ἠμποροῦσι μὲ τὸν ἴδιόν τους κόπον νὰ τρέφουσι· [2]) *καὶ τοῦτο πρέπει νὰ δίδεται ἀπὸ τὰ καλὰ ἐκεῖνα, ὁποῦ θέλει ἀποκτήσειν τινὰς μὲ τὴν τιμήν του, μὲ τὸν ἴδιον καὶ δίκαιόν του κόπον, κατὰ τὴν Γραφὴν (Παροιμ. γ΄. θ΄.) τὴν λέγουσαν· τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης. Καὶ δὲν πρέπει νὰ δίδεται μόνον ἡ ἐλεημοσύνη εἰς ἐκείνους τοὺς πτωχοὺς, ὁποῦ συνεχῶς παρακαλοῦσιν εἰς τὸ δημόσιον, ἢ εἰς*

alia animam. (Theophylact. in capite XXV. Matthaei p. 112.) [1]).

Quaestio XLI.

Quot illa humanitatis opera sunt, quae ad corpus pertinent?

Resp. Septem. Primum, ut esurienti cibaria praebeas, prout Christus ipse ait (Matth. XXV, 35.): Esurivi enim, et dedistis mihi edere; nimirum egentibus, et qui suo sibi labore alimenta suppeditare nequeunt. Quod officium ex iis bonis praestandum est, quae decore et honeste, quaeve proprio atque justo labore suo parta quispiam habet, docente Scriptura (Proverb. III, 9.): Honora Dominum de justis laboribus tuis, et primitias offer illi ex justis fructibus tuis. Eleemosyna autem non solum iis pauperibus danda est, qui assidue in publico mendicant, aut illis, qui in valetudinariis publicis jacent;

---

1) In edit. supra laud. p. 141. Obiter tantum illa ab hoc auctore magni aestimata divisio a Theophylacto instituitur his verbis: *ἀλλὰ σὺ φεῦγε τὸ ἄσπλαγχνον καὶ τὴν ἐλεημοσύνην ἐργάζου, καὶ αἰσθητῶς μὲν, πλὴν ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς.* Enumeravit vero cat. auctor sex priora haec officia e loco Matth. XXV. v. 35., de quo Theoph. commentatus est; ultimum de suo adjecit. 2) Conjicit marg. *τρεφθοῦσι*, quae forma conj. (qu. 42. extr.) non necessaria est. Constat, verb. *τρέφειν* act. habere apud antiquissimos notionem etiam neutr. *se sustentare* et *crescere;* et quis nescit, apud infimos auctores emergere antiquissima et vel poëtica? Mutavi vero accentum male ita positum: *τρεφοῦσι.*

υς, ὁποῦ κείτουνται ξενοδοχεῖα· μὰ ἀκό- ὶ εἰς ἐκείνους, ὁποῦ]ν ἐντροπήν τους δὲν ›οῦσι νὰ ζητοῦσιν ἐλε- ινην· μὰ μὲ προσοχὴν, ι γνωρισθῇ τὸ ἔργον λεημοσύνης εἰς τοὺς ς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ;θῇ καὶ νὰ ἐπαινεθῇ· ; ὁ Χριστὸς (Ματθ. λέγει· ὅταν οὖν ποι- ;ημοσύνην, μὴ σαλπί- ιπροσθέν σου, ὥσπερ ;οκριταὶ ποιοῦσιν ἐν υναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ις, ὅπως δοξασθῶσιν ῶν ἀνθρώπων. Ἀμὴν [1]) λέγω ὑμῖν, ἀπέ- τὸν μισθὸν αὐτῶν.

verum iis etiam, qui prae verecundia stipem corrogare nequeunt. Ceterum cavendum, ne ad aures aliorum hominum eleemosyna nostra dimanet, ut laudem ac celebrationem inveniat, quemadmodum Christus dicit (Matth. VI, 2.): Itaque quum eleemosynam facis, ne tuba canas ante te, quemadmodum hypocritae faciunt in synagogis et in plateis, ut gloriam ab hominibus accipiant. Amen, amen, dico vobis, habent illi mercedem suam.

Ερώτησις μβ΄.

ι εἶναι τὸ δεύτερον ἔρ- ν τῆς ἐλεημοσύνης;

. Νὰ ποτίσῃ τινὰς τὸν ;μένον· ἤγουν ἐκεῖνον, διὰ τὴν πενίαν καὶ ·ειάν του δὲν ἠμπορεῖ ;ει νὰ σβήσῃ τὴν δί- ου· εἰς τὸν ὁποῖον λό- περισφαλίζεται κάθα ποτοῦ εἰς καιρὸν δί- ·ὴν ὁποῖαν ἂν θεραπεύ- νὰς μὲ ἕνα ποτήριον ὕ- ·ψυχροῦ εἰς ἕνα τοῦ [2]) ντα, θέλει ἀποκτήσειν μακαριότητα κατὰ τὰ : τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν,

Quaestio XLII.

Quodnam secundum misericordiae opus est?

Resp. Ut potum sitienti quis praebeat, illi videlicet, cui ob inopiam corporisque invaletudinem non suppetit, quo sitim suam restinguat. Quo verbo omne potulentorum genus continetur, interea dum sitis urget. Quam si quis vel uno gelidae aquae haustu illi, qui aquam sitit, relevet; hanc consecuturus est beatitudinem, secundum verba Servatoris nostri ita in Scriptu-

---

Duplicatam vocem in N. T. non reperio. 2) Non opus est ;re conj. marg. τόν. Ille genit. spectat ad ὕδωρ, regiturque a διψῶντα, quod et apud Herodot. genit. habet: διψῆν ὑδάτων α. In loco ex Marco citato nota lectionis diversitatem. Norm. ;itat litera μ΄., sed in Germanicis et Batavis edit. vers. est 41.

ὁποῦ λέγει εἰς τὴν Γραφὴν (Μαρκ. Θ'. μά.)· ὃς γὰρ ἂν ποτίσῃ ὑμᾶς ποτήριον ὕδατος ἐν τῷ ὀνόματί μου, ὅτι Χριστοῦ ἐστὲ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Εἰς τοῦτο περικλείονται ὅλαις αἱ δούλευσες, ὁποῦ νὰ κάμῃ τινὰς εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους, μὲ ὅ, τι τρόπον ταῖς κάμῃ· οἱ ὁποῖοι ἀδύνατοι δὲν ἠμποροῦσι νὰ βοηθηθοῦσιν ἀπὸ κόπον ἢ τέχνην ἰδικήν τους.

ra loquentis (Marc. I Quisquis potandum v derit poculum aquae mine meo, eo quod estis: amen dico vo quaquam amissurus e cedem suam. Hoc includuntur omnia e et ministeria, quae que tandem modo q peribus et imbecilli stat, puta, qui ope no artisque suae qua men sitimque propul queunt.

Ἐρώτησις μγ'.

Ποῖον εἶναι τὸ τρίτον ἔργον τῆς φιλανθρωπίας;

Ἀπ. Νὰ ἐνδύσῃ τινὰς τὸν γυμνόν. Τὸν μακαρισμὸν τοῦτον ἐκεῖνοι ἀποκτῶσιν, οἱ ὁποῖοι φιλανθρωπευσάμενοι εἰς τὸν πλησίον τους βοηθοῦσι τῆς χρείας του, ἐνδύνοντες τὴν γυμνότητά του. Εἰς τοῦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς θέλει ἀνταποδώσειν τὴν πλερωμὴν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως (Ματθ. κέ. λδ'.) λέγων· δεῦτε [1]) οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Εἰς τοῦτο περικλείονται ὄχι μόνον ἐκεῖνοι, ὁποῦ εἶναι ὅλοι γυμνοὶ, μὰ ἐκεῖνοι, ὁποῦ ἂν ἔχουσι καὶ ροῦχον, δὲν τοὺς φθάνει νὰ διώκουσι τὴν ψυχρὰν, ἢ καὶ ἀλλοιῶς βασα-

Quaestio XL

Quodnam tertium tatis officium e

Resp. Ut nudos Hanc beatitudinem comparant, qui pro ga proximum suum lentia necessitatibu subveniunt, ejusque tem veste operiunt. rei mercedem die jud diturus est Christus rusque (Matth. XX Venite benedicti pat et hereditario jure p praeparatum vobis ab exordio mundi. vero non illi soli e henduntur, qui prors veste sunt, verum qui tunica quidem u amicti sunt, sed ej quae frigus defend queat; aut alioqui

1) Vulg. δεύτε. 2) Norm. heic.

αι, καὶ μετὰ βίας σω-
ντται ἀπὸ τὸ λείψιμον
ιύχων. Διατὶ ὁμοίως
: τοὺς τοιούτους πρέ-
δείχνῃ ὁ ἐλεήμων ἄν-
ς κάποιον ἔργον φι-
νπίας, δίδωντάς τους
; ὠφέλιμον πρὸς τὸ
ιπαλαίουσιν εἰς ταῖς
ῖς τοῦ καιροῦ.

quapiam fortuna conflictantur, summaque difficultate prae vestium penuria se sustentant. In quos similiter homo misericors aliquod humanitatis officium conferet; suppeditando illis quidquam idoneum ad sustinendam vim frigidioris tempestatis.

;ρώτησις μδ'.
εἶναι τὸ τέταρτον ἔρ-
τῆς ἐλεημοσύνης;

Νὰ ὑπαγένῃ τινὰς
σκέπτεται τὸν φυλα-
ιν [1]· τοῦτο τὸ ἔργον
εωστεῖ νὰ ἐρευνᾷ τὴν
ιὴν, διὰ τὴν ὁποῖαν
ἐφυλακώθηκεν, ἢ τὸ
πον τὸ φυλακωμέ-
ιατὶ ὅ, τι λογῆς πρόσ-
καὶ ἂν εἶναι, καὶ διὰ
' ἄσχημιην κακουρ-
'ὰ εὑρίσκεται εἰς τὰ
, διὰ τὸν Χριστὸν τὸν
ν ἡμῶν εἴμεσθαν χρε-
έται, νὰ ὑπαγένωμεν,
ἐπισκεπτώμεσθα, καὶ
' παρηγοροῦμεν, διὰ
ν πέσῃ εἰς ἀπόγνωσιν.

Quaestio XLIV.

Quodnam quartum misericordiae officium est?

Resp. Ut in carcere vinctum quispiam visat. Quo in opere non anxie anquirendum est, quo suo merito quisquam in vincula conjectus sit, nec quid hominis sit, qui in custodiam traditus est. Cuicuimodi enim ille homo est, et ob quamlibet turpe facinus in carcerem conjectus; nihilominus propter Christum Dominum nostrum hoc illi officium debemus, ut visitandi consolandique caussa illum adeamus, ne in desperationem prolabatur.

Ερώτησις με'.
εἶναι τὸ πέμπτον ἔρ-
' τῆς ἐλεημοσύνης;
Νὰ ὑπαγένῃ τινὰς
ισκέπτεται τοὺς ἀρ-

Quaestio XLV.

Quodnam quintum misericordiae officium est?

Resp. Ut infirmos visum eat. Quod officium si-

Sic lego e marg., quae vel illam formam vel φυλακωμένην i vulgatae: φυλακειμένον jussit. Haec enim vix stare nisi forte quis eam conflatam vocem putat esse ex φυλακὴ et Nos putamus de verb. φυλακεῖν cogitandum esse, quod jam Chalced. 10. legitur, et in part., rejecto augmento, ut in textu scribatur oportet.

ῥώστους. Τοῦτο τὸ ἔργον πρέπει νὰ γίναται χωρὶς νὰ ἐξετάζῃ τινὰς, ἂν εἶναι ὁ ἄῤῥωστος συγγενὴς ἢ συνανάτροφός [1]) του. Διατὶ κάθα πρόσωπον, ὁποῦ νὰ ἀσθενήσῃ, καὶ μάλιστα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἢ εἰς τὴν ἀγορὰν, ὁποῦ νὰ μὴν τὸν γνωρίζῃ καὶ τινὰς, χρεωστεῖ νὰ τὸν ἐπισκέπτεται μὲ τοῦτον τὸν τρόπον. Πρῶτον, νὰ τὸν παρηγορᾷ διὰ στόματος συμπονῶντας εἰς τὴν θλίψιν του ἀπὸ καρδίας. Δεύτερον, νὰ νουθετᾷ τὸν ἄῤῥωστον, νὰ ὑποφέρῃ μὲ ὑπομονητικὴν καρδίαν τὴν τοιαύτην του θλίψιν· καὶ νὰ μὴν σικώνῃ μὲ λύπην τῆς καρδίας του τούτην τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπίσκεψιν, νὰ μὴν γογγύσῃ, μάλιστα μὲ γλῶσσαν καὶ καρδίαν νὰ εὐλογᾷ [2]) τὸν Θεὸν, ὁποῦ δείχνει εἰς ἐκεῖνον τοιαύτην [3]) τὴν θέλησίν του, καὶ νὰ ἀποθέτῃ τὴν ἐλπίδα του βεβαίαν εἰς τὴν φιλανθρωπίαν του, πῶς θέλει τὸν ἰατρεύσει· καὶ πρὸς τούτοις νὰ τὸν παρακινήσῃ, νὰ ἐξομολογηθῇ μὲ συντριβὴν καὶ κατάνυξιν τῆς καρδίας του, διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ὁποῦ ἔκαμεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ

ne ulla hujusmodi disquisitione faciendum est, sitne ille qui aegrotat visenti propinquus aut contubernalis aut amicus aut collega. Debet enim unumquemque morbo laborantem, inprimis si in valetudinario publico aut in foro cubat, tametsi prorsus ignotum, hoc modo invisere. Primum affatu suo aegrum consolabitur, tristique ipsius statu toto sese pectore commoveri ac dolere ostendet. Tum hominem cohortabitur, ut composito ad patientiam animo hujusmodi aerumnas suas moderate toleret; ut hanc Dei visitationem sine aegritudine cordis, sine murmuratione ferat. Quin potius ut ore atque pectore Deo gratias agat, qui hoc indicio propitiae suae erga ipsum voluntatis utatur; utque firmam in clementia Dei, quod sanare ipsum velit, spem reponat. Hinc illi auctor erit edendae moesto confectoque doloribus corde confessionis suorum criminum, quae ut homo in se admiserat [4]): re-

---

1) i. e. qui simul educatus et nutritus est. Nolo cedere marg. conj. *σύντροφος*, quod quidem vocabulum quamquam saepius occurrit p. I. q. 116. p. 193., tamen illud non contemnendum est. 2) Adjeci jot. subscr. ut supra in verbo *νουθετᾷ* reperi. 3) Ita scribit Norm. significantius, quam quod habet Hofm. *τούτην*. 4) Non probo Hofm., quam fecit, emendationem, quum pro *admis.* scripserit *commiserat*, quod male cum adnexis: *in se* consonat. Non enim de internis peccatis agitur, sed de vere patratis.

σαλάβῃ τὰ ἄχραντα
ρια, νὰ κάμῃ εὐχέ-
κατὰ τὴν συνήθειαν
λησίας. Διατὶ τὰ μυ-
τοῦτα δὲν ὠφελοῦ-
ον εἰς τὴν σωτηρίαν
χῶν κατὰ πολλὰ, μὰ
τὴν ὑγείαν τοῦ σώ-
Νὰ κάμῃ προσευ-
τὸν Θεὸν συνεχεῖς·
συστέσῃ καὶ εἰς τὰς
ας δεήσεις ὅλης τῆς
ίας. Μάλιστα ὁπό-
εῖνος διὰ τὴν πτω-
ου δὲν ἠμπορεῖ νὰ
όσῃ τὴν ἀσθένειάν
τὴν ἐκκλησίαν, τό-
πει ὁ ἐλεήμων ἄν-
, νὰ κράξῃ τὸν πνευ-
ν του, νὰ κάμῃ τὸ
όμενον εἰς αὐτόν.
λος πάντων νὰ νου-
τὸν ἀσθενῆ, νὰ μὴν
αὶ πέσει εἰς δεισιδαι-
καὶ τέχναις [1]) ἐμ-
ἕναις ἀπὸ τὴν ἐκκλη-
γουν νὰ μὴν [2]) θέλῃ
υηθεύσῃ τὴν ὑγείαν
μαντείαις καὶ συμ-
ς μὲ τὸν διάβολον,
μετ' αὐτὰ μάλιστα
κεύεται, παρὰ ὁποῦ
ύεται· μὰ νὰ βάλῃ
υ τὸ θάῤῥος καὶ τὴν
εἰς τὴν ἐλεημοσύνην
ῦ· καὶ νὰ πάρῃ τὰ
ἐκεῖνα, ὁποῦ τοῦ
σιν οἱ ἰατροὶ οἱ ἐπι-

cipiendique sanctissima eucharistiae mysteria oleumque consecratum de more ecclesiae, quoniam ea mysteria non solum salutem animae multimodis promoveant, sed et sanitatem corporis. Porro assiduas ad Deum pro eo preces fundet, atque etiam publicis totius Ecclesiae precibus illum commendabit. Immo vero si aeger ob rei familiaris angustias morbum suum Ecclesiae indicare nequit, tum pii misericordisque hominis est, patrem suum spiritualem advocare, qui necessarium expiationis officium illi rite exhibeat. Super haec denique aegrum sedulo admonebit, ut ne in superstitiones vetitasque ab Ecclesia artes incidat, hoc est, ne valetudinem sibi procuratum eat magicis quibusdam carminibus pactisque cum Diabolo institutis, per quae multo plus noxii veneni hausturus quam sanitatis sibi allaturus sit. Verum e contrario, ut fiduciam suam omnem et spem unice in Dei misericordia reponat eaque usurpet medicamenta, quae a peritis medicis ipsi parata

---

[1]) Necessarium duxi, additum marg. καὶ τέχναις locum cedere in ... in minus, non habebit part. ἐμποδ., quo referatur Frischius *dass er nicht etwan auf Aberglauben gerathe, welche von ... he verboten.* 2) Adjeci e marg. μὴν, negat. enim sententia ponatur. in ipsa hac expositione repetatur negat. necesse est.

στήμονες. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη τῶν ἀσθενῶν κάμει μακαρίους τοὺς ἀνθρώπους, ὁποῦ τὴν κάνουσιν καὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον καὶ εἰς τοὺς οὐρανούς. Μὰ ἂν ἴσως καί τινὰς ἀσθενὴς θέλει ἔχει λοιμικὴν ἀσθένειαν καὶ μάλιστα πανοῦκλαν, τότε ἂν κάμῃ τὸ ἔργον τοῦτο μὲ φύλαξιν τῆς ζωῆς του μὲ πρόσωπα ἐπιτήδεια πρὸς τοῦτο τὸ ἔργον, ὁποῦ κυβερνοῦσι ταῖς τοιαύταις ἀσθένειαις χωρὶς βλάψιμόν τους.

fuerint. Hujusmodi aegrotorum visitatio, homines illam factitantes, tum hoc in mundo tum in coelo beatos reddit. Ceterum quando contagiosa quadam lue aut ipsamet peste infectus aeger est, tum hoc officium suum homo pius ita obeat, ut, justa vitae suae cura habita, illud per idoneos homines, morbosque ejusmodi sine noxa sua tractare adsuetos praestet.

Ἐρώτησις μϛʹ.

Ποῖον εἶναι τὸ ἕκτον ἔργον τῆς ἐλεημοσύνης;

Ἀπ. Νὰ δεχθῇ τινὰς εἰς τὸ ὁσπήτιόν [1]) του τὸν ξένον. Καὶ τοῦτο τὸ ἔργον πρέπει νὰ γίνεται μὲ ἱλαρότητα τοῦ προσώπου καὶ τῆς καρδίας· καὶ ἐκεῖνοι μάλιστα οἱ ξένοι πρέπει νὰ συνάγουνται εἰς τὴν οἰκίαν, οἱ ὁποῖοι ὑπάγοντες εἰς ἁγίους τόπους, νὰ προσκυνήσουσι κατὰ τὸ τάξημόν τους, καταλύουσι ἤγουν κονεύουσιν εἰς τὰς πόλεις. Τοιοῦτοι εἶναι ὅλοι οἱ προσκυνητάδες καὶ ὅλοι οἱ πτωχοί· εἰς τὴν χρείαν τῶν ὁποίων πρέπει νὰ βοηθᾷ, ὅποιος ἐπιθυμᾷ

Quaestio. XLVI.

Quodnam sextum misericordiae officium est?

Resp. Ut aedibus suis aliquis hominem peregrinum excipiat, quod hilari vultu animoque fieri debet. Imprimis autem ejusmodi peregrini domum deducendi sunt, qui ad loca sancta, ut illic ex voti sui sponsione adorent, euntes ad oppida accedunt ac divertunt. Tales autem sunt omnes religiosi viatores et mendici, quorum indigentiae pro viribus opem ferre debet, qui

1) Insignivi spir. asp., quem in neutra edit. reperi. Est enim latinum vocab., quod receperunt recentiores Graeci immutatum. Dixerunt ὀσπήτιον et ὀσπείτιον, porro ὀσπιτικὸν hominem ignavum, ὀσπιτικὸν domum quamvis, denique ὀσπιτάλιον. Neque tamen dixerim, interpretem falso reddidisse per vocab. *aedes*. Late patere vocab., docet etiam Suidas, s. v. *οἰκία* et ὀσπίτιον.

νὰ κληρονομήσῃ τὴν τοιαύτην μακαριότητα, κατὰ τὴν δύναμιν, ὁποῦ ἔχει. Καὶ πλέον ξέχωρα ἐκεῖνο πρέπει νὰ πέρνουνται μέσα εἰς ὁσπήτιον, ὁποῦ κείτουνται ἄῤῥωστοι εἰς τὰ παζάρια, καὶ εἰς τοὺς δρόμους ζητιάνοι.

beatitudinis hujus heres esse cupit. Sed speciatim tamen illi in aedes conducendi sunt, qui in plateis aegroti jacent aut in viis mendicant.

Ἐρώτησις μζ.

Ποῖον εἶναι τὸ ἔβδομον ἔργον τῆς ἐλεημοσύνης;

Ἀπ. Νὰ θάπτῃ τινὰς τοὺς νεκρούς. Τοῦτο τὸ ἔργον πρέπει νὰ τὸ κάμῃ καθ' ἕνας μὲ προθυμίαν· μάλιστα εἰς ἐκείνους, ὁποῦ ἀναπαύθησαν εἰς ἐσχάτην πενίαν, φέρωντας εἰς αὐτοὺς τὰ πρὸς ταφὴν ἐπιτήδεια, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Χριστιανῶν· καθὼς ἔκαμεν (Τωβ. β'.) ὁ Τωβίας. Μὰ ἂν τινὰς ἀπὸ τοὺς φίλους ἢ συγγενεῖς ἀποθάνῃ, τότε τὸ ἔργον τοῦτο πληροῦται μὲ τὴν συνδρομὴν καὶ συντροφίαν τῶν ὀρθοδόξων καὶ εὐσεβῶν ἀνδρῶν, ὁποῦ συντροφιάζουσι τὸ λείψανον ἕως τὸν τάφον, μὲ δέησες καὶ προσευχαῖς πρὸς Κύριον διὰ τὴν ψυχὴν τοῦ κεκοιμημένου.

Quaestio XLVII.

Quodnam septimum misericordiae munus est?

Resp. Ut mortuos quis sepeliat. Quod officium promto quisque studio exsequi debet, erga illos praesertim, qui in summa egestate decesserunt, eaque ad demortuos conferre, quae sepulturae necessaria sunt, secundum piam christianorum consuetudinem; quemadmodum Tobias fecit (Tob. II.). Ubi amicorum quisquam aut propinquorum excessit, tum hoc officium exsequlis et comitatu orthodoxorum piorumque hominum impletur, qui funus ad sepulcrum usque deducunt, Dominumque interea pro salute animae illius, qui obdormiit, orant ac deprecantur.

Ἐρώτησις μη.

Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ ἔργα τῆς ἐλεημοσύνης, ὁποῦ ἀποβλέπουσι τὴν ψυχήν;

Ἀπ. Ἑπτά· τὸ πρῶτον εἶναι νὰ παρακινήσῃ τινὰς τὸν ἁμαρτωλὸν νὰ λείψῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ νὰ

Quaestio XLVIII.

Quot et quaenam officia misericordiae sunt, quae animam respiciunt?

Resp. Septem. Primum est, ut hominem peccatorem quispiam a peccato suo dehortetur, atque ad meliorem

τὸν μεταφέρῃ εἰς ζωὴν καλλιώτερην· καθὼς ἡ Γραφὴ μαρτυρᾷ· (Ἰακωβ. ε΄ ιθ΄.[1]) ἀδελφοὶ, ἐάν τις ἐν ὑμῖν πλανηθῇ ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπιστρέψῃ τις αὐτὸν, γινωσκέτω, ὅτι ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν. Τοῦτο τὸ ἔργον τῆς φιλανθρωπίας εἶναι τὸ πρῶτον καὶ ἐξαίρετον, ὁποῦ παρακινᾷ τὸν ὀρθόδοξον, εἰς τὸ νὰ εὐσπλαγχνισθῇ τὸν πλησίον του· διατὶ δὲν περιέχει εἰς ἑαυτὸ ἀγαθὰ πρόσκαιρα ἀλλ' αἰώνια. Μὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέχῃ, ὅταν κάνῃ τὸ τοιοῦτον ἔργον, νὰ μὴν τύχῃ καὶ φέρῃ τὸν ἁμαρτωλὸν διὰ κἂν μίαν του ἀπροσεξίαν εἰς ἀπόγνωσιν ἢ εἰς πολὺ θάῤῥος τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίας· διατὶ μὲ τὰ δύο τοῦτα πλειότερα θέλει βλάψει τὸν ἁμαρτωλὸν, παρὰ ὁποῦ τὸν θέλει ὠφελήσει. Πρέπει λοιπὸν νὰ κρατῇ τὸ μέσον μὲ φρόνησιν. Καὶ ἂν ἴσως καὶ τινὰς δὲν θέλει εἶναι ἱκανὸς, διὰ νὰ κάμῃ τὸ τοιοῦτον ἔργον, ἂν προμηθεύσῃ ἄλλον, ὁποῦ νὰ ἔχῃ περισσοτέραν ἐμπειρίαν εἰς τὰ τοιαῦτα. Ὁμοίως πρέπει νὰ περιπατοῦμεν, καὶ ὅταν τυχένῃ νὰ ἐπιστρέψωμεν αἱρετικοὺς καὶ σχισματικούς.

vitam revocet, teste Scriptura (Jac. V, 19.): **Fratres** mei, si quis inter vos erraverit a veritate, et converterit quispiam eum, is sciat, illum, qui peccatorem ab errore viae suae converterit, servaturum animam a morte, et multitudinem peccatorum operturum. Hoc primum summumque humanitatis officium est, quod hominem pium ad miserationem proximi commovet. Habet enim illud in se non fluxa quaedam et temporaria bona sed aeterna. Verum in illo obeundo etiam atque etiam videndum, ne peccatorem ipse, sua quadam imprudentia, aut in desperationem adducat aut in nimiam divinae misericordiae fiduciam. Hoc enim utroque plus detrimenti quam emolumenti peccatori daturus est. Medium itaque prudenter tenendum est. Sin ipse obeundo huic officio impar est, alium uberiore talium rerum peritia industriaque instructum circumspiciat. Eadem nobis incedundum via, si quando res ita tulerit, ut haereticorum schismaticorumque conversioni opera navanda sit.

---

1) Hi numeri primum ab Hofm. sunt adjecti. Cfr. p. 210.

'Ερώτησις μθ'.

ɔν εἶναι τὸ δεύτερον ἔρ-
ιν τῆς κατὰ Πνεῦμα
εημοσύνης;

ἰπ. Νὰ διδάσκῃ τινὰς ἀμαθῆ καὶ ἄγνωστον. τὸ τοιοῦτον ἔργον ἐκεῖ-
ɾὸ κάνει ἄξια, ὁ ὁποῖος
ι διδάσκει τὸν ἄγνω-
, πῶς πρέπει νὰ πιστεύῃ
ʼα Θεὸν τρισυπόστατον,
ʼέτωτας νὰ εἶναι τοῦ-
ἐπιτήδειος πρὸς διδα-
.ίαν. 'Αλλέως νὰ προμη-
ῃ ἄλλον τινὰ σοφώτε-
τον καὶ ἐμπειρότερον,
'ὰ μὴν τύχῃ καὶ τυφλὸν
ρλὸς ὁδηγῶντας, πέσω-
ιὶ οἱ δύο (Ματθ. ιέ. ιδ'.
ɩ. ς'. λθ'.) εἰς τὸν βυ-
). Δεύτερον πρέπει νὰ
σκῃ τὸν ἀνήξευρον, πῶς
αρακαλῇ τὸν Θεὸν, καὶ
ɔῖαν μέθοδον τῆς προσ-
ς νὰ κάνῃ πρὸς τὸν Θεὸν
δεήσεις του· ἔτι δὲ καὶ
Θεοῦ τὰ προστάγματα
ὰ [2]) μάθῃ, μὲ τρόπον,
νὰ ἠμπορῇ νὰ τὰ φυ-
ῃ εὔκολα. Καὶ τελευ-
' ἐδῶ στοχάζεται, νὰ
τίζωμεν, νὰ διδάσκουν-
τὰ παιδία τὰ ὀρφανὰ
ίαν καὶ σύνεσιν· ὥστε
ιν καιρὸν καὶ αὐτὰ νὰ
ἄξια, νὰ ὠφελοῦσι τὴν
ησίαν καὶ τὴν πολιτείαν,

Quaestio XLIX.

Quodnam secundum officium spiritualis misericordiae est?

Resp. Ut hominem rudem indoctumque quisquam ad pietatem instituat. Quod officium recte atque ordine exsequitur, qui ignarum instruit, quo pacto in unum Deum personis trinum recte credere debeat; nimirum posito eo, quod ad docendum ipse satis appositus sit. Sin autem non sit, doctiorem peritioremque aliquem super eo negotio quaerat, ne illud sane eveniat, ut, caeco ducente caecum, ambo in foveam incidant. (Matth. XV, 14 et Luc. VI, 39.) Secundo imperitum docebit, quemadmodum recte Deum adoret, quave orandi methodo preces suas ad Deum proponat; tum vero etiam ut divina mandata modumque ea facillime servandi addiscat. Tandem eo etiam hic [3]) respicitur, ut instituendos curemus orbos parentibus pueros in bonis literis et sapientia, quo et ipsi postmodum digni ac idonei evadant, qui ecclesiae reique publicae emolumento sint; atque Deum,

---

In N. T. et in marg. est βύθυνον. Nolo tamen mutare, tum ιuctor memoriter verba recitavit, tum quia vel apud Sophoclem εἰς βυθὸν πεσεῖν. 2) Recepi e marg. pro τὸν, cujus accus. locus est. Praecedente sive etiam sequente (p. 174.) accus. :um gravitate demonstrat., pro quo artic. ponitur, solet repeti. ›ost verbum κάνωμεν comma posui. 3) Norm. *hic*.

προσευχόμενα πρὸς Θεὸν ὑπὲρ τοῦ εὐεργέτου των. Τὸ ὁποῖον ἂν δὲν κάνωμεν, εἶναι χρεία, νὰ φοβούμεθα ἐκείνην τὴν βαρεῖαν ἀπόφασιν, ὁποῦ κατεκρίθη (Ματθ. κέ.[1]) λ'.) ἐκεῖνος, ὁποῦ ἐπῆρε τὸ ἕνα τάλαντον, καὶ τὸ ἔστρεψε χωρὶς κἂν ἕνα τόκον.

pro bene de ipsis m comprecentur. Quo cium si praetermittim cesse est, ut triste a tale carmen extimes quo damnatus est, qui acceperat talentum, si lo foenore hero re (Matth. XXV, 30.)

Ἐρώτησις ν'.

Ποῖον εἶναι τὸ τρίτον ἔργον τὸ πνευματικὸν τῆς ἐλεημοσύνης;

Ἀπ. Νὰ συμβουλεύσῃ τινὰς ὀρθῶς ἐκεῖνον, ὁποῦ χρειάζεται βουλήν. Τοῦτο τὸ ἔργον γίνεται, ὁπόταν τινὰς ἐπιστρέφῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὁποῦ εἶναι κακοῦ βίου, εἰς καλλιώτερον λογαριασμὸν τῆς ζωῆς μὲ εὐσεβεῖς καὶ Χριστιανικὰς νουθεσίας καὶ μὲ καλαῖς βουλαῖς. Ἀκόμι ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔρχωνται εἰς κἂν μίαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν, ὁποῦ νὰ μὴν ἠξεύρουσι νὰ εὑροῦσι τρόπον νὰ βοηθοῦσι[2]), τότε πρέπει νὰ προσφέρεται εἰς αὐτοὺς τοῦτο τὸ φάρμακον τῆς βουλῆς μετὰ χαρᾶς, διὰ νὰ λυτρώνουσι τὴν ζωὴν ἢ τὴν τιμήν τους. Εἰς τοῦτο ἀκόμι περισφαλίζεται τὸ, νὰ δίδῃ

Quaestio L.

Quodnam tertium spi misericordiae munu

Resp. Ut recti quispiam consilium d consilio opus est. I tum fit, quum, qui imp conscelceratam vitam piis atque christianis tationibus bonisque c ad saniorem vitae ra aliquis convertit. Pr quando afflictionibus stiisque ejusmodi h aliqui implicantur, u pedem referant seque diant, nullam ration viam reperire queunt illis hoc prudentis pharmacum libenti et animo adhibendum est, tam existimationemque in tuto collocare p Hoc officio etiam illu tinetur, ut proximo s

---

1) Marg. Norm. *κέ*, versus numero neglecto. 2) Marg jicit: *βοηθηθοῦσι*, sic enim exeunt apud hunc auctorem conj Placeret conj., nisi putarem, in hac connexione habere verb. a dii significationem, vel potius substant.: *τροπον νὰ βοηθοῦσι* nem auxilli. Infra quidem P. III. qu. 44, legitur: *ὁποῦ δὲν* *νὰ βοηθηθῇ*: qui non potest *se ipsum* juvare.

ν τινὰς εἰς τὸν πλησίον διὰ κἂν ἕνα κίνδυνον, ῖ στέκεται ἀπάνω του ς ζωῆς ἢ τῆς τιμῆς του, δὲν τὸ ἠξεύρει· μὰ μὲ ῦτον τρόπον, ὥστε ἀνά- ν εἰς τοιαῦτα πρόσωπα ιὴ γεννηθοῦσιν ἔχθραις ίνδυνοι χειρότεροι.

tegat quisquam comparatas in caput famamque illius inscii atque ignari insidias ac imminentia discrimina. Sed ea tamen ratione, ut ne inter ejusmodi homines capitaliora odia gravioraque pericula inde exsistant.

Ἐρώτησις να.

ον εἶναι τὸ τέταρτον ἔρ- ν τῆς πνευματικῆς ἐλεη- ιοσύνης;

ἰπ. Νὰ παρακαλῇ τινὰς Θεὸν διὰ τὸν πλησίον Τοῦτο τὸ ἔργον τῆς φι- ϑρωπίας ἐπίκειται πρῶ- εἰς τοὺς πνευματικοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκ- ϊας, ἔπειτα καὶ εἰς τοὺς ικούς· διὰ τὸ ὁποῖον μεν πλατύτερον εἰς τὸ ν ἐκκλησιαστικὸν πρόσ- ια.

Quaestio LI.

Quartum spiritualis misericordiae officium quod est?

Resp. Ut Deum quispiam pro proximo suo oret. Quod humanitatis officium praecipue quidem Patrum spiritualium atque Presbyterorum ecclesiae est, sed deinde etiam secularium. De quo negotio uberius dictum est in sexto praecepto ecclesiastico.

Ἐρώτησις νβ΄.

ν εἶναι τὸ πέμπτον ἔρ- ν τῆς κατὰ πνεῦμα εὐ- λαγχνίας;

ἰπ. Νὰ παρηγορᾷ τινὰς λυπημένον. Τοῦτο τὸ ν τῆς ἐλεημοσύνης διὰ ο γίνεται, διὰ νὰ μὴν ομεν, κἂν ἕνα νὰ βα- ι καὶ νὰ πειραχθῇ εἰς ς, μήτε νὰ τοῦ δώσωμεν ρμὴν νὰ λυπηθῇ, κατὰ Ἀπόστολον, ὁποῦ (Ῥωμ. ιή.[1])) λέγει· εἰ δυνατὸν,

Quaestio LII.

Quodnam quintum spiritualis misericordiae munus est?

Resp. Ut moestum quis consoletur. Quod misericordiae officium ideo praestatur, ne committamus, ut aerumna aliqua ac molestia quispiam per nos afficiatur, neve ullam moeroris caussam illi imponamus. Quemadmodum dicit Apostolus (Rom. XII, 18.): Si fieri potest,

---

) Omisit numeros margo Norm., id quod testimonio est, sive edi- ı sive correctorem sub finem libri a cura paullum recessisse.

τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες. Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί· ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γάρ· ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Καὶ τοῦτο πρέπει τότε νὰ λέγεται, ὁπόταν τινὰς εἶναι βαρυνόμενος ἀπὸ μεγάλα ἁμαρτήματα, ἢ πολλὰ ἄῤῥωστος, ἢ ἀπὸ θλίψιν καὶ συμφορὰν μεγάλην πιέζεται· τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους χρεωστοῦμεν νὰ παρηγοροῦμεν.

quantum in vobis est, pacem cum omnibus hominibus colite. Non vosmet ipsos ulciscentes, dilecti; sed date irae locum; scriptum est enim: mihi est ultio, et ego rependam, ait Dominus. Habet autem tum praecipue locum hoc officium, quando quis aut gravioribus sceleribus oneratus est, aut periculosius aegrotat, aut majore quadam afflictione atque calamitate opprimitur. Cujusmodi homines consolatione nostra omnino levare atque refocillare debemus.

Ἐρώτησις νγ'.

Ποῖον εἶναι τὸ ἕκτον ἔργον τῆς πνευματικῆς ἐλεημοσύνης;

Ἀπ. Νὰ ὑποφέρωμεν τὰς ὕβρεις μὲ ὑπομονήν. Τοῦτο τὸ ἔργον τῆς ἐλεημοσύνης γίνεται, ὅταν μέλλωμεν νὰ πάθωμεν τίποτε διὰ τὸν Χριστόν. Τότε χρεωστοῦμεν νὰ τὸ κάμωμεν μὲ ὑπομονὴν χαίροντες· ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μεγαλήτεραις ὕβρεις ἔπαθε δι' ἡμᾶς, κατὰ τὰ εἰρημένα (ά. Πετ. β'. κά.)· ὅτι Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ. Ἔπειτα δὲν πρέπει νὰ ἐπιθυμοῦμεν κακὰ εἰς ἐκείνους, ὁποῦ μᾶς ἐπηρεάζουσι καὶ τυραννοῦσι, μήτε νὰ ἀνταποδίδωμεν κακὸν ἀντὶ κα-

Quaestio LIII.

Quodnam sextum spiritualis misericordiae officium est?

Resp. Ut injurias aequo et sedato perferamus animo. Quo misericordiae officio tum fungimur, quando quidquam propter Christum perpessuri sumus, quod toleranter ac hilare perpetiemur; eo quod multo graviores injurias nostra caussa Dominus noster Iesus Christus pertulit, prout scriptum est (1 Petr. II, 21.): Quoniam Christus passus est pro vobis, relinquens vobis exemplum, ut sequeremini vestigia ipsius. Deinde non debemus male iis cupere, qui nos vexant afflictantque tyrannice, nec malum malo

κατὰ τὸν λέγοντα Ἀπό-ν (ά. Πετ. γ'. Θ'.)· μη-κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀπο-τες. Μάλιστα ὁπόταν ωμέν τι ἀδίκως, πρέ-ὰ εὐλογοῦμεν τὸν Θε-ὶ νὰ τὸν παρακαλοῦ-νὰ συγχωρήσῃ τῶν ῶν μας.

pensare, dicente Apostolo (1 Petr. III, 9.): Nemini reddentes malum pro malo. Quin potius quando injuria quidpiam patimur, Deum gratiis insuper actis venerabimur, ut inimicis nostris peccatum suum ignoscat.

Ἐρώτησις νδ'.

ν εἶναι τὸ ἕβδομον ἔρ-ντῆς πνευματικῆς ἐλεη-σύνης;

π. Νὰ συγχωροῦμεν ράλματα, ὁποῦ σφάλ-ιν εἰς ἡμᾶς οἱ ἄλλοι. ο τὸ ἔργον τῆς ἐλεημο-ς τότε τὸ ἀπολαύομεν, ιν ἀφήνομεν τῶν ἐχ-' μας τὰς ἀδικίας, ὁποῦ κάνουσιν, ὅ, τι λογῆς ἰν εἶναι· μάλιστα καὶ ἡν εἰρημένην προσευ-καὶ [1]) τὴν συγχώρησιν βλάψαντος μᾶς. Καὶ αὐτη ἄφεσις πρέπει νὰ αι ὄχι μόνον καϑ' ἡμέ-ιαν φορὰν, ἀλλὰ καϑ' αν ἑβδομηκοντάκις · καϑὼς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ιξε τὸν Πέτρον ἐρωτή-α, εἰπὼν (Ματϑ. ιή. οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτά-ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντά-πτά.

Quaestio LIV.

Quodnam septimum spiritualis misericordiae officium est?

Resp. Ut delicta, quae adversus nos alii deliquere, iis libenter condonemus. Quo misericordiae officio tum recte fruimur, quando inimicis nostris injurias, quibus nos affecerunt, cujusmodicunque sint, remittimus, atque etiam insuper divinam, ut diximus, veniam pacemque nostra deprecatione illi, qui nos laeserat, exposcimus. Cujusmodi ignoscentia non semel modo in dies singulos, sed vel septies et septuagies fieri debet, quemadmodum Servator noster Petrum ea de re percontantem docuit (Matth. XVIII, 22.): Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.

---

1 Conjicit margo addendum esse διά, quod quidem nec necesest, nec locum reddit clariorem. Commate pro semicolo post ηχὴν posito ita redde: quando injurias ab hostibus nobis illatas exstinguimus (ἀφήνομεν = ἀφανίζομεν), maxime per orationem (qua Deum precamur, ut eis remittat), tum per ipsam condoem, quae contingit injurias nobis facienti (καὶ — μᾶς).

Ἐρώτησις νέ.

Ποῖος εἶναι ὁ ἕκτος μακαρισμός;

Ἀπ. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

Ἐρώτησις νς΄.

Τί διδάσκει ὁ μακαρισμὸς οὗτος;

Ἀπ. Εἰς τὸν μακαρισμὸν τοῦτον ἡ σωφροσύνη ἐπαινεῖται· διατὶ ὅποιος θέλει νὰ ἰδῇ τὸν Θεὸν, χρειάζεται νὰ εἶναι σώφρων, τόσον εἰς τὸ σῶμα ὅσον καὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς ὅλους του τοὺς λογισμούς. Ἐπειδὴ οἱ λογισμοὶ οἱ ἀκάθαρτοι μολύνουσι τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴν διώχνουσι τὴν παρουσίαν τῆς θείας χάριτος.

Ἐρώτησις νζ΄.

Ποῖος εἶναι ὁ ἕβδομος μακαρισμός;

Ἀπ. Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.

Ἐρώτησις νη΄.

Τί διδάσκει ὁ μακαρισμὸς οὗτος;

Ἀπ. Πῶς ἐκεῖνοι πρῶτον πέρνουσι τὴν χάριν τῆς τοι-

Quaestio LV.

Quaenam sexta beati est?

Resp. Beati m corde, quoniam Deum videbunt.

Quaestio LVI.

Quodnam docet haec tudo?

Resp. In hac b dine castitas commen Quisquis enim Deum desiderat, castus ac nens sit oportet tum c re tum animo omnib cogitationibus. Quipp purae cogitationes Dei ginem inquinant divin gratiae praesentiam e ma expellunt.

Quaestio LVII

Quaenam septima be do est?

Resp. Beati pa ci, quoniam ipsi Dei nominabuntur

Quaestio LVIII

Quidnam docet haec tudo?

Resp. Primo loco mium [1]) hujus beatitu

1) Norm. *proemium.*

μακαριότητος, οἱ προσφέρουσιν ἀναι-ς θυσίας καθ' ἑκά-ιδς τὸν Θεὸν, μὲ προσ- καὶ νηστείαις διὰ ᾿θραις, ὁποῦ εἶναι ῾α ἀνθρώπων καὶ καὶ ἱλασκόμενοι τὴν του τὴν δικαίαν κατ-᾿ουσι τὴν χάριν του ὺς ἁμαρτήσαντας. ιον ἐκεῖνοι, ὁποῦ μὲ ρονίμην καὶ ἁρμό-ους μεσιτείαν σικώ-ἐκ μέσου τὰς διχο-ς καὶ ἔχθρας, ὁποῦ οἱ ἄνθρωποι πρὸς ιυς· καὶ ἑσμίνουσιν μὲ ἀγάπην, κάμον-ς φίλους ἀπὸ ἐχθρούς. ἐκεῖνοι, ὁποῦ με ταῖς ς τους ἐμποδίζουσι φορμαῖς τῶν πολέ-ἀνάμεσον τῶν βασι-αὶ ἡγεμόνων, διὰ νὰ ίνουνται αἱματοχυ-ὶ φόνοι.

gratiamque illos auferre, qui quotidie incruenta Deo sacrificia cum precibus et jejuniis offerunt, propter inimicitias, quae Deo cum hominibus intercedunt, ac justissima ipsius ira propitiata, gratiam peccatoribus reconciliant. Secundo illos item, qui prudenti aptoque interventu dissidia simultatesque hominum mutuas tollunt, iisque caritate reciproca inter se junctis quasique commistis, ex inimicis amicos et familiares efficiunt. Denique etiam, qui consiliis suis occasiones caussasque bellorum, inter reges principesque enascentes, sufflaminant ac sistunt, ne inde effusiones sanguinis humani caedesque exsistant.

Ἐρώτησις νθ'.

εἶναι ὁ ὄγδοος μακαρισμός;

Μακάριοι οἱ δε-μένοι ἕνεκεν δι-ύνης, ὅτι αὐτῶν ἡ βασιλεία τῶν νῶν.

Quaestio LIX.

Quaenam octava beatitudo est?

Resp. Beati qui persecutionem justitiae caussa sustinent; illorum enim regnum coelorum est.

Ἐρώτησις ξ'.

᾿άσκει ὁ μακαρισμὸς οὗτος;

Πῶς ὁ μακαρισμὸς εἶναι ἐκείνων, ὁποῦ

Quaestio LX.

Quidnam docet haec beatitudo?

Resp. Beatitudinem hanc illorum propriam esse,

ὁμιλοῦσι τὴν ἀλήθειαν κατηγοροῦντες τὰς κακίας καὶ πονηρίας τῶν σφαλμάτων [1]), ἀπὸ τὸ ὁποῖον τοὺς ἔρχεται πολὺς φθόνος, ὥστε ὁποῦ καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν στερεύουνται πολλαῖς φοραῖς· ὡς ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης ἀπὸ τὸν Ἡρώδην (Ματθ. ιέ. ις΄.) ἔπαθεν καὶ ἄλλοι. Εἰς τοῦτο περικρατοῦνται ὅλοι οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας, οἱ κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου, οἱ ὁμολογηταὶ, οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ σωτηριώδην διδαχὴν πολλαῖς φοραῖς πέρνουσιν ἔχθραις καὶ ἀχαριστίαις ἀπὸ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀκροατάς τους.

qui veritatem intrepid[e lo]quuntur, hominumque [im]proborum scelera atqu[e pra]vitates graviter coarg[uunt;] qua ex re usque adeo [mul]tum invidiae offension[is] colligere solent; ut pe[rsae]pe morte ipsa mult[entur,] quod Ioannes Baptist[a ab] Herode perpessus est (M[atth.] XV, 16.), itemque alii. [In hoc] in numero omnes Eccl[esiae] doctores, praecones [Evan]gelii confessoresque [cen]nentur, qui ob veram [do]ctrinam ac salutarem [insti]tutionem suam saepenu[mero] a discipulis auditoribu[sque] suis mera odia ingra[tique] animi mercedem repo[rtant.]

Ἐρώτησις ξά.

Ποῖος εἶναι ὁ ἔννατος μακαρισμός;

Ἀπ. Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ᾽ ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Quaestio LXI.

Quaenam nona beatit[udo] est?

Resp. Beati es[tis,] quum probra in [vos] homines conjecer[int] et persequuti fuer[int] et dixerint omne [ma]lum verbum adver[sus] vos, mentientes, [pro]pter me. Gaudete [et] exsultate, quoni[am] multa est merces [ve]stra in coelis.

1) Tolerari fortassis potest vulg. Marg. conj. est σφαλλό[...] Sed in ipsis vitiis esse pravitas (κακία) et malignitas (πονηρία) posse videtur. Tria Frischius enumerat: *und das Unrecht, die [...]heit und die Sünden bestrafen*, unde patet, subst. σφαλμ. non [...]no esse respuendum.

Ερώτησις ξβ΄.

ριέχει ὁ μακαρισμὸς οὗτος;

. *Πῶς τὸν μακαρισμὸν ν ἀπολαύουσιν οἱ Ἀπό- ι, οἱ μάρτυρες καὶ ὅσοι διώκουνται διὰ ρθόδοξον πίστιν τὴν ικὴν, καὶ πάσχουσι ορίας καὶ* [1]) *βάσανα, ύουνται ἀπὸ τὰ καλά ἀπὸ τὴν τιμήν τους, ὸ τὰ εἰσοδήματά τους· ουνται ἀπὸ χώραις· ελευταῖον τοὺς χωρί- σκληρᾷ ἀπὸ τὴν ζωὴν ν ἐκχέοντες τὸ αἷμα ν.*

Quaestio LXII.

Quid continet haec beatitudo?

Resp. Hac beatitudine frui apostolos, martyres eosque omnes, qui persecutione ob orthodoxam et catholicam fidem premuntur, quique insectationes vexationesque sufferunt, facultatibus, honoribus, reditibus exuuntur, ejiciuntur in exsilium, denique etiam crudeliter e medio tolluntur, fuso ipsorum cruore.

Ερώτησις ξγ΄.

ν γνώμην πρέπει νὰ μεν διὰ τὰ ἔργα ἐκεῖ- , διὰ τὰ ὁποῖα τάσσει Χριστὸς τὴν μακαριό- α;

. *Πρῶτον, πῶς τὰ κα- γα εἶναι τόσον συνδε- ἀλλήλως των, ὁποῦ, ς θέλει ἔχει κυρίως καὶ ῶς μίαν ἀρετὴν, ἔχει ι καὶ ὅλαις ταῖς ἄλλαις· ὅποιος λείπει τελείως τὴν μίαν τῶν ἀρετῶν, στερημένος καὶ ἀπὸ λοιπαῖς ὅλαις. Δεύτε- ὕτω πρέπει νὰ λογιά- ν διὰ τὰ ἀγαθὰ ἔργα, εἴπαμεν, πῶς, ὅποιοι ἱμόυσιν, ὄχι μόνον θέ-*

Quaestio LXIII.

Quam vero habere convenit sententiam de operibus hisce, queis beatitudinis praemium proponit Christus?

Resp. Primum bona haecce opera sic inter se apta ac connexa esse, ut quisquis proprie et vere unam virtutem habet, is reliquas item omnes habeat; quique una aliqua virtute penitus destituitur, destituatur idem ceteris omnibus. Secundo ita de bonis operibus, quae recensuimus, habendum est, qui ea praestant, non solum aeternam in coelo fruendam habere

---

[1]) Uncinas removi a vocula καὶ, etiamsi iis lectionis diversitatem ari facile concedam.

λουσιν ἀπολαύσειν τὴν ἐν οὐρανοῖς αἰώνιον μακαριότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον τὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ ἀπολαύοντες μὲ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Θεοῦ, ἔχουσι καὶ ἐδῶ μακαριότητα, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ ὁποῦ (Ματθ. ιθ΄. κθ΄.) εἶπεν· καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίας ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. Καὶ ἀλλαχοῦ (Μαρκ. ι. κθ΄.)· οὐδείς ἐστιν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ οἰκίας καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς καὶ μητέρας καὶ τέκνα καὶ ἀγροὺς μετὰ διωγμῶν καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον.

beatitudinem; verum in hac vita ex gratia uberem bonorum tem lium fructum percej beatosque futuros, s dum verba Christi (l XIX, 29.): Quisquis querit domos aut fratr sorores aut patrem au trem aut uxorem aut ros aut agros propte men meum, centuplici cipiet ac vitae aeterna res erit. Et alibi (Ma 29.): Nemo est, qui re rit domum aut fratre sorores aut patrem au trem aut uxorem aut ros aut agros, mea et l gelii caussa, quin re centuplicia, nunc in hoc pore domos et fratr sorores et matres et lil et agros cum persecu bus, et in seculo ve vitam aeternam.

Τρίτον μέρος

ὀρθοδόξου ὁμολογίας τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Pars tertia

Orthodoxae Confessionis ecclesiae orientalis.

Ἐρώτησις α.

ερiέχει τὸ τρίτον μέ-
; τῆς Ὀρθοδόξου Ὁμο-
ίας;

Quaestio I.

Quid complectitur tertia pars Orthodoxae Confessionis?

Ἀπόκρισις.

τρίτον μέρος τῆς Ὀρ-
ξου Ὁμολογίας διαλαμ-
ι περὶ τῆς εἰς Θεὸν καὶ
πλησίον ἀγάπης· τὴν
ν περιέχει ἡ θεία δε-
γος· τὴν ὁποῖαν [1]) ὁ
ος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
ἐβεβαίωσεν εἰς τὸν νέον
ν καὶ τελειότερον ἐδί-
διὰ τὸ ὁποῖον (Ματθ.
) λέγει· ὃς ἐὰν οὖν λύ-
ίαν τῶν ἐντολῶν τού-
ῶν ἐλαχίστων, καὶ δι-
οὕτω τοὺς ἀνθρώπους,
στος κληθήσεται ἐν τῇ
ιείᾳ τῶν οὐρανῶν· ὃς
ποιήσῃ καὶ διδάξῃ,
μέγας κληθήσεται ἐν
σιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Responsio.

Tertia Orthodoxae Confessionis pars agit de caritate in Deum et Proximum. Quam partem divina Decalogus complectitur. Decalogi auctoritatem in nova lege Dominus noster Iesus Christus denuo sanxit, ejusque doctrinam plenius perfectiusque adstruxit, dum ait (Matth. V, 19.): Quisquis igitur solverit unum ex praeceptis hisce minimis, et sic docuerit homines, is minimus vocabitur in regno coelorum. Quisquis autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum.

Ἐρώτησις β.

νὰ ἀνακρίνωμεν τὰς
ας ἐντολὰς ταύτας, τί
ιαζόμεσθαν;

Quaestio II.

Quid igitur necesse nobis est, ad accuratius expendenda divina haecce praecepta?

κ. Πρέπει νὰ προλά-
ν [2]) τοῦτο, πῶς ἀπὸ
ντολὰς τοῦ Θεοῦ ἄλ-
προστάσσουσι νὰ κά-

Resp. Illud ante omnia praemittendum nobis; quod praecepta Dei alia, ut bona faciamus, mandent, alia pro-

---

xpunxi vocem δεκάλογον, quae ante uncis fuit inclusa. Repe-
olesta est, quamquam facta etiam a Frischio. 2) Levi litera-
utatione scripsi ex marg. pro vulg προσβάλωμεν, quod quidem
ι praemittendi notionem non habere videtur.

νωμεν τὸ καλόν· καὶ ἄλλαις κωλύουσιν ἀπὸ τὸ νὰ κάνωμεν τὸ κακόν. Διὰ τοῦτο ὅποιος θέλει νὰ καταvοήσῃ τὰς ἐντολὰς ταύτας, πρέπει νὰ γνωρίσῃ πρῶτον, ποῖον εἶναι τὸ ἀγαθὸν, καὶ ποῖον τὸ κακόν. Καὶ ἀγαθὸν μὲν κυρίως εἶναι ἡ ἀρετή· κακὸν δὲ κυρίως ἡ ἁμαρτία. Διὰ τοῦτο πρῶτον πρέπει νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν, ἔπειτα περὶ τῶν δέκα ἐντολῶν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

hibeant, ne faciamus Quisquis igitur prae isthaec recte intelliger let, illi primum cogno dum est, quidnam b quidnam rursus malui Et bonum quidem pı virtus est, ut peccatum lum. Consentaneum est, ut priore loco d tutibus ac vitiis dicamus postea de decem prae Domini Deique nostri.

Ἐρώτησις γ΄.

Τίνα γνώμην πρέπει νὰ ἔχωμεν διὰ ταῖς Χριστιανικαῖς εἴτουν διὰ καλὰ ἔργα;

Ἀπ. Τὰ ἀγαθὰ ἔργα ἤτουν ἡ Χριστιανικὴ ἀρετὴ εἶναι ἕνας καρπὸς, ὁποῦ γεννᾶται ἀπὸ τὴν πίστιν, ὡς ἀπὸ ἀγαθὸν δένδρον, κατὰ τὸ (Ματθ. ζ΄. ις΄.) γεγραμμένον· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς· καὶ ἀλλαχοῦ (Ἰωαν. ιγ΄. λέ.)· ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις· καὶ ὁ Ἰωάννης (ά. Ἐπιστ. β΄. γ΄.)· ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. Πλὴν διὰ νὰ καταλάβῃ καθ᾽ ἕνας εὐκολώτερον, τί εἶναι ἡ Χριστιανικὴ ἀρετὴ, λέγομεν, ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἔργα εἶναι ἡ πλήρωσις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, τὰς ὁποίας τελειώνει τινὰς

Quaestio III.

Quid quaeso sentiendu de virtutibus chris sive de bonis operib

Resp. Bona operi virtutes christianae sun ctus ex fide, velut ex arbore nascentes, prout ptum est (Matth. VII, De fructibus illorum scetis illos. Et alibi XIII, 35.): Ex hoc cc scent omnes, vos disci meos esse, si caritatem tuam habueritis inter Et Ioannes (1 Epist. II In hoc scimus, quod cc verimus eum, si ma ejus observamus. Cete ut tanto quisque facilius sequatur, quaenam chr na virtus sit, dicimus: opera esse impletionem ceptorum Dei, quae qu benter exsequitur, di

ͅμως μὲ τὴν θείαν ιαν, καὶ συνδρομὴν ἀνθρωπίνης διανοίας ν ἰδίαν του θέλησιν, γεννᾶται ἀπὸ τῆς πρὸς καὶ τὸν πλησίον ἀγά- ὅταν δὲν ἐμποδίζεται ὰν ἕνα πρᾶγμα, ὁποῦ αι κυρίως ἐμπόδιον.

auxiliis adjutus, concurrente item humano intellectu cum propria ejusdem voluntate, eaque ab amore Dei proximique oriri ac proficisci, quando ab omni earum rerum impeditione homo liber est, quae veri impedimenti nomine venire possunt.

Ἐρώτησις δ'.

ταῖς Χριστιανικαῖς ἀρε- ; ποίαις εἶναι αἱ π..έον γκαίαις;

ι. Αἱ πλέον ἀναγκαῖ- , χωρὶς ταῖς ὁποίαις τς ἠμπορεῖ καθόλου θῆ, εἶναι αἱ τρεῖς αὐ- ἡ πίστις, ἡ ἐλπὶς, καὶ πη· ταῖς ὁποίαις ἀνα- (ά. Κορ. ιγ'. ιγ'.) ὁ ολος ὅταν λέγει· νυνὶ ει πίστις, ἐλπὶς, ἀγά- ὲ τρία ταῦτα, μείζων ὶτων ἡ ἀγάπη. Καὶ ιὲν τῶν προτέρων δύο ν, τῆς πίστεως δηλα- ὶ τῆς ἐλπίδος, εἰς τὰ ε δύο μέρη τῆς Ὀρθο- Ὁμολογίας ἱκανῶς τὴν ἡμετέραν πρόθε- διδάξαμεν. Περὶ δὲ γάπης θέλομεν εἰπεῖν παρόντι (θείου Πνεύ- φωτίζοντος), ὅταν ιεν κάμειν τοὺς λόγους ῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

Quaestio IV.

Quaenam christianorum virtutum maxime necessariae sunt?

Resp. Maxime necessariae, quippe sine quibus nemo omnino salutem consequi potest, sunt tres istae: fides, spes, caritas, quas recenset Apostolus, quum ait (1 Cor. XIII, 13.): Nunc manet fides, spes, caritas, tria isthaec; sed maxima harum caritas est. Ceterum de prioribus duabus virtutibus, fide nimirum et spe, superioribus duabus Orthodoxae hujus Confessionis partibus, pro instituti nostri ratione, satis jam actum fuit. In praesens itaque, illuminante divino Spiritu, de caritate agere animus est, quoniam de praeceptis Dei tractare instituimus.

---

lit. Hofmann. falso ἀναγκαίας. Nom. plur. aut exit in αι, aut Hanc terminationem ad recentiorem linguam propius a·reden- mum reperimus p. 127.; et deinde saepius, quo magis non tam is theologicis quam ad vitam spectantibus exponitur.

Ἐρώτησις ε΄.

Ἀπὸ τὰς γενικὰς καὶ ἐξαιρέτους ταύτας τρεῖς ἀρετὰς ποῖαι ἄλλαι γεννοῦνται;

Ἀπ. Αἱ τρεῖς αὗται, ἡ προσευχὴ, ἡ νηστεία καὶ ἡ ἐλεημοσύνη· αἱ ὁποῖαι ἀναβλαστάνουσαι ἐκ πίστεως διὰ τῆς ἐλπίδος ἐν τῇ ἀγάπῃ γίνονται πρὸς Θεὸν εὐπρόσδεκτοι.

Quaestio V.

Quaenam vero aliae virtutes de tribus istis generalibus ac primariis exoriuntur?

Resp. Hae tres: oratio, jejunium et eleemosyna. Quae ex fide ortae per spem in caritate Deo gratae acceptaeque fiunt.

Ἐρώτησις ς΄.

Τί εἶναι ἡ προσευχή;

Ἀπ. Περὶ τῆς προσευχῆς ἱκανῶς ἐδιδάξαμεν εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς Ὀρθοδόξου Ὁμολογίας.

Quaestio VI.

Quid est Oratio?

Resp. De oratione, quantum satis est, parte secunda Orthodoxae Confessionis disseruimus [1]).

Ἐρώτησις ζ΄.

Τί πρᾶγμα εἶναι ἡ νηστεία;

Ἀπ. Ἡ νηστεία, λογιζομένη κατὰ τὰς Χριστιανικὰς ἀρετὰς, εἶναι μία ἐγκράτεια ἀπὸ ὅλα τὰ φαγητὰ ἢ ἀπὸ κάποια διά τινα ἀσθένειαν, ὁμοίως καὶ ἀπὸ τὰ ποτὰ, καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, καὶ ἀπὸ ὅλαις ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς κακαῖς, διὰ νὰ ἠμπορῇ ὁ Χριστιανὸς νὰ κάνῃ τὴν προσευχήν του μὲ τρόπον εὐκολώτερον, καὶ νὰ ἱλάσκεται τὸν Θεόν· ἀκόμι διὰ νὰ νεκρώνῃ τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας, καὶ νὰ ἀποδέχεται τὴν χάριν τοῦ

Quaestio VII.

Quid est Iejunium?

Resp. Id Iejunium, quod in christianarum virtutum numero habetur, est abstinentia ab omnibus esculentis aut saltem quibusdam, puta, si morbus urgeat; similiter et a potulentis rebusque mundi omnibus et ab omnibus pravis cupiditatibus; ut tanto expeditius tranquilliusque precibus suis incumbere Deumque placare homo christianus possit; tum ut cupiditates corporeas perimat atque exscindat Deique gratiam re-

---

1) Qu. IV — XXVIII. Infra in qu. VII. solvi uncinas, quibus verba λογιζομ. — ἀρετὰς inclusa fuerunt.

ῦ. Διὰ τὴν ὁποῖαν νη-
τεν ἡ ἁγία Γραφὴ ἀνα-
ει (β΄. Κορ. ς΄. δ΄.) λέγου-
ἐν παντὶ συνιστῶντες
'οὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι,
τομονῇ πολλῇ, ἐν θλί-
ν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στε-
ορίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν
ακαῖς, ἐν ἀκαταστασί-
ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνί-
ἐν νηστείαις. Καὶ εἰς
ν τόπον (Ἰωὴλ. β΄. ιέ.)·
ίσατε σάλπιγγι ἐν Σι-
ἑγιάσατε νηστείαν, κη-
ατε θεραπείαν, συναγά-
λαόν. Καὶ κατωτέρω
ιζ΄.)· φεῖσαι Κύριε τοῦ
σου, καὶ μὴ δῷς τὴν
ονομίαν σου εἰς ὄνει-
Ἡ νηστεία αὔτη, ὅταν
'αι κατὰ τοὺς προσή-
τς τρόπους, κάνει με-
ν ἱλασμὸν εἰς τὸν Θεὸν
ὰς ἁμαρτίας μας· κα-
'γινεν εἰς τὴν πόλιν τῶν
υιτῶν. Περὶ αὐτῆς εἶ-
ι πλατύτερον εἰς τὰς
ὰς τῆς ἐκκλησίας.

Ἐρώτησις ή.

ιχῶς εἶναι ἡ νηστεία;

. Ἡ νηστεία εἶναι διτ-
ἄλλη ὁποῦ εἶναι συνή-
νὰ γίνεται εἰς κάποι-
ιαιροὺς διωρισμένους·
ι εἶναι αἱ τέσσαρες νη-
ι τοῦ καθ' ἑνὸς χρόνου
'ῆς τετράδος καὶ τῆς
σκευῆς· ἄλλη ὁποῦ κα-
μβεβηκὸς τυχένει κἂν

cipiat. De quo jejunio ita Scriptura (2 Cor. VI, 4.): Sed in omnibus commendantes nos, sicut Dei ministri, in tolerantia multa, in afflictionibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in exagitationibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis. Et loco alio (Ioël. II, 15.): Clangite buccina in Zijone, sanctificate jejunium, proclamate cultum sollemnem, congregate populum. Et paullo post (v. 17.): Parce Domine, populo tuo, et ne tradas hereditatem tuam in opprobrium. Hujusmodi jejunium, recte atque ordine servatum, plurimum momenti habet ad Deum, sceleribus nostris violatum, propitiandum; sicut in urbe Ninivitarum accidit. Sed et hoc de negotio pluribus eo loco actum, quo praecepta Ecclesiae sumus persecuti [1]).

Quaestio VIII.

Quotuplex est Iejunium?

Resp. Iejunium duplex est. Aliud quod sollemni more statis quibusdam temporibus fit, uti sunt quattuor jejunia anniversaria, et hebdomadaria, diei quarti sextique. Aliud item, quod casu et fortuito semel aliquan-

[1]) P. I. qu. 88.

μία φορᾷ [1]), *καὶ γίνεται διὰ κάποιαις αἰτίαις, ὁποῦ συμβαίνουσιν εἰς τινὰς πόλεις καὶ χώρας· τὴν ὁποῖαν παραγγέλλει ὁ τῆς ἐκκλησίας προεστώς. Καὶ ἡ τοιαύτη νηστεία πρέπει νὰ φυλάττεται διὰ τὴν ἀφορμὴν τούτην, ἤγουν διὰ νὰ δίδεται ὑποταγὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀκόμι ἡ νηστεία εἶναι ἄλλη κοινὴ καὶ ἄλλη ἰδία· κοινὴ εἶναι ἐκείνη, ὁποῦ φυλάττει ὅλη ἡ ἐκκλησία· ἰδία ἐκείνη, ὁποῦ κρατεῖ κἂν μία διωρισμένη ἐπαρχία ἢ πόλις ἢ χώρα μερικὴ ἢ τινὰς ἄνθρωπος καθ' ἑαυτόν. Καὶ τοῦτο γίνεται ἢ ἀπὸ μερικὸν τάξιμον, ὁποῦ νὰ ἔκαμε τινὰς ἀφ' ἑαυτοῦ του, ἢ καὶ νὰ τὸν ἐπρόσταξεν ὁ πνευματικός του.*

do contingit, ob causs quas, quae certis in dis ac provinciis exs atque a summo ecc antistite indicitur. Inc eam ob caussam, ni ut obsequium ecclesiae stetur, diligenter serva est. Porro aliud etiam mune, aliud proprium nium est; commune, universa observat Ecc proprium, quod pec aliqua provincia aut aut particularis regi homo quispiam solus sum tenet; quod vel o vatam voti religionem quis semet obstrinxit quod a patre suo spi sibi injunctum fuit, su

Ἐρώτησις θ'.

Τί πρᾶγμα εἶναι ἡ ἐλεημοσύνη;

Ἀπ. Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἕνα ἔργον τῆς εὐσπλαγχνίας, ὁποῦ νὰ ἀγαθοεργήσῃ τινὰς τὴν ψυχὴν ἢ τὸ κορμίον τινὸς χρειαζομένου, δὲν ἀποβλέπωντας, τί λογῆς πρόσωπον εἶναι ἐκεῖνο, ὁποῦ ἔχει χρείαν τὴν τοιαύτην ἐλεημοσύνην. Ἡ ἀρετὴ τούτη εἶναι ἀναγκαιοτάτη

Quaestio IX.

Quid est eleemosyn

Resp. Eleemosy opus misericordiae, g quis beneficium in a aut corpusculum cuju cui eo beneficio opu confert, non habita r hominis ipsius, qui el synae illius indigus est vero haec virtus homin

---

1) Marg. conjicit *μίαν φορὰν*. Vulg. tenuit *μία φορά*. Mal bere dat. levissima vulg. immutatione, et frequentissima dicen nostrum formula. Idem tert. casus est etiam apud alios auctores Theophanem ann. 20. Heraclii: *πρώτῃ φορᾷ*. Menol. Basilii 8. Pausilypo: *τριάκοντα φοραῖς*. Graec. interpr. Concilii Lateran *τῇ αὐτῇ φορᾷ*. Infra qu. 40. *ἑπτὰ φοραῖς*.

τὸν Χριστιανὸν ἄνθρω-
· καθὼς διδάσκει ἡ ἁγία
γραφὴ (Τωβ. ιβʹ. θʹ.) λέ-
σα· ἐλεημοσύνη γὰρ ἐκ
άτου ῥύεται, καὶ αὐτὴ [1])
καθαριεῖ πᾶσαν ἁμαρ-
ν, καὶ οἱ ποιοῦντες ἐλεη-
ύνας καὶ δικαιοσύνας
σθήσονται ζωῆς. Καὶ
τὴν νέαν διαθήκην συν-
ῦσα τὴν ἐλεημοσύνην
ατθ. ιθʹ. καʹ.) λέγει οὕ-
· ὕπαγε πώλησόν σου
ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτω-
;, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν
ανῷ. Καὶ εἰς τὴν τελευ-
ὴν κρίσιν τάσσει ὁ Χρι-
; νὰ δώσῃ μεγάλην πλε-
ίην εἰς τοὺς ἐλεήμονας
ατθ. κεʹ. μʹ.) λέγων· ἀμὴν
ω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιή-
ε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελ-
ν μου τῶν ἐλαχίστων,
ὶ ἐποιήσατε (στίχ. λδʹ.)·
ι ἐρεῖ· δεῦτε οἱ εὐλογη-
οι τοῦ Πατρός μου, κλη-
ομήσατε τὴν ἡτοιμασμέ-
ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ κα-
ολῆς κόσμου. Ἡ ἐλεημο-
η μετὰ νηστείας κάνει
προσευχὴν πρὸς Θεὸν
ρόσδεκτον· ὥστε νὰ τὴν
κούῃ, καθὼς εἶπεν
άξ. ιʹ. δʹ.) ὁ ἄγγελος πρὸς
Κορνήλιον· αἱ προσευ-
σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι
ἀνέβησαν εἰς μνημόσυ-
ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Εἰς
ἀρετὴν τούτην περιέ-
ται ὅλα τὰ ἔργα τῆς ἐλε-
σύνης· διὰ τὰ ὁποῖα ἐδι-

stiano vel maxime necessaria, docente sacra Scriptura (Tob. XII, 9.): Eleemosyna enim a morte liberat, et ipsa omne peccatum expiat, et qui eleemosynas ac justitias faciunt, illi saturabuntur vita. Et in Novo Testamento hunc in modum eleemosynam commendat scriptura (Matth. XIX, 21.): Vade ac divende facultates tuas, et distribue pauperibus; et thesaurum in coelo habiturus es. Et in extremo judicio pollicetur Christus magnam se mercedem misericordibus daturum dicens (Matth. XXV, 40.): Amen dico vobis, quatenus id fecistis uni horum fratrum meorum minimorum; mihi ipsi fecistis; (versu 34.) tunc dicet: venite benedicti Patris mei, jureque hereditario possidete paratum vobis regnum ab exordio mundi. Porro eleemosyna jejunio conjuncta orationem Deo acceptam efficit, ita ut illam pronis auribus accipiat, quemadmodum Angelus Cornelio dixit (Act. X, 4.): Preces tuae, et eleemosynae tuae ascenderunt in pignus memoriale coram Deo. Haec virtus omnia misericordiae

1) Apocr. edd. αὕτη, omittunt etiam καὶ ante οἱ ποιοῦντες.

δάξαμεν εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς Ὀρθοδόξου ταύτης Ὁμολογίας.

officia complectitur; bus secunda Confe nostrae parte jam dixi

Ἐρώτησις ι.

Ἀπὸ τὰς ἀρετὰς ταύτας ποίαις ἄλλαις ἀκόμι γεννοῦνται;

Ἀπ. Τέσσαρες ἀρεταὶ γενικαί· φρόνησις, δικαιοσύνη, ἀνδρεία καὶ σωφροσύνη.

Quaestio X.

Quaenam praeterea ali tutes ex istis oriun

Resp. Quattuor tes generales: pruden stitia, fortitudo, tempe

Ἐρώτησις ια.

Ποία εἶναι ἡ Χριστιανικὴ φρόνησις;

Ἀπ. Ἡ φρόνησις ἡ Χριστιανικὴ εἶναι μία φροντίδα καὶ εὔνοια [2]) προμελετημένη καὶ προλογιασμένη, διὰ νὰ μὴν παροξύνωμεν τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον μας εἰς κᾶν ἕνα μας ἔργον ἢ λογισμόν. Διὰ τὴν ὁποῖαν φρόνησιν διδάσκει (Ματθ. ι. ιϛ΄.) λέγων ὁ Κύριος· γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί· τὸ ὁποῖον ἑρμηνεύων ὁ θεῖος Παῦλος (Ἐφ. ε. ιε.) λέγει· βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ᾽ ὡς σοφοί· ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι. Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες, τί τὸ

Quaestio XI.

Prudentia christiana modi est?

Resp. Prudentia stiana est sollicitudo dam ac recta voluntas antea praemeditata, se que circumspectu sub ut ne Deum proximi nostrum ulla nostra actione sive cogitatio fendamus. De hac pru sic docet Dominus (X, 16.): Estote pru ut serpentes, et sim ut columbae. Quod d Paulus hoc modo u exponit (Eph. V, 15.) dete igitur quomodo rate ambuletis, non sipientes, sed ut sapi redimentes opportunit quoniam dies mali sunt. pterea ne estote impr

---

1) qu. 39—44. 2) Margo quaerit, an *πρόνοια* sit leg Haec quum Dei magis sit, quam hominum, *εὔνοια* non spernend batur esse, modo intelligamus, esse animi statum prudentia et tate recte temperatum. Apud Graecos non dici nisi de benev scio, sed multa vocabula, amissa sua significatione, aliam ind naturam.

μα τοῦ Κυρίου. Ἡ τοι- Χριστιανικὴ φρόνησις λιώνεται εἰς τὴν καθα- τα καὶ ἀδολότητα τῆς ίας καὶ εἰς πᾶσαν κό- τητα καὶ ἐπιεικείαν καὶ ᾶσαν κρίσιν, διὰ νὰ ἀπατώμεθα ἀπὸ τὸν ὸν τῆς ψυχῆς μας, καὶ κείνους, ὁποῦ μᾶς ἐπη- ουσιν.

tes: sed intelligentes, quae sit voluntas Domini. Hujusmodi prudentia christiana fundatur in munditia et germana cordis simplicitate, in omni honestate et aequitate, in omni judicio; ne forte imprudentibus nobis animarum nostrarum hostis imponat, aliique, qui negotia nobis ac molestias exhibent.

Ἐρώτησις ιβ'.

ρᾶγμα εἶναι ἡ δικαιο- σύνη;

Quaestio XII.

Quid rei est justitia?

ι. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀρετὴ, ὁποῦ διαμερί- ιαθ' ἑνὸς ἐκεῖνο, ὁποῦ πρέπει, καὶ φυλάττει ιόν του, χωρὶς νὰ βλέ- ρόσωπα· ὄχι μόνον εἰς ποθέσεις τοῦ πλούτου, : καὶ τῆς τιμῆς καὶ τῶν μάτων. Ἡ δὲ Χριστια- δικαιοσύνη ὄχι μόνον ποδίδει καλὸν ἀντὶ κα- ἀλλὰ μήτε συγχωρᾷ, πιθυμοῦμεν κακὸν εἰς ον, ὁποῦ μᾶς ἔκαμεν ν· κατὰ τὴν διδασκα- τοῦ Ἀποστόλου (Ῥωμ. ζ.) λέγοντος· μηδενὶ ν ἀντὶ κακοῦ ἀποδι- ες, προνοούμενοι καλὰ ιον πάντων ἀνθρώπων. ι τὴν δικαιοσύνην ταύ-) λέγει (Ῥωμ. ιγ'. ζ.) ος Ἀπόστολος· ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τῷ

Resp. Iustitia est virtus, suum ac debitum cuique tribuens. Quae, quod sui muneris est, sine respectu personarum observat; non modo in caussis rebusque pecuniariis, sed et quae ad existimationem dignitatemque pertinent. Christiana autem justitia non modo malum bono compensat; sed nec permittit, ut male de nobis merito male velimus, secundum doctrinam Apostoli (Rom. XII, 17.): Nemini malum pro malo reddite, procurantes honesta in conspectu omnium hominum. De justitia ipsa sic idem loquitur Apostolus (Rom. XIII, 7.): Reddite igitur unicuique quod debetur; cui ve-

) Scripsi e marg. pro αὐτήν. Non enim agitur de aliis rebus, ius auctor se ad ipsam justitiam revocet; sed de hac justitia, christianam esse dixit, oppositam officio illi, cui omnes omnino obstricti.

τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν. Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλους· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκεν.

ctigal, vectigal; cı tum, tributum; cui timorem; cui honoı rem. Nemini quidq beatis, nisi hoc, ut vicem diligatis. N diligit proximum, le plevit.

Ἐρώτησις ιγ'.

Τάχα οἱ προεστῶτες καὶ οἱ κριταὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς τὴν δικαιοσύνην, ὅταν τιμωροῦσι τοὺς πταίστας κατὰ τὰ σφάλματά τους;

'Απ. Δὲν ἁμαρτάνουσιν· ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἐξουσία παρὰ μόνον ἀπὸ τὸν Θεὸν, καθὼς (Ῥωμ. ιγ'. γ'.) λέγει ὁ Παῦλος· καὶ οἱ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν. Θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστι σοι εἰς τὸ ἀγαθόν. 'Εὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ· οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι.

Quaestio X

Peccantne igitur Pı et Iudices in ju quando in sontes ı ritis animadvertun

Resp. Non ı Non enim ulla est p nisi tantummodo a I ctore Paulo (Rom. X Et magistratus noı agentibus terrori sı male agentibus. Vis non timere magistrat fac quod bonum est, dem ab illo habebis enim minister est tu Quod si feceris id malum est, time. No frustra gladium gesta Dei minister est, ul iram illi, qui quod est fecerit.

Ἐρώτησις ιδ'.

Τί πρᾶγμα εἶναι ἡ σωφροσύνη;

'Απ. Ἡ σωφροσύνη εἶναι μία μετριότης, ὁποῦ φυλάγει τινὰς εἰς τὸ φαγητὸν καὶ πιοτὸν καὶ ἔνδυμά

Quaestio XI

Quid est temperan

Resp. Temperaı mediocritas, quam quisquam, in cibo a ac vestitu; itemque in

1) Restitui interrog. signum, quod Hofm. in comma no mutavit.

ὶ ἀκόμι εἰς τὰ λόγιά
ὶ εἰς ὅλα του τὰ ἔρ-
τὸ μέσον τῆς ὁποίας
ει καὶ ὅ, τι εἶναι πρε-
νόν του, κατὰ τὸν
ολον ὁποῦ (Ῥωμ. ιγ΄.
ἰγει· ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐ-
νως περιπατήσωμεν·
ιμοις καὶ μέθαις, μὴ
ς καὶ ἀσελγείαις, μὴ
ιαὶ ζήλῳ· ὁμοίως καὶ
ιρ. ιδ΄. μ΄.) ἀλλαχοῦ·
εὐσχημόνως καὶ κα-
ξιν γινέσθω.

factisque omnibus, per quam illud, quod sibi decorum est, prudenter deligit, dicente Apostolo (Rom. XIII, 13.): Sicut in die decenter ambulemus; non in comissationibus et ebrietatibus; non in cubilibus ac lasciviis; non in contentione atque aemulatione. Similiter alibi (I Cor. XIV, 40.): Omnia decenter et ex ordine fiant.

Ἐρώτησις ιέ.

ἔγμα εἶναι ἡ ἀνδρεία;

. Ἡ ἀνδρεία λογιζο-
ὸς Χριστιανικὴ ἀρετὴ
μία σταθερότης τοῦ
ὁποῦ ἔχει τινὰς πρὸς
νόχλησιν τῶν πειρα-
ἁπάντων, ὁποῦ πά-
ἀπὸ τὸν ὁρατὸν ἢ ἀό-
ἐχθρὸν διὰ τὸν Χρι-
τὴν ὁποῖαν σταθερό-
ἑρμηνεύων ὁ Παῦλος,
(Ῥωμ. ή. λέ.) οὕτως·
ιᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς
ης τοῦ Χριστοῦ; θλί-
ι στενοχωρία; ἢ διω-
ἢ λιμὸς; ἢ γυμνότης;
υνος; ἢ μάχαιρα; Καὶ
ἑρω (σίχῳ λή.)· πέ-
ιι ὅτι οὔτε θάνατος
ζωή, οὔτε ἄγγελοι οὔ-
ιχαὶ οὔτε δυνάμεις,
νεστῶτα οὔτε μέλλον-
ιὔτε ὕψωμα οὔτε βά-
ιὔτε τις κτίσις ἑτέρα
εται ἡμᾶς χωρίσαι ἀ-
ἀγάπης τοῦ Θεοῦ,
Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ-
ιῶν. Περὶ τῶν τοιού-

Quaestio XV.

Quid est fortitudo?

Resp. Fortitudo, quatenus ut christiana virtus consideratur, est constans animi robur, quo quis omnes omnium tentationum procellas sustinet, quas ab invisibili pariter atque visibili hoste propter Christum perpetitur, quam animi constantiam sic describit Paulus (Rom. VIII, 35.): Quis nos separabit a caritate Christi? num afflictio? num angustia? num persecutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius? Et inferius (versu 38.): Nam mihi persuasum habeo, quod neque mors neque vita neque Angeli neque principatus neque potestates neque praesentia neque futura neque altitudo neque profunditas neque ulla res creata alia possit nos separare a caritate Dei, quae est in Christo Iesu, Domino no-

των ἀρετῶν ἐδιδάξαμεν, ὅταν ὁμιλοῦσαμεν περὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν.

Ἐρώτησις ις'

Τί πρᾶγμα εἶναι τὸ ἁμάρτημα;

Ἀπ. Τὸ ἁμάρτημα δὲν ἔχει ὕπαρξιν καθ' ἑαυτὸ, διατὶ δὲν εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἑρμηνευθῇ, τί νὰ εἶναι. Μὲ ὅλον τοῦτο δυνατὸν εἶναι νὰ εἰποῦμεν, πῶς εἶναι μία θέλησις ἀχαλίνωτος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ διαβόλου· ἢ καθὼς (ά. Ἰωαν. γ'. δ'.) λέγει ἡ ἁγία Γραφή· ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία· ἤγουν ἡ ἁμαρτία εἶναι παράβασις τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ παράβασις αὕτη εἶναι κυρίως μία ἐναντίωσις, ὁποῦ ἐναντιώνεται εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, προερχομένη [2]) ἀπὸ τὸν λογισμὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν προαίρεσιν τοῦ παραβάτου. Ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐναντίωσιν γεννᾶται ὁ θάνατος καὶ πᾶσα θεϊκὴ ὀργή· ὡς (Ἰακ. ά. ιέ) λέγει, ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον.

stro. Verum de hujuscemodi virtutibus in superioribus disseruimus, quum de donis Spiritus sancti virtutibusque ceteris tractaremus. [1])

Quaestio XVI.

Quid rei est peccatum?

Resp. Peccatum nullam per se exsistentiam habet, quoniam non est ens a Deo creatum. Ideoque explicari nequit, quid sit. Sed illud tamen haud absurde dixeris, effrenatam indomitamque quandam hominis et Diaboli voluntatem esse; sive ut describit sacra Scriptura (1 Ioh. III, 4.): Peccatum est iniquitas; sive peccatum est transgressio divinae legis; quae transgressio est contrarietas quaedam voluntati Dei repugnans, profecta ex ipso animi sensu et proprio deliberatoque peccantis consilio. Ex ea contrarietate mors oritur, omnisque ira divina, dicente Scriptura (Iac. I, 15.): Cupiditas concipiens parit peccatum; peccatum autem perpetratum mortem progignit.

---

1) P. I. qu. 74—80. 2) Recepi e marg. προερχομένη; agitur de *progrediendo* peccato, de ejus *origine*, non vero de *accessu* aliquo. Quare respui vulg. προσερχ.

Ἐρώτησις ιζ.

σα διαιρεῖται ἡ ἁμαρ-
;

ι. Κατὰ τὴν ἁγίαν
ιὴν ἄλλη ἁμαρτία εἶ-
ρὸς θάνατον, καὶ ἄλ-
ι πρὸς θάνατον. Διὰ
ἄλλα ἁμαρτήματα εἶ-
ανάσιμα καὶ ἄλλα οὐ
σιμα.

Quaestio XVII.

Quotuplex est peccatum?

Resp. Ex sententia Scripturae aliud est peccatum ad mortem, aliud non ad mortem. Sunt igitur alia peccata mortalia alia non item.

Ἐρώτησις ιή.

εἶναι τὸ θανάσιμον
ἁμάρτημα;

. Θανάσιμον ἁμάρτη-
ναι, ὁπόταν ἡ ἄτακτος
μία τοῦ ἀνθρώπου θέ-
ιάμει τίποτες ἔργον,
νὰ τὸ ἐμποδίζῃ φα-
ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, ἢ
ἣν θέλει νὰ κάμῃ αὐ-
ῶς καὶ αὐτοπροαιρέ-
κεῖνο, ὁποῦ προστάσ-
Θεός. Ἀπὸ τὸ ὁποῖον
μα ψύγεται ἡ πρὸς
καὶ τὸν πλησίον ἀγά-
αὶ ἡ τοιαύτη ἐπιθυμία
ρίζει τὸν ἄνθρωπον
τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ,
φονεύει τὸν, ἀφ' οὗ
υθῇ μὲ τὸ ἔργον. Διὰ
καὶ θανάσιμον ἐμά-
νὰ τὸ λέγωμεν, ὡς
. ς'. κγ'.) λέγει ὁ Ἀπό-
ς· τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς
τίας θάνατος. Μὰ ἡ
κτάθεσις μόνη, ὁποῦ
ἀποφασίσει τινὰς, νὰ
όσῃ τὴν ἁμαρτίαν,
ματίζει τὴν ψυχὴν, μὰ
ἣν θανατώνει τελείως.

Quaestio XVIII.

Quid est peccatum mortale?

Resp. Mortale peccatum est, quando perversa hominis cupiditas facinus aliquod divino praecepto plane vetitum designat; aut rursus non sua sponte, plenoque arbitrio suo, id praestat, quod a Deo jussum est; unde Dei proximique caritas refrigeratur. Hujusmodi cupiditas hominem a gratia Dei excludit, eumque, qui illam opere ipso perpetrat, interimit. Qua etiam re ejusmodi peccatum mortale appellare didicimus; auctore Apostolo (Rom. VI, 23.): Stipendium peccati mors est. Nuda vero consensio, per quam peccatum se commissurum quispiam destinat, grave illa quidem animae vulnus imponit, non tamen penitus enecat.

Ἐρώτησις ιθ'.

Εἰς πόσα διαιρεῖται τὸ θανάσιμον ἁμάρτημα;

Ἀπ. Τὸ θανάσιμον ἁμάρτημα ἄλλον εἶναι προπατορικὸν καὶ ἄλλον εἶναι προαιρετικόν.

Quaestio XIX.

Quot in partes distribuitur mortale peccatum?

Resp. Peccatum mortale aliud originale est aliud voluntarium.

Ἐρώτησις κ'.

Τί εἶναι τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα;

Ἀπ. Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα εἶναι παράβασις τοῦ θείου νόμου, ὁποῦ ἐδόθηκεν εἰς τὸν παράδεισον μέσα τοῦ προπάτορος Ἀδάμ· ὅταν (Γεν. β'. ιζ'.) ἐῤῥέθη πρὸ αὐτόν· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. Τοῦτο τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα ἐδιάβηκεν ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· διατὶ ὅλοι εἴμεσθαν τότε εἰς τὸν Ἀδὰμ, καὶ οὕτω δι' ἑνὸς Ἀδὰμ διῆλθεν εἰς ὅλους ἡμᾶς ἡ ἁμαρτία. Διὰ τοῦτο καὶ συλλαμβανόμεθα καὶ γεννώμεθα μὲ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· καθὼς διδάσκει ἡ ἁγία Γραφὴ, (Ρωμ. έ. ιβ'.) λέγουσα· δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον. Τοῦτο τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα μὲ οὐδεμίαν μετάνοιαν εἰ-

Quaestio XX.

Quid est peccatum originale?

Resp. Peccatum originale est transgressio legis Dei, quae in Paradiso, Adamo, generis humani auctori, his verbis data erat (Gen. II, 17.): Ex arbore scientiae boni et mali haudquaquam comedetis, quacunqua vero die ex illa comederitis, morte moriemini. Originale hoc peccatum ab Adamo per universam naturam humanam pervasit; quoniam omnes in Adamo illo tempore continebamur. Eaque ratione per unum Adamum in nos omnes permeavit peccatum. Idcirco hac labe inquinati concipimur omnes ac nascimur, docente Scriptura: (Rom. V, 12.) Per unum hominem introiit peccatum in mundum, et per peccatum mors; atque ita ad omnes homines mors pervagata est: quod in illo omnes peccaverant. Hereditarium hocce peccatum nulla poenitentia aboleri ex

'ατὸν νὰ ἐξαλειφθῇ, ιὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἰεται διὰ τῆς ἐν σαρ- νομίας τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ύσεως τοῦ τιμίου αἵ- αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο μὲ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος· διατὶ ϑὲν [1]) ἐβαπτίσθηκεν, δὲν εἶναι ἐλεύθερος ν ἁμαρτίαν, μὰ εἰ- ς ὀργῆς καὶ τῆς αἰω- ολάσεως, κατὰ τὸ γ'. ε'.) εἰρημένον· ἀ- γω σοι, ἐὰν μή τις ῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύ- οὐ δύναται εἰσελθεῖν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

stirparique potest; sed tantummodo ex gratia Dei, per opus redemtionis Domini nostri Iesu Christi in assumta carne confectum, ejusque pretiosi sanguinis profusionem aboletur. Quod per mysterium sacri Baptismatis fit: quo quisquis non tinctus est, ille nondum ab hoc peccato expiatus est; sed irae divinae aeternique supplicii reus manet, prout dictum est (Ioh. III, 5.): Amen, amen, dico tibi, nisi quis genitus fuerit ex aqua et Spiritu, non poterit ingredi in regnum coelorum.

ρώτησις κά.

κι τὸ προαιρετικὸν ιτημα τὸ θανάσιμον;

Ἡ προαιρετικὴ ἁμαρ- ανάσιμος εἶναι ἐκεί- οῦ κάνομεν ὕστερα βάπτισμα ἀτοίμας, ἰδίαν μας θέ ησιν καὶ ν, εἰς τὴν τελείαν μας ', ἐναντίον τῆς φανε- ολῆς τοῦ Θεοῦ, ἐξα- ες τὴν πρὸς Θεὸν καὶ ησίον ἀγάπην. Μὲ ιαν ἁμαρτίαν χάνο- ν θείαν χάριν, ὁποῦ εν εἰς τὸ ἅγιον βά- , καὶ τὴν βασιλείαν ράνιον, καὶ γινόμε- ιάλωτοι τοῦ αἰωνίου υ· ὡς (Ῥωμ. ς'. ιε'.) ὁ Ἀπόστολος· οὐκ

Quaestio XXI.

Quid est peccatum mortale voluntarium?

Resp. Peccatum mortale voluntarium illud est, quod nosmet ipsi post susceptum Baptisma, matura aetate, propria voluntate ac sententia nostra adducti contra manifestum mandatum divinum, seposita caritate Dei et proximi, perpetramus. Quo peccato divinae gratiae, quam in sacro baptismate accepimus, regnique coelestis jacturam facimus, mortique aeternae in captivitatem addicimur, dicente Apostolo (Rom. VI,

[1]) marg. induxi pro vulg. δὲ, cui omnia adversa sunt.

οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοὴν δοῦλοι ἐστὲ ᾧ ὑπακούετε, ἤτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην; Τοῦτο τὸ ἁμάρτημα λειώνεται μὲ τὴν μετάνοιαν καὶ μὲ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὁπόταν ὁ ἱερεὺς ἀφίησι τὰ ἁμαρτήματα τοῦ μετανοοῦντος, εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐξομολογήσεως.

16.): Nescitis quod, cui sistitis vos servos ad obediendum, ejus servi estis, cui obeditis; sive peccati in mortem, sive obedientiae in justitiam. Hoc peccatum poenitentia Deique misericordia, per Iesum Christum, Dominum nostrum, tollitur; quando sacerdos in confessione poenitentem sceleribus suis solvit.

Ἐρώτησις κβʹ.

Ποσαχῶς ἠμποροῦμεν νὰ διαιρήσωμεν τὸ εἰρημένον προαιρετικὸν ἁμάρτημα;

Ἀπ. Τριχῶς. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον μέρος ἠμποροῦμεν νὰ βάλωμεν τὰ πλέον γενικὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα, ἤγουν ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γενοῦνται ἄλλα. Εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἐκεῖνα, ὁποῦ εἶναι ἐναντίον τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἰς δὲ τὸ τρίτον ἐκεῖνα τὰ ἁμαρτήματα, ὁποῦ συνεχέστερον κράζουσι τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἐκδίκησιν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον.

Quaestio XXII.

Quot modis dividi potest hoc ipsum voluntarium peccatum?

Resp. Trifariam. In prima classe collocare possumus generaliora peccata mortifera, sive illa, de quibus alia subnascuntur; in secunda, quae in Spiritum sanctum committuntur; in tertia, quae frequentius vindictam divinam in hoc mundo efflagitant.

Ἐρώτησις κγʹ.

Ποῖα εἶναι τὰ πλέον γενικὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα;

Ἀπ. Ταῦτα· ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ πλεονεξία, ἡ πορνεία, ὁ φθόνος, ἡ γαστριμαργία, ἡ μνησικακία καὶ ἡ ἀκηδία.

Quaestio XXIII.

Quaenam generaliora peccata mortalia sunt?

Resp. Haec ipsa: superbia, avaritia, scortatio, invidia, helluatio, vindictae cupiditas, socordia.

Ερώτησις κδ'.

ιᾶγμα εἶναι ἡ ὑπερη-
νεια;

ι. Ἡ ὑπερηφάνεια εἶ-
ία ἄτακτος ἐπιθυμία
ίας δόξης χωρὶς δι-
ύνην, διὰ νὰ ὑπερέχῃ
τοὺς ἄλλους τοὺς ὁ-
ς του δικαίως ἢ ἀδί-
Τὸ τοιοῦτον ἁμάρτη-
τον τὸ πρῶτον, ὁποῦ
ήθηκεν εἰς ἐκεῖνον τὸν
ρόρον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον
ἄλλα ὡς ἂν ἀπὸ βρύ-
ρμακεμένην ἀναβρύ-
Δι' αὐτὸ (Παροιμ. ή.
έγει ἡ Σοφία· φόβος
υ μισεῖ ἀδικίαν, ὕβριν
ὑπερηφάνειαν [1]) καὶ
πονηρῶν· καὶ ἀλλα-
Σειρ. ί. ζ'.) ἡ Γραφή·
ἡ ἔναντι Κυρίου καὶ
ὤπων ὑπερηφανία.
ιυ τοῦ ἁμαρτήματος
ἐναντίον ἡ ἀρετὴ τῆς
ώσεως, τὴν ὁποῖαν ὁ
ς ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
υνιστῶν καὶ παρακι-
ς μᾶς, νὰ τὴν δια-
ῦμεν, (Ματθ. ιά. κθ'.)
μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι
[2]) εἰμι καὶ ταπεινὸς
ρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε
υσιν ταῖς ψυχαῖς ὑ-

Quaestio XXIV.

Quid est superbia?

Resp. Superbia est inordinata et injusta gloriae suae ambitio, ut super alios sibi aequales, qua jure qua injuria, emineat. Hoc peccatum omnium primum erat, quod in Lucifero exoriebatur; ex quo, velut ex suffusa veneno scaturigine, cetera omnia promanarunt. De eo sic ait Sapientia (Proverb. VIII, 13.): Timor Domini odit injustitiam et injuriam et superbiam et vias improborum. Et alibi Scriptura (Sirach. X, 7.): Odiosa coram Domino et hominibus est superbia. Huic vitio contraria humilitatis virtus est, quam Dominus noster Iesus Christus commendans, nosque ad illam amplectendam adhortans, sic loquitur (Matth. XI, 29.): Discite a me, quod mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.

Ερώτησις κέ.

ἄλλα ἁμαρτήματα κα-
ιέρος γεννοῦνται ἀπὸ
κακίαν ταύτην;

Quaestio XXV.

Quaenam praeterea peccata ex hoc vitio nascuntur?

In edit. LXX. ὑπερηφανίαν; ut paullo post ex Siracida. 2) Ex- ota subscr., quod hodie in hoc vocabulo omittunt. In N. T. relectio est πραΰς. Paullo ante μᾶς circumflexo insignivi. Cfr. qu. 5. Sic recte scriptum est p. II. qu. 6. ἀπὸ μᾶς a nobis.

τοῦ πλούτου μὰ ὄχι κύριος· καὶ θέλει ἀποδώσει τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας του τῷ Θεῷ ἐν ὥρᾳ τῆς κρίσεως.

Ἐρώτησις κή.

Τί εἶναι ἡ πορνεία ἢ ἡ ἀκολασία;

Ἀπ. Ἡ πορνεία εἶναι μία ἄτακτος ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς ἐναντίον τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ· τὸ ὁποῖον γίνεται εἰς τὸ ἴδιον σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς (ά. Κορ. ς΄. ιή.) λέγει ὁ Ἀπόστολος· πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἂν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν· ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Πρὸς τοῦτο [1]), ἐπειδὴ καὶ κάθα Χριστιανὸς εἶναι μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εὑρισκόμενος πορνικῶς μὲ ταῖς πόρναις, μολύνει τὸν ἑαυτόν του. Καὶ πῶς νὰ εἶναι μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἀπόστολος τὸ διδάσκει, λέγων (ά. Κορ. ς΄. ιέ) οὕτως· οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν; ἄρα οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο· καὶ περαιτέρω (ςίχῳ ιή.)· φεύγετε τὴν πορνείαν. Εἰς τὴν

minus, suarum opum est: quod Deoque rationem oeconomiae suae aliquando in judicio daturus est.

Quaestio XXVIII.

Quid est scortatio sive intemperantia?

Resp. Scortatio est foeda et flagitiosa carnis libido, Dei praecepto repugnans, quae in proprium hominis corpus committitur, dicente Apostolo (I. Cor. VI, 18.): Omne peccatum, quod commiserit homo, extra corpus est; qui autem scortatur, in proprium corpus peccat. Praeterea, quoniam Christianus omnis membrum corporis Christi est; qui libidinose cum prostibulis volutatur, semet ipsum conspurcat. Quod autem fidelium quisque membrum corporis Christi sit, affirmat Apostolus (I Cor. VI, 15.): An nescitis, quod corpora vestra membra Christi sunt? tollensne [2]) ergo membra Christi, membra meretricis faciam? absit. Et mox (v.

---

1) Margo conjicit τούτῳ, quod novi quidpiam ad praegressa esset additurum. Vere autem nil novi video, sed eamdem sententiam amplius dilatatam. Reddiderim vulgatam: *quocirca, meditare etiam hoc.* 2) Interpres aliam lectionem secutus est, quam quae est in textu. Sequitur, eum ex N. T. verba reddidisse. Vacillat enim ibi lectio inter ἄρας, quae confirmatior est et recentioribus probabilior, et ἄρα, quod ex Jo. Damasc. cat. auctor secutus est. Paulo post ante Εἰ plene intercisi.

ίαν ταύτην ἀντίκει-
ἀρετὴ τῆς σωφρο-
ς.

18.): Fugite scortationem. Huic vitio virtus opposita est **Temperantia**.

Ερώτησις κθ'.

τὸ ἁμάρτημα τοῦτο
ι ἄλλα γεννοῦνται;

Ἡ τύφλωσις τοῦ νοὸς,
πρὸς τὰ θεῖα, ἀσέβεια,
ς, ἀπόγνωσις, ἀσω-
ϊκνος, ἔχθρα πρὸς τὸν
ν καὶ ἄλλα ὅμοια.
ποιος θέλει νὰ φύγῃ
τοιαύτην ἁμαρτίαν,
ἔχῃ πάντοτε εἰς τὸν
ου, πῶς ὁ Θεὸς ἀλ-
ϑὲν δὲν μένει, μόνον
ν καθαρὰν καὶ σώ-
ι καρδίαν. Διὰ τὸ
ʼ καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς πα-
εῖ νὰ τοῦ δώσῃ ὁ Θεὸς
αν καθαρὰν (Ψαλ. νά.
λέγων· καρδίαν καθα-
τίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς,
νεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνι-
τοῖς ἐγκάτοις μου.

Quaestio XXIX.

Quaenam alia peccata ex hoc oriuntur?

Resp. Excoecatio animi, odium rerum divinarum, impietas, invidia, desperatio, profusa luxuries, pigritia, inimicitiae adversus proximum aliaque consimilia. Hoc peccatum qui effugere se postulat, is semper suo cum animo volutabit, quod divinum numen nusquam alibi habitat, quam in mundo castoque pectore. Unde et sacer Vates Deum orat, ut mundum ipsi cor largiatur (Psal. LI, 10.): Cor mundum crea in me o Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.

Ἐρώτησις λ'.

ἄγμα εἶναι ὁ φθόνος;

Ὁ φθόνος εἶναι μία
καὶ πόνος τῆς καρδίας
καλὸν τοῦ πλησίον·
δὲ καὶ εὐφροσύνη διὰ
ιὸν τοῦ πλησίον. Καὶ
γίνεται, ἢ ὅταν ὁ πλη-

Quaestio XXX.

Quid est invidia?

Resp. Invidia est dolor atque aegritudo animi de aliquo proximi bono concepta, gaudium vero et laetitia de malo illius quopiam. Concipitur autem ex eo,

---

Recepi e marg. pro vulg. ἂν, cui partic. (*si*) nullus locus.
ie supra exposui p. I. qu. 42., ubi me rectum vidisse, sive ἂς
ι est, quae ad imper. adjicitur vel ad conjunct., ut hic illius
ationem accipiat, sive pronom. relat., hic ipse locus indicio est.
ι. 39 illud ἂς ad futur. appositum est, ut adhortatio inde fiat.
tit Frischius, vertens: *der muss allezeit gedenken.* 2) Vulg.
orrexi etiam in vers. ad nostrum verss. numerum.

σίον μας εἶναι πλουσιώτερος, ἢ διατὶ ἔχει καὶ ἐκεῖνος ὁμοίαν πλουσιότητα. Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ διὰ τὴν τιμὴν, διὰ ταῖς δόξαις, διὰ ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τέχναις, καὶ διὰ ταῖς ἐπίλοιπαις ἀρεταῖς. Διὰ τὸ ὁποῖον ἁμάρτημα (ά. Πετ. β'. ά.) λέγει ἡ Γραφή· ἀποθέμενοι οὖν πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα δόλον καὶ ὑποκρίσεις καὶ φθόνους καὶ πάσας καταλαλιάς, ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα ἐπιποθήσατε, ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξηθῆτε.

quod paullo fortasse opulentior nobis vicinus est; aut quod aeque lauta et copiosa in re ipse versatur. Idem de honore atque gloria, de scientiis artibusque et ceteris item virtutibus intelligitur. De hoc vitio ita loquitur Scriptura (I Pet. II, 1.): Proinde deposita omni malitia et omni dolo et simulationibus et invidiis et omnibus obtrectationibus, tanquam recens nati infantes ac rationale ac dolo vacuum appetite, ut per illud sensim adolescatis.

Ἐρώτησις λά.

Ποῖα ἁμαρτήματα γενοῦνται ἀπὸ τὸν φθόνον;

Ἀπ. Μῖσος, καταλαλιά, ὀλιγωρία, δόλοι, ἀπάται, φόνοι καὶ τὰ ὅμοια. Μὰ ὅποιος θέλει νὰ φύγῃ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα, πρέπει νὰ λογιάζῃ, πῶς ὅ, τι πρᾶγμα καλὸν δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅλον εἶναι ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ (ά. Κορ. δ'. ζ'.) εἰρημένον· τί δὲ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; Καὶ καθ' ἕνας ὁποῦ φθονεῖ εἰς τὸ ἀγαθὸν, ὁποῦ δίδει ὁ Θεὸς, βλασφημᾷ τὸν Θεόν· καὶ εἶναι ὅμοιος ἐκείνου, πρὸς ὃν (Ματθ. κ'. ιέ.) εἴρηται· εἰ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς ἐμοῖς; Εἰς

Quaestio XXXI.

Quaenam peccata ex invidia pullulant?

Resp. Odium, obtrectatio, contemtio, fraudes, circumscriptiones, caedes et similia. Ceterum, qui hoc cavere peccatum nititur; is ita cum animo suo statuet, quod quidquid boni homini contingit, id omne a divina gratia proficiscitur, uti dictum est (I Cor. IV, 7.): Quid habes, quod non accepisti? quod si accepisti, quid ita gloriaris, tamquam non acceperis? Quisquis vero alii bonum a Deo concessum invidet; ille Deo ipsi maledicit illique geminus germanus est, cui dictum fuit (Matth. XX, 15.): Si oculus tuus eo malus est, quod ego bonus sum? aut numquid non in re mea, quod facere volo, mihi liceat? Vi-

αρτίαν ταύτην εἶναι
ι ἡ εὔνοια καὶ
ιελησία.

tio huic contraria est Benevolentia et benevola animi affectio.

ρώτησις λβ'.

ἴγμα εἶναι ἡ γαστριμαργία;

Γαστριμαργία ἤ λεγ εἶναι μία ὑπερβολισις τοῦ φαγητοῦ καὶ ὁποῦ κάνει τινὰς ἔξω ν διατεταγμένην συν. Διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡ ἁγία Γραφὴ (Λουκ. .) λέγει οὕτω· προσδέ ἑαυτοῖς, μήποτε ϑῶσιν ὑμῶν αἱ καρκραιπάλῃ καὶ μέϑῃ ερίμναις βιωτικαῖς· ρνίδιος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιἡμέρα ἐκείνη. Καὶ ου· (Ρωμ. ιγ'. ιγ'.) ὡς ορ εὐσχημόνως περιωμεν μὴ κώμοις καὶ
.

Quaestio XXXII.

Quid est helluatio?

Resp. Helluatio sive gula est nimia cibi potusque ingurgitatio, quae praeter communem consuetudinem fit. De hoc vitio ita loquitur Scriptura (Luc. XXI, 34.): Attendite vobis, ut ne graventur corda vestra crapula et ebrietate et vitae sollicitudinibus, et derepente illa vobis dies superveniat. Et alibi (Rom. XIII, 13.): Composite ac decenter ut interdiu ambulemus, non in comissationibus et ebrietatibus.

Ἐρώτησις λγ'.

ἁμαρτήματα γεννοῦνἀπὸ τὴν γαστριμαρ';

. Ἀκηδία, ὀκνηρία ἡν εὐσέβειαν, σαρκιιϑυμία, παίγνια καὶ ες ἀσχήμονες, αὐϑάλιγωρία τοῦ πλησίον, ,φιλονεικίαι, ἤϑη βάρνόσοι βαρεῖαι, ἀσωκαὶ τὰ ὅμοια. Εἰς τὸ ἁμάρτημα ἀντίκειἀρετὴ τῆς ἐγκρα; καὶ ἡ συμμετρία, τὸ εἰρημένον (ά. Κορ.)· πάντα εὐσχημόνως ιτὰ τάξιν γινέσϑω.

Quaestio XXXIII.

Quaenam peccata ex helluatione proveniunt?

Resp. Stupor et socordia, pigritia in negotio pietatis, cupiditates lascivae, joci risusque indecori, insolens sui amor aliorumque despicatio, probra, rixae, mores barbari, morbi capitales, profusa luxuries et similia. Huic vitio opposita est sobrietas et laeta frugalitas, prout dictum est (I Cor. XIV, 40.): Omnia decenter et ordinate fiant.

Ἐρώτησις λδʹ.

Τί πρᾶγμα εἶναι ἡ μνησικακία;

Ἀπ. Ἡ μνησικακία εἶναι μία ἀναμμένη ἐπιθυμία, διὰ τὴν ὁποίαν θέλει ὁ θυμωμένος νὰ κάμῃ ἐκδίκησιν εἰς τὸν ἀντιλυπήσαντα αὐτὸν, εἴτε ἀληθῶς εἴτε φαινομένως νὰ τὸν ἐλυπήσε [1]). Διὰ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα οὕτω (Ἰακ. ά. ιθ'.) λέγει ἡ ἁγία Γραφή· ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδὺς εἰς ὀργήν. Ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς δικαιοσύνην Θεοῦ οὐ κατεργάζεται. Καὶ ἀλλαχοῦ· (Ἐφ. δ'. λά.) πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργὴ, καὶ κραυγὴ, καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ.

Quaestio XXXIV.

Quid est injuriae memoria sive ultionis studium?

Resp. Vindictae studium est inflammata quaedam cupiditas, qua ad ultionem de eo, qui laeserat, sive re vera laeserit sive laesisse videatur, sumendam homo iratus exardescit. De hoc peccato ita loquitur Scriptura (Jac. I, 19.): Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, tardus ad iram. Nam ira viri Dei justitiam non efficit. Et alibi (Ephes. IV, 31.): Omnis amarulentia et indignatio et ira et vociferatio et maledicentia tollatur a vobis, una cum omni malitia.

Ἐρώτησις λέ.

Ποῖα ἁμαρτήματα γεννοῦνται ἀπὸ τὴν πεπαλαιωμένην ταύτην ὀργὴν ἤγουν τὴν μνησικακίαν;

Ἀπ. Ἀπὸ τὴν μνησικακίαν γεννοῦνται πάλιν φιλονεικίαι, φθόνοι, φόνοι, παραφροσύναι, ἄμυναι, ζημίαι [2]) καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Εἰς τὴν ἁμαρτίαν τούτην ἀντίκειται ἡ ἀρετὴ τῆς ὑπομονῆς, τὴν ὁποίαν φανερώνει ὁ Ἀπόστολος, (Ἑβρ.

Quaestio XXXV.

Quaenam peccata ex inveterata hac iracundia sive injuriae memoria gignuntur?

Resp. Ab ultionis studio denuo nascuntur studium contentionis, invidentia, caedes, delirationes, ultiones, damna et his affinia. Huic vitio patientiae opposita est virtus, quam declarat Apostolus his verbis

---

1) Scripsi ita e marg. Vulg. ἐλυπήση, qualis forma ne apud hunc quidem auctorem exsistit. 2) In Hofm. librum irrepsit ξημίαι per errorem typogr. Nusquam vero exstat vocabulum. Ζημίαι sunt detrimenta, quae quis ulciscendi caussa aliis infert. Frischius: *Beschädigungen.*

.) λέγωντας· ὑπομονῆς ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ μα τοῦ Θεοῦ ποιήσαν-κομίσησθε τὴν ἐπαγγε-

(Hebr. X, 36.): Patientia vobis opus est, ut voluntatem Dei peragentes promissam mercedem reportetis.

'Ερώτησις λς'.

ρᾶγμα εἶναι ἡ ἀκηδία ἢ ὁ ὄκνος;

'π. 'Η ἀκηδία εἶναι μία ιότης καὶ ἀμέλεια διὰ σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τὴν ιον, διὰ τὴν ὁποῖαν ιειαν ὁ ἄνθρωπος λυπεῖ- καὶ ἀγανακτεῖ διὰ τὸ ν, ὁποῦ μέλλει νὰ κά- διατὶ φεύγει τὸν κόπον ρὸς τὸ ἀγαθὸν συμβαλ- ινον. 'Εναντίον τῆς ὀ- ς γράφωντας ὁ 'Από- ος ('Εβρ. ς'. ιβ'.) λέγει ο· ἵνα μὴ νωθροὶ γένη- μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πί- ος καὶ μακροθυμίας ονομούντων τὰς ἐπαγ- ας. Τοῦτο καὶ ὁ Σω- ἡμῶν ἑρμηνεύων λέγει ατθ. κέ. κς'.) πρὸς τὸν ρὸν ἐκεῖνον δοῦλον· πο- δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ ᾔ- , ὅτι θερίζω ὅπου οὐκ ἔ- ρα, καὶ συνάγω ὅθεν ιεσκόρπισα· καὶ κατω- ο· (ςίχῳ λ'.) καὶ τὸν ειον δοῦλον ἐμβάλλετε[1]) τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ουγμὸς τῶν ὀδόντων.

Quaestio XXXVI.

Cujusmodi res est socordia et torpor?

Resp. Socordia est frigus et negligentia in procuranda aeterna animae salute. Unde evenit, ut cum gemitu et stomacho homo agat, quidquid boni acturus est. Fugit enim laborem, qui ad bonum perficiendum conducit. Contra quod vitium ita scribit Apostolus (Hebr. VI, 12.): Ne segnes sitis, sed potius imitatores eorum, qui per fidem et patientiam hereditatem obtinuerunt promissionum. Idem exponens Servator noster, torpidum illum et ignavum servulum hoc modo alloquitur (Matth. XXV, 26.): Serve nequam et piger, sciebas quod metam, ubi non seminavi, et colligam illinc, ubi non sparsi. Et inferius (v. 30.): Inutilem istum servulum ejicite in tenebras exteriores, ubi erit ejulatio et stridor dentium.

---

1) In nostro N. T. est ἐκβάλλετε, vel ex Griesbachii tempore λετε. Nolui vero hunc textum mutare, quo jam, qui ad marg. sit, offensus fuit. Exstat enim lect. ἐμβάλλ. in germ. I. teste sbachio.

'Ερώτησις λζ'.

Ποῖα ἁμαρτήματα γεννοῦνται ἀπὸ τὴν ἀκηδίαν;

'Απ. 'Εκούσιος ἔκλυσις, πρόφασις τῆς ἁμαρτίας, σκάνδαλον, θρύψις, ὑποψία [1]), καὶ ἄλλα ὅμοια τούτοις. Εἰς τοῦτο τὸ ἁμάρτημα ἀντίκειται ἡ ἀρετὴ τῆς προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας, πρὸς τὴν ὁποῖαν ὁ Χριστὸς παρακινῶντας (Ματθ. κέ. ιγ'.) λέγει οὕτω· γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· καὶ ὁ 'Απόστολος (ά. Πετ. έ. ή.) λέγει· νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν, τίνα καταπίῃ, ᾧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει.

Quaestio XXXVII.

Quaenam peccata nascuntur de socordia?

Resp. Dissolutio voluntaria, praetextus peccandi, scandalum, vita voluptaria, insolentia aliaque his gemina. Huic vitio adversatur virtus attentionis et exsomnis industriae. Ad quam ita cohortatur Christus (Matth. XXV, 13.): Vigilate igitur, quoniam nescitis diem et horam, qua Filius hominis venturus est. Et Apostolus ait: (I Petr. V, 8.): Sobrii estote, vigilate, quoniam adversarius vester, diabolus, tanquam leo rugiens, obambulat quaerens, quem deglutiat; cui resistite confirmati in fide.

'Ερώτησις λή.

Ποῖα εἶναι τὰ ἁμαρτήματα τὰ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα;

'Απ. 'Η πολλὴ καὶ ἄτοπος πεποίθησις εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ· ἡ ἀπόγνωσις ἤγουν τὸ νὰ μὴ θαῤῥῇ τινὰς εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡ ἀντιλογία εἰς τὴν φανερὰν καὶ κεκυρωμένην ἀλήθειαν· καὶ ἡ

Quaestio. XXXVIII.

Quaenam sunt peccata, quae in Spiritum sanctum committuntur?

Resp. Nimia et absurda in gratiam Dei fiducia, itemque desperatio; quando quis misericordiae divinae penitus diffidit; contradictio contra manifestam ac constabilitam veritatem at-

---

1) Non ausus sum vulg. mutare, modo intelligamus de *suspicione ignavi*, in quam cuncti incurrunt. Consentit Frischius, qui vertit: *böser Wahn.* Latinus interpres non bene reddidit. Conj. marginis ὑπεροψία non commendabilis; *contemtus* enim non ex ignavia.

: τῆς ὀρθοδόξου πί-
ῶν Χριστιανῶν.

que inficiatio Orthodoxae Christianorum fidei. [1])

ρώτησις λθ'.

ι ἡ πολλὴ πεποίθησις
ν χάριν τοῦ Θεοῦ;

Quaestio XXXIX.

Quaenam est nimia fiducia in gratiam Dei?

Ἡ πολλὴ πεποίθησις
πολὺ θάῤῥος, ὁποῦ
ἂς εἰς τὴν εὐσπλαγ-
οῦ Θεοῦ, ὅταν ἐλπί-
ἁμαρτάνωντας δὲν
ῦ κρατήσειν ὁ Θεὸς
ριν του μήτε θέλει
ωρήσει. Καὶ μὲ τὸν
τοῦτον ὀλιγωρεῖ τὴν
δικαιοσύνην. Καὶ
ἰς τοῦτο τὸ σφάλμα
ται, ἂς ἀκούσουσι
οστόλου, ὁποῦ τοὺς
ι, (Ῥωμ. β'. δ'.) λέ-
τοῦ πλούτου τῆς
ητος αὐτοῦ καὶ τῆς
καὶ μακροθυμίας
ονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι
τὸν τοῦ Θεοῦ εἰς με-
σε ἄγει; κατὰ δὲ
ληρότητά σου καὶ
ητον καρδίαν θη-
ις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν
ργῆς καὶ ἀποκαλύ-
καιοκρισίας τοῦ Θε-
ιοῦτοι εἶναι ἐκεῖνοι,
οι ἀποκοτοῦσι καὶ
παῤῥησίᾳ· ὅταν θέ-
εὸς, σώζομαι· καὶ
ν θέλῃ, χάνομαι.

Resp. Nimia isthaec fiducia est temeraria quaedam confidentia, quam quis de misericordia Dei sibi sumit. Nimirum dum sperare audet, Deum gratiam suam quamvis perseveranti in flagitiis non occlusurum, nec poenam ab ipso repetiturum; eoque modo divinam justitiam flocci non facit. Hoc gravissimo errore qui conflictantur, audiant illi sane Apostolum, ita eos edocentem (Rom. II, 4.): Aut divitias bonitatis illius et tolerantiae et lenitatis contemnis? ignorans hanc Dei bonitatem te ad poenitentiam invitare? Tu vero pro duritia tua cordisque impoenitentia iram tibi ipsi coacervas in die irae et revelationis justi judicii Dei. De hoc genere illi sunt, quos effreno ore palam dictitare non pudet: Deo ita volente, salvus ero; non volente, pereo. Eoque omnem emen-

---

ischius ad finem resp. haec addit: *In andern werden auch unden: Hass gegen die geistlichen Güter, welche der von Gott empfängt. Verharrung in Sünden und Veral- Bösen. Hindansetzung der Busse bis an den Abschied m Leben.* Quae quidem docent, Slavica aliquando retractata ta fuisse. Illa, quae in textu gr. sunt, videntur antiquiora; ischio memorata et aptiora et a docto homine multo post nis loco adjecta.

Διὰτὸ ὁποῖον καθόλου δὲν ἐπιμελοῦνται νὰ διορθωθοῦσι[1]*), μὰ ὀλιγωροῦντες καταφρονοῦσι τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τους· τοὺς ὁποίους ἡ ἁγία Γραφὴ νουθετᾷ λέγουσα (Ματθ. ιη΄. ιδ΄.)· οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων. Καὶ διὰ τοῦ προφήτου (Ἰεζ. λγ΄. ιά.) φησὶν ὁ Κύριος· ζῶ ἐγὼ, λέγει ἀδωναὶ*[2]*) Κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν αὐτόν. Καὶ εἰς ἄλλον τόπον (ά. Τιμ. β΄. δ΄.) λέγει ὁ Ἀπόστολος· τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὃς θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Ὁμοίως σφάλλουσι καὶ ἐκεῖνοι, ὁποῦ μὲ μόνην τὴν πίστιν χωρὶς καλὰ ἔργα ἐλπίζουσι νὰ κληρονομήσουσι τὴν αἰώνιον ζωήν.*

dandae vitae curam abjiciunt, animarumque suarum salutem exitiabili securitate negligunt. Cujusmodi homines his verbis sacra Scriptura ad frugem revocat (Matth. XVIII, 14.): Non est voluntas coram Patre vestro coelesti, ut unus aliquis pusillorum istorum pereat. Et per Prophetam pronunciat Dominus (Ezech. XXXIII, 11.): Ut vivo ego, inquit Adonai, Dominus, non volo mortem peccatoris, praequam ut convertat sese impius de via sua et vivat. Tum alio loco Apostolus (I Tim. II, 4.): Nam hoc bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui cunctos homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire. Pariter et illi in errore versantur, qui sola fide, sine bonis operibus, vitae aeternae hereditatem adituros se sperant.

Ἐρώτησις μ΄. — *Quaestio* XL.

Τί πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀπόγνωσις διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν;

Quid rei est desperatio divinae misericordiae?

Ἀπ. Ἡ ἀπόγνωσις εἶναι

Resp. Desperatio est

---

1) Vulg. praebet monstrum formae: *διορθωτοῦσι*, quod nullo loco exstare puto. Litera *θ* pro *τ* injecta tum conjunctiv. habemus, quem conj. *νὰ* praegr. fere quaerimus, tum signif. med., sine qua locus vacillat. 2) Non est in LXX. edit. Totus locus libere redditus. In loco 1. Timoth. mox citato alius verborum ordo in N. T.

υσπιστία [1]) διὰ τὴν εὐ-
γχνίαν τοῦ Θεοῦ, ὁποῦ
ὁ ἁμαρτωλὸς ὑπολαμ-
ντας κακῶς, πῶς διὰ
ιαρτήματα, ὁποῦ ἔκα-
ἢ διὰ τὰ καλὰ, ὁποῦ
ιαμεν, ὁ Θεὸς δὲν θέ-
οῦ συγχωρήσειν, ἢ δὲν
έλει βάλει εἰς τὴν χά-
ου· λογιάζωντας πῶς
ἡ ἀνθρωπίνη πονηρία
σεύει τὴν ἐλεημοσύνην
Θεοῦ· καθὼς (Γεν. δ'.
εἶπεν ὁ Κάϊν· μείζων
ία μου τοῦ ἀφεθῆναί
Καὶ ἡ τοιαύτη μεγάλη
ρημία ὠνείδιζε πολλὰ
είαν ἐλεημοσύνην καὶ
ότητα. Διὰ τοῦτο δὲν
ι τινὰς ἂν εἶναι καὶ
ωμένος ἀπὸ βαρυτά-
ἁμαρτίαις, νὰ ἀπελπί-
ποτὲ ἀπὸ τὴν ἄπειρον
Θεοῦ φιλανθρωπίαν·
ιούμενος τὸν ἄσωτον
ὸν ὁποῖον μετανοήσαν-
έξατο μὲ ἱλαρώτατον
ωπον καὶ καρδίαν· μὲ
τοῖον πρᾶγμα ἐδίδα-
ίχι μόνον ἑπτὰ φοραῖς
Θ. ιή κβ'.) νὰ συγχω-
εν τοῦ ἀδελφοῦ μας,
θέλει σφάλει εἰς ἡμᾶς,
ἐπιστρέφῃ, ἀλλ' ἕως
ηκοντάκις ἑπτὰ τῆς ἡ-
. Καὶ διὰ τοῦ προ-
ι (Ἰωήλ. β'. ιβ'.) λέγει·
οάφητε πρός με ἐξ ὅλης

diffidentia in misericordiam Dei, inde apud peccatorem oborta, quod perperam existimat, ob facinora a se perpetrata aut bona opera praetermissa nolle Deum veniam sibi concedere in gratiamque sese recipere, et humanam malitiam improbitatemque divinam misericordiam propemodum superare autumat; sicuti dicebat Cainus (Gen. IV, 13.): Major est culpa mea, quam quae remittatur mihi. Quae immanis profecto blasphemia divinae misericordiae bonitatique summam maximamque contumeliam imposuit. Quapropter quamvis gravissimis quisquam onustus atque coopertus sceleribus sit, minime tamen committere debet, ut de immensa Dei erga genus humanum clementia diffidentius desperantiusque sentiat; sed filii luxu perditi secum reputet exemplum, quem resipiscentem laetissimo vultu ac pectore pater coelestis excepit. Quo ipso luculenter ostendit, non solum septies veniam nos fratri, in nos quidpiam delinquenti delictique sui poenitentiam agenti, dare debere; sed vel septuagies septies quotidie (Matth. XIIX, 22.). Idem per Prophetam dicit (Joël. II,

---

[1] Vulg. δυσπιτία, quae quid sibi velit, nemo ne auguretur qui-
Δυσπιστία conj. marginalis est, quam reddit Frischius, in Sla-
em se invenisse, indicans: *ein Unglaube* wegen der Barmher-
Gottes.

τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ ἐν νηστείᾳ, (καὶ ἐν σάκκῳ [1])) καὶ ἐν κλαυθμῷ, καὶ ἐν κοπετῷ. Καὶ διαῤῥήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν, καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν· ὅτι ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ἐστὶ, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις.

12.): Convertimini ad me ex toto corde vestro, et in jejunio (et in sacco) et in fletu et in planctu. Et discindite corda vestra, non autem vestimenta vestra; et convertimini ad Dominum, Deum vestrum; quoniam misericors et mitis est, lentus ad iram et multa miseratione et poenitens de malis.

Ἐρώτησις μά.

Τί εἶναι ἡ ἀντιλογία ἢ τὸ πεῖσμα, ὁποῦ κάνει τινὰς εἰς τὴν φανερὰν ἀλήθειαν;

Ἀπ. Τὸ πεῖσμα ἢ ἡ ἀντιλογία ἐναντίον τῆς γνωρισμένης καὶ βεβαιωμένης ἀληθείας εἶναι μία ἁμαρτία, ὁπόταν τινὰς γνωρίζει μὲ ἀκρίβειαν τὸ καλὸν, μὰ διὰ νὰ ἁμαρτάνῃ μὲ περισσοτέραν ἄδειαν, τὸ πολεμεῖ μὲ πεῖσμα, μὲ λόγον καὶ ἔργον, ἀνθισταμένης τῆς συνειδήσεώς του. Διὰ τοὺς πράττοντας τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα (Ῥωμ. ά. ιή.) λέγει ἡ Γραφή· ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων. Τὸ ὅμοιον ἁμαρτανουσι καὶ ἐκεῖνοι, ὁποῦ τὰ ἀγαθὰ ἔργα τοῦ πλησίον τὰ διαβάλλουσι, λέγοντες, τὰ νὰ μὴν εἶναι ἐκ Θεοῦ· καθὼς οἱ Φαρισαῖοι καὶ Ἰουδαῖοι ἐκάνα-

Quaestio XLI.

Quid est contractio aut pervicacia, quam quis in manifestam veritatem committit?

Resp. Haec pervicacia aut contradictio contra compertam et constabilitam veritatem est peccatum ejusmodi, nempe, quando quod bonum rectumque est, pulchre accurateque tenet quisquam; verum ut majore securitate peccet, dictis factisque, quamquam repugnante conscientia, pertinacissime illud oppugnat. De iis, qui hoc modo peccant, ita loquitur Scriptura (Rom. I, 18.): Manifestatur enim ira Dei de coelo super omnem impietatem et injustitiam hominum, qui veritatem in injustitia detinent. Consimilem illi errorem errant, qui bona opera proximi sui per calumniam traducunt, negantes ea a Deo profecta esse, quemadmodum cum Christo

---

1) Verba inclusa non sunt apud LXX. interprett. Paullo post pro ἐπιστρέψατε legitur apud hos ἐπιστράφητε.

τὰ τοῦ Χριστοῦ· ὅταν
ιε τὰ ἀκάθαρτα πνεύ-
λόγῳ καὶ ἐθαυματούρ-
Εἰς τὴν αὐτὴν ἁμαρ-
εὑρίσκεται καὶ ἐκεῖνος,
φθονεῖ εἰς τὸν πλησίον
ιὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ·
κεῖνος, ὁποῦ δὲν διδά-
οὺς ἀμαθεῖς τὰ ἄρθρα
τίστεως διὰ τὴν πονη-
του· τὸ ὁποῖον πάθος
Χριστὲ βασιλεῦ, ἐκρί-
¹) τὸ ἀπὸ τὰς καρδίας
ον τῶν καθολικῶν καὶ
δόξων Χριστιανῶν. Τὸ
πρέπει νὰ νοῆται καὶ
κείνους, ὁποῦ ἐπιγρά-
ιν εἰς ὑπόκρισιν τὴν
ιειαν καὶ τὰς λοιπὰς ἀ-
εργίας, ὁποῦ εἶναι καρ-
οῦ ἁγίου Πνεύματος.
δὲ εἰς τοῦτο ἁμαρτά-
: καὶ ὅσοι τὴν πίστιν
Χριστοῦ ἀρνοῦνται, κα-
(Ματθ. ί. λβ'.) εἰρη-
ν· πᾶς ὅστις ὁμολογή-
ν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν
ώπων, ὁμολογήσω κά-
ν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ
ρός μου τοῦ ἐν οὐρα-
Ὅστις δ' ἂν ἀρνήση-
με ἔμπροσθεν τῶν ἀν-
των, ἀρνήσομαι αὐτὸν
ὼ ἔμπροσθεν τοῦ Πα-
τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Pharisaei et Judaei agebant, ubi impuros spiritus verbo illum expellere et miracula patrare viderent. Eidem peccato obnoxius tenetur, et qui proximo concessam a Deo gratiam invidet, et qui pietatis ignaros, ex mera animi malitia, religionis Christianae capita docere negligit. Quam tu Rex Christe pestem de pectoribus omnium Catholicorum et Orthodoxorum Christianorum, radicitus evelle. Par idemque de iis judicium esto, qui pietatem veram et cetera bene recteque facta opera, qui Spiritus sancti fructus sunt, in censum fictae simulationis referunt. Hoc et illi errore capti sunt, qui sacramentum Christi fidemque exuunt, quemadmodum dictum est (Matth. X, 32.): Omnis qui confitetur me coram hominibus, illum et ego confitebor coram Patre meo, qui in coelis est; sed qui me inficiatur coram hominibus, illum item ego coram Patre meo, qui in coelis est, inficiabor.

) Correxi e marg. vulg. ἐῤῥίζωνε, quod nullum verbum est.
ero justa posteriorum Graecorum forma, ut ex φανερόω φανε-
, ex ἐλευθερόω ἐλευθερώνω p. 33. ex τυπόω τυπώνω q. 47.
sunt. Art., qui sequitur, quum sit pro demonstrat., insignivi ac-
, ut paullo ante feci in verbis: λέγοντες τὰ νὰ μὴν εἶναι.

Ἐρώτησις μβ'.

Ποῖα ἁμαρτήματα εἶναι ἐκεῖνα, ὁποῦ κράζουσιν ἐκδίκησιν ἀπὸ Θεοῦ συνεχέστερον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον;

Ἀπ. Ταῦτα· ὁ θεληματικὸς φόνος, περὶ οὗ ἡ ἁγία Γραφὴ (Γεν. δ'. ί.) λέγει· φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με ἐκ τῆς γῆς. Ἔπειτα τὸ ἔργον τῶν Σοδομιτῶν, καθὼς (Γεν. ιή. κ'.) λέγει ὁ Κύριος· κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομώῤῥας[1]) πεπλήθυνται πρὸς με· καὶ αἱ ἁμαρτίαι αὐτῶν μεγάλαι σφόδρα. Καταβὰς οὖν ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἵνα γνῶ. Ὁμοίως καὶ ἡ τῶν πτωχῶν καὶ χηρῶν καὶ[2]) ὀρφανῶν ἐπήρεια· καὶ ἡ ἀποστέρησις τῆς πλερωμῆς τῶν ἐργατῶν, κατὰ τὴν Μαλαχίου (κεφ. γ'. έ) προφητείαν· καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τοὺς φαρμακοὺς, καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισθωτοῦ, καὶ καταδυναστεύοντας χήρας[3]) καὶ κονδυλίζοντας ὀρφανούς· καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προσηλύτου,

Quaestio XLII.

Quaenam ea peccata sunt, quae divinam vindictam frequentius in hoc mundo exposcunt?

Resp. Haec ipsa: Homicidium consulto consilio commissum, de quo sic habet Scriptura (Gen. IV, 10.): Vox sanguinis fratris tui ad me de terra clamitat. Dein flagitium Sodomitarum, dicente Domino (Gen. XVIII, 20.): Clamor Sodomorum et Gomorrhae multiplicatus est apud me; et eorum peccata nimis magna sunt. Descendam igitur visamque, si secundum clamorem, qui ad me pervenit, omnia illic patrantur; sin autem non, ut certo sciam. Eodem modo et pauperum viduarumque ac pupillorum vexatio et defraudatio pactae operarum mercedis; secundum Prophetiam Malachiae (III, 5.): Et accedam ad vos in judicio, et ero testis velox adversus veneficos et adulteras, et qui per nomen meum pejerant, et qui mercedem mercenarii intervertunt, et qui potentia sua opprimunt viduas et orphanos pugnis contundunt, et qui judicium peregrini per-

---

1) Scribitur in LXX et in N. T. *Γομόῤῥα*. Nescio an. quae hic est scribendi ratio, rectius se habeat, si hebr. vocabuli rationem teneamus. 2) Liberavi *καὶ* e parenthesi, quae ante fuit. 3) Apud LXX. *χήραν*, a quibus etiam ante *κονδυλίζοντας* art. *τοὺς* repetitur.

τοὺς μὴ φοβουμένους
ἔγει Κύριος παντοκρά-
Καὶ εἰς τοῦτα ἠμπο-
εν νὰ προσθέσωμεν καὶ
ὀλιγωρίαν καὶ ἀχαρι-
τὴν πρὸς τοὺς πατέ-
ῶς (Ἐξ. κά. ιέ.) φησὶν
αφή· ὅς τύπτει πατέρα
τέρα αὐτοῦ, θανάτῳ
τούσθω. Ὁ κακολογῶν
α αὐτοῦ ἢ μητέρα αὐ-
θανάτῳ τελευτάτω [1]).

vertunt, et qui numen meum non metuunt; ait Dominus omnipotens. His addere licet neglectionem parentum animumque in illos ingratum, prout dicit Scriptura (Exod. XXI, 15.): *Qui patrem aut matrem pulsat, morte moriatur. Qui patri suo maledicit aut matri suae, morte moriatur.*

Ἐρώτησις μγ΄.

ν εἶναι τὸ μὴ πρὸς θά-
νατον ἁμάρτημα;

. Ἁμαρτία ἡ μὴ πρὸς
τον, ἡ ὁποία καὶ συγ-
στὴ παρά τισιν ἄλλοις
ἔζεται, εἶναι ἐκείνη,
ποῖαν οὐδένας ἄνθρω-
ἠμπορεῖ νὰ φύγῃ ἔξω
τὸν Χριστὸν καὶ τὴν
ένον Μαρίαν. Μὰ δὲν
στερεύει ἀπὸ τὴν χάριν
θεοῦ· μήτε μᾶς καθυ-
λλει εἰς τὸν αἰώνιον θά-
ν. Περὶ τῆς τοιαύτης
ντίας (ά. Ἰωαν. ά. ή.)
ἡ Γραφή· ἐὰν εἴπω-
ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχο-
αυτοὺς πλανῶμεν, καὶ
ήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.
ων τῶν ἁμαρτιῶν ἀ-
ὸς οὐκ ἔστι· μὲ ὅλον
ἐκεῖνα λέγονται κυ-
τοιαῦτα, ὅσα δὲν περι-
ίζονται εἰς τὰ θανά-
Καὶ τοῦτα δὲν πρέ-
τινὰς νὰ τὰ ὀλιγωρᾷ
νὰ μὴν τὰ διορθώνῃ·
στα καθ᾽ ἑκάστην ἡμέ-

Quaestio XLIII.

Quod est peccatum non mortale?

Resp. Peccatum non ad mortem, quod et *veniale* aliis quibusdam nominatur, illud est, quod homo natus evitare nemo potest; praeterquam Christus et virgo Maria. Non adimit illud vero nobis gratiam Dei, nec morti aeternae reos addicit. De hoc peccato ita docet Scriptura (1 Jo. 1, 8.): *Si dixerimus, nos peccatum non habere, nosmet ipsos decipimus, et veritas non est in nobis.* Delictorum istorum [2]) nullus quidem numerus iniri potest. Verumtamen ea proprie huc referuntur, quaecunque numero mortalium non inclusa sunt. Neque vero haec cuiquam flocci pendenda atque inemendata abire sinenda sunt; immo vero singulis diebus,

---

[1]) In LXX. editt.: τελευτήσει θανάτῳ. 2) Norm. *horunce.*

ραν ὑπαγένωντας εἰς τὸ κραββάτι, νὰ τὰ λογιάζῃ τὴν νύκτα, μαζὶ καὶ μὲ τὰ ἄλλα νὰ κλαίῃ πρὸς τὸν Θεὸν, κατὰ τὸν Ψαλμῳδὸν, ὁποῦ (Ψαλ. δ΄. ε΄. [1]) λέγει· ἃ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε. Καὶ (Ψαλ. ς΄. ζ΄.)· λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω. Καὶ νὰ ζητᾷ συγχώρησιν μὲ ταῖς πρεσβείαις τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων· διατὶ εἶναι μισητὰ καὶ αὐτὰ ἐνώπιον τῆς θείας δόξης, κατὰ τὴν Γραφὴν (Παροι. ιε΄. κς΄. [2]) τὴν λέγουσαν· βδέλυγμα Κυρίῳ λογισμὸς ἄδικος. Καὶ ἂν δὲν διορθώνουνται καὶ αὐτὰ μὲ τὴν μετάνοιαν, ἀνοίγουσι τὸν δρόμον πρὸς τὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα· καὶ φέρνουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ψυχρότητα καὶ ἀμέλειαν καὶ ὀλιγωρίαν εἰς τὸ νὰ πληρώνουν [3]) τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

dum cubitum itur, per nocturnam quietem, in memoriam illa revocari, et una cum reliquis ad Deum defleri oportet, docente sacro Vate (Ps. IV, 5.): Quae dicitis in cordibus vestris, (ob ea) in cubilibus vestris compungimini. Et (Ps. VI, 6.): Lavabo per noctes singulas lectum meum; lacrimis meis stratum meum irrigabo. Quorum item gratiam sibi fieri rogabit, intercedente sancta Deipara ceteroque Sanctorum choro. Nam et haec ipsa sane quam odiosa in conspectu divinae Majestatis sunt, teste Scriptura (Prov. XV, 26.): Abominatio Domino est injusta cogitatio. Quae nisi sincera poenitentia emaculata fuerint, mortalibus peccatis aditum patefaciunt, pietatem hominis refrigerant eumque negligentem et segnem ad mandata Dei capessenda reddunt.

Ἐρώτησις μδ΄.

Εἶναι τάχα τινὰς τρόπος, με τὸν ὁποῖον τινὰς γίνεται κοινωνὸς ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων;

Ἀπ. Τὰ ἀλλότρια σφάλματα τότε μετέχομεν, ὁπό-

Quaestio XLIV.

Estne modus quispiam, quo alienorum criminum consors quis fiat?

Resp. Alienae tum noxae participes sumus, quum

1) Norm. ς΄. ζ΄. 2) Receptam κζ. ιέ., quam etiam retulit interpres, correxi. Enata est e numerorum immutatione. 3) Intactum reliqui, quamquam suadente marg. πληρώνῃ. Illud enim pro infinit. facile ferri potest tamquam verbi πληρωνόω.

παρακινοῦμεν [1]) τινὰ ὁ νὰ σφάλῃ, μάλιστα ον, ὁποῦ δὲν ἠμπορεῖ ηθηθῇ παρὰ ἀπὸ ἐμᾶς, ἰς ἡμᾶς ἀποθέτει ὅλην ἡν ἐλπίδα. Τοιοῦτοι ἐκεῖνοι οἱ πνευματικοὶ, ἀφήνουσι τὸν ἄνθρωνὰ ζῇ ἀκολάστως ἔξω τὰς θείας ἐντολὰς καὶ κλησιαστικὰς παραδόμοίως καὶ οἱ δεσπόται, παρακινοῦσιν εἰς τὸ ' τοὺς δούλους τους, ἄνδρες τὰς γυναῖκας οἱ πατέρες τοὺς υἱούς οἱ διδάσκαλοι τοὺς τάς τους· ὅταν τοὺς ουσιν εἰς ἐλευθερίαν νὰ λουσι. Πάντες οἱ τοιοῦλ [2]) ὅμοιοι θέλουσι δώόγον τῷ Θεῷ ἐν ὥρα ισεως, δι' ἐκείνους, όχασιν ὑποκάτω εἰς τὴν νησίν τους. Διὰ τοῦτο λος νουθετῶντας ἔλεί. Τιμ. έ. κβ'.) εἰς τὸν εον· χεῖρας ταχέως ἐπιτίθει, μηδὲ κοιἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις· ὸν ἁγνὸν τήρει.

ad peccandum quempiam illicimus. Maxime si ejusmodi homo sit, qui nostris auxiliis consiliisque unice sustentetur, suamque spem omnem in nobis repositam habeat. Cujusmodi illi patres spirituales sunt, qui flagitiosam homini vitam contra divina praecepta atque ecclesiasticas traditiones agere permittunt. Pariter et heri, quando ad scelera committenda servos instigant; aut mariti conjuges, parentes liberos, magistri discipulos; dum nimirum illis suo arbitratu vivendi itemque peccandi potestatem faciunt. Hi omnes et horum similes severam Deo rationem die judicii de iis reddent, quos disciplinae et directioni suae commissos habuerunt. Quamobrem ita Timotheum suum monet Paulus (I Tim. V, 22.): Manus cito cuiquam ne imponas, neque participes aliena peccata. Temet ipsum purum serva.

Ἐρώτησις με'.

οῖον ἄλλον τρόπον μεομεν τὰς ἁμαρτίας τῶν ων;

. Ὁπόταν τινὰς δίδει ιὴν εἰς ἄλλους τοῦ ἁίνειν, μὲ τίποτες σκάν-

Quaestio XLV.

Quo alio modo in societatem alienorum criminum incidimus?

Resp. Quando quis caussam peccandi aliis praebet, sive scandalo quopiam

---

[1]) Correxi e marg. Vulg. παρακοινοῦμεν, quod fortasse ex eo rtum, quod de μετέχειν agitur. An legendum παρακινῶμεν? eci paullo post. Cfr. Qu. 45. 2) Adjec. e marg. καὶ, ut itiorum generibus ac partibus responderet.

σαλον παρακινητικὸν ἁμαρτίας, ἢ μὲ νεῦμα, ἢ μὲ λόγια ἄσεμνα, ἢ ἐπαινῶντας τὸ κακόν, ἢ κατηγορῶντας τὰ καλὰ ἔργα. Ἐδῶ ἀκόμι ἠμπορεῖ νὰ μετρηθῇ ὅποιος μὲ τὴν θέλησίν του παροξύνει τινὰ εἰς θυμόν, ἢ δὲν ἐμποδίζει τὸ κακὸν ὅσον δύναται, ἢ δὲν νουθετεῖ κατὰ τὸ χρέος του. Καθ' ἕνας ἀπὸ τούτους γίνεται μέτοχος τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἄλλου.

ad peccandum invitante, sive nutu, sive verbis indecoris, sive commendatione vitiorum virtutumque vituperatione. His haud immerito annumeretur, qui sua sponte alium ad iram concitat; aut qui vitio pro sua virili parte non obviam it; aut ex officii sui ratione non commonefacit et increpat. Horum quilibet alieni flagitii culpam contrahit.

Ἐρώτησις μϛ'.

Ἐπειδὴ καὶ ἐῤῥέθεκε περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν, ζητῶ νά μου εἰπῇς καὶ περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

Ἀπ. Αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι δέκα, μὰ εἰς αὐταῖς περιέχονται καὶ ἄλλα πράγματα.

Quaestio XLVI.

Porro quoniam de virtutibus et vitiis satis dictum est, peto, ut de praeceptis Dei sermonem mecum instituas.

Resp. Praecepta Dei numero decem sunt, quibus etiam et alia quaedam continentur.

Ἐρώτησις μζ'.

Ἀλλὰ αἱ ἐντολαὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου ἐπληρώθησαν;

Ἀπ. Αἱ ἐντολαὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ὁποῦ ἦσαν διὰ ταῖς τελεταῖς καὶ μυστήρια, καὶ ἐπροτυπώνασι τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, ὅλαις ἐκείναις ἐπεράσασι· καὶ καθὼς ἡ σκιὰ παραχωρεῖ, τῆς ἀληθείας ἐλθούσης, τέτοιαις λογῆς καὶ ἐκεῖναι παρῆλθον· καὶ οἱ Χριστιανοὶ δὲν χρεωστοῦσι νὰ ταῖς πληρώσουσι. Μὰ ἐκεῖναὶ αἱ ἐντολαὶ, ὁποῦ ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ νὰ φυλάτ-

Quaestio XLVII.

At vero praecepta veteris legis dudum impleta sunt?

Resp. Praecepta Veteris Testamenti, quae de caeremoniis ac mysteriis erant Christique opera adumbrabant, ea jam omnia praeterierunt, et veluti umbra, veniente vero corpore, recedit; sic et illa jam transierunt, nec teneri praestarique a Christianis debent; sed quae ad observatio-

ἡ πρὸς Θεὸν καὶ πλησίον ἀγάπη, νον εἶναι χρέος νὰ φυνται ἀπὸ τοὺς Χριὺς, μὰ καὶ μὲ περισν ἀκρίβειαν καὶ τετα, παρὰ ὁποῦ ἐφυντο ἀπὸ τοὺς Ἰσραητοῦ παλαιοῦ νόμου· περισσότεραις εὐεργεμεθέξαμεν ἡμεῖς ἀπὸ εὸν, καὶ χωρὶς κἂν σύγκρισιν ἀπελάβομεν ἱριν τοῦ ἁγίου Πνεύδιὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Χριστοῦ, παρὰ ἐκεῖΔιὰ τοῦτο πρέπει νὰ σεύουσιν αἱ ἀγαθοερἡμῶν τὰς τῶν Ἰουπράξεις· κατὰ τὸ ϑ. έ. κ΄.) εἰρημένον· ἐὰν ισσεύῃ ἡ δικαιοσύνη πλεῖον τῶν Γραμματαὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ ητε εἰς τὴν βασιλείαν ρανῶν. Ὁμοίως (ςίχῳ ἠκούσατε ὅτι ἐῤῥέθη ρχαίοις· οὐ φονεύὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοται τῇ κρίσει. Ἐγὼ ω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀρνος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ νοχος ἔσται τῇ κρίσει· ν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐκά, ἔνοχος ἔσται τῷ ιῳ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ μωοχος ἔσται εἰς τὴν γέενῦ πυρός. Τὸ αὐτὸ ρὶ ἄλλων τινῶν λέγει ἴδιον τόπον. Ὅλαι αἱ ἐντολαὶ πρέπει νὰ τωνται, ὁποῦ ἀποβλέπρὸς τὴν εἰς Θεὸν καὶ λησίον ἀγάπην· διατὶ ταῖς ταῖς δύο ἐντολαῖς

nem caritatis Deo proximoque debitae, praecepta pertinent; non observanda duntaxat Christianis sunt, sed accuratius etiam perfectiusque omnino observanda, quam ab antiquae legis Israëlitis observata fuerunt. Quippe ut majoribus atque excellentioribus beneficiis nos a Deo cumulati sumus; et ultra omnem comparationis modum prae illis gratiam Spiritus sancti per Dominum nostrum Iesum Christum accepimus: ita pariter excedant oportet bona opera nostra actiones Judaeorum; quemadmodum dictum est (Matth. V, 20.): Nisi abundabit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisaeorum, non poteritis ingredi in regnum coelorum. Similiter (v. 21.): Audivistis, quod dictum sit veteribus: ne occides. Quisquis autem occiderit, tenebitur judicio. At ego dico vobis, quod quicunque temere irascitur fratri suo, tenebitur judicio. Quisquis vero dixerit fratri suo raka, tenebitur Synedrio. Quisquis autem dixerit stulte, tenebitur Geenna ignis. Idem et de aliis quibusdam eodem loco adstruitur. Servanda igitur sunt praecepta omnia, quae caritatem in Deum et proximum spectant; siquidem duobus istis praeceptis Lex omnis et Prophe-

ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται· ὡς (Ματϑ. κβ'. λζ') φησὶν ὁ Κύριος· ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεὸν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.

Ἐρώτησις μη'.

Πῶς εἶναι δέκα αἱ ἐντολαὶ, ὁποῦ ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν δύο μόνας ἐβεβαίωσεν;

Ἀπ. Αἱ δύο αὗται ἐντολαὶ εἶναι γενικώτεραις καὶ ἀρχοειδέστεραις, εἰς ταῖς ὁποίαις ὅλαις αἱ ἄλλαις ϑεμελιώνουνται. Διὰ τοῦτο αἱ δέκα αὗται εἰς δύο πλάκας μερίζονται· καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην εἶναι ἐκτεϑειμέναι ἐκεῖναι, ὁποῦ μᾶς προστάσσουσι νὰ φυλάττωμεν τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἐκεῖναι, ὁποῦ μᾶς διδάσκουσι, μὲ τίνα τρόπον νὰ κρατοῦμεν τὴν εἰς τὸν πλησίον ἀγάπην. Λοιπὸν ὁ Χριστὸς μὲ τὰς δύο ταύτας ἐντολὰς ὅλαις ταῖς δέκα ἐπικυροῖ καὶ βεβαιώνει· καὶ περὶ τοῦ νόμου τούτου (Λουκ. ις'. ιζ'.) λέγει· εὐκοπώτερόν ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελϑεῖν, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν.

tae pendent, dicente Domino (Matth. XXII, 37.): Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo et tota anima tua et tota cogitatione tua. Hoc est primum et maximum mandatum. Secundum illi simile est: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Ex his duobus mandatis universa Lex et Prophetae pendent.

Quaestio XLVIII.

Quando vero duo duntaxat praecepta confirmavit Christus Dominus noster, quo quaeso pacto decem esse possunt?

Resp. Duo ista praecepta generaliora atque principaliora sunt, in quibus cetera omnia fundantur, eamque ob caussam decem haecce praecepta in duas tabulas distribuuntur. In priore illa proponuntur, quae dilectionem Dei observare nos jubent. In posteriore, quae docent, qua ratione dilectionem proximi tueamur. Proinde per duo ista praecepta omnia decem stabilit ac sancit Christus, qui de hac lege pronunciat (Luc. XVI, 17.): Facilius est coelum et terram praeterire, quam vel unum apiculum de lege excidere.

Ἐρώτησις μθ'.

χ εἶναι ἡ πρώτη ἐντολὴ ῆς προτέρας πλακός;

ἀπ. Ἡ πρώτη ἐντολὴ τῆς της πλακὸς ἢ πίνακος, ι (Ἐξ. κ'. β'.) ἐστιν· ἐ- εἰμι Κύριος ὁ Θεός , ἐξαγαγών[1]) σε ἐκ Αἰγύπτου, ἐξ οἴ- δουλείας· οὐκ ἔ- ταί σοι θεοὶ ἕτεροι ν ἐμοῦ.

Quaestio XLIX.

Quodnam primum tabulae prioris praeceptum est?

Resp. Primum prioris tabulae aut codicilli praeceptum hoc est (Exod. XX, 2.): Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi e terra Aegypti, e domo servitutis. Non erunt tibi Dii alii praeter me.

Ἐρώτησις ν'.

πρέπει νὰ νοοῦμεν τὴν ἐντολὴν ταύτην;

ν. Εἰς αὐτὴν τὴν πρώ- ἐντολὴν ὁ Κύριος ὁ Θεὸς αδίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἰδίαν του γνῶσιν νὰ τὸν οίζῃ, ἐπειδὴ διὰ τὸ τέ- οῦτο ἔπλασε λογικὸν τὸν ωπον, διὰ νὰ τὸν γνω- κύριον καὶ ποιητήν του, ὸν δοξάσῃ. Καὶ δὲν ἄρ- ν ἀπὸ τὴν ποίησιν τοῦ ιου νὰ εἰπῇ· ἐγώ εἰμι ὸς ὁ πλάσας κόσμον, μά· εἰμι ὁ Θεός σου ὁ ἐξα- ὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὶ τοῦτο ἦτον εἰς τοὺς αίους ἁρμοδιώτερον, άμη ἀρχὴν, νὰ τοὺς νο- τᾶ ἀπὸ πρᾶγμα και- ιον καὶ θαυμαστὸν, ὁ- ἦτον τότε ἔμπροσθεν εἰς μματά τους· ὥστε ἀπ' ι νὰ γνωρίσουσι φανε- ρα καὶ καλλιώτερα τὴν νθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, νὰ δοξάζουσι προθυμότε-

Quaestio L.

Quomodo intelligendum est hoc praeceptum?

Resp. In primo hoc praecepto tradit homini Deus propriam sui cognitionem, ut sese cognoscat. Quippe ea fini rationis compotem hominem ipse condiderat, ut ipsum pro Domino et creatore suo agnosceret ac collaudaret. Idcirco non orsus est praecepta a conditu rerum, dicens: Ego ille ipse Deus mundi opifex sum; verum: Ego sum Deus tuus, qui te eduxi e terra Aegypti. Erat enim id Judaeis convenientius ac familiarius, ut exordium ferendae illis legis ab re nova et admirabili et adhuc ante eorum oculos versante duceret; ut inde tanto clarius rectiusque Dei erga homines benignitatem perciperent; eumque i-

---

1) In editt. LXX. ὅστις ἐξήγαγον.

ρον, καὶ μόνον ἐκεῖνον νὰ δουλεύουσι. Μὲ ὅλον τοῦτο εἰς ἄλλον τόπον οὕτω περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ (Ἡσ. μέ. ιβ΄.) λέγων· ἐγὼ ἐποίησα τὴν [1]) γῆν, καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς· ἐγὼ τῇ χειρί μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν· ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἄστροις ἐνετειλάμην· καὶ ὀλίγον (ςίχῳ έ.) ἀνωτέρω· ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔτι ἔστιν [2]) πλὴν ἐμοῦ Θεός. Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην περισσότερον εἶναι χρεωφειλέται οἱ Χριστιανοὶ παρὰ οἱ Ἰουδαῖοι· ἐπειδὴ μεγαλήτερη ἐλευθερία ἐδόθηκεν ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς, παρὰ εἰς τοὺς Ἰουδαίους· ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος (Κολ. ά. ιγ΄.) ὃς ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει τὸν Ἰσραὴλ, νὰ μὴν προσκυνᾷ ἄλλον Θεὸν, μήτε ἄλλον νὰ λατρεύῃ πάρεξ τὸν μόνον Θεόν. Λοιπὸν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην περικρατεῖται ἡ ἔσωθεν καὶ ἀπὸ καρδίαν δόξα ἡ πρὸς τὸν Θεὸν, ὁποῦ γεννᾶται ἀπὸ τὸ νὰ τὸ [3]) γνωρίζῃ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια.

deo promtius concelebrarent ac solum venerarentur. Rursus alibi tamen ita de semet ipso testificatur (Jes. XLV, 12.): Ego terram feci et hominem in terra. Ego manu mea coelum firmavi. Ego astris omnibus sua mandata dedi. Et superius paullo (versu 5.): Ego Dominus Deus, et non est Deus alius praeter me. Ceterum exactiorem huic praecepto observantiam Christiani quam Judaei debemus, quoniam illustrior ampliorque nobis quam Judaeis a Domino Deo nostro indulta libertas est, dicente Apostolo (Coloss. I, 13.): Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum carissimi Filii sui, in quo habemus redemtionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum. Parte altera hujus praecepti interdicitur Israëli adoratione ac cultu alius cujusdam Dei, praeterquam veri solius. Hoc itaque praecepto interior ipsoque ex corde profecta Dei veneratio continetur, quae inde exoritur, quod Deum mens humana recte cognoscit.

---

1) Editt. LXX. omittunt art. Ante post δουλεύουσι plene intercidi. 2) Editt. LXX ἔστιν ἔτι. 3) Margo exhibet τόν. Puto neutr. τὸ spectare ad omnia praegressa. Interpres marg. lectionem reddit, nec non Frischius: *welche von einer vernünftigen Erkenntniss derselben in dem Menschen entspringt.*

'Ερώτησις να'.

ις ἁμαρτάνει εἰς τὴν ἐν-
λὴν ταύτην καὶ πῶς;

Ἀπ. Ἐναντίον τῆς ἐντο-
ταύτης σφάλλουσιν εἰς
ιτον πρῶτον μὲν ὅλοι
'οι, ὁποῦ δὲν γνωρίζου-
ῖν ἕνα Θεὸν, κατὰ τὸν
μῳδὸν τὸν (Ψαλ. νγ'.[1])
λέγοντα· εἶπεν ἄφρων
αρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι
·. Ἔπειτα δὲ σφάλλουσι
ερον ἐκεῖνοι, ὁποῦ στέ-
'ιν εἰς ἑαυτούς πολλοὺς
ὺς, εἰς τοὺς ὁποίους δί-
ι δόξαν καὶ λατρείαν,
ἰς Θεὸν ἀληθινόν· κα-
ἐποίουν οἱ Ἕλληνες.
τον σφάλλουσιν εἰς τὴν
λὴν ταύτην ἐκεῖνοι, ὁ-
παραδίδουσι τοὺς ἑαυ-
τους τῷ διαβόλῳ, ὡς
άγοι καὶ ὅσοι μεταχει-
νται τὰ ἔργα τους, ὡς
νοι, ὁποῦ βαστοῦσι τὰ
ακτὰ καὶ τοὺς χαρακ-
ες. Τέταρτον ἐκεῖνοι,
ῦ ἔχουσι τὰς δεισιδαι-
ίας, καὶ πιστεύουσιν εἰς
αῖς. Ὁμοίως καὶ ἐκεῖνοι,
ῦ εἰς ταῖς ἀσθενείαις
; μεταχειρίζουνται τὰ ψι-
ίσματα τῶν γραΐδίων[2]),
ἄλλαις δεισιδαιμονίαις
ατηροῦσι. Πέμπτον, ὅ-
τηροῦσι τοὺς οἰωνοὺς
ὅλα τὰ πράγματα. Ἐκ-
ἐκεῖνοι, ὁποῦ δὲν πιστεύ-
ιν ὀρθοδόξως ἕνα Θεὸν
ρύσει ἐν τριάδι προσώ-

Quaestio LI.

Quis hoc praeceptum transgreditur et quemadmodum?

Resp. Contra hoc praeceptum letaliter peccant primum illi omnes, qui nullam penitus divini numinis notionem habent, teste divino Cantore (Ps. LIII, 1.): Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. Deinde illi, qui sibi complures statuunt Deos, quibus perinde ac vero Deo gloriam cultumque tribuunt, uti gentes profanae faciebant. Tertio illi etiam, qui semet ipsos diabolo mancipant, ut magi; et qui illorum artibus studiisque operantur, veluti qui amuleta et characteres gestant. Quarto, qui superstitionibus dediti sunt eisque confidunt. Pariter et illi, qui morbo conflictantes carmina ac susurros anicularum adhibent aliasque observant superstitiones. Quinto, quotquot auguria et omina omnibus ex rebus captant. Sexto, qui non recta fide Deum natura unum in trinitate persona-

---

1) Norm. νβ'. 2) Reddidi vocabulo aphaereseos puncta, quae Iofm. edit. male evanuerunt.

πων. Ἕβδομον ἐκεῖνοι, ὁποῦ πλέον θαῤῥοῦσιν εἰς τὴν προμήθειαν τὴν ἐδικήν τους, παρὰ εἰς τὴν χάριν καὶ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ· ἢ εἰς τὴν σοφίαν καὶ εὐφυΐαν τους ἢ εἰς τὴν ἀνδρείαν[1]), καὶ εἰς τὸ πλῆθος ἢ μεγαλειότητα τῶν φίλων τους. Ὄγδοον, ὅσοι ἀγαποῦσι περισσότερον τοὺς ἑαυτούς τους καὶ τὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ καὶ τὰ ἄλλα πράγματα παρὰ τὸν Θεόν. Συντόμως εἰπεῖν, ἐκεῖνος ἁμαρτάνει περὶ τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὅποιος μὲ κἂν ἕνα τρόπον ἔξω ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν στένει ἄλλο τίποτες διὰ Θεόν του, εἰς τὸ ὁποῖον βάλλει ὅλην του τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστιν του.

rum credunt. Septimo, qui plus in propria prudentia et circumspectione sua nituntur, quam in gratia atque providentia Dei, aut in sapientia et ingenio suo, aut in viribus et fortitudine sua, aut etiam in numero opibusque ac dignatione suorum amicorum. Octavo, qui semet ipsos, qui bona temporaria resque alias plus quam Deum ipsum adamant. Brevi complectar: contra hoc praeceptum peccat, quisquis praeter Deum verum aliud quidpiam, quocunque tandem modo, pro numine suo attollit, in illoque spem et fiduciam suam omnem reponit.

Ἐρώτησις νβ΄.

Τίνα γνώμην πρέπει νὰ ἔχωμεν διὰ τὴν ἐπίκλησιν τῶν ἁγίων; ἐπειδὴ ὁ τόπος οὗτος φαίνεται ἰδιαίτερος νὰ θεωρηθῇ τὸ πρᾶγμα τοῦτο;

Ἀπ. Ἐπικαλούμεθα τὴν μεσιτείαν τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν, διὰ νὰ[2]) παρακαλοῦσι δι' ἡμᾶς. Καὶ ἐπικαλούμεθα αὐτοὺς, ὄχι ὡς θεούς τινὰς, ἀλλ' ὡς φίλους αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου δουλεύουσι καὶ τὸν ὁποῖον δοξο-

Quaestio LII.

Quid igitur sentiendum nobis de invocatione sanctorum? nam hic locus inprimis ad rei illius tractationem idoneus esse videtur.

Resp. Ideo sanctorum ad Deum intercessionem nos imploramus, ut precibus suis apud ipsum caussam nostram tueantur; neutiquam illos vero velut Deos quosdam invocamus; sed ut amicos Dei, cui serviunt, quem hymnis

---

1) Margo legit ἀνδρείαν τοὺς ἢ καί. qua mutatione non opus est, dum comma post τους deleamus et differamus usque ad ἀνδρείαν: *in viribus suis et fortitudine, et in multitudine amicorum.* 2) Marg. addit τὸν, quod ex connexione facile potest mente addi. Redde ut Frischius: *dass sie für uns bitten.*

σι καὶ λατρεύουσι. χρειαζόμεθα τὴν βοήτους, ὄχι ὡς ἂν νὰ βοηθοῦσαν ἐκεῖνοι ἀπὸ δικήν τους δύναμιν· ατὶ ζητοῦσιν εἰς ἡμᾶς άριν τοῦ Θεοῦ μὲ ταῖς είαις τους· διατὶ ἂν καὶ ἡ ἁγία Γραφὴ ιδάσκει, νὰ ζητοῦμεν οὺς ἔτι ζῶντας ἁγίους ίας καὶ προσευχὰς τὸν Θεὸν, ὡς ἔκαμεν ίστολος Παῦλος, ὅταν ιέ. λ΄.) ἔλεγεν· παραδὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ οῦ καὶ διὰ τῆς ἀγάοῦ Πνεύματος, συναασθαί μοι ἐν ταῖς υχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς Θεόν. Καὶ ἀλλαχοῦ ορ. ά. ί.)· εἰς ὃν ἠλπί-, ὅτι καὶ ῥύσεται, συνγούντων καὶ ὑμῶν ἡμῶν τῇ δεήσει, ἵνα λῶν προσώπων τὸ εἰς χάρισμα διὰ πολλῶν ιστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν. άλιν διὰ ἄλλους αὐτὸς κάλει τὸν Θεὸν, ὡς ρεῖ ὁ αὐτὸς (Φιλιππ. λέγων· πάντοτε ἐν δεήσει μου ὑπὲρ πάνμῶν μετὰ χαρᾶς τὴν ποιούμενος. Ἀπὸ ταῖς ς μαρτυρίαις τοῦτα ο πράγματα γνωρί-. Πρῶτον πῶς οἱ ἅγι-

suis concelebrant ac adorant; suntque profecto illorum nobis necessaria auxilia, non quo propriis viribus suis nobis opem ferant; sed quod interventu suo Dei nobis gratiam impetrent. Quippe similiter item nos sacra Scriptura docet, ut a sanctis adhuc nobiscum viventibus intercessiones precesque ad Deum fieri petamus, quemadmodum Paulus ipse Apostolus fecit (Rom. XV, 30.): Obsecro autem vos, fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum et per caritatem Spiritus, ut certantem me adjuvetis in orationibus pro me ad Deum. Et alibi (2 Cor. I, 10.): In quo spem fixam habemus, quod etiam posthac [1]) eripiet nos; simul auxiliantibus et vobis vestra pro nobis deprecatione, ut donum a multis personis in nos collatum, gratiarum actione pro nobis, item per multos celebretur. Rursus et ipse pro aliis Deum rogitabat, quemadmodum ipsemet testificatur (Philipp. I, 4.): Semper in omni oratione mea pro vobis omnibus cum gaudio deprecans. Cujusmodi ex testimoniis haec duo cognoscuntur. Unum, quod sancti adhuc lucis hujus usura fruen-

nterpres tenet lectionem ἔτι, quem in textu desidero. Eadem N. T. diversitas. Cfr. p. 278. Fuit illa part. omissio grae-. propria, ut ex Chrys. et Damasc. elucet. Quid Slavic. edit. it, ex Frischio non licet conjici. Is enim locos Script. e descripsit.

οι ζῶντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ζητοῦσιν ἀπὸ ἄλλους προσευχὰς καὶ μεσιτείας πρὸς τὸν Θεόν. Δεύτερον, πῶς προσεύχονται δι' ἀλλήλους καὶ μεσιτεύουσιν, ὄχι μόνον μερικῶς καὶ ἰδίως, ἀλλὰ καὶ κοινῶς παῤῥησίᾳ, καθὼς βεβαιώνει ἡ Γραφὴ (Πράξ. ιβ'. ε') λέγουσα· ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ, προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ. Λοιπὸν τόσῳ μάλιστα μετὰ θάνατον οἱ αὐτοὶ ἅγιοι ὑπὲρ ἡμῶν παρακαλοῦσι τὸν Θεὸν, ἔσωντας καὶ νὰ μὴν ἔχουσι πρὸς τοῦτο κἂν ἕνα ἐμπόδιον. Καὶ ἂν ζητοῦσιν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀσεβῶν, ὡς ἡ Γραφὴ (Ἀποκ. ς'. θ'.) λέγει· εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν, ἣν εἶχον. Καὶ ἔκραζον φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες· ἕως πότε, ὁ Δεσπότης ὁ ἅγιος καὶ ὁ ἀληθινὸς, οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς γῆς; Πλέον περισσότερον θέλουσι παρακαλεῖν διὰ τοὺς ἀδελφοὺς τους, μάλιστα δι' ἐκείνους, ὁποῦ χρειάζουνται τὴν βοήθειάν τους ἔμπροσθεν εἰς τὸν Θεόν· ὡς ἡ Γραφὴ διδάσκει (Ἀποκ. ιά. ις'.) λέγουσα· καὶ οἱ εἴκοσι καὶ τέσσαρες πρεσβύτεροι οἱ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καθήμενοι ἐπὶ τοὺς θρόνους

tes ab aliis preces intercessionesque sua caussa ad Deum fieri petunt. Alterum, quod iidem invicem pro aliis orant ac intercedunt; non solum sigillatim ac privatim, sed communiter etiam et aperte, sicut testatur Scriptura (Act. XII, 5.): Et Petrus quidem in carcere servabatur, oratio autem sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro ea fiebat. Proinde tanto magis ab excessu suo sancti precibus suis Deum nobis conciliant, quoniam nulla prorsus re ab hoc officio praestando impediuntur. Porro si ultionem impiorum sancti postulant, teste Scriptura (Apoc. VI, 9.): Vidi subter altare animas interfectorum propter verbum Dei et propter testimonium, quod perhibebant; et clamabant voce magna, dicentes: Usquequo, Domine sancte et verax, non judicas ac vindicas sanguinem nostrum de his, qui habitant in terra? Utique multo magis Deo pro militantibus fratribus suis iisque praesertim, qui opis eorum intercessionisque indigi sunt, supplicabunt, docente Scriptura (Apoc. XI, 16.): Et viginti quattuor seniores, qui in conspectu Dei in sedibus suis consident, procidebant

ὢν [1]) ἔπεσαν ἐπὶ τὰ πρό-
ι αὐτῶν [1]), καὶ προσε-
σαν τῷ Θεῷ, λέγοντες·
ριστοῦμέν σοι, Κύριε
ὃς ὁ παντοκράτωρ· καὶ
ιτέρω (ςίχῳ ιή.)· δοῦ-
ὸν μισθὸν τοῖς δούλοις
:οῖς προφήταις καὶ τοῖς
ις καὶ τοῖς φοβουμένοις
'ομά σου τοῖς μικροῖς
'οῖς μεγάλοις.

ὰ θέλει εἰπεῖν τινάς·
νοι δὲν ἠξεύρου-
οὔτε γροικοῦσι
προσευχάς μας.
'ὸν ἀποκρινόμεθα, πῶς
καὶ ἐκεῖνοι ἀφ' ἑαυτοῦ
δὲν ἐξεύρουσιν οὔτε
ουσι τὰς ἡμετέρας δεή-
μὲ ὅλον τοῦτο κατὰ
άλυψιν καὶ θείαν χά-
όποῦ τοὺς ἐχάρισεν ὁ
πλουσίως, καὶ γνωρί-
ι καὶ ἀκούουσι· ὡς καὶ
ισαῖος ἐγνώρισεν (δ'.
έ.κς'.) ἐκεῖνο, ὁποῦ ἐκα-
ς δοῦλος του εἰς τὴν
Ἀκόμι ὅλοι οἱ ἅγιοι
ίζουσι καὶ ἀκούουσι
ρείας τῶν ἐπικαλουμέ-
ύτοὺς [2]) ἐκ θείας ἀπο-
ψεως. Ἀκόμι τοὺς ἀγ-
ις ἐπικαλούμεθα, νὰ
εύουσι μὲ ταῖς προσ-
ιις τους ὑπὲρ ἡμῶν
τὸν Θεόν· διατὶ ἐκεῖ-
ροσφέρουσιν εἰς τὴν
εοῦ μεγαλειότητα τὰς
υχὰς καὶ ἐλεημοσύνας

in facies suas et adorabant Deum, dicentes: Gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens. Et mox (v. 18.): Et tempus reddendi mercedem servis tuis, Prophetis et sanctis et timentibus nomen tuum, pusillis et magnis.

Verumenimvero dixerit quispiam: Sancti non cognoscunt aut intelligunt preces nostras. Cui respondemus, quod tametsi ab semet ipsis preces nostras nec cognoscant nec audiant; ex patefactione tamen gratiaque divina, qua eos Deus large atque copiose beavit, illas et intelligunt et audiunt; quemadmodum et Elisaeus intelligebat, quid in via famulus illius fecisset (2 Reg. V, 26.). Eodem pariter modo sancti omnes cognoscunt et audiunt necessitates se compellantium, divino videlicet indicio. Porro et Angelos obtestamur, ut patrociniis suis nobis apud Deum adsint, ea re, quod illi preces hominum caritatisque officia et cetera bona opera divinae majestati repraesentant. Atqui a morte

---

N. T. textus constans: *αὐτῶν*. Cfr. pag. 208. 2) Vulg. *αὐ-*
ılui ferre, quum non de invocatione ab aliis pro aliis facta sermo
d potius de quacunque precatione, qua quisque *illos* (*αὐτοὺς*)
. Consentit Frischius: *die sie anrufen.*

καὶ πάντα τὰ καλὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Οἱ δὲ ἅγιοι μετὰ θάνατον εἶναι ὥσπερ ἄγγελοι, καὶ ἠμποροῦσι τότε νὰ ἠξεύρουσι ταῖς χρείαις μας, καὶ νὰ ὑπακούουσι ταῖς προσευχαῖς μας· καὶ νὰ μεσιτεύουσιν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀπὸ τὸ ὁποῖον γίνεται φανερὸν, πῶς ἡμεῖς δὲν ἐναντιούμεθα εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ νὰ παρακαλοῦμεν τοὺς ἁγίους· οἱ ὁποῖοι ἅγιοι, ὡς πιστοὶ δοῦλοι παρεστῶτες εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρέπειαν, μεσιτεύουσι δι' ἡμᾶς πρὸς τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Μάλιστα ἂν καταφρονήσωμεν τὴν μεσιτείαν τῶν ἁγίων παροξύνομεν τὰ μέγιστα τὴν θείαν μεγαλειότητα, δὲν τιμῶντες τοὺς εἰλικρινῶς δουλεύσαντας αὐτῇ.

Τελειώνοντες τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐντολῆς ταύτης παραγγέλλομεν εἰς κάθα ὀρθόδοξον Χριστιανὸν νὰ ἠξεύρῃ τοῦτα τὰ δύο πράγματα. Πρῶτον πῶς μὲ τὰ παρακαλέματα, ὁποῦ κάνομεν εἰς τοὺς ἁγίους, δὲν τζακίζεται οὔτε χαλᾶται ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐξουσία τῆς ἐντολῆς τῆς δεκαλόγου [1])· μήτε ἐναντιούμεθα εἰς τὴν ἔννοιάν της· διατὶ ἡ τιμὴ, ὁποῦ δίδεται εἰς τοὺς ἁγίους, ἀναφέρεται διαβαίνουσα πρὸς τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον εὐ-

sancti instar Angelorum sunt, adeoque tunc et necessitates nostras nosse et audire preces et advocationem suam nobis commodare possunt. Unde manifestum evadit, minime nos contra hoc praeceptum Dei venire, quando sanctis preces nostras allegamus, qui sane, ut fideles servi divinae majestati perpetuo apparentes, uni illi vero Deo salutem nostram supplices commendant. Immo vero e contrario, si Sanctorum opem et operam adspernamur, divinam majestatem vehementer offendimus, quippe qui nullo honore eos prosequimur, qui ipsi integerrime sanctissimeque servierunt.

Jam igitur absoluta hujus praecepti doctrina, Christiano cuivis haec duo recte cognoscenda tradimus. Primo, quod nostris ad sanctos precibus Decalogici hujus praecepti vim auctoritatemque nulla in re frangimus aut laxamus nec sententiae illius adversamur; quando qui sanctis tribuitur honos, per transitionem ad majestatem Dei ipsius refertur, cui per fidem vitamque omnibus

1) Removi lect. vulg. δεκ., quum supra et post et infra q. 55 et sic apud omnes posteriores, ille numerus ejusque composita lit. δ retineat.

ησαν οἱ ἅγιοι μὲ τὴν
' καὶ μὲ τὴν ζωὴν τὴν
τον, ὁποῦ ἔζησαν. Δι-
λοιπὸν τιμῶμεν τοὺς
'ς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν
ιὴν τὴν (Ψαλ. ρλθ'. [1])
.έγουσαν· ἐμοὶ δὲ λίαν
θησαν οἱ φίλοι σου ὁ
Καὶ τὴν βοήθειαν τὴν
οῦ δι' αὐτῶν ἐξαιτοῦ-
ῶς ὁ Θεὸς ἐπρόσταξε
φίλους τοῦ Ἰὼβ, νὰ
υσι τὸν πιστόν (Ἰωβ.
.) του θεράποντα αὐ-
ὸν Ἰὼβ, νὰ προσφέρῃ
ν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ
ρακαλέσῃ δι' αὐτοὺς,
τῶν ἀφήσῃ τὴν ἁμαρ-
ιὰ τὸ πρόσωπον ἐκεί-
Δεύτερον, πῶς ἡ ἐντο-
τη ἐμποδίζει τοὺς ἀν-
υς, νὰ μὴ λατρεύουσι
τίσιν μὲ προσκύνησιν
ε ί α ς. Καὶ ἡμεῖς τοὺς
ς τοῦ Θεοῦ δὲν τοὺς
εν λατρευτικῶς, μὰ
τικαλούμεθα ὡς ἀδελ-
υας καὶ φίλους Θεοῦ,
ι ζητήσουσι τὴν θείαν
αν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀδελ-
των· καὶ νὰ μεσιτεύ-
ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς Κύ-
τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι
ον εἰς τὴν ἐντολὴν
καλόγου. Διατὶ κα-
ἱ Ἰσραηλῖται δὲν ἐ-
ασι, παρακαλοῦντες
ωϋσῆν, νὰ μεσιτεύσῃ
τοὺς πρὸς τὸν Θεόν·
ς λογῆς μήτε ἡμεῖς
άνομεν, ἐπικαλούμε-
ιν τῶν ἁγίων βοή-
καὶ ἔντευξιν.

virtutibus excultam, quam vixerant, grati acceptique sancti fuerunt. Jure igitur et merito sanctos Dei honoramus, docente ipsa Scriptura (Ps. CXXXIX, 17.): Mihi vero valde honorati sunt amici tui Deus. Per illosque a Deo auxilium et gratiam impetramus, quemadmodum Deus ipse amicos Jobi fidelem illum servum suum adducere jussit (cap. XLII, 8.), qui pro illis sacra faceret oraretque: ut ipsius caussa suum illis delictum condonaret. Secundo, quod hoc praeceptum rem ullam creatam adoratione ea, quam **Latriam** dicimus, adorari vetat. Atqui nos sanctos Dei haudquaquam sanctissimo illo latriae honore colimus, sed ut fratres nostros Deique amicos modeste invocamus, ut divinum auxilium nobis, fratribus suis, exorent: utque sequestres pro nobis ad Dominum agant, quod huic decalogi praecepto nihil quidquam repugnat. Quippe quemadmodum non peccabant Israëlitae, dum Mosem compellabant, ut pro ipsis apud Deum interveniret: sic neque nos peccamus, quum sanctorum auxilia atque intercessiones rogitamus.

Norm. ρλη.

Ἐρώτησις νγʹ.

Ποία εἶναι ἡ δευτέρα ἐντολή;

Ἀπ. Οὐ ποιήσεις (Ἐξ. κʹ. δʹ.) σεαυτῷ εἴδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

Quaestio LI[I]

Quodnam secundum e[...] ceptum?

Resp. (Exod. [...] Non facies tibi [...] lacrum nec rei [...] imaginem, sive [...] supra in coelo [...] sive quae infra i[...] ra, sive quae in [...] sub terra. Non [...] rabis eas nec [...] eas.

Ἐρώτησις νδʹ.

Πῶς πρέπει νὰ νοοῦμεν τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Ἀπ. Ἡ ἐντολὴ αὕτη εἶναι ξεχωρισμένη ἀπὸ τὴν πρώτην· διατὶ ἐκείνη ὁμιλεῖ διὰ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, ὁποῦ εἶναι ἕνας, ἀπαγορεύουσα καὶ αἴρουσα[1]) ἐκ μέσου τὸ πλῆθος τῶν θεῶν. Ἡ δὲ παροῦσα διαλαμβάνει διὰ κάποιαις ἐξωτερικαῖς τελεσιουργίαις· ἤγουν πῶς ἔξω ὁποῦ δὲν πρέπει νὰ τιμῶμεν τοὺς ψεύτικους θεοὺς, χρεωστοῦμεν ἀκόμι νὰ μὴν κάμωμεν κἂν ἕνα γλυπτὸν εἰς τιμὴν ἐκείνων, μήτε λατρευτικῶς νὰ τὰ προσκυνοῦμεν, μήτε θυσίας εἰς αὐτὰ λατρείας νὰ προσφέρωμεν. Διὰ τοῦτο κατὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης ἁμαρτάνουσιν ἐκεῖνοι, ὁποῦ προσκυνοῦσιν ὡς θεοὺς τὰ εἴδωλα, καὶ θυ-

Quaestio LIV

Quomodo intelligend[...] hoc praeceptum[...]

Resp. Praecept[...] separatum et diversu[...] a primo. Id enim d[...] eodemque unico Deo vetatque et e medio vanam Deorum pluri[...] bam. At praesens d[...] busdam externis sac[...] caerimoniis tractat. S[...] praeter id, quod null[...] nore falsos Deos d[...] debemus, nullum eti[...] mulacrum sculptile il[...] honori dedicare nos d[...] neque idola religiose [...] rari, neque sacrificia [...] cultu illis facere. P[...] adversus hoc praecepta[...] linquunt, qui idola ut [...] na adorant, eisque vi[...]

---

1) Male in editt. *αἶρουσα*, quod jam accentus arguit. Ne[...] *ρεῖν* dicitur, ut sit *auferre aliquem*, sed *αἴρειν*, certe apud p[...] res, qui nescio an Romanorum dicendi rationem sint imitati. In[...] exstat vox Luc. XXIII. 18. absolute, additis *ἐκ μέσου* 1 Cor. Simillima invenit Frischius, interpretatus: *räumet beyseit.*

ς αὐτὰ προσφέρουσι, ιον τους τὸ θάῤῥος ιν ἐλπίδα εἰς αὐτὰ ισι· καθὼς ὁ Ψαλμο- (Ψαλ. ρλδ'. ιέ) μαρ- λέγων· τὰ εἴδωλα τῶν ἀργύριον καὶ χρυ- ἔργα χειρῶν ἀνθρώ- ςτόμα ἔχουσι, καὶ οὐ ιυσιν, ὀφθαλμοὺς , καὶ οὐκ ὄψονται, 'οὖσι, καὶ οὐκ ἐνωτι- 'ται· οὐδὲ γάρ ἐστι ι ἐν τῷ στόματι αὐ- ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιν- τοιοῦντες αὐτὰ, καὶ οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐ- 'κόμι εἰς τὴν ἐντολὴν · ἁμαρτάνουσιν, ὅσοι ἰς τὴν πλεονεξίαν δε- ι, διὰ τοὺς ὁποίους '. ε.) λέγει ἡ ἁγία ι οὕτω· νεκρώσατε μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ ·· πορνείαν, ἀκαθαρ- 'άθος, ἐπιθυμίαν κα- ιαὶ τὴν πλεονεξίαν, ἐστὶν εἰδωλολατρεία. ς καὶ οἱ λαίμαργοι, ις ὁποίους ἡ Γραφὴ π. γ'. ιθ.) λέγει· ὧν ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ισχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ·φρονοῦντες. Εἰς τὴν ιαν ἐντολὴν ἀκόμι ιυσι καὶ ὅσοι μετέρ- τὰς ἐπῳδὰς καὶ γοη- ιαὶ ἐκεῖνοι ὅπου κρα- θέβαια καὶ ἀληθινὰ κὰ καὶ τὴν εἱμαρμέ- καὶ παρατηροῦσι ἰωνούς· τὰς χειρε-

immolant, spemque omnem suam et fiduciam in iis collocant, teste Psalmographo (Ps. CXXXV, 5.): Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum sunt: os habent, et non loquentur: oculos habent, et non videbunt: aures habent, et non audient non enim est spiritus in ore ipsorum. Similes illis fiant; qui faciunt ea; et omnes, qui confidunt in iis. Etiam illi hoc praeceptum transgrediuntur, qui avaritiae dediti sunt, de quibus ita loquitur Scriptura (Col. III, 5.): Mortificate igitur membra vestra terrestria, scortationem, impuritatem, mollitiem, cupiditatem pravam et avaritiam, quae est idololatria. Pariter et gurgites atque heluones, de quibus ita Scriptura (Philipp. III, 19.): Quorum Deus venter est, et gloria ignominia illorum, qui terrestria sapiunt. Tum et illi in hoc praeceptum peccant, qui incantationibus et praestigiis utuntur, qui fortunae ac fato indubiam fidem veritatemque tribuunt, qui auguria et omina observant, qui ex lineamentis manuum, ex umbris manibusque orco evocatis, ex pelvibus aliisque hujusmodi hariolantur; qui homines natos in oviculas aliasque brutas animantes suis veneficiis immutant; qui

---

'ulg. ἤ τίς ἐστιν. 2) Vulg. εἰμ.

μαντείας, νεκρομαντείας, λοκανομαντείας, καὶ τὰ ὅμοια· ἀποδέχνουσιν ἀνθρώπους πρόβατα, ἢ καὶ ἄλλα ζῶα. Καὶ ὅσοι βαστοῦσι φυλακτά· καὶ βάλλουσι τρίγυρά τους ἢ βαστοῦσι γράμματα· καὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτὰ, ἢ εἰς λόγια μαντικὰ, ἢ εἰς χαρακτῆρας γεγραμμένους εἰς αὐτά. Καὶ ὅταν τὰ βλέπουσιν ἢ προσεύχονται εἰς αὐτὰ ἢ τὰ περικυκλοῦσι τρίγυρά τους, πιστεύοντες πῶς μετ' αὐτὰ δὲν ἠμποροῦν νὰ καυθοῦσιν ἢ νὰ πνιγοῦσιν ἢ νὰ πληγωθοῦσι· καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ μεταχειρίζουνται δέματα καὶ βοηθήματα, τὰ ὁποῖα καὶ ἡ ἰατρικὴ κατακρίνει, ἢ εἰς λόγια ἢ εἰς χαρακτῆρας ἢ εἰς ὅσα πράγματα κρεμοῦσιν ἢ δένουσιν, ἢ λύουσιν· ὡς ἂν εἰς τὰ ὠτία ἢ καὶ δακτυλίδια εἰς τὰ δάκτυλα· καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

amuleta malis averr gestant, qui pittaci dulasque circumsec circumdant aut gest que fidunt; sive eti culis ac vaticinationil characteribus iis in in quae pittacia intu aut preculas quasda ea mussitantibus, au circum sese rotantib suasissimum est, ni tantisper dum ea sunt, a flammis a aut ferro ac telo noc se: qui alligaturas que, et cetera nefari dia, ab ipsa meden damnata, usurpant, s dem in carminibus sita sint, sive in cha bus, sive rebus aliis suspendunt, nexant, Uti sunt, inaures in lis; aut annulli in aut alia his similia.

Ἐρώτησις νε.

Τί πρέπει νὰ γροικοῦμεν διὰ ταῖς εἰκόνες, τὰς ὁποίας προσκυνᾷ καὶ τιμᾷ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία;

Ἀπ. Μεγάλη διαφορὰ εἶναι ἀνάμεσον τῶν εἰδώλων καὶ τῶν εἰκόνων· διατὶ τὰ εἴδωλα εἶναι πλάσματα καὶ εὑρήματα τῶν ἀνθρώπων· καθὼς μαρτυρεῖ λέγων (ά. Κορ. ή. δ'.) ὁ Ἀπόστολος· οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ. Μὰ ἡ εἰκὼν εἶναι παράστασις, ὁποῦ παριστάνει πρᾶγμα ἀληθινόν· ὁποῦ ἔχει τὴν ὕπαρξίν του εἰς τὸν κόσμον· ὡς ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ

Quaestio L

Quid statuendum d ginibus, quas a colit orthodoxa E

Resp. Ingens in gines et simulacra men est. Nam id simulacra sunt figm mera inventa hominum admodum testificatu stolus (1 Cor. VII Novimus nullum in idolum esse. Veru go est repraesentan hibens rem veram, in mundo exsistente luti imago Servatoris Christi et sanctae

: ἁγίας παρθένου Μα-
ὶ ὁλωνῶν τῶν ἁγίων.
ἰω ἀπὸ τοῦτο οἱ Ἕλ-
ἐπροσκυνοῦσαν ὡς
ὰ εἴδωλα, καὶ ἐδίδα-
αὐτὰ θυσίας, λογιά-
νὰ εἶναι θεοὶ τὸ χρυ-
ὶ τὸ ἀργύριον, ὡς ὁ
ιχοδονόσορ· μὰ ἡμεῖς,
ιμῶμεν τὰς εἰκόνας
ς προσκυνοῦμεν, δὲν
ινοῦμεν τὰ χρώματα
ύλα· μὰ τοὺς ἁγίους
ις, τῶν ὁποίων εἶναι
ὄνες, δοξάζομεν μὲ
ινησιν δουλείας,
ντας μὲ τὸν νοῦν μας
είνων παρουσίαν εἰς
ἀτιά μας. Οἷον ὅταν
ταυρωμένον προσκυ-
, παριστάνομεν εἰς
ἰνοιάν μας τὸν Χρι-
κρεμάμενον ἐν τῷ
ὸ διὰ τὴν ἡμετέραν
αν, εἰς τὸν ὁποῖον
εν τὰς κεφαλὰς καὶ
νατα μετὰ εὐχαρι-
ὁμοίως καὶ ὅταν
ινοῦμεν τὴν εἰκόνα
ιρθένου Μαρίας, ἀ-
ομεν μὲ τὸν νοῦν μας
τὴν τὴν ἁγιωτάτην
ν, κλίνοντες εἰς αὐ-
κεφαλὰς καὶ τὰ γό-
κηρύττοντες αὐτὴν
ἰαν ὑπὲρ πάντας ἄν-
καὶ γυναῖκας, μαζὶ
ἀρχάγγελον Γαβρι-
προσκύνησις λοιπὸν
ίων εἰκόνων, ὁποῦ
εἰς τὴν ὀρθόδοξον
ίαν, δὲν ἀθετεῖ τὴν
ν ταύτην· διατὶ δὲν
ι αὐτὴ μετ' ἐκείνην,
ροσφέρομεν εἰς τὸν
οὔτε δίδεται ἀπὸ

Mariae et omnium Sanctorum. Praeterea pagani idola Dei instar adorabant illisque hostias immolabant, existimantes aurum argentumque verum numen esse; ut Nebuchadnezar olim. Quando autem nos imagines veneramur et adoramus; non adoramus illitos tabulis colores aut ligna ipsa; sed Sanctos suis imaginibus repraesentatos, eo adorationis genere, quod Duliam appellitant, colimus: sic eorum videlicet praesentiam animo usurpantes, quasi ipsosmet oculis nostris contueremur. Verbi caussa: dum Crucifixum adoramus; tum in conspectu animi nostri Christum ipsummet in cruce salutis nostrae caussa pendentem ponimus, illique cum religiosa gratiarum actione capita ac genua submittimus. Pariter quum imaginem Virginis Mariae veneramur; tum animo nostro ad sanctissimam Deiparam adscendimus; illi caput inclinamus, illi genua flectimus, illamque cum Archangelo Gabriele virorum omnium foeminarumque beatissimam praedicamus. Patet igitur, adorationem sacrarum imaginum in orthodoxa Ecclesia receptam nihil huic praecepto derogare. Quippe quae non una eademque illi est, quam Deo

τοὺς ὀρθοδόξους εἰς τὴν τέχνην τῆς ζωγραφικῆς, ἀλλὰ εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων ἐκείνων, ὁποῦ αἱ εἰκόνες παριστάνουσι. Διατὶ καθὼς τὰ Χερουβὶμ τὰ ἐπισκιάζοντα τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ἐπαριστάνασι τὰ ἀληθινὰ ἐκεῖνα Χερουβὶμ, τὰ ἐν οὐρανοῖς παρεστῶτα τῷ Θεῷ· καὶ οἱ Ἰσραηλῖται τὰ ἐπροσκυνοῦσαν καὶ ἐτιμοῦσαν τὰ [1]*, χωρὶς καθόλου νὰ παραβαίνουσι τὴν ἐντολὴν ταύτην τοῦ Θεοῦ· ὁμοίως καὶ, ὅταν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπροσκυνοῦσαν τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, καὶ μὲ τὴν πρεπουμένην τιμὴν τὴν ἐδεξιώνουνταν* [2]*, (β΄. Βασ. ϛ΄. ιγ΄.) δὲν ἐκάνασι κἂν μίαν ἁμαρτίαν οὔτε ἀθετοῦσαν τὴν ἐντολὴν τῆς δεκαλόγου, ἀλλὰ μάλιστα δόξαν εἰς τὸν Θεὸν ἐπροσθέτασι· τέτοιας λογῆς ἡμεῖς τιμῶντες τὰς ἁγίας εἰκόνας δὲν παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν τῆς δεκαλόγου, ἀλλὰ μάλιστα τὸν Θεὸν τὸν θαυμαστὸν ἐν τοῖς ἁγίοις* [3]*) αὐτοῦ (Ψαλ. ξή. λέ.* [4]*)) ἀνακηρύττομεν. Μόνον τοῦτο πρέπει νὰ φροντίζωμεν, ὥστε νὰ ἔχῃ πᾶσα εἰκὼν τὴν ἐπιγραφήν της, τίνος ἁγίου νὰ εἶναι, διὰ νὰ πληρώνεται εὐκολώτερον ἡ γνώμη τοῦ προσευ-*

tribuimus: tum nequ pictoriae ab orthodox buitur; sed personis ctorum illorum, quos gines referunt. Quem dum enim Cherubim tabernaculum foederis brarunt, genuinos ipsos rubim, qui in coelo D parent, repraesentaba adumbratos tamen illos rabant Israëlitae ac v bantur; sic ut nullo hoc Dei violarent p ptum: eodem modo, Judaei tabernaculum f ris venerabantur conv tique honoris cultu e bant (2 Samuel. VI, eo nihil peccabant, hoc decalogi praecept ritum faciebant: qui tius eximia Deum glor norabant. Pari ration etiam, sacras vene imagines, decalogicum praeceptum non migr sed Deum, in sanctis admirabilem (Ps. LX 35.), maximopere coll mus. Illud modo cura nobis, ut cuique imagi addita sit inscriptio, cujus sancti imago si dicet; ut eo facilius tioni animoque adorant

---

1) Vulg. *τα*, accentu remisso. Reddidi ipsi articulo pro den posito, ne a paullo ante praegresso artic. differre videretur. (232. 2) Hac forma, qui notas marg. scripsit, ita offensus adscriberet: *ἐδεξιωνούντην*, quod quid sibi velit, non possum tare. Puto aut in Vulg. acquiescendum esse, quum quam frequ sint verba in — *ωνω* supra dictum sit, quorum s. perf. s. aor. *ώνοντα* possit exire, aut esse legendum *ἐδεξιωνοῦσαν*. LXX edit. *ὁσίοις*. 4) Desunt hi num. apud Norm.

υ. Πρὸς μείζονα δὲ σιν τῆς προσκυνή- ῶν ἁγίων εἰκόνων ἡ α τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ν σύνοδον τὴν οἰκου- ' ἀνεθεμάτισεν ὅλους ιονομάχους, καὶ τὴν πτῶν εἰκόνων προσ- ' ἐκύρωσε καὶ αἰω- εβαίωσε· καθὼς φαί- !ς τὸν ἔννατον κανό- συνόδου ταύτης.

tisfieri possit. Porro ad majorem adorationis sacrarum imaginum corroborationem ecclesia Dei in septima synodo oecumenica iconomachos omnes terribili anathematis fulmine perculit, et venerabilium imaginum cultum stabilivit atque in aevum omne sanxit; quod ex nono Synodi illius canone manifestum est.

ρώτησις νς'.

'τὶ λοιπὸν εἰς τὴν πα- ' Γραφὴν (δ'. Βασ.) ἐπαινέθηκεν [1]) ἐκεῖ- όπου ἐσυνέτριψε τὸν εον ὄφιν, τὸν ὁποῖον ιν ὁ Μωϋσῆς ἀνε- ωσεν;

Διατὶ οἱ 'Ιουδαῖοι σι νὰ ἀποστατοῦσιν ιν προσκύνησιν τοῦ ιῦ Θεοῦ, προσκυνοῦν- νον τὸν ὄφιν, ὡς Θεὸν ὸν, καὶ ἐθυμίων αὐ- λέγει ἡ Γραφή· διὰ θέλωντας νὰ ἀποκό- ιακὸν, νὰ μὴν διαβῇ !ρω, ἐσύντριψεν ἐκεῖ- ν ὄφιν, διὰ νὰ μὴν πλέον οἱ 'Ισραηλῖται ὴν εἰδωλολατρείας. ιόταν δὲν ἐτιμοῦσαν ιὸν ὄφιν μὲ προσκύ- .ατρείας· δὲν ἐκατα- ιο ἀπό τινα, μήτε ὁ Ͻυντρίβετο. 'Αλλὰ οἱ ανοὶ δὲν τιμῶσιν ὡς ιὰς εἰκόνας· μήτε μὲ

Quaestio LVI.

Qua igitur de caussa ille in Veteri Testamento laudem adeptus est, qui serpentem aeneum confregit (2 Reg. XVIII 4.), quem olim Moses sublimem dedicaverant?

Resp. Quoniam Judaei deficere coeperunt ab adoratione veri Dei, adorantes serpentem pro vero Deo, illique tura et odores cremantes, teste Scriptura. Hiskias [2]) itaque hoc malum, ne latius serperet, excisurus, serpentem confregit; ne quam amplius idololatriae caussam Israëlitis daret. Cui antequam divinus latriae honos haberetur, nec Israëlitas quisquam idololatriae damnabat, nec serpentem fregit ac comminuit. At Christiani imagines haudquaquam pro Diis colunt,

---

'arum necessarium habeo, regis nomen 'Εζεκίας, ut margo in textum recipere. Interpres in ipso responso certe adjecit, ι reticuit. 2) Norm. *Chiskijas.*

τὴν εἰς αὐτὰς προσκύνησιν μισεύουσιν ἀπὸ τὴν εἰς τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν λατρείαν· μάλιστα μετ' αὐταῖς εἰς Θεὸν χειραγωγούμενοι ὑποκάτω εἰς τὰ ἐκτυπώματα τῶν ἁγίων τιμῶσι [1]) τοὺς ἁγίους δουλικῶς ὡς φίλους Θεοῦ· παρακαλοῦνται νὰ μεσιτεύουσιν ὑπὲρ αὐτῶν [2]) πρὸς Κύριον. Καὶ ἂν ἴσως καὶ τινὰς ἀπὸ τὴν ἁπλότητά του προσκυνᾷ ἀλλιῶς παρὰ καθὼς λέγομεν, καλιώτερον ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ διδαχθῇ, παρὰ ἡ τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησις νὰ διωχθῇ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

nec earum cultu a latria, vero Deo debita, abscedunt. Immo vero potius ope imaginum quasi manu ad Deum ducuntur, dum sub expressis Sanctorum imaginibus Sanctos cultu duliae, ut Dei familiares, honorant; ab iisque contendunt, ut Dominum sibi propitium reddant. Quod si fortassean ex simplicitate sua quisquam paullo aliter, quam hactenus expositum est, imagines veneratur; melius quidem certe fuerit. ut rectius ille hoc in negotio edoceatur, quam ut venerandarum imaginum adoratio ex ecclesia proscribatur.

Ἐρώτησις νζ'.

Ποία εἶναι ἡ τρίτη ἐντολή;

Ἀπ. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου (Ἐξ. κ'. ζ'.) τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. Οὐ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.

Quaestio LVII.

Quodnam tertium praeceptum est?

Resp. (Exod. XX, 7.) Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum; non enim pro insonte illum absolvet Dominus, qui nomen ipsius in vanum assumserit.

Ἐρώτησις νη'.

Τί διδάσκει ἡ ἐντολὴ αὕτη;

Ἀπ. Πρῶτον διδάσκει νὰ ἔχωμεν εἰς τιμὴν ἄκραν καὶ μεγάλην τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ, δὲν πέρνοντας τὸ εἰς παίγνιον ἢ εἰς παραμικρὴν καὶ ἄδικην ὑπόθεσιν.

Quaestio LVIII.

Quid hoc docet praeceptum?

Resp. Primum docet, ut in summo maximoque honore nomen Domini Dei habeamus, neque illud per ludum jocumque nec in re levicula aut iniqua proferamus

1) Recepi e marg. pro vulg. τισῶσι, quod verbum inauditum est; illud vero de eadem re saepissime et proprie dictum. 2) Vulg. αὐτὸν, quae mirifice verborum structuram turbat. Genit. αὐτῶν textui adscriptus fuit. Paullo post προσκυνᾷ jota subscr. notavi.

Δεύτερον, νὰ μὴν τύχῃ καὶ θέλοντες νὰ βεβαιώσωμεν τὰ ψεύματά μας, νὰ ἀναφέρνωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἐπιορκοῦμεν. Τρίτον, νὰ μὴ δίδωμεν τινὸς ἀφορμὴν, μήτε νὰ τὸν παρακινοῦμεν νὰ κάμῃ ψεύτικον ὅρκον. Τέταρτον, ὅτι ἐκεῖνοι, ὁποῦ κάνουσι τὰ τάξίματα, νὰ τὰ ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Θεὸν, καὶ νὰ τὰ πληρώνουσι· καθὼς ἡ Γραφὴ (Δευτ. κγ΄. κβ΄.) παραγγέλλει λέγουσα· ἐὰν εὔξῃ εὐχὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, οὐ χρονιεῖς ἀποδοῦναι αὐτήν· ὅτι ἐκζητῶν ἐκζητήσει Κύριος ὁ Θεός σου παρὰ σοῦ, καὶ ἔσται ἐν σοὶ ἁμαρτία. Εἰς τοῦτο σφάλλουσιν ὅλοι ἐκεῖνοι, ὁποῦ εἰς τὸν [2]) καιρὸν τοῦ βαπτίσματος τάσσουσι, πίστιν ὀρθόδοξον εἰς τὸν Θεὸν νὰ φυλάττουσιν ἕως τοῦ θανάτου αὐτῶν· καὶ ἔπειτα ξεσύρνουνται ἀπ' αὐτὴν διά τινας αἰτίας ἰδίας, ἢ διὰ κίνδυνον νὰ μὴν χάσουσι τὴν τιμήν τους ἢ τὰ καλά τους· ἢ νὰ μὴ στερευθοῦσι τὴν παροῦσαν ζωήν· διὰ τὸ ὁποῖον φανερᾷ ἐξομνύουσιν ἤγουν ἀρνοῦνται ἐκεῖνο, ὁποῦ (μὲ ὅρκον) ἐτάξασι τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔστωντας καὶ νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος (β΄. Τιμ. δ΄. ζ΄.) ἔλεγε· τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα.

mus. Secundo, ut ne id fiat, ut, mendaciis nostris fidem adstructuri, nomen Dei usurpemus perjuriique nos alligemus. Tertio, ne cui ansam pejerandi demus aut consilium. Quarto, ut qui voti sponsione Deo sese obligant, id votum sancte reddant impleantque, monente Scriptura (Deut. XXIII, [1]) 21.): Si votum voveris Domino Deo tuo, non differes reddere illud, quoniam exigendo exiget Dominus Deus tuus abs te, et ita in te peccatum erit. Hac in re illi omnes peccant, qui in baptismate veram rectamque in Deum fidem, usque ad vitae suae exitum, se servaturos polliciti, dein ab eadem abduci se sinunt, propter privatas quasdam rationes aut pericula. Nimirum, ne in discrimen honorum facultatumque aut vitae denique ipsius veniant, ideoque palam abjurant inficianturque, quod jurejurando Deo olim spoponderunt. Defectionis hujus periculo jam propediem eximendus Paulus Apostolus laetus haec usurpabat verba (2 Tim. IV, 7.): Certamen pulchrum decertavi, curriculum absolvi, fidem servavi.

---

1) Vulg. 22. In Graeco textu recte. 2) Sustuli, suadente margine, vocem *Θεὸν* e textu. Turbat structuram, et quid sibi velit, quum sequantur: *πίστιν ὀρθόδοξον εἰς τὸν Θεὸν*, non facile videas.

Ἐρώτησις νθ'.

Ποία εἶναι ἡ τετάρτη ἐντολή;

Ἀπ. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν (Ἐξ. κ'. η'.) τῶν σαββάτων ἁγιάζειν αὐτήν· ἓξ ἡμέρας ἐργᾷ[1]) καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου. Τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· οὐ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον, σὺ καὶ οἱ υἱοί σου καὶ ἡ θυγάτηρ σου, ὁ παῖς σου καὶ ἡ παιδίσκη σου· ὁ βοῦς σου καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου, καὶ τὰ ἑξῆς.

Quaestio LIX.

Quodnam quartum est praeceptum?

Resp. Memento diei Sabbati, ut illum sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua; die vero septimo Sabbatum est Domino Deo tuo. Non facies eo die ullum opus, tute et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilla tua, bos tuus et jumentum tuum; et quae sequuntur (Exod. XX, 8.).

Ἐρώτησις ξ'.

Πῶς πρέπει νὰ γροικοῦμεν τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Ἀπ. Πρέπει νὰ ἠξεύρωμεν, πῶς ὁ Θεὸς, διὰ νὰ ἐνθυμοῦνται οἱ ἄνθρωποι τὰς εὐεργεσίας, ὁποῦ κάμει εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, διέταξε μίαν ἡμέραν καὶ ἀφιέρωσεν τὴν εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς κάθα εὐεργεσίας, ὥστε οἱ ἄνθρωποι, τότε ἐνθυμούμενοι τὰς δεδομένας ἀπὸ Θεοῦ χάριτας, νὰ εὐχαριστοῦσι δοξάζοντες τὴν μεγαλειότητά του. Τέτοιας λογῆς ἔστωντας καὶ νὰ κτίσῃ τὸν κόσμον ὅλον εἰς ἓξ ἡμέρας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ εἰς τὴν ἑβδόμην ἡμέραν νὰ καταπαύσῃ ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἡγίασε ταύτην· ὥστε

Quaestio LX.

Quo pacto intelligendum hoc praeceptum?

Resp. Nimirum sciendum est, Deum immortalem, quo beneficiorum, quae in genus humanum perpetuo confert, memores mortales essent, diem unum (e septenis) constituisse, eumque singulorum beneficiorum exactiori recordationi sacrum dicasse; ut in eo gratuitas Dei benignitates secum recogitantes homines gratias illi agant ejusque majestatem concelebrent. Hoc videlicet modo quum mundum universum ex nihilo sex dierum spatio creasset Deus, atque in septimo ab operibus suis requievisset; eum-

1) Insignivi jota subscr. ut est in LXX.

*ἑραν ἐκείνην οἱ ἄν-
, ἀφήνοντες ὅλα τους
ν, νὰ εὐλογοῦσι καὶ
ίζουσι τὸν Θεόν, ἐν-
ενοι τὰς εὐεργεσίας,
ᾶς ἔκαμε, κτίζοντας
μον. Ἀκόμι καὶ ὅταν
.) ἀπὸ τὴν Αἴγυ-
ύτρωσε τοὺς Ἰσραη-
διάταξε τὴν ἑορτὴν
σχα διὰ Μωϋσέως.
αὶ εἰς ἄλλους τόπους
αιᾶς Γραφῆς συχνὰ
ἐνθύμησις καὶ ἄλ-
ιερῶν, ὁποῦ πρέπει
άττωνται. Μὰ ἡμεῖς
στιανοὶ ἀντὶ διὰ τὸ
ον φυλάττομεν τὴν
τῆς κυριακῆς διὰ
ορμὴν τούτην· διατὶ
ἡμέραν τῆς κυρια-
τὴν ἀνάστασιν τοῦ
Χριστοῦ τοῦ Κυρίου
ἐγίνηκεν ὁ ἀνακαι-
παντὸς τοῦ κόσμου,
λευθερία τοῦ ἀνθρω-
ένους ἀπὸ τὴν σκλα-
ῦ διαβόλου· καὶ εἰς
ὴν ἡμέραν τούτην
οῦμεν, νὰ λείπωμεν
α μας τὰ ἔργα καὶ
όπους· διὰ νὰ ἐχω-
ιαν εἰς ὅλον τὸ διά-
τῆς ἡμέρας, νὰ σχο-
ν εἰς προσευχαῖς καὶ
μελέταις, διὰ τὰς χά-
ὁποῦ ἔκαμεν ὁ Θεὸς
ς· ὥστε καὶ δοῦλοι
λάβοι παντὸς γένους
ἐργάζωνται τὴν ἡ-
ἐκείνην, μὰ νὰ σχο-
ιν εἰς τὰ θεῖα πράγ-
αὶ νὰ προσεύχωνται,
ντες τὸν Θεόν. Ἀπὸ
τολὴν τούτην χρεω-
ν, νὰ φυλάττωμεν*

dem sanctum festumque esse jussit, ut in eo homines, prolatis rebus ceteris, Deum pietate summa laudent atque extollant; recordati immensi istius beneficii, quod per creationem orbis nobis dedit. Simili ratione, quando ex Aegypto Israëlitas liberabat (Exod. XII.), festum Pascha per Mosem indixit. Pariter aliis Veteris Testamenti locis crebro aliae etiam feriae diesque festi memorantur; quos observari oportuit. Nos autem Christiani loco Sabbati diem Dominicum in honore habemus, idque hanc ob caussam, quod illo die per gloriosam resurrectionem domini nostri Iesu Christi orbis universus renovatus genusque humanum de servitute diaboli liberali caussa assertum fuit. Proinde totum hunc diem ab operibus laboribusque nostris omnibus feriati esse debebimus; ut hoc interim spatio orationi sacrisque meditationibus, vacuo animo, ob praestita nobis beneficia, operam studiumque impendamus. Itaque et famuli servique cujusquemodi nihil eo die operis facient; verum quiete otioseque rebus sacris precibusque incumbent Deumque collaudabunt. Praeterea ex hoc praecepto etiam ceteri dies omnes, quos sacros haberi ecclesia jusserat, observandi nobis sunt,

καὶ ὅλαις ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ὁποῦ διετάξατο ἡ ἐκκλησία νὰ ταῖς ἁγιάζωμεν· ὡς ἂν εἶναι αἱ πανηγυρικαὶ ἑορταὶ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, τῆς περιτομῆς, τῶν ἐπιφανείων, τῆς ὑπαπαντῆς, τῆς ἀναστάσεως, τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν. Ὁμοίως καὶ αἱ ἑορταὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν Ἀποστόλων, τῶν Μαρτύρων καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Καὶ πῶς πρέπει νὰ τιμᾶται ἡ τῆς κυριακῆς ἡμέρα, τὸ διδάσκει ἡ ἕκτη σύνοδος ἡ οἰκουμενικὴ εἰς τὸν ϟά κανόνα. Καὶ ἡ ἀφορμὴ, διὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἡμέρα τοῦ σαββάτου ἐμεταφέρθηκεν εἰς τὴν κυριακὴν, εἶναι τούτη· διατὶ ὁ Χριστὸς εἶναι Κύριος τοῦ σαββάτου, κατὰ τὴν Γραφὴν (Ματθ. ιβ΄. η΄.) τὴν λέγουσαν· Κύριος γάρ ἐστι καὶ τοῦ σαββάτου ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἂν ὁ Χριστὸς λοιπὸν εἶναι Κύριος τοῦ σαββάτου, εὐλόγως τὸ σάββατον εἰς τὴν ἡμέραν τῆς κυριακῆς μετηνέχθη, τόσον διὰ νὰ μὴν εἶναι ὁ Χριστὸς ὑποκείμενος εἰς κἂν μίαν ὑποταγὴν, ὅσον καὶ διατὶ εἰς αὐτὴν καὶ ὄχι εἰς ἄλλην ἡμέραν ἀνέστη ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἐγίνηκεν εἰς αὐτὴν ἡ τοῦ κόσμου ἀνάπλασις καὶ ἀνακαίνισις κατὰ τὴν αἰώνιον σωτηρίαν.

cujusmodi sunt feriae panegyricae: Nativitatis Christi, Circumcisionis, Epiphaniorum, Occursus (sive Purificationis B. Virginis), Resurrectionis, Ascensionis et reliquae. Pariter et dies festi semper-Virginis Mariae, Apostolorum, Martyrum aliorumque Sanctorum. Ceterum quo ritu celebrari conveniat diem Dominicum; id sexta Synodus oecumenica uno et nonagesimo Canone docuit. Porro translati in diem Dominicum Sabbati, haec caussa est, quod Christus Sabbati Dominus est, teste Scriptura (Matth. XII, 8.): Est enim et Sabbati Dominus Filius hominis. Quod si igitur Christus Sabbati Dominus est, utique cum ratione in diem Dominicum traductum fuit Sabbatum; tum, ne qua subjectione cuiquam obstrictus teneri Servator videatur; tum, quod eo ipso, non autem alio die, a mortuis resurrexit, eoque mundi instauratio renovatioque secundum salutem aeternam facta fuit.

Ἐρώτησις ξά.

Ποία εἶναι ἡ πέμπτη ἐντολή;

Ἀπ. Τίμα (Ἐξ. κ΄. ιβ΄.)

Quaestio LXI.

Quodnam quintum praeceptum est?

Resp. (Exod. XX, 12.):

' κατέρα σου καὶ ' μητέρα σου, ἵνα σοι γένηται, καὶ ἵνα κροχρόνιος γένῃ τῆς γῆς τῆς ἀγα- :· ἧς Κύριος ὁ Θεός) δίδωσί σοι.

Honora patrem tuum et matrem tuam ut bene tibi sit, et ut longaevus fias super terram illam bonam, quam Dominus Deus tuus dat tibi.

Ἐρώτησις ξβ'.

ς πρέπει νὰ γροικοῦμεν τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Απ. Ἡ ἐντολὴ αὕτη παγέλλει νὰ τιμῶμεν τοὺς ῖς μας, καὶ νὰ δίδωμεν ὐτοὺς πᾶσαν αἰδῶ καὶ ἐβειαν· ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἐγέννησαν καὶ μᾶς ἔ- ϕαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ φυσιλογαριασμὸς, ἂν δὲν εἴεν καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν ταξιν, μᾶς διδάσκει, εἶναι δίκαιον, νὰ ἀγαεν καὶ νὰ τιμῶμεν τοὺς ήτοράς μας· ἐπειδὴ εἴ- ἰαν χρεωφειλέται εἰς αὐ- διὰ τὰς εὐεργεσίας, ὁ- μᾶς ἐκάμασι· ταῖς ὁποίδὲν ἠμποροῦμεν ποτε νὰ ιποδώσωμεν, δὲν ἠμπό- ας [1]) νὰ ἀντιγεννήσω- [2]) καὶ ἡμεῖς ἐκείνους, κεῖνοι ἡμᾶς. Διατὶ λοιδὲν ἔχομεν ἀπὸ κἂν ἕνα ιλήτεραις εὐεργεσίαις ιρουμένων τῶν πνευικῶν χαρισμάτων) ὕστεἰπὸ τὸν Θεὸν, παρὰ ἀπὸ γονεῖς μας, χρεωστοῦνὰ δίδωμεν εἰς αὐτοὺς ιλήτερην ἀγάπην καὶ

Quaestio LXII.

Quomodo intelligendum hoc praeceptum?

Resp. Jubet hoc praeceptum honorari a nobis parentes nostros, iisque observantiam omnem atque reverentiam exhiberi, quippe genitoribus simul et educatoribus nostris. Quamquam et naturalis ratio, etsi a Deo super ea re nullum haberemus mandatum, satis nos docere poterat, justum omnino piumque esse, adamari a nobis atque honorari genitores nostros. Summe enim iis devincti sumus ob ea, quae in nos contulerunt, beneficia; queis vicem reddere nos nullo unquam tempore possumus. Fieri enim nequit, ut, quemadmodum nos illi procrearunt, ita invicem illos nos regignamus. Quando itaque post Deum ipsum a nemine majora accepimus beneficia, exceptis spiritualibus donis, quam a parentibus nostris; ita iis sane majorem omni-

---

[1]) Vulg. ἠμπορόντας. Accentum mutavi, quum partic. ista in — euntia non habeant accentum, nisi in antepaenult., exceptis verontractis, quae circumflexo notatam paenultimam tenent. [2]) E Rec. ἀνταγεννήσωμεν monstrum verbi est.

εὐλάβειαν παρὰ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἔπειτα δὲ ἡ παροῦσα ἐντολὴ περιέχει εἰς τὸν λόγον ὁποῦ λέγει· πατέρα καὶ μητέρα, καὶ ὅλους ἐκείνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπήραμεν εὐεργεσίας τινας· ὡς ἂν εἶναι οἱ πνευματικοὶ πατέρες, οἱ διδάσκαλοι, οἱ αὐθένται, οἱ ἡγεμόνες, οἱ βασιλεῖς, οἱ ἐν ἀξιώματι καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι. Τὸ ὁποῖον ὁ Ἀπόστολος φανερώνει (Ρωμ. ιγ΄. α΄.) μὲ τοῦτα τὰ λόγια· πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· καὶ κατωτέρω (στίχῳ ζ΄.)· τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν. Καὶ ἐκείνους, ὁποῦ εἶναι ἀπειθεῖς εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῶν, τοὺς ὀνομάζει (Ρωμ. α΄. λα΄.) ἀσυνέτους. Μόνον εἰς τοῦτο πρέπει νὰ προσέχομεν· πῶς ὅταν εἶναι ἡ ὑπόθεσις διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἢ διὰ τὴν ἐντολήν του τὴν ἁγίαν, τότε πρέπει νὰ ὑπακούωμεν περισσότερον τοῦ Θεοῦ παρὰ τῶν γονέων· κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. ι΄. λζ΄.) τὴν λέγουσαν· ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος. Τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ γροικοῦμεν καὶ διὰ ὅλους τοὺς προεστῶτας. Καὶ τέλος πάντων αὕτη ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ ἀγάπη, ὁποῦ χρεωστεῖται εἰς τοὺς προεστῶτας, πρέπει νὰ φαίνεται εἰς τὴν πρὸς ἐκείνους εὔνοιαν καὶ ὑποταγὴν καὶ εἰς λόγια ἔντιμα καὶ τὰ παρόμοια τούτοις.

no caritatem observantiamque, quam aliis omnibus debemus. Praeterea, sub vocabulis patris matrisque omnes illos complectitur hoc praeceptum, a quibus aliqua adepti sumus beneficia, uti sunt patres spirituales, magistri, heri, proceres, reges, magistratus, et qui his similes sunt, quod Apostolus his verbis declarat (Rom. XIII, 1.): Omnis anima subjecta sit potestatibus supereminentibus; et paullo post (v. 7.): cui honor, honorem. Idem eos, qui parentibus non obedientes sunt, insipientes appellat (Rom. I, 31). Verum enimvero sedulo cavendum, si res ad Dei gloriam pertineat, aut ad sanctissima illius praecepta; tum meminerimus, plus Deo, quam parentibus, esse obediendum, secundum doctrinam Christi (Matth. X, 37.): Qui patrem matremque plus quam me amat, non est me dignus. Id quod de omnibus item superioribus exaudiendum est. Ad ultimum vero debet etiam haec ipsa observantia et dilectio, quam superioribus debemus, adversus illos elucere in benevolentia et subjectione, in verbis honorem praeferentibus aliisque id genus.

Ἐρώτησις ξγ΄.
Ποία εἶναι ἡ ἕκτη ἐντολή;
Ἀπ. Οὐ φονεύσεις.

Ἐρώτησις ξδ΄.
Πῶς πρέπει νὰ γροικᾶται αὕτη ἡ ἐντολή;
Ἀπ. Ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει, πῶς δὲν πρέπει οὐδένας ἄνθρωπος, ὁποῦ φοβεῖται τὸν Θεὸν, νὰ κάμῃ φόνον, ὄχι μόνον κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ψυχήν. Ἐκεῖνοι, ὁποῦ φονεύουσι τὸ κορμίον, παίρνουσι τὴν πρόσκαιρον ζωήν· ἐκεῖνοι, ὁποῦ ἀποκτείνουσι τὴν ψυχὴν, τὴν ἐκδύνουσι τὴν αἰώνιον ζωήν. Καὶ τοιοῦτοι εἶναι μεγαλήτεροι φονεῖς· ὡς ἂν εἶναι αἱρετικοὶ, οἱ ψευδοδιδάσκαλοι καὶ οἱ κακοὶ Χριστιανοὶ, ὁποῦ δίδουσι παράδειγμα τοῦ ἀκολάστου βίου, ἤγουν ὁπόταν σκανδαλίζουσι· διὰ τοὺς ὁποίους (Ματθ. ιή. ς΄.) ἡ Γραφὴ λέγει· Ὅς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. Γίνεται δὲ ὁ φόνος, οὐ μόνον δι' αὐτοῦ τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν βουλὴν, μὲ τὴν βοήθειαν, μὲ τὴν παρακίνησιν, μὲ τὴν συμφωνίαν. Ἀκόμι εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην περισφαλίζονται καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ

Quaestio LXIII.
Quodnam sextum praeceptum est?
Resp. Non occides.

Quaestio LXIV.
Quemadmodum intelligendum est hoc praeceptum?

Resp. Docet hoc praeceptum, pio Deumque timenti homini minime perpetrandum esse homicidium, non tantum qua corpus sed etiam qua animam. Qui corpus enecant, temporariam duntaxat vitam adimunt; sed qui animam perimunt, eam vita aeterna spoliant. Et hi haud paullo capitaliores homicidae sunt. In his sunt haeretici, fallaces doctores, et Christiani nequam ac improbi, qui vitae flagitiosae exemplum praebent; scilicet quum aliis offendiculo sunt, de quibus ita judicat Scriptura (Matth. XVIII, 6.): Qui offenderit unum de pusillis hisce, qui in me credunt, expediret ei, ut, mola asinaria de collo ejus suspensa, alto mari demergeretur. Porro caedes non solum opere ipso committitur; verum etiam suasu, auxilio, instigatione, consensu. Hoc praecepto omnes itidem af-

πάθη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννᾶται ὁ φόνος· ἤγουν ἡ ὑπερηφάνεια, ὁ φθόνος, τὸ μῖσος, ἡ πλεονεξία καὶ τὰ ὅμοια.

Ἐρώτησις ξέ.

Ποία εἶναι ἡ ἑβδόμη ἐντολή;

Ἀπ. Οὐ μοιχεύσεις.

Ἐρώτησις ξς'.

Πῶς πρέπει νὰ γροικᾶται τούτη ἡ ἐντολή;

Ἀπ. Τούτην τὴν ἐντολὴν ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπρόσταξε, νὰ τὴν φυλάττωμεν τελειότερον, ὅταν (Ματθ. έ. κή.) εἶπε· πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Πλὴν ἡ μοιχεία αὕτη εἶναι διττή· ἡ μία πνευματικὴ καὶ ἡ ἄλλη σαρκική. Ἡ πνευματικὴ μοιχεία εἶναι, ὁπόταν τινὰς ἀρνηθῇ τὴν ἀληθινὴν καὶ ὀρθόδοξον πίστιν τὴν καθολικὴν, καὶ δίδεται εἰς διαφόρους αἱρέσεις. Διὰ τὸν ὁποῖον λέγει (Ψαλ. ογ'.[1]) κζ'.) ἡ Γραφή· ἐξωλόθρευσας πάντα τὸν πορνεύοντα ἀπὸ σοῦ. Ἡ σαρκικὴ εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς ἀσελγείας, ὁποῦ γίνεται μὲ τὴν γυναῖκα τινὸς ἄλλου. Καὶ εἰς τούτην τὴν ἐντολὴν καὶ πᾶσα ἄλλη πορνεία καὶ ἀκολασία περιέχεται. Μὲ τοῦτο ἀπαγορεύονται αἱ προαγωγίαι καὶ οἱ μαστρωποὶ, τὰ ἄσεμνα τραγούδια,

fectus comprehensi sunt, de quibus exsistere caedes possunt: uti est superbia, invidia, odium, avaritia et consimiles.

Quaestio LXV.

Quodnam septimum est praeceptum?

Resp. Non moechaberis.

Quaestio LXVI.

Quo pacto intelligendum hoc praeceptum?

Resp. Hoc praeceptum Dominus noster Christus perfectius a nobis custodiri jussit, quum dixit (Matth. V, 28): Quisquis libidinose incontinenterque mulierem spectat, jam illam adulteravit in corde suo. Est vero duplex hujusmodi adulterium. Aliud spirituale aliud corporeum. Spirituale adulterium est, quando quis exuta vera, orthodoxa ac Catholica fide, in varias haereses prolabitur. De ejusmodi homine ita loquitur Scriptura (Psal. LXXIII, 27.): Disperdidisti unumquemque, qui scortando abs te desciscit. Corporeum est actio turpis et impudica, cum uxore viri alius perpetrata. Hoc praecepto etiam alia quaevis scortatio et lascivia continetur. Hoc ipso lenocinia et lenones vetantur, et cantilenae molliculae atque fe-

1) Hofm. male νγ'. melius Norm. οβ'.

οὶ οἱ αἰσχήμονες, τὰ
δια τὰ ἀσελγῆ, τὰ ὁ-
ανερώνωντας ὁ Ἀπό-
(Ἐφ. έ. γ'.) λέγει·
α δὲ καὶ πᾶσα ἀκα-
ἢ πλεονεξία μηδὲ
έσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς
ἁγίοις· καὶ αἰσχρό-
ὶ μωρολογία, ἢ εὐ-
ία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα.

sceaninae; choreaeque indecorae et lusus turpiculi, prout declarat Apostolus (Eph. V, 3.): Scortatio et omnis impuritas aut avaritia ne nominetur quidem inter vos, sicut decet sanctos, et obscoenitas et stultiloquium et scurrilitas, quae non conveniunt.

ρώτησις ξζ'.
εἶναι ἡ ὀγδόη ἐν-
;

Οὐ κλέψεις.

Quaestio LXVII.

Quodnam octavum est praeceptum?

Resp. Non furaberis.

ρώτησις ξή.
ρέπει νὰ γροικᾶται
η ἡ ἐντολή;

Ἡ ἐντολὴ αὕτη δι-
πῶς δὲν πρέπει νὰ
ωμεν κἂν ἕνα ξένον
α διὰ οὐδένα τρόπον
ίαν· τὸ ὁποῖον γίνε-
μὲ ἁρπαγὴν ἢ μὲ
, ἢ μὲ κράτησιν τοῦ
δικαίου. Εἰς τοῦτο
αι καὶ ὅταν τινὰς
ὴν τιμὴν τοῦ ἄλλου·
αν τινὰς πάρῃ ἀπὸ
πηκόους τὸ [1]) τέλος
χαράτζι ἔξω ἀπὸ τὸ
· ἢ κάμει τοὺς, νὰ
ουσι περισσότερον ἀ-
ρέπον. Ἐνταῦθα εἰσ-
καὶ ὁ τόκος. Διὰ
ια ὅλα λέγει (α. Κορ.
ὁ Ἀπόστολος· οὔτε
ιται οὔτε μέθυσοι
ίδοροι οὐχ ἅρπαγες

Quaestio LXVIII.

Quomodo intelligendum est hoc praeceptum?

Resp. Docet hoc praeceptum, non esse rem alienam ullam ullo modo injusto occupandam. Quod tum raptu fit, tum furto, tum violenta detentione juris alieni. His accensendum, quando quis honorem famamque alteri eripit; quando stipendiariis et vectigalibus suis nimis magna tributa nefarie extorquet, aut nimis asperum servitutis jugum iis imponit. Huc pertinet et foenus. De quibus vitiis omnibus ita censet Apostolus (1 Cor. VI, 10.): Neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledi-

---

onjicit margo, addendum esse sive mutandum art. τὸ in τον ab ibi subjecti sunt. Vix opus est, quum res per se clara sit, ήκοοι sint pro natura vocabuli qui aliis parent.

βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.[1]) Εἰς τοῦτο ἀκόμι πρέπει, νὰ γροικοῦμεν καὶ διὰ ὅλαις ταῖς δίκαιαις σύβασες, ὁποῦ γίνουνται, εἰς ταῖς ὁποίαις πρέπει νὰ φυλάττεται ἡ πίστις, καὶ ὄχι ὁ ἕνας τὸν ἄλλον νὰ ἀποστερῇ.

Ἐρώτησις ξϑ'.

Ποία εἶναι ἡ ἐννάτη ἐντολή;

Ἀπ. Οὐ ψευδομαρτυρίσεις[2]) (Ἐξ. κ'. ις'.) κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

Ἐρώτησις ο'.

Πῶς πρέπει νὰ γροικοῦμεν τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Ἀπ. Ἡ ἐντολὴ ἡ[3]) τούτη ἐμποδίζει, νὰ μὴν εἰπῇ τινὰς ἐναντίον τοῦ πλησίον του κἂν ἕνα ψεῦδος, ἢ νὰ κακολογήσῃ τὴν τιμὴν τινὸς διά τινα πονηρίαν καὶ ἄμυναν· καὶ συντόμως εἰπεῖν, νὰ ἐκκλίναμεν κάϑα πάϑος, διὰ νὰ μὴν εἴμεσϑαν υἱοὶ διαβόλου, ὅμοιος μετ' ἐκείνους, πρὸς οὓς (Ἰωαν. ή. μδ'.) εἶπεν ὁ Κύριος· ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ καὶ τὰς ἐπιϑυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν ϑέλετε ποιεῖν. Ἐκεῖνος ἀνϑρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀληϑείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι οὐκ

ci, neque rapaces
Dei hereditate obti
Hoc idem etiam de
bus justis contracti
pactis intelligitur, in
fides stricte servan
ut ne alter alterum de

Quaestio LX

Quodnam nonum est
ceptum?

Resp. (Exod. X
Non dices falsu
stimonium contr
ximum tuum.

Quaestio LX

Quomodo intelligend
bis hoc est praecep

Resp. Prohibe
praeceptum, ne quis
ximum suum quidquam
tiatur; aut famam cuju
ex malitia studioque
ctae arrodat. Uno
ut omnem noxium af
fugiamus; ne filii diab
que similes fiamus,
dicebat Dominus (Joh
44.): Vos ex patre d
estis, et cupiditates
vestri facere vultis. Il
micida erat ab initio,
veritate non stetit, qui
est veritas in eo.

1) Cur marg. adscriptum sit: *supervacuum*, non video. schius omnia tenet, nec facile quisquam offendatur. 2) In ψευδομαρτυρήσεις. 3) Suadet margo articulum pellendum esse pra quidem p. 266. scriptum fuit τὰς ἀρετὰς τούτας, scimus etiam, hunc auctorem artic. repetitionem admodum adamasse.

ἀλήθεια ἐν αὐτῷ· λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐ- Τούτην τὴν ἐντολὴν ι μάλιστα νὰ φυλάττν, ὅσοι συναναστρέτι εἰς τὰ κριτήρια, διὰ ὴν παραβαίνουσι τὸ ον μὲ ψευδομαρτυρίαρτύρων ἢ γραφῶν· ος θέλουσι γίνεσθαι ιαβόλου, καὶ υἱοὶ γετῆς αἰωνίου.

mendacium loquitur, de suo loquitur; quia mendax est, et pater illius. Summo autem illis opere hoc observandum est praeceptum, qui in jure dicundo versantur, ut ne aequum justumque transgrediantur; adducti falsis testimoniis testium, aut literarum actorumque; alioqui filii diaboli erunt et aeternae geennae heredes.

Ἐρώτησις οα.

ία εἶναι ἡ δεκάτη ἐντολή;

π. Οὐκ ἐπιθυμή- (Ἐξ. κ'. ιζ'.) τὴν γυ- α τοῦ πλησίον οὐκ ἐπιθυμήσεις οἰκίαν τοῦ πλησίου, οὐδὲ [1]) τὸν ὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν ια αὐτοῦ, οὐδὲ παιδίσκην αὐτοῦ, τοῦ βοός αὐτοῦ, τοῦ ὑποζυγίου ὐ, οὔτε παντὸς ους αὐτοῦ, οὔθ' [2]) τῷ πλησίον σου

Quaestio LXXI.

Quodnam decimum est praeceptum?

Resp. (Exod. XX, 17.) Non concupisces uxorem proximi tui. Non concupisces domum proximi tui, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non jumentum, non ullum pecus ejus, non quaecunque proximi tui sunt.

Ἐρώτησις οβ'.

πρέπει τὴν ἐντολὴν αὐτην νὰ νοοῦμεν;

. Ἡ ἐντολὴ αὕτη εἶναι ιτάτη, ὅσον εἰς τὴν ἀ- ν τοῦ πλησίον· διατὶ ιποδίζει μόνον τὰ ἔξω-

Quaestio LXXII.

Quo pacto recte intelligemus hoc praeceptum?

Resp. Praeceptum hocce inter omnia ad caritatem proximi nostri pertinentia summum perfectissi-

---

1) Editt. LXX. οὔτε, et sic deinceps. 2) LXX: οὔτε ὅσα.

τερικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ὁποῦ γενοῦνται ἀπὸ τὸν νοῦν καὶ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ κακοποιῆσαι· τὸ ὁποῖον πληροῖ ἡ Χριστιανικὴ τελειότης. Καὶ ὅποιος τὴν ἐντολὴν ταύτην φυλάττει, πληρώνει τὸ δίκαιον, ὁποῦ χρεωστεῖ πρὸς τὸν πλησίον του. Ἐπειδὴ ἐκεῖνο ὁποῦ σὺ δὲν θέλεις, ἄλλου μὴν τὸ κάμῃς. Καὶ εἰς τοῦτο στέκεται ἡ σωτηρία πάντων τῶν Χριστιανῶν· νὰ μὴν[1]) ἐπιθυμᾷ τινὰς ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον του· μάλιστα νὰ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν περισσοτέρω, παρὰ τὸν ἑαυτόν του, τὸν δὲ πλησίον του ὡς ἑαυτόν.

Ταῦτα τὰ ἔργα πληρώνοντες τελείως εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐν χάριτι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν μετὰ τῆς καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως, ἐλπίζομεν ἀδιστάκτως, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀπολαβόντες τὴν τῆς ἀγάπης τελειότητα θέλομεν δοξάζειν ἐν οὐρανοῖς τὸν ἐν Τριάδι ἕνα Θεὸν ὑμνούμενον, Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

mumque est. Non enim externas duntaxat actiones vetat; sed eas insuper, quae interioris hominis sunt, quae a mente ipsa atque deliberata voluntate ad malum perpetrandum oriuntur. Implet autem hoc praeceptum christiana perfectio. Quod praeceptum qui servat, ille jus omne proximo suo debitum explesse censendus est, quippe quod ipse (tibi fieri) non vis, id alii ne feceris. Estque in eo Christianorum omnium salus posita; ut ne expetat quis quidquam Deo proximoque suo adversum; immo vero potius, ut Deum supra quam semet ipsum diligat, proximum autem juxta ac semet ipsum.

Haec officia si in hoc mundo, in gratia Domini Deique nostri, recte atque ordine, cum catholica et orthodoxa fide exsequimur: tum sane citra haesitationem ullam sperare possumus, nos in futuro seculo, summam caritatis perfectionem consecutos, in coelo concelebraturos esse unum illum Deum, qui in Trinitate collaudatur: Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, in secula seculorum. Amen!

1) Scripsi e marg. μὴν, quum negatio prohibitiva flagitetur, pro μὲν. Ante scripsi κάμῃς et ἐπιθυμᾷ jota subscr., ut paullo post recte reperitur ἀγαπᾷ.

Synodus Hierosolymitana
›us Calvinistas, anno MDCLXXII, sub
rcha Hierosolymorum Dositheo celebrata.

ςτὸς ἡγείσθω.

*ὀρθοδοξίας ἢ
γία καὶ ἔλεγχος
τοὺς διασύρον-
ὴν ἀνατολικὴν
σίαν αἱρετι-
φρονεῖν ἐν τοῖς
εοῦ καὶ τῶν θεί-
ς κακοφρονοῦ-
τοι αὐτοὶ οἱ Κα-
›ι δηλονότι· συν-
α παρὰ τῆς [2]) ἐν
ολύμοις τοπι-
›νόδου, ἐπὶ Δο-
› Πατριαρχοῦ
οοσολύμων.*

ινταχοῦ γῆς καὶ θαλάσ-
δόξοις Ἐπισκόποις, ἀδελ-
συλλειτουργοῖς ἡμῶν ἐν
ύματι· καὶ πᾶσιν ἁπλῶς
ἰέσι, καὶ ὀρθοδόξοις Χρι-
τέκνοις ἀγαπητοῖς ἡμῶν,
ν κυρίῳ χαίρειν.

ὸς τοῦ λαλεῖν, καὶ
τοῦ σιγᾷν, ὁ σοφὸς
ιαστὴς παραινεῖ, ἐν

Duce Christo.

Clypeus orthodoxae fidei, sive Apologia [1]) ab Synodo Hierosolymitana sub Hierosolymorum Patriarcha Dositheo composita adversus Calvinistas haereticos, Orientalem ecclesiam de Deo rebusque divinis haeretice cum ipsis sentire mentientes.

Universis ubique terrarum, sive etiam in mari agentibus, orthodoxis Episcopis, fratribus et comministris nostris in Spiritu sancto: et omnibus omnino piis ac fidelibus Christianis filiis, dilectis nostris, in Domino salutem.

Tempus loquendi, et tempus tacendi, monet sapiens Ecclesiastes: [2]) hinc qui-

---

ίρετικοὺς. **2) Recepi ex** pro vulg. τοῖς.

1) P. et sonfutatio, ab synodo locali. 2) III. 7.

οἷς που καιρὸν εἶναι πάντι πράγματι ἀποφαίνεται· ὡσανεὶ ἔλεγεν· ἀνάγκης μὴ οὔσης σίγα, καιροῦ δὲ κατεπειγόντος λάλει. Ἀνάγκη μὲν γὰρ λαλεῖν οὐκ ἔστι τὸν μὴ ἐρωτώμενον, ἐρωτώμενον δὲ περὶ τινος χρησίμου καὶ ἀναγκαίου λόγου, ἐπιστάμενόν τε καὶ μὴ ἀποκρινόμενον, ἐσχάτης ἂν εἴη μοχθηρίας. Εἰ δέ που τὸ ἐρωτώμενον περὶ Θεοῦ ἢ θείων πραγμάτων καθέστηκε, πῶς οὐκ ἀσεβείας γραφήσεται ὁ εἰδὼς, καὶ σιγὴν ἄγειν ἑλόμενος; Καὶ ἡμεῖς τοιγαροῦν ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς ἀμφοτέρων τούτων, σιγῆς καὶ λόγου φημὶ, διαιτητὰς μεμαθήκαμεν εἶναι κατὰ τὸν εἰπόντα· οἰκονομήσει τοὺς [1]) λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει· μάλιστα δὲ σιωπᾶν, Θεοῦ ἐπιτάττοντος· σιώπα γάρ, φησι, καὶ ἄκουε Ἰσραὴλ, οὐ γὰρ μόνον λαλεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀκούειν τῶν χρήσιμα λεγόντων προστετάγμεθα· καὶ αὖθις λαλεῖν τούτου κελεύοντος, καὶ στόμα ἀνοίγοντος, καὶ φωνὴν διδόντος. Μανθάνομεν γὰρ πρὸς μὲν τὸν Ἰεζεχιὴλ πολλάκις εἰρηκέναι· υἱὲ ἀνθρώπου, εἶπον τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. Καὶ ἐν ἑτέρῳ πάλιν πρὸς αὐτόν· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ διανοιχθήσεταί σου τὸ στόμα, καὶ λαλήσεις, καὶ οὐ μὴ ἀποκωφωθήσῃ ἔτι. Πρὸς

1) Recepi e P. Textus τίς. Illud etiam LXX. Amst. τοῖς λόγοις.

dem suum rei cuilibe[t] pus esse significans; admodum alibi dixit: [1] quendi non instante [n]sitate, tace; instante, re. Quemadmodum interrogante nemine, loquendi necessitas; terroganti [2]) quae nos[t] sponsum continere, [s] malitia est. Porro Deo rebusque divinis rogatio fuerit, impiet[atis] notam quomodo non rat, qui responsioni pa[r] esset, ei tamen sil[entium] antetulit? Nos quiden[n] tacendi tum loquendi dum satis ille docui[t] dixit: Disponet ser[mones] suos in judicio; [3]) m[a]cum et silentium De[us] dicat, ait enim: Tac[e Is]rael, et audi; (quipp[e] loquendi modo man[datum] accepimus, verum e[t] qui utilia loquuntur, a[u]di:) et loqui rursus praecipiat, os nostrum riat, et vocem nobis i[mper]tiatur. Legimus eni[m] Ezechiëlem [4]) passi[m] ctum esse: „Fili ho[minis] dic domui Israël.“ E[t] sus ad ipsum: „In di[e] aperietur os tuum, queris, et non silebis [...]

1) P. ac si diceret. 2) [...]re utili ac necessaria. 3) P[...] 5. 4) XX. 27. XXIV. 27.

:ὸν Μωϋσῆν στελλόμε-
πρὸς Φαραὼ, ὑποστελ-
ενον δὲ διὰ τὸ ἰσχνίφω-
καὶ βραδύγλωττον· πο-
ου, ἔφη, καὶ ἐγὼ ἀνοίξω
τόμα σου, καὶ συμβιβά-
) σε ἃ μέλλεις λαλῆσαι.
τοις οὖν καὶ τοῖς τοιού-
γραφικοῖς παραδείγμα-
εὐσεβῶς καὶ ἡμεῖς ἑπό-
ι, καιρὸν οἴδαμεν[2]) σιω-
, μηδενὸς ἐνοχλοῦντος
πρὸς λαλίαν παρορμῶν-
ἐπειγόμεθα δὲ αὖ ἐρω-
ενοι, ἢ καὶ ἄλλως πῶς
καιροῦ κατεπείγοντος,
ὴν ἀφιέναι. Ὅταν μὲν
περὶ πίστεως ἢ τῶν
ευομένων τινῶν πραγ-
ων λόγον ἀπαιτούμεθα,
ον ἡγούμεθα τὸ ὑπο-
λεσθαι. Ἂν δὲ καὶ εὐ-
ίας ἢ αἱρέσεως ἄλλης
: ἐγκαλούμεθα παρ' ἑτε-
ξων ἀνδρῶν, καὶ πρὸς
ν ἄλλο χρήσιμον ἀπο-
όντων, ἢ πρὸς τὸ συ·
αι τὴν ἑαυτῶν δόξαν
οῦ διασύρειν τοὺς ἄλ-
· τότε δὴ τὸν Ἡλίου
ν ἀναλαβόντες θερμό-
ν διεγειρόμεθα πρὸς
ντησιν· καὶ πάσχοντες
οῦ Ἱερεμιοῦ τὰ αὐτὰ
ῳ φθεγγόμεθα· τὴν
ίαν μου ἀλγῶ, καὶ τὰ
ητήρια τῆς καρδίας
μαιμάττει ἡ ψυχή μου,
άττεται ἡ καρδία μου·
ιωπήσομαι, ὅτι φωνὴν

Bibl. συνβιβάσω. 2) Amst. εν.

Moysi vero, quem Pharaoni mittebat, impeditioris et tardioris linguae caussa formidanti, dixit: „Vade, et ego aperiam os tuum, et instruam quae locuturus es." [1]) His igitur et consimilibus exempl s in Scriptura expressis et nos religiose obsequentes, nemine quidem rogante et ad loquendum provocante, tempus esse silendi novimus; urgente vero interrogatione, aut quapiam alia loquendi necessitate, sermoni quam primum nos accingimus. Cum enim de fide rebusve credendis interpellamur[2]); indignum ducimus, ut loqui reformidemus. Si vero ab hominibus haereticis, atque suam ut obtrectatione ceterorum gloriam obfirment modo studentibus, impietatis aut falsi cujusdam dogmatis insimulamur; tunc Heliae instar zelo succensi, responsionem animosiores aggredimur, ac Jeremiae passionem conscii,[3]) ejusdem eructamus et verba: „Ventrem meum doleo, et sensoria cordis mei; fluctuat anima mea, dilaceratur cor meum; non tacebo, quoniam vocem tubae

1) Exod. IV. 12. 2) P. ratio a nobis exigitur, grave nobis est, non totis viribus occurrere. 3) P. ac pariter atque Jeremias affecti.

σάλπιγγος ἤκουσεν ἡ ψυχή μου καὶ κραυγὴν πολέμου. Σάλπιγγος γὰρ ἀγρίας ἠχωθείστερα [1]), καὶ πολέμου δεινοῦ βαρύτερα βροντῶσι τὰ ἔναγχος ἀπὸ Γαλλίας ἐλθόντα πρὸς ἡμᾶς (ὡς μὴ ὄφελον ἐνηχηθῆναι καὶ παρ' ἡμῖν) μηνύματα. Οἱ γὰρ ἐν ἐκείναις εὑρισκόμενοι Καλουΐνοι ἐθελοντὶ κακουργοῦντες φασὶ τὴν ἀποστολικὴν καὶ ἁγίαν ἡμῶν ἐκκλησίαν, τὴν ἀνατολικὴν δηλαδὴ, φρονεῖν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων, ὡς αὐτοὶ ἐκεῖνοι κακοφρονοῦσιν. Οὐ μόνον δὲ λόγοις, ἀλλὰ καὶ συγγράμμασιν οἱ αἱρετικοὶ οὗτοι, ὡς φαίνεται παρά τινι Κλαυδίῳ ὑφηγητῇ τοῖς ἐν Καρεντονίᾳ Καλουΐνοις, ἐπεχείρησαν ἡμῶν κατηγορεῖν, ὃ καὶ μάλιστα εἰς τὸ προκείμενον ἔργον ἡμᾶς παροτρύνει, μὴ εἰδότες οὔτε τί λέγουσιν, οὔτε περὶ τίνος διαβεβαιοῦνται, οὐκ αἰδούμενοι οὔτε κἂν τοὺς ἀνθρώπους, ὧν ἐνώπιον τοσαῦτα ψεύδεσθαι κατατολμῶσι.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ἐπειδὴ χάριτι Χριστοῦ συνήλθομεν χάριν ἐγκαινίων τοῦ θειοτάτου ναοῦ τῆς ἐν Βηθλεὲμ κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ Θεοῦ· ὃν ὁ κύριος ἀνοικοδομηθῆναι

audivit anima mea, cl rem proelii." Etenim bili sonantiores buccin duro graviores bello e liis ad nos usque t modo rumores, utinam nos numquam auditi. (pe improbitati gratis i gentes, qui in illis hab Calvinistae suas de De busque divinis haereses stolicae nostrae ac sa Orientali Ecclesiae affin atque id quidem non i sermonibus, verum etia scriptis imponere nobis reticos hujusmodi susc se nemo nescit, qui dium quemdam Caren ensium Calvinistarum nistrum [1]) perlegerit. vero ad susceptam A giam nos vehementius cendit, quoniam quod cunt, quod affirmant, n unt: qui vel homines tuere debuissent, c quibus talia mentiri ne rentur.

His igitur sese ita bentibus, quum ad pe endam sacratissimae A Bethleemiticae, ubi Sal ac Deus noster Christu cundum carnem natus dedicationem convenisse

---

1) P. et A. ἠχωδέστερα.

1) P. Doctorem. Ad n ὑφηγητῇ Calvinistae Mini vocant.

πανδεινοις τούτοις τοῦ διωγμοῦ, καὶ ναι κεκαλλωπισμέ-ς [1]) πανταχοῦ γῆς τέκνοις τῆς καθο-λησίας ηὐδόκησεν· ιένων μεθ' ἡμῶν ἀπὸ τῶν περατῶν πιδημούντων προς-ἱερέων, κληρικῶν, πῶν Χριστιανῶν, ' δεῖν ἐν συνόψει ὶ ὧν ἡ τιθηνὸς ἡ-οστολικὴ ἐκκλησία εῖται δόξαν εἰπεῖν, δι' ἡμῶν ἡ παραδο-τρὰ τοῦ κυρίου, καὶ ισα παρὰ τῶν ἀπο-καὶ φυλαχθεῖσα ὶν ἁγίων πατέρων ιμῶν φανερὰ ᾖ ἐν κόσμῳ καὶ τὸ ψεῦ-ἐναντίων φωραθὲν, πεφωραμένον προ-καθ' ἑαυτὸ ὡς τρα-ς πλάττον, καὶ ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν) ἡ ὡς εἰκὸς λαμπρό-ηλίου λαμποῦσα [2]) ῃ. Εἰ δὲ που καὶ ιεν ταὐτολογοῦν-καὶ πολλάκις ἀπο-νοι περὶ τοῦ αὐτοῦ, ῦτο πρὸς κατάληψιν τῶν λεγομένων παν-γκύπτοντι τῷ συγ-τι πεφιλοπόνηται.

quam per id miserrimae aetatis ac persecutionis restaurari Domino placuit, ac veris Ecclesiae Catholicae ubique terrarum agentibus filiis eleganter ornatam restitui: adscitis etiam nobiscum Sacerdotibus, Clericis, nec non et Christianis ceteris, qui e terrae finibus illuc adoraturi convenerant; matris nostrae Apostolicae Ecclesiae doctrinam super his quae affinguntur illi, [1]) exponendam duximus, ut quae a Domino nobis tradita, ab Apostolis promulgata, et ab sanctis Patribus conservata est fides nostra, nobis edicentibus, universo manifesta fiat mundo; ac retecto adversariorum nostrorum mendacio, (etsi jam pridem ab antecessorum nostrorum quam plurimis deprehensum est, ac suopte delapsum, [2]) utpote ad hircocervorum instar conflatum) ceu ipso rutilantior sole veritas innotescat. Quamvis autem, quae jam diximus, rursum eloqui, ac super eodem argumento frequenter verba facere videamur: id tamen ad pleniorem dictorum comprehensionem studiosis lectoribus hocce libello juverit iterum pertractare.

---

pi e marg. P. pro vulg. 1 certe post πανταχοῦ nendum. 2) P. λάμπου-Sic P. et A. Text. τοῦτο

1) P. addit *summatim*. 2) P. ac per se ipsum manifestum.

Ἰστέον οὖν ὅτι οἱ πρόκριτοι τῶν αἱρετικῶν τούτων, οὐκ ἀγνοοῦντες τὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας δόξαν, φασὶν αὐτὴν ἴσα ἐκείνοις πρεσβεύειν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων, ἀλλ' ἐξεπίτηδες αὐτῆς κατηγοροῦσι πρὸς ἀπάτην μάλιστα τῶν ἁπλουστέρων. Τῶν δυτικῶν γὰρ ἀποσχισθέντες, εἴτουν ἀποῤῥαγέντες, καὶ ἔπειτα πᾶσαν ἁπλῶς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἀποποιησάμενοι καὶ ἐλεγχόμενοι [1]). προφανῶς ὡς αἱρετικοί εἰσι, καὶ αἱρετικῶν οἱ κορυφαιότατοι. Ἐπειδὴ οὐ μόνον καινῶν καὶ γελοίων δογμάτων (εἰ δέον ὅλους τοὺς μύθους δόγματα ὀνομάζειν) ἐγίνοντο διὰ φιλαυτίαν εἰςηγηταί, ἀλλὰ καὶ μηδόλως ἐκκλησίας μετέχουσιν, ὡς μηδεμίαν ὁπωσοῦν κοινωνίαν ἔχοντες μετὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. ὡς εἴρηται. Καὶ ὥςπερ δεδιότες μήποτε ἐπιστραφῶσιν οἱ ἀθλίως ἐκείνοις προςέχοντες, ἐπενόησαν λέγειν τοῦτο τὸ προφανέστατον ψεῦδος, ὅτι ἅπερ αὐτοὶ περὶ πίστεως φρονοῦσι, ταῦτα καὶ ἡ ἀνατολικὴ φρονεῖ ἐκκλησία. (Τοῦ Θεοῦ κἂν ταῦτα θαυματοποιοῦντος καὶ δεικνύοντος, τὸν μὴ

Sciendum igitur est reticorum hujusmodi positos [1]). doctrinam talis Ecclesiae haud q ignorantes, suos tame ca Deum resque di errores illi affingere, que, quo rudiores se potissime, opera dat culpare. Cum enim a cidentalibus jamjam serint. [2]) seque ab om mum Ecclesia Catholic cul fecerint [3]), manife me sese probant haer immo et haereticorun ryphaeos. Nam falsa inepta non modo dog sui supra modum am induxere, si tanta [4]) mata licet [5]) fabellas a lare: at etiam Ecc prorsus extorres facti cum Ecclesia Catholi dictum est, nulla p communione conjuncti. eorum, quos suis sed fabulis [6]), conversionen luti pertimescentes, eo dis confugere, ut quo circa fidem sentiunt, ipsum Orientalem sentir clesiam persuaderent. nempe, etsi mirabilite sinente [7]), ac signifi

1) Comma posui ante πρ. ut in edit. P. fuit. In textu postpositum fuit, vers. vero προφ. ad sequentia referente.

1) P. istorum praecipuos. discissi sive avulsi. 3) P. et in eam manifeste insurre 4) P. tamen. 5) P add. 6) P. suis misere adhaer partibus. 7) P. disponente.

ὑμενον κἂν τῷ τῆς
ίας ὀνόματι ἀδύνα-
ήτε Χριστιανὸν λέγε-
μὴ ὅτιγε Χριστιανοὶ
διδάσκοντος δὲ, αὐ-
κ τούτου τῇ καθολικῇ
ίᾳ προστεθῆναι, εἰ
ἰ συνίεσαν.) Καὶ τοῦ-
ς ὡς πρεσβεύοντες τὰ
ρα παντάπασιν εἶναι
. Εἰ γὰρ οὕτως ἦν,
ν ἐν ἄλλοις κατηγό-
ἡμῶν, ἀλλ' ἐν πᾶσι
ουν· οὔτε μὲν διδά-
ι ἡμῶν προεθυμοῦντο
θαι, οἳ χθὲς καὶ πρό-
φρυάξαντες ἐμελέτη-
ενά· ἀλλὰ παρ' ἡμῶν
ν καὶ ἡμῖν πείθεσθαι
ν, φρονοῦσιν ἅπερ ἀ-
λοι μὲν ἐκήρυξαν, ἡ
ικὴ δὲ ἐφρόνησε καὶ
ῖ ἐκκλησία καὶ δὴ καὶ
ίσει εἰς τὸν αἰῶνα·
ν ἔλθῃ δηλονότι ὁ κύ-
ὲν αὐτῷ Θεῷ σωτῆρι
΄έτῃ. Ἀλλ' ὅτι μακρὰν
ον διεστηκότων ἡμῶν,
οόπῳ τινὶ μὴ δυναμέ-
τᾶσι Καλουΐνοις γνώ-
ἀποκαταστῆσαι τὸ
ἐκείνων τῶν ἰδίων
νεμόνων σκευώρημα,
ἰεν αὐτοῖς πρὸς μόνην
ην τῶν ἁπλουστέρων
ιχᾶσθαι, ὅτι εἴ τι Κα-
οις κεκαινοτόμηται,
καὶ ἡ ἀνατολικὴ φρο-
κλησία καὶ ἀνάπαλιν.
ὡς ἀδύνατον ἐν τού-
ια εἶναι φῶς καὶ σκό-

Christianum nec dici posse nec esse, Ecclesiae nomine non insignitum: quin et docente, eos, nisi scientes, hoc ipso Catholicae Ecclesiae fuisse allectos, quo in illa mereri sese moliti sunt persuadere [1])). Non ita porro id probare nituntur, ut vera esse universe ea quae credimus asserant: si enim ita esset, alia in nobis nequaquam reprehenderent, at nobiscum in omnibus consentirent; sed nec apud nos sese constituere magistros appeterent, qui heri et nudiustertius frementes meditati sunt inania: immo a nobis edoceri nostraeque obedire fidei statuerent, quam praedicantibus Apostolis Ecclesia Catholica suscepit, modo tenet, ac in finem saeculi, scilicet quoadusque veniat Dominus, ipso Deo Salvatore duce, conservabit. Sed quia procul a nobis illi absunt, neque Calvinistis omnibus id quod adversus eos confinxere duces eorum notum facere valeamus; quidquid recens induxere Calvinistae, ipsam esse perpetuam Orientalis Ecclesiae fidem, gloriari, seducendis rudioribus, satis habuere. Verum quemadmodum lucis ad tenebras,

---

[1]. aliter verba explicans ita: ut catholicae sese ecclesiae ad-
nt. etsi nequaquam intellexerint.

τος, ἢ Χριστὸν καὶ Βηλίαρ· οὕτως ἀδύνατον τοῖς ἐναντίοις, ἕως ἂν ὑπὸ προστάτῃ Καλουΐνῳ αἱρεσιάρχῃ τελοῦσι, τ' αὐτὸν εἶναι ἐν τοῖς περὶ πίστεως τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ὅτι δὲ οἱ καλοὶ οὗτοι ἄνδρες οἴδασι τὴν ὀρθόδοξον τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας δόξαν (εἰ καὶ ὑποκρίνονται μὴ εἰδέναι), φανερόν. Πρῶτον ἔκ τε τῆς ἁγίας γραφῆς αὐτῆς (ἣν οὗτοι μάλιστα μεγαλοῤῥημονοῦσιν εἰδέναι) καὶ ἀπὸ τῶν ἁγίων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας θεολόγων. Οἴδασι γὰρ σαφῶς, οἴδασιν οἱ κατήγοροι οὐ μόνον [1]) ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἴπερ δίκαιος ὁ Θεὸς, καὶ εἴπερ πατὴρ πάντων ἡμῶν ἐστὶν, ὡς αὐτός που εἴρηκεν ἐν πολλοῖς· καὶ ὅτι ἐντολαὶ ἐδόθησαν τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀναγκαῖόν τι χρῆμα πρὸς σωτηρίαν· καὶ ὅτι αἵρεσις μὲν τοῦ καλοῦ φυγὴ δὲ τοῦ κακοῦ διδάσκωνται παρὰ τῆς γραφῆς· καὶ ὅτι ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποδοθήσεται καθὰ [2]) ἔπραξεν· καὶ ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἔστιν τῶν κακῶν αἰτία, οὔτε μὴν προσωπολήπτης, ὥστε ἀναιτίως τοῦτον μὲν ἀγαπᾶν, τοῦτον δὲ μισεῖν· ἀλλὰ πάντων βούλεται καὶ θέλει τὴν

aut Christi ad Belial societas esse non potest: ita nec una adversariorum nostrorum cum Ecclesia orientali de rebus fidei sententia, quamdiu haeresiarcham Calvinum voluerint habere magistrum.

Porro Catholicam [1]) Orientalis Ecclesiae fidem hujusmodi homines agnovisse, ut ignorare fingant, manifestum est: ac primum quidem e sacris Scripturis, quas optime omnium intelligere sese gloriantur; deinde ex sanctis Ecclesiae Catholicae Theologis. Norunt quippe certissime hominum non modo, sed et Dei quoque calumniatores illi, norunt, justum esse Deum, atque omnium nostrum patrem, uti passim ipsemet indicavit. Norunt et data esse hominibus praecepta, ceu rem hominum saluti pernecessariam: item boni electionem ac fugam mali apud Scripturam edoceri: item et repositam esse unicuique secundum opera sua retributionem: item auctorem malorum non esse Deum, neque personarum acceptorem, quatenus illi, quod alterum diligat, odio alterum habeat, iniquitati non possit verti [2]), qui vult omnes ho-

1) Sic in textu et ad marg. P., in qua edit. exstat haud male μόνων, quod αὐτοῦ sequenti esset oppositum. 2) Induxi in textum pro pr. κατὰ, in cujus locum Par. marg. voluit substituere καθ' ἅ.

1) P. orthodoxam. 2) P. sine caussa.

ν, ὅτι βεβαῖα καὶ α ἡ τοῦ αὐτεξουσις, ὃν τρόπον πρεἡ καθολικὴ ἐκκλητῃ καὶ διωκτέα τῶν ῆς πίστεως περιβόλυαρία τῆς εἰσηγηῦ Ἑλληνικου τῆς νης μύθου, ὃν ὡς φθοροποιὸν ἡ τοῦ ου τοῖς ἀνθρώποις ιε [1]) μοχθηρία, πᾶ' ἀρετὴν τοῦ κατὰ βίου διώκων, (δι' στὸς ἐνηνθρώπησε) ὲ κακίαν καὶ ανοάγων, καὶ τὸ δεισιον ἐκεῖνο καὶ ψευδτον, ὅτι ἡ πίστις ἁπλῶς καὶ μόνη ὸν ἄνθρωπον, οὐδ' ἰσχυόντων τῶν ἔρἡ γραφὴ τρανώτειν τὸν θέλοντα τυηρίας προτρέπεται, ἡ πίστις χώρις τῶν εκρά ἐστι.

mines salvos fieri. Norunt denique liberum arbitrium, uti dogma certisimum, quemadmodum Catholica sentit Ecclesia, necessario esse admittendum: atque a sacris fidei septis prorsus amandandam nugatoriam quamdam de fatali apud Graecos necessitate narrationem, quam ut exitialem hominibus pestem Calvini malitia concinnavit. Quippe omnibus Christianae vitae virtutibus bellum indixit: (quas ut doceret Christus, homo factus est:) et quo iniquitati ac vitio cuilibet viam faceret, id fucatae superstitionis invexit, hominem sola fide, non autem operum merito [1]) salvari. Quae tamen Scriptura eos, qui salutem adipisci volunt, palam facere cohortatur, siquidem fides sine operibus mortua est.

τι εἰ δεῖ πείθεσθαι καὶ ταῖς οἰκουμεὑπείκειν συνόδοις, ορικῶν τῶν περὶ ρχῆς τῇ ἐκκλησίᾳ ων, ὅσον τὸ κατ' ἀποφαινομένων ἀκαὶ μὴ ἐναντιους ἐγγὺς τῶν ἀποχρηματίσασι διδακαι πνευματοφόράσι, καὶ τοῖς μετκείνων συγγράψαμωτέρῳ τρόπῳ μὲν,

Norunt praeterea, siquidem divo Paulo et oecumenicis Conciliis adhibenda fides est, atque iis non minus attendendum, quae a principio contigisse Ecclesiae historici produnt, quam quae opinantur ipsi; neque sanctis Doctoribus ac Spiritu sancto plenis hominibus, Apostolorum supparibus, obsistendum, qui divinas ad res exponendas incubuere;

---

male εἰπήν.

1) P. nihil conducentibus operibus.

ταῦτα δὲ ἐκείνοις τοῖς θείοις πατράσι, καὶ ἁπλῶς τῇ θείᾳ γραφῇ ἐν πολλοῖς ἀποφαινομένῃ σαφέστατα, (ἐξ ὧν ἁπάντων συνάγεται τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον)· δεῖ καὶ ἑπτὰ εἶναι πιστεύειν τὰ μυστήρια τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, δι' ὧν ἁγιαζόμεθα καὶ Χριστῷ συναπτόμεθα, καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς λαμβάνομεν τὸν τέλειον [1]) ἀῤῥαβῶνα, σπουδάζοντες ἐφ' οἷς ἐκτίσθημεν ἔργοις ἀγαθοῖς, τὰς ἁγίας εἰκόνας προσκυνεῖν, τοῖς ἁγίοις χρῆσθαι μεσίταις, καὶ τιμᾷν αὐτοὺς, ὡς φίλους Θεοῦ· καὶ ὅλως ἀπαρασαλεύτους κατὰ πάντα φυλάττειν τὰς παραδόσεις, ἃς κατέχει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἐξ αὐτοῦ τοῦ καιροῦ τῶν ἀποστόλων, εἴτε διὰ λόγου εἴτε διὰ γραφῆς, ἣν ἀδύνατον ὅλως σφαλῆναι, ὡς πλουτοῦσαν διδάσκαλον τὸ πνεῦμα ἅγιον. Οἴδασί, φαμεν σαφῶς, οἱ κατήγοροι καλῶς τήν τε γραφὴν καὶ τοὺς πατέρας, καὶ ἑπομένους ἐξ ἐκείνων, καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἀλλό τι ἐστὶ τὸ φρόνημα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἢ τὸ θεῖον ῥῆμα πιστευόμενον ὀρθῶς, καὶ ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἀναπτυσσόμενον εὐσεβῶς, καὶ αἱ παρὰ τῶν ἀποστόλων διὰ λόγου πα-

1) Recepi e marg. P. et e verss. Vulg. τέλαγον.

nec aliis, qui strictius quidem, at eadem prorsus, quae sancti Patres illi conscripsere; nec denique sacrae Scripturae, quae non semel haec ipsa apertissime declarat, e quibus totum colligitur religionis nostrae mysterium: haec igitur siquidem illi norunt, norunt utique credenda esse septem Ecclesiae sacramenta, quibus et sanctificamur et Christo conjungimus et futurae vitae perfectum pignus accipimus; si modo, [1]) quibus conditi sumus, bonis operibus vacamus, si sacris imaginibus cultum adhibemus [2]), si Sanctis ceu mediatoribus apud Deum utimur, eosque tanquam Dei amicos veneramur [3]): si denique traditiones, quas sive per sermonem, sive per Scripturam Catholica didicit Ecclesia, quae sancto Spiritu erudita, errare non potest, illibatas conservamus. Probe itaque norunt juxta atque evidentissime columniatores illi et sacram Scripturam et sanctos Patres, et qui eorum vestigiis institere, nec non orthodoxam esse fidem nostram: neque enim aliud quidquam Ecclesia sentit Orientalis, quam verbum divinum, ut par est, creditum et ab sanctis Patribus religiose explanatum, et traditiones ab Apostolis per sermonem ac-

1) P. addit *in*. 2) P. venerantes. 3) P. honorantes.

ξεις, ὑπὸ τῶν πατέρων χθεῖσαι ἄχρις ἡμῶν[1]). μμένοντες τῇ πεισμοις τοῖς αἱρετικοῖς ἐστὶν κωφεύουσι καὶ οὐ δινται. Ἡμεῖς δὲ ἵνα ι τῆς γραφῆς ἢ τῶν πατέρων λέγοντες ψῃ ἡμᾶς ὁ χρόνος διηνους, ἐκ τῶν καθ' ἡεγενημένων ἀποδείξοὸ προκείμενον.

τὰ γὰρ πεντήκοντα ἔτη ουθήρου μανίας ὁ ἀπὸ γης τῆς Γερμανίας ῖνος Κρούσιος, μετὰ λων σοφιστῶν τῆς καιίας Λουθήρου,(ἀδελφὰ φρονεῖ Λουθῆρος Καρ, εἰ καὶ ἔν τισι διαφέοκοῦσιν), ἔπεμψαν τὰ αια τῆς αἱρέσεως αὐῷ τηνικαῦτα πηδαλιουτὸ πλοῖον τῆς ἐν Κωνινουπόλει ἀποστολικῆς σίας,ἵν' εἰδῶσιν,εἰ συμσι τῇ δόξῃ τῆς ἀνατοἐκκλησίας ὡς ἐκεῖνοι . Ὁ δὲ ἀοίδιμος ἐκεῖεῖς πρὸς ἐκείνους καὶ κείνων συνεγράψατο ς, εἴτουν πραγματικὰς ίσεις, πᾶσαν μὲν θεοῶς καὶ ὀρθοδόξως ἐλέγὑτῶν αἵρεσιν, πᾶσαν όμην ὀρθόδοξον ἄνωικρατήσασαν τῇ ἀναἐκκλησίᾳ διδάσκων ς· οἱ καὶ οὐ πρόσἅπαντες, τῇ εὐσεβείᾳ

ceptas, atque ab iisdem sanctis Patribus ad nos usque conservatas: at suis pertinaciter erroribus adhaerentes[1]), obsurdescunt, nedum ad fidem orthodoxam sese recipiunt. Nos vero, quia Scripturae et sanctorum Patrum oracula prosequentes tempus deficeret, ex his quae apud nos gesta sunt, rem totam demonstrabimus.

Elapsis ab Luthero quinquaginta annis, Martinus Crusius Tubingensis, ceterique cum eo novitatum Lutheri peritiores[2]), (porro non alia est Lutheri haeresis, utque Calvini, quamquam nonnihil videtur interesse:) suae capita professionis ad eum qui Catholicae Ecclesiae Constantinopolitanae id temporis clavum tenebat, direxere; quatenus, uti dicebant, dignoscerent, an cum Orientali Ecclesia de doctrina convenirent. Verum ad illos immo et contra ipsos insignis ille Patriarcha sermones tres seu magis peritas responsiones rescripsit: quibus et omnem eorum haeresin theologice juxta et catholice confutabat, et orthodoxas opiniones, quascunque a principio Ecclesia obtinuit Orientalis, eos edocebat: quamquam haec illi nequaquam attenderunt, quippe

Delevi parenthesin, qua inciatum in omnibus edit. n vidi.

1) P. addit: quod haereticorum proprium est. 2) artifices.

χαίρειν εἰπόντες. Ἔστιν δὲ ἡ βίβλος τυπωθεῖσα Γραικολατινιστὶ, ἐν Βιρτεμπεργίδι τῆς Γερμανίας, κατὰ τὸ αφπδʹ ἔτος τῆς σωτηρίας [1]).

Πρὸ τούτου τε τοῦ κὺρ Ἱερεμιοῦ Ἰωάννης ἱερεὺς ὁ Ναθαναὴλ καὶ οἰκονόμος Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ᾧ ἐξέθετο περὶ τῆς ἑρμηνείας τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, καὶ μετὰ τοῦτον τὸν κὺρ Ἱερεμίαν Γαβριὴλ Σεβῆρος ὁ ἀπὸ Πελοποννήσου, Μητροπολίτης τῶν ἐνετίησιν ἀδελφῶν, ἐν ᾧ συνέγραψε περὶ τῶν ἱερῶν ἑπτὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας μυστηρίων συνταγμάτων, ἀῤῥιδήλως [2]) τὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας δόξαν παρέστησαν.

Οὐ μόνοι δὲ οὗτοι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ περὶ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων συνεγράψαντο νεωστὶ, οὓς ἀριθμήσομεν ἐν καιρῷ ἰδίῳ. Πρὸ ἐτῶν καὶ μάλιστα ἓξ ἢ ἑπτὰ βίβλος τετύπωται, ἐπιγραφομένη Ὁμολογία ὀρθόδοξος τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἣν συνεγράψατο μὲν ὁ ἁγιώτατος ἐκεῖνος Μητροπολίτης Κιαίβου Πέτρος· ἐσαφήνισε δὲ καὶ ἐδιορθώσατο, εἴ τι σαφηνείας καὶ διορθώσεως ἐδεῖτο, ἐν αὐτῇ προτροπῇ τῆς ἐν Γιασίῳ συνόδου, ὁ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης ἐκκλη-

nuncium pietati penit[...] miserant. Habetur libe[...] Graece et Latine editu[...] tembergae in Germani[...] no salutis millesimo qui[...] tesimo octuagesimo q[...]

Sed et ante Patria[...] istum, nomine Jere[...] Joannes Nathanael, pr[...] ter et oeconomus Co[...] tinopoleos, in tractatu, de expositione sacrae l[...] giae edidit; ac rursum eumdem Jeremiam, G[...] Severius Moreanus, fr[...] nostrorum Cretensium [1] [...] chiepiscopus, in libro, [...] de septem Ecclesiae C[...] licae sacramentis comp[...] universam Orientalis E[...] siae doctrinam manife[...] exhibuere.

Non solum autem [...] sed et alii bene multi, [...] cum opus fuerit, recen[...] mus, idem nuper argu[...] tum sunt prosecuti. Atq[...] primis ante annos sex [...] septem prodiit in lucer[...] ber, cui titulus, „Conf[...] orthodoxa ecclesiae O[...] talis," ab sanctissimo qui[...] illo Kiaebae [2]) Archiepi[...] po Petro, exaratus; a[...] nonnulla obscura et e[...] datione digna quae hab[...] ab Meletio Cretensi, ma[...] ecclesiae, quae est Con[...] tinopoli, Doctore ac Pr[...]

1) Hic ultimus locus deest in edit. Amstel., in notis vero de edito libro idem adjicitur. 2) P. ἀριδήλως.

1) P. omisit. Addit: Ve[...]
2) P. Ciaebi.

πρωτοσύγγελος καὶ δι-
:αλος Μελέτιος Συρί-
), ὁ ἀπὸ Κρήτης ὁρμώ-
:. Ἐδέξατο δὲ αὐτὴν
δέχεται ἁπαξαπλῶς πᾶ-
ἀνατολικὴ ἐκκλησία·
οκε δὲ αὐτὴν τύπῳ μη-
φαιρήσας ἢ προστεθη-
:αὐτῇ, ἀλλὰ κατὰ πάν-
ιοίαν τῷ πρωτοτύπῳ
ντ' ἀγαθὸς, ὁ ἐκλαμ-
ατος καὶ σοφώτατος
ν κύριος Παναγιώτης,
'ας ἑρμηνεὺς τοῦ ἀνα-
οῦ καὶ δυτικοῦ κρά-
καὶ τῆς εὐσεβείας ἄ-
ζηλωτής [2]).

syncello, jussu Synodi apud Jasium celebratae explicatus et emendatus. Hunc omnino excepit, et modo etiam excipit ecclesia Orientalis; ac optimus, illustrissimus, nec non et sapientissimus Princeps dominus Panagiotti [1]), utriusque Imperii, Orientalis nimirum et Occidentalis, linguarum Interpres peritissimus ac pietatis zelantissimus, ad unum autographi apicem typis mandavit.

οὖν ταῦτα πάντα οἱ
·ιοὶ ἴσασι, καὶ παρ' ἐ-
ις αἱ πλεῖσται τῶν βι-
τετύπωνται, ἔπειτα
νοροῦσιν ἡμῶν, δῆλον
ὐκ ἀγνοοῦντες τὴν πί-
ἡμῶν, ἀλλ' ἀναισχυν-
'ες, καὶ πρὸς ἀπάτην
ἁπλουστέρων περιά-
ἡμῖν ἀνοίκεια [3]) ἐπι-
ῦσιν:

Cum itaque haec omnia probe sciant adversarii nostri, atque praedictorum etiam librorum plurimi apud illos fuerint excusi: manifestum est, nos non jam ex fidei nostrae ignoratione, sed ex summa impudentia nobis imponere, et ad simplicium ruinam ea nobis affingere, quae nostra non sunt suscepisse.

λὰ καλῶς λέγεταί τι-
ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστιν,
ῦν δηλαδὴ εἶναι τὸ
ἐς, πολυσχιδὲς δὲ τὸ
ος. Ὅθεν οἱ καλοὶ οὗ-
νθρωποι, τὸ πεπλασμέ-
ὐτοῖς τουτὶ ψεῦδος ἐπὶ
ῷ θεμελίῳ ἐπερειδόμε-
πονοοῦντες, πρὸς ἄλλο
ιώτατον καὶ ὅλως ἀν-

Verum enimvero recte nonnulli dixere, (nam et hoc verum est) simplicem esse veritatem, mendacium vero multifidum: quippe sagaces hujusmodi homines futili nixum fundamento hoc quod primum confinxerant mendacium ubi prospexere; ad perniciosissimum ac leviori le-

---

·. Συριγός. 2) Desunt haec Amst. inde a verbis πρὸ etc. 3) Sic e Par., ad cu- rg. scripta est conj. οἰκεῖα ἑαυτῶν. Quae artificiosa ratio non opus est. Textum, qualem conformavi, bene reddit vers. Amstel. habet: οἰκεῖα ἑαυτῶν

1) P. Panagiotes.

υπόστατον καταφεύγουσιν ἐπιχείρημα. Ὡς περικάλυμμα γὰρ τοῦ μὴ ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὁπωσοῦν Χριστιανῶν ἐλέγχεσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἑῴᾳ καταγινώσκεσθαι αὐτοὺς ὡς προφανῶς καταψευδομένους, προβάλλονται τὸν πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχεύσαντα Κύριλλον Κρῆτα τὸν Λούκαριν, ὡς δεδωκότα τυχὸν ὁμολογίαν ἀριθμουμένην ἐν κεφαλαίοις δεκαοκτὼ, καὶ ἐρωτήσεσι τέσσαρσιν, ὡς ἐκ προσώπου δῆθεν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἅττα δείκνυσι τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὅμοια φρονεῖν, οἷς ἐκεῖνοι φρονοῦσιν· ἀλλ' εὐχείρωτον καὶ τουτὶ τὸ μέγιστον τούτων ματαιολόγημα, καὶ παντάπασιν ἀδύνατον· δειχθήσεται γὰρ σὺν Θεῷ ποδηγέτῃ.

Πρῶτον, ὅτι Κύριλλον οὐδέποτε τοιοῦτον ἐγνώρισεν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, οἷον εἶναί φασιν οἱ ἀντίδικοι, οὔτε ἐκείνου πώποτε εἶδε τὰ κεφάλαια συγγραφήν.

Δεύτερον, ὅτι εἰ καὶ καθ' ὑπόθεσιν ἐκείνου ἦν, ἀλλὰ πάντῃ λαθραίως ἐκεῖνα ἐξέδωκε, μηθενὸς εἰδότος τῶν ἀνατολικῶν, μὴ ὅτιγε τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Τρίτον, ὅτι ἡ Κυρίλλου ὁμολογία οὐκ ἔστι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὁμολογία.

vissimum confugiunt mentum. Etenim ne tius Europae Christiani guantur, aut ab Orient comperti mendacii au demonstrentur, Cyrillu carem Cretensem, qu annos quadraginta P chalem Constantinopoli sedem occupavit, con nem, capitulis octode quattuor quaestionibus stantem, Orientalis ec nomine edidisse asseru que, Orientalem cum consentire Ecclesiam, rasse. At nec ceteris machinatio potentior, confutatu operosior, ets ciosior: quippe Deo demonstrabitur.

Primo, Orientalem siam praedictum Cyr qualem adversarii nost ducunt, penitus nescir psamque confessionem tum ejus nequaquam a tere.

Secundo hujus auct forte fuerit ille, nemi men Orientalium ac minus catholicorum co sed prorsus clanculum edidisse.

Tertio, hujus Cyrilli fessionem haudquaquan se Orientalis ecclesiae fessionem.

ɩρτον, ὅτι δυοῖν θά-
ἢ ἀδύνατον εἰδέναι
ολογίαν ταύτην τοὺς
.ικοὺς, ἢ εἰδότας, ἀ-
ν ὅλως εἶναι Χρι-
ύς.

πτον, ὅτι οὕτως οἱ
ικοὶ ἀποστρέφονται
ιάλαια ταῦτα, ὥστε
οκου πολλάκις ἀπο-
ιενον τὸν Κύριλλον,
ἐκκλησίας τ' ἐναν-
τοῖς κεφαλαίοις διδά-
μόνον διότι οὐ συν-
κατ' αὐτῶν, διὰ
ηρεστάτων συνόδων
ιατι καὶ ἀφορισμῷ
βαλον.

ν δὲ ἔστω [2]) ἔκθεσις
νοις περὶ τοῦ πῶς
ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλη-
ὶ τῶν ἐν τοῖς κεφα-
προβλημάτων.

εφάλαιον ά.

μὲν οὖν οὐδέποτε ὡς
ἰνόφρων ἐν τῇ ἀνατο-
κλησίᾳ ἐγνώσθη ὁ Κύ-
παντί που δῆλον τῷ
οντι κακουργεῖν. Ἀ-
ρείας γὰρ Πάπας [3])
ιελέτιον γεγονὼς, καὶ
κοινῇ τοῦ ἐν Κων-
ουπόλει κλήρου (ἐκεῖ
ότε διατρίβοντος Κυ-

:epi e marg. Par. et ex Textus: τ' ἀναντία. 2) ent post δὲ comma, alii . Neutrum toleravi. 3) ίππας. 4) Male editt. illa conjungunt.

Quarto [1]), Orientales vel confessionem istam penitus ignorasse; vel, si noverint, Christianos nequaquam exstitisse.

Quinto, praedicta capitula ita apud Orientales reprobari, ut his contraria non semel in Ecclesia vel Cyrillus ipse etiam cum exsecratione docuerit, atque ab synodis duabus frequentissimis propterea solum excommunicatione et anathemate perculsus fuerit, quod scriptis quoque ea impugnare recusarit.

Sexto. Sed esto, ex iis quae ecclesia sentit Orientalis, nonnulla forte opus istud habeat; quaenam porro in praedictis capitulis explicanda proponuntur, examinandum [2]) est.

Caput I.

Cyrillum itaque cum Calvino sentientem numquam apud Orientalem ecclesiam audiisse, nemo, nisi qui calumniari voluerit, ignorare potest. Cum enim ad sedem Alexandrinam fuisset assumtus, ac communi postmodum cleri Constantinopolitani suffragio ad hujus ur-

1) P. addit: e duobus alterum. 2) P. melius: *Denique sit brevis expositio sensus Orientalis Ecclesiae de propositionibus in praedictis Capitibus contentis.* Spectat enim oratio ad sequentem confessionem, non ad Cyrillianam.

ρίλλου) εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον μετατεθεὶς, οὔτε ἐν συνόδῳ, οὔτε ἐν ἐκκλησίᾳ, οὔτε ἐν οἴκῳ ὀρθοδόξου τινὸς, καὶ τέως εἰπεῖν, οὔτε κοινῶς, οὔτε κατ' ἰδίαν εἶπεν ἢ ἐδίδαξέν τι ὁπωσοῦν, ἐξ ὧν ἐκεῖνον πρεσβεύειν οἱ ἐναντίοι φασίν. Εἰ δὲ καὶ κατ' ἰδίαν τινὶ ἢ καὶ πλείοσι τοιοῦτόν τι εἰπεῖν τὸν Κύριλλον οἱ ἐναντίοι φασὶν, οὐκ οἴδασιν τί λέγουσιν. Ἔδει γὰρ αὐτοὺς, εἴπερ μαρτυρίαν φέρειν ἐθέλωσι, μὴ ἐξ ἑαυτῶν, οἳ καὶ ὡς ἐναγόμενοι παρ' ἡμῶν ὅτι κατηγοροῦσι, καὶ ὡς ἀγνῶτες Κυρίλλου οὐκ ἔχουσι τὸ πιστόν· ἀλλ' ἐξ ὧν οἴδασι καὶ Κύριλλον καὶ τὴν τοῦ Κυρίλλου πολιτείαν (ἀφ' ὧν εἰσέτι καὶ νῦν μυρίοι ὅσοι ἐν τοῖς ζῶσίν εἰσιν)· ἐκ τούτων δέχεσθαι καὶ τὰς μαρτυρίας. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν κοινωνὸν εἶναι διϊσχυρίζονται, οἱ μηδέποτε εἰδότες αὐτὸν, οὗτοι δὲ οἱ καὶ ἐνιαυτῶν πολλῷ χρήματι ἐκείνῳ διακονήσαντες, καὶ εἰδότες πάντα τὰ κατ' ἐκεῖνον, μὴ τοιοῦτον εἶναι ἀποφαίνονται. Ἆρα καὶ ἐκ τοῦ μηδέποτέ τινι τῶν ἀνατολικῶν τοιοῦτόν τι εἰπεῖν τὸν Κύριλλον, καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν συνήθων ἐκείνῳ οὐκ ἐγνώσθη ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ πώποτε τοιοῦτος, οἷον εἶναι βούλεται ἡ ματαιότης τῶν ἐναντίων.

bis, in qua tum temporis agebat, thronum inde translatus: is neque in aliqua synodo, neque apud quempiam ex catholicis, uno verbo, nec publice, nec privatim, vel minimum ex iis quae hunc asserere adversarii clamitant, aut locutus est aut docuit. Sin vero singulari forte aut pluribus tale quid eum protulisse contendant: quod dicunt penitus ignorant. Si enim testimonium de Cyrillo dicere in animum induxerant, illud nequaquam a se ipsis, sed a quibus notus ille fuit, quorum plus mille superstites sunt, adhibere debuissent: quippe mendaces ac nulla dignos fide vel eo probamus, quod hominem ita calumnientur, quem ignorant. Atque ita res agitur, ut qui Cyrillum nesciunt haeretici, suis eum vindicare partibus praefracte moliantur; ab iis autem, quos annis multis ministros habuit ac rerum suarum conscios, nihil tale sensisse comprobetur. Hinc igitur quod Cyrillus nemini Orientalium usquam talia sit locutus, atque ex familiarium ejus testimonio abunde evincitur, eum, qualem adversarii statuunt, talem ab Orientali ecclesia nunquam esse existimatum.

Δεύτερον, ὅτι μηδεμία ἀνύποπτος συγγραφὴ ἢ ἰδιόχειρος ἐκείνου φαίνεται τοιοῦτον καθομολογοῦσα, οἷον μαρτυροῦσιν οἱ ἀντίδοξοι.

Τρίτον, ὅτι οὐ μόνον μάρτυρας μυρίους τὴν παῤῥησιαστικὴν εὐσέβειαν Κυρίλλου ὁμολογοῦντας, καὶ μηδὲν αἱρετικὸν παρ' ἐκείνου πώποτε ἀκούσαντας, ἀλλὰ καὶ βίβλον ἐν μήκει πρώτῳ ἰδιόχειρον Κυρίλλου ἔχομεν, ἐν ᾗ φαίνονται αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἑκάστῃ κυριακῇ καὶ ἑορτασίμῳ ἡμέρᾳ λεχθεῖσαι ἐκείνῳ ὁμιλίαι, παντ' τοὐναντίον ἀποφαινόμεναι τοῖς ὑποβολιμαίοις ἐκείνοις κεφαλαίοις, ἐξ ὧν καί τινας ἐκλογὰς τιθέαμεν ἐν τῷ παρόντι συγγράμματι εἰς τελείαν πίστιν τῶν λεγομένων ἡμῖν.

Ἐκλογαὶ τινὲς ἐκβληθεῖσαι ἐκ τῶν Κυρίλλου ὁμιλιῶν, ἃς ἐπὶ τῷ κοινῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνώπιον τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ αὐτὸς Κύριλλος τῷ ἰδίῳ στόματι ἔλεξε.

Κατὰ τοῦ πρώτου κεφαλαίου.

Ἐκ τῆς εἰς τὴν Χριστοῦ γένεσιν ὁμιλίας.

Καὶ οὐ λέγω νῦν ὑμῖν [1]),

Deinde, quia scriptum minime dubium nullum exstat propria ejus manu exaratum, in quo approbata reperiantur illa, quae testantur haeretici.

Denique, quia mille testes exploratam Cyrilli pietatem attestantes, et nihil non orthodoxum ab illo unquam audiisse profitentes, nedum habemus; sed et librum prolixiorem ab eodem manu propria antea scriptum, in quo homiliae habentur singulis Dominicis ac diebus festis ab ipso Constantinopoli pronuntiatae, quibus opposita suppositítiis hisce capitibus doctrina disputatur. Ad plenam autem eorum quae dicimus fidem faciendam, nonnulla ex iisdem homiliis excerpta subjiciemus.

Excerpta ex homiliis Cyrilli, quas publice Constantinopoli coram Clero et populo ipse pronunciavit.

Contra I. Caput.

Ex homilia de Christi Nativitate.

Et nunc quidem non di-

1) Correxi e marg. Par. Vulg. ἡμῖν, id quod non oratoris est. Pro magna intercisione minimam posui, ut quae sequuntur a verbo λέγω pendeant.

διατί ὁ εἷς Θεός ἐστι τρισυπόστατος, καὶ διατί ὁ πατὴρ, πατήρ· ὁ υἱὸς, υἱός· καὶ τὸ πνεῦμα, πνεῦμα· καὶ πῶς ὁ πατὴρ μόνος ἀναίτιος· ὁ υἱὸς αἰτίατος κατὰ γένεσιν πατρὸς μόνου, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορευτὸν παρὰ μόνου τοῦ πατρός.

puto [1]), cur Deus unus sit et trinus; et cur Pater, Pater est; et Filius, Filius; et Spiritus sanctus, Spiritus: et qui Pater absque principio est, et Filius producitur a solo Patre per generationem; et Spiritus sanctus item ab solo Patre procedit.

Ἐκ τῆς εἰς τὴν Πεντηκοστὴν ὁμιλίας.

Ὁ πατὴρ οὐκ ἔστιν υἱὸς, οὐδὲ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ γεννᾷ τὸν υἱὸν, καὶ ἐκπορεύει τὸ πνεῦμα. Ὁ υἱὸς πέμπεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ πνεύματος. Ὁ γὰρ κύριος· καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπέσταλκέ με. Τὸ πνεῦμα πέμπεται παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ πρὸς ἁγιασμὸν τῆς κτίσεως· ἐκπορεύεται δὲ παρὰ μόνου τοῦ πατρός. Διατὶ δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς μόνου ἐκπορεύεται, πέμπεται δὲ παρ' ἑκατέρων; Νῦν λέξω, ὅτι ἡ πέμψις ἐστὶ πρὸς ἁγιασμὸν, ἡ δ' ἐκπόρευσις οὐσιωδῶς. Ὡς δὲ πέμπει τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν καὶ οὐδεὶς λέγειν δύναται, ὅτι καὶ γεννᾷ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς πέμπει τὸ πνεῦμα, ἀλλ' οὐκ ἐκπορεύει. Ὁ δὲ πατὴρ πέμπει μὲν τὸν υἱὸν, καὶ μόνος οὐσιωδῶς ἐκπορεύει.

Ex homilia in Pentecosten.

Pater non est Filius, neque Spiritus sanctus: sed ab illo generatur Filius, et procedit [2]) Spiritus sanctus. Filius mittitur a Patre et ab Spiritus sancto. Ait enim Dominus: Et Spiritus ejus misit me [3]). Spiritus Sanctus mittitur a Patre et a Filio ad sanctificationem creaturarum; procedit tamen a solo Patre. Cur autem a solo Patre procedat, cum tam a Filio quam a Patre mittatur? Nimirum quia ad sanctificationem missio fit, productionem vero processio importat substantialem [4]). Quemadmodum autem Spiritus mittit Filium, nec tamen dici potest generare illum; ita Spiritus a Filio mittitur, nec tamen ab illo procedit: Pater autem Filium et mittit, et solus substantialiter producit.

---

1) P. non edissero nobis. 2) P. producit Spiritum sanctum. 3) Jes. LXI. 1. Luc. IV. 18. 4) P. processio vero substantialiter.

τοῦ εἰς τὴν κυριακὴν
ὶ ἀποκρέου λόγου Κυ-
λου, ἐν ᾧ δείκνυται,
'έσθαι αὐτὸν τὴν τῶν
τέρων τῆς ἐκκλησίας
ἱγησιν καὶ ἑρμηνείαν
θείας γραφῆς.

ἀ τοῦ δευτέρου
κεφαλαίου.

μέρει κείσθω ὁ λογα-
ιὸς, ἐπεὶ ἐν τοῖς φυσι-
θεωρεῖται, νῦν περὶ
τῆς πίστεως, ἃ λόγου
εῖται, μόνον μαρτυ-
Ἂν δὲν ἔχῃς μαρτυ-
δὲν ἐμπορῇς [1]) νὰ πι-
ς· ὡς λόγου χάριν, ἡ-
πιστεύομεν, τὸν Θεὸν
ιι τὸν ἄνθρωπον. Πῶς
τοῦτο ἐδηλώθη, ἀλλ'
ἐμαρτυρήθη ὑπὸ τοῦ
σέως, ὃς οὐ δύναται
ῆναι, ὅτι, οἴδαμεν [2]),
κινηθεὶς πνεύματι ἔ-
ε. Πιστεύομεν ὅτι ὁ
ις οὗτος μέλλει παρέρ-
'ι· πόθεν οἴδαμεν, ἀλλ'
οἱ εὐαγγελισταὶ ταῦ-
ίδαξαν, οἱ διδάσκαλοι
ἱνισαν, καὶ ἡ μαρτυ-
ως [3]) πιστὴ ταῦτ' ἔπει-
μᾶς, ὅτι ἄνδρες πεφω-
'οι ὑπὸ τοῦ πνεύμα-
σαν· καὶ μάλιστα βε-
εθα, ὅτι ὁ Θεὸς δι'
' λαλεῖ. Διὸ Δαβὶδ
ῷ πς'· διηγήσεται κύ-

Ex sermone Cyrilli pro Dominica Privicarnii, ubi factam ab ecclesiae Patribus sacrae Scripturae interpretationem eum amplecti demonstratur.

Contra II. *Caput.*

Sepositis naturalis philosophiae ratiocinotionibus, ad res fidei, quae non ratione indigent, sed auctoritate, veniamus. Harum quippe sola fidem facit auctoritas: ut, verbi causa, hominem a Deo esse formatum credimus: id vero [1]) non aliunde nobis, quam ex Moysi testimonio compertum: cui, utpote sancti Spiritus impulsione locuto, mendacium subrepere haud potuisse non dubitamus. Item et pertransiturum scimus esse mundum. Sed unde, nisi quia id ipsum Evangelistae docuere, demonstravere doctores, et auctoritas ita persuasit fide dignissima? Nam et a Spiritu sancto illuminati erant homines illi, et (quo confirmamur maxime [2])) per illos Deus est locutus. Propterea David Psalmo LXXXVI. ait

---

ırrexi pro absurdo μποςῆς.
ıs. margo desiderat ὅτι.
sanus, dummodo verb. οἴ-
quod feci. commatis in-
ıs. 3) Conj. Par. marg.
ıod interrogativ. interpella-
nexionem, cunctis a πόθεν pendentibus. Sed opus fuit deleto post οἴδαμεν interrog. signo.

1) P. quomodo nobis innotuit, nisi etc. 2) P. aliter: ac pro comperto habemus, quod.

ριος ἐν γραφῇ λαῶν, καὶ ἀρχόντων τούτων τῶν γεγεννημένων ἐν αὐτῇ. Ὁ Θεὸς θέλει μᾶς διηγηθῇ ἐγγράφως εἰς τὴν γραφὴν τῶν λαῶν ἤγουν τῶν διδασκάλων, ὅτι πολλοὶ, καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν γεγεννημένων ἐν αὐτῇ. Τίνες οἱ ἄρχοντες τούτων τῶν λαῶν; Οἱ εὐαγγελισταὶ καὶ προφῆται. Ὅσα λοιπὸν ἀκούσῃς ἀπὸ τοιούτους λαοὺς καὶ ἄρχοντας, ὅλα ὁ Θεὸς τὰ λέγει δι' ἐκείνων, διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι ἄξιοι πίστεως. Διὸ ὅσα ἠκούσαμεν δεῖ πιστεύειν.

„Dominus narrabit in Scripturis populorum et principum horum, qui fuerunt in ea.“ Quippe ecclesiam Deus scripto docuit, utique per scripturas istas populorum, id est, doctorum, (quia multi sunt) et principum, qui fuerunt in ea. Quinam porro sunt isti principes populorum? Evangelistae dubio procul et Prophetae. Denique quidquid ab hujusmodi populis ac principibus audieris, hoc totum ceu a Deo in illis loquente dictum ac proinde fide dignissimum accipe. Ergo quaecumque ita audivimus, his fidem adhibere debemus.

Ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀποτομὴν τοῦ προδραμοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τετραχῶς γίνεται τὸ καλὸν, κατὰ φύσιν, κατὰ λόγον, καὶ κατὰ παράδοσιν. Ἔστι δὲ κατὰ παράδοσιν, ὅσα οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ, ὅσα ἔλαβες παρὰ τῶν πατέρων σου. Ἀπὸ τοὺς προτέρους δεδομένα φύλαττε, καὶ οὕτω ποιήσεις τὸ καλόν.

Ex sermone ejusdem de Poenitentia [1]) divi Ioannis Baptistae.

Quadruplici ex capite bona habemus [2]), quae facere debeamus, nimirum ex natura, ex sermone, ex traditione...... Quae porro ex traditione, ea sunt, quae nulla lege scripta praecepta sunt, sed a Patribus accepta. Quae igitur a majoribus acceperis, haec observa, et bene operaberis.

Ἐκ τῆς εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν αὐτοῦ ὁμιλίας.

Οὐρανὸς καὶ ἡ θεῖα γραφὴ, διατὶ ἔχει πνεῦμα καὶ γράμμα, ἀμφότερα οὐρα-

Ex homilia ejusdem de Christi Nativitate.

Coeli nomine non modo coelum ipsum, sed et scriptura sacra, eo quod spiritum con-

1) P. in decollationem Praecursoris.

2) P. Quadruplex est origo boni.

ιέγονται Ὑψηλὴ [1]) ἐνδέδοται παρὰ κυρίου σοφοῖς, τὴν κατωτέραν τος ἔχει. Διό φησιν ἡ ϑή· ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐῦ τῷ κυρίῳ. Ἤγουν ὑψιλὴν ἔννοιαν τοῦ ματος μόνος ἔχει ὁ κύκαὶ δίδωσι τοῖς παι. Διό φησιν· ὑμῖν δέι γνῶναι τὰ μυστήρια·

τῆς εἰς τὴν τρίτην κυχὴν τῶν νηστειῶν ὁμιις αὐτοῦ.

ξεργαζόμενος [2]) γὰρ τὸ ν τό· ἀπὸ παντὸς ξύτοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ· μετὰ τὰ πολλά.

ιἶτον, τὴν ἐξουσίαν τῆς ησίας. Διατὶ ὁ Θεὸς ρίτῃ ἡμέρᾳ ὅταν ἐχώτὸ ὕδωρ ἀπὸ τὴν ξηεἶπε· βλαστησάτω ἡ Ιοτάνην χόρτου, σπεῖσπέρμα κατὰ γένος καὶ ὁμοιότητα, καὶ ξύλον ιιμον ποιοῦν καρπόν. ὅταν ἔκαμε τὸν παράιν μέσα ἐπρόσταξεν ὁ, καὶ ἔγινε πᾶν ξύλον ιον εἰς ὅρασιν, καὶ κα-

tinet sub litera, designatur. Hujus sublimem sapientibus intelligentiam impertitus est Dominus; ceteri habent inferiorem [1]). Propterea scriptura dicit: „Coelum coeli Domino [2]).“ Nimirum, quia nudam Spiritus intelligentiam solus habet Dominus, cujus et conscios Patres effecit: juxta id, quod in scriptura loquitur: „Vobis datum est nosse mysteria,“ etc. [3])

Ex homilia ejusdem pro Dominica tertia Jejunii.

Eleganter tractans hoc quod dictum est: „De omni ligno quod est in paradiso [4]).“ etc. post multa sic loquitur:

Tertio loco auctoritatem ecclesiae affero. Unde et tertia die Deus quum a terra separavit aquas, aït: „Germinet terra herbam pabuli, seminans semen secundum genus et secundum similitudinem; et lignum fructiferum faciens fructum [5]).“ Et quando paradisum Deus ornavit plantavitque [6]) omne lignum speciosum ad aspectum, et bonum ad escam:

Correxi ex edit. Paris. text et vers. Ante legebatur ἡ (*nudam* in vers.), quae nullione poterat opponi τῇ καᾳ, utpote quae ipsa esset ι, nullo modo ad *sapientes* ımodanda. Paullo post muκάστως in ἕκαστος ex ead. 2) *Paris. edit.* Ἐπεξ.

1) Totum locum descripsi ex Paris. Alias sic: „intelligentiam, quum ad ea nulla hominis pertingere commentatio valeat, impertitus est Dominus;“ quibus locus male absolvitur. 2) Ps. CXV. 16. 3) Luc. VIII. 13. 4) Gen. II. 16. 5) Gen. I. 11. 6) P. Praecepit et — ortum est, post plene interpungens et in textu et in vers. Cetera brevius et ad textum strictius.

λὸν εἰς γεῦσιν· ὅμως δὲν τὸν συμβουλεύει νὰ φάγῃ ἀπὸ τὰ ξύλα καὶ τὰ δένδρα τὰ ἔξω τοῦ παραδείσου, μόνον ἀπὸ τὰ ἔσω· ὅτι ἐτύκου, ὅτι εἶναι μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶ παράδεισος, ἤγουν ὅτι σε προστάσσει ἡ ἐκκλησία νὰ μὴ [1]) τρώγῃς, νὰ μὴ χαλᾷς τὰς τεσσαρακοστὰς τὰς νηστείας. Οὕτω γὰρ ποιῶν παρακούεις, καὶ ἄξιος εἶ κολάσεως.

Ἐκ τοῦ εἰς τὸ περὶ νῦν ἐν τῇ θαλάσσῃ περιπάτου, Ματθαίου. Κυριακῇ ἐννάτῃ.

Καθὼς δὲν ἐμπορεῖ τινὰς νὰ περάσῃ τὴν θάλασσαν χωρὶς καράβι· ἔτζη καὶ τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ τὰ κύματα τοῦ δὲν ἐμπορεῖς [2]) νὰ τὰ περάσῃς, καὶ νὰ τὰ γλίσῃς χωρὶς καράβι, ὁποῦ εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Πασχίζουν πολλοὶ να περάσουν, σὰν εἶναι οἱ ἀσεβεῖς καὶ ἅπαντες οἱ αἱρετικοὶ, ὁποῦ δὲν εἶναι μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἀμῇ [3]) ὅλοι πνίγονται· ὅταν ἔκαμεν ὁ Θεὸς τὴν κιβωτὸν, ὅσοι ἦσαν μέσα, ἔγλυσαν· ὅσοι ἦσαν ἔξω, ἐσχάθησαν· ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ κιβωτὸς αὕτη.

1) Adjeci e marg. Paris. utpote maxime necessarium. Deesse vero dicitur in autogr. 2) Correxi ut supra μποϱεῖ. 3) P. falso ἀμῇ; non exprimit in vers.

tunc de omni quidem ligno ac stirpe extra paradisi medium enatis comedere permisit; ad illud autem, quod in medio erat paradisi, ne vel manum porrigere mandavit. Unde et monitum te volent, quosdam in ecclesia, quae et paradisus est, medios esse fructus, haudquaquam degustandos; indictas nimirum ab illa Quadragesimas et abstinentias, quas si violaveris, inobedientiae culpam simul ac poenam incurris.

Ex sermone Dominicae nonae, in Evangelium Matthaei [1]), de ambulatione supra mari.

Quemadmodum hic mare nemo trajicit absque navigio, ita nec mundi vortices [2]) trajicere aut evadere quisquam potest absque navicula, quae est ecclesia Dei. Multi quidem trajicere sibi videntur, nimirum iniqui et haeretici; sed quia intra ecclesiam non sunt, falce messoria omnes suffocantur. Quando Deus fabricavit Arcam, quotquot intra illam reperti sunt, evasere; quotquot extra, periere. Porro ecclesia Dei ipsa est Arca, etc.

1) XIV 25. 2) P. mundum istum et exundantes fluctus ejus transmeare.

τοῦ τρίτου κε-φαλαίου.

εἰς τό· ἐποίησε δεῖ-μέγαν ὁμιλίας.

δὲ καλεῖ; ἔσω τοῦ ιοῦ τῆς σοφίας τοῦ ευρίσκονται ταῦτα· ωσις, προόρισμος, , δικαίωσις, δόξα.)δεὶς δύναται σωθῆ-μὴ διέλθη διὰ τού-ρὰ Θεῷ, κἂν ἅγιος καιος, ἢ ὅ, τι ἂν καὶ ένα ὁποῦ θέλει νὰ θέλει νὰ ἔχῃ καὶ ἀπὸ ὸν χάριν, καὶ ἀπὸ νου του [1]) Ὅτι δύ-ἀπὸ τὸν Θεὸν ἔχειν, ογινώσκει ἵνα προ-εὶ καὶ κακοὶ, ὅταν όσει, προορίζει· ὅταν σει, καλῇ. Καὶ ἐπει-καλεῖ, θέλει καὶ σὺ υης ἀπὸ λόγου σου ασαι, ἵνα δικαιωθῇς ;ασθῇς. Ὁ Θεός ποτε ; δὲν προορίζει εἰς ν, ὅτι θέλει πάντας πους σωθῆναι, καὶ γνῶσιν ἀληθείας ἐλ-Ἰροορίζει δὲ τοὺς κα-ἰς τὴν βασιλείαν, ὅτι ω αὐτοὺς μέλλειν σώ-. Τοὺς δὲ πονηροὺς,

xtus falso τοῦ. Sed Pa. mst. recte omiserunt ac-Cetera inde desunt in

Contra III. *Caput.*

Ex homilia in haec evangelii verba: Fecit Coenam magnam [1]).

Qua autem ratione vocat? In thesauris sapientiae Dei reperiuntur ista; nimirum praescientia, praedestinatio, vocatio, justificatio, glorificatio: quae quidem si minus apud deum sit homo sortitus, ut sanctus, ut justus fuerit, ut quivis alius exstiterit, salvari nulla tenus potest. Quem vult Deus salvari, hunc cum divinae opitulatione gratiae, tum et proprio labore vult salutem obtinere [2]). Quippe auxiliante Deo, homo, etsi malus, id assequi potest, quod ubi Deus praesciverit, ipsum praedestinet; nam, ut praesciverit Deus, et praedestinat; ac deinde ut praedestinaverit, vocat. Te igitur quum vocet, utique strenue laborare te, ut justificeris et glorificeris, intendit. Porro opus [3]) hominibus, ex quo perdat illos, nusquam Deus praefinit, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire [4]). Praedestinat autem bonos ad regnum, quia eos praescivit ad salutis portum perventuros. Ma-

1) Luc. XIV. 16. 2) P. vult ut et a Deo gratiam habeat, et a sui ipsius animo. 3) P. legem ad punitionem. Melius; nisi putas pro *κακόνα*, quod in textu editt. exstat, legendum esse *κάμωμα*. 4) 1 Tim. II. 4.

ἀφ' οὗ προέγνω μέλλειν ἔσεσθαι πονηρούς, προορίζει, ἵνα καλέσῃ· προτέρα γὰρ ἐνέργεια ὁ προορισμὸς τῆς κλήσεως· καλεῖ δὲ αὐτούς, εἰ μόνον βουληθεῖεν μετανοῆσαι. Δύνανται γὰρ ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν ἐλευθέραν. Καλεῖ τοιγαροῦν ὁ Θεός, ἀλλὰ καταφρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι τὴν τοιαύτην κλῆσιν· ὡς οὗτοι σήμερον, οὓς καλεῖ εἰς ἀνάπαυσιν, εἰς χαρὰν καὶ δεῖπνον, καὶ δὲν πείθονται.

Ἐκ τῆς μετὰ τὴν ὕψωσιν ὁμιλίας.

Πᾶν ὃ κτίζει ἡ ἄκρα ἀγαθότης, οὐ μόνον ἀγαθὸν κτίζει, ἀλλὰ καὶ βούλεται καὶ ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τείνει· εἰ δ' ἄλλως, ἐλάττωμα εἴη καὶ τοῦ κτίζοντος καὶ τοῦ κτιζομένου. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον καλὸν, παντῶς βούλεται, ἵν' ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἐπὶ τὸ καλόν. Καὶ διατὶ βούλεται εὐλογεῖσθαι [1]) παρ' ἡμῶν, ὡς θέλων ἡμῖν τὸ καλὸν, καὶ διὰ τοῦτο πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι. Φερόμενον δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐναντίως ὁρῶμεν, τοῦ Θεοῦ λέγοντος Γεν. η'· ἔγκειται ἡ διάνοια ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος· τὸ παρὰ φύσιν ὡς φυσικὸν λογιζόμενος. Ἐπειδ' ἔγκειται ἐπὶ τὰ πονηρὰ, τοῦ-

1) Sic recte in Amst. Bibl. et ad marg. Paris., in cujus textu εὐλογεῖται.

los vero, ex quo futuros praescivit malos, praedestinat ad vocationem, (prima enim divinae bonitatis operatio praedefinitio vocationis est) eo ut poenitentiam amplecti velint; quod equidem, liberi quum sunt arbitrii, procul dubio possunt. Vocat igitur Deus, sed talem negligunt homines vocationem: quemadmodum et isti; quos ad quietem, ad gaudium, ad coenam hodie vocat, venire contemserunt.

Ex homilia post Ascensionem [1]).

Quidquid summa bonitas creat, non modo bonum creat, sed et [2]) ipsum quoque vult ad bonum intendere: sin minus, creaturae nedum defectus hic esset, sed et creatoris. Unde unicum hominis scopum vult esse bonum, quem utique bonum creavit. Ac subinde id nobis boni procurat, ut laudari a nobis velit, quo aeternam universum genus hominum salutem consequatur. Nihilominus hominem videmus alio propensum, et contra renitentem, dicente Deo, Gen. VIII. (21): Permanet mens hominis super mala a juventute sua. Quippe hoc sibi naturale ducit homo, quod natura nescit humana [3]): quum

1) P. Exaltationem sanctae crucis. 2) P. diligit et in bonum dirigit. 3) P. melius: Quod contra naturam est, id naturale reputat, siquidem ad malum propendet.

ὐκ ἔχει παρὰ Θεοῦ· Θεὸς, ὡς εἴρηται, ἀ-γαθὸς, ἄρα ἐκ παρα-ς καὶ ἁμαρτίας αὐ-νεται.

Καὶ μετ' ὀλίγα·

ὰρ Θεὸς δῆλον ὅτι ης ἐπὶ τοῦ ἀνθρώ-οὐκ ὀλετὴρ· τὸ γὰρ ι καὶ ἀπόλεσαι ἐναν-ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώ-φαρμώσσει, ὡς φύ-νόμοις ὑποκειμένοις, τὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ ιν ἣν ἔχουσι δεδεμέ-ἀλλ' οὐ Θεῷ.

Λέξεις·

ὸ σοι τοὐναντίον ἀπο-Ἡ γὰρ γραφὴ λέγει· ποκτενῶ καὶ ζῆν ποιή-ατάξω καὶ πάλιν ἰά-Ταῦτα δὲ ἐναντία, α ἐναντία παρὰ τῷ

Ἀπόκρισις.

ἐναντίον διχῶς, πρό-ως ἤτοι διαθέσεως, ράξεως. Τὸ τῆς πρά-μόνον οὐδὲν κωλύει, λάττωμα προξενεῖ *). ἀνακαινῶσαι βουλό-οἶκον, πρότερον κα-λει, ἔπειτα οἰκοδομεῖ· δ' ἐναντία πλὴν πρά-αὶ ἐλαττώσεως ἄνευ·

nusquam a Deo, qui (uti diximus) summe bonus est, sed ex transgressione et peccato hanc nactus sit ad mala propensionem.

Et paulo infra:

Manifestum enim est, Deum esse conditorem hominis, non perditorem: invicem quippe pugnant, condere et perdere; et contraria quidem competere Deo nullatenus possunt: quemadmodum angelis et hominibus, utpote qui naturae legibus subsunt, eisque penes liberam, qua gaudent, facultatem adstringuntur.

Dices:

Ego vero esse in Deo contraria, tibi probo. In scriptura enim dicit ipse: „Ego occidam et vivere faciam, percutiam et postea sanabo [1])." Haec porro contraria sunt: in Deo igitur sunt contraria.

Responsio.

Contrarium duplex est: alterum electionis sive dispositionis; alterum actionis. Porro defectum in Deum contrarietas actionum nullum inducit. Quisquis enim statuit renovare domum, prius quidem aedificium demolitur, ac deinde aedificat: haec autem contraria sunt quantum ad actiones; verumtamen absque defectu: unde

*) προξένει.

1) Deut. XXXII, 36.

τοῦτο ἐπὶ Θεοῦ δι' οἰκοδομήν. Τὰ δὲ τῆς διαθέσεως, οἷον ἐστὶ, τήμερον ἕν διανοεῖν ἢ βούλεσθαι, καὶ ἕτερον αὔριον, τοῦτο ἐλάττωμα, ὅμως ἐπὶ Θεοῦ οὐκ ἔστιν. Εἰ γὰρ ἀποκτενεῖ καὶ ζωογονεῖ, οὐκ ὅτι βούλεται τὸν θάνατον, ὃν οὐκ ἐποίησε. Ποιητὴς γὰρ καὶ πλάστης ἐστὶ, μὴ γένοιτο δὲ τοῦ ἰδίου πλάσματος τὴν ἀπολείαν βούλεται [1]). Ὁρῶμεν δὲ τὸν ἄνθρωπον θανάτῳ καθυποβάλλεσθαι. Ἄρα βιάζεται ὁ Θεὸς ἀναιτίως ἐπὶ τὴν τοιαυτὴν φθοράν; μὴ γένοιτο· ἡ γὰρ βουλὴ τοῦ Θεοῦ καλὴ πάντοτε ἦν.

Καὶ μετ' ὀλίγα·

Θέλεις ἐν ὀλίγοις ἀκοῦσαι, τί ἐστὶν ἆραι τὸν σταυρόν; νὰ μισῇς τὰ πονηρὰ καὶ νὰ ἀγαπᾷς τὸν Θεὸν, Ψαλμ. ϟϛ'. [2]) · οἱ ἀγαπῶντες τὸν κύριον, μισεῖτε πονηρά. Ὅτι γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο πονηρὸν ἐστὶν, οὐκ ὅτι πονηρὸν παρὰ τοῦ κτίστου, ἀλλ' ὅτι ἡ χρῆσις ὡς ἡμετέρα.

[3]) Ἐκ τῆς εἰς τὸ· ὁ λύχνος τοῦ σώματος ἐστὶν ὁ ὀφθαλμός.

Ὅσα γὰρ ποιεῖς εἰς ὑπη-

---

1) Paris. margo: βούλεσθαι. 2) A. ϛϛ'. Ex nostris editt. est XCVII. 10. Habet LXX. hoc unum insigne, quod legit πονηρόν. 3) Desunt in edit. Amst. quae sequuntur usque ad illa, quae contra caput VIII. disputantur.

---

et Deum ab hujusmodi contrariis non esse alienum ipsa ecclesiae [1]) aedificatio demonstrat. Secundum dispositionem vero habere contraria, uti quum quis reprobat quod pridie probaverat, defectum utique arguit, ac proinde competere Deo nequaquam potest. Quamobrem etsi occidit ac deinde vivificat, non utique quod mortem velit, qui mortem non fecit; absit enim ut perire hominem Deus velit, quem ipse plasmavit. Quod autem mori videmus hominem, numquid invitus hanc operis sui ruinam Deus sustinet? Absit. Quin imo, nisi ex optimo Dei consilio, nullus occumbit.

Et post pauca:

Audire cupis, quidnam sit crucem tollere? paucis accipe: odisse malum, et Deum diligere, Psalmo XCVI: Qui diligitis Deum, odite malum. Malum quippe reperitur in mundo, non quidem a Deo creatore, sed ex perverso hominum usu introductum.

Ex homilia in haec evangelii verba: Lucerna corporis tui est oculus tuus [1]).

Quaecumque diabolo ob-

---

1) Par. omittit. 2) Luc. XI. 34.

ις τῷ διαβόλῳ, γλυ-
)καὶ εὐφραίνουσι, ταῦ-
ελέτα καὶ φρόντιζε· τί
όρθωσας; τί ἐκέρδησας;
ιν, σκότος. Ἔσβεσας,
ίπωρε, τὸν ἔν σοι λύχ-
Οὐδείς ἐστιν, ὃς ἁμαρ-
οὐχ ἔχει ἐν ἑαυτῷ·
γὰρ εἴπωμεν ὅτι ἁμαρ-
οὐχ ἔχομεν, ἑαυτοὺς
ῶμεν, καὶ ἀλήθεια οὐκ
ἐν ἡμῖν. Ἀλλὰ ᾠκονό-
ν ὁ Θεός, καὶ ἕκαστον
ν ἔχειν τὶ ἀγαθόν, καὶ
ν κρεῖττον ὡς τὸ ἔχειν
λύχνον ἡμῶν καιόμε-
καὶ τὸν νοῦν ἀνεφγμέ-
εἰς τὸ πιστεύειν καὶ με-
εῖν ἐπὶ τοῖς ἐσφαλμέ-
Εἰ δὲ τὸ ἐν ἡμῖν ἀγα-
ἐσβέσθη ἑκουσίως ἀφ'
ν, τὸ ἐναπομεῖναν κα-
πόσον; Ἂν εἰς βουτζὴ
ὴ εἶναι καὶ λάσπη [2]),
ὲ κρασὶ ἐτράπη εἰς λά-
, πόσῃ λάσπη εἶναι;
ος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ
ῦ τραπέντος εἰς σκότος,
ἔγινε σκότος, ὅλος σβεν-
αι ὁ τῆς πίστεως λύχνος.
το ἦν ὃ ἔλεγεν ὁ Ἰάκω-

sequens fecisti, maxima etiam omnium suavitate ac voluptate condita, haec meditare, haec cogita: Quid inde profecisti, quid lucratus es? Umbram, tenebras. Quae ardebat in te, miser, lampadem exstinxisti. Quippe ut peccatum in se nemo non habeat; etenim si dixerimus: peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est [1]): attamen divina nobiscum dispensatione sic actum est, ut boni non nihil nemo nostrum non fuerit sortitus: praestantius vero possidere nihil possumus, quam ut lampadem ardentem, dilatatamque quum ad credendum, tum ad ineundam pro delictis nostris poenitentiam mentem habeamus. Porro si, quod in nobis est bonum, sponte exstinxerimus, quantum nobis inde succedit malum? Si cum faece simul vinum in vas infundatur, in faeces autem vinum convertatur, faeces inde generantur multo lutulentiores; ita, si quod habet homo bonum convertatur in tenebras, totus ipse tenebrescit, et tota fidei lucerna in illo exstinguitur. Atque hoc ipsum Jacobus indicavit dicens:

Paris. edit. γλυκεῖα. Aut u manendum, quum certe in Philoct. sit γλυκίον τε πό- ιut legendum est γλυκέα. 2) i verba, quae fuerunt in tex- αὶ κρασὶ, ne repetitio tae- afferat.

1) I. Io. I. 8.

βος, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά. Οὐκ ἔθηκας ἔλαιον ἐν τῷ λύχνῳ, τὸ φῶς ἀπώχετο. Οὐκ ἔργα τῇ πίστει, ἐνεκρώθη.

„Fides sine operibus mortua est [1]." Oleum ni infuderis, lampas exstinguitur: ita fides sine operibus occidit.

Ἐκ τῆς εἰς τὴν Χανάναιαν ὁμιλίας.

Ex homilia in Chananaeam.

Ἡ γυνὴ αὐτὴ σημαδεύει τὴν ἁρματωλὴν ψυχήν. Οὐκ ἀποκρίνεται αὐτῇ, ὅταν οὐδὲν καλὸν ἔχει ἐξ αὐτῆς· ὅτι μηδεὶς ἁρματωλὸς ἐλπιζέτω ἄνευ καλοῦ τινὸς ἔργου σωθῆναι. Διὸ κατώτερον ὅταν εἶπε· βοήθει μοι, τότε ἀπεκρίθη· ὅτι βοηθεῖσθαι λέγεται, ὁ ἔχων τὶ ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ ἐφ' ᾧ ἔχει, δεῖται καὶ περισσότερον. Διὸ τότε ἀπεκρίθη.

Animae peccatricis typum gerit haec mulier, cui quidem non respondit Christus, quamdiu proprii specimen boni nullum patefecit; quia salutem absque operibus bonis consequi nemo peccator sperare potest. At ubi Christo humiliter illa dixit: „Adjuva me [2]," statim ab illo responsum accepit: quippe adjuvari dicitur, qui aliquo praeditus est bono, et pro novo [3]) deprecatur. Ideo igitur tunc illi Christus respondit.

Ἐκ τῆς εἰς τό· δοῦλε πονηρέ ὁμιλίας.

Ex homilia in haec evangelii verba: „Serve nequam [4]"

Εἰ μεταβολὴν ἐσκέπτουσουν ἐν τῷ Θεῷ, τὴν τῆς διαθέσεως μᾶλλον ἢ ἑτέραν, ἥτις ἐκ πάθους ὡς ἐξ αἰτίας γίνεται· ἐν δὲ τῷ Θεῷ πάθη οὐκ εἰσὶν, ὡς καὶ Θωμᾶς κατὰ ἐθνῶν βιβλίῳ πρώτῳ κεφ. Ϟ'. Ἐκεῖνο δὲ ὅσον [1]) δοκεῖ εἶναι μεταβο-

Mutationem in Deo si deprehendimus, aliam potius quam dispositionis aestimemus: haec enim ex varietate oritur passionum [5]), quarum quidem apud Deum ne vel minimam reperias, uti docet Thomas, libr. I. contra Gent. cap. XC. Quidquid igitur prae se fert in

1) Emendavi locum depravatum. In textu Bibl. legebatur: ἐκεῖνοι δὲ ὅσοι, quod quo spectet, nescias. In Paris. verum exstitit dimidium: ἐκεῖνο δὲ ὅσοι, ita ut levi locus indigeret mutatione, quam suaserunt verss.

1) Iac. II. 20. 26. 2) Matth. XV. 25. 3) P. majus. 4) Matth. XVIII. 32. 5) P. quam alia quae ex passione tanquam ex caussa oritur.

ὁ διάφορόν ἐστι τῶν
.εσμάτων, τῶν ἠθι-
)ετῶν τῶν ἐν τῷ Θεῷ.
πωσοῦν τοιγαροῦν ὁ
δεκτικὸς μεταβολῆς.
ὔτο οὔτε ὅλως πρό-
ἔχει οὗτος, κατὰ τοῦ
λέγειν [1])· ἀφῆκας,
λιν αἰτεῖς· ἀλλὰ μᾶλ-
ούει· σὺ αἴτιός μοι,
μὲν ἄρξασθαι μετά
λλως δὲ ποιῆσαι, δοῦ-
ηρὲ, ὁ δεδουλωμένος
ἔσει ἰδίᾳ.

Deo mutationis argumentum, hoc moralium, quae sunt in Deo, virtutum diversitatem solum arguit, juxta ac perfectionum: nulla itaque apud Deum mutatio est aut vicissitudinis adumbratio [1]). Atque ineptus propterea servi hujusce nequam obtentus, Deum repetere quod dimiserat expostulantis. Immo vero increpantem audiat: quod non ut alias modo tecum ago [2]), ipse in caussa es, serve nequam, qui tuo dumtaxat arbitrio deservisti.

τοῦ ὀγδόου καὶ
υ [2]) κεφαλαίου.

Contra Caput VI et VIII [3]).

τῆς τῶν ἁγίων
πρεσβείας.

De cultu Sanctorum.

ς εἰς τὴν κοίμησιν
θεοτόκου ὁμιλίας.

Ex homilia in dormitionem Virginis Deiparae.

ιόν τι θεωροῦμεν τὴν
ν, ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν
Χριστὸς συγκώνεται
ν θρόνον του, ὁποῦ
ται ἐκ δεξιῶν τῆς
ισύνης τοῦ πατρὸς,
ι καὶ περνᾷ ὅλους
ρανοὺς, διὰ νὰ προϋ-
ση τὸ μέγα πρόσωπον
τὴν μεγάλην βασί-

Simile quid hodie videmus; nam et Dominus noster Jesus Christus Thronum, in quo sedet a dextris paternae majestatis, deserens, coelos trajicit omnes, ut illustrissimae hujusmodi personae, Reginae praestantissimae, Dominae ac imperatrici augustissimae, nec

lgatam λέγεται intolerabi-
l. Vacillat lectio etiam in
is. Paris. habet λέγεσθαι,
έγεσθαι, quod testimonio
iit. a πρόφασιν vocab. po-
mittit Amst. καὶ ἕκτου.
ntur enim omnia usque ad
e infra ex Cyrilli sermone
Theophania habito excer-
sus.

1) Paris. omittit: aut — adumbr. repetita e Iacobo I. 17. 2) P. ut coeperam, modo tecum ago. 3) B. male XVIII.

λιϭϭαν, τὴν μεγάλην ϭουλτάναν, τὴν παναγίαν μας, τὴν κυρίαν μας, τὴν ἰδίαν του μητέρα. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἀκολουθοῦϭαι αὐτῷ οὐράνιαι δυνάμεις ἐρωτῶϭι καθὼς λέγει ὁ ϭοφὸς Σολομῶν, εἰς τὸ ᾆϭμα τῶν ᾀϭμάτων κεφ. ή.· τίς αὐτὴ ἡ ἀναβαίνουϭα ἀπὸ ἐρήμου λελευκανθιϭμένη, καὶ ϭηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτῆς; τοῦτ' ἔϭτι· ποῖα εἶναι τούτη, ὁπου̃ ἀναβαίνει ἀπὸ τὸν ὁρατὸν κόϭμον, τόϭον ὡραῖα καὶ εὐμόρφη, ἔχουϭα τόϭην ἐξουϭίαν εἰς τὸν βαϭιλέα μας, ὁπου̃ τὴς ὁμοιάζει ὡϭὰν νὰ ἦτον ἀδελφιδός; καὶ του̃τα του̃τοι λέγοντες καὶ ἐρωτῶντες, καὶ τὸν βαϭιλέα καὶ τὴν βαϭίλιϭϭαν προςκυνοῦϭι.

non et sanctissima nimirum suae occurr pterea coelestes, (mitantur illi, virtut rogant: uti apud nem VIII. (5). Can ticorum capite: „(ista, quae ascendit (to dealbata, innite fraternum?“ hoc es est ista quae hocc ascendit e mundo, gans ac formosa, et (apud Regem gra lens [1]), qua soror a trem? In hac aute rogatione Regem (nam adoraut.

Καὶ μετ' ὀλίγα·

Τέλος λοιπὸν εἶναι ὁ Θεὸς, εἰς τὸν ὁποῖον ὁποῖος ϭκοπεύει, ϭὰν πρέπει ἐκεῖνος εἶναι τέλειος. Διὰ τοῦτο ὅλους τοὺς ἁγίους καὶ δικαίους, τοὺς καλῶς πολιτευθέντας ἐν τῷ κόϭμῳ λέγομεν τελείους· καὶ περιϭϭότερον ἀπὸ ὅλους λέγομεν τὴν παναγίαν μας, ἡ ὁποία ὅλον [1]) τὸν της ϭκοπὸν καὶ ὅλην τὴν

Et paulo po

Ad extremum De est; et perfectus e bet, quisquis ad eu neat. Unde et sancto ac justos, eos nem laudabilis in hoc mun versatio commendat, ctos vocamus: sed longe sanctissimam nem Deiparam praed quae nullam non co nem suam in Deum

1) Discerpsi vocabula, quae falso in editt. in unum fuerunt conflata. Idem feci in παναγίαν μας supra et hic. Vulg. ὅλοντος. Quid vero τος? Puto latere sub hoc vitio artic., quem scripsi, qui, quum sequantur ὅλην τὴν ἔννοιαν, plane necessarius videtur.

1) P. addit: qui illi it est, ac si esset frater?

εἶχεν εἰς τὸ ἄκρον
εἰς τὸν Θεὸν καὶ
ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-

ὶ μετ᾽ ὀλίγα·
ὲρ ὀψώνια τῆς ἀ-
θάνατος, Ῥ. ς΄. Ἡ
παρθένος ἁμαρ-
εἶχεν, οὔτε ἔγνω·
ἁμαρτάνει ὁ ἄν-
τῇ διανοίᾳ, ἄφθο-
ἀμίαντος· τὰ γὰρ
ἐθεώρει. Τῷ ἔρ-
προτέρα ἡλίου καὶ
ἑρα. Μάλιστα κα-
ῇ κιβωτῷ ἐσώθη ἡ
ἀνθρωπίνη· οὕτως
παναγίᾳ ἐσκόπει,
ἐκ τῶν κυμάτων
ὖν. Τῷ λόγῳ, καὶ
ἀναμάρτητος.

: μετ᾽ ὀλίγα·
αγία παρθένος ὁ-
μήθη, ἡ αἰτία τῆς
ς της [1]) δὲν ἦτον
τίας, μόνον ἀπὸ
ις αἰτίαις ταῖς φυ-
αῖς ὁποίαις καθὼς
πος ταῖς εἶχε καὶ
ρτῇ, καὶ ἦτον ὑπο-
τῇ φθορᾷ φυσικά,
. Καὶ ὁ Θεὸς τὴν
ιν δοσμένην, νὰ

minum nostrum Jesum Christum, utpote summum bonum, tamquam in scopum sine intermissione direxit.

Et interjectis paucis:

Stipendia enim peccati mors, Rom. VI. (23). Peccatum sanctissima Virgo nec habuit, nec novit. Tribus quippe modis homo peccat, nimirum cogitatione, opere, sermone. Porro cogitatione nusquam peccavit, quae incorruptam atque impollutam undequaque mentem, utpote rerum divinarum jugi contemplatione detentam conservavit. Opere non peccavit, quae sole splendidior ac purior fuit: quippe sicut a cataclysmo [1]) servata est per arcam humana natura; ita qui sanctissimam inspiceret Deiparam, ab fluctibus passionum liber evadebat. Denique verbo numquam offendit.

Et paulo infra:

Nullam e contagione peccati mortis suae caussam habuit Virgo sanctissima, sed ex ipsis dumtaxat naturae principiis [2]), quibus vel ante peccatum homo constabat; morti quippe suapte natura [3]) obnoxius erat ille, quamvis optima. Id vero beneficii Deus illi contulit, ut in eo nequaquam

---

ιe in Bibl.: κοιμησεώσ-

1) P. omisit. 2) P. aliis naturalibus caussis. 3) P. penes naturalia.

μὴν ἐνεργῇ εἰς ἐκεῖνον ἡ φύσις, μόνον ἡ χάρις, καὶ δὲν ἐμπόρει νὰ ἀποθάνῃ. Οὕτω καὶ εἰς τὴν παναγίαν, ἥτις ἂν καλὰ καὶ ἁμαρτίαν δὲν εἶχε, πλὴν εἶχεν ἐν ἑαυτῇ τὰ φυσικὰ, καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑπέκειτο τῷ θανάτῳ, ὅμως εἶχεν ἀπὸ τὸν Θεὸν τοιαύτην χάριν, ὁποῦ, ἂν εἶχε θέλῃ, δὲν ἀπέθανε[1]), μόνον ἔτζη ζῶσα ἐπήγενεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, πλὴν οὐκ ἐβούλετο.

Καὶ μετ' ὀλίγα·

Τί πρᾶγμα εἶναι ἐκεῖνο, ὁποῦ νὰ ἐμπορῇ νὰ φαίνεται διὰ μεγάλον σημεῖον εἰς τὸν οὐρανὸν ὁποῦ κατοικεῖ ὁ Θεὸς, ἐπεὶ ὁποῦ παραστέκουνται αἱ ἅγιαι δυνάμεις; Ἄλλον δὲν εἶναι παρὰ ἡ παναγία ὁποῦ ἤτον[2]) μεγάλον σημεῖον εἰς τὴν γῆν, ἐπειδὴ ἐγέννησεν Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννήσασα ἔμεινεν ἄφθορος καὶ παρθένος, καὶ ἔτζη λέγεται σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ. Διατὶ μὲ τὸ σῶμα ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἂν καλὰ καὶ ἐμπῆκεν εἰς τὸ μνημεῖον τὸ ἄχραντόν της ἐκεῖνο σκῆνος, πλὴν εἰς τρεῖς ἡμέρας μετεστάθη εἰς οὐρανοὺς μετὰ σώματος, κα-

operante natura, sed immortalitatem sibi c‹ ret. Hoc ipsum et s simae Deiparae contigi etsi bonis affluebat, a catum nesciebat vel mum [1]), eadem illa, morti addicunt homine turae elementa gestal pariter subinde mortali Verum eam a Deo g obtinuit, ut mortem, voluisset, nunquam ‹ sed coelo etiamnum compos inferretur: tamen uti praerogativ luit.

Et interjectis pa

Quidnam est ma illud signum quod ap in coelo, ubi et Deus tat et coelestes virtu assistunt? Ipsa procu bio est Virgo sanctis quae magnum in ter gnum quum exstiteri quod Deum in carn nuit, et post partum gerrima Virgo perm recte jam et signum d esse in coelo, eo quod cum corpore assumpt in coelum. Et quamvis clusum sepulcro fueri maculatum corpus [3]) tabernaculum; in coel men, uti Christus fuer sumptus, tertio et ips rediviva migravit [4]). (

1) Sic scripsi e marg. Paris. pro absurdo: ἀπόθενε. 2) Vitiose textus: ἤττον.

1) Par. omittit *vel mini* 2) P. sanctae potestates. omisit. 4) P. cum corpor translata.

καὶ ὁ Χριστὸς ἀνελή-
Διατί; Ὅτι μεγάλην
ίαν καὶ ἐπ' αὐταῖς
ταῖς δυνάμεσι. Ση-
, διατὶ ἔχει τὴν σελή-
πὸ πόδας, ἤγουν τῆς
σίας οὐκ ἐπιλανθάνε-
ῆς ἐν τῷ κόσμῳ, ἥτις
ῶς ἐκ τοῦ ἡλίου ἔχει.
ῖον, διατὶ ἔχει τοὺς
α ἀστέρας στέφανον
ῆς κεφαλῆς, τοὺς δώ-
ἀποστόλους. Τὸ μεῖ-
ὅτι περιβέβληται τὸν
, διὰ νὰ σοῦ σημαδεύ-
ι δὲν χωρεῖ ἀναμέσον
ῆς καὶ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν,
Θεὸς τὴν ἔχει εἰς τὰς
λας του.

ob rem? Quia et coelestes in virtutes jure pollet amplissimo. Idem vero signum, eo quod lunam sub pedibus habeat [1]), ecclesiae, quae in hoc mundo est, typum esse, nemo nescit; quae suum utique ab sole lumen mutuatur: et stellis duodecim, id est Apostolis, coronatur. Praestantius autem aliquid innuitur, quod sole amicta exhibetur; hinc enim nihil ab ea distare Deum, utpote qui suis eam ulnis sustentet, manifeste demonstratur.

Καὶ ἐν τῷ τέλει·

τω δεῖ καὶ ἡμᾶς ποι-
να τύχωμεν ἀπαλλα-
μάλιστα ὁποῦ γνωρί-
ν [2]), πῶς ἔχωμεν νὰ
μεν παῤῥησίαν μεγά-
ς τὸν οὐρανὸν, ὅτι οἶ-
καὶ ὁποῖος ἀρκᾷ τὴν
άναν, εἰς τὴν βασί-
ἔχει παῤῥησίαν καὶ
ι, ὅτι θέλει. Ἐνθᾳ, ὅτι
ιεν, κάμνομεν καὶ ἡ-
ἔχοντες μεσίτρειαν [3]),
αναγίαν, βοηθὸν καὶ
κλησιν παρὰ τῷ βασι-
ῆτις πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ
πρεσβεύουσα λέγει

Et in fine:

Ita et nos facere debemus, liberum ut vitae exitum sortiamur; maxime vero, ut quod nobis opus sit agnoscamus, quo magnam pertinendi ad coelum fiduciam [2]) consequamur. Quippe nostis accessum ad regiam eos habere, et quidquid optaverint, obtinere, quos regina susceperit. Et nos utique, quodcunque volumus, obtinemus, sanctissimam Deiparam habentes auxiliatricem, mediatricem et patronam apud regem, quem illa pro nobis obtestatur,

---

scripsi pro κατὰ, quod in eperitur. 2) Induxi conj. e quod ὁποῦ part. finalis est. M. est indic. 3) An μεσι- cui responderet παράκλη- ro qua nolo legere, quod margo Paris., παράκλητον.

1) P. quippe ecclesiae — non obliviscitur. Tota imago ex Apoc. XII. 1. 2) P. magnum ad coelum accessum. —

ᾆσμα· ὁ καθήμενος ἐν κήποις ἀκούτισόν μοι, κεφ. ή. Σὺ, ὃς ἐν τοῖς φωτεινοῖς καὶ χλωεροῖς τόποις κάθεσαι μετὰ τῶν ἁγίων πάντων, ἐπάκουσον καὶ συγχώρησον τούτους προσερχομένους, καὶ ἀξίωσον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

dicens id quod in Canticis [1]) legitur: „Qui sedes in hortis, vocem tuam insinua, mihi.“ Qui lumine perfusis ac virentibus in locis una cum sanctis omnibus commoraris, exaudi et indulgentiam supplicantibus impende, eisque regni coelorum aditum reserari concede.

Ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον ἐγκωμίου.

Ex sermone panegyrico in sanctum Ioannem Theologum.

Οὕτως ἐδόξασεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς, καὶ μετέστησεν εἰς οὐρανοὺς, ὅπου δέεται τοῦ κυρίου διὰ τὸ γένος τὸ ἡμέτερον, ὅπως ἀξιώσῃ ἡμᾶς πάντας εἰσελθεῖν ἐκεῖ, ὅπου εἶναι ἐκεῖνος.

Ita quidem glorificavit illum Christus, et in coelum transtulit, ubi Domino supplicat pro nobis, ut beatam, qua jam ipse fruitur, mansionem omnes pariter assequamur.

Ἐκ τοῦ εἰς τὸ· κύριε ἐλέησόν μου τὸν υἱὸν, ὅτι σεληνιάζεται.

Ex homilia ejusdem in illud Evangelii: Domine miserere filio meo, quia lunaticus est [2]).

Ὧδε καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔχουσιν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἀναφέρειν δυνάμεθα, καὶ διὰ τὴν φύλαξιν τὴν ἡμετέραν.

Hinc et colligere possumus, quanta sit ad custodiam nostram sanctorum angelorum potentia.

Ἐκ τοῦ εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνια λόγου αὐτοῦ.

Ex sermone ejusdem in Domini Nativitatem.

Ἐπεργαζόμενος γὰρ ποσαχῶς ὁ κόσμος, καὶ λέγων δεύτερον κόσμον τοὺς ἀγγέλους, καὶ συμπεραίνων, ὅτι πάντα διὰ τὸν ἄνθρωπον φησί.

Cum enim vario mundum Deus decoraret artificio, mundumque alterum angelos appellaret [3]), propter hominem esse omnia declaravit.

1) VIII. 13. 2) Matth. XVII. 14. 3) Prorsus aliter P.: Expendens, quot modis mundus dicatur, mundumque alterum Angelos appellans — ait. Melius.

ι' αὐτὸν ὁ δεύτερος διὰ διακονίαν. Ἀδύνατον ἂν εἴη προσαγωγὴν ἡ-χειν εἰ μὴ δι' αὐτῆς, ὡς ·αὴλ τῷ Μωϋσῇ, καὶ δύνατο λαλῆσαι, εἰ μὴ Μώσεως [1]· οὕτως ἡ-ιὼ δυνάμεθα, εἰ μὴ δι' λων, καὶ ἐν ταῖς δεή-καὶ προσευχαῖς.

Propter illum autem esse dicitur alter iste mundus, utique ratione ministerii. Quod nobis si defuerit, accessum habere non valemus ad Deum: ac sicut nisi mediatore Moyse verba ad Deum facere non licebat Israëlitis, ita nec nobis postulare nec orare nisi per angelos.

ἱς εἰς τό· τί ποιήσει ὁ ιος τῆς ἀμπέλου τοῖς ργοῖς;

Ex homilia in haec verba Evangelii: Quid faciet agricolis illis dominus vineae [1])?

ρῶτον φραγμόν. Οὕ-:ὶ ὁ θεῖος [2]) Βασίλειος. ἀνθρωπίνας ψυχὰς ἀμ-να λέγει ὁ Χριστὸς, ἧς ·μὸν περιέθηκεν τὴν ἐκ προσταγμάτων ἀσφά-καὶ τὴν φυλακὴν τῶν λων· παρεμβαλεῖ γὰρ λος κυρίου.

Primum sepimentum. Sic et divinus Basilius. Animas hominum vineam intelligit Christus, cui sepem circumdedit, suorum nempe firmitatem praeceptorum, nec non et custodiam angelorum. Scriptum quippe est: „Immittet angelus Domini in circuitu, etc. [3]).

ὰ τοῦ δεκάτου κε-φαλαίου.

Contra X. Caput.

ἱς εἰς τὸν τελώνην καὶ ρισαῖον ὁμιλίας, ἐξ ἧς ·άγεται, ὅτι τῆς ἐκκλη-ς προΐσταται ὁ ἀρχιε-ὶς καὶ οὐχ ὁ ἱερεῦς.

Ex homilia de Publicano et Pharisaeo, ex qua colligitur, ecclesiae praeesse episcopum, non vero sacerdotes.

ν τῷ παραδείσῳ ἦν εὐδαιμονία, πῶς λέ-ιγάζεσθαι καὶ φυλάσ-ἡ γραφή; Διὰ ταύτας ·ιτίας· ὅτι καθὼς ἔθε-

Felicitas in paradiso summa cum esset, quamobrem operari in eo hominem et custodire illum scriptura testatur? Nimirum, quia ut in

'. Μωσέως. 2) Correxi lo-x edit. Paris. cujus vers. i. Vulg. φραγμὸν οὕτω καὶ ;, Βασίλειος, τὰς etc. quae do possint intelligi, vix com-ur.

1) Matth. XXI. 40. 2) Vers. Bibl. talis: Sepimentum primo Deus adhibuit etc. Secundum interpretationem Basilii, animas etc. quae omnia e perdito textu promanarunt. 3) Ps. XXXIII. 8.

το τὸν Ἀδὰμ ἐκεῖ ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν, οὕτως ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ παράδεισος, τίθησι τὸν ἀρχιερέα καὶ τὴν ἐργάζεται τῷ θείῳ κηρύγματι καὶ φυλάσσει τὰς ψυχὰς τῶν Χριστιανῶν. Ὁρᾷς ἕνα παράδεισον, ἕνα περιβόλιον περιφραγμένον, ἔχον δένδρα εὔκαρπα καὶ δύσκαρπα καὶ ἄκαρπα [1]). Καὶ ἔσωθεν ὁ περιβολάρις, καὶ ἐκ τῶν εὐκάρπων μαζώνει τὸν καρπόν, τὰ δύσκαρπα τὰ κεντρίζει, τὰ ἄκαρπα ἄλλα καίει, ἀλλὰ κοπρίζει εἰς ἐλπίδα, καὶ οὕτως τὰ ἐργάζεται. Καὶ ἂν ἔλθῃ κλέπτης, ὑλάκτει ὁ κύων, καὶ ἀπὸ τὸν τράφον τὸν διώχνει. Οὕτως ὁ ποιμὴν τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ παραδείσῳ στέκεται, καὶ μὲ τὸν θεῖον λόγον σᾶς κυβερνᾷ. Ἂν εἶστε καλοὶ καὶ εὔκαρποι ἢ δύσκαρποι· κεντρίζεσθε μὲ τὴν διδασκαλίαν, ἢ ἄκαρποι κοπρίζεσθε μὲ καλὰ λόγια. Ἂν ἔλθῃ μέσα εἰς τὸν τράφον ὁ διάβολος, νὰ κλέψῃ, καὶ ῥίξῃ ἄλλον εἰς πορνείαν, ἢ εἰς ἀσωτείαν, δέεται [2]) λό-

eo posuerat Deus Adamum, qui operaretur et custodiret illum; ita modo in ecclesia, quae et paradisus est, statuit Episcopum, qui quidem sacris in ea concionibus operatur, et Christianorum animas custodit. Est igitur illa paradisus sepe sua utique cinctus; in quo et arbores sunt aliae quidem, quae uberem referunt fructum, aliae quae rarum, aliae quae nullum. Et in medio est, qui custodit illum, atque e felicibus quidem fructum colligit ac studiose confovet, tardiores inserit, infructuosas vero alias igni deputat, alias spe fructus fimo impinguat; et ita quidem suam in illas curam impendit. Si vero fur accesserit, huic ille seu canis allatrat, et ab commisso sibi pomario [1]) procul abigit. Ita igitur hoc in paradiso ecclesiae pastor sese gerit, et uno Dei verbo haec omnia [2]) operatur. Etenim si fructum affertis plurimum, aut forte si rarum, ad uberiorem verbi divini praeconio [3]) ille vos accendit; si nullum; divina cujusdam instar unctionis adhibet eloquia. Si medium in gregem diabolus irrepserit, ut furetur, aliumque ad fornicationem trahat,

1) Plene interpunxi, quum novum subj. exsistat περιβόλαρις, post quod vocabulum comma posui, uti etiam post καρπὸν. Bibl. ad haec duo puncta habet. 2) Paris. δίδεται sed in marg. recte ut supra.

1) Paris. grege. 2) Paris. vos gubernat. Melius. 3) P. per doctrinam.

ποιμένος, νὰ τὸν
ὅτι καὶ ὁ ποιμὴν
;, καὶ δὲν ἔχει τό-
ια νὰ θεωρῇ πάν-
ἀφον, μόνον ἀνα-
φωνὴν σᾶς [1]), νὰ
ι σᾶς φυλάξῃ, μι-
τὸν ποιμένα καὶ
ένα τὸν καλὸν τὸν
ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-
ντα· πάτερ, οὓς
μοι, ἐφύλαξα.

ου δεκάτου τε-
υ κεφαλαίου.

ἰς τὴν μετὰ τὴν ὕ-
κυριακὴν αὐτοῦ
ἐν ᾧ δέχεται καὶ
κνυσι τὸ αὐτεξ-
ιν.

ριός [2]) μας σήμε-
εὐαγγελίῳ λέγων·
ει ὀπίσω μου ἀκο-
σου κόπτει [3]) κά-
χσιν, σημαδεύοντος
αὐτην ἅπασαν τὴν
εἰς μίαν θέσιν, ἥ-
αὕτη [4])· ὅτι ὁ ἄν-

alium ad profligatae conversationis institutum; verbo pastoris opus est, ut abigatur. Pastor enim, homo cum sit, toti nequaquam potest oculis propriis invigilare gregi; sed solum suppetit illi vocis subsidium, qua suis ovibus occurrat, illasque custodiat, juxta exemplum boni pastoris et Archipastoris Jesu Christi Domini nostri, qui dicit: „Pater, servavi quos dedisti mihi [1]).“

Contra caput XIV.

Ex sermone ejusdem in Dominica post Ascensionem Domini [2]), in quo admittit et probat liberum arbitrium.

Dominus in hodierna evangelii lectione dicens: Qui vult post me venire [3]), etc. omnem praescindit mortalibus [4]) excusationem, quum totius sententiae suae hoc unum statuit principium, esse nimirum libertatem in ho-

---

iditt. male φωνήνσας, t offendere, qui nescit, ribus libris saepe in u- lata esse vocabula duo, tinentia. Rescidi igitur, c et paullo post, ubi iit σὰς, insignivi circum- . vero explico locum: *m gregem nequeat per- otum; relinquit vocem ; et genit. et dat. et it haec currat et vos* 2) Adjeci accentum in is κύριός syllaba e Pa- quentem encliticam. De- levi paullo post eodem auctore in voce σου, quae est pro pron. poss. 3) Recte. Misere lacerata vox est in Paris.: κόβγει, sed margo habet κόπτει. 4) Vulg. αὐτή pro loci natura non potest ferri. Significantur enim, quae modo sequuntur. Placuit igitur pauca in vocula mutare.

1) Io. XVII. 12. 2) P. exaltationem sanctae crucis. 3) Matth. XVI. 24. 4) P. tibi.

θρωπος ἔχει ἐξουσίαν, νὰ νικήσῃ τὴν σάρκα, νὰ διαλέξῃ, καὶ νὰ κάμῃ τὸ καλόν. Καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐξουσίαν, διδάσκει τοῦτο καὶ ἡ φύσις καὶ ὁ λογαριασμὸς καὶ ἡ θεία γραφή. Εἰ γὰρ ὁ ἄνθρωπος οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν, ἦν ἂν δοῦλος, καὶ ἐδύνατο ἔχειν πρόφασιν εἰς τὸ κακὸν ὅτι ἂν κάμῃ τὸ κακόν, ἀκὼν τοῦτο [1]) ἐργάζεται. Διὸ καὶ οὐ δεῖ κολάζεσθαι, ἢ ἀδίκως· διὸ οἱ θεολόγοι οὕτως ἀποδεικνύουσι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐξουσίαν.

Ὅ, τι [2]) γίνεται ἐν τῷ κόσμῳ, ἢ ὁ Θεὸς ἢ ἡ φύσις ἢ ἡ τύχη ἢ τὸ αὐτόματον. Ὁ Θεὸς πράττει ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς πρώτη αἰτία πάσης κινήσεως, καὶ διατὶ δὲν παραδέχεται ὁ Θεὸς νὰ κάμῃ ὅσα γίνεται, διὸ παραχωρεῖ τῇ φύσει καὶ τῇ τύχῃ καὶ τῷ αὐτομάτῳ. Διὸ ταῦτα δοῦλα ὡς ὅτι κρέμανται παρὰ τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ Θεὸς ποιεῖ ἐλευθέρως καὶ θαυμαστῶς καὶ ἀκαταλήπτως. Καὶ εἰς τὰ

1) Demonstr. e marg. Paris. admisi, quamquam vulg. ἀκώντου τὸ, quod scribendum erat ἀκὼν τοῦ τὸ (se invito; ut etiam apud Graecos ἀκοντί certe Genit. postulat). Interpretationem suam potest invenire. 2) Comma interposui voculae, ut et alias, ex nostra scribendi ratione.

mine, qua et suam edomare carnem, et bonum prae malo possit eligere, quin etiam et facere. Sed et hujus compotes esse arbitrii homines, ipsamet natura docet, scholarum disputationes [1]) approbant, et sacra passim scriptura contestatur. Sed enim ni liber, servus homo jam esset; unde et mali excusationem haberet, quod utique invitus fecisset; neque poenam pro eo sustinere posset, quin injustam. Atque his quidem argumentis esse libertatem in homine, probant Theologi.

Omne quodcunque fit in mundo vel a Deo est vel a natura, vel fortuito ac casu contingit. Deus quidem ut primum motus cujuscumque principium agit in hoc mundo; non tamen quidquid fit, hoc Deus ceu proprium munus admittit; sed naturae aut fortunae aut casui tribuitur. Haec autem instar servorum habent, utpote quae ab voluntate divina pendent; Deus autem libere et mirabiliter et incomprehensibiliter operatur. Quin et liberam in Deo agendi rationem ipsa ejus opera testantur [2]);

1) P. ratio. 2) P. rectius ac pressius: In ejus operibus libertas elucet.

φαίνεται τὸ ἐλεύ-
άντων γὰρ κύριος
ἴγον δίδωσι· διὸ
α ἠθέλησεν ἐποίη-
θαυμαστόν. Τίς
τὸ μέγεθος τῆς κτί-
κίνησιν καὶ τὴν
θαυμάζει; τὸ ἀ-
ον. Τίς γὰρ δύ-
ταλαβεῖν τὸν τρό-
οησάμενος ὁ Θεὸς
ἡ ὄντος παρήγα-
ὰρ ηὐπόρει ὕλης,
μαλάξαι καὶ πρά-
υ δ' ὕλης καὶ ἑτέ-
πῶς ἐποίησεν; Ὁ-
κατάληπτος ὁ λό-
[2])· ὁ Θεὸς αἴτιος
τῆς τῆς κτίσεως,
ἔργων αὐτοῦ.

horum quippe nemini rationem reddit, sed quaecumque ipse voluit, fecit [1]); quo admirationem nostram concitavit. Quis enim creaturarum magnitudinem, motum et ordinem non demiretur? Captum quippe ista superant humanum [2]); nam et modum quo e nihilo eas eduxit, quis comprehendat? Etsi enim materiam emollire et quaecumque libuisset ex ea componere poterat; qui vero absque materia aut alio quovis initio quidquam potuit? Incomprehensibilem igitur cum in creatione universi tum et ceteris in operibus Dei operationem quis non fateatur?

ει καὶ ἡ φύσις ὅσα
ι εὐδόκει ὁ Θεός,
ο λέγεται κοινῶς
Θεοῦ, σὰν νὰ βλα-
φυτὰ, νὰ φυτεύ-
δρα, νὰ γένῃ ψύ-
τη, χειμὼν, ἔαρ,
ως ἰδιώματα.

Quidquid Deo placet, natura operatur; unde et vulgo Dei famula vocitatur, sive cum plantas germinat, sive cum procreat arbores, sive cum frigescit aut aestuat, sive cum procellis agitatur, aut verna serenitate gaudet; quae sunt proprietates naturae.

ι ἡ τέχνη μιμου-
φύσιν. Τόσον γὰρ
ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώ-
σαι, ὅτι ἠθέλησεν

Ars quoque ad naturae imitationem operatur; totam enim adhibuit homo mentis aciem, ut quo cujusdam et

m certe intercisionem :r. sacr. locus cum seonflueret. Τὸ θαυμα- sequitur aut exclamanrem *admiratione dig*-:.) aut demonstrantis: *ri esse in Deo admit*- Vacillat lectio. Bibl. λόγος; οὕτως, quod itare videbatur Paris. edit. auctori, qui ad marg. scripsit: lege οὕτως. Omnia sana, dummodo, interpunctionem recte motam esse, possis tibi persuadere.

1) Ps. 135, 6. 2) P. Ο ... incomprehensibilem?

εὑρεῖν τὸν τρόπον, ἵνα κἀκεῖνος αὐτουργὸς φαίνοιτο, καὶ φαίνεται τῇ τέχνῃ. Γίνεται δὲ καὶ παρὰ τῆς τύχης, ὡς ὁ ὀρύσσων εὑρίσκει θησαυρόν. Μηδὲν νομίσῃς πρώτως τι κρέμασθαι παρὰ τῆς τύχης. Οὐ γὰρ θεὰ ἐκείνη, ὡς οἱ Στωϊκοὶ, ἀλλὰ τὸ γενόμενον οὐ κατὰ πρόθεσιν, τύχη. Πλανοῦνται δ' οἱ λέγοντες ἀπὸ τῆς τύχης βοηθεῖσθαι· οὐ γὰρ οὕτως ἔχει.

Γίνεταί τι καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτομάτου, ὡς ἡ τοῦ οἴκου πτῶσις.

Ὁ ἄνθρωπος τὸ κακὸν πράττων οὐκ ἐξ αὐτομάτου, ὅτι ἅπαξ ἐν δέκα ἢ εἴκοσι ἔτεσιν. Οὐκ ἐκ τύχης, ὅτι ἐκείνη οὐ κατὰ πρόθεσιν, ἡ δὲ ἁμαρτία κατὰ πρόθεσιν. Οὐκ ἐκ τέχνης, ὅτι ἡ τέχνη ἐγκαταλείπει ἔργον ὑπόπιπτον τῇ αἰσθήσει. Οὐκ ἐκ φύσεως, ὅτι ἡ φύσις καλὴ παρὰ Θεοῦ. Οὐκ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐχὶ Θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ. Ἐκ τῆς ἰδίας του [1]) προαιρέσεως ἄρα· ἡ δὲ προαίρεσις οὐκ ἂν κινηθείη, εἰ μὴ ἐξουσία παρῇ· ἔχει λοι-

ipse opificii auctor haberetur, adinveniret; id quod in arte quidem est assecutus. Operatur autem et fortuna, veluti cum fodiens homo terram thesaurum invenit. Aliquid vero per se ab fortuna pendere, ne reputa: neque enim ipsa dea est, uti finxere Stoici; sed quidquid praeter intentionem accidit, fortuna est et appellatur. Errant itaque qui auxiliari dicunt fortunam: non enim ita se res habet.

Casus quoque effecta quaedam sunt, veluti ruina domus.

Homo malum cum operatur, non ex casu peccat; casu enim quidquid fit, hoc intra decem annos viginti semel tantum contingit. Non ex fortuna: haec enim praeter intentionem accidit; peccatum autem ex deliberatione [1]) perpetratur. Non ex arte: ars enim opus sensibile post se relinquit. Non ex natura: hanc enim Deus condidit optimam. Non ex Deo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es [2]). Ergo ex propria electione. Porro autem ad electionem non moveretur homo, nisi libertate polleret; igitur libertate praeditus homo est. Praeterquem quod et hoc

1) Delevi circumflexum. Pertinet enim ad ἄνθρωπον, qui ineunte tota argumentatione vocatus est. Ex *ejus* (pron. poss. ergo enclit.) libertate provenit peccatum. Cfr. p. 196.

1) P. ex proposito. 2) Ps. V. 4.

ἐξουσίαν ὁ ἄνθρω-
ὴν, τοῦτο καὶ ἐκ
ς γραφῆς γνώσῃ.
ρ· οὐ καλὸν, τὸν
ν εἶναι μόνον· ποι-
δ' αὐτῷ βοηθόν.
χῶς νοεῖται· πρῶ-
λέγεται περὶ τῆς
· δεύτερον, τοῦτο
[1]) εἴρηται, ὅταν
ως ἔζει ὁ Ἀδὰμ,
αιμονίᾳ οὐδένος ἐ-
δὲ Θεὸς λέγει· ποι-
αὐτῷ βοηθόν. Εἰ
ξῃ ταύτην καὶ μό-
ι φυλάττῃ ἑαυτὸν
ασμοῦ. Ἐν ᾧ τό-
νῃ ἐβοήθη αὐτῷ,
αὐτὴ ἦν αἰτία τῆς
. Τί λοιπὸν ἕτερον,
ὑτεξούσιον ἐκεῖνο
ρήσειε δέ τις ἄρα
ἀφ' οὗ τὸν ἔπλα-
ἔχαμεν αὐτεξού-
τὶ οὐχὶ ὅταν τὸν
;[2])

ipsum e scriptura sacta probatur. In ea quippe legimus non modo bonum factum esse hominem [1]), sed et dixisse Deum: „Faciamus ei adjutorium." Quod dupliciter accipi potest: primo quidem, ut dictum sit de muliere; secundo ut de libero hominis arbitrio. Etenim tum [2]), quum Adamo, utpote in felicitate agenti, re nulla opus erat, Deus dixit: Faciamus ei adjutorium [3]). Porro quum de sola muliere, quasi ad tentationem facilius cum illa vincendam ipsi concessa, intelligendum id esse nemo dixerit; siquidem tentationis auctor illi mulier fuit, nedum ad vincendum non profuit; quid aliud quam liberum arbitrium esse potuit istud adjutorium? Verum quis fortassis audire aveat, quanto, a quo plasmavit eum, tempore liberum homini arbitrium Deus infudit; aut cur non tum infudit, cum plasmavit?

πόκρισις.

τὸν ἔχαμεν, ὅταν
σε. Πλὴν τὸ ῥητὸν
στερον τὸ λέγει ὁ
α ὁ ἄνθρωπος βε-
διὰ τὸ τόσον χάρι-

Responsio.

Tum infudit, cum plasmavit. Verumtamen ita loquitur, ut posterius infudisse videatur, quatenus homo vel ipsa tanti beneficii a Deo

ale ῥηθὸν. 2) Posui li signum, ut maxime ı. Sed videtur post οὐ-ri verbum, quale etiam ›et.

1) P. aptius: Ait enim: Non est bonum, hominem esse solum etc. Gen. II. 18. 2) P. omisit inde ab *ut* — *tum*. 3) P. *nemo quis dixerit solam mulierem intelligi*, uncinis septum. Omittit deinde: *quum* — *dixerit*.

σμα, ὁποῦ ἔχει παρὰ Θεοῦ. Διὸ λέγει· ποιήσωμεν, ἀντὶ τοῦ, ἐποιήσαμεν βοηθόν· καὶ εὐθὺς ἔπλασε τὴν γυναῖκα, ἐξ ἧς ἔγνω ὁ Θεὸς, ὅτι ἔμελλε πειράζεσθαι, ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. Σὰν νὰ εἶχε λέγῃ ὁ Θεὸς· βοηθὸν ἔχει τὴν ἐξουσίαν, καὶ ὅταν θέλει, δὲν φοβεῖται, νὰ τὸν βλάψῃ ὁ πειρασμὸς τῆς γυναικός. Ἐξ ὧν ἁπάντων συνάγεις τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἀποδείκνυω μὲ ἀπείρους τόπους τῆς γραφῆς· ἵνα μὴ μακρολογῶ, μόνον ἐκ τοῦ σημερινοῦ. Λέγει γὰρ ὁ κύριος· ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν. Καὶ ὃς ἂν θέλει σῶσαι τὴν ψυχήν. Επειδὴ ἔχεις τὴν ἐξουσίαν, νὰ κάμῃς τὸ κακὸν καὶ τὸ καλὸν, θελῆσαι [1]) κρεῖττον τὸ καλόν. Ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν. Καὶ ἂν θέλῃς τὸ καλὸν, ἅπαντά σου τὸν σκοπὸν θὲς εἰς τὸ καλόν, καὶ ἂν θέσῃς ὅλον σου τὸν σκοπὸν ἐκεῖ, τοῦ λόγου σου ἀρνάσαι. Διὸ φησίν· ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν. Καὶ ἂν θέλῃς τὸ καλὸν κοπιάσαι·

sibi collati commemoratione armaretur ad constantiam; unde et faciamus dixit, pro fecimus adjutorium; statimque mulierem, a qua ipsum praenoverat iri tentatum, ejus e latere formavit. Quasi dixisset Deus: Adjutorium habet suae libertatis, quo nec ullum, si vult, e suggestione mulieris damnum patiatur. Atque ex his omnibus libertatem manifestissime colligis, quam insuper innumeris facile tibi probaverim sacrae scripturae locis. Sed ne longius protrahatur oratio, idonea suppeditat nobis hodierni lectio Evangelii testimonia. In hoc enim ita Dominus loquitur: Qui vult post me venire: Et, qui vult animam suam salvam facere [1]). Liberum igitur habes arbitrium, quo vel malum opereris vel bonum; elige ergo magis bonum: declina a malo, et fac bonum [2]). Quod si bonum semel elegeris, ad ipsum omnia tua tamquam ad unicum vitae tuae scopum dirige [3]); ac tum demum judicium proprium exue. Ait enim Christus: Abneget semet ipsum [4]). Denique si vere ad bonum intendis, labori tete ipsum accinge [5]): laborare enim, id est, crucem

1) Recepi e Paris. ubi vero male fuit scriptum θέλησαι. Bibl.: θελῆσαι, quod monstrum est. Pendet ille infin. a compar. κρεῖττον.

1) Matth. XVI. 24. 25. 2) Ps. XXXVII. 27. 3) P. addit: et ad unicum scopum tuum statueris. 4) Matth. XVI. 24. Luc. IX. 23. 5) P. laborat enim, qui vult bonum, hoc est crucem tollere.

κάρ ὁ θέλων κα-
ἐστὶν ἡ ἄρσις τοῦ

μετ᾽ ὀλίγα·
εἰς ἐσένα στέκει
τὴν παραγγελίαν

μετ᾽ ὀλίγα·
καὶ ὁ φοβούμενος
ν αὐτοῦ τοῖς κιν-
ν καλῶν ἔργων,
ἀγρυπνίας, ὅταν
προσδοκᾷ [1]) τὸν

οῦ δεκάτου ἐ-
κεφαλαίου.

εἰς τὸ ἅγιον
ιμα ὁμιλίας.

κτισμα δεῖται τῶν
λῶν ἔργων.

τιστὴς μαρτυρᾷ [2])
· πᾶν δένδρον μὴ
ἄρπον, τέμνεται.
ἀμελοῦντι τῶν κα-
θαῤῥῇς τὰ φύλ-
χεις. Τὰ μικρὰ
ἰανὰ καλὰ ὁποῦ
τῶς κάμνεις, νὰ εἰ-
ὴν ψυχήν σοι τό-
ιμα, ὁποῦ νὰ σὲ
ιν ἀπὸ τὴν κόλα-
: καρπὸν θέλει ὁ
Καὶ ἂν δὲν κάμῃς,
νη πρὸς τὴν ῥίζαν

tollere, omnis debet, qui-
cunque sincere ad bonum
intendit.

Et paulo infra:

Unicuique datur, ut, quod a Deo praeceptum est, exsequatur.

Et paulo post:

Ita et timoratus homo, cum inter bonorum operum, jejuniorum atque vigiliarum discrimina suam exercuerit animam, mercedem exspectat.

Contra Caput XVI.

Ex homilia de Baptismo.

Quod praeter Baptismum necessaria sunt opera bona.

Omnis arbor, quae non fert fructum bonum, excidetur, inquit Ioannes Baptista, Matth. III. (10). Vae tibi, quisquis in opera bona sedulus non incumbis. Etenim in foliis, quae habes, ne confide; quum enim in levioribus ac veluti aridis bonis hisce confidis, ad majora, quae tuam ab geenna liberare valeant animam, non contendis. Porro fructum desiderat Deus; sin minus; ad radicem jam securis posita est: securis, inquam,

Paris. et Verss. — Bibl. προςδοκῶ, male. Paullo ante [f]onte scripsi αὐτοῦ pro αὐτοῦ. 2) P. μαρτυρεῖ. 3) B. Interrogandi signum posui pro commate. Illud enim ὅχι [. . .]ἰ est. Cfr. p. 141.

κεῖται· ἡ δεξιὰ ἡ τοῦ τέκτονος τοῦ Θεοῦ.

Καὶ μετ' ὀλίγα·

Τὸ βάπτισμα τοῦ κυρίου ἀναγκαῖον, Ἰωάννου γ΄· Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Διὸ Ἰωάννης, ὡς ἀναγκαῖον, ἔλεγεν· Ἐγὼ ἐβάπτισα ὑμᾶς ὕδατι, ἐκεῖνος δὲ βαπτίζει ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Ἰωάννου γ΄· Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστι· τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστι. Ὅταν γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀνομίαις καὶ ἁμαρτίαις, αὗται δ' ἀφαιροῦνται [1]) ἐν τῷ βαπτίσματι· καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι.

Καὶ μετ' ὀλίγα [2])·

Τὸ βάπτισμα τριχῶς, σκιῶδες, νομικὸν, εὐαγγελικόν. Σκιῶδες καὶ νομικὸν, ὁ τύπος ἐν τῇ γραφῇ, προπαρασκευαστικὸν, οἷον ἦν τοῦ προδρόμου, τὸ ἀναμέσον νόμου καὶ χάριτος· ἐγὼ γάρ, φησι, βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι, ἐκεῖνος δὲ βαπτίζει [3]) ἐν πνεύματι ἁγίῳ

non alterius fabri [1]), quam Dei.

Et interjectis paucis:

Omnino necessarius est Domini Baptismus. Ait enim ipse Ioan. III. (5): Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Propterea et Ioannes, quo necessarium esse significaret Domini Baptismum [2]), dicebat: Ego baptizavi vos in aqua, ille autem baptizat in Spiritu sancto. Et Ioan. III. (6) dicitur: Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Qui in iniquitatibus et peccatis natus ad Baptismum accedit, salutari ejus unda ab eis abluitur, juxta id quod in scriptura habetur: Mundans lavacro aquae in verbo [3]).

Et post pauca:

Baptismus triplex est: videlicet legalis sive umbratilis [4]), qui tamquam figura ponitur in scriptura; evangelicus; et praeparatorius, qualis fuit Ioannis Praecursoris Baptismus, inter gratiam legemque medius. Ait enim: Ego baptizo vos in aqua, ille autem baptizat in

---

1) B. ἀφεροῦνται, quod pro futuro habendum esset. 2) Hunc locum, omissis plurimis, habet edit. Amst. 3) In textu N. T. βαπτίσει.

1) P. artificis, inepte. 2) P. omisit Dom. Bapt. (Marc. I. 8). 3) Eph. V. 26. 4) P. melius: umbratilis, legalis, evangelicus. Legalis et umbratilis tanquam figura ponuntur in Scr.

ῡρί. Διὸ Παῦλος ιθ΄. ἐκέλευσε βαπτί- . Καὶ Πέτρος πρό- ρ. μετανοεῖτε, καὶ έσθω ἕκαστος ὑμῶν ὀνόματι τοῦ κυρίου . Διατί οὕτως; ἀλ- ὅτι ἐκεῖνο προπαρα- τικὸν ἦν, εὐαγγελι- τοῦ κυρίου, δι' οὗ εῖται ἡ προπατορικὴ ία.

αὶ μετ' ὀλίγα [1]·

βάπτισμα τοῦτό ἐστι θὲς ἡ ἀναγέννησις, ἡ σις [2]· σημεῖον γὰρ ραγὶς τοῦ Χριστοῦ. , αὐτὸ οὐκ ἔχουσι τὸ σημεῖον, γνωστοὶ ἡ εἶναι τοῦ κυρίου; ν πάνυ ἔχει νὰ καυ- ς κοινὸς τῆς σωτηρίας , καθὼς ἔχει καυχᾶ- αὶ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς, ὐχ ὁρᾷ ἡμᾶς ἔχοντας ιεῖα, ἃ ἐπακολουθεῖ πτίσματι.

αὶ μετ' ὀλίγα·

ι ἡμεῖς ὁποῦ γινόμε- αρτωλοὶ ἐκ κοιλίας μας, καὶ πρὸ τοῦ ἁμαρτίαν, ἐσμὲν κα- ασμένοι διὰ τὴν προ- κὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ ποῖαν τὸ βάπτισμα ἐλευθερώνει.

Spiritu sancto et igni. Unde et Paulus Actorum XIX. (3. sqq.) jussit baptizari. Et Petrus antea dixerat: Agite poenitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Iesu [1]). Quid ita? Utique quia Ioannis Baptismus erat tantummodo praeparatorius; Domini vero evangelicus, quo peccatum originale deletur.

Et post pauca:

Verus autem Baptismus iste est et regeneratio et nova creatio; quippe signum et character Domini est. Domini ergo non esse manifeste deprehenditur, quisquis hoc signo caret; et adversus eum habet unde glorietur humanae salutis adversarius, quemadmodum et adversum nos habet, quoties ea in nobis signa non videt, quae sunt Baptismi consectaria.

Et paulo infra:

Et nos quidem, qui peccatores, antequam noverimus peccatum, utpote matris ex utero nascimur, originalis merito peccati in sententiam condemnationis incurrimus, sed ab ea per Baptismum absolvimur.

---

ttit hanc sectionem Amst.; m habet. 2) Bibl. per ἀνάκτησις. 3) Insignivi xo; non enim est posses. m personale. Paris. et

Amst. scribit: βάπτισμά μας. Bibl.: βάπτισμα μας, utrumque falso.

1) Act. II. 38. False in textu.

Κατὰ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου κεφαλαίου.

Ἐκ τῆς εἰς τὸ· πλοῖον βασανιζόμενον ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων.

Ὅταν μεταλαμβάνεις [1]), *τί ὁρᾷς; ἄρτον καὶ οἶνον; οὐ διακρίνεις; φάντασμα ὁρᾷς, ἂν θεωρῇς ὡς τόσον· ἂν ἀνοίξῃς* [2]) *τοὺς ἐσωτερικοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἴδῃς τὸν κύριον, ἐκεῖ τὴν σάρκα τοῦ κυρίου ἐγνώρισας. Ἴδοις ὡς οἱ μαθηταὶ σήμερον καὶ ὡς φάντασμα ὁρῶσι καὶ κατὰ ἀλήθειαν. Ὅταν ὡς φάντασμα, ἐταράχθησαν. Ὅταν κατὰ ἀλήθειαν ἐγνώρισαν, ἐπαρηγορήθησαν, ὅτι ἀπηλλάχθησαν* [3]) *ἀπὸ τοῦ κλύδωνος, ὅτι ἐσώθη ἡ ναῦς, καὶ αὐτοὶ σὺν τῇ νηΐ.*

Ἐκ τοῦ εἰς τὸ περὶ τῶν ε̅ ἄρτων ῥητοῦ.

Τρὶς ἔκλασε τὸν ἄρτον ὁ κύριος· πρῶτον, ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ, Λουκ. κβ΄, ὅπη ἡμᾶς ἔπεισε καταλαβεῖν τὴν ἄπειρον δύναμιν τῆς θεότητος ἐν τῇ μετουσιώσει τοῦ ἄρτου.

Κατὰ τὴν δευτέραν τῶν ἐρωτήσεων [4]).

Ἐκ τῆς εἰς τὴν πρώτην τῶν νηστειῶν κυριακὴν ὁμιλίας.

Τριχῶς λέγεται ἡ εἰκών, πρῶτον .... δεύτερον ....

1) Bibl. *καταλ.*, quod non puto de coenae sacrae usu dici. 2) Ita marg. Par. et Amst.; Bibl. *ἀνίξῃς*. 3) Par. et Amst. *ἀπηλ.* 4) Omittit reliqua cuncta Amst.

Contra Caput X

Ex homilia circa navim in medio mari iact fluctibus.

Quid vides, quando municas? panem et v Numquid non discernis tantum si respicicis, p sma vides: sin vero tis oculos aperis, vi Dominum. Ibi carne mini deprehendis. At discipulos [1]) hodie et tasma et Dominum i tate vidisse: tunc q conturbati sunt, quando tasma viderunt; ast u spexere Dominum [2]), recreati sunt et temp soluti, quia salva na cta est, et ipsi cum n

Ex sermone in Evang de quinque panibus

Ter panem fregit nus, primum in coen stica, Lucae XXII. (1 infinitam divinitatis vi jussit nos in transsu tiatione panis accipere

Contra II. *Quaestio*

Ex homilia in Domini Iejunii.

Tripliciter imago d Primo, etc. Secundo

1) P. vide ut discipuli. quando in veritate. 3) L 10—17.

εἰκὼν ἐν πράγμα-
φύσεως, ἄψυχος.
ν ἡ τιμωμένη εἰ-
ἡμῶν τοῦ κυρίου
ἁγίων, ἃς σεβό-
προσκυνοῦμεν διὰ
πρωτότυπα εὐλά-
ὶ διὰ τὴν σχέσιν
ἀναφέρεται πρὸς
υπον. Δεῦρό μοι·
Χριστόν; ναί.
γίαν καὶ τοὺς
ί. Τίμησον αὐ-
ξεις· οὐχ ὁρῶ, οὐ
ὐτοὺς, πῶς τιμή-
ἡ ἐκκλησία σοι ἀ-
· τίμησον τὰς
ους, καὶ ἡ τιμὴ
αφέρεται πρὸς ἐ-
ταύτην χάριν σοι
ὡς ἂν τοὺς ἰδίους
μησας. Οἱ ἄθλιοι
ωροι εἰκονομάχοι
οῦντες τὸν Θεὸν
ἁγίους, κατεφρό-
τῶν εἰκόνων
αὶ καταφρονοῦν-
ἰκόνας, καὶ τοῦ
ιὸ ἀναθεματίζει
ἐκκλησία. Ἕνας
γεν, ὅτι τρεῖς ἀν-
δὲν πρέπει νὰ τι-
ἶνας; τὸν βάρβα-

Tertio, quaecumque in materia diversae naturae formatur [1]), imago inanima est. Cum vero nonnullas hujusmodi tum Domini tum et sanctorum veneramur imagines, sive propter eam, qua earum ἀρχέτυπα prosequimur, reverentiam, sive propter eam, quam habent ad illa, relationem; totum ipsismet ἀρχετύποις honorem deferimus. Dic mihi: Christum diligis? Respondes: utique diligo. Sanctissimam Deiparam et sanctos diligis? Utique diligo; respondebis. Hos itaque venerare. Sed dices: Qui venerer ego quos nec novi nec video? Propterea tibi respondet ecclesia: Imagines eorum honora, et ipsismet honorem detuleris, quem et perinde habebunt illi, ac si praesentibus adhiberes. Miseri ac scelesti Iconomachi in Deum et sanctos injuriosi, imagines eorum despiciunt: imagines vero quum despiciunt, et Deum aspernantur. Propterea anathema dicit illis ecclesia. Dicebat quidem sapiens, tria hominum genera honorem dedecere [2]): hominem videlicet rusticum, dein-

vocabula, quum τοὺς . post. Ante male in τους, ut supra εἰκο- aeterea non placet Pa- ctio, quae post Θεὸν . Haberet in apodo- ταφρ. tum genit. tum it: Deum contemnen- etiam et eorum ima- unt.

1) Comma, quod fuit post *imago*, retuli ad *formatur*. Non enim de imagine, sed de tertio honore agitur, qui est in honoranda imagine. 2) P. Quos? barbarum et honoris ignarum.

ρον καὶ μὴ εἰδότα τιμήν· ὅτι ὅσην τιμὴν τοῦ κάμνῃς, σὰν δὲν τὴν ἐξεύρῃ, σὰν νὰ τὴν ἔῤῥιψες. Νὰ μὴ τιμήσῃς τὸν ἀχάριστον, ὅτι δὲν ἐξεύρει [1]), ἀπὸ ποῦ τοῦ ἦλθε μόνον, σὰν τὸν τιμήσῃς, λέγει· πρέπει μὲ, διὰ τ' ἐκεῖνο [2]) μὲ τιμᾷ, καὶ δὲν τοῦ ἔχω χάριν. Νὰ μὴ τιμήσῃς τὸν ἄνθρωπον, ὁποῦ καταχρᾶται τὴν τιμὴν, ἢ μὲ κενοδοξίαν, ἢ μὲ ἄλλον κακόν. Ὅμως ἂν καλὰ καὶ οὕτω σὲ διδάσκει ὁ σοφὸς, πλὴν ἐσὺ ἐκεῖνον τὸν βάρβαρον, ἐκεῖνον τὸν ἀχάριστον, ἐκεῖνον τὸν καταχρώμενον τὴν τιμὴν σὰν εἶσαι πεπαιδευμένος τὸν τιμᾷς· καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς παναγίας καὶ τῶν ἁγίων θέλεις καταφρονεῖν; οὐαὶ ὑμῖν, εἰκονομάχοι.

Καὶ μετὰ πολλά·

Τὸν οἶνον τῆς πίστεως, τὸν κάμνει ὁ Χριστὸς, ὅστις ἐστὶν ἄμπελος ἀληθινὴ, μὴ τὸν βάλῃ εἰς τὸ παλαιὸν ἀσκὶ, τοῦτ' ἔστιν· ἂν δὲν ἔχῃς τὸ κορμί σου καινουργωμένον καὶ καθαρισμένον· δὲν ἠμπορεῖ, νὰ κρατήσῃ, καθαρισμένον καὶ καινουργώμενον καὶ ἀπὸ ταῖς αἱρέσαις καὶ ἀπὸ ταῖς ἁμαρ-

de honoris ignarum; tumcumque eum h talibus impenderis, a nequaquam attendum totum quasi in vanu jeceris. Denique in ne honora, quia a q exhibeatur honor [1]), hic attendit, sed so cit: Ideo me honora dignus sum; propter nihil illi debeo. It homini, qui sive ex in ria, sive ex alio quo verso fine eo abuti honorem impende. si postponens tu o hocce sapientis docui eum, quem rusticum gratum et impenso al nore probe nosti [3]), ris; Christi et sanct Virginis Deiparae n et sanctorum imagi lere qua fronte recusa vobis, Iconomachi.

Et longe post prae

Vinum fidei, qu Christus, qui vera vi infundit, in utrem v ne mitte: id est, in illud recipis, nisi in cum ab haeresibus a peccatis renovatum gatum excipis. Vete

1) Sic scripsi juxta edit. Paris. ut supra pro ἠξ. Delevi deinde in πον circumfl. Indefinite enim adhibitum est. 2) Tria illa vocabula male in editt. in unum coaluerunt.

1) P. quantumcunque l ei impenderis. 2) Omi Recte. De tertio enim l genere agitur. 3) P. et abutentem honoras.

Παλαιὸν καὶ διαβο-
σκὶ ἦτον ὁ Ἀρεῖος,
ογμάτιζε τὸν υἱόν
ον τοῦ Θεοῦ κτίσμα,
Γακεδόνιος, ὁποῦ ἐ-
μα εἰς τὸ πνεῦμα τὸ
Παῦλος ὁ Σαμοσα-
ὶ Εὐτυχὴς, οἱ Μο-
ιι, Σέργιος καὶ Διό-
οἱ Μονοφυσῖται.
ισαν δὲν ἐγκράτη-
ιραςὶ τὸ καλὸν μα-
[1]). Καὶ ἵνα ἐάσω
τοὺς αἱρετικοὺς, πα-
ὶ σαπία ἀσκία ἦταν
'ομάχοι, ἀλλὰ καὶ
ιακὸν θάνατον ἔσω-

diabolici utres fuere Arius, qui Verbum ac Filium Dei docuit esse creaturam; et Macedonius, qui in Spiritum sanctum blasphemias evomuit: item Paulus Samosateus [1]) et Eutyches, Monothelitae, Sergius et Dioscurus, unius tantum in Christo naturae assertores; sed disrupti sunt, bonum vinum in se ipsis continere non valentes. Denique ne omnes recenseam haereticos, veteres quoque et putridi utres fuerunt Iconomachi: sed et ipsi mala morte periere.

Contra III. Quaestionem.

εἰς τὴν δευτέραν
ιὴν τῶν νηστειῶν
ς, ἔνθα δέχεται τὸ
ν τοῦ Τωβίου καὶ
ίστως γραφὴν ὀνο-
, κατὰ τρίτης ἐρω-
ς.

Ex homilia pro Dominica IV. jejunii, in qua librum Tobiae admittit, et inter sacras scripturas absolute recenset.

αχὶς ἐν τῇ γραφῇ
ι, ὅτι ἐπολέμησαν
ονες μετὰ τῶν ἀγ-
"Ἀπαξ ἐν τῷ οὐρα-
οκάλ. ιβ'. Δανιήλ.
ρον· ὅταν μετὰ τοῦ
; τῶν Περσῶν ἐπο-
ὁ Μιχαὴλ, εἰ καὶ
ναται, ὅτι ἄγγελοι
πολεμήσαντες. Τρί-
τὸ σῶμα τοῦ Μωϋ-

Legimus in scriptura, quater cum angelis daemones dimicasse. Primo quidem in coelo, uti scribitur tum Apocal. XII. (7.) tum Daniel. X. (13, 20, 21.). Secundo, quando contra principem Persarum Michael pugnavit; non enim [2]) fieri potest, ut ambo angeli essent, ita inter se pugnantes. Tertio, quan-

---

axi vocabula, singulis otatis; τοὺς enim non sed person. intra se

1) P. Samozates. 2) P. tamets, ad textum aptius.

ρον καὶ μὴ εἰδότα τιμήν· ὅτι ὅσην τιμὴν τοῦ κάμνῃς, σὰν δὲν τὴν ἐξεύρῃ, σὰν νὰ τὴν ἔῤῥιψες. Νὰ μὴ τιμήσῃς τὸν ἀχάριστον, ὅτι δὲν ἐξεύρει [1]), ἀπὸ ποῦ τοῦ ἦλθε μόνον, σὰν τὸν τιμήσῃς, λέγει· πρέπει μὲ, διὰ τί ἐκεῖνο [2]) μὲ τιμᾷ, καὶ δὲν τοῦ ἔχω χάριν. Νὰ μὴ τιμήσῃς τὸν ἄνθρωπον, ὁποῦ καταχρᾶται τὴν τιμὴν, ἢ μὲ κενοδοξίαν, ἢ μὲ ἄλλον κακόν. Ὅμως ἂν καλὰ καὶ οὕτω σὲ διδάσκει ὁ σοφὸς, πλὴν ἐσὺ ἐκεῖνον τὸν βάρβαρον, ἐκεῖνον τὸν ἀχάριστον, ἐκεῖνον τὸν καταχρώμενον τὴν τιμὴν σὰν εἶσαι πεπαιδευμένος τὸν τιμᾷς· καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς παναγίας καὶ τῶν ἁγίων θέλεις καταφρονεῖν; οὐαὶ ὑμῖν, εἰκονομάχοι.

Καὶ μετὰ πολλά·

Τὸν οἶνον τῆς πίστεως, τὸν κάμνει ὁ Χριστὸς, ὅστις ἐστὶν ἄμπελος ἀληθινὴ, μὴ τὸν βάλῃ εἰς τὸ παλαιὸν ἀσκὶ, τοῦτ' ἔστιν· ἂν δὲν ἔχῃς τὸ κορμί σου καινουργώμενον καὶ καθαριζόμενον δὲν ἠμπορεῖ, νὰ κρατήσῃ, καθαριζόμενον καὶ καινουργώμενον καὶ ἀπὸ ταῖς αἱρέσαις καὶ ἀπὸ ταῖς ἁμαρ-

de honoris ignarum tumcumque eum h talibus impenderis, a nequaquam attendum totum quasi in vani jeceris. Denique ii ne honora, quia a exhibeatur honor [1]) hic attendit, sed sc cit: Ideo me honora dignus sum; prop nihil illi debeo. I homini, qui sive ex in ria, sive ex alio quo verso fine eo abuti honorem impende. si postponens tu c hocce sapientis docu eum, quem rusticum gratum et impenso a nore probe nosti [3]), ris; Christi et sanct Virginis Deiparae i et sanctorum imagi lere qua fronte recusa vobis, Iconomachi.

Et longe post prae

Vinum fidei, qu Christus, qui vera v infundit, in utrem ne mitte: id est, in illud recipis, nisi in cum ab haeresibus et peccatis renovatum gatum excipis. Vet

1) Sic scripsi juxta edit. Paris. ut supra pro ῃς. Delevi deinde in ποῦ circumfl. Indefinite enim adhibitum est. 2) Tria illa vocabula male in editt. in unum coaluerunt.

1) P. quantumcunque ei impenderis. 2) Omi Recte. De tertio enim l genere agitur. 3) P. et abutentem honoras.

Παλαιὸν καὶ διαβο-
ϊκὶ ἦτον ὁ Ἄρειος,
ογμάτιζε τὸν υἱόν
ικ τοῦ Θεοῦ κτίσμα,
Ἀακεδόνιος, ὁποῦ ἐ-
μα εἰς τὸ πνεῦμα τὸ
Παῦλος ὁ Σαμοσα-
: Εὐτυχῆς, οἱ Μο-
ι, Σέργιος καὶ Διό-
οἱ Μονοφυσῖται.
ισαν δὲν ἐγκράτη-
ραςὶ τὸ καλὸν μα-
¹). Καὶ ἵνα ἐάσω
ούς αἱρετικούς, πα-
σαπία ἀσκία ἦταν
ομάχοι, ἀλλὰ καὶ
ακὸν θάνατον ἔδω-

diabolici utres fuere Arius, qui Verbum ac Filium Dei docuit esse creaturam; et Macedonius, qui in Spiritum sanctum blasphemias evomuit: item Paulus Samosateus [1]) et Eutyches, Monothelitae, Sergius et Dioscurus, unius tantum in Christo naturae assertores; sed disrupti sunt, bonum vinum in se ipsis continere non valentes. Denique ne omnes recenseam haereticos, veteres quoque et putridi utres fuerunt Iconomachi: sed et ipsi mala morte periere.

Contra III. Quaestionem.

εἰς τὴν δευτέραν
ὴν τῶν νηστειῶν
ς, ἔνθα δέχεται τὸ
ν τοῦ Τωβίου καὶ
ίστως γραφὴν ὀνο-
κατὰ τρίτης ἐρω-
ι

Ex homilia pro Dominica IV. jejunii, in qua librum Tobiae admittit, et inter sacras scripturas absolute recenset.

ιχὶς ἐν τῇ γραφῇ
, ὅτι ἐπολέμησαν
νες μετὰ τῶν ἀγ-
Ἅπαξ ἐν τῷ οὐρα-
ικάλ. ιβ΄. Δανιήλ.
ιον· ὅταν μετὰ τοῦ
τῶν Περσῶν ἐπο-
ὁ Μιχαὴλ, εἰ καὶ
νᾶται, ὅτι ἄγγελοι
ολεμήσαντες. Τρί-
ὸ σῶμα τοῦ Μωϋ-

Legimus in scriptura, quater cum angelis daemones dimicasse. Primo quidem in coelo, uti scribitur tum Apocal. XII. (7.) tum Daniel. X. (13, 20, 21.). Secundo, quando contra principem Persarum Michael pugnavit; non enim [2]) fieri potest, ut ambo angeli essent, ita inter se pugnantes. Tertio, quan-

---

ıxi vocabula, singulis
ıtatis; τοὺς enim non
sed persoa. *intra se*

1) P. Samozates. 2) P. *tamets*, ad textum aptius.

σέως, ὅταν ἐπολέμησε με τὸν [1]) Μιχαήλ. Τεταρτον· ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ραγουὴλ, ὅταν ὁ Ἀσμοδαῖος ἐνικήθη ὑπὲρ Ῥαφαήλ.

do altercatus est cum Michaële diabolus de Moysi corpore [1]). Quarto in domo Raguelis, ubi ab Raphaële victus est Asmodaeus [2]).

Ἐκ τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ σημειώσεων, φύλλῳ τπζ, ἐν ᾧ δέχεται τὸ βίβλιον τῆς Σοφίας.

Ex Commentariis Theologicis ejusdem Cyrilli, fol. 387, ubi librum Sapientiae recipit.

Καὶ γὰρ ὁ διάβολος, εἰς τὸ ἐργάσαι τὸν διπλοῦν θάνατον τὸν ἡμέτερον, ἕνα θάνατον ἑαυτοῦ ἁπλοῦν ἐκομίσατο. Τέθνηκε γὰρ πνευματικῶς διὰ τὴν ἀσέβειαν, εἰς ἣν παίσας ἡμᾶς, ὑπακούσαντες δὲ ἡμεῖς κατεκρίθημεν. Ὅθεν δικαίως γέγραπται Σοφ. ά. αγ΄.· ὁ Θεὸς τὸν θάνατον οὐκ ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἦν αἴτιος θανάτου. Οὐ γὰρ ἡ τοῦ κριτοῦ δικαιωσύνη αἰτία τῆς τιμωρίας, ἀλλ' ἡ κακουργὸς αὐτοῦ πρᾶξις.

Etenim mortem unam sibi diabolus ipse conscivit, quum duplicis nobis auctor exstitit: quippe propter impietatem mortuus est ille spiritualiter, ad quam et nos ab eo delusi defluximus, eique obtemperantes corporalis damnationem mortis accepimus. Unde et Sap. I. 13. recte scriptum est: Deus mortem non fecit. Neque enim esse poterat caussa mortis; nam punitionis caussa non est justitia judicis, sed culpa delinquentis.

Ἐκ τῆς εἰς τὸν ἄσωτον, ἐν ᾧ δέχεται τὸ βίβλιον τῆς Σωσάννης.

Ex homilia in Prodigum, ubi historiam Susannae recipit.

Καὶ δὲν λέγω διὰ [2]) τοῦτο, ὅτι δὲν σφάλει ὁ γέρων ἄνθρωπος, ὄχι μόνον ὅτι ἀκωλύτως ὁ νεός. Καλὰ καὶ νὰ εὑρίσκονται καὶ νέοι τινὲς, ὁποῦ ἔχουσι χάριν ἐκ Θεοῦ, ὡς ὁ Ἰωσὴφ, ὃν ἠγάπα ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς υἱοὺς ὁ Ἰακὼβ, ὁποῦ, διὰ νὰ ἔχῃ πολλὴν γνῶσιν, ἐβασίλευ-

Non propterea tamen senes nunquam delinquere, juvenes vero licentiori semper indulgere vitae assero. Verum enimvero inveniuntur et adolescentes optimi, divinaque gratia repleti, quemadmodum Joseph, quem prae filiis ceteris Jacob adamavit [3]), qui ob summam qua

---

1) Non opus est conj. marg. Paris. μετὰ, dummodo με τὸν scribere malimus, quam quod ante legebatur μετόν. 2) Sic recte scriptum in Par. ed.; falso in Bibl. ita ut unum esset vocabulum.

1) Iud. 9. 2) Tob. VIII. 3. 3) Gen. XXXVII. 4.

Αἰγύπτῳ. Καὶ ὁ νεὸς ιλ ὁ προφήτης τόσον γνωστικὸς, ὅπου μεσὰ ἣν Βαβυλῶνα ἦτον τὸς, καὶ γέροντας κριλεγξεν, οὕτως ὡς ἦν Πλὴν οὗτοι ἔχουσι ἐκ Θεοῦ, καὶ καλοὶ ντῶν.

Γαῦτα ἐκ τῶν πολλῶν ζομεν Κυρίλλου ὁμιἅτινα κατὰ διάμετρον ιεταί τοῖς κεφαλαίοις ις καὶ ἐρωτήσεσιν, ὅ- φανερόν ἐστιν, ἑκάστῳ αίῳ καὶ ἑκάστῃ ἐρωἑκάστην ἐκλογὴν παλλουσι [2]), καὶ αὖθις ην πᾶσι κεφαλαίοις ρωτήσεσι, καὶ πάσας ἀς πρὸς ἕκαστον τῶν φαλαίων καὶ ἐρωτή- Καὶ οὕτως ὁ τῆς χατῶν ἀνόμων σεσοφις πύργος καταπεσὼν, ἵα πάντα τὰ κατὰ τῆς λικῆς ἐκκλησίας αὐματαιολογήματα ἔσονκαὶ πᾶς τις οὐ μόνον ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ κωσδήποτε τῇ Χριστιπροσηγορίᾳ καλυνο- ', γνοὺς τῶν πονηρευο- ' αἱρετικῶν τὰς σκευ- ', αἰώνιον κατ' αὐτῶν ν ψεύδους καὶ ἀδικίας νκοι.

donatus fuerat a Deo, scientiam regnavit Aegypto. Daniel quoque Propheta tantae potentiae [1]) et auctoritatis apud Babylonem fuit, ut seniores judices ipse quidem adolescens corripuerit. Ita divinam juvenes isti nacti sunt gratiam, et ab ineunte aetate [2]) virtutem excoluere.

Atque haec e plurimis, quas habemus, Cyrilli homiliis excerpta sufficiant, quae cum praedictis capitulis et quaestionibus e diametro pugnant; uti deprehendere nemini non facillimum, vel singula excerpta cum singulis capitulis et quaestionibus, aut cum iisdem etiam simul sumptis, vel caput quodlibet quaestionesque singulas cum excerptis omnibus conferenti. Itaque callidis malignorum exstructa labiis turris illa proruet [3]), et omnia prorsus evanescent, quae adversus Orientalem ecclesiam confinxere. Atque catholicorum non modo, sed et eorum qui vel Christiano censeantur nomine, qui malignas haereticorum machinationes noverit, aeterna mendacii juxta ac injustitiae censura nemo non damnabit.

---

hanc capitis conclusionem Amst. 2) In Bibl. plene actum. Sed cuncta a vermß. pendent.

1) P. intelligentiae. (Sus. 45.)
2) P. a se ipsis bonam indolem.
3) P. Chalane turris vafro exstructa consilio corruet. Cfr. Genes. X. 10.

Κεφαλ. β'.

Ὅτι δὲ εἰ καὶ καθ' ὑπόθεσιν Κύριλλος ἦν ὁ τῶν κεφαλαίων ἐκείνων πατὴρ, λαθραιῶς ταῦτα ἐξέδωκε, μηδενὸς εἰδότος [1]) τῶν ἀνατολικῶν, φανερὸν ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ καὶ ἀναμφίβολον. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν ἀναντιῤῥήτων μαθεῖν. Εἰ γὰρ, φέρε εἰπεῖν, δημοσίως ἐξέδωκε, τρία τινὰ μάλιστα ἀναγκαίως ἠκολούθησαν ἄν.

Πρῶτον, ἵνα ὑπογράψωσιν ἐκεῖνα οἱ παρευρηθέντες [2]) ἐκείνῳ τότε θεοφιλέστατοι ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἀδιαλείπτως περὶ τὸν Πατριάρχην προσκαρτεροῦντες λογιώτατοι κληρικοὶ, (Καρδηναλίους [3]) δὲ αὐτοὺς ἡ παλαιὰ καλεῖ Ῥώμη) οἳ καὶ ἐν ἅπασι τῷ Πατριάρχῃ συμπράττουσιν· ἀλλὰ οὐ δύνανται πώποτε τοιοῦτόν τι δεῖξαι οἱ κατήγοροι· οὔτε γὰρ ἀρχιερεὺς οὔτε κληρικὸς ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ μέχρι τοῦ ἑνὸς οἶδασιν ἢ ὑπέγραψαν τὰ λεγόμενα κεφάλαια, οὔτε μὴν Κυρίλλου περὶ αὐτοῦ καταφάσκοντος ἤκουσαν πώποτε.

Δεύτερον, ἵνα μεταγραφῶσιν ἐν τοῖς κώδιξι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ με-

1) Par. male εἰδότων, sed marg. dissuadente, et nostram lectionem veram esse monente. Exstat etiam in Amst. 2) P. et A. παρευρεθέντες. 3) Bibl. Καρδυν. Sed literae υ minime locus est.

Caput II.

Cyrillum porro, p
ctorum capitulorum ı
ctor forte exstiterit,
men Orientalium consc
mine evulgasse, ex iis
primo jam capite dict
clarum est et indubi
Quamquam et hoc ips
aliis extra omnem c
versiam argumentis c
tur: si enim (dicere
ea in publicum edidiss
rum potissime trium
certius adfuisset unum

Primo iis subscrips
qui id temporis ibi ageb
sancti episcopi, nec ı
clerici sapientissimi, q
triarchae perpetuo ass
quos Roma vetus voca
dinales, eique coope
in omnibus. Sed nih
jusmodi proferre pot
calumniatores nostri.
nim ex plurimis hisce
episcopis tum clericis
unus praedicta capitu
vit, nedum iis non [3])
scripsit, neque supe
disserentem aliquando
lum audiit.

Secundo, essent i
codicibus majoris ec
transcripta, et [4]) eor

1) P. melius: tria poti
consequi necessarium erat.
illi aderant. 3) P. aut subs
P. transscripta subsignaren
iis, qui originali subscrip
Agitur de Mnscr. subscripti

φέντα αὖθις ὑπὸ τῶν
αφάντων τὰ πρωτό-
ὑπογραφῶσι. Πᾶν
ερὶ πίστεως ἢ ἄλλης
ἐκκλησιαστικῆς ἀναγ-
ὑποθέσεως διδόμενον
ρχικὸν γράμμα συ-
ν εἶναι βούλεται, ὡς
κῇ σκέψει γραφόμε-
ὶ συνοδικῶς ἐξεταζό-
καὶ ὑπογραφόμενον·
τοιοῦτον ἐν τοῖς κώ-
εταγράφεται. Τοιοῦ-
οὐκ ἦν τὰ λεγόμενα
λου κεφάλαια· ἐπει-
μόνον τῆς ἐν τοῖς κώ-
μεταγραφῆς ὑστέρη-
λλ' οὐδὲ ἴσασι ταῦτα
ἧς σήμερον, πλὴν ὀλι-
ν, οἵ τε [1]) ἀρχιερεῖς
ληρικοὶ, μὴ ὅτιγε ὁ
τῆς εὐσεβείας λαός.
οὗτο ὑπὸ τῆς πολλῆς
ναντίων διακωδωνή-
ἦν καυχώμενοι παι-
ανταχοῦ, σείοντες τοῖς
τὰ θρυλλούμενα κε-
α ὡς τυχὸν τὴν ἐκ-
ν ἀνατολικὴν ἴσα ἐ-
ς φρονεῖν· κἂν τού-
ρπκοῦσθαι τὸ ἐν ἀρχῇ
ένον, (οὐ παύσομαι
οὗτο πολλάκις λέγειν)
ηλαδὴ ἀπατῶσι τοὺς
στέρους.

ίτον, ἵνα ἐν τῷ κώδι-
ιφῶσιν ὑπό τινος τῶν
ῶν, καὶ μὴ ὑπ' ἄλ-
νός. Ἀλλὰ τὰ λεγόμε-
ρίλλου κεφάλαια, οὐχ
ηδεὶς τῶν κληρικῶν

tographo depictum haberetur eorum, qui originali subscripsissent, chirographum. Omne enim scriptum de fide rebusque ecclesiasticis ab Patriarcha editum debet esse synodicum, hoc est, synodali cum discussione ac deliberatione constitutum, nec non et ab synodalibus subsignatum, ac tum demum in codicibus majoris ecclesiae transscribitur. Porro praedicta capitula non solùm in codicibus non sunt exscripta, sed etiam episcopis et clericis quin et fidelibus populis hactenus fuerunt ignota, si quos tamen eorum excipias. At nec istis fuere nota, nisi ex longa adversariorum nostrorum deblaterationе, qua supposititia hujusmodi capitula ceu Orientalis ecclesiae professionem moliti sunt populis intrudere: atque ita hoc, quod initio dictum est, obtinere, nimirum (et hoc saepius dicens non cessabo) simpliciores in errorem inducere.

Tertio, non ab qualicumque amanuensi, sed ab clerico dumtaxat in codice fuissent exscripta praedicta Cyrilli capita; at eo nihil plane minus est. Etenim nemo

---

[1]) Distinxi voculas. Non enim pron. est sed art. adjecto τε, cui let καὶ.

μετέγραψεν ἔν τινι τῶν κωδίκων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀλλ' οὔτε ἄλλος τις· ὡς φαίνεται σεσημειωμένα τὰ περὶ πίστεως καὶ διαταγῶν συνοδικὰ, καὶ μάλιστα τὰ τοῦ κὺρ Ἱερεμίου πρὸς τοὺς ἀπὸ Λουθήρου, ἃ κεῖνται ἐν τῷ μεγάλῳ κώδικι· καὶ ἐκεῖνα συγγράψας καὶ μεταγράψας κληρικὸς γνώριμος, Θεοδόσιος μέγας ῥήτωρ ὁ Ζυγομαλᾶς, ὁ ἀπὸ Ναυπλείου τοῦ κατὰ Πελοπόννησον ὁρμώμενος.

Καὶ ἐντεῦθεν [1]) δὲ δίκην ἡλίου δῆλον λάμπειν τὴν ἡμετέραν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ ὁ κὺρ Ἱερεμίας μόνος γράφων πρὸς τοὺς ἀπὸ Λουθήρου, οὐ συνοδικῶς δηλαδὴ ἀλλὰ μονώτατος, ἵν' ὦσιν ἀξιώπιστα καὶ μέμψεως χωρὶς τὰ γραφόμενα, ἠξίωσεν ἐκεῖνα τῆς ἐν τῷ κώδικι μεταγραφῆς, καὶ τοὐλάχιστον [2]) τῆς ὑπογραφῆς τοῦ μεγάλου ῥήτορος· πῶς ὁ Κύριλλος ὁμολογῶν καὶ διοριζόμενος, ὡς ἐκ προσώπου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, οὔτε τῆς ἐν τῷ κώδικι, οὔτε τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων ἢ κληρικῶν ἠξίωσεν ὑπογραφῆς; Ὥστε τὰ εἰρημένα κεφάλαια, ἐπειδὴ οὐ μόνον

clericorum immo nec [illegible] num in aliquo majori [illegible] clesiae codicum ea tra[illegible] psit. Quemadmodum [illegible] majori codice reperiant [illegible] quae sive circa fidem [illegible] circa ecclesiae regim[illegible] synodis fuere decret[illegible] inprimis quae contra I[illegible] ranos Patriarcha [1]) Jer[illegible] edidit; sed et notiss[illegible] qui iis subscripsit [illegible] transscripsit clericus, [illegible] dosius Zugomalas, m[illegible] Rhetor, Nauplio juxt[illegible] loponnesum oriundus.

Atque hinc quidem [illegible] sole minus eorum, qu[illegible] ximus, veritas elucesci[illegible] enim Jeremias Patri[illegible] contra Lutheranos utiq[illegible] lus, id est non synod[illegible] sed solum ut privatus [illegible] scripsisset, ea voluit i[illegible] dice transscribi, et im[illegible] ab Rhetore praesta[illegible] mo [2]) subsignari, quo[illegible] digna et extra inquisiti[illegible] omnem forent, quae sc[illegible] rat admittenda: cur Cy[illegible] canones [3]) ac profess[illegible] fidei [4]) nomine ecclesi[illegible] rientalis quum edidisse[illegible] neque in codice ex[illegible] neque ab episcopis au[illegible] ricis curavit subsignari [illegible] que praedicta capitula, [illegible] non modo tria illa in[illegible]

1) Sic et marg. Par. et Amst. Vulg. ἐκτεῦθεν. 2) Ita e marg. Paris. Vulg. τοῦ λάχιστον, non tolerabilis a casu et a verbo decurtato. Post vocabulum ῥήτορος mediam intercisionem posui, ut apodosis initium significarem.

1) P. Domnus. 2) P. [illegible] Rhetore; melius tum ex [illegible] tum ex dicendi ratione. 3) [illegible] finitiones. 4) P. addit ces.

ἰρημένων τριῶν ὑστέ- ἀλλὰ μήτε ἑνὸς ἠξιώ- ὶν τριῶν, εἴπερ ὑπὸ λου ἐξεδόθη, λαθραί- ὶ δολίως ἐξεδόθη.

Κεφαλ. γ'.

Ὅτι δὲ καὶ τοῦτο ἀδύ- , τὴν Κυρίλλου δηλα- ολογίαν τῆς ἀνατολι- ικλησίας εἶναι ἢ ὅλως θαι ὁμολογίαν, δῆλον, πού τις μαίνοιτο, καὶ φανερωτάτοις ἐναντι- ι πειρῷτο. Εἰ γὰρ, ηται, Κύριλλος οὗτος οἰκουμενικὸς Πατρι- , βεβαίως καὶ ἀληθῶς κὸς ἦν, κἀκεῖνος συνέ- τὰ θρυλλούμενα κε- ια, καὶ ἄλλα μὲν ἐδί- δημοσίως, ἄλλα δὲ υε τῇ καρδίᾳ, κατὰ ίας συνειδήσεως ἔγρα- ὶ ἐπίστευσεν, οὐ κατὰ ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ριέποι τὸ πνεῦμα τὸ . Καὶ μὴ τυφούσθω- ἰ ἀντίδικοι, δολίῳ καὶ ἀθέῳ (εἴπερ ἄθεος ὡς ἰκτης, ὁ ἄλλα μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ, ἄλλα ολογῶν διὰ στόματος, ον ἐν οὐ παικτοῖς [2])) ἐγκαυχώμενοι· εἰ δὲ ς ἀπὸ μέρους τῆς ἀνα- ῆς ἐκκλησίας ἔγραψε, ὸς ἡμᾶς; Αἰσχυνάσθω ταψευδόμενος, καὶ οἱ ευδομένῳ προφανῶς ιηθεῖ προσέχοντες.

desiderentur quae diximus, sed illorum vel unum [1]) constat, aut nunquam aut clanculum ac dolose ab Cyrillo fuisse divulgata.

Cap. III.

Cyrilli etiam confessionem nullatenus esse nec dici posse Orientalis ecclesiae confessionem, nemini non compertum, nisi insanienti et apertae veritati contradicere studenti. Si etenim, uti dictum est, Cyrillus iste Patriarcha oecumenicus quum esset, certo ac vere haereticus fuerit, ipseque decantata capitula composuerit, et alia quidem palam docuerit, alia vero corde crediderit; contra Orientalem ecclesiam, Spiritus sancti nunquam non praesidio circumvallatam, nequaquam ille scripsit aut credidit, sed contra propriam conscientiam. Ne igitur in vafro ac prorsus atheo homine ultra glorientur adversarii nostri: atheus quippe ille est, qui Deo illudit, atque in rebus ab ludo remotissimis ludit, aliud in mente habens, aliud ore promens. Si vero nomine Orientalis ecclesiae scribere voluit, quid ad nos? Pudore mendax suffundatur et quisquis, comperto ejus mendacio, non secus ac veritati adhaerere non erubescit.

ìmst. primam hanc capit. omisit, usque ad ea, quae unt: ἔτι εἰ etc. 2) Conjunhaec duo in editt.

1) P. nec illorum vel unum addit. Melius.

Ἔτι εἰ ἀναντιῤῥήτως ἔγνωσται, τὴν ὁμολογίαν Κυρίλλου ἀδύνατον εἶναι Κωσταντινουπόλεως Πατριάρχου ὁμολογίαν, (ὡς ὑστερημένην τῶν προσηκόντων ἰδιωμάτων τοῖς πατριαρχικοῖς γράμμασιν) ἀλλὰ τυχὸν Κυρίλλου τινὸς δολίου ἐν παραβύστῳ φλυαρήσαντος· ἀδυνατώτερον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πάντῃ ἀδύνατον, ὁμολογίαν εἶναι ἢ λέγεσθαι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾗ μάλιστα πρὸς τοῖς εἰρημένοις τρισὶν ἰδιώμασιν τῶν συνοδικῶν ἑνὸς ὁτοῦν Πατριάρχου γραμμάτων δεῖται ἀναγκαίως ἥ τε [1]) γνώμη καὶ αἱ ὑπογραφαὶ τῶν λοιπῶν ἁγιωτάτων Πατριαρχῶν, καὶ ἡ κοινωτάτη πάντων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ λοιπῶν ἁγιώτητι καὶ σοφίᾳ διαφερόντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σύμπνοια, ὥστε σχεδὸν μηδένα τῶν τοιούτων εἶναι τὸν ἀντιλέγοντα,

Ἐπειδὴ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία οὐ προσέχει οὔτε θαῤῥεῖ ἑνί τινι ἢ δυσὶν ἢ καὶ πλείοσι λόγον μέρους ἔχουσι καὶ μὴ καθόλου, ἵν' οὕτω διεξάγηται ὡς ἐκεῖνοι ἐθέλουσιν ὁποῖοι ποτ' ἂν ὦσι, κἂν θεολογικώτατοι δηλαδὴ τυγχάνωσιν ὄντες, κἂν

Evidentissime ita stat, Cyrilli confessionem quaquam esse posse Patriarchae Constantinopolitani confessionem, utpote quae careat iis quae patriarchalibus propria sunt literis: sed te dolosi cujusdam occulte nugantis. Longe minus, satius dixerim nullatenus esse aut dici posse Orientalis ecclesiae confessionem: idque eo me, quod praeter tria dicta, quae synodalibus cujuscumque Patriarchae literis sunt propria, haber confessio debeat ceterorum sanctissimorum Patriarcharum et sententiam et graphum, nec non et munem tum clericorum mnium tum et reliquorum sanctitate et sapientia cellentium conspirationem ita ut illorum contrad nemine edita cognosca

Ecclesia siquidem talis nec uni nec du immo nec pluribus dumtaxat non autem nomine agentibus [2]) ret, neque sui clavum minis committit; quicu tandem fuerint illi, sive logi praestantissimi, si

1) Distinxi, ut supra, accentu deleto. Post ante ὡς sustuli comma. Quae enim sequuntur ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ spectant ad verbum διαφ. *(longe praestantissimorum)* non ad subst. συμπν.

1) P. juxta textum: vi contradicat. 2) P. *ratione bentibus, ut eos sequatu illi ducere voluerint.* M textum et ad sententiam. enim de administranda christiana sed de doctrina

'ιαφέρωσιν, ὥστε
ῖς ἀνιστᾷν [1]), μὴ
άρχοις καὶ δο-
λαθραιὰν μορμο-
τινα ὡς ἱστὸν ἀ-
'χείρωτα καταπε-
σιν; ἀλλ' ἐν πᾶσι
ένοις ἐπὶ τὸ αὐτὸ
μφωνοῦσιν. Οὔ-
ιεξαγομένη διδά-
ωρίζει τὸ πνεῦμα
καὶ τὴν συμφω-
υηδόλως τῷ θείῳ
ἢ ταῖς ἀποστολι-
ατριαρχικαῖς κα-
ἀντικίπτουσαν.

ἄρα, τὴν Κυρίλ-
νίαν ἀδύνατον εἶ-
νατολικῆς ἐκκλη-
.ογίαν; μάλιστα
μέλαν ἐναντίον
ἢ τὸ σκότος στέ-
φωτὸς, οὕτως ἡ
αὕτη Κυρίλλου
ἐναντία, καὶ στέ-
ἐν τῇ ἀνατολικῇ
θεοπνεύστου καὶ
ῆς ἀληθείας.

ιφάλ. δ'.

ν ἤδη εἰρημένων
' ἐγένετο προφα-
ἀνατολικὴ ἐκκλη-
ρα τυγχάνει τῶν
υάτων, ἃ κατ' αὐ-
ον οἱ ἐναντίοι, καὶ
ἶεν ἡ ἐξέδωκεν ἡ
' ἢ τὰ διαληφθέν-

tiam sanctitate praecellentes, ita ut mortuos revocent ad vitam; sive dominatum haudquaquam ambientes [1]); neo dolose agentes; neque spectra quaedam ad instar telae aranearum arte facta occulte componentes; sed ad summam veritatem unice conspirantes. Atqui hujusmodi quidem ducta regimine praeceptorem agnoscit Spiritum sanctum; et unanimem habet professionem divinis scripturis aut Apostolicis et Patriarchalibus traditionibus ne vel apice tenus dissonam.

Ergo manifestum est, Cyrilli confessionem esse non posse Orientalis ecclesiae confessionem; immo vero sicut album nigro contrarium, et lucis privatio, tenebrae sunt; ita evangelicae veritati divinitus revelatae, quam ecclesia tenet Orientalis, non modo contrarie opponitur dicta Cyrilli confessio, sed et privative.

Cap. IV.

Ex omnibus, quae jam dicta sunt, constat, Orientalem ecclesiam contra universa ab adversariis ipsi imposita esse superiorem; neque vel praesumta illa Cyrilli capitula, vel contentam in illis impietatem unquam

---

…n edit. Amst. hic est signum. Vocabulum in cunctis editt. scri…ιροῦς. 2) A. μορμο- nusquam legitur.

1) P. rectius: multo minus, si ambitiosi, si subdoli, si spectra quaedam occulte ad instar — texentes, sed qui in praedicta omnia prorsus conspirent.

τα Κυρίλλου κεφάλαια ἢ τὴν ἐν ἐκείνοις περιεχομένην ἀσέβειαν. Ἀνοίκειον γὰρ αὐτῇ τὸ μὴ ἵστασθαι ἑδραίως τῇ πίστει τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, καὶ τὸ περιφέρεσθαι, ὡς νεφέλαι ἄνυδροι περιφερομέναι ὑπ' ἀγρίων ἀνέμων, ἐπειδὴ πλουτεῖ διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ συγκεχώρηται πολλάκις λέγειν περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τρόποις παντοίοις φιλοπονεῖν, γυμνὸν ἐπιδεικνύειν τὸ ἐν σχήματι εὐσεβείας σόφισμα, καὶ τερέτισμα τῶν κατηγόρων, εἰς καθαίρεσιν μὲν πάσης τῆς τῶν εἰρημένων ἐπινοίας [1]), κατάληψιν δὲ πρόχειρον τοῖς ἐντευξομένοις εὐσεβέσι, φαμὲν ὅτι δεῖ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ὅτι ἢ ἀδύνατον τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ πεπιστευκέναι, ὡς τὰ τοῦ Κυρίλλου κεφάλαια βούλεται, ἢ πεπιστευκυῖαν πάντῃ ἀδύνατον αὐτὴν μετὰ Χριστοῦ ἔχειν μερίδα.

Ὅτι δὲ τὸ πρῶτον ἀληθὲς, φανερόν. Ἔδει γὰρ αὐτοὺς (τοὺς ἀνατολικοὺς), εἴ ποτε ὠλίσθησαν εἰς τὴν τοιαύτην τῶν ἐναντίων ἀπόνοιαν, μὴ ψιλοῖς λόγοις, ἀλλὰ αὐτοῖς πράγμασι πιστεῦσαι.

vidisse, aut credidisse, aut credenda tradidisse. Firmiter quippe in fide Apostolorum et Prophetarum non stare, atque immanibus, tamquam nubes sine aqua, circumferri ventis, ab ea prorsus alienum est, quae ab Spiritu sancto regitur et docetur. Verum quia non semel jam ab initio hoc eodem de argumento verba fecimus [1]), atque ad aperiendum mendacium [2]) sub specie pietatis ab adversariis nostris concinnatum operam dedimus; jam et ad perfectam calumniae illorum apud fideles ista perlecturos eversionem [3]) juxta ac intelligentiam nosse oportet, aut numquam credidisse Orientalem ecclesiam juxta doctrinam in istis Cyrilli capitulis expositam, aut, si ita crediderit, partem habere cum Christo nullatenus potuisse.

Porro ita numquam credidisse manifestum est. Etenim si quando in adversariorum amentiam essent Orientales prolapsi, id ipsum utique non modo verbis sed et factis sese credere de-

1) Male bibl. ἐπιπνοίας, quae vox non de machinatione dolosoque conamine dicitur, sed de divino afflatu. Male in eadem edit. ante ὅτι ἢ plene interpunctum esse invenio. Pessime ibidem scriptum postea est πεπιστευκεῖαν.

1) P. indultum — verba facere. 2) P. fallaciam et nugas — concinnatas operam dedimus. 3) P. et facilem piis lectoribus intelligentiam comparandam.

ρῶτον, μεταδώσειν τὴν ὁμολογίαν ἔγ-[1]), καὶ κατησφαλι-τοῖς ἐν τῷ τρίτῳ κε-ν λεγομένοις ἰδιώμα-ύτερον δὲ, διασείσειν τοὺς τῆς ἱερωσύνης ις, καὶ μάλιστα τὰς σκοπικῆς πρὸς τοὺς βαθμοὺς διαφορὰς, αι τοὺς ἐπισκόπους ρως πρεσβυτέρους, ἡ Κυρίλλου μανία εται. Ἀλλὰ τοῦτο τε τοῖς ἀνατολικοῖς ηκεν, (οὔτε μὴν συμ-ι σὺν Θεῷ σωτῆρι) ἕως ἄρτι παρ' αὐτοῖς ιτικῶς διαφέρουσιν ἱερωσύνης βαθμοί. δέποτε οἱ ἀνατολικοὶ ρίλλου μανίᾳ ἐπί-ν.

ἵνα μὴ ἔχωσιν ἑπτὰ στήρια, καὶ τῶν εὐ-ν οἴκων ἐκβάλλωσι ίας εἰκόνας, καὶ τῷ τοῦ τιμίου σταυροῦ ασφραγίζεσθαι, τὰ ίων λείψανα μὴ τι-ῆτε μὴν τούτους ὕμ-ι ἑορταῖς δημοσίαις ειν [2]). Τῶν περὶ τῶν ημένων μνημοσύνων οιϊῶν ἀπέχεσθαι, ν ἁγίαν μυσταγω-ῖς αὐτοὶ οἱ ἀντίδικοι ται, ἐπιτελεῖν.

monstrassent. Et primum quidem, hanc si confessionem essent amplexi, eam utique describere, ac tribus conditionibus capite tertio recensitis munire nequaquam omisissent. Deinde statutum inter sacros gradus ordinem [1]), ac potissimum episcopalis ab ceteris discrimen sustulissent, quatenus episcopum et presbyteros inter nihil jam descriminis, uti Cyrillus in stulta illa confessione significat, intercessisset. Ast Orientalibus id numquam contigit, neque juvante Deo Salvatore continget: siquidem inter sacerdotii gradus realem hactenus differentiam agnovere. Igitur Cyrilli commentis Orientales numquam adhaesere.

Item nec septem sacramenta habuissent [2]), neque intra ecclesias et oratoria sacras imagines admisissent, neque venerabilis signo crucis se signassent, neque sanctorum reliquiis honorem adhibuissent, neque hymnis festisque publicis eos coluissent. Denique a memoria defunctorum piisque pro eorum refrigerio operibus abstinuissent; atque uno verbo totam rem sacram, eo quo placet adversariis ritu perfecissent.

---

e Paris. Bibl. falso ἔ-ommatis inclusum. Ante ώσειν unum feci verbum. pro μετά. 2) Par. γε-

1) P. omnes Ordinis gradus confundere. 2) P. rectius: *haberent* — *signarent* — *adhiberent*, *colerent* etc.

Ἀλλ' οὕτω τὰ τοιαῦτα παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἐνηργήθη πώποτε· ὥστε οὐ μόνον ἁπλῶς ἑπτὰ εἶναι τὰ μυστήρια ὁμολογοῦσιν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν καθαγιάζονται ὁσημέραι. Καὶ οὐ μόνον εὐκτήριος οἶκος, ἀλλ' οὐδὲ οἶκος τῶν τινὸς Χριστιανῶν ἐστιν ἄμοιρος εἰκόνων ἁγίων καὶ σημείων τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ὃν καὶ κατὰ δαιμόνων ἔχουσιν ἀεὶ ὅπλον ἀκαταμάχητον. Καὶ οὕτω τιμῶνται παρ' αὐτοῖς τὰ ἅγια λείψανα, ὥστε καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀσθενείαις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τούτοις ἰατροῖς χρῶνται, καὶ τιμῶσιν αὐτοὺς ὡς θεράποντας τοῦ Θεοῦ· ὡς μαρτυρεῖ ἡ παρ' αὐτοῖς ὁσημέραι ᾀδομένη [1]) παρακλητική, τὸ τριώδιον καὶ τὰ δώδεκα μηναῖα. Ἀλλὰ καὶ περὶ μνημοσύνων οὕτω φιλοσοφοῦσιν, ὥστε πάντοτε καὶ κατ' ἐξοχὴν κατὰ πᾶν σάββατον καὶ ἡμέραν ἑορτάσιμον προσφέρουσι τῷ Θεῷ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ὑπὲρ πάσης ψυχῆς τῶν Χριστιανῶν εὐσεβῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων, ἐλεημοσύναις τε καὶ θείοις ἀναθήμασιν ἐξιλεοῦνται τὸ θεῖον. Καὶ τέως εἰπεῖν οὕτω προσέχουσιν οἱ ἀνατολικοὶ τῇ πίστει τῶν λεγομένων κεφαλαίων, ὥστε, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω, κατὰ διάμετρον ἐκείνῃ ἀντίκεινται, μηδαμῶς τῶν ἀποστολικῶν

Verum hujusmodi nihil umquam apud Orientales factum esse vel inde probatur, quod septem sacramenta nedum [1]) confitentur, sed et iisdem quotidie sanctificantur: et non modo oratorium nullum, sed etiam domum Christianorum nullam reperire est tum sacris imaginibus, cum vivificae crucis signo non ornatum: quo quidem ceu in expugnabili scuto adversus daemones numquam non instruuntur. Ita vero sanctorum venerantur reliquias, ut eos morbis omnibus ceu medicos adhibeant, et tamquam Dei ministros honore prosequantur, uti quae apud illos quotidie cantantur, Paracliticon, Triodion et Martyrologium [2]) aperte testantur. Sed et circa commemorationes ita religiose sentiunt, ut absque intermissione ac imprimis singulis sabbatis et diebus festis pro fidelium Christianorum omnium, cum vivorum tum defunctorum, animabus sacrificium Deo offerant incruentum, sacrisque oblationibus et eleemosynis divinum pro illis Numen exorent. Denique ita ab fide praedictorum capitulorum distant Orientales, ut e diametro (qui supra dictum est) iis adversentur, ne vel latum unguem ab Apostolo-

1) Editt. male ᾁδ.

1) P. non solum. 2) P. duodecim Menaea.

τριαρχικῶν παραδώ-
'φιστάμενοι, ἄχρι καὶ
αχίστων. Ἀδύνατον
ὺς ἀνατολικοὺς εἰδέ-
Κυρίλλου ὁμολογίαν.

ὑμενον δ' ἐστὶν εἰπεῖν,
οὶ τοῦ ἑτέρου μέρους,
τυχὸν δοτέον τοὺς ἀ-
κοὺς πεπιστευκέναι
ὡς οἱ ἀντικείμενοι
'ται, ἀδύνατον αὐ-
ναι Χριστιανούς. Τῷ
ιστεύοντι τρία τινὰ
α ἀναγκαίως συμ-
· καρδίας πίστις ἀ-
βολος εἰς δικαιοσύνην,
τος ὁμολογία εἰς σω-
', καὶ ὁ καρπὸς τῆς
ς καὶ τῆς ὁμολογίας·
ἐστι τὰ θεάρεστα ἔρ-
κατὰ Χριστὸν βίου.

οὖν ἀνατολικοὶ πι-
τες, ὡς ἡ Κυρίλλου
ται ὁμολογία, λόγοις
ικ ἐπίστευσαν, ἐπειδὴ
ος τῆς ὥρας ταύτης
ούναντίον τῇ ἐν τοῖς
αίοις πίστει ὁμολο-
.

Ἀ' οὐδὲ ἔργοις αὐτοῖς
ε Καλουΐνοις ἐοίκα-
ἀνατολικοὶ, ὡς εἴρη-
ωτέρω· ἄρα καρδίᾳ
(ῥητέον γάρ τι νεανι-
ον πρὸς τοὺς ταῖς φρε-
ιάζοντας Καλουΐνους)
ιἱρετικοῖς συνεφώνη-
αὶ τὴν τῶν κεφαλαίων
ἐκδεδώκασιν. Εἰ δὲ
; τοῦτο, ἀδύνατον αὐ-
ἶναι Χριστιανοὺς, ἐ-
ὁ ἄλλα μὲν πιστεύων
ρδίᾳ, ἄλλα καὶ ὁμο-

rum et Patrum traditionibus recedentes. Cyrilli igitur confessionem impossibile est Orientales agnovisse.

Superest, ut et caput alterum prosequamur, nimirum a Christiana professione penitus defecisse Orientales, si quando, uti adversarii contendunt, credidere. At enim tria sunt omni credenti perquam necessaria: scilicet, corde firmiter credere ad justitiam, oris confessio ad salutem, et hujusmodi tum fidei tum confessionis fructus, Deo videlicet accepta vitae Christianae opera.

Orientales igitur juxta Cyrilli confessionem si crediderunt, verbis quidem nequaquam credidere; quandoquidem oppositam praedictis capitulis fidem hactenus sunt professi.

Sed nec operibus umquam, ut antea dictum est, ad Calvinistas accessere: igitur corde cum haereticis convenere, et contentam in hujusmodi capitulis professionem edidere. (Juvat enim Calvinistis puerili sese modo gerentibus ita loqui puerilia). Porro si ita est, eos impossibile est esse Christianos. Christiani etenim vel appellatione, nedum Chri-

λογῶν τῷ στόματι, καὶ τοῖς ἔργοις, (οἷον συμβέβηκε γεγονέναι, ὡς ὑπετέθη, τὸν Κύριλλον) ἀναποδείκτως ἀνάξιος καὶ αὐτῆς τῆς Χριστιανοῦ προςηγορίας, μὴ ὅτιγε τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος. Τούτῳ γὰρ τῷ προσώπῳ καὶ Ἰούδας πιστεύσας, καὶ προφανῶς μὲν ὢν μαθητὴς, κρυφίως δὲ προδότης, τῷ αἰωνίῳ παρεπέμφθη πυρί.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀδύνατον. Ἀνθρώπους γὰρ ὄντας ἡμᾶς, πῶς ἂν ἄλλως τὰ ἐν τῇ ψυχῇ κοινωνήσαμεν ἀλλήλοις, εἰ μὴ διὰ φωνῶν ἐσθ᾽ ὅτε καὶ σημείων· ἀλλὰ τοῦτο προαποδέδεικται τοὺς ἀνατολικοὺς πάντοτε πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν, τῇ τε φωνῇ καὶ τοῖς σημείοις ἐνάντια [1]) τῇ Κυρίλλου ὁμολογίᾳ ἄρα καὶ τῇ καρδίᾳ.

Ἔτι οἱ ἀνατολικοὶ εἴπερ τῇ καρδίᾳ ἐνέδωκαν Καλουΐνοις, ἔδει αὐτοὺς, εἰ μὴ καὶ τῷ στόματι καὶ τοῖς ἔργοις, διατὶ ἐμπόδιον, μὴ συμφωνεῖν ἐκείνοις, κἂν μὴ κατ᾽ ἐκείνων φέρεσθαι ἀσυμπαθῶς. Ἀλλ᾽ οὕτω κατ᾽ ἐκείνων φέρονται, ὥστε καὶ τῇ μετὰ τὴν ἐνδεκάτην τοῦ Ὀκτωμβρίου μηνὸς κυριακῇ, καὶ ἐν ἑκάστῃ τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς κυριακῇ πρώτῃ, (ἣν καὶ Ὀρθοδοξίαν ἐπωνύμως τῇ σημασίᾳ καλοῦσι) ἀναθέματι

sti participatione, i profecto est, qui (ut se Cyrillum suppo alia corde credit, a ore cum factis co Pari quippe modo Judas, et apparenter discipulus, intus ve ditor, igni destina sempiterno.

Quin et hoc imp est: homines quipp simus, alia ratione qu bis et signis id q mente habemus, man aliis haudquaquam po Porro Cyrilli con contraria et verbis et quin et corde, Orient omnibus credere atq fiteri jam antea dem tum est.

Rursus, si utique nistis corde Oriental haesere; si minus ve factis licuit eis (n fortassis haud sine sa) consentire, at neq ita vehementer eos e debuissent. Verum i viter illis succensent, minica post diem O undecimam, et prima Quadragesimae Do (quam propterea Ὀ

1) Sic P. Bibl. per errorem ἐναντίᾳ. Sed poscunt verb gressa suum obj.

εἰκονομάχους καὶ τοὺς
ικῶς, ἢ ὁμοιοματικῶς,
ντικῶς, καὶ μεταφορι-
καὶ μὴ πραγματικῶς
λήθως μεταβάλλεσθαι
ῆς εὐχαριστίας ἄρτον
οἶνον μετὰ τὸν ἁγια-
, εἰς τὸ ἀληθὲς τοῦ κυ-
σῶμα καὶ αἷμα ἀπο-
ομένους καθυποβάλ-
ι.

δὲ δοκεῖ κεῖσθωσαν κἂν
ά τινα τῶν ἐν ταῖς εἰρη-
ις ἑορταῖς λεγομένων.
υριακῇ μετὰ τὴν ἐνδε-
ν τοῦ παρόντος (δηλα-
ιῦ Ὀκτωμβρίου) μηνὸς
ιην ἐπιτελοῦμεν τῶν ἁ-
πατέρων τῆς ἑβδόμης
ς καὶ οἰκουμενικῆς συν-
, τῶν ἐν Νικαίᾳ συν-
ντων τὸ δεύτερον, ἐπὶ
ιρέσει καὶ ἀνατροπῇ
ἀθέων δογμάτων, τῶν
χριστῶν, καὶ χριστια-
τηγόρων, εἰκονομάχων,
τε [1]) Κοπρωνύμου καὶ
αὐτῷ συμφρονούντων
ιόπων, καὶ ἀνιέρων ἀρ-
ῶν, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀ-
ου καὶ ἐξαγίστου συνε-
υ. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἑορ-
ταύτης ἀρκεῖ ἡ ἐπιγρα-
αὶ μόνη δηλῶσαι, ὁποῖα
αὐτῇ τὰ κατὰ τῶν αἱ-
ιῶν φιλοσοφούμενα τῇ
ησίᾳ.

κ δὲ τῆς Ὀρθοδοξίας
α τινὰ μετὰ τὴν ἐπι-
ρὴν ἐκτιθέσθω· (Ἔστι
οῖς βουλομένοις τὰ λε-

ξίαν vocant) adversus Iconomachos, et eos qui imagine aut similitudine tenus dumtaxat, sive etiam figura aut metaphora, non autem realiter et vere, panem et vinum in eucharistia post consecrationem converti asserunt, anathema pronuncient.

Videtur autem ex his quae in praedictis diebus dicuntur, hic nonnulla subjicere.

Dominica post diem mensis currentis, (id est, Octobris) undecimam, sanctorum Patrum, qui ad amputanda subvertendaque tum Iconomachorum Christo Christianisque infensissimorum, tum et Copronymi, episcoporumque ac impiorum patriarcharum illi conspirantium, tum etiam exsecrandi eorum conciliabuli athea dogmata, sanctae et oecumenicae Nicaenae synodo II. interfuere, memoriam celebramus. Et quidem qualia adversus haereticos in ea profiteatur ecclesia, vel ex uno ejusdem festi titulo facile deprehenditur.

Ex Dominica item, quae Ὀρθοδοξία dicitur, nonnulla proferamus titulum proxime sequentia: (Haec au-

[1]) Distinxi et hic vocabula falso in unum conflata. Scripsi deinde Κοπρων. pro Κοπρον.

γόμενα πάντα ἐν ταύτῃ τῷ Τριοδίῳ[1]) *ἐντυχοῦσιν εἰδέναι.*)

Τοῖς τὴν καθ' ἑκάστην προσαγομένην θυσίαν, ὑπὸ τῶν παραλαβόντων ἀπὸ Χριστοῦ τὴν τῶν θείων μυστηρίων ἱερουργίαν, μὴ δεχομένοις τῇ ἁγίᾳ τριάδι προσάγεσθαι, ὡς ἀντιφθεγγομένοις ἐντεῦθεν τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις πατράσιν,

Ἀνάθεμα τρίς.

Τοῖς ἀκούουσι μὲν τοῦ σωτῆρος περὶ τῆς παρ' αὐτοῦ παραδοθείσης τῶν θείων μυστηρίων ἱερουργίας λέγοντος· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· μὴ ἐκλαμβανομένοις δὲ ὀρθῶς τὴν ἀνάμνησιν, καὶ διὰ τοῦτο ἄλλην εἶναι ταύτην παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῷ σωτῆρι τετελεσμένην εἰσάγουσι, καὶ πρὸς ἐκείνην φανταστικῶς καὶ εἰκονικῶς ἀναφερομένοις, ὡς κενοῦσι τὸ τῆς φρικτῆς καὶ θείας ἱερουργίας μυστήριον, δι' οὗ τὸν τῆς μελλούσης ζωῆς ἀῤῥαβῶνα λαμβάνομεν· καὶ ταῦτα τοῦ θείου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοῤῥήμονος διατρανοῦντος τῆς θυσίας τὸ ἀπαράλλακτον, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι φάσκοντος ἐν πολλαῖς τῶν τοῦ μεγάλου Παύλου ῥητῶν ἐξηγήσεων,

1) P. *τριωδίῳ* et item in Vers. Totum locum, ut in P. est, uncinis sepsi, ante quas colon posui. Quae enim sequuntur ex illo Triodio translata sunt. Cfr. Goar Euchol. p. 206.

tem omnia nosse ex hujusmodi Triodio quisque potest, qui in illud inciderit.)

„Iis qui sacrae scripturae et sanctorum Patrum sensui contradicentes, singula[1]), quae illi, qui divina celebrandi ministeria a Deo potestatem accepere, offerunt sacrificia, sanctissimae Trinitati negant oblata,

Ter anathema.

Iis qui Christum quidem audiunt de ea, quam tradidit ipse sacrorum mysteriorum celebratione dicentem: Hoc facite in meam commemorationem[2]); sed verbum commemorationis ita interpretantur[3]) ut ab eo quod initio Salvator celebravit ipse, aliud esse sacrificium istud colligant, et hoc ceu figuram duntaxat et imaginem ad illud referant; itaque tremendum divinae Liturgiae sacramentum, quo futurae vitae pignus accipimus, penitus tollant; cum sanctus pater noster Ioannes Chrysostomus omnem prorsus hoc in sacrificio removeat diversitatem, immo unum et idem esse, in suis supra magni Pauli epistolas commentariis passim asseveret,

1) P. sacrificium quod. 2) Luc. XXII. 19. 3) P. interpretantes — introducunt.

'Ανάθεμα τρίς.

Τῷ φρυαξαμένῳ συνε-
ίῳ κατὰ τῶν σεπτῶν εἰ-
νων,

'Ανάθεμα τρίς.

Τοῖς ἐκλαμβάνουσι τὰς
ρὰ τῆς θείας γραφῆς ῥή-
ς κατὰ τῶν εἰδώλων εἰς
ς σεπτὰς εἰκόνας Χριστοῦ
ῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ τῶν
ίων αὐτοῦ,

'Ανάθεμα τρίς.

Τοῖς κοινωνοῦσιν ἐν γνώ-
ι τοῖς ὑβρίζουσι καὶ ἀτι-
ζουσι τὰς σεπτὰς εἰκόνας,

'Ανάθεμα τρίς.

Τοῖς λέγουσιν, ὅτι ὡς
οῖς οἱ Χριστιανοὶ ταῖς εἰ-
σι προσῆλθον,

'Ανάθεμα τρίς.

Τοῖς τολμῶσι λέγειν, τὴν
θολικὴν ἐκκλησίαν εἴδω-
ποτε δεδέχθαι [1]), ὡς ὅ-
ν τὸ μυστήριον ἀνατρέ-
υσι, καὶ τὴν Χριστιανῶν
βρίζουσι πίστιν,

'Ανάθεμα τρίς.

Εἴ τις τῆς χριστιανο-
τηγορικῆς αἱρέσεως ὄντα

Ter anathema. Ϛ-

Injurioso [1]) in sanctas imagines conciliabulo,

Ter anathema.

Iis qui contra venerandas Christi Dei nostri sanctorumque ejus imagines, sacrae scripturae sententias adhibent adversus idola prolatas,

Ter anathema.

Iis qui venerandas imagines aspernantium atque in illas injuriorum sententiae communicant [2]),

Ter anathema.

Iis qui dicunt Christianos sanctorum imagines ceu quasdam Divinitates adorare,

Ter anathema.

Iis qui dicere non verentur idola apud Orientalem ecclesiam aliquando fuisse recepta, totum ita religionis evertentes sacramentum et extremam Christianorum fidei injuriam referentes,

Ter anathema.

Ei qui in Christianorum calumniatrice haeresi ver-

---

1) Sic Par. Falso Bibl. δε-
θαι.

1) P. frementi. 2) Melius P.: iis qui cum venerandas imagines aspernantibus atque in illas injuriosis scienter communicant. Non enim sermo est de sententia, imaginibus infensa, propaganda sed de consortio, quod habent cum imaginum adversariis, idque omni modo prohibetur.

ὸν βίον
κεῖ,

..υνεῖ τὸν
..μων Ἰησοῦν Χρι-
-ον ἐν εἰκόνι περιγραπτὸν
κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἦθος²),

Ἀνάθεμα τρίς." —

Εἰ οὖν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν Γραικῶν φιλεῖται, στέργεται, ὁμολογεῖται, καὶ σημέραι δημοσίως ᾄδεται· μηδενί ποτε τρόπῳ Καλουΐνοις, ἐν οἷς ἐκεῖνοι ἐγκαυχώμενοι λέγουσιν, ἐκοινώνησαν.

Ἔτι εἰ τοιοῦτόν τι συμβέβηκε τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ ἐμπόδιον οὐδὲν ἕτερον ἂν ἦν, εἰ μή τις φόβος· ὄντος δὲ σχεδὸν τοῦ φόβου διττοῦ, ἢ πνευματικοῦ δηλονότι, ἢ σωματικοῦ. Εἰ μὲν ὁ φόβος τῶν ἀνατολικῶν ἦν θεῖος καὶ πνευματικός, ἀδύνατον αὐτοὺς ὀρθῶς ἐν ἅπασι μὴ ὡμολογηκέναι. Ὅπου γὰρ θεῖος φόβος, οὐ δεῖ ἕτερα μὲν πιστεύειν, ἕτερα δὲ ὁμολογεῖν. Ἄθλιον γάρ. Εἰ δὲ ὁ φόβος ην ἀνθρώπινος, καὶ διά τινα δηλαδὴ φόβον ἀνθρώπων, τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ μὴ δύνασθαι παῤῥησίᾳ κηρύτ-

santem, aut cum ea defunctum defendit,

Ter anathema.

Ei qui Domini nostri Iesu Christi depictam humana specie imaginem adorare renuerit,

Ter anathema."

Haec igitur, et quidem talia Orientales cum amplectantur, corde toto excipiant, confiteantur, et quotidie publice decantent; profecto cum Calvinistis circa ea, in quibus petulanter isti gloriantur, nullatenus umquam consensere.

Deinde si quid hujusmodi Orientali contigisset ecclesiae, unus id totum metus effecisset. Fuisset autem metus iste vel spiritualis, id est, Dei, vel humanus. Si Dei [1]), in omnibus necessario recte sensissent; neque enim aliud mente tenere, aliud ore confiteri (miserrimum quum sit) licet iis, quos verus Dei timor possidet. Si vero humanus [2]), nequaquam id quod corde credebant, palam confiteri propterea destitissent; id enim exsecrandis quidem ac deicidis [3]), qui apud Hispanias agunt, Iudaeis solitum,

1) Sic scripsi pro vulg. ἤτω, quod verbi monstrum est. Iubentur enim Graeci adorare xti imagines, quibus humana forma ejus descripta est.

1) P. et spiritualis, non potuit non esse recta in omnibus eorum confessio. 2) P. quia scilicet quodam hominum metu id quod etc. palam profiteri prohiberentur. 3) P. scelestis.

ώς ξυμβαίνει τοῖς κατοις [1]) καὶ ἀλιτηρίοις τανίαις εὑρισκομένοις ιίοις, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ϑοδόξῳ τῶν Χριστιαίστει ἀνοίκειον. Ὁ γὰρ ιίνων τὴν δόξαν τῶν ὑπων μᾶλλον τῆς δόου Θεοῦ, οὐδ' ὅλως δύ- εἶναι Χριστιανός. Ἀλτε ἴδιον τουτὶ τὸ πλημμα τοῖς ἀνατολικοῖς. ιδὴ εἰ ἦν τοῦτο δύναπρ' αὐτοῖς, ἦν ἂν δύ- καὶ τῇ καρδίᾳ μὲν Χριστιανοὺς, τῷ στόδὲ καὶ τοῖς σημείοις ἓν αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει τῶν κρατούντων. Οὐἐρ ἂν καὶ τῶν δεινῶν φέρουσιν ἦσαν ἀπηλνοι. Ἀλλὰ τοῦτο ἀδύτοὺς ἀνατολικοὺς οὐδ' νοιαν λαβεῖν, ἆρα κἀδυνατώτερον. Ἀσέγὰρ ἀσεβείας εἰ καὶ διαφέρειν, ἀλλ' εἰς ἓν ἄγουσιν ἀμφότεραι οἰκείους, εἰς τὴν αἰώκόλασιν δηλαδὴ, καὶ ούτο πᾶσαν ὁπωσοῦν αν, ὡς πρόξενον τις ἀτελευτήτου, φευκὸν ϑέλοντα σωτηρίας '.

ab catholica vero Christianorum professione prorsus alienum. Quippe nec Christiani vel nomine dignus est, qui gloriam magis hominum dilexerit, quam Dei. Atqui ab Orientalibus id sceleris funditus alienum. Etenim si [1]) ita in errorem induci possent illi, ut corde quidem Christianos esse posse arbitrarentur, ore vero in eamdem cum iis, quorum imperio subsunt, fidei convenire professionem; id ipsum utique non omitterent, quo ab durissimis, quas sub eorum dominatu patiuntur, sese angustiis eximerent. At enim ne in cogitationem quidem cadere id Orientalibus potest, longe minus igitur tantum ab ipsis scelus admitti; ab impietate etenim ut differre videatur impietas, ad eumdem tamen quos inficiunt, finem, aeternam nempe punctionem ambae perducunt. Quamobrem omni prorsus ab impietate ceu poenae interminabilis advectrice sibi cavere debet quisquis ad aeternam salutem vult pervenire.

'ειτα τίς φόβος παρὰ ατούντων τοῖς τε ἐγοῦ Εὐξείνου Πόντου, οῖς παρὰ τῇ Κασπίᾳ

Deinde, quidnam ab Imperatoribus suis timent Iberi, tam qui circa Pontum Euxinum habitant, quam qui

l. perperam: καταράττοις. sequuntur desunt in edit. usque ad verba: Ἔπειτα ος etc.

1) P. id possibile crederent illi, etc.

Ἴβηρσὶ καὶ τοῖς Κολχοῖς [1]); τίς φόβος τοῖς οἰκοῦσι τὸν Καύκαυσον Λέκοις, καὶ τοῖς Ζηνύχοις, καὶ κοινῶς λεγομένοις Ἀπχάζοις, ὧν οἱ μὲν παντάπασιν οἷον Ἴβηρες καὶ Κολχοὶ, οἱ δὲ πλείους οἷον οἱ ἀριθμηθέντες λοιποὶ ὀρθοδοξοῦσι; τίς φόβος τοῖς τὴν μεγάλην καὶ μικρὰν καὶ λευκὴν Ῥωσίαν, καὶ τὴν πανευδαίμονα βασιλείαν [2]) Μοσχοβίας οἰκοῦσιν, ἀπὸ Πολωνίας ἕως τῶν ἀνατολικωτάτων ἐθνῶν [3]), καὶ ἀπὸ Γοτθίας εἴτουν Σφετζίας ἕως Οὔνων καὶ Κασπίας οἰκούντων, καὶ ἀπὸ Τύρβα, ὃν καὶ Νίστρον καλοῦσι κοινῶς, καὶ τῆς Ταυρονήσου ἢ Χερσῶνος ἕως ὠκεανοῦ; Τίς φόβος τοῖς ἐν τῇ Πολωνίᾳ, καὶ τοῖς οὖσιν ἐν ταῖς νήσοις, Ἐνετίῃσι [4]), Λιβύῃ καὶ Περσίδι τέκνοις τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, οἳ πάντες καὶ τοῖς κρατοῦσι τῶν ἀνατολικῶν ἀνυπότακτοι, καὶ ἡμῖν σύμφωνοι ἐν τοῖς περὶ πίστεως [5]), ἵνα εἰ τὴν τῆς ἀπωλείας ταύτην τῶν ἀντικειμένων δόξαν εὐσεβῆ ᾔδεσαν, μὴ πιστεῦσαι; Ἢ τάχα οἱ καλοὶ οὗτοι ἄνδρες νομίζουσιν, ἡμᾶς ἐν τοῖς περὶ πίστεως οὕτως ἀδεῶς βιάζεσθαι παρά τινων, ὡς αὐτοὶ οὗτοι

circa mare Caspium et Colchi? Quid timent Leci et Zenychi, Caucasi montis incolae, et qui vulgo appellantur Apchasi, quorum alii quidem Iberis et Colchis per omnia similes sunt [1]); alii vero cum ceteris, qui hic recensentur, fidem tenent orthodoxam? Quid timent, qui majorem minoremque et albam Russiam, ac florentissimum Moscoviae regnum, a Poloniae finibus ad penitissimos Orientales, et a Gotthia sive Sphetzia usque ad Unos et Caspii incolas, et a Tyrba, quem et Nistrum vulgo dicunt, nec non et ab Tauroneso sive Chersoneso usque ad oceanum habitant? Quid timent Poloni et Orientalis ecclesiae filii, qui in insulis et apud Venetos, item in Lybia et Perside habitant, qui omnes Orientalium Imperatoribus haud parent, et eamdem nobiscum fidem profitentur; quin perniciosissimam adversariorum doctrinam, si salutarem aestimant, amplectantur? Eamdem fortassis arbitrantur egregii homines isti nos ab aliquibus in negotio fidei vim impune pati, quam agentes apud Hungariam fratres nostri ab

1) Hunc locum usque ad verba: τίς φόβος omittit edit. Amst. 2) Bibl. male: βασίλ. 8) Amst. rursus omittit nationum catalogum usque ad Polonos. 4) Male et in Par. et in Amst. lit. prima parva est. Doleo, supra p. 336. falso vocabulum esse exaratum. 5) Claudit hic subito Amst. orationem, eamque recipit infra verbis: Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν etc.

1) P. melius: in omnibus, ut Iberi et Colchi, alii.

σι τοῖς ἐν Οὐγκαρίᾳ
φοῖς ἡμῶν, οὓς ὅσημέ-
ταλαιπωροῦσι τρόποις
οίοις, ἵν' ἐκείνοις προσ-
σι· καὶ ποτὲ μὲν ὁρί-
ι τὸν προορισμὸν εἶ-
προαιώνιον τοῦ Θεοῦ
ησιν, ἵν' οὗτος μὲν δι-
θῇ, οὗτος δὲ ἀναιτίως
κριθῇ· ποτὲ δὲ ὡς τύ-
οι καὶ τοῦ εὐαγγελίου
δοξοι τυραννοῦσι τοὺς
σεῖς προστεθῆναι τῇ ἑ-
ον ἀπονοίᾳ, μηδενὶ θε-
ρ ἱστάμενοι, ἀλλ' ὡς
λαι ἄνυδροι συμπεριφε-
νοι τῷ ἰδίῳ αὐτῶν προσ-
, ἵνα μὴ λέγωμεν τῷ
νᾷ. Εἰ οὖν οἱ τῶν ἀνα-
ιῶν κρατοῦντες οὐ βιά-
ιν οὕτως ἀδεῶς τοὺς ἀ-
λικοὺς ἐξομώσασθαι [1])
εὐσέβειαν, οἱ δὲ κατή-
ι βιάζουσι, πολλῷ φι-
ρωπότεροι ἐκείνων οὐ-
Καὶ οὐδεὶς φόβος ἡμῖν
μολογεῖν ὃ βουλόμεθα.

ἔστι δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν,
ἐφ' ἑξακοσίων ἐτῶν τῆς
ηρίας ἕως χιλίων τετρα-
ων καὶ τριάκοντα ἐπορ-
ο κατὰ μέρος ἡ Ῥω-
ον γῇ παρὰ τῶν κρα-
των, καὶ νῦν εἰσέτι κρα-
ι καὶ ταλαιπωρεῖται
πασα, ὡς μηδέποτε τε-
ιπώρηται παρά τινος
ῆς ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς
γμασι μηδὲν γένος ὑπή-
. [2]) Ἀλλ' οὕτως εἰσὶν

ipsis patiuntur. Hos siquidem illi quotidie modis omnibus affligtant, ut suas ad partes eos pertrahant; et modo quidem definiunt esse ab aeterno praedefinitionem seu divinum decretum, ut hic quidem justificetur, alter vero sine caussa damnetur: modo ceu tyranni et evangelicae doctrinae corruptores ad suae professionis dementiam tyrannice fideles impellunt, nullo quidem fundamento subnixi, atque ad nutum sui praepositi, ne satanae dicamus, tamquam nubes sine aqua, circumacti. Si igitur nequaquam [1]) ab Imperatoribus suis ad ejurandam fidem suam Orientales adiguntur, a calumniatoribus vero haereticis impune coguntur; hos illis constat esse ferociores. Porro ea confiteri quae volumus, nullo metu continemur.

Sed et hoc etiam adjicere possumus, nimirum Graeciam [2]), quam ab anno salutis sexcentesimo ad usque quadringentesimum trigesimum supra millesimum Imperatores ex parte vastabant, universam modo dominationi durissimae et gravioribus, quam illo umquam sub imperio in re civili [3]) gens aliqua sustinuerit, aerumnis esse mancipatam. Verum con-

---

Bibl. male ἐξωμ. 2) Ita Bibl. . et margo Par., cujus tex- πηκόων. Amst. male non in- it orationem.

1) P. addit: ex violentia — qua a calumniatoribus haereticis. 2) P. Romanorum ditionem. 3) P. in exteris negotiis.

ἀνώτεροι τοῦ φόβου καὶ τῶν ἀπειλῶν, ὥστε συμβέβηκεν αὐτοὺς λάμπειν ὡς μάρτυρας, οὐ καθ' ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ καθ' ὥραν καὶ στιγμὴν, καὶ οὕτω προσπαίζουσι τῇ καταίγιδι ταύτῃ, ἣν οἱ ἀντίδικοι μόνῃ [1]) ἀκοῇ καὶ φρίττουσι καὶ θαυμάζουσιν· ὥστε καὶ χαρὰν ἡγοῦνται τὸ θλίβεσθαι ὑπὲρ Χριστοῦ, φιλοσοφοῦντες ἐν τοῖς παθήμασι τοῦ Χριστοῦ καὶ κοινωνοὶ γινόμενοι διὰ τῆς ὑπομονῆς τοῖς τε ἀποστόλοις, προφήταις καὶ μάρτυσι, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ πληροῦται· Ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· καὶ· Ἐξήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν.

Ἐπειδὴ τοίνυν οὐδὲν τὸ κωλύον τοὺς ἀνατολικοὺς πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν, ὡς βούλονται; ἀδύνατον καὶ τὸ προβληθὲν, ὅτι ἄλλα μὲν ὡμολογήκεισαν διὰ στόματος καὶ σημείων, ἄλλα δὲ ἐπίστευσαν τῇ καρδίᾳ· ἀλλὰ καρδίᾳ καὶ στόματι καὶ σημείοις μόνην τὴν ἀρχῆθεν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας δόξαν ἐπίστευσαν, πιστεύουσι καὶ ὁμολογοῦσι, δι' ἧς καὶ θάνατον χαίρουσιν ὑπομέ-

tra terrorem ac min superiores illi sunt, t riosissimos ex illis Ma non singuli dies, non singulae, sed horarum gula viderint momenta tanta cum securitate h procellam irrident, (non tantum demirantu versarii nostri, sed eju vel una recensione cc miscunt); ut laetitia e gestirent, quod Christi sionibus ita tribulati co nicarent, quod Apostolo Prophetarum et Mart per patientiam consorte rent, quod in se ipsi pletum agnoscerent] dis oraculum: „Quia pter te mortificamur die [1]).“ Et: „Transi per ignem et aquam, et xisti nos in refrigeriu

Quum itaque libe id quo volunt Oriental credant et profiteantur possibile [3]) et a ve prorsus alienum est, alia quidem verbis et fuisse confessos, alia in corde credidisse. imo solam, quae ab apud Orientalem eccl fuit, fidem et corde e et signis credidere: s modo ita credunt et tentur, ut pro illa pr atque hilari animo ma um patiantur. Suorum

1) Amst. omittit jota subscr. Scribit non melius paullo post ταυμ., post quod vocabulum interrumpit orationem usque ad verba: ἐπειδὴ τοίνυν etc.

1) Ps. XLIII, 22. 2) Ps. 12. 3) P. est id quod sup objectum, eos etc.

ἀνώτεροί εἰσι τῆς
ας τῶν ἐναντίων,

Κεφάλ. έ.

όνον δὲ τοῦτο ἀδύ-
ι συνεφώνησαν Κα-
οἱ ἀνατολικοὶ ὁποίῳ
ρόπῳ πώποτε, ἀλ-
τῇ κατ' ἔτος ἀπο-
τῶν εἰκονομάχων
ησομυστηρίων καὶ
ν ἐπὶ ψιλοῖς ῥήμα-
ι, καὶ κατὰ Κυρίλ-
συνοδικῶς ἐζήλω-
ν κυρίῳ παντοκρά-
ριλλον γὰρ ἐπιβιώ-
ετὰ τὸν τύπον [1])
ιλαίων χρήματι ἔ-
ιαὶ ἀποφαινόμενον
ου μὴ εἶναι ἐκεῖ-
ῶν κεφαλαίων πα-
τε μὴν τὴν ἐν τοῖς
ης πίστιν πρεσβεύ-
τέως τἀναντία [2])
ιλαίοις διδάσκοντα
σίας, μόνον ὅτι οὐ
ρε κατ' αὐτῶν, προ-
ενος, ὅπερ ἴσως ἀ-
ν ἦν, οὐκ ἀνύποπ-
αὶ ἀνάξιον ὀρθῆς
υς ἀληθοῦς [3]) ποι-
τι δηλαδὴ τὰ κε-
ἐκεῖνα πάσης συ-
, τοῦ εἶναι Κυρίλ-
σιν ἢ τῆς ἀνατολι-
ησίας ὁμολογίαν, ὑ-
ι· ἐν οἷς δὲ οὐ χρεία
ουσα καθοπλίζεσ-
ρὰ τῶν πατέρων
κι. Ταῦτα μὲν ἴσως

tur adversariorum calumnias vicere.

Caput. V.

Non solum autem cum Calvinistis nullatenus unquam Orientales consensere, verum etiam praeterquam quod Iconomachos et mysteriorum irrisores, nec non et ore tantum tenus fideles anathematizant; ex omnipotentis Domini zelo synodaliter etiam Cyrillum adversus bis processere. Quum enim editioni dictorum capitulorum annos sex Cyrillus supervixerit, quin et suum non esse fetum, neque contentam in illis doctrinam approbare se, adhibito etiam jurejurando, asseruerit, ac denique contraria illis in ecclesia publice docuerit; quia tamen ea impugnare scripto noluit, obtentum adhibens, etsi forte verum at non suspicione vacantem et veri pastoris bonae famae haudquaquam consentaneum; scilicet dicta capitula opus esse suum, aut Orientalis ecclesiae confessionem, argumento nullo probari, et super rebus illis concertare, ad quas necessitas nulla compellit, a Patribus prohiberi; ea utique una de causa duplici anathemate synodali Cyrillus percussus est. Vera quidem fortassis ad-

---

recte Par. et Amst. Bibl. male τῶν τύπων. An jungenda τῶν τύπων χρήματι: rei quam habuit cum editione? Ita isplicet. 2) In unum copulavi, quae in editt. male sic disunt: τ' ἀναντία. 3) Amst. ἀλητοῦς.

ὀρθῶς εἴρηκεν, ὀρθότερον δ' ἦν αὐτὸν μνησθῆναι, ὅτι καὶ μικρὸς σπινθὴρ [1]) ἀνάπτει πολλὴν φλόγα.

[2])Ἐπειδὴ ἐν τῇ θεολογίᾳ μάλιστα μικρὰς μετακινουμένης ἀρχῆς πολλὰ εἴωθε συμμεταβάλλειν τῶν μετὰ τὴν ἀρχήν· ἔδει λοιπὸν αὐτὸν τὸν σκοπὸν τῶν πατέρων εἰδέναι κωλύοντα ἔκθεσιν πίστεως συνεχῶς ἐκτίθεσθαι, καὶ τὸν βουλόμενον συγγράφειν περὶ ὁτουοῦν τῶν τῆς πίστεως ἀκαίρως, ἐξ ὧν πολλὰ τὰ ἄτοπα ἕπεται, ὡς ἔστιν καὶ ἡ ἔκθεσις τῶν κεφαλαίων αὐτοῦ τοῦ Κυρίλλου, (ὡς ὑπετέθη) μὴ ἐμποδὼν δὲ εἶναι τοῦ, ἐπειδὰν χρεία ἑτοίμους ἡμᾶς δεῖν εἶναι, σάλπιγγος ἠχούσης τρανώτερον φθέγγεσθαι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος. Καὶ εἴ που αὐτῷ Κυρίλλῳ δυσειδὲς ἦν τὸ κοπιάσαι ὑπὲρ Χριστοῦ· ἀλλὰ κἂν ἐν ὀλιγίστοις συγγράψαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐχρῆν· ὥς που καὶ Βασίλειος ὁ μέγας συκοφαντηθεὶς, εἰ καὶ μὴ κατὰ τῶν κατηγόρων συνέγραψεν ἐν πολλοῖς, ἀλλ' οὖν ἐν μιᾷ πρὸς ὀρθόδοξον ἀδελφὸν ἐπιστολῇ ἀπελογήσατο. Σύνηθες γὰρ τοῖς ἀνθρώποις, σχεδὸν μὴ οὕτω προσέχειν τοῖς λεγομένοις ὡς παναληθέσιν, ὡς τὰ γραφόμενα δέχεσθαι πρὸς μαρτυρίαν ἐν τοῖς τοιούτοις τοῦ, ὁποῖος ὁ κατηγορούμενος.

hibebat ille; meminisse tamen debuisset, maximam ex minima scientilla flammam accendi.

Quia vero in Theologia maxime, concusso vel minimo principio, ortas ex illo conclusiones plurimas necesse est ruere; scire ille debuisset, patres frequentem professionis fidei expositionem, et intempestivam rei cujuscumque ad fidem pertinentis tractationem, ob multa solum, quae inde consequuntur absurda, cujusmodi opus istud est capitulorum ipsius Cyrilli, (uti supposuimus) prohibuisse: nequaquam vero, ubi loqui foret opus, silentium imposuisse; siquidem ad expromendam apertius tuba resonante spem nostram oportet nos nunquam non esse paratos. Si vero Cyrillo turpe videbatur pro Christo laborare: at paucis saltem debuisset in ejus inimicos scribere; quemadmodum et magnus Basilius, qui suos in calumniatores, etsi non multa scripsit, at suam in epistola ad fratrem orthodoxam paucis composuit Apologiam. Non enim tam ad verba, etsi verissima, attendere solent homines, quam ad scripta, ut suum de eo qui accusatur ferant suffra-

1) B. σπιντήρ. 2) Haec omnia desunt in edit. Amst.

λοιπὸν ἀποφαινόμε-
ριλλον, ὃν τρόπον
, μηδεμίαν ὅλως ἔ-
ίησιν τῶν κεφαλαί-
ον διὰ τὸ μὴ κατ'
συγγράφειν ἐθελῆ-
τῶν ἀνατολικῶν ζη-
 οδότην ἡγησάμενος,
συνόδων πληρεστά-
εθεμάτισε σὺν τοῖς
ίοις, ἐφ' οἷς καὶ εἴ
ι εὐσεβὲς εἶναι, πρὸς
ῆν, καὶ ὕπουλον
οπαγὴν τῶν ἁπλου-
, ὃν τρόπον φασὶ
ταῖς ναῦσιν αἱ ὕφα-
πετρῶν.

δὲ γὰρ ὡς ἐφ' ἁγίῳ
άσθωσαν Κυρίλλῳ
δικοι, ὅτι οὐ πεφό-
ἀδίκως, ὡς οὗτοι
ι λέγειν, ἢ ἕνεκα
ματος τοῦ Χριστοῦ,
τοιοῦτος νομισθείη,
μήτρως κεκτημένος
αρχίας τὸ ἔγκλημα,
ίσον τοῦ Ἑωσφόρου
οἶδε Βασίλειος, τρὶς
μως, ἐπὶ τῇ πρώτῃ
ύσῃ νομίμῳ, κατα-
ιύσας τοῦ θρόνου
ντινουπόλεως, μετὰ
ἐξόδων καὶ ταλαι-
τῶν ἐκκλησιαστι-
ῇ τῶν ἔξω ἀπληστίᾳ
τοῦ Φιλάντρας πρε-
συμμαχίᾳ χρώμενος,
καὶ ἐν ὑποψίᾳ μᾶλ-
νετο τῇ ἐκκλησίᾳ) τὸν
ιστον ἐκεῖνον εἴληφε
ν. Ὃν τοιαῦτα περὶ

gium. Quamobrem Cyrillum, etsi ignota sibi prorsus esse dicta capitula, uti dictum est, jurantem, eo dumtaxat quod ea scriptis impugnare renuit, duabus in synodis zelus Orientalium ceu proditorem una cum capitulis anathematizavit; in quibus si quod forte pietatis vestigium, totum ad fraudem, ad illusionem et ad simpliciorum seductionem, non secus ac ad latentes in mari scopulos naves confringuntur, fuit inspersum.

Ne itaque ut sanctum adversarii nostri jactent Cyrillum: non enim, uti dicere ipsi solent, injuste aut pro Christi nomine fuit ille peremtus, quatenus ita celebretur imo vero propter summam praelaturae cupiditatem, quam Luciferianum Basilius Magnus morbum appellavit, ex qua, etsi ab clericis millies ejectus atque vexatus [1]), thronum Constantinopolitanum, praeter primam, quae legitima videbatur, possessionem ter occupavit; (ad hoc quidem inexplebili extraneorum cupiditate ac Oratoris Batavorum usus ope, unde et majorem in suspicionem apud ecclesiam venit) ignominiosam mortem illam (laqueo nimirum suffocatus [2])) opetiit. Hunc igi-

[1]. cum innumeris excursionibus et vexationibus ecclesiasticorum etc. 2) Omittit P. hanc parenthesin, praeter Graeca

τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ πεπραχότα, εἰ καὶ εὐσεβῆ [1]) συμβέβηκεν εἶναι, ὡς ἁμαρτωλὸν εἴχομεν, καὶ ἁμαρτωλὸν τοιοῦτον, ὃς δίκας τίσειν ἔμελλεν παρὰ τῷ Θεῷ ἕνεκα τῶν κακῶν, ἃ τῇ ἐκκλησίᾳ εἰργάσατο ἀδεῶς· νῦν δὲ καὶ ἀσεβείας γενόμενον πατέρα, ὡς οἱ ἐναντίοι διϊσχυρίζονται, οὐχ ἅγιον, ἀλλ' ἄθλιον, καὶ ὡς μὴ ἔχοντα ὅλως μετὰ Χριστοῦ μερίδα γινώσκομεν.

Ἐκτίθεται δὲ κἀνταῦθα καὶ τὰ τῶν συνόδων πρακτικὰ μεταγραφέντα ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς κώδικος εἰς πίστωσιν τῶν εἰρημένων, αἷς καὶ αὐτοὶ συμφωνοῦμεν ἐν ἅπασι.

tur adversus ecclesiam sti talia molitum, ut al forte pietatis exstiteri bemus uti peccatoren talem utique, quem ob ecclesiae mala non levi Deum poena maneat: autem auctorem imp factum, nedum non u ctum, sed miserum ag mus, atque omnis cum sto participationis ext

Hic porro praedict plicis synodi Acta ex n codice, in confirmatione rum quae dicta sunt, scribimus, quibus et no omnia consentimus.

Ψῆφος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου κατὰ τῶν αἱρετικῶν κεφαλαίων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως τοῦ παραχωρήσει Θεοῦ πατριαρχεύσαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει. [2])

Decretum synodi Co tinopolitanae contra rilli Lucaris, permis divina olim Patria Constantinopolitanae retica capitula.

Πάντων μὲν τῶν κοινῇ συντελούντων τοὺς πεπιστευμένους τοῦ πῶς δεῖ φέρεσθαι οἴακας φροντίδα ποιεῖν, διαφερόντως δὲ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἡκόντων θεσμὸς πατρῷος· μᾶλλον δὲ Θεοῦ, τοῦ ἐν προφήταις τὸ τοῦ ποιμνίου δεινὸν ὑπ' ἀμελείας γεγονὸς ἀπειλοῦντος ἐκ τῶν ποιμένων ἐκζητῆσαι χει-

Summa sollicitudine missi sibi gregis ad n tem, maxime vero in iis religionem attinent, u stores incumbant, P constitutio est, imo e praeceptum; utpote q ter oracula Prophetaru tum pastoris incuria g dispendium de manibu interminatus est sese

1) Delevi, quod in editt. fuit, jota ultimae syllabae subsc
2) Habet quidem edit. Amst. illam inscriptionem, sed ex ipso c nihil praebet, nisi anathemata.

σταγμα. Ἐλέγχειν
ὶ στηλιτεύειν εἰκὸς
, ἵνα μὴ ὑπ' ἀπει-
γαθοῦ, τούτου ἀντ-
οἱ ἁπλούστεροι·
α ὁ τόδε προστιθέ-
ὶ γυμνὸν, ἀλλ' ὡς
κουφολογίαις τισὶ
οις προστίθεται [1])
δόμασι. Τοιαῦτα
ἀρχεκάκου ἐχθροῦ
ήν, καὶ τῶν αὐτοῦ
τὰ μηχανήματα.
) οὖν τοιοῦτος ἦν
όγμασιν ὁ θανατη-
οῦ μεμεστωμένος ὁ
καίρια ἀνιάτως νο-
αὶ ἀθέως τε καὶ ἀ-
ατριαρχεύσας πρὸ
ν Κωνσταντινουπό-
αρις Κύριλλος· (οὐ
ὰρ ξένα τοῦ ὀρθοῦ
λόγου τῆς πίστεως,
ὶ κακούργως ὑπε-
) πρὸς τοὺς μὴ ἀρ-
ν φρένα, καὶ βεβη-
ν νοῦν, ὁμολογεῖν
αι ὀρθὰ τῆς ἀμώ-
ιτολικῆς ἐκκλησίας
τα· ὥστε ἐκ τοιαύ-
έβαινεν ὑπουλότη-
ρίβεσθαι τὸ αἶσχος
ς ἀπάτης τῷ ὀρθῷ
ς πίστεως·) κατε-
ἀνάγκῃ οἱ νῦν ἐν
ευούσῃ τῶν πόλεων
νοίᾳ τυχόντες, ὡς
ν τοιούτων δοῦναι

titurum. Arguendum itaque, et in malum acrius invehendum; ac tum potissime, cum non simplex ac nudum, sed sub dolosis inanium verborum involucris ceu bonum exhibetur; ne scilicet hac larvata boni specie simpliciores deludantur. Tales quippe ab initio tum hostis ille, nostrorum primus auctor malorum, quum et ejus asseclae machinas adhibuere. Quum igitur Lucaris Cyrillus contra divinas humanasque leges haud ita pridem in Patriarchalem Constantinopoleos sedem intrusus [1]), mortifero utique exundans veneno, atque insanabili circa praecipua fidei capita haereseos morbo correptus, hoc ipso usus fuerit in evulgandis dogmatibus suis artificio: (quippe non solum ab recta fide aliena sentiebat, verum etiam confiteri se orthodoxam, quae jam pridem in Orientali ecclesia [2]) exstitit, doctrinam, apud perversae mentis ac depravati sensus homines [3]) malitiose simulabat; ita ut ipsum fraudis ejus dedecus in fidem orthodoxam talis versutia converteret): Nos, quos regiam hanc in urbem divina providentia

. male προστίθεσθαι.) subjectum ὁ — προσ- sunm verbum finitum. 645: ἐπεὶ. 3) Ead. ὑπ- Sed imperf. ad ora- ius.

1) P. sedem occupans. Edit. 1645: impius et exlex Patriarcha. 2) P. addit e textu: reprehensione quidem carente. Ed. 1645: quae olim recte inculpatae orientalis ecclesiae erant documenta. 3) Ead.: apud non integros mente et intellectu non procedentes.

λόγον μέλλοντες, Πατριάρχαι καὶ τῶν λοιπῶν Ἀρχιερέων χόρος, δεῖν ᾠήθημεν κατὰ τὸν τῶν ἱερῶν καὶ πνευματεμφόρων [1]) πατέρων τῶν κατὰ καιροὺς ἀναγκαίους ἐν συνόδοις διαπρεψάντων θεσμὸν [2]) καὶ τύπον, δημοσιεῦσαι τοῦτον τοῖς πᾶσι, καὶ ἀναθέματι καθυποβαλεῖν· καὶ ἔτι (ἵνα μὴ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀληθείας [3]) ὑπό τινων ἀτάκτως περιηχούντων διακρούηται) τῷ αὐτῷ δεσμῷ παραδοῦναι τοὺς ὡς εὐσεβεῖς ἀποδεχομένους τὰς αὐτοῦ εἰκαιολογίας.

Κυρίλλῳ τοὐπίκλην [4]) Λαυκάρει [5]) τῷ πᾶσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ τῶν παρανόμων αὐτοῦ κεφαλαίων ἐπιγραφῇ Καλβινοφρονοῦσαν συκοφαντήσαντι, Ἀνάθεμα.

Κυρίλλῳ δογματίζοντι καὶ πιστεύοντι τὴν τοῦ Χριστοῦ ἁγίαν ἐκκλησίαν ἐνδεχόμενον εἶναι ψεύδεσθαι· — φησὶ γὰρ ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ κεφαλαίῳ, ταύτην μὴ

congregavit, Patriarchae ac reliquorum coetus Episcoporum, tamquam hisce de rebus rationem reddituri, impellente necessitate, juxta sanctorum et Spiritu sancto repletorum Patrum, qui in synodis, quum opus fuit, eximie gessere, praescriptum ac normam, hunc publice denuntiandum [1]) duximus et anathemati subjiciendum; quia etiam (ne ab quibusdam petulanter circumstrepentibus summa veritas impediatur) omnes ac singulos vanis ejus dogmatibus adhaerentes eodem vinculo innodandos [2]).

Cyrillo cognomento Lucari, universam Orientalem Christi ecclesiam cum Calvinistis consentire, in impiorum capitulorum suorum inscriptione calumnianti Anathema.

Cyrillo dogmatizanti juxta ac credenti, sanctam ecclesiam errare posse — ait enim in secundo capitulo, eam nequaquam a Spiritu sancto, sed ab homine eru-

1) Ead. ita locum conformat: κατὰ τὸν ἱερὸν τῶν πνευματοφόρων πατέρων etc. Placuit in textu vulgato acquiescere. quum et ἱεροὺς πατέρας dici solenne sit, et πνευματεμφόρων grave vocabulum his auctoribus omnia magna dicentibus maxime consentaneum. 2) B. θέσμον. 3) Vacillat lectio. Edit. 1645 habet: τὸ ἀληθὲς τῆς ἀκριβείας. Paris. τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀληθείας. P. τὸ ἀκριβεὶ τῆς ἀληθ. Fere igitur haec duo consentiunt; displicet vero illud adverb. ἀκριβεὶ insolitum. At vero prima illa lectio alienior a loco videtur. Vix enim, quae sit *veritas subtilitatis*, potest cogitari, facillime autem *subtilitas veri*, i. e. cura ac religio, qua quis ad verum et stabiliendum et ab omnibus agnoscendum utitur. 4) In editt. B. et P. τ' ουπλίκην. 5) Edit. 1645 λούκαρι.

1) Edit. 1645. publica hunc nota afficere coram omnibus. 2) Ead.: eodem vincire vinculo recipientes tamquam plus ejus vaniloquentias.

ῦ ἁγίου πνεύματος :σθαι, ἀλλ' ὑπ' ἀν- ι· καὶ τὸν ἄνθρωπον ιενον ἁμαρτῆσαι ἐξ ς καὶ ἀπατῆσαι καὶ ῆναι· ἐν δὲ τῷ δω- τῶν [1]) αὐτῶν κεφα- ἀληθὲς καὶ βέβαιόν ν τῇ ὁδῷ δύνασθαι ῆσαι τὴν ἐκκλησίαν, τὶ τῆς ἀληθείας τὸ ἐκλέγεσθαι. Ἐπεὶ ἐκ ων ἐρεσχελιῶν, μᾶλ- ἐκ τοιαύτης σαφοῦς , ἀναγκαίως ἂν συμ- ιείη, τὸν θεάνθρωπον , τὴν αὐτοαλήθειαν, θαι, καὶ μεθ' ἡμῶν, τὰ τῆς ἐκκλησίας, ἕως ντελείας τοῦ αἰῶνος τελεῖν, ὡς ὑπέσχετο· τοῦ Θεοῦ πνεῦμα μὴ ἐν αὐτῇ, καὶ πύλας δηλαδὴ αἱρέσεις ἀθέ- κτισχύειν τῆς ἐκκλη- καὶ πρὸς τούτοις ἀμ- ιειν καὶ ἐνδοιάζειν ἕ- , εἰ ἀληθὲς τὸ ἀνὰ θεῖον εὐαγγέλιόν ἐστι πνεύματος ἁγίου, ἅτε ῆς ἐκκλησίας παραδο- ὶ μὴ ἕτερον. Ἐνδεχό- γάρ, φησιν, ἀπατῆσαι ατηθῆναι τὴν ἐκκλη- καὶ ἀντὶ τῆς ἀληθείας ὅος ἐκλέγεσθαι. Τῷ φ, φαμέν, παγκακί- ρετικῷ Ἀνάθεμα.

ρίλλῳ δογματίζοντι στεύοντι, τοὺς μὲν τὸν ν Θεὸν πρὸ καταβο-

diri; hominem porro ex ignorantia errare posse, quin et decipi ac decipere; et in duodecimo capitulo Verum, inquit, et certum est posse in viis suis ecclesiam errare, et pro veritate mendacium eligere. His vero ex nugis (rectius manifesta dixeris insania) et Deum Hominem mentiri posse necessario collegeris ac nobiscum aut [1]) cum ecclesia ad usque consummationem saeculi, uti spospondit, minime permanere; neque in ipsa loqui Spiritum sanctum; ac portas inferi (impiorum videlicet haereses) adversus eam praevalere. Denique merito quemque dubitare, num verum sit, et ab sancto Spiritu dictatum, atque ab ecclesia traditum hoc, quod prae manibus habemus, divinum evangelium, an vero supposititium. Decipere etenim ecclesia potest et decipi, inquit ille, ac pro veritate mendacium eligere. Pessimo, inquimus, hujuscemodi haeretico Anathema.

Cyrillo dogmatizanti ac credenti, Deum Optimum quosdam quidem ante mundi

---

ιn egenus conj. P. αὐτοῦ ι αὐτῶν.

1) P. recte: id est. Edit. 1645. vel cum ecclesia.

λῆς κόσμου ἐκλέξαι εἰς δόξαν καὶ προορίσαι ἔργων χωρὶς, τοὺς δὲ πρὸ τοῦ τὸν αἰῶνα γενέσθαι ἀποβεβληκέναι αἰτίας χωρὶς, καὶ μηδαμῶς τὰ ἔργα ἀρκετὰ εἶναι ἀντιμισθίαν αἰτῆσαι ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ βήματι, ὡς ἀρίδηλον ἐν τῷ τρίτῳ καὶ τρισκαιδεκάτῳ αὐτοῦ κεφαλαίοις· ἐπεὶ συμβαίνει ἢ αἴτιον τὸν Θεὸν κακοῦ εἶναι καὶ ἄδικον, ἢ μὴ δύνασθαι πάντας τοὺς ἐπὶ τῷ αὐτῷ παραπτώματι τοῦ Ἀδὰμ ὑπευδύνους σῶσαι· καὶ πρὸς τούτοις ψεύδεσθαι τὰ εὐαγγέλια· ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· καὶ· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν, βασιλείαν, λέγοντα· καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα Παῦλον, καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ ἀδελφὸν Ἰάκωβον· τὸν μὲν μὴ τοὺς ἀκροατὰς τοῦ νόμου, ἀλλὰ τοὺς ποιητὰς δικαίους εἶναι νομοθετοῦντα· τὸν δὲ, τὴν πίστιν χωρὶς ἔργων εἶναι νεκράν· Ἀνάθεμα.

Κυρίλλῳ δογματίζοντι καὶ πιστεύοντι ἐσκιασμένως ἄγαν καὶ δολίως ἐν τῷ ὀγδόῳ αὐτοῦ κεφαλαίῳ, μὴ τοὺς ἁγίους μεσίτας [1]) καὶ πρέσβεις ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς Θεὸν εἶναι· τῷ λέγειν μεσίτην μόνον τὸν Ἰησοῦν, καὶ

constitutionem ad gl ante praevisa eoru rita praedestinasse, q vero ante praevisa peccata [2]) ex aeter probasse: neque ad tendum apud tribuna sti mercedem opera quam sufficere, uti in III. et XIII. capit serit: quum inde com tur, Deum vel mali au esse ac iniquum, v omnes, quos Adami reos offecit, posse s quin et mentiri ev quum dicunt: „Esurivi, distis mihi manduca et: „Venite, benedic tris mei, possidete p vobis regnum [4])", ac que os Christi, Paulu Iacobum, fratrem D illum quidem [5]) non a res legis justos es factores; hunc vero absque operibus ess tuam [6]), asserentem; thema.

Cyrillo dogmatiz octavo suo capitulo scure quidem ac dolo credenti, nostros apud mediatores et orator esse sanctos; dicend rum, mediatorem esse Iesum, eosque suarum

1) Delevi punctum, quod misere exstitit in bibl.

1) P. ac sine operibus. altera edit. 2) P. sine Item, edit. 1645. 3) Matth. 35. 4) ibid. v. 34. 5) Ro 13. 6) Iac. II. 20. 26.

κήδεσθαι τῶν ἰδίων, ιρέτῃ πολλῶν λογίων νεύματος (φησὶ γὰρ · ὑπερασπιῶ τῆς πό- αύτης διὰ Δαβὶδ τὸν μου. Καὶ οἱ ἐν καμί- ιγεῖς παῖδες · μηδὲ [1]) ώῃς ἡμᾶς εἰς τέλος, ραὰμ τὸν ἠγαπημέ- ό σου, καὶ διὰ Ἰσαὰκ ῦλόν σου, καὶ Ἰσραὴλ ιόν σου. Καὶ Πέτρος ι · σπουδάσω δὲ καὶ ιτε, ἔχειν ὑμᾶς μετὰ ὴν ἔξοδον, τὴν τούτων ποιεῖσθαι. Πῶς γὰρ ώσει μετὰ τὴν ἔξοδον, πρεσβεύων καὶ πρὸς δεόμενος; ἀλλὰ καὶ ὁ νίας μεγάλης καὶ οἰ- νίκης ἑβδόμης συνό- ις ἐν Νικαίᾳ ὅρος νο- :ῖ, ἁπάσας τὰς ἐκκλη- κὰς ἐγγράφως καὶ ρως τεθεσπισμένας ἡ- αραδόσεις ἀκαινοτο- φυλάττειν ἐν ἐπιτι- ναθέματος, ὧν ἐστὶ [2]) αὶ ἡ τῶν ἁγίων ἐπί- .) Ἀνάθεμα.

ρίλλῳ δογματίζοντι ιστεύοντι, μὴ πάντα ιπον αὐτεξούσιον εἶ- ις ἐναργὲς ἐν τῷ δεκά- ύτοῦ τετάρτῳ κεφα- ἀλλὰ ἐξουσίαν ἔχειν ον ἁμαρτίαν ποιεῖν, ν δὲ μηδαμῶς · ὡς ἀ- ῦντι τὰς προφητικὰς ιαγγελικὰς θεσπεσίας

tummodo rerum satagere; tamquam plurima sancti Spiritus oracula destruenti; ait enim Deus [1]): „Protegam urbem hanc propter David servum meum;“ et in camino ignis sancti pueri [2]): „Ne tradas nos in finem propter Abraham dilectum a te, et propter Isaac servum tuum, et Israël sanctum tuum.“ Et Petrus ait: „Dabo autem operam et frequentur habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis [3]).“ Qui vero operam dabit post exitum suum, nisi propriis apud Deum interpellationibus? Sed et sancta et oecumenica septima synodus magna Nicaena in quodam canone [4]) traditiones omnes sive scripto sive verbo solum indictas absque ulla prorsus innovatione sub anathematis poena praecipit observandas, quarum e numero invocatio sanctorum est; Anathema.

Cyrillo dogmatizanti et credenti, non omnem hominem esse liberi arbitrii, uti XIV.capitulo manifestum, sed inesse omnibus libertatem ad peccandum, nullatenus autem ad bene agendum; tamquam divinas, propheticas et evangelicas Spiritus sancti

et altera edit. μὴ δή. To- :o expositionem contra Cy- quae est inde a φησὶ, un- cludere placuit, ne structura iterrumperetur. 2) Male in bibl. ἐπί.

1) IV Reg. XX. 16. 2) Asar. orat. v. 10. et 11. 3) 2 Petr. I. 15. 4) Actione VII.

φωνὰς τοῦ πνεύματος· Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου· καὶ· Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε· Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν· Δεῦτε πρός με πάντες, καὶ τὰ ὅμοια· πρὸς τούτοις τὰς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁσημέραι παραινέσεις· Ἀνάθεμα [1])

Κυρίλλῳ δογματίζοντι καὶ πιστεύοντι, μὴ ἑπτὰ εἶναι τὰ τῆς ἐκκλησίας μυστήρια, ἤγουν βάπτισμα, χρίσμα, μετάνοιαν, εὐχαριστίαν, ἱερωσύνην, εὐχέλαιον, καὶ γάμον κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ διάταξιν καὶ τὴν τῶν ἀποστόλων παράδοσιν, τήν τε τῆς ἐκκλησίας συνήθειαν· ἀλλὰ ψευδομένῳ μὴ παραδέδοσθαι ὑπὸ Χριστοῦ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἰ μὴ δύο μόνον, τό τε βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῷ δεκάτῳ πέμπτῳ αὐτοῦ κεφαλαίῳ· Ἀνάθεμα.

Κυρίλλῳ δογματίζοντι καὶ πιστεύοντι, μὴ μεταβάλλεσθαι τὸν ἐπὶ τῆς προθέσεως ἄρτον, καὶ ἔτι τὸν οἶνον διὰ τῆς τοῦ ἱερέως εὐλογίας, καὶ πνεύματος ἁγίου ἐπιφοιτήσεως [2]) εἰς ἀληθὲς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, (γέγραπται γὰρ ἐν τῷ δεκάτῳ ἑβδόμῳ τῶν αἱρετικῶν κεφαλαίων· τὸ σῶμα

voces destruenti: ,
ritis et audieritis m
„Accedite ad eum
namini [2]); Qui v
post me [3]); Venit
omnes [4]);" adde q
ad boni prosecuti
hortationes: Anath

Cyrillo dogmat
credenti, non ess
ecclesiae sacramen
licet Baptismum, (
tionem [5]), Poeniten
charistiam, Ordine
mam Unctionem et
nium, juxta Christi
tionem, Apostolorum
ditionem, nec non
siae consuetudinem
tienti duo tantum a
in evangelio fuiss
Baptismum scilice
charistiam, uti vide
XV. ejus capitulo,
ma.

Cyrillo dogmat
credenti, panem qu
ri proponitur ac v
quaquam per sacer
nedictionem et san
tus adventum in ve
sti corpus et sangui
verti, (quippe in h
rum hujusmodi ca
XVII. scriptum est

1) Haec anathemata habet quidem edit. Amstel. sed decurtata, omissis ipsis argumentis, quibus Cyrillus profligandus erat; ita ut e. g. hoc anathema sic se habeat: Κυρίλλῳ δογματιζόντι καὶ — μηδαμῶς, Ἀνάθεμα. 2) Sic et marg. P., edit. 1645. et Amst.; sed textus P. ἐπιφητ. Verba e C
ta: γέγραπται — λαμβ.
parenthesi posui. Cfr.

1) Ies. I. 19. 2) Ps.
3) Matth. XVI. 23.
XIII. 28. 5) Edit. 1645.

ιρίου οὐκ ἔστιν, ὅπερ μυστηρίῳ τοῖς ὀφθαλ-ϑρᾶται καὶ λαμβάνε-ὼς παραβάτῃ τῶν σα-οῦ πνεύματος λογίων, ϑελοκάκως τοῦ ϑεαν-ιυ διδασκάλου μὴ ἀ-τι· ἐὰν μὴ φάγητε τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀν-ιυ, καὶ πίητε αὐτοῦ ια, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ·, καί· ὁ τρώγων μου ἱρκα, καὶ πίνων μου ια ἐν ἐμοὶ μένει, κἀ-αὐτῷ· καί· λάβετε, ε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά καί· πίετε ἐξ αὐτοῦ ·, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά ιαὶ τοῦ μέχρι τρίτου οῦ ἁρπαγέντος Παύ-λαβεν ἄρτον, λέγον-ὶ εὐχαριστήσας ἔκλα-εἶπε· λάβετε, φάγετε, μου ἐστὶ τὸ σῶμα· ετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, ἐστι τὸ αἷμά μου, ἔι τῶν πνευματοφό-ριακοσίων δέκα καὶ ϑεοφόρων πατέρων Νικαίᾳ ἐκκλησιαστι-ιατυπώσεων ϑεσπιζο-αὐταῖσι λέξεσι· πι-ιήσωμεν, κεῖσϑαι ἐπὶ ιᾶς ἐκείνης τραπέζης ινὸν τοῦ Θεοῦ τὸν αἴ-τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κό-αϑύτως ὑπὸ τῶν ἱε-ϑυόμενον, καὶ τὸ τί-ὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα[7]) ς λαμβάνειν, καὶ

Domini non est id, quod in sacramento videtur ac sumitur); tamquam disertissima sancti Spiritus oracula flocci facienti, neque Deum Hominem audienti dicentem: [1]) „Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis;" et: [2]) „Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo;" et: [3]) „Accipite et manducate, hoc est corpus meum;" et: [4]) „Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus;" neque etiam Paulum, qui ad tertium raptus est coelum, dicentem: „Accepit panem, et gratias agens, fregit et dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum;" [5]) et: „Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus;" [6]) sed neque divinorum Patrum trecentorum decem et octo Nicaeae adunatorum ecclesiasticas constitutiones hisce verbis decernentium: Fide credamus esse super hanc sacram mensam agnum Dei, qui tollit peccatum mundi, incruente ab sacerdotibus immolatum, ejusque venerandum sanguinem et corpus vere sumere; [7]) ac denique concordem prae-

---

ınc ordinem elementorum ım servat edit. 1645. Duae invertunt.

1) Ioann. VI. 14. 2) ibid. v. 57. 3) Matth. XXVI. 16. 4) ibid. v. 27. 5) 1 Cor. XI. 23. 24. 6) Matth. XXVI. 27. 7) P. sumi.

πρὸς τούτοις παραβλέποντι τὴν σύμφωνον θεσμοθεσίαν τοῦ πνεύματος τὴν ὑπὸ τῆς μεγάλης ἑβδόμης συνόδου γεγενημένην (ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῇ ἕκτῃ πράξει, τόμῳ τρίτῳ) ἀριδήλως λέγουσαν· μετὰ τὸν ἁγιασμὸν σῶμα κυρίως καὶ αἷμα λέγονται, καὶ εἰσὶ καὶ πιστεύονται· Ἀνάθεμα.

[1]) Κυρίλλῳ δογματίζοντι καὶ πιστεύοντι, κεκαλυμμένως πως [2]) ἐν τῷ δεκάτῳ ὀγδόῳ αὐτοῦ κεφαλαίῳ, μὴ μετὰ θάνατον [3]) τοῖς εὐσεβεῖ λήξει καὶ μετανοίᾳ κεκοιμημένοις ὠφελεῖν τὰς παρὰ τῶν οἰκείων γενομένας ἐλεημοσύνας καὶ τὰς τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τούτων δεήσεις, ὡς δῆθεν τῶν μὲν δικαίων ἀπολαυόντων τελείαν ἀπόλαυσιν, τῶν δὲ ἁμαρτωλῶν τὴν παντελῆ κατάκρισιν, καὶ ἔτι τὴν κοινὴν μέλλουσαν ἐν τῇ ἐσχάτῃ φοβερᾷ ἡμέρᾳ κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν [4]) ἀναιροῦντι, ὅπερ ξένον τῶν τε θεοπνεύστων γραφῶν καὶ τῆς πάνυ τῶν θεολόγων διδασκαλίας· Ἀνάθεμα.

Κυρίλλῳ, τῷ κακίστῳ νέῳ εἰκονομάχῳ, Ἀνάθεμα.

Κυρίλλῳ τῷ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων τιμὴν καὶ σχετικὴν προσκύνησιν ἀθετοῦντι, καὶ βουλομένῳ μὲν κα-

dictis omnibus statu
magna synodo septim
flante Spiritu sancto,
qua ita manifeste sta
Post consecrationem [1]
pus et sanguis prop
cuntur, et sunt, et c
tur (uti videre est a
sexta, tomo tertio);
mnenti, Anathema.

Cyrillo dogmatiza
culte quodammodo in
suo capitulo ac crede
qui fine pio ac fina
poenitentia dormierun
rum eleemosynis et
siae precibus nihil j
utpote justorum beat
quiem juxta ac pecca
absolutam perditionem
non et futurum extre
terribili generale ju
simul ac retributione
dio tollenti; quod ab
scriptura et universa
logorum doctrina lon
enum est: Anathema.

Cyrillo, novo Icono
omnium pessimo, Ana

Cyrillo veneranda
maginum cultum ac
vam adorationem imp
ti, ejusque amputat

1) Haec cuncta desunt in Amst. usque ad subscriptiones, quas reddit. 2) Omisit una edit. 1645, et recte, circumflexum in vocula aperte enclitica. 3) Deest hoc vocab. in ead. edit. 4) Vitiose
P. ἀναπ.

1) Edit. 1645: sanctifica

θελεῖν αὐτὴν, μὴ δυναμένῳ δὲ, ὡς ἐν τῇ τετάρτῃ αὐτοῦ ἀποκρίσει ὁμολογεῖ, Ἀνάθεμα.

Κυρίλλῳ τῷ ἐν τῇ τετάρτῃ ἐρωτήσει ματαιολογίας καλοῦντι τὰ περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων τεθεσπισμένα ὑπὸ τῶν ἁγίων συνόδων, καὶ διὰ τοῦτο καταφρονοῦντι τῆς ἱερᾶς, ἁγίας τε καὶ θεοπνεύστου ἑβδόμης συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ συναθροισθείσης τὸ δεύτερον, Ἀνάθεμα.

Τοῖς ἀναγινώσκουσι τὰ ψευδηγόρως γραφέντα κεφάλαια ἐπ' ὀνόματι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας Κυρίλλου Λουκάρεως ὡς δή τι καὶ ὀρθὸν περιέχοντα, καὶ ἐξ αὐτῶν τὸν ἐγκεκρυμμένον αὐτοῖς ἰὸν ἐπιῤῥυομένοις [1]· εἰ γάρ καί τι ἐν τούτοις ἐπιπολαίως ἔοικεν εὐσεβὲς, ἀλλὰ ἔνδοθεν ἐξ ἀπροόπτου [2]) ἀναφύεται αἵρεσις· Ἀνάθεμα.

Τοῖς ἀπιστοῦσι τῇ τῆς μεγάλης [3]) ἐκκλησίας κατ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίλλου νομίμῳ τε καὶ ἐνθέσμῳ ἀποφάσει, καὶ λέγουσιν ἢ φρονοῦσιν αὐτὸν εὐσεβῆ, τὴν δὲ τῆς ἐκκλησίας ταύτην σύνο-

1) Male, ut videtur, edit. Par. et Amst. ἀπορ. Non enim agitur de viro defluente, sed de *hausto*, quod imbiberunt homines. Hoc enim valere puto verbum. quod apud Graecos de *ebulliente* tantum aqua adhibetur. 2) Edit. 1645 ἀπροόπτως. Illud posterioribus Graecis quasi magis dignum, quippe ad Romanorum usum propius accedens. 3) Ead. omisit.

molito [1]), at non assecuto, uti in sua responsione quarta ipse confitetur, Anathema.

Cyrillo, ea quae ab sanctis synodis de sacris imaginibus fuere statuta, in quarta responsione sua fabulas [2]) appellanti, ac propterea sanctam et a Deo inspiratam synodum septimam, quae est secunda Nicaeae celebrata, aspernanti Anathema.

His qui praedicta Cyrilli Lucaris capitula, nomine Orientalis ecclesiae inscripta, tamquam orthodoxam doctrinam continentia legerint [3]), atque absconditum in illis virus indidem hauserint — etenim ut quid pietatis in speciem habeant, ab intus tamen ex improviso haeresin spirant — Anathema.

His qui justae ac legitimae contra Cyrillum latae a magna ecclesia sententiae non adhaerent, cumque pium aestimant et proclamant, atque hunc ecclesiae conventum adversus illum pro-

1) P. ac volenti quidem eam de medio tollere, sed minime sufficienti. 2) Edit. 1645: *vaniloquentias*. 3) Ead. *legentibus* — *haurientibus*.

δον ψεύδεσθαι κατ' αὐτοῦ, Ἀνάθεμα.
Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αχλή, μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰκοστῇ τετάρτῃ, ἰνδικτιῶνος ζ.[1])

nuntiantem mentiri, A ma.
Anno salutis MDCxxxn vigesima quarta Se bris, Indictione septi

Brevitatis gratia omissa sunt eorum, qui subsc runt nomina, trium Patriarcharum, Episcoporum et XXIII aliorum.

Πρακτικὰ τῆς ἐν Γιασίῳ συνόδου δευτέρας οὔσης κατὰ τῶν κεφαλαίων Κυρίλλου.

Ἐπιστολὴ συνοδικὴ πρὸς τὴν ἐν Γιασίῳ τοπικὴν σύνοδον.[2])

Παρθένιος ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Τῆς ἡμῶν μετριότητος συνοδικῶς προκαθημένης, συνεδριαζόντων αὐτῇ καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν αὐτῆς ἀδελφῶν τῶν συλλειτουργῶν καὶ τῶν τιμιωτάτων κληρικῶν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας προήχθησαν εἰς μέσον κεφάλαιά τινα, ἐπιγραφὴν ἔχοντα τοῦ πρὸ ἡμῶν Πατριάρχου γέροντος κῦρ Κυρίλλου, περὶ ὧν ἐζητήθη, εἰ χρὴ ταῦτα ὡς εὐσεβῆ λογίζεσθαι καὶ κατέχειν, ἢ ὡς τῆς ἡμετέρας ἀνατολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ

Acta Synodi apud sium celebratae, qua altera contra Cyr Capita.

Epistola Synodica ad dum localem Giasii[1]) gregatam.

Parthenius miseratione divi chiepiscopus Constantinop novae Romae, et Patri oecumenicus.

Praesidente synodic diocritate nostra, assi bus ei sanctissimis e pis ac hypertimis[2]) in Sancto dilectis fratrib stris et comministris non et honorandis[3]) gnae ecclesiae nostrae cis in medium product quaedam capita, domn rilli senioris[4]) antece nostri nomine inscripl quibus et quaesitum, doxane habenda illa excipienda, an ut a orientali et apostoli

1) Haec signa exhibet ed. 1645 : N, ζ', omissis mensis diebus. 2) Hi duo tituli desunt in editt. 1645 et Amst. Moneo lectores, abhinc textum et vers. Paris. edit. exempli gratia redditos esse.

1) B. synodum Iasii. 2 1645 : *honoratissimus.* 3 dem : *spectatissimis.* 4) E *senis.*

ἐκκλησίας ἀλλότρια ἀποκηρύττεσθαι. Διὸ πᾶσα ἡ ἱερὰ σύνοδος αὕτη, ἕκαστον αὐτῶν ἐπιμελῶς ἐπεξελθόντες [1]), καὶ τὸν νοῦν τῶν γεγραμμένων ἀνακρίναντες, εὗρον αὐτὰ πάντα, τοῦ ἑβδόμου ἐκτὸς, τῆς Καλβινικῆς ἀντεχόμενα αἱρέσεως καὶ ὡς πορρωτάτω τῆς Χριστιανικῆς τῶν ἀνατολικῶν θρησκείας ἀπέχοντα.

Α. Ἐν τῷ πρώτῳ γὰρ [2]) τὴν ἀΐδιον καὶ ὑπαρκτικὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος πρόοδον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὑποτίθησι παρὰ γνώμην τῆς ἀνατολικῆς [3]) ἐκκλησίας.

Β. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὴν ἁγίαν γραφὴν γυμνὴν ἐξηγήσεων τῶν τῆς ἐκκλησίας ἁγίων πατέρων δεχόμενος τὰ ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις θεοπνεύστως ἐκφωνηθέντα διαβάλλει καὶ τὰς ἀρχῆθεν κατὰ διαδοχὴν κεκρατηκυίας ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀποπέμπεται παραδόσεις, ὧν ἐκτὸς εἰς ψιλὸν ὄνομα περισταίη τὸ κήρυγμα ἡμῶν, ᾗ φησι Βασίλειος.

Γ. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τὸν Θεὸν ὑποτίθησιν ἀδικώτατον, τυραννικῇ χρώμενον ἐξουσίᾳ. μόνῃ λέγων τῇ θελήσει αὐτοῦ τοὺς μὲν εἰς δόξαν προορίσαι, τοὺς δὲ ἀπο-

ecclesia aliena rejicienda. Quare haec universa sancta Synodus singulis huiusmodi capitibus accurate perlectis [1]) et proprio omnium, quae in illis scripta sunt, investigato sensu, omnia praeter septimum Calvinianam continere haeresin censuit et ab Christiana Orientalium professione longissime discrepare.

I. In primo quidem, contra Orientalis ecclesiae mentem, aeternam et substantivam a patre et filio supponit spiritus sancti processionem.

II. In secundo autem sacram scripturam absque sanctorum ecclesiae patrum expositionibus ac veluti nudam admittens [3]) ea quae ab synodis oecumenicis, suggerente Deo, fuere pronunciata calumniatur, et quas orbis totus ab initio tenuit, traditiones respuit, quibus ab ecclesia sublatis ad nudum nomen reduceretur [4]) secundum Basilium praedicatio nostra.

III. In tertio Deum inducit injustissimum ac tyrannica potestate utentem; utpote quem dicit pro sua dumtaxat voluntate alias quidem praedestinare ad glo-

---

1) Ita recte P. Reliquae editt. ὑπεξ., quod esset *clam aufugere*. Illud vero jam apud Graecos priscae aetatis est *oratione aliquid persequi*; hic vero non inepte: *in examen vocare*. 2) Eaedem: *ἐν μὲν γὰρ τῷ*. 3) Eaedem: *καθολικῆς*.

1) Edit. 1645. et B.: examinatis. 2) Eaedem: *enim*. 3) Eaedem solum: *recipiens*. 4) Eaedem: *in vanum et tenue nomen abiret*.

βάλλειν εἰς κόλασιν, μηδαμῶς τὰ ἔργα αὐτῶν σκοπούμενον· οὗ τί ἂν γένοιτο ἀσεβέστερον;

Δ. Τὸ δὲ τέταρτον τῷ πρὸ αὐτοῦ ὅλως ἀντίκειται. Εἰ γὰρ οὐκ αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός· πῶς τῷ οἰκείῳ θελήματι τοὺς ἀδοκίμους ἐπὶ τὸ κακοποιεῖν ἐξεπίτηδες προήγαγεν;

Ε. Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ τὴν θείαν [1]) παρεξηγεῖ πρόνοιαν, περιάπτων αὐτῇ κυρίως καὶ πρωτουργῶς τὰ κατὰ παραχώρησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τε καὶ δαιμόνων γινόμενα, ὡς ἐξ ὧν παράγει μαρτυριῶν ἐπιστώθη. Τοῦτο δὲ πᾶσαν ὑπερβαίνει βλασφημίαν.

Ζ. Τὸ δὲ ἕκτον· περικλείων [2]) πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, οὐ μόνον τὴν προπατορικήν, ὡς καὶ ἡ ἐκκλησία ἡμῶν ὁμολογεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀναβλύζουσαν προαιρετικὴν καὶ θανάσιμον, ἣν καρποὺς ἐκείνης ὀνομάζει καὶ μηδένα ἐξαιρῶν ταύτης (τῆς θανασίμου τῆς κατάκριτον ἐκτελούσης τὸν ταύτην ἐργαζόμενον) οὔτε τὸν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζονα οὔτε τὴν ἐν

riam, alios vero reprobare ad geennam [1]): quo quid magis impium dici possit?

IV. Quartum vero cum praecedenti pugnat omnino. Etenim caussa malorum si Deus non est, quomodo voluntate sua reprobos data opera ad peccandum induxit? [2])

V. In quinto autem divinae obtrectat [3]) providentiae, dum ea, quae tum ab scelestis hominibus cum a daemonibus, ipsa sinente, perpetrantur mala, illi proprie et ut principi eorum auctori adscribit, uti ex iis, quae adducit testimoniis manifestum est: id vero omnem superat blasphemiam.

VI. In sexto universam naturam humanam statuens nedum [4]) originalis peccati ream (uti et nostra confitetur ecclesia), sed etiam ex illo orti actualis et quidem mortalis, quod et illius fructum vocat, neminem ab eo eximit; (ab mortali nimirum, quod aeternae damnationi suum addicit auctorem), hoc est, neque eum, quo mulierum inter natos non surrexit major, neque benedictam inter mulieres, immaculatam

1) B. θεῖαν. 2) Sola Par. habet indicat., cui non respondet, quo clauditur sectio — ὡς — κέκριται. Induxi igitur intercisionem, qualis est in B.; post vocab. ἕκτον, absolute dictum, colon ponens, idque iterum ante ὡς.

1) Eaedem: *in poenam mittere.* 2) B. et edit. 1645.: *impellit.* 3) Eaed.: *perperam loquitur.* 4) Eaed.: Sextum autem naturam humanam omnem obnoxiam peccato faciens, non — tantum.

ν εὐλογημένην τὴν ' καὶ ἀειπαρθένον ' ἢ προπάτοράς τι- ιοφήτας καὶ ἀποστό- ; ἀλλότριον τῆς πί- ἱμῶν κέκριται.

ac semper virginem Mariam, neque ullos patriarchas neque prophetas neque apostolos: quod et rursum ab fide nostra judicatum est alienum.

Ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ τὴν γίων ἀναιρεῖ μεσι- ·άς τε τῶν ἀγγέλων ιίας, καὶ μὴν καὶ ν ἱερέων ὑπὲρ παν- κόσμου ἐντεύξεις τε ιιτείας, αἷς τὴν ἐκ- ' διατηρεῖσθαι πι- ·ν.

VIII. In octavo sanctorum intercessionem et custodiam [1]) angelorum resecat, quin etiam et sacerdotum communes pro toto mundo orationes, quibus ecclesiam credimus conservari.

Ἐν δὲ τῷ ἐννάτῳ τὴν γυμνὴν τῶν ἔργων ὑπολαμβάνει· εἶναι ·ην οὐκ ἔργον ἡμέτε- λὰ τοῦ Χριστοῦ μο- ιθεν δικαιοῦντος τὸν τον διὰ τῆς ζωῆς καὶ ᾽άτου αὐτοῦ, ἵνα μὴ τὶ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τοῦ τι συμβάλλεσθαι αν.

IX. In nono fidem sine operibus salvare, hancque non opus esse nostrum, sed Christi dumtaxat per vitam mortemque suam extrinsecus nos justificantis asserit; ne scilicet ad suam aliquid cooperari salutem homo videatur.

Ἐν δὲ τῷ δεκάτῳ τὴν ν καὶ τὴν ἐν οὐρα- ιλησίαν συγχέων τὴν ατικὴν ἀναιρεῖ ἐπι- ν καὶ δι' αὐτῆς ὅλον ἐκκλησίας πλήρωμα· ' εἴη ἀκοσμότερον [1]);

X. In decimo ecclesiam, quae in terris est, cum coelesti confundens, pontificiam dignitatem ac per eam totum ecclesiae corpus [2]) evertit; quae autem confusio major esse possit?

Ἐν δὲ τῷ ἑνδεκάτῳ ῆς ἐνταῦθα ἐκκλη- ίνους τοὺς ἐκλεκτοὺς ούλεται καὶ οὐ τοὺς κοινωνοῦντας καὶ ντας τῶν ἐκείνης μυ- ν μετὰ πίστεως, ὡς

XI. In undecimo militantis [3]) ecclesiae nequaquam vult esse membra, quotquot ejus sacramentis sine fide participant; sed solos electos, unde et ait, Pau-

ıst ἀκοσμ.

1) B. et ed. 1645: tollit — protectiones. 2) Eaed. *perfectionem*. 3) Eaed. *terrestris*.

καὶ τὸν Παῦλον, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν ἐπόρθει [1]) μέλος ἐκείνης εἶναι, διὰ τὸ ἐκ κοιλίας αὐτὸν ἀφωρίσθαι [2]), τὸν δὲ Ἰούδαν, ὁμοίως [3]) τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις δυνάμεις ἐκτελοῦντα, μὴ μέλος αὐτῆς τηνικαῦτα χρηματίσαι.

Ιβ'. Ἐν δὲ τῷ δωδεκάτῳ ἀγωνιζόμενος ὁ συγγραφεὺς τὰς τῶν πατέρων διδασκαλίας ἐκ μέσου ἄραι τὴν ἐκκλησίαν φησὶν ὑπὸ [4]) τοῦ παναγίου πνεύματος διδάσκεσθαι· ὃ ἀληθὲς ὂν αὐτὸς κακοήθως εἰσάγει. Διδάσκεται μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ παναγίου πνεύματος ἡ ἐκκλησία ἡμῶν, ἀλλ' οὐκ ἀμέσως, γλώσσαις δὲ καὶ χέρσιν ἀνθρωπίναις κεχρημένου τοῦ πνεύματος. Ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν οἵ τε προφῆται καὶ οἱ [5]) ἀπόστολοι, οἱ τὸν λόγον τοῦ κυρίου κηρύξαντες καὶ γράψαντες· καίτοι τῶν λογίων ἐκείνων λεγομένων [6]) εἶναι τοῦ πνεύματος καὶ θείων, ὡς ἐκεῖθεν ἐμπνευσθέντων καὶ μηδὲν κεκτημένων ἀνθρωπίνου. Καὶ

lum, etiam quando bat ecclesiam, ideo e stitisse membrum, q utero matris suae pra natum, Iudam vero, et apostolis ceteris m patrantem, inter ejus bra nunquam esse c tum.

XII. In duodecim ctrinam patrum tentan ptor ille de medio t ait ab Spiritu sancto siam erudiri: quod verum quum sit, p ipse detorques in s Equidem enim ab sancto ecclesia nostr ditur, non tamen ip mediate suggerente, guas manusque ho sufficiente. Sed enim nes erant, qui verbu mini cum annunciaver conscripsere prophet apostoli: verum eni non tamquam humar quid habentia excip eorum eloquia, imo c vina ac sancti spiritu cula, utpote ipsomet rante ab illis enunci

1) Par. ἐπόρθη. 2) Cfr. Metroph. Critop. Conf. c. 4. 3) B. et edit. 1645: ὅμοια. 4) Amst. et Par. ἀπὸ. 5) Eaed. artic. omittunt. 6) Textus Amst. et Par. κ. τῶν λόγον ἐκείνων λεγομένων εἶναι τοῦ πν. vix ullum interpretamentum admittit. Quid enim illud λεγομένων, utpote quod spectet ad ἐκείνων? Etiamsi verti possit: „quamquam illorum oratio, qui dicebantur Sp. S. esse; tamen nec verbum nec aptum praedicatum sequitur, quo series verborum accommodate cl Marg. P.: τὸν nihil juvat. dedi, debeo P. et edit. 164

1) Satis libera vers. qu dem verborum menti satis receptum textum confirmat locus omni parte notabilis ticulo qui est circa inspirati Quamquam homines illi ne loquebantur; eorum sermo omnibus numeris f vina, utpote cui humani adhaerebat.

ληδία γοῦν ὑπὸ τῶν
εὐστων λογίων τῶν
ιων διδασκομένη, οὐ
αι ὑπ' ἀνθρώπων, ἀλλ'
τοῦ πνεύματος διδά-
'αι. Ἐκεῖνοι γὰρ πνεύ-
θείῳ κινούμενοι διδά-
ιν ἡμᾶς οὐ κατ' ἄν-
ον ἀλλὰ καθ' ἣν ἀπὸ [1])
τνεύματος ἔλαβον ἔμ-
ιν, ὃ δῆλον ἐξ ἧς πρὸς
λους ἔχουσι συμφω-
Τὸ δὲ τὴν ἐκκλησίαν
αίνεσθαι ἐν τῷ αὐτῷ
λαίῳ δυνατὸν εἶναι ἀ-
άνειν, καὶ ταῦτα, τὸ
ια κεκτημένην διδά-
ν καὶ τὸν Χριστὸν κε-
ν, περὶ ἧς εἴρηται ὅτι
ν ἢ ῥυτίδα οὐκ ἔχει,
ὅλη ἐστὶ καλὴ [2]) καὶ
ν, ὡς δυσσεβὲς ἀποκε-
ιται.

'. Τὸ δὲ δέκατον τρί-
κβάλλει τὰ καλὰ τῶν
ν, τῆς τῶν ἀνθρώπων
ρίας ἀναιροῦν διὰ τού-
), τὸ γ' ἐπ' αὐτῷ, οὐ
' ἀρετὴν πᾶσαν καὶ
ἔνθεον, ἀλλὰ καὶ πᾶ-
ὴν ἱερὰν γραφὴν ἐπὶ
ἀγαθὰς τῶν πράξεων
πάντας προορμῶσαν,
ς σωτηρίας τύχοιεν.

Γ'. Τὸ δὲ τέταρτον καὶ
ον κατὰ τοῦ αὐτεξου-
στρατευόμενον τὴν ἀν-

Nequaquam igitur ab hominibus erudiri ecclesia dicitur, sed ab Spiritu sancto, quae divinitus solum inspiratis patrum sermonibus eruditur. Divino quippe spiritu afflati non secundum hominem, sed ex ea, quam ab spiritu recepere, inspiratione isti nos edocent: quod vel ex perpetuo illorum consensu manifeste comprobatur. Quod vero eodem asseritur in capite, ecclesiam nempe esse errori obnoxiam, etiam sub magistro suo Spiritu sancto, ac sub capite suo Christo, quam quidem non habere maculam aut rugam, sed undequaque pulchram et perfectam esse dictum est; id velut impium supra fuit explosum.

XIII. In tertio decimo a salute hominum excludit opera bona; hoc quidem ipso non solum omnem, quantum in se est, virtutem vitamque adimens coelestem, at etiam Scripturam sacram impugnans, cunctos homines ad bonorum operum, quibus salutem assequantur, exercitium adhortantem.

XIV. In quarto decimo liberum oppugnans arbitri-

Bibl. et edit. 1645: ὑπό. Amst. cuncta omittit inde a verbis: ἐκκλησία etc. 2) Textus Part. κεφαλή, quae vox aut forte ta aut e superiore versu per oculorum lapsum irrepsit. Nullo dici potest ecclesia totum caput esse, sed quum habeat xtum καλή, id quod e marg. Par. et illis duabus recepi. 3) Paris. τοῦτον; inepte. Margo P. et Amst. τοῦτο non multo praes. Ceterae editt. recte τούτου. Scribunt eaedem paullo post ι'.

θρωπίνην παρασαλεῦσαι φύσιν ἀποπειρᾶται [1]), *τὸ εἶναι αὐτῆς κεκτημένην ἐν τῷ λογικῷ τε καὶ αὐτεξουσίῳ.*

Ιέ. Ἐν δὲ τῷ δεκάτῳ πέμπτῳ τὰ πέντε τῆς ἐκκλησίας ἀρνεῖται μυστήρια τὴν ἱερωσύνην, τὸ ἱερὸν μύρον, τὸ εὐχέλαιον, τὴν διὰ τῆς μετανοίας ἐξομολόγησιν καὶ τὸν τίμιον γάμον· ἃ [2]) *πάντα ὡς ἱερὰ καὶ θείας χάριτος μεταδοτικὰ ἡμῖν ἡ ἀρχαία κατέλιπε παράδοσις.*

Ις'. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ δύο καθομολογῶν μυστήρια ἐν τοῖς δύσιν ἐφεξῆς κεφαλαίοις οὐχ ὑγιῶς τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐκτίθησι. Τῷ μὲν γὰρ βαπτίσματι οὕτω δικαιοῦσθαι οἴεται τὸν βαπτιζόμενον, ὡς μὴ οἷόν [3]) *τε εἶναι κατ' οὐδένα τρόπον ἀπολέσθαι, ἐπιλελησμένος τῶν μὴ τοῦτο φυλαξάντων ἀμόλυντον, μήτε τὴν πίστιν μέχρι τέλους τετηρηκότων, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν τῷ λουτρῷ ἀποναμένων* [4]), *ἀλλὰ τῇ αἰωνίῳ κατακριθέντων κολάσει.*

ΙΖ'. Τὴν θείαν δὲ εὐχαριστίαν οὕτω διαῤῥήγνυσιν, ὡς μηδὲν αὐτῇ ἕτερον εἰ μὴ τύπον ψίλον ἐγκαταλείπειν, ὡσανεὶ [5]) *ἔτι τῇ σκιᾷ τοῦ παλαιοῦ νόμου ἐλατρεύο-*

1) Edit. 1645 *ἀποπερᾶται.* 2) Cetera desunt in Amst. 3) B. *οἷόν.* 4) Sic sola B. Ceterae servato augmento scribunt: *ἀπων.* 5) B. et ed. 1645 *ὡς ἂν εἰ.*

um, humanam utique naturam, quae in ratione et libertate posita est [1]) subvertere conatur.

XV. In quinto decimo respuit ecclesiae sacramenta quinque, videlicet Ordinem, Confirmationem, extremam Unctionem [2]), junctam poenitentiae Confessionem et honorabile Matrimonium, quae quidem omnia tamquam sacra et divinam conferentia gratiam antiqua nobis traditio reliquit.

XVI. Reliqua autem duo sacramenta admittit quidem; at eorum haud recte virtutem in duobus proximis capitibus exponit. Ita quippe per baptismum justificari censet eum qui initiatur, ut perire deinceps ille nullatenus possit. Verum ad hos nequaquam attendit, quibus, quum sacramentum hujusmodi non custodierint impollutum, neque ad finem usque fidem servaverint, sempiterna decreta fuere supplicia, nedum salutaribus ejus undis nihil profuit intingi.

XVII. Sacram vero eucharistiam ita dissipat [3]) ut nudae dumtaxat figurae rationem ei relinquat, non secus ac si etiamnum sub antiquae legis umbra servi-

1) B. et ed. 1645: cujus esse in — positum est. 2) Eaed.: Sacerdotium, sacram Unctionem, sacram Oleum. 3) Eaed. *convellit*, ut — nihil nisi nudam figuram etc.

ὁ γάρ φησιν εἶναι ριστοῦ ἀληθινὸν τὸν ν καὶ ἐσθιόμενον δη ἁγιασθέντα, ἀλ- νοούμενον πνευμα- μᾶλλον εἰπεῖν φαν- ον, ὃ πάσης ἀσεβεί- λεων.[1]) Ὁ γὰρ Ιη- ἔφησε· τοῦτό ἐστιν τοῦ σώματός μου· ῦτό ἐστι τὸ σῶμα ι· τοῦτό ἐστι τὸ αἷ- · τοῦτο δηλαδὴ τὸ ν καὶ λαμβανόμε- σθιόμενον καὶ κλώ- ἁγιασθὲν ἤδη καὶ ἐν.

Ἔσχατον δὲ πάντων, ιάσει δῆθεν τοῦ κα- ' τὸ καθαρτήριον νενομισμένας ἡμῖν ἀποιχομένοις μνείας · κατεπείγεται, δι' ζομεν ἄνεσιν αὐτοῖς ψυχὴν παρὰ Θεοῦ πεσθαι[2]), τῶν κα- ' αὐτοὺς ἀνιαρῶν.

τούτοις ἐνεφανί- καὶ ἃς τοῖς κεφα- ροσέθηκεν ἐρωτή- ἐγνώσθησαν πάσῃ ταύτῃ συνόδῳ οὐ- νον τῶν κεφαλαίων ναι.[3]) Οὐ μόνον γραφῆς ἑρμηνείας, πατράσιν ἡμῶν ἐκ- ίας, ὡς καὶ πρότε- οακρούεται, ἀλλὰ

remus. Ait enim, hunc, qui videtur et comeditur, panem jam consecratum non esse corpus Christi verum, sed solummodo spiritualiter intellectum seu potius imaginatum[1]), quod omni impietate plenum est. Neque vero dixit Jesus[2]): Hoc est figura corporis mei; sed: Hoc est corpus meum, et: Hic est sanguis meus; nimirum hoc ipsum, quod videtur et sumitur et manducatur et frangitur, utique postquam sanctificatum est atque benedictum.

XVIII. In omnium vero postremo, sub praetextu[3]) tollendi ignis purgatorii, indictas nobis pro defunctis commemorationes, quibus remissionem peccatorum, et ab iis, quibus implicantur suppliciis, refrigerium a Deo speramus eis indulgendum, conatur amandare.

Insuper et quas suis attexuit capitibus quaestiones prolatae fuerunt; et has quidem nihilo meliores capitibus eadem universa sancta synodus invenit. Quippe elaboratas ab sanctis patribus sacrae scripturae expositiones et hic uti supra non modo respuit, verum et nonnullos ejusdem scri-

Par. ἀνάπλεον. Cuncta iderantur in Amstel. 2) pressum hoc verbum ad aptum. Editt. 1645 et : παραπέμπεσθαι. 3) uentia omittit usque ad : τοῦτο etc.

1) B. et edit. 1645: imaginando fictum. 2) Matth. XXVI. 26. 28. 3) Illae editt.: *ut praetextum quaerat.*

καί τινα τῆς ἐκείνης ἀθετεῖ βιβλίων, ἅπερ αἱ ἅγιοι καὶ οἰκουμενικοὶ σύνοδοι ὡς κανονικὰ ἐδέξαντο. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν τῶν σεπτῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων σχετικὴν ἀποβάλλεται προσκύνησιν, ἣν ἡ ἑβδόμη ἐκύρωσεν οἰκουμενικὴ ἁγία σύνοδος.

Διὰ τοῦτο τά τε κεφάλαια ταῦτα καὶ τὰς ἐρωτήσεις κοινῇ ψήφῳ τελείως (φησὶν ἡ ἁγία σύνοδος αὕτη) ἀνατρέπομεν [1]) καὶ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ἀπελαύνομεν ὡς αἱρέσεων πεπληρωμένα, καὶ πάντῃ [2]) ἀλλότρια τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως [3])· τόν τε συγγράψαντα ξένον τῆς ἡμῶν κρίνομεν θρησκείας, πᾶσι δηλοποιοῦντες, ὡς καταψεύδεται ἡμῶν ὁ τούτων συγγραφεύς, λέγων, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πίστιν ἀνατολικὴν ὁμολογίαν εἶναι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως τῶν Γραικῶν, Καλβινικὴν οὖσαν καὶ οὐν ἡμετέραν. Τοὺς δὲ ταῦτα τὰ κεφάλαια ὡς ἀληθῆ καὶ εὐσεβῆ δῆθεν ἀναγινώσκοντας καὶ διακρατοῦντας, ὑπερμαχοῦντας αὐτῶν εἴτε λόγοις εἴτε συγγράμμασιν, ὡς συμφρονοῦντας [4]) καὶ συγκοινωνοῦντας αὐτοῦ ταῖς αἱρέσεσι καὶ λυμεῶνας τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἀποβάλλομεν τῆς τῶν πιστῶν ὁμηγύρεως καὶ ὡς ἐθνικοὺς καὶ τελώνας [5])

1) Omnia desunt usque ad ipsum finem in edit. Amstel. 2) Edit. 1645 et B. omittunt jota subscr. 3) Eaed. θρησκείας, et vice versa paullo post πίστεως. 4) B.: συμφονοῦντας. 5) P. τελώ

pturae libros velut
cos ab sanctis et oec
cis synodis receptos
git. Ad haec omnia
sancta synodus septi
stituit, relativam ven
rum imaginum adora
explodit.

Quapropter dicta
et quaestiones commu
fragio (inquit haec
synodus) absolute
mus[1]), et tamquam ha
ubique spirantia atq
orthodoxa, quam profi
fide prorsus aliena,
ab liminibus proscribin
quin etiam a professio
stra longissime esse
conscripsit, declaramu
tumque universis fa
summam ab illo nob
ferri calumniam, quum
quam profitetur ille
quae utique nostra n
sed Calviniana, Chris
Graecorum fidei sive
talium esse confession
mentitur. Quoscunque
qui eadem capita ceu
et pia legerint, vel ap
retinuerint, vel verbo
ptove defenderint, tam
ejusdem scriptoris con
entes haeresibus eique
municantes et ecclesi
corruptores a congreg
fidelium et ab omni
cum communione, cuju

1) B. et ed. 1645.: sn
mus. 2) Eaed.: ab aula
repellimus.

ϑαι διατάττόμεϑα·
ν κοινωνίαν ἔχον-
ʼ ἡμῶν, ὁποίας ἂν
καταστάσεως. Καὶ
τῷ αἰωνίῳ ἀναϑέ-
ίσδικοι καὶ ἀφωρι-
αρὰ πατρὸς, υἱοῦ
ου πνεύματος, τοῦ
φύσει μόνον Θεοῦ,
νῦν αἰῶνι καὶ τῷ
, καὶ κατηραμένοι
γχώρητοι καὶ ἄλυ-
ϑάνατον καὶ μέτο-
αἰωνίου κολάσεως.
ίρ ποτε ἡ ἡμετέρα
ι τοῖς τοιούτοις κα·
ι δόγμασι· μηδὲ
τούπιὸν τοσοῦτον
ϑείη χάριτι τοῦ ὁδη·
αὐτὴν καὶ κυβερ·
τνεύματος. Εἰς πί-
δὲ τῆς παρούσης
καὶ ἀσφαλείαν κα·
η τὸ παρὸν ἐν τῷ
δικι τῆς καϑ' ἡμᾶς
τοῦ μεγάλης ἐκκλη-
γραφὲν ἰδίαις χερ-
οστάτων ἀρχιερέων
ωτάτων κληρικῶν.

σωτηρίῳ χιλιοστῷ
ιοστῷ τεσσαρακο-
δευτέρῳ, ἐν μηνὶ
, Ἰνδικτιῶνος δε-

que gradus illi fuerint, segregamus, et sicut ethnicos et publicanos haberi praecipimus. Sintque illi aeterno anathemate irretiti atque a Patre et Filio et Sp. S., qui unus est in natura solus Deus, tam in praesenti saeculo quam in futuro excommunicati et maledicti, omnisque veniae ac solutionis post mortem expertes atque punitionis sempiternae consortes. Neque enim talibus aliquando seducta est ecclesia nostra dogmatis; sed nec unquam, rectoris ac gubernatoris sui spiritus opitulante gratia, in tantum dejiciatur. In confirmationem autem et robur praesentis actionis, in sacrum magnae, quae apud nos est, Christi ecclesiae codicem haec acta relata sunt, et propriis sanctissimorum episcoporum ac sapientissimorum clericorum manibus subscripta.

Anno salutis millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo, Indictione decima.

ıuntur subscriptiones Parthenii Patr. Const., Pelae Archiep. Ciobi, episcoporum octo, curato- nodi triginta quinque, inter quos item multi , aliique magnae dignitatis viri. Ita certe ap- et numerantur in edit. 1645. et in B. Sed Amst. . alium praebent ordinem et numerum. Ipsum ım excipiunt quattuor episcopi, quorum nomina loco sunt in illa etiam edit. 1645. Alios vero ı numerant triginta novem, quos Amst. certe cu- esse voluit.

καί τινα τῆς ἐκείνης ἀθετεῖ βιβλίων, ἅπερ αἱ ἅγιοι καὶ οἰκουμενικοὶ σύνοδοι ὡς κανονικὰ ἐδέξαντο. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν τῶν σεπτῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων σχετικὴν ἀποβάλλεται προσκύνησιν, ἣν ἡ ἑβδόμη ἐκύρωσεν οἰκουμενικὴ ἁγία σύνοδος.

Διὰ τοῦτο τά τε κεφάλαια ταῦτα καὶ τὰς ἐρωτήσεις κοινῇ ψήφῳ τελείως (φησὶν ἡ ἁγία σύνοδος αὕτη) ἀνατρέπομεν[1]) *καὶ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ἀπελαύνομεν ὡς αἱρέσεων πεπληρωμένα, καὶ πάντῃ*[2]) *ἀλλότρια τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως*[3])· *τόν τε συγγράψαντα ξένον τῆς ἡμῶν κρίνομεν θρησκείας, πᾶσι δηλοποιοῦντες, ὡς καταψεύδεται ἡμῶν ὁ τούτων συγγραφεὺς, λέγων, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πίστιν ἀνατολικὴν ὁμολογίαν εἶναι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως τῶν Γραικῶν, Καλβινικὴν οὖσαν καὶ οὐν ἡμετέραν. Τοὺς δὲ ταῦτα τὰ κεφάλαια ὡς ἀληθῆ καὶ εὐσεβῆ δῆθεν ἀναγινώσκοντας καὶ διακρατοῦντας, ὑπερμαχοῦντας αὐτῶν εἴτε λόγοις εἴτε συγγράμμασιν, ὡς συμφρονοῦντας*[4]) *καὶ συγκοινωνοῦντας αὐτοῦ ταῖς αἱρέσεσι καὶ λυμεῶνας τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἀποβάλλομεν τῆς τῶν πιστῶν ὁμηγύρεως καὶ ὡς ἐθνικοὺς καὶ τελώνας*[5])

pturae libros velut canonicos ab sanctis et oecumenicis synodis receptos expungit. Ad haec omnia, quae sancta synodus septima constituit, relativam venerandarum imaginum adorationem explodit.

Quapropter dicta capita et quaestiones communi suffragio (inquit haec sancta synodus) absolute damnamus[1]), et tamquam haereses ubique spirantia atque ab orthodoxa, quam profitemur, fide prorsus aliena, nostris ab liminibus proscribimus[2]): quin etiam a professione nostra longissime esse qui ea conscripsit, declaramus. Notumque universis facimus, summam ab illo nobis inferri calumniam, quum eam, quam profitetur ille fidem, quae utique nostra non est sed Calviniana, Christianae Graecorum fidei sive Orientalium esse confessionem ementitur. Quoscunque vero, qui eadem capita ceu vera et pia legerint, vel apud se retinuerint, vel verbo scriptove defenderint, tamquam ejusdem scriptoris consentientes haeresibus eique communicantes et ecclesiae xti corruptores a congregatione fidelium et ab omni nobiscum communione, cujuscun-

1) Omnia desunt usque ad ipsum finem in edit. Amstel. 2) Edit. 1645 et B. omittunt jota subscr. 3) Eaed. *θρησκείας*, et vice versa paullo post *πίστεως*. 4) B.: *συμφρονοῦντας*. 5) P. *τελῶνας*.

1) B. et ed. 1645.: subvertimus. 2) Eaed.: ab aula nostra repellimus.

θαι διατατιόμεθα·
ιν κοινωνίαν ἔχον-
ἡμῶν, ὁποίας ἂν
καταστάσεως. Καὶ
τῷ αἰωνίῳ ἀναθέ-
τόδικοι καὶ ἀφωρι-
ταρὰ πατρὸς, υἱοῦ
ου πνεύματος, τοῦ
φύσει μόνον Θεοῦ,
νῦν αἰῶνι καὶ τῷ
ι, καὶ κατηραμένοι
γχώρητοι καὶ ἄλυ-
θάνατον καὶ μέτο-
αἰωνίου κολάσεως.
ἀρ ποτε ἡ ἡμετέρα
α τοῖς τοιούτοις κα-
η δόγμασι· μηδὲ
τοὐπιὸν τοσοῦτον
θείῃ χάριτι τοῦ ὁδη-
αὐτὴν καὶ κυβερ-
πνεύματος. Εἰς πί-
δὲ τῆς παρούσης
ς καὶ ἀσφάλειαν κα-
η τὸ παρὸν ἐν τῷ
δικι τῆς καθ' ἡμᾶς
στοῦ μεγάλης ἐκκλη-
ογραφὲν ἰδίαις χερ-
ρωτάτων ἀρχιερέων
ιωτάτων κληρικῶν.

σωτηρίῳ χιλιοστῷ
σιοστῷ τεσσαρακο-
δευτέρῳ, ἐν μηνὶ
, Ἰνδικτιῶνος δε-

que gradus illi fuerint, segregamus, et sicut ethnicos et publicanos haberi praecipimus. Sintque illi aeterno anathemate irretiti atque a Patre et Filio et Sp. S., qui unus est in natura solus Deus, tam in praesenti saeculo quam in futuro excommunicati et maledicti, omnisque veniae ac solutionis post mortem expertes atque punitionis sempiternae consortes. Neque enim talibus aliquando seducta est ecclesia nostra dogmatis; sed nec unquam, rectoris ac gubernatoris sui spiritus opitulante gratia, in tantum dejiciatur. In confirmationem autem et robur praesentis actionis, in sacrum magnae, quae apud nos est, Christi ecclesiae codicem haec acta relata sunt, et propriis sanctissimorum episcoporum ac sapientissimorum clericorum manibus subscripta.

Anno salutis millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo, Indictione decima.

uuntur subscriptiones Parthenii Patr. Const., Peilae Archiep. Ciobi, episcoporum octo, curatoynodi triginta quinque, inter quos item multi , aliique magnae dignitatis viri. Ita certe ap- et numerantur in edit. 1645. et in B. Sed Amst. . alium praebent ordinem et numerum. Ipsum um excipiunt quattuor episcopi, quorum nomina loco sunt in illa etiam edit. 1645. Alios vero a numerant triginta novem, quos Amst. certe cuesse voluit.

[1])Ἐπιστολὴ τῆς ἁγίας συνόδου.

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ Δουκὶ, θεοσεβεστάτῳ[2]) αὐθέντῃ καὶ ἡγεμόνι πάσης Μολδοβλαχίας, κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Βασιλείῳ Βοϊβόνδᾳ σωτηρίαν παρὰ Θεοῦ.

Σὸν ἦν ὡς ἀληθῶς, Δοὺξ μεγαλοπρεπέστατε, τύποις ἐκδοῦναι καὶ τὰ συνοδικὰ ταυτὶ γράμματα. Ἐπειδὴ γάρ σοι τὸ σύνθημα δέδωκεν ὁ κύριος, τοῦ εἶναι[3]) τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ πρόμαχον, καὶ τῶν αἱρέσεων γενναῖον καταλύτην σὲ μόνον ἐκ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἡγεμόνων ὡς εὔχρηστον αὐτῷ ἐκλεξάμενος· τίνι ἂν ἄλλῳ ἐπέκειτο τὰς κενοδοξίας στηλιτεῦσαι, εἰ μὴ ἄρα τῇ σῇ θεοσεβεστάτῃ μεγαλονοίᾳ; Ὃς ἰδὼν τὰς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ταραττομένας ἐπὶ τοῖς νεωστὶ ἀναφανεῖσι Καλουϊνικοῖς κεφαλαίοις, διατεινομένοις ἡμετέροις εἶναι, τῷ ἐπιγράφεσθαι· ἀνατολικὴ ὁμολογία τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, οὐδ᾽ ὁτιοῦν κατενάρκησας, ἀλλὰ πάντα καλῶς[4]) κινήσας οὐκ ἀπέστης ἕως οὗ με-

Epistola sanct... nodi.

Illustrissimo ac pr... tissimo Duci, p... Principi ac Duci... Moldaviae, Domin... anni Basilio Voev... salutem a De...

Tuum quidem er... praestantissime [2]), synodalia typis Acta re. Tibi enim ha... Deus mandaverit pr... (ceu quem prae omn... bis principibus pare... git [3])), ut tum huju... siae defensorem, tum reseon tete strenuu... beas expugnatorem; a... vorum excussionem tum, nisi ab piissima... nimitate tua licuit n... spectare? Quippe u... mum editis nuper C... nis capitibus, quae ex illa Confessionis doxae fidei Orientaliu... prae se ferunt, inscr... nobis affinguntur, t... Christi Ecclesias ad... moram interposuisti ... sed rem e vestigio

---

1) Deest haec epistola in Amst. 2) B. et 1645 addunt τε. 3) Eaed. adjiciunt σε. 4) Vulg. κάλων, quod mutandum esse censui. Non enim licet dici ille *omnia pulchrorum* i. e., si quid est, omnia, quae pulchra fuerunt, movisse, sed omnia, quaecunque movit, *pulchre* id quod etiam verss. videntur signifi... gressus esse dicendus f...

1) B. et edit. 1645: *Ba...*
2) Eaed. *magnificentissi...*
Eaed.: te uno ex omnibu... principibus electo, tamqu... utili, etc.

μενος [1]) τοποτηρη-
ἁγιωτάτου καὶ ἀ-
οῦ Θρόνου τοῦ οἰ-
οῦ καὶ πάσης τῆς
:ὸν ἱερᾶς συνόδου
Ῥωσίας Λεγάτους
ϑεν ἐκκλησίας, σὺν
ἀντα τὰ νενοϑευμέ-
ϕραξας [2]) δόγματα,
ς βίβλοις ἐγκρίνας
υρώσας τὰ τῆς ἀ-
ς ἐκκλησίας γνήσια
τα, καὶ νῦν πᾶσι
στιανῶν παισὶν ὀρ-
ἐκκαλύπτων τὸν
ιμένον ἰὸν τοῖς κε-
: ἐκείνοις κοινῶς
ναι ἐϑέσπισας, ἣν
ν περὶ αὐτὰ ἡ καϑ'
ῦ Χριστοῦ μεγάλη
:, ἐφ' ᾧ ἔχει παν-
τοῦ κυρίου πρόβα-
'ινώσκειν, ὁποίων
ων ἀπέχεσϑαι χρή,
ις τισὶ νομαῖς ἀναμ-
προσπελάζειν. Διὸ
τῷ Θεῷ ἀποδιδόν-
'οῖς διὰ σοῦ [3]) παρ'
κονομηϑεῖσιν ἡμῖν,
ψυχῆς ἱκετεύομεν
ὴν παροῦσαν ζωὴν
ινά τε καὶ εἰρηνι-
δωρήσασϑαι, τὸν
ονίας ϑρόνον μέχρι
οσμοῦντα ἐν τῇ αὐ-
ιτι· ἐν δὲ τῇ μελ-
τῶν ἐπὶ γῆς εἰς τὰ
μεταϑέσϑαι σε βα-

aggressus, haudquaquam destitisti, donec accersitis sanctissimi atque apostolici throni oecumenici et totius sacrae ejus synodi vicariis [1]), nec non et Russicae ecclesiae legatis, universa haec spuria dogmata una cum illis convulsisti, editisque in publicum libris [2]) germanam orientalis ecclesiae doctrinam explicando confirmasti: quin etiam et universis modo Christianis orthodoxis occultum sub capitibus istis revelans venenum, palam omnibus esse, quam adversus illa tenet magna, quae apud nos est, Christi ecclesia, doctrinam voluisti, ex quo habent ubicunque Dominicae oves, ut, a quibus abstinere pabulis debeant, vel quibus uti cum omni securitate valeant, discernere possint. Quamobrem amplissimas Deo pro iis, quae per te in nos contulit, beneficiis gratias habentes, beatam ac tranquillam tibi praesentem vitam ut impertiatur, suamque tuum in thronum gratiam ad finem usque profundat, a terrena denique ad coelestem te gloriam transferat, majorem in modum obtestamur.

. μεταμψάμενος, per lalecta una syllaba. 2) ϕράξας. 3) B. et edit. σοῦ.

1) B. et edit. 1645: evocatis vicem gerentibus sanctissimi et apostolici throni oecumenici, et universa sacra illius synodo etc. 2) Eaed.: publicis literis consignans.

Οἱ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως Λεγάτοι καὶ Ἔξαρχοι πατριαρχικοί[1]·

Ὁ πρώην Νικαίας Πορφύριος.

Μελέτιος Σύριγος ἱερομόναχος καὶ κήρυξ τοῦ εὐαγγελίου.

Καὶ οἱ ἀπὸ Ῥωσίας Λεγάτοι·

Ἠσαΐας Τρόφιμος[2]) ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Ἰγνάτιος ὁ Ξενοβίκιος ὁ κήρυξ τοῦ εὐαγγελίου.

Ἰωσὴφ Κοινωνοβίκιος[3]) ἡγούμενος τῶν ἁγίων Θεοφανίων.

Ταῦτα τὰ παρὰ τῶν δύο συνόδων κατὰ τοῦ Κυρίλλου ἐξενεχθέντα, ἅτινα σαφέστατα δείκνυσι[4]) τὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εὐσέβειαν. Ἐγένετο δὲ ἡ μὲν ὑστέρα ἐν Γιασίῳ τῆς Μολδαβίας ἐπὶ Βασιλείου Βοϊβόνδα καὶ ἡγεμόνος Μολδαβλαχίας, Παρθενίου καὶ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ γέροντος πατριάρχου, ἀνδρὸς αἰδεσίμου[5]), καὶ περὶ τὰ θεῖα ἐκ βρέφους σχολάσαντος· ὃς μὲν[6]) τῇ ἐκεῖσε συνόδῳ πέμψας συνοδικὴν

1) Edit. 1645 et B. hic ponunt, quod in textu accommodatius infra sequitur: καὶ οἱ ἀπὸ Ῥωσίας Λέγατοι. 2) Eaed. Τροφίμιος. Item in vers. 3) Eaed. scribunt Κοινων. Item in vers. 4) Amst. δείκνυσι. 5) Haec ad laudem Parthenii spectantia ἀνδρὸς — σ[...]τος omisit Amst. 6) B. [...]

Legati Consta[...] politani et Ex[...] Patriarchale[...]

Porphyrius, antea N[...] episcopus[1]).

Meletius Syrigus, Hi[...] nachus et praedicato[...] gelii.

Et Russiae leg[...]

Esaias Trophimus, p[...] situs sancti Nicolai[...]

Ignatius Xenovicius, [...] dicator evangelii.

Ioseph Coënonoviciu[...] ctorum Theopha[...] praepositus.

Haec sunt, quae [...] Cyrillum ab duabus S[...] acta sunt, quibus ort[...] orientalis ecclesiae re[...] manifestisissime dem[...] tur. Posterior quide[...] Giasium[2]) Moldaviae [...] brata est sub Moldavi[...] ce Voïvonda et Const[...] politano Patriarcha P[...] nio seniore, venerabili[...] viro et circa res divi[...] ineunte aetate exercita[...] quidem ad congrega[...] lic synodum synodica[...] stolam quum transm[...]

1) B. et edit. 1645: q[...] Nicaeae fuit. 2) B. profes[...] B. Jasium.

ην, ἤρκεσεν ἐκείνῃ
ίσῳ, μόνην τὴν ἀπὸ
ντινουπόλεως συνο-
ἐπιστολὴν ὑπογρά-
καὶ βεβαιῶσαι, καὶ
ληρῶσαι τὸ ζητού-
εἰ καὶ κατὰ Καλουΐ-
ἄλλα τινὰ πλεῖστα
ἡ σύνοδος ἠγωνίσα-
Οὐκ ἀνεθεμάτισε δὲ
ριλλον οὔτε ἡ τότε
'σταντινουπόλει διὰ
ιτολῆς σύνοδος οὔτε
ασίῳ· οὐ χάριν τοι-
Κυρίλλῳ· (οὐ μὲν
αν τοιοῦτοι οἱ θεο-
κεῖνοι ἄνδρες, ὥστε
ισωπεῖν καὶ προστι-
ρώπους ἢ ἄλλο τι [3])
ῦ) ἀλλὰ διὰ τὸ μη-
Καλουϊνόφρονα τὸν
ν παρὰ τῇ ἀνατο-
κλησίᾳ γνωσθῆναι,
ς πως φρονοῦντα ἢ
νατολικὴ ἐκκλησία,
ποδέδεικται. Ὅθεν
γον φήσθησαν εἶναι,
ττι καθυποβαλεῖν,
οἶδασι σαφῶς ὑπό-
κατηγορίᾳ· καίτοι
γραφέα τῶν κεφα-
διορίστως καὶ ἀνα-
καὶ ἀφορισμῷ ἀλύ-
υπέβαλον, ὅντινα
οὶ ἀραῖς καθυπο-
ν αἰωνίοις καὶ ξέ-
ώσκομεν τῆς βασι-

epistolae huic synodicae Constantinopoli missae tantummodo subscribere, eamque confirmare, eidem synodo satis visum est atque ita quaestioni plene satisfacere; quamquam et alia plurima adversus Calvinistas haec ipsa synodus decertavit. Cyrillum porro neque Constantinopolitana synodus in sua epistola synodica, neque ea, quae Giasii celebrata est, anathemate perculere: non eo quidem, ut illi parcerent (neque enim ii erant divini homines isti, qui vel personas acciperent, Deoque vel homines vel quidquam aliud anteferrent), sed quoniam cum Calvinistis consentire nunquam apud Orientales ille visus est neque vel minimum ab orientalis ecclesiae (uti supra monstratum est) professione dissidere. In quem igitur cadere hujusmodi accusationem non aperte cognoverant, anathema dicere aequum minime duxerunt [1]): quamvis et anathemati et aeternae excommunicationi eum indiscriminatim subjecerint, qui capita conscripsit: quem et nos sempiternis quoque imprecationibus subjicimus et a regno coelorum esse alienum agnoscimus.

...κόγραφαι. 2) B. ἠγονί-... margine corrigente. 3) ...ι. Amst. ex duobus u-... vocabulum: quasi esset ... interrogativum. Sae-... agebant veteres in en-cliticis; ut paullo post in ἄλλως πως. Semel monuisse videtur satis esse.

1) B. per lapsum: dixerunt.

Ἡ δὲ πρώτη ἐγένετο ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ ἐκ Βεῤῥοίας, Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου, συμπαρόντων ὅσων λογίων καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν· ἀναθεμάτισε δ' αὕτη τὸν Κύριλλον ὀνομαστὶ· οὐχ ὅτι οἶδεν ἐκεῖνον ἤ ποτε ἐγνώρισεν αἱρετικὸν, ἀλλ' ὅτι οἶδεν ἐπιβιώσαντα μὲν αὐτὸν μετὰ τὸν κεφαλαίων τύπον ἐνιαυτοὺς ἓξ καὶ εἰδότα τὰς συγχύσεις, αἵτινες συνέβησαν τοῖς ἐν Πωλωνίᾳ καὶ Ρωσίᾳ εὐσεβέσι, διὰ τὸ πολλοὺς λέγειν Καλουϊνίσαι τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντινουπόλεως τοιαύτην τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐξέδωκεν ὁμολογίαν, μὴ ἐθελῆσαι δὲ κατ' ἐκείνων, τῶν κεφαλαίων φημὶ, συγγράψαι, καιτοὶ παρὰ πολλῶν παροτρυνόμενός τε καὶ παρακαλούμενυς, ὥσπερ προείπομεν ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ. Ὅθεν ἐκ τούτου εἰκάσασα ἐκεῖνον μὴ καθαρεύειν τῆς κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως δολιότητος, μήτε μὴν φροντίσαι περὶ τοῦ ποιμνίου, ὡς ἔδει, ὀνομαστὶ τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλεν, ὃν εἰ καὶ μὴ τοιοῦτον συμβέβηκε γεγονέναι. Τὰς μὲν συνόδους κατ' ἐκείνου ψῆφον ἐξενεγκούσας δικαίαν οὐκ αἰτιώμεθα,

Prior vero synodus celebrata est sub Cyrillo Berrhoeensi, Patriarcha Constantinopolitano, assidentibus ei viris, quotquot erant [1]), tum sapientia cum virtute conspicuis. Haec autem expresso nomine Cyrillum anathematizavit, non quod illum nosset vel aliquando scivisset haereticum, sed quoniam eumdem advertit, etsi annos sex post editionem capitum superstitem ac earum, quae apud Poloniae ac Russiae fideles ortae sunt, turbarum probe conscium (quippe post editam ab Constantinopolitano Patriarcha illam orientalis ecclesiae confessionem Calvinistis eam adhaerere multi loquebantur) easdem capita, a multis etsi invitatum imo incitatum, scriptis impugnare renuisse. Hinc quippe a fraude in fidem catholicam illum non vacare atque minus, quam par esset, sui gregis esse sollicitum, merito suspicata, expresso nomine anathemati subjecit, quamquam re ipsa haud talis exstitit [2]). Synodos quidem haudquaquam damnamus, utpote quae justam adversus illum tulerunt sententiam: imo vero beatas praedica-

1) B. *plurimis*. 2) B.: *ut — exstitisset*, quod margo cum sequentibus inepte copulans ita interpretatur: Pro: *Qui si re ipsa non exstitisset*, *justam quidem* adversus illum synodorum sententiam haudquaquam damnamus. Conjunxit etiam textus vulgat. utrumque enunciatum, quod ob μὲν — δὲ partic. non potest ferri. Sed mirifice factum est, quod in interpret. ante *justam* plene intercisum est.

δὲ καὶ μακαρίζο-
κατὰ καιροὺς κα-
ι τῆς εὐσεβοῦς ἀ-
ίας πίστεως, καὶ
λογον ἐχούσας τὴν
ιακρὰν σιωπὴν εἰς
ν ἐπιτιμῆσαι πρὸς
ων σωφρονισμόν.
ὲ εἰ καὶ μὴ ἀνα-
μεν, ἀλλα θρηνοῦ-
ῇ σιωπῇ τοσοῦτον
ἐκκλησίας ἐξήγει-
ἐχθρῶν πόλεμον.
ἀληθῶς αἱρετικὸς
φρων καὶ οὐ με-
, (δέχεται γὰρ ὁ
ὺς ἐπιστρέφοντας
ὸν, ὁποῖοι ἂν ὦ-
' ἔμεινεν αἱρετικὰ
ύων καὶ φρονῶν·
σης ἀντιλογίας τῷ
ναθέματι καὶ ἀφο-
τὰ τῶν συμμύστων
ρετικῶν καθυπο-
.

ιάλαιον ς'.

ιὲν οὖν εὐγνώμοσι
ῦσι τὸ ἀληθὲς ἱκα-
θέντα, μᾶλλον δὲ
ὶ πολλὰ πρὸς τὸ
ίας δόξης ἐστὶν ἡ
ἡ ἐκκλησία, καὶ οὐ-
ινόφροσι συνέθετο
ν οἷς κεκαινοτομή-
ὔτε μὴν ἄλλοις τι-
ἑαυτῆς), οὐδ' ὃν
νται συμμύστην
γονέναι οἶδεν, οἷον
σχυρίζονται. Πρὸς
ον μέντοι ἀφανι-
καθαίρεσιν ἐννοι-
ηθέντων κατὰ τῆς
ι Θεοῦ, τῶν ἱερῶν

mus, ceu quae pro tempore strenue pro fide catholica decertaverint, ac pro longo hujusmodi silentio, seu justam nactae caussam, ita eum exceperint, ut simili ab culpa vel inde ceteros deterrerent. Hunc autem si minus anathematizamus at lugemus, quippe qui tantum adversus ecclesiam gerendi bellum hostibus suo ille silentio ansam praebuerit. Si vero re ipsa fuit ille haereticus Calvinista neque resipuerit (omnes enim Deus recipit, quicunque revertuntur ad se), sed ad usque vitae metam haeretica senserit atque crediderit; hunc sempiterno anathemati et excommunicationi una cum sodalibus suis haereticis unanimi omnium nostrum sententia subjicimus.

Caput VI.

Aequis igitur hominibus juxta ac veri amantibus dicta sufficiunt, quin imo redundant; ut orientalis ecclesiae doctrina, qualis sit, intelligatur, eamque nec Calvinistarum novitatibus vel quibuscunque ab se alienis aliquando consensisse, neque eum, quem ab suis stetisse partibus illi contendunt, talem umquam agnovisse. Attamen ad confutanda atque vel ex cogitationibus hominum delenda prorsus ea, quae contra gloriam Dei adver-

τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν θρησκείας παραυλίων, καὶ ὡς εἰπεῖν, πρὸς παντελῆ ἀποποίησιν τῶν ἐν τοῖς θρυλλουμένοις κεφαλαίοις βλασφημιῶν δεῖν ἐφήθημεν ἐκθέσθαι ἐρωτήσεις καὶ κεφάλαιά τινα ἰσάριθμα τοῖς Κυρίλλῳ συγγραφεῖσι καὶ κατὰ διάμετρον ἀντικείμενα, ἐν οἷς ἐκεῖνος (ὡς ὑπετέθη πολλάκις) ἠκόνισε [1]) γλῶτταν κατὰ Θεοῦ, ὥστε δύνασθαι ταῦτα καλεῖσθαι ἔλεγχον καὶ διόρθωσιν τῶν λεγομένων Κυρίλλου κεφαλαίων. Φυλάττεται δέ πως ἡ τάξις ἐκείνων κἀν [2]) τοῖς παρ' ἡμῶν ἐκθησομένοις, ἵν' ἔχῃ ἕκαστος τῶν πιστῶν συγκρίνειν καὶ παραβάλλειν ἀμφότερα, καὶ γινώσκειν ῥᾳδίως τὴν εὐσέβειαν μὲν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, τὸ ψεῦδος δὲ τῶν αἱρετικῶν. Ἔστι δ' ὅπου τῆς χρείας ἀπαιτούσης ἢ ἀφαιρήσομεν ἢ προστεθησόμεθα ἕτερά τινα πρὸς ἀκριβῆ τοῦ προβλήματος γνῶσιν συντείνοντα. Χρησόμεθα δὲ καὶ λέξεσι καὶ ὅλαις ἐννοίαις καὶ περιόδοις κειμέναις ἐκεῖσε, ἵνα μὴ δόξωμεν ταῖς λέξεσι καὶ εὐσεβέσιν ἐννοίαις μάχεσθαι, ἀλλὰ μὴ ταῖς καινοτομίαις καὶ ἀσεβέσι δόγμασι. [3])

sum sacra orthodoxae professionis nostrae primordia conficta sunt nec non et ad plenam earum, quae in decantatis hisce capitibus respersae sunt, blasphemiarum reversionem [1]), nobis visum est Cyrilli capitibus, in quibus suam ille (uti passim jam supposuimus) adversus Deum acuit linguam, responsiones et capita totidem e diametro illis opposita statuere, praedictorum Cyrilli capitum confutationem juxta ac emendationem merito censenda. Porro qui in illis, idem ordo servabitur et in nostris; eo quippe ut haec ad illa conferre, de utrisque sententiam ferre, ac tum demum Orientalis ecclesiae pietatem haereticorumque possit quisque fidelis mendacium agnoscere. Nonnulla vero ad quaestionis intelligentiam facientia pro rei necessitate adjiciemus, nonnulla reticebimus. Denique ipsis, quibus usus est ille, verbis integris, sententiis ac periodis utemur et nos, ne forte verba piasque sententias magis quam novitates et impia dogmata videamur oppugnare.

1) Par. ob enunciandi aliam rationem scripsit ἠκόνησε. Non vero arbitror, tale verbum potuisse ab ἀκόνη, quae cotis est, fieri, sed ἀκονίζω, ut docent alia exempla. Apud veteres hoc verbum non legitur, sed ἀκονᾶν. 2) Editt. suo more scribunt κἂν, quod esset pro καὶ ἂν. Hic vero latet praep. ἐν. 3) B. πράγμασι; illud vero significantius. Desunt haec ultima ut alia quaedam h. c. in Amst.

1) B. retusionem.

εος ἐλέῳ Θεοῦ Πα-
Ἱεροσολυμῶν τοῖς
ιαὶ πυνθανομένοις
πίστεως καὶ θρη-
ν Γραικῶν ἤτοι τῆς
ῆς ἐκκλησίας, πῶς
περὶ τῆς ὀρθοδό-
ως φρονεῖ, ἐν ὀνό-
ῶς τῶν ὑποκειμέ-
ιαθ' ἡμᾶς [1]) ἀπο-
ρόνῳ Χριστιανῶν
καὶ τῶν ἐπιδη-
τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ καὶ
όλει Ἱερουσαλὴμ [2])
ν προσκυνητῶν
ι ἐν τοῖς περὶ πί-
ιαθολικὴ ἐκκλησία
ἐκδίδωσι σύντομον
ν ταύτην εἰς μαρ-
οὸς τε Θεοῦ πρὸς
πων εἰλικρινεῖ συ-
οὐδεμιᾶς [3]) ἄνευ
σεως.

Ὅρος ά.

ύομεν εἰς ἕνα Θεὸν
ταντοκράτορα καὶ
πατέρα, υἱὸν καὶ
ῦμα, πατέρα ἀγέν-
ὸν γεννητὸν ἐκ τοῦ
ρὸ αἰώνων, ὁμοού-
ῷ· πνεῦμα ἅγιον
ατρὸς ἐκπορευόμε-
οὶ καὶ υἱῷ ὁμοού-
ύτας τὰς τρεῖς ὑπο-
ν μιᾷ οὐσίᾳ παναγ-
άδα προσαγορεύο-

Dositheus, miseratione divina Patriarcha Hierosolymitanus, his, qui audire avent, quaenam sit Graecorum sive Orientalis ecclesiae fides ac professio, quaeve circa fidem orthodoxam sententia, nomine Christianorum omnium ad thronum nostrum apostolicum pertinentium nec non et peregrinorum fidelium in hanc sanctam et magnam [1]) urbem Hierosolymam pietatis ergo convenientium (quibuscum circa res fidei Orientalis ecclesia per omnia consentit) compendiosam hancce confessionem in testimonium coram Deo et hominibus ex sincera conscientia atque omni simulatione procul conscribit.

Decretum I.

Credimus in unum Deum verum, omnipotentem et immensum [2]), Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, Patrem ingenitum, Filium ex Patre ante saecula genitum, ei consubstantialem [3]), Spiritum Sanctum ex Patre procedentem, Patri Filioque consubstantialem. Itaque tres una in essentia [4]) personas sanctissimam Trinitatem appel-

---

...st, cur marg. Par. A. et ...nem respuamus, quum ... ἡμῶν nec sententiae ...: facile adject. circum... serviat. 2) Bibl. Ἱερο... 3) In unum vocabulum ...n editt. οὐδὲ μιᾶς. Cy...s verba Dositheus se presse sequi velle affirmat, scripsit p. 24. οὐδεμιᾶς. Paullo ante scripsi ut supra et in Bibl. exstat συνάδει. In Paris. est συνᾴδει.

1) B. amplissimam, sanctitatis virtute omissa. 2) B. invisibilem. 3) B. omisit. 4) B. substantia

μεν ὑπὸ πάσης κτίσεως ἀεὶ εὐλογουμένην, δοξαζομένην καὶ προσκυνουμένην.

Ὅρος β'.

Πιστεύομεν τὴν θείαν καὶ ἱερὰν γραφὴν εἶναι θεοδίδακτον, καὶ διὰ τοῦτο ταύτῃ ἀδιστάκτως πιστεύειν ὀφείλομεν, οὐκ ἄλλως μέντοι ἀλλ' ἢ ὡς ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ταύτην ἡρμήνευσε καὶ παρέδωκεν. Πᾶσα γὰρ αἱρετικῶν βδελυρία δέχεται μὲν τὴν θείαν γραφήν, παρεξηγεῖται [1]) δ' αὐτὴν μεταφοραῖς καὶ ὁμωνυμίαις καὶ σοφίσμασι σοφίας ἀνθρωπίνης χρωμένη, συγχέουσα τὰ ἀσύγχυτα καὶ παίζουσα ἐν οὐ παικτικοῖς. Ἄλλως γὰρ ἄν, ἄλλου ἄλλην ὁσημέραι περὶ αὐτῆς γνώμην ἐσχηκότος, οὐκ ἂν εἴη ἡ καθολικὴ ἐκκλησία Χριστοῦ χάριτι ἕως τῆς σήμερον ἐκκλησία, μίαν γνώμην ἔχουσα περὶ πίστεως καὶ ἀεὶ ὡσαύτως καὶ ἀπαρασαλεύτως πιστεύουσα ἀλλ' ἐσχίσθη ἂν εἰς μύρια, καὶ αἱρέσεσιν ὑπέκειτο, καὶ μηδ' ἦν ἡ ἐκκλησία ἁγία στύλη καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, ἄσπιλός [2]) τε καὶ ῥυτίδος χωρίς, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία πονηρευομένων, ὡς φαίνεται γεγονυῖα ἀναμφιβόλως ἡ τῶν αἱρετικῶν καὶ μάλιστα τὴν ἀπο Καλουΐνου, οἳ οὐκ αἰσχύνονται παρὰ τῆς ἐκκλησίας μανθάνειν, ἔπειτα

1) B. περ. 2) B. ἀσπιλός.

lamus, quae ab omni creatura continuo benedicitur, glorificatur et adoratur.

Decretum II.

Credimus sacram Scripturam a Deo traditam, eique propterea, non quidem, ut lubuerit, sed secundum ecclesiae catholicae traditionem et interpretationem adhibendam esse fidem omni dubitatione majorem. Hanc quidem universa recipit haereticorum colluvies, at sub metaphoris et aequivocationibus, nec non et humanae sapientiae sophismatis perperam interpretantur; quae sunt distincta, confundunt, atque in rebus ab omni joco alienis nugantur. Quippe si alteri atque alteri diebus singulis novus probaretur scripturae sensus: eadem ipsa per gratiam Christi hactenus catholica non perstitisset ecclesia, unam eamdemque retinens de fide sententiam, illique semper eodem modo et inconcusse adhaerens; sed in infinitas foret factiones conscissa ac variis haereticorum sectis divisa: nec esset veritatis columna et firmamentum sancta ecclesia, immaculataque ac sine ruga [1]), sed congregatio improborum, cujusmodi esse manifestum est conventum haereticorum ac potissimum Calvinistarum, quos quidem non pudet ab

1) 1 Tim. III. 15. Eph. V. 27.

πονηρῶς ἀποκρού-
'Ѳεν καὶ τὴν τῆς κα-
ἐκκλησίας μαρτυ-
ὶχ ἧττον τῆς ἣν κέ-
ῆ Ѳεία γραφὴ εἶναι
μεν. Ἑνὸς γὰρ καὶ
τοῦ ἁγίου πνεύμα-
ις ἀμφοτέρων δημι-
, ἴσόν ἐστι πάντως
ς γραφῆς καὶ ὑπὸ
ολικῆς ἐκκλησίας δι-
ται. Ἔπειτα ἄνθρω-
ὅντινα οὖν λαλοῦν-
ἑαυτοῦ ἐνδέχεται
σαι καὶ ἀπατῆσαι
τηθῆναι· τὴν δὲ κα-
ἐκκλησίαν ὡς μηδέ-
λήσασαν ἢ λαλοῦ-
ἑαυτῆς ἀλλ' ἐκ τοῦ
τος τοῦ Θεοῦ, ὃ καὶ
λον ἀδιαλείπτως
εἰς τὸν αἰῶνα, ἀδύ-
τάντη ἁμαρτῆσαι ἢ
πατῆσαι καὶ ἀπατη-
ἀλλ' ἔστιν ὡσαύτως
γραφῇ ἀδιάπτωτος
ναον κῦρος ἔχουσα.

Ὅρος γ'.

τεύομεν τὸν ἄκρως
Θεὸν ἐξ ἀϊδίου οὓς
το εἰς δόξαν προορί-
ς δ' αὖ ἀπεδοκίμα-
κατάκρισιν παρα-
ι· οὐχ ὅτι δὲ τού-
ιτως ἠβουλήθη δι-
ι, τούτους δ' ἀναι-
ραχωρῆσαι καὶ κα-
ι, Ἀνοίκειον γὰρ
ῷ πατρὶ τῶν ὅλων
ροσωποληΐπτῃ καὶ
πάντας ἀνθρώπους

ecclesia discere, ac deinde ipsam flagitiose repudiare [1]). Quamobrem non minorem esse ecclesiae catholicae auctoritatem credimus, quam sacrae scripturae. Enimvero utriusque auctor quum sit Spiritus sanctus, perinde est, catholicam ecclesiam audieris ac sacram scripturam. Deinde, loquentem a se ipso hominem, quisquis ille sit, contingit errare et falli, quin et fallere: catholicam vero ecclesiam, utpote a se ipsa nunquam; sed Spiritus sancti, cujus magisterio ad usque saeculi consummationem absque intermissione eruditur, illustratione aut locutam aut loquentem errare nequaquam contingere potest, aut omnino fallere ac falli; sed perpetuam habet perinde ac sacra scriptura [2]) firmitatem et auctoritatem.

Decretum III.

Credimus Deum Optimum ab aeterno, quos elegit, praedestinasse ad gloriam: quos vero reprobavit, damnationi deputasse: at non sic, ut illos justificare, hos autem sine caussa reprobare voluerit atque damnare. Hoc enim a Deo communi omnium patre prorsus alienum, qui quidem personarum nescit acceptionem, sed vult omnes homines salvos fieri

,: quibus deinceps enitantur eam expugnare. 2) B.: cum ptura.

σωϑῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληϑείας ἐλϑεῖν, Θεῷ· ἀλλ' ὅτι τούτους μὲν προεῖδεν καλῶς τῷ αὐτεξουσίῳ χρησομένους, τούτους δὲ κακῶς, προορίσαι ἢ κατακρῖναι. Ἐννοοῦμεν δὲ τὴν χρῆσιν τοῦ αὐτεξουσίου οὕτως, ὥστε τῆς ϑείας καὶ φωτιστικῆς χάριτος, ἣν καὶ προκαταρκτικὴν [1]) προσαγορεύομεν, οἷον φῶς τοῖς ἐν σκότει παρὰ τῆς ϑείας ἀγαϑότητος πᾶσι χορηγουμένης τοῖς βουλομένοις ὑπεῖξαι ταύτῃ, καὶ γὰρ οὐ τοὺς μὴ ϑέλοντας ἀλλὰ τοὺς ϑέλοντας ὠφελεῖ — καὶ συγκατατεϑῆναι, ἐν οἷς ἐκείνη ἐντέλλεται, πρὸς σωτηρίαν οὖσιν ἀναγκαιοτάτοις, δωρεῖσϑαι ἑπομένως καὶ ἰδικὴν χάριν, ἥτις συνεργοῦσα καὶ ἐνδυναμοῦσα καὶ ἐμμόνους πρὸς τὴν τοῦ ϑεοῦ ἀγάπην, ταὐτὸν εἰπεῖν, πρὸς ἃ ϑεὸς ϑέλει ἡμᾶς ἐργάζεσϑαι ἀγαϑὰ, ἃ καὶ ἡ προκαταρκτικὴ χάρις προσενετείλατο, ἀποτελοῦσα, δικαιοῖ καὶ προωρισμένους ποιεῖ. Τοῖς δὲ μὴ ϑέλουσιν ὑπακοῦσαι καὶ συγκατατεϑῆναι τῇ χάριτι, καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ἃ ϑεὸς βούλεται ἡμᾶς ἐργάζεσϑαι τηροῦσι καὶ ἐν τοῖς τοῦ σατανᾶ ἐπιτηδεύμασι τὴν ἣν παρὰ ϑεοῦ εἰ-

et ad agnitionem veritatis venire [1]). Sed illos quidem praedestinavit, quos arbitrio suo bene usuros praescivit: quos vero male, damnavit. Hunc porro liberi arbitrii usum ita intelligimus, ut divina quidem illuminatrix gratia, quam et praevenientem appellamus, ceu lumen in tenebris ab divina bonitate omnibus impendatur; ac postmodum iis, qui obtemperare illi, atque ad ea, quae tamquam saluti pernecessaria haec ipsa praecipit, cooperari voluerint, — neque enim non volentibus utilis est, sed solum volentibus — peculiaris gratia subministretur, quae cooperando nobis viresque praebendo atque ad Dei amorem, id est ad ea, quae vult Deus et praeveniens gratia monuit, bona facienda perseverantiam [2]) impertiendo, justos nos facit et praedestinatos; iis vero, qui gratiae consentire et cooperari noluerint ac proinde, quae a nobis exigit Deus, praetermiserint, suoque arbitrio, quod, ut bonum vo-

1) Inferior est B. lectio προκαϑαρκτ. Non enim descendit vox a καϑαίρω, quasi gratia divina humanos animos ante purgaret; — id enim esset nimium — sed ab ἄρχω. ita ut sit, quem dogmatici dixerunt, *praeveniens*, *ante praeparans* animos gratia. Id enim sibi vult veterum προκαταρκτικὴ. Paullo post recte scriptum video. In Amst. cuncta desunt praeter primam sententiam.

1) 1 Tim. II. 4. 2) B. *constantiam*.

ιν αὐτεξουσιότητα εἰς
ἀζεσθαι ἑκουσίως [1])
θὸν, καταχρωμένοις,
αι τὴν παραχώρησιν
ιον κατάκρισιν.

δὲ λέγειν παμμιάρους
ιοὺς - ὡς κεῖται ἐν τῷ
κεφαλαίῳ - τὸν θεὸν
ζειν ἢ κατακρίνειν
ῶς εἰς τὰ ἔργα ἀποβλέ-
τῶν προοριζομένων
κρινομένων, βέβηλον
όσιον οἶδαμεν. Ἐμά-
ὰρ ἂν οὕτως ἡ γρα-
ὸς ἑαυτὴν, διὰ τῶν
τῷ πιστῷ διδάσκου-
ν σωτηρίαν καὶ τὸν
όνον αἴτιον ὑποθεμέ-
τὰ μόνην τὴν φωτι-
χάριν, ἣν μὴ προη-
ένων ἔργων παρέχει,
τῷ ἀνθρώπῳ τὴν τῶν
πραγμάτων ἀλήθει-
ι διδάξαι, ὅπως οὐ-
ίνῃ συγκατατεθῇ εἰ
το, καὶ ποιήσει τὸ ἀ-
καὶ εὐάρεστον, καὶ
ωτηρίας τυχεῖν. Οὐκ
ι τὸ θέλειν, ἢ μὴν [2])
ὑπακοῦσαι ἢ μὴ ὑπα-
ι αὐτῷ.

ὰ καὶ τὸ τὴν θείαν
ν αἰτίαν εἶναι τῶν
οινομένων οὕτως ἀ-
ιαὶ ἀναιτίως, ποίαν

luntarie facerent, a Deo acceperunt, ad gerendum satanae morem abusi sunt in reprobationem cedit et aeternam damnationem.

Quod vero scelestissimi ajunt haeretici, ut eodem capite habetur, Deum nullo prorsus respectu ad praedestinatorum reproborumve opera illos praedestinare, hos damnare, abominandum ducimus et sacrilegum. Secum enim ita scriptura pugnaret, utpote quae fideli salutem ex operibus statuit, deumque solum auctorem supponit per solam [1]) illuminatricem gratiam, quam quidem nullis praecedentibus operibus exhibet rerum divinarum homini veritatem ostendere, eumque, qui adsentiatur illi, si voluerit, atque ad opera bona deoque accepta, quibus salutem assequatur, incumbat, edocere. Non aufert illi velle: aut velle obedire, aut non obedire.

Sed et hominum ita simpliciter ac sine caussa damnatorum auctorem statuere divinam voluntatem, insania

ἑκουσίως. 2) Ad marg.
ınio: legendum videtur μή,
·t. tautologiam intolerabi-
infert, quum inobedien-
ɔ bis deinceps esset elata.
a τὸ θέλειν quid sit, recte
ur. *aut velle obedire aut*
ertium non est in volun-
luapropter correxi vers.
ı docet, quam Paris. ed.
falso intellexerit. Ita se habuit: *velle aut non velle obedire, vel non obedire.* Liberius sed ad locum aptius vers. Bibl.: *non autem voluntatem, i. e. qua obedire velit aut renuat et libertatem adimendo.*

1) B. *suam.*

οὐκ ἐπιφέρει κατὰ τοῦ Θεοῦ συκοφαντίαν; καὶ ποίαν εἰς τὸ ὕψος οὐ λαλεῖ ἀδικίαν καὶ βλασφημίαν; Ἀπείραστον [1]) μὲν γὰρ κακῶν τὸ Θεῖον καὶ πάντων ἐξ ἴσου ἐθέλοντα [2]) σωτηρίαν, ὡς μὴ ἐχούσης χώραν τῆς προσωποληψίας παρ' αὐτῷ οἴδαμεν, καὶ [3]) τοῖς βεβήλοις γενομένοις σκεύεσι διὰ μοχθηρὰν αὐτῶν προαίρεσιν καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, ὡς δίκαιον, παραχωρεῖν τὴν κατάκρισιν ὁμολογοῦμεν. Κολάσεως δ' αἰωνίου, ὠμότητός τε καὶ ἀσπλαγχνίας καὶ μισανθρωπίας αἴτιον οὔποτε, οὔποτέ φαμεν τὸν Θεὸν, τὴν χαρὰν γίνεσθαι ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ μετανοοῦντι ἁμαρτωλῷ ἀποφηνάμενον. Μὴ γένοιτο, ἡμᾶς οὕτως ἢ πιστεῦσαι ἢ ἐννοῆσαι, ἕως ἂν ἑαυτῶν ἐσμὲν, ἀναθέματι δὲ αἰωνίῳ καθυποβάλλομεν τοὺς τὰ τοιαῦτα καὶ λέγοντας καὶ φρονοῦντας καὶ χείρους πάντων ἀπίστων γινώσκομεν.

quanta? quae major Deo inseratur calumnia? quanta in supremum Numen injuria? quanta blasphemia? Quippe intentatorem [1]) malorum esse Deum et omnium ex aequo salutem velle, ceu apud quem personarum acceptio nulla est, cognoscimus, et his qui pravis voluntatibus ac secundum impoenitens cor vasa in contumeliam evasere, damnationem juste decerni confitemur. Aeternae autem punitionis, immanitatis, duritiae et inhumanitatis nusquam, nusquam dicimus auctorem esse Deum, super uno peccatore poenitentiam agente esse in coelo gaudium asserentem [2]) Absit a nobis ita credere vel cogitare [3]), quamdiu nostri compotes sumus: imo vero talia dicentes ac sentientes anathemati sempiterno subjicimus et cunctis infidelibus pejores agnoscimus.

---

1) Sic Paris.; Bibl. ἀπείρατον.; illud rectius ex Iac. I. 13. 2) Locus in editt. corruptus. Paris. habet ἐθέλον τὴν quae jam forma sua se damnant. Bibl. praebet ἔθελον τὴν, quae certe verborum structuram turbant, omnibus ex verbo οἴδαμεν pendentibus. Simplicissima sanandi loci ratio visa est, scribere ἐθέλοντα, omisso non adeo necessario articulo, participioque ad adject. antegressum aptissimo. 3) Bibl. textus nec agnoscit post οἴδαμεν comma, quamquam nova et opposita sectio sequitur, nec illud καὶ, quo opus est, ut sibi invicem contraria certe juxta se appareant.

1) Bibl. margo suadet, legendum ita esse: *tentatorem ad mala non esse Deum.* Sed qui haec auguratus est, ferreum latini sermonis aevum ignoravit, cujus auctores, quum adj. *intentatus* a melioribus scriptoribus (Gell. IX. 14.) non contemtum fuisse viderent, ut esset *non tentatus, non expertus,* non veritum est, dicere subst. *intentatorem*, ut exprimerent eum, qui ipse non tentat, non ad peccandum alios pellicit. 2) Luc. XV. 7. 3) B.: ita cogitare, nedum credere.

Ὅρος δ'.

ευόμεν τὸν τρισυπό-
εὸν, τὸν πατέρα [1]),
καὶ τὸ ἅγιον πνεῦ-
ιτὴν εἶναι ὁρατῶν
ων καὶ ἀοράτων·
ατα μὲν τὰς ἀγγε-
υνάμεις, ψυχάς τε
καὶ δαίμονας, —
μὴ τοιούτους τοὺς
ς, ὡς αὐτοὶ προαι-
ᾳ ὕστερον ἐγένοντο,
εποίηκεν — ὁρατὰ
νὸν καὶ τὰ ὑπ' οὐ-
Ὅτι δὲ φύσει ἀγα-
οιητὴς, ἐποίησε κα-
πάντα ὅσα ἐποίη-
ὐδὲ δύναταί ποτε [3])
οιητὴς εἶναι. Εἰ δέ
ν, ταὐτὸν εἰπεῖν, ἁ-
ι, γινόμενον ἐναν-
θείᾳ θελήσει, ἐστὶν
ἀνθρώπῳ ἢ τῷ δαί-
ἁπλῶς γὰρ ἐν τῇ
ικὸν οὐκ οἴδαμεν —
ι τοῦ ἀνθρώπου ἢ
ιόλου εἶναι. Κανὼν
τιν ἀληθὴς καὶ ἀ-
ος, κακοῦ τὸν θεὸν
ς εἶναι δημιουργὸν,
ν ὅλως δικαίῳ λό-
θεοῦ καταψηφίζε-

Ὅρος ε'.

ευόμεν πάντα τὰ ὄν-
ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα
τοῦ Θεοῦ κυβερνᾶ-
ονοίας, τὰ δὲ κακὰ,
προειδέναι μὲν τὸν

Decretum IV.

Credimus Deum in personis trinum, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum visibilium ac invisibilium esse conditorem: invisibilium quidem, quae sunt angelicae virtutes, animae rationales et daemones — quamquam tales Deus daemones [1]) non fecit, quales postea voluntate sua facti sunt —, visibilium autem, quae sunt coelum et ea, quae sub coelo sunt. Quia vero natura bonus est creator, valde bona fecit quaecunque fecit, nec potest opifex esse malorum. Si quod vero malum, videlicet peccatum, quod contra divinam voluntatem sit, in homine vel daemone deprehenditur, — simpliciter enim nullum in natura malum agnoscitur —; hoc vel ab homine est, vel a diabolo. Vera quippe juxta ac firmissima est haec regula, malum nec a Deo usquam fieri, nec absque injuria posse illi ullatenus adscribi.

Decretum V.

Credimus res omnes cum visibiles tum invisibiles Dei Providentia gubernari, Deum vero mala ut praesciat et permittat, eorum tamen,

---

ɛxtus: τὸ πνεῦμα, sed
ine *patrem* adducente.
81. 3) B. πότε.

1) B. *eos.*

Θεὸν καὶ παραχωρεῖν [1]), οὐ μὴν καὶ προνοητὴν εἶναι τούτων, ἐπεὶ μηδὲ ποιητήν. Ἤδη γεγενημένα δὲ ἔσθ᾽ ὅτε ἐπευθύνεσθαι [2]) πρός τι χρήσιμον ὑπὸ τῆς ἄκρας ἀγαθότητος, οὐ ποιούσης μὲν, ἐγκεντριζούσης δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον ὡς οἷόντε ἐκείνοις. Ἐκθειάζειν [3]) δὲ, ἀλλ᾽ οὐκ ἐξετάζειν ὀφείλομεν τὴν θείαν πρόνοιαν ἐν τοῖς ἀπορρήτοις καὶ μηδ᾽ ὅλως ἀποκαλυφθεῖσι κρίμασι. Τὰ μέντοι παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ παραδεδόμενα περὶ αὐτῆς, ὡς συντείνοντα πρὸς ζωὴν αἰώνιον, δεῖν ἡμᾶς εὐγνωμόνως ἀνερευνᾷν καὶ ἑπομένως ταῖς [4]) πρώταις περὶ Θεοῦ ἐννοίαις ἀνενδοιάστως ἐκλαμβάνειν.

qua mala sunt, haudquaquam esse provisorem uti nec opificem. Quae vero jam patrata sunt, ab summa bonitate in finem utilem quandoque ordinari [1]), non illa faciendo, sed pro modo uniuscujusque ad aliquid melius dirigendo. Haec porro divinae decreta providentiae ejusdemque incomprehensibilia adorare judicia [2]) debemus, non investigare. Quamquam et ea, quae apud sacram scripturam nobis de illa tradita sunt, ceu ad vitam aeternam conducentia, bona mente perscrutari illaque proinde juxta praestantissimas de deo notiones [3]) absque haesitatione interpretari debemus.

Ὅρος ϛ'.

Πιστεύομεν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον κτισθέντα παρὰ Θεοῦ ἐν παραδείσῳ πεπτωκέναι, ὅτε καὶ παριδὼν τὴν θείαν ἐντολὴν τῇ τοῦ ὄφεως ἀπατηλῇ συμβουλῇ ἐπειθάρχησε· κἀντεῦθεν ἀναβλύσαι τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν τῇ διαδοχῇ, ὥστε μηδένα κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι, ὃς τὸ φορτίον οὐκ ἐπι-

Decretum VI.

Credimus primum hominem a Deo creatum in paradiso recidisse, quum neglecto divino praecepto serpentis fraudulento obtemperavit consilio; indeque originale peccatum ceu haereditarium profluxisse: quatenus carnali propagatione hunc in mundum nemo prodeat, quin hujus et pon-

1) B. male προχωρεῖν, quod nunquam pro activo verbo apud Graecos fuit. Est enim *successum habere* Herod. VIII. 108. *commodum esse alicui* Xen. Anab. I. 9. 8. 2) Non illa melior est hoc loco B. lectio: ὑπευδ. quod nec legitur usquam nec ab adj. ὑπεύθυνος formatum tolerabilem praeberet significatum. 3) B. ἐκθιάζειν de quo idem sentiendum. Habet certe margo B. rectam verbi formam. 4) A. τοῖς.

1) B. non nihil — utilitatis efficit, quae quidem ipsa non facit, sed veluti surculum ad melius quidpiam illis inserit. 2) Rom. XI. 33. 3) B. *commentationes*.

το καὶ τοὺς καρ-
ῆς οὐκ αἰσθάνεται
αἰῶνι. Καρποὺς
καὶ φορτίον οὐ
τίαν, οἷον ἀσέβει-
ημίαν, φόνον, παι-
ν, μοιχείαν, πορ-
θος, καὶ εἴ τι ἕτε-
μοχθηρᾶς προαί-
αντίον τῇ θείᾳ θε-
εται, οὐχ ὑπὸ φύ-
λλοὶ γὰρ τῶν τε
ων καὶ προφητῶν
ι μυρίοι ὅσοι τῶν
ᾶ καὶ τῇ ἀληθείᾳ,
ς πρόδρομος καὶ
ρετον λόγον ἡ τοῦ
ου μητὴρ καὶ ἀει
Μαρία τῶν τοι-
ὶ τῶν ὁμοίων τού-
μμελημάτων οὐκ
ιαν· ἀλλ' ἅπερ ὡς
ῳ ἀνθρώπῳ διὰ
ίβασιν δέδωκεν ἡ
οσύνη, οἷον ἱδρῶ-
όνων, θλίψεις, σω-
ἰσθενείας, ὠδῖνας
ν καὶ τέως τὸ ζῆν
ροικίᾳ ἐπιπόνως,
ταῖον τὸν σωματι-
τον.

Ὅρος ζ'.

ὔομεν τὸν υἱὸν τοῦ
οῦν Χριστὸν κένω-
ρῆναι, τοῦτ' ἔστιν,
ίᾳ ὑποστάσει τὴν
ην σάρκα προσει-
ἐκ πνεύματος ἁ-
τῇ γαστρὶ τῆς ἀει-
Μαρίας συλλη-
αὶ ἐνανθρωπήσαν-

dus [1]) secum afferat, et fructus in hoc saeculo persentiat. Hos porro fructus, hoc pondus nequaquam peccatum intelligimus, videlicet impietatem, blasphemiam, homicidium, sodomiam, adulterium, fornicationem, simultates, et si quid aliud divinae contrarium voluntati ab voluntate prava, non autem a natura, committitur: quum et Patriarchae et Prophetae non pauci aliique innumeri non modo sub legis umbra sed etiam sub veritate gratiae, uti divinus praecursor atque imprimis Verbi divini mater ac semper virgo Maria nullum istorum aut hujusmodi experti sint peccatorum [2]); at ea dumtaxat, quae divina justitia homini ceu poenam inflixit, nimirum sudores laborum, aerumnas, corporis infirmitates, dolores in partu, denique vitam in hac peregrinatione laboriosam, et quod cumulus est omnium, mortem corporalem.

Decretum VII.

Credimus Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum exinanivisse semet ipsum, id est, humanam carnem in propriam assumsisse personam, Mariae semper virginis in utero de Spiritu

---

us. 2) B. nec ullam experti sint ad ista aut hujusmodi
lationem.

Θεὸν καὶ παραχωρεῖν [1]), οὐ μὴν καὶ προνοητὴν εἶναι τούτων, ἐπεὶ μηδὲ ποιητήν. Ἤδη γεγενημένα δὲ ἐσθ' ὅτε ἐπευθύνεσθαι [2]) πρός τι χρήσιμον ὑπὸ τῆς ἄκρας ἀγαθότητος, οὐ ποιούσης μὲν, ἐγκεντριζούσης δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον ὡς οἷόντε ἐκείνοις. Ἐκθειάζειν [3]) δὲ, ἀλλ' οὐκ ἐξετάζειν ὀφείλομεν τὴν θείαν πρόνοιαν ἐν τοῖς ἀποῤῥήτοις καὶ μηδ' ὅλως ἀποκαλυφθεῖσι κρίμασι. Τὰ μέντοι παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ παραδεδόμενα περὶ αὐτῆς, ὡς συντείνοντα πρὸς ζωὴν αἰώνιον, δεῖν ἡμᾶς εὐγνωμόνως ἀνερευνᾷν καὶ ἑπομένως ταῖς [4]) πρώταις περὶ Θεοῦ ἐννοίαις ἀνενδοιάστως ἐκλαμβάνειν.

Ὅρος ϛ'.

Πιστεύομεν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον κτισθέντα παρὰ Θεοῦ ἐν παραδείσῳ πεπτωκέναι, ὅτε καὶ παριδὼν τὴν θείαν ἐντολὴν τῇ τοῦ ὄφεως ἀπατηλῇ συμβουλῇ ἐπειθάρχησε· κἀντεῦθεν ἀναβλύσαι τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν τῇ διαδοχῇ, ὥστε μηδένα κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι, ὃς τὸ φορτίον οὐκ ἐπι-

1) B. male προχωρεῖν, quod nunquam pro activo verbo apud Graecos fuit. Est enim *successum habere* Herod. VIII. 108. *commodum esse alicui* Xen. Anab. I. 9. 8. 2) Non illa melior est hoc loco B. lectio: ὑπευδ. quod nec legitur usquam nec ab adj. ὑπεύθυνος formatum tolerabilem praeberet significatum. 3) B. ἐκθιάζειν de quo idem sentiendum. Habet certe margo B. rectam verbi formam. 4) A. τοῖς.

qua mala sunt, haudquaquam esse provisorem ui nec opificem. Quae vero jam patrata sunt, ab summa bonitate in finem utilem quandoque ordinari [1]), non illa faciendo, sed pro modo uniuscujusque ad aliquid melius dirigendo. Haec porro divinae decreta providentiae ejusdemque incomprehensibilia adorare judicia [2]) debemus, non investigare. Quamquam et ea, quae apud sacram scripturam nobis de illa tradita sunt, ceu ad vitam aeternam conducentia, bona mente perscrutari illaque proinde juxta praestantissimas de deo notiones [3]) absque haesitatione interpretari debemus.

Decretum VI.

Credimus primum hominem a Deo creatum in paradiso recidisse, quum neglecto divino praecepto serpentis fraudulento obtemperavit consilio; indeque originale peccatum ceu haereditarium profluxisse: quatenus carnali propagatione hunc in mundum nemo prodeat, quin hujus et pon-

1) B. non nihil — utilitatis effici, quae quidem ipsa non facit, sed veluti surculum ad melius quidpiam illis inserit. 2) Rom. XI. 33. 3) B. *commentationes*.

ῦτο καὶ τοὺς καρ-
:ῆς οὐκ αἰσθάνεται
ν αἰῶνι. Καρποὺς
ν καὶ φορτίον οὐ
οτίαν, οἷον ἀσέβει-
ρημίαν, φόνον, παι-
αν, μοιχείαν, πορ-
[θος, καὶ εἴ τι ἕτε-
μοχθηρᾶς προαί-
ναντίον τῇ θείᾳ θε-
νεται, οὐχ ὑπὸ φύ-
ολλοὶ γὰρ τῶν τε
ρων καὶ προφητῶν
οι μυρίοι ὅσοι τῶν
ιᾷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ,
ος πρόδρομος καὶ
ίρετον λόγον ἡ τοῦ
γου μητὴρ καὶ ἀει
; Μαρία τῶν τοι-
αὶ τῶν ὁμοίων τού-
ημμελημάτων οὐκ
ισαν· ἀλλ' ἅπερ ὡς
τῷ ἀνθρώπῳ διὰ
άβασιν δέδωκεν ἡ
κοσύνη, οἷον ἱδρῶ-
πόνων, θλίψεις, σω-
ἀσθενείας, ὠδῖνας
ειν καὶ τέως τὸ ζῆν
αροικίᾳ ἐπιπόνως,
υταῖον τὸν σωματι-
ατον.

dus [1]) secum afferat, et fructus in hoc saeculo persentiat. Hos porro fructus, hoc pondus nequaquam peccatum intelligimus, videlicet impietatem, blasphemiam, homicidium, sodomiam, adulterium, fornicationem, simultates, et si quid aliud divinae contrarium voluntati ab voluntate prava, non autem a natura, committitur: quum et Patriarchae et Prophetae non pauci aliique innumeri non modo sub legis umbra sed etiam sub veritate gratiae, uti divinus praecursor atque imprimis Verbi divini mater ac semper virgo Maria nullum istorum aut hujusmodi experti sint peccatorum [2]); at ea dumtaxat, quae divina justitia homini ceu poenam inflixit, nimirum sudores laborum, aerumnas, corporis infirmitates, dolores in partu, denique vitam in hac peregrinatione laboriosam, et quod cumulus est omnium, mortem corporalem.

Ὅρος ζ'.

εύομεν τὸν υἱὸν τοῦ
Ἰοῦν Χριστὸν κένω-
ἰτῆναι, τοῦτ' ἔστιν,
ιίᾳ ὑποστάσει τὴν
ίνην σάρκα προσει-
ἐκ πνεύματος ἁ-
τῇ γαστρὶ τῆς ἀει-
υ Μαρίας συλλη-
καὶ ἐνανθρωπήσαν-

Decretum VII.

Credimus Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum exinanivisse semet ipsum, id est, humanam carnem in propriam assumsisse personam, Mariae semper virginis in utero de Spiritu

---

nus. 2) B. nec ullam experti sint ad ista aut hujusmodi ntationem.

τα, γεννηθέντα χωρὶς τοῦ δοῦναι πόνον ἢ ὠδῖνας τῇ ἰδίᾳ κατὰ σάρκα μητρὶ ἢ τὴν παρθενίαν αὐτῆς διασεῖσαι, παθόντα, ταφέντα, ἀναστάντα ἐν δόξῃ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφὰς [1]), ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὃν καὶ προσδοκῶμεν ἐλευσόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Sancto conceptum et natum, absque ullo labore aut dolore a ginitatis ejus laesione passum, sepultum; h die tertia secundum s ras gloriosum recurr in coelum adscendiss dextris Dei Patris c re, atque ad vivos m que judicandos exspe adventurum.

Ὅρος η.

Πιστεύομεν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μόνον μεσίτην γεγονέναι, καὶ δόντα ἑαυτὸν λύτρον περὶ πάντων τὴν καταλλαγὴν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος πεποιηκέναι ἀνάμεσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ αὐτὸν κηδόμενον τῶν ἰδίων εἶναι παράκλητον καὶ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν μέντοι ἐντεύξεσι καὶ αἰτήσεσιν εἶναι πρεσβευτὰς τοὺς ἁγίους φαμὲν καὶ πρὸ πάντων τὴν πανάχραντον μητέρα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τούς τε ἁγίους ἀγγέλους, οὓς καὶ προστατοῦντας ἡμῶν οἴδαμεν, ἀποστόλους, προφήτας, μάρτυρας, ὁσίους καὶ πάντας, οὓς ἐκεῖνος ἐδόξασεν ὡς πιστοὺς αὐτοῦ θεράποντας, οἷς συναριθμοῦμεν καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ὡς περισταμένους τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ καὶ τοὺς ἀρετῇ δια-

Decretum VII

Credimus Dominu strum Jesum Christu lum esse mediatoren que ipsum dedisse p pro omnibus, ac per p um sanguinem Deum et homines fecisse re liationem, quin et soll suorum esse advocatu pro peccatis nostris tiationem. Ad defer vero apud ipsum ora ac petitiones nostras cessores dicimus esse ctos ac prae omnibus maculatam ejusdem divini matrem, nec no sanctos angelos, quos mus nobis esse prae tos [1]), Apostolos, Pr tas, Martyres, Sancto quoscunque ceu fideles vos suos glorificavit, in bus episcopos et sac ces, tanquam Dei altare cumstantes, ceterosque mines justos virtutibus

1) 1 Cor. XV. 3. 4.

1) B: custodiae nostrae - se praepositos.

δικαίους ἄνδρας.
: γὰρ ὑπὲρ ἀλλή-
πολὺ ἰσχύειν τὴν
ῦ δικαίου [1]), καὶ
ἰκούειν τὸν Θεὸν
ν ἤπερ τῶν ἐν ἁ-
ἐγκαλινδουμένων,
ρῶν διδασκόμεθα
Οὐ μόνον δὲ ἔτι
τῇ παροικίᾳ τοὺς
σίτας καὶ πρέσβευ-
πρὸς Θεὸν ὁμο-
, ἀλλὰ καὶ μετὰ
ιάλιστα, ὅτε καὶ
ρων λυθέντων, κα-
οπτεύουσι τὴν ἁ-
δα τὸ ἄπειρον ἐκεί-
τούτων ἐν τῷ νῷ
ἡμέτερα. Ὡς γὰρ
ήτας ἐν τῷ αἰσθη-
σώματι οὐκ ἀμ-
εν εἰδέναι τὰ ἐν
δι' ὧν τὰ μέλλον-
μαδότουν· οὕτω
ἀγγέλους καὶ τοὺς
ως γεγεννημένους
δέναι τὰ ἡμέτερα
ρ τοῦ Θεοῦ φωτὶ
ομεν, ἀλλὰ μᾶλ-
ιοιάστως πιστεύο-
μολογοῦμεν.

mios numeramus. Enimvero orandum esse pro invicem, multumque valere justi deprecationem ac Sanctos a Deo audiri magis quam qui in peccatis volutantur, sacris e paginis didicimus. Non solum autem eos, qui in terris agunt, Sanctos nostros apud Deum oratores et mediatores esse profitemur, sed et post mortem maxime, quando sublatis speculis [1]) sanctissimam Trinitatem clare contemplantur, cujus et infinito in lumine ea quae apud nos geruntur agnoscunt. Quemadmodum enim Prophetas sensibile corpus gestantes ea scivisse, quae in coelo fiunt, non dubitamus, unde et futura vaticinabantur, ita et angelos et aequatos angelis sanctos in infinito Dei lumine videre nostra non modo non ambigimus, at etiam firmiter credimus et confitemur.

Ὅρος Θ'.

ὑομεν μηδένα σώ-
'ευ πίστεως. Κα-
πίστιν τὴν οὖσαν
ὀρθοτάτην ὑπόλη-
Θεοῦ καὶ τῶν θεί-
ἐνεργουμένη διὰ
ης, ταὐτὸν εἰπεῖν,
θείων ἐντολῶν, δι-
ᾶς παρὰ Χριστοῦ

Decretum IX.

Credimus neminem sine fide salvari: fidem autem appellamus certissimam, quae in nobis est, de Deo rebusque divinis persuasionem; quae quidem operans per caritatem, id est, per divinorum mandatorum observationem, justificat nos a-

. 16.

1) B. explicatis aenigmatis.

καὶ ταύτης ἄνευ τῷ Θεῷ εὐαρεστῆσαι ἀδύνατον.

Ὅρος ι.

Πιστεύομεν τὴν λεγομένην, μᾶλλον δὲ τὴν οὖσαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν καὶ πιστεύειν δεδιδάγμεθα, πάντας τοὺς ἐν Χριστῷ πιστοὺς καθόλου περιέχειν, οἵτινες δηλονότι εἰσέτι καὶ νῦν ἐν τῇ παροικίᾳ ὄντες οὐκ ἔφθασαν ἐν τῇ πατρίδι ἀποδημῆσαι. Μηδαμῶς δὲ συγχέομεν τὴν ἐν τῇ παροικίᾳ ταύτην ἐκκλησίαν τῇ ἐν τῇ πατρίδι, διὰ τὸ εἶναι τυχὸν, ὥς φασί τινες τῶν αἱρετικῶν, καὶ τῶν δύο τὰ μέλη πρόβατα τοῦ ἀρχιποιμένος Θεοῦ καὶ καθαγιάζεσθαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου πνεύματος· ἄτοπον γὰρ ἅμα καὶ ἀδύνατον, ἐπειδὴ ἡ μὲν ἔτι πυκτεύει καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ἐστίν, ἡ δὲ τροπαιοφορεῖ καὶ ἐν τῇ πατρίδι ἀποκατέστη, καὶ τὸ βραβεῖον εἴληφεν. Ἥστινος καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπειδὴ θνητὸς ἄνθρωπος καθόλου καὶ ἀΐδιος κεφαλὴ εἶναι οὐ δύνατον, αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἐστι κεφαλὴ καὶ αὐτὸς τοὺς οἴακας ἔχων ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας κυβερνήσει πηδαλιουχεῖ διὰ τῶν ἁγίων πατέρων. Καὶ διὰ τοῦτο ταῖς κατὰ μέρος ἐκκλησίαις, κυρίως οὔσαις ἐκκλησίαις, καὶ ὑπὸ κυρίως

pud[1]) Christum et sine qua nemo potest placere Deo.

Decretum X.

Credimus eam, quae vocatur, seu potius quae vere est sancta catholica et apostolica ecclesia, in quam et credere docti sumus, omnes prorsus in Christo fideles comprehendere, eos videlicet, qui ad patriam nondum pervenere, sed etiamnum peregrinantur in terris. Nequaquam vero hanc, quae in via, cum ea, quae in patria est, ecclesiam confundimus; quod forte, quemadmodum quidam dicunt haeretici, binarum ecclesiarum membra[2]) sint oves principis pastorum Dei, et ab eodem Spiritu Sancto sanctificentur. Id enim absurdum ac impossibile, quum altera quidem adhuc in via militet, altera bravium acceperit et in patria collocata triumphet. Hujus autem catholicae ecclesiae quum universim ac perenniter caput esse mortalis homo non possit, caput est ipse Dominus noster Jesus Christus, et in ejus gubernatione clavum ipse tenens hanc sanctorum patrum ministerio gubernat; ac singulis propterea ecclesiis, quae proprie ecclesiae sunt, atque ejus inter mem-

1) B. per. 2) B.: gregis divini pars utraque.

ὸν συνισταμέναις, ἡγου-
υς καὶ ποιμένας καὶ ὅ-
οὐκ ἐν καταχρήσει ἀλ-
υρίως ἀρχὰς καὶ κεφα-
τοὺς ἐπισκόπους ἔθηκε
νεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς τὸν
σωτηρίας ἡμῶν ἀρχη-
καὶ τελειωτὴν ἀφορῶ-
καὶ εἰς αὐτὸν τὴν ἐνέρ-
τῆς κατὰ τὴν κεφα-
χορηγίας ἀναβιβαζού-
δηλονότι.

πειδὴ δὲ μετὰ τῶν ἀλ-
ἰσεβειῶν ἔδοξε καὶ τοῦ-
ῖς Καλουΐνοις, ὅτι τυ-
αὐτόν ἐστιν ἱερεὺς ἀ-
καὶ ἀρχιερεὺς· καὶ δυ-
μὴ εἶναι ἀρχιερέα [1])
διά τινων ἱερέων τὴν
σίαν κυβερνᾶσθαι, καὶ
ἀρχιερεὺς ἀλλὰ καὶ ἱε-
δύναται χειροτονεῖν
, καὶ πλείονας ἱερεῖς
τονεῖν ἀρχιερέα· καὶ
ς τῆς κακεντρεχίας κοι-
εἶναι μεγαλοῤῥημο-
καὶ τὴν ἀνατολικὴν
σίαν, οὗ ἕνεκα καὶ τὸ
ον κεφάλαιον συγγέ-
ται Κυρίλλῳ, φαμὲν
τερον [2]) κατὰ τὴν ἀ-
ἐπικρατήσασαν γνώ-
ῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ·

τι τὸ τοῦ ἐπισκόπου
ια οὕτως ἐστὶν ἐν τῇ
σίᾳ ἀναγκαῖον, ὥστε
αὐτοῦ μὴ δύνασθαι

bra vere locum obtinent, praepositos ac pastores, qui nequaquam abusive, sed verissime capitum instar illis praesint, episcopos Spiritus sanctus posuit, qui quidem in auctorem et consummatorem nostrae salutis adspiciant, et ad eum hanc, quam pro ratione capitum impendunt, operam referant.

Quod vero ad impietates ceteras addidere Calvinistae, non alium esse episcopi quam simplicis sacerdotis gradum posseque absque episcopis ecclesiam esse et a quibusdum sacerdotibus gubernari, item non ab episcopo dumtaxat, sed etiam ab sacerdote posse sacerdotem ordinari; quin et a pluribus sacerdotibus episcopum; atque ejusdem impietatis participem [1]) esse deblaterant orientalem ecclesiam — qua utique de caussa caput decimum ab Cyrillo conscriptum est — juxta eam, quae a principio in orientali ecclesia obtinuit [2]), sententiam planius dicimus:

Quod ita necessaria est in ecclesia dignitas episcopalis, ut, ea submota, neque

stuli semicolon, quod est Par., totum locum misere ans. Sensus est: *ac fieri ut nullus exsistat episco- per sacerdotes quosdam dirigatur.* 2) B. πλατότ.

1) B. *consciam.* 2) B. male; uti jam iu superioribus probatum est, ab ipsa dicimus esse prorsus alienum.

μήτε ἐκκλησίαν μήτε Χριστιανόν τινα ἢ εἶναι ἢ ὅλως λέγεσθαι. Αὐτὸς γὰρ ὡς ἀποστολικὸς διάδοχος τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἐκείνῳ παρὰ τοῦ κυρίου εἰς τὸ δεσμεῖν τε καὶ λύειν, χειρῶν ἐπιθέσει καὶ ἐπικλήσει τοῦ παναγίου πνεύματος ἀλληλοδιαδόχως λαβών, ζῶσά ἐστι[1]) εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μετέξει πληρεστάτῃ ἐνεργείας τοῦ τελεταρχικοῦ πνεύματος, πηγὴ πάντων τῶν μυστηρίων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, δι' ὧν σωτηρίας ἐπιτυγχάνομεν.

Οὕτω δὲ αὐτοῦ τὸ ἀναγκαῖον ἐννοοῦμεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἀναπνοὴν καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τὸν ἥλιον. Ὅθεν καί τισι κομψῶς πρὸς ἔπαινον τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος εἴρηται· ὅ, τι Θεὸς ἐν τῇ οὐρανίῳ τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησίᾳ, καὶ ἥλιος ἐν τῷ κόσμῳ, τοῦτο ἕκαστος ἀρχιερεὺς ἐν τῇ κατὰ μέρος ἐκκλησίᾳ, ὡς δι' οὗ τὸ ποίμνιον λαμπρύνεται, θάλπει καὶ ναὸς Θεοῦ γίνεται.[2])

Ὅτι δὲ ἀλληλοδιαδόχως τὸ τῆς ἐπισκοπικῆς μέγα μυστήριον καὶ ἀξίωμα δίδοται μέχρις ἡμῶν, φανερόν. Ὁ γὰρ κύριος εἰπὼν εἶναι μεθ' ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα[3]), εἰ καὶ κατ' ἄλλους τρόπους χάριτος καὶ θείων εὐεργετημάτων ἐστὶ μεθ' ἡμῶν, ἀλλ' οὖν κυριωτέρῳ τρόπῳ διὰ

ecclesia neque christianus aliquis esse aut dici possit. Quippe apostolorum successor episcopus impositione manuum et sancti Spiritus invocatione datam sibi a Deo ex successione continua ligandi solvendique potestatem quum acceperit; viva Dei imago est in terris et auctoris sacrorum Spiritus operationis participatione plenissima fons omnium ecclesiae sacramentorum, quibus ad salutem pervenimus.

Porro quam homini respiratio et sol mundo, tam necessarius in ecclesia nobis videtur episcopatus. Unde et ad episcopalis dignitatis encomium pulchre nonnulli dixere, quod Deus in coelesti primogenitorum ecclesia est et sol in mundo, hoc in sua quemlibet ecclesia episcopum esse, utpote qui gregem suum illustret, foveat, et Dei templum efficiat.

Transiisse autem successione continua ad nos usque magnum episcopotus sacramentum et dignitatem, manifestum est. Quum enim dixerit dominus, futurum se nobiscum usque ad consummationem saeculi, ut aliis nobiscum sit gratiae beneficiorumque suorum modis;

1) Par. ζῶσα ἐστι. 2) 2 Cor. VI. 16. 3) Matth. XXVIII. 20.

πισκοπικῆς τελετάρχίας
ιῦται [1]) ἡμᾶς καὶ σύν-
ἡμῖν, καὶ διὰ τῶν ἱε-
μυστηρίων ἑνοῦται ἡ-
ῶν πρωτουργός ἐστι
ελετάρχης διὰ τοῦ πνεύ-
ς ὁ ἐπίσκοπος· καὶ οὐκ
ἱρέσει ὑποπεσεῖν. Καὶ
τοῦτό καὶ Δαμασκηνὸς
ρτῃ ἐπιστολῇ πρὸς Ἀ-
ανοὺς ἔλεγε, τὴν καθό-
ἐκκλησίαν τοῖς ἐπισκό-
γενικῶς ἐπιτετράφθαι,
Κλήμης πρῶτος Ῥωμαί-
πίσκοπος καὶ Εὐόδιος
ντιοχείᾳ καὶ Μάρκος
εξανδρείᾳ Πέτρου διά-
ὁμολογοῦνται. Καὶ
ῦν ἐν τῷ τῆς Κωνσταν-
πόλεως θρόνῳ ὁ θεῖος
έας ἀντ' ἐκείνου καθί-
, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ
ἁγίᾳ πόλει Ἱερουσα-
μὲν κύριος Ἰάκωβον
, μετὰ δὲ Ἰάκωβον ἕτε-
γένετο, καὶ μετ' ἐκεῖ-
τερος ἄχρις ἡμῶν, καὶ
οῦτο Τερτουλλιανὸς ἐν
ὸς Παπιανόν ἐπιστολῇ
ις τοὺς ἐπισκόπους ἀ-
λικοὺς διαδόχους κα-
Τούτων τὴν διαδοχὴν

nullo tamen praestantiori [1]), quam per sacram episcopatus potestatem nobiscum est, in nobis habitat et per sacra mysteria nobis unitur, quorum primus minister est episcopus, imo et per Spiritum sanctum auctor sacrorum constitutus; neque haeresi succumbere nos permittit. Propterea Damascenus quarta ad Africanos epistola dixit, universam ecclesiam fuisse episcopis generaliter [2]) commissam; et Clementem primum Romae episcopum, et Evodium Antiochiae et Marcum Alexandriae Petri successores fuisse, nemo non confitetur. Item et divus Andreas Stachymum [3]) throno Constantinopolitano suum in locum suffecit. Item in hac magna civitate sancta Jerusalem Jacobum ipse dominus constituit, Jacobo deinde alter et huic deinceps alter ad nos usque successit. Unde et Tertullianus epistola ad Papianum [4]) episcopos omnes apostolorum vocat successores. Horum denique successionem

. οἰκοιοῦται, quod nullum cabulum. At contra οἰκει- jam apud priscos est: *si- nilliarem reddere.* Desunt mnia in Amst. jam a ver- ιβιβαζούσας δηλονότι.

1) B. praestantiori tamen modo per etc. 2) B. *absolute.* 3) B. *Stachym.* 4) Talem epistolam ignoro. Sententia vero haud a Tertulliani mente abhorret, et est simile quiddam advers. Marcion. IV. 5.: „*Nam etsi Apocalypsin ejus Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensus in Ioannem stabit auctorem.* Spectat ejus orat. ad Apoc. II. et III. Quare paullo post de ceterarum ecclesiarum generositate dixit.

καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἀξίαν καὶ ἐξουσίαν καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου[1]) μαρτυρεῖ καὶ ἁπλῶς οἱ πατέρες μαρτυροῦσιν, οὓς περιττὸν ἐγκαταλέγειν, καὶ ἡ κοινὴ καὶ ἀρχαιοτάτη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας συνήθεια βεβαιοῖ.

Ὅτι δὲ διαφέρει τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα τοῦ ἁπλῶς ἱερέως, δῆλον. Ὁ γὰρ ἱερεὺς χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ἐπίσκοπος δὲ οὐ χειροτονεῖται ὑπὸ ἱερέως, ἀλλ' ὑπὸ δύο ἢ τριῶν ἀρχιερέων, ὡς ὁ ἀποστολικὸς βούλεται κανών[2]). Καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ δὲ ἀρχιερεὺς οὐκ ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν ἱερέων εἴτ' οὖν πρεσβυτέρων, οὔτ' ἐκλέγεται ὑπὸ πολιτικῶν ἀρχόντων, ἀλλ' ὑπὸ συνόδου τῆς ἀνωτάτω ἐκκλησίας τοῦ κλίματος ἐκείνου, ἐν ᾧ κεῖται ἡ πόλις ἡ δεξομένη τὸν χειροτονηθησόμενον, ἢ τοὐλάχιστον[3]) ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἐν ᾧ δεῖ γίνεσθαι τὸν ἐπίσκοπον. Εἰ δέ ποτε καὶ ἡ πόλις ἐκλέγοι, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς· ἡ γὰρ ἐκλογὴ τῇ συνόδῳ ἀναφέρεται, καὶ εἰ μὲν δόξοι ταύτην κατὰ κανόνας καλῶς ἔχειν, ὁ ἐκ-

et apostolicam dignit juxta ac potestatem I bius quoque Pamphili (mnes prorsus patres, hic recensere superva um esset, contestantu communis ac prima e siae catholicae vel na tis consuetudo confirm

Superiorem vero simplici sacerdotio p ciam dignitatem, vel liquet, quod sacerdote dinet episcopus, non ab sacerdote sed a d tribusve pontificibus apostolorum canones scopus ordinetur. Et s dos quidem eligitur ab scopo; episcopus vero quaquam ab sacerdotibu presbyteris neque etia saeculi principibus qu cunque virtute eximiis tur, sed ab supremae e siae [1]) illius tractus co tu, in quo urbs illa est is, qui ordinandus est, stinatur, vel certe ab provinciae synodo, in opus est episcopum c crari. Sin vero quam et civitas elegerit, at una electum statuit: e ad Synodum defertur ctio, quam si canonica duxerit, impositione ma

1) De ejus nimio in episcopis ennumerandis studio ipse aliqua notavi in libro *de Rufino, Eusebii interprete* conscripto (1838) p. 24. p. 44. p. 126. 2) Can. Apost. I. 3) Sic scripsi e Bibl.; Paris. edit. τοῦ λάχιστον, vitiosissime, paullo melius margo: f. τ' χιστον, quae in unum coa debere, quisque scit.

1) B. illius ecclesiae co quae metropolis est.

ἰς προβάλλεται διὰ ειροθεσίας μὲν τῶν ἐ- πων, τῇ ἐπικλήσει δὲ παναγίου πνεύματος μή, ὃν βούλεται ἡ σύ- , ἐκεῖνος καὶ προβιβά- . Καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς εἰς ν σώζει τὴν, ἣν εἴλη- ξουσίαν καὶ χάριν τῆς σύνης, ὁ ἐπίσκοπος δὲ ἑροις μεταδίδωσι. Καὶ ἤδη λαβὼν τὸ τῆς ἱε- νης ἀξίωμα ὑπὸ τοῦ όπου, βάπτισμα μόνον τὸ ἅγιον καὶ εὐχέλαι- ερουργεῖ τὴν ἀναίμα- θυσίαν καὶ μεταδίδωσι χῷ τὸ πανάγιον σῶμα εἷμα τοῦ κυρίου ἡμῶν ῦ Χριστοῦ, χρίει τοὺς ιζομένους τῷ ἁγίῳ μύ- τεφανοῖ τοὺς κατὰ νό- γαμοῦντας εὐσεβεῖς, αι ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν ὑπὲρ πάσης σωτηρίας ἀληθείας ἐπιγνώσεως ων ἀνθρώπων [1]), ἐξαι- ς δ' ὑπὲρ τῆς τῶν εὐ- ν ζώντων καὶ τεθνεώ- ἀφέσεως καὶ συγχωρή- τῶν ἁμαρτιῶν. Εἰ δὲ δοκιμῇ καὶ ἀρετῇ δια- ι, λαβὼν ἐξουσίαν πα- τοῦ ἐπισκόπου διορθοῖ πρὸς αὐτὸν ἐρχομένους βεῖς, καὶ εἰς τὴν πρὸς ιν τῆς οὐρανίου βασι- ; ὁδὸν ποδηγετεῖ, καὶ ιξ τοῦ ἱεροῦ προχειρί- ι εὐαγγελίου. Ὁ δὲ ἀρ- εὺς καὶ τούτων ἀπάν-

episcoporum et sancti Spiritus invocatione, qui electus est episcopus renuntiatur [1]): sin minus, quemcunque synodus ipsa voluerit, ille praeficitur. Rursum quam sacerdotii potestatem et gratiam sacerdos accepit, in se ipso conservat, episcopus vero ceteris impertitur. Et ille quidem sacerdotali dignitate ab episcopo initiatus tantummodo baptismum extremamque administrat unctionem, incruentum offert sacrificium, et Domini nostri Jesu Christi corpus et sanguinem populo distribuit, sancto unguento baptizatos ungit, fideles legitime nubentes coronat, orat pro infirmis, utque omnes salvi fiant homines et ad veritatis agnitionem perveniant, deprecatur, praecipue vero pro remissione et venia peccatorum [2]) fidelium tam vivorum quam defunctorum. Si vero experientia et virtute praestiterit, facta sibi ab episcopo potestate, venientes ad se fideles emendat, eisque ad coelestis regni possessionem viam ostendit atque sancti evangelii praedicator initiatur. Episcopus autem horum omnium et ipse quidem minister est, utpote

1 Tim. II. 4.

1) B. *ordinatur*. 2) B. vers. omittit Graeca illa ἐξαιρ. — ἁμαρτιῶν.

των διάκονός ἐστιν, ἐπείδηπερ αὐτός ἐστιν, ὡς εἴρηται, πηγὴ τῶν θείων μυστηρίων καὶ χαρισμάτων διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τὸ ἅγιον μύρον μονώτατος ἐπιτελεῖ. Καὶ αἱ χειροτονίαι πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τάξεων καὶ βαθμῶν τούτου εἰσὶν ἴδιαι· καὶ κατὰ πρῶτον καὶ ὑπέρτερον λόγον οὗτος δεσμεῖ καὶ λύει, καὶ Θεῷ ἡ κρίσις εὐαπόδεκτος, ὡς ὁ κύριος εἴρηκε.[1]) Καὶ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον διδάσκει καὶ τῆς εὐσεβοῦς ὑπερμαχεῖ πίστεως καὶ τοὺς παρακούοντας ὡς ἐθνικοὺς καὶ τελώνας τῆς ἐκκλησίας ἀποδιΐστησι, καὶ τοὺς αἱρετικοὺς ἀφορισμῷ καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλει, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ [2]) τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ἐξ ὧν καταφανές ἐστιν, ἀναντιῤῥήτως διαφέρειν τὸν ἐπίσκοπον τοῦ ἁπλῶς ἱερέως καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ δυναμένους πάντας τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ἱερεῖς ἐκκλησίαν Θεοῦ ποιμάναι ἢ ὅλως κυβερνῆσαι.

Ἀλλὰ καλῶς λέγεταί τινι τῶν πατέρων, οὐ ῥᾴδιον, αἱρετικὸν ἄνδρα συνετὸν εὑρεῖν. Καταλιπόντες γὰρ οὗτοι τὴν ἐκκλησίαν, ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ οὐκ ἔμεινεν ἐν αὐτοῖς [3]) σύνεσις οὔτε φῶς ἀλλὰ σκότος καὶ πωρω-

1) Matth. XVI. 19. 2) Scripsi pro αὐτοῦ, quod in editt. est, e Ioann. X. 11. 3) Vulg. ἑαυτοῖς, quae dubito an ferri possit, quum reflexivi vix locus sit.

qui divinorum myst gratiarumque fons [ ] ritum sanct., uti ja mus, exsistat: sed ctum unguentum so conficit et omnium rum et graduum, qu clesia sunt, ordinati ipsum attinent, ac [ ] et sublimiori modo solvit, sententiam e probante Deo, uti e[ ] nus spospondit. Insi crum evangelium an ac pro fide orthod[ ] certat: et audire re ceu ethnicos et publi[ ] ab ecclesia ejicit, hae que excommunicationi themati subjicit, ac [ ] suam pro ovibus [ ] ponit. E quibus ev et invictissime cons[ ] sacerdote simplici d episcopum [1]), quo de nec omnes, qui in sunt, sacerdotes pasc clesiam possunt, nec gubernare.

At enim, ut rec dam patrum ait, h[ ] facile haereticorum piam reperias sap Quum enim ab eccl[ ] defecerint, ab eis [ ] etiam Spiritus absce omnis intelligentiae a[ ] nis expertes facti t[ ]

1) Matth. XVIII. 17. sacerdoti simpliciter praest scopum.

μὴ τοιαῦτα πε-
ὐκ ἂν πρὸς τὰ
ι ἀντιτείναιντο.
) καὶ τὸ τῆς ἐπι-
να ὄντως μυστή-
ς γραφῆς διδα-
πό τε πάσης ἐκ-
ς ἱστορίας καὶ
ἁγίων συγγρα-
καὶ μαρτυρού-
ὑπὸ τῆς καθολι-
ίας ἀεὶ γινόμε-
ὁμολογούμενον.

ρος ια.

μεν μέλη τῆς κα-
λησίας εἶναι πάν-
ους τοὺς πιστοὺς,
οῦ σωτῆρος Χρι-
ῆ ἀμώμητον πί-
ἐκείνου τοῦ Χρι-
τῶν ἀποστόλων
γίων οἰκουμενι-
ων δειχθεῖσαν,
πρεσβεύοντας,
νες ἐξ αὐτῶν ἁ-
ντολίαις ὑπεύθυ-
ἰ γὰρ μὴ ἦν μέ-
λησίας οἱ πιστοὶ
ίαις δὲ συζῶντες,
ὁ τῆς ἐκκλησίας
Νῦν δὲ κρινόμε-
τῆς, εἴς τε μετα-
οκαλούμενοι καὶ
βον τῶν σωτηρί-
ποδηγετούμενοι,
τι ἁμαρτίαις ῥυ-
μόνον δι' αὐτὸ

et coecitate sunt involuti. Id enim ipsis ni contigisset, haudquaquam rebus ita obniterentur apertissimis, cujusmodi profecto magnum episcopatus sacramentum est, quod Scriptura nobis indicit, quod omnium annalium ecclesiasticorum monumenta et sanctorum scripta contestantur, quod denique catholica ecclesia nunquam non credidit et sine intermissione tenuit.

Decretum XI.

Credimus ecclesiae catholicae membra esse omnes ac solos fideles, eos nimirum, qui Salvatoris Christi fidem, ab ipso quidem Christo et ab Apostolis nec non et ab sanctis synodis oecumenicis traditam, firma mente servant illibatam, quamvis eorum aliqui variis peccatis sint obnoxii [1]). Nisi enim essent ecclesiae membra, qui fidem quidem habent, sed in peccatis vivunt, utique non judicarentur ab ecclesia. Nunc autem, quum et ab ecclesia judicentur, et ad poenitentiam incitentur, et in salutarium mandatorum semitam deducantur, etiamsi [2]) peccatis sordo-

post ἐστι delevi. Ex
, quae ab haereticis
imo contemni dicit,
m eligit, episcoporum
ac gratiam, maximis
omprobatam, ac mi-
scripturae loco, qui

fortasse est 1 Tim. III. 16., firmatam.

1) B.: ut omnium forte nonnullos contingeret reos esse peccatorum. 2) B.: et peccatis etiamnum contaminatos ad — dirigit.

τοῦτο, ὅτι οὐ πεπτώκασιν εἰς ἀπόγνωσιν καὶ ὅτι τῆς καθολικῆς καὶ εὐσεβοῦς ἀντέχοντες πίστεως μέλη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἰσὶ καὶ γινώσκονται.

scant, eo solum, quoc sperationem non sui lapsi, sed catholicam ctam fidem retinent, siae catholicae memb et reputantur.

Ὅρος ιβ΄.

Πιστεύομεν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος διδάσκεσθαι τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Αὐτὸ γάρ ἐστιν ὁ ἀληθὴς παράκλητος, ὃν πέμπει παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ Χριστὸς τοῦ διδάσκειν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ σκότος ἀπὸ τῆς τῶν πιστῶν διανοίας ἀποδιώκειν. Ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὅμως διδαχὴ οὐκ ἀμέσως ἀλλὰ διὰ τῶν ἁγίων πατέρων καὶ καθηγεμόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καταγλαΐζει τὴν ἐκκλησίαν. Ὡς γὰρ ἡ πᾶσα γραφή ἐστί τε καὶ λέγεται λόγος τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐχ ὅτι ἀμέσως ὑπ' αὐτοῦ ἐλαλήθη, ἀλλ' ὅτι ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν· οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία διδάσκεται μὲν ὑπὸ τοῦ ζωαρχικοῦ πνεύματος ἀλλὰ διὰ μέσου τῶν ἁγίων πατέρων καὶ διδασκάλων (ὧν κανὼν αἱ οἰκουμενικαὶ καὶ ἅγιαι ὡμολόγηνται σύνοδοι· οὐ γὰρ τοῦτο παύσομαι μυριάκις λέγειν), καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον πεπείσμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀληθὲς καὶ βέβαιον ἀναμφιβόλως εἶναι ὁμολογοῦμεν, τὴν καθολικὴν ἐκ-

Decretum XI

Credimus ab Spiri cto doceri catholicai clesiam. Quippe vere solator ipse est, qu docendum fideles ve expellendasque eorum tibus tenebras Chris Patre mittit. Porro quaquam immediate s sanctos patres et Ec catholicae praeposito clesiam ipsam doctrin cti Spiritus illuminat. (admodum enim verbu cti Spiritus sacra scr est et dicitur, non qu ipso immediate sed per stolos et prophetas enunciata: ita et ab v Spiritu docetur quidem clesia, sed medio sanct patrum doctorumque sterio (quibus sanctae di oecumenicae regul: star exstitere; quod n dixero) ac propterea re [1]) aut aliquatenus d aut aliquando pro ve mendacium eligere cat

1) B.: delinquere — errare.

αν ἀδύνατον ἁμαρτῆ-
) ὅλως πλανηθῆναι ἢ
'ὸ ψεῦδος ἀντὶ τῆς ἀλη-
ἐκλέξαι. Τὸ γὰρ πα-
ν πνεῦμα ἀείποτε [1])
οῦν [2]) διὰ τῶν πιστῶς
νούντων ἁγίων πατέ-
καὶ καθηγεμόνων πά-
ποιασοῦν πλάνης τὴν
σίαν ἀπαλλάττει.

"Ορος ιγ΄.

ιστεύομεν οὐ διὰ πί-
ἁπλῶς μόνης δικαι-
ι τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ
ίστεως καὶ ἐνεργουμέ-
ὰ τῆς ἀγάπης, ταὐτὸν
, διὰ τῆς πίστεως καὶ
'ργων. Τὸ δὲ τὴν πί-
(ειρὸς ἔργον ἀποπλη-
ιν ἀντιλαμβάνεσθαι
' Χριστῷ δικαιοσύνης
οσάπτειν ἡμῖν εἰς σω-
ν, πόῤῥω πάσης εὐσε-
γινώσκομεν. Οὕτω
νοουμένη ἡ πίστις πᾶ-
ραρμοσθείη καὶ οὐκ
ι ὁ μὴ σωζόμενος, ὅ-
ντικρὺ ψεῦδός ἐστι.
ντίον [3]) δὲ μᾶλλον πι-
μεν, ὅτι οὐ [4]) τῆς πί-
ἀναφορικὸν ἀλλὰ τὴν
ἐν ἡμῖν πίστιν διὰ
ργων δικαιοῦν ἡμᾶς
Χριστοῦ. Ἐννοοῦμεν
ἔργα οὐ μάρτυρας
μετέραν κλῆσιν ἐπι-
οῦντας, ἀλλὰ καρποὺς
αυτοὺς ὄντας, δι' ὧν

cam Ecclesiam non posse nedum censemus, at etiam id ipsum ceu verum ac certissimum constanter profitemur. Etenim per sanctos patres ac praepositos fideliter administrantes jugiter operans Spiritus sanctus omnem quemcunque ab Ecclesia removet errorem.

Decretum XIII.

Credimus non sola fide simpliciter, sed ea, quae per caritatem operatur, id est, fide atque operibus hominem justificari. Quod vero fides quasi manus adimplens [1]) munus justitiam, quae in Christo est, apprehendat, nobisque applicet ad salutem [2]); ab omni pietate longissime esse censemus. Enimvero sic intellecta fides omnibus conveniret [3]), unde et ad salutem nemo non perveniret; quod aperte falsum est. Imo contrarium credimus, scilicet non fidei correlativum [4]) sed ipsam, quae in nobis est, fidem per opera Christi munere nos justificare. Porro certitudinis vocationis nostrae argumenta esse hujusmodi opera nequaquam intelligimus, sed fructus ex se ipsis, per quos

unum copulavi vocabulum, -teres non lectum. Paris. ε. Bibl. rectius. 2) B. 3) B. τοὐναντίον. P. τ' ον. 4) B. οὔτω, quod tolanitatem omisso artic. absque dubio necessario. Attende hoc loco ἀνακολουθίαν.

1) B. instar manus. 2) B. pro adeptione salutis. 3) B. omnium esset. 4) B. non vero istam qualemcunque fidei relationem.

ἡ πίστις λαμβάνει τὸ ἔμπρακτον καὶ καθ' ἑαυτὰ ἄξια διὰ τὰς θείας ἐπαγγελίας [1]) τοῦ κομίσασθαι ἕκαστον τῶν πιστῶν τὰ διὰ τοῦ σώματος αὐτῷ πεπραγμένα, εἴτ' ἀγαθὸν εἴτε κακὸν δηλονότι.

Ὅρος ιδ'.

Πιστεύομεν τὸν ἄνθρωπον κατολισθήσαντα τῇ παραβάσει παρασυμβληθῆναι καὶ ὁμοιωθῆναι τοῖς κτήνεσι, τοῦτ' ἔστιν, ἀμαυρωθῆναι καὶ τῆς τελειότητος καὶ ἀπαθείας ἐκπεσεῖν, οὐ μὴν καὶ τῆς ἧς ἔτυχε παρὰ τοῦ ἄκρως ἀγαθοῦ Θεοῦ φύσεως καὶ ἐνεργείας ἐξεστηκέναι. Οὕτω γὰρ οὐκ ἂν ἦν λογικὸς καὶ ἑπομένως οὐδ' ἄνθρωπος· ἀλλ' ἔχειν τὴν φύσιν αὐτὴν, ἣ ἔκτισται καὶ τὴν τῆς φύσεως ἐνέργειαν, ἥτις ἐστὶ τὸ αὐτεξούσιον, ζῶσαν καὶ ἐνεργόν· ὥστε κατὰ φύσιν δύνασθαι αἱρεῖσθαι μὲν καὶ ἐργάζεσθαι τὸ καλὸν, φεύγειν δὲ καὶ μυσάττεσθαι [2]) τὸ κακόν. Ἄτοπον γὰρ τὸ τὴν καλὴν παρὰ τοῦ ἄκρως ἀγαθοῦ δημιουργηθεῖσαν φύσιν ἄμοιρον ἀγαθῆς ἐνεργείας ὁμολογεῖν. Τοῦτο γὰρ κακὴν εἶναι τὴν φύσιν λέγειν ἐστίν· οὗ τί ἀσεβέστερον; Ἡ γὰρ ἐνέργεια τῆς φύσεως ἤρτηται, ἡ φύσις δὲ τοῦ δημιουργοῦ· εἰ καὶ

1) 2 Cor. V. 10. 2) B. male μισάττ. quod nullum verbum est. At vero μυσάττεσθαι apud priscos ut h. l. significat *fastidium et odium* alicuj. rei *habere*.

efficax **redditur fides**
que ex **divinis promi**
bus esse **talia dicimu**
quibus recipere unusq
fidelium dignus ex
prout gessit in corpo
sive bonum sive malu

Decretum XI

Credimus hominem
gressione lapsum co
tum esse et assimilat
mentis, id est, debi.ita
et a perfectione ac p
num immunitate exc
haudquaquam tamen
quam ab optimo Deo
perat, naturae virtutisq
turalis jacturam feciss
lioqui enim rationali
non esset ac proind
homo: imo vero ej
et modo credimus es
turae, quam, quum c
tur, accepit, imo et
naturali virtute utique
et efficaci [1]) (quae e
cultas liberi arbitrii) p
ita ut possit naturalite
gere et operari bonu
fugere et odisse malum
nus quippe rationi co
taneum videtur, ut na
bonam ab summo bon
ditam cujuscunque ope
nis bonae confiteamu
pertem. Hoc enim es
turam esse malam, d
quo quid magis impiu
natura etenim operatio

1) B. fructus, qui ex s
testantur efficacitatem. 2)
nihilum redactum. 3) B.:
dita.

ος διαφέρει. Ὅτι δὲ
ι ὁ ἄνθρωπος φύσει
σθαι τὸ ἀγαθὸν, ὑ-
εται μὲν καὶ ὁ κύ-
γων [1]), καὶ τοὺς ἐ-
ς ἀγαπᾷν τοὺς ἀγα-
αὐτούς. Διδάσκεται
έστατα καὶ ὑπὸ τοῦ
υ Ῥωμ. πρώτ κεφ.
ὶ ἀλλαχοῦ [2]) ῥητῶς,
φησὶ, τὰ μὴ νόμον
ἔθνη φύσει τὰ τοῦ
ποιεῖν. Ἐξ ὧν φανε-
ὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ
ον, ὅτι ποιήσει ὁ ἄν-
ς ἀγαθὸν, ἁμαρτίαν
Τὸ γὰρ καλὸν ἀδύ-
ακὸν εἶναι. Γινόμε-
ντοι φύσει μόνῃ καὶ
ν, οὐχὶ δὲ καὶ πνευ-
ν ποιοῦν τὸν μετερ-
ν, οὐ συμβάλλεται
ωτηρίαν ἁπλῶς ἄνευ
ς, ἀλλ' οὐδὲ μὴν πρὸς
ισιν· οὐδὲ γὰρ ἐν-
ι, τὸ καλὸν, ᾗ τοιοῦ-
κοῦ γενέσθαι αἰτίαν.
ς ἀναγεννηθεῖσι δὲ,
ις χάριτος καὶ μετὰ
ριτος ἐνεργούμενον
ἀπεργάζεται καὶ σω-
ἄξιον ποιεῖται τὸν
ὄντα.

ἄνθρωπος τοιγαροῦν
ς ἀναγεννήσεως δύ-
φύσει κλίνειν πρὸς
ὸν καὶ αἱρεῖσθαι καὶ
σθαι τὸ ἠθικὸν κα-
ἀναγεννηθεὶς δὲ ἵνα

det, et ab opifice natura; etsi ratione diversa. Posse autem hominem naturaliter operari bonum, innuit vel ipse dominus, ethnicos redamare dicens eos, a quibus amantur. Sed et hoc ipsum manifestissime Paulus edocet ad Romanos. I. 19. et alibi expressis verbis, ubi ait, gentes, quae legem non habent, naturaliter, quae legis sunt, facere. Ex quibus et hoc quoque manifestum est, nimirum fieri non posse, ut bonum, quod facit homo, sit peccatum. Quippe impossibile est, malum esse quod bonum est. Quod autem fit naturaliter solum, et quod animalem non vero etiam spiritalem facit auctorem suum [1]), sine fide nihil omnino confert ad salutem, sed nec ad damnationem; neque enim bonum, qua tale, aliquando contingit mali caussam exsistere. In regeneratis vero illud, quod fit sub gratia et cum gratia [2]), perfectum facit et salute dignum praestat operantem.

Potest igitur naturaliter homo nondum regeneratus ad *bonum morale* propendere [3]) illudque eligere et operari: ut vero *spirituale bonum* regeneratus operetur-

ι. V. 47. 2) Rom. II. 14.
falsum esse, monuit Bibl.

1) B.: et qua parte animalis est, non autem qua etiam parte spiritualis. 2) B.: excitante et adjuvante gratia. 3) B.: velle.

ποιῇ τὸ πνευματικὸν καλὸν — σωτηρίας γὰρ ὄντα παραίτια τοῦ πιστοῦ τὰ ἔργα καὶ ὑπὸ χάριτος ὑπερφυοῦς ἐνεργούμενα καὶ πνευματικὰ εἰκότως ὀνομάζεται — ἀνάγκη προηγεῖσθαι καὶ προφθάνειν τὴν χάριν, ὃν τρόπον εἴρηται ἐν τοῖς περὶ προορισμοῦ· ὥστε μηδὲν δύνασθαι ἐξ ἑαυτοῦ τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς ἄξιον ἔργον ἐκτελέσαι, ἐξ ἑαυτοῦ μέντοι ἔχειν τὸ θελῆσαι ἢ μὴ θελῆσαι τῇ χάριτι συγκατατεθῆναι.

Ὅρος ιέ.

Πιστεύομεν τὰ εὐαγγελικὰ μυστήρια ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι, κἀκεῖνα εἶναι ἑπτά. Ἐλάττονα γὰρ ἢ μείζονα ἀριθμὸν μυστηρίων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐκ ἔχομεν· ἐπειδὴ ὁ παρὰ τὸν ἑπτὰ τῶν μυστηρίων ἀριθμὸς αἱρετικῆς φρενοβλαβείας ἐστὶν ἀποκύημα. Ὁ δὲ τῶν ἑπτὰ παρὰ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου νομοθετεῖται καὶ συνάγεται, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τῆς καθολικῆς πίστεως δόγματα. Αὐτίκα γὰρ ὁ κύριος τὸ μὲν ἅγιον βάπτισμα διὰ τοῦ· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος [1]), καὶ τοῦ· ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας

1) Matth. XXVIII. 19.

nam et spiritualia merito vocantur fidelium opera, quae caussa salutis exsistunt [1]) et ex supernaturali gratia fiunt praeire ac praevenire gratiam necesse est, quemadmodum de praedestinatione agentes diximus, ita ut nullum omnino Christianae vitae dignum possit ex se ipso opus edere; quamquam ex se ipso habet velle aut nolle assentiri gratiae.

Decretum XV.

Credimus esse in Ecclesia Evangelica [2]) Sacramenta, eaque septem. Nec minorem majoremve in Ecclesia Sacramentorum numerum admittimus; siquidem haereticorum dementiae foetus est alius sacramentorum numerus quam septenarius, qui non secus ac cetera catholicae fidei dogmata in Evangelio statuitur et ex ipso colligitur. Ac primo quidem Baptismi sacramentum Dominus tradidit, quando dixit: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti; item et quum dixit: Qui crediderit et baptizatus fuerit, sal-

1) B.: salutis meritoria. 2) B.: legis novae.

κριθήσεται [1]), παραδέ-
.

Ὁ δὲ τῆς βεβαιώσεως, ὸν εἰπεῖν, τοῦ ἁγίου υ καὶ ἁγίου χρίσμα- ιὰ τοῦ· ὑμεῖς δὲ καθή- ἐν τῇ πόλει Ἱερουσα- ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύ- ν ἐξ ὕψους [2]). Ἣν ἐνε- ντο τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ ἁ- πνεύματος, καὶ ταύτην ῖ τὸ τῆς βεβαιώσεως ήριον, περὶ οὗ καὶ Παῦ- ευτέρας πρὸς Κορινθί- κεφαλαίῳ πρώτῳ, καὶ ώτερον διὰ τοῦ Ἀρεο- του Διονυσίου διαλέγε- [3])

Ἡν δὲ ἱερωσύνην διὰ τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἀνάμνησιν [4]); καὶ διὰ ὅσα ἂν δήσητε καὶ λύ- ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δε- να καὶ λελυμένα ἐν τοῖς νοῖς. [5])

Ἡν δὲ ἀναίμακτον θυ- διὰ τοῦ· λάβετε, φάγε- οῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου; πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, ό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ καινῆς διαθήκης [6]), καὶ

vus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.

Confirmationis vero seu unguenti [1]) sacri et sancti chrismatis, quum dixit: Vos autem sedete in civitate Jerusalem, quoadusque induamini virtute ex alto. Hac autem per sancti spiritus adventum sunt induti, et hanc [2]) declarat confirmationis sacramentum. De quo et Apostolus II Corinth. cap. I. et apertius per Dionysium Areopagitam disseritur [3]).

Sacramentum Ordinis tradidit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem; item et quum dixit: Quaecunque ligaveritis et solveritis super terram, erunt ligata et soluta in coelis.

Incruentum vero tradidit sacrificium dicens: Accipite et manducate, hoc est corpus meum; et: Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus novi Testamenti; item

---

Marc. XVI. 16. 2) Luc. V. 49. 3) Dicit Eccles. Hier- IV. cap. inscripto: περὶ τῶν ῷ Μύρῳ τελουμένων καὶ τῶν ὐτῷ τελειουμένων. Qui pa- fere junior habitus, quam vixit, nuncupavit hoc sacra- um Μύρον τελετὴν, quod no- a praeceptoribus se accepisse tur. Fuit vero in ecclesia x oleum, catechumenorum, matis et infirmorum; patet- hoc loco, quod altero loco ignificari. Hoc quidem in sacramento confirmationis pro materia necessaria habebatur. Cfr. Conf. Orth. p. 177. 4) Luc. XXII. 19. 5) Matth. XVIII. 18. 6) Matth. XXVI. 26. et parall.

1) B: *balsami*. 2) B.: cujus quidem adventum significat confirmationis sacramentum. 3) B. *disputavit*, cujus subj. esset ipse Paulus contra textum. Quapropter margo monet: lege *disputatur*.

τοῦ· ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. [1])

Τὸν δὲ γάμον μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα διὰ τῆς οἷον ἐπισφραγίσεως τοῦ· οὓς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω [2]), *ὃν καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος μέγα ἐπικαλεῖ μυστήριον.* [3])

Τὴν δὲ μετάνοιαν, ᾗτινί ἐστι σύμμικτος ἡ μυστηριακὴ ἐξομολόγησις, διὰ τοῦ· ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται [4]), *καὶ τοῦ· ἐὰν μὴ μετανοήσητε, ὡσαύτως ἀπολεῖσθε.* [5])

Τὸ δὲ ἅγιον ἔλαιον εἴτ' οὖν εὐχέλαιον λέγεται παρὰ τῷ Μάρκῳ [6]), *μαρτυρεῖται δὲ ῥητῶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοθέου.* [7])

Σύγκειται δὲ τὰ μυστήρια ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ ὑπερφυοῦς· οὐκ εἰσὶ δὲ ψιλὰ σημεῖα τῶν ἐπαγγελιῶν [8]) *τοῦ Θεοῦ. Οὕτω γὰρ οὐκ ἂν διενήνοχε τῆς περιτομῆς, οὗ τί ἀθλιώτερον; Ὁμολογοῦμεν δ' αὐτὰ εἶναι ὄργανα δραστικὰ τοῖς μυουμένοις χάριτος ἐξ ἀναγκῆς. Ἀποπτύομεν δὲ ὡς ἀλλό-*

et quum dixit: Nisi m caveritis carnem filii nis; non habebitis vit vobis.

Sacramentum vero trimonii tunc tradidit, recensitis velut ejus in gnationem iis, quae d in veteri testamento s sunt, ait: Quos Deus junxit, homo non se Quin et magnum ab ap sacramentum appellat

Poenitentiam, in q cramentalis includitur fessio, tunc tradidit, dixit: Quorum remis peccata, remittuntur eis; rum retinueritis, retenta item et quum dixit: Nisi nitentiam habueritis; o similiter peribitis.

Sanctum denique o sive extrema unctio Marcum legitur, et a Jacobi fratris domini monio comprobatur.

Porro naturali et naturali constant sacr ta: neque nuda illa divinarum signa pr sionum, quippe ita nil circumcisione discrepar quo quid miserabilius possit? Imo vera ea instrumenta his, qui ini tur illis, gratiam ne sario conferentia, con mur. Quod autem rei

---

1) Ioann. VI. 54. 2) Matth. XIX. 6. 3) Ephes. V. 32. Ioann. XX. 23. 5) Luc. XIII. 3. 5. 6) Marc. VI. 13. 7) V. 14. 8) Hinc sequitur, recte a nobis supra p. 84. textum conformatum.

ῆς Χριστιανικῆς δι-
ίας τὸ τὴν ἀκεραιό-
ν μυστηρίων ἀπαι-
' χρῆσιν τοῦ γηΐνου
τος· ἀντίκειται γὰρ
τηρίῳ τῆς προσφο-
βήματι ὑπαρκτικῷ
ηθὲν [1]) καὶ τῇ ἐπι-
οῦ ἁγίου πνεύματος
ν τελειοῦται τῇ ὑ-
τοῦ σημαινομένου,
ματος δηλαδὴ καὶ
τοῦ Χριστοῦ. Καὶ
ται ἡ τούτου τελείω-
νκαίως τῆς χρήσεως.
πρὸ τῆς χρήσεως μὴ
ιον, οὐκ ἂν ὁ κακῶς
ος κρῖμα ἑαυτῷ ἤσ-
ἔπινεν [2])· ἐπεὶ ψιλοῦ
καὶ οἴνου ἦν μετε-
. Νῦν δ' ἀναξίως με-
ρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει
ει· ὥστε οὐκ ἐν τῇ
ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς
ς ἔχει τὸ τῆς εὐχα-
μυστήριον τὴν τε-
. Ἔτι ἀποῤῥίπτομεν
ρμά τι καὶ μίασμα
ιπῶς γὰρ ἐχούσης
εως ζημιοῦται ἡ ὁ-
α τοῦ μυστηρίου.
αἱρετικοὶ, οὓς τὴν
ἀποσεισαμένους καὶ
ἔντας τῇ καθολικῇ
α, δέχεται ἡ ἐκκλη-
ίτοι ἐλλιπῆ [3]) ἐσχη-
ν πίστιν τέλειον ἔλα-
βάπτισμα· ὅθεν τε-
ότερον τὴν πίστιν
νοι οὐκ ἀναβαπτί-

renae usum sacramentorum integritas necessario exigat, ab doctrina christiana alienum id omnino existimamus, utpote eucharistiae sacramento contrarium, quod ab substantiali quidem verbo institutum et a sancto spiritu [1]) sanctificatum, rei, quam significat, nimirum corporis et sanguinis Christi, praesentia perficitur. Et prius quidem in se necessario perfectum est quam cedat in usum. Etenim ni completum esset ante usum, suum utique non manducaret ac biberet ille judicium, qui eo male utitur; quandoquidem nudum [2]) panem et vinum sumeret. Atqui judicium sibi manducat et bibit, qui sumit indigne. Eucharistiae itaque sacramentum nequaquam in usu sed ante usum suum obtinet complementum. Deinde et hanc quaque sententiam, videlicet integritati sacramenti dispendium afferre defectum [3]) fidei, ut exitialem et abominandam rejicimus. Nam et haeresim abjurantes fidemque catholicam amplectentes haereticos ecclesia recipit, qui quamvis fidei defectu [4]) laborantes perfectum baptisma receperunt: unde nec eos denuo baptizat, ubi perfectam fidem sunt adepti.

νομοτηθὲν. 2) 1 Cor. 26, 28. 3) B. ἐλλειπῆ, rma legitur.

1) B. margo haec: In Graeco, *sancti spiritus invocatione.* 2) B. *modicum.* 3) B. *exilitatem.* 4) B. exili admodum cum fide.

Ὅρος ιε'.

Πιστεύομεν τὸ ἅγιον βάπτισμα, τὸ διαταγὲν μὲν παρὰ τοῦ κυρίου, γινόμενον δὲ ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας τριάδος, εἶναι τῶν ἀναγκαιοτάτων. Χωρὶς γὰρ αὐτοῦ οὐδεὶς δύναται σωθῆναι, ὥς ὁ κύριός φησιν [1]· ὅστις οὐ μὴ γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ διὰ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον καὶ τοῖς νηπίοις, ἐπειδὴ κἀκεῖνα ὑπόκεινται τῇ ἀρχεγόνῳ ἁμαρτίᾳ καὶ χωρὶς τοῦ βαπτίσματος οὐ δύναται τυχεῖν τῆς ἀφέσεως· ὅπερ ὁ κύριος δεικνύων οὐκ ἔφη μερικῶς ἀλλ' ἁπλῶς καὶ καθόλου· ὅστις οὐ μὴ γεννηθῇ, ὃ ταυτόν ἐστι τῷ· πάντας τοὺς μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ εἰσελευσομένους ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν δεῖ ἀναγεννηθῆναι. Εἰ δὲ τὰ νήπια ἄνθρωποι, εἴπερ καὶ ταῦτα δεῖται σωτηρίας· δεῖται σωτηρίας, δεῖται καὶ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ τὰ μὴ ἀναγεννηθέντα, ὡς μὴ τὴν ἄφεσιν τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας λαβόντα, ὑπόκειται τῇ ἀϊδίῳ τῆς ἁμαρτίας ἀνάγκης ποινῇ, καὶ ἑπομένως οὐ σώζεται χωρὶς τοῦ βαπτίσματος· ὥστε δεῖ ἀναγκαίως καὶ τὰ νήπια βαπτίζεσθαι. Ἔτι τὰ νήπια σώζεται, ὡς λέγεται παρὰ τῷ Ματθαίῳ [2]· ὁ δὲ

Decretum XV

Credimus sanctu
ptisma, a Domino
institutum et in nomi
ctae Trinitatis collatu
summe necessarium.
sine illo salvari nem
est juxta Domini sente
Nisi quis renatus fu
aqua et spiritu sanct
intrabit in regnum coe
Igitur et parvulis ne
rium illud est, utpote
quoque peccati origina
sistant et solo possi
ptismate mundari. Qu
cens Dominus nequ
de quibusdam tantu
simpliciter et de omni
xit: Nisi quis renatu
rit etc. Quod item est
dixisset, omnes post
salvatoris adventum
rum regnum ingressuro
regenerandos. Si autem
vuli homines sunt, si
salute indigent, indig
baptismate; et qui n
generati decedunt, ta
qui originalis peccati
sionem non acceperi
piternae peccati poen
necessitate subjiciunt
consequenter sine ba
haudquaquam salvantur
re necesse est, parvul
ptizari. Insuper salute
vuli consequuntur, ut
Matthaeum dicitur: Ne

1) Ioann. III. 5. 2) Matth. XIX. 12.

'πτισθεὶς οὐ σώζεται·
ὶ νήπια ἄρα ἀναγκαί-
πτισθήσονται. Καὶ ἐν
Ιράξεσι [1]) λέγεται, ὅτι
αἱ οἰκίαι ἐβαπτίζον-
α καὶ τὰ νήπια. Τοῦ-
οἱ πάλαι πατέρες μαρ-
σι σαφῶς, ἐν οἷς καὶ
σιος ἐν τῷ περὶ ἐκκλη-
κῆς ἱεραρχίας [2]). Καὶ
ἰνος πεντεκοστῷ ἕκτῳ
ατι [3]), ὅς λέγει ῥητῶς·
νται δὲ τῶν διὰ τοῦ
σματος ἀγαθῶν τῇ πί-
ῶν προσφερόντων αὐ-
βαπτίσματι. Καὶ Αὐ-
ἰνος παράδοσιν εἶναί
[4]) ἀποστολικὴν, τὰ
ι διὰ τοῦ βαπτίσμα-
ζεσθαι· καὶ ἀλλαχοῦ·
ἐκκλησία τοῖς βρέ-
ἑτέρων πόδας ἐντίθη-
ως ἔρχωνται· ἑτέρων
ις, ὅπως πιστεύωσιν·
ν γλῶσσαν, ὅπως ἐπαγ-

ptizatus autem non salvatur. Ergo necesse est, et parvulos baptizari. Et in Actis dicitur, familias totas fuisse baptizatas; ergo et parvulos. Sed et hoc ipsum Patres antiqui testantur evidenter, in quibus Dionysius de ecclesiastica [1]) hierarchia; Justinus quaestione quinquagesima sexta, ubi sic expresse loquitur: Bonorum, quae per Baptismum adveniunt, digni fiunt fide eorum, a quibus sacros ad fontes offeruntur. Et Augustinus apostolicam ait esse traditionem, parvulos baptismo salvari. Item alibi: Alienos infantibus pedes ecclesia tribuit, ut ad se veniant; aliena corda, ut credant; linguam alienam, ut spondeant. Et

:t. VIII. 12. XVI. 33. 2) hac re mysticus ille pater inscripto: De iis quae :ca defunctos: edit. laud. § 11., ubi infantium ab- ι contra ejus vituperato- irrisores fere iisdem argu- lefendit, quibus nostra ad- ate uti solent. Et in hac e ad traditiones acceptas t, quibus et hic usus et amenta debeat. Cfr. Vas- III. part. Disput. 154. c. Significatur locus a Crusio rteniano hist. dogmat. II. 1209. not., ut prisca ae- cclesia *societatis* et *actio- cariarum ἰδέαν* et hoc in viguisse monstraret. Le- cus in *Responsionibus ad oxos de quibusdam ne- 's quaestionibus* p. 462. A. edit. Maran.; et quidem cuncta accurate, prouti hic descripta sunt. Librum illum falso Justino attribui, demonstratum nuperrime ivit *Otto* de Justini Martyris scriptis et doctrina Jenae. 1841. p. 66 sqq. 4) Veluti de Pecc. Mer. I. 39.: Quia parvulos baptizandos esse concedunt, qui contra auctoritatem universae ecclesiae, *procul dubio per Dominum et Apostolos traditam*, venire non possunt etc. Voluit scilicet Augustinus ex paedobaptismo origin. peccati veritatem probare.

1) B. marg. recte lectores ad eccles. hierarch. vocat, quam etiam legit Par. ed.; B. vero interpr. scribit: *de coelesti hierarchia*.

γέλλωνται. Καὶ ἀλλαχοῦ· ἡ μήτηρ ἐκκλησία μερικὴν καρδίαν ἐκείνοις χαρίζεται.

Γίνεται δὲ τὸ βάπτισμα δι' ὕλης μὲν ὕδατος καθαροῦ καὶ οὐδένος ἑτέρου ὑγροῦ. Ἀποτελεῖται δὲ διὰ μόνου τοῦ ἱερέως, καὶ κατ' [1]) ἀνάγκην ἀπροφάσιστον ἔχει γίνεσθαι καὶ δι' ἑτέρου ἀνθρώπου, πλὴν ὀρθοδόξου καὶ σκοπὸν ἔχοντος τὸν ἁρμόδιον τῷ θείῳ βαπτίσματι. Ἀποτελέσματα δὲ τοῦ βαπτίσματος, συνελόντι φάναι [2]), πρῶτον ἡ ἄφεσις τοῦ προπατορικοῦ πλημμελήματος καὶ ὅσων ἄλλων ἁμαρτιῶν πεπραχὼς ἦν ὁ βαπτισθείς. Δεύτερον ῥύεται ἐκεῖνον τῆς ἀϊδίου ποινῆς, ᾗτινι ὑπέκειτο, εἴτε διὰ τὸ ἀρχέγονον ἁμάρτημα εἴτε δι' ἃ ἰδικῶς ἔπραξε θανασίμως. Τρίτον δίδωσιν αὐτοῖς τὴν ἀθανασίαν· δικαιοῦν γὰρ αὐτοὺς τῶν προημαρτημένων ναοὺς Θεοῦ ἀποκαθίστησιν. Οὐκ ἔστι δ' εἰπεῖν, μὴ λύεσθαι διὰ τοῦ βαπτίσματος πάσας τὰς ὁπωσοῦν πρὸ τούτου ἁμαρτίας, ἀλλὰ μένειν μὲν, οὐκ ἰσχύειν δέ. Τοῦτο γὰρ ἀσεβείας τῆς ἐσχάτης ἐστὶ γέμον καὶ ἄρνησις μᾶλλον ἢ ὅλως ὁμολογία εὐσεβείας· ἀλλ' ὅτι πᾶσα ἁμαρτία πρὸ

rursum alibi: Cor illis singulare mater ecclesia subministrat.

Porro baptismi materia aqua pura est seu naturalis et non ullus alius liquor. Per solum autem sacerdotem perficitur; urgente tamen inexcusabili [1]) necessitate potest et per alium hominem conferri, modo sit orthodoxus et convenientem sacro baptismati scopum intendat. Effectus porro baptismi breviter recensendi. Primus est originalis peccati remissio et aliorum, quotquot voluntate propria is qui baptizatur admisit. Secundus ab aeternis, quae sive propter originale sive propter propria mortalia peccata manebant hominem, poenis eximit. Tertio inmortalitatem baptizatis impertitur, quippe a peccatis praecedentibus eos emundans in Dei templa restituit. Neque dicere licet omnia prorsus, quae Baptismum praecessere, peccata, per hunc non deleri, sed manere quidem at non imputari. Extremae etenim id impietatis est et pietatis abnegatio censenda magis quam confessio. Imo vero omne, quodcunque peccatum, quod

1) B. κατά. 2) Mutavi intercisionem, ut esset ἡ ἄφεσις praedicatum τῶν ἀποτελεσμάτων. Fuit ante post verb. φάναι colon, quod delevi, quum non esset additum ταῦτα vel tale quid. Συνελ. φάναι commatis inclusi; est enim haec formula, ut aliae hujus generis, intermissa orationi.

1) B. vera.

βαπτίσματος οὖσα, ἢ
νῖα ἀφανίζεται, καὶ
οὐσά ποτε ἢ γεγονυῖα
εται. Οἱ γὰρ τύποι
ἀπτίσματος, πᾶσαι ἑ-
ον [1]) καὶ αἱ προμηνύ-
καὶ τελειοῦσαι ῥήσεις
πτισμα τὴν τελείαν ὑπ-
ουσι κάθαρσιν. Τοῦ-
τὸ καὶ αὐτὰ τὰ τοῦ
σματος ὀνόματα περι-
ν. Εἰ γὰρ βάπτισμα
νεύματος καὶ πυρὸς [2]),
ὅτι καὶ τελεία πᾶσιν
αρσις· τὸ γὰρ πνεῦμα
ος καθαίρει. Εἰ φῶς [3]),
ὅτος ἔλυσεν· εἰ ἀναγέν-
[4]), παρῆλθε τὰ ἀρ-
Τίνα δὲ ταῦτα, εἰ μὴ
ιαρτήματα; Εἰ ἀπεκ-
ι ὁ βαπτιζόμενος τὸν
ὸν [5]) ἄνθρωπον, ἄρα
ὴν ἁμαρτίαν. Εἰ ἐν-
ι τὸν Χριστὸν [6]), ἄρα
ιρτητὸς γίνεται ἐνερ-
διὰ τοῦ βαπτίσματος.
ὰν γὰρ ἀπὸ ἁμαρτω-
Θεός. Τοῦτο καὶ Παῦ-
δάσκει τρανώτερον λέ-
)· ὥσπερ διὰ τοῦ ἑνὸς
τωλοι κατεστάθημεν
λοὶ, οὕτω διὰ τοῦ ἑνὸς

ante baptismum aut est aut fuit, deletur atque perinde, ac si nunquam exstitisset, reputatur. Etenim baptismi symbola [1]) et verba baptismum praesignantia ac perficientia perfectam munditiam designant, idemque et illa, quibus appellatur, vocabula confirmant. Si enim per spiritum et ignem perficitur baptismus, perfectam utique *munditiam* hunc esse, manifestum est, quum perfecte spiritus expurget; si *lumen*, tenebras dissipat; si *regeneratio*, utique vetera desiere; quae porro vetera, nisi peccata? Veterem hominem, si qui baptizatur, exuit; ergo et peccatum. Christum si induit, igitur per baptismum a peccato mundus actu efficitur; longe enim a peccatoribus Deus. Hoc ipsum vero et apertius Paulus edocet, dicens: Sicut per unum peccatores constituti sumus multi, ita et

---

ale Paris. ἑκάθερον. Est
eutrum istuc pro adverbio,
d hujus similitudinem pro-
ccedit: verba et actum ba-
praecedentia et efficientia,
luo quasi utrinque signi-
in baptismo esse perfectam
onem. 2) Matth. III. 11.
r. IV. 4. 4) Tit. III. 5.
epi e Paris. marg. Vulg.
orem παλὸν quod nescio
quam legatur. Certe non
auctor, quum ei obversa-
ocus Coloss. III. 9., qui me
movit, ut ἀπεκδ. ante substituerem vulg. lectioni ἀπενδ. quod verbum et per se absurdius est, nec alibi exstat. Totus vero locus biblicum colorem prae se fert. 6) Galat. III. 27. 7) Rom. V. 19. Sed λέγων excepi e Bibl. Edit. Paris. λέγον. Amstel. primos tantum huj. cap. versus habet usque ad vocabula οὐ δύναται — ἀφέσεως.

1) B.: quae in baptismo formantur signacula et tum quae praecedunt cum quae ipsum perficiunt verba etc.

δίκαιοι. Εἰ δὲ δίκαιοι, ἄρα ἁμαρτίας ἐλεύθεροι. Οὐ γὰρ δύναται, ἐν ταὐτῷ εἶναι τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον. Εἰ ἀληθῶς ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, ἄρα καὶ ἀληθὴς ἡ διὰ τοῦ πνεύματος ἄφεσις.

Ἐντεῦθεν δὲ δῆλον, πάντα τὰ βαπτισθέντα καὶ κοιμηθέντα βρέφη ἀναμφιβόλως σώζεσθαι, προορισθέντα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ ἐκτὸς πάσης ἦσαν ἁμαρτίας· κοινῆς μὲν, ὅτι ἐλυτρώθησαν τῷ θείῳ λουτρῷ, ἰδικῆς δὲ, ὅτι τὰ βρέφη μὴ ἔχοντα ἐνεργείᾳ προαίρεσιν οὐχ ἁμαρτάνει· ἄρα καὶ σώζεται. Ἐντίθησι δὲ τὸ βάπτισμα καὶ χαρακτῆρα ἀνεξάλειπτον, ὥσπερ καὶ ἡ ἱερωσύνη.[1] Καθὼς γὰρ ἀδύνατον, τὸν αὐτὸν δὶς ἱερωσύνης τυχεῖν τῆς αὐτῆς· οὕτως ἀδύνατον ἀναβαπτισθῆναι τὸν ἅπερ ὀρθῶς βαπτισθέντα, κἂν καὶ μυρίαις συμβέβηκεν αὐτὸν ὑποπεσεῖν ἁμαρτίαις, ἢ καὶ αὐτῇ ἐξομομώσει τῆς πίστεως. Θέλων γὰρ ἐπιστρέψαι πρὸς κύριον ἀναλαμβάνει τὴν ἣν ἀπώλεσεν υἱοθεσίαν διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας.

Ὅρος ιζ'.

Πιστεύομεν τὸ πανάγιον μυστήριον τῆς ἱερᾶς εὐχαριστίας, ὅπερ ἀνωτέρω κατὰ τάξιν τέταρτον ἐθέμε-

per unum justi. Porro si justi, igitur et a peccato liberi; neque enim simul esse possunt vita et mors. Si vere mortuus est Christus; vera profecto est et per spiritum condonatio peccati.

Hinc vero compertum, baptizatos parvulos et defunctos omnes dubio procul salutem consequi, per mortem Christi praedestinatos. Quum enim nullius rei sint peccati; non quidem omnibus communis, utpote jam divino lavacro mundati, neque etiam proprii, utpote qui actu electione carentes non peccant, certissime salvantur. Porro aeque ac Ordo Baptismus characterem imprimit indelebilem: unde, quemadmodum eodem ordine initiari bis nemo potest; ita nec recte semel baptizatus iterum baptizari, ut in mille peccata forte prolapsus, imo et a fide etiam apostata. Enimvero converti ad Dominum quisquis voluerit; eam, a qua exciderat, per Poenitentiae sacramentum recuperat adoptionem.

Decretum XVII.

Credimus sanctissimum divinae Eucharistiae sacramentum, quod ordine quartum supra recensuimus, illud

1) Vulg. τὴν ἱερωσύνην, quam non dubitavi in nomin. mutare.

), ἐκεῖνο εἶναι, ὅπερ ὁ
ιος παρέδωκε τῇ νυκτὶ,
αρεδίδου ἑαυτὸν ὑπὲρ
τοῦ κόσμου ζωῆς. Λα-
γὰρ ἄρτον καὶ εὐλο-
ας ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐ-
μαθηταῖς καὶ ἀποστό-
εἰπών· λάβετε, φάγετε·
ό ἐστι τὸ σῶμά μου. [2])
λαβὼν τὸ ποτήριον εὐ-
ιστήσας εἴρηκε· πίετε
ὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι
ἷμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν
νόμενον εἰς ἄφεσιν ἁ-
τιῶν [3]).

Γούτου ἐν τῇ ἱερουργίᾳ
εύομεν παρεῖναι τὸν κύ-
Ἰησοῦν Χριστὸν οὐ τυ-
ῶς, οὐδ' εἰκονικῶς, οὐδὲ
ιτι ὑπερβαλλούσῃ [4]), ὡς
τοῖς λοιποῖς μυστηρίοις,
ὲ κατὰ μόνην παρουσίαν,
ώς τινες τῶν πατέρων
ἠκασι περὶ τοῦ βαπτί-
τος, οὐδὲ κατ' ἀναρτι-
ν, ὥστε ἑνοῦσθαι τὴν θεό-
α τοῦ λόγου τῷ προκει-
ῳ τῆς εὐχαριστίας ἄρτῳ
στατικῶς, καθὼς οἱ ἀπὸ
θήρου λίαν ἀμαθῶς καὶ
ίως δοξάζουσιν [5])· ἀλλ'
θῶς καὶ πραγματικῶς,
τε μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τοῦ
του καὶ τοῦ οἴνου μετα-
λλεσθαι, μετουσιοῦσθαι,
αποιεῖσθαι, μεταῤῥυθ-
ίεσθαι [6]) τὸν μὲν ἄρτον
αὐτὸ τὸ ἀληθὲς τοῦ κυ-
υ σῶμα, ὅπερ ἐγεννήθη

ipsum esse, quod ea nocte, qua semet ipsum pro mundi vita tradidit dominus, nobis traditione reliquit. Panem quippe accipiens ac benedicens dedit sanctis discipulis suis et apostolis, dicens: Accipite, manducate, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias agens dixit: Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum.

In hujus itaque celebratione sacramenti Dominum nostrum Jesum Christum credimus esse praesentem, non quidem secundum figuram aut imaginem neque etiam secundum quamdam ut ceteris in sacramentis gratiae excellentiam neque secundum simplicem, quam et in baptismo patres nonnulli commemoravere, praesentiam, neque penes impanationem [1]), qua proposito eucharistiae pani verbi divinitas substantialiter [2]) uniatur, quemadmodum inscite juxta ac misere arbitrantur Lutherani, sed vere realiterque; quatenus panis et vini facta consecratione transmutetur, transsubstantietur, convertatur, transformetur [3]) panis quidem in ipsum corpus domi-

) Omittit Amst. hanc enunciat. t. 2) Matth. XXVI. 26. 3) ıth. XXVI. 28. 4) B. ὑπερβα- σῃ. 5) De hac Lutheranorum ıpatione et de re vide Baumg. Crus. Hist. Dogmat. II, 1238. 6) B. μεταῤῥιθμ.

1) B. *conjunctionem.* 2) B. margo: *lege hypostatice.* 3) B. *transeat.*

ἐν Βηθλεὲμ ἐκ τῆς ἀειπαρθένου, ἐβαπτίσθη ἐν Ἰορδάνῃ, ἔπαθεν, ἐτάφη, ἀνέστη, ἀνελήφθη, κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατέρος, μέλλει ἐλθεῖν ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, — τὸν δ' οἶνον μεταποιεῖσθαι καὶ μετουσιοῦσθαι εἰς αὐτὸ τὸ ἀληθὲς τοῦ κυρίου αἷμα, ὅπερ κρεμαμένου ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐχύθη ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. 1)

Ἔτι μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου οὐκ ἔτι μένειν τὴν οὐσίαν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ κυρίου ἐν τῷ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἴδει καὶ τύπῳ, ταὐτὸν εἰπεῖν, ὑπὸ τοῖς τοῦ ἄρτου συμβεβηκόσιν.

Ἔτι αὐτὸ τὸ πανακήρατον τοῦ κυρίου σῶμα καὶ αἷμα μεταδίδοσθαι καὶ εἰσδύειν εἰς τὸ στόμα καὶ στόμαχον τῶν μετεχόντων εὐσεβῶν τε καὶ ἀσεβῶν. Πλὴν τοῖς μὲν εὐσεβέσι καὶ ἀξίοις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον προξενεῖν· τοῖς δὲ ἀσεβέσι καὶ ἀναξίοις κατάκρισιν καὶ κόλασιν αἰώνιον παραχωρεῖν. 2)

ni versum, quod natum in Bethlehem ex per Virgine, baptizatum in dane, passum, sepultum, resurrexit, adscendit, a dextris Dei patris, in denique nubibus advent rum, — vinum vero in ipsu Domini sanguinem veru converti ac transsubstantiari, qui ex illo in cruce pendente pro mundi vita defluxit.

Item facta panis et vini consecratione nec panis nec vini manere amplius substantiam credimus, sed ipsum corpus et sanguinem domini sub panis et vini specie et figura, id est, sub panis accidentibus.

Item et ipsum distribui domini corpus et sanguinem purissimum inque communicantium sive piorum sive impiorum os ac stomachum introduci: nisi quod remissionem peccatorum vitamque piis ac dignis impertitur aeternam, impiis vero ac indignis damnationem poenamque accersit sempiternam.

---

1) Ioann. VI. 51. qui locus in hac re admodum fuit frequentatus, veluti a *Paschasio Radberto de corpore et sanguine Domini* I. 2. ubi de consecrationis vi et effectu edisserens, prorsus eadem ratione, atque hic Dositheus de absoluta corporis identitate, ut ajunt, verba fecit. Permansit hic locus in hac re celeber usque ad hoc tempus. Cfr. Muralt Briefe über den Gottesdienst der morgenländ. Kirche p. 166. Reliqua, quae supra sequuntur, desunt in Amstel. usque ad verba: *Ἔτι δὲ μετουσίωσις λέξις* etc. 2) Cfr. idem Radbertus l. l. c. VIII. 2.

μνεσθαι μὲν καὶ
σθαι εἴτε χέρσιν εἴτε
ιοῦσι τὸ σῶμα καὶ τὸ
τοῦ κυρίου κατὰ συμ-
ὸς [1]) μέντοι ἤτοι κατὰ
υμβεβηκότα τοῦ ἄρτου
οῦ οἴνου, καθ' ἃ καὶ
καὶ ἁπτὰ εἶναι ὁμο-
νται, καθ' ἑαυτὰ δὲ
ἄτμητα πάντῃ καὶ
ρετα. Ὅθεν καὶ ἡ κα-
ἐκκλησία [2]) φησί·
ζεται καὶ διαμερίζε-
μελιζομενος [3]) καὶ μὴ
όμενος, ὁ πάντοτε ἐ-
ενος καὶ οὐδέποτε δα-
μενος, ἀλλὰ τοὺς μετέ-
ς — δηλονότι ἀξίως
άζων.

ι ἐν ἑκάστῳ μέρει καὶ
ιτι ἐλαχίστῳ τοῦ με-
θέντος ἄρτου καὶ οἴ-
ὐκ εἶναι μέρος τοῦ
τος καὶ αἵματος τοῦ
υ — βλάσφημον γὰρ
καὶ ἄθεον — ἀλλ' ὅ-
λικῶς τὸν δεσπότην
ὸν κατ' οὐσίαν μετὰ

Item manibus dentibusve concidi quidem Domini corpus et sanguinem ac dividi; verum per accidens dumtaxat sive penes accidentia panis et vini, per quae et visibilia ea esse et contrectabilia in confesso est: at insecta prorsus et indivisa secundum se permanere. Unde et Catholica dixit Ecclesia: Conciditur et dividitur, quum membratim concidatur, nequaquam dividitur, semper manducatur, et nunquam consumitur: sed digne accedentes sanctificat.

Item nequaquam sub divisione qualibet ac minima panis et vini transmutati particula esse partem corporis et sanguinis Domini — quippe hoc sine blasphemia et impietate nemo dixerit — sed totum ac integrum Dominum Christum secundum substan-

---

B. κατασυμβεβηκός. 2) Quae sit ecclesia *catholica* possit , num Graeca, an ipsa Catholica, ad cujus rationem Concilium dogmate proxime accedere, patet. Quare me latet ille locus, ı etiam, num verba ipsa an sententia reddita sit. Haec certe ır in Cat. Rom. edit. Danzii § 61. qui ad Augustini locum at, ita se habentem: Singuli accipiunt Christum Dominum, et ulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur, sed inse praebet in singulis. 3) Nolo marg lectioni Paris. loco , quae est μεριζόμενος. At contra verb. μελίζεσθαι cum vi videtur esse, μερίζ. autem repetitio molesta esset. Illud est ίλη *in frustula dividi.* Versio bibliothecae ad Graeca aptior esse, sic se habens: conciditur et dividitur, qui concisus nem dividitur, ubique manducatur et nusquam consumitur. Graeım intellectu faciliora sint, non alienum esse puto, conjicere, eco auctore ista desumta esse. De Christi in eucharistia corivlso quidem sed non consumto, manducato at vero non conıgi, ex verbis durioribus et obscurioribus facile efficitur. Id est, quod sequentibus amplius explanatur, quo Missarum ve- ı declarare auctor conatur.

ψυχῆς δηλονότι καὶ θεότητος, ἤτοι τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον. Ὅθεν καὶ πολλῶν γινομένων ἐν τῇ οἰκουμένῃ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ ἱερουργιῶν, μὴ γίνεσθαι πολλοὺς Χριστοὺς ἢ πολλὰ σώματα Χριστοῦ, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν παρεῖναι ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς, καὶ ἓν εἶναι αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα ἐν πάσαις ταῖς κατὰ μέρος τῶν πιστῶν ἐκκλησίαις, καὶ τοῦτο οὐχ ὅτι τὸ ἐν οὐρανοῖς τοῦ δεσπότου ἐν τοῖς θυσιαστηρίοις κάτεισι σῶμα, ἀλλ' ὅτι ὁ τῆς προθέσεως ἐν πάσαις ταῖς κατὰ μέρος ἐκκλησίαις προκείμενος ἄρτος μεταποιούμενος καὶ μετουσιούμενος μετὰ τὸν ἁγιασμὸν γίνεται καὶ ἔστι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τῷ ἐν οὐρανοῖς. Ἓν γὰρ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐν πολλοῖς τόποις καὶ οὐ πολλά, καὶ διὰ τοῦτο τὸ μυστήριον τοῦτο μάλιστά ἐστι καὶ λέγεται θαυμαστὸν καὶ πίστει μόνῃ καταληπτόν, οὐ σοφίσμασι σοφίας ἀνθρωπίνης, ἧς τὴν ματαίαν καὶ ἀνόητον ἐν τοῖς θείοις περιέργειαν ἀποσείεται ἡ εὐσεβὴς καὶ θεοπαράδοτος ἡμῶν θρησκεία.

Ἔτι αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ κυρίου τὸ ἐν τῷ τῆς εὐχαριστίας μυστηρίῳ ὀφείλειν τιμᾶσθαι ὑπερβαλλόντως καὶ προσκυνεῖσθαι λατρευτικῶς. Μία γὰρ ἡ

tiam, animam videlicet suam et divinitatem, id est, Deum perfectum et perfectum hominem. Unde et multae quum per orbem una et eadem hora celebrantur Missae, haudquaquam Christi plures plurave Christi sunt corpora, sed unus in omnibus ac singulis fidelium ecclesiis vere ac realiter praesens est ipse Christus, unum et corpus est, et sanguis unus. Atque id quidem, non quod illud, quod in coelo est, Domini corpus super altaria descendat, sed quod post consecrationem conversus ac transsubstantiatus, qui singulis in ecclesiis offertur, panis propositionis fiat et sit illud ipsum corpus, quod est in coelo. Quippe multis in locis non multa sed unum est corpus Domini; ac vel hinc maxime mirabile est diciturque hujusmodi sacramentum et sola fide comprehensibile, non autem humanae ratiunculis sapientiae, cujus quidem vanam et circa res divinas coecam inquisitionem pia atque divinitus nobis tradita abnuit [1]) professio nostra.

Item et honore supremo colendum esse cultuque latriae adorandum idem Domini corpus et sanguinem, quae sunt in Sacramento Eucharistiae [2]). Quippe san-

1) B. contemnit. 2) B. omittit: *quae — Euchar.*

*υνησις τῆς ἁγίας τριά-
ιὶ τοῦ σώματος καὶ αἵ-
τοῦ κυρίου.*

*ι εἶναι θυσίαν ἀληθῆ
αστικὴν προσφερομέ-
ὲρ πάντων τῶν εὐσε-
ώντων καὶ τεθνεώτων
ὲρ ὠφελείας πάντων,
ται ῥητῶς ἐν ταῖς τοῦ
ρίου προσευχαῖς ὑπὸ
ἀποστόλων τῇ ἐκκλη-
ραδοθείσαις κατὰ τὴν
ὐτοὺς διαταγὴν τοῦ
υ.* [1])

*ι καὶ πρὸ τῆς χρήσεως
μετὰ τὸν ἁγιασμὸν
τὰ τὴν χρῆσιν τὸ φυ-
μενον ἐν ταῖς ἱεραῖς
ς πρὸς μετάληψιν τῶν
μῆσαι μελλόντων ἀ-
εἶναι τοῦ κυρίου σῶ-
ὶ κατὰ μηδὲν διαφέ-
ὐτοῦ, ὥστε πρὸ τῆς
ως μετὰ τὸν ἁγια-
ἐν τῇ χρήσει καὶ μετὰ
ρῆσιν, εἶναι κατὰ πάν-
ἀληθὲς τοῦ κυρίου*
.

*ι τῇ μετουσιώσεις
ὐ τὸν τρόπον πιστεύ-
δηλοῦσθαι, καθ' ὃν ὁ
καὶ ὁ οἶνος μεταποι-
ι εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ
τοῦ κυρίου, — τοῦτο
ληπτον πάντῃ καὶ ἀ-
ον πλὴν αὐτοῦ τοῦ
καὶ τοῖς πιστεύουσιν
ιαν ἅμα καὶ ἀσέβει-
ιφέρει — ἀλλ' ὅτι ὁ*

ctissimae Trinitatis et corporis sanguinisque Domini una est adoratio.

Item et verum ac propitiatorium esse Sacrificium, quod pro fidelibus omnibus tum vivis tum defunctis nec non et pro utilitate omnium offeratur, uti et in hujusce Sacramenti precibus exprimitur, quas juxta id [1]), quod a Domino mandatum acceperant, Apostoli Ecclesiae tradidere.

Item ante usum statim a consecratione ac post usum, id quod sacris in pixibus communioni moribundorum asservatur, corpus esse Domini verum et a se ipso ne vel levissime quidem diversum, quatenus ante usum et post consecrationem in usu ac post usum verum omnino sit corpus Domini.

Praeterea verbo *Transsubstantionis* modum illum, quo in corpus et sanguinem Domini panis et vinum convertuntur, explicari minime credimus, — id enim penitus incomprehensibile praeterquam ipsi Deo, et capere se credentibus inscitiae ac impietatis notam inurit —

---

oar ad Euchol. Magnum Cfr. Chrysostomi Missa umdem Goarum p. 78. et p. 178. *Heineccius* Abbil- .c. II Tom. p. 296.

1) B. *pro ea, quam — receperant, disponendi potestate.*

ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μετὰ τὸν ἁγιασμὸν οὐ τυπικῶς οὐδ' εἰκονικῶς, οὐδέ χάριτι ὑπερβαλλούσῃ [1]), οὐδὲ τῇ κοινωνίᾳ ἢ τῇ παρουσίᾳ τῆς θεότητος μόνης τοῦ μονογενοῦς μεταβάλλεται εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ κυρίου, οὐδὲ συμβεβηκός τι τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς συμβεβηκός τι τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ κατά τινα τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν μεταποιεῖται, ἀλλ' ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς καὶ οὐσιωδῶς [2]) γίνεται ὁ μὲν ἄρτος αὐτὸ τὸ ἀληθὲς τοῦ κυρίου σῶμα, ὁ δ' οἶνος αὐτὸ τοῦ κυρίου αἷμα, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω.

Ἔτι μὴ γίνεσθαι ὑπό τινος ἄλλου τὸ τῆς ἱερᾶς εὐχαριστίας τοῦτο μυστήριον, εἰ μὴ μονον ὑπὸ ἱερέως εὐσεβοῦς καὶ ὑπὸ εὐσεβοῦς καὶ νομίμου ἐπισκόπου τὴν ἱερωσύνην λαβόντος, καθ' ὃν τρόπον ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία διδάσκει. Αὕτη ἐστὶν ἐν συντόμῳ ἡ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τούτου δόξα καὶ ἀληθὴς ὁμολογία καὶ ἀρχαιοτάτη παράδοσις, ἣν οὐ δεῖ κολοβοῦσθαι κατ' οὐδένα τρόπον ὑπὸ τῶν εὐσεβεῖν βουλομένων καὶ ἀποσειομένων τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ τὰς βεβήλους τῶν αἱρετικῶν κενοφωνίας· ἀλλ' ἀναγκαίως

1) B. ὑπερβαλούσῃ. 2) B. οὐσιώδως. Male etiam mediam post γίνεται intercisionem positam esse video.

sed quod panis et vinum, facta consecratione, non per figuram [1]) aut per imaginem, non penes superabundantem gratiam, non per communionem aut solius divinitatis unigeniti filii Dei praesentiam in corpus et sanguinem Domini convertitur, nec panis aut vini accidens aliquod in quoddam corporis et sanguinis accidens aliqua conversione vel alteratione mutatur, sed vere realiterque ac substantialiter fit quidem panis ipsum verum Domini corpus, vinum vero ipse sanguis ejus, uti jam ante dictum est.

Denique neminem praeter pium Sacerdotem, ab pio utique Episcopo canonice instituto sacerdotii charactere initiatum, juxta Orientalis Ecclesiae doctrinam hoc sacrosanctae Eucharistiae credimus posse conficere Sacramentum. Haec est compendiaria Orientalis catholicae Ecclesiae hoc de sacramento doctrina veraque confessio et traditio perantiqua, cui detrahere quidquam non convenit [2]) eos, qui pie sentire cupiunt et novitates horrent ac profana haereticorum vaniloquia [3]) detestantur; sed hanc, quae

1) B. typicam — praesentiam. 2) B. qua de ne vel apicem detraxerint. 3) B. dogmata.

ιαὶ ἀδιάσειστον τη-
τὴν νομοθετηθεῖ-
οάδοσιν. Τοὺς γὰρ
ιίνοντας ἀποποιεῖται
θεματίζει ἡ καθολι-
Χριστοῦ ἐκκλησία.

Ὅρος ιή.

τεύομεν τὰς τῶν κε-
ίνων ψυχὰς εἶναι ἢ
ει ἢ ἐν ὀδύνῃ, καθ'
ἕκαστος ἔπραξεν· —
μένας γὰρ ἀπὸ τῶν
ον παραυτίκα ἢ πρὸς
ύνην ἢ πρὸς λύπην
ναγμὸν ἐκδημεῖν, ὁ-
ομένης μέντοι μήτε
ολαύσεως μήτε τῆς
ίσεως τελείας. Μετὰ
ν κοινὴν ἀνάστασιν,
ψυχὴ ἑνωθείη [2]) τῷ
, μεθ' οὗ καλῶς ἢ
ς ἐπολιτεύσατο, ἀπο-
ἕκαστος τὸ τέλειον
τολαύσεως ἢ τῆς κα-
ως δηλονότι. [3])

ς δὲ συμφθαρέντας
μοις πλημμελήμασι
ἐν ἀπογνώσει ἀπο-
ντας ἀλλὰ μετανοή-
μὲν, ἔτι περιόντας ἐν
ὲ σώματος βίῳ, μὴ
ντας δὲ οὐδοτιοῦν [4])

jam pridem obtinuit, traditionem integram servent et illibatam. Hanc enim violantes [1]) Catholica Christi rejicit ac anathematizat Ecclesia.

Decretum XVIII.

Credimus *defunctorum animas* aut in requie aut in poenis esse, prout quisque gesserit; quippe separatas a corporibus ad gaudii vel ad tristitiae gemitusque locum commigrare [2]); nondum tamen eis concessa integra beatitudine aut damnationis mensura. Etenim generali facta resurrectione, quando anima unietur corpori [3]), quocum aut bene gessit aut male; tunc beatitudinis ac poenarum perfectam unusquisque vicem [4]) recipiet.

Eorum vero, qui peccatis implicit non in desperatione defuncti sunt [5]), sed quos adhuc superstites poenituit, at nullum fecerunt poenitentiae fructum, lacrimas videlicet effundendo ge-

---

ıt A. ὅτι. Par. certe ὅ
ι. ἑνωθείη. 3) Quae se-
usque ad articulorum,
a fit, summam et ipsum
, cuncta desiderantur in
ıt. Quod eo magis mi-
quod cap. VI. p. 366. ej.
τησεις etiam infra secu-
, promissum sit. 4) Acuta
ıt Paris. marg. conjectura
ιν, *quemcunque* i. e. *ul-*
uem, sed textus lectio
ernenda, hunc praebens
qui non fecerunt resipi-

scentiae fructum *ne tantillum quidem*, i. e. omnino non vel *ne ullo quidem modo*, qui nulla parte resipiscentiae veritatem ac sinceritatem re et facto comprobarunt.

1) B. Huic enim adhaerere qui contemserint, sancta etc. 2) B. adducuntur, atque corpora deseruere. 3) B. quum — suum anima corpus — resumserit. 4) B. complementum. 5) B. Quos vero letalium, quibus sese foedaverant, peccatorum non desperatio cepit etc.

καρπὸν [1]) μετανοίας — ἐκχέαι δάκρυα δηλονότι καὶ γονυπετῆσαι ἐν γρηγορήσει προσευχῶν, θλιβῆναι, πτωχοὺς παραμυθῆσαι, καὶ τέως ἐν ἔργοις τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην ἐπιδεῖξαι, ἃ καὶ ἱκανοποίησιν καλῶς ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἀπ' ἀρχῆς ὠνόμασε — τούτων καὶ αὐτῶν τὰς ψυχὰς ἀπέρχεσθαι εἰς ᾅδου καὶ ὑπομένειν τῶν ἕνεκα ὧν εἰργάσαντο ἁμαρτημάτων ποινήν. Εἶναι δ' ἐν συναισθήσει [2]) τῆς ἐκεῖθεν ἀπαλλαγῆς, ἐλευθεροῦσθαι δὲ ὑπὸ τῆς ἄκρας ἀγαθότητος διὰ τῆς δεήσεως τῶν ἱερέων καὶ εὐποιϊῶν, ἃ τῶν ἀποιχομένων ἕνεκα οἱ ἑκάστου συγγενεῖς ἀποτελοῦσι· μεγάλα δυναμένης μάλιστα τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ἣν ἰδίως ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων συγγενῶν ἕκαστος καὶ κοινῶς ὑπὲρ πάντων ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ὁσημέραι ποιεῖ ἐκκλησία· ἐννοουμένου μέντοι καὶ τούτου τοῦ μὴ εἰδέναι ἡμᾶς δηλαδὴ τὸν καιρὸν τῆς ἀπαλλαγῆς. Ὅτι γὰρ γίνεται ἐλευθερία τῶν τοιούτων, ἀπὸ τῶν δεινῶν καὶ πρὸ τῆς κοινῆς ἀναστάσεώς τε καὶ κρίσεως οἴδαμεν καὶ πι-

1) B. κάρπον. 2) Notabile, hanc animarum, quae in statu quem ajunt medium versantur, de se conscientiam antiquissimis jam temporibus fuisse a Graecis potissimum traditam. Cfr. Iustin. dial. c. Tryph. 80. Iren. II. 33. Ambr. de Cain et Ab. II. 2.

nibus flexis in orationibus vigilando, semet ipsos afflictando, pauperes recreando, suam denique tum in Deum, quum in proximum caritatem operibus demonstrando, quae et Catholica Ecclesia recte ab initio *satisfactiones* appellavit, horum, inquam, ipsorum [1]) animas credimus ad inferos abire ibique justas pro iis, quae commisere, peccatis poenas sustinere, at suae tamen exhinc futurae liberationis esse conscias et ab summa bonitate per sacerdotum orationes et eleemosynas, quas pro defunctis eorum propinqui [2]) faciunt, liberari. Ad hoc vero potissime valet incruentum Missae sacrificium, quod peculiariter singuli pro consanguineis defunctis, catholica vero et apostolica ecclesia quotidie pro omnibus communiter facit. Porro liberationis hujusmodi notum nobis esse tempus nequaquam dicimus; tales enim solvi quidem poenis, idque ante resurrectionem et universale judicium et scimus

1) B. atque id genus etc. 2) [illegible] *parentes* vocavit.

ν· πότε [1]) δὲ, ἀγνο-

et credimus; id vero, quando fiat, ignoramus.

ρώτησις ά.

τὴν θείαν γραφὴν ς παρὰ πάντων τῶν ιανῶν ἀναγινώσκε-

Quaestio I.

Decetne sacram scripturam communiter ab omnibus legi Christianis?

Τὴν πᾶσαν γὰρ γραόπνευστον καὶ ὠφέδαμεν, καὶ οὕτω τὸ ιον ἔχουσαν μεθ' ἐ- ὥστε χωρὶς αὐτῆς ν ὁπωσοῦν εὐσε- ὺ μὴν καὶ ὑπό πάν- αγινώσκεσθαι ταύ- ὑπὸ μόνον τῶν με- πρεπούσης ἐρεύνης θεσιν ἐγκυπτόντων ύματος καὶ εἰδότων, τοις ἡ θεία γραφὴ αι καὶ διδάσκεται ως ἀναγινώσκεται. μὴ γεγυμνασμένοις κφόρως ἢ μόνον κα- ράμμα ἢ καὶ κατ' τινὰ τρόπον ἀλλό- ῆς εὐσεβείας τὰ τῆς ἐκλαμβάνουσιν ἡ ὴ ἐκκλησία, διὰ τῆς τὴν βλαβὴν ἐγνω- ὺ θεμιτὴν τὴν ἀνά- ἶναι ἐντέλλεται. Ὡσ- ὶ εὐσεβεῖ ἐπιτέτρα- ὲν ἀκούειν τὰ τῆς, ἵνα πιστεύῃ τῇ καρ- δικαιοσύνην, ὁμολο- ῷ στόματι εἰς σωτη- · ἀναγινώσκειν δὲ ἔ-

Non decet. Enimvero omnem scripturam divinitus inspiratam et utilem novimus, et ita ex se necessariam, ut pie sine illa vivere nullatenus quisquam possit. Hanc tamen haudquaquam convenit omnes legere; at eos dumtaxat, qui ad profunda, quae in illa latent, Spiritus arcana convenienti discussione incumbunt[1]), quive eam, qua scrutanda, docenda, legenda est Scriptura sacra, rationem probe norunt. Inexercitatis [2]) autem et Scripturam sacram absque discrimine vel [3]) penes literam aut alieno a pietate sensu intelligentibus ecclesia catholica utique, per experientiam de dispendio certa, lectione ejus interdixit. Itaque omnibus quidem fidelibus sacram audire scripturam quatenus corde credant ad justitiam, ore autem confessionem promant ad salutem, permissum est;

---

r. editi ποτὲ, tamquam εfinitum. Talem indefinit. ›gat. particularum confu- n confess. orth. saepissime s. 2) Rom. X. 10.

1) B. qui profunda — arcana recta interpretatione valent aperire etc. 2) B. Illiteratis. 3) B. vel solum.

νιὰ τῆς γραφῆς μέρη καὶ μάλιστα τῆς παλαιᾶς ἀπηγορεύεται τῶν εἰρημένων αἰτίων καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις ἕνεκα. Καὶ ἔστιν[1]) ἴσον παραγγέλλειν τοῖς ἀγυμνάστοις μὴ ἀναγινώσκειν ὡσαύτως τὴν πᾶσαν ἱερὰν γραφὴν, καὶ τοῖς βρέφεσιν ἐντέλλεσθαι, μὴ ἅπτεσθαι στερεᾶς τροφῆς.

aliquos vero scripturae ac veteris potissimum instrumenti libros legere, praedictis ac consimilibus de causis prohibitum. Et vero perinde est, sacrae Scripturae lectione inexercitatos prohibere ac solidiori abstineant cibo infantibus imperare.

Ἐρώτησις β'.

Εἰ σαφής ἐστιν ἡ γραφὴ πᾶσι τοῖς ἀναγινώσκουσι Χριστιανοῖς;

Εἰ σαφὴς ἦν ἡ θεία γραφὴ πᾶσι τοῖς ἀναγινώσκουσι Χριστιανοῖς, οὐκ ἂν ὁ κύριος ἐρευνᾷν ταύτην τοῖς βουλομένοις σωτηρίας τυχεῖν[2]) ἐπέτρεπε· καὶ τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας ματαίως τῷ Παύλῳ[3]) ἐλέγετο τεθῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ· καὶ ὁ Πέτρος[4]) οὐκ ἂν περὶ τῶν τοῦ Παύλου ἐπιστολῶν ἔχειν τινὰ δυσνόητα ἔλεγε. Δῆλον οὖν ὡς πολὺ τὸ βάθος ἔχειν τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐννοιῶν καὶ δεῖσθαι ἐπιστημόνων καὶ θείων ἀνδρῶν πρὸς ἐρευνᾷν καὶ ἀληθῆ κατάληψιν καὶ γνῶσιν ὀρθὴν καὶ συνῳδὸν τῇ πάσῃ γραφῇ καὶ τῷ δημιουργῷ ταύτης ἁγίῳ πνεύματι.

Quaestio II.

Sitne perspicua omnibus legentibus Christianis scriptura?

Si legentibus omnibus perspicua esset sacra scriptura Christianis, nequaquam perscrutari scripturas his, qui salutis desiderio tenentur, Dominus mandasset; frustra quoque Paulus positam a Deo in Ecclesia doctoratus gratiam scripsisset, neque intellectu difficilia habere Pauli epistolas Petrus diceret. Maximam itaque constat esse scripturae altitudinem juxta ac sensuum ejus amplitudinem [1]) ac doctissimis proinde divinisque hominibus ad ejus indagationem [2]) veramque intelligentiam ac rectum sensum, scripturae et ejusdem auctori Spiritus sancto consonum, opus esse.

---

1) B. καὶ ἔστιν. 2) Libri editt. τύχειν, qua forma non verbum recens factum sed accentus errorem latere puto. Cfr. Ioann. V. 39. 3) 1 Cor. XII. 28. 4) 2 Petr. III. 16.

1) B. celsitatem. 2) B. expositionem germanamque etc.

Ὥστε τοῖς ἀναγεννηθεῖσιν, εἰ καὶ γνώριμος ἡ περὶ τριάδος πίστις καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐνανθρώπησις, τὰ πάθη, ἡ ἀνάστασις, ἡ εἰς οὐρανοὺς ἄνοδος, ὁ περὶ τῆς παλιγγενεσίας καὶ κρίσεως λόγος, ὧν εἵνεκα· καὶ πολλοὶ θάνατον ὑπομεῖναι οὐκ ὤκνησαν· οὐκ ἀναγκαῖον δὲ, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον πᾶσιν, εἰδέναι καὶ ἃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μόνοις τοῖς ἐγγεγυμνασμένοις ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἁγιότητι φανεροῖ.

Ἐρώτησις γ'.

Ἱερὰν γραφὴν ποῖα βιβλία καλεῖς;

Στοιχοῦντες τῷ κανόνι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἱερὰν γραφὴν καλοῦμεν ἐκεῖνα πάντα, ἅπερ ὁ Κύριλλος ὑπὸ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου ἐρανισάμενος ἀριθμεῖ καὶ πρὸς τούτοις ἅπερ ἀσυνέτως καὶ ἀμαθῶς εἴτ' οὖν ἐθελοκακούργως [1]) ἀπόκρυφα κατωνόμασε· τὴν Σοφίαν δηλαδὴ τοῦ Σολομῶντος, τὴν Ἰουδὴθ, τὸν Τωβίαν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ δράκοντος, τὴν Ἱστορίαν τῆς Σωσάννης, τοὺς Μακκαβαίους καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Σειρὰχ [2]). Ἡμεῖς γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων τῆς θείας γραφῆς γνησίων βιβλίων καὶ ταῦτα γνήσια τῆς γραφῆς μέρη κρίνομεν, ὅτι ἡ παραδόσασα ἀρχαία συνήθεια καὶ μάλιστα ἡ κα-

Itaque quamvis regeneratis conspicua sit fides sanctissimae Trinitatis et incarnatio filii Dei, ejusdem passio, resurrectio, in coelos ascensio, item et regenerationis ac judicii veritas - pro quibus mortem subire multi non dubitarunt; — haud tamen necesse est imo impossibile, et ea scire omnes, quae solis sapientia et sanctitate exercitatis Spiritus sanctus manifestat.

Quaestio III.

Quosnam libros sacram Scripturam vocas?

Ecclesiae catholicae regulam sequentes sacram Scripturam eos omnes appellamus libros, quos ab Laodicena [1]) synodo Cyrillus mutuatus recenset, iis insuper additis, quos insipienter, inscite aut magis malitiose vocavit apocryphos: Sapientiam videlicet Salomonis, librum Judith, Tobiam, Draconis historiam, Historiam Susannae, Machabaeos et Sapientiam Sirach. Hos etenim cum ceteris genuinis sacrae Scripturae libris ceu germanas ejusdem Scripturae partes censemus esse numerandos. Quoniam quae

1) Paris. male ἐπεὶ. 2) B. Σιράχ.

1) Paris. *Laodicaena*, non magis falso quam orthodoxae Confess. interpres scripsit *Nicenus*.

θολικὴ ἐκκλησία γνήσια εἶναι τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια καὶ τ' ἄλλα τῆς γραφῆς βιβλία καὶ ταῦτα εἶναι τῆς ἁγίας γραφῆς μέρη ἀναμφιβόλως παρέδωκε, καὶ τούτων ἡ ἄρνησις ἐκείνων ἐστὶν ἀθέτησις. Εἰ δέ που [1]) δοκεῖ μὴ ἀεὶ πάντα ὑπὸ πάντων συγκαταριθμεῖσθαι, οὐδὲν ἧττον ὅμως καὶ ταῦτα παρά τε συνόδων καὶ πολλῶν ὅσων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας παλαιοτάτων τε καὶ ἐγκρίτων θεολόγων ἀριθμεῖται καὶ συγκαταριθμεῖται τῇ πάσῃ γραφῇ, ἃ πάντα καὶ ἡμεῖς κανονικὰ βιβλία κρίνομεν, καὶ ταῦτα τὴν ἱερὰν γραφὴν εἶναι ὁμολογοῦμεν.

sancta Evangelia aliosque Scripturae libros ut genuinos tradidit antiqua consuetudo seu magis ecclesia catholica; et istos haec ipsa ceu sacrae Scripturae partes procul dubio tradidit; quatenus istos qui neget et illos recusaverit. Sin vero ab cunctis haud recenseri omnes fortasse videantur; isti nihilo secius ab synodis nec non et a multis quum antiquissimis tum nominatissimis catholicae ecclesiae theologis recensentur et sacras inter scripturas numerantur. Quos omnes et nos judicamus esse canonicos et sacram eos esse scripturam confitemur.

Ἐρώτησις δ'.

Περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων πῶς ὀφείλομεν φρονεῖν;

Τῶν ἁγίων ὄντων καὶ ὁμολογουμένων παρὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πρεσβευτῶν, ὃν τρόπον εἴρηται ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ [2])· καιρὸς εἰπεῖν, ὅτι καὶ τιμῶμεν αὐτοὺς ὡς φίλους Θεοῦ καὶ ὡς ὑπὲρ ἡμῶν δεομένους τῷ τῶν ὅλων Θεῷ. Τιμῶμεν δὲ τούτους διττῶς· καθ' ἕνα μὲν τρόπον τὴν μητέρα τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὃν καὶ ὑπερδουλικόν φαμεν. Εἰ γὰρ καὶ ὡς ἀληθῶς δού-

Quaestio IV.

Qui de sanctis imaginibus et cultu sanctorum sentire debemus?

Oratores nostri quum sint et ab catholica ecclesia habeantur sancti, quemadmodum in octavo capitulo dictum est; dicendi modo tempus est, eos a nobis ceu Dei amicos nostrosque apud Deum [1]) universorum intercessores honorari. Porro duplicem Sanctis cultum adhibemus. Alterum quippe verbi divini matri, quem hyperduliam appellamus. Enim-

1) Male in Paris. edit. haec tria vocabula in unum sunt conflata. 2) Supra p. 434.

1) B. dominum.

ιοτόκος τοῦ μόνου λλὰ καὶ μήτηρ, ὡς τῆς Τριάδος γεννή- ἀρχικῶς, διὸ καὶ τῶς ὑπερέχειν ὑ- πάντων ἀγγέλων τε ων, ὅθεν καὶ ὑπερ- ν αὐτῇ ἀπονέμομεν οσκύνησιν. Κατὰ δὲ τρόπον, ὃν καὶ ὀνομάζομεν, προσ- ν εἴτ' οὖν τιμῶμεν ίους ἀγγέλους, ἀπο- , προφήτας, μάρ- αὶ ἁπλῶς πάντας ίους.

τούτοις προσκυνοῦ- τιμῶμεν τὸ ξύλον ίου τοῦ ζωοποιοῦ , ἐν ᾧ ὁ σωτὴρ ἡμῶν οσωτήριον εἰργάσα- , καὶ τὸν τύπον τοῦ ῦ σταυροῦ, τὴν ἐν φάτνην, δι' ἧς τῆς ἐῤῥύσθημεν [1]), τὸν ῦ κρανίου, τὸν ζωη- άφον καὶ τὰ λοιπὰ οσκυνήματα· τά τε γγέλια καὶ τὰ ἱερὰ ὧν ἡ ἀναίμακτος αι θυσία. Μνήμαις οις καὶ δημοσίοις καὶ θείοις ἱδρύμα- αθέμασι [2]) τοὺς ἁ-

vero Dei. et hujus quidem solius ut famula vere sit et ipsa Deipara; at mater ejus est, utpote quae unum [1]) e Trinitate in carne genuit. Quare omnium quum Sanctorum tum Angelorum longe superior praedicatur; unde et hyperdulico eam cultu veneramur. Alterum vero, quem et dulicum vocamus, sanctis Angelis, Apostolis, Martyribus, omnibus deni- que Sanctis adhibemus.

Insuper venerandae ac vivificae [2]) Crucis lignum, in quo pro salute mundi Salvator noster passus est, quin et ejusdem Crucis signum veneramur et adoramus, item et quod apud Bethleem est praesepe, per quod ab irrationali affectu liberati sumus [3]), item et Calvariae locum, et quod theca fuit vitae sepulcrum, ceteras denique res sanctas, quas adoramus: sancta videlicet evangelia, nec non et sacra vasa, in quibus sacrificium incruentum celebratur. Sed et annuis commemorationibus festisque solennibus, sacris aediculis et anathema-

---

male ἐῤῥισθ. sed mar- t supra. 2) Non bene o adjecit: pro ἀναθή- si illud, quod in textu se haberet. Utrumque *dona sacra* notare, int.

1) B. unam Trinitatis personam. 2) B. vitalisque. 3) B. *cujus humilitate fundati sumus*, sed recte adjecta haec sunt in marg.: *Lege: per quod ab irrationalitate liberati sumus. Alludit ad praesepe, in quo ἄλογα ζῶα pastum capessunt.*

γίους γεγαίρομεν [1]) *καὶ τιμῶμεν.*

Ἔπειτα δὲ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων προσκυνοῦμεν καὶ τιμῶμεν καὶ ἀσπαζόμεθα, καὶ μὴν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὡς ὤφθησαν ἐνίοις τῶν τε προπατόρων καὶ προφητῶν. Ἱστοροῦμεν δὲ καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα, ὡς ὤφθη, ἐν εἴδει περιστερᾶς.

Εἰ δέ τινες εἰδωλολατρεῖν ἡμᾶς, ἁγίους καὶ εἰκόνας ἁγίων καὶ τὰ λοιπὰ προσκυνοῦντας, λέγουσι, μάταιον ἡγούμεθα καὶ ἀδρανές. Ἡμεῖς γὰρ μόνῳ τῷ ἐν τριάδι Θεῷ λατρεύομεν καὶ οὐδενὶ ἑτέρῳ· τοὺς δὲ ἁγίους τιμῶμεν διττῶς· πρῶτον μὲν κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀναφοράν, ἐπειδὴ ἐκείνου ἕνεκα τιμῶμεν αὐτούς, καὶ καθ' ἑαυτούς, ὅτι ζῶσαί εἰσιν εἰκόνες [2]) *τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ καθ' ἑαυτοὺς διώρισται ὅτι δουλικόν. Τὰς δὲ ἁγίας εἰκόνας σχετικῶς, ὡς τῆς πρὸς ἐκείνας τιμῆς ἐπὶ τὰ πρωτότυπα ἀναφερομένης. Ὁ γὰρ εἰς τὴν εἰκόνα προσκυνῶν*

tis sanctos ornamus et honoramus.

Deinde et Domini nostri Jesu Christi et sanctissimae Deiparae omniumque Sanctorum, quin et sanctorum Angelorum secundum eam, qua quibusdam Patriarchis aut Prophetis apparuere, formam, imagines veneramur, adoramus et osculamur. Denique et Spiritum Sanctum sub ea, qua visus est columbae specie, repraesentamus [1]).

Eam porro, quam sanctis et eorum imaginibus ceterisque praedictis venerationem adhibemus, idololatriam esse si qui dicunt, stultum ac inane reputamus. Nos enim soli in Trinitate Deo ac praeter ipsum nemini latriae cultum impendimus. Sanctos vero duplici modo veneramur, imprimis quidem relative ad Deum; quippe propter ipsum illos honoramus, deinde et in se ipsis, quoniam animatae Dei imagines illi sunt. Duliam porro esse qua Sanctos veneramur in se ipsis, supra definitum est, sanctas vero imagines relative; siquidem, qui exhibetur illis cultus, ad earum prototypa refertur.

1) Male se habet Par. lectio *γεγαίρ*. Repetendum verbum est a *γέρας*, *honor*. 2) Ita Bibl. et marg. Paris., cujus textus male exhibet *εἰκόναι*. Sunt vero *εἰκόνες*, quos *τύπους* etiam dixeris, illi Sancti, qui fidei constantia vitaeque probitate Dei imaginem repraesentarunt.

1) B. oculis pingendo subjicimus; margine vero adnotante haec: *Prius male legebatur: proponimus adorandum.* Exstabat vero haec interpretat. in prima Paris. edit., quae prodiit anno 1676. Castigatior enim altera emendavit, ut supra videre est.

κόνος τὸν πρωτότυ-
ϊκυνεῖ, καὶ ἡ δόξα
εται, οὐδ' ὅλως σχί-
ς τε εἰκόνος καὶ τοῦ
μένου, καὶ ἐν ταὐ-
αι, ὡς ἡ εἰς τὸν βα-
πρέσβυν γινομένη.
πρὸς σύστασιν και-
αὐτῶν παρὰ τῆς
λαμβάνουσιν, οὐχ
ἰτοῖς βοηθεῖ, ὡς βού-
ἀλλὰ μάλιστα ἡμῖν
φαίνεται. Ἡμεῖς
θείαν γραφὴν ἀνα-
ντες ἐξετάζομεν και-
πρόσωπον, παρά-
καὶ αἰτίαν. Ὅθεν
τὸν Θεόν ποτε μὲν
[1])· οὐ ποιήσεις σεαυ-
λον, οὔτε ὁμοίωμα,
οσκυνήσεις, οὐδὲ λα-
αὐτοῖς, ποτὲ δὲ προσ-
ι [2]); γενέσθαι Χε-
Καὶ ἔτι βόας[3]) καὶ
[4]) γινώμενα ἐν τῷ
ροῦντες οὐ πεισμα-
ούτων τὴν ἔννοιαν
μεν. Ἐν γὰρ τῇ πει-
ὴκ ἔστι πίστις, ἀλλ',
αι, καιρὸν καὶ τὰ
ωροῦντες, τῆς ὀρ-
τούτων δόξης ἐπι-
μεν καὶ τὸ· οὐ ποιή-
υτῷ εἴδωλον ἢ ὁ-

Quisquis enim colit imaginem, per imaginem colit prototypum, neque aliquantum dividitur separaturve imaginis honor et prototypi; sed in eodem positus est [1]), quemadmodum in prorege rex honoratur.

Quae vero e scripturis in confirmationem suae novitatis assumunt, non sic ipsis favent, uti autumant, imo nobis maxime concinunt [2]). Nos enim sacram Scripturam quum legimus, tempus, personam, exemplum, caussam examinamus [3]). Cur nimirum idem ipse Deus modo dicat: Non facies tibi idolum, neque simulacrum, neque adorabis, neque coles illa; modo autem Cherubim fieri praecipiat? Imo et quum sculptos in templo boves leonesque spectamus, haudquaquam pervicaciter [4]) de illis judicamus; non enim in pervicavia est fides: sed tempus ceteraque, ut dictum est, considerantes rectam eorum interpretationem assequimur, idemque esse dicimus: *Non facies tibi idolum et simula-*

1) Exod. XXVI. 1. 2) Exod. ... Totum locum, id quod ... eiverunt, feci interroga... enam ante ὅθεν interci... mens. Sin minus haec ...t; vix unde pendeat ac... ... tare queas, quem in e... interrog. facile explica... 2 Reg. XVI. 17. 4) 1 ... 29.

1) B. sed una et eadem actione impenditur. 2) B. nobis quam aperte favent, nedum id non probant, quod ipsi contendunt. 3) B. occasionem, adjuncta, caussam et significationem eorum, quae in illa scripta sunt, diligentius investigamus. 4) B. secundum persuasionem nostram — in persuasione.

λάσση λατρευτικῶς καὶ μόνῳ τῷ ἐν τριάδι Θεῷ τὴν λατρευτικὴν προσκύνησιν ἀπονέμομεν. Ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λέγοντας τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων εἰκονολατρείαν, ἢ μὴ προσκυνοῦντας αὐτὰς, καὶ μὴ τιμῶντας τὸν σταυρὸν καὶ τοὺς ἁγίους, ὡς ἡ ἐκκλησία παρέδωκε.

Καὶ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας προσκονοῦμεν, ὃν εἴρηται τρόπον, καὶ ἱστοροῦμεν ταύτας εἰς καλλωπισμὸν τῶν ναῶν, καὶ ἵν' ὦσι βιβλία τῶν ἀμαθῶν καὶ πρὸς μίμησιν τῶν ἀρετῶν τῶν ἁγίων καὶ ἀνάμνησιν καὶ ἔρωτος αὔξησιν καὶ πρὸς ἐγρήγορσιν τοῦ ἐπικαλεῖσθαι ἀεὶ τὸν μὲν κύριον, ὡς δεσπότην καὶ πατέρα, τοὺς δὲ ἁγίους, ὡς δούλους μὲν ἐκείνου, βοηθοὺς δὲ καὶ μεσίτας ἡμῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κεφαλαίων καὶ ἐρωτήσεων Κυρίλλου. Οἱ δὲ αἱρετικοὶ καὶ τὴν προσευχὴν τῶν εὐσεβῶν πρὸς τὸν Θεόν κακίζουσιν, ἔπειτα οὐκ οἴδαμεν, ὅπως αὐτὴν μόνων τῶν μοναχῶν κατηγοροῦσι. Τὴν προσευχὴν τοίνυν ἡμεῖς ὁμιλίαν μετὰ Θεοῦ καὶ πρεπόντων ἀγαθῶν αἴτησιν, παρ' οὗ λαβεῖν ἐλπίζομεν, ἀνάβασίν τε νοῦ πρὸς Θεὸν καὶ εὐσεβῆ πρὸς Θεὸν ἀπευ-

mari sunt, latriae c nerantur, anathema solique in trinitate De tum hujusmodi ducim tribuendum. Insuper tum imaginum app iconolatriam easque cem et sanctos juxt tionem ecclesiae ad colere recusantes an tizamus.

Sanctos quippe supra diximus, cult ramur nec non et imagines, quas ad rum ornamentum mus, ut librorum ins bi sint et ad virtutu ctorum imitationem, riam, amoris incren atque ad jugem Dei ceu Domini et Patri ctorum vero ceu se ejus, nostrorum aut jutorum juxta ac o obsecrationem rudior citentur.

Atque haec quide Cyrilli capitibus qua busque dicta sint. fidelium quoque o ad Deum [3]) improba retici. Deinde vero q rem eam, quae ab monachis, calumnient scimus. Nos igitur nem ceu cum Deo c um ac convenientium speramus illa, bonor stulationem, item ads piumque affectum me

---

1) B. peccatores. 2) B. contra. 3) B. ac monachoru me (quod quamobrem faciant, plane haud intelligimus) improb retici. Verum

ένην διάθεσιν, ζήτη-
ιν ἀνωτέρω, ψυχῆς
βοήθημα λατρείαν
ῷ κεχαρισμένην, ση-
μετανοίας καὶ βεβαί-
ίδος οἴδαμεν· γίνε-
ὲ ἢ νῷ μόνῳ ἢ νοΐ
ωνῇ· θεωρεῖσθαι ἐν
θεωρίαν τῆς ἀγαθό-
καὶ τοῦ ἐλέους τοῦ
ἀναξιότητα τοῦ αἰ-
ς καὶ εὐχαριστίαν
αγγελίαν τῆς μελλού-
ὸς Θεὸν ὑποτάξεως.

ιν δ' αὐτὴν πίστιν καὶ
καὶ διαμονὴν καὶ
ν τῶν ἐντολῶν καὶ
ρῶτον λόγον αἴτησιν
ὐρανίων πολλοὺς δ'
οὺς καρποὺς οὓς πε-
ἐγκαταλέγειν· γίνε-
δὲ συνεχῶς, ἐπιτελεῖ-
ὲ ὀρθίῳ καὶ γονυκλί-
ήματι. Τοσαύτη δὲ
αὐτῆς ὠφέλεια ὥστε
χῆς τροφὴν καὶ ζωὴν
γεῖσθαι. Συνάγεται
αῦτα πάντα ἐκ τῆς
γραφῆς, ὥστε εἴ τις
ν ἀπόδειξιν αἰτεῖ, ὅ-
ἄφρονι, ἢ τυφλῷ, περὶ
λιακοῦ φωτὸς ὥρᾳ [1])
βρίας καὶ αἰθρίας
βητοῦντι.

δ' αἱρετικοί, βουλόμε-
δὲν ὧν Χριστὸς ἐπέ-
ἀπαράθραυστον [2])
, καὶ ταύτης καθήψαν-
σχυνόμενοι δ' οὕτω

dentem in Deum, coelestium rerum inquisitionem, animae sanctae subsidium, cultum Deo acceptissimum, poenitentiae ac firmae spei signum agnoscimus. Fieri [1]) autem vel sola mente, vel mente simul et voce; Deique bonitatem et misericordiam ac orantis pariter indignitatem et futurae ad Deum subjectionis [2]) beneficium ac promissionem in illa considerari.

Fidem vero et spem et perseverantiam et mandatorum observationem ac, ut praediximus, coelestium cumprimis habere petitionem, quin et fructus id genus quam plurimos, quos frustra recenseamus. Denique sine intermissione fieri, et qua stando, qua genua flectendo peragi. Tanta vero est orationis utilitas, ut animae cibus et vita merito censeatur. Et haec quidem omnia sacris ita manifeste colliguntur e scripturis, ut insipienti aut coeco, meridie ac sereno coelo de solis lumine dubitanti, similis ille sit, qui probationem eorum exegerit.

Haeretici vero, quum eorum, quae fidelibus mandavit Christus, nihil relinquere integrum statuerint [3]), et illam canino ore arrosere.

. ὄρᾳ. 2) B. ἀπαράθρι-
uod nullum habet verbum,
t repetendum.

1) B. Fit etc. 2) B. adhaesionis nostrae — in illa meditamur. 3) B. *nihil non statuerint amputare*, quod bene textui respondet.

φανερῶς ἀσεβεῖν τέως μὲν περὶ προσευχῆς, ἁπλῶς μὴ γίνεσθαι οὐ κωλύουσι [1]), ταῖς τῶν μοναχῶν δ' εὐχαῖς ταράττονται· ὅπερ καὶ αὐτὸ ποιοῦσιν, ἵνα τοῖς ἁπλοϊκοῖς μῖσος κατὰ τῶν μοναχῶν θῶσι πρὸς τὸ μὴ ὅλως ἀνέχεσθαι τούτους τυχὸν ὡς βεβήλους καὶ νεωτεριστὰς ὁρᾷν, μὴ ὅτιγε ἀνέχεσθαι τὰ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως δόγματα διδάσκεσθαι παρ' αὐτῶν. Σοφὸς γὰρ ὁ ἀντίδικος περὶ τὸ κακὸν καὶ ἀγχίνους περὶ τὰ μάταια· ὅθεν καὶ τοῖς ὀπαδοῖς αὐτοῦ — οἷοι οἱ αἱρετικοὶ οὗτοι μάλιστα — οὐκ ἔστι τοσοῦτον καταθύμιον εὐσεβεῖν, ὅσον περισπούδαστον τὸ ἀείποτε ἐκτραχηλιάζειν ἐπὶ βάθει κακῶν καὶ ἐκρήγνυσθαι ἐς τόπους, οὓς οὐκ ἐπισκοπεῖ κύριος [2]).

Ἐρωτητέον οὖν αὐτοὺς, τίνας φασὶν εἶναι τὰς τῶν μοναχῶν προσευχάς· καὶ εἰ μὲν τοὺς μοναχοὺς φαῖεν ἐξ ἑαυτῶν τινὰ ἀλλόκοτα [3]) πεποιηκέναι καὶ ἀπᾴδοντα τῇ ὀρθοδόξῳ τῶν Χριστιανῶν θρησκείᾳ, καὶ αὐτοὶ

Id tamen tam aperta orationem impietatis erubescentes, orare minime prohibent; se chorum orationibus c ventur [1]); ea nimirum ut simpliciorum odi monachos excitent: nus eorum ceu prof ac novatorum nec ctum sustineant et cae atque apostolica ab illis exponi dogma to minus patiantur. P enim est in malum d et ad confingendas mnias ingeniosus. U ejus asseclas — cuj sunt isti maxime, de loquimur, haere non tam pietatis prop quam homines ad m abyssum detrudendi ea, quae non visitat nus, loca rapiendi, mo stitutum.

Itaque, quales esse monachorum oratio terrogandi sunt; et dem a se ipsis aliqu na [2]) vel orthodoxae stianorum professi sentanea fecisse mo probaverint; jam ad

---

1) In marg. Paris. hoc scriptum invenio: *in autographo scriptum videtur* οὐκιθλοῦσι, quod certe in duo esset disjungendum vocabula; κιθλεῖν vero sive κιθλοῦν quum non exstet, textum antiquum esse reor. 2) Deut. XI. 12. Illud quod supra est ἀείποτε in unum vocavi vocabulum, uti recte in B. videtur factum esse. Disjunxit Par. 3) B. textus male exhibet ἐλοκότα, sed corrigente marg. Ἀλλόκοτον p thetesin dictum pro ὰ *monstrosum* proprie notat, apud posteriores, veluti ap tarch. et Lucian., *quidquid dum est*.

1) B. in monachorum nes debacchantur. 2) Vo aliena immisi, suadent Bibl. Poscit et textus Gr illud quod sequitur *vel*.

ἐμεθα καὶ τοὺς μονα-
ὐ μόνον οὐ μοναχοὺς
ιδὲ Χριστιανούς φα-
Εἰ δὲ οἱ μοναχοὶ διη-
ι ἐν ἐκτάσει[1]) τὴν
καὶ τὰ θαυμάσια του
αὶ συνεχῶς καὶ ἀδια-
ς, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ
ν, ὡς δυνατὸν ἀν-
, ὕμνοις καὶ δοξολο-
καταγεραίρουσι, πῆ
τῆς γραφῆς δηλονό-
λοντες, πῆ δὲ τοὺς
ἐκ τῆς γραφῆς συν-
ς, εἴτ' οὖν συνῳδὰ ἐ-
θεγγόμενον· ἀποστο-
αὶ προφητικὸν, μᾶλ-
κυριακὸν ἔργον αὐ-
ηροῦν ὁμολογοῦμεν.

καὶ ἡμεῖς παρακλη-
ριώδιον καὶ μηναῖα
τες μηδὲν ἀπᾷδον
ινοῖς ἔργον πληροῦ-
ἰᾶσαι γὰρ αἱ τοιαῦ-
λοι περὶ ἡνωμένης
ακεκριμένης θεολο-
διαλέγονται καὶ ὕ-
τῇ μὲν συνηγμένοις
θείας γραφῆς, πῇ δὲ
ν χορηγίαν τοῦ πνεύ-
ἵν' ὦσι τοῖς μέλεσιν
ς κατάλληλοι δι' ἑτέ-

monachos cum illis caussam agimus, eosque non modo monachos non esse dicimus, sed neque Christianos. Sin vero gloriam et mirabilia Dei et intenta mente assidue et indesinenter et omni tempore enarrant monachi Deumque pro viribus humanis hymnis et canticis celebrant, nunc quidem scripturae verba psallentes, nunc vero hymnos ex scriptura componentes, sive eidem scripturae consona loquentes; apostolicum et propheticum imo vero dominicum opus eos implere confitemur.

Unde et nos nullum ab Christianis alienum opus facimus, quando Paracleticen, Triodion et Menaea cantamus: quum de conjuncta atque discreta edisserant omnes isti libri theologia. Imo vero per hymnos tum e scriptura quidem desumtos, tum spiritus adminiculo donoque aliis vocibus, quae voces melodiae concinant, quae sunt scripturae, decantamus.

---

[1]) ...arg. Paris. duas alias lectiones proponit, ἐκστάσει et ἐξε-... quarum neutra acquiesco. Nec enim sacer furor perpetuus ...se, ἔκστασις igitur male consonat cum adv. quae sequuntur ...καὶ ἀδιαλείπτως, nec ἐξέτασις exploratio, disquisitio cum ...ς τοῦ Θεοῦ, quae et clara sunt et omnia debent enarrari. ...obanda est ἔκτασις virium intentio, mentisque attentio, ...miracula semper debent praedicari. Duo sunt officia in enarrabilibus: internum unum, ut sit intenta mens; alterum, ut ...intermissio, quae duo bene inter se possunt conjungi. 2) ...ris. notat: *Ita de Divinitate Graeci loquuntur, eo quod ...rina.* Verb. solemnia ἡν. et διακρ.; illud dicitur de iis, quae ...sonarum sunt communia, de communi sanctae trinitatis, ut ...idius p. 7., Conf. orth. p. 71.; διακρ. vero de iis, quibus personae distinguuntur, uti Conf. orth. p. 64. explicata ea ...

ρων λέξεων, τὰ τῆς γραφῆς ᾄδομεν· ἔπειτα, ἐν ὅλως ᾖ κατάδηλον, ὅτι τὰ τῆς γραφῆς ἀεὶ ψάλλομεν, ἐν ἑκάστῳ τῶν ὕμνων λεγομένῳ τροπαρίῳ στίχον τῆς γραφῆς ἐπιλέγομεν. Εἰ δὲ καὶ Θηκαρᾶ καὶ ἄλλας τοῖς πάλαι πατράσι πονηθείσας εὐχὰς ψάλλομεν καὶ ἀναγινώσκομεν· εἰπάτωσαν οὗτοι, ποῖον ἐκείνων τὸ βλάσφημον καὶ μὴ εὐσεβὲς, καὶ μετ' ἐκείνων τούτους ἀποδιώξομεν.

Deinde sacram sen canere scripturam, h sus liquet, quod cu mnorum modulo ve e scriptura subjung verò et Thecarae a antiquis patribus tas orationes canim gimus; quidnam bl ae, quid impietatis in illis, adversarii n monstrent; et una c monachos, ipsa cane sequemur.

Εἰ δὲ καὶ μόνον τοῦτό φασι, τὸ συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι κακὸν, τί αὐτοῖς καὶ ἡμῖν; Μαχέσθωσαν Χριστῷ — καθάπερ καὶ μάχονται — εἰπόντι [1]) τὴν τοῦ ἀδίκου κριτοῦ παραβολὴν, πρὸς τὸ δεῖν συνεχῶς προσεύχεσθαι, καὶ διδάξαντι ἀγρυπνεῖν καὶ εὔχεσθαι [2]), φυγεῖν τὰ θλιβερὰ καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου [3]). Μαχέσθωσαν Παύλῳ πρώτης πρὸς Θεσσαλον. κεφαλαίῳ [4]) καὶ ἀλλαχοῦ ἐν πολλοῖς. Ἐῶ λέγειν τοὺς θείους

Sin autem hoc quod semper et sin missione oramus, c lum quid improban hanc in nos querel vent? In Christum certamen sumant — admodum et sumunt sine intermissione o esse ut probaret, in dicis parabolam p et ad cavendas ten vigilandum esse d orandum standumque filio hominis. Su cum Paulo, qui tum ad Thessalonicenses tum et alibi passim tinuam orationem adh Divinos praetermitto

1) Luc. XVIII. 2. 2) Marc. XIII. 33. 3) Luc. XXI. interpres Graeca intellexit et copulavit orationis membra quae mente conjungenda sunt, ἀγρυπνεῖν τῷ φυγεῖν, ἔμπ σταθῆναι respondere ratus. Minime vero *standumque* di bebat, quasi Jesus proposuisset similitudinem, ut homines e starent etc. At contra φυγ. et σταθ. consilium indicant, q landum et preces faciendae sint, ut non solum pericula e sed homines digni habeantur, qui coram Christi tribunali st absolvantur. Melius B. vers.: ad cavendas tentationes sta coram — hom. vigilandum esse docuit et orandum. 4) v. 6

χθολικῆς ἐκκλησίας κα-
ιόνος ἀπὸ Χριστοῦ ἄ-
ἡμῶν· ἀρκεῖ γὰρ αὐ-
πρὸς αἰσχύνειν [1]) τὸ
νον τῆς προσευχῆς τῶν
οπατόρων, ἀποστόλων
ροφητῶν.

οὖν τὰ τῶν μοναχῶν
ὰ τῶν ἀποστόλων καὶ
ητῶν, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ
γίων πατέρων καὶ τῶν
τόρων αὐτοῦ τοῦ Χρι-
δῆλον ὅτι αἱ τῶν μο-
ν εὐχαὶ καρποί εἰσι
ῶν χαρισμάτων δοτῆ-
γίου πνεύματος. Ἃ δὲ
ῖνοι κεκαινοτομήκα-
τε τοῖς περὶ Θεοῦ καὶ
θείων βλασφημοῦντες
ἡν θείων γραφὴν παρ-
ούμενοι [2]), κολοβοῦν-
αὶ καθυβρίζοντες· τοῦ
λου εἰσὶ σοφίσματά
ὶ ἐφευρήματα [3]).

υσιτιλὲς δὲ καὶ τὸ· ἀδύ-
τῇ ἐκκλησίᾳ, βρωμά-
τινῶν ἀποχὰς καὶ νη-
ς διατάττειν ἄνευ βίας
υραννίδος. Ἡ γὰρ ἐκ-
α πρὸς νέκρωσιν τῆς

sto ad nos usque Catholicae ecclesiae praepositos: satis enim superque concors proavorum [1]), apostolorum ac prophetarum de oratione sententia haereticos pudore suffundit.

Porro si quae fecerunt apostoli, quae prophetae, imo — dicere liceat [2]) — et quae sancti patres atque ipsius Christi progenitores [3]); haec ipsa faciunt et monachi: utique donorum largitoris spiritus sancti fructus esse orationes monachorum manifestum est. Quas vero novitates induxere Calvinistae, tum circa Deum resque divinas blasphemando, quum scripturam sacram perperam interpretando, decurtando et injuriose tractando; diaboli sophismata esse dicimus et inventa.

Neque minus inepte garriunt, non posse ecclesiam absque violentia et tyrannide ab quibusdam cibis abstinentiam et jejunia constituere. Enimvero recte admodum ad

---

Constantem hanc librorum
em ut expellerem, me Paris.
largo non potuit impellere.
:tura enim αἰσχύνην non
lla quidem vacat, nec vero
um falsam esse arguit et a
ὑτοῖς non multum adjuva-
Exspectassem certe πρ. αἰσχ.
. Ita verba se habent in
simillimo Conf. Orth. I. 25.
διὰ αἰσχύνην διαβόλου ob
iam diaboli, i. e. ut dia-
inde reportaret] infamiam.
n vero αἰσχύνειν esse pu-
aliquem afficere non est
quod moneam. Dativus ita non ineptus videtur: *sufficit ipsis*, certe debebat illis sufficere, ut pudore afficeret antiquorum summa consensio. 2) Hic recepi Paris. marg. lectionem, Vulg. παρεξηγοῦντες aspernatus, quum hoc verbum: *ita interpretari, ut verum praetermittatur*, non legatur nisi in forma media. 3) B. ἐφευρέματα.

1) B. Patriarcharum. 2) B. omisit. 3) B. Patriarchae.

σαρκὸς καὶ ὅλως τῶν παθῶν, μάλα καλῶς ποιοῦσα, διατάττει ἐπιμελῶς [1]) τὴν προσευχὴν καὶ τὴν νηστείαν, ἧς ἐραςταὶ καὶ τύποι γεγόνασιν οἱ ἅγιοι πάντες, δι' ὧν τῇ ἄνωθεν χάριτι καθαιρόμενος ὁ ἀντίδικος ἡμῖν διάβολος σὺν τοῖς στρατεύμασι καὶ ταῖς δυνάμεσι αὐτοῦ [2]) — ῥᾳδίως τελειοῦται ὁ προκείμενος τοῖς εὐσεβέσι δρόμος. Ταῦτα οὖν ἐκλεκτομένη ἡ ἄσπιλος ἁπανταχοῦ ἐκκλησία οὐ βιάζει οὐδὲ τυραννεῖ· ἀλλὰ παρακαλεῖ, νουθετεῖ, διδάσκει τὰ τῆς γραφῆς καὶ πείθει τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος.

Προστίθησι δὲ τοῖς εἰρημένοις καί τις ἀνθρωπίσκος ὁ ἐν Καρεντονίᾳ προειρημένος, φαμὲν, Κλαύδιος καὶ ἕτερά τινα καθ' ἡμῶν γελοῖα καὶ μηδενὸς λόγου ἄξια· ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τὰ εἰρημένα αὐτῷ μύθους ἡγούμεθα καὶ τοῦτον αὐτὸν τερατοποιὸν καὶ πάντῃ ἀμαθῆ γνωρίζομεν. Καὶ μετὰ Φώτιον γὰρ μύριοι ὅσοι καὶ γεγόνασι καί εἰσιν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ θεολογίᾳ καὶ ἁγιότητι παρὰ τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ διαφέροντες τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος.

Γελοιότατον δὲ καὶ τὸ διὰ τὸ ἔχειν τινὰς τῶν ἀνα-

carnis et passionum [illegible] sus [1]) mortificationem [illegible] tionem et jejunia, [illegible] amantes ac exempla [illegible] tere sancti omnes, [illegible] praecipit: quibus, [illegible] stis ope gratiae de[illegible] exercitibus et virtutib[illegible] adversante nobis diabo[illegible] positum [illegible] cursum p[illegible] facile fideles [illegible] igitur quum [illegible] que ecclesia spectat nullam, nullam adhib[illegible] rannidem, sed [illegible] admonet, sed ea, qua[illegible] pturae sunt, edocet, sancti spiritus operan[illegible] tute persuadet.

His et nonnulla [illegible] sum nos ridicula peni[illegible] contemnenda homunci[illegible] dam apud Carentonium dius nomine, uti di[illegible] adjicit. Sed et inter[illegible] las, quaecunque dix[illegible] recensemus, ipsumq[illegible] culatorem ac fundit[illegible] ratum agnoscimus. [illegible] etiam post Photium plurimi apud Orienta[illegible] clesiam exstiterunt [illegible] per virtutem spiritus [illegible] sapientia, theologia [illegible] ctitate praestantes.

Ineptissimam pa[illegible] versarii nostri prem[illegible]

---

1) B. hic male posuit medium intercisionem. 2) Haec verba in parenthesi posui, ne casus absolutus (ὁ διάβολος) structuram interrumperet. Ita verto: *quibus*, oratione et jejunio — etiamsi qui coelesti gratia destitutus e[illegible] bolus cum suis copiis et nobis adversatur — facile [illegible] tur, qui piis propositum e[illegible] sus.

1) B. omnium pariter.

κῶν ἱερέων τὸν ἅγιον
ν ἐν σκεύεσι ξυλίνοις,
που τοῦ ναοῦ, ἔξω τοῦ
ατος [1]) ἔν τινι τῶν κιό-
κρεμάμενον, μὴ ὁμο-
ῖν αὐτοὺς τὴν πραγμα-
ν καὶ ἀληθῆ μεταβολὴν
ἄρτου εἰς τὸ σῶμα τοῦ
ου. Ὅτι μὲν γάρ τινες
πτωχῶν ἱερέων ἔχουσι
σποτικὸν σῶμα ἐν σκεύ-
ξυλίνοις, οὐκ ἀρνούμε-
καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ
λίθων καὶ μαρμάρων
ται, ἀλλὰ διάνοιαν ὑγιῆ
καρδίαν καθαρὰν αἰτεῖ
ἡμῶν.

ῦτο καὶ Παύλῳ συμ-
κεν· ἔχομεν γάρ φησι [2])
θησαυρὸν ἐν ὀστρακί-
σκεύεσιν. Ὅπου δ' αἱ
ὰ μέρος ἐκκλησίαι δύ-
ται, ὥσπερ τυχὸν παρ'
ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐν-
τοῦ ἁγίου βήματος ἑκά-
τῶν ναῶν τὸ δεσποτι-
σῶμα τιμᾶται καὶ φω-
νγεῖται ἀείποτε ἑπτα-
φ κανδήλῃ.

πεισι δέ μοι θαυμάζειν,
τὸ δεσποτικόν σῶμα

gumentationem, quum Orientales nonnullos sacerdotes realem ac veram panis in corpus domini conversionem minime confiteri inde probari contendunt, quod panem sanctum in aliquo templi loco extra Bema sive Sanctuarium ligneis inclusum thecis ad aliquam appensum columnam asservant. Neque enim negamus, pauperes quosdam sacerdotes ligneis in vasis dominicum corpus asservare; verum nec lapidibus nec marmoribus honoratur Christus; sed mentem sanam et cor purum a nobis exposcit.

Hoc ipsum et Paulo contigit. [1]) Ait enim: Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Ast singulis in ecclesiis, quarum per facultates licet, quemadmodum apud nos Ierosolymis, in sacro cujuslibet templi bemate [2]) dominicum corpus honoratur, septemplici lampade coram illo jugiter ardente.

Mihi vero subit admirari [3]), quomodo ab collapsos

1) Paris. marg. haec adnotat: *Tres sunt templi partes apud Graecos. Prima dicitur βῆμα estque secretior, in qua soli sunt clerici. Secunda media et dicitur ναός, in qua sunt fideles nulla noxa et culpa irretiti. Tertia dicitur πρόναος s. vestibulum, ubi poenitentes et catechumeni.* Heinereccio I. I. III. 84 praeter praecipuas partes fuit etiam a, νάρθηξ ante vestibulum positus, in quo *catechumeni* et *obsessi* et ἀκροώμενοι versati sint. Cfr. Leo Allatius de templis Graecor. epist. 2., et quae ab Heinicheno ad Eus. Hist. Eccl. X. 4 disputata et allata sunt. 2) 2. Cor. IV. 7.

1) B. Hoc et Paulus quidem asserit dicens. 2) B. altari. 3) B. Stupendum vero nemini non videatur, qui

παρά τινι ἐκκλησίᾳ ἴδον κρεμάμενον οἱ αἱρετικοὶ ἔξω τοῦ βήματος, διὰ τὸ ἴσως σεσαθρῶσθαι τοὺς τοίχους τοῦ βήματος ὑπὸ τῆς παλαιότητος, κἀκ τούτου συμπεραίνουσι τὰ ἀσύστατα· τὸν δὲ Χριστὸν οὐκ εἶδον ὑπὸ τὸ ἡμικύκλιον τοῦ ἁγίου βήματος ἱστορούμενον ὡς βρέφος ἔνδον τοῦ δίσκου, ἵνα ἴδωσιν, ὅτι, ὡς ἱστοροῦσιν οἱ ἀνατολικοὶ [1]) ἔνδον τοῦ δίσκου οὐ τύπον, οὐ χάριν, οὐκ ἄλλο τι, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Χριστὸν, οὕτω καὶ πιστεύουσι, τὸν ἄρτον τῆς εὐχαριστίας οὐκ ἄλλο τι, ἀλλ' αὐτὸ γίνεσθαι οὐσιωδῶς τὸ σῶμα τοῦ κυρίου καὶ οὕτω συμπαρανοῦσι τὸ ἀληθές.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἁπάντων εἴρηται πλατύτερον καὶ σαφέστερον τῇ ὀρθοδόξῳ λεγομένῃ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὁμολογίᾳ· Γεωργίῳ Χίῳ τῷ Κορεσίῳ ἐν τοῖς περὶ μυστηρίων καὶ προορισμοῦ καὶ χάριτος καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, καὶ προσβείας καὶ προσκυνήσεως ἁγίων καὶ προσκυνήσεως εἰκόνων, καὶ ἐν τῇ πονηθείσῃ αὐτῷ ἀντιῤῥήσει κατὰ τῆς ἐν Φλανδρίᾳ ποτὲ [2]) τῶν αἱρετικῶν ἀθεμίτου συνόδου καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς· Γαβριὴλ Πελοποννησίῳ τῷ μη-

fortassis vetustate muros dominicum extra sacrarium [1]) h viderint appensum, absurdissima conficiun stum vero non vide fantis specie in disc bematis fornici [2]) de Apertissime enim nossent ac verissim cluderent, Orientales, quaquam figuram au tiam, aut id genus qu in disco sed ipsumme stum repraesentant, credere, panem euc cum nihil aliud quam corpus domini subst ter esse. [3])

Sed et fusius ju luculentius de istis est in libro, qui *Co orthodoxa ecclesiae talis* inscribitur; it Georgio Chio Coresi bris de sacramentis, d destinatione et gratia bero arbitrio, de inv ne [4]) et adoratione rum, de veneratione num, et in confutation dosynodi ab haeret Belgio habitae, et i plurimis; item ab G

1) Commata, quae sunt in B. edit. post ἱστορ., ἀνατ. et δίσκου delevi. Prohibebant locum, non clariorem reddebant. 2) B. πότε.

1) B. sanctuarium. 2 per patella fornici sanctu B. fieri. 4) B. cultu.

ι Φιλαδελφίας [1])
γορίῳ πρωτοσυγ-
ι Χίῳ ἐν τοῖς περὶ
ν, Ἱερεμίᾳ τῷ ἁγι-
πατριάρχῃ Κων-
πόλεως ἐν τρισὶ
αῖς καὶ συνοδικαῖς
ς ἐν Τυβίγγῃ τῆς
ς Λουθήρους ἐπι-
Ἰωάννῃ ἱερεῖ καὶ
Κωνσταντινουπό-
Ναθαναὴλ [2])· Με-
ρίγῳ τῷ Κρητὶ [3])
νηθείσῃ αὐτῷ ὀρ-
ἀντιῤῥήσει κατὰ
λαίων καὶ ἐρωτή-
λεγομένου Κυρίλ-
ράνῃ τῷ πατριάρ-
ολύμων ἐν τῇ πρὸς
ους δογματικῇ ἐπι-
ὶ ἄλλοις μυρίοις.
ων δὲ εἴρηται μά-
λῶς Συμεὼν τῷ
ίκης καὶ πρὸ ἐκεί-
τοῖς πατρᾶσι [4])
ἰκουμενικαῖς συν-
ορικοῖς τε ἐκκλη-
ς, ναὶ μὴν καὶ τοῖς
Χριστιανῶν Ρω-
ὑτοκρατόρων συγ-
τὰς ἐξωτερικὰς
εἴρηται σποράδην,
ι τὰ εἰρημένα χω-
ις ἀντιλογίας εἶ-

Peloponnesio Philadelphiae Metropolita; item ab Gregorio Chio Protosyncello in libro de sacramentis; item ab Jeremia sanctissimo Patriarcha Constantinopoleos in tribus dogmaticis ac synodalibus epistolis ad Lutheranos Tubingenses; item ab Ioanne Nathanaele Presbytero et Oeconomo Constantinopoleos; item ab Meletio Syrigo Cretensi in ea, quam composuit, refutatione orthodoxa capitum et quaestionum Cyrilli, quem vocant; item ab Theophane Hierosolymorum Patriarcha in dogmatica ad Roxolanos epistola; item ab aliis innumeris; sed et ante istos ab Symeone Thessalonicensi de iisdem egregie scriptum, imo ab omnibus retro ipsum patribus, synodis oecumenicis et Annalium ecclesiasticorum scriptoribus, quin etiam et ab iis, qui sub Christiano-Romanis principibus degentes res politicas sparsim sunt prosecuti. Quorum omnia una sententia est

---

nno 1580 epistolam misit ed Martinum Crusium ex Venetiis,
', *Graecos veram doctrinam et sanctorum apostolorum sequi et non illos, qui verborum ambagibus et sermo-
rem evanescentibus operam dent et quotidie additiones
!ones proferant.* Legitur apud Chytraeum de statu etc. p.
. de eodem apud ipsum Crusium in Turco-Graecia p. 206
2. sqq. 533. sqq. 2) Hic quidem Ioannes Nathanael scri-
; ἑρμηνείας τῆς ἱερᾶς λειτουργίας. Supr. p. 336. 3) B. *Κρητί*,
4) P. *πατράσι*. Floruit ille Simeon circa Ioannis Palaeologi
: conscripsit tum *dialogum ecclesiasticum contra omnes*
:um singularem contra Latinos libellum: *Περὶ ὧν καινοτο-
νοι.*

λῆπται παρὰ τῶν ἀποστόλων, ὧν αἵ τε διὰ γραφῆς καὶ λόγου παραδόσεις διὰ τῶν πατέρων ἀφίκοντο μέχρις ἡμῶν.

Συνίστησι δὲ τὰ προειρημένα καὶ ὁ παρὰ τῶν αἱρετικῶν λόγος. Νεστορῖται μὲν γὰρ μετὰ ἔτη τῆς σωτηρίας υκή, Ἀρμήνιοί [1]) τε καὶ Κόπται [2]) καὶ Σύροι καὶ ἔτι Αἰθίοπες [3]) οἱ ὑπὸ τὸν ἰσημερινὸν καὶ ἐπέκεινα τούτου κατὰ τὸν χειμερινὸν τροπικὸν οἰκοῦντες, οὓς καὶ Καμπεσίους οἱ ἐνταῦθα κοινῶς ὀνομάζουσι, μετὰ ἔτη ...... [4]) τῆς ἐνσάρκου [5]) ἐπιδημίας ἀπεῤῥάγησαν τῆς καθόλου ἐκκλησίας καὶ ἕκαστος τούτων

ab apostolis praedict
dimanasse, quorum t
nes sive scripto siv
per patres ad nos
pervenere.

Validissimum po
bemus praedictorum
ipsis haereticis argu
Etenim Nestoriani p
num salutis CCCCX
item Armenii et Cop
Syri, item Aethiop
sub Aequinoctiali h
et trans illum versu
cum Capricorni, qu
jusmodi locorum inco
go Campesios vocant
annos ab incarnatio
mini...... ab catholi
clesia recessere, sing
gularem haeresim a

1) De Armeniis cfr. Chytraei oratio de statu ecclesiar
tempore in Graecia, Asia etc. Francof. MDLXXXIII p. 22.
dunt quidem in multis cum Graecis, recedunt vero inter alia
quod sine distributione sacramenti apud eos nulla missa cel
quod quanto studio defenderint Graeci, ex superioribus eluc
Nestorianis lege eumdem p. 23. Desunt numeri illi υκή in
2) Amst. Κώπται cfr. Iosephus Abudacnus qui ipse ex Copti
dus, natus Cairae s. Accairi post orientalium linguarum Oxoni
fessor, ineunte saec. XVII. scripsit *historiam Iacobitarum s.
rum* etc. Oxon. 1675, qui liber repetitus a Seelenio Luebecc
denique a Hauercamplo notisque instructus a Nicolai Lugdu
3) Cfr. Damiani de Goes, (doctus Lusitanus, qui perdiu ap
cipes in Gallio, Germania, Belgia et Polonia fuit, et saec. XV.
liber, cui inscriptum est: fides, religio moresque Aethiopu
diit Paris. 1541 Coloniae 1574. 4) Desunt numeri, quo
nere omnino non licuit, quum illarum sectarum aliae alia
tholica ecclesia recesserint. Maturavisse videntur patres Hie
um opus, omiserunt annos, de quibus non statim constaret
dere post aut non voluerunt aut non potuerunt. Constat, A
ineunte saec. VI. synodum Chalcedonensem aspernatos ab u
ecclesia descivisse; Syriae Monophysitas studio ac labore Iac
rodai, qui vixit 541. usque ad ann. 578, novam ecclesiae for
civisse, et hinc Iacobitas esse dictos, denique Monophysitas
et Aethiopiae ex anno 536. suum sibi elegisse patriarcham,
tempore Coptai dicti sint. Quae quidem defectiones ex una
gine enatae quum ineunte saeculo VI. ecclesiam disturbarint,
hunc certe numerum poterant adjicere. 5) Paris. edit. ἐν
Amst. ἐν σάρκον.

' τὴν αἵρεσιν, ἣν ἀπὸ τῶν πρακτικουμενικῶν ἴσασι Περὶ μέντοι τοῦ κὶ τοῦ ἀριθμοῦ ' μυστηρίων καὶ ένων ἡμῖν ἀνω-'των — πλὴν τῆς ὸν αἱρέσεως, ὡς ὡσαύτως πιστεύ-θολικῇ ἐκκλησίᾳ, ; ὄμμασιν ὅσαι λέπομεν καὶ αἰ-ὶ λόγῳ μανθάνο-ῖθα ἐν τῇ ἁγίᾳ υσαλὴμ, ἐν ῇ ἀπὸ ὶ οἰκοῦσι καὶ πάν-ημοῦσι π..εῖστοι ρ' αὐτῶν, σοφοί κατ' αὐτοὺς, καὶ

ut ex oecumenicis conciliorum actis nemo non intelligit. Veruntamen circa scopum numerumque sacramentorum nec non et circa omnia, quae supra diximus — praeter singularem suam haeresim, ut dictum est [1]) — cum ecclesia catholica prorsus consentiunt, uti per singulas horas ipsis oculis conspicimus [2]), et sermone atque usu discimus in hac sancta civitate Hierusalem, in qua ex omnibus enumeratis [3]) homines tum sapientes apud illos quum illiterati aut habitant aut peregrinationis ergo commorantur.

ωσαν τοίνυν οἱ καὶ νεωτερισταὶ ιαὶ μὴ ἐπιχειρεί-ε τῆς γραφῆς καὶ οων καθ' ἡμῶν ῥησίδιά τινα σε-ς εἰς σύστασιν ις, ὡς πεποιήκασι ἀπ' αἰῶνος ἀπο-ὶ αἱρετικοὶ, καὶ ἕν καὶ μόνον, ιζόμενοι προφά-ρτίαις προήρην-ἄδικα κατὰ τοῦ βλάσφημα κατὰ ν.

Taceant igitur inepti nugatores et novitatum artifices haeretici, et mutilas tum e scriptura tum ex patribus adversum nos sententiolas, quibus mendacium exstruant, callide furari ne moliantur, quemadmodum apostatarum et haereticorum ab initio exstitit consuetudo; atque hoc loquuntur unum, sese nimirum, excusationes excusantes in peccatis, injurias in Deum et in sanctos evomere blasphemias instituisse.

---

marg. Paris. et Amst., οἱ πάντες displi-σαίωραι. 3) Amst. a, quod est in editt. ;, delevi. Ita verte *ac urbe plurimi ex s, tum sapientes, i eis, tum illiterati habitant vel certe commorantur.* Quae sequuntur usque ad epilogum desunt in Amstel.

1) B. omittit *ut — est*, uti supra. 2) B. singulis horis ipsi et 3) B. ex omni gente, quae sub coelo est.

Ἐπίλογος.

Ταῦτα ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα εἰς καθαίρεσιν τοῦ ψεύδους τῶν ἀντικειμένων, ὅπερ ἐπενόησαν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, προβαλλόμενοι μέσον τῆς ἐπιφορᾶς τοῦ ψεύδους τὰ ἀσύστατα καὶ ἄθεα κεφάλαια τοῦ λεγομένου Κυρίλλου. Εἴησαν δὲ οὐκ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον τοῖς ὡς ἀληθῶς ἀδίκως ἡμᾶς διασύρουσιν αἱρετικοῖς, ἀλλ' εἰς σημεῖον πιστευόμενον ἤτοι εἰς διόρθωσιν [1]) τῶν καινοτομηθέντων αὐτοῖς καὶ ἐπιστροφὴν αὐτῶν πρὸς τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ παλαίποτε [2]) καὶ οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἦσαν, καὶ ἐν ταῖς κατὰ τῶν αἱρετικῶν συνόδοις, αἷς νῦν αὐτοὶ ἀθετοῦντες καθυβρίζουσι, καὶ ἀγῶσι παρῆσαν. Ἄτοπον γὰρ πεπεῖσθαι αὐτοὺς, καὶ μάλιστα αὐχοῦντας εἶναι σοφοὺς, ἀνδράσι φιλαύτοις τε καὶ βεβήλοις καὶ λαλήσασιν οὐκ ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἄρχοντος τοῦ ψεύδους, τὴν δ' ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἣν περιεποιήσατο ὁ Θεὸς τῷ αἵ-

1) In editt. male scribitur διώρθωσιν. Non dubitavi rectiorem ex origine subst. scripturam substituere. In Amst. post primam sententiam statim sequuntur quae ultima sunt: τὴν δὲ ἐκκλησίαν οὐ παρόψεται etc. 2) In unum contraxi vocabulum, praeeunte B., ut supra ἀείποτε. Utrumque apud veteres non invenitur.

Epilogus.

Haec ex multis sufficiant [1]) ad evers mendacii, quod adver rientalem ecclesiam e taverunt adversarii in medium illationis n cii sui nutantia ac proferentes dicti Cyri pita. [2]) Sint vero h cis nos injuste quide ducentibus in signun contradictionis sed i gnum rerum, quas cre et in emendationem n tum, quas invexere: ne et in conversionem ip ad catholicam et ap cam ecclesiam, in qu jores eorum olim mer et ecclesiasticis contr synodis, quas nunc res tes ludibrio habent is certaminibus interfueru omni quippe ratione alienum est, eos, m quum se jactent sapi hominibus suimet ama et execrandis ac nequ ex spiritu sancto se mendacii principe loq bus attendisse; sancta tem catholicam et ap cam ecclesiam, quan sui sanguine Deus a

1) B. sufficiat. 2) B. *nam ab adversariis nost clesiae Orientali illatae tationem; cujus quidem gumentum supposititia ju impia cujusdam nomine capitula produxere.* Etia sequuntur discrepant.

ματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ[1]) *ἐγκαταλιπεῖν καὶ ταύτης ἀποσκιρτῆσαι. Ἄλλως γὰρ ἂν αὐτοὺς μὲν τοὺς ἀποῤῥαγέντας τῆς ἐκκλησίας τὰ ἐκεῖσε δικαιωτήρια*[2]) *μετὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ τελωνῶν*[3]) *δέξονται· τὴν δὲ καθολικὴν ἐκκλησίαν οὐ παρόψεται ὁ ταύτην ἕως ἄρτι ἀπὸ πάντων τῶν ἐναντίων διατηρῶν κύριος, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

vit, deseruisse ab eaque resiliisse.[1]) Ceteroquin hos quidem ab ecclesia separatos inferni supplicia una cum ethnicis et publicanis excipient; catholicam vero ecclesiam, qui cunctis ab contrariis eam hucusque protexit, Deus non derelinquet, cui gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

Ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ αχοβ΄· μηνὶ Μαρτίῳ ις΄. Ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱερουσαλήμ.

Anno salutis cIɔIɔcLxxII. die XVI. Martii. Apud sanctam civitatem Hierosolymam.

Δοσίθεος[4]) *ἐλέῳ Θεοῦ πατριάρχης τῆς ἁγίας Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης ἀποφαίνομαι καὶ ὁμολογῶ, ταύτην εἶναι τὴν πίστιν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.*

Dositheus miseratione divina Patriarcha sanctae Hierusalem et totius Palaestinae assero et confiteor, hanc esse fidem ecclesiae Orientalis.

Sequuntur in editt. post aliorum et quidem LXVIII. nomina; deinde Dosithei testimonium, quo affirmat, ipsum autographum cum legitimis illis subscriptionibus rerumque serie in magnum apostolici sui throni codicem relatum esse die XX. Mart. MDCLXXII. Deinceps est Nectarii, Hierosolymorum ante Patriarchae, nomen, et, post locum sigilli, tum Patriarchae, XII. Hieroglyphicis notis constantis, tum Imperatoris Orientis cum insignibus Aquilae bicipitis, ut legere est in tabulis Amst. edit. intersertis,

---

1) Act. XX. 28. 2) B. *δικαιοτήρια*, male; quum radix sit non adjectivum, sed verbum. Apud priscos illud vocabulum significat locum, ubi injusti puniuntur, idem igitur, quod *δικαστήριον*. 3) P. *τελώνων*. 4) P. et A. male *Δοσιθέος*.

1) B. esse fornicatos. Etenim longissime diverso exitu.

quibus signaturae ad similitudinem autographi depictae sunt, Nectarii Monachi de se testimonium; ita ut, si summam facimus, LXXI. viri nomina dederint, inter quos VIII. archiepiscopi, episcopi et metropolitae. Azarias, Archidiaconus Hierosolymit. non solum suo sed etiam diaconorum nomine subscripsit, item Agapius, Sacerdos et Oeconomus Gazaeorum. Aderat ex majore Russia Timotheus monachus, confitens, hanc esse fidem et Russicae et Orientalis ecclesiae; assensum etiam nomine subscripto praebuit Apocrisiarius serenissimi Moscoviae imperatoris Alexii *Josaphat*, Hieromonachus, Archimandrita sancti sepulcri. Arabicis literis signaverunt in Paris. edit. novem, in Amst. et Bibl. decimus est *Chaleles*, magnus Protonotarius Patriarchae, qui ei ab epistolis fuit.

Index rerum praecipuarum.

MONUMENTA
FIDEI
ECCLESIAE ORIENTALIS.

PRIMUM IN UNUM CORPUS COLLEGIT VARIANTES LECTIONES AD FIDEM OPTIMORUM EXEMPLORUM ADNOTAVIT PROLEGOMENA ADDIDIT INDICE RERUM PRAECIPUARUM INSTRUXIT

ERNESTUS JULIUS KIMMEL

RUTHENUS

THEOL. LICENT. EAMQUE IN ACADEMIA JENENSI PRIVATIM QUONDAM PROFESSUS.

Pars II.

Praefationem Weissenborni, Metrophanis Critopuli Confessionem, Decretum Synodi Constantinopolitanae et Indicem complectens.

JENAE

PROSTAT APUD FRIDER. MAUKE.

MDCCCL.

Praefatio.

Ernestus Julius **Kimmel**, Ruthenus, in vico prope ram urbem a. 1812 natus, Jenae non solum studia ologiae evangelicae summa cum assiduitate ingressus a Viris celeberrimis **Schotto**, **Baumgarten-rusio**, **Danzio**, **Hoffmanno**, **Schwarzio** et sio inde ab anno 1831 edoctus, sed et postea eidem ae academiae gratum se gessit et deditum. Nam in em postquam theologiae Licentiatus ab Ordine summe merabili creatus est, disciplinas plerasque theologicas, rimis symbolicas, exegeticas, paedagogicas et practi- s privatim docere coepit. In quo primus theologorum ermanorum illud in animum induxit, ut librorum sym- licorum ecclesiae Graecae vel potius confessionum m privatarum, quae tamen aliquam auctoritatem nactae sent, tum synodicarum corpus ederet. Neque id a erisque viris doctis improbatum est, sed liber ipse:

Libri symbolici Ecclesiae Orientalis, nunc primum in unum corpus collegit, variantes lectiones ad fidem optimorum exemplorum adnotavit, prolego- mena addidit, indice rerum praecipuarum in-

struxit **Ernestus Julius Kimmel**, Ruthe[...] theol. Licentiatus eamque in academia Je[...] privat. doc., societatis latinae Jenensis socius [...] dinarius. Jenae, apud Carol. Hochhausen. 18[...]

a plerisque eorum, a quibus judicium de hac collecti[...] in Ephemeridibus litterariis editum est, benigne exce[...] est [1]), neque defuit in libris dogmaticis, qui in Ru[...] editi sunt, honorifica ejus mentio. Sed quem pleri[...] censorum et castigatorum in hoc confessionum corp[...] desideraverant libellum *Metrophanis Critopuli*, [...] professionem fidei ecclesiae Orientalis continet, jam i[...] editor in Ephemeridibus Jenensibus a. 1844 N. 1[...] promisit se reliquis libellis jam evulgatis postea adjec[...] rum, ubi primum Codicis autographi Helmstadie[...] deinde in bibliotheca Guelpherbytana asservati exscrib[...] opportunitatem nactus fuerit. Idem promissis st[...] totumque Codicem exscripsit notulasque adjecit, [...] morte immatura (d. 28. April. 1846) praeventus [...] ita ut ipse edere non posset.

Fuit autem **Metrophanes** ille **Critopul**[...] hieromonachus Berrhoeensis Macedo, Maximi Marg[...]

---

1) **Hefelius** in Diario „*der Katholik*" a. 1843, p. 741; [...] (**Rudelbach**) in „**Rudelbach's** *und* **Guerike's** *Zeitsch*[...] *für die gesammte lutherische Theologie und Kirche*", 1843, [...] IV, p. 172 ss.; **Niemeyerus**, qui et brevius quaedam de hoc [...] retulit in „*Allgemeine Literaturzeitung*", Hal. 1844, T. IV, p. [...] in „**Francke** *und* **Niemeyer** *Zeitschrift für protestanti*[...] *Geistliche*", T. I. Partic. I. Hal. 1844, p. 67—75. Non sine in[...] studio egisse videtur censor Gottingensis K. Kd. in „*Götting*[...] *gelehrte Anzeigen*", Jun. 1844, Vol. I, p. 910—918, cui ipse resp[...] **Kimmelius** in „*Neue Jenaische Litteraturzeitung*", Jul. 184[...] 170. p. 680—684.

discipulus, gradu presbyter, graecis litteris non leviter imbutus; qui quum arctissime cum Cyrillo Lucari, tunc temporis patriarcha Alexandrino (inde ab a. MDCXXI Constantinopolitano) conjunctus esset, eo auctore primum in Angliam, deinde in Germaniam et Helvetiam, postremo per Italiam iter fecit, ut Ecclesiae reformatae et Luthericae placita et viros doctos in ea profitenda et defendenda insignes cognosceret et omnino Germanicarum academicarum statum et conditionem accuratius perscrutaretur. Superest epistola Cyrilli, patriarchae, vere anni MDCXVI ex Aegypto ad Georgium Abbotem Archiepiscopum Cantuariensem data, qua primo de „*canibus et operariis subdolis, hypocritis*" queritur, „*quibus solenne est aliud clausum habere in pectore, aliud promptum in lingua; qui Deum ipsum projecta audacia impetere haud erubescunt, dummodo Romani Pontificis tyrannidi quoquo modo velificentur* *); *hi emissarii terrorem mirum in modum nobis incutiunt, nostraeque imponunt simplicitati, cui mancipandae varias admovent machinas, maxime freti eruditionis fuco et spinosarum disputationum aculeis, cum nos interea eruditorum penuria laboremus, qui cum sciolis istis aequo Marte congrediantur.*" Cui eruditorum theologorum penuriae ut subveniatur, hortante Abbote ipsoque Angliae rege Jacobo I annuente, mittere se scribit hunc Metrophanem: „*Ecclesiae nostrae alumnum, ingenio ad reconditiorem*

*) His verbis declaratur, Jesuitas ab eo significari, Cyrilli acerrimos adversarios et persecutores. Georgius in responso eos vocat pseudomonachorum turbam recentem e figulina prodeuntium, intemerandum Servatoris nomen sibi arrogantium" etc. Vide Kimmelii prolegomena p. XXX. not. 3.

eruditionem imbibendam probe comparato", eumq[ue] et Abboti et regi ipso studiose commendat (vide ej[us] epistolam in *Pauli Colomesii Clarorum virorum epistolis singular.* Lond. 1687. ep. 46: in Opp. a Fabricio editis, Hamb. 1709, p. 557—559). Georgi[us] ille Abbot archiepiscopus juvenem a tali viro commendatum benigne excepit eumque, Jacobo rege concedente, inter Oxoniensis academiae cives recepit, quod ipse narrat i[n] responsione ad Cyrillum (ap. *P. Colomesii epist. singul.* 18 Opp. p. 361). Ibi postquam per aliquod tempus commoratu[s] studiis theologicis operam dederat, in Germaniam trajecit et academias Altdorfinam, Vitebergensem, Tubingensem et Argentinam*) adiit, Bremae quoque per aliquod temp[us] degit, tandem Helmstadiae diutius versatus est ibiq[ue] professoribus quibusdam rogantibus, a. 1625, antequam i[n] patriam rediret, capita primaria confessionis fidei, qualem ecclesia Orientalis profitetur, composuit et libellum festinant[er] conscriptum amicis et studiorum moderatoribus reliquit. Ips[e] postea Venetias profectus, ubi per unum annum graeca[m] linguam docuit indeque Alexandriam reversus Protosyngelus patriarchalis Constantinopolitanus factus est, tandem patriarcha Alexandrinus creatus est; quo dum munere fungebatur, ipse cum reliquis episcopis ei judici[o] nomen subscripsit, quo Cyrilli confessio damnata es[t]. Libellum ejus, Helmstadiae in Conr. Horneji scriniis repositum, postea Joa. Hornejus, Conradi filius, profess[or] Helmstadiensis, edidit cum interpretatione latina hoc titul[o]: Ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆ[ς] καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς· συγγραφεῖ[σα]

*) Argentorati quum esset, in aedibus Berneggeri habitavit grammaticam graeco-barbaram conscripsit.

ἐν Ἐπιτομῇ διὰ Μητροφάνους Ἱερομονάχου, Πατριαρχικοῦ τε Πρωτοσυγγέλου, τοῦ Κριτοπούλου. Confessio catholicae et apostolicae in oriente ecclesiae, conscripta compendiose per Metrophanem Critopulum, Hieromonachum quondam et Patriarchalem Constantinopolitanum protosyngelum, edita et latinitate donata a Joanne Hornejo, Acad. Jul. Prof. P. Helmstad. 1561. (hic numerus typothetae vitio pro anno 1661 exaratus est) 4.

:ui praemisit praefationem Hermannus Conringius ıd Hornejum interpretem, amicum suum et collegam, latam, in qua de Metrophane ejusque confessione ita oquitur:

„*Is quum apud nos degeret (degit autem nisi fallor memoria, annum integrum, cum omnibus gratus, tum cumprimis magnis illis duumviris Calixto nostro et patri tuo, alterius domo, alterius convictu utens, familiaris), rogatus conscripsit exiguo libello Orientalis Ecclesiae compendiosam hanc confessionem. Orientalis inquam h. e. Constantinopolitanae et quae cum illa hodie doctrinae tesseram habet communem: quamvis olim florentibus Imperii Romani rebus, Orientalis Ecclesia κατ' ἐξοχὴν audiverit illa, quae in Dioecesi, ceu appellabant, Orientis Patriarcham agnoscebat Antiochenum. Potuit sane quod rogatus erat optime omnium praestare: quandoquidem valebat ingenio, judicio, et doctrina non proletaria. Ecclesiae autem suae fidem et placita qui ignoraverit, ἱερομόναχος*

in monte Atho, illo seminario monachorum uberrimo ut hinc sancti montis nomen acceperit, institutus, et ob peritiam ac dexteritatem in πρωτοσύγγελον sive primarium sigilli Patriarchalis custodem (quae magna in Patriarcheio est dignitas), jam tum evectus? Non levis etiam erat aut vanus, quales mentiendi libidine agitantur, sed vir plane gravis in omni vita et probitate singulari. Nec erat, quare apud nos quidquam Ecclesiae suae dissimularet: omnibus ingenuum candidumque testimonium flagitantibus, nonnullis ea quoque Graecarum rerum peritia, ut non temere posset ipsis imponi. Multo minus sive honor, sive opes, sive voluptates, ostensae fuerunt fingenti in praemium. Procul abfuerunt semper nostratium mores ab ejusmodi corruptelis et improbis lenociniis. Tales inescandi artes ad profitendum consensum damnat universa Ecclesia Protestantium. Foeda certe et turpi calumnia Ecclesiis nostris impingitur, quasi illae unquam ejusmodi illecebris Graecam Ecclesiam in unionem allexerint: quamvis merito omnes eam salva veritate optemus ac desideremus, et technas illas Romanensibus perquam fuisse familiares haud nesciamus. Qui proinde sequius aliquid de hoc Metrophanis libello suspicari velit ad Nihusii) exemplum, is profecto magna aut bonum illum virum aut nostros, imo utrosque,*

*) De Nihusio vide Kimmelii prolegomena p. XXIX, not. 1.

injuria affecerit. Sufficit autem in tutelam sibi liber ipse: omnia quaecunque vel cum universis occidentalibus, vel seorsim aut cum Romanensibus aut cum Protestantibus, Graecae Ecclesiae intercedunt controversias et ingenue narrans et pro virili propugnans. Nec vero quod equidem sciam quidquam ejus hic dissimulatum reperire fuerit, quantumvis forte de paucis nonnulli inter Graecos etiam dissentiant, quemadmodum alias fieri assolet." —

Paullo post pergit, opusculum illud compendio exhibere placita omnia, certe pleraque, ecclesiae Graecae, etiam quibus illa a reliquis ecclesiis dissentiat *); et hanc confessionem eam ob caussam pro totius ecclesiae confessione habendam esse, quia nihil contineat, quod videas ab hujus aevi Graecis scriptoribus ecclesiasticis aut omnibus aut plerisque rejici —. „*Ex hac sane confessione et similibus scriptis longe rectius petere fuerit Graecae quae nunc est ecclesiae placita, quam qua ratione indaganda isthaec vult Leo Allatius, cum alibi, tum illo praesertim quem de Purgatorio edidit libro. Praefert ille scilicet ille Liturgicos libros*" etc. Idem judicium de genuina et orthodoxa hac confessione tulit etiam Jo. Mich. Heineccius (*Abbil-*

---

*) In quo tamen non omittendum, quod in Baumgartenii Crusii historiae dogmatum Tomo II. (edit. II a Carolo Hasio curatae) notatum est, confutari et impugnari pleraque, in quibus ecclesia Graeca a Romanensi dissentiat, minus aperte illa significari immo occultari, in quibus a doctrina Evangelicorum recedat. Nicolaus Comnenus Metrophanem Graeco-Lutheranum appellat eumque errores quosdam et haereses ex longa inter Lutheranos commoratione percepisse contendit.

dung der alten und neuen Griechischen Kirche, Leipz. 1711. 4. P. I. p. 197 sq. 207), qui ea passim ad exhibenda Graecorum dogmata usus est.

De Metrophane in universum et de scriptis ejus uberius egit peculiari programmate D. Jo. Augustin. Dietelmaierus, theologus Altdorfinus: *De Metrophane Critopulo, hujus academiae quondam cive tandem patriarcha Alexandrino*, Altdorf. 1769. 4., in quo tale de illo viro judicium fert:

„*Vir haud spernendus erat, linguae graecae purioris dogmatumque sanctiorum, ab Orientali inprimis ecclesia receptorum, callentissimus, a singulari non minus pietate, quam facundia et eruditione omnibus commendatus: cujus amplissima elogia a Matth. Berneggero effusa offendes in Chr. Aug. Heumanni Poecile Tom. II. p.* 236.“

Praeter hanc confessionem alia quaedam ab eo conscripta et amicis sociisque studiorum in Germania relicta et ab iis edita sunt, quae brevibus enumerare satis habeo *).

Epistola de vocibus quibusdam liturgicis, a J. J. Crudelio rectore Jüterbocensi edita Jüt. 1739. 4.

Oratio graeca panegyrica et dogmatica in nativitatem

---

*) Recensuit ea et Dietelmaierus in programmate supra dicto et Fabricius in Bibliotheca graeca T. X. p. 498 ss., quibus quaedam addidit Harles. in editione hujus libri T. XI, p. 597—599. Praeter hos et Heineccium (*Abbildung* etc. I, p. 197 s.) de Metrophane brevibus egerunt Hilarius in nota ad Philippi Cyprii chronicon ecclesiae Graecae T. I, p. 459, Paulus Colomesius in nota epistolae Abbotis affixa (Opp. p. 363); Franzius in praefatione ad Metrophanis emendationes in Meursii glossarium ab ipso publici juris factas; Harless Introduction. in historiam linguae graecae p. 279.

Domini dei, habita a Metrophane Critopulo, latine versa per M. Georg. Gueccium, Altdorph. 1626. 4.

Responsio ad quaestionem clarissimi et doctissimi viri N. N. de dicto apostolico: Spiritu ambulate etc. (Galat. V, 16) translata in latinam linguam opera extemporanea a Melch. Rindero. Norimb. 1626. 4.

Epistola de pronuntiatione literae Θ, quam expressit Dan. Schwenterus in calce orationis suae *de pronuntiatione literae thau raphatae*, Norimb. 1626.

Epistola ad Andr. Dinnerum, edita in Richteri epistolis p. 729.

Praeterea Novum Testamentum in recentiorem sermonem transtulit et exemplo Glossarii graeco-barbari a Joa. Meursio confecti (quod in bibliotheca Paullina Lipsiensi Paullina asservatur) emendationes adscripsit, quas postea edidit Geo. Frid. Franzius (*Metrophanis Critopuli emendationes et animadversiones in Jo. Meursii Glossarium graeco-barbarum, ex autographo primum edidit J. F. Fransius,* Stendal. 1787. 8.)

Post reditum in patriam scripsisse videtur *Antipanopliam*, quam *Alexii Comneni* libro: *Panoplia adversus quoscunque omnis generis haereticos*, opposuit et orationem edidit in eos, *qui omnia innovant;* quorum utrumque commemorat Nicolaus Comnenus a Fabricio allegatus.

Jam vero quum mihi a Maukio bibliopola, qui Kimmeliani libri exemplaria, quotquot nondum vendiderat redemptor Jenensis Hochhausenius, ab illo suscepit, illud demandatum esset, ut opus amici et quondam collegae posthumum edendum curarem: ante omnia illud spectandum videbatur, ut quantum a me id fieri posset

(quippe qui in hoc studiorum theologicorum genere rudis et minime exercitus sim) Kimmelianae reliquiae accurate et sine mendis typicis mandarentur. In interpretatione Horneji latina, a qua discedere Kimmelius religiosum putasse videtur, nisi quamvis mutationem indicasset et excusasset, equidem non pauca mutare et emendare ausus sum, quae minus bene dicta videbantur; quanquam non omnia, quae latinae linguae genio repugnant, e medio tollere libuit, ne nimis a graeci textus sermone recederet in singulis verbis interpretatio latina. Quod ad graecum Metrophanis textum attinet, Kimmelius ipse saepius indicavit, prae nimia festinatione, qua ille scripserit, negligentiorem interdum fuisse et in orthographia et quoad grammatices regulas; igitur in his semper reposuit, quae a grammatica expetuntur. Neque ego dubitavi mutare, quae vix defendi posse videbantur. Paucas hac de caussa notas adjeci uncinis inclusas et lit. *W.* indicatas. Igitur nemo negabit, hanc Metrophanis confessionem nunc multo emendatiorem prodiisse, qui leviter tantum notis et Kimmelianis et meis inspectis intellexerit, non pauca aliter ab Hornejo expressa esse, atque in autographo leguntur; pleraque vero, quae in autographo ipso ex incuria falsa leguntur, ab Hornejo non correcta esse.

Praeter Metrophanis Confessionem aliud apographum in Kimmelii schedis reperi, quod Dionysii Patriarchae Constantinopolitani et episcoporum cum eo Constantinopoli a. 1672*) congregatorum *Responsionem de Calvinistarum erroribus ac reali inprimis praesentia* continet. Hujus quoque mentionem jam in prolegomenis fecerat

---

*) Eodem anno, quo Synodus Hierosolymitana habita est, cujus decreta prior tomus librorum symbolicorum a. 1843 editus continet.

p. XC et libros enumeraverat impressos, in quibus hoc Synodi decretum una cum actis Synodi Hierosolymitanae expressum est, ad quem prolegomenorum locum ablegandi videntur, qui plura scire volent.

Quod vero ad patriarchae Gennadii Confessionem (II) attinet, in priore tomo librorum symbolicorum p. 11—23 expressam, lectiones adjicio editionis principis Brassicanianae (Vienn. 1530) a Chytraeana (Francof. 1583) diversas: quas quidem lectiones Dr. Carolus Otto, Prof. Theol. Jen., ante aliquot annos accurate descripsit et nuper mecum communicavit. Repetiit vero illam editionem Viennensem Fuchtius (Helmst. 1611), hanc Francofurtensem Kimmelius (Jen. 1843), qui ipse in Prolegomenis suis (p. XX) dolet se illam editionem impetrare non potuisse.

Confessionis titulus ap. Fucht.: *Τοῦ αὐτοῦ* [h. e. *Γενναδίου Σχολαρίου*] *περὶ τῶν τῆς πίστεως ἡμῶν κεφαλαίων ὁμολόγησις.* — Initium: *Πιστεύομεν ὅτι ἔστι θεὸς δημιουργὸς πάντων, ὅσα εἰσὶν ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι. Ἔτι οὔτε σῶμα ἐστὶν, οὔτε σῶμα ἔχει, ἀλλὰ ζῇ νοερῶς, καὶ ἔστι νοῦς ἀτελεύτητος. Ἔστιν ἐν τῷ κόσμῳ* etc.

Kimmel. c. 1. p. 11. l. 30. *εἰσὶν*] Fucht. *ἐστὶν.* — C. 2. p. 12. l. 2. *καὶ ὅσα*] *καὶ αὐτὴ ἀλήθεια, ὅσα.* — L. 5 sq. *μόνος, καὶ καθ' ὑψηλότερον*] *μόνος ὑψηλότερον.* — L. 8. *τὰ κτίσματα*] *τὰ κτίσματα αὐτοῦ.* — L. 9 sqq. *δίδωσι … σοφά· ὅτι*] *δίδωσι ταύτας καὶ τοῖς κτίσμασιν αὐτοῦ, διότι γὰρ αὐτὸς ἀγαθός ἐστι, καὶ τὰ κτίσματα αὐτοῦ ἀγαθά, διότι σοφός, σοφά, διότι.* — L. 14. *ὅσα*] *ἄλλα.* — L. 15. *μὲν*] *ὁ μὲν.* — L. 16. *ταῦτα, τὰ δὲ κτίσμ.*] *αὐτὰ, τὰ κτίσμ.* — C. 3. l. 25. *ἐν ἑαυτῷ*] Desunt. — L. 33 sq. *μερίζουσι τὴν μίαν*] *μερίζουσιν τὴν θείαν.* — L. 36. *ἐστι θεὸς*] *ἐστὶν ὁ θεός.* — L. 37 sq. *τού-*

των, καὶ εἷς] αὐτοῦ εἷς. — C. 4. p. 13. l. 1. τῆς] Deest. — L. 6. καὶ] Deest; item τι ante τὸ. — L. 10 sq. καὶ ἐκπέμπει φῶς καὶ θέρμην] Desunt. — L. 14. πνεῦμα] τὸ πνεῦμα. — L. 15. ἐπεὶ] ἔτι. — L. 17. λόγος] καὶ λόγος. — L. 23 sq. εἰσὶ ... Πάλιν] εἰσιν εἰς μίαν ψυχὴν κατὰ τὴν οὐσίαν. Πάλιν. — L. 29. Καὶ] Deest. — L. 35. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θείων αὐτῶν] Desunt. — L. 38. τοῦ] Deest. — P. 14. l. 1. τὸν] Deest. — L. 3. αἴτιος δὲ] καὶ αἴτιος δέ. — L. 4. τοῦ πν.] τοῦ ἁγίου πν. — L. 11. ἰδίως] ἀϊδίως. — L. 17. πνεῦμα ἑαυτοῦ] τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. — L. 19 sq. εἷς ἐστὶ θεός] Desunt. — C. 5. l. 21. θεὸς] ὁ θεός. — L. 22. τῆς] καὶ τῆς. — L. 26 sq. θελήσεως... ἀγάπης] θελήσεως καὶ ἀγάπης αὐτοῦ. — L. 28. τὴν] Deest — L. 32. ὅτε] Deest. — P. 15. l. 2. Μωσέως] Μωϋσέως. — L. 3. πᾶσα] πᾶσα ἡ. — L. 5. κακῶς] Deest. — L. 6. τοὺς μὴ ὄντας] Desunt. — L. 7. ἀληθινοῦ] ἀληθοῦς. — L. 8 sqq. ἐπολιτεύοντο ... νόμον] ἐπολιτεύετο ἕκαστος κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας, οὐ κατά τινα τοῦ θεοῦ νόμον. — L. 11. τότε ἐποίησεν ὁ θεὸς τὴν] τότε ἐποίησε τήν. — L. 13. λόγου] λόγου αὐτοῦ. — L. 15. λόγος] ὁ λόγος. — L. 17. ἀνθρωπείαν φύσιν] ἀνθρωπίνην σάρκωσιν. — L. 18. ἀνθρώποις] τοῖς ἀνθρώποις. — L. 20. διδάξῃ] διδάξει. — L. 24. τὸν] Deest. — L. 25. ἔδωκεν] ἔδωκε. — Ibid. μὲν] Deest. — L. 26. δῷ] δώσῃ. — L. 30 sqq. ἐτήρησεν ... ἔδωκεν] ἐτήρησε ... ἔδωκε. — L. 31. ὡς δὲ λόγος] καὶ πάλιν ὡς λόγος. — L. 35. Διότι ... ἐπιστρέψαι] καὶ ὅτι ἦν ἀδύνατον δυνάμει ἑνὸς ἀνθρώπου ἐπιστρέψαι. — P. 16. l. 1. λόγου] λόγου αὐτοῦ. — L. 4. τὸ πνεῦμα] τοῦ πνεύματος. — L. 5. ἐνέσχυσε (sic)] ἐνίσχυσε. — L. 8. εἷς] καὶ εἷς. — L. 9. τὸν] Deest. — L. 10. θανάτου] Additur: δι' ἀγάπην τῆς ἀληθείας, ἣν ἐδίδασκον, καὶ. — L. 15. Ἰησοῦ] τοῦ Ἰησοῦ. — L. 18. Οὕτω] οὕτως. — L. 21. πνεῦμα ἅγιον] ἅγιον πνεῦμα. — L. 22. ἐδίδαξεν] ἐδίδαξεν ἡμᾶς. — L. 23. Ἰησοῦς] Ἰησοῦς Χριστός. — L. 25. αὐτὸ] ἐν αὐτῷ. — L. 26. οὕτω ... ἐδίδαξαν] οὕτως ἐδίδαξεν (sic) ἡμᾶς πλατύτερον. — L. 29.

τῆς σοφίας] καὶ σοφίας τοῦ θεοῦ. — C. 6. l. 30. λόγος] ὁ λόγος. — L. 31. ὁ ἄνθρ.] ἄνθρ. — L. 33. ἐστὶν] ἔστιν. — C. 7. p. 17. l. 6. οὕτως] οὕτω καὶ. — L. 7. ἀφ'] ὑφ'. — L. 9 sqq. καὶ τὸ... Καὶ οὔτε ὁ λόγος] καὶ τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ τῆς ἁγίας Μαρίας ἦν ἓν πρόσωπον ὁ Χριστός. ἀλλὰ καὶ ὥσπερ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμά εἰσι παντελῶς δύο φύσεις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, οὕτω καὶ πολλῷ πλέον ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ Χριστῷ ἦσαν δύο φύσεις μεμερισμέναι τελείως, καὶ οὔτε λόγος. — L. 18 sq. εἰς... ψυχὴν] εἰς σάρκα ἢ εἰς ψυχήν. — L. 23. ἦν] ἀεὶ ἦν. — L. 24 sq. μετὰ τὴν ὑπερθ. οἰκονομ. ἐκείνην] Desunt. — L. 26. μὲν] μὲν οὖν. — L. 30. τοῦ λόγου] Desunt. — L. 37. θεοῦ φυσικῶς, θεὸς] θεοῦ, φυσικῶς θεὸς. — P. 18. l. 6. καὶ] Deest. Tum ὁ λόγος οὗτος. — L. 8. θεὸν] καὶ θεὸν. — L. 12. θεοῦ] θεοῦ, ὃς ἦν ἐν αὐτῷ. — C. 8. l. 14. ἐστὶν] ἦν. — L. 17. καὶ ἐν τῷ πατρί] καὶ πατρί. — L. 19. θεὸς] ὁ θεός. — L. 21. ἤγουν νοῶν] Desunt. — L. 23. τρόπον] τρόπον ἦν. — C. 9. l. 27. ὅτι] ἔτι. — L. 33. μᾶλλον μεγ.] μεγ. μᾶλλον. — L. 35. ὅσῳ] ὅσον. — P. 19. l. 1. θεοῦ] τοῦ θεοῦ. — L. 1 sq. καὶ ἡ ἀγ. εἰς τ. ἀνθρ.] Desunt. — L. 5. ἡ] Deest. — L. 7 sq. ἐλθεῖν αὐτὸν θεὸν] ἐλθεῖν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν. — L. 9. δυνάμεως] τῆς δυνάμεως. — L. 10. ὅτι] ὅτε. — C. 10. l. 15. Χριστὸς] ὁ Χριστός. — L. 18. πολλὰς] τὰς πολλάς. — L. 21 sq. αὐτοῦ κατεδέξατο] Desunt. — L. 26. αὐτοὺς] αὐτός. — L. 27. καὶ] Deest. — C. 11. l. 30. Χριστὸς] ὁ Χριστός. — C. 12. p. 20. l. 5. καὶ] Deest. — L. 9. μήτε πόσεως] ἢ πόσεως. — L. 12. καὶ ὅτι αἱ] ὡσαύτως καὶ αἱ. — L. 14 sq. verba καὶ καλῶς πεπολιτευμένων et reliqua usque ad finem (c. 20. p. 23) desunt.

Quod ad priorem Gennadii libellum attinet, cujus latinum tantum textum Kimmelius in initio collectionis exhibuit, adnotandum videtur, eundem C. Ottonem, collegam meum, jam pridem conscripsisse commentationem, mox in Illgenii „*Zeitschrift für die historische*

Theologie", quam Niednerus nunc edit, proditurum; in qua et graecum ejus libelli textum ex editione Brassicano-Fuchtiana exscribendum curavit et probare studuit Dialogum illum de via salutis Gennadio patriarchae perperam attribui; quapropter non necessarium visum est, textum graecum huic quoque Appendici inserere.

Jam vero officio erga amicum et collegam, ex eadem regione Ruthenica quae me tulit oriundum citius literis ereptum, defunctus — non solum reliquiis ejus litterariis editis, sed etiam indice alphabetico rerum memorabilium hac Appendice contentarum confecto et indice Erratorum et Addendorum ad priorem librorum symbolicorum partem adjecto — hoc unum in optatis habeo, ut ne illius memoria intereat, sed in honore sit et colatur ab omnibus, qui ejus vel scripta perlegerunt vel scholas frequentarunt, vel consuetudine et familiaritate usi sunt. — Sit ei terra levis!

Scr. Jenae, Idibus Octobribus a. MDCCCXLIX.

Herm. Weissenborn,
Phil. prof. publ. e. o.

Index

librorum et capitum, quae hac Appendice continentur.

I. *Metrophanis Critopuli Confessio catholicae et apostolicae in Oriente ecclesiae* (*Ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς*).

II. *Synodus Constantinopolitana a.* 1672 *habita.*

*) De hoc titulo vide Kimmelii not. 3. p. 202.

Theologie", quam **Niednerus** nunc edit, prodituram; in qua et graecum ejus libelli textum ex editione Brassicano-Fuchtiana exscribendum curavit et probare studuit Dialogum illum de via salutis Gennadio patriarchae perperam attribui; quapropter non necessarium visum est, textum graecum huic quoque Appendici inserere.

Jam vero officio erga amicum et collegam, ex eadem regione Ruthenica quae me tulit oriundum citius literis ereptum, defunctus — non solum reliquiis ejus litterariis editis, sed etiam indice alphabetico rerum memorabilium hac Appendice contentarum confecto et indice Erratorum et Addendorum ad priorem librorum symbolicorum partem adjecto — hoc unum in optatis habeo, ut ne illius memoria intereat, sed in honore sit et colatur ab omnibus, qui ejus vel scripta perlegerunt vel scholas frequentarunt, vel consuetudine et familiaritate usi sunt. — Sit ei terra levis!

Scr. Jenae, Idibus Octobribus a. MDCCCXLIX.

Herm. Weissenborn,
Phil. prof. publ. e. o.

Index

librorum et capitum, quae hac Appendice continentur.

I. *Metrophanis Critopuli Confessio catholicae et apostolicae in Oriente ecclesiae* (Ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς).

II. *Synodus Constantinopolitana a.* 1672 *habita.*

*) De hoc titulo vide Kimmelii not. 3. p. 202.

Metrophanis Critopuli Confessio.

Dedicatio.

*τολυμαϑεστάτοις καὶ
ἑτοις καὶ πανταχοῦ
νεστάτοις Διδασκά-
'παγγελταῖς τε καὶ
ηταῖς ἐν πρώτοις τοῖς
κὶ ἁγίας Θεολογίας,
; μεγαλοπρεποῦς Φι-
κς, τῆς φιλανϑρώ-
ιτρικῆς, τῆς δικαίας
ς, τῆς εὐτάκτου Ῥη-
, γλαφυρότητός τε
ιψότητος Ἑλληνικῆς,
ιῆς καὶ Λατινικῆς
ς, καὶ συνελόντι
πᾶσι τοῖς προὔχου-
ῇ λαμπροτάτῃ Ἀκα-
'Ιουλίᾳ τῇ ἐν Ἑλ-
ϑῃ, χάριν καὶ ἔλεος
τε δόσιν ἀγαϑὴν καὶ
ͻημα τέλειον[1]) παρὰ
; τρισυποστάτου καὶ
ίου ϑεοῦ.*

Eruditissimis et sapientissimis et ubique celeberrimis Doctoribus, Professoribus et Magistris, imprimis sacrosanctae Theologiae, deinde et magnificae Philosophiae, hominum amantis Medicinae, justae Jurisprudentiae, bene ordinatae Rhetorices, elegantiae et venustatis Graecae, Hebraicae et Latinae linguae, et ut breviter dicam, omnibus qui in celeb. Academia Julia, quae est Helmstadi, excellunt: gratiam et misericordiam, omnemque bonam remunerationem, omneque donum perfectum ab uno illo in tribus personis subsistente et consubstantiali Deo.

*μὲν ὁ κάρπος, ὃν
δημίαι προΐσχονται,
ίκῃ ἢ ἀπὸ τούτων*

Quantus sit ille fructus, quem Academiae afferunt, quantaque inde utilitas redun-

---

ac. I. 17.

ὄνησις, οὐδένα οἶμαι τῶν ὁπωσοῦν Ἀκαδημίαις ἐνδιατριψάντων ἀγνοεῖν. Ἀλλ' οὐδ' ἀξίως ἐπαινέσαι ταύτας καὶ τοῖς ἐγκωμίοις ἐπάραι καὶ γλώσσῃ μικρᾷ τηλικοῦτον [1]) πρᾶγμα παραστῆσαι, πείθομαί τινα ἱκανὸν εἶναι. Ἀπορεῖ γὰρ

Τί πρῶτον καταλέξαι, ἐπεὶ
πάρα μύρια εἰπεῖν,

ἅπερ ἐκεῖθεν τρυγῶσιν οἱ φοιτῶντες· ἠθῶν κοσμιότητα, σωφροσύνης καὶ φιλανθρωπίας ἄσκησιν, ἐλευθέρων τεχνῶν μάθησιν, πολιτείας εὔτακτον κυβέρνησιν, οἰκονομίας ἐπιμέλειαν, τελευταῖον δὲ καὶ πρὸ πάντων, τὴν γνῶσιν τῆς εἰς οὐρανὸν φερούσης ἀτραποῦ, ἣν αὐτοῖς τε βαδίζειν ἀσφαλῶς ἔξεστι καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ἡγεῖσθαι, καθάπερ λύχνος καὶ χειραγωγία
2. τούτοις γιγνόμενοι. Ταῦτα τοίνυν αἱ Ἀκαδημίαι προφέρουσι καὶ τούτοις δεξιοῦνται τοὺς αὐτῶν ἐραστάς. Ἡ δ' [3]) ὑμετέρα αὕτη Ἀκαδημία Ἰουλία, ἡ λαμπροτάτη καὶ περιφανεστάτη

Ἧς δ' ἤτοι κλέος ἐστὶν ὅσον
ἐπικίδναται ἠώς,

ἣν ᾠκοδόμησε μὲν (καὶ) [5]) ἐπόλισεν ὁ περιφανέστατος

det; equidem nemin rum, qui in illis ut versati sunt, ignorare mo. Sed nec quemqu pro dignitate laudare miisve extollere tan opus parva lingua s primere posse, per habeo. Dubitet enim

Quidnam primum e
quandoquidem s
dici possunt [2])

quae qui Academias f tant, inde percipiunt: scilicet venustatem, stiae atque humanitati citationem, liberalium disciplinam, composit publicae administrat oeconomiae procurat denique vero et ante notitiam coelestis vitae et ipsismet tuto a licet, et aliis ejus praeire; dum facem h si et manuductionem bent. Haec sane pr Academiae, his c suos [4]) excipiunt. Hae Academia vestra Juli berrima est et maxim stris

Cujus fama certe q
aurora dispergitur,

quam quidem exstruxi diditque Illustrissim

---

1) Jac. III. 4. 5. Ex qua caussa emendavi interpr., qui fa reddidit: *exigua dicendi facultate.* — 2) Interpr. addidit inepte *moda.* — 3) Tales formae, ut quae paullo sequitur ἧς δ' et in edit. semper in unum conflatae in manuscr. aperte disjunctae — 4) Interpr.: *itaque comiter cultores sui.* De comitate f vera textus nihil dicit. — 5) Illud καὶ uncinis inclusum recte edit. In Manuscr. deest.

ος Ἰούλιος ὁ τῆς Βρου-
ιεως καὶ τῶν ἑξῆς ἐν-
τατος Ἄρχων

ʼ οὔπω τις ὅμοιος ἐπι-
ϑνιος γένετʼ ἀνὴρ

ῆσαι ϑʼ [1]) ἵππους καὶ
ρας ἱπποκορυστάς.

ιμελοῦνται δὲ ταύτης
λοπρεπῶς πάσῃ σπου-
ὶ προϑυμίᾳ οἱ ἐκείνου
οι διάδοχοι μέχρι καὶ
νῦν γαληνοτάτου Ἄρ-
ς καὶ Ἡγεμόνος Κυ-
. Φριδερίχου Οὐλδε-
,

ὃν ῥά τε φασὶ περὶ
ἐνας ἔμμεναι ἄλλων

υλῇ μετὰ πάντας ὁμή-
ας ἔπλετʼ ἄριστος,

ιὲ διὰ τῆς ὑμῶν ἐν-
ως πλείστης ἐννοίας
ιλανϑρωπίας ἀξιώσας.
τοίνυν ἡ τοιούτων οἰ-
ν εὐμοιροῦσα Ἀκαδη-
οκεῖ μηδεμίᾳ τῶν ὑφʼ
Ἀκαδημιῶν τῶν πρω-
παραχωρεῖν, τό γε [4])
τουδὴν καλῶν μαϑη-
ν καὶ πάσης ἀρετῆς
λειαν ἧκον. Κοσμεῖ δὲ
ν πρὸ πάντων ἡ περι-
ς φήμη τῶν ἐν αὐτῇ
κάλων καὶ καϑηγητῶν
; λογικῆς τέχνης καὶ
ήμης· οὐ μόνον ἡ τῆς

lius, civitatis Brunsvicensis proximarumque Princeps illustrissimus,

Cui nemo mortalium in terris
unquam par fuit

In regendis equis [2]) *virisque*
bellicosis.

Ipsius quoque legitimi successores magnifice omni studio ac diligentia curam gerunt usque ad hodiernum Serenissimum Principem ac Ducem, Dominum Fridericum Ulderieum,

— quem quidem prae ceteris
sapientia abundare ferunt

Quique coaetaneos suos con-
silio longe superat,

qui me quoque vestra commendatione plurima benevolentia et humanitate fuit dignatus. Istis igitur conditoribus Academiae haec feliciter usa nulli nostri temporis Academiae in studio bonarum disciplinarum atque omnis [5]) virtutis cultu primas concedere videtur. Etenim ante omnia celebris fama Doctorum Magistrorumque omnis humanae artis ac scientiae eam ornat; nec ea tantum fama, qua propter scientiam doctrinamque ex-

---

Ita autogr. Edit.: *Κοσμ. ἱππ. τε καὶ.* — 2) Interpr.: *equili-*
ui vero statim sequuntur. — 3) Hoc signum quo versus initium
declaratur, in ipso autogr. apparet, in edit. desideratur, etiam
od sequitur male ab editore ad vers. illud excipientem ad-
u est. — 4) Edit. male conjunxit pro more illius temporis; in
sunt disiuncta. — 5) Interpr. hic interiecit: *quoad ejus fieri*
Omisi. Non in Graecis sunt, et habent sententiam a loco
).

κατὰ τὴν μάθησιν καὶ διδασκαλίαν ὑπεροχῆς φήμη, (ἀλλὰ καὶ [1]) ἡ τῆς κατὰ τὸν βίον ἀρετῆς καὶ σπουδαίου πολιτείας, ἧ δὴ ἀξιαγάστῳ πολιτείᾳ τῶν καθηγητῶν, ὥσπερ κανόνι ἀκριβεστάτῳ στοιχοῦντες οἱ τρόφιμοι καὶ μαθηταὶ ταυτησὶ 3 τῆς περιφανεστάτης *Ἀκαδημίας Ἰουλίας, οὐκ ἔσθ' ὅτι μὴ πολλὴν σπουδὴν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ πᾶσαν ἐπιείκειαν καὶ εὐπείθειαν πρὸς τοὺς προὔχοντας ἀριδήλως ἐμφαίνουσι. Ταύτῃ τοίνυν τῇ περιφανεστάτῃ Ἀκαδημίᾳ προσελθὼν ἐγὼ (οὔκουν ἄνευ θείας προνοίας, ὡς ἐμαυτὸν πείθω) καὶ πλείστης εὐνοίας καὶ φιλοξενίας ἀξιωθεὶς παρ' ὑμῶν ἁπάντων ἐπῆλθέ μοι πολλάκις ᾆσαι τὸ τοῦ ἱεροψάλτου Δαβίδ· Καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ ἴδομεν. Πρόπαλαι μὲν γὰρ ἤμην ἀκηκοὼς τὴν πολυμάθειαν καὶ εὐταξίαν τῆς ἐν Ἑλμαιστάδῃ Ἀκαδημίας, ἐλθὼν δὲ οὐχ ὅπως οὐκ ἔλαττον ὧν ἀκήκοα, ἀλλὰ πολλῷ πλείονα καὶ πλείστων ἐγκωμίων ἄξια τεθέαμαι καὶ [2]) μεγαλοπρεπεστάτης εὐνοίας ἠξίωμαι. Ἥτις τοιαύτη μοι ὑπῆρξεν, ὥστε με πολλάκις ἀπορῆσαι, τίσι τρόποις ἢ τίσι ῥήμασι γοῦν ταύτην ἀμείψασθαι. Ὡς δὲ

cellit, sed et qua virtu bono regimine praestat certe moderatorum ad bili gubernatione dum ad amussim exquisitiss celeberrimae Academiae jus Juliae alumni disc que incedunt, fieri non est quin magnum rerum clararum studium omnes modestiam atque erga s riores obsequentiam m festo prae se ferant. itaque inclytam hanc Ac miam Juliam non sine p dentia divina, ut mihi suadeo, ingressum plur que a Vobis omnibus b volentia affectum atque h talitate saepenumero s canere illud sancti Ps Davidis: *Sicuti audivi ita quoque vidimus.* Et jampridem inaudiveram dem de multijuga Acade Juliae doctrina et bon sciplina, sed postquam veni, tantum abfuit, ut nora illa quam audive ut longe majora potius s misque laudibus digna ipso deprehenderim, et m ma benevolentia eam plectendam esse censue Eam quippe se erga me p buit, ut saepius dubitave quibusnam modis vel bus saltem verbis gra illi referrem. Videbatur hoc a me omnino fieri

---

1) Quae ego hoc loco uncinis inclusi, desiderantur in aut quanquam orationem juvant. — 2) Illud καὶ in autogr. aperte plicatum est. Tota scriptio prodit, auctorem, quae scripserat, elimasse.

το παντελῶς ἀδύνατον
κει μοι (τί γὰρ ἂν ἰσόῤ-
ον τῆς ὑμῶν πρός με φι-
ενίας καὶ μεγαλοπρε-
ς ἀποδοχῆς ἀντεισενεγ-
δυναίμην ξένος καὶ ἀπό-
ος ὤν) [1]; Ἔγνων δεῖν
τὸν δεύτερον, ὃ λέγεται,
ῦν ἀποβλέψαι, παριστά-
ὑμῖν εἰ καὶ μηδὲν ἄλλ'
ὰ γοῦν τοὐμὸν πρὸς
ἰς πρόθυμον καὶ σπου-
ον διὰ τῆς ὑπακοῆς καὶ
ειθείας· δηλαδὴ μὴ ἐν
τέρῳ θεῖναι τὴν ὑμετέ-
αἴτησιν, ἀλλὰ ταύτην
υδῇ καὶ προθυμίᾳ πολ-
τό γε εἰς ἐμὲ ἧκον, εἰς
ας ἀγαγεῖν. Ἦν δ' αὕτη,
ράφων [1a]) ὑμῖν παρα-
σαι τήν τε [2]) κατάστασιν
ῆς Ἀνατολικῆς *Ἐκκλη-
, καὶ ὅπως τὰ περὶ τὴν
ον καὶ ἀμώμητον τῶν
αι Χριστιανῶν διδασκα-
διάκειται, τόγε νῦν
, ὑπὸ ζυγὸν πικρᾶς καὶ
βαρικῆς τυραννίδος τε-
σα. Ἐγὼ δὲ καίπερ τοὔ-
ιγμα ὁρῶν μεῖζον ἢ κατ'
ν δύναμιν, ἀνεβαλλόμην
τοὔργον, ὅμως ἡ προ-
ία ἡ πρὸς τὸ ὑμᾶς οἷς
δυναίμην χρεὼς πως
ψασθαι, δοκεῖ περιγε-
αι τῆς ἐμῆς ἀσθενείας.
καλεσάμενος τοίνυν τὴν
ἐσταυρωμένου [3]) βοή-
ν καὶ ταύτῃ ὅλως πε-
ὼς ἐκτέθεικα τὰ περὶ

posse. Ecquid enim ego hospes quum sim et peregrinus reponere queam, quod vestrae erga me hospitalitati magnificoque studio par sit? Ad secundam igitur, quod dicitur, navigationem mihi respiciendum, adeoque licet nil aliud, praeterquam obedientiae et observantiae meae erga vos promtitudinem studiumque offerenti desiderium sane vestrum haud insuper habendum, sed studiosissime ei libentissimeque pro virili mea satisfaciendum esse duxi. Expetebatur autem hoc, ut in scripto vobis statum ecclesiae Orientalis, et quomodo sancta et inculpabilis veterum Christianorum doctrina se hoc tempore, quo sub saevae et barbaricae tyrannidis jugo est, habeat, exponerem. Ego vero licet detrectaverim opus illud, animadvertens, id quod demandatum mihi fuerat, esse supra vires meas: verumtamen singulare studium meum, vobis quod debeo quibus possim modis utcunque rependendi, tenuitatem meam superasse videtur. Invocato itaque ejus, qui crucifixus est, auxilio, eoque omnino fretus exposui illius ecclesiae statum, quam is qui crucem adscendit, manusque, quibus Adamum forma-

---

) Signum clausae parenth. desideratur et in mnscr. et in edit. In ie falso pergitur: Ἔγνων. Hinc vero incipit apodosis. — [1a) Ἐγ-ος et in Edit. et in Kimmelii apographo legitur. W.] — 2) Bene iogr. duo sunt vocabula, ab edit. immerito copulata. — 3) Ma-u ita exstat in mnscr. Edit. male: ἐσταυρουμ.

τῆς ἐκκλησίας ἐκείνου, ἣν αὐτὸς ἐν τῷ σταυρῷ ἀναβὰς καὶ τὰς τὸν Ἀδὰμ πλαστουργησάσας χεῖρας ἐκπετάσας πανταχόθεν συνελέξατο. Ἐκτέθεικα δὲ ἀρξάμενος ὅθεν ἔδει, ἔδει δὲ πάντως ἀπὸ τῆς τῶν πάντων ἀρχῆς τὴν ἀρχὴν ποιῆσαι. Ἀρχὴ δὲ τῶν ὅλων ὁ ἐν τριάδι θεός. Εἶτα περὶ τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως καὶ ἐκπτώσεως, περί τε τοῦ διὰ Μωσέως νόμου καὶ περὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ θεοῦ οἰκονομίας· εἶτα βραχέα περὶ ἐκλογῆς καὶ προορισμοῦ καὶ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως· πρὸς τούτοις περὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ τῆς τούτων δυνάμεώς τε καὶ χρήσεως· ἑξῆς περὶ παραδόσεων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχαίων καὶ παλαιοτάτων· μεθ' ἃ πάντα τὰς θλίψεις καὶ στενοχωρίας καὶ πειρασμοὺς τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐν βραχεῖ ἐξετραγῴδησα. Εἰ δὲ λίαν συντόμως καὶ ἀφελῶς ταῦτά μοι γέγραπται, ἀντιβολῶ
5 πάντας * ὑμᾶς, μή μου παρὰ τοῦτο ὀκνηρίαν ἢ ἄλλην [2]) τινα μομφὴν κατασκεδάσαι. Τὴν μὲν γὰρ τῆς φράσεως ἀφέλειαν ἐπραγματευσάμην ἐξεπίτηδες, ἵν'

verat. expandit, undique c legit. Ceterum expositior meam inde unde oporte exorsus sum. Initium v ejus omnino a primordio rum omnium erat capiend Universi autem initium divina Trinitas. Deinde de mundi creatione et hominis formatione et lap item de lege Mosis et incarnatione filii Dei pro nos facta seu providen divinae circa nos disp satione [1]). Praeterea et pauca addidi de electi praedestinatione et praec torum observatione, ad h de sacramentis eorum virtute atque usu. Porro primis et antiquissimis t ditionibus ecclesiasticis. I nique his omnibus praen sis afflictiones angustias et tentationes Eccles. Ori talis paucis non absque c miseratione enarravi. Qu si vero nimis succincte nude haec a me perscri sint; equidem Vos om oro, ne me propterea pi tiae insimuletis vel alias prehendatis. Dictionis s plicitatem de industria se tus sum, quo liber hic c nibus intellectu facilis es nec sensus eorum, quae ipso continentur, stili s

---

1) Recte interpr. dupliciter circumscripsit gravem *οἰκονομίας* tionem; de qua voce monui in dissert. *de Hippolyto* p. 21. — 2) in edit. et mnscr. ἄλλήν scribitur, ut semper sequente enclitica pr cedens vocabulum etiamsi habeat in paenult. suum accentum acut falso ita scriptum invenio.

ἀληπτον ἢ πᾶσι τουτὶ
εὔχος, ἀλλὰ μὴ τῇ
αρακτῆρος κομψότητι
ιριέργῳ γλαφυρότητι
ϑοῦται ἡ τῶν περιε-
ων διάνοια. Τῆς δὲ
συντομίας καὶ βραχυ-
ς οὐ μόνον ἡ ἀνάγκη
μοι ὑπῆρξε, τοῦ [1])
ὁδοιπορίᾳ εἶναι καὶ
οις νοσήμασι τρύχε-
ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον
τέρα πολυμάϑεια καὶ
οια. Πρὸς τοιούτους
καὶ τηλικούτους ἄν-
τὸν λόγον ποιουμένῳ
οι πολλῶν ῥημάτων
[2]), ἐνὸν διὰ βραχέων
ν ὑμῖν γνωσϑῆναι.
σοφῷ ἀφορμὴν καὶ
ερος ἔσται· φησὶν ὁ
ιών [3]).

tilitate atque elegantia nimium affectata obscuraretur. Concisae porro brevitatis et compendii sermonis necessitatem mihi non iter tantum et varii, quibuscum conflictor, morbi imposuerunt; sed et multo magis eruditio vestra mentisque sagacitas. Etenim ad tales tantosque viros verba mihi facturo multis verbis opus non fuit, quum e paucis vos omnia percipere queatis. *Da sapienti occasionem et sapientior erit*, inquit Salomon.

μαι τοίνυν καὶ ἱκε-
τάντας ὑμᾶς ἀσμένως
τὸ πονημάτιον δέξα-
ἰποβλέποντας οὐ πρὸς
ον ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς
οϑυμίαν τοῦ ἐργασα-
ἥτις μεγάλη μὲν δο-
ὸς τὸ ὑμῖν ἐν πᾶσι
σϑαι, μὴ ἔχουσα δὲ
ύναμιν συμπαρεκτει-
ιν, ἀϑυμεῖ μὲν καὶ
λει, ἀλλ᾽ οὗτοι [4]) τῶν
ύναμιν ἀμελεῖ ἢ ἀμε-

Quapropter Vos omnes rogo et obtestor, uti opusculum hoc libenter excipiatis, spectantes non tam rem ipsam, sed potius auctoris studium, quod quidem Vobis gratificandi in omnibus magnum apparet, vires autem quum suppares non habeat, doleo equidem animique angor, non tamen ea, quae in potestate mea sunt, negligens vel neglectu-

---

Edit. τούτε: quod in textu est, in autogr. bene conspicitur.
ι autogr. ἐδέησαι, quae forma nullo modo potest ferri. Horn.
t aoristum; sed post ἐδ. commate opus est, quod etiam in
apparet, in edit. aut obliteratum est, aut nunquam fuit. —
. IX. 9. LXX. — 4) Edit. οὐ, sed in autogr. plura adesse,
cent; vel οὕτω, vel tale quid. Scripsi ergo οὗτοι, quod et
sensum accommodatum est, et cum scriptione mnscr. potest
i.

λήσει γέ ποτε. Ἐπὶ τούτοις ἐῤῥῶσθαι πάντας ὑμᾶς εὔχομαι καθ' ἑκάτερον τὸν ἄνθρωπον ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Θεανθρώπῳ σωτῆρι. Ἐν Ἑλμαιστάδῃ. Ἔτει τῆς τοῦ θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταλλαγῆς αχκέ. Σκιῤῥοφοριῶνος δευτέρᾳ ἐπὶ δέκα.

rus unquam. Interea ut vos omnes sec utrumque hominem v in Domino Jesu C Deo et homine, ser Helmstadii, anno n cum Deo reconcili CIↃIↃCXXV. die Maji.

Ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς, συγγραφεῖσα ἐν ἐπιτομῇ διὰ Μητροφάνους Ἱερομονάχου Πατριαρχικοῦ τε Πρωτοσυγγέλλου τοῦ Κριτοπούλου.

Προοίμιον.

Ἡ περὶ τὰ θεῖα σπουδὴ καὶ διηνεκὴς μελέτη [1]) τοσοῦτον φαίνεται πασῶν τῶν ἄλλων σπουδῶν ὑπερφέρουσα, ὅσον ἐκεῖναι μὲν περὶ φθαρτῶν καὶ ἐπικήρων πραγμάτων καταγινόμεναι, πρὸς τῷ τὸν ἀνθρώπου νοῦν, τὸ θειότερον τῆς ψυχῆς, κωλύειν τῆς εἰς τὰ ἄνω ὁρμῆς κάτω περὶ τὴν ὕλην τοῦτο καθέλκουσαι, καὶ τὸ χρήσιμον πάνυ ὀλίγον, ἀβέβαιόν τε καὶ πρόσκαιρον ἔχουσιν. Αὕτη δὲ περὶ θείων καὶ οὐρανίων ἀναστρεφομένη [1]) πεί-

Confessio catholicae et apostolicae in Oriente ecclesiae, conscripta compendiose per Metrophanem Critopulum Hieromonachum et Patriarchalem Protosyngellum.

Prooemium.

Rerum divinarum studium et perpetua meditatio tanto excellentior est ceteris studiis omnibus, quanto magis ista, dum circa res corruptibiles et perituras versantur et mentem praeterea hominis, diviniorem illam animae partem, impediunt, ne ad sublimia aspiret, sed deorsum ad materiam trahunt, utilitatem tum valde exiguam et instabilem tum temporariam habent. Illud, quum circa divina et coelestia versetur, cultori suo persuadet, ut contemnat quae hic et infra

1) Commata et in Mnscr. et in edit. posita deleta sunt.

θει τὸν μελετῶντα ὑπερορᾶν μὲν τῶν τῇδε καὶ κάτω πατουμένων, ἅτε μὴ δυναμένων συμπαρομαρτεῖν τοῖς τὴν ἄνω πορείαν ἰοῦσιν, ἀλλ' ἅμα τῷ ἄρξασθαι καὶ τὸ παύεσθαι ὑφισταμένων καθάπερ αἱ πομφόλυγες· ἄνω δὲ καὶ ὑψοῦ τὸ τοῦ νοῦ πτερὸν αἴρειν καὶ τῆς ἧς πρὸς τὴν ὕλην ἀρχῆθεν εἴληχε συναφείας καθδύναμιν ὑπανασπᾶν, ἵνα μὴ τοῖς τῇδε ἐπὶ πολὺ παραμένον κατασύροιτο ἐλεεινῶς καὶ τῷ βορβόρῳ τῶν κοσμικῶν φροντίδων καταβαπτίζοιτο καὶ καταποντίζοιτο.

pedibus calcamus, nec comitari eos possunt, qui ad coelum affectant viam, sed statim pereunt, quum via coeperunt, quemadmodum aquarum bullae; et contra in sublime mentis alam extollat et ab eo, quod a principio accepit, materiae consortio pro viribus abstrahat, ne, dum huic diutius adhaereret, misere e gradu suo deturbetur et curarum mundanarum caeno mergatur et obruatur.

Πρὸς ἣν θεοτερπῆ [1]) σπουδὴν ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ πρόεδρος, διεγείρων τοὺς ἄρτι ἀπό τε τοῦ σκιώδους Ἰουδαϊσμοῦ, ἀπό τε τῆς πλανήσεως τῶν ἐθνῶν ἐπὶ τὴν ἀμώμητον τῶν Χριστιανῶν θρησκείαν ἀνακύψαντας παρῄνει λέγων [2]), γίνεσθαι ἕτοιμοι ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος, μετὰ πραΰτητος καὶ φόβου· ἅμα μὲν πλατύνεσθαι καὶ λαμπρύνεσθαι τὴν ἐκείνων ὀρθὴν διδασκαλίαν βουλόμενος διὰ τῆς παραχρῆμα καὶ ἐξ ὑπογυίου πρὸς πάντας ἀπο-

Ad hoc Deo gratum studium beatus Petrus, Apostolorum Christi primus, excitaturus eos, qui recens tum e Judaismi umbris tum et gentium errore ad sanctum Christianorum cultum emerserant, ita hortatur dicens: ***Estote semper parati ad respondendum cuilibet petenti rationes ejus spei, quae in vobis est, cum mansuetudine et timore*****; partim id cupiens, ut, dum promte et ex tempore omnibus respondeat, dilatetur et illustretur recta eorum doctrina; partim eos a terrenis curis abstrahens, dum talia semper eos meditari et responsionem ejus-**

1) In autogr. litera initialis major apparet. — 2) I. Petr. III. 15. In autogr. et edit. est incisio media, quam sequitur litera initialis vocis *γίνεσθαι* majuscula. Cui refragatur et N. T. textus et forma verbi, quae pro imperat. non esse potest. Comma igitur posui, ut, quae sequuntur, ut oratio indirecta, cum antegressis composita sint.

ἅμα δὲ τῶν γηΐνων
ων τούτους ἀφέλ-
πείθειν αὐτοὺς τοι-
λετᾶν ἀεὶ, καὶ περὶ
ἀπολογίαν παρα-
σθαι.
ν οὖν καὶ ἡμᾶς ταύ-
μελετᾶν καὶ ταύτῃ
ῖσθαι νύκτωρ καὶ
έραν, ἐντολήν τε
τες Ἀποστολικὴν
ν ἡμῖν κατ' εἰκόνα
τῇ ταύτης σπουδῇ
εχεῖ ἀσκήσει λαμ-
ῶς οἷόντε παριστᾶ-
Ἐπεὶ δὲ αἵ τε ἀπὸ
τορείας δυσχέρειαι,
σώματος πυκναὶ
ἐπάλληλοι νόσοι
μοι τέως καθεστή-
ιὸς τὴν τοιαύτην
ιν ἄσκησιν, ἀλλὰ
ὴν ἄγειν βαθεῖαν
κοντα τὴν ἐμὴν
ν, βέλτιον ἂν εἴη
πὲρ δύναμιν ἐγχει-
ὑπὲρ τὰ ἐσκαμ-
δᾶν, τὸ τοῦ λόγου,
ἡ τόλμην καὶ αὐ-
παρὰ τῶν δεινῶν
τα δικάζειν, κατα-
ν. Ὅμως ἡ τῶν σο-
ν καὶ λαμπροτάτων
λων τῆς περιφα-
Ἀκαδημίας Ἰου-
ς με φιλανθρωπία
λὴ εὔνοια μείζων
ἢ ὥστε [2]) με πρὸς
νων αἴτησιν ἀνα-
ῆν ᾐτήσαντο γνῶ-
ι τῆς Ἀνατολικῆς

modi in parato habere persuadet.

Quapropter et nos oportebat hanc semper meditari et in ea dies noctesque occupari, tum ut praeceptum apostolicum impleamus, tum quod in vobis ad Dei imaginem factum est ejus studio et perpetua exercitatione pulchrius, quantum fieri potest, praestemus. Quoniam autem et itineris difficultates et corporis crebri et concatenati morbi hactenus mihi in ista Deo accepta exercitatione obstiterunt, adeo ut fieri altum silentium tenere imbecillitatis meae conscio, melius forte sit, quam ea, quae supra vires posita sunt, conari, et, ut proverbium habet, ultra metam prosilire, ne audaciae et superbiae ab iis qui graviter talia censent, condemnemur. Veruntamen sapientissimorum et splendidissimorum Professorum illustrissimae Academiae Juliae erga me humanitas et insignis benevolentia major exstitit, quam ut eorum petitionem respuere potuerim, qua a me scire contenderunt de ecclesiae Orientis, quis status hoc tempore ejus sit,

---

it. Θεοῦ; paullo post comma post vocab. ἀσκήσιν delere e objectum a praedicato divelleretur. — 2) In autogr. um est ὥστέ.

'Εκκλησίας, ὅπως τε αὕτη καταστάσεως τῷ νῦν χρόνῳ ὑπὸ τὸν σκληρὸν καὶ δυσβάστακτον τῆς βαρβαρικῆς τυραννίδος ζυγὸν τελοῦσα καὶ ὅπως περὶ τὴν χριστιανικὴν ὀρθόδοξον πίστιν διάκειται. Ἔδοξαν γάρ τινες ἄλλοι ἀμφιβάλλειν καὶ βεβαιωθέντες αὖθις θαυμάσαι, εἰ ἔτι σώζεται χριστιανισμὸς ἐν τῇ ἀνατολῇ, ὅπου ὁ 'Αντίχριστος ἐπικρατεῖ καὶ τοῦτον συντόνως διώκει. 'Εγὼ δὲ ὑπὸ [1]) τῶν ἐκείνων πολλῶν πρός με [2]) εὐεργεσιῶν ἐπιλαθόμενος τῆς ἐμῆς ταπεινότητος καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀδυνάμεως ἥκω πληρώσων τὴν τούτων αἴτησιν, ἐπικαλεσάμενος πρότερον τὴν ἄνωθεν ἐπικουρίαν, ἀντιλαβέσθαι τῆς ἐμῆς ἀσθενείας καὶ χάριν ἐμπνεῦσαί μοι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἄνευ οἱασοῦν προσθαφαιρέσεως δυνήσομαι τὴν ὁμολογίαν τῆς 'Ανατολικῆς 'Εκκλησίας ἐκδοῦναι, ὅπως αὕτη δηλαδὴ τὸν ἀληθῆ Χριστιανισμὸν κατέχει καὶ τί τὰ [3]) ταύτης τέκνα ὁσημέραι διδάσκει.

quo sub duro et int
barbaricae tyrannidi
vixit, et quomodo cir
stianam et orthodoxa
se habeat. Sed et e
videntur, qui dubitan
an adhuc Christiana c
in Oriente, ubi Anti
regnat et hanc acril
sequitur, consenetu
quis id asseveret, m
Ego igitur propter
eorum in me collat
ficia propriae tenuil
in talibus impotentia
tus satisfacere illor
titioni instituo, si pr
pernum auxilium in
tati meae subvenire
tiam mihi inspirare
ravero, ut accurate
omni additione ac de
ne confessionem E
Orientalis exponere
quo pacto scilicet
Christianismum ten
quid suos alumnos q
doceat.

1) Ita aperte autogr. scriptio se habet. Edit. ἀπὸ. — 2) πρὸς ἐμὲ. Cod. eam, quam induxi, lectionem tenet. Infra ante ἥκω delevi comma, posui vero post ἐπικουρίαν. — 3) Edit. Cod. τὶ τὰ ταυτ., quod mutato in τί accentu, recepi.

Κεφ. ά.

ιδασκαλία τῆς Εκκλησίας.

ίσκει τοιγαροῦν ἡ κα- αὕτη καὶ Ἀποστο- κκλησία, θεμέλιον τῆς ¹) σωτηρίας αὐτὸν ίνον τὸν Θεὸν εἶναι, εἶναι ἡμῖν χαρισά- καὶ τὸ εὖ ἔσεσθαι όμενον· κἀντεῦθεν τὸ ιειν αὐτὸν πρὸ πάν- ὸν ἄλλων τίθησι.

λεται δὲ τὴν τοιαύτην αλίαν διαιρεῖσθαι εἰς ἁπλῆν θεολογίαν τὴν οἰκονομικήν.

μὲν οὖν τῆς ἁπλῆς ίας εἶναι διδάσκει τὸ ειν ἕνα καὶ μόνον τοῦτ' ἔστι, μίαν οὐ- εοῦ, ἄναρχον, ἀγέν- αὶ ἀγένητον, ἀΐδιον, ὴν ἁπάντων ὁρατῶν ἀοράτων, κυβερνη- τρονοητικὴν καὶ σω- πάσης κτίσεως ὁρω- ε καὶ οὐχ ὁρωμένης. την δὲ τὴν μακαρίαν έρθεον οὐσίαν τρισ- τον εἶναι, καὶ αὕτη ι καὶ τοὺς ἄλλους

Caput I.

Doctrina Ecclesiae.

Docet igitur haec catholica et Apostolica ecclesia, fundamentum salutis nostrae ipsum et solum Deum esse, qui, ut simus, dedit, et ut felices simus, donabit; unde etiam ejus notitiam rebus omnibus anteponit.

Solet autem hanc doctrinam dispescere in theologiam simpliciter dictam et eam, quae de dispensatione agit.

Ceterum theologiae simpliciter dictae haec esse traditur, ut cognoscamus unum et solum Deum h. e. unam Dei essentiam, expertem principii, ingenitam et non factam, aeternam, effectricem omnium visibilium et invisibilium, gubernatricem, procuratricem et conservatricem omnis creaturae visibilis pariter et invisibilis.

Hanc autem beatam et divinissimam essentiam triplici subsistentia praeditam esse,

---

dit. per errorem: ὑμῶν.

μαθητεύει, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τρισὶν ὁμοτίμοις καὶ ἀδιαιρέτοις ὑποστάσεσιν. Ἃς δὴ μακαρίας καὶ ὑπεραγίας ὑποστάσεις οὔτε μέρη θεότητος οἴεται, οὔτε ποιότητας ἐν ἄλλῳ θεωρουμένας, ἀλλ' ἑκάστην τούτων ἰδίως καὶ καθ' ἑαυτὴν ὑφισταμένην ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ κοινῇ οὔσῃ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἀκοινωνήτῳ ἰδιώματι τῶν ἄλλων διϊσταμένην. Οὔτε μὴν ἐκ τούτων τὴν θεότητα δοξάζει, ἵνα μὴ σύνθεσις ὑπονοηθῇ [1]) κατὰ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσυνθέτου φύσεως, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τὴν μίαν θεότητα κηρύττει.

Τούτων δὲ τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων παρέλαβεν ἔκ τε τῆς ἁγίας γραφῆς καὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, τὴν μὲν πατέρα καλεῖσθαι καὶ προβολέα καὶ νοῦν· τὴν δὲ υἱὸν καὶ λόγον· τὴν δὲ πνεῦμα ἅγιον καὶ πρόβλημα.

Ἡ σχέσις δὲ, ἣν πρὸς ἀλλήλας αὔτοι ἔχουσιν, αὕτη ἐστίν. Ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ ἐστὶν πατὴρ, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος προβολεὺς, ἀμφοῖν δὲ νοῦς. Ὁ υἱὸς τοῦ μὲν πατρὸς μόνου υἱός· κοινῇ δὲ πατρὸς καὶ πνεύματος λόγος· (ἔστι γὰρ τὸ ἅγιον πνεῦμα λογικόν, ἔστι δὲ καὶ θεός· ἄλλος δὲ λόγος ἐν τῷ θεῷ παρὰ τὸν οὐσιώδη καὶ ἐνυπόστατον οὐ δύναται εἶναι· οὐκ ἄρα οὐδὲ

et ipsa credit et alios hoc est, in tribus a dignitatis et indivisis nis (subsistere). Qu dem beatas et sanct personas neque part tatis existimat neque tates in alio consic sed unamquamque proprie et per se subsistere in una ea tribus personis co incommunicabili pro a ceteris distinctam. neque ex illis deitaten stare) putat, ne com in simplici et incon natura statuatur, sed (existere) unam illam tem praedicat.

Harum autem trin narum personarum patrem et productor mentem vocari, tum e scriptura, tum ab antiq clesia accepit, alteran filium et verbum, t autem spiritum sanc id quod producitur.

Ratio porro, quam se mutuo habent, ha Pater filii est pater e sancti productor et rum mens. Filius aut lius quidem patris es sed communis patris e tus sancti ratio; (es spiritus sanctus rat quia Deus etiam est autem ratio in Deo substantialem et ei in esse nequit; unde n ritus sanctus alius r

1) Adjeci jota subscr.

γιον πνεῦμα δεηθήσε-
ἄλλου λόγου τὸν οὐ-
η καὶ ἐνυπόστατον
ὡς Θεὸς), τὸ δὲ ἅγιον
μα, πρόβλημα μὲν μό-
οῦ πατρὸς, πνεῦμα δὲ
ῖ πατρὸς καὶ υἱοῦ.
ιολογεῖ δὲ ἡ ἐκκλησία,
ἁγίᾳ τριάδι μίαν ἀρ-
καὶ ἓν αἴτιον, τὸν πα-
, υἱὸν δὲ καὶ ἅγιον
μα αἰτιατὰ ἐκ τῆς ὑπο-
εως τοῦ πατρὸς ἀμφό-
φυσικῶς πεφυκότα·
ιὲν υἱὸν γεννητῶς· τὸ
γιον πνεῦμα ἐκπορευ-
ἄμφω δὲ τῆς αὐτῆς
ις τῷ πατρὶ, κἀντεῦθεν
ύσιον τὴν ἁγίαν τρι-
κηρύττει.
τεὶ δὲ οἱ περὶ τὸν Πά-
τῆς παλαιᾶς Ῥώμης
ιονται ἡμῖν λίαν ἀκαί-
μὴ ὁμολογοῦσι τὸ ἅγιον
μα κἀκ τοῦ υἱοῦ ὑφί-
θαι, τοῦτ' ἔστι μὴ κη-
ουσι δύο ἀρχὰς καὶ δύο
ι ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ
ο γὰρ ἕπεται πάντως
έγειν ἐξ ἀμφοῖν ὑφί-
θαι τὸ ἅγιον πνεῦμα)·
ον βραχέα περὶ τούτου,
φανῇ μὲν ἡ ἡμετέρα
δοξία, ἐλεγχθῇ δὲ ἡ
ων καθ' ἡμῶν σὺν οὐ-
λόγῳ μεμψιμοιρία.
ῖ δὲ πρῶτον εἰπεῖν περὶ
ὁμωνυμίας τοῦ πνεύ-
ς καὶ τῶν τοῦ ἐκπο-
σθαι σημαντικῶν καὶ
περὶ τοῦ ἀμφισβήτου-
υ [1]).

indiget, quum substantialem illam et internam rationem ut Deus habeat:) spiritus autem sanctus a solo quidem patre producitur, sed spiritus patris pariter et filii est.

Confitetur enim ecclesia in sancta trinitate unum principium et unam caussam, patrem; filium autem et sanctum spiritum caussata, ambo ex hypostasi patris naturaliter producta; filium quidem per generationem, spiritum sanctum autem per processionem et ambos unius ejusdem essentiae cum patre adeoque sanctam trinitatem consubstantialem praedicat.

Ceterum quia qui cum Papa veteris Romae sentiunt nos immerito reprehendunt, quod non confiteamur, sanctum spiritum etiam ex filio subsistere, h. e. quod non duo principia et duas caussas in uno Deo praedicemus (hoc enim omnino ad id sequitur, si spiritum sanctum ex utroque subsistere dicas); breviter de ea re dicendum est, tum ut nostra orthodoxia manifesta fiat, tum ut illorum irrationabiles de nobis querelae redarguantur.

Prius autem dicendum est de ambiguitate vocis spiritus et eorum quae processionem denotant, et tum de quaestione ipsa.

---

[1]) Autogr. ἀμφησβ. ex ratione illa, qua η et ει non aliter atque ronunciantur. Ceterum nescio an non interpres locum καὶ τῶν —

Τὸ ἐκπορεύεσθαι σημαίνει κυρίως τὸ ἔκ τινος τόπου ἐξέρχεσθαι, κατὰ τὸ [1]), *πόταμος δὲ ἐκπορεύεσθαι ἐξ Ἐδὲμ ποτίζειν τὸν Παράδεισον· ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς κ. τ. ἑ. καὶ πάλιν· Ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία χώρα κ. τ. ἑ. Τροπολογικῶς δὲ σημαίνει τὴν ἄχρονον ἐκ τοῦ πατρὸς ὕπαρξιν τοῦ παναγίου πνεύματος. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσαι αἱ γλῶσσαι καὶ αἱ διάλεκτοι ἀσθενεῖς εἰσὶν, ἢ ὥστε σημᾶναι κυριολέκτως τὰ θεῖα, ἀναγκάζονται μεταφοραῖς καὶ τροπολογίαις χρῆσθαι.*

Procedere itaq prie significet: ex l quo egredi, juxta ill *vius autem egredi Eden, ut irriget par inde dividitur in ç fontes*, etc. Et *Egressa est ad ea regio Judaica* etc. phorice autem aeter ritus sancti subsiste patre significat. Qui nulla lingua aut idi divinas proprie sig possit, coguntur m ris et tropis uti.

Ὑφίσταται μὲν ὅτε υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς, ὁμοούσια τούτῳ ὄντα, συνάναρχά τε καὶ συναΐδια, οὐ τὸν αὐτὸν μέντοι τρόπον ἀμφότερα· ἡ γὰρ ἂν οὐδὲ κατὰ τὰς προσηγορίας διεφέρετον ἀλλὰ ἐκαλεῖσθον [2]) *ἂν ἄμφω ἤτοι υἱὼ ἢ πνεύματε. Νῦν δὲ ὁ διάφορος τῆς ὑπάρξεως τρόπος διαφό-*

Subsistunt igitur et filius et sp. sanc patre, et consubstant sunt, sine principio i aeterni ut ipse, at n eodemque modo ambo enim alias nec appel differre, sed ambo v vel spiritus vocarentu vero diversus hypo modus diversas etiam lationes (eis) imposui

---

σημ. recte reddiderit. Non enim dicturus est Metr. de notionu *ἐκπορ.* tenet, ambiguitate, quasi genit. *τῶν — σημ.* a subst. *ὁμ* deret, sed statim coepit disserere de ipsis *τοῦ ἐκπορ.* notionib ut ille gen. a praep. *περὶ* regi videatur, quam tertio demum *τότε* interpositum repetiit.

1) Ad marg. autogr. *Γένεσις*. Est vero c. II. 10. In lo nolui autogr. auctoritatem spernere, in quo scriptum est, pro quo Hornejus fecit *ἐκπορεύεται*. Ex ead. caussa comma p *τὸ* posui et *ποτάμον* vocabulum minuscula litera initiali scribere ut verba ad orationis indirectae similitudinem propius accedere supra p. 2. — 2) Nescio, qui factum sit, ut Hornejus ex auto scriptura noluerit pendere. Scripsit *διαφέρετον — καλεῖσθον* tempora et modi male ad textus connexionem consonant. etiam interpretationem, ita ut pro *differant — vocentur* im scriberem, quae pro auctoris mente necessaria videntur.

ιὶ τὰς προσηγορίας
ν, οἳ οὐ μόνον ἡμῖν
αὶ ἀγγέλοις ἄγνω-
ὃς μὴ δυναμένη ἡ
ἐκφράσαι ἠναγκά-
ταύταις προσηγό-
ιήσασθαι· γεννήσει
υἱοῦ, ἐκπορεύσει
τοῦ ἁγίου πνεύ-

non nobis solum sed angelis etiam ignoti sunt, quos quum lingua efferre nequeat, talibus appellationibus uti coacta est, generatione quidem de filio, processione vero de sancto spiritu.

τεραι μέντοι αἱ
ιρίαι αὗται σημαί-
ιὴ ἀλ οτρίας εἶναι
ιικῆς εἰτοῦν [1]) προ-
ς ὑποστάσεως, τὴν
υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
ος· καὶ γὰρ ἐπ' ἀν-
ὁ υἱὸς τῆς αὐτῆς
ας ἐστὶ τῷ πατρὶ,
γέννηται, καὶ ὅμοιος
ἐν πᾶσι τοῖς οὐσι-
Τὸ δὲ ἐν ἡμῖν πνεῦ-
τε τῆς φύσεως πέ-
ιὶ ταύτῃ μάλα κα-
ν, κἂν ὁ τρόπος ἐν-
αφέρει ὥσπερ ἐκεῖ.

Ceterum utraque haec appellatio significat, a patris illa et productrice hypostasi nec filii nec spiritus sancti (hypostasin) alienam esse; nam etiam apud homines filius non tantum ejusdem est essentiae cum patre, ex quo genitus est, sed illi etiam in omnibus essentialibus similis. Spiritus etiam, qui in nobis est, et ex natura nostra oritur, et ei prorsus similis est, quamvis modus hic differat ut et illic.

α δὲ ἡ ἐκπορεύ-
ἑξις σημαίνει καὶ
χαρισμάτων τοῦ
υ πνεύματος ἐπὶ
ίσιν πρόοδον εἰς
αν καὶ διαμονὴν
Ὃ δὴ καὶ κυριώ-
ν εἴη ἐπὶ ταύτης
ἐνεσθαι μᾶλλον ἢ
ἀνάρχου ὑπάρξεως
ἁγίου πνεύματος.
ι μὲν διὰ τὴν ἀσθέ-
ὶ ἀπορίαν τῆς γλώσ-
ἀνάγκης, ὡς εἴρη-
λέξις εἴληπται, δη-
ι ἡμῖν τὴν διαφο-
ὑϊκῆς καὶ πνευμα-

Deinde vox *procedit* significat etiam donorum sancti spiritus in creaturam ad ejus praesidium et conservationem egressum. Et sane proprie magis de hac capiatur, quam de illa initio carente hypostasi sanctissimi spiritus; sed eo quidem propter imbecillitatem et penuriam linguae ex necessitate, ut dictum est, vox traducta est, ut discrimen hypostasis filii et spiritus, et utriusque a patre secundum diversimodam hypostasin denotet. Hic autem magis proprie

---

[1]) eadem cod. scriptio. Hornejus εἴτ' οὖν.

τικῆς ὑποστάσεως καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἑκατέρων κατὰ διάφορον τρόπον ὕπαρξιν· ἐνταῦθα δὲ κυριολεκτότερον παριστάνουσα τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπιφοίτησιν τοῦ παναγίου πνεύματος, ἣν δὴ ἐξ ἀμφοῖν ἔκ τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ταύτην ὁμολογεῖν οὐδὲν τὸ κωλύον. Ἡ γὰρ πρὸς τὰ ἔξω τῆς ἁγίας τριάδος ἐνέργεια κοινή ἐστι πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται.

Περὶ δὲ τῶν τοῦ πνεύματος σημαντικῶν οἴδαμεν ὅτι πολυσήμαντος ἡ λέξις. Πνεῦμα γὰρ ὁ ἄνεμος λέγεται, πνεῦμα τὸ ἐν τοῖς ζώοις ζωτικόν, πνεῦμα ἡ νοερὰ καὶ λογικὴ καὶ ἀθάνατος τοῦ ἀνθρώπου ψυχή, πνεῦμα ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὴ ἡ τρισυπόστατος θεότης, κατὰ τό· [1]) Πνεῦμα ὁ θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Πνεῦμα καλεῖται καὶ ἕκαστον τῶν τοῦ παναγίου πνεύματος χαρισμάτων· [2]) Ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτῷ πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως, πνεῦμα [3]) εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν. Καὶ πολλαχοῦ δὲ τῆς ἁγίας γραφῆς ἔστιν

spiritus sanctus in ventum designat, q utroque, patre et fili nihil est, quod fat prohibeat. Operati sanctae trinitatis a patri et filio et spir cto communis, ut in tibus dicetur.

Porro de voce Spi vimus eam multa sig Nam et ventus spi citur, et spiritus vi animantibus, spirit est intelligens et r atque immortalis an minis. Angelus eti ritus est. Sed et tribus personis su deitas juxta illud: I spiritus; et qui eu rant in spiritu et adorent oportet. etiam unumquodque rum sancti spiritus Quiescet super eo domini, spiritus sa spiritus intelligentiae tus consilii, spiritu ris, spiritus cognitio ritus pietatis, et timoris Dei impleb Et multis in locis sa pturae hoc invenir Spiritus autem pec

---

1) Marg. Ἰω., adde IV. 24. — 2) Marg. Ἡσαι., scilicet I
3) Deest vox in edit.

ν τοῦτο. Πνεῦμα δὲ
ν ἐξαιρέτως λέγεται
ἡ τρίτη ὑπόστασις
μιᾶς καὶ ὑπερθέου
ητος.
ίτην δὲ λέγω τῇ τάξει,
ἀξίᾳ. Ὁμότιμαι γὰρ
ι ἀλλήλαις [1]) κατὰ
α. Τάξιν δὲ πάλιν
τὸν χρόνον, καθ' ὃν
ἐγνώσθη ἡ ἀπρόσιτος
. Καὶ γὰρ πρῶτον ὁ
ρ ἐγνώσθη τοῖς ἀν-
τοις ἐν τῇ παλαιᾷ γρα-
(καίπερ οὔθ' ὁ υἱὸς,
τὸ πνεῦμα ἄγνωστα
ι, πλὴν ἀλλ' ἀμυδρῶς
καὶ οὐ τελείως διὰ τὴν
νειαν τῶν ἀκουόντων).
θ' ὁ υἱὸς ἐφανέρωσεν
ἑαυτὸν διὰ σαρκὸς,
ιὴ δυναμένοις γυμνὸν
καὶ δίχα προκαλύμ-
ς θεάσασθαι. Τρίτον
ἅγιον πνεῦμα ἠξίω-
ἑαυτὸ ἡμῖν ἀποκαλύ-
καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ
τρὶς μάλιστα· ἔν τε
απτισμῷ τοῦ σωτῆρος
δει περιστερᾶς, ἔν τε
εταμορφώσει τοῦ αὐ-
ἐν σχήματι φωτεινῆς
λης καὶ κατὰ τὴν Πεν-
στὴν ἐν εἴδει πυρινῶν
σῶν. Αὕτη ἐστιν ἡ τά-
καθ' ἣν λέγεται τὸ
πνεῦμα τρίτον τῇ

γοντες οὖν οἱ ἅγιοι
οες περὶ τῆς τοῦ πα-

haec tertia hypostasis unius et superdivinae deitatis.

Tertiam autem dico ordine, non dignitate; aequali enim dignitate illae in omnibus sunt. Ordinem autem rursus dico tempus, quo nobis inaccessa illa trinitas innotuit; nam pater primum hominibus innotuit in Vet. Test. (etsi neque filius neque sp. sanct. tum ignoti erant, nisi quod obscurius aliquanto et imperfectius propter imbecillitatem auditorum manifestabantur). Deinde filius semet ipsum nobis in carne manifestavit, quum nudum Deum et sine velo conspicere non possimus. Tertio vero loco Spir. sanctus se nobis revelare dignatus est, idque non semel, sed tribus praecipue vicibus, primo in baptismo servatoris specie columbae, deinde in transformatione ejusdem lucidae nubis specie et in Pentecoste denique specie ignearum linguarum. Hic est ordo, secundum quem Spir. sanctus tertius ordine dicitur.

Quum itaque sancti patres de processione spiritus san-

---

1 Recte sic scripsit editor. Autogr. per errorem tenet ἀλλήλοις. ...nstat jam ex specie scriptionis, qua inter meditandum ipsum correcta et deleta apparent, auctorem operi non limam admo-

ναγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως, εἰ μὲν ὁ λόγος αὐτοῖς περὶ τῆς χρονικῆς ἐκπορεύσεως ἤτοι τῆς εἰς τὰ κτίσματα προόδου, ἐκ πατρὸς ταύτην ὁμολογοῦσι διὰ τοῦ υἱοῦ ἢ καὶ ἐξ ἀμφοῖν. Ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸ ἐξ ἑαυτοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἡμῖν ἐπιφοιτᾷ τε καὶ διαμένει, ὅτι αὐτοδέσποτον καὶ αὐτεξούσιον, καθάπερ ὅ τε πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καὶ ὅτι κοινὴ ἡ τῆς ὁμοουσίου τριάδος πρὸς τὰ ἔξω ἐνέργεια, ὡς εἴρηται.

Ἡνίκα δὲ τὶ ν ἐ κ π ο ρ ε ύ ε σ θ α ι λέξιν ἐκλαμβάνουσιν ὁμωνύμως περὶ τῆς ἀνάρχου τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπάρξεως, οὐ λέγουσι ταύτην καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. Ἄπαγε, πολλοῦ γε [1]) δέουσι τοῦτο νοῆσαι ἢ εἰπεῖν· ὡς ἔνεστι καταμαθεῖν παρὰ τῶν ἐκείνων ῥητῶν, ὧν τινα καὶ πάνυ ὀλίγα ἐνθάδε τίθημι, δηλαδὴ ὅσα τῇ μνήμῃ ἐπέρχεται.

Καὶ πρῶτον μὲν ἔστω τὸ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς πρώτης συνόδου πρὸς τὸν μαθητιῶντα φιλόσοφον οὑτωσὶ κατὰ λέξιν ἔχον [2]). Δέχου μίαν θεότητα τοῦ πατρὸς τοῦ γεννήσαντος τὸν υἱὸν ἀνεκφράστως καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ γεγεννημένου ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἁγίου

cti loquuntur, siquidem iis de temporali processione seu egressione ad creaturas sermo sit, ex patre eam, per filium vel ex utroque esse confitentur. Nec minus tamen etiam ipse spiritus sanctus ex se ipso nobis advenit et apud nos manet, quum in sua ipsius potestate et liber sit, sicut pater et filius, et quia communis totius consubstantialis trinitatis operatio ad extra est, ut dictum fuit.

Quum autem vocem *procedere* homonyme de aeterna spiritus sancti hypostasi accipiunt, non dicunt, hanc etiam ex filio esse. Absit; neque enim hoc dicunt et statuunt; sicut ex verbis eorum discere licet, quorum aliqua et pauca tantum hic ponam, quantum memoriae succurrunt.

Et primus quidem locus sit sanctae et oecumenicae synodi primae ad philosophum, qui institui volebat, ita ad verbum habens: Recipe unam deitatem patris, qui inenarrabiliter genuit filium, et filii, qui genitus ex eo est, et sancti spiritus, qui ex patre ipso pro-

---

1) In edit. illa in unum vocabulum contrahi solent. Ante formulam ἄπαγε punctum posui. — 2) Ad marg. autogr. haec scripsit Metrophanes: *Εὑρίσκεται ταῦτα ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς α΄ συνόδου ω΄ κϛ, οὗ ἡ ἀρχή· Πολλῆς οὔσης τῆς τῶν εἰσηγηθέντων ἀποδείξεως* etc., quae partim tantum editor exaranda curavit.

μᾶτος τοῦ ἐκπορευομέ-
ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς,
δὲ ὄντος τοῦ υἱοῦ,
φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστο-
Παῦλος· Εἴ τις πνεῦμα
τοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος
ἔστιν αὐτοῦ.

cedit, et filii proprius est, sicut sanctus Apostolus Paulus inquit: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

ο σημειωτέον ἐνθάδε·
ον, ὅτι προσεχῶς ἡ
σύνοδος μνησθεῖσα
υἱοῦ, ἵνα μὴ ὁ φιλόσο-
ὁ ἐξ αὐτοῦ ἀκούων
άβοι περὶ τοῦ υἱοῦ,
ς ἐπήγαγε τοῦ πατρὸς·
ὐτοῦ τοῦ πατρὸς λέ-
ι. Δεύτερον, ὅτι δια-
ν ἐποίησεν ἡ σύνοδος
ὺ τοῦ ἐκπορεύε-
ι καὶ τοῦ ἴδιον εἶ-
Καὶ τὸ μὲν ἐκπο-
θαι ὡς αἰτίαν ὑπάρ-
ἐνταῦθα σημαῖνον
ιμε τῷ πατρὶ, αἰτίῳ
υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-
. Τὸ δὲ ἴδιον εἶναι
μοουσιότητα δηλοῦν
ιμε τῷ υἱῷ, ὁμοουσίῳ
πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύ-
Τί ταύτης τῆς δι-
ιλίας σαφέστερον γέ-
ἂν, τοῦ τὸ ἅγιον πνεῦ-
ἐκπορεύεσθαι εἰτοῦν
ασθαι ἐκ μόνου τοῦ
ς;

Hic duo notanda sunt: primo, quod sancta synodus quum paullo ante filii meminisset, ne philosophus illud *ex ipso* audiens de filio acciperet, statim adjecit: *patre, ex ipso patre,* inquam, dicens. Deinde, quod discrimen fecerit synodus inter *procedere* et *proprium esse.* Et processionem quidem tanquam caussam subsistentiae hic significantem attribuit [1]) patri, qui caussa est filii et spiritus sancti; proprium autem esse, utpote consubstantialitatem denotans, filio attribuit [2]), qui cum patre et spiritu sancto ejusdem est substantiae. Quid [2]) hac doctrina evidentius esse potest, quam spiritum sanctum ex solo patre procedere seu subsistere?

α ὁ ἐν ἁγίοις Διονύ-
ὁ Ἀρεοπαγίτης (περὶ
λλαὶ ἀμφιβολίαι κε-
ται, ἀλλ' οὐ τοῦ πα-
ς ἐστι διασαφηνίζειν.
οι γε ὅτι παλαιοτάτη
βλος καὶ ὅτι σοφίας

Deinde sanctus Dionysius Areopagita (de quo multae controversiae motae sunt, sed eas explicare hujus loci non est. Et sane antiquissimum esse librum, et sapientiae multaeque doctrinae plenum

Hornejus: *attribuerit*, qui conj. nullum, opinor, reperiet ex-
em. — 2) Idem addit *ex*, motus duplici genit., quorum unus
ei videbatur a compar. dependere. Uterque vere pendet, unus
s appositio.

καὶ πολυμαθείας μεστὴ καὶ ὅτι ὀρθοδοξίας ἐς τὰ μάλιστ' ἔχεται, οὐδεὶς ἀντειπεῖν δύναται) οὕτω φησί·[1]) Μόνη δὲ πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ Πατὴρ, οὐκ ὄντος υἱοῦ τοῦ πατρὸς, οὐδὲ πατρὸς τοῦ υἱοῦ, φυλαττόντων δὲ τὰ οἰκεῖα τῶν ὕμνων εὐαγῶς ἑκάστῃ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων. Ἔτι ὁ αὐτός· Πάλιν, ὅτι μέν ἐστι πηγαία θεότης ὁ Πατὴρ, ὁ δὲ υἱὸς[3]) καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θεογόνου θεότητος, εἰ οὕτω χρὴ φάναι, βλαστοὶ θεόφυτοι καὶ οἷον ἄνθη καὶ ὑπερούσια φῶτα, πρὸς τῶν ἱερῶν λογίων παρειλήφαμεν. Ὅπως δὲ ταῦτά ἐστιν, οὔτε εἰπεῖν οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν.

Ὁρᾶτε, ὅτι μόνην πηγὴν τῆς θεότητος τὸν πατέρα φησὶν εἶναι, υἱὸν δὲ καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς ὑφίστασθαι καὶ ὅτι χρὴ τὰ ἰδιώματα φυλάττεσθαι εὐαγῶς ἑκάστῃ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων. Ὡς ἄλλως σύγχυσις[4]) ἔσεται ἐν τῇ ἀσυγχύτῳ τριάδι, ὅταν τις τὴν ἐνδοτέραν ἐνέργειαν ταύτης (λέγω δὴ τὸ γεννᾷν, τὸ ἐκπορεύειν, τὸ γεννᾶσθαι, τὸ ἐκπορεύεσθαι) μὴ ἰδίαν εἶναι δοξάζῃ ἑκάστῃ τῶν τριῶν ὑποστά-

et sincerae doctrinae r contiguum, nemo nega est) sic ait: Unicus f peressentialis deitat pater, quum [2]) filius pater, nec pater filiu cuique divinarum p rum propriae suae lac violatae conserventur praeterea: Rursum pturis sacris accepim trem quidem esse o in divinis, filium vero ritum sanctum quasi D lem, vel, si dicere quasi germina divina ve ac lumina supers tialia existere. Quon tem pacto haec sese h neque eloqui neque gere valemus.

Videtis illum dicer cum fontem divinita trem esse, filium a Spir. sanctum ex pat sistere, et oportere p tates uniuscujusque hypostasis, prout ei co custodire. Aliter eni fusionem in inconfu trinitate orituram, interiorem ejus opera (τὸ generare dico τ ducere, τὸ generari cedere) unicuique tr larum hypostasium pr non esse statuat, se

1) Marg. autogr. Περὶ θείων ὀνομάτων. Est cap. II. — 2 Interpr. vertit *ut* cet. W.] — 3) Miror Hornejum vidisse quem nescio quomodo ex notissimis autogr. siglis invenerit, intra trinitatis seriem non aptum esse, quisque videt. Corre in interpret. — 4) Cod. σύγχησις et ἀσυγχήτῳ ex ratione sup dicta.

ν, ἀλλὰ κοινωνητὴν
ἡν οἴεται ἀκοινώνητον
αν.
ὥσπερ γὰρ τὴν εἰς τὰ
ἐνέργειαν κοινὴν τῶν
ῶν ὑποστάσεων ἀναγκα-
ιεθα ὁμολογῆσαι ἤγουν
κτίζειν, τὸ σώζειν τὰ
ζόμενα, τὸ ταῦτα κυ-
νᾷν καὶ διατάττειν καὶ
λα, ὅσα εἰς τοῦτο ἀνή-
ῶς ἄλλως μὴ δυναμέ-
γνωσθῆναι τοῦ ὁμοου-
καὶ ὁμοδυνάμου τῶν
ῶν ὑποστάσεων· οὕτως
ιις ἀναγκαζόμεθα ὁμο-
εῖν τὴν ἐνδοτέραν τού-
ἐνέργειαν ἰδίαν καὶ
ινώνητον· ὡς ἄλλως
οἷόν τε ἀσυγχύτως
ήλων τὰς μακαρίας
στάσεις διακριθῆναι, μὴ
ἐνδοτέρας ἐνεργείας
των ἰδίας οὔσης καὶ
ινωνήτου.
Μετὰ τὸν ἅγιον Διονύ-
παρείτω ὁ ἐν ἁγίοις
ινάσιος ὁ πολυάθλιος,
ῥήδην κηρύττων ἐν τῷ
αὐτὸν συμβόλῳ, ἐκ
πατρὸς ἐκπορεύεσθαι
πανάγιον πνεῦμα. Εἰ
τινες ἐν τῇ Λατινικῇ
φράσει προσέθηκαν·
ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ
ις τῇ θείᾳ προνοίᾳ μέ-
μὲν τοῦ φθαρῆναι τὸ
ινικὸν συγχωρησάσῃ,
μασιν οἷς αὕτη [1]) οἶδε,
αξάσῃ δὲ τὸ Ἑλληνι-
ἀκίβδηλον· ἵνα σαφῶς
ρωθῇ τό· [2]) Ὁ δρασσό-
ος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ

municabilem esse putet, quae incommunicabilis exsistit.

Nam sicut operationem ad exteriora communem tribus hypostasibus confiteri cogimur, e. g. creationem et creatorum conservationem, horum gubernationem et ordinationem, et si quae alia huc pertinent, quum aliter consubstantialitas et aequalis potestas trium hypostasium cognosci nequeat: ita vicissim interiorem illarum operationem propriam et incommunicabilem confiteri cogimur, quum aliter fieri non possit, ut sine confusione beatae illae hypostases inter se distinguantur, si interior earum operatio propria et incommunicabilis non sit.

Post sanctum Dionysium prodeat beatus Athanasius multis certaminibus nobilis, qui diserte in symbolo suo spiritum sanctum ex patre procedere praedicat. Quamvis nonnulli in latina versione opposuerint; *et ex filio*; sed gratias divinae providentiae debemus, quae judicio, quod ipsa novit, Latinum exemplar eatenus corrumpi sivit, Graecum autem incorruptum custodivit, ut manifesto impletum sit illud: Qui comprehendit sapientes in astutia ipsorum. Quod si autem id sufficere

1) [Praestat αὐτή. *W.*] 2) I Cor. III. 19. cll. Job. V. 13.

πανουργίᾳ αὐτῶν. Εἰ δὲ τοῦτο οὐ πειθανὸν δοκεῖ, καίπερ ἅλις πειθανὸν, ἀλλὰ γοῦν φανερῶς ὁ αὐτὸς ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τοῦθ' ὁμολογῶν διὰ τοῦ ἡλιακοῦ παραδείγματος, ἱκανὸς ἂν εἴη, τὴν ἀλήθειαν παραστῆσαι. Φησὶ γάρ·[1]) Καὶ ὥσπερ ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου μόνος ἐστὶν αἴτιος καὶ ἀγέννητος, ἡ δὲ ἀκτὶς αἰτιατὴ καὶ γεννητὴ ἐκ τοῦ δίσκου, τὸ δὲ φῶς ἐκπορευτὸν ἐκ μόνου τοῦ δίσκου διὰ τῆς ἀκτῖνος πεμπόμενον καὶ καταλάμπον τὰ περίγεια· οὕτω καὶ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ αὐτὸς μόνος ἐστὶν αἴτιος[2]) καὶ ἀγέννητος· ὁ δὲ υἱὸς ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς αἰτιατὸς καὶ γεννητός· καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς αἰτιατὸν καὶ ἐκπορευτόν, διὰ[3]) τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστελλόμενον. Ἆρ' ἔστι ταύτης τῆς μαρτυρίας σαφέστερον; Οὐχ ὅλως οἶμαι.

Παράγω δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸν θεῖον Γρηγόριον τὸν Νύσσης, οὗ τὴν σοφίαν καὶ ἁγιότητα οὐδεὶς τῶν ἐν Χριστιανοῖς θεολόγων ἀγνοεῖ, ὃς τῷ αἱρετικῷ Εὐνομίῳ ἀντιταττόμενος οὕτω φησὶ,[4]) μετὰ τὰ περὶ τοῦ υἱοῦ ἐπάγων εὐθὺς, οὑτωσὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· Καὶ πάλιν ἕτε-

non videatur, quanq omnino sufficit; idem e veritatem illam suffici confirmat, dum ex solo p eum procedere solis exe aperte declarat. Dicit e et quemadmodum orbis solus est caussa et in tus, radius autem prod et genitus ex orbe, lu autem ex solo orbe pr dit per radium emissu collustrans terram; ita e Deus et Pater ipse s est caussa et ingenitus; vero ex solo Patre prodi et genitus, et ipse spi ex solo Patre producta procedens et per filiu mundum mittitur. Num hoc testimonio est ma stius? Nihil omnino, opi

Ceterum adducam prae ea etiam sanctum Grego Nyssenum, cujus sapien et sanctitatem nemo chri norum Theologorum ign Is contra Eunomium ha ticum pugnans post ea, de filio dixerat, statim affert et dicit de spiritu cto: rursus etiam tale lo (est) eodem modo non

---

1) Marg. autogr. Τομ. Β. φυ. 356. 357. — 2) Adjecit edit. δυσὶ, quae in autogr. non reperiuntur. — 3) Eadem adj. δὲ. O quum non sit in textu. — 4) Margo autogr. addit: Ἐν ᾧ κατ' F ιίον, οὗ ἡ ἀρχὴ· οὐκ ἦν, ὡς ἔοικε, τὸ πάντα ἐθέλειν etc. πρὸ φυλλ. τοῦ τέλους τοῦ λόγου.

τοιοῦτον φῶς κατὰ τὸν
ν τρόπον οὐ χρονικῷ
διαστήματι τοῦ γεννη-
φωτὸς ἀποτεμνόμενον,
δι' αὐτοῦ μὲν ἐκλάμ-
τὴν δὲ τῆς ὑποστά-
αἰτίαν ἔχον ἐκ τοῦ
οτύπου φωτός.
ούετε τὴν διαφορὰν
θείου τούτου διδασκά-
ῆν ποιεῖ μεταξὺ τοῦ
πειν καὶ τοῦ τὴν
αν ἔχειν; Τὴν μὲν
αἰτίαν τῆς τοῦ πανα-
πνεύματος ὑποστάσεως
ε τῷ πατρί· τὴν δὲ
ιν τούτου ἤγουν τὴν
ρωσιν καὶ τὴν εἰς τὰ
ιατα πέμψιν διὰ τοῦ
ἔφησεν εἶναι, ἑπόμε-
τῷ ὁμονοοῦντι αὐτῷ
γορίῳ τῷ Θαυματουρ-
οὗ καὶ τὸν βίον ἀρι-
ἐξέθετο.
ση γὰρ κἀκεῖνος ἐν τῇ
εν ἀποκαλυφθείσῃ αὐ-
πίστει μετὰ τὰ περὶ
ιὸς καὶ υἱοῦ οὕτω περὶ
ἁγίου πνεύματος· Καὶ
νεῦμα ἅγιον ἐκ τοῦ
τὴν ὕπαρξιν ἔχον καὶ
ἱοῦ πεφηνὸς [1]) δηλαδὴ
ἀνθρώποις.
ἶτε, ὅπως οἱ ἅγιοι ἐκλαμ-
ωσι τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ,
' ἔστι φαίνεται διὰ τοῦ
, γινώσκεται διὰ τοῦ
καὶ πέμπεται τοῖς ἀν-
ποις διὰ τοῦ υἱοῦ.
λευταῖον τίθημι τὰ
ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν
γορίου τοῦ Θεολόγου,
μίαν τῶν πυρίνων

poris aliquo intervallo a genito illo lumine divisum, sed per illud refulgens, caussam autem subsistentiae suae ex primogenito illo lumine habens.

Auditisne discrimen, quod divinus hic doctor facit inter id, quod est *refulgere*, et quod est *caussatum esse;* caussam enim hypòstasis sanctissimi spiritus patri tribuit; resplendescentiam autem ejus seu manifestationem et missionem ad creaturas per filium fieri dicit, secutus hac in re Gregorium Thaumaturgum, qui cum eo sentit cujusque vitam ipse optime exposuit.

Nam et ille in fide coelitus revelata post ea, quae de patre et filio habet, ita de spiritu sancto ait: Et unus Spiritus sanctus, qui ex Deo subsistentiam habet et per filium manifestatus est, hominibus scilicet.

Videtis, quomodo sancti (patres) illud: *per filium* accipiant, i. e. manifestatur per filium, cognoscitur per filium, et mittitur hominibus per filium.

Postremo loco colloco, quae hac de re habet sanctus pater noster Gregorius Theologus, qui unam igni-

---

[1]) Ita scribit Critop. Edit. πεφηνός.

γλωσσῶν ἐσχηκότος καὶ πῦρ ὑψηγορίας πνεύσαντος, περὶ οὗ καὶ αὖθις οἶμαι εἰπεῖν τὴν παντοδύναμον τριάδα· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Καὶ μέντοι πεποίηκε τὸν μέγαν τοιοῦτον καὶ περιβόητον διδάσκαλον. Τοιάδε τοίνυν οὗτός φησιν, (οὗ τὰ ἐπιχειρήματα οὐδ' ἂν ὁ πᾶς κόσμος καταλύσειεν)· [1]) Ἐπειδὴ χρὴ καὶ τὸν ἕνα θεὸν τηρεῖν καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν εἴτ-οῦν [2]) τρία πρόσωπα καὶ ἑκάστην μετὰ τῆς ἰδιότητος· τηροῖτο δ' ἄν, ὡς [3]) ἐμὸς λόγος, εἷς μὲν θεός, εἰς ἓν αἴτιον καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἀναφερομένων, οὐ συντιθεμένων, οὐδὲ συναλειφομένων, καὶ κατὰ τὸ ἓν καὶ ταὐτὸν τῆς θεότητος, ἵνα οὕτως ὀνομάσω, κίνημά τε καὶ βούλημα καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα· αἱ δὲ τρεῖς ὑποστάσεις μηδεμιᾶς ἐπινοουμένης συναλοιφῆς ἢ ἀναλύσεως ἢ συγχύσεως, ἵνα μὴ τὸ πᾶν καταλυθῇ, δι' ὧν τὸ ἓν σεμνύνεται πλέον ἢ καλῶς ἔχει· αἱ δὲ ἰδιότητες, πατρὸς μὲν καὶ ἀνάρχου καὶ ἀρχῆς ἐπινοουμένου καὶ λεγομένου· ἀρχῆς δὲ, ὡς αἰτίου καὶ ὡς πηγῆς καὶ

tarum illarum linguar bebat et ignem sublim quii spirabat, de q nuo omnipotentem tem illud dixisse reo ciamus hominem ad nem et similitudine stram. Certe enim i gnum illum et celeber doctorem fecit. Hae ille (cujus argumenta tus quidem mundus e possit!) dicit: Quan dem oportet et unum servare et tres hyp seu tres personas co et unamquamque cu proprietate. Servari possit, meo quidem j unus Deus, si filium ritum sanctum ad unan sam referamus, non componamus nec comn mus; et si unam atqu dem divinitatis, ut i quar, motionem et v tem essentiaeque ident intelligamus. Tres personas ita tenebim nulla commixtio aut r tio aut confusio excog ne alioqui universum p evertatur, qui impe quam par sit, unitate tollunt. Postremo ita proprietatum ratio con si patrem quidem et cipii expertem et prin cogitemus ac praedic

1) Margo autogr.: Ἐν λόγῳ ᾧ ἐπιγραφὴ· περὶ δόγματος ἢ θεο-α, οὗ ἡ ἀρχὴ· ὅταν ἴδω την νῦν γλωσσαλγίαν καὶ τοὺς ἀνὶ-νοὺς σοφοὺς etc. Margo edit.: Oratione de dogmate et consti Episcop. — 2) In unum copulavi, quae Cod. in duo, edit. in t cabula disjunxit. — 3) Edit. addit art. ὁ.

ἀϊδίου φωτός· υἱοῦ δὲ
ἰρχου μὲν οὐδαμῶς, ἀρ-
δὲ τῶν ὅλων. Ἀρχὴν
ὅταν εἴπω, μὴ χρόνον
)ενϑῇς μηδὲ μέσον τι
ἧς τοῦ γεγεννηκότος καὶ
γεννήματος. Εἶτα μετὰ
λὰ περὶ τοῦ υἱοῦ φησίν·
ύματος δὲ ἁγίου τοῦ
ϊόντος ἐκ τοῦ πατρός.

principium inquam ut caussam et ut fontem lumenque sempiternum, filium autem minime quidem principii expertem, ceterum omnium rerum principium asseramus. Principium porro quum dico, ne tempus interjicias aut inter genitorem et genitum medium quidpiam constituas. Deinde post multa de filio dicit: Spiritu autem sancto ex patre procedente.

Ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασι
εμάϑομεν [1]) *ἀκριβῶς*
ι τινὰ εἶναι τἀναγκαῖα,
τοὺς ὀρϑοδόξους φρο-
' δεῖ περὶ τῆς ὑπερα-
ς τριάδος· πρῶτον τὸν
ϑεόν· δεύτερον τὰς
ῖς ὑποστάσεις εἴτουν
ι πρόσωπα· τρίτον τὰς
τητας ἑκάστης τῶν ὑπο-
σεων.

Ex his verbis didicimus, tria accurate orthodoxis de sacrosancta trinitate necessario esse statuenda. Primum est, unum esse Deum, alterum, tres esse hypostases sive tres personas; tertium, proprietates esse singularum hypostasium.

Καὶ μὲν ἕνα ϑεὸν οὐκ
ἄλλως τηρήσωμεν [2]), *εἰ*
εἰς ἓν αἴτιον, τοῦτ' ἔστι,
πατέρα καὶ υἱοῦ καὶ
ύματος ἀναφερομένων
ι συναλοιφῆς καὶ συν-
εως. Τὰς δὲ τρεῖς ὑπο-
σεις τότε ὀρϑοδόξως
λογήσομεν, ὅτε μηδε-
ν συναλοιφὴν ἢ ἀνά-
ιν ἢ σύγχυσιν ἐπινοή-
ιεν. Τὰς δὲ ἰδιότητας
στης τῶν ὑποστάσεων
κρινῶς φυλάξομεν, εἰ
πατρὶ μόνῳ δῶμεν τὴν
γέννησιν τοῦ υἱοῦ καὶ
ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου

Et unum quidem esse Deum haud aliter servabimus, nisi filium et spiritum s. ad unam caussam h. e. patrem sine commistione et compositione referamus. Tres autem hypostases tunc orthodoxe confitebimur, si neque commistionem neque resolutionem neque confusionem ullam excogitaverimus. Proprietates etiam singularum hypostasium vere servabimus, si patri soli generationem filii et processionem spiritus tribuerimus, filio vero soli e solo patre generari; spiri-

---

1) Autogr. aoristum aperte habet; quorum quam inveni interpre- congruit. Edit. *καταμάϑομεν*, quod nihil plane est. — 2) [Ita lit. et Kimmelii apographum, sed aut *τηρήσαιμεν*, aut quod magis et, *τηρήσομεν* scribendum. W.]

πνεύματος· τῷ δὲ υἱῷ μόνῳ τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς γεννᾶσθαι· τῷ δὲ ἁγίῳ πνεύματι μόνῳ τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι ἤτοῦν [1]) ὑφίστασθαι.

Ὁ αὐτὸς δὲ θειότατος πατὴρ καὶ διδάσκαλος τῆς ἐκκλησίας φησὶν ἀλλαχοῦ τάδε· [2]) Μοναρχία δὲ οὐχ ἣν ἓν περιγράφει πρόσωπον, ἔστι γὰρ καὶ τὸ ἓν στασιάζον πρὸς ἑαυτὸ πολλὰ καθίστασθαι· ἀλλ' ἣν φύσεως ὁμοτιμία καθίστησι [3]) καὶ γνώμης σύμπνοια καὶ ταυτότης κινήσεως καὶ πρὸς τὸ ἓν τῶν ἐξ αὐτοῦ σύννευσις.

Δέδεικται σαφῶς διὰ τῶν ῥηθέντων, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις, δι' ὧν ἡ τοῦ θεοῦ μοναρχία σώζεται, οὐχ ἧττον καὶ ἡ πρὸς τὸ ἓν τῶν ἐξ αὐτοῦ σύννευσις ἀναγκαίως εἰς τοῦτο συμβάλλει.

Πρὸ δὲ τούτων ἁπάντων καὶ ὑπὲρ ταῦτα πάντα ἔχομεν τὰ [4]) ἀήττητα καὶ ἀκράδαντα ῥήματα τοῦ πρώτου καὶ μεγίστου πάντων διδασκάλου, τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τά· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦ·

tui denique sancto
solo patre proceder
subsistere.

Item porro divini
pater et doctor ec
alibi dicit: Unius autei
cipatum dico non que
sona una circumscribit
enim potest, ut, quod
est, si a se ipso di
secumque discordet,
fiat); sed quem aequ
turae dignitas consti
voluntatis consensio
que idealitas atque a
et eandem rem eorum
ex ipso sunt, propei

Iis, quae dicta sun
denter demonstratur,
ad unam eandemqu
eorum, quae ex ips
propensionem huc n
nus quam cetera con

Prae omnibus aut
supra omnia haec ha
insuperabilia et inex
bilia primi illius et
omnium doctoris, do
servatoris nostri Dei
minis Jesu Christi,
Quum autem venerit
cletus, quem ego mitt
bis a patre, spiritun
tatis, qui a patre pi

1) Edit. εἶτ' οὖν; autogr. ἦτ' οὖν, quod, ut supra, in un cavi; ut p. 26. — 2) Margo autogr.: Ἐν λόγ. α' περὶ υἱοῦ. — : contra textum original. συνίστησι, quod verbum contra auctori tem esset. — 4) Adjeci artic. ex autogr., qui, quum de certis finitis locis agatur, maxime necessarius est.

ς ἀληθείας, ὃ παρὰ πατρὸς ἐκπορεύεται λ. Ἐν οἷς ἀριδήλως ἵνατο τήν τε πρὸς τὰ ῆς ὁμοουσίου τριάδος ιαν κοινὴν εἶναι καὶ νδοτέραν ἰδίαν καὶ όνητον.

· μὲν διὰ τοῦ· Ὃν ἐμψω, ὡς ἀλλαχοῦ· πατὴρ πέμψει ἐν τῷ τί μου. Ἐπειδὴ οὖν ἱ πατὴρ πέμπει τὸ πνεῦμα καὶ ὁ υἱὸς ι τοῦτο, καὶ αὐτὸ δὲ ιον πνεῦμα οὐ μόνον ιφοῖν πέμπεται τοῖς ισιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πέμπει καὶ μεταδί- ἑαυτὸ οἷς ἂν βούλε- ὑτοδέσποτον γὰρ καὶ ϳύσιον, ὡς τῆς αὐτῆς ; καὶ δυνάμεως πα- καὶ υἱῷ, καὶ ὅπου ενεῖ καὶ διαιρεῖ ἑκά- ὡς βούλεται)· φανε- ·ι κοινὴ ἡ τῆς ὑπερ- ι τριάδος πρὸς τὰ νέργεια.

δὲ ἐνδοτέραν ἰδίαν ἀκοινώνητον διὰ τοῦ · παρὰ πατρός. φησι, πέμψω, ὡς τῷ πατρὶ δυνάμενος ; ἔξω, ἀλλὰ παρὰ ατρὸς τὸν παρά- ν πέμψω, ὡς ἐκεῖ- ν αἰτίαν ἔχοντα καὶ ῦ πατρὸς πηγῆς καὶ ὄντος ἐμοῦ τε καὶ ἄλλου παρακλήτου ῦ ἁγίου πνεύματος.

etc.; quibus manifesto declaravit, tum quod operatio versus exteriora consubstantiali trinitati communis sit, tum quod interior et peculiaris illa incommunicabilis.

Et de illa quidem ait: Quem ego mittam, sicut alibi: Quem pater mittit in nomine meo. Quia itaque et pater mittit sanctum spiritum et filius eum mittit, et ipse etiam sanctus spiritus non tantum ab utroque creaturis mittitur, sed ipse etiam semet ipsum mittit et communicat sese [1]), quibuscunque vult (liberi enim arbitrii et suae potestatis est, quippe substantiam et potestatem unam eandemque cum patre et filio habens, et ubi vult spirans et dividens unicuique (prout vult): apparet, communem esse supersubstantiali trinitati operationem eam, quae versus exteriora tendit.

Interiorem autem propriam et incommunicabilem illam per hoc designat, dum dicit: *a patre.* Ego, inquit, mittam, tanquam qui eadem cum patre facere in iis, quae ad extra sunt, possim, sed *a patre paracletum mittam*, utpote inde caussam habentem et quod pater fons et caussa sit tum mei tum alterius paracleti seu sancti spiritus.

---

llud *sese* ego addidi, ut verbum suum haberet objectum, ut

Ἔπειτα μᾶλλον τοῦτο σαφηνίσαι βουλόμενος ἐπήγαγε· Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· δι' οὗ σαφέστατα ἔδειξεν, ὅτι πέμπεται μὲν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἢ καὶ ἐξ ἀμφοῖν· καὶ χορηγεῖται καὶ γινώσκεται ἐξ ἀμφοῖν, ἔχει δὲ αἰτίαν τῆς αὐτοῦ ἀνάρχου ὑπάρξεως τὸν ἄναρχον αὐτοῦ προβολέα καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μὲν οὖν εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον φρόνημα τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς καὶ ὁλοφώτου ἤδη ἐξεθήκαμεν πᾶσιν, ὥσπερ [1]) τινὰ καρπὸν εὐγενῆ καὶ ὥριμον οὐδὲ πρότερον μέντοι ἀγνοούμενον, καὶ ἀρκούντως διὰ βραχέων ἐδείξαμεν τὴν ἀλήθειαν. Οὐκ ἄκαιρον δ' ἂν εἴη καὶ τὰ τῶν Παπιστῶν ἐπιχειρήματα παραγαγεῖν εἰς μέσον καὶ ταῦτα διαλῦσαι τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου καὶ παντοδυνάμου Πνεύματος. Προβάλλουσι τοίνυν ἡμῖν οἱ περὶ τὸν λεγόμενον Πάπαν τῆς Ῥώμης ταῦτα·

α'. Ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πέμπεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἄρα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὑφίσταται.

β'. Ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ

Deinde quum hoc amplius declarare vel jecit: *Spiritum verit a patre procedit*, q dentissime monstrav quidem spiritum sanc patre per filium seu que et donari et c ex utroque, caussam hypostasis suae aeter ternum illum suum ctorem et patrem nostri Jesu Christi h

Et hactenus piam thodoxam Catholicae stolicae ecclesiae sent Orientalis, inquam, i quae tota illuminat omnibus exposuimus, ctum aliquem nativ maturum, etsi nec ante ratum, et brevibus sed sufficienter oste veritatem. Nec inte vum fuerit, si etiam P rum argumenta in n adduxerimus et ea s mus virtute sanctiss omnipotentis spiritus. jiciunt igitur nobis, q dicto Papa Romano l ista:

I. *Spiritus sanctus tur etiam a filio etiam ex filio su*

II. *Spiritus sanctus*

---

1) Autogr. scribit ὥς πέρ, male vero Hornejus in unum ctum vocabulum utroque accentu insignivit.

ἅγιον λέγεται τοῦ υἱοῦ, ἄρα διὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὴν ὕπαρξιν.

tur filii esse, ergo propterea etiam ex filio exsistentiam habet.

γ΄. Ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται λαμβάνειν ἐκ τοῦ υἱοῦ (κατὰ τό· ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν)· ἄρα τὴν ὑπόστασιν λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ.

III. *Spiritus sanctus dicitur accipere ex filio juxta illud: de meo accipiet et adnunciabit vobis: ergo hypostasin a filio accipit.*

δ΄. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ὁ πατὴρ ἔχει τὸ ἐκπορεύειν ἀνάρχως τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἄρα καὶ ὁ υἱὸς ἔχει τοῦτο.

IV. *Omnia quae habet pater filii sunt, Patris proprium est, ut ab aeterno ex ipso procedat spiritus. Ergo et filius hoc habet.*

Τὸ πρῶτον, ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμα πέμπεται ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἄρα ἐκ τοῦ υἱοῦ ὑφίσταται, οὐχ ἕπεται· οὐ γὰρ πᾶν, ὃ ἔκ τινος πέμπεται, ἤδη κἀξ ἐκείνου[1]) τὴν ὕπαρξιν ἔχει. Ἄλλο γάρ ἐστι τὸ πέμπεσθαι, καὶ ἄλλο τι τὸ ὑφίστασθαι. Καὶ τὸ μὲν πέμπεσθαι σημαίνει τὴν περὶ τὰ ἔξω ἐνέργειαν, ἣν κοινὴν ὁμολογοῦμεν εἶναι τῆς ὁμοουσίου τριάδος. Τὸ δὲ ἐκπορεύεσθαι (λαμβανομένου ἐνθάδε τοῦ ἐκπορεύεσθαι περὶ τῆς ἀνάρχου ὑπάρξεως,) καὶ γεννᾶσθαι καὶ τὸ γεννᾷν καὶ ἐκπορεύειν ἐμφαντικά ἐστι τῆς ἐνδοτέρας ἐνεργείας καὶ ἰδιότητος ἑκάστης τῶν ἁγίων ὑποστάσεων, ἣν ἀκοι

Et primo quidem illud: *Spiritus sanctus mittitur a filio; ergo etiam ex filio substitit*, non sequitur. Neque enim omne, quod ab aliquo mittitur, etiam ab eodem subsistentiam habet, quum aliud sit *mitti*, aliud *subsistere*. Et *mitti* quidem operationem ad exteriora significat, quam consubstantiali trinitati communem esse fatemur. *Procedere* autem (sumendo hic processionem illam de aeterna subsistentia) et gigni et gignere et facere ut procedat interiorem operationem et proprietatem uniuscujusque sanctarum illarum hypostasium denotant, quam incommunicabilem et propriam veritatis

1) Et in autogr. et in edit. utrumque illud vocabulum male copulatum esse video.

Ἔπειτα μᾶλλον τοῦτο σαφηνίσαι βουλόμενος ἐπήγαγε· Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· δι' οὗ σαφέστατα ἔδειξεν, ὅτι πέμπεται μὲν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἢ καὶ ἐξ ἀμφοῖν· καὶ χορηγεῖται καὶ γινώσκεται ἐξ ἀμφοῖν, ἔχει δὲ αἰτίαν τῆς αὐτοῦ ἀνάρχου ὑπάρξεως τὸν ἄναρχον αὐτοῦ προβολέα καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Deinde quum hoc etiam amplius declarare vellet, adjecit: *Spiritum veritatis, qui a patre procedit*, quo evidentissime monstravit, mitti quidem spiritum sanctum ex patre per filium seu ex utroque et donari et cognosci ex utroque, caussam autem hypostasis suae aeternae aeternum illum suum productorem et patrem domini nostri Jesu Christi habere.

Τὸ μὲν οὖν εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον φρόνημα τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς καὶ ὁλοφώτου ἤδη ἐξεθήκαμεν πᾶσιν, ὥσπερ [1]) τινὰ καρπὸν εὐγενῆ καὶ ὥριμον οὐδὲ πρότερον μέντοι ἀγνοούμενον, καὶ ἀρκούντως διὰ βραχέων ἐδείξαμεν τὴν ἀλήθειαν. Οὐκ ἄκαιρον δ' ἂν εἴη καὶ τὰ τῶν Παπιστῶν ἐπιχειρήματα παραγαγεῖν εἰς μέσον καὶ ταῦτα διαλῦσαι τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου καὶ παντοδυνάμου Πνεύματος. Προβάλλουσι τοίνυν ἡμῖν οἱ περὶ τὸν λεγόμενον Πάπαν τῆς Ῥώμης ταῦτα·

Et hactenus piam et orthodoxam Catholicae et Apostolicae ecclesiae sententiam, Orientalis, inquam, illius et quae tota illuminata est, omnibus exposuimus, ut fructum aliquem nativum et maturum, etsi nec antea ignoratum, et brevibus quidem sed sufficienter ostendimus veritatem. Nec intempestivum fuerit, si etiam Papistarum argumenta in medium adduxerimus et ea solverimus virtute sanctissimi et omnipotentis spiritus. Objiciunt igitur nobis, qui cum dicto Papa Romano faciunt, ista:

α'. Ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πέμπεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἄρα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὑφίσταται.

I. *Spiritus sanctus mittitur etiam a filio; ergo etiam ex filio subsistit.*

β'. Ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ

II. *Spiritus sanctus dici-*

---

1) Autogr. scribit ὥς πέρ, male vero Hornejus in unum contractum vocabulum utroque accentu insignivit.

ἅγιον λέγεται τοῦ υἱοῦ, ἄρα διὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὴν ὕπαρξιν.

γ'. Ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται λαμβάνειν ἐκ τοῦ υἱοῦ (κατὰ τό· ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν)· ἄρα τὴν ὑπόστασιν λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ.

δ'. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ὁ πατὴρ ἔχει τὸ ἐκπορεύειν ἀνάρχως τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἄρα καὶ ὁ υἱὸς ἔχει τοῦτο.

Τὸ πρῶτον, ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμα πέμπεται ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἄρα ἐκ τοῦ υἱοῦ ὑφίσταται, οὐχ ἕπεται· οὐ γὰρ πᾶν, ὃ ἔκ τινος πέμπεται, ἤδη κἀξ ἐκείνου[1]) τὴν ὕπαρξιν ἔχει. Ἄλλο γάρ ἐστι τὸ πέμπεσθαι, καὶ ἄλλο τι τὸ ὑφίστασθαι. Καὶ τὸ μὲν πέμπεσθαι σημαίνει τὴν περὶ τὰ ἔξω ἐνέργειαν, ἣν κοινὴν ὁμολογοῦμεν εἶναι τῆς ὁμοουσίου τριάδος. Τὸ δὲ ἐκπορεύεσθαι (λαμβανομένου ἐνθάδε τοῦ ἐκπορεύεσθαι περὶ τῆς ἀνάρχου ὑπάρξεως,) καὶ γεννᾶσθαι καὶ τὸ γεννᾷν καὶ ἐκπορεύειν ἐμφαντικά ἐστι τῆς ἐνδοτέρας ἐνεργείας καὶ ἰδιότητος ἑκάστης τῶν ἁγίων ὑποστάσεων, ἣν ἀκοι

tur filii esse, ergo propterea etiam ex filio exsistentiam habet.

III. *Spiritus sanctus dicitur accipere ex filio juxta illud: de meo accipiet et adnunciabit vobis: ergo hypostasin a filio accipit.*

IV. *Omnia quae habet pater filii sunt, Patris proprium est, ut ab aeterno ex ipso procedat spiritus. Ergo et filius hoc habet.*

Et primo quidem illud: *Spiritus sanctus mittitur a filio; ergo etiam ex filio substitit*, non sequitur. Neque enim omne, quod ab aliquo mittitur, etiam ab eodem subsistentiam habet, quum aliud sit *mitti*, aliud *subsistere*. Et *mitti* quidem operationem ad exteriora significat, quam consubstantiali trinitati communem esse fatemur. *Procedere* autem (sumendo hic processionem illam de aeterna subsistentia) et gigni et gignere et facere ut procedat interiorem operationem et proprietatem uniuscujusque sanctarum illarum hypostasium denotant, quam incommunicabilem et propriam veritatis

---

1) Et in autogr. et in edit. utrumque illud vocabulum male copulatum esse video.

νώνητον καὶ ἰδιάζουσαν οἶδεν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος. Ἄλλως γὰρ σύγχυσις ἔσται ἐν τῇ ἀσυγχύτῳ τριάδι, μὴ φυλαττομένων τῶν ἰδιοτήτων ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων. Ἔτι καὶ ὁ υἱὸς λέγεται πέμπεσθαι ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος·[1]) Ἰδοὺ, κύριος καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐξαπέστειλάν με. Ὅπερ ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ εἰρῆσθαι, ὅ τε[2]) θεῖος Χρυσόστομος καὶ ὁ λοιπὸς τῶν πατέρων κατάλογος ἡρμήνευσεν. Οὐ μέντοι γε παρὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑφίστασθαι εἴτουν γεννᾶσθαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ εἴπωμεν. Ἐκ μόνου γὰρ τοῦ πατρὸς οὗτος γεγέννηται. Τὸ μὲν γὰρ πέμπεσθαι τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος τῶν κοινῶν τῇ τριάδι καὶ περὶ τὰ ἔξω ἐστὶ, τὸ δὲ γεννᾶσθαι τῶν ἐνδοτέρων καὶ ἀκοινωνήτων. Ὥσπερ οὖν οὐ δυνάμεθα τὸν υἱὸν λέγειν γεννᾶσθαι καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος, καίπερ κἀκ τοῦ πνεύματος αὐτὸν οἰκονομικῶς πέμπεσθαι ἠκούσαμεν· οὕτως οὐδὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι εἴτ' οὖν ὑφίστασθαι οἷόν τε, εἰ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦτο οἰκονομικῶς πέμπεσθαι ἐμάθομεν. Πάντα γὰρ περὶ τὰ ἔξω κοινὰ τῇ ὁμοουσίῳ τριάδι.

sermo facit; nam ceteroqui si cujusque hypostasis proprietas non servatur, confusio in inconfusa illa trinitate exsistet. Ad haec etiam filius mitti dicitur a spiritu sancto: Ecce dominus et spiritus ejus miserunt me; id enim in persona filii dictum esse, tum S. Chrysostomus tum reliquus patrum chorus exposuit. Nec tamen praeterea verbum Dei etiam ex spiritu sancto subsistere aut gigni dicemus; ex solo enim patre ille genitus est. Mitti igitur filium ex patre et spiritu sancto est ex iis, quae trinitati communia et ad exteriora pertinent; gigni autem ex iis, quae interiora et incommunicabilia. Quemadmodum igitur non possumus dicere, filium etiam a spiritu s. gigni, quamvis eum etiam a spiritu s. juxta modum dispensationis mitti audivimus: ita neque admitti potest spiritum sanctum ex filio procedere aut subsistere, quamvis illum etiam a filio per dispensationem mitti didicerimus. Omnia enim illa quae ad exteriora pertinent consubstantiali trinitati communia sunt.

---

1) Margo autogr. Ἠσαΐ. μη'. ις'. Marg. edit. Es. XLIIX. 16. — 2) Male et in edit. et in autogr. scriptum video ὅτι.

ρὸς τὸ δεύτερον, ὅτι
ἅγιον πνεῦμα λέγεται
υἱοῦ πνεῦμα, ἆρ' οὖν
ἐκ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὴν
ρξιν, οὕτως ἀποκρινό-
ν. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
ται καὶ τοῦ πατρὸς
ῦμα καὶ τοῦ υἱοῦ πνεῦ-
οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν
οι [1]) λόγον, ἀλλὰ κατὰ
ν καὶ ἄλλον. Οὐ γὰρ
γκη, ὅσα τινῶν λέγεται,
ὶ τὸν αὐτὸν λόγον λέ-
ται εἶναι ἐκείνων, ὧν
ται εἶναι. Λέγεται γάρ
υἱός τινος καὶ πατήρ
ς, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν
ν λόγον ἡ σχέσις λαμ-
εται· οὐ γὰρ πᾶσαι αἱ
εις ὅμοιαι. Οὕτω καὶ
ἅγιον πνεῦμα λέγεται
τοῦ πατρὸς, λέγεται
τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τοῦ
πατρὸς καὶ ὡς ἐξ ἐκεί-
τὴν ὑπόστασιν ἔχον
ὡς ὁμοούσιον ἐκείνῳ
τοῦ δὲ υἱοῦ, ὡς ὁμοού-
μὲν λεχθήσεται, καὶ
ν εἰκότως· ἔτι καὶ ὡς
ριστον [2]) τούτου, ἅτε
λείπτως αὐτῷ συμπα-
ρτοῦν· ὡς καὶ ἐκ τοῦ
δὲ τὴν ὑπόστασιν
, οὐδαμοῦ τῆς θεοπνεύ-
γραφῆς εὕρηται. Οὐκ
πᾶν, ὃ λέγεταί τινος,
κη καὶ ἐξ ἐκείνου λέ-
αι· ἐπεὶ καὶ ἡ ψυχὴ
ται τοῦ σώματος καὶ
σῶμα τῆς ψυχῆς, ἀλλ'
τερον ἐξ ἑτέρου. Εἰ-

Ad secundum, *Spiritus sanctus dicitur filii spiritus; ergo etiam a filio subsistentiam habet*, ita respondemus. Spiritus sanctus dicitur tum patris spiritus tum filii spiritus; at non eadem, sed alia atque alia ratione; neque enim necesse est, quae aliquorum esse dicuntur, ut eadem ratione eorum esse dicantur, quorum esse perhibentur. Dicitur enim quis filius alicujus esse et pater alicujus; nec tamen conditio eorum mutua ejusdem rationis est; neque enim omnes conditiones similes sunt. Sic etiam spiritus sanctus dicitur et patris, dicitur et filii; sed patris, et ut ex eo hypostasin habens et ut consubstantialis ei exsistens; filii autem, ut consubstantialis quidem ei dicendus idque merito; sed praeterea ut inseparabilis ab eo, quippe qui semper cum eo sit; eundem vero *filii esse* dici utpote hypostasin ex eo habentem, nusquam in divina scriptura reperitur. Non igitur omne, quod alicujus dicitur, hoc necesse est etiam ex illo ortum dici, quandoquidem etiam anima dicitur corporis esse et corpus animae, neutrum tamen ex altero. Et in his quidem conditio mutua ab unione inseparabili depromta est; spiritus

) Male et in autogr. et in ed. duo sunt vocabula. — 2) [Scriest ἀχώρηστον. Cf. p. 15 notata. *W.*] — 3) Artic. ut maxime sarius deest in edit.; apparet facile in autogr.

λήπται μὲν ἡ σχέσις ἐπὶ τούτοις διὰ τὴν ἀδιάσπαστον ἕνωσιν. Τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα λέγεται τοῦ υἱοῦ καὶ διὰ τὴν ἀδιάσπαστον ἕνωσιν, καὶ διὰ τὸ ταυτὸν[1]) τῆς οὐσίας καὶ ὁμότιμον, ἀλλ' οὐχ ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει. Ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ τοῦτο ἡ ἁγία γραφὴ πανταχοῦ διδάσκει.

vero sanctus filii ess
tur, tum propter ins
bilem unionem, tum p
identitatem naturae et
litatem honoris, non
quod etiam ex filio
stentiam suam habeat.
eum ex patre esse
scriptura sacra ubique

Πρὸς τὸ τρίτον, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται λαμβάνειν ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἆρ' οὖν τὴν ὑπόστασιν ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει, τάδε λέγομεν. Πρῶτον μὲν προσεχέτωσαν ἑαυτοῖς οἱ τὰ τοιαῦτα λέγοντες, μή ποτε διὰ τῆς οὐκ ὀρθῆς ὑπολήψεως τοῦ παρόντος ῥητοῦ λάθωσι κινδύνῳ χαλεπῷ περιπίπτοντες. Ἔστι γὰρ τὸ λήψεται μέλλοντος χρόνου. Εἰ δ' ἐκεῖνοι διὰ τῆς λήψεται λέξεως οἴονται τὸν Σωτῆρα περὶ τῆς ὑποστάσεως λέγειν τοῦ παναγίου πνεύματος· φεῦ τῶν κακῶν, ὅτι κατ' αὐτοὺς τότε ἔμελλε τὴν ὑπόστασιν λαμβάνειν τὸ προαιώνιον τοῦ θεοῦ πνεῦμα, τὸ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ὡς ὁμοούσιον οὕτω καὶ συνάναρχον καὶ συναΐδιον. Ἀλλὰ φεῖσαι, κύριε, τοῦ πλάσματός σου καὶ μηδένα ἐγκαταλίπῃς τηλικαύτῃ μανίᾳ περιπεσεῖν. Τί οὖν ἐστιν, ὃ ὁ Σωτὴρ παρ' ἑαυτοῦ ἔφη λήψεσθαι τὸ

Ad tertium: *Spirit*
ctus dicitur accipere a
ergo hypostasin a fil
cipit. haec dicimus.
sibi ipsis attendant,
lia asserunt, ne quand
pter pravum hujus di
tellectum inscii in m
periculum incidant. Vo
accipiet futuri tempor
Si igitur dicentem a
putant, Servatorem
postasi sanctissimi
tus loqui, res indign
quia tum secundum
aeternus Dei spiritus
stasin suam adhuc ac
rus est, qui alius, ut
et filio consubstantiali
principii pariter expe
coaeternus illis est. Tu
parce, Domine, figment
nec quemquam in tanta
saniam incidere sine.
quid ergo illud est,
Servator a se accept
spiritum sanctum dixit?
autem nec disceptation
quaestione ulla eget,
enim summus magiste

1) Edit. et autogr. ταυτόν.

ἅγιον πνεῦμα; Ἀλλὰ τοῦτο οὐ δεῖτ' ἀπορίας ἐρωτήσεως. Αὐτὸς ὁ ἀρχιδιδάσκαλος ἡμῶν τοῦτ' ἐσαφήνισεν, ἐπαὼν εὐθὺς τὸ· καὶ ἀναγ-ῖ ὑμῖν· μονονουχὶ λέ-· οὐκ ἄλλα μὲν ἐγὼ γγειλα ὑμῖν, ἄλλα δ' νος ἀναγγελεῖ, ἀλλὰ τὰ [1]) ἐμοὶ κἀκεῖνος γγελεῖ. Ἅπερ γὰρ ὁ ἠρ εἴρηκέ μοι, ἐκ τού- καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὁμενον ἀναγγελεῖ ὑμῖν· νὺς ἀναντιῤῥήτως κἀν ·οις κοινὴν εἶναι τὴν ὁμοουσίου τριάδος περὶ ἔξω ἐνέργειαν.

λλά, φασί, τὴν διδασκα-·, ἣν λέγεται τὸ ἅγιον ῦμα λαμβάνειν ἐκ τοῦ ·, πότερον ἐν χρόνῳ τιην λαμβάνει ἢ ἀχρό-; Εἰ μὲν ἐν χρόνῳ· ἀλλ' ῷ Θεῷ πάντα ἀχρόνως. οῦν ἀχρόνως. Τοιγαρ- ὅθεν λαμβάνει τι όνως τὸ ἅγιον πνεῦμα, θεν καὶ τὴν ὑπόστασιν. ῖς δὲ πρὸς ταῦτα· εἰ ἑαυτῷ τὴν διδασκα-· ἐλέγετο λαμβάνειν τὸ ν πνεῦμα· τάχ' ἂν εἶχε ν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις. · δ' οὐχ ἑαυτῷ — ἀνεν- γὰρ τοῦτο καὶ ὑπερ-οες — ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ζουσι ταύτης. Καὶ ἀναγ-ῖ ὑμῖν, φησι· σημαίνον- ἐνθάδε τοῦ ἐκ τοῦ

ster pridem illud explicavit, quum statim adjecerit: *et adnunciabit vobis;* tantum non dicens: *non alia ego adnunciavi vobis et alia ille adnunciabit;* sed eadem quae ego et ille adnunciabit. Quae enim pater mihi dixit, ex his etiam spiritus sanctus sumet et adnunciabit vobis; his etiam ita communem ad extra consubstantialis trinitatis operationem esse demonstrans, ut negari non possit.

Verum enimvero, inquiunt, doctrinam illam, quam spiritus sanctus dicitur a filio accipere, utrum in tempore accipit, an ab aeterno? Ponamus, in tempore; at in Deo omnia aeterna sunt. Ab aeterno igitur. Unde igitur ab aeterno spiritus sanctus aliquid accipit, inde etiam hypostasin [2]). Nos autem contra haec: Si sibi quidem ipsi doctrinam illam accipere spiritns sanctus diceretur; forte non absurda esset haec quaestio. Jam autem non sibi ipsi — nec enim indiget ipse aliquo, sed omnibus abundat — sed nobis, qui ea egemus. Et adnunciabit vobis, inquit, quum illud: *de meo accipiet* hic

1) Ita recte in autogr., coronide ad circumflexi fere similitudinem lente. Edit. ταυτά. — 2) Addit interpres *accipit* in parenthesi catum. Omisi utpote non necessarium.

ἐμοῦ λήψεται τὸ· ἐπανάληψιν τῶν παρ' ἐμοῦ λεχθέντων ποιήσει, ἥτις πάντως ἐν χρόνῳ ἐγένετο· ὡσανεὶ ἔλεγε· πᾶσαν τὴν ἑαυτῆς σοφίαν ἐπέθηκεν ἐμοὶ, ὡς ἀνθρώπῳ, ἡ θεότης, καθάπερ τινὶ θησαυροφυλακίῳ κατὰ τὸ· Ἐν ᾧ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικεῖ σωματικῶς. Ἐξ ἐκείνης οὖν τῆς σοφίας, ἐξ ἐκείνης τῆς διδασκαλίας λήψεται τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Οὐ γὰρ ὑπελείφθη τι ἀλλαχοῦ, ὃ οὐκ ἐπέθηκέ μοι ἡ θεότης, ἵν' ἀλλαχόθεν λάβῃ ὁ παράκλητος, ἀλλὰ πάντα ἐπέθηκέ μοι, ἐξ ὧν αὐτὸς λήψεται· οὐχ ὡς ἀπορῶν ἄλλης σοφίας, ἀλλὰ πᾶσαν, ὅσην ἔχει, ἐμοὶ ὡς ἀνθρώπῳ παρακατέθετο (ὡς γὰρ θεὸς κἀγὼ ἀεὶ ἔχω), οἱά τινι κιβωτῷ χρυσοφόρῳ καὶ κειμηλιοφόρῳ, ἵν' ἐκεῖθεν ἀρύηται ὁσάκις ἂν ἐθέλῃ κατὰ τὸ· Ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως οἱ ἀπόκρυφοι.

Πρὸς τέταρτον· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν, ἀλλ' ὁ πατὴρ ἔχει τὸ ὑποστατικῶς προβάλλειν τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἄρα καὶ ὁ υἱὸς ἕξει τοῦτο, οὕτως ἀπαντῶμεν. Ὁ πατὴρ πρὸς τῷ ὑποστατικῶς προβάλλειν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἔχει καὶ τὸ ὑποστατικῶς γεν-

significet: repetitionem eorum, quae a me dicta sunt, instituet, quod utique in tempore factum est, quasi dicat: omnem suam sapientiam in me, utpote homine, divinitas reposuit, tanquam in aerario aliquo, juxta illud [1]): In quo omnis plenitudo divinitatis inhabitat corporaliter. Ex illa igitur sapientia, ex illa doctrina accipiet spiritus sanctus et adnunciabit vobis. Non enim reliquum quidquam alicubi est, quod in me non reposuerit divinitas, ut aliunde accipiat paracletus; sed omnia in me reposuit, ex quibus ipse capiet, non quasi aliena sapientia indigeat, sed omnem quam habet, in me ut homine reposuit [ut enim Deus et ipse semper (eam) habeo], tanquam in arcula quadam, qua aurum et res pretiosae reponuntur, ut inde depromat, quoties velit, juxta illud: *In quo sunt omnes thesauri sapientiae et cognitionis absconditi* [2]).

Ad quartum: *Omnia quae habet pater mea sunt; atqui pater habet, ut hypostatice producat sanctum spiritum; ergo et filius hoc habebit*, ita respondemus. Pater praeterquam quod hypostatice spiritum sanctum producat, etiam hoc habet, ut hypostatice filium gignat

1) Coloss. II. 9. — 2) Coloss. II. 3.

· ¹) τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἠρ ἐκείνου εἶναι. Τί ; Συμπεριλήψῃ τῷ πάν- καὶ ταῦτα τὰ δύο ; δώ- δὲ καὶ τῷ υἱῷ τὸ γεν- καὶ πατέρα εἶναι ; ἢ α ὀκνήσεις τοῦτο ποιῆ- μήποτε τήν τε τοῦ Θεοῦ αρχίαν καταλύσῃς, ἣν ἄλλως σώζεσθαι ἤκου- , εἰ μὴ πρὸς τὸ ἓν τὰ αὐτοῦ ἀναχθείη, καὶ Σαβελλικὴν υἱοπατρίαν εισάξῃς, τὸν αὐτὸν λέ- υἱόν τε καὶ πατέρα. 'εῖς, εὖ οἶδα, καὶ δέδοι- τοῦθ' ὁμολογῆσαι, καὶ ῶς γε ποιεῖς. Ἔστι γάρ, ν ὡς ἀληθῶς φοβερὸν ἐπικίνδυνον. Οὐκ οὖν 'ι καὶ τὸ ἑξῆς λέγειν. ὅταν ἀκούσῃς παρὰ Χριστοῦ τὸ· πάντα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι· 'τον μὲν ἴσθι, τὴν πρό- ιν ταύτην μὴ εἶναι πα- τῇ ἁγίᾳ γραφῇ οὕτω ὅλου ὡς παρὰ τῇ λογι- Ἤκουσας γὰρ τὸ· ὄψε- πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἂν συμ- λάβοις λέοντας καὶ παρ- ιις καὶ ὄνους καὶ τὰ ἀ τῶν ἀλόγων σάρκας ις. Ὁμοίως ἤκουσας τὸ· ν ὑψωθῶ, ²) πάντας ισω πρὸς ἐμαυτόν· ἀλλ' ; πολλὰ πλήθη τῶν ἀσε- κάτω καὶ περὶ τὸν σφῶν ἁμαρτίας βόρβο-

illiusque pater sit. Quid ergo? Comprehendes voce *omnia* haec quoque duo? et tribues etiam filio, ut gignat et pater sit, an potius hoc facere detrectabis, ne monarchiam Dei tollas, quam aliter defendi non posse audivisti, nisi ad unum omnia reducantur, neu Sabellianam filiopaternitatem introducas, eundemque filium et patrem dicens. Detrectas hoc, bene scio, et vereris id fateri. Et recte profecto facis: est enim id, est, inquam, revera formidabile et periculosum. Noli itaque dubitare et id quod consequitur dicere, et quum audieris illud Christi [3]): *Omnia, quae habet pater mea sunt*, primo quidem scito, propositionem hanc non ita in scriptura s. universalem esse, ut in logicis. Audisti enim illud [4]): *Videbit omnis caro salutare Dei*, nec tamen eo comprehenderis leones et pardales ceteraque bruta animantia, quae caro sunt. Similiter audisti illud [5]): *Quum exaltatus fuero, omnes traham ad me;* et tamen vides magnam multitudinem impiorum inferius et in peccati sui coeno derelinqui. Non itaque universalem hic significatum habet vox *omnis*, sed conservatis sine con-

———

) In autogr. deest jota subscriptum; sed paullo post additum io. — 2) Edit. ex N. T. addit ἐκ τῆς γῆς. Omisi, quia desunt togr. Mirum, quod Hornejus in vers. neglexit. — 3) Jo. XVI. 15. Luc. III. 6. — 5) Jo. XII. 32.

ρον καταλειφθέντα. Οὐκ ἄρα καθ' ὅλου σημαίνει τὸ πᾶν ἐνθάδε, ἀλλὰ φυλαττομένων ἀσυγχύτως τῶν ἰδιοτήτων ἑκάστης τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων, ὅσαι πρὸς τὴν ἔνδον ἐνέργειαν ἀφορῶσι, τὰ λοιπὰ πάντα τῇ πρὸς τὰ ἔξω ἐνεργείᾳ ἀνήκοντα, κοινὰ εἶναι φρόνει τῆς ὁμοουσίου καὶ ὁμοδυνάμου τριάδος.

Δεύτερον δὲ τό· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι, περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ κυρίου ἐκληπτέον μᾶλλον ἢ περὶ τῆς θεότητος. Τὰ γὰρ [1]) τῆς θεότητος (πλὴν τῶν ἐνδοτέρων πάλιν φημὶ) ἀδιόριστά ἐστιν· ὥστ' οὐκ ἔστι λέγειν· τάδε μέν ἐστι τοῦ πατρὸς, ὧν καὶ ὁ υἱὸς μετέχει, τάδε δὲ τοῦ υἱοῦ, ὧν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα κοινωνεῖ. Οὐδαμῶς. Οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν ὑπονοῆσαι ἐν τοῖς θείοις, ἀλλὰ πάντα κοινὰ καὶ ἀδιόριστα, πλὴν ὧν εἴρηται. Περὶ τῆς ἀνθρωπότητος δὲ ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ ὡς ἄνθρωπος ταῦτα ἔχει, τῆς θεότητος αὐτῷ τὰ πάντα παραδούσης κατὰ τό· πάντα μοι παρεδόθη [2]) ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· ὃ δὴ θέλων παραστῆσαι, φησί, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ τοῦτ' ἐστιν ἡ θεότης (συμπεριλαμβάνεται

fusione uniuscujusque sonae divinae propriet quae ad operationem nam spectant; reliqua quae ad externam op nem pertinent, com consubstantiali et ae dignitatis ss. trinitatis existima.

Deinde illud: *Omnia habet pater, mea su* humanitate potius dom cipienda sunt, quam d tate; quae enim divi sunt (praeter intern iterum dico) indistinct ita ut dicere non l haec quidem patris quorum etiam filius pa est; haec autem filii, rum etiam spiritus s est particeps. Nullo Nihil tale in rebus suspicandum est; sed communia et indistinct iis, quae dixi, excepti autem de humana ostendat, eum et ut nem haec omnia h quum deitas ei omni pertiverit, juxta illu *Omnia mihi tradita a patre meo*, et: *Dat est omnis potestas in et in terra*; quod quu serere velit, dicit: *O quae habet pater*. h. tas (una enim perso

---

1) In autogr. illud γὰρ duplicatum est. — 2) Et in autogr edit. tum hic tum paullo infra ἐδόθη male habet ω. — 3) Mat 27. XVIII. 18.

μιᾷ τῶν ὁμοουσίων
ϛτάσεων ὅλη ἡ θεότης)
κἀγὼ, ἤγουν ἡ ἐμὴ
ϡωπότης· πάντα δὲ τὰ
τὰ ἔξω, τῆς ἐμῆς θεό-
ς ἐναποθησαυρισάσης
α τῇ ἐμῇ ἀνθρωπότητι,
ἰν ἐστι καὶ τὸ τὴν ἀλή-
ν διδάσκειν, ὃ ληψόμε-
τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀν-
λεῖ ὑμῖν. Ὥστε τὸ·
α ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ
ἐστι, περὶ τῆς θεότη-
τοῦ υἱοῦ οὐ δύναται
ϑῆναι. Κοινὴ γὰρ αὕτη
ὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ
ματι, τῇ ὁμοουσίῳ
δι, ἧς τὰ μὲν ἐνδότερα
καὶ ἀκοινώνητα, ὡς
ἀκις εἴρηται. Καὶ διὰ
ο ἀδύνατον. Τὰ δὲ [1])
ερα ἀδιορίστως κοινὰ
τρισὶν ὑποστάσεσιν,
ὅτι ἂν μία τούτων
, τὸ αὐτὸ ἀναγκαίως
αἱ λοιπαὶ δύο. Διὸ καὶ
τοῦτο ἀδύνατον.
νκη οὖν περὶ τῆς ἀν-
τότητος ταῦτ' ἐκλαμ-
ιν.

ιὸς τοῖς ῥηθεῖσιν ἐπι-
ἡμασι παράγουσιν οἱ
ἱ Ἀρχιερατικοὶ [3]) καὶ
ἄττα παρὰ τῶν ἁγίων
ρων ἤγουν τὸ λέγεσθαι
ἐκείνοις τὸ ἅγιον πνεῦ-
ἰκόνα τοῦ υἱοῦ, καὶ
τοῦ υἱοῦ, καὶ διὰ
υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. [4])

consubstantialium tota deitas complectitur) *habeo et ego*, humanitas scilicet mea: omnia vero, quae ad exteriora pertinent, quum deitas mea haec in humanitate mea ut thesaurum reposuerit; inter quae etiam referendum *veritatem docere;* quod cum acceperit spiritus sanctus, adnunciabit vobis. Quapropter, quae dicuntur: *Omnia, quae habet pater, mea sunt*, de deitate filii accipi non possunt. Communis enim haec patri et filio et sancto spiritui, consubstantiali illi trinitati est, cujus interna peculiaria et incommunicabilia sunt, ut saepe diximus, ideoque id admitti non potest. Quae autem externa sunt, indistincte communia tribus personis sunt, ut quod una earum facit, idem necessarium etiam reliquae duae [2]), quapropter etiam secundum hoc admitti non possit. Necesse igitur est, ut haec de humanitate accipiantur.

Praeter dicta argumenta adducunt iidem Pontificii alia multa ex sanctis patribus, ex. gr. quod apud illos spiritus sanctus imago filii et verbum filii dicatur, item per filium procedere, quibus innisi ostendere conantur, spi-

---

1) Ita aperte in autogr. Textus: δ' ἐξ. — 2) Addit Hornejus necessario *faciant*, parenthesi inclusum. — 3) Catech. Rom. in libr. Rom. eccl. symb. edit. 1836. p. 427. — 4) Cfr. Conf. p. 142. Tert. Prax. 4. Baumgarten-Crusius Historia Dogmatum. I. p. 1063.

οἷς ἰσχυριζόμενοι πειρῶνται παραστῆσαι τὸ ἅγιον πνεῦμα κἀκ τοῦ υἱοῦ τὴν ὑπόστασιν ἔχειν.

Ἀλλ' ἡ ἀποστολικὴ ἐκκλησία ταῦτ' ὀρθοδόξως καὶ κατὰ τὸ προσῆκον ἑρμηνεύουσα ἀποδείκνυσι, τούτους μάτην πειρωμένους διὰ τούτων τὴν σφετέραν γνώμην βεβαιῶσαι.

Τὸ μὲν γὰρ λέγεσθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα εἰκόνα τοῦ υἱοῦ, ὥσπερ τὸν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς, οὐδὲν ἕτερον σημαίνει ἢ τοῦτο. Ἐπειδὴ γὰρ ἀδύνατον τὸν πατέρα τελείως γνωσθῆναι ἄνευ τοῦ υἱοῦ — τίνος γὰρ ἂν καὶ εἴη πατὴρ, μὴ γινωσκομένου τοῦ υἱοῦ; [1]) — ὁ δὲ υἱὸς γινωσκόμενος ἐμφαίνει ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα· εἰκότως ὡς τὸν πατέρα ἐν ἑαυτῷ ἐμφαίνων εἰκὼν τοῦ πατρὸς καλεῖται, καὶ οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει τὴν ὑπόστασιν. Ἔχει μὲν ὡς ἀληθῶς ταύτην ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο λέγεται εἰκὼν ἐκείνου. Ἔστι γὰρ ὁ τρόπος τῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς γεννήσεως [2]) ἄγνωστος καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀγγέλοις, μήτοιγε ἡμῖν. Τὰ δὲ τοιαῦτα πῶς οἷόν τε εἰκονίζεσθαι;

Ἔτι πολλὰ μὲν ἀπό τινος ἔχοντα τὴν αἰτίαν, οὐδαμῶς εἰκονίζει ἐκεῖνα, ἐξ

ritum sanctum etiam e subsistentiam habere.

Sed apostolica e haec orthodoxe et i est exponendo probat frustra his sententiam confirmare conari d strat.

Nam quod spiritus s imago filii dicitur, sicu imago patris, id nihil quam hoc significat: fieri nequeat, ut pate fecte cognoscatur s filio — nam cujus pat si filius ignoretur? — autem cognitus patr se repraesentet; merit pterea quod patrem repraesentet, imago vocatur, nec ideo, qu patre hypostasin habet. habet eam revera ex at non propterea imag dicitur, quum modus rationis ejus ex pat angelis ipsis ignotus s dum nobis. Et qui p haec talia repraesenta

Praeterea multa ori ab aliquo habent, ne ginem eorum referu

1) Interrogandi signum apposui loco in parenthesi posito trum in edit. aut in autogr. Paullo post ante vocabulum εἰκότ diam collocavi intercisionem, ut apodosin hinc ordiri eluc

2) Comma, quod et in autogr. et in edit. male praedicatum a secerneret, sustuli.

τὴν αἰτίαν. Καὶ θις εἰκονίζει τινὰ α τὴν αἰτίαν ἀπ' οἷον οὗτος ὁ καρ- τὴν αἰτίαν ἀπὸ ὸ δένδρου, οὐδα- νίζει τὸ δένδρον, ει τὴν αἰτίαν· οὐ- ὲρ ὁμοιότητα πρὸς ον ὁ καρπὸς ἔχει. η ἐλαία, τὸ δέν- ν Μακεδονίᾳ πε- η εἰκονίζει ἄλλην Ἀττικῇ πεφυτευ- λλ' οὐδαμῶς τὴν ἐξ ἐκείνης ἔχει. ὁ υἱὸς κατὰ τοῦ- ᾶν εἰκὼν τοῦ πα- θ' ὃ ἐξ ἐκείνου ὑπόστασιν — ὧν όπος τῆς σχέσεως , ταῦτα εἰκονι- δύνατον — ἀλλὰ ιφαίνει ἐν ἑαυτῷ ια, ἔν τε τῇ ἰσο- καὶ ἐν τῇ τῆς ταυτότητι ὡς ῶν ἐκείνῳ.

) ἔχει καὶ περὶ ίου πνεύματος. ρ τὸν πατέρα οὐ τελείως εἰδέναι, γνωσώμεθα τὸν ως οὐδὲ τὸν υἱὸν τελείως γνῶναι, νῶμεν τὸ ἅγιον ποκαλύπτον ἡμῖν καθὼς ὁ υἱὸς τὸν μφαίνει γὰρ καὶ πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ ἔν τε τῇ ἰσοδυνα- τῇ τῆς ἐξουσίας , ὡς ὁμοούσιον

quibus originem habent, et multa rursus imaginem aliquorum referunt, ex quibus originem non habent. Sic fructus, qui originem ex hac arbore habet, nullatenus imaginem arboris, a qua productus est, refert; nullam enim similitudinem cum arbore fructus ille habet. Et haec arbor, quae olea est et in Macedonia crevit, imaginem alius oleae refert in Attica plantatae; at nequaquam originem ex illa habet. Non itaque filius eatenus dici potest imago patris, quatenus ex ipso hypostasin habet — in quibus enim modus rationis mutuae ignoretur, ea repraesentari non possunt — sed quatenus patrem in se repraesentat, tum quod aequalis est potentiae et ejusdem cum ipso potestatis, utpote consubstantialis ei exsistens.

Eodem modo res etiam de spiritu sancto esse habet. Quemadmodum enim patrem perfecte nosse non possumus, nisi filium noverimus; sic nec filium perfecte nosse possumus, nisi noverimus spiritum sanctum, qui revelat nobis filium, sicut filius patrem. Repraesentat enim etiam spiritus sanctus in se ipso filium, tum potentiae aequalitate tum potestatis identitate, utpote consubstantialis filio exsistens. Et

. οὕτω δ' ἔ. in Kimmelii apographo deest δ'. W.]

ὂν τῷ υἱῷ. Καὶ κατὰ τοῦτο λέγεται τὸ ἅγιον πνεῦμα εἰκὼν τοῦ υἱοῦ.

Πρὸς δὲ τὸ ῥῆμα τοῦ υἱοῦ λέγεσθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ διὰ τοῦτο οἴεσθαι τοὺς περὶ τὸν Πάπαν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦτο ὑφίστασθαι, ἐρωτῶμεν αὐτούς· πότερον ἔστι τις διαφορὰ μεταξὺ λόγου καὶ ῥήματος ἢ οὐκ ἔστι; (Περὶ τῶν θείων λέγω, περὶ ὧν καὶ οἱ ἅγιοι πατέρες) Εἰ μὲν οὐκ ἔστι, τίνος ἕνεκεν οἱ πατέρες οὐκ ἐκάλεσαν τὸ ἅγιον πνεῦμα λόγον τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὸν μὲν λόγον τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ υἱοῦ; Εἰ δ' ἔστι διαφορὰ, τίς αὕτη; ἢ ὅτι λόγον μὲν οἱ πατέρες καλοῦντες τὸν υἱὸν ἀποβλέπουσι πρὸς τὸν οὐσιώδη καὶ ἐνυπόστατον, ὃς οὐσιώδης καὶ ἐνυπόστατος λόγος ἐκ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως γεννᾶται; [1]) Ῥῆμα δὲ τοῦ λόγου εἴτ' οὖν υἱοῦ καλοῦντες τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀποβλέπουσι πρὸς τὸ ὁμοούσιον καὶ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἀδιάσπαστον. Ἀδύνατον γὰρ ἐπινοηθῆναι λόγον ἄνευ ῥήματος· ὥστε δὲ λόγος μὲν αὐτὴ ἡ δύναμις τοῦ λέγειν, ῥῆμα δὲ ἡ διάκρισις καὶ σαφήνεια τῶν λεγομένων. Σαφηνίζει γὰρ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ βεβαιοῖ ἐν ταῖς τῶν πιστῶν

hoc pacto Spir. san citur imago filii.

Quantum autem quod Spiritus sanct bum filii dicitur et pr ii, qui cum Papa a Romae faciunt, eum subsistere putant, inte mus eos, utrum diff aliqua sit inter sermo *verbum* necne? (De loquor, de quibus etia cti patres loquuntur.) est, qui fit, ut patre vocent spiritum sanctu monem sermonis; sed quidem sermonem ipsum autem verbum Sin differentia est, e illa est? An potius quum filium *Sermone* cant, ad substantialem et per se subsistent spiciunt, qui substant per se subsistens se patre aeternum gen Quum autem verbum nis seu filii vocant s sanctum; ad id res quod consubstantial est et ab eo divelli test. Neque enim ser verbo concipi potest sermo quidem ipse loquendi sit; verbun distincte et perspicue di ratio. Perspicu reddit et in cordib lium spiritus s. ea, sermone dicuntur, co

1) Placuit hic ponere signum interrogationis, supra part. indicatae. Sequentia magis affirmative dicta esse, elucet e verl tito omissaque interrogandi part.

τὰ παρὰ τοῦ λό-
μενα. Καὶ ἔτι πάνθ'
ῖ ὁ λόγος, ἐν πνεύ-
'φ λαλεῖ κατὰ τὸ·
'τα ἃ ἐγὼ λαλῶ,
ὅτι καὶ ζωή. Κατὰ
ν προσφόρως λε-
τὸ ἅγιον πνεῦμα
ῦ θεοῦ εἴτ' ουν

Adde, quod omnia, quae sermo ille loquitur, in spiritu s. loquitur, juxta illud [1]): *Verba, quae ego loquor, Spiritus et vita sunt.* Hac igitur ratione convenienter Sp. s. verbum filii seu sermonis dicetur.

καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ
οἱ πατέρες ἐκπο-
τὸ ἅγιον πνεῦμα,
οἱ Ἀρχιερατικοὶ
' τι καὶ ἀπὸ τού-
ῦτον μὲν ἴστωσαν,
υ φανερόν ἐστι,
ς ἐκπορεύσεως λα-
ιέχρηνται τῇ διὰ
ῦ λέξει· πότερον
ἀνάρχου καὶ ἀϊ-
'τατικῆς ὑπάρξεως
ι πνεύματος ἢ περὶ
ιόνῳ ἐπὶ τὴν κτί-
ἰου.

Quod autem patres spiritum sanctum per filium procedere dicunt; ex hoc quoque aliquid sibi colligere Pontificii videntur. Sciant quidem primo, non constare adhuc, de qua processione loquantur, quum dicunt: *per filium;* utrum de illa principii experte et aeterna ac personali subsistentia sancti spiritus, an de temporali ad creaturas processione.

ι εἰ καὶ δῶμεν,
ῆς ἀνάρχου ὑπάρ-
'το τοῖς θείοις πα-
ρηται, ἰστέον, ὅτι
ιτέρες καὶ ἡ ἁγία
ιώθασι πολλάκις
'τὰ φύσιν τὰ ὑπὲρ
ἀζειν. Ὥσπερ οὖν
παρ' ἡμῖν λόγου
'ντοτε πνεῦμα, οὐ
ι τοῦ λόγου ἔχει
αν τὸ ἡμέτερον
οὕτω καὶ διὰ τοῦ
ῦ θεοῦ πρόϊσι τὸ
'εῦμα, ἀλλ' οὐκ
αἰτίαν ἐκ τοῦ λό-
οῦ πρόϊσιν· ἀλλ'
ιτρὸς μόνου. Καὶ

Deinde etiamsi concesserimus, divinis patribus hoc de aeterna hypostasi dictum esse; sciendum (tamen) est, et patres et sacram scripturam saepe ex rebus naturalibus ea quae supra naturam sunt declarare. Quemadmodum igitur per nostrum sermonem semper procedit spiritus; nec tamen spiritus noster ex sermone illo originem habet; sic etiam per sermonem Dei procedit spiritus sanctus; sed originem ex sermone non habet, per quem procedit; sed ex patre tantum. Et sicut fieri non

[1]) ...n. VI. 63.

ὥσπερ ἀδύνατον, τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον εἶναι ἄνευ πνεύματος, καίπερ μὴ ὄντα αἴτιον τοῦ πνεύματος· οὕτως ἀδύνατον, τὸν τοῦ θεοῦ λόγον εἶναι ἄνευ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καίπερ μὴ ὄντα αἴτιον τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐπεὶ μόνος ὁ πατὴρ ἀμφοῖν, υἱοῦ τε καὶ ἁγίου πνεύματος, αἴτιος.

Ἔτι πάνθ' ὅσα ὁ πατὴρ ἤτοι ποιεῖ ἢ ἐνεργεῖ (λέγω δὲ ποίησιν τὴν κτίσιν, ἐνέργειαν δὲ τὸ κατὰ φύσιν), διὰ λόγου καὶ ποιεῖ καὶ ἐνεργεῖ· τοῦτ' ἔστι μετὰ λόγου καὶ σὺν λόγῳ ταῦτα καὶ ποιεῖ καὶ ἐνεργεῖ, καὶ οὐδὲν ἀλόγως καὶ ποιεῖ καὶ ἐνεργεῖ. Ἐνεργῶν οὖν φυσικῶς καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ λόγου, τοῦτ' ἔστι, σὺν λόγῳ καὶ κατὰ λόγον ταύτην ἐνεργεῖ.

Εἰ δὲ τούτοις οὐ δυνάμεθα πεῖσαι τοὺς Ἀρχιερατικούς, ἐκεῖνο καὶ μόνον εἰπάτωσαν ἡμῖν· τίνος ἕνεκεν οἱ πατέρες εἰκόνα τοῦ υἱοῦ καλέσαντες τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ῥῆμα τοῦ υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τοῦτ' εἰπόντες τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι εἴτ' οὖν ὑφίστασθαι οὐχ ὅπως τις αὐτῶν [1]) οὐκ εἴρηκεν, ἀλλὰ καὶ ἠρνήθησαν οἱ πλείους τούτων· ὅ τε θεῖος Ἀθανάσιος ἐκ μόνου τοῦ

potest, ut sermo nost que spiritu sit; quam sit caussa spiritus: ita fieri nequit, ut dei il mo sit absque sanct ritu, quamvis caussa spiritus non exsistat; solus pater amborum et spiritus sancti, caus

Propterea omnia, qu ter efficit aut operatur autem effectionem cr nem, operationem a quae secundum naturam ratur), per rationem et operatur, h. e. aut tionis et cum ratione efficit et operatur, quidquam sine ratior et operatur. Quum naturaliter etiam pro nem sp. s. operatur, tionem, i. e. cum rat secundum rationem e ratur.

Quod si autem possumus Pontificiis dere (quod volumu tantum nobis dicar fiat, ut, quum patı ritum sanctum imagi et verbum filii vocent per filium procedere ex filio tamen proce subsistere non tantu eorum dixerit, sed que etiam eorum n quum sanctus Atl cum ex solo patre dere dicat et ambo

---

1) Induxi genit. pro absurdo dat. αὐτῷ, qui est in autogr. αὐτὸν per errorem scriptum est.

ῦτο εἰπὼν ἐκπο-
αὶ ἄμφω τῷ Γρη-
μὲν διὰ τοῦ εἰς
λέγειν δεῖν ἀνα-
τόν τε υἱὸν καὶ
ῖεῦμα, ὡς ἄλλως
ῖζεσθαι τὴν τοῦ
ρχίαν, εἰ μὴ οὕ-
· ὁ δὲ διὰ τοῦ
ῖμπει μὲν αὐτὸ
πνεῦμα διὰ τοῦ
ρωτὸς, ἔχει δὲ
ῖοστάσεως αἰτίαν
ῖτοτύπου φωτός.
αὶ ὁ ἐν ἁγίοις
ὁ Ἀλεξανδρεὺς
ῖμηνείᾳ τοῦ συμ-
εῖται τοῦτο καὶ
ῖομένοις θησαυ-
ευταῖος ὁ θεῖος
Δαμασκηνὸς [1])
ῖνεῦμα μὲν τοῦ
ιὰ τοῦ υἱοῦ καὶ
ῖτου ἐκεῖνο κα-
οῦ υἱοῦ δὲ ἀρ-
ῖυ ἰσχυρός. [2])
αὶ αὐτὸς ὁ θεῖος
ῖς ἐφ' ᾧ μάλιστα
οἱ περὶ τὸν Πά-
ῖώμης φαίνεται
τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ
ῖίου πνεύματος
ἐν τῷ καθ' αὐ-
δίῳ τῷ εἰς Λαυ-
διάκονον.
ιν [3]) οὖν οἱ γεν-
ἡ αἰτία τῶν
καὶ τότε πανσό-
διώκειν αὐτοὺς

rii; ille quidem dum ad unum principium et filium et Sp. sanctum referendum esse ait, quod aliter et nisi ita fiat unitas Dei defendi non possit; iste vero, dum dixit: Lucet quidem spiritus sanctus per genitum illud lumen, caussam autem subsistentiae ex primitiva illa luce habet. Similiter etiam sanctus Cyrillus Alexandrinus tum in expositione symboli hoc negat, tum in thesauris, ut vocantur. Postremo divinus Joannes Damascenus Spiritum quidem filii esse dicens et per filium, et illum imaginem ejus vocat, at eundem ex filio esse fortiter negat. Sed et ipse S. Augustinus, quo maxime gloriantur, qui Papae veteris Romae addicti sunt, videtur processionem illam Spiritus sancti ex filio negare in enchiridio, quod ipse contra Laurentium diaconum scripsit.

Dicant ergo optimi illi, quae caussa horum talium sit, et tum eos novationis et schismatis reos agere de-

h. fid. I. 11. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ πα-
καὶ πνεῦμα πατρὸς ὀνομάζομεν. Ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ τὸ
ιομεν, πνεῦμα δὲ υἱοῦ ὀνομάζομεν. Et c. 12. Καὶ υἱοῦ
ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπο-
νος γὰρ αἴτιος ὁ πατήρ. — 2) Ἰσχυρῶς praeferendum
) In edit. ἐπάτωσαν.

καινοτομίας καὶ σχίσματος. Ἀλλ' οὐκ ἔχουσιν ἄλλην αἰτίαν εἰπεῖν, εἰ μὴ ἣν ἡ ἐκκλησία κατέχουσα φρονεῖ, ἅπερ φρονεῖ, εὐσεβῶς καὶ ὀρθοδόξως.

Ἀλλ' ὅταν τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις ἱκανῶς θλιβῶσι, μὴ ἔχοντες[1]*) τοῦ λοιποῦ, ὅ, τι καὶ δράσειαν, κρησφύγετον ζητοῦσι. Ἔστι δ' αὐτοῖς τὸ κρησφύγετον τοῦτο, καίπερ ἀσθενὲς πάνυ καὶ οὐκ ὀχυρὸν, ὅθεν δύνανται πᾶσι φωραθῆναι φυγάδες ὄντες. Φασὶν οὖν· διὰ τοῦτο ἡμεῖς βουλόμεθα κἀκ τοῦ υἱοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὑφίστασθαι, ἵνα δείξωμεν τὸν υἱὸν ὁμοούσιον καὶ ἰσοδύναμον ὄντα τῷ πατρί.*

Ἀλλὰ τοῦτο προσωπεῖόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς καὶ βαθεῖα φενάκη, τῇ τε ἁγίᾳ γραφῇ καὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ παντελῶς ἄγνωστον. Ἔχοντες γὰρ τόπους ἀληθεῖς καὶ σαφεῖς, ὅθεν δυνάμεθα ἀκριβῶς τὸ ὁμοούσιον παραστῆσαι, τί δεῖ τῶν μὴ ὄντων, πλαττομένων δὲ τῇ ἀκαίρῳ τῶν ἀνθρώπων περιεργείᾳ;

Ἔχομεν γὰρ σὺν τῷ θεῷ τό· Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, τό· Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσιν, τὸ

sinemus. Sed non p
aliam afferre caussan
quam ecclesia se hab
dicat, quemadmodum
orthodoxe sentit.

Verum enim vero
do his et similibus
pressi sunt, nesciente
agant, subterfugia qu
Habent autem hoc effi
quamvis imbecille pro
nullius roboris, un
omnibus facto ipso
henduntur transfugae
Dicunt igitur: *Pro
nos spiritum sanctum
ex filio subsistere vo
ut filium cum patre e
substantiae et potenti
demonstremus.*

Sed haec revera la
et profundus dolus et
scripturae et catholic
clesiae plane ignotus.
enim loca certa et p
cua in promtu nobis
unde accurate consu
tiale illud probare poss
quid opus illis est, q
hil sunt et intempesti
minum curiositate c
guntur?

Habemus enim pe
gratiam illud: *Ego et
unum sumus*[2]); item:
*sunt, qui testantur in
pater, sermo et sanctu
ritus, et hi tres unum s*
item illud Esaiae: *Vid*

---

1) Recte fecit Hornejus, quod part. recepit in textum. In
per negligentiam scriptoris apparet *ἔχον*. — 2) Joann. X. 3
3) Joann. V. 7. olim hic locus legebatur. Tantummodo graecae ec
confessiones ausae sunt illo loco uti. Cfr. part. prior. p. 65.

Ἡσαΐου· ἴδον [1]) τὸν ιον καθήμενον ἐπὶ θρό- ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. το περὶ τοῦ πατρός. τα εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτε τὴν δόξαν αὐτοῦ. Τοῦ- ερὶ τοῦ υἱοῦ. Καλῶς φήτευσε τὸ πνεῦμα τὸ ν λέγον· ἀκοῇ ἀκού- καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ οντες βλέψετε [2]) καὶ μὴ ἴδοιτε [3]) κ. τ. ἑ. το περὶ τοῦ ἁγίου πνεύ- ος. [7]) Δι' ὧν τό τε τριτ- τῆς ὑποστάσεως καὶ τὸ νδικὸν τῆς οὐσίας ἀρι- ος γινώσκεται. Διὰ μὲν τρὶς τὰ Σεραφὶμ εἰ- τὸ ἅγιος, ἐνέφηνε τρισσὸν τῶν ὑποστά- , διὰ δὲ τοῦ ἅπαξ ν τὸ Κύριος, ἐνέ- τὸ μοναδικὸν τῆς οὐ- . Τί τούτων τῶν μαρ- ων βέλτιον γένοιτ' ἄν, γνωσθῆναι ἡμῖν τὸ ύσιον τῆς παναγίας δος;

μινum sedentem in throno excelso et sublimi [4]). Hoc de patre (dicitur). Haec dixit Esaias, quo tempore vidit gloriam ejus [5]). Hoc ad filium pertinet. Recte de nobis prophetavit spiritus sanctus, quum dicit: *Auribus audietis et non intelligetis et videntes videbitis et non videbitis* [6]). Hoc ad spiritum sanctum spectat, per quae tum trinitas hypostasium tum unitas essentiae manifeste cognoscitur. Et quidem quum Seraphim ter illud *sanctus* dicunt, trinitatem hypostasium declarant; per hoc autem, quod semel *Dominus* dicunt, unitatem essentiae declarant. Quid his testimoniis praeclarius esse queat ad cognoscendam sanctissimae trinitatis consubstantialitatem?

λλὰ καὶ μυρία παρό- τούτοις εὕροι ἄν τις ῇ ἁγίᾳ καὶ θεοπνεύστῳ ρῇ, ἀναμφισβήτως τὸ ύσιον τῶν τριῶν θεαρ- ν ὑποστάσεων παρι- οντα· ὥστ' [8]) οὐ δεῆ- ἡμῖν τῶν μὴ ὄντων καὶ ινδύνων. Ἔστι γὰρ οὐχ

Sed et infinita alia his similia in sacra et divinitus inspirata scriptura invenire est, quae indubitato consubstantialitatem trium divinarum personarum tradunt, ita ut illis, quae nihil sunt et cum periculo conjuncta non indigeamus; nec enim par-

---

[1]) In LXX. εἶδον. Sed autogr. clare exhibet illam formam tum um paullo post. — [2]) Male in autogr. βλέψεται. — [3]) In edit. N. T. ἴδητε. Illud, quum sit in cod., nolui exterminare, quan- orationis concinnitatem turbat. — [4]) Jes. VI. 1. — [5]) Joann. 41. — [6]) Matth. XIII. 14. — [7]) Plene intercidere lubuit, ne ad solum Sp. S. et ad totam trinitatem pertinerent, male coirent. enim, quod sequitur, relat. ἃ spectat ad omnia exempla, quae recensuit. — [8]) Ita in autogr. In edit. ὥστε οὐ.

ὁ τυχὼν κίνδυνος, δύο ἀρχὰς ἢ δύο αἴτια δογματίζειν ἐπὶ τῆς μιᾶς θεότητος· τῶν[1]) ἁγίων πατέρων βοώντων, εἰς ἓν αἴτιον χρὴ ἀναφέρεσθαι τόν τε υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἵν'[2]) ἥ τε τοῦ θεοῦ μοναρχία εὐσεβῶς σώζηται καὶ ἡ ἰδιότης ἑκάστη τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων εὐαγῶς φυλάττηται. Ἃ δὴ δύο καὶ παρατηρούμενα ἀναγκαιότατα πέφυκεν ἐν τῇ τῆς ὑπεραγίας τριάδος γνώσει, καὶ ὀλιγωρούμενα[3]) κινδυνώδη καὶ θανάσιμα.

Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐνδοτέρα ἰδία καὶ ἀκοινώνητος τῶν ἁγίων ὑποστάσεων διαφορὰ διακρίνει ταύτας ἀλλήλων καὶ ἀσυγχύτους διατηρεῖ, ἐξ αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων τοῦτο παραστήσω. Αὐτοὶ γὰρ οὕτω τὴν ὑπόστασιν ὁρίζουσιν·[4]) Ὑπόστασίς ἐστιν ἐν φύσει τι ὑφιστάμενον ἀληθῶς καὶ πεπληρωμένως, αἰσθητικὸν, ἀκοινωνήτῳ ἰδιότητι ἐξ ἄλλου διακρινόμενον. Καὶ πάλιν· Πρόσωπόν ἐστιν ἐν τῇ θεότητι ὑφιστάμενόν τι, ἐν ᾧ ἐστι πᾶσα ἡ θεία οὐσία ἐν ἰδίῳ καὶ ἀκοινωνήτῳ τοῦ ὑφίστασθαι τρόπῳ.

vum periculum est, duo principia aut duas caussas in una deitate statuere, quum sancti patres clament, ad unam caussam et filium et spiritum sanctum referendos esse, ut et unitas dei pie retineatur et unaquaeque divinarum hypostasium proprietas reverenter custodiatur. Quae certe duo in sacrosanctae illius trinitatis cognitione observatu maxime necessaria, neglecta autem periculosa et mortifera exsistunt.

Et sane interiorem illam et propriam, atque incommunicabilem sanctissimarum hypostasium differentiam eas a se invicem discernere et inconfusas conservare, ex ipsis iis, quae his opposita sunt, comprobabo. Ipsi enim hypostasin ita definiunt: *Subsistentia est, quod in natura vere et perfecte subsistit, sensu praeditum et incommunicabili proprietate ab alio distinctum.* Et rursus: *Persona est aliquid in deitate subsistens, in quo tota divina essentia est propria quodam et incommunicabili subsistendi modo.*

---

1) Greg. Naz. or. XLII. 15. ἕνωσις δὲ ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ καὶ πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἑξῆς. Joann. Damasc. I. 8. — 2) Ita in autogr. In edit. ἵνα ἦτε. — 3) In edit. ὀλιγορουν. — 4) Ut clariorem redderet auctor sensum, ipse sua mente ad marg. Cod. hic et infra haec addidit: *Est autem persona (?) aliquid vere et plene subsistens in natura, intelligens, incommunicabili proprietate ab alio distinctum.* Et: *Persona est in deitate aliquid subsistens, in quo et tota divina esentia* (i. e. essentia) *cum peculiari et incommunicabili subsistendi modo.*

ῶν αἱ ὑποστάσεις ἐν
νήτῳ ἰδιότητι καὶ ἐν
νήτῳ τοῦ ὑφίστα-
ρόπῳ παρ' αὐτοῖς ὁρί-
· πῶς οἷόν τε ἀσυγχύ-
αὐτας φυλάττεσθαι
τοῦ καὶ υἱοῦ καὶ προ-
λεγομένου; Τοιγαρ-
ινάτωσαν οἷς λόγου
ονήσεως μέτεστιν, εἰ
ἐστι συγχέειν τὴν
ιαν τῶν τριῶν μα-
άτων ὑποστάσεων
ιαν, τοῦτ' ἔστι τὰς
ἰδιότητας, ἃς οἱ
καὶ πνευματοφόροι
ς, ὥσπερ ἑνὶ καὶ τῷ
πνεύματι ἐνηχούμε-
δάσκουσιν ὁμοθυμα-
κοινωνήτους ταύτας
αὶ ἰδιαζούσας.

δὲ τοῦτο οὐδαμοῦ
ίας γραφῆς εὕρηται
ἁγίων συνόδων ἢ
ιτὰ μέρος ἁγίων πα-
, ἴσασιν οἱ τῇ Χρι-
ν θεολογίᾳ ὁπωσοῦν
φότες.

βολῶ οὖν πάντας
ἐντευξομένους του-
τῷ πονηματίῳ, καὶ
λῶ διὰ τοῦ αἵματος
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
ῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν
ρωσιν τῆς αἰωνίου
κης καὶ τὴν πρὸς
ατέρα εἰσαγωγήν·
ἀκούσητε τοὺς Ἀρ-
ικοὺς, φῆσίν τινα
οντας, ὅθεν οὖν περὶ
οκειμένης πραγμα-
μὴ τούτοις πιστεύειν,

Quod si igitur hypostases per incommunicabilem proprietatem et incommunicabilem subsistendi modum ab ipsis definiuntur; qui fieri potest, ut inconfusae eae custodiantur, si idem et filius et productor dicatur? Judicent ergo, qui ratione et intelligentia praediti sunt, utrum confundere oporteat interiorem illam trium beatissimarum personarum operationem i. e. proprietates earum, quas sancti et spiritu pleni patres, tanquam ab uno et eodem spiritu edocti, incommunicabiles et peculiares esse unanimiter tradunt.

Hoc autem nusquam in scriptura sacra aut sanctis conciliis aut singulatim in sanctis patribus reperiri, norunt illi, qui Christianam doctrinam vel a limine salutarunt.

Quocirca omnes, qui in hoc opusculum inciderint, rogo et oro quidem per sanguinem domini nostri Jesu Christi, in quo habemus redemtionem ab aeterna damnatione et accessum ad patrem, quum audiverint Pontificios dictum aliquod de praesenti negotio adducentes, ne illis credant; sed ad *πρωτότυπον* recurrant et veritatem ibi investigent; nam quoties ego id feci plane

———

)eest et in autogr. et in edit. jota subscr. ob sequens jota r. male neglectum.

ἀλλὰ ἀνατρέχειν ἐπὶ τὸ πρωτότυπον κἀκεῖ τὴν ἀλήθειαν ζητεῖν. Καὶ γὰρ ὁσάκις ἐγὼ τοῦτο πεποίηκα, πολὺ τοὐναντίον ὧν λέγουσιν εὕρηκα. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἔνι καταμαθεῖν τὸ σαφὲς (ὡς ἐμαυτὸν πείθω), εἰ μὴ οὕτω ποιήσαιμεν.

Ἔτι μηδὲ τοῦτο λανθανέτω, ὅτι πάντα τὰ περὶ Θεοῦ ἐστι δόγματ᾽ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. Ἀλλὰ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖα καταρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκηρύχθη. Τοῦτο δὲ οἴδαμεν νεωτερικὸν εἶναι, διὰ πάνυ πολλῶν ἐτῶν τῆς καθόλου ἐκκλησίας μηδ᾽ ὁντιναοῦν [1]) λόγον τούτου πέρι [2]) κινησάσης. Πῶς οὖν οἷόν τε εὐσεβείας καὶ ὀρθοδοξίας ἔχεσθαι τὸ χθὲς καὶ πρότριτα εὑρεθέν;

Πρὸ δὲ τούτων ἁπάντων σκοπητέον τὴν εἰς πολλὰ κατατομὴν καὶ διαίρεσιν ταύτης, ἣν ὑπέστη μετὰ τὸ ἀποστῆναι τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. Οὐχὶ πάλαι μὲν αὐτή τε ἡ Ῥώμη ἐπ᾽ εὐσεβείᾳ ἐπαινεῖτο [3]) καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ Εὐρώπη ἦν ὑποτασσομένη ταύτῃ; Οὐχὶ δὲ νῦν ἐπὶ μυρίοις ἀτοπήμασι διαβάλλεται καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης ἀπέστη ταύτης;

Πάρεστι δὲ θαυμάσαι καθ᾽ ὑπερβολὴν καὶ ἐκπλα-

contrarium eis, quae inveni. Nec aliter e[..] nisi ita fecerint, m[..] dem sententia certi[..] rei cognoscere licet.

Ceterum nec hoc ig[..] dum, doctrinam illam [..] esse doctrinam om[..] denti ad salutem neces[..] Quae autem ad salut[..] cessaria sunt, a pri[..] Christianae doctrinae dicata sunt. Hanc [..] doctrinam novimus rec[..] esse, de qua multis [..] universa ecclesia nihil [..] quam noverit. Quo[..] ergo fieri potest, ut [..] tatem et orthodoxiam tineat, quod heri aut [..] tertius inventum est?

Ante omnia autem [..] deranda est hujus (ecc[..] manae) scissio et divi[..] multas partes, quam [..] quit, ex quo a cathol[..] apostolica ecclesia d[..] Annon olim quidem hae[..] Roma propter pietatem dicabatur et tota pro[..] dum Europa ipsi su[..] erat? Nunc autem [..] propter innumera erra[..] cusatur et maxima pa[..] ropae ab ea defecit?

Supra modum aute[..] miranda et stupenda es[..]

---

1) In unum copulavi vocabulum. In autogr. et in edit. du[..] ex veterum scribendi ratione. — 2) Recte autogr. praepos. po[..] tae paenultimam insignivit accentu. Edit. scripsit: περί. — 3) [..] apographo Kimmelii legitur; rectius ἐπῃνεῖτο.

τῇ πληρώσει τῆς
ις τοῦ ἐν ἁγίοις
ἡμῶν Γρηγορίου
όπου Θεσσαλονί-
λεγομένου Παλα-
άσαντος ἐπὶ τοῦ
ορος Ἀνδρονίκου
ιολόγου τοῦ γέ-
; θεῖος ἀνὴρ μετὰ
ταραινέσεις πρὸς
ώμη, ἐπειδὴ ἑώρα
ιδιορθώτως ἔχον-
: τελευταῖον ἔφη-
νεύματος ἁγίου·
ει, τέκνα μου, ὅτι
α τῆς Ῥώμης μέλ-
ρεθῆναι εἰς πολλὰ
καὶ τὰ ἑξῆς τῆς
ις, ἧς δὴ πληρω-
; ἀληθῶς θαυμά-
ὐδὲν γὰρ σχίσμα
ἐν τῇ Εὐρώπῃ·
'τα τὰ νῦν ὄντα
' χρόνον ἐκεῖνον

phetiae B. patris nostri Gregorii Thessalonicensis archiepiscopi, qui Palamas dictus est, et imperante Andronico Palaeologo seniore vixit, impletio, qui vir divinus post multas admonitiones ad Romanos (missas), posteaquam vidit, eos corrigi non posse, haec tandem per spiritum sanctum dixit: *Intelligitur, filii mei, futurum, ecclesiam Romanam dividi in multas partes, et quae in prophetia sequuntur, quam impletam esse vere miramur. Nullum enim eo tempore in Europa schisma erat; sed omnia, quae nunc sunt, postea exorta fuere.*

όντων οὖν καὶ τῶν
ῥᾴδιόν ἐστι τοῖς
οις εὑρεῖν τὴν ἀλή-
ερὶ μὲν οὖν τού-
ἡγοῦμαι εἰρῆσθαι·
αι δὲ ἤδη σὺν
ὰ λοιπὰ τῆς ὁμο-
Ἕπεται τοιγαροῦν
θεολογίᾳ περὶ δη-
; εἰπεῖν.

Ex his igitur et similibus facile est iis, qui volunt, veritatem invenire. Quapropter de his satis dictum esse existimo, et nunc ad cetera cum deo in confessione progrediar. Proximum itaque est, ut post theologiam ἁπλῆν de creatione dicatur.

ιutogr. μέλει.

Κεφ. β'.

Περὶ Δημιουργίας.

Περὶ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου δημιουργίας τοιαύτην γνώμην ἔχει ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία.

Ὁ ἐν τριάδι Θεὸς ἀγαθὸς ὢν καὶ ὑπεράγαθος ἠθέλησε παραγαγεῖν λογικὰ κτίσματα εἰς τὸ μεταδοῦναι τούτοις τῆς αὐτοῦ χάριτος ἀλλ' οὐχ ὡς χρείαν τούτων ἔχων· ἀνενδεὴς γὰρ ἐστι καὶ ὑπεραυτάρκης.

Πρῶτον μὲν οὖν ἐννοεῖ τὰς οὐρανίους δυνάμεις· καὶ τὸ ἐννόημα εὐθὺς ἔργον ἐγένετο. Ἃς δὴ οὐρανίους δυνάμεις διαιρεῖσθαί φασιν 1) εἰς τρεῖς διακοσμήσεις· ἑκάστην δὲ τῶν διακοσμήσεων περιέχειν τρεῖς τάξεις, ὡς εἶναι πάσας τὰς τάξεις ἐννέα. Ἡ μὲν οὖν πρώτη διακόσμησις περιέχει τὰ Χερουβὶμ, τὰ Σεραφὶμ καὶ τοὺς Θρόνους. Ἡ δευτέρα διακόσμησις περιέχει τὰς Κυριότητας, τὰς Ἐξουσίας, τὰς Δυνάμεις. Ἡ δὲ τρίτη διακόσμησις περιέχει τὰς Ἀρχὰς, τοὺς

Caput II.

De Creatione.

De creatione totius mundi ita sentit orientalis ecclesia.

Deus trinus quum bonus imo longe optimus esset, producere creaturas rationales voluit, non quod eis indigeret; nulla enim re egeat, quum ad omnia sibi ipsi plus quam sufficiat; sed ut eas gratiae suae participes redderet.

Primum itaque virtutes coelestes animo concepit, et quod animo concepit, statim ad rem collatum est. Has coelestes virtutes distingui ajunt in tres administrationes et unamquamque harum administrationum continere tres ordines, ut in summa novem ordines sint. Prima itaque administratio continet Cherubim, Seraphim et Thronos. Secunda administratio continet Dominationes, Potestates et Virtutes. Tertia autem administratio continet Principatus, Archangelos et Angelos, qui ordines utrum

---

1) Cfr. supra p. 80.

λους καὶ τοὺς Ἀγ-
ἵτινες τάξεις εἴτε
ε στάσει ἀλλήλων
σιν, ἄγνωστον

natura an statu inter sese differant, ignotum nobis est.

ιτα παράγει τὴν
οὐδενὸς, ἣν εἰς
ρέψας κτίζει τὸν
καὶ ὁρατὸν τουν-
ον, τὸν ἐκ τεσσά-
χείων λεγόμενον
ιι, τοῦτ' ἔστι πυ-
;, γῆς καὶ ὕδατος.
ὲ τὰ στοιχεῖα λέ-
ὀῤῥω, προσεχῶς
εχέστερον. Καὶ
ν εἴη τὰ ῥηθέντα.
δὲ αἱ τούτων
, οἷον θερμότης,
ὑγρότης καὶ ξη-
Ιροσεχέστερον δὲ
τῶν ποιοτήτων
: τῶν ζώων χυ-
ὁ αἷμα, τὸ φλέγ-
νθὴ χολὴ καὶ ἡ
ἐξ ὧν συνίσταται
τα. Ὧν χυμῶν
ων εἰς τὰ πόῤῥω
οῖς σώμασι τὸ
τοῦτό ἐστιν ὁ
θάνατος, τοῦτ'
ἔκλειψις.

Postea producit materiam ex nihilo, quam posteaquam forma induisset, mundum hunc sensibilem et visibilem creat, qui ex quattuor elementis, h. e. igne, aëre, terra et aqua constare dicitur. Tripliciter autem haec elementa dicuntur: remote, propinque et proxime. Et remote quidem esto talia quae diximus. Propinque autem horum qualitates, ut calidum, frigidum, humidum et siccum. Proxime autem animalium succi, qui qualitatum istarum participes sunt, velut sanguis, phlegma, flava et atra bilis, ex quibus corpora constant. Qui succi ubi in illa remota resoluti sunt; vita corpora destituit. Et haec est, quae mors dicitur, i. e. vitae defectus.

ίας οὖν καὶ τὸν
τοῦτον κόσμον
γὸς πάντων αἴ-
ωσι ταῖς οὐρα-
μεσιν, ἤδη θεα-
καὶ ἐγνωκυίαις
μιουργὸν ὁρατῆς
ου κτίσεως, ὁπό-
λοιντο ἑλέσθαι·
δημιουργῷ εἶναι
[1]), ὑποτάσσεσθαί

Quum igitur mundum hunc rerum omnium conditor perfecisset; optionem coelestibus illis virtutibus, quae jam opificem illum visibilis et invisibilis creaturae viderant et norant, dedit, utrum eligere vellent, an cum creatore suo semper esse, et ipsi in omnibus obedire et quae illis ab ipso imperarentur, promte

[1] ete autogr. — Edit. διὰ παντός.

τε αὐτῷ ἐν πᾶσι καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ κελευόμενα πληροῦν σὺν προθυμίᾳ πολλῇ, ἢ ἀποστῆναι μὲν τῆς ἐκείνου ὑποταγῆς καὶ ἐλευθερίου δουλείας, καθ' ἑαυτὰς δὲ διάγειν ὥσπερ ἀγνοούσας τὸν ποιητήν· ἐπειπὼν αὐταῖς καὶ τοῦτο, ὡς, ὅ,τι ἂν ἕλοιντο, ἐν ἐκείνῳ μενοῦσιν ἐς ἀεὶ ἄτρεπτοι καὶ ἀμετάβλητοι.

et lubenter implere, a[i] obedientia ejus et lib[...] servitute deficere velle[...] per se ipsas vivere [...] ctoris sui ignaras, id [...] ciens, fore ut, utrum [...] gissent, in eo sempe[r] mutabiles et inconvert[...] permanerent.

Αἱ μὲν οὖν ἐννέα τάξεις — δεκάτην γάρ φασιν ὑπάρξαι τὴν ἐκπεπτωκυῖαν — εἵλοντο τὴν μετὰ θεοῦ διαγωγήν, ὑπισχνούμενοι γινώσκειν αὐτὸν κύριον καὶ δεσπότην καὶ δημιουργόν, προσκυνεῖν τε καὶ λατρεύειν αὐτῷ ὡς θεῷ ὄντι τῶν πάντων, καὶ πάνθ' ὅσ' ἂν αὐταῖς κελεύσῃ, ἀνύειν σὺν σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ πολλῇ. Ὅθεν ὁ δημιουργὸς [1]) ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὸ εὔνουν δωρεῖται αὐταῖς, ὥσπερ βραβεῖον τῆς εὐγνωμοσύνης τὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ διηνεκῆ μονιμότητα καὶ τὴν ἀπὸ τούτου παντελῆ ἀτρεψίαν.

Novem itaque ordin[...] nam decimum esse ajunt, qui defecit — [...] cum Deo praeoptarunt, liciti, se illum ut dom[...] et herum et opificem [...] turos, adoraturos etiam et ei servituros ut omnium, et omnia, qua[e] que eis imperaret, stu[...] et promte facturos. [...] creator, accepta eoru[m] nevolentia, perpetuam i[...] no constantiam et om[...] dam de cetero immuta[bili]tem tanquam probitatis [...]mium eis largitur.

Ὁ δὲ τῆς δεκάτης τάξεως ἄρχων ὁ λεγόμενος Ἑωσφόρος [2]), ᾧ ὁ θεὸς ἐνεπίστευσε τὴν τῶν μετὰ τὴν σεληνιακὴν σφαῖραν διοίκησιν, οὐχ ὡς ἀδυνατῶν [3]) ὁ δημιουργὸς ταῦτα δι' ἑαυτοῦ διοικεῖν τε καὶ κυβερνᾶν — πῶς γάρ, ὁ ταῦ-

Decimi autem ordinis [...]ceps Lucifer dictus, cui administrationem, quae lunarem sphaeram sunt, [...]cesserat, non quasi ips[e] fex haec per se ipsun[...] ministrare et gubernar[e] posset, — qui enim id [...]quum omnia absque l[...]

1) Veteres patres veluti Greg. Naz. or. XLIV. statuerunt, [...] angelorum sanctificationem per *spiritum sanctum* factam ess[e] 2) In autogr. ἑωσφύρως, sed post recte scriptum. — 3) In Cod[...] νατῶ. Sed recte part. ab Hornejo inductam esse, monstrat parti[cula] quae praecedit.

πάντα ἀπόνως καὶ νεύ-
μόνῳ παραγαγών; —
τιμῶν τοὺς ὑπ' αὐ-
δημιουργηθέντας, ἵν'
ν ἐφ' αὐτῶν ὑπούργη-
ι θεῖον, ἐφ' ᾧ ἐγκαλ-
ζοιντο· ἔστι γὰρ ὡς
ῶς τὰ θεῖα ὑπουργή-
πάνυ σεβάσμια καὶ
ια· εἰ γὰρ τὰ τῶν θνη-
βασιλέων ὑπουργήμα-
ίμια καὶ ζηλωτά πέ-
, πόσῳ μᾶλλον τὰ τοῦ
οὐκ ἂν εἴη πᾶσαν
ωπίνην [1]) τιμὴν καὶ
ν ὑπερβαίνοντα; —
ος τοίνυν ὁ Ἑωσφό-
κατανοήσας τὴν δόξαν
τὴν τιμὴν, ἣν ἔλαβε
τοῦ δημιουργοῦ, καὶ
γων, ὅπως ταύτῃ χρή-
, ὑπὸ τύφου καὶ ἀλα-
ίας ἐπαρθεὶς, ἑκὼν καὶ
ντὴς εἵλετο ἀποστῆναι
θεοῦ· πείσας εἰς τοῦτο
πᾶσαν τὴν ὑφ' αὐτὸν
. Κἀντεῦθεν ἐκπίπτου-
παντες τῆς θείας δό-
πτῶμα χα. επώτατον
λεεινότατον καὶ εἰς τὸ
τῆς κακίας καταν-
μένοντες ἐν αὐτῇ
τοι καὶ ἀμετάβλητοι.
αθάπερ σφαῖρα κατὰ
ὕς ἀφεθεῖσα οὐκ ἂν
τὸ στάσιμον, πρὶν
ὸ τὸ ἔσχατον τοῦ
τος καταλάβοι· οὕτω
οι ἅπαξ τοῦ θεοῦ
άντες, οὐχ οἷόν τε
λως εἰ μὴ εἰς αὐτὸ
ς κακίας ἀκρότατον
ρον ἀφίκοιντο. Τοι-

soloque nutu produxerit? — sed ut honore afficeret eos, quos condiderat, ut proprium aliquod ministerium divinum haberent, quo ornarentur; revera enim divina ministeria augusta prorsus et gloriosa exsistunt; nam si mortalium regum ministeria honorata et optabilia sunt; quanto magis Dei (ministeria) omnem humanum honorem et gloriam exsuperant? — ille igitur Lucifer, quum cognita gloria et honore, quem a creatore acceperat, recte eo uti non posset; fastu et inani gloriae cupiditate elatus, ultro et volens a Deo deficere praeoptavit, in eandem sententiam pertracto toto, qui sub ipso erat, ordine. Unde omnes divina illa gloria excidunt, lapsu gravissimo et plane miserabili et ad summum malitiae fastigium perveniunt et in illa immutabiles et inconvertibiles permanent. Et quemadmodum pila in altum projecta non quiescit, donec ad extremam voraginem pervenerit; ita etiam illi, posteaquam semel a Deo defecerunt, non potuerunt non in profundissimum malitiae barathrum devenire. Qui igitur olim propter splendorem Lucifer erat, nunc propter elationem tenebrae est et dicitur una cum omnibus sociis. Unde apostatae illi omni conatu divinae vo-

[1]) In autogr. ἀνθρωπίνη

γαροῦν ὁ πάλαι διὰ τὴν λαμπρότητα Ἑωσφόρος, νῦν διὰ τὴν ἔπαρσιν σκότος καὶ γέγονε καὶ λέγεται μετὰ πάντων τῶν σὺν αὐτῷ. Τοὐντεῦθεν πειρῶνται οἱ ἀποστάται τῷ θείῳ βουλήματι διαπαντὸς ἀνθίστασθαι καὶ πολεμεῖν. Ὁ δὲ θεὸς ὁ δικαιοκρίτης, ἐπειδὴ προεῖδεν αὐτοὺς πολλὰ κακὰ ποιησομένους, προώρισεν αὐτοῖς τὴν αἰώνιον κόλασιν, τάξας ἡμέραν, καθ' ἣν τοὺς ἀποστάτας ἐκεῖσε πέμψει, συγχωρήσας αὐτοῖς ἕως τότε χρῆσθαι τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ κατὰ τό σφισι [1]) δοκοῦν.

Ἵνα γοῦν μὴ ἐλλειπὴς ᾖ ὁ λογικὸς κόσμος κολοβωθεὶς τῇ ἐκπτώσει τῶν ἀποστατῶν, ἠθέλησεν ὁ τὰ πάντα σοφῶς οἰκονομῶν ἀναπληρῶσαι τοῦτον, οὐ μέντοι δι' ἀΰλων, ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἐκπεπτωκότες, ἀλλὰ διά τινων ἄλλων ζώων, συνθέτων καὶ μικτῶν, ἵνα μήτε ἡ αἰσθητὴ κτίσις ἔρημος εἴη τοῦ ταύτης ἀπολαύοντος καὶ ἡ τοῦ δημιουργοῦ σοφία πολυτελεστέρα φανῇ καὶ μεγαλοπρεπεστέρα, ὡς δυναμένη τὰ ἀλλότρια καὶ πόῤῥω ἑνῶσαι καὶ τὰ ἄμικτα μῖξαι.

Πλάττει τοίνυν τὸ μικτὸν τοῦτο καὶ σύνθετον ζῶον τὸν ἄνθρωπον τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, ἥτις ἦν ἐσχάτη τῆς αὐτοῦ δημιουργίας —

luntati resistunt et repug Deus autem, justus j quum videret, eos ı mala patraturos, aete supplicium illis desti die constituto, quo ap stas illos ei tradet, quam illis ad hoc usque pus concessit, ut m suae pro lubitu indulg

Ne tamen defectus ir versitate hac esset, m per lapsum apostataru lorum quasi mutilato; plere illum is voluit, sapienter omnia admini non quidem per immate quales erant, qui excide sed alia quaedam ani tia, composita et mixt nec sensibilis creatura reret iis, qui ea fruer et creatoris sapientia e fectior et magnificentio pareret, quae etiam ı et procul distantia cop et misceri inepta mi potest.

Format igitur hoc mi et compositum animal, minem, die sexto, qui ris creationis ultimus er sex enim diebus omnia

1) Edit. τὸ σφισι Autogr. τὸ σφίσι.

ξ γὰρ ἡμέραις τὰ πάντα ·ήγαγε καὶ τῇ ἑβδόμῃ ἐπαυσεν, ὥς φησι τὰ ι λόγια [1]) — λαβὼν ἐκ ὕλης τὸ τετρασύνθετον ια· εἶτα διὰ τοῦ ἐμφυατος ἐνθεὶς αὐτῷ νοῦν, ον καὶ ἀθανασίαν. Καὶ τό ἐστιν ὡς ἀληθῶς τὸ ιερὲς τῆς ἀνθρωπίνης ῆς, κἂν ἄλλοι [2]) ἄλλως ὸ διωρίσαντο. Καὶ κατὰ ro ἔστι καὶ λέγεται τουτὶ ζῶον κατ' εἰκόνα θεοῦ· εἰκονίζον ἐν τῇ ψυχῇ ἐν τριάδι θεόν. Ὁ μὲν νοῦς εἰκονίζει τὸν νοῦν πατέρα· ὁ δὲ λόγος υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ λό· · ἡ δὲ ἀειπνοΐα εἴτ' ἀθανασία τῆς ψυχῆς νίζει τὸ ἀθάνατον καὶ ποιοῦν [3]) τοῦ θεοῦ πνεῦ- Αὕτη δὲ ἡ ψυχὴ μοδῆς οὖσα καὶ τὸ σῶμα ερνῶσα εἰκονίζει τὸν κατ' οὐσίαν θεόν, τὸν ὶ τὸ πᾶν κυβερνῶντα διεξάγοντα κατὰ τὸ rῷ δοκοῦν. Βούλεται δὲ μιουργὸς καὶ καθ' ὁμοίν αὐτοῦ εἶναι τὸ δηργούμενον. Ἔστι δὲ τὸ κατ' εἰκόνα ἐκ τῆς τοῦ ιουργοῦντος θελήσεως· δὲ καθ' ὁμοίωσιν ἐκ τῆς δημιουργηθέντος σπουτε καὶ ἀρετῆς. Προσρεύει δὲ τοῦτο τὸ ζῶον ρωπον· μονονουχὶ διὰ προσηγορίας διδάσκων, ὸν μὴ τὰ κάτω φρο-

duxit et septimo quievit, sicut sacra oracula dicunt — corpore illo quatuor elementis constante ex materia sumto et deinde mente, ratione atque immortalitate per inspirationem ei indita. Et hae revera sunt tres illae animae humanae partes, quamvis alii aliter illud explicarint. Hac etiam ratione hoc animal secundum imaginem Dei factum est et factum esse perhibetur, utpote anima sua divinam trinitatem repraesentans. Nam mens quidem mentem et patrem repraesentat; ratio autem filium Dei et verbum; quod autem semper respirat seu quod immortalis est anima, immortalem illum et vivificantem Dei spiritum. Haec autem anima quae unius formae est et corpus gubernat unum illum in essentia Deum repraesentat, qui totum hoc universum ex arbitrio suo gubernat et regit. Vult autem opifex ille opus suum etiam simile sibi esse. Et factum quidem illud est secundum imaginem ejus juxta ipsam opificis voluntatem; ut autem ei assimiletur, ex ipsius opificii studio et virtute dependet. Ceterum appellavit hoc animal ἄνθρωπον, ipso nomine docens, illum non quae in his inferioribus sunt curare, sed ad superna respicere,

---

1) Genes. II. 2. — 2) Cfr. de his Baumgarten-Crusius l. l. 167. — [In sequentibus fortasse scripserat auctor διορίσαιντο. W.]
3) Autogr. ζωοποιῶν.

νεῖν, ἀλλὰ τὰ ἄνω ἀθρεῖν καὶ ἄνω τὸν ὦπα αἴρειν, εἴτ' οὖν τὸ τῆς ψυχῆς διορατικόν.

Ἐπεὶ δὲ ἐχρῆν καὶ τὸν ἄνθρωπον θεάσασθαι τὸν θεὸν δημιουργοῦντα, ἵνα κἀκεῖνος γνῷ τὸν δημιουργόν· δημιουργεῖ ἔμπροσθεν αὐτοῦ τὸν παράδεισον, χωρεῖον εὔκρατον, σύμμετρον ἐν πᾶσι [1]), παντὸς ἀνιαροῦ ἀνώτερον, πάσης τερπνότητος πλῆρες, φυτῶν θείων καὶ θαυμασίων πεπληρωμένον, διττὴν τὴν ἀπόλαυσιν παρεχόντων τῷ χρήζοντι. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τὴν τῶν καρπῶν ἐδωδὴν τῷ ἀνθρώπῳ τὰ φυτὰ προσέφερεν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν ἕκαστον τούτων ἐδίδασκεν, ὥσπερ τι βιβλίον θεόγραφον.

Ἐν τοιούτῳ παραδείσῳ τίθησιν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὑποτάσσων αὐτῷ πάντα τὰ ἄλογα ζῶα, τετράποδά τε καὶ πετεινὰ, νηκτὰ καὶ ἑρπετὰ, ἃ ἔφθη προεξαγαγοῦσα ἡ γῆ καὶ τὰ ὕδατα τῷ τοῦ δημιουργοῦ κελεύσματι. Τεκμήριον δὲ τῆς τῶν ἀλόγων ὑποταγῆς πρὸς τὸν λογικὸν ἄνθρωπον τὸ τὸν δημιουργὸν πάντα ταῦτα προσαγαγεῖν πρὸς ἐκεῖνον ἐπ' ἐπιθέσει τῶν προσφόρων προσηγοριῶν. Καὶ πᾶν ὅ,τι ἐκεῖνος ἑκάστῳ [2])

et vultum seu animae potius oculos sursum tollere.

Quandoquidem autem etiam hominem oportebat Deum opificem suum contemplari, ut et ipse nosset opificem suum; in conspectu ejus hortum condidit, locum temperatum et per omnia symmetricum, ab omni eo quod cruciare animum possit immunem, omni delectatione plenum, divinis et admirabilibus plantis repletum, geminam utilitatem suppeditantibus ei qui uteretur. Non solum enim fructuum esum homini plantae illae praebebant; sed rerum etiam cognitionem unaquaeque harum ei tradebat, libri alicujus instar divinitus scripti.

In hoc horto collocat Deus hominem, subjiciens ei omnia bruta animalia, quadrupeda et volucria, natantia et reptilia, quae antea tum terra tum aqua creatoris jussu produxerant. Signum autem obedientiae illius brutorum erga hominem ratione praeditum hoc est, quod creator omnia illa ad ipsum adduxerit, ut nomina congruentia eis imponeret. Et omne nomen, quod ipse

1) Videtur in autogr. scriptum esse ἐμπᾶσι, in edit. ἐνπᾶσι. — 2) Non veritus sum, textum et autogr. et edit. emendare. Legitur enim illic ἕκαστον, quod per calami celeritatem auctori excidisse videtur ob acc. neutr. juxta se posita. Paullo post recte verbo ἐπιτίθεσθαι usus est.

ἐπέθετο, τοῦτο αὐτῷ ὄνομα ἕως τῆς σήμερον.

Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἐκείνων εὑρέθη ὅμοιον τῷ Ἀδάμῳ — τοῦτο γὰρ ἴδιον ὄνομα ἐπέθετο τῷ πρωτοπλάστῳ ὁ πλάστης καὶ θεός, διδάσκων αὐτὸν ἀδάμαστον εἶναι καὶ ἀήττητον τοῖς ἀντικειμένοις, εἴγε βούλοιτο — ἵν' ᾖ τούτῳ σύνηθές τε καὶ σύντροφον, κατοικτείρας αὐτὸν τῆς μονότητος ὁ δημιουργός, μᾶλλον δὲ προειδὼς τὴν ἐκείνου ἔκπτωσιν καὶ προορίσας τὸν τρόπον τῆς τούτου διαδοχῆς καὶ αὐξήσεως, ἵνα μὴ τῇ τοῦ θανάτου καταδίκῃ ἐξολοθρευθῇ τὸ τοιοῦτον ἐξαίρετον ζῶον· πλάττει ὅμοιον αὐτῷ κατὰ τὴν οὐσίαν τὴν γυναῖκα, διαφέρουσαν μόνον κατὰ τὸ γένος. Ὁ μὲν γὰρ ἄῤῥην, ἡ δὲ θῆλυς.

Πλάττει δὲ οὕτως. Ἔκστασιν ἐντίθησι τῷ Ἀδάμῳ καὶ βαθὺν ὕπνον — ἴσως ἵνα μὴ περιεργάζηται τοιαύτην δημιουργίαν θεοῦ — ἐν ᾗ ἐκστάσει, λαβὼν μίαν τῶν ἐκείνου πλευρῶν, ἵν' ἀσμένως ταύτῃ προσφέρηται, ἐκ τοῦ ἰδίου σώματος οὔσῃ, κτίζει τὴν γυναῖκα, ἐπιθεὶς αὐτῇ ὄνομα Εὔα. Καὶ τοῦτο πάνυ προγνωστικῶς. Προειδὼς γὰρ τὴν αὐτὴν ἐσομένην τῷ Ἀδάμῳ καὶ χαρᾶς καὶ λύπης αἰτίαν οὕτως ὠνόμασεν. Ἔστι γὰρ τὸ μὲν εὖ ἐπίῤῥημα ἡδονῆς, τὸ δὲ ἆ ἐπίῤῥημα σχετλιασμοῦ καὶ λύπης·

unicuique imposuit, hoc est hucusque.

Quum autem nullum eorum simile reperiretur Adamo — hoc enim nomen proprium primo homini imposuit plastes ejus Deus, ut *ἀδάμαστον*, indomitum et insuperabilem hostibus suis fore doceret, modo ipse vellet — cujus consuetudine et convictu uteretur, solitudinem ejus miseratus creator, cumprimis autem lapsum ejus praevidens et praestituens modum, quo ipse propagaretur et cresceret, ne condemnatione mortis tam eximium animal exscinderetur; feminam format (rem) ei quoad substantiam similem et genere tantum dissimilem; ille enim mas, haec femina erat.

Format autem eam sic. Exstasin et profundum somnum Adamo immittit — sine dubio, ne creationem illam curiose scrutaretur — in qua exstasi, accepta una ejus costa, ut benevolentia eam complecteretur, quippe quae ex proprio ipsius corpore esset, creat mulierem, nomen Eva ei imponens, et hoc etiam prorsus praescienter. Quum enim praevideret, eandem illam Adamo et voluptatis et doloris caussam futuram, ita nominavit. Vocabulum enim *εὖ* adverbium voluptatis est, *ἆ* autem adverbium miseriae et doloris:

Ἀ δειλὲ ξείνων, ἦ μοι μάλα θυμὸν ὄρινας.[1])

Ah pessime hospitum, certe valde mihi animum perturbasti.

Ἐγένετο δ' αὕτη τῷ Ἀδάμῳ χαρᾶς μὲν αἰτία πρώτως ταύτην ἑωρακότι καὶ λίαν ἡσθέντι, ὡς τὰ ἑξῆς ῥήματα δηλοῖ· [2]) Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή (ἄλλοι δὲ ἀνδρὶς ἡρμήνευσαν), ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐλήφθη· καὶ· Ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.[3])

Caussa autem voluptatis illa ei fuit, quando primum eam conspexit et valde laetatus est, sicut verba sequentia declarant: *Hoc jam est os de ossibus meis, et caro de carne mea. Haec vocabitur femina* (alii *vira* interpretati sunt), *quia e viro sumta est.* Item: *Propterea relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit proprie uxori et erunt duo illi in carnem unam.*

Λύπης δὲ, ἡνίκα ὄργανον καὶ ἐρεθισμὸς αὐτῷ ὑπῆρξε τοῦ παραβῆναι τὸν τοῦ θεοῦ νόμον. Ὅπερ αὐτή τε πρότερον ἔπαθεν ὡς ἁπαλωτέρα καὶ τὸν ἄνδρα ἔπεισεν ὡς πειθανωτέρα.

Doloris autem quasi instrumentum et irritamentum ad transgrediendam Dei legem, quod quum ipsa ut imbecillior prius admisisset, etiam viro eo facilius persuasit, quod majori facultate persuadendi praedita erat.

Ὁ δὲ τῆς παραβάσεως τρόπος οὕτω γέγονε. Μεταξὺ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν ἦν καὶ τὸ φυτὸν τῆς γνώσεως τῶν γηΐνων πραγμάτων, ὃ ὁ θεὸς ἐφύτευσε ἅμα τοῖς ἄλλοις φυτοῖς, καλέσας αὐτὸ φυτὸν τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, ἐμφαίνων διὰ τῆς προσηγορίας ταύτης, τὰ γήϊνα πράγματα καθ' αὐτὰ μὲν ἀδιάφορα

Ceterum transgressio hoc modo facta est. Inter alias paradisi plantas una planta erat cognitionis rerum terrenarum; quam deus una cum plantis ceteris plantaverat, et plantam illam cognitionis boni et mali appellarat, hac appellatione significans, res terrenas per se quidem indifferentes esse, pro voluntate autem eorum, qui illis utuntur, posse eas

---

1) Hom. Odyss. ξ. 361. — 2) Genes. II. 23. — 3) Ephes. V. 31. Nota in hoc loco lectionum diversitatem satis magnam.

εἶναι. κατὰ τὴν προαίρεσιν δὲ τῶν τούτοις χρωμένων δύνασθαι καὶ εἰς καλὸν καὶ εἰς τοὐναντίον ἀποβαίνειν.

non in bonum tantum, sed in contrarium etiam verti.

Πάντων οὖν τῶν ἄλλων φυτῶν τὴν ἀπόλαυσιν ὁ δημιουργὸς συγχωρήσας τοῖς πρωτοπλάστοις μόνου τούτου κελεύει τούτους ἀπέχεσθαι, ἢ θάνατον αὐτοῖς τὴν τιμωρίαν ἔσεσθαι. Πράττει δὲ τοῦτο ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς, ὅτι κύριος αὐτῶν ἐστιν, ᾧ παντὶ τρόπῳ πειστέον, ἅμα δὲ καὶ τῷ αὐτεξουσίῳ ὕλην παρέχων — μὴ οὔσης γὰρ ἐντολῆς οὐκ ἂν τοῦτο γνωσθείη — τὸ δὲ μεῖζον, ὅτι οὐ πρότερον αὐτοὺς τὴν τῶν γηΐνων γνῶσιν μαθεῖν ἠβούλετο, πρὶν ἂν ὕλην ἀγαθῶν ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσωσιν ἐκ τῶν ἄλλων φυτῶν, τῶν θείων καὶ πνευματικῶν, ἵν' ἡ γνῶσις τῶν γηΐνων ἐν παρέργῳ εἴη αὐτοῖς.

Creator igitur plantis aliis omnibus hominibus primum formatis ad fruendum concessis, tantum ab hac eos abstinere jussit; alioqui poenam eis mortem futuram esse. Facit autem hoc ideo, ut in mentem eis revocaret, se Dominum eorum esse, cui omnibus modis obtemperandum esset; simul etiam libertati arbitrii exercendae materiam suppeditans — nisi enim praeceptum aliquod exstet, neque illa utique cognoscatur — et quod amplius est, quia rerum terrenarum cognitionem eos ante sibi parare nolebat, quam rerum bonarum copiam sibi ex ceteris et divinis ac spiritualibus plantis coacervassent, ut rerum terrenarum cognitionem obiter tractarent.

Ἀλλ' ὁ ἀποστάτης τοῦ θεοῦ καὶ ἀρχηγὸς πάσης κακίας, ὁ καὶ διάβολος κληθεὶς διὰ τὸ διαβαλεῖν τὸν θεὸν πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους, φθονῶν αὐτοῖς τῆς [1]) εὐδαιμονίας, καὶ βουλόμενος ταύτης τούτους στερῆσαι, πρόσεισιν ἀπατηλῶς τῇ γυναικὶ ὡς ἁπαλωτέρᾳ ἅμα καὶ πειθανωτέρᾳ, ὀργάνῳ τῷ ὄφει χρησάμενος, καί φησιν, ου δι' ἄλ-

Verum enim vero ille deo apostata [2]) et princeps omnis malitiae, qui etiam diabolus vocatus est, propterea quod deum ad primos parentes calumniatus fuit, quum felicitatem illis invideret, eaque illos privare cuperet, subdole ad mulierem utpote imbecilliorem et cui facilius subrepi posset, accedit, serpente pro instrumento usus, et dixit, nulla alia de caussa

1) Recte ita edit., negligenter ipse auctor scripsit τοῖς, inductus dativo antegresso. — 2) Edit. apostolu.

λην τιν' αἰτίαν τὸν Θεὸν ἀπαγορεῦσαι τούτοις τὴν τοῦ γνωστικοῦ ξύλου ἐδωδὴν, ἢ διότι μετὰ τὴν ἐκείνου μετάληψιν μέλλουσιν ἔσεσθαι θεοὶ ὅμοιοι αὐτῷ, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν.

Πεισθεῖσα δὲ ἡ γυνὴ τῷ πονηρῷ συκοφαντοῦντι τὸν Θεὸν ἔφαγε τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ· πείσασα καὶ τὸν ἄνδρα αὐτὸ[1]) τοῦτο ποιῆσαι. Ὁ δὲ Θεὸς δικαίως τούτοις τῷ θανάτῳ καταδικάζει. Οὐδὲ γὰρ χρήσιμον ἦν, οἶμαι, ἀθανάτους αὐτοὺς τοῦ λοιποῦ μένειν, ἀκαίρως τὴν περιέργειαν μαθόντας καὶ ἀλόγως ταύτῃ ἀρξαμένους εὐθὺς χρῆσθαι. Δῆλον δὲ, τῷ μετ' ὀλίγον ἄρξασθαι σὺν οὐδενὶ λόγῳ καὶ τὰ μετὰ τὴν ὀσφὺν ἀλλήλων διερευνᾶν καὶ πολυπραγμονεῖν. Ἦσαν γὰρ, φησιν, [2]) ὅ τε Ἄδαμος καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ γυμνοὶ καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο· εἶτα μετὰ τὴν βρῶσιν ἔγνωσάν, φησιν, [3]) ὅτι γυμνοί εἰσι, καὶ λαβόντες φύλλα συκῆς ἔῤῥαψαν ἑαυτοῖς περιζώματα.

Ἐκβάλλει τοίνυν αὐτοὺς ὁ δικαιοκρίτης Θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου, ὡς παραβάτας τῆς αὐτοῦ ἐντολῆς, ὡς πιστεύσαντας μᾶλλον τῷ συκοφάντῃ διαβόλῳ ἰσοθεῖαν αὐτοῖς ἀπατηλῶς ὑπισχνουμένῳ ἢ τῷ δημιουργῷ

Deum eis esu ligni scientiae interdixisse, quam quod eo gustato Deo similes futuri essent, scientes bonum et malum.

Mulier autem fidem improbo illi Deum calumnianti habens fructu vetito comedit, etiam marito inducto, ut idem illud faceret. Jure itaque Deus eos morte damnavit; neque enim conveniebat, ut arbitror, immortales eos in posterum manere, quum curiositatem illam intempestive didicissent, et illa a principio statim absurde usi essent. Idque ex eo manifestum est, quod paullo post inconvenienter ea, quae infra abdomen sunt, mutuo contemplari et curiose inspicere coeperunt. Erant enim, inquit, et Adamus et ejus uxor nudi et non erubescebant. Deinde post esum cognoverunt se nudos esse, et acceptis foliis ficus subligacula sibi consuerunt.

Quapropter ejecit eos Deus, justus judex, ex paradiso, utpote transgressores praecepti sui, quique magis credidissent calumniatori diabolo, qui falso eis paritatem cum Deo promittebat, quam auctori suo multa bona eis

1) Edit. ταυτὸ, autogr. nec accentum habet nec coronidem. — 2) Genes. II. 25. — 3) III. 7; paullo aliter LXX.

' ἀγαθὰ τούτοις δωρη-
ἵνῳ καὶ θάνατον ἀπει-
'ντι, εἰ μὴ τὴν ἐντο-
φυλάξειαν.

largito et mortem intermi-
nato, nisi praeceptum illud
observassent.

ἐπαρασάμενος αὐτοῖς
προσηκούσας ἀρὰς, τῷ
ὄφει — καίπερ αἱ
ους τῶν κατὰ τοῦ ὄφε-
ἱρῶν ἀναφέρονται ἐπὶ
νοητὸν ὄφιν τὸν ἀπο-
ην καὶ ἀρχέκακον —
ε ἐπὶ τῆς κοιλίας ἕρ-
καὶ τὴν τῆς γῆς ἐδω-
καὶ τελευταῖον τὸ συν-
ῆναί οἱ τὴν κεφαλὴν
τοῦ σπέρματος τῆς γυ-
ἰς, ἥτις κεφαλὴ τοῦ
ις ἐστιν αὐτὸς ὁ διά-
, τὸ [1]) κεφάλαιον εἴτ'
ἀρχὴ χρηματίσας τῆς
ὕτης πανουργίας. Τῇ
υναικὶ τὸν ἐν λύπαις
ὠδῖσι τοκετόν. Τῷ
ὶ δὲ τὸ ἐν ἱδρῶτι τοῦ
ώπου ἤγουν ἐν πόνῳ
ῷ καὶ μόχθῳ πορί-
ι πάντα τὰ πρὸς τὸ
ἀναγκαῖα, ἐστ' ἂν αὐ-
πιστρέψαι εἰς γῆν, ἐξ
ήφθη.

Maledictiones etiam quae
conveniebant incussit, ser-
penti quidem — quanquam
pleraeque maledictiones ser-
pentis ad spiritualem illum
serpentem, apostatam et
omnis mali principem refe-
runtur — ut ventre reptaret
et terram comederet, et de-
nique ut caput ei a semine
mulieris contereretur, quod
caput serpentis ipse diabo-
lus est, caput seu princi-
pium omnis perversitatis ex-
sistens. Mulieri autem, ut
cum dolore et cruciatu pa-
reret. Viro denique, ut cum
sudore vultus sui seu labore
et fatigatione multa sibi cun-
cta pararet, quae ad vitam
necessaria sunt, donec ipse
reverteretur in terram, ex
qua sumtus erat.

ιὴν καταδικάσας αὐ-
θανάτῳ οὐκ ἄνευ
τῆς τινος ἐλπίδος τοῦ-
ποίηκεν ὁ φιλάνθρω-
δημιουργὸς, ἵνα μὴ
αντελῆ ἀπόγνωσιν ἔλ-
οἱ τάλανες. Ἐν γὰρ
γειν [2]) πρὸς τὸν ὄφιν,
ιν θεῖναι ἀνὰ μέσον

Etsi autem benignissimus
creator eos morte damnavit;
non tamen sine omni spe
meliorum id fecit; ne miseri
illi prorsus desperarent.
Nam quum serpenti diceret,
se inimicitiam positurum in-
ter ipsum et semen mulieris,
et semen mulieris contritu-

Hunc neutr. gen. artic. requirit ipsum quod sequitur substant.
t autogr. habent ὁ. — 2) Genes. III. 15; brevissime locus
s est.

αὐτοῦ καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος τῆς γυναικὸς καὶ ὅτι τὸ τῆς γυναικὸς σπέρμα συντρίψει τὴν τοῦ ὄφεως κεφαλὴν, μεγίστας ἐλπίδας ὑπέτεινε τοῖς καταδίκοις, ὅτι ἀνακληθήσονταί ποτε τῆς πικρᾶς ἐξορίας καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν ἐπανελεύσονται. Ὃ δὴ καὶ γέγονε διὰ τοῦ εὐλογημένου σπέρματος τῆς γυναικὸς, τῆς ἀεὶ παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας.

rum caput serpentis; optimam spem damnatis fecit, fore ut aliquando acerbo illo exilio liberarentur et in antiquum statum restituerentur; idque etiam ita per benedictum illud semen mulieris, semper virginis et deiparae Mariae factum est.

Κεφ. γ'.

..τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ..ᾶς οἰκονομίας.

..ραβάντες τοίνυν οἱ ..όπλαστοι τὴν θείαν ..ὴν καὶ ὑπὸ κατάραν θάνατον γενόμενοι, ..ἐντες [1]) τε τοῦ παρα..υ καὶ πάντα τὰ θεῖα ..νευματικὰ δῶρα ἀπο..τες [2]) ἔμειναν τούτων ..ι, μηδενὸς τούτοις ἐναφθέντος πλὴν τοῦ φυ..φωτὸς, ὃ δὴ καὶ ἔμ..ν νόμον καλεῖν εἰώ..ν.

..α καὶ οἱ πλείους τῶν ..είνων φύντων εἰς πο..ρονα κατάστασιν ἐξώ..ν, πᾶν εἶδος ἐργαζό.., καὶ, τὸ δὴ χείριστον, ..ντες τὴν μόνῳ θεῷ ..ήκουσαν λατρείαν, ἀπέ..ν ταύτην [3]) τῇ κτίσει, ..ύοντες ταύτῃ παρὰ ..τίσαντα.

..λλάκις δ' ἠθέλησεν ὁ ..κτίρμων θεὸς σωφρο-

Caput III.

De incarnatione filii Dei.

Quum igitur primi nostri parentes praeceptum divinum transgressi et maledictioni ac morti obnoxii facti essent, ejectique e paradiso et omnibus divinis ac spiritualibus donis spoliati, manserunt his orbati, nullo illis nisi naturali lumine relicto, quam legem innatam appellare consuevimus.

Sed postea et maxima quidem pars eorum, qui ex ipsis prognati sunt, in multo deteriorem statum inciderunt, omnis generis sceleribus patratis, et, quod omnium pessimum est, cultu soli Deo debito ab eo ad creaturas translato, quum creatore praeterito illis servirent.

Saepe quidem Deus penitus misericors ad meliorem

[Rectius videtur ἐξωσθέντες scribendum. W.] — 2) Ita et ..uidem in autogr. scriptum videtur esse. Edit. habet ἀπολ. — ..us. pro dat. ipse induxi contra autogr. et edit. Demonstr. τῇ ..addito vix locum invenias. Nulla enim antegreditur τῆς κτίσεως, ..igitis possit monstrari, mentio. Saepe vero ipse auctor propter ..li maturitatem ita falsus est. Hic eum induxerunt dativi, qui ..ur. Neque interpres potuit demonstr. reddere.

νίσαι τὸν ταλαίπωρον ἄνθρωπον παντὶ τῷ τρόπῳ, προφήταις εἰς τοῦτο χρησάμενος, διδασκάλοις, σημείοις ἀπ' οὐρανοῦ, σημείοις ἀπὸ γῆς, σημείοις ἀπὸ θαλάσσης, κατακλυσμοῖς, ἐμπρησμοῖς, λοιμοῖς, λιμοῖς, σεισμοῖς, καταποντισμοῖς καὶ ἄλλοις παραπλησίοις· ἀλλ' ἡ ἀνθρωπίνη φύσις οὕτως ἀνιάτως καὶ ἐλεεινῶς διέκειτο, ὥστ' οὐκ ἦν αὐτῇ ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε καταδέσμους.

mentem revocare m hominem omnibus mo luit, prophetis, doct signis coelo et terra mari datis, inundat item, incendiis, fame, terrae motibus et ho submersionibus aliis milibus ad eam rem sed natura humana t sanabiliter et miserabi habebat, ut nec ole fundere, nec colliga nera ejus liceret.

Δίδωσι δὲ καὶ νόμον, τούτῳ [1]) μὲν βουλόμενος ἐκκλησίαν ἑαυτῷ συναγαγεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα μὴ πᾶσα αὕτη ἔρημος ᾖ τῆς τοῦ [2]) θεοῦ γνώσεως, τῶν λοιπῶν ἁπάντων ἀνθρώπων τῇ εἰδωλολατρείᾳ προσκειμένων. Ἣν ἐκκλησίαν ἔδει τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις, ὥσπερ βασιλικοῖς παρασήμοις, διακρίνεσθαι τῶν πολυθέων ἐθνῶν. Καὶ ὅτι, ἐπειδὴ προώρισε σαρκωθῆναι τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν καὶ ἐνανθρωπῆσαι δι' ἡμᾶς, ἐχρῆν προπαρασκευασθῆναι γενεάν τινα θεοσεβῆ, ἐξ ἧς αὐτὸς γεννηθεὶς σώσει τοὺς ἀσεβεῖς.

Dedit autem etiam ecclesiam sibi collig terra cupiens, ne t notitiae Dei expers hominibus ceteris o idololatriae addictis, ecclesiam legibus Dei quam regalibus quib insigniis, a gentibus rium Deorum cult discerni oportebat. I praedestinaret, ut filiu unigenitus in carnem et propter nos homo oportebat utique na aliquam piam praepar qua ipse natus impio salvaret.

Ἔτι ἐπειδὴ γεννηθεὶς ἔμελλε πολλὰ καὶ μεγάλα μυστήρια τοῖς ἀνθρώποις ἀναγγεῖλαι, ἔδει ταῦτα προ-

Deinde quia ipse ja tus multa et magna my hominibus adnunci erat : praenunciari

1) Recedere ausus sum ab autogr. et ab edit., quae haben *το μὲν*, id quod tolerabile fortasse esset, si *τοῦτο δὲ* sequ Neque quae deinceps disputantur, argumenta sunt, quibus *leg* tanquam necessaria monstraretur, sed potius, quibus *eccles legem congregatae* necessitas significaretur. Ablat. igitur i opus est. — 2) Duplicatus in autogr. est articulus, quod testi est, quam negligenter scripserit auctor.

θῆναί τινι γενεᾷ καὶ τευθῆναι, ἵν' ἐκ τῆς ιύξεως τὸ εὐπαρά- σχοίη παρόντα, ἄλ- σπαράδεκτον δοκοῦν- τε τὸ ὑπὲρ φύσιν καὶ διὰ τὸ μὴ ὑπο- ' ἀνθρωπίνῳ λόγῳ.

ταύτας οὖν τὰς αἰ- υνάγει ἑαυτῷ ἐκκλη ιαὶ νόμον ταύτῃ δί-), συνιστάμενον ἔκ διηγήσεως καὶ ἀγ τοῦ αὐτοῦ θελήμα- τε τοῦ νομοθετικοῦ εβαιωτικοῦ· δι' ὧν μὲν νομοθετεῖ προσ- ', ἀπαγορεύων, ἐπι- '· ποι δὲ βεβαιοῖ τὰς λίας καὶ ἀπειλάς· ακοὴν ἄκραν ἐπαι- ὴν δὲ παρακοὴν καὶ οοῖς γοῦν καταδικά- τελευταῖον τοὺς μὴ ντας πᾶσι τοῖς ἐγγε- ένοις τῷ βιβλίῳ ἐκεί- πικαταράτους κα-

' ὁ νόμος μόνοις τοῖς αρτάνουσι ζωὴν ἐπ- όμενος βαρύς τις ἐδό- ἥκιστα σῶσαι τὸν πον δυνάμενος. Ἀλλὰ θεὸς ἀγαθὸς καὶ δί- ὢν βαρέα καὶ ὑπὲρ ν ἐπιτάττει; Οὔ φη- ' αὐτὰ βαρέα εἶναι αττόμενα, ἀλλὰ κατὰ θρωπίνην ἀσθένειαν

praedici nationi alicui decebat, ut ex illa praedictione, quum advenissent, fidem invenirent, quae alias incredibilia, tum propterea quod supra naturam sint, tum quod sub humanum captum non cadant, videri potuissent.

His igitur de caussis Deus ecclesiam sibi congregat et legem ei tradit, quae quidem partim explicatione et adnunciatione voluntatis ejus, partim praeceptis et asseverationibus constat, per quas alibi legem ponit, nunc praecipiens, nunc vetans, nunc permittens aliquid, alibi vero promissiones et comminationes suas confirmat, exquisitam praeterea obedientiam efflagitans, inobedientiam vero etiam in parvis condemnans, denique omnes, qui non manent in omnibus, quae scripta sunt in libro illo, exsecrationi obnoxios declarat.

Unde lex illa, quum solis non peccantibus vitam promittat, gravis videbatur et ad hominem servandum maxime impotens. At quomodo Deus, qui bonus et justus est, gravia et quae supra vires sunt praecipit? Non dico, per se gravia esse quae praecipiuntur, sed propter humanam imbecillita-

---

Placuit comma poni, quia participia, quae sequuntur, ad legem . In autogr. plene est intercisum, sequente litera majuscula; media est intercisio, neutrum nostris rationibus aptum. — autogr. et in edit. vocula est *περισπωμένη*, quae esset in- Delevi accentum, quum sit pro indefinito: *modo* — *modo*, sane inauditum.

ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ῥαθυμίαν καὶ κατὰ τὸ πρὸς μὲν τὰ κακὰ ἐπιῤῥεπὲς καὶ εὐόλισθον. πρὸς δὲ τἀγαθὰ δυσανάγωγον. Καὶ ἵνα δείξῃ, οἵους [1]) εἶναι δεῖ τοὺς τοῦ θεοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἵνα τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος παραγινομένης γνωσθήσεται τὸ διάφορον τὸ μεταξὺ νόμου καὶ χάριτος.

Οὐκ ἴσχυσε τοίνυν ὁ νόμος τὴν ἡμετέραν φύσιν τῆς κατάρας ἐλευθερῶσαι, ἐδεῖτο δὲ μείζονος φαρμάκου, οὗ δὴ καὶ τυγχάνει τῇ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίᾳ. Αὐτὸς γὰρ ὁ μονογενὴς [2]) υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ὁμοούσιος, συνάναρχός τε τούτοις καὶ συναΐδιος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος — κατ' οὐδὲν γὰρ ἄλλο κεκοινώνηκε τῆς σαρκώσεως τῷ υἱῷ ὅ τε πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, εἰ μὴ κατὰ τὸ εὐδοκεῖν καὶ συνεργεῖν ἐν ταῖς θεοσημείαις — κάτεισι βοηθήσων τῷ τρισαθλίῳ τῶν ἀνθρώπων γένει [3]). Κατάβασιν δὲ θεοῦ λέγοντες οὐ μετάβασιν τοπικὴν κηρύττομεν, ἀλλὰ συγκατάβασιν θεϊκὴν ὁμολογοῦμεν. Πόθεν γὰρ καὶ ποῦ

tem, seu, ut rectius dicam, ignaviam et ad mala proclivitatem ac propensionem, ad bona autem ineptitudinem. Tum (eam dedit), ut ostenderet, quales esse oporteat Dei cultores, et praeterea, ut evangelii gratia adventante discrimen legis et gratiae intelligeretur.

Non poterat itaque lex naturam nostram ab exsecratione liberare; sed majori remedio opus erat, quod etiam divina benignitate adepta est. Ipse enim unigenitus filius et verbum Dei, patri et spiritui sancto consubstantialis, et principio aeque ut illi carens et coaeternum illis, per quod omnia facta sunt, tum visibilia tum invisibilia, voluntate patris et cooperatione spiritus sancti — nulla enim in re pater et spiritus sanctus filio quidquam in incarnatione communicavit praeter voluntatem et cooperationem in miraculis — descendit (de coelis), ut miserrimo generi humano opitularetur. Descensum autem Dei dicentes non transitum de loco in locum docemus, sed divinam condescensionem confitemur. Un-

---

1) In autogr. aperte οἷος, de quo dicere nihil attinet. Sed ante part. καὶ haud inepte, opinor, plenam posui intercisionem. Regreditur auctor ad sententiam paullisper interruptam. — 2) Edit. et autogr. μονογεννής. Alias rectius. — 3) Nolui, quae sunt usque ad sectionis finem, tenere parenthesi. Recto enim ordine cuncta progrediuntur.

ἰαίη ὁ ἀπερίγραπτος
εοῦ λόγος, ὁ τὰ πάντα
ὂν καὶ ὑπὲρ τὰ πάν-
;
ἰ δὲ οὐχ οἷόν τε ἦν
γυμνὸν Θεὸν θεάσα-
φύσιν ἀόρατον καὶ
αἰσθήσεως ἀνωτέραν,
τε καὶ τοῦ ἀνθρω-
φυράματος οὕτω σα-
ἕντος καὶ παλαιωθέν-
ς μὴ δύνασθαι ἄλλως
ινισθῆναι εἰ μὴ Θεοῦ
ελάσει καὶ ἑνώσει —
πόρει ὁ Θεὸς ἄλλων
ν τοῦ σῶσαι ἡμᾶς,
ὗτος αὐτῷ ἄριστος
— σαρκοῦται ἐκ πνεύ-
ἁγίου καὶ Μαρίας
ὶ παρθένου καὶ Θεο-

de enim et quo transeat incircumscriptum illud Dei verbum, quod omnia implet et super omnia est?

Quia autem fieri non poterat, ut nudum Deum videremus, naturam invisibilem et omni sensu sublimiorem tum alias, tum quia ita humana illa massa corrupta et inveterata facta erat, ut aliter nisi Dei adventu et conjunctione renovari non posset — non Deus quidem de aliis modis nos servandi incertus haerebat; sed hic ei optimus visus est — ex spiritu sancto et semper virgine et deipara Maria incarnatur.

ιкοῦται δὲ οὐκ εἰς
μεταβάλλων τὴν αὐ-
ότητα — ἄπαγε τῆς
ημίας —· ἀναλλοίω-
ὲρ αὕτη καὶ πάσης
ἀνεπίδεκτος· ἀλλὰ
τῆς ἡμετέρας φύσεως
ιαθρωμένης καθ' ὑπό-
ἑνοῦται. Οὐκ ἀν-
ν τινὶ ἁγίῳ ἑνωθεὶς
τὸν δυσσεβῆ [1]) Νε-
ν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λό-
ῦ Θεοῦ, ἀνυπόστατα
ν λαβὼν, τὰ τῆς πα-
καὶ ἀεὶ παρθένου
ς ὑπέστησεν ἑαυτῷ
, αὐτὸς τῇ σαρκὶ
ίσας ὑπόστασιν, μη-
συγχέων τὰς δύο
, ἀλλ' ἑκατέρας τὴν
α σῶαν φυλάξας.
ὲν γὰρ θεότης μετέ-

Incarnatur autem, non deitatem suam in carnem convertendo — absit haec blasphemia — quum ipsa inalterabilis sit neque ullius mutationis capax; sed carni naturae nostrae corruptae secundum hypostasin unitur. Non autem homini alicui sancto unitus, ut impius Nestorius vult, sed ipsum Dei verbum sanguinem sanctissimae et semper virginis Mariae assumens carnem sibi constituit et ipse carni hypostasin impertitus est, duobus naturis nequaquam confusis, sed utriusque proprietate integra servata.

Sane divinitas de praero-

---

[1]) Edit. et autogr. δυσεβῆ.

δωκε τῇ σαρκὶ τῶν ἑαυτῆς αὐχημάτων· ὅθεν καὶ αὕτη υἱὸς θεοῦ ὀνομάζεται καὶ ἔστι διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν τοῦ υἱοῦ ἕνωσιν καὶ θεὸς καὶ δημιουργὸς καὶ παντοδύναμος, καὶ τἄλλα, ὅσα ἡ θεότης ἔχει, ἔχει καὶ ἡ σὰρξ διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, ὡς εἴρηται, κατὰ τό·[1]) *Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν.* Αὐτὴ δὲ ἡ θεότης τὰ ταπεινὰ τῆς σαρκὸς ἀνεδέξατο μέχρι προσηγορίας διὰ τὴν πρὸς τὴν ταπεινὴν σάρκα κοινωνίαν. Κἀντεῦθεν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαί φαμεν καὶ τὸν θεὸν ὑβρισθῆναι ὑπὸ[2]) ἀσεβῶν. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὕρηται ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς. Οὗτος δ' ἐστὶν ὁ παρὰ τοῖς θεολόγοις λεγόμενος τρόπος ἀντιδόσεως.

Ὥσπερ οὖν ἐκ δύο φύσεων κηρύττομεν τὸν σωτῆρα, οὕτω καὶ δύο θελήματα, δύο τε ἐνεργίας τοῦτον ἔχειν ὁμολογοῦμεν. Πλὴν τοῦτο οἴδαμεν, ὅτι τὸ θέλημα τῆς ἀνθρωπότητος ὑπετάσσετο πάντοτε τῷ θελήματι τῆς θεότητος κατὰ τό[3]) *μὴ τὸ θέλημά μου γενέσθω, ἀλλὰ τὸ σόν.*

Ἑνωθεὶς οὖν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ὁ τοῦ θεοῦ μονογενὴς υἱὸς ἡνώθη ὅλῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ψυχῇ τε καὶ σώματι. Οὐ γὰρ τὴν ἄνουν καὶ ἄλογον καὶ θνητὴν ψυ-

gativis suis carni co cavit, unde et illa fil vocatur eademque hypostaticam cum fili nem et deus et cre omnipotens est, et omnia, quae deitas etiam caro habet, id dictum est, propter stasis unionem juxta *Omnia, quae habet mea sunt.* Ipsa aut tas, quae humilia i sunt, quoad appell propter communione carne humili recepit est, quod dominum crucifixum esse dici deum injuria ab im fectum, cujusmodi m in sacris scripturis in tur. Et hic est ille gis dictus mutuae c nicationis modus.

Ceterum quemad servatorem ex duabu ris constare praedi ita duas voluntates operationes eum habe fitemur. Interim vol humanitatis subjecta per esse novimus di voluntati juxta illud *mea sed tua volunta*

Postquam autem tus dei filius huma turae unitus fuit; toti copulatus est, et an corpori Neque enim num animam mentis

---

1) Jo. XVI. 15. — 2) [Editor ὑπό. In apographo Kimm baud scio an scribentis incuria. W.] — 3) Luc. XXII. 42.

ν ἔχει καὶ τἄλογα
ν κύριον ἀνειληφέ-
ιέν, καθάπερ ὁ ἀνο-
᾿Απολλινάριος ἐλή-
ι' ὅλον τὸν ἄνθρω-
τ' ἔστι σάρκα, κατὰ
Καὶ ὁ λόγος σὰρξ
ἤγουν σαρκὶ καθ'
ιν ἡνώθη·[2]) ψυχὴν,
·[3]) Νῦν ἡ ψυχή
τάρακται· καὶ·[4])
:ός ἐστιν ἡ ψυχή
θανάτου· καὶ·[5])
εἰς χεῖράς σου πα-
ι τὸ πνεῦμά μου.
ἐρ ἡ ψυχὴ ἀθάνα-
ι μᾶλλον ἐδεῖτο τῆς
Εἶτα καὶ τὸ σῶμα
ν ἀπολαύει τῆς θε-
ἵνα μετὰ τὴν ἀνά-
συνδιαιωνίζῃ τῇ
κῆνος αὐτῆς ὂν καὶ
μα.
οὐδὲ τὰ πάθη τὰ
ρώπου ἀπεσείσατο
' ἀνακαινίσαι βου-
θεός. ᾿Αναδέχεται
να, ἰθύνων αὐτὰ
αὐτῷ δοκοῦν, καὶ
ν τούτων, οὐ κυ-
ος ὑπ' αὐτῶν. Θέ-
ἐπείνησεν, ὅμοιον
ν, ὕπνωσε καὶ τὰ
ἅπερ ἠδύνατο μὴ
ἀλλ' ἔπαθεν ἑκὼν,
ων ταῦθ' ἑαυτῷ,
ται· καὶ τοὺς εἰς
στεύοντας, πάσχον-
ι τοιοῦτον[6]), ἔξω
ισχύνης καὶ ψόγου
ων. ᾿Αλλὰ δὴ καὶ
ι εἰς δέον ἐχρήσα-

tionis expertem et mortalem assumsisse dicimus, quam etiam bruta animantia habent, sicut amentissimus ille Apollinarius delirabat; sed totum hominem i. e. carnem, juxta illud: *Et verbum caro factum est*, seu carni secundum hypostasin unitum: animam, juxta illud: *Nunc turbata est anima mea*; item: *Tristis valde est anima mea usque ad mortem*; item: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Haec enim anima quum immortalis sit, magis ut sanaretur indigebat; deinde etiam corpus propter illam curationis particeps fit, ut post resurrectionem aeternum cum anima vivat, tabernaculum et hospitium ejus exsistens.

Sed nec passiones hominis abhorruit, qui eum renovare cupiebat Deus. Suscipit vero et has, dirigens eas prout ipsi videbatur et in potestate sua eas tenens, non autem subjectus illis. Ubi enim volebat, esuriit, nec aliter fatigatus est, dormivit et reliquae, quibus poterat quidem carere, sed quae sponte perpetiebatur tum quod subjecta illa sibi habebat, ut dictum est, tum ut eos, qui in ipsum credunt et tale aliquid patiuntur, omni rubore et vituperio immunes ostenderet. Sed et concupiscentia quantum

---

nn. I. 14. — 2) Male in edit. ἡ νωθη. Apertius in autogr, nte accentu, ut saepe. — 3) Joann. XII. 27. — 4) Marc. — 5) Luc. XXIII. 46. — 6) Ita autogr. Edit. τοιοῦτο.

το·[1]) *Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν.* Ἔτι καὶ θυμὸν εὐπρεπῶς προσήκατο, μάστιγι τοὺς θεοκαπήλους ἐξελαύνων τοῦ ναοῦ, ὃν οἶκον προσευχῆς ὄντα οἶκον ἐμπορίου[2]) ἐποίουν οἱ ἀσεβεῖς.

Τοιοῦτος οὖν ὑπάρξας ἡμέτερος σωτὴρ καὶ δεσπότης, τοῦτ' ἔστι, τέλειος θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ὡμίλησε τοῖς ἀνθρώποις ἀναγγέλλων αὐτοῖς τὴν μεγάλην βουλὴν τοῦ πατρὸς, ὅθεν καὶ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος προεκηρύχθη τε καὶ προσηγόρευται.

Εἶτα καὶ τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν ὑφίσταται — αὐτοῦ γὰρ τῷ μώλωπι ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν — τῆς θεότητος αὐτοῦ παντελῶς ἀπαθοῦς μενούσης.

Σταυροῦται δὲ καὶ ὑβρίζεται ὁ σωτὴρ ὑπό τε Ἰουδαίων καὶ Ῥωμαίων εἰτοῦν Λατίνων· τῶν ἡμεδαπῶν καὶ ὁμοφύλων μοι Ἑλλήνων μηδαμῶς κοινωνησάντων ἐκείνοις τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ ὕβρεως. Ἀλλὰ καὶ μετ' αἰδοῦς αὐτῷ προσέρχονται οἱ Ἕλληνες πρὸ τοῦ κοσμοσωτηρίου πάθους, οὐκ ἀμέσως, διὰ τῶν μαθητῶν δὲ, ὑπ' ἄκρας εὐλαβείας, ἣν εἶχον πρὸς ἐκεῖνον· βουλόμενοι θεάσασθαι τὸ ὡς ἀληθῶς θεοείκελον ἐκείνου

oportebat usus est: ***Concupiscendo concupivi hoc pascha vobiscum comedere.*** Praeterea ira convenienter affectus est, quum flagello rerum divinarum caupones e templo ejiceret, quae quum domus precationis esset, domum negotiationis impii illi faciebant.

Quum ergo talis esset servator et dominus noster, i. e. perfectus deus et perfectus homo, inter homines vixit, magnum illud patris consilium iis adnuncians, unde etiam angelus magni consilii olim praedicatus et appellatus est.

Deinde etiam mortem crucis pro nobis sustinuit — *Ipsius enim vibicibus nos omnes sanati sumus*[3]) — deitate ejus prorsus impassibili permanente.

Crucifigitur autem et contumelia afficitur servator tum a Judaeis tum a Romanis sive Latinis; conterraneis et popularibus meis Graecis minime cum illis in contumelia Christi facienda communicantibus. Quin reverenter ad eum Graeci ante passionem illam, qua mundus servatus est, accedunt, nec per se ipsos, sed prae summa erga ipsum observantia discipulis[4]) ad eam rem usi, quum faciem ejus vere divinam contueri vel-

---

1) Luc. XXII. 15. — 2) Autogr. ἐκορίου, quod bene correxit Hornejus. — 3) Jes. LIII. 5. — 4) [*Pararlis* addidit Editor. W.]

ϑωπον. Ὁ δὲ ἥδεται καὶ
δέχεται τὴν τῶν Ἑλλή-
πρὸς αὐτὸν ἔλευσιν,
φησιν εἰς δόξαν αὐτοῦ
την εἶναι, Νῦν, λέγων[1]),
ἀσϑη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνϑρώ-
, νῦν, ὅταν οἱ Ἕλληνες
ῦσί με, νῦν, ὅταν οἱ
ηνες μέλλουσιν ἀπο-
ϑαι τοὺς αὐτῶν ψευδω-
ους ϑεοὺς καί με ϑεὸν
σωτῆρά σφισιν αὐτοῖς
ράψασϑαι. Τῶν Ἑλλή-
οὖν προσερχομένων μοι
ἀσϑην ἐγὼ ὁ υἱὸς τοῦ
ρώπου καὶ ϑεὸς ἀνεφά-
δυνάμενος τοιαῦτα κα-
άσασϑαι. Ταῦτα δέ φη-
οὐχ ὡς δεόμενος τῆς
ἀνϑρώπων δόξης· ἀνεν-
γὰρ ταύτης αὐτοδόξα-
ῶν· ἀλλὰ φιλάνϑρω-
ῶν τὴν τῶν Ἑλλήνων
δὴ καὶ τῶν ἄλλων
ὂν πρὸς αὐτὸν ἐπιστρο-
δόξαν ἰδίαν καλεῖ.
ταυρωϑεὶς τοίνυν ὑφ'
εἴρηται καὶ πάντα τὰ
τέσσαρσιν εὐαγγελι-
ἐμπεριεχόμενα διὰ
ἡμῶν σωτηρίαν ὑπο-
, ϑνήσκει τὸ ἀνϑρώπι-
τῆς ὑπεραγίας αὐτοῦ
ῆς διαιρεϑείσης τῆς σω-
ου σαρκός, τῆς ϑεότητος
διαιρέτου μεινάσης καὶ
τελῶς ἀπαϑοῦς.
ιτα κάτεισι καὶ εἰς τὸν
ν κατὰ τό[2]) Οὐκ ἐγκα-
ίψεις τὴν ψυχήν μου εἰς
υ οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν
ἰδεῖν διαφϑοράν. Οὔτε
διαφϑορὰν ὑπέστη τὸ

lent. Ipse etiam laetatur et accessum illum Graecorum gratum habet, eumque ad gloriam suam pertinere ait: *Nunc*, inquiens, *filius hominis glorificatus est, nunc, quum Graeci me quaerunt, nunc, quum Graeci deos suos falso ita nominatos repudiaturi et me pro deo ac servatore suo recepturi sunt. Graecis itaque ad me venientibus glorificatus sum et me hominis filium etiam dei filium esse innotuit, quippe qui hoc efficere possim.* Haec autem dixit, non quasi gloria, quae ab hominibus venit, indigeat, neque enim illa eget, qui ex se ipso gloriam habet, sed pro suo erga homines amore Graecorum immo aliarum etiam gentium ad se conversionem suam ipsius gloriam appellat.

Crucifixus igitur ab iis, quos dixi, et omnia illa, quae quattuor evangelistae comprehenderunt, propter salutem nostram perpessus, moritur, quatenus homo erat; sanctissima ejus anima a salutari carne separata, deitate interim inseparabili et prorsus impassibili permanente.

Deinde etiam ad infernum descendit juxta illud: *Non derelinques animam meam in inferno, neque sines sanctum tuum videre corruptionem.* Nec enim sanctissimum

1) Joann. XIII. 31. — 2) Act. XI. 27.

κρῶν γενόμενος, ὡς μηκέτι ἀποθανούμενος, ἀλλὰ καὶ ζωοποιῶν οὓς βούλεται.

Τριήμερος [1] *δ' ἐκεῖθεν ἀνίσταται, εἰ καὶ ἐκ μέρους ἀλλὰ μὴ ἐξ ὁλοκλήρου τῶν ἡμερῶν ἀριθμουμένων· οὐδὲ γὰρ ἀναγκαῖον τοῦτο.*

Ἀνίσταται δὲ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς πάθη ἀποσεισάμενος [2] *— οὐδὲ πρότερον μὲν κυριευθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐθελοντὴς ὑπὲρ ἡμῶν ταῦτα προσήκατο, ὡς εἴρηται. Νῦν δὲ παντελῶς ταῦτα ἀπεβάλετο· εἰ δὲ βεβρωκέναι καὶ πεπωκέναι μετὰ τὴν ἀνάστασιν λέγεται, ἀλλ' οἰκονομικῶς τοῦτο πέπραχε καὶ οὐχ ὡς χρεῖαν ἔχων.*

Πρὸς δὲ καὶ τῷ κάλλει ὡραῖος ἐν δεδοξασμένῳ προσώπῳ, οἷος ὤφθη ἐπὶ τοῦ ὄρους μεταμορφούμενος· ὡς χαλεπῶς πιστεύεσθαι ὑπό τινων τῶν μαθητῶν, αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν χθὲς καὶ πρότριτα τεθνηκότα. Οὐ γὰρ ὁ Θωμᾶς μόνος ἐδίστασεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι. Ἰδόντες αὐτόν, φησι [3]*, προσεκύνησαν, οἱ δὲ ἐδίστασαν. Προσεκύνησαν μὲν εὐθέως οἱ θεασάμενοι τοῦτον ἐπὶ τοῦ ὄρους μεταμορφούμενον, ὥσπερ ἀναμνησθέντες τῆς δόξης τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀμηχάνου ἐκείνου κάλλους, οὗ θεαταὶ ἐγένοντο*

mortuis esset, nec moriturus amplius sed vivificans eos, quos vult.

Post triduum autem resurgit, quamvis dies illi secundum partes numerentur, non toti: neque enim id necesse est.

Et resurgit quidem, excussis omnibus carnis perpessionibus — nam ne antea quidem illis subditus erat, sed sua sponte eas nostra caussa suscepit, sicut dictum est, nunc autem eas prorsus abjecit; quodsi autem comedisse et bibisse post resurrectionem dicitur, certe hoc per dispensationem fecit, non quasi opus ei illis esset.

Praeterea etiam splendore glorificati vultus coruscans, qualis in monte illo conspectus fuit, quum transformaretur, ita ut aliqui discipulorum aegre crederent, ipsum esse eum, qui heri aut nudius tertius mortuus erat. Non enim Thomas tantum dubitavit, sed et alii. *Videntes eum*, inquit, *adorarunt; quidam autem dubitarunt.* Equidem adorarunt eum statim, qui ipsum in monte viderant transformatum, utpote memores gloriae vultus ejus et incredibilis pulchritudinis illius, cujus spectatores fuerant, et propterea praesentibus non

---

1) [Ita editor, in Kimmelii apographo *τριήμερες* inveni. W.] — 2) Parenthesin rursus invenio, quae ducta est ad sectionis finem; qua turbari magis quam juvari orationem puto. — 3) Matth. XXVIII. 17.

διὰ τοῦτο μὴ κατα-
τόμενοι ἐπὶ τοῖς πα-
ιν. Οἱ δὲ τῇ μεταμορ-
ει μὴ παραγενόμενοι —
γὰρ πάντες παρῆσαν
ῃ, ὡς ἀκούομεν παρὰ
ἱερῶν λογίων — δρῶν-
ιοῦτον[a]) κάλλος ἄφρα-
καὶ ἀνεκλάλητον, εἰ-
ις διστάζουσιν.

ιως μέντοι πολλοῖς καὶ
τιῤῥήτοις τεκμηρίοις
ιώσας αὐτοῖς ἑαυτὸν,
ὅλαις τεσσαράκοντα
αις συναναστρεφόμε-
τούτοις, τελευταῖον
ι μετὰ σαρκὸς εἰς τὸν
νὸν, τῶν μαθητῶν
ι δρώντων· λαχὼν τὴν
ἐξιῶν τοῦ πατρὸς κα-
ιν, τοῦτ᾽ ἔστι τὴν ἐπέ-
ι καὶ ἀνωτάτω [b]) τι-
Οὐδὲ γὰρ σωματικῶς
ι δεξιῶν νοοῦμεν κα-
ιῦ ἀσωμάτου καὶ ἀπε-
ίπτου θεοῦ.

ιεν προσδοκῶμεν αὐτὸν
ιόμενον κριτὴν παγκό-
ι ἀναστήσοντα πάντας
ἀπ᾽ αἰῶνος ἀνθρώπους
τῶν ἰδίων σωμάτων,
ἐν ἄλλῃ ποιότητι καὶ
ώσοντα ἑκάστῳ κατὰ
ιγα αὐτοῦ.

ταλλάξας οὖν τὸν πα-
τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει
οῦ ἰδίου αἵματος καὶ
ιαταλλαγὴν ἐπικυρῶν
ι παρὰ τοῦ πατρὸς —
ὑτὸς ἔφη — τοῖς αὐ-
ιαθηταῖς τὸ παντοδύ-
ν καὶ πανάγιον αὐτοῦ

percellebantur. Qui autem transformationi illi non interfuerant — neque enim omnes ei interfuerant, ut ex sanctis scripturis constat — pulchritudinem illam inexplicabilem et inenarrabilem conspicati non immerito dubitant.

Veruntamen quum multis et irrefragabilibus documentis ipsis confirmasset, se esse, et totis quadraginta diebus cum illis versatus esset, tandem cum carne sua in coelum abit, discipulis illud videntibus, sedem ad dextram patris i. e. honorem supremum et excellentissimum adeptus. Neque enim sessionem illam a dextris corporeo modo de incorporeo et incircumscripto deo intelligimus.

Inde exspectamus eum venturum totius orbis judicem, resuscitaturum omnes qui a saeculo fuerunt homines cum propriis corporibus, quamvis alia qualitate praeditos, et redditurum unicuique secundum opera ipsius.

Postquam igitur patrem suum generi humano per proprium sanguinem reconciliavit, ut reconciliationem illam obsignet a patre suo — ut ipse dixit — discipulis suis omnipotentem et sanctissimum illum spiritum

[a] [Ita et editor et Kimmelii apographum; rectius τοιοῦτο. W.] —
[b] ...gr. ἀνωτάτῳ.

πνεῦμα· καθοπλίζων αὐτοὺς διὰ τούτου καὶ πάσης σοφίας ἐμπιπλῶν, ἀποστέλλων τε τούτους ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, κηρύξοντας μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσουσιν, οἳ ὡς προεγνωσμένοι αὐτῷ, οὕτω καὶ προωρισμένοι καὶ ἐκλελεγμένοι ὑπῆρχον πρὸ καταβολῆς κόσμου. Καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον [1]).

Ἐπεὶ δὲ προγνώσεως καὶ τῶν λοιπῶν ἐμνήσθην, οὐκ ἄκαιρον ἂν εἴη, ὀλίγα καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν· ἵνα κἀν τούτοις φανῇ τὸ τῆς [2]) καθολικῆς ἐκκλησίας εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον φρόνημα. Ἐρῶ δὲ λίαν συντόμως καὶ ἁπλῶς, ὡς ἔνι λίαν.

suum mittit, per quem eos armat et omni sapientia replet; emittit etiam eos in totum orbem, praedicaturos poenitentiam et peccatorum remissionem illis, qui in eum credent, qui ut ipsi praecogniti, ita etiam praedefiniti et electi ab eo sunt, antequam mundi fundamenta jacerentur. *Et crediderunt quotquot erant praeordinati ad vitam aeternam.*

Ceterum quia praecognitionis et ceterorum illorum memini, non abs re fuerit, pauca etiam de his dicere, ut in hac etiam re catholicae ecclesiae pietas et orthodoxa sententia manifesta fiat. Dicam autem breviter prorsus et simpliciter, quantum fieri poterit.

---

1) Act. XIII. 48. — 2) Autogr. τοῖς.

Κεφ. δ'.

Περὶ τῆς προγνώσεως.

Παῦλος ὁ θεσπέσιος, ὁ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἀφωρισμένος εἰς τὴν τοῦ εὐαγγελίου διακονίαν, ὁ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ φθάσας καὶ τὰ ἀπόῤῥητα μυηθεὶς, βαθμὸν καὶ τάξιν ἡμᾶς τῶν τοιούτων διδάσκων, ὡδέ πως ταῦτα τάττει·[1]) Οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν. Ἐντεῦθεν οὖν ἡμεῖς μαθόντες οὕτω περὶ τούτων φρονοῦμεν. Ἐδόξασεν ὁ θεὸς τῇ αὐτοῦ χάριτι, οὓς ἐδικαίωσε τῷ αἵματι τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ· ἐδικαίωσε δὲ, οὓς ἐκάλεσε διὰ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πνεύματος· ἐκάλεσε δὲ, οὓς εἰς τοῦτο προώρισε τῇ ἰδίᾳ δικαιοκρισίᾳ· προώρισε δὲ, οὓς προέγνω ἀξίους ἔσεσθαι τῆς αὐτοῦ χάριτος.

Caput IV.

De praedestinatione.

Divinus Paulus, ille inde ab utero matris ad ministerium evangelii separatus, qui in tertium usque coelum raptus est et arcana didicit, gradus et ordinem harum rerum nos docens, ita fere haec disponit: *Quos praenovit et praedefinivit, ut conformes sint imagini filii ipsius, ut ipse sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem praedefinivit, hos etiam vocavit, et quos vocavit, hos etiam justificavit; quos autem justificavit, hos etiam glorificavit.* Ex his nos eruditi ita de hac re sentimus. Glorificavit deus pro sua gratia, quos sanguine unigeniti filii sui justificavit. Justificavit autem eos, quos per spiritum suum sanctum vocavit; vocavit autem eos, quos justo judicio suo praedefinivit. Praedefinivit vero, quos gratia sua dignos futuros esse praecognovit.

---

1) Rom. VIII. 29.

Ἀλλ' ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐκλεκτῶν ἅπασα ἡ ζήτησις· πότερον ἐκ τοῦ προγινώσκοντος αὕτη ἢ ἐκ τῶν προγινωσκομένων. Εἰ μὲν ἐκ τοῦ προγινώσκοντος, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀναξιότητα τῶν ἀποβλήτων ἐξ ἐκείνου. Ἀλλὰ φεῦ τῶν κακῶν. Οἴχεται γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ ἀγαθότης καὶ δικαιοσύνη· ἡνίκα πάντων ἐπίσης πλάστης ὢν τοῖς μὲν ἀγαθὰ προνοεῖται, τοῖς δὲ τἀναντία. Ποῦ δὲ θήσωμεν [1]) τό, [2]) Εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ θέλων πάντας σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν; Εἰ δ' αὖ ἐκ τῶν προγινωσκομένων ἡ ἀξία, ποῦ θήσωμεν τό, [3]) Χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, καὶ πολλὰ τούτῳ παρόμοια ἐν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ κείμενα; Δοκεῖ μὲν ὡς ἀληθῶς χαλεπὸν εἶναι τὴν περὶ τούτου ἀπόκρισιν.

Πλὴν εἴ τις ἐθελήσει ζητῆσαι πρῶτον, τί ἐστιν ἐκεῖνο, ὃ ὁ θεὸς εὑρίσκων ἐν τοῖς ἀνθρώποις, οὐχ εὑρίσκων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ προγινώσκων — καὶ γὰρ προγνώσεως οἶδε τὰ πάντα — προορίζει τε καὶ καλεῖ καὶ δικαιοῖ καὶ δοξάζει, οὐκ ἂν χαλεπὸν δόξειε. Λέγει τοίνυν ἡ ἐκκλησία, οὐδὲν ἕτερον τοῦτ' εἶναι, ἢ τὴν κατὰ λόγον χρῆσιν τοῦ φυσικοῦ φωτός. Ὁ θεὸς

Sed hic jam de dignitate electorum tota quaestio est; utrum ea ex praecognoscente sit an ex iis, qui praecognoscuntur. Et quidem si ex praecognoscente est; necesse est, etiam indignitatem reproborum ab eodem esse. Sed apage tanta mala. Ita enim bonitas et justitia Dei perit; quum omnium ex aequo creator sit, tum quibus bona providit, tum quibus contraria. Et quo referemus illud: *Benedictus Deus, qui vult omnes salvari et ad agnitionem veritatis pervenire?* [2]) Rursus si ex iis, qui praecognoscuntur, dignitas illa est; quo referemus illud: *Gratia estis servati* [3]), et multos alios divinae scripturae textus? Unde revera difficilis ad id responsio esse videtur.

At enim si quis ante omnia inquirere hoc velit, quidnam illud sit, quod Deus in hominibus inveniens, imo non inveniens tantum sed praecognoscens — omnia enim novit, antequam oriantur — praedefiniat et vocet et *justificet et glorificet*; *forte* id non difficile putet. Dicit autem Ecclesia, id nihil aliud quam legitimum usum huminis naturae esse. Deus enim, quum hominem formas-

---

1) Reduxi aor. conj. in dubitantis quaestionibus apud optimos auctores haud insolitum. Hornejus hoc loco contra autogr. auctoritatem praebet futurum; paullo post tenet conj. — 2) I Tim. II. 4. — 3) Ephes. II. 5.

, πλάσας τὸν ἄνθρω-
, ἔδωκεν αὐτῷ τὸ φυ-
ν φῶς, ὅπερ ἡμεῖς κοι-
ρον ἔμφυτον εἴτοῦν φυ-
ν νόμον καλοῦμεν καὶ
ιε μέντοι ἀνεξάλειπτον
ἀναπόνιπτον τῆς φύ-
. Ἔδωκε δὲ τῷ αὐτῷ
ιώπῳ καὶ δύναμιν πο-
ικὴν καὶ καθεκτικὴν
θείου φωτὸς· τοῦτ' ἔστι
γνώσεως τῶν θείων
'μάτων· ἅμα δὲ καὶ
μα ἐλεύθερον, ὅπερ
ἔθος αὐτεξούσιον κα-
χρῆσθαι ἀνεμποδίστως
υνάμει ἐκείνῃ τῇ πορι-
ῇ καὶ καθεκτικῇ τοῦ
ι καὶ πνευματικοῦ φω-
οὐκ ἐν ῥαστώνῃ μέν-
οῦτο πορίζεσθαι καὶ
χειν, ἵνα μὴ εὐκατα-
ητα δόξῃ τὰ θεῖα.
γὰρ εὐκόλως ποριζό-
ἐν ὀλίγῳ τίθεται·
μετὰ πολλῆς ἐπιμε-
κατὰ τὸ [1]) Ἔθετο αὐ-
ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς
ῆς ἐργάζεσθαι καὶ
ἱττειν αὐτόν. Τί ἐστι
ογάζεσθαι καὶ φυλάτ-
τὸν παράδεισον; Μῶν
άνης καὶ δικέλλης ἐδε-
ὁ πρωτόπλαστος ἢ
δόνης καὶ τόξου; Οὐ-
ῶς· ἀλλ' ἐπιμελῶς τοῦ-
ικεῖν καὶ μετὰ σκέψεως
σπουδῆς μεγάλης τὴν
υατικὴν διδασκαλίαν
ζεσθαι διὰ τῆς θέσεως
θεωρίας τῶν θείων
ιν, καὶ ταύτην πάσῃ
υει φυλάττειν καὶ πα-

set, naturale illud lumen ei dedit, quam vulgo insitam et naturalem legem appellamus, et dedit quidem talem, ut deleri aut elui e natura non possit. Sed et eidem homini facultatem dedit divinum illud lumen comparandi et conservandi, i.e. cognitionem rerum divinarum et voluntatem praeterea liberam, quod nobis liberum arbitrium vocare moris est, ad utendum sine obstaculo facultate illa, qua comparatur et conservatur divinum et spirituale illud lumen. Nec sane illud per negligentiam vel parari vel confirmari potest, ne contemtibiles videantur res divinae. Quae enim facile parantur, parvi penduntur, sed cum multa cura, juxta illud: *Posuit eum in horto voluptatis, ut excoleret et custodiret eum.* Ecquid est excolere et custodire hortum illum? Num rutro aut ligone indiguit primus homo, vel funda et arcu? Nullo pacto; sed studiose eum inhabitare et cura et diligentia magna spiritualem illam doctrinam ex positu et consideratione divinarum illarum plantarum sibi comparare eamque pro virili custodire et retinere. Posteaquam autem ille legem Dei transgressus fuit; etiam facultatem illam comparandi et conservandi spirituale illud lumen seu spiritualem

---

[1]) Genes. II. 15.

ρακατέχειν. Ἐν παραβάσει δὲ γενόμενος οὗτος τὴν μὲν ποριστικὴν καὶ καθεκτικὴν ἐκείνην δύναμιν τοῦ πνευματικοῦ φωτὸς, εἰτοῦν πνευματικῆς διδασκαλίας, ἀπώλεσε, τεθνηκότος ἅμα καὶ τοῦ περὶ ταύτην αὐτεξουσίου, καὶ αὐτὸς ἔρημος τούτων κατέστη. Ἐναπελείφθη δ' αὐτῷ τὸ φυσικὸν φῶς, ἤγουν ὁ φυσικὸς νόμος, ὅς ἐστι τὸ φυσικῶς διακρίνειν τὸ ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ· ᾧ φυσικῷ νόμῳ ἐξουσίαν ἔχει εὖ καὶ κακῶς χρήσασθαι.

Θεωρεῖται δὲ ἡ κατὰ λόγον χρῆσις τοῦ φυσικοῦ φωτὸς, οὐχ ἁπλῶς εἰς τὸ μὴ ποιεῖν τι κακόν· τοῦτο γὰρ πνευματικὸν ἂν εἴη καὶ θεοῦ πρὸς τὰ λογικὰ μέγιστον δῶρον· ἀλλὰ ποιοῦντα τοῦτο εἰδέναι ὅτι κακὸν καὶ αἰσχύνεσθαι ἀλλὰ μὴ ἰσχυρίζεσθαι καλὸν τοῦτο παραστῆσαι, καυχᾶσθαί τε ἐπὶ τούτῳ καὶ σεμνύνεσθαι, ὡς φησιν ὁ θεῖος Δαβίδος·[1]) Ἐπαινεῖται ὁ ἁμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδικῶν ἐνευλογεῖται. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ καταχρῆσθαι τῷ φυσικῷ φωτὶ, τὸ μὴ ἐθέλειν εἰς αἴσθησιν ἐλθεῖν τοῦ κακοῦ, μηδὲ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τούτῳ, εἰ καὶ μὴ διὰ τὸν θεὸν — καὶ τοῦτο γὰρ πνευματικόν ἐστιν — ἀλλὰ γοῦν διὰ τὴν τιμὴν τοῦ λογικοῦ, συνεχῶς καθ'

doctrinam amisit; int simul, quod ad ea attinet, libero arbitr his orbatus fuit. Tan rale lumen seu na lex in eo mansit, naturali discrimine mali consistit, qu lege bene et male

Spectatur autem ralis istius luminis usus, non ex eo si si nihil mali faciat spirituale est, et Dei erga creaturas donum; sed quum sciat, quid malum s bescat, neve tame illud esse ostender ut glorietur et jact re, sicut divinus D *Laudatur peccator ditatibus suis et qu agit, benedicitur* enim est, lumine i rali abuti, si quis a mala nolit nec ob e scere; non dico Deum — nam et h tuale est — sed e rem certe rectae ra buendum, semper se illam sibi ipsi dictita nicam illam quide veritati valde consen

1) Ps. X. 3.

ὸν λέγοντα τὴν γνώ-
ἐκείνην, λίαν μὲν συν-
σαν τῇ ἀληθείᾳ,
τὴν δὲ οὖσαν· [1]) *οἷον·*
ἐξαμαρτεῖν ταὐτὸν οὐκ
ὸς σοφοῦ. Καὶ αὐτοὶ
οἱ ἐθνικοὶ φαίνονται
ν λόγον ποιούμενοι πε-
ῦ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τοῖς
ῖς τῶν ἔργων· ὡς πά-
ν ἰδεῖν παρά τε τῷ
ράτῃ ἐν τοῖς πρὸς Δη-
κον καὶ παρὰ τῷ Πλά-
ἐκείνῳ, καὶ παρ' αὐτῷ
δαιμονίῳ Ἀριστοτέλει
αχοῦ μὲν τῶν αὐτοῦ
ραμμάτων, μάλιστα
τῇ καθ' αὑτὸν ἠθικῇ
σοφίᾳ· καὶ παρὰ πολ-
ἄλλοις τοιούτοις, οἷς
οῦν λόγου καὶ φρονή-
μέτεστιν.

ἔτ' εἰ καὶ τῆς ἁγίας
ῆς λεγούσης που [2]),
διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου
λῶς ἐγκεῖσθαι ἐπὶ τὰ
ρὰ, οὐ παρὰ τοῦτο
ἄν τις εἰπεῖν, ἀδύνα-
τὸν ἄνθρωπον κατὰ
ν χρῆσθαι τῷ φυσικῷ
ι. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἡ
γραφὴ οὔ φησι, διὰ
ο μὴ ἄλλως δύνασθαι
ἄνθρωπον ἢ τοῖς πο-
ῖς διαπαντὸς προσανέ-
α, καὶ τούτοις ἀεὶ συμ-
ὑμενον, καθάπερ ὗς τῷ

In idem bis impingere, hominis sapientis non est. Nam et ipsi ethnici magni id fecisse deprehenduntur, si quis propter mala opera erubesceret; sicut id apud Isocratem ad Demonicum et Platonem illum et divinum Aristotelem videre est, tum passim in ejus scriptis tum imprimis in philosophia ejus morali' ut et apud plures alios hujus generis auctores, qui aliqua ex parte rationis compotes et prudentia praediti sunt.

Unde, quamvis scriptura sacra alicubi dicat, *cogitationem hominis valde intentam esse in mala*; non tamen idcirco quis dixerit, fieri non posse, ut homo recte naturali illo lumine utatur. Primo enim sacra scriptura non dicit, hominem propterea aliter facere non posse, quam ut semper malis studeat et in his se ut sus in coeno volutet; nec posse eum ulli malo resistere. Nam si ita res se haberet [3]); quo-

---

[1]) Inverti locum, duce ipso auctore, qui literis α et β, quarum imposuit τῷ λίαν, hanc ἐθνικὴν vocabulo, rectam praeivit viam. curavit haec signa editor et ordinem servavit, quem per celeriprimum induxit, hunc: *ἐθνικὴν δὲ οὖσαν, λίαν μὲν* etc., quae offensionem habent. Declinavit etiam in versione, mutatis parum *μὲν* — *δὲ* locis. Ego secutus auctoris mentem ita conformo tiam: *sententiam, quae quidem cum veritate congruit, sed tum scriptorum est.* — [2]) Genes. VIII. 21. — [3]) Textus: *t — infligat?* Mutavi ut graeci auctoris mentem assequerer.

βορβόρῳ, μηδὲ δυνάμενον πρός ἕν γέ τι τῶν πονηρῶν ἀνθίστασθαι. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, πῶς ἂν ὁ δίκαιος θεὸς δίκας εἰσέπραττε τοὺς κακοὺς, νῦν μὲν Σοδομίτας ἐμπιπρῶν, νῦν δὲ Αἰγυπτίους καταποντίζων καὶ πάντας τοὺς κακουργοῦντας τιμωρῶν; Οὐδὲν ἄρα τοιοῦτον. Ἀλλὰ τὸ ἐπιμελῶς τοῖς πονηροῖς ἐγκεῖσθαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου σημαίνει μὲν τὸ ἐπιθυμητικῶς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἔχειν, κλίνειν τε καὶ ὁρμᾶν ἐπὶ ταύτην, οὐ μὴν δὲ τὸ πᾶσαν κακίαν οὕτω βιαίως καὶ τυραννικῶς ποιεῖν, ὡς μὴ δύνασθαι ὅλως πρὸς ταύτην ἀνθίστασθαι. Οὐδὲ γὰρ δίκας εἰσεπράττοντο οἱ κακουργοῦντες, ὡς εἴρηται, εἴγε τοῦτο ἦν.

Δεύτερον δὲ τὴν μετὰ λόγου χρῆσιν τοῦ φυσικοῦ φωτὸς οὐχ ὅλως τὸ μὴ ἁμαρτάνειν λέγομεν, ὡς καὶ ἄνω προείρηται, ἀλλὰ τὸ μὴ ταῖς τῆς διανοίας ὀρέξεσιν πάντοτε ἕπεσθαι, καθάπερ τὰ ἄλογα ζῶα· περιπεσόντα δέ τινι τούτων εἰς αἴσθησιν τοῦ κακοῦ εὐθέως ἔρχεσθαι, ἀνιᾶσθαί τε καὶ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τούτῳ, ἅτε λογικὸν ὄντα [2]) τὰ τῶν ἀλόγων πεποιηκότα. Ἄλογον γὰρ ἡ ἁμαρτία καὶ ἀλόγοις προσήκουσα.

modo justus Deus po malis infligeret, nunc S mitas inflammans, nunc gyptios in mari submer et omnes, qui mala a puniens? Ita ergo ce ratum non est; sed animus hominis in intentus sit, id hoc q significat, eum ad pe dum pronum esse et pendere ac ferri in p tum; non autem, qui male agit, per vim rannidem quandam age prorsus resistere m non possit. Neque en ita esset [1]), poenae a ficis repeterentur, sic ctum est.

Deinde usum ratio luminis naturalis non mus, si quis prorsu peccet, quemadmodum ante memoratum est ne animi cupiditatibu que obsequatur, sicut animantia, et si quis quid horum incidat, tim ad agnitionem ma veniat et ea de re do erubescat, sicut ratione ditum decet, quum ea quae brutales decent. tionale enim aliquid e catum et brutis conv

---

Continuavi praeterea interrogationem et in textu et in vers. u ipsum, ut decet, enunciati finem.

1) Ante: sit — repetantur. — 2) Comma et in autogr. et i pro nostra ratione ineptum delevi. Sic enim se habet locus: s'(quanquam ratione praedita sunt, ea fecerunt, quae decet bruta.

ᾶσιν οὖν τοῖς τῷ φυ-
ὶ φωτὶ εὖ κατὰ λόγον
μένοις, τούτοις ὁ πα-
ιϑος ϑεὸς ἐπιλάμπει καὶ
νευματικὸν φῶς· τοῦτ'
ν, ἐπανάγει αὐτοῖς τὴν
ου ποριστικὴν καὶ κα-
ικὴν δύναμιν, ἣν ἀπώ-
ν, καὶ τὸ περὶ ταύτην
ξούσιον ἤδη νεκρωϑὲν
ταραβάσει ἀνίστησι τῇ
οῦ χάριτι. Οὓς καὶ
τοῦτο ποιῆσαι, προ-
σκει τοῦτο ποιήσοντας
εἰς ἀγαϑὸν τέλος τού-
προορίζει καὶ πρὸς
ὸν καλεῖ διὰ τοῦ ἁγίου
ματος καὶ δικαιοῖ τῷ
μονογενοῦς αἵματι καὶ
ίζει τῇ αὐτοῦ χάριτι.
ὐ δυνάμεϑα δὲ εἰπεῖν
ων τῶν ἀγαϑῶν αἴτιον
μετὰ λόγον χρῆσιν τοῦ
ικοῦ φωτός· οὐ γὰρ
ὶ τοῦτο τοῖς σὺν λόγῳ
ἐμφύτῳ νόμῳ χρωμέ-
ὀφείλει ὁ ϑεὸς τὰ προ-
μένα ἀγαϑὰ δοῦναι,
ὶ φρόνιμος ὢν οὐ βού-
ι τοῖς ἑκουσίως κατα-
μένοις τῷ φυσικῷ φωτὶ
νευματικὸν φῶς ἐμπι-
σαι· κατὰ τὸ·[1]) Εἰ ἐν
ἰδίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένε-
τὸ ἀλλότριον τίς ὑμῖν
εύσει; ὥστε εἰ ἐν τῷ
πιστοὶ ἐγένεσϑε, καὶ
λλότριον πιστεύσει τις
πάντως.
α δὲ σαφέστερον ᾗ ὃ
ι, χρήσωμαι[2]) καὶ πα-
ίγματι ἑνὶ καὶ δευτέ-

Omnibus igitur qui naturali lumine recte et secundum rationem utuntur, hos benignissimus Deus etiam spirituali lumine collustrat, i. e. reddit illis facultatem hujus paratricem et conservatricem, quam amiserunt, et liberum arbitrium circa eam versans jam transgressione illa emortuum gratia sua resuscitat. Quos etiam, antequam illud faciant, praenovit, illud esse facturos et ad bonum finem praedestinat et ad se vocat per spiritum sanctum et per sanguinem filii sui justificat et per gratiam suam glorificat.

Non possumus autem horum bonorum caussam dicere usum illum luminis naturalis rationalem; nec propterea Deus debet iis, qui innato lumine recte utuntur, bona illa praedicta dare, sed quum prudens sit, non vult illis, qui sponte naturali illo lumine abutuntur, spirituale lumen concredere, juxta illud: *Si in proprio fideles non fuistis; ecquis alienum vobis concredet? Si autem in proprio fideles fuistis, alienum quoque vobis utique quis credet.*

Et ut clarius sit quod dico, exemplo uno atque altero utar. Videntur enim

---

1) Luc. XVI. 12: sed longe aliter ab auctore conformatus est scriptum est in autogr. ἐγένεσϑαι. — 2) [De hac forma conf. n. 1 et p. 19 n. 1. W.]

ρῳ. Δοκεῖ γὰρ τὰ παραδείγματα μέγα δύνασθαι πρὸς σαφήνειαν τῶν ἀσαφῶν δοκούντων.

Ἔστω τοίνυν ἀνήρ τις καλὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλόπτωχος μάλιστα· ὃς ὑπὸ τῆς ἰδίας ἀγαθότητος κινούμενος αὐτὸς ἑαυτῷ νόμον τιθέσθω καθ' ἑκάστην ἡμέραν δραχμὴν διδόναι τινὶ τῶν πενήτων. Ἐξελθὼν οὖν τῆς [1]) οἰκίας ζητησάτω τὸν ἐλεημοσύνης δεόμενον· συναντησάτω δὲ δυσὶ προσαίταις, ὧν ὁ μὲν ἔστω μέθυσος, λῆρος, ἀπονενοημένος, πάνθ' ὅσα συλλέγει πόρναις καὶ καπηλείοις καταναλίσκων. Ἕτερος δὲ τῶν προσαιτῶν ἔστω πρᾷος, ταπεινὸς, ἐλεεινὸς ἰδεῖν, οἰκτρὸς λαλῆσαι. Τίνι τούτοιν ὁ τὴν δραχμὴν ἐξ ἰδίας ἀγαθότητος κινηθεὶς δοῦναι ἔδωκεν ἄν; Τῷ δευτέρῳ πάντως, ἕκαστος νοῦν ἔχων φήσειεν. Τίς δ' ἡ αἰτία; Τοῦ μὲν ἁπλῶς κινηθῆναι τὸν ἀγαθὸν ἐκεῖνον ἄνθρωπον δραχμὴν διδόναι τινὶ τῶν πενήτων ἐστὶ μόνη ἡ τοῦ διδόντος ἀγαθότης· τοῦ δὲ τούτῳ διδόναι καὶ μὴ ἐκείνῳ πρώτη μὲν καὶ μείζων αἰτία ἐστὶν ἡ τοῦ διδόντος φρόνησις, δευτέρα δὲ καὶ ἐλάχιστος ἡ τοῦ λαμβάνοντος

exempla multum ad declarationem eorum facere, quae obscura sunt.

Sit itaque vir aliquis bonus et pauperum magnus amator, qui bonitate sua impulsus sibi ipsi legem praescribat de drachma, uni pauperum quotidie largienda. Hic aedibus egressus quaerat aliquem eleemosynae indigum et in duos mendicos incidat, quorum unus sit ebrius, nugator, superbus, omnia, quae collegerit, cum scortis et in cauponis absumens, alter autem mendicorum sit mansuetus, humilis, adspectu et voce miserabilis, utri horum drachmam illam is dabit, qui bonitate sua ad eam dandam impulsus est? Secundo utique; illi inquiet quisquis sanae mentis est. Sed quae caussa? [2]) ut simpliciter quidem vir ille bonus impelleretur ad drachmam uni pauperi dandam : sola haec caussa bonitas dantis est. Quod si huic eam det et non illi, prima quidem et principalis caussa est prudentia dantis, secunda autem et minus principalis accipientis

1) In autogr. τοῖς. — 2) Accommodavi vers. ad textus indolem interrogandi signo post vocabulum *caussa* posito, quum in edit. esset post verbum *dandam*. Quaerit enim auctor non de unius, sed de utriusque rei caussa, id quod ex partic. μέν — δὲ utraque in responsione collocanda elucet. In altero exemplo similiter quaerit: τί δὲ τὸ τούτων αἴτιον;

όтης, ἣν κατῴκτειρεν
ι Θὸς ἐκεῖνος καὶ φρό-

ιτερον δὲ παράδειγμα.
ι βασιλεὺς νεοστεφὴς,
τὰ τῆς βασιλείας σκῆ-
διαδεξάμενος, ὃς μέλ-
ιπουργοὺς ἐν τῇ αὐ-
τοῦν παλατίῳ ἐκλέ-
ξον οἰκονόμον, Θησαυ-
λακα, λογιστὴν, ἀρχι-
ρον, ἀρχιτρίκλινον
ἄλλους, οἷς οἱ βασι-
ώθασι χρῆσθαι. Όπο-
ς ἂν ἐξελέξατο; Πό-
τοὺς τὴν πατρικὴν
ν πόρναις καὶ κύβοις
αλώσαντας καὶ εἰς
ην πενίαν καταντή-
ς καὶ παρὰ πάντων
μένους, ἢ τοὺς τὸν
ῷον κλῆρον αὐξήσαν-
βίον τε χρηστὸν ἐπι-
μένους καὶ παρὰ
ν ἀγαπωμένους;
ως τοὺς δευτέρους φή-
, εἰ μὴ μέλλοιμεν
ύνης καὶ μωρίας διώ-
ι. Τί δὲ τὸ τούτων
; Τοῦ μὲν ἁπλῶς
ν τὸν βασιλέα μετα-
ι [1]) καὶ ἄλλοις τῆς
κῆς τιμῆς καὶ μεγα-
τείας, ἔστι μόνη ἡ
βασιλέως ἀγαθότης.
δὲ, τούτους ἐκλέξαι
κείνους, ἔστι μὲν τὸ
ν καὶ μέγιστον ἡ τοῦ
ως φρόνησις, δεύτε-
καὶ οὐ πάνυ ἰσχυ-
ι τῶν ἐκλεχθέντων
ια.

miserabilis conditio, cujus vir ille bonus et prudens miseretur.

Alterum exemplum. Sit rex utique recenter coronatus et sceptra regni nuper adeptus, qui ministros aulae vel palatii deligere velit, oeconomum sc. quaestorem, rationarium, coquorum praefectum, archipincernam et alios, quibus reges uti solent. Utros sibi deliget? Num eos, qui paterna bona scortis et alea profuderunt et ad extremam egestatem redactos atque omnibus exosos, an illos, qui patrimonium auxerunt, et quos modeste vitam egisse et ab omnibus amari constet? Omnino posteriores illos dicemus, nisi amentiae et stultitiae accusari voluerimus. At quae horum caussa est? Equidem ut rex simpliciter etiam alios regiae dignitatis et magnificentiae participes reddere velit, sola ejus bonitas in caussa est. Cur autem hos aut illos deligat, prima et praecipua caussa regis prudentia est; secunda autem neque adeo fortis eorum, quos delegit, bonitas.

---

[1]) In autogr. omissa syllaba μεταδιναι.

Οὕτω δὲ κἀπὶ θεοῦ νοητέον. Τοῦ μὲν γὰρ ἁπλῶς ἐθέλειν αὐτὸν μεταδιδόναι τισὶν [1]) τῆς ἑαυτοῦ χάριτος, αἰτίαν μόνην λέγομεν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα. Τοῦ δὲ μὴ τούτοις ἀλλὰ τούτοις, πρώτη μὲν καὶ μεγίστη ἐστὶν ἡ τοῦ θεοῦ φρόνησις καὶ σοφία, ἡ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦσα. Δευτέρα δὲ τὸ τῶν λαμβανόντων δεκτικὸν, καίπερ οὐκ οἴκοθεν τοῦτο ἔχει τὸ ἰσχύον τοσοῦτον, ὥστε καὶ ἐπισπάσασθαι πρὸς ἑαυτὸ τὰ τηλικαῦτα μεγάλα καὶ αἰώνια τοῦ θεοῦ δῶρα· ἀλλὰ τῇ ἐκείνου σοφίᾳ καὶ ἀγαθότητι ἔδοξεν εἶναί τι.

Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ γνώμη, ἣν ἔχομεν περὶ τῶν τοιούτων, παριστάνοντες ταύτην σαφέστατα ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ τὸν ἀπόστολον προτάξαι τὴν πρόγνωσιν τοῦ προορισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ἔδειξεν εἶναί τι ἐν τοῖς προοριζομένοις. Διὰ δὲ τοῦ τὸν Κύριον εἰπεῖν· [2]) Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατήρ μου ἑλκύσῃ αὐτὸν, ἐνέφηνε σαφῶς τό τι ἐκεῖνο, ὅπερ ἐν τοῖς ἐκλεγομένοις εὑρίσκεται, ἀνίσχυρον καὶ ἄχρηστον εἶναι καθ᾽ ἑαυτὸ, καὶ οὐδενὸς ἄξιον ἄνευ τῆς τοῦ θεοῦ ῥοπῆς τε καὶ χάριτος.

Eodem modo de Deo cogitandum est. Nam quod absolute quidem gratiam suam aliquibus impertiri velit; ejus unicam caussam bonitatem ipsius esse dicimus. Quod autem non his sed istis (eam impertiatur), prima quidem et praecipua caussa est Dei prudentia et sapientia, quae omnia sapienter administrat; secundaria autem accipientium capacitas, quamvis neque a se ipso quis hoc habeat, quod tantum valet, ut tanta et tam ampla atque aeterna Dei dona sibi paret; sed ipsius sapientiae et bonitati visum sit aliquid esse.

Et haec est sententia, quam de rebus hujusmodi habemus quamque manifesto ex scriptura divina comprobamus. Per hoc enim, quod Apostolus praescientiam praedestinationi et caeteris illis praeponit, ostendit esse aliquid in iis quae praedestinantur. Per id autem, quod dominus dicit: *Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum*, manifesto indicat, illud, quod in electis invenitur, imbecille et inutile per se nulliusque pretii absque Dei auxilio et gratia esse.

---

1) Edit. τισι; τισὶν apud ipsum auctorem legitur. — 2) Joann. VI. 44.

Κεφ. ε΄.

Περὶ μυστηρίων.

Τούτους τοίνυν τοὺς κατὰ πρόγνωσιν προωρισμένους καὶ ἐκλελεγμένους συνάγων ὁ θεὸς διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ οἰκειοποιῶν αὐτῷ μεταδόσει τῆς ἑαυτοῦ χάριτος ἠθέλησε τὴν χάριν ἐκείνην μὴ μόνον νοητῶς αὐτοῖς μεταδίδοσθαι — καί τοιγε[1]) οὐκ ἦν αὐτῷ ἀδύνατον τοῦτο· πάντα γὰρ, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησε καὶ ποιεῖ — ἀλλὰ διά τινων σημείων αἰσθητῶν, οἷον ἐνεχύρων ἀσφαλεστάτων τῆς ἐκείνου πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐπαγγελίας.

Τοῦτο μὲν, ὅτι διπλῶν ἐκείνων ὄντων διπλοῦν ἐχρῆν καὶ τὸν τῆς μεταδόσεως τρόπον εἶναι, ἔκ τε ὕλης αἰσθητῆς καὶ ἐκ πνεύματος ἁγίου· ὥσπερ οἱ ταῦτα δεχόμενοι ἔκ τε σώματος αἰσθητοῦ καὶ ψυχῆς νοερᾶς σύγκεινται. Τοῦτο δὲ, ἵν' ἔχωσι μᾶλλον πληροφορεῖσθαι διὰ τῶν τῇ αἰσθήσει ὑποπιπτόντων ἐνεχύρων τοῦ θεοῦ, ὅτι προεγνώσθησάν τε καὶ προω-

Caput V.

De sacramentis.

Quum igitur Deus, quos secundum praescientiam praedestinavit et elegit, per praedicationem congregare et per impertitionem gratiae suae sibi ut proprios vindicare vellet, gratiam illam iis non intelligibili tantum modo — quanquam id nihil impediebat, quominus perageret; omnia enim, quae voluit, fecit et facit — sed per sensibilia quaedam signa, tanquam certissima promissionis electis factae pignora communicare ipsi placuit.

Idque partim, quod, quum ipsi ex duabus rebus constarent, modum etiam impertitionis illius duplicem esse oporteret; tam ex materia in sensus incurrente, quam ex spiritu sancto quemadmodum et illi, qui ea recipiunt, tam ex corpore sensibili quam ex anima intelligente componuntur. Partim rursus, ut per pignora illa dei, quae in sensus cadunt, eo magis certificentur,

---

1) Ita scripsi ex nostro more, quocum consentit autographum. Edit. habet καί τοίγ'.

ρίσθησαν εἰς ζωὴν αἰώνιον τῇ τοῦ προγινώσκοντος καὶ προορίζοντος χάριτι. Ἄλλως γὰρ τάχ' ἂν ἀμφιβάλλοντες ἦσαν οἱ τοιοῦτοι, πότερον ἤδη ἐξελέχθησαν ἢ οὔπω· καὶ εἰ ἐκλεχθήσονταί ποτε ἢ οὐδαμῶς. Νῦν δὲ πᾶσ' [1]) ἀμφιβολία οἴχεται παρὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ θεοῦ ἀποβλεπόντων εἰς τὰ ἐκείνου ἐνέχυρα, καθάπερ εἰς χειρόγραφα βασιλικὰ καὶ ἀμετάθετα.

Ἔστι δὲ ταῦτα τὰ λεγόμενα μυστήρια, τό τε ἅγιον βάπτισμα καὶ ἡ ἁγία κοινωνία, ἐξ ὕλης ὁρατῆς καὶ πνεύματος ἁγίου συγκείμενα.

Ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτεξούσιον θέλημα τῶν ἐκλεκτῶν πρὸς τὸ ὄντως ὂν ἀγαθὸν, ὃ ἐν Ἀδάμῳ τέθνηκε, τοῦτο ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς ἀνέστησε μὲν καὶ ἀνεκαίνισεν, οὐ μὴν δὲ ἐχαρίσατό πω τούτοις τὴν τελείαν ἐπαγγελίαν, ἣν ἐπηγγείλατο — ἔστι δὲ αὕτη ἡ παντελὴς ἐλευθερία τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν παθῶν· τοῦτ' ἔστι, τὸ παντελὲς ἀναμάρτητον καὶ ἡ μετὰ θεοῦ αἰώνιος διαγωγὴ — ἀλλ' εἴασεν αὐτοὺς ἀντιμάχεσθαι

quod praecogniti et praedestinati ad vitam aeternam praenoscentis et praedestinantis gratia. Alioqui enim illi fortassis dubitarent, utrum electi jam essent, an nondum; item utrum futurum sit, ut eligantur aliquando, an nequaquam. Nunc autem omnis ambiguitas cessat ab electis Dei respicientibus ad illius pignora, tanquam ad chirographa regia et immutabilia.

Sunt autem mysteria illa, quae dicuntur, sanctus baptismus et sancta communio, quae ex visibili materia et spiritu sancto constant. [2])

Quandoquidem autem liberum arbitrium electorum respectu ejus, quod vere bonum est, quod in Adamo emortuum est, hoc Deus in electis suis restituit quidem et renovavit, non tamen donavit aliquatenus his absolutam promissionem, quam indicavit — est autem haec omnimoda ab animalibus et corporalibus affectibus libertas, id est, omnimoda a peccatis immunitas et alterna cum deo vita — sed eos cum peccato et hujus archi-

1) Ita in autogr. In edit.: πᾶσα. — 2) Mutavi versionem et interrisione turbatam et, ut opinor, a textu recedentem. Ita vero se habuit: *Sunt autem mysteria illa quae dicuntur: sanctus Baptismus et S. Communio, et ex visibili materia et Sp. S. constant.* — Quicunque haec legerit, is auctorem duo tantum sacramenta agnovisse arbitrabitur, admiratioque eum capiet, quum non multo post poenitentiam et quattuor reliqua ad eadem sacramenta referri legerit. At contra agit in principio auctor de primariis, ex quibus definitionem totius generis videlicet angustiorem fecit. In his sane spectabilis adest materia et spiritus s., quod in ceteris secus se habet.

τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ ταύτης ἀρχιτέκτονι διαβόλῳ, ἅτε δὴ τοῦ παρόντος χρόνου, ἀγῶνος χρόνου ὄντος, ἀλλ' οὐχὶ θριάμβου, ἵνα διὰ τῆς πάλης [1]) τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ θεοῦ ταπεινοῦται ἡ ὑπέροφρυς ἀλαζόνεια [2]) τοῦ τυράννου. Εἰδὼς ὁ τὰ πάντα σοφῶς οἰκονομῶν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εὐόλισθον καὶ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν εὔτρεπτον ἐπενόησεν αὐτοῖς ἡ ἄπειρος ἐκείνου σοφία ἕτερον φάρμακον ἀλεξητήριον τοῦ τοιούτου ὀλίσθου. Λέγω δὴ τὴν μετάνοιαν· ὡς εἶναι τὰ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖα μυστήρια τρία· βάπτισμα, κοινωνία, μετάνοια· ἀναγκαῖα μὲν, ὅτι ἃς ἀπειλὰς καὶ ἐπαγγελίαν ἔφη περὶ ἑνὸς τούτων, τὰς αὐτὰς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Εἴ τις οὐκ ἀναγεννηθῇ [3]) ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται. [4]) Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν [5]) ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Ἐὰν μὴ μετανοῆτε, πάντες ἀπολεῖσθε. Μετανοήσατε, ἵνα σωθῆτε. [6])

tecto diabolo belligerare sivit, quum praesens hoc certaminis, non triumphi tempus sit, ut per illam electorum Dei luctam superba illa tyranni jactantia humilietur. Sciens is, qui sapienter omnia administrat, humanae naturae in lapsum pronitatem et mutabilitatem in peccatum; aliud infinita ejus sapientia medicamen illis excogitavit lapsus illius remedium. Poenitentiam dico, ita ut mysteria, quae ad salutem necessaria sunt, tria exsistant: baptisma, communio, poenitentia. Et necessaria quidem sunt, quia, quas comminationes et promissiones uni horum addidit, has etiam reliquis adjecit. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest intrare regnum coelorum. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Nisi comederitis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui edit carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in illo. Nisi resipiscatis, omnes peribitis. Poenitentiam agite, ut salvemini.*

---

1) Πάλλης in autogr. — 2) In eod. ἀλαζονία. — 3) In autogr. et edit ἀναγεννηθῇ. Joann. III. 5; sed longe alia hic. — 4) Marc. XVI. 16. — 5) Edit. ζωὴν. Joann. VI. 53 et mox 56. — 6) Luc. XIII. 3.

Τρία δὲ ταῦτα εἰς τύπον τῆς ὑπεραγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος. Τὸ μὲν ἅγιον βάπτισμα σημεῖον τῆς τοῦ πατρὸς πρὸς ἀνθρώπους καταλλαγῆς, ἐν τῷ αἵματι τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, δι' οὗ καὶ υἱοθεσίας ἡμᾶς ἀξιοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος· δι' ἧς καταλλαγῆς καὶ υἱοθεσίας λυτρούμεθα τῆς ἀρχεγόνου ἀρᾶς καὶ τέκνα θεοῦ κατὰ χάριν γινόμεθα.

Tria autem haec sanctissimae et consubstantialis trinitatis typum habent. Et sacrum quidem baptisma signum reconciliationis patris est cum hominibus per sanguinem unigeniti ejus filii, per quam reconciliationem et adoptionem ab originali maledictione liberamur et filii Dei per gratiam Dei efficimur.

Ἡ ἁγία κοινωνία σύμβολον τῆς συσσωματώσεως καὶ ἐγκεντρίσεως ἡμῶν πρὸς τὸν ἐνανθρωπίσαντα υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ· δι' ἧς ἐγκεντρίσεως δὲ λυτρούμεθα τοῦ αἰωνίου θανάτου. Τῆς ῥίζης γὰρ ὑγιαινούσης καὶ ἀεὶ θαλλούσης 1) οὐκ ἔσθ' ὅπως μὴ καὶ τοὺς κλάδους συνυγιαίνειν ταύτῃ καὶ συνθάλλειν διαπαντός.

Sancta communio symbolum concorporationis et insitionis nostrae est in incarnatum filium et Dei verbum, per quam insitionem liberamur ab aeterna morte. Quum enim radix ipsa sana sit et semper floreat; fieri nequit, ut non etiam rami una cum ea sani sint et semper floreant.

Ἡ μετάνοια τεκμήριον τῆς ἐν ἐμοὶ διαμονῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος, νύττοντός μου τὴν καρδίαν, ὁσάκις ἁμαρτάνω τοῦ πρέποντος· μεταμέλεσθαί τε ἐρεθίζοντός με καὶ χρηστὰς ἐλπίδας 2) μοι ὑποτείνοντος. Δι' ἧς μετανοίας, ὅσην ζημίαν τῆς θείας χάριτος ὑπέστην, ἁμαρτήσας μετὰ τὴν ἐκλογὴν, ἀνακτῶμαι ταύτην αὖθις καὶ πλείονος

Poenitentia signum permanentis in me spiritus sancti est, cor meum pungentis, quotiescunque ab eo quod decet aberro; et incitat, ut poenitentiam agam et spem optimam suppeditat. 3) Qua poenitentia jacturam divinae gratiae, quam post electionem peccans feci, reparo denuo et majorem etiam adipiscor, quod vulneratus in pugna vici cum Deo.

1) Edit. contra autogr. ut videtur auctoritatem *ἀειθαλλ*, quale verbum nusquam exstat. — 2) Edit. scribit *χρηστᾶς ἐλπίδος*, autogr. *χρηστὰς ἐλπίδος*, qui genit. ob aliorum genitivorum vicinitatem auctori inopinato excidit. — 3) Ipse scripsi pro: *suppeditantis*. Non enim decet interpretem, pro lubitu ad constructionem vix relictam redire ita, ut omnis orationis concinnitas tollatur. Vix placebunt haec, quae se cipiunt: *pungentis — et incitat — et suppeditantis.*

τυγχάνω, ὅτι τραυματίας γενόμενος[1] *ἐν τῇ μάχῃ νενίκηκα σὺν Θεῷ. Οὗ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις.*[2]

Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit gloria.

Παρὰ ταῦτα δὲ τὰ τρία ἀναγκαῖα μυστήριά εἰσι καί τινες τελεταὶ μυστικαί, μυστήρια κἀκεῖναι ὁμωνύμως καλούμεναι παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ, διὰ τὸ μυστικόν τε καὶ πνευματικὸν ταύταις ἐμπεριέχεσθαι· οἷον τὸ μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα εὐθὺς παραλαμβανόμενον ἅγιον χρίσμα, ἡ τάξις τῶν ἱερέων, ὁ πρῶτος γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον. Περὶ ὧν ὕστερον ἐρῶ· λεκτέον δὲ πρότερον περὶ ἐντολῶν Θεοῦ.

Praeter haec tria necessaria sacramenta sunt etiam ritus aliqui mystici, et ipsi mysteria homonyme ab ecclesia appellati, propterea quod mysticum et spirituale aliquid iis contineatur, cujusmodi est, quod statim post s. baptisma suscipitur sanctum chrisma, ordo sacerdotum, primae nuptiae, oleum precium. De quibus postea dicam; nam prius de praeceptis divinis agendum est.

---

1) Vide quam nimis accurate versatus sit Hornejus. In autogr. scripsit auctor primo *ἐγενόμην*, se ipsum post emendans et partic. inducens, sed ita ut augmentum delere oblitus sit. Retinuit cuncta editor et fabricatus est monstrum verbi: *ἐγενόμενος*. — 2) Rom. V. 20.

Κεφ. ς'.

Περὶ ἐντολῶν.

Τούτοις τοῖς ἐκλεκτοῖς ὁ ἐκλεξάμενος αὐτοὺς θεὸς ἐντολὰς ἔδωκεν εἴς τε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ ἐκείνοις συμφέρον ἀφορώσας, ἅμα δὲ καὶ τεκμήριον ὥσπερ ἀπαιτῶν τῆς ἐκείνων πρὸς τὸν δεσπότην εὐνοίας τε καὶ εὐπαθείας.

Αἱ δὲ ἔχουσιν οὕτως· α'. Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι. β'. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. γ'. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἁγιάζειν. δ'. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς. ε'. Οὐ φονεύσεις. ς'. Οὐ μοιχεύσεις. ζ'. Οὐ κλέψεις. η'. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ. θ'. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου. ι'. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν παῖδα, οὐδὲ τὴν παιδίσκην, οὐδὲ τὸ κτῆνος αὐτοῦ κ. ἑτ.

Ταύτας τὰς ἐντολὰς ἔδωκεν ὁ θεὸς οἷς ἐξελέξατο, κελεύων αὐτοὺς φυλάττειν

Caput VI

De praeceptis.

Electis istis Deus, qui eos elegit, praecepta dedit tum ad gloriam suam tum ad id, quod ipsis utile est, respiciens, tum etiam indicium aliquod affectus et obedientiae erga herum suum requirens.

Praecepta autem illa sic habent: 1. *Non erunt tibi dii alieni.* 2. *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* 3. *Memento ut diem sabbatorum sanctifices.* 4. *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene tibi sit et ut sis longaevus super terram.* 5. *Non occides.* 6. *Non moechaberis.* 7. *Non furtum facies.* 8. *Non dices falsum testimonium contra proximum tuum.* 9. *Non concupisces domum proximi tui.* 10. *Non concupisces uxorem proximi tui, neque servum, neque ancillam, neque jumentum ejus etc.*

Haec praecepta Deus dedit iis quos elegit, mandans, ut ea pro virili custodiant

πάσῃ δυνάμει. Καὶ φυλάττουσι μὲν ἐπαγγέλλεται τὸ ἔλεος αὐτοῦ παρεκτείνειν αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν εἰς χιλίας γενεάς· παραβαίνουσι δὲ τὰ χείριστα ἀπειλεῖ, ὥστ' οὐ μόνον αὐτοὺς κολάσαι φησὶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν μέχρι τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς.

Ὅθεν τοῖς ἐκλεκτοῖς [1]) τοῦ θεοῦ ἀνάγκη ἐπίκειται τοῦ ταύτας φυλάττειν πάσῃ δυνάμει. Πλὴν παραβαίνοντες ἐνίοτε ταύτας, ἄνθρωποί γε ὄντες, καὶ ἀσθενείᾳ ὑποκείμενοι οὐκ ἀποβάλλονται μὲν παρὰ τοῦ ἐκλέξαντος θεοῦ, ὅτι τε ἀμεταμέλητα τὰ τούτου χαρίσματα καὶ ὅτι οὓς ἀγαπᾷ ὁ θεὸς, εἰς τέλος ἀγαπᾷ — ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτοὺς [2]) — ὑπόκεινται δὲ τῇ προσκαίρῳ τοῦ θεοῦ ῥάβδῳ καὶ μάλα εἰκότως. Μανθάνομεν δὲ τοῦτο πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων παραδείγματι, ἐκλεκτῶν μὲν ὄντων, προσκεκρουκότων δὲ τῷ θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἐκείνου δικαίας καὶ πατρικῆς ῥάβδου ἐνδίκως πειραθέντων, μάλιστα δὲ τῷ τοῦ θείου Δαβίδου· ὅς γε καὶ ἐκλεκτὸς ὢν καὶ προφήτης καὶ τῷ θεῷ ἐς τὰ μάλιστα φίλος, παραβὰς δὲ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον οὐκ

Et custodientibus quidem promittit, se misericordiam suam extensurum et in ipsos et in mille generationes eorum; transgredientibus vero pessima minatur, ita ut non ipsos tantum se puniturum dicat, sed et posteros eorum usque in tertiam et quartam generationem.

Itaque necessitas electis Dei incumbit, ut omni vi ea servent. Quod si tamen interdum ea transgrediuntur, ut qui homines sint et humanae imbecillitati subjecti; non abjiciuntur quidem a Deo, qui eos elegit, quum sine poenitentia sint dona gratiae ejus et quos diligit Deus ad finem usque diligat: *Quum dilexisset suos, usque ad finem dilexit eos.* Verumtamen temporali Dei flagello subjacent, neque injuria. Idque tum multorum aliorum, qui electi quidem erant sed Deum offenderant et propterea justae et paternae ejus ferulae merito participes facti fuerunt, tum praecipue divini Davidis exemplo discimus, qui quum et electus esset et propheta et Deo comprimis carus, divinam autem legem violas-

1) In autogr. clare exstat accus. Num forte auctori in mente fuit verbum, quale est δεῖ, pro quo graviorem deinde formulam maluit eligere? Liquet certe, eum limam operi non admovisse. — 2) Joann. XIII. 1.

ἠδυνήθη διαδρᾶναι[1]) τὴν ἐκείνου ῥάβδον.

Πλὴν τοὺς αὐτοῦ ἐκλεκτοὺς ὁ Θεὸς, παιδεύων ἢ πειρασμοῖς τούτους συγχωρῶν περιπεσεῖν, οὐδ' ὑπὲρ τὴν ἐκείνων δύναμιν τοῦτο ποιεῖ. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι παρ' ὃ δύνασθαι, ἀλλὰ σὺν τῷ πειρασμῷ ποιήσει καὶ τὴν ἔκβασιν[2]). Οὔτε μὴν ἄνευ χρηστῆς ἐλπίδος· ἀλλ' ἅμα τῇ παιδείᾳ καὶ ἀγαθὰς ἐλπίδας τούτοις ὑποτείνει. Καὶ τοῦτο βούλεται τὸ·[3]) Ἡ ῥάβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου, αὗταί με παρεκάλεσαν. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς ποινὴ, καθ' ὃ μὲν ἀλγεινὴ καὶ ὀδυνηρὰ, εἰκότως ῥάβδος ἂν λέγοιτο, παίουσα τούτους ἁμαρτάνοντας καὶ εἰς σωφρονισμὸν ἐκκαλοῦσα. Καθ' ὃ δὲ βρόχῳ ἀπογνώσεως οὐκ ἐᾷ τοὺς παιδευομένους ἀποπνιγῆναι, ἀλλὰ παρακαλεῖ τούτους καὶ τὴν ἐκείνων διάνοιαν ὑποστηρίζει, δεόντως ἂν βακτηρία καλοῖτο· ᾗ ἐπιβακτηρευόμενοι οὐ καταπίπτουσιν οἱ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτοί.

Ἀναγκαίως οὖν παρὰ τῶν ἐκλεκτῶν, τῆς εὐθείας ἐνίοθ' ἁμαρτανόντων πρὸς τῇ συντριβῇ τῆς καρδίας καὶ τῇ ἀληθεῖ μετανοίᾳ καὶ ἀποχῇ τοῦ κακοῦ ἀπαιτεῖ-

set, effugere vi non potuit.

Verumtamen q electos suos cast tentationes incid ultra vires eorum cit. *Benedictus non sinet vos ten vires, sed exitum nis faciet.* Neque bona spe, sed u stigatione etiam nam illis praebe vult illud: *Virga culus tuus ipsa lata sunt.* Divina ctorum poena, qu lorifica et molest virga dici poterit, cantes eos ferit destiam invitat. autem eos, qui c laqueo desperatio cari non sinit, se solatur et mente stabilit, merito b cabitur, cui innixi non prolabuntur.

Necessario igit ctis a recta via aberrantibus prae contritionem et v nitentiam et a m nentiam, etiam bon

---

1) Autogr. et edit. διαδράναι. — 2) I. Cor. X. 10. Qu locum Hornejus II. Cor. I. 3, habet tantum doxologiam. — 3) Ps. XXII. 5.

ɩεργία· [1]) οἷον
ʼσευχαὶ, ἀγρυ-
νίαι, χαμοκοι-
ὶ τούτων ἔλεος
ρὸς τοὺς τού-
ɩς μετὰ ταπει-
ἵνα διὰ τούτων
ɩ φυγεῖν τὴν
τοῦ Θεοῦ ῥά-
γοῦν μετριω-
τιωτέρας ταύ-
ɩι. Καὶ τοῦτό
ῶν ἔργων σου
καὶ ἐκ τῶν ἔρ-
ακριθήσῃ.
ɔ τὴν δικαίω-
όγος· τὴν μὲν
ɩατορικῆς καὶ
ἁμαρτίας, δι'
πάντες ἐχθροὶ
τῷ Θεῷ· ἣν δὴ
ζομεν ἐκ μό-
ɩκίας τοῦ πα-
ιἵματι τοῦ μο-
ιὶ ἀγαπητοῦ
τοῦ κυρίου
Χριστοῦ, χά-
ναγίου αὐτοῦ
ἡμῶν μηδὲν
ον ἢ συνεισεν-
τοῦτο. Ὅπερ
τοῦ· [3]) Χά-
ωσμένοι. Τὴν
ἰδίων ἡμῶν
ἥτις προηγου-
οήζει τῆς τοῦ
ας, ἧς ἄνευ
μέτερα νεκρὰ
ητα· [4]) ἑπομέ-

rum studium exposcitur, qualia sunt jejunia, preces, vigiliae, humicubationes, humidormitiones et ante omnia ista misericordia et commiseratio erga harum rerum indigos cum humilitate, ut per ista temporariam Dei virgam effugere vel certe moderationem et mitiorem experiri possint. Et hoc est illud: *Ex operibus tuis justificaberis et ex operibus tuis condemnaberis.*

Duplicem enim justificationem novit verbum [Dei); unam a peccato a patribus descendente et originali, per quod pariter omnes Deo inimici facti sumus, quam justificationem ex sola patris benevolentia per sanguinem unigeniti et dilecti ejus filii domini nostri Jesu Christi gratia spiritus sancti ejus habemus, nihil nobis ad id cooperantibus aut conferentibus, quod declaratur illo: *Gratia estis salvati.* Alteram autem a propriis nostris peccatis, quae principaliter quiden Dei benevolentia indiget, sine qua nostra omnia mortua sunt, et operationis

gr. et recte quidem, hac enim forma usi sunt ipsi γαθοεργεία, quam nemo Graecus agnovit. — 2) [Sic nelii apographum; legendum δυνήσωνται. W.] — — 4) Delevi punctum, quod ante fuit cum commate etc., quum qui sequuntur genitivi a verbo praegresso

νως δὲ καὶ τῆς ἡμῶν σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας· καθ' ὃ εἴρηται τό· Ἐκ τῶν ἔργων σου δικαιωθήσῃ καὶ ἐκ τῶν ἔργων σου κατακριθήσῃ. [1])

Δοκοῦσι δὲ αἱ ἀγαθοεργίαι. κἀν τῇ στάσει τῇ ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ συμβάλλειν ὁπωσοῦν. Τὸ μὲν γὰρ ἁπλῶς ἔνδον τοῦ νυμφῶνος γενέσθαι, δωρεὰν ἐλάβομεν ἐκ μόνης τῆς χάριτος τοῦ καλέσαντος θεοῦ. Ἐπεὶ δ' ἀκούομεν, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ θεοῦ πολλὰς καὶ διαφόρους μονὰς εἶναι, καὶ ὅτι ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων [2]) καὶ ἀστὴρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, συνίεμεν ἐκ τούτων εἶναί τινα διαφορὰν ἐν τῇ στάσει τῶν ἐκλεκτῶν.

Τὸ γοῦν τοιᾶσδε ἢ τοιᾶσδε στάσεως ἐκεῖσε τυχεῖν, ἐκ τῶν ἑκάστου ἔργων προσγίγνεσθαι πιστεύομεν· καθ' ὃ γάρ τις ἔσπειρεν, οὕτω καὶ θερίσει. [3]) Διὸ ἀναγκαῖα τοῖς ἐκλεκτοῖς τὰ καλὰ ἔργα. Πρῶτον ἵνα φαίνηται ἡ ἐν αὐτοῖς πίστις μὴ νεκρὰ οὖσα, ἀλλὰ ζῶσα καὶ καρποφόρος· δι' ἧς καρποφορίας αὐτοί τε καλὸν παράδειγμα εἶεν ἀλλήλοις, καὶ ὁ θεὸς δοξάζοιτο δι' αὐτῶν. Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,

expertia; consequent
etiam studio et solli
nostra, juxta quod
est: *Ex operibus tui*
ficaberis et ex operi
condemnaberis.

Probabile etiam es
opera statui futuro i
coelorum aliquid c
Ut enim simpliciter i
lamum admittamur;
datum nobis est e
Dei, qui nos vocavi
tia. Quando autem a
in domo Dei multas e
sas mansiones ess
alium decorem soli
alium lunae et alium
rum, et aliam stellam
decus differre ab al
gnoscimus ex illis,
tatem status electoru

Ut itaque hoc vel ill
quis ibi potiatur, ex
cujusque operibus no
tingere credimus:
enim quis sementem
ita etiam metet. Qua
necessaria sunt electi
opera; primo ut fides
non mortua sed viva
ctifera esse ostendatu
quem fructum et ips
exemplo sint inter
Deus glorificetur.
ceat lux vestra coram
nibus, ut videant bona
opera et glorificent
vestrum in coelis. I

1) Matth. XII. 37. — 2) Joann. XIV. 2. 1 Cor. XV.
3) Galat. VI. 7.

ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν
ι καὶ δοξάσωσι τὸν
ρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς
ινοῖς. [1]) Ἔπειτα καὶ
δι' αὐτῶν φύγωσι τὴν
ἴκαιρον ποινήν, ᾗ ὑπό-
ται, ἐπὰν τοῦ δέοντος
ρτωσι. Πρὸς δὲ καί,
μείζονος ἀπολαύσωσι,
κρείττονος στάσεως τύ-
ιν ἐν τῇ τῶν πρωτο-
ων ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶν
ασιλεία τῶν οὐρανῶν.
λλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου
μενοι, ἑπόμενον ἂν εἴη
περὶ τῆς ἐπὶ γῆς ἔτι
ιτευομένης ἐκκλησίας
εἰπεῖν.

etiam, ut per ea temporalem poenam effugiant, cui subjacent, ubi officium non fecerint. Item ut majori (gaudio) perfruantur et meliorem statum consequantur in ecclesia primogenitorum (Dei), quae est regnum coelorum.

Verum enimvero, quia nos in hunc sermonem devenimus, consequens fuerit, ut etiam de ecclesia hic in terris adhuc militante aliqua dicamus.

---

[1]) Matth. V. 16.

ρίσθησαν εἰς ζωὴν αἰώνιον τῇ τοῦ προγινώσκοντος καὶ προορίζοντος χάριτι. Ἄλλως γὰρ τάχ' ἂν ἀμφιβάλλοντες ἦσαν οἱ τοιοῦτοι, πότερον ἤδη ἐξελέχθησαν ἢ οὔπω· καὶ εἰ ἐκλεχθήσονταί ποτε ἢ οὐδαμῶς. Νῦν δὲ πᾶσ' [1]) ἀμφιβολία οἴχεται παρὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ θεοῦ ἀποβλεπόντων εἰς τὰ ἐκείνου ἐνέχυρα, καθάπερ εἰς χειρόγραφα βασιλικὰ καὶ ἀμετάθετα.

Ἔστι δὲ ταῦτα τὰ λεγόμενα μυστήρια, τό τε ἅγιον βάπτισμα καὶ ἡ ἁγία κοινωνία, ἐξ ὕλης ὁρατῆς καὶ πνεύματος ἁγίου συγκείμενα.

Ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτεξούσιον θέλημα τῶν ἐκλεκτῶν πρὸς τὸ ὄντως ὂν ἀγαθὸν, ὃ ἐν Ἀδάμῳ τέθνηκε, τοῦτο ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς ἀνέστησε μὲν καὶ ἀνεκαίνισεν, οὐ μὴν δὲ ἐχαρίσατό πω τούτοις τὴν τελείαν ἐπαγγελίαν, ἣν ἐπηγγείλατο — ἔστι δὲ αὕτη ἡ παντελὴς ἐλευθερία τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν παθῶν· τοῦτ' ἔστι, τὸ παντελὲς ἀναμάρτητον καὶ ἡ μετὰ θεοῦ αἰώνιος διαγωγὴ — ἀλλ' εἴασεν αὐτοὺς ἀντιμάχεσθαι

quod praecogniti et praedestinati ad vitam aeternam praenoscentis et praedestinantis gratia. Alioqui enim illi fortassis dubitarent, utrum electi jam essent, an nondum; item utrum futurum sit, ut eligantur aliquando, an nequaquam. Nunc autem omnis ambiguitas cessat ab electis Dei respicientibus ad illius pignora, tanquam ad chirographa regia et immutabilia.

Sunt autem mysteria illa, quae dicuntur, sanctus baptismus et sancta communio, quae ex visibili materia et spiritu sancto constant. [2])

Quandoquidem autem liberum arbitrium electorum respectu ejus, quod vere bonum est, quod in Adamo emortuum est, hoc Deus in electis suis restituit quidem et renovavit, non tamen donavit aliquatenus his absolutam promissionem, quam indicavit — est autem haec omnimoda ab animalibus et corporalibus affectibus libertas, id est, omnimoda a peccatis immunitas et alterna cum deo vita — sed eos cum peccato et hujus archi-

1) Ita in autogr. In edit.: πᾶσα. — 2) Mutavi versionem et intercisione turbatam et, ut opinor, a textu recedentem. Ita vero se habuit: *Sunt autem mysteria illa quae dicuntur: sanctus Baptismus et S. Communio, et ex visibili materia et Sp. S. constant.* — Quicunque haec legerit, is auctorem duo tantum sacramenta agnovisse arbitrabitur, admiratioque eum capiet, quum non multo post poenitentiam et quattuor reliqua ad eadem sacramenta referri legerit. At contra agit in principio auctor de primariis, ex quibus definitionem totius generis videlicet angustiorem fecit. In his sane spectabilis adest materia et spiritus s., quod in ceteris secus se habet.

μαρτίᾳ καὶ τῷ ταύτης
ἐκτονι διαβόλῳ, ἅτε
οῦ παρόντος χρόνου,
ος χρόνου ὄντος, ἀλλ'
θριάμβου, ἵνα διὰ
άλης [1]) τῶν ἐκλεκτῶν
θεοῦ ταπεινοῦται ἡ
φρυς ἀλαζόνεια [2]) τοῦ
ννου. Εἰδὼς δ τὰ πάν-
οφῶς οἰκονομῶν τὸ
ἀνθρωπίνης φύσεως
σθον καὶ πρὸς τὴν
τίαν εὔτρεπτον ἐπενό-
αὐτοῖς ἡ ἄπειρος ἐκεί-
οφία ἕτερον φάρμα-
ἀλεξητήριον τοῦ τοι-
ὀλίσθου. Λέγω δὴ
μετάνοιαν· ὡς εἶναι
ὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖα
ήρια τρία· βάπτισμα,
νία, μετάνοια· ἀναγ-
μὲν, ὅτι ἃς ἀπειλὰς
ἐπαγγελίαν ἔφη περὶ
τούτων, τὰς αὐτὰς καὶ
τῶν λοιπῶν. Εἴ τις
ἀναγεννηθῇ [3]) ἐξ ὕδα-
αὶ πνεύματος, οὐ μὴ
θῃ εἰς τὴν βασιλείαν
οὐρανῶν. Ὁ πιστεύσας
βαπτισθεὶς σωθήσε-
) Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν
α τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀν-
ου καὶ πίητε αὐτοῦ
μα, οὐκ ἔχετε ζωὴν [5])
υτοῖς. Ὁ τρώγων μου
σάρκα καὶ πίνων μου
μα, ἐν ἐμοὶ μένει κά-
ν αὐτῷ. Ἐὰν μὴ με-
ῆτε, πάντες ἀπολεῖσθε.
νοήσατε, ἵνα σωθῆτε. [6])

tecto diabolo belligerare sivit, quum praesens hoc certaminis, non triumphi tempus sit, ut per illam electorum Dei luctam superba illa tyranni jactantia humilietur. Sciens is, qui sapienter omnia administrat, humanae naturae in lapsum pronitatem et mutabilitatem in peccatum; aliud infinita ejus sapientia medicamen illis excogitavit lapsus illius remedium. Poenitentiam dico, ita ut mysteria, quae ad salutem necessaria sunt, tria exsistant: baptisma, communio, poenitentia. Et necessaria quidem sunt, quia, quas comminationes et promissiones uni horum addidit, has etiam reliquis adjecit. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest intrare regnum coelorum. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Nisi comederitis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui edit carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in illo. Nisi resipiscatis, omnes peribitis. Poenitentiam agite, ut salvemini.*

Πάλλης in autogr. — 2) In eod. ἀλαζονία. — 3) In autogr. ἀναγεννηθῇ. Joann. III. 5; sed longe alia hic. — 4) Marc. 16. — 5) Edit. ζωήν. Joann. VI. 53 et mox 56. — 6) Luc. 3.

Τρία δὲ ταῦτα εἰς τύπον τῆς ὑπεραγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος. Τὸ μὲν ἅγιον βάπτισμα σημεῖον τῆς τοῦ πατρὸς πρὸς ἀνθρώπους καταλλαγῆς, ἐν τῷ αἵματι τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, δι' οὗ καὶ υἱοθεσίας ἡμᾶς ἀξιοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος· δι' ἧς καταλλαγῆς καὶ υἱοθεσίας λυτρούμεθα τῆς ἀρχεγόνου ἀρᾶς καὶ τέκνα θεοῦ κατὰ χάριν γινόμεθα.

Ἡ ἁγία κοινωνία σύμβολον τῆς συσσωματώσεως καὶ ἐγκεντρίσεως ἡμῶν πρὸς τὸν ἐνανθρωπίσαντα υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ· δι' ἧς ἐγκεντρίσεως δὲ λυτρούμεθα τοῦ αἰωνίου θανάτου. Τῆς ῥίζης γὰρ ὑγιαινούσης καὶ ἀεὶ θαλλούσης [1]) οὐκ ἔσθ' ὅπως μὴ καὶ τοὺς κλάδους συνυγιαίνειν ταύτῃ καὶ συνθάλλειν διαπαντός.

Ἡ μετάνοια τεκμήριον τῆς ἐν ἐμοὶ διαμονῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος, νύττοντός μου τὴν καρδίαν, ὁσάκις ἁμαρτάνω τοῦ πρέποντος· μεταμέλεσθαί τε ἐρεθίζοντός με καὶ χρηστὰς ἐλπίδας [2]) μοι ὑποτείνοντος. Δι' ἧς μετανοίας, ὅσην ζημίαν τῆς θείας χάριτος ὑπέστην, ἁμαρτήσας μετὰ τὴν ἐκλογὴν, ἀνακτῶμαι ταύτην αὖθις καὶ πλείονος

Tria autem haec sanctissimae et consubstantialis trinitatis typum habent. Et sacrum quidem baptisma signum reconciliationis patris est cum hominibus per sanguinem unigeniti ejus filii, per quam reconciliationem et adoptionem ab originali maledictione liberamur et filii Dei per gratiam Dei efficimur.

Sancta communio symbolum concorporationis et insitionis nostrae est in incarnatum filium et Dei verbum, per quam insitionem liberamur ab aeterna morte. Quum enim radix ipsa sana sit et semper floreat; fieri nequit, ut non etiam rami una cum ea sani sint et semper floreant.

Poenitentia signum permanentis in me spiritus sancti est, cor meum pungentis, quotiescunque ab eo quod decet aberro; et incitat, ut poenitentiam agam et spem optimam suppeditat. [3]) Qua poenitentia jacturam divinae gratiae, quam post electionem peccans feci, reparo denuo et majorem etiam adipiscor, quod vulneratus in pugna vici cum Deo.

---

1) Edit. contra autogr. ut videtur auctoritatem *ἀειθαλλ*, quale verbum nusquam exstat. — 2) Edit. scribit *χρηστᾶς ἐλπίδος*, autogr. *χρηστὰς ἐλπίδος*, qui genit. ob aliorum genitivorum vicinitatem auctori inopinato excidit. — 3) Ipse scripsi pro: *suppeditantis*. Non enim decet interpretem, pro lubitu ad constructionem vix relictam redire ita, ut omnis orationis concinnitas tollatur. Vix placebunt haec, quae se excipiunt: *pungentis — et incitat — et suppeditantis.*

ἄνω, ὅτι τραυματίας μενος [1]) ἐν τῇ μάχῃ ιηκα σὺν Θεῷ. Οὗ δὲ ὄνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπε-ρίσσευσεν ἡ χάρις. [2]) αρὰ ταῦτα δὲ τὰ τρία ·καῖα μυστήριά εἰσι τινες τελεταὶ μυστικαὶ, ·ήρια κἀκεῖναι ὁμωνύ- καλούμεναι παρὰ τῇ ησίᾳ, διὰ τὸ μυστικόν αὶ πνευματικὸν ταύ- ἐμπεριέχεσθαι· οἷον ετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα ·ς παραλαμβανόμενον ν χρίσμα, ἡ τάξις τῶν ων, ὁ πρῶτος γάμος τὸ εὐχέλαιον. Περὶ ὧν ρον ἐρῶ· λεκτέον δὲ ·ερον περὶ ἐντολῶν Θεοῦ.

Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit gloria.

Praeter haec tria necessaria sacramenta sunt etiam ritus aliqui mystici, et ipsi mysteria homonyme ab ecclesia appellati, propterea quod mysticum et spirituale aliquid iis contineatur, cujusmodi est, quod statim post s. baptisma suscipitur sanctum chrisma, ordo sacerdotum, primae nuptiae, oleum precium. De quibus postea dicam; nam prius de praeceptis divinis agendum est.

) Vide quam nimis accurate versatus sit Hornejus. In autogr. it auctor primo ἐγενόμην, se ipsum post emendans et partic. in- ıs, sed ita ut augmentum delere oblitus sit. Retinuit cuncta editor ›ricatus est monstrum verbi: ἐγενόμενος. — 2) Rom. V. 20.

Κεφ. ς΄.

Περὶ ἐντολῶν.

Τούτοις τοῖς ἐκλεκτοῖς ὁ ἐκλεξάμενος αὐτοὺς Θεὸς ἐντολὰς ἔδωκεν εἴς τε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ ἐκείνοις συμφέρον ἀφορώσας, ἅμα δὲ καὶ τεκμήριον ὥσπερ ἀπαιτῶν τῆς ἐκείνων πρὸς τὸν δεσπότην εὐνοίας τε καὶ εὐπαθείας.

Αἱ δὲ ἔχουσιν οὕτως· α΄. Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι. β΄. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. γ΄. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἁγιάζειν. δ΄. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς. ε΄. Οὐ φονεύσεις. ς΄. Οὐ μοιχεύσεις. ζ΄. Οὐ κλέψεις. η΄. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ. θ΄. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου. ι΄. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν παῖδα, οὐδὲ τὴν παιδίσκην, οὐδὲ τὸ κτῆνος αὐτοῦ κ. ἑτ.

Ταύτας τὰς ἐντολὰς ἔδωκεν ὁ Θεὸς οἷς ἐξελέξατο, κελεύων αὐτοὺς φυλάττειν

Caput VI

De praeceptis.

Electis istis Deus, qui eos elegit, praecepta dedit tum ad gloriam suam tum ad id, quod ipsis utile est, respiciens, tum etiam indicium aliquod affectus et obedientiae erga herum suum requirens.

Praecepta autem illa sic habent: 1. *Non erunt tibi dii alieni.* 2. *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* 3. *Memento ut diem sabbatorum sanctifices.* 4. *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene tibi sit et ut sis longaevus super terram.* 5. *Non occides.* 6. *Non moechaberis.* 7. *Non furtum facies.* 8. *Non dices falsum testimonium contra proximum tuum.* 9. *Non concupisces domum proximi tui.* 10. *Non concupisces uxorem proximi tui, neque servum, neque ancillam, neque jumentum ejus etc.*

Haec praecepta Deus dedit iis quos elegit, mandans, ut ea pro virili custodiant

ι δυνάμει. Καὶ φυλάτ-
ι μὲν ἐπαγγέλλεται τὸ
αὑτοῦ παρεκτείνειν
ῖς τε καὶ τοῖς ἐξ αὐ-
εἰς χιλίας γενεὰς· πα-
ίνουσι δὲ τὰ χείριστα
λεῖ, ὥστ' οὐ μόνον
ὺς κολάσαι φησὶν, ἀλ-
αὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν μέ-
τρίτης καὶ τετάρτης
ῆς.
ιεν τοῖς ἐκλεκτοῖς [1]) τοῦ
ἀνάγκη ἐπίκειται τοῦ
ας φυλάττειν πάσῃ δυ-
ι. Πλὴν παραβαίνον-
ντοτε ταύτας, ἄνθρω-
ε ὄντες, καὶ ἀσθενείᾳ
ειμενοι οὐκ ἀποβάλ-
ι μὲν παρὰ τοῦ ἐκλέ-
ος θεοῦ, ὅτι τε ἀμε-
λητα τὰ τούτου χα-
ατα καὶ ὅτι οὓς ἀγα-
θεὸς, εἰς τέλος ἀγα-
ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους
τέλος ἠγάπησεν αὐ-
[2]) — ὑπόκεινται δὲ τῇ
καίρῳ τοῦ θεοῦ ῥά-
καὶ μάλα εἰκότως.
θάνομεν δὲ τοῦτο πολ-
μὲν καὶ ἄλλων παρα-
ιατι, ἐκλεκτῶν μὲν ὄν-
προσκεκρουκότων δὲ
εῷ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς
ου δικαίας καὶ πατρι-
ῥάβδου ἐνδίκως πει-
ντων, μάλιστα δὲ τῷ
θείου Δαβίδου· ὅς γε
ἐκλεκτὸς ὢν καὶ προ-
ς καὶ τῷ θεῷ ἐς τὰ
στα φίλος, παραβὰς
ν τοῦ θεοῦ νόμον οὐκ

Et custodientibus quidem promittit, se misericordiam suam extensurum et in ipsos et in mille generationes eorum; transgredientibus vero pessima minatur, ita ut non ipsos tantum se puniturum dicat, sed et posteros eorum usque in tertiam et quartam generationem.

Itaque necessitas electis Dei incumbit, ut omni vi ea servent. Quod si tamen interdum ea transgrediuntur, ut qui homines sint et humanae imbecillitati subjecti; non abjiciuntur quidem a Deo, qui eos elegit, quum sine poenitentia sint dona gratiae ejus et quos diligit Deus ad finem usque diligat: *Quum dilexisset suos, usque ad finem dilexit eos.* Verumtamen temporali Dei flagello subjacent, neque injuria. Idque tum multorum aliorum, qui electi quidem erant sed Deum offenderant et propterea justae et paternae ejus ferulae merito participes facti fuerunt, tum praecipue divini Davidis exemplo discimus, qui quum et electus esset et propheta et Deo comprimis carus, divinam autem legem violas-

In autogr. clare exstat accus. Num forte auctori in mente fuit ι, quale est δεῖ, pro quo graviorem deinde formulam maluit ? Liquet certe, eum limam operi non admovisse. — 2) Joann. ι.

ἠδυνήθη διαδρᾶναι [1]) τὴν ἐκείνου ῥάβδον.

Πλὴν τοὺς αὐτοῦ ἐκλεκτοὺς ὁ θεὸς, παιδεύων ἢ πειρασμοῖς τούτους συγχωρῶν περιπεσεῖν, οὐδ' ὑπὲρ τὴν ἐκείνων δύναμιν τοῦτο ποιεῖ· Εὐλογητὸς ὁ θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι παρ' ὃ δύνασθαι, ἀλλὰ σὺν τῷ πειρασμῷ ποιήσει καὶ τὴν ἔκβασιν [2]). Οὔτε μὴν ἄνευ χρηστῆς ἐλπίδος· ἀλλ' ἅμα τῇ παιδείᾳ καὶ ἀγαθὰς ἐλπίδας τούτοις ὑποτείνει. Καὶ τοῦτο βούλεται τό· [3]) Ἡ ῥάβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου, αὗταί με παρεκάλεσαν. Ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς ποινὴ, καθ' ὃ μὲν ἀλγεινὴ καὶ ὀδυνηρὰ, εἰκότως ῥάβδος ἂν λέγοιτο, παίουσα τούτους ἁμαρτάνοντας καὶ εἰς σωφρονισμὸν ἐκκαλοῦσα. Καθ' ὃ δὲ βρόχῳ ἀπογνώσεως οὐκ ἐᾷ τοὺς παιδευομένους ἀποπνιγῆναι, ἀλλὰ παρακαλεῖ τούτους καὶ τὴν ἐκείνων διάνοιαν ὑποστηρίζει, δεόντως ἂν βακτηρία καλοῖτο· ᾗ ἐπιβακτηρευόμενοι οὐ καταπίπτουσιν οἱ τοῦ θεοῦ ἐκλεκτοί.

Ἀναγκαίως οὖν παρὰ τῶν ἐκλεκτῶν, τῆς εὐθείας ἐνίοθ' ἁμαρτανόντων πρὸς τῇ συντριβῇ τῆς καρδίας καὶ τῇ ἀληθεῖ μετανοίᾳ καὶ ἀποχῇ τοῦ κακοῦ ἀπαιτεῖ-

set, effugere virga[m] non potuit.

Verumtamen quum electos suos castigat tentationes incidere ultra vires eorum id [n]cit. *Benedictus Deu[s] non sinet vos tentari vires, sed exitum te[n]nis faciet.* Neque id [a] bona spe, sed una c[a]stigatione etiam spe[m] nam illis praebet, e[t] vult illud: *Virga tua [et ba]culus tuus ipsa me [conso]lata sunt.* Divina eni[m] ctorum poena, quaten[us] lorifica et molesta est, virga dici poterit, qua[e pec]cantes eos ferit et a[d mo]destiam invitat. Qua[tenus] autem eos, qui castig[antur] laqueo desperationis [suffo]cari non sinit, sed eos solatur et mentem e[orum] stabilit, merito baculu[m vo]cabitur, cui innixi Dei non prolabuntur.

Necessario igitur a[b ele]ctis a recta via inte[rdum] aberrantibus praeter c[ordis] contritionem et veram [poe]nitentiam et a malo [absti]nentiam, etiam bonorum

---

1) Autogr. et edit. διαδράναι. — 2) I. Cor. X. 10. Quem a[d] locum Hornejus II. Cor. I. 3, habet tantum doxologiam. — 3[) Ps.] XXII. 3.

ἐγαθοεργία· [1]) οἷον
:, προσευχαὶ, ἀγρυ-
ʹαμευνίαι, χαμοκοι-
ὶ· πρὸ τούτων ἔλεος
:ος πρὸς τοὺς τού-
μένους μετὰ ταπει-
ίνης· ἵνα διὰ τούτων
ται [2]) φυγεῖν τὴν
ρον τοῦ θεοῦ ῥά-
ἀλλὰ γοῦν μετριω-
αὶ ἠπιωτέρας ταύ-
αθῆναι. Καὶ τοῦτό
Ἐκ τῶν ἔργων σου
ήσῃ καὶ ἐκ τῶν ἔρ-
) κατακριθήσῃ.
ν γὰρ τὴν δικαίω-
ν ὁ λόγος· τὴν μὲν
προπατορικῆς καὶ
ου ἁμαρτίας, δι'
ʹης πάντες ἐχθροὶ
εθα τῷ θεῷ· ἣν δὴ
ιν ἔχομεν ἐκ μό-
εὐδοκίας τοῦ πα-
τῷ αἵματι τοῦ μο-
; καὶ ἀγαπητοῦ
υἱοῦ τοῦ κυρίου
ησοῦ Χριστοῦ, χά-
ὶ παναγίου αὐτοῦ
ʹος, ἡμῶν μηδὲν
ξάντων ἢ συνεισεν-
ʹν εἰς τοῦτο. Ὅπερ
ι διὰ τοῦ· [3]) Χά-
ε σεσωσμένοι. Τὴν
τῶν ἰδίων ἡμῶν
ὸν, ἥτις προηγου-
ιὲν χρήζει τῆς τοῦ
ὐδοκίας, ἧς ἄνευ
τὰ ἡμέτερα νεκρὰ
νέργητα· [4]) ἑπομέ-

rum studium exposcitur, qualia sunt jejunia, preces, vigiliae, humicubationes, humidormitiones et ante omn'a ista misericordia et commiseratio erga harum rerum indigos cum humilitate, ut per ista temporariam Dei virgam effugere vel certe moderationem et mitiorem experiri possint. Et hoc est illud: *Ex operibus tuis justificaberis et ex operibus tuis condemnaberis.*

Duplicem enim justificationem novit verbum [Dei); unam a peccato a patribus descendente et originali, per quod pariter omnes Deo inimici facti sumus, quam justificationem ex sola patris benevolentia per sanguinem unigeniti et dilecti ejus filii domini nostri Jesu Christi gratia spiritus sancti ejus habemus, nihil nobis ad id cooperantibus aut conferentibus, quod declaratur illo: *Gratia estis salvati.* Alteram autem a propriis nostris peccatis, quae principaliter quiden Dei benevolentia indiget, sine qua nostra omnia mortua sunt, et operationis

---

ı autogr. et recte quidem, hac enim forma usi sunt ipsi Edit. ἀγαθοεργεία, quam nemo Graecus agnovit. — 2) [Sic Kimmelii apographum; legendum δυνήσωνται. W.] — II. 5. — 4) Delevi punctum, quod ante fuit cum commate τῆς etc., quum qui sequuntur genitivi a verbo praegresso ndeant.

νως δὲ καὶ τῆς ἡμῶν σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας· καθ' ὃ εἴρηται τό· Ἐκ τῶν ἔργων σου δικαιωθήσῃ καὶ ἐκ τῶν ἔργων σου κατακριθήσῃ. 1)

Δοκοῦσι δὲ αἱ ἀγαθοεργίαι. κἀν τῇ στάσει τῇ ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ συμβάλλειν ὁπωσοῦν. Τὸ μὲν γὰρ ἁπλῶς ἔνδον τοῦ νυμφῶνος γενέσθαι, δωρεὰν ἐλάβομεν ἐκ μόνης τῆς χάριτος τοῦ καλέσαντος θεοῦ. Ἐπεὶ δ' ἀκούομεν, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ θεοῦ πολλὰς καὶ διαφόρους μονὰς εἶναι, καὶ ὅτι ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων 2) καὶ ἀστὴρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, συνίεμεν ἐκ τούτων εἶναί τινα διαφορὰν ἐν τῇ στάσει τῶν ἐκλεκτῶν.

Τὸ γοῦν τοιᾶςδε ἢ τοιᾶςδε στάσεως ἐκεῖσε τυχεῖν, ἐκ τῶν ἑκάστου ἔργων προσγίγνεσθαι πιστεύομεν· καθ' ὃ γάρ τις ἔσπειρεν, οὕτω καὶ θερίσει. 3) Διὸ ἀναγκαῖα τοῖς ἐκλεκτοῖς τὰ καλὰ ἔργα. Πρῶτον ἵνα φαίνηται ἡ ἐν αὐτοῖς πίστις μὴ νεκρὰ οὖσα, ἀλλὰ ζῶσα καὶ καρποφόρος· δι' ἧς καρποφορίας αὐτοί τε καλὸν παράδειγμα εἶεν ἀλλήλοις, καὶ ὁ θεὸς δοξάζοιτο δι' αὐτῶν. Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,

expertia; consequente
etiam studio et sollici
nostra, juxta quod
est: *Ex operibus tuis*
ficaberis et ex operib
condemnaberis.

Probabile etiam est
opera statui futuro in
coelorum aliquid co
Ut enim simpliciter int
lamum admittamur; i
datum nobis est ex
Dei, qui nos vocavit
tia. Quando autem au
in domo Dei multas et
sas mansiones esse
alium decorem solis
alium lunae et alium
rum, et aliam stellam
decus differre ab ali
gnoscimus ex illis, d
tatem status electorum

Ut itaque hoc vel illo
quis ibi potiatur, ex
cujusque operibus nob
tingere credimus:
enim quis sementem f
ita etiam metet. Quapr
necessaria sunt electis
opera; primo ut fides e
non mortua sed viva e
ctifera esse ostendatur
quem fructum et ipsi
exemplo sint inter
Deus glorificetur. *Il*
ceat lux vestra coram
nibus, ut videant bona
opera et glorificent p
vestrum in coelis. D

1) Matth. XII. 37. — 2) Joann. XIV. 2. 1 Cor. XV. 4
3) Galat. VI. 7.

δωσι τὰ καλὰ ὑμῶν καὶ δοξάσωσι τὸν ια ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς ιοῖς. [1]) Ἔπειτα καὶ ἰ' αὐτῶν φύγωσι τὴν ιαιρον ποινὴν, ᾗ ὑπό- ιι, ἐπὰν τοῦ δέοντος τωσι. Πρὸς δὲ καὶ, ιείζονος ἀπολαύσωσι, ρείττονος στάσεως τύ- ' ἐν τῇ τῶν πρωτο- ' ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶν σιλεία τῶν οὐρανῶν.

etiam, ut per ea temporalem poenam effugiant, cui subjacent, ubi officium non fecerint. Item ut majori (gaudio) perfruantur et meliorem statum consequantur in ecclesia primogenitorum (Dei), quae est regnum coelorum.

ι' ἐνταῦθα τοῦ λόγου ιενοι, ἑπόμενον ἂν εἴη ιερὶ τῆς ἐπὶ γῆς ἔτι ιευομένης ἐκκλησίας εἰπεῖν.

Verum enimvero, quia nos in hunc sermonem devenimus, consequens fuerit, ut etiam de ecclesia hic in terris adhuc militante aliqua dicamus.

---

[1]) Matth. V. 16.

Κεφ. ζ'.

Περὶ Ἐκκλησίας.

Ἐκκλησία ἐστὶν, ὡς μέν τινες βούλονται, σύστημα πάντων τῶν τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ὁπωσοῦν πεισθέντων, ὀρθοδόξων φημὶ καὶ αἱρετικῶν. Ἄλλοι δὲ θέλουσιν εἶναι ταύτην σύστημα μόνων τῶν ὀρθοδόξων καὶ περὶ τὸν Χριστιανισμὸν κατὰ πάντα ὑγιαινόντων· ὅθεν καὶ ἁγία [1]) προσηγόρευται.

Φησὶ τὸ σύμβολον τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ἀρχαίων συνόδων· [2]) Πιστεύω εἰς μίαν ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Μίαν μὲν ταύτην ἐκάλεσαν οἱ πατέρες διὰ τὸ μονοειδὲς καὶ ἁπλοῦν τῆς πίστεως. Μία πίστις, φησὶν ὁ ἀπόστολος, [3]) ἓν βάπτισμα. Ἁγίαν δὲ, διὰ τὸ ἁγίους εἶναι, ἐξ ὧν συνίσταται, ἁγιασθέντας τῷ παναγίῳ τοῦ θεοῦ πνεύ-

Caput VII.

De Ecclesi

Ecclesia est, ut m volunt, congregatio o eorum, qui praedi evangelii quocunque credunt, orthodoxorn quam et haereticorum autem eam congrega orthodoxorum tantum volunt et eorum, . doctrina Christiana p nia sani sunt; unde sancta cognominata e

Symbolum sanctor antiquorum oecumeni conciliorum dicit: *Cr unam sanctam catholi apostolicam ecclesiam unam* quidem patres runt propter fidei uni tatem et simplicitatem. *fides*, inquit apostolus, *baptisma*. *Sanctam* quod sancti sint, ex constat, sanctissimc spiritu sanctificati. *licam* autem propter

---

1) Hoc cognomine ex Ephes. V. 26 deducto primi usi Epiphanius in Ancorato et Cyrillus Hieros. Catech. XVIII. c. laud., ut scilicet haereticorum coetus essent exterminati. Qua Cyrill. Alex. in Jes. LII. : ἐκκλησίας ὅτε φαμὲν, ἤγουν ὀνομ τοὺς ἐν αὐταῖς ὄντας ἁγίους προσκυνητὰς σημαίνομεν. — 2) (pra p. 153. — 3) Ephes. IV. 5.

Καθολικὴν, διὰ τὴν
ν τῶν ἀπανταχοῦ δι-
ιμένων μερικῶν καὶ
χώραν ἐκκλησιῶν, αἳ
: τῷ συνδέσμῳ τοῦ
ίου πνεύματος μίαν
ιθολικὴν ἀποτελοῦσιν.
τολικὴν, ὅτι τῶν ἀπο-
ιν διδασκαλίαν κατέ-
ιὶ οὐκ ἄλλην τινὰ νό-
αὶ ἔκφυλον. Ἐκκλη-
δὲ, ὅτι οὐκ ἀφ' ἑαυ-
ιὕτη συνήχθη, ἀλλ'
ταύτην εἰς τοῦτο ἐκά-
, ὅς ἐστιν ὁ εἷς ἐν
ι θεός.
λλον οὖν τοῦ σκοποῦ
ζονται οἱ ἐξ ἁγίων
ν συγκεῖσθαι λέγον-
δὺ γὰρ πᾶσιν ἕπεσθαι
ι πάντας μιμεῖσθαι,
μόνους τοὺς ἁγίους
ιμητὰς τοῦ Χριστοῦ·
ισιν ὁ μακάριος Παῦ-
ι Μιμηταί μου γί-
καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ.
ροῦν εἰς ἁγίαν ἐκ-
ιν πιστεύομεν καὶ ταύ-
τὰ πάντα μιμούμεθα.
.εῖται δὲ αὕτη παρὰ
πνεύστῳ γραφῇ πη [2])
νύμφη Χριστοῦ·
ιτευσάμην [3]) ὑμᾶς ἑνὶ
παρθένον ἁγνὴν πα-
σαι τῷ Χριστῷ· πη
ος θεοῦ καὶ ἐκκλησία
ῶντος, στύλος τε καὶ
ομα τῆς ἀληθείας, [4])

dispersarum particularium et provincialium ecclesiarum conjunctionem, quae omnes vinculo sancti spiritus unam et catholicam absolvunt. *Apostolicam* vero, quod doctrinam apostolicam, non aliam quandam spuriam aut peregrinam teneat. *Ecclesiam* denique, quod non a se ipsa congregata sit, sed quod alius eam ad id vocarit, qui est unus in trinitate deus.

Unde scopum propius ii tangunt, qui illam ex sanctis constare dicunt. Neque enim omnes sequi aut imitari, sed sanctos tantum et Christi imitatores oportet; sicut divus Paulus ait: *Imitatores estote mei, sicut et ego Christi.* Itaque in sanctam ecclesiam credimus et hanc per omnia imitamur.

Appellatur autem haec a divina scriptura alicubi *sponsa Christi: Adjunxi vos uni viro, ut virginem castam exhiberem Deo;* alicubi *domus Dei et ecclesia Dei vivi, columna et fir-*

I Cor. XII. 1. — 2) Pro enclitica habui. Autogr. πῆ, edit. πῇ. iquitus illud jota subscr. pro arbitrio magis quam jure neglet. — 3) Non licuit editori ex II Cor. XI. 2 inducere lectionem ιην, pro qua ipse auctor memoriter recitans scripsit *μνηστεύε*-rbum, cui sane dedit significatum *desponsandi*, quem apud non habet. Apud hos non legitur nisi ut sit: *ipse mihi* uxomatrimonium duco. — 4) I. Tim. III. 15.

ἄλλοτε σῶμα Χριστοῦ· Ὑμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους.[1])

Πιστεύοντες οὖν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ τοιαύτας προσηγορίας ἐπιθὲν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγκαίως πιστεύομεν καὶ εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν τὴν τοιαύτας προσηγορίας δεξαμένην παρὰ τοῦ παναγίου πνεύματος.

Οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν μέντοι λόγον πιστεύομεν εἴς τε τὸ ἅγιον πνεῦμα ἤγουν εἰς αὐτὸν τὸν θεὸν καὶ εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ κατὰ ἄλλον καὶ ἄλλον. Εἰς μὲν γὰρ τὸν θεὸν πιστεύοντες πιστεύομεν ὡς εἰς θεὸν δημιουργὸν καὶ κυβερνήτην πάσης ἀοράτου καὶ ὁρωμένης κτίσεως, ὡς εἰς δυνάμενον πάντα, ὡς εἰς πάντα ἀληθεύοντα. Εἰς δὲ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν πιστεύοντες οὔτε [2]) ὡς εἰς θεὸν πιστεύομεν οὔτε ὡς εἰς δυναμένην πάντα ἀλλὰ μόνον ὡς εἰς ἀληθεύουσαν κατὰ πάντα, ἅτε ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀγομένην καὶ φερομένην καὶ τῆς εὐθείας παρατραπῆναι μὴ δυναμένην.

Ἀπορία δὲ μεγάλη δοκεῖ κατὰ τὸν νῦν χρόνον, ποῦ τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν ζητητέον. Τῶν ἀνθρώπων γὰρ ὑπὸ ἔριδος καὶ φιλονεικίας εἰς πολλὰ τμήματα διαιρεθέντων καὶ ἐκκλησίας ἑαυτοῖς συγκροτησάντων, ἑκάστη

momentum veritatis, alias *corpus Christi et membra ex parte.*

Quum itaque credamus in spiritum sanctum, qui hujusmodi nomina ecclesiae imposuit; necesse est, ut etiam in sanctam ecclesiam credamus, quae ejusmodi nomina a spiritu sancto accepit.

Nec tamen eadem ratione in spiritum sanctum, scilicet in Deum ipsum, credimus et in sanctam ecclesiam; sed alio atque alio modo. Nam in Deum quidem credentes in eum ut Deum omnis creaturae tam visibilis quam invisibilis conditorem ac gubernatorem credimus, ut omnipotentem et in omnibus veracem. In sanctam autem ecclesiam credentes non ut in Deum credimus, neque ut omnipotentem, sed tantum ut in omnibus veracem, utpote quae a Deo ducatur et regatur neque a recta via declinare possit.

Ceterum magna hoc tempore dubitatio exsistere videtur, ubinam catholica et apostolica illa ecclesia quaerenda sit. Hominibus enim per dissidia et contendendi studium in multas partes divisis et quibusque ecclesias seorsim sibi congre-

---

1) I Cor. XII. 27. Male in edit. post σῶμα vocabulum plene intercisum est. — 2) Ita autogr. Edit. οὐχ.

[redacted]

ων φιλοτιμεῖται ἑαυτῇ
οϑόδοξον καὶ ἀποστο-
' περιάψαι. Καὶ εἴγε
ϑνος τι τῶν μήπω τῷ
γελικῷ ζυγῷ ὑποτα-
ων, ἐϑέλον δὲ νῦν τῷ
ιτιανισμῷ προσελϑεῖν,
ησεν ἂν, τίνι τῶν ἐκ-
ιῶν προσδραμητέον.
ο τὸ πρᾶγμ' ἀσαφὲς
ἀμφίβολον δοκεῖ, ἑκά-
ἑαυτοὺς μόνον εὐσε-
οἰομένων, τοὺς δὲ λοι-
ἐν οὐδενὶ λόγῳ τιϑε-
ν.

ὶ μὴν οὐκ ἀτέκμαρτον
ὸς εἴασε τὴν αὑτοῦ ἐκ-
ίαν· ἀλλ' ἔϑετο λαμ-
ταύτῃ τὰ γνωρίσματα
γε σωφρόνως ζητεῖν
υσιν. Ἔστι δὲ τὰ κυ-
ερα τῆς ἀρχαίας κα-
ῆς καὶ ἀποστολικῆς
ίσματα ταῦτα.
ῶτον τὸ συνᾴδειν πάν-
τοὺς ταύτης διδασκά-
καὶ ποιμένας καὶ ἐν
ν ἀλλήλοις ὁμοφωνεῖν,
ἐν ταῖς ἄλλαις οὐχ
σκεται. Ἐκείνων γὰρ
ροστατοῦντες φαίνον-
καὶ γράφοντες καὶ λέ-
ες κατ' ἀλλήλων οὐκ
α.
ύτερον τὸ πάντα τὰ
πολλῶν καὶ ἀξιοπίστων
ων παραδιδόμενα καὶ
υρούμενα προϑύμως
έχεσϑαι, ἄνευ τῆς οἱα-
προσϑαφαιρέσεως·
τον μέντοι μετὰ τοῦ

gantibus, unaquaeque harum orthodoxarum et apostolicarum [1]) nomen sibi vindicare cupit. Quare si qua gens sit earum, quae nondum evangelico jugo subditae fuerint, ad Christianam autem religionem accedere hodie velit; dubitare possit, ad quamnam ecclesiarum se conferre debeat. Tam ea res obscura et ambigua esse videtur, singulis se solos pios esse putantibus, ceteros autem nullo honore habentibus.

Veruntamen Deus ecclesiam suam intestatam non reliquit, sed perspicuas notas illi constituit, dummodo quis prudenter eas inquirere voluerit. Notae autem illae antiquae catholicae et apostolicae ecclesiae hae sunt praecipuae.

Primo quod omnes ejus doctores et pastores consentiant et in omnibus inter se concordent, id quod in aliis non reperitur. Illarum enim praepositi et scribere et dicere alii contra alios non pauca apparent.

Deinde quod omnia, quae a multis et fide dignis tradita et contestata sunt, prompte recipiat absque omni additione et detractione; unumquodque ratione decenti et sine abusu tamen,

) Vers. exhibuit *orthodoxorum* et *apostolicorum*, quasi unquam l ecclesiarum cives se *apostolicos* nominare conati essent. At spectat ad ecclesias, ut quilibet videt.

προσήκοντος λόγου ἀλλὰ μὴ καταχρηστικῶς· τοῦ κινδύνου ἐν ἀμφοτέροις ὁμοίου ὄντος, ἔν τε τῇ τούτων ὀλιγωρίᾳ καὶ ἐξουδενώσει, ἔν τε τῇ καταχρήσει.

Τρίτον τὸ μηδένας μὲν ταύτην διώκειν, διώκεσθαι δὲ ὑπὸ πάντων καὶ μηδέποτε τοῖς διωγμοῖς ἐνδιδόναι, ἀλλ' ἀνενδότως τούτοις ἀεὶ ἀνθίστασθαι καὶ θείᾳ δυνάμει τῶν διωκόντων περιγίγνεσθαι.

Τέταρτον καὶ σαφέστατον ταύτης γνώρισμα τὸ πιστῶς καὶ ἀδόλως παρακατέχειν τὸ θεῖον ῥῆμα, ὃ ὁ θεὸς ἐξέθετο διὰ Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων καὶ τοῦτο τῇ ἐκκλησίᾳ ὥσπερ φύλακι παρακατέθετο, καθάπερ θησαυρόν τινα μέγαν καὶ οὐράνιον.

Διαιρεῖται δὲ τὸ θεῖον ῥῆμα εἴς τε τὸ γραπτὸν καὶ ἄγραφον. Καὶ ἄγραφον μὲν εἶεν ἂν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ παραδώσεις, περὶ ὧν ὕστερον ἐρῶ. Γραπτὸν δὲ ἡ ἁγία καὶ θεόπνευστος γραφὴ, τοῦτ' ἔστι τὰ κανονικὰ καὶ αὐθεντικὰ τριάκοντα τρία βιβλία. Τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης εἴκοσι δύο ταῦτα· Γένεσις, Ἔξοδος, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον — αὕτη πεντάτευχος τοῦ θεόπτου Μωϋσέως. Εἶτα Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, Κριταὶ μετὰ τῆς Ῥοὺθ, Βασιλειῶν πρώτη καὶ δευτέρα, Βασιλειῶν τρίτη καὶ τετάρτη, Παραλειπομένων πρώτη καὶ δευτέρα, Ἔσδρας καὶ

quum par utrobique periculum sit, sive ea contemnas et vilipendas, sive iis abutaris.

Tertio, quod ea neminem persequatur sed persecutionem potius ab omnibus perpetiatur, nec persecutionibus cedat, sed iis constanter resistat et divina virtute praevalcat.

Quarta et manifestissima nota ejus est, quod fideliter et sedulo verbum Dei servet, quod Deus per Prophetas et Apostolos exposuit, idque quod ecclesiam ut fidam custodem tanquam magnum aliquem et coelestem thesaurum deposuit.

Dividitur autem divinum illud verbum in scriptum et non scriptum. Et non scriptum quidem traditiones illae ecclesiasticae fuerint, de quibus postea dicam. Scriptum vero sancta et divinitus inspirata scriptura, hoc est. triginta tres illi canonici et authentici libri. Et veteris quidem testamenti viginti duo hi: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomion — haec Pentateuchus Mosis est, qui Deum vidit. Deinde Jesus Nave, Judices una cum Ruth, Regnorum primus et secundus, Regnorum tertius et quartus, Paralipomenon liber primus et secundus, Esdras et Neemias, Esther,

ιίας, Ἐσθὴρ, Ἰὼβ,
τήριον, Παροιμίαι Σο-
ιντος, Ἐκκλησιαστὴς
αὐτοῦ, Ἆσμα ἀσμά-
τοῦ αὐτοῦ, Ἡσαΐας,
μίας, Ἰεζεκιὴλ, Δα-
οἱ λοιποὶ δώδεκα Προ-
ι ὁμοῦ.

ς νέας δὲ ἕνδεκα ταῦτα·
γέλιον κατὰ Ματθαῖ-
τὰ Μάρκον, κατὰ Λου-
ατὰ Ἰωάννην, Πράξεις
Ἀποστόλων, τοῦ ἁγίου
λου αἱ δεκατέσσαρες
ολαὶ ἅμα, τοῦ ἁγίου
ου αἱ δύο ἅμα, τοῦ
Ἰωάννου αἱ τρεῖς
ἡ τοῦ ἁγίου Ἰακώ-
ἡ τοῦ ἁγίου Ἰούδα,
ἁγίου Ἰωάννου Ἀπο-
ψις.

ιάκοντα τρία δὲ εὑ-
ται πάντα τὰ αὐθεν-
καὶ κανονικὰ βιβλία,
αὶ τὸν Σωτῆρα ἡμῶν
τριάκοντα καὶ τρεῖς
τοὺς διατρίψαι σωμα-
ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα μη-
ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱερῶν
ων ἄμοιρος ᾖ μυστη-
τινὸς θείου.

λοιπὰ δὲ βιβλία, ἅπερ
βούλονται συγκατα-
ν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ,
τὸ τοῦ Τωβὶτ[2]), τὸ
Ἰουδεὶθ, Σοφίαν τοῦ
μῶντος, Σοφίαν Ἰη-
υἱοῦ Σιρὰχ, Βαροὺχ
ὰς τῶν Μακκαβαίων
λήτους μὲν οὐχ ἡγού-
· πολλὰ γὰρ ἠθικὰ,

Job, Psalterium, Proverbia Salomonis, Ecclesiastes ejusdem, Canticum Canticorum ejusdem, Esaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel, reliqui duodecim prophetae simul.

Novi autem testamenti hi undecim: Evangelium secundum Matthaeum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem, Acta Apostolorum, sancti Pauli quatuordecim epistolae simul, sancti Petri duae simul, sancti Joannis tres simul, sancti Jacobi epistola, sancti Judae epistola, et Apocalypsis sancti Joannis.

Triginta autem tres inveniuntur omnes authentici et canonici libri, quia etiam Salvatorem nostrum triginta tres annos corporaliter in terra contrivisse dicunt, ut ne sacrorum quidem librorum numerus mysterii divini expers esset.

Reliquos vero libros, quos nonnulli adnumerare sacrae scripturae cupiunt, ut librum Tobit, librum Judith, Sapientiam Salomonis, Sapientiam Jesu filii Sirach, Baruch et Maccabaeorum libros non abjiciendos quidem existimamus, quum multa ethica, plurima laude digna,

Autogr. et edit. duo faciunt vocabula. Contraxi, quum et οὐδὲ
e soleamus, quum sit: *ne – quidem*. Id enim puto hoc loco
elle illud μηδὲ: *ut ne numerus quidem librorum sacrorum*
ublimiore et occultiore esset consilio. — 2) [Editor scripsit
. IV.]

πλείστου ἐπαίνου ἄξια, ἐμπεριέχεται ταύταις. Ὡς κανονικὰς δὲ καὶ αὐθεντικὰς οὐδέποτ' ἀπεδέξατο ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, ὡς μαρτυροῦσι πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ ὅ τε ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ ἅγιος Ἀμφιλόχιος καὶ τελευταῖος πάντων ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.[1]) Διὸ οὐδὲ τὰ δόγματα ἡμῶν πειρώμεθα ἐκ τούτων παραστῆσαι, ἀλλ' ἐκ τῶν τριάκοντα τριῶν κανονικῶν καὶ αὐθεντικῶν βιβλίων· ἃ δὴ καὶ θεόπνευστον καὶ ἁγίαν γραφὴν καλοῦμεν.

Ἥτις ἁγία γραφὴ ἐνεπιστεύθη τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ θεοῦ, καθάπερ μεγάλου θησαυροῦ παρακαταθήκη, ὡς εἴρηται· ὡς δοκεῖν τὴν ἐκκλησίαν φύλακα καὶ ὁδηγὸν εἶναι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. Φύλακα μὲν, ὅτι πιστῶς καὶ ἀδόλως ταύτην φυλάττει, οὐχ ὅπως αὕτη μηδὲν προστιθεῖσα ἢ ἀφαιροῦσα ἐκεῖθεν — τοῦτο γὰρ ἄντικρυς ἱεροσυλία — ἀλλὰ καὶ τοὺς τοιοῦτόν τι τολμῶντας ἐλέγχει καὶ καταφωρᾷ. Ὁδηγὸν δὲ, ὅτι πρὸς ταύτην ἡμᾶς ὁδηγεῖ, τὰ ἀσαφῆ δοκοῦντα σαφηνίζουσα καὶ ἀνακαλύπτουσα τὰ κεκαλυμμένα πάνυ ὀρθοδόξως καὶ θεαρέστως.

iis comprehendantur., Ut canonicos autem et authenticos libros nunquam eos Christi ecclesia recepit, sicut cum multi alii, tum imprimis et sanctus Gregorius Theologus et sanctus Amphilochius et ultimus omnium sanctus Joannes Damascenus testantur. Unde nec dogmata nostra ex his adstruere conamur, sed ex triginta tribus illis canonicis et authenticis libris, quos etiam divinitus inspiratam et sacram scripturam appellamus.

Haec sacra scriptura concredita a Deo est ecclesiae tanquam magni thesauri depositum, sicut dictum est, ita ut ecclesia custos divinae scripturae et manuductrix ad eam esse videatur. *Custos* quidem, quia fideliter et sedulo eam custodit, non ut ipsa quidquam ei addat vel ex ea auferat — hoc enim apertum sacrilegium foret — sed ut eos etiam, qui tale quid ausint, redarguat et manifestet. *Manuductrix* autem, quia nos ad eam deducit, dum quae obscura apparent declarat et quae occulta in ea sunt orthodoxe prorsus et, ut Deo placet, exponit. Et hoc est,

1) Hic quidem de hac re ita disserit de orth. fid. IV. 18: *Ἡ δὲ Πανάρετος, τοῦτ' ἔστιν ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος καὶ ἡ σοφία τοῦ Ἰησοῦ, ἣν ὁ πατὴρ μὲν τοῦ Σιρὰχ ἐξέθετο Ἑβραϊστὶ, Ἑλληνιστὶ δὲ ἡρμήνευσεν ὁ τούτου μὲν ἔγγονος Ἰησοῦς, τοῦ Σιρὰχ υἱὸς, ἐνάρετοι μὲν καὶ καλαὶ, ἀλλ' οὐκ ἀριθμοῦνται οὐδὲ ἔκειντο ἐν τῇ κιβωτῷ.* Reliquorum apocryphorum ne mentionem quidem fecit.

Καὶ τοῦτό ἐστιν, οἶμαι, τὸ στύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας τὴν ἐκκλησίαν καλεῖσθαι. Ἀλήθεια μὲν ἡ ἁγία γραφή, ὡς ἐκ τοῦ θεοῦ τῆς αὐτοαληθείας προαχθεῖσα. Στύλος δὲ καὶ ἑδραίωμα ταύτης ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, ὡς ὑποστηρίζουσα καὶ διατηροῦσα καὶ ὀρθοδόξως ταύτην ἑρμηνεύουσα καὶ ταύτης μέχρι θανάτου ὑπερασπίζουσα.

Ἄγραφον δὲ ῥῆμα θεοῦ λέγεται αἱ τῆς ἐκκλησίας παραδόσεις, ἃς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγράφως καὶ μυστικῶς ταύτῃ παρέδωκε.

Θεωροῦνται δὲ αἱ παραδόσεις περί τε τὰς τελετὰς τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ περὶ ἄλλα τινὰ χρήσιμα καὶ τὴν ἐκκλησίαν κοσμοῦντα. Ἡ μὲν γὰρ ἁγία γραφὴ προστακτικῶς ἡμῖν ἐπιτάττει τὰ μυστήρια· πῶς δὲ καὶ τίνι τρόπῳ ταῦτα ἱερουργητέον, οὐ λέγει. Ἡ ἐκκλησία δὲ ἐξ ἁγίου πνεύματος κινουμένη τὸν τρόπον διατάττει, τὰ πολλὰ μέντοι ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς συλλέγουσα.

Οἷον ἡ ἁγία γραφὴ κελεύει ἡμᾶς βαπτίζεσθαι ὕδατι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τὸν δὲ τρόπον οὐ σαφηνίζει. Ἡ δὲ ἐκκλησία τοῦτον δηλοῖ, ὅτι ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐν μιᾷ κολυμβήθρᾳ πάντας τοὺς τῆς ἐνορίας ἐκείνης, ὅτι μετὰ εὐχῶν καὶ ἐξορκισμῶν —

ut existimo, quod ecclesia *columna et firmamentum veritatis* appellatur. *Veritas* quidem sacra scriptura est, utpote a Deo, qui veritas ipsa est, profecta. *Columna* autem *et firmamentum* hujus catholica et apostolica ecclesia, utpote quae sustentat et conservat et orthodoxe eam exponit et ad mortem usque propugnat.

Verbum porro non scriptum Dei dicuntur ecclesiae traditiones, quas spiritus sanctus sine scripto et mystice ei tradidit.

Conspiciuntur autem traditiones illae tum in sacrorum mysteriorum celebratione, tum in aliis quibusdam, quae utilia ecclesiae sunt eamque ornant. Sacra quidem scriptura praecepto nobis mysteria commendat; quomodo autem et qua ratione administranda sint, non dicit. Ecclesia vero, mota a Spiritu sancto modum illum praescribit, ita tamen, ut plerumque ex sacra scriptura colligat.

Exempli gratia scriptura sacra nos aqua baptizari jubet in nomen patris et filii et spiritus sancti; modum autem, quo id fieri debeat, non exprimit. At ecclesia eum monstrat, scilicet quod in templo Dei, quod in uno fonte omnes ejusdem viciniae, quod cum precibus et exorcismis — habemus enim exorcismos

ἔχομεν δὲ ἐξορκισμοὺς παρὰ τῶν ἀρχαίων πατέρων θαυμασίως συντεθειμένους, ὧν καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος[1]) ὁ Θεολόγος μέμνηται ἐν τῷ εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα λόγῳ — εἶτα, ὅτι πρὸς τῷ ὕδατι παραληπτέον καὶ ἔλαιον κατὰ τό· [2]) Καὶ ἔλαιον ὑπὲρ κεφαλῆς σου ἐκχύσθω, καί· [3]) Ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου. Ὅτι δὲ περὶ τοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι ἐλαίου,[4]) δῆλον τῷ εὐθὺς ἐπιφέρειν τὸν ψαλμῳδόν· Καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον ὡσεὶ κράτιστον.[5]) Εὐθὺς γὰρ μετὰ τὸ δι' ὕδατος καὶ ἐλαίου βάπτισμα μετέχομεν τοῦ κυριακοῦ δείπνου, ὅπου τὸ καὶ κράτιστον ποτήριον. Ἄλλη δέ τις ὕλη ἐν τούτῳ τῷ μυστηρίῳ οὐ παραλαμβάνεται, ὅτι οὐδὲ φαίνεται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Εἶτα ὅτι τοὺς βαπτιζομένους καταδύεσθαι χρὴ τρὶς ἐν τῷ ὕδατι· ἐπεὶ καὶ ὁ σωτὴρ κατέδυ εἰς τὸ ὕδωρ ὑπὲρ ἡμῶν· Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανούς.[6]) Ἀνέβη δὲ, ὅτι καὶ κατέβη πρότερον. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀπόστολοι οὕτως ἐποίουν. Κατέβησαν εἰς τὸ

ab antiquis patribus mirifice compositos, quorum etiam S. Gregorius Theologus sermone in sanctum baptisma meminit —; porro quod aquae addendum sit etiam oleum juxta illud: *Et oleum super caput tuum effundatur*, item: *Impinguasti oleo caput meum.* Eum autem de oleo baptismi (loqui), manifestum ex eo est, quod Psalmodes statim addit: *Et poculum tuum inebrians quam praeclarum est!* E vestigio enim post baptismum ex aqua et oleo participamus dominicam coenam, ubi illud optimum est poculum. Alia autem materia in hoc sacramento non assumitur; quia nec apud antiquos id reperitur. Deinde quod ii, qui baptizantur, ter mergendi in aqua sint, quia et servator noster mersus est in aquam pro nobis: *Et statim adscendens ex aqua videt coelos apertos.* Adscendit autem, quia etiam descenderat prius. Sed et Apostoli ita fecerunt. *Descenderunt in aquam tum Philippus tum Eunuchus, et quum adscenderent ex aqua, spiritus domini rapuit Philippum.* Praeterea

---

1) Est in edit. laud. orat. XL. p. 657. ubi ita pater disputat: *Μὴ διαπτύσῃς ἐξορκισμοῦ θεραπείαν μήδε πρὸς τὸ μῆκος ταύτης ἀπαγορεύσῃς. Βάσανός ἐστι καὶ αὕτη τῆς περὶ τὸ χάρισμα γνησιότητος.* At vero quae Const. Apost. VII. 41 exstat formula nulla fere longitudine est. — 2) Eccles. IX. 8. — 3) Ps. XXIII. 5 (non 7, ut est ad marg. edit.). Declinavit paullum auctor ab LXX. interprett. — 4) Auctor per festinationem praegressis datt. Inductus scripsit *ἐλαίῳ*. — 5) Quid hic sibi velit interrogandi signum, quod est in edit., non video. In autogr. plene intercisum est, ut apud LXX. — 6) Marc. I. 10.

ὕδωρ ὅ τε Φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος καὶ ὅτε ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, πνεῦμα κυρίου ἥρπασε τὸν Φίλιππον.[1]) Ἔτι τὸ βάπτισμά ἐστιν εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα τοῦ τοῦ σωτῆρος θανάτου. Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ κ. τ. ἑ.[2]) Ὁμοιωθησόμεθα δὲ τῷ θανάτῳ ἐκείνου πῶς ἄλλως, εἰ μὴ κρυβῶμεν τρὶς ἐν τῷ ὕδατι, ὥσπερ ἐκεῖνος τριήμερος ἐν τῇ γῇ; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος·[3]) τοῦτ' ἔστι, κρυβέντες ἐν τῷ ὕδατι συνετάφημεν τῷ κυρίῳ. Τρὶς οὖν οἱ βαπτίζοντες τοὺς βαπτιζομένους ἐν τῷ ὕδατι καταδύοντες ἐν ἑκάστῃ καταδύσει ἐπιφωνοῦσι μίαν τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τῆς ὁμοουσίου τριάδος, ὧδε λέγοντες· Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ ὁ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς (ἰδοὺ μία κατάδυσις), καὶ τοῦ υἱοῦ (ἰδοὺ δευτέρα κατάδυσις) καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀμὴν (ἰδοὺ τρίτη κατάδυσις).[4]) Εἶτ' εὐθὺς μετὰ τρίτην κατάδυσιν ἀνατίθησιν ὁ πρεσβύτερος τὸν βαπτισθέντα ταῖς χερσὶ τοῦ ἀναδόχου. Χρώμεθα δὲ ἑνὶ ἀναδόχῳ. Διωρισμένην ἡμέραν, πότε βαπτιστέον τὰ βρέφη, οὐκ ἔχομεν. Οἱ μὲν γὰρ ὀκταήμερα ταῦτα

baptismus est imago et similitudo mortis dominicae: *Si enim consanguinei facti sumus illi per similitudinem mortis ejus etc.* Quomodo autem assimilabimur morti ejus aliter, nisi ter occultemur in aqua, sicut ipse per triduum exstitit in sepulcro? *Consepulti igitur ei per baptismum sumus*, hoc est, occultati in aqua consepulti sumus domino. Ter itaque qui baptizant eos, qui baptizantur, in aqua mergunt, in unaquaque mersione inclamant unam divinam consubstantialis trinitatis personam, sic dicentes: *Baptizatur servus dei N. in nomen patris* (ecce est una mersio) *et filii* (haec est secunda mersio) *et Spiritus sancti, Amen* (en tertiam mersionem). Deinde statim post tertiam mersionem reponit presbyter baptizatum manibus susceptoris; uno enim susceptore utimur. Definitum diem, quando baptizandi sint infantes, non habemus. Nam quidam eos octavo die baptizant, qui-

---

1) Actor. VIII. 38. — 2) Rom. VI. 5. — 3) V. 4. — 4) Cfr. Conf. orth. supra p. 172 et 174. Hunc immersionis ritum Graeci tanti fecerunt, ut ejus neglectum Symeon Metaphrastes octavam Latinorum haeresin dixerit. Cfr. Muralt. Lexidion s. v. Taufe p. 79.

βαπτίζουσιν, οἱ δὲ δεκαήμερα, οἱ δὲ πλέον, οἱ δὲ ἔλαττον. Ἀνάγκης δὲ κατεπειγούσης εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν βαπτίζεται τὸ γεννηθέν. Κἂν πρεσβύτερος μὴ πάρεστιν, ἡ μαῖα τοῦτο ποιεῖ, λέγουσα τὰ ἄνωθεν θεῖα ῥήματα. Εἰ δὲ τὸ βρέφος ἀναῤῥωθῇ, ἀρκεσθήσεται τούτῳ τῷ βαπτίσματι.

dam decimo; alii aut plus, alii minus. Quum autem necessitas urget, stat post nativitatem baptizat quod genitum est. Et Presbyter non adsit, obstetrix id facit, dicens divi verba, quae supra all sunt. Quodsi vero conv luerit infans, hoc baptis contentus erit.

Κεφ. η'.

Περὶ τοῦ ἁγίου μύρου.

Τοὺς οὖν ἀξιωθέντας τοῦ ἁγίου βαπτίσματος κελεύει ἡ ἐκκλησία εὐθέως χρίειν τῷ ἁγίῳ μύρῳ, προκατασκευασθέντι πρότερον ὑπὸ ἀρχιερέων, ὑφ' ὧν διανέμεται πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς ὑπὸ τὴν ἐκείνων διοίκησιν τελούσαις· ὅτι καὶ τῷ σωτῆρι εὐθέως ἀναβαίνοντι ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἐπιφοιτᾷ τὸ πανάγιον πνεῦμα, οὗ εἰς τύπον παραλαμβάνεται τὸ ἅγιον μύρον.

Ἔτι ὥσπερ τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς εἰσαχθέντας εἰς μαρσύπια εἰώθασιν εὐθέως ἐπισφραγίζειν· οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία τὸ ἅγιον βάπτισμα, ὅπερ ἐστὶ μέγιστος καὶ βασιλικώτατος θησαυρὸς μετὰ τὸ ἐπενεχθῆναι τοῖς βαπτισθεῖσιν ὥσπερ μαρσυπίοις εὐθὺς ἐπιτίθησι τὸ ἅγιον μύρον, ὥσπερ [1]) τινὰ βασιλικὴν σφραγίδα, φόβον ἅμα καὶ ἀπειλὴν ἐπάγουσαν τοῖς κοινοῖς ἐχθροῖς, τοῖς τὸν βασιλικὸν θησαυρὸν λυμά-

Caput VIII.

De sancto unguento.

Qui igitur digni habiti sunt sancto baptismo, eos ecclesia jubet statim ungi sancto oleo, quod ante ab episcopis praeparatum est, a quibus omnibus ecclesiis, quae sub eorum dioecesi sunt, distribuitur; quia etiam salvatori ab aqua statim adscendenti supervenit sanctus spiritus, in cujus typum assumitur sanctum oleum.

Praeterea sicut thesauros regios in marsupia collectos statim soliti sunt obsignare; ita etiam ecclesia, sanctus baptismus, qui est maximus et regius thesaurus, postquam baptizatis tanquam marsupiis, inditus fuit, statim imponit sanctum un guentum, quasi regium quoddam sigillum, metum simul et minas inducens communibus hostibus, qui regium illum thesaurum corrumpere tentant. Qui autem ungit inter unguendum haec et

---

1) Autogr. ὥς πέρ. Edit. ὥσπέρ.

ναι πειρωμένοις. Ὁ δὲ χρίων ἐν τῷ χρίειν ἐπιφέρει ταῦτα καὶ μόνα τὰ ῥήματα· Σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου, ἀμήν.[1])

Τὴν μὲν οὖν δύναμιν τοῦ ἁγίου μύρου τοιαύτην εἶναί φησιν ἡ ἐκκλησία· τοῦτ' ἔστι σφραγίδα βασιλικὴν ἐπικυροῦσαν ὥσπερ καὶ βεβαιοῦσαν τὸ ἅγιον βάπτισμα, καθάπερ ἡ λέξις ἀμὴν ἐπικυροῖ καὶ βεβαιοῖ τὸ ἅγιον σύμβολον. Τὴν δὲ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος δύναμιν τηλικαύτην, ὅτι τοὺς τελουμένους ἀποπλύνει καὶ ἀποκαθαίρει τῆς προγονικῆς ἁμαρτίας, ἥτις ἐστὶν ἡ πρὸς πᾶσαν κακίαν ῥοπὴ καὶ ἄλογος ἐπιθυμία, ὅτι καταλλάττει αὐτοὺς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ διὰ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θανάτου τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ ἐν τῇ χάριτι τοῦ παναγίου πνεύματος καὶ υἱοθετεῖ τούτους αὐτῷ, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ εἴρηται· δύναμίν τε καὶ παῤῥησίαν τούτοις ἐντίθησι τοῦ ἀφόβως καὶ θαῤῥαλέως τὸν Χριστιανισμὸν ὁμολογεῖν ἔμπροσθεν τυράννων καὶ διωκτῶν, ὀλιγωροῦντας ποινῶν καὶ μαστίγων καὶ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ.

Ἔτι τὴν πoριστικὴν καὶ καθεκτικὴν ἐκείνην δύναμιν τοῦ θείου καὶ πνευματικοῦ φωτὸς, ἣν οἱ πρωτό-

sola quidem verba profert: *Sigillum doni Spiritus Sancti, Amen!*

Hanc igitur facultatem sancti unguenti esse ecclesia ait, id est, sigillum regium corroborans quasi et confirmans sanctum baptisma, quemadmodum vocula *Amen* corroborat et confirmat sanctum symbolum. Sancti autem baptismatis hujusmodi facultatem esse, quod, qui eo initiantur, abluat et purget ab originali peccato, quae est inclinatio ad omne malum et irrationalis concupiscentia; quod reconciliet eos Deo et patri per assimilationem mortis unigeniti ejus filii in gratia sanctissimi spiritus et adoptet hos ei, per quem et in qua dictum est et potestatem ac loquendi libertatem his inserat, intrepide et fortiter Christianam doctrinam in conspectu tyrannorum et persecutorum confitendi, contemtis poenis et flagellis, imo ipsa morte pro Dei gloria.

Praeterea etiam acquirendi et retinendi illam vim divini et spiritualis luminis, quam protoplasti per inob-

1) Conf. Orth. p. 177.

οι διὰ τῆς παρακοῆς
ισαν, ἐπανάγει αὖθις.
ὁίως καὶ τὸ αὐτεξού-
ιοῦ τῇ δυνάμει ἐκείνῃ
ίρως χρῆσθαι, ἤδη
θὲν ἐν τοῖς πρωτο-
οις ἀναζωπυρεῖ καὶ
ησι τὸ ἅγιον βάπτισμα,
ιλον εἰπεῖν, ὁ θεὸς
ῦ ἁγίου βαπτίσματος,
ρὸς πᾶν ἔργον θεά-
ν προθύμους τοὺς
σθέντας ἀπεργάζεται.
ἔντοι μετὰ χλιδῆς καὶ
ινης τοῦτο τελεῖν, ἀλ-
ν πόνῳ καὶ μόχθῳ·
τοῦτο πολλῶν ἕνεκα,
ζητεῖν ἀεὶ κἀπὶ πᾶσι
οῦ θεοῦ βοήθειαν καὶ
ρεύγοιεν ἐκείνῳ θλι-
οι, ὅτι ψυχὴ κάμνου-
γύς ἐστι θεοῦ κατὰ
ακάριον Πέτρον [2]) καὶ
απεινότερον ὑπὲρ ἑαυ-
ρρονεῖν, ἐπάν τι τῶν
ῶν κατορθώσειαν, ὡς
ξ ἑαυτῶν ἀλλὰ θεοῦ
ρον· καὶ ἵνα διὰ τοῦ
νως ἐνθάδε κατορθοῦν
θόν, ὡς καὶ διὰ τῶν
ν θλίψεων ἐπάχθων-
ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἐπι-
σι δὲ τῆς μελλούσης
ἥτις ἐστὶν ἡ παντε-
αὶ ἄπονος τρυφὴ καὶ
Χριστῷ ἀπέραντος εἰ-
καὶ γαλήνη ἄληκτος.
καὶ σὺν πόνῳ οἱ ἐκ-
ὶ φαίνονται κατορ-

edientiam perdiderunt, reducit [1]) iterum.

Itidem liberum arbitrium facultatis illius libere utendae, quod mortificatum in protoplastis fuit, resuscitat et erigit sanctum baptisma, aut, ut rectius dicam, Deus per sanctum baptisma, et ad omne opus Deo placens promtos baptizatos efficit; nec tamen id cum luxu et negligentia peragendum, sed cum labore et onere, idque multis de caussis, tum ut semper et in omnibus Dei misericordiam quaerant, et ad eum confugiant ii qui vexantur, quia anima afflicta Deo proxima est, secundum beatum Petrum, et ut eo modestius de se sentiant, si quid boni fecerint; quippe quum non ex se ipsis, sed Dei donum sit, et ut per hoc, quod cum difficultate agunt quod bonum est, ut et per alias afflictiones odio quidem hanc vitam habeant et futuram concupiscant, quae perfecta est et sine molestia deliciae et in Christo pax interminabilis et tranquillitas nunquam finienda. Tamen etiam electi cum difficultate interdum videntur, quod bonum est, peragere, sed etiam sic hi multum ab abjectis differunt,

Horn. vers. habet conjunct. pendentem ex partic. *quod*, multo aegressum. Repetit eandem paullo post: *quod itidem liberum* etc. indicat. omisso illo *quod*, ut esset oratio expeditior. — 2) Nulvi locum Petrinum, ad illam sententiam proprius accedentem, qui est I. Ep. II. c. 20: *ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιοῦντες καὶ πάσχοντες ›εἴτε, τοῦτο χάρις παρὰ θεῷ.*

θοῦντες ἐνίοτε τἀγαθὸν, ἀλλὰ καὶ οὕτω πλεῖστον διαφέρουσιν οὗτοι τῶν ἀποβλήτων, τάγε ἐν τῇ ἀσκήσει τἀγαθοῦ φημί. Ἐκεῖνοι γὰρ κακῶς χρησάμενοι τῷ φυσικῶς αὐτοῖς ἐμπιστευθέντι φωτὶ, εἶτοῦν ἐμφύτῳ νόμῳ, οὐκ ἠξιώθησαν τῆς πνευματικῆς ἐπιλάμψεως. Διὸ καὶ πρὸς πᾶν ἀγαθὸν οὐ μόνον ῥαθύμως διάκεινται, ἀλλὰ καὶ στυγερῶς, ἀποτρεπόμενοι τοῦτο καθάπερ οἱ λυσσόδηκτοι τὸ ὕδωρ. Οἱ ἐκλεκτοὶ δὲ, ὧν τό τε αὐτεξούσιον ἀνέστη, καὶ ἡ τοῦ θείου φωτὸς ποριστικὴ καὶ καθεκτικὴ δύναμις ἤδη ἐπανῆλθεν αὐτοῖς διὰ τῆς θείας χάριτος καὶ ῥοπὴν ἔχουσι πρὸς τἀγαθὸν καὶ κλίνουσιν ἐπ' αὐτὸ καὶ ἐγχειροῦσι τούτῳ καὶ κατορθοῦσιν αὐτὸ θεοῦ χειραγωγίᾳ. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν αὐτοῖς καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν.[1])

Τοιαύτην μὲν δόξαν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἔχει περὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα. Ἴδωμεν δὲ, τί καὶ περὶ τοῦ κυριακοῦ δείπνου φρονεῖ.

quoad exercitium rei l inquam. Illi enim ma lumine naturaliter illis credito seu insita leg adepti sunt spiritualem minationem. Unde eti omne bonum non torpent, sed oderunt illud, aversantes illud, admodum qui a rabido morsi sunt aquam res Electi vero, quorum rum arbitrium erectu et illa divini luminis rendi et continendi fa jam rediit per divinam tiam et inclinationem b versus bonum et u hoc et bonum per Dei manuductione. Ips est operans in illis et et perficere.

Talem sententiam de cto baptismo catholic clesia habet. Videamus quid de dominica sentiat.

1) Philipp. II. 13.

[redacted]

εφ. Θ'.

ῦ κυριακοῦ ίπνου.

κυριακῷ δείπνῳ πρῶτον ἡ ὕλη κυρίου παραδο- τι δὲ αὕτη ἄρτος ἷς, καὶ κρᾶμα· οἶνος ὕδατι κε- κατὰ τὸ·[1]) Ἡ οδόμησεν ἑαυτῇ ὑπήρεισε[2]) στύ- ἔσφαξε τὰ ἑαυ- α καὶ ἐκέρασεν α τὸν ἑαυτῆς οἶ- :. Κιρνᾶν δὲ ρον σημαίνει ἢ συμμιγνύναι ἀλ-

ῦτα εἴ τις ἀντι- ιως ἔχομεν ἀπο-

ὲν τὸν ἔνζυμον ι καὶ ὁ κύριος γίνεται χρησάμε- ηλον ἀπό τε τοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ χρό- ; γὰρ τὰ ἄζυμα ῶς εὕροι ἄν τις : παρὰ τῇ θείᾳ ἀλλ' ἢ ἄζυμα ἢ υμον· ἀλλ' οἱ[3])

Caput IX.

De Coena Dominica.

In coena dominica requiritur primo materia a domino tradita. Est autem haec *panis fermentatus*, unus; et *mixtum*, hoc est, vinum aquae admixtum, secundum illud: *Sapientia aedificavit sibi domum et fulsit columnis septem. Mactavit victimas et in poculo miscuit vinum suum* etc. Κιρνᾷν enim nihil aliud significat, quam duo humida commiscere inter se.

Si quis his contradixerit, in promtu nobis responsio est.

Et quod panem quidem fermentatum attinet, Dominus quoque eo usus apparet; idque tum ex nomine, tum ex tempore apertum est. Neque enim azyma panem simpliciter appellatum esse in divina scriptura quis reperit, sed azyma aut panem azymum. Omnes autem

IX. 2. — 2) Autogr. ὑπήρισε. — 3) Ita ipsum autogr., ·e auctoris tum ex regula grammatices. Edit. ἀλλά.

Εὐαγγελισταὶ πάντες φασὶ περὶ τοῦ κυρίου· Λαβὼν τὸν ἄρτον, οὐ τὰ ἄζυμα, οὐδὲ τὸν ἄζυμον ἄρτον, ἀλλ' ἁπλῶς τὸν ἄρτον, ὃ δηλοῖ τὸν ἔνζυμον.

Ἀλλά, φασιν, εἰς Ἐμμαοὺς λέγεται τὸν κύριον ἄρτον λαβεῖν, οὗ ἐν τῇ κλάσει γνωσθεὶς ἄφαντος ἐγένετο. Τοῦτο δ' ἐπράχθη ἔνδον τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, ἡνίκα πᾶσιν ἀπείργηται ἡ τοῦ ἐνζύμου ἐδωδή. Ἀνάγκη οὖν, ἄζυμον ὑπάρξαι τὸ κλώμενον, καὶ πῶς οὐχ ἁπλῶς ἄρτος κέκληται;

Ἡμεῖς πρὸς ταῦτα, ὅτι ἡ Ἐμμαὼ ἦν πόλις ἐθνῶν καὶ οὐκ Ἰουδαίων, ἐν ᾗ οὐκ ἐγινώσκετο ἡ τῶν ἀζύμων χρῆσις. Ἀλλὰ τί τοῖς μαθηταῖς τοῦ κυρίου καὶ τοῖς ἐθνικοῖς; Καὶ πῶς ἠδύναντο οὗτοι ἐνζύμῳ ἄρτῳ χρήσασθαι ἔνδον τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα;

Πρῶτον ἴσως ἦσαν προσήλυτοι, ἄρτι τῷ κυρίῳ προσελθόντες, καὶ διὰ τοῦτο οὔπω ἦσαν μεμυημένοι, πάντα τὰ Ἑβραϊκὰ τοσοῦτον ἀκριβῶς παρατηρεῖν, ὥστε καὶ τὰ ἄζυμα διόλου ἀποστρέφεσθαι.

Δεύτερον ἔμαθον παρὰ τοῦ κυρίου ὀλιγωρεῖν τῶν τοιούτων ἀνωφελῶν παρατηρήσεων, ὥσπερ καὶ τὴν τοῦ σαββάτου ἀκριβῆ φυλακήν· ἀκούσαντες παρ' ἐκείνου· τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββα-

Evangelistae de domino dicunt: accipiens *panem*, non azyma, neque panem azymum, sed simpliciter panem, quod fermentatum significat.

Verum dicunt: Emmaunte narratur dominus panem sumsisse, in cujus fractione agnitus evanuerit. Hoc autem in festo Paschatis factum est; quo tempore omnibus esus fermentati prohibitus erat. Necesse itaque est, exstitisse azymum, quod frangebatur, et quidni simpliciter panis vocetur?

Nos ad haec respondemus, Emmaum urbem gentilium fuisse, non Judaeorum, in qua non notus erat azymorum usus. Quid autem commune erat discipulis domini cum gentilibus? Et quomodo potuerunt hi fermentato uti pane intra Paschatis festum?

Primo forte proselyti erant, qui ad Dominum primo accesserant, et idcirco nondum erant initiati ad omnia Hebraica tam accurate observanda, ut etiam azyma omnino aversarentur.

Deinde didicerunt a Domino negligere ejusmodi inutiles observationes, ut etiam accuratam sabbati custodiam, quum ex ipso audiissent, sabbatum hominis caussa factum esse, non hominem sabbati caussa. Manifestum vero illud ex eo est, quod tot stadia tem-

[redacted]

Δῆλον δὲ τῷ το-
στάδια ἀνύσαι τού-
κτὰ τὸν χρόνον τῆς
, καθ' ὃν οὐκ ἐξῆν
ἢ σαββάτου ὁδὸν
, ἥτις ἐστὶ δισχίλια
σαράκοντα βήματα
Αὐτοὶ δὲ ἑξήκοντα
φαίνονται ἀνύσαν-
:ὰ τὴν ἡμέραν ἐκεί-
ῦσαν δευτέραν τοῦ
κοῦ πάσχα, ὧν ἑκα-
ὶτι ποδῶν ἑξακοσίων
πέντε [2]) τὸ μῆκος.
δὲ ἐν τῇ βαδίσει
ται παραβαίνοντες
θραϊκὴν παρατήρη-
ὶτω κἂν τῇ χρήσει
ύμου.
ὲ μεῖζον, ἀνάγκῃ
ντες τοῦτο πεπρά-
Ἐπειδὴ γὰρ εἰς
πόλιν ἐγένοντο, οὐ
ον εὑρεῖν ἄζυμα·
αὐτοὺς φαγεῖν, εἰ
υμον ἄρτον· μιμη-
ι ἐν τούτῳ τὸν θεῖον
ν, ὃς ἐν καιρῷ ἀνάγ-
ιγε τοὺς ἄρτους τῆς
:ως καὶ τοῖς μετ' αὐ-
νειμε, οὓς οὐκ ἐξῆν
εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι
οις φαγεῖν; [3])
ὲ ἄρτος ἤγουν ἔν-
ὴν, ὃν ἐν τῇ Ἐμ-
κύριος ἔκλασε, δῆ-
τε τὴν πόλιν ἐθνι-
αι, οὐ ἀμήχανον
εὑρεθῆναι καὶ τῷ
ῦ τῆς ἁγίας γρα-
ἄζυμα καλεῖσθαι

pore festi confecerint, quo non licebat plus quam sabbati iter conficere, quod non est ultra bis mille et quadraginta pedum gressus. Ipsi autem sexaginta stadia die illo, qui secundus paschatis Judaici erat, confecisse apparent, quorum unumquodque pedum sexcentorum viginti quinque longitudinem habet. Quemadmodum igitur in itinere apparent Hebraicam observationem transgressi, ita etiam in usu azymi.

Et quod majus est, necessitati inservientes hoc fecerunt. Quum enim in gentilium quadam urbe essent, ubi azyma invenire non poterant; ecquid eos oportebat comedere, quam panem fermentatum? Imitati ea in re sunt divum Davidem, qui in casu necessitatis panes propositionis comedit et suis distribuit, quos non licebat aliis nisi sacerdotibus iisque solis comedere.

Panem autem, nimirum fermentatum, fuisse, quem Emmaunte Dominus fregerit, manifestum est, tum ex eo, quod civitas gentilium fuit, ubi azymum inveniri non poterat; tum quod nusquam alibi in sacra scriptura

---

larc. II. 27. Paullo post comma, quod fuit ante τῷ, delevi. — autogr. et in edit. invenio haec duo numeralia in unum co- - 3) Marc. II. 26. Interrog., quam claudunt illa post voἄρτον, continuavi usque ad enunciati finem.

ἄρτον, ἀλλ' ἢ ἄρτον· ἄζυμον, ἢ ἄζυμα μόνον. Ἐκεῖνο δὲ τὸ κλασθὲν ἄρτον ἁπλῶς ἐκάλεσεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, [1]) ὃς δηλοῖ πάντως τὸν ἔνζυμον.

Οὔτε καθ' ὃν χρόνον ὁ κύριος τὸ πάσχα ἐτέλεσεν ἤδη ἦν ἐκλελειπὼς ὁ ἔνζυμος ἄρτος κατὰ τὸν Ἰουδαϊκὸν νόμον. Ἐκλείπει γὰρ ἀφανιζόμενος οὗτος μετὰ τὸ ἄριστον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς τῇ ἑσπέρᾳ μέλλει βρωθῆναι τὸ πάσχα. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι οὐ τῇ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ, καθ' ἣν καὶ ὁ σωτὴρ, ἐτέλεσαν τὸ πάσχα, ὥστ' οὐδὲ ὁ ἔνζυμος ἄρτος ἦν τότε ἐκλελειπὼς, ἵν' ὁ κύριος ὡς ἀπορῶν τούτῳ [2]) ἀναγκαίως χρήσηται τοῖς ἀζύμοις. Δυοῖν δὲ θατέρου ἕνεκα οὐχ ἅμα συνεόρτασαν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ σωτῆρι, νομίμως καὶ ταῦτα ἑορτάσαντι. Ἢ γὰρ ἂν πολλὰς κακηγορίας κατ' ἐκείνου πλάσαντες οἱ συκοφάνται, ταύτην ἂν ἰσχυροτέραν ἐποιήσαντο, εἰ παράνομος ἐκεῖνος τοῦτ' ἐτέλεσεν, καὶ οὐκ ἂν ἄλλης ἐδεήθησαν. Ἀλλὰ νῦν μηδεμίαν μνήμην ἐν ταῖς κατηγορίαις περὶ τούτου ποιούμενοι δῆλοί εἰσιν αἰσχύνεσθαι καὶ δεδιέναι, μήποτε ἐλεγχθῶσιν ὑπ' ἐκείνου αὐτοὶ μᾶλλον παρανο-

azyma vocantur panis, aut panis azymus, aut ma tantum. Illud a quod fractum est, ev lista panem tantum qui omnino fermentatu notat.

Sed nec eo tempore Dominus pascha celeb jam defecerat panis fe tatus secundum Jud legem. Deficit enim e letur ille post prandiu illius, cujus vespera dendum est pascha. daei non illa vespera Salvator, peregeru scha, adeo, ut necdu mentatus panis tum rit, ut Dominus qu carens necessario usus fuerit. Una au caussa ex duabus no festum agitabant Juda Salvatore, qui et ip cundum legem feri Certe enim quum syc tae multas crimination tra eum finxissent, vehementiorem utiqu buissent, si praeter ipse illud fecisset, n indiguissent. Quando autem nullam ejus re tionem in criminati suis hac de re faciun nifestum est, pudere tuere eos, ne ipsi ab e vincantur magis etia gem transgressi. Na spera illa, qua Do

1) Luc. XXIV. 30. 35, qui tamen participio, cui multum tribuit auctor, non utitur. — 2) Ita videtur autogr. reprae deficiente vero jota subscr. Edit. habet τούτου.

μήσαντες. Καὶ γὰρ τῇ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ, καθ' ἣν καὶ ὁ Σωτὴρ, ἐχρῆν αὐτοὺς φαγεῖν τὸ πάσχα κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν νομοθεσίαν, τῆς σελήνης τηνικαῦτα τεσσαρεσκαιδεκαταίας οὔσης. Αὐτοὶ δὲ ὑπερέθεντο τοῦτο δυοῖν θατέρου ἕνεκα, ὡς εἴρηται. Ἢ γὰρ, ἵνα τὴν κατὰ τοῦ σωτῆρος μανίαν πληρώσωσιν, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ τῃ ἑορτῇ τοῦ πάσχα οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς τοῖς κριτηρίοις φοιτᾳν καὶ ἐγκαλεῖν καὶ διαδικάζεσθαι· ἢ κατά τινα παράδοσιν τῶν γερόντων τοῦτο πεποιήκασιν. Ἔχει δὲ ἡ παράδοσις οὕτως, ὥς φασιν οἱ ταῖς Ἑβραϊκαῖς βίβλοις προσανέχοντες. Μετὰ τὸ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐπιβῆναι τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ἐπειδὴ τὸ κλίμα τῆς Παλαιστίνης θερμότερον ἐδόκει, ἢ ὥστε εἰς δύο ἡμέρας ἀφθόρως διατηρεῖσθαι βρώματα καὶ νεκροὺς — ἀπείργεται γὰρ αὐτοῖς οἷον δή ποτε ἔργον ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τοῦ πάσχα, καθάπερ καὶ ἐν τῇ τοῦ σαββάτου — συνέθεντο, ἐπὰν τὸ πάσχα συμβῇ κατὰ τὴν ἕκτην τῆς ἑβδομάδος, ὑπερτιθέναι αὐτὸ εἰς τὴν ἐπ' αὔριον, ἥτις ἐστὶν σάββατον· εἰ δὲ τῇ κυριακῇ παρεμπέσῃ,[1]) προεορτάζειν αὐτὸ αὖθις κατὰ τὸ σάββατον, ὅπερ δὴ τότε ξυμβὰν[2]) διττῶν πάρεστιν

oportebat ipsos quoque pascha comedere juxta legem Mosis, quum decima quarta luna tum esset. Illi vero distulerunt hoc propter unam caussam ex duabus, ut dictum est. Aut enim ideo, ut furorem suum adversus dominum perficerent, quandoquidem in ipso festo paschatis non licebat eis judicia obire et accusare et condemnare; aut secundum mandatum quoddam seniorum id fecerunt. Habet autem sic traditio, ut dicunt qui Hebraeorum libris adhaerent. Post occupatam ab Israelitis terram promissam, quum clima Palaestinae calidius videretur, quam ut ad biduum sine corruptione cibi et mortui conservarentur — neque enim licebat illis quodcunque opus facere primo paschatis, quemadmodum etiam in sabbato —; constituerunt, quum pascha fieret sexto hebdomadis die, illud in crastinum differre, qui est sabbatum; si autem in diem dominicum incideret, rursus antea celebrare sabbato. Idque tum accidisse ex duobus ab evangelista relatis nosci potest; tum quod dicit, *primarios sacerdotes postridie non ingressos esse praetorium, ne inquinarentur, sed ut comederent pascha* — mani-

---

1) Edit. cum autogr. παρ' ἐμπέσῃ, et sic alia etiam composita modo distrahunt modo copulant. — 2) Ita edit. At vero autogr. aliud quid praebere videtur, infinitivum opinor, fortasse ξυμβᾶν. Oculis

εἰδέναι παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ· τῷ τε λέγειν αὐτὸν[1]) *τοὺς ἀρχιερεῖς τῇ ἐπαύριον μὴ εἰσεληλυθέναι εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα — δῆλον ἄρα μήπω ἦσαν φαγόντες τοῦτο — καὶ τῷ τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου ἐκείνου μεγάλην ὀνομάζειν. Ἦν γάρ, φησι, μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ σαββάτου ἐκείνου. Τί βούλεται τοῦτο ἢ ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν καὶ σάββατον, ἑβδομαδιαία*[2]) *ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἦν καὶ πρώτη τοῦ πάσχα;*

Ἀλλ' ἡ ἐκκλησία πρὸς τούτοις καὶ ἄλλην τιν' εὔλογον αἰτίαν προβάλλεται ὑπὲρ τοῦ μὴ χρῆσθαι ἀζύμοις ἐν τῷ μυστηρίῳ.

Πᾶν ὅπερ ὑπὸ αἱρετικῶν εὑρέθη ἐπὶ κακῇ ἐννοίᾳ καὶ βλάβῃ τῆς ἐκκλησίας, ἀπόβλητόν ἐστιν· ἀλλὰ τὸ ἄζυμον εὑρέθη πρῶτον ὑπὸ τοῦ αἱρεσιάρχου Ἀπολλιναρίου ἐπὶ κακῇ ἐννοίᾳ καὶ βλάβῃ τῆς ἐκκλησίας, ἄρα ἀπόβλητον τὸ ἄζυμον. Ἐκεῖνος γὰρ δογματίζων, τὸν κύριον σάρκα ἄψυχον καὶ ἄνουν ἀνειληφέναι, καὶ τὴν αἵρεσιν εἰτοῦν βλασφημίαν ταύτην βεβαιῶν οὐ προσέφερε τῷ μυστηρίῳ ἄρτον, ἀλλ' ἄζυμα,

festum igitur est, eos tum nondum comedisse, — tum quod *diem* illum *sabbati magnum* appellat. *Erat enim,* inquit, *magnus ille dies sabbati istius.* Quid hoc sibi vult aliud, quam diem illum et sabbatum fuisse, septimanum Judaeorum festum, et primum paschatis diem?

Verum enim vero ecclesia praeterea etiam aliam aliquam rationabilem caussam affert, cur non utatur azymis in sacramento.

Omne quod ab haereticis inventum est propter malum sensum et noxam ecclesiae, rejiciendum est. Atqui azymum inventum primo est ab Apollinario haeresiarcha ad pravum sensum et noxam ecclesiae inferendam; ergo rejiciendum est azymum. Ille enim quum statueret, Dominum carnem sine anima et mente assumsisse, ad haeresin seu blasphemiam hanc confirmandam non obtulit in mysterio panem, sed azyma, di-

---

facile apparent *α* jota subscr. et circumflexus. Ultima vero difficilius enucleaveris. Suspicari etiam aliquis possit, ab auctore scriptum esse *ξυμβεῖναι*. Quidquid est, recedit a vulgata consuetudine.

1) Joann. XVIII. 28. — 2) Ita aperte legit autogr. Edit. *ἑβδομαία*. Continuavi praeterea interrogat. usque ad finem dicterii, deletis intercisionibus post vocabula *τοῦτο* et *ἦν*.

φάσκων· ὅ,τι ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, τοῦτο ἡ ζύμη τῷ ἄρτῳ. Ἣν αἵρεσιν ἀποπτύουσα ἡ ἐκκλησία ἄρτον ἔνζυμον οἷον ἔμψυχον προσφέρει τῷ μυστηρίῳ τοῦ σάρκα καὶ ψυχὴν νοερὰν λογικὴν καὶ ἀεικίνητον ὑπὲρ ἡμῶν ἀνειληφότος.

cens, quod anima sit [1]) corpori, hoc fermentum esse pani. Quam haeresin detestans ecclesia panem fermentatum tanquam animatum offert in mysterio ejus, qui carnem et animam intelligentem, rationalem et semper mobilem pro nobis suscepit.

Ἔστι δὲ τοῦτο οὐκ ἀνόμοιον τῷ τοῦ Νεστορίου. Παρ' ἐκείνου γὰρ εὑρεθεῖσαν τὴν Χριστοτόκος λέξιν ἐπὶ λύμῃ τῆς ὀρθοδοξίας ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ταύτην ὡς ἀδόκιμον ἀπέβαλε. Πρὸς δὲ καὶ ἀνάθεμα ἐξεφώνησε κατὰ τῶν Χριστοτόκον τὴν ἀειπάρθενον Μαρίαν λεγόντων, ἀλλὰ μὴ Θεοτόκον ταύτην ὁμολογούντων καὶ κηρυττόντων. Καίτοιγ' ἡ λέξις καθ' αὑτὴν οὐ δοκεῖ τῶν κακῶν εἶναι. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε, τὴν δέσποιναν ἡμῶν καὶ ἀειπάρθενον Μαρίαν γεννήσασαν μήτε γυμνὸν θεὸν, μήτε ψιλὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον, θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ὅς ἐστι Χριστος; [2]) Ὅμως γε μέντοι, ἐπειδὴ καὶ παρ' αἱρεσιάρχου εὑρέθη ἡ λέξις καὶ ἐπὶ κακῇ ἐννοίᾳ ἄχρηστος τοῦ λοιποῦ ἔδοξε τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀπόβλητος.

Estque hoc non absimile illi Nestoriano. Ab hoc enim inventam vocem *Christiparae* ad orthodoxiae perniciem ecclesia catholica utpote improbabilem rejecit, imo etiam anathema contra eos dixit, qui semper virginem Mariam *Christiparam* dicerent nec Deiparam illam esse confiterentur et praedicarent: quantumvis vox ipsa per se non videatur mala esse. Ecquis enim ignoret, dominam nostram et semper virginem Mariam genuisse nec Deum nudum nec nudum hominem, sed utrumque, Deum et hominem, qui est Christus? Et tamen, quia vox illa ab haeresiarcha inventa est, et ob malum sensum; inutilis in posterum et rejicienda ecclesiae visa est.

Εἰ δ' οἱ ἀντικείμενοι προβάλλονται τὴν τῆς ζύμης διαβολὴν, ὡς ἔστιν οὗ τῆς θείας γραφῆς ἐπ' οὐ

Quodsi adversarii objecerint fermenti criminationem, quasi aliquo divinae scripturae loco in malam partem

---

1) Interpres: *est.* — 2) Edit. et autogr. praebent *punctum.*

καλῷ ταύτην λαμβανομένην, παράγοντες τὸν Ἀπόστολον, [1]) κελεύοντα ἐκκαθάραι τὴν παλαιὰν ζύμην καὶ ἑορτάσαι ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας· ἔχομεν καὶ περὶ τούτων ἀποκριθῆναι.

Πολλὰ παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ εὕρηται τὰ αὐτὰ καὶ ἐπαινούμενα καὶ διαβαλλόμενα, οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μέντοι, ἀλλ' ἐπ' ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. Οἷον ὁ ὄφις πάλαι μὲν ἤκουσε κατάρατος καὶ τὸ ἐπὶ στήθους ἕρπειν κατεδικάσθη· ὕστερον δὲ Χριστὸν ἐξεικόνισεν ἐπὶ Μωϋσέως. Ἀλλὰ κἀπὶ φρονήσει οὕτως ἐπαινεῖται, ὡς καὶ ἡμᾶς τὴν ἐκείνου φρόνησιν ἀναγκάζεσθαι μιμεῖσθαι. Γίνεσθέ, φησι, [2]) φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις. Ἡ περιστερὰ ἐπ' ἀνοίᾳ πάλαι διαβληθεῖσα· Ἐγένετο Ἐφραῒμ ὡς περιστερὰ ἄνους· [3]) ἀλλ' ὕστερον ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐπ' ἀκεραιότητι ἐπαινεῖται, καθ' ἣν καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν εἶναι· Γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. Οὕτω δὴ καὶ ἡ ζύμη. Αὔτη [4]) ἡ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ διαβάλλεσθαι δοκοῦσα παρὰ τῷ κυρίῳ ἐπαινεῖται, καὶ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν παρεικάζεται· Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ κ. τ. ἑ.

accipiatur, allato apostolo, jubente expurgare vetus fermentum et festum agere in azymis sinceritatis; habemus etiam, quae ad haec respondeamus.

Multa in divina scriptura reperiuntur, quae eadem et laudantur et reprehenduntur; nec tamen in rebus iisdem, sed in aliis atque aliis. Sicut serpens olim exsecrabilis appellatus est et ut in ventre reperet damnatus, postea vero Christum apud Mosen repraesentavit. Sed etiam propter prudentiam ita laudatur, ut etiam nos prudentiam ejus imitari compellamur. *Estote,* inquit, *prudentes sicut serpentes.* Columba olim propter stultitiam reprehensa: *Fuit Ephraim sicut columba insipiens;* sed postea a Domino propter simplicitatem laudatur, sicut et nos esse oporteat: *Estote prudentes, sicut serpentes, et simplices sicut columbae.* Ita sane etiam fermentum illud, quod apud apostolum reprehendi videtur, idem a Domino laudatur et cum regno coelorum comparatur: *Simile est regnum coelorum fermento* etc. His adde, quod non de fermento massae apostolo sermo est, sed de falsa doctrina et malis mo-

1) I Cor. V. 7. — 2) Matth. X. 10. — 3) Hos. VII. 11. — 4) Nescio quid scriptori in mentem inciderit, quum sua manu αὔτῃ pise corrigeret in αὐτὴ, unde patet, eum accentuum admodum fuisse gnarum.

ις τε οὐ περὶ τῆς ζύ-
τοῦ φυράματός ἐστι
ἰποστόλῳ ὁ λόγος, ἀλ-
ερὶ τῆς ψευδοδιδασκα-
καὶ κακοηθείας. Εἰ
ς περὶ τῆς ἐν τῷ φυ-
ιτι ζύμης βούλεται τὰ
τολικὰ ῥήματα ἐκλα-
βλεπέτω, μή ποτε
ετος ἀκούσῃ, καθάπερ
ῖνοι παρὰ τοῦ κυρίου,
ν τῶν Φαρισαίων ψευ-
ἰασκαλίαν ζύμην συμ-
ιῶς κεκλημένην μὴ νο-
τες ἀλλὰ περὶ κοινῆς
ις νομίσαντες, ἀσύνετοι
σαν παρὰ τοῦ κυρίου·
ιν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί
λέγοντος.[1]) Ὀψὲ δὲ
τὴν πικρὰν ἐπιτίμησιν
καν, αὐτὸν περὶ τῆς
Φαρισαίων διδασκα-
λέγειν, ἀλλ' οὐ περὶ
ἐν τῷ ἄρτῳ ζύμης.

ribus. Quodsi quis autem de fermento massae intelligere apostolica verba velit: videat, ne insipiens a domino compelletur; sicut etiam illi, qui falsam Pharisaeorum doctrinam fermentum symbolice vocatam non intelligentes sed de vulgari fermento putantes, insipientes a domino dicti sunt, *adhuc etiam vos insipientes estis*, dicente. Sero autem post acerbam reprehensionem cognoverunt, ipsum de Pharisaeorum doctrina loqui, neque de panis fermento.

ς δὲ ἄρτος παραλαμ-
ται ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ
ὐ πολλοὶ, ὅτι εἷς ἐστιν
ιστὸς καὶ οὐ πολλοί.
ιτα ὅτι κοινωνία Χρι-
καὶ ἀνθρώπων. Κοι-
α δέ ἐστι τὸ πολλοὺς
χειν ἑνός. Ἑνὸς λέγω
ι τὸ πόσον, οὐ κατὰ
οιόν· ὥς φησιν ὁ Ἀπό-
ος·[1]) Ὁ ἄρτος, ὃν κλῶ-
οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώ-
ος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν;
εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ
οί. Τὸ δὲ εἷς καὶ ἓν
τοῦ πόσου λαμβάνε-
οὐ περὶ τοῦ ποιοῦ.
ὰ γὰρ τὸ ποιὸν πάντα
ἀνθρώπινα σώματα ἓν

Unus autem panis assumitur in eucharistia, non multi, quod unus est Christus, non multi. Deinde quod communio est Christi et hominum. Communio autem est, quum multi unius participes fiunt. *Unum* dico ratione quantitatis (seu numeri), non ratione qualitatis. Etenim Apostolus ait: *Panis, quem frangimus, nonne est communio corporis Christi?* Quoniam unus panis, unum corpus multi (sumus). Vocabulum vero *unus* et *unum* de quantitate, non de qualitate accipitur. Omnia enim corpora humana ra-

---

[1]) Matth. XV. 16.

ἐστιν· ἀλλ' ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ ποσὸν βούλεται ἡμᾶς ἑνῶσαι· ἵν' ᾖ αὐτὸς μόνος μία κεφαλὴ ἡμῶν. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸ ποιὸν ἓν εἶναι λεγόμενα σώματα οὐκ ἐνδέχεται μίαν κεφαλὴν ἔχειν. Εἰ δὲ παράδοξον δοκεῖ τὰ διωρισμένα σώματα ἓν συνεχὲς ἐν Χριστῷ εἶναι ὑπὸ μίαν καὶ μόνην κεφαλὴν, ἀλλὰ πνευματικῶς μοι ταῦτα νόει καὶ μὴ σαρκικῶς. Ἓν γὰρ ὀφείλομεν εἶναι κατὰ τὴν ἑνικὴν σύμπνοιαν, ἣν ὀφείλομεν ἔχειν ἐν τοῖς περὶ τὴν θρησκείαν, καθάπερ τὸ ὑπὸ μίαν κεφαλὴν τελοῦν σῶμα. Οὗ δὲ πολλαὶ κεφαλαὶ, ἀδύνατον σύμπνοιαν καὶ ὁμοφωνίαν εἶναι. Ὅσαι γὰρ κεφαλαὶ, τόσαι γνῶμαι. Οὐκ ἄρα κατὰ τὸ ποιὸν ἐκλαμβάνειν χρὴ τὸ εἷς ἄρτος, ἀλλὰ κατὰ τὸ ποσόν. Ἔτι ὁ θεῖος Ἰγνάτιος [1]) ὁ θεοφόρος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῇ, Ἕνα ἄρτον, φησὶ, κλῶντες, ὅ ἐστι φάρμακον ἀθανασίας κ. τ. ἑ. Ὁ δ' ἐν ἁγίοις Διονύσιος [2]) προστίθησι καὶ τὸ ταυτοῦ, οὑτωσὶ λέγων· Ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ ταὐτοῦ ἄρτου.

Παραλαμβάνεται δὲ καὶ ὕδωρ, ὅτι οὕτως ὁ κύριος παρέδωκε. Δῆλον δὲ τῷ

tione qualitatis unum sunt; Christus autem ratione quantitatis vult nos adunare, ut ipse solus sit unum caput nostrum. Verum fieri non potest, ut corpora, quae ratione qualitatis unum esse dicuntur, unum caput habeant. Quodsi dicta corpora unum continuum esse in Christo (tanquam) sub uno tantum capite, absurdum videatur, spirituali non corporeo modo haec intellige. Unum enim esse debemus quoad singularem consensum, quem habere debemus in rebus ad cultum divinum pertinentibus, tanquam corpus, quod uni capiti paret. Ubi enim multa sunt capita, ibi consensus et concordia esse nequit; quoniam quot capita, tot et sensus sunt. Itaque non ratione qualitatis, sed quantitatis seu numeri accipiendum est illud: *unus panis.* Praeterea S. Ignatius, actus divino numine, in epistola ad Ephesios, *Unum panem,* inquit, *frangentes, quod medicamen est immortalitatis.* Beatus autem Dionysius addit et vocem ταυτοῦ, quum sic ait: *De uno eodemque pane.*

Ceterum aqua etiam adsumitur, quoniam Dominus [3]) ita tradidit. Manife-

1) C. 20. s. fin. in Ittigii Bibl. Patr. Apost. Tom. II. p. 40. — 2) De eccles. Hierarch. c. 3. l. edit. c. 2. ubi haec verba: ἡ δὲ θειοτάτη τοῦ ἑνὸς καὶ ταὐτοῦ καὶ ἄρτου καὶ ποτηρίου κοινὴ καὶ εἰρηναία μετάδοσις ὁμοτροπίαν αὐτοῖς ἔνθεον ὡς ὁμοτρόφοις νομοθετεῖ. — 3) Vers. habuit ante *Deus*, ad quem vix possunt revocari traditiones.

ἰρχαιοτάτην ἐκκλησίαν
ις ἐκδέξασθαι, οὗ μάρ-
ς πολλοὶ τῶν ἀρχαίων
ρων. Ἀλλὰ πρὸς τὸ
ιν ἕνα νομίζω ἀρκέ-
Ἔστι δ' οὗτος ὁ ἐν
ις Ἰουστῖνος ὁ Φιλό-
ις καὶ Μάρτυς, οὑτωσὶ
ιν· 1) Ἔπειτα ἀνιστά-
: κοινῇ πάντες καὶ
ς προσφέρομεν, καὶ, ὡς
φημεν, παυσαμένων
ν τῆς εὐχῆς, ἄρτος
φέρεται καὶ οἶνος καὶ
ι κ. τ. ἑ.

ετέχουσι δὲ πάντες
ἑρου εἴδους τῶν ἐν
:σποτικῇ τραπέζῃ, τοῦ
ρτου φημὶ καὶ τοῦ
ρίου, ἐκκλησιαστικοὶ
κὶ λαϊκοὶ, ἄνδρες καὶ
ῖκες. Ἀλλὰ δὴ καὶ
τὰ βρέφη ἀρξάμενα
ς ἀπὸ τοῦ ἁγίου βα-
ιατος μετέχει τοῦ λοι-
δσάκις οἱ γονεῖς βού-
κι.

δέ τις ἡμῖν μέμφεται
διδοῦσι τοῖς βρέφεσι
κυριακοῦ δείπνου, ῥᾳ-
αὐτὸν ἐπιστομίζομεν.
ιὲν γὰρ τῶν Ἀναβα-
:ῶν εἴη ὁ τοιοῦτος,
όμεθα κατ' ἐκείνου
) Ἄφετε τὰ παιδία
ϑαι πρός με καὶ μὴ
ετε αὐτὰ, καὶ τῷ· 3)
μὴ φάγητε τὴν σάρκα

stum vero id inde est, quia antiquissima ecclesia ad eum modum accepit. Cujus rei testes sunt multi antiquorum patrum. Verum in praesenti unum sufficere posse existimo. Est autem is S. Justinus, Philosophus et Martyr, qui ita ait: *Deinde omnes simul exsurgimus precesque offerimus, et, sicut antea diximus, ubi finem orandi fecimus, panis vinumque et aqua affertur* etc.

Omnes porro eorum, quae in mensa dominica sunt, utriusque speciei participes fiunt, panis inquam et calicis, tam ecclesiastici quam laici, tam viri quam feminae. Quin immo infantes ipsi, incipientes statim a sacro baptismate, quoties parentes volunt, participes fiunt.

Quodsi quis nos propterea, quod de coena dominica infantibus impertimus, reprehendat, illi facile os obthuramus. Etenim si hic sit aliquis Anabaptistarum, adversus eum utemur hoc dicto: *Sinite parvulos ad me venire et nolite prohibere eos;* item illo: *Nisi manducaveritis carnem filii*

) Est locus in Apol. prima c. 67, in *Ottonis* edit. Jen. 1842.
I. 270. Legitur vero in textu πέμπομεν pro προσφέρομεν.
aliqua monuimus supra ad Conf. Orth. p. 179. Testimonium
est antiquissimum. Redolet vero haec consuetudo veterum
orum morem, qui vinum, aqua non admixta, bibere nefas ha-
:. — 2) Marc. X. 14. Pro κωλύετε habet autogr. κωλύεται.
paullo post ἔχεται. — 3) Joann. VI. 53.

τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ἀλλὰ καὶ ἡ προφῆτις Ἄννα [1]) οὐκ ὀλίγον ἡμῖν εἰς τοῦτο συμπράττει, ἐκ βρέφους τὸν Σαμουὴλ ἀφιεροῦσα τῷ θεῷ, ὃς καὶ τὰ πρωτότοκα τῶν Ἰουδαίων ἀπαιτεῖ ἀπ' αὐτῆς τῆς γενέσεως, μήπω τοιαύτην αἴσθησιν ἔχοντα. [2]) Εἰ δὲ μὴ Ἀναβαπτιστὴς εἴη ὁ ἀντιλέγων, οἷς ἂν ἐκεῖνος χρήσηται κατὰ τῶν Ἀναβαπτιστῶν ὑπὲρ τοῦ δεῖν τὰ νήπια βαπτίζεσθαι, τοῖς αὐτοῖς ἡμεῖς χρησόμεθα κατ' ἐκείνου ὑπὲρ τοῦ δεῖν τὰ νήπια ὥσπερ βαπτίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῦ κυριακοῦ δείπνου μετέχειν. Καὶ οὕτω σὺν θεῷ νενικήκαμεν.

Ἡ αἰτία δὲ τοῦ πάντας τοῦ κυριακοῦ δείπνου ἐν ἑκατέρῳ εἴδει μετέχειν, ὅτι πάντες δέονται, [3]) ἧς ἀδύνατον τυχεῖν ἄνευ τῆς μεταλήψεως τοῦ κυριακοῦ σώματος καὶ αἵματος. Αὐτὸς γὰρ ἔφη· Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Καθάπερ γὰρ οἱ πρόγονοι ἡμῶν διὰ τῆς ἀπηγορευμένης βρώσεως θάνατον ἑαυτοῖς ἐμνηστεύσαντο, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνων τῷ αὐτῷ

hominis et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Sed et Anna Prophetissa hic valde nobiscum facit, quae Samuelem ab infantia statim Deo consecrat, qui etiam Judaeorum primogeniti ab ipsa nativitate nondum praediti tali intelligentia sibi ut dentur postulat. Si vero adversarius non sit Anabaptista; nos iisdem, quibus ille contra Anabaptistas pro infantibus baptizandis utitur, etiam adversus ipsum utemur argumentis, quod, quemadmodum baptizari, ita et coenae dominicae participes fieri infantes oporteat. Atque ita cum Deo vicimus.

Ceterum caussa, quare omnes coenam dominicam in utraque specie participent, est haec, quod omnes (vita) indigeant, quam sine sumtione dominici corporis et sanguinis adipisci impossibile est. Ipse enim (Dominus) dixit: *Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis.* Quemadmodum enim majores nostri cibo interdicto mortem sibi conciliarunt, eorumque posteri similiter eidem morti facti sunt obnoxii: ita et qui

---

1) 1 Sam. I. 11. — 2) Exod. XIII. 2. Luc. II. 23. — 3) [Ζωῆς ab auctore negligentiore omissum videtur, sicut et Hornejus in interpretando *vita* uncinis inclusum adjecit. W.]

ἁτῳ ὑπόδικοι ἐγένοντο· ως καὶ οἱ τοῦ κυρια- σώματος καὶ αἵματος ἔχοντες, ἰατρευόμενοι προπατορικοῦ θανάτου, ἀθανασίας τυγχάνουσιν. ὅτι γὰρ ὡς ἀληθῶς ια Χριστοῦ ὁ ἱερουρ- μενος ἄρτος καὶ τὸ ἐν ποτηρίῳ αἷμα Χριστοῦ μφιβόλως. Ὁ δὲ τρό- τῆς τοιαύτης μεταβο- ἄγνωστος ἡμῖν καὶ ομήνευτος· τεταμίευται τοῖς ἐκλεκτοῖς ἡ περὶ τοιούτων σαφήνεια ἐν βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, διὰ τῆς ἁπλῆς καὶ οιέργου πίστεως μείζο- χάριτος τύχοιεν παρὰ θεοῦ. Οἱ δὲ βουλόμε- περὶ πάντων λόγον ζη- , ἀναιροῦσι λόγον, ἅμα τὸ εἰδέναι, κατὰ τὸν ρραστον. Ἐπεὶ οὖν θῶς σῶμα Χριστοῦ καὶ ι Χριστοῦ ἐστὶ τὸ μυ- οιον τοῦτο· προσφόρως ὰ τῷ θείῳ Ἰγνατίῳ εῖται φάρμακον ἀθα- ίας, καθαρτήριον ἀλε- ικον καὶ ἀντίδοτον τοῦ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν εῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὐχ ἁπλῶς δὲ καὶ ἀνεξ- ίτως πᾶσιν ἡ ἐκκλησία ιδίδωσι τούτου τοῦ θείου ηρίου, ἀλλὰ τοῖς ἑτοί- ἔχουσι καὶ παρεσκευ- ένοις οὖσι πρὸς τὴν τοι- ην μετάληψιν.

ὅτι δὲ ἡ ἑτοιμασία τῶν οδόξων προηγουμένως πᾶσιν εἶναι κατηλλα- ους καὶ κατ' οὐδένος ιοδομεύειν τι ἐν τῇ καρ-

corporis et sanguinis Domini participes fiunt, a morte avita liberati, immortalitatem consequuntur.

Est quippe panis benedictus revera corpus Christi, et quod in calice est indubitate Christi sanguis. Modus autem istius mutationis incognitus nobis est atque ineffabilis; harum enim rerum declaratio electis reservata est usque in regnum coelorum, ut per fidem simplicem et minus curiosam majorem apud Deum gratiam obtineant. Qui vero rerum omnium caussas volunt indagare, rationem juxta et scientiam ipsam tollunt, secundum Theophrastum. Quum igitur revera hoc sacramentum sit corpus Christi et sanguis Christi; convenienter apud Ignatium appellatur medicamen immortalitatis, medicamentum expiatorium salutare et antidotum, ne quis moriatur, sed in Deo per Jesum Christum vivat.

Non temere autem, nec sine discrimine omnibus divinum illud mysterium ecclesia impertitur; sed iis duntaxat, qui ad participationem ejus parati sunt atque instructi.

Praeparatio vero orthodoxorum in eo potissimum consistit, ut omnibus reconciliati sint, nihilque adversus quemquam in corde

δίᾳ. Εἶτα δὲ νηστείαν μετρίως ἀπαιτοῦνται, τοῦτ' ἔστι, τῇ πρὸ τῆς μεταλήψεως ἡμέρᾳ ἀπέχεσθαι σιτίων, εἰ μὲν οἷόν τε, δι' ὅλου. Εἰ δέ τις ἀσθένεια σωματικὴ κωλύει τοῦτο, διανηστίζονται. Πλὴν ὁ διανηστισμὸς γίνεται δι' ὀπωρῶν [1]) εἴτε προσφάτων, ἤγουν σταφυλῶν, σύκων, μήλων, ἀπίων καὶ τοιούτων, εἴτε ξηρῶν, οἷον σταφίδων, ἰσχάδων καὶ τῶν ὁμοίων, μεθ' ὧν οὐδὲ βραχὺς ἄρτος ἀπείργηται τούτοις. [2]) Τὸ δὲ πόμα ὕδωρ, τοῖς δὲ νοσερῶς ἔχουσιν ἐξ ἀνάγκης συγκεχώρηται καὶ βραχὺς οἶνος, κεκραμένος μέντοι. Ἀγρυπνοῦσι δὲ κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην οἱ μεταληψόμενοι. Εἰ δέ που δεήσει ἀπονυστάξαι, ἐπὶ σκίμποδος ἢ καθέδρας τοῦτο ποιοῦσιν, [3]) ἀλλὰ μὴ ἐπὶ κλίνης. Εἰ δὲ σύζυγες εἶεν οἱ μεταληψόμενοι, πάντως ἀπέχονται ἀλλήλων κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Πρὸς δὲ καὶ ἐλεημοσύνας ποιοῦσι πρό τε τῆς μεταλήψεως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς μεταλήψεως. Τελευταῖον δὲ ἕκαστον τῶν μεταληψομένων ἐξομολογήσασθαι χρὴ τὰ αὐτοῦ πλημμελήματα

moliantur. Deinde a… etiam exigitur modicu… junium, h. e. abstinen… borum die proxime … cipationem (Euchari… praecedente; idque, … ri potest, per totum … qua vero corporis in… litas hoc prohibet, je… lum sumunt. Verum … culum illud constat … bus auctumnalibus, … vel recentibus, e. gr. ficubus, pomis, piris, genus aliis, vel arid… gr. uvis passis, cari… similibus. Ad haec ne… xillo pane iidem pro… tur. Potus porro ipsis est, aegrotantibus aute… cessario paullum vini ceditur, ejusque diluti… ticipaturi Eucharistiam nocte illa vigilant. Ub… obdormiscendum est scamno aut sedili, n… men in lecto, id fa… Conjuges si sint, qui… pere eucharistiam v… plane a se invicem … illa abstinent. Pra… etiam tum ante partici… nem mysterii, tum … quo illud participant eleemosynas dant. P… mo quemlibet eorum accepturi sunt (coena… minicam) confiteri p…

---

1) Autogr. accentu male posito ὀπώρων. — 2) Edit. τούτοι… absurdum est. Ipse Hornejus voluit in indice erratorum in… textum τούτων, quod esset ferendum, quamvis minus graece … nisi ipse codex clare praeberet dativum. Constat vero, ne… structuram nec perfect. illud passivi ἀπείργηται reperiri apud … scriptores. — 3) Nescio cur ipse auctor iterum super linea … verba ἢ ἐπὶ καθέδρας. Omisit recte editor.

νι τῶν εἰς τοῦτο
ων πνευματικῶν
, καὶ οὕτω προσ-
ῳ μυστηρίῳ.
ταλαβόντες ἀσπά-
λλήλους, θατέρου
ντος· ὁ Χριστὸς
ἡμῶν· θατέρου δ'
μένου· καὶ ἔστι καὶ
ἀπὸ δὲ τοῦ πάσχα
Ἀναλήψεως λέγου-
ἀσπασμῷ, ὁ μὲν·
ἀνέστη, ὁ δὲ· ἀλη-
στη. Τοὐντεῦθεν
ρότερα καθ' ὅλον
τόν. Πλὴν ὁ τοῦ
σπασμὸς οὐ μόνον
εταλήψει γίνεται,
ν ταῖς πλατείαις
ἀγυιαῖς συναν-
ἀλλήλοις ἀσπάζον-
ιβαδὸν, τοῦ μὲν
· Χριστὸς ἀνέστη,
οκρινομένου· Ἀλη-
τη. Ἕως τῆς Ἀνα-
οῦτο γίνεται. Οὕ-
αὶ γυναῖκες πρὸς
ποιοῦσιν.

sua oportet apud aliquem spiritualium patrum ad id ordinatorum atque ita ad mysterium accedere.

Participes facti sanctae eucharistiae mutuo se osculo salutant; altero quidem dicente: *Christus est in medio nostrum;* altero respondente: *Et est et erit.* A festo autem Paschatis usque ad Assumtionem (Domini) inter salutandum hic quidem dicit: *Christus surrexit,* ille autem: *Revera surrexit.* Postea vero per totum annum priora [1]). Ceterum salutatio Paschatis non tantum fit in accipienda (sancta Eucharistia); sed et in plateis, in vicis qui sibi invicem occurrunt salutant sese mutuo; altero dicente: *Christus surrexit;* altero respondente: *Revera surrexit.* Hoc ipsum fit usque ad Assumtionem (Domini). Similiter mulieres inter se faciunt.

λλάκις δὲ τῆς ἡμέ-
υργοῦμεν ἐν τῷ
ῷ, οὔτε πολλὰς
απέζας ἔχομεν ἐν
ἀλλὰ μίαν μόνην
ρ ἐκ λίθου μαρ-
ότι καὶ ὁ Χριστὸς
ὁ ἀληθὴς καὶ
ιαῖος λίθος. [2]) Ὅτι
λλάκις ἐσταυρώθη
όσμῳ, ἀλλ' ἅπαξ

In uno autem eodemque templo non saepius de die sacra celebramus, neque multas in uno templo mensas sacras habemus; sed unam duntaxat in unoquoque marmoream; eo quod *Christus etiam unus est verus ille et summus angularis lapis.* Et quoniam ille crucifixus est in mundo non saepe, sed

—

nejus in parenthesi hic posuit verbum *repetunt.* Omisi rectum nec necessarium. — 2) Ephes. II. 20. 1 Petr. II. 6. ι λίθος novam enunciationem incipere, docet part. δὲ, cui respondet οὕτω. Placuit igitur, pro media *plenam,* et pro plena mediam ponere intercisionem.

καθ' ὅλον τὸν ἀπ' ἀρχῆς[1]) ἕως τέλους αἰῶνα, ὧν εἰκόνες ὥσπερ τοῦ μὲν αἰῶνος ἑκάστη ἡμέρα, τοῦ δὲ κόσμου ἕκαστος ναός· οὕτω καὶ ἡμεῖς οὐ πολλάκις τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἅπαξ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν ἑκάστῳ ναῷ ἱερουργοῦμεν τὸ κυριακὸν δεῖπνον. Τὸ δὲ ἅπαξ οὐκ ἀναγκαίως λέγω. Οὐδὲ γὰρ ἀναγκαζόμεθα πάντως καθ' ἑκάστην ἱερουργεῖν τὸ ἅγιον μυστήριον ἐν τῷδε τῷ ναῷ, ἀλλ' εἴ που τῆς τοιαύτης ἱερουργίας δεήσειεν· ἅπαξ τῆς ἡμέρας τοῦτο ποιοῦμεν καὶ οὐ πλέον.

Ταμιεύομεν δὲ ἐκ τοῦ ἱερουργηθέντος μυστηρίου τοῖς νοσοῦσι καὶ αἰφνιδίως τὸν βίον ἐκλείπουσιν,[2]) ἵνα μηδεὶς αὐτῶν ἀπέλθῃ ἄνευ τοῦ ἐσχάτου καὶ ἀναγκαίου ἐφοδίου· κατὰ τὸ δόγμα τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς πρώτης συνόδου πιστεύοντες, τὸ ταμιευόμενον μυστήριον πάντοτε μυστήριον εἶναι ἅγιον, καὶ μηδέποτε ἀποβάλλειν τὸν ἁγιασμόν,[3]) ὃν ἅπαξ προσέλαβε. Καθάπερ γὰρ τὸ ἔριον ἅπαξ χρωματισθὲν οἱῳδήποτε χρώματι μένει τοῦ λοιποῦ ἀναπόνιπτον· οὕτω καὶ ὁ ἁγιασμὸς ἐν τούτῳ τῷ μυστηρίῳ μένει διαπαντὸς ἀνεξάλειπτος. Καὶ καθάπερ τὰ ἀπὸ βασιλικῆς τραπέζης ἀρθέντα λείψανα, ἐν

semel per omne aevum ab initio usque ad finem; quorum quasi imagines aevi quidem unaquaeque dies, mundi vero unumquodque templum exprimit: ita et nos haud saepius de die, sed semel quolibet die in unoquoque templo coenam dominicam celebramus. Dico *semel*, non necessario. Neque enim cogimur singulis omnino diebus sanctum mysterium in eodem templo celebrare; sed, sicubi sacrificio opus est, semel de die, nec saepius illud peragimus.

Ceterum ex mysterio consecrato aliquid recondimus pro aegrotantibus atque derepente vita decedentibus, ne quis eorum sine extremo et necessario viatico discedat, secundum dogma sancti et oecumenici primi concilii credentes, reconditum mysterium semper manere sanctum mysterium neque unquam abjicere illam, quam semel accepit, sanctificationem. Quemadmodum enim lana semel quolibet colore tincta postea ablui nequit: ita et in hoc mysterio sanctificatio manet perpetuo indelebilis. Et sicut reliquiae de mensa regia sublatae, quamdiu durant, utut quis illas in multos annos asservet, nunquam non reliquiae mensae regiae dicen-

1) Ita recte in autogr. In edit. unum est vocabulum. — 2) Autogr. ἐκλίπουσιν. — 3) Edit. ἁγιασμόν.

χρόνῳ διαμένει, κἂν πολλοὺς ἐνιαυτοὺς ταῦ- φυλάττοι τις, οὐκ ἔσϑ' ς μὴ λείψανα βασιλι- [1]) τραπέζης καλοῖτο· ν καὶ τὰ ταμιευόμενα ανα τοῦ ἁγίου μυστη- ἀδύνατον μὴ εἶναι ανα σώματος καὶ αἵ- ος Χριστοῦ.

dae erunt: ita et fieri non potest, quin asservatae sancti mysterii reliquiae sint reliquiae corporis et sanguinis Christi.

ὐ περιφέρομεν δὲ τοῦτο ἅγιον μυστήριον διὰ πλατειῶν, ἀλλ' ἢ μό- , ὅταν κομίζεται εἰς οἶ- νοσοῦντος· ὅτι οὐ δέ- τι ἡμῖν τοῦτο, ἵνα πε- έρηται διὰ τῶν πλατει- ἀλλ' ἵν' [2]) εὐλαβῶς με- ηται εἰς ἄφεσιν ἁμαρ- ν, κατὰ τὰ δεσποτικὰ ατα. [3])

Non autem circumferimus sanctum hoc mysterium per plateas, nisi tum tantum, cum in domum aegroti portatur; propterea quod illud nobis datum non est, ut per plateas circumferatur, sed ut religiose communicetur in remissionem peccatorum, secundum verba Domini.

τι καὶ τοῦτο ἰστέον, ὅτι όπος, ὅπου ἱερουργεῖται ἅγιον μυστήριον, ὃν ῖς ἱερατεῖον καλοῦμεν ἅγιον βῆμα, κεχωρι- νος ἐστὶ τοῦ λοιποῦ ῦ. Κίγκλιδες γὰρ τοῦ- διαστέλλουσιν εὖ ἀπε- μέναι καὶ συνετῶς πε- κιλμέναι. Πρὸ ὧν κιγ- δων ἐπίκειται παραπέ- μα, ὅπερ μετὰ τὸ τεϑῆ- [4]) τὸ ἅγιον μυστήριον

Praeterea hoc quoque sciendum, locum, ubi consecratur sanctum mysterium, quem nos *ἱερατεῖον* vocamus et sanctum altare, a reliquo templo separatum esse. Etenim secernunt illum cancelli bene elaborati et artificiose varieque distincti, quibus cancellis velamentum obtenditur, quod mysterio in sacra mensa reposito per cancellos didu-

1) Autogr. *βασιλικοῖς*; supra recte scriptum est. De re vide *necclum* Abbild. III. 363 et *Goar* ad Euchol. p. 134. Uterque auctor agit de elementis laicis concessis. Metrophanes de reliquiis, in usum aegrotorum et morientium sacerdotes sibi reservant. — ta scripsit pro more suo ipse auctor. Edit. *ἵνα*. — 3) Matth. VI. 28. — 4) Edit. contra autogr. auctoritatem praebet *τιϑέναι*, d, deficiente subjecto, male se habet. De re disserit *Heineccius* Tom. II. p. 233, qui et hunc ipsum locum vertit. Discedit tan- ab Hornejo in interpretatione verborum *Μετὰ — συμβόλου*, quae lit, motus sine dubio adject. *ἅγιος*: *Wenn man aber die Segnungeendet*. Sacram coenam contineri illa voce, constat cum aliunde, ex Palladii Vit. Chrysost. p. 66; illo vero *consecrationem* ificari, valde dubito.

ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἐφέλκεται κατὰ τῶν κιγκλίδων, ὡς μὴ δύνασθαι τὸν λαὸν καθορᾷν τοὺς ἱερεῖς ἱερουργοῦντας. Μετὰ δὲ τὴν ἐπεξέλευσιν τοῦ ἁγίου συμβόλου ἀφέλκεται παντελῶς, ὡς δύνασθαι πάντα τὸν λαὸν καθορᾷν διὰ τῶν κιγκλίδων τούς τε ἱερουργοῦντας καὶ αὐτὰ τὰ ἱερουργούμενα. Ἡ ἔννοια τούτου αὕτη· ὅτι, ἐὰν εὐσεβῶς καὶ ὀρθοδόξως ἔχωμεν περὶ τὴν πίστιν, καὶ ἐὰν μὴ ταύτην μετὰ παῤῥησίας ὁμολογῶμεν, οὐκ ἀξιούμεθα τῆς τῶν θείων ἀποκαλύψεως. Ὅταν δὲ ὀρθοδόξως καὶ μετὰ παῤῥησίας τὴν πίστιν κηρύττομεν· τότε ὁ θεὸς ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὰ αὑτοῦ μυστήρια.

citur, ne populus sacerdotes sacrificantes videre queat. Dato autem symbolo sacro plane reducitur, ut populus per cancellos omnia intueri possit, et sacerdotes, et sacra ipsa. Qua re illud significatur, nos, si pie et orthodoxe quidem credamus, fidem vero haud ingenue profiteamur, revelatione rerum divinarum indignos censeri; quodsi vero orthodoxe et libere fidem praedicemus, tunc Deum mysteria sua nobis revelare.

Κεφ. ι'.

...ὶ τῶν ἐν μετανοίᾳ τελετῶν.

Θεὸς φύσει φιλάνθρω-
...ῶν καὶ πολλὰ τεκμή-
τῆς αὐτοῦ [1]) φιλαν-
τίας ἡμῖν ἐπιδειξάμε-
οὐδὲ τοῦτο παρέλιπεν.
...ς γὰρ τὸ ἀσθενὲς καὶ
ισθον τῆς ἡμετέρας φύ-
καὶ ὅτι ἡ διάνοια τοῦ
...ώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ
ρὰ ἔγκειται, προυνοή-
ἡμῖν τὸ τῆς μετανοίας
ιακον.

διδάσκει τοίνυν ἡ κα-
ική ἐκκλησία, τοὺς ἁμαρ-
ντας καὶ μετανοεῖν αἱ-
ένους ἐξομολογεῖν τὰ
ν πλημμελήματα παρά
τῶν εἰς τοῦτο τετα-
ων πρεσβυτέρων καὶ
ιατικῶν πατέρων, ἵνα
ἀνθρωπίνου στόματος
σωσι τὴν συγγνώμην
οὕτω λάβωσι παρὰ
δι' ἀνθρώπου τὴν
ιν τῶν πεπλημμελημέ-
κατὰ τὸ· [2]) Ὅσα ἂν
τε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται

Caput X.

De ritibus poenitentiae.

Deus quum natura sit amans hominis et multa certa argumenta sui erga homines amoris nobis ostenderit, ne hoc quidem praetermisit. Quum enim sciret, naturam nostram esse imbecillem et facile posse labi, et animum hominis sollicite in prava incumbere; providit nobis poenitentiae medicamentum.

Docet proinde catholica ecclesia, peccantes et resipiscentiam eligentes ingenue fateri delicta sua apud aliquem ad hoc ordinatorum presbyterorum et spiritualium patrum, ut ex humano ore audiant veniam, atque ita accipiant a Deo per hominem remissionem peccatorum juxta illud: *Quaecunque ligaveritis super terram, erunt ligata in coelis; et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta*

---

1) Ita scribit recte autogr. Auctorem reflexivi usum non ignora- docet praecedentis capitis finis. Edit. habet αὐτοῦ. — 2) Matth. 18. In N. T. legitur ἐὰν — ἐάν.

δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἔτι· [1]) Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. Ὥσπερ οὖν τό τε ἅγιον βάπτισμα καὶ τὸ κυριακὸν δεῖπνον ἠθέλησεν ὁ Θεὸς δι' ἀνθρώπων ἱερουργεῖσθαι, καὶ ἄλλους μὲν εἶναι τοὺς ἱερουργοῦντας, ἄλλους δὲ τοὺς μετέχοντας — πλὴν τοῦ κυριακοῦ δείπνου, ὃ δύναται ὁ ἱερουργῶν πρεσβύτερος καὶ μεταλαβεῖν — οὕτω καὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν δι' ἀνθρώπων ὁ Θεὸς ἐθέλησε χορηγεῖσθαι ταύτην, καὶ ἄλλους μὲν εἶναι τοὺς χορηγοῦντας, ἄλλους δὲ τοὺς ταύτην λαμβάνοντας.

Ἀπαιτεῖται δὲ παρὰ τῶν μετανοούντων ἀποχὴ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὸ ἑξῆς καὶ συγγνώμης αἴτησις παρὰ τοῦ Θεοῦ μετὰ συντετριμμένης καρδίας ἐπ' ἐλπίδι τῇ εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν σταθερᾷ καὶ βεβαίᾳ· ὅτι πνεῦμα συντετριμμένον καὶ [2]) τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. [3]) Εἶτα καὶ ποινή τις ἐπάγεται τοῖς μετανοοῦσι παρὰ τῶν ἀκροασαμένων τὰ τούτων εἴς τε σωφρονισμὸν τοῦ μηκέτ' ἀτάκτως βιοῦν καὶ ἵνα διὰ τῆς ἑκουσίου καὶ προαιρετικῆς θλίψεως μετριωτέρας

in coelis; praeterea: *Si quorum remiseritis peccata; remittuntur eis; si quorum retinueritis, retenta sunt.* Sicut itaque tam sanctum baptismum quam coenam dominicam noluit Deus per homines peragi, et alios quidem esse administrantes, alios vero participantes — praeter coenam dominicam, cujus etiam particeps fieri potest, qui eam administrat presbyter — ita et remissionem hanc peccatorum per homines Deus voluit subministrari, et alios quidem esse praebentes, alios vero istam accipientes.

Exigitur autem a poenitentibus, ut a peccato in posterum abstineant et veniam petant a Deo cum contrito corde super spe in ipsum Deum stabili ac firma; quoniam *spiritum contritum et cor humiliatum Deus non condemnabit.* Deinde etiam poena quaedam infertur poenitentibus ab iis, qui illorum peccata audiverunt; tum in castigationem, ne amplius inordinate vivant, tum ut per afflictionem voluntariam ac sponte

1) Joann. XX. 23. — 2) [καρδίαν συντετριμμένην καὶ quae addit Edit., desunt in Kimmelii apographo. W.] — 3) Ps. LI. 18. Paulo post ante vocem εἴς colon, quod in autogr. et in edit. fuit, exstinxi.

ιϑῶσι τῆς τοῦ ϑεοῦ καίρου ῥάβδου.
δὲ τρόπος τῆς ποινῆς . Πάλαι μὲν ἡ ἐκκλη- ɔαίνεται διττῶς κολά- ι τοὺς ἁμαρτάνοντας. ν γὰρ ἐπ' αὐτοφώρῳ[1]) υς κατέσχεν ἀσελγαί- ς, ἐκέλευεν αὐτοὺς υμένους χιτῶνα λευ- κλάδον τε ἐλαίας ἢ ἀειϑαλοῦς[2]) δένδρου οντας καὶ πρὸ τῶν ν τοῦ ναοῦ στάντας ὑπτειν τοῖς εἰσιοῦσι ξιοῦσι, συγγνώμην ἐκείνων αἰτοῦντας. το δὲ τοῦτο ἐπὶ τρισὶ ;εσι πολυανϑρώποις, καὶ πλείοσι· δηλαδὴ τὴν ποιότητα τοῦ τήματος καὶ κατὰ τὴν σιν τοῦ ἁμαρτηκότος. τειτα δὲ, νουϑετοῦσα υς ἀπέχεσϑαι τοῦ λοι- άσης κακίας, σωφρό- ε τοῦ λοιποῦ διάγειν, ὸν ϑεὸν μετὰ συντε- ένης καρδίας καὶ ἀγα- λπίδος ὑπὲρ τῶν σφῶν τημάτων ἱκετεύειν, εν ἐν εἰρήνῃ.

ς δὲ λάϑρα τι ἄτοπον ηκόσιν, εἶτ' ἀφ' ἑαυ- ἰς αἴσϑησιν καὶ τὸ τάνειν εἰς τὸν ϑεὸν ν ἐστὶ κατανοήσασιν, ρέτως τε ὁμολογεῖν μαρτίαν προαιρουμέ- :αὶ συγγνώμην αἰτεῖν ις καρδίας, οὐδὲν τῶν

electam Dei virgam temporalem mitiorem experiantur.

Modus vero poenae hic est. Olim quidem ecclesiam duplici modo peccantes castigavisse patet. Siquidem enim in ipso facto hos deprehendit improbe agere, jussit eos alba tunica indutos ramumque oleae aut alicujus arboris perpetuo virentis tenentes et pro foribus templi stantes caput submittere introeuntibus et exeuntibus, ut sibi ignoscerent ab illis petentes. Fiebat autem hoc per tres conventus frequentes, aliquando etiam plures; pro qualitate scilicet peccati et ejus, qui deliquerat, dispositione. Deinde vero, postquam hos admonuisset, ut de reliquo ab omni improbitate abstinerent, temperanterque deinceps viverent ac Deum cum contrito corde et bona spe super peccata sua supplices orarent, absolvebat in pace.

Eos vero, qui clanculum aliquid indecorum commisissent, deinde secum animo reputassent, quantum sit in Deum peccare, atque ultro peccatum confiteri et veniam ex toto corde petere constituissent, nihil dictorum jubebat facere. Aliam

---

Autogr. male scribit αὐτῷ φώρῳ. Alias etiam composita, ma- ›rba, disjungere solet hic auctor. — 2) Ita non male auguratus 'nejus. In autogr. enim apparet ἀειλλοῦς, quod nusquam le-

ῥηθέντων ἐπέταττε ποιεῖν. Ἄλλην δὲ ποινὴν αὐτοῖς ἐπετίθη· ἤγουν νηστείαν, προσευχὴν, ἀγρυπνίαν, καὶ πρὸ τούτων ἐλεημοσύνην πρὸς τοὺς δεομένους. Εἶτα κἀκείνους τὰ εἰκότα νουθετοῦσα εἰρηνικῶς ἀπέπεμπεν.

Ταῦτα δὲ σώζεται παρὰ τῇ Ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς σήμερον· εἰ μὴ ὅτι τὸ πρῶτον, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ τοῦ Ἀντιχρίστου τυραννὶς, οὐ παρατηρεῖται πολλῶν ἕνεκα· τὰ δὲ λοιπὰ ἀπαραλλάκτως μέχρι τοῦ νῦν. Ἐρωτῶσι μὲν οἱ ἀκροαταὶ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἐξομολογήσεως κατ' εἶδος τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὴν τούτων ποιότητα, ἵνα τὸ πρόσφορον φάρμακον ἐπάξωσι τῷ νοσοῦντι — ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς οὐκ ἂν θεραπεύσειεν οἱονδήποτε νόσημα, μὴ κατανοήσας πρότερον τὸ ποιὸν τοῦ νοσήματος — οὐ μὴν δὲ καὶ τὰ πρόσωπα, μεθ' ὧν ἡ ἁμαρτία ἐπράχθη, τόν τε τρόπον καὶ τόπον. Περιττὸν γὰρ τοῦτο καὶ λίαν πονηρὰν ὑπόληψιν τῷ πολυπραγμονοῦντι καὶ περιεργαζομένῳ προσάπτον. Μαθόντες οὖν τὴν τοῦ ἁμαρτήματος ῥίζαν, καὶ μέλλοντες τὴν ποινὴν ἐπανεγκεῖν, εἰ οἱ μετανοοῦντες τῶν μετρίως γοῦν εὐπορούντων εἶεν, ἐπιτιθέασιν αὐτοῖς καὶ ἐλεημοσύνην, ὡς ἔφθην εἰπών. Διδάσκουσι δὲ τούτους χρήσασθαι ταύτῃ ἐπ' ἐλευθερίᾳ αἰχμα-

vero poenam ipsis imponebat; videlicet jejunium, preces, vigilias et ante haec eleemosynam in egenos. Deinde etiam illos, prout par est admonitos, in pace dimittebat.

Haec autem servantur apud Orientalem ecclesiam usque in hodiernum diem; nisi quod primum illud, ubi praevalet Antichristi tyrannis, non observatur multis de caussis; reliqua vero sine ulla differentia usque in hodiernum tempus. Interrogant quidem illi, qui peccatorum confessionem audiunt, de peccatis in specie et horum qualitate, ut conveniens medicamentum afferant aegrotanti — quandoquidem etiam medicus non curaverit quemlibet morbum, nisi prius perspexerit qualitatem morbi; — non tamen etiam de personis, quibuscum peccatum commissum sit modoque et loco. Supervacaneum enim hoc est, et valde malam existimationem ei tanquam multis iisque nihil ad se pertinentibus negotiis sese implicanti et nimis curiose in aliena inquirenti concilians. Quum igitur perceperint peccati radicem ac velint poenam removere, si poenitentes mediocriter sint divites, imponunt eis eleemosynam, ceu prius dixi. Docent autem, eos hac ipsa uti ad liberationem captivorum. Mul-

ων. Πολλοὺς γὰρ πολ-
όθεν οἵ τε Ἀγαρηνοὶ
οἱ Σκύθαι παρ' ἡμῖν
ίζουσιν, οἷον ἐκ Ῥω-
,[1]) Πολωνίας εἴτ' οὖν
ιματίας, ἐκ τῆς ἄνω
κάτω Μυσίας, αἳ νῦν
λδόβια καὶ Βλαχία κα-
νται, ἐκ Παιονίας[2]) τῆς
Οὐγγαρίας, ἐκ Τρι-
λίας τῆς νῦν Τρασυλ-
ίας, ἐκ τῆς περὶ τὴν
Ἰβηρίας καὶ Κολχίας
ἀλλαχόθεν, οὓς ὠνοῦ-
ι οἱ Χριστιανοὶ ἀπο-
τουσιν εἰς τὰ ἴδια. Εἰ
κεῖνοι ἐθελονταὶ παρ'
ʼ εὐδοκοῦσι μένειν, μέ-
ι, καὶ χρώμεθα τού-
ἴσα καὶ ἀδελφοῖς. Εἰ
έοι εἶεν, προνοοῦνται
'οις οἱ ὠνησάμενοι καὶ
ου καὶ προικὸς καὶ τῶν
ῶν ἀναγκαίων καθδύ-
ιν ἕκαστος.

tos enim multis e locis et Agareni et Scythae apud nos advehunt, velut ex Russia, Polonia sive Sarmatia, ex superiori et inferiori Moesia, quae nunc Moldavia et Walachia vocantur, ex Paeonia, quae nunc Ungaria, ex Triballia, quae nunc Transsylvania, ex Iberia ea quae versus Orientem est et Colchide et aliunde. Quos ementes Christiani, remittunt ad sua. Si vero illis ultro placet apud nos manere, manent, et utimur his perinde ut fratribus. Si autem juvenes sint, prospiciunt his illi qui eos mercati sunt, et de nuptiis, et de dote, et de reliquis necessariis, pro viribus quilibet.

) Hornejus contra ipsum autogr. scripsit Ῥευσίας. Legimus vero ι supra in Nectarii Epistola p. 48 et 49 et Ῥωσία in Synodo s. p. 392. Cur vero ibidem et hoc loco scriptum sit *Μολδόβια* ολδάβια accentu in antepaenultima posito, non satis video. — Ion dubium videtur, *Παννονίας* legendum esse. *W.*]

Κεφ. ια΄.

Περὶ Ἱερωσύνης.

Ἀρχαῖον καὶ ἀποστολικὸν ἔθος παρεδόθη τῇ ἐκκλησίᾳ, μὴ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς χωρεῖν ἐπὶ τὴν διακονίαν τοῦ λόγου, καὶ τὴν τῶν μυστηρίων ἱερουργίαν, ἀλλ᾽ ἐκλέγεσθ᾽ ἐκ τούτων τοὺς κρείττους καὶ ἀρετῇ τῶν ἄλλων ὑπερέχοντας· εἶτα δι᾽ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, τῶν πρὸ ἐκείνων εἰς τοῦτο ταχθέντων, καὶ δι᾽ εὐχῶν κοινῇ τῆς ἐκκλησίας ἀνάγεσθαι τούτους εἰς ταύτην τὴν διακονίαν. Ἐπεὶ δὲ τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι ὁ πανάγιος Χριστιανισμὸς ἐπληθύνθη καὶ κατεκάλυψεν ἅπαν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ διὰ τοῦτο πλειόνων διακόνων ἐδέησε τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἂν δὲ μὴ ἀταξία ᾖ μεταξὺ τούτων, ἀλλὰ ῥυθμῷ καὶ εὐσχημοσύνῃ βαίνωσιν, ἐπενοήθησαν καὶ τάξεις, ἵν᾽ ὦσι κἀν αὐταῖς οἷ τε [1]) ἐπιτάττοντες καὶ ἐπιταττόμενοι.

Caput XI.

De Sacerdotio.

Antiquus et apostolicus mos traditus est Ecclesiae, ut non omnes Christiani accedant ad ministerium verbi et sacramentorum administrationem, sed eligantur ex his praestantiores quique virtute alios antecellunt; deinde per impositionem manuum illorum, qui ante eos ad hoc munus ordinati sunt, et publice per preces ecclesiae, hi evehantur ad istud ministerium. Posteaquam vero Dei gratia sanctissimus Christianismus crevit et obtexit universam faciem terrae atque propter hoc pluribus ministris opus fuit ecclesiae, ut ne autem confusio inter hos sit, sed concinne et decenter incedant, excogitati sunt etiam ordines, ut sint etiam inter illos tam imperantes quam subditi.

---

1) Horn. contra autogr. οἷτ᾽. Amat quidem auctor tales formas, sed hoc loco contemsit apostrophum. Paullo ante scripsi αὐταῖς, quae spectant τὰς τάξεις, in quibus sint et subjecti et imperantes. In edit. est αὐτοῖς, qui revocandi sint ad διακόνους supradictos. Ex autogr. scriptura non satis liquet de lectionis varietate. Praestare videbatur.

ἠρηνται τοίνυν αἱ τῆς
ϊύνης τάξεις εἰς ἑπτὰ,
πρώτη καὶ ἀνωτέρα
ἡ τῶν Ἐπισκόπων,
ἐν ἁγίοις Διονύσιος[1])
οἱ μετ' ἐκεῖνον διδά-
οι τῆς ἐκκλησίας Ἱε-
ας ἐκάλεσαν, μεθ' ἣν
ν Πρεσβυτέρων, τρίτη
Διακόνων, μετὰ ταύ-
ἡ τῶν Ὑποδιακόνων,
τη ἡ τῶν Ἀναγνωστῶν,
τῶν Ἐξορκιστῶν, ἑβδό-
τῶν Πυλωρῶν. Εὑ-
κι δὲ αἱ προσηγορίαι
ι παρά τε τῷ ἁγίῳ
ιτίῳ [2]) τῷ θεοφόρῳ
ταρὰ πολλοῖς ἄλλοις.
γα δὲ τούτων ταῦτα.
μὲν Πυλωρῶν, φυλάτ-
τὰς πύλας τοῦ ναοῦ,
μή τις τῶν ἀσεβῶν ἐπὶ
σκοπῇ καὶ χλεύῃ τῆς
ησίας εἰσέλθῃ, καὶ ἵνα
ις τῶν ἔνδον Χριστια-
ὑπὸ ῥαθυμίας ἐξελθεῖν
ται πρὸ καιροῦ.
ὸν Ἐξορκιστῶν ἔργον[3]),

Divisi igitur sunt sacerdotii ordines in septem classes. Quarum prima et superior est Episcoporum, quos sanctus Dionysius et qui post illum fuerunt doctores ecclesiae, Hierarchas vocaverunt, post quam est Presbyterorum: tertia Diaconorum: post hanc Subdiaconorum: quinta Lectorum: sexta Exorcistarum: septima Janitorum seu ostii Custodum. Inveniuntur autem hae appellationes et apud S. Ignatium divinitus afflatum et apud multos alios.

Officia vero horum ista sunt. Custodum quidem, custodire portas templi, ut ne quis impiorum ad speculationem et ludibrium ecclesiae intret, neve quis illorum qui intus sunt Christianorum per negligentiam exire possit ante tempus.

Exorcistarum munus est,

---

men ad proximum subst. vocare, praesertim quum hoc egeret mento quodam.

) Recte Dionysium appellat. Cfr. *Maximi* Scholia in Dionys. ı p. 1. (edit. Corderii Paris. 1644), qui haec habet: *ἐπειδὴ ἡ αφὴ ἱεραρχίαν ἔχει, καλεῖν εἴωθεν ἱεράρχας τοὺς ἐπισκόπους.* ıdum vero est, hoc nomine appellari etiam apud Dionys. Paulum, tolos, Pontifices, Episcopos vero etiam *τελετὰς, ἱεροτελετὰς, ἱεράρχας, μυσταγώγους, τελεστικοὺς, τελεσιουργούς.* — 2) In animo locum epist. ad Antiochenos datae c. 12 apud Ittigium p. 314. at vero ille episcopos, habetque post lectores *cantores* et alios. quae de hoc loco monuit *Boehmerus die christl. kirchl. Alterthumswissenschaft* I B. p. 98 not., et de re Conf Orthod. I. q. p. 188. — 3) Autogr. *ἔργων*, paullo post *αὐτούς* rectius, edit. ...ς, porro *καθ' ὅλον* in autogr. recte ab Horn. in unum conflatum vocabulum. Vide vero, quantopere Exorcistarum munus a prisci ...oris consuetudine recesserit. Illa enim aetate *obsessorum* caussa ...ituti fuerunt, ex quo vero tempore hi infelices non amplius ex... unt, mansit tamen munus, sed ad renunciationem diaboli, baptis... praecedentem, spectabat.

ἐξορκίζειν τοὺς κατηχουμένους καὶ κατηχίζειν αὐτούς· οὐ τὸν τελευταῖον καὶ καθόλου ἐξορκισμὸν — οὗτος γὰρ τῶν Πρεσβυτέρων ἐστὶν — ἀλλὰ τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος. Ἔθος γὰρ, πολλάκις πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐξορκίζεσθαι καὶ κατηχίζεσθαι τοὺς τελεσθησομένους ὑπὸ τῶν ἐξορκιστῶν, εἶτα τελευταῖον ἐν αὐτῷ τῷ βαπτίσματι ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων.

Τῶν Ἀναγνωστῶν, ἀναγινώσκειν ἐπ' ἐκκλησίας [1]) κεφάλαιον τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν ἐκκλησίᾳ γίνεται ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ πάντα ῥυθμῷ καὶ τάξει βαίνει.

Τῶν Ὑποδιακόνων, ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ πάντων τῶν πρὸς ἱερουργίαν τῶν μυστηρίων ἐπιτηδείων· καλλύνειν [2]) δὲ τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὴν ἁγίαν κολυμβήθραν· προετοιμάζειν τὸν ἱερουργηθησόμενον ἄρτον καὶ τὸ κρᾶμμα.

Τῶν Διακόνων, συλλειτουργεῖν τοῖς πρεσβυτέροις ἱερουργοῦσιν τὰ μυστήρια, ἀναγινώσκειν ἐπ' ἐκκλησίας τὴν τῆς ἡμέρας εὐαγγελικὴν περικοπὴν — ἡ μὲν γὰρ ἄλλων βιβλίων τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἀνάγνωσις ἐφεῖται τοῖς

adjurare catechumenos et religionis rudimenta eos docere. Non illis competit ultimum ac universalem exorcismum instituere — hic enim presbyterorum est — sed eos qui ante baptismum adhibentur. Moris enim est, ut saepe ante baptismum adjurentur et instituantur ei, qui sacramentis initiandi sunt, ab exorcistis, deinde postremo in ipso baptismate a presbyteris.

Lectorum est legere coram ecclesia caput divinitus inspiratae scripturae. Nihil enim in ecclesia fit prout forte contingit, sed omnia concinne ac ordine incedunt.

Subdiaconorum est curam gerere sacri apparatus, atque omnium quae ad administrationem Sacramentorum necessaria sunt: ornare item sacram mensam ac sacrum lavacrum: praeparare consecrandum panem ac vinum aqua temperare.

Diaconorum est una munus obire cum presbyteris administrantibus sacramenta, legere in ecclesia eam quae unicuique diei assignata est evangelicam pericopen — aliorum enim librorum divinitus inspiratae scripturae lectio commissa est lectoribus: ast evangelii le-

1) Memorandum est, lectorum provinciam hic breviter descriptam non esse mutatam. Iis enim ut olim *evangelium* non licitum est recitare, cfr. Const. Apost. II. c. 57, et quae paullo post de diaconis exponuntur. — 2) Autogr. καλύνειν. De re legantur, quae ad Conf. Orthod. p. 189 monuimus.

ἀναγνώσταις· ἡ δὲ τοῦ εὐαγγελίου τῶν διακόνων ἐστὶ — προηγεῖσθαι τοῦ λαοῦ ἐν ταῖς παρὰ θεοῦ αἰτήσεσιν, ἐνίοτε δὲ καὶ δημηγορεῖν ἐπ' ἐκκλησίας, τοῦ πρεσβυτέρου ἄλλοις ἐνασχολουμένου ἢ κάμνοντος.

Οἱ Πρεσβύτεροι[1]) *δύνανται μὲν πάντα ὅσα καὶ οἱ διάκονοι — ἀλλὰ καὶ πάντες τῶν ὑπερεχουσῶν τάξεων δύνανται τὰ τῶν ὑποδεεστέρων, ἀπόντων ἐκείνων· οἱ τῶν ὑποδεεστέρων δὲ οὐ δύνανται τὰ τῶν ὑπερεχουσῶν — ἐξαίρετον δὲ αὐτοῖς ἔργον ἡ τῶν μυστηρίων ἱερουργία καὶ ἡ τοῦ λόγου διακονία. Πρὸς τούτοις ἀπαιτεῖται παρ' αὐτῶν ἡ ἐπιμέλεια τῶν ὑπὸ τὴν ἑκάστου ἐνορίαν πτωχῶν καὶ ἀσθενῶν καὶ ἄλλως ἐνδεῶν ὄντων καὶ ἐπικουρίας χρηζόντων.*

Οἱ Ἐπίσκοποι δύνανται τὰ τῶν πρεσβυτέρων· ἔξοχον δ' αὐτοῖς ἔργον ἡ χειροτονία τῶν ὑφ' αὐτοὺς τάξεων. Οὗτοι μὲν γὰρ χειροτονοῦνται ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων[2]) *τοὐλάχιστον·*

ctio diaconorum est—praeire populo in precibus quibus a Deo aliquid petitur: aliquando etiam concionari coram ecclesia, presbytero in aliis occupato aut aegrotante.

Presbyteri possunt quidem omnia quaecunque et Diaconi — verum et omnes qui sunt eminentiorum ordinum possunt munia obire inferiorum, illis absentibus; at qui inferiorum sunt, non possunt obire ea quae sunt superiorum - praecipuum tamen illorum munus est sacramentorum administratio, et verbi ministerium. Ad haec exigitur ab eis cura qui sub singulorum inspectione sunt pauperum, et infirmorum, quique alias indigentes sunt atque auxilium poscunt.

Episcopi possunt illa peragere quae sunt presbyterorum, excellens vero illorum officium est creatio qui sub sese sunt ordinum. Hi etenim creantur a tribus episcopis ad minimum: singuli

---

1) Comma huic loco importunum, quod et in autogr. et in edit. fuit, delevi. Permansit et hoc munus in suis officiis. Nam Chrysostomus jam monuit, non multum differre ab episcopis, Hom. XI. in I Timoth. IV. Accessit vero ad eorum munus pauperum cura, quae antiquitus diaconórum fuit. De aliis vide Conf. Orth. I. q. IIV. p. 188. — 2) Comma haud necessarium sustuli. Memoratu dignum, in Concil. Hieros. (in edit. symbol. Graec. mea p. 440) duos jam sufficere episcopos, ex Canone Apostol. I. edoceri. Ac vere etiam Constit. Apost. VIII. 27. cll. c. 4. jubent: *ἐπίσκοπος ὑπὸ τριῶν ἢ δύο ἐπισκόπων χειροτονείσθω*; neque ignotum est, Dioscurum Alexandrinum a duobus tantum episcopis fuisse consecratum. At contra prima synod. Oecum. can. IV. mandat, ut episcopus *ὑπὸ πάντων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ*

ἕκαστος δὲ τούτων τὰς ὑποδεεστέρας τάξεις, συμπαρόντων αὐτῷ πρεσβυτέρων τε καὶ διακόνων ἀδιορίστων. Πρὸς τούτοις ἐπίκειται τοῖς ἐπισκόποις τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῶν ὑφ' αὐτοὺς τάξεων, ὅπως ἂν ἕκαστος οἱασδήτινος τάξεως προθύμως καὶ σπουδαίως προσέχῃ τῷ καθήκοντι αὐτῷ. Καὶ τοὺς μὲν ἐπιμελῶς τὴν αὐτῶν διακονίαν ἐργαζομένους τιμῶσι λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ περὶ πλείονος ποιοῦνται· τοὺς δὲ ῥαθυμότερον διακειμένους πρὸς ὃ ἀνεδέξαντο θεῖον ἔργον διορθοῦσι παντὶ τρόπῳ. Ἔτι πρόνοιαν ποιοῦνται οἱ ἐπίσκοποι καὶ τῶν νοσούντων ἀνὰ πᾶσαν τὴν αὐτῶν διοίκησιν, ἢ πενίᾳ θλιβομένων ἢ ἄλλοις ἀνιαροῖς πιεζομένων, ἐπαρκοῦντες ἐκείνοις τὰ πρὸς χρείαν, αὐτοί τε οἴκοθεν τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον καὶ τοὺς εὐπορούντας πείθουσι τοῦτο ποιεῖν.

Πάσαις οὖν ταῖς ῥηθείσαις τάξεσι πλὴν τῶν ἐπισκόπων συγκεχώρηται ὁ γάμος· οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ, ἀλλὰ μετὰ λόγου πάνυ ἐπαινετοῦ. Πρῶτον μὲν οἱ βουλόμενοι γαμεῖν, πρὸ τῆς χειροτονίας τοῦτο ποιοῦσιν. Δεύτερον εἴ τινος

autem horum inferiores ordines constituunt, una praesentibus presbyteris atque diaconis indefinitis. Praeterea incumbit episcopis curam agere sibi subditorum ordinum, ut unusquisque cujuslibet ordinis alacriter ac diligenter attendat officio suo. Et illos quidem qui sollicite suum ministerium obeunt, honorant verbis ac factis, plurimique faciunt. Eos vero qui segnius affecti sunt erga divinum opus ad quod peragendum fuerunt recepti, corrigunt omni modo. Insuper prospiciunt episcopi etiam aegrotantibus per omnem suam dioecesin, aut illis qui inopia affliguntur, aut aliis rebus adversis premuntur, suppeditantes illis necessaria, ipsique domo quantum in sese est praestant, et ut divites id faciant suadent.

Omnibus igitur dictis ordinibus, praeterquam episcoporum, concessae sunt nuptiae; non autem ut forte accidit, sed cum ratione prorsus laudabili. Primum etenim qui volunt uxorem ducere, antequam in ordinem eligantur id faciunt. Deinde si alicujus uxor prior vitae cursum est emensa, si quidem presbyter aut dia-

---

constituatur, et si hoc minus possit fieri, *tres* certe veniant, ceteri per literas assensum praebeant. In altero dicterii nostri membro deest verbum, ex quo *ἀνακολουθία* insuper enata est. Ex connexione *χειροτονοῦσιν* verb. repetendum est, unde vereor, ne vers. satis apte ponat illud *constituunt*. Praestabat dixisse *sacris inaugurantur*, ut ex loco Conc. Hier. laudato, qui pro interprete est, elucet.

ἡ ἔφϑη τὸ ζῆν ἐκμε-
σασα, εἰ μὲν πρεσβύτε-
ἢ διάκονός ἐστιν ὁ
εύσας, καὶ βούλεται
τέρᾳ γυναικὶ προσομι-
αι· παύει τῆς τῶν
τηρίων ἱερουργίας.
)υσι δὲ μόνον εἰς πα-
υϑίαν, ὡς ἂν μὴ σκλη-
ρῷ βρόχῳ τῆς λύπης
νγοιντο, ὁ μὲν τὴν μετὰ
πρεσβυτέρων, ὁ δὲ τὴν
ὶ τῶν διακόνων καϑέ-
ν. Οἱ δὲ μετὰ τούτους,
ὑποδιάκονοι, ἀναγνῶ-
:, ἐξορκισταὶ καὶ πυ-
οὶ τῆς μὲν τάξεως αὐ-
οὐ [1]) καϑαιροῦνται
γαμήσαντες, προαχϑῆ-
δὲ εἰς μείζονα οὐ δύ-
ται. Μένει οὖν ἕκαστος,
ι εὑρέϑη.

οὺς δὲ Ἐπισκόπους
γει ἡ ἐκκλησία πάντοτε
τῆς τάξεως τῶν μονά-
ἤτοι ἐκ παρϑένων ἢ
σωφρόνων. [2]) Παρϑέ-
μὲν καλοῦμεν τοὺς
ἐποτε γυναῖκα ὁπωσοῦν
οκότας· σώφρονες δὲ
ὶ τὸ νῦν ἔϑος τῆς ἐκ-
ίας λέγονται οἱ μιᾷ
μόνῃ νομίμῳ γυναικὶ
ιφϑέντες· οἱ μετὰ τὸν
ατον τῆς σφῶν συζύ-
ἢ τὴν ἑκούσιον διά-
;ιν — συμβαίνει γάρ,
τέ τινας συζυγίας ἑκου-
· καὶ αὐϑαιρέτως χω-
σϑαι ἀλλήλων, καὶ τὸν
εἰς ἀνδρῶον μοναστή-

conus est viduus, et vult secundae conjugi consuescere, cessat sacramenta administrare. Habent autem tantum in solatium, ut ne duriori laqueo moeroris constringantur, iste quidem eandem cum presbyteris, ille vero eandem cum diaconis sellam. Qui vero hos sequuntur, veluti subdiaconi, lectores, exorcistae ac custodes, ab ordine quidem suo non dejiciuntur si bis conjugium contraxerint, provehi autem in majorem nequeunt. Manet itaque quilibet in quo inventus est.

Ceterum Episcopos elegit semper ex ordine monachorum, aut ex virginibus aut ex continentibus. Et virgines quidem vocamus eos qui nunquam mulierem quomodocunque cognoverunt. Continenter vero, juxta hodiernam consuetudinem ecclesiae, dicuntur, qui cum una eaque sola legitima foemina fuerunt conjuncti. Qui a morte suae conjugis, aut post spontaneum divortium — contingit enim quandoque, ut quidam conjuges voluntarie atque ultro a se invicem separentur, et hic quidem virile monasterium, haec

---

) Negationem recte intulit Horn. nihil de autogr., in quo deest, os. Vertit etiam Heineccius l. l. Vol. II. p. 389. — 2) Vertit hoc . Heineccius non bene *Wittwer*. De *continentibus* apud Graeliam dicitur.

ριον, τὴν δὲ εἰς γυναικεῖον εἰσιέναι, πόθῳ κρείττονος βίου καὶ τελεωτέρου — αὐτομολήσαντες τῷ μοναδικῷ βίῳ, κἀπί τισιν ἔτεσι τούτῳ ἐνασκηθέντες, δόκιμοί τε καὶ σπουδαῖοι ἐν αὐτῷ φανέντες, ἐκλέγονται εἰς ἐπισκοπὴν, ὥσπερ καὶ οἱ παρθένοι.

Ἰστέον δὲ, ὅτι πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα παρ' ἡμῖν κωλύει τοὺς μέλλοντας εἰς οἱανδήποτε τάξιν ἀνενεχθῆναι, οἷον μέθη, φιλαργυρία, αὐθάδεια, κακοήθεια, ὕβρις κατὰ τῶν ἐλαττόνων, ὑπερηφάνεια καὶ τὰ τούτοις παρόμοια. Ἃ καὶ ἀνενεχθέντας καταβιβάζει, εἰ μὴ φθάσειεν σφᾶς αὐτοὺς διορθῶσαι. Πέντε δὲ μᾶλλόν ἐστι τὰ παντελῶς ἀνίατα καὶ ἀσύγγνωστα, ὅσον εἰς ἀνάῤῥησιν ἱερωσύνης, ἐπιορκία, καὶ μάλιστ' εἰ δημοσίᾳ κἀπὶ δικαστηρίου ἐγένετο, φόνος, πορνείας οἱονδήποτε εἶδος, μαγγανεία, εἶτοῦν γοητεία, καὶ πρὸ τούτων ἡ τῆς πίστεως ἄρνησις. Τούτοις ἢ ἑνὶ γοῦν τούτων ὁ περιπεσὼν εἰ μὲν πρὸ τῆς χειροτονίας, οὐ δύναται χειροτονηθῆναι· εἰ δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν, καθαιρεῖται πάντως τῆς ἰδίας τιμῆς, ὁποιασοῦν τάξεως ὢν, κἂν θερμὴν καὶ διηνεκῆ μετάνοιαν ἐπαγγέλλεται. Οὐ τὴν θύραν τῆς μετανοίας κλείοντες αὐτῷ — ἄπαγε τοῦ Ναβατισμοῦ — ἀλλὰ καὶ ἀποδεχόμεθα μετανοοῦντα, συγγνώμην τε

vero muliebre ingrediantur, desiderio melioris ac perfectioris vitae — posteaquam ad solitariam vitam transierunt, et per aliquot annos in eo exercitati sunt, probique ac boni in eo visi, eliguntur ad episcopatum, quemadmodum et virgines.

Sciendum vero, multa etiam alia apud nos prohibere, quo minus illi qui velint in qualemcunque ordinem subvehantur; quales sunt ebrietas, avaritia, superbia, pravitas morum, injuria adversus inferiores, insolentia, quaeque his sunt similia. Quae etiam evectos deturbant nisi prius semetipsos emendaverint. Quinque autem magis sunt, quae plane sanari nequeunt, quaeque venia sunt indigna, quantum ad electionem in sacrum ordinem attinet: perjurium, et praecipue si publice et coram tribunali factum sit, caedes, scortationis qualiscunque species, veneficium sive incantatio, et prae his fidei abnegatio. In haec igitur aut unum horum qui inciderit, si quidem ante electionem id fecerit, haud potest in ordinem cooptari: sin vero post creationem contigerit, dejicitur prorsus a proprio honore, cujuslibet sit ordinis; etiamsi ferventem ac perpetuam poenitentiam polliceatur. Non quod januam poenitentiae ipsi occludamus, apage Nabatismum, sed et suscipi-

ἄφεσιν τῶν ἡμαρτη-
ιν ἀναγγέλλομεν αὐτῷ,
μὴν καὶ τοῦ κυριακοῦ
νου τοῦτον ἀξιοῦμεν
τὴν συμπλήρωσιν τῆς
εχθείσης αὐτῷ ποινῆς·
ερωσύνην δὲ οὐκ ἀνά-
ν πολλῶν σκανδάλων
ν.

ιτέον δὲ, ὅτι ἐν ἑκάστῃ
ήσει εἷς ἐπίσκοπός ἐστι
οὐδέπῃ πλείους. Ἔστι
ὰ ὅρια τῶν διοικήσεων
ὰ τῶν ἀρχαίων διορι-
τα, καὶ μέχρι τῆς σή-
ν ἀσάλευτα μένοντα.
κεινται δὲ ἑκάστῃ τῶν
ιήσεων[1]) τοὐλάχιστον
ὸν κῶμαι, ἐνίοτε καὶ
ους. Αἱ δὲ λοιπαὶ τά-
οὐκ ἀναγκαίως ἀπαι-
ται ἐν πᾶσι τοῖς ναοῖς·
σει γὰρ μόνος ὁ Πρε-
ερος εἴς τε τὴν διακο-
τοῦ λόγου καὶ εἰς τὴν
μυστηρίων ἱερουργίαν.
σήκουσι δὲ αἱ λοιπαὶ
ις τοῖς μεγάλοις ναοῖς,
ἀρχιερατικὸς θρόνος
ται, καὶ ὅπου βασι-
παρουσία συχνῶς
ται.

mus resipiscentem veniamque et remissionem peccatorum annuntiamus illi, imo etiam dominica coena eum dignamur, posteaquam impositam sibi poenam compleverit, ad sacerdotium vero non sustollimus multorum scandalorum ergo.

Notandum porro in qualibet dioecesi unum episcopum esse et nequaquam plures. Sunt autem fines dioecesium ab antiquis disterminati, et usque in hodiernum diem immoti manent, subjacent vero singulis dioecesibus ad minimum centum vici, interdum etiam plures. At reliqui ordines non necessario requiruntur in omnibus templis, sufficiet enim solus presbyter, et ad ministerium verbi et ad sacramentorum administrationem. Conveniunt vero reliqui ordines magnis templis, ubi summi sacerdotis sedes collocata est, et ubi rex frequenter est praesens.

———

1) Comma importune illatum ejeci, post verbum *μένοντα* plene ididi, denique parenthesin, qua verba: *ἔστι δὲ τὰ ὅρια — ἐνίοτε πλείους* fuerunt inclusa, removi. Quod ad rem attinet; habemus tantinopolitanarum certe dioecesium catalogum duplicem unum lo Doxopatrio conscriptum apud *Allatium* de Occid. et Orient. consens. l. c. 24. p. 409, alterum apud *Thomam Smithium* de hod. eccles. Gr. p. 77.

Κεφ. ιβ'.

Περὶ γάμου.

Γάμος ἐστὶν ἔννομος σύζευξις ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐπὶ σωφρονισμῷ τῶν συζευγνυμένων ἐπινοηθεὶς καὶ ἐπὶ παιδοποιΐᾳ. Καλεῖται δὲ καὶ οὗτος μυστήριον παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, οὐχ ὅτι τῇ αἰωνίῳ ζωῇ συμβάλλῃ, ὡς τἄλλα δύο μυστήρια, ἀλλ' ὅτι ἀφομοιοῦται [1]) τῷ Χριστῷ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ. Καθὼς, φησὶν, ἠγάπησεν ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν, οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾷν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας· ἔτι· μέγα τὸ μυστήριον· [2]) ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τίμιον οὖν τὸν γάμον ἡγεῖται ἡ ἐκκλησία, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν.

Οὐδένα δὲ τῶν βουλομένων ὑπεισδῦναι τῷ τοῦ γάμου ζυγῷ κωλύει αὕτη, ἀλλὰ πᾶσι συγχωρεῖ ἐξετάσασα πρότερον τὰ εἰκότα· οἷον εἰ μή τις συγγένεια σαρκικὴ εἴη μεταξὺ τούτων, [3])

Caput XII.

De Conjugio.

Conjugium est legitima conjunctio maris et foeminae ad moderationem conjugum et procreationem liberorum institutum. Vocatur autem illud etiam mysterium apud Apostolum: non quod vitae aeternae, sicut caetera duo mysteria, conducat; sed quod Christi atque ecclesiae assimiletur. *Sicut*, inquit, *Christus dilexit ecclesiam*, *ita viri uxores suas diligere debent.* Item: *Magnum mysterium: dico propter Christum et ecclesiam.* Conjugium itaque et lectum impollutum ecclesia magni faciendum esse existimat juxta doctrinam Apostolicam.

Neminem porro illa jugum nuptiale subire volentem prohibet, sed omnibus concedit, exploratis prius iis quae decet, ex. gr. an aliqua consanguinitas inter ipsos intercedat, num, qui

1) Autogr. et edit. *ἀφ' ὁμ.*, quod ex nostra ratione tolerari nequit. Hieros. etiam synod. l. l. p. 414 matrimonio ultimum inter mysteria locum concedunt. — 2) Eph. V. 25 et 32, uterque locus liberius versus, memoriter, et ut orationis cohaerentia postulabat. — 3) Inter consanguineos connubium usque ad quintum gradum vetitum esse docet *Murawieff' Briefe* etc. p. 183.

ι οἱ συζευχθῆναι βου-
ʼοι ἐφθησαν ἄλλοις
ὡποις ἀλλαχοῦ συ-
ϑέντες, καὶ ἄλλ' ἄττα
ιόμενα παρ' ἡμῖν, ὧν
ρεύοντας τοὺς νυμφευ-
ιένους εὑροῦσα συ-
ʼυσιν ἀλλήλοις γαμι-
ʼγίᾳ (πρότερον μέντοι
ʼγήσαντας αὐτοὺς αὐ-
ʼτως ἥκειν ἐπὶ τὴν
την συζυγίαν, καὶ
φιλήματι ἀμοιβαίῳ
ώσαντας) δι' εὐχῶν
κεσιῶν πρὸς τὸν Θεὸν
νησιν ἐχουσῶν τῆς
ης συζυγίας τῶν ἀρ-
ʼων ἡμῶν· οἷον 'Αδά-
καὶ Εὔας, 'Αβραάμου
Σάῤῥας, 'Ισαάκου καὶ
ικας,[1]) 'Ιακώβου καὶ
:, καὶ ἄλλων ἁγίων
ιῳ γάμῳ διαπρεψάν-
Εἶθ' ἱκετεύει τὸν Θεὸν,
ῦσαι τοῖς νεονύμφοις
εὐλογῆσαι τούτους,
σασθαί τε αὐτοῖς ἀγά-
ἀμοιβαίαν διηνεκῆ καὶ
ἰπαστον, καρπόν τε
ας χαρίσασθαι εὐλο-
ʼον, ἄξιον ἐσόμενον
Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλη-
Μετὰ ταῦθ' ὁ Πρε-
ιρος ἐγχειρίζει τούτοις
δακτυλίους ἀλλήλων,
ιὲν νυμφίου τῇ νύμ-
τῆς δὲ νύμφης τῷ
ίῳ· εἶτ' ἀλλήλω[2])
δεξιὰς συνάψας ἐπι-
ι ταῖς ἐκείνων κεφα-

jungi volunt, antea alibi cum personis aliis copulati fuerint et aliis quibusdam apud nos usitatis, a quibus puros ubi (Ecclesia) despondendos invenit, conjugali copula invicem (si tamen prius se sponte sua conjugium illud adire confessi fuerint idque mutuo osculo confirmaverint) conjungit per preces et supplicationes ad Deum, quae memoriam primi primorum parentum conjugii continent, Adami videlicet et Evae, Abrahami et Sarae, Isaaci et Rebeccae, Jacobi et Leae, aliorumque qui legitimo conjugio conspicui fuere, sanctorum. Deinde preces supplices fundit ad Deum, ut novis sponsis annuat, eisque benedicat, et caritatem mutuam eandemque perpetuam et indissolubilem donet, nec non fructum ventris, favore suo imbutum, adeoque Deo et Ecclesia dignum futurum, gratificetur. Postea Presbyter illis invicem annulos in manus tradit: sponsi quidem annulum sponsae: at sponsae annulum dat sponso. Mox dexteris inter se junctis coronas e plantis perpetuo

---

1) Hoc connubium tanquam exemplum habitum fuisse, patet ex ...st. Hom. in Gen. 48. — 2) Ita autogr. Edit. vero ἀλλήλων. ...olerabile quippe Dualis accus., tanquam objecti, sequente accus. ...o. De his ritibus perantiquis cfr. Joachim Hildebrandt de nuptiis ...m Christian. Helmst. 1733.

λαῖς στεφάνους ἐξ ἀειθαλλοῦς [1]) φυτοῦ. Τελευταῖον δὲ ποτήριον κοινοῦ οἴνου τούτους ὀρέγει, ἐξ οὗ βραχὺ πίοντες οἴκαδε χωροῦσι, τῆς τοῦ γάμου τελετῆς πέρας λαβούσης.

Ἕκαστον δὲ τούτων δοκεῖ μὴ εἰκῇ [2]) καὶ ὡς ἔτυχε γίγνεσθαι ἀλλὰ μετά τινος συμβολικῆς σημασίας.

Ἡ μὲν γὰρ τῶν δακτυλίων περίθεσις δηλοῖ ἑκάτερον ἑκατέρῳ ἑαυτὸν ἐγχειρίζειν, καὶ μηδέτερον τοῦ λοιποῦ ἐξουσιάζειν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἕτερον ἑτέρου κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν φωνὴν, φάσκουσαν· Ὁ ἀνὴρ οὐκ ἐξουσιάζει τοῦ ἰδίου σώματος, ἀλλ' ἡ γυνή, ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ οὐκ ἐξουσιάζει τοῦ ἰδίου σώματος, ἀλλ' ὁ ἀνήρ. [3])

Ἡ δὲ τῶν χειρῶν συναρμογὴ τὴν ἀδιάσπαστον [4]) τούτων καὶ διηνεκῆ ἕνωσιν σημαίνει.

Ἡ δὲ τῶν στεφάνων ἀνάδοσις βραβεῖον, ὥσπερ τῆς ἐκκλησίας τούτοις βραβευούσης, [5]) ὅτι καταπτύσαντες τὴν κλεψογαμίαν ἤγουν τὴν πορνείαν καὶ τὰς μετὰ τῶν πολλῶν συνουσίας, τὰς

virentibus, ipsorum capitibus imponit. Tandem vero poculum vini vulgaris ipsis porrigit. Unde ubi aliquantulum hauserunt, domum sese conferunt, ritu nuptiali ita jam finito.

Caeterum unumquodque horum non sine caussa et temere, sed cum allegoria significatione fieri videtur.

Etenim annulos propterea induunt, ut significetur, alterum alteri semetipsum in manus quasi tradere, et neutrum deinceps in sua ipsius esse potestate, sed alterum in alterius, juxta dictum Apostoli dicentis: *Maritus proprii corporis jus non habet, sed uxor: similiter et uxor proprii corporis jus non habet; sed maritus.*

Manuum autem conjunctio indissolubilem ipsorum et perpetuam conjunctionem testatur.

Sertorum porro distributio tanquam praemium victoriae est, quod ipsis ecclesia suppeditat, eo quod detestati furtivas nuptias, videlicet scortationem et promiscuos concubitus, irratio-

---

1) Edit. ἀειθαλοῦς. Est vox apud seriores scriptores adhibita, apud Diosc. vere unum habet λ, sed quum apud Plutarch. legatur ἀθαλλὴς, non dubitavi nostro auctori alterum λ concedere. De hoc coronandi more lege *Muraltium* Lexidion p. 83. — 2) Edit. εἰκῆ, contra nostram consuetudinem. — 3) Ita recte Hornej. Autogr. ob auctoris festinationem ἡ γυνὴ. Nota praeterea loci (1 Cor. VII. 4) magnam mutationem. — 4) Edit. ἀδιάπαστον, quod ipse Horn. inter errata retulit. Conjungebantur dextrae, ut ex Euchol. magno edit. p. 393, ad quae adde, quae Guarus disputavit p. 399. — 5) Male hic ab editore plene fuit intercisum, in autogr. media est interpunctio. Eandem coronationis causam refert Chrysostomus Hom. IX. in cap. II. primae ad Timoth. epist.

ις ζώοις μᾶλλον ηκούσας ἢ λογικοῖς ώποις, εὐδόκησεν εἷς συναφθῆναι κατὰ τὸ ια τοῦ θεοῦ.

δὲ οἶνος τὴν εὐφρο-' σημαίνει, ἣν ἡ ἐκ-α τούτοις θεόθεν ἐπεύ-. Παραλαμβάνεται ς οἶνος πολλαχοῦ τῆς ῆς ἐπ' εὐφροσύνῃ λικός· καὶ οἶνος εὐ-νει καρδίαν ἀνθρώ-)

νουσι δὲ τοῦ λοιποῦ ἕκαστοι ἀλλήλων καὶ οὐδένα τρόπον δύναν-ωρισθῆναι,[2]) εἰ μὴ λόγῳ πορνείας, κατὰ ὐαγγέλιον.[3])

ρεστι δὲ καὶ ὁ νυμ-ηγὸς ἐκεῖ που πλησίον, ιενος τῶν στεφάνων ιμένων ταῖς κορυφαῖς νεονύμφων, ὃν νυμ-ηγὸν ἀνάδοχον ποιοῦ-ὶς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦ οτόκου τέκνου, ἤγουν ς ἀναδέχεται αὐτὸ ἐκ ἁγίου βαπτίσματος.

έον δὲ, ὅτι οἱ νυμφευ-ιενοι παρ' ἡμῖν οὐδέ-βλέπουσιν ἀλλήλους τοῦ γάμου.

γκροτεῖται δὲ τὰ σύμ-ι τῆς μνηστείας διά ῶν γονέων καὶ τοῦ νύμφου, εἴτ' οὖν αγωγοῦ. Καὶ μέντοι

nalibus potius animalibus, quam hominibus, qui ratione praediti sunt, convenientes, optimum duxerint, ut unus uni secundum voluntatem Dei copularetur.

Vinum autem laetitiam indicat, quam ecclesia ipsis a Deo precatur. In multis enim scripturae locis vinum allegorice de laetitia accipitur. *Et vinum laetificat cor hominis.*

Ceterum manent postmodum a se invicem inseparabiles; neque ulla ratione dirimi possunt, nisi ob caussam scortationis, juxta Evangelium.

Adest quoque ibidem in propinquo alicubi dux sponsae, apprehendens coronas verticibus novorum sponsorum impositas; quem sponsae ducem ut plurimum primigeniti sponsorem faciunt, h. e. is illum e sacro baptismate suscipit.

Sciendum etiam est despondendos ante nuptias sese mutuo apud nos nunquam videre.

Componuntur autem pacta sponsalium per parentes et paranymphum seu ducem sponsae. Et vero tanta affectionis conjunctio divini-

---

Ps. c. IV. 15 Eccles. X. 29. Sirac XL. 20. — 2) Ita legen-st pro absurdo χωρηθῆναι, quod in edit. est. Scilicet apertum bere autogr. χωρηθῆναι i. e. χωρισθῆναι, quum η in nostro transponamus. De connubio indissolubili disputat etiam *Mura-Briefe* etc. p. 183. — 2) Mtth. V. 32.

τηλικοῦτος σύνδεσμος ἀγάπης θεόθεν αὐτοῖς ἐντίθεται, ὡς θᾶττον ἄν τις ἕλοιτο τὸν ἑαυτοῦ θάνατον ἢ τὸν τοῦ ἑτέρου.

Ἔτι οὐδὲ τοῦτο ἀγνοητέον, ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία μέχρι μὲν δευτέρου καὶ τρίτου γάμου συγκαταβαίνει, τέταρτον δὲ γάμον οὐκ ἔχει. Ἀλλὰ καὶ οἱ ῥηθέντες δύο ὅ τε δεύτερος καὶ τρίτος οὐκ ἄνευ αἰτίας συγχωροῦνται· δηλονότι, εἰ οἱ γαμήσοντες νέοι ἔτι τυγχάνουσι καὶ οὐ δύνανται φέρειν τὸν καύσονα τῆς σαρκὸς, καὶ πρὸς τούτῳ, εἰ ἄπαιδες ὄντες καὶ κληρονόμων δεόμενοι, τυγχάνουσι τῆς τοιαύτης συγγνώμης. Εἰ δ' ἀφήλικες[1]) ἤδη ἐγένοντο καὶ παῖδας εἰς διαδοχὴν τῆς οὐσίας ἐκ τῶν προτέρων συζύγων ἐσχήκασιν, οὐδαμῶς.

tus ipsis inseritur, ut quis citius suam ipsius, quam mortem alterius eligat.

Insuper neque hoc ignorandum, ecclesiam catholicam ad secundas et tertias usque nuptias condescendere; quartas vero non habere. Sed et duae, de quibus dictum, secundae scilicet et tertiae, non absque ratione (certa) conceduntur. Si nimirum conjugium inituri juvenes adhuc sunt nec carnis aestum ferre queunt, et praeterea si liberis carent et haeredum sunt indigi, tum veniam hanc impetrant; nequaquam vero, si florentem aetatem exegerunt, et liberos in patrimonii successionem ex prioribus conjugibus possident.

1) Ita scripsi partim ex autogr. partim nostram consuetudinem secutus. Edit. habet δὲ ἀφ' ἥλικες, autogr. δ' ἀφ' ἥλικες. Haec igitur placuit in unum contrahere. De altero et tertio connubio [illegible]vit aliqua *Muralt. Lexidion* p. 22.

Κεφ. ιγ'.

ερὶ Εὐχελαίου.

χέλαιόν ἐστι τελετὴ
ικὴ δι' ἐλαίου καὶ προσ-
ν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας
ργημένη ὑπὲρ πιστῶν
ὁντων. Χριόμενοι γὰρ
ἔμνοντες τῷ τοιούτῳ
ɔ μετὰ πίστεως καὶ
ῆς ἐλπίδος εἰς τὸν
βοηθείας ἐκεῖθεν τυγ-
ɔσιν.

τη ἡ μυστικὴ τελετὴ
ἀρχὴν μὲν ἔσχε παρὰ
νυμφίου καὶ κυρίου
ικλησίας, ὑπὸ μάρτυρι
είῳ Μάρκῳ τῷ Εὐαγ-
τῇ· Καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ
ὑς [1]) ἐν τῷ ὀνόματι
ὑ, καὶ ἐθεραπεύοντο.
ἂν δὲ, εἰ μὴ προσετά-
ʼ, ἐτόλμησαν ποιῆ-
ἱ μαθηταί. Ἐπετρά-
καὶ πάσῃ τῇ ἐκκλη-
αρὰ τῶν Ἀποστόλων,
ησιν ὁ θεῖος Ἰάκωβος·
εἴ τις ἐν ὑμῖν, προσ-
άσθω τοὺς πρεσβυ-
ς τῆς ἐκκλησίας καὶ
υξάσθωσαν ὑπὲρ αὐ-
ἀλείψαντες αὐτὸν
ʼ, [2]) καὶ ἡ εὐχὴ τῆς

Caput XIII.

De Euchelaeo.

Euchelaeum seu oleum precum, est ritus mysticus, per oleum et preces ab Ecclesia pro fidelibus aegrotantibus celebratus. Aegrotantes enim quando istiusmodi oleo unguntur, cum fide et bona in Deum spe, auxilium inde nanciscuntur.

Mystica haec ceremonia a sponso et Domino Ecclesiae originem traxit, teste sancto Marco Evangelista, *Et ungebant oleo multos aegros, in nomine ejus, et sanabantur.* Neque vero nisi jussi, discipuli id facere ausi fuissent. Demandatum vero (hoc) fuit ab Apostolis etiam Ecclesiae universae. Quamobrem S. Jacobus ait: *Aegrotat quis vestrum, advocet Presbyteros Ecclesiae et orent super ipsum oleo eum ungentes in nomine Domini, et obsecratio fidei salvum reddet laborantem;*

Expunxi vocabulum ἀῤῥώστους, quod ex Marco VI. 13 intulit desideratur in autogr. et facile vel omitti vel suppleri potuit. nf. Orth. I. 9. 119. p. 195. — 2) Ex Jacobo V. 14, qui locus

πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα. Κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. Σώζεται τοίνυν παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο, μέχρι τοῦ δεῦρο.

Ἐπειδὴ γὰρ τὰ συμβαίνοντα τοῖς ἀνθρώποις νοσήματα οὐ πάντα ἐκ δυσκρασίας καὶ ἀνωμαλίας τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν τὰ σώματα σύγκειται, συμβαίνειν εἴωθεν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἁμαρτιῶν, οἷά τις ποινὴ θεήλατος ἐπιφερομένη τοῖς ἐκλεκτοῖς, ἁμαρτάνουσι τοῦ ὀρθοῦ, εἰς σωφρονισμὸν καὶ διόρθωσιν τοῦ ἐπιλοίπου βίου καὶ εἰς κουφισμὸν καὶ συστολὴν τῆς μετὰ θάνατον ποινῆς, ἣν μόνη ἡ ψυχὴ ὑφίσταται δίχα τοῦ σώματος, προσκαίρως μὲν καὶ μετὰ χρηστῆς ἐλπίδος, ὡς σωθήσεται ταύτης ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου, ἀλιγινῶς [1]) δὲ ἄλλως καὶ λίαν δυσφόρως. Ὅτι δὲ ἐξ ἁμαρτιῶν συμβαίνουσι πολλαὶ τῶν νόσων, ἱκανῶς ἐμάθομεν παρὰ τοῦ κυρίου λέγοντος πρὸς τὸν παράλυτον· [2]) *ἴδε ὑγιὴς*

et si in peccatis fuerit, remittentur ipsi. Hoc itaque ab Ecclesia in hunc usque diem retinetur.

Cum enim non omnes, qui hominibus accidunt morbi, ex intemperie atque inaequalitate elementorum, e quibus corpora composita sunt, oriri soleant, sed etiam ex peccatis, tanquam poena divinitus electis a recto aberrantibus superveniens, in correctionem et castigationem reliquae vitae, nec non allevationem atque aversionem poenae post mortem; quam anima sola absque corpore sustinet, paulisper quidem et cum bona spe, ut illam in die Domini effugiat, aegre ceteroquin et valde difficulter perferendam. Caeterum multos etiam morbos propter peccata obvenire, sufficienter a Domino didicimus, dicente paralytico: *Ecce sanus factus es: ne posthac pecces, ne quid deterius tibi contingat.* Manifestum

---

etiam a Dositheo (in mea symbol. Graec. edit. p. 450) significatur, addidit Hornejus verba ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου, quae recidi, quum auctor non adscripserit. Advocatur idem ille locus tanquam certissimum testimonium a *Murawieff Briefe* etc. p. 190.

1) Ita autogr., quam formam, etsi inusitata sit auctoribus, unde Hornejus scripsit ἀλγεινῶς, tamen nolui exterminare, quum veteres certe dixerint ἀλγινόεις. — 2) Horn. similiter παραλυτικὸν, quod noluisse scribere Metrophanem, ex accentu autogr. apparet, et ex scripturae constantia. Reservavi igitur lect. autogr.; quum adj. παράλυτος etiam apud veteres dicatur, ut saepius adj. verb. participii naturam induit. Parenthesin, qua sua sponte edit. inclusit verba, quibus momentum inest, ὅτι δὲ — ἄλλοις, removi. Locus scr. sacr. est. Joan. V. 14.

γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται. Δῆλον ἄρα, τὴν παράλυσιν ἐξ ἁμαρτιῶν συμβᾶσαν τῷ παραλύτῳ· οὐκοῦν [1]) καὶ πολλοῖς ἄλλοις. Εἰκότως τοίνυν ἡ ἐκκλησία ἱκετεύει τὸν φιλάνθρωπον θεὸν, ἀφεθῆναι τῷ κάμνοντι τὰς ἁμαρτίας ἐκείνας, δι' ἃς τῇ παρούσῃ νόσῳ ὥσπερ πατρικῇ ῥάβδῳ ἔνοχος ἐγένετο. Τοῦτο γὰρ βούλεται τό· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. Οὐκ ἀπορεῖ ὁ Ἀπόστολος ἐνθάδε, εἴ τις τῶν χριστιανῶν ἐστιν ἁμαρτωλὸς, οἶδε γὰρ, ὅτι πάντες ἐν ἀνομίαις συνελήφθημεν, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐγεννήθημεν· [2]) καί· Ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ψευδόμεθα.[3]) Ὥστε οὐχ ἁπλῶς εἰ ἁμαρτωλός ἐστιν, ἀλλὰ κἂν ἐξ ἁμαρτίας συνέβη αὐτῷ ἡ νόσος, ἀφεθήσεταί οἱ μετὰ τῆς ποινῆς.

itaque est, paralysin propter peccata accidisse paralytico; proinde et multis aliis. Recte igitur Ecclesia Deum misericordem orat, ut aegrotanti peccata illa remittat, quibus praesenti morbo, tanquam virgae paternae, obnoxius factus est. Hoc enim vult illud: *Quamvis peccata commiserit, remittentur ipsi.* Non dubitat hic Apostolus (de eo) numquis Christianorum peccator existat: novit enim *omnes nos in iniquitate conceptos atque in peccatis natos esse;* item illud: *Si diximus, peccatum non habemus, mentimur.* Itaque non simpliciter si peccator est, sed etiamsi propter peccata morbus ei accidit, una cum poena ipsi remittetur.

Ὁ δὲ τρόπος καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς μυστηριώδους ταύτης τελετῆς οὕτως ἔχει. Νοσήσαντός τινος [4]) τῶν πιστῶν, προσκαλοῦνται ὑπὸ τῶν οἰκείων αὐτοῦ ἑπτὰ Πρεσβύτεροι· δυνατὸν δὲ καὶ ἐλάττους τῶν ἑπτὰ, ὡς καὶ μέχρις ἑνὸς συστέλλε-

Modus autem et ratio mysticae hujus ceremoniae ita se habet. Aegrotante quopiam fidelium, a familiaribus ipsius septem Presbyteri advocantur. Potest etiam fieri ut pauciores sint quam septem, atque ut aliis absentibus numerus ad unum

---

1) In unum contraxi, quae in edit. scripta invenio οὐκ οὖν. — 2) Locus libere citatus ex Ps. LI. (apud alios, ut apud Lambertum Bos. L.) 5., accuratius ad LXX. vers. legitur in Conf. Orthod. I. q. 24. p. 88. — 3) I Joann. I. 8. — 4) Autogr. Νοσήσαντος τινὸς. De presbyterorum numero monuit etiam Thom. *Smith de statu* etc. p. 159 et *Ricaut* hist. de l'état présent de l'église gr. etc. Mittelburg 1692, *ins Deutsche übersetzt Frankfurt* p. 55.

σθαι τὸν ἀριθμὸν, μὴ παρόντων ἄλλων. Καὶ εἰ μὲν οἷόν τε τὸν κάμνοντα εἰς τὸν ναὸν ἰέναι, ἐκεῖ ἱερουργεῖται· εἰ δὲ μὴ, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀῤῥωστοῦντος. Προτίθεται οὖν ἐπὶ τῆς τραπέζης σκευάριον, ἐν ᾧ οἶνος καὶ ἔλαιον, ὅτι ταῦτα καὶ ὁ ἐν παραβολῇ Σαμαρείτης προσέφερε τῷ λησταῖς περιπεσόντι. Φησὶ γάρ· [1]) Ἐπιχέων αὐτῷ ἔλαιον καὶ οἶνον, σημαντικὰ ὄντα τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τῆς ἱλαρᾶς καὶ εὐφραντικῆς. Περὶ ὃ σκευάριον τίθενται ἑπτὰ θρυαλλίδες, δι' ὧν χρίσουσιν οἱ Πρεσβύτεροι τὸν νοσοῦντα. Περιέχονται δὲ ἐν τῇ τελετῇ ἑπτὰ εὐχαὶ, ἑπτὰ περικοπαὶ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοσαῦται ἀποστολικαί. Ἀναγινώσκει δὲ ἕκαστος τῶν Πρεσβυτέρων μίαν περικοπὴν ἀποστολικὴν καὶ μίαν εὐαγγελικὴν καὶ μίαν εὐχήν. Μεθ' ὃ βάψας μίαν τῶν θρυαλλίδων[2]) τῷ ἐλαίῳ, χρίει τὸν κάμνοντα ἐπὶ τοῦ μετώπου κἀπὶ τῶν στέρνων, ἐπί τε τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, σταυροῦ τύπῳ πανταχοῦ, λέγων ἐν τῷ χρίειν ταύτην τὴν εὐχήν· Πάτερ ἅγιε, [3]) ὁ ἀποστείλας εἰς τὸν κόσμον μονογενῆ σου υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν καὶ

contrahatur. Et si aegrotans in templum ire potest, inibi sacra peraguntur; sin minus, in domo aegroti. Proponitur igitur in mensa vasculum, in quo vinum et oleum, propterea quod haec etiam in parabola Samaritanus ei, qui in latrones inciderat, attulit. Dicit enim *Infundens ei oleum et vinum;* quae significabant suavem illam et laetificantem gratiam divinam. Circa vasculum illud septem ellychnia ponuntur, quibus presbyteri aegrotum inungunt. Caeterum comprehenduntur hoc ritu septem precationes, septem pericopae Evangelicae et totidem Apostolicae. Quilibet autem Presbyterorum unam pericopam Apostolicam, unamque Evangelicam, unam itidem precationem recitat. Postea uno ellychnio tincto in oleo, aegrotum ungit in fronte, in pectore, in manibus et pedibus, ubique figura crucis, ita inter ungendum orans: *Sancte pater qui in mundum misisti Filium tuum unigenitum, Dominum nostrum et Deum Jesum Christum, ut morbum omnem curet, atque omni medeatur languori, et nunc*

---

1) Luc. X. 14. — 2) Per negligentiam hoc loco scriptor unam literam λ omisit. Interpretatur Heineccius l. l. II. p. 304: *Büschel Baumwolle, welche an einem Stock fest gemacht sind.* — 3) Intermittit Euchologium Magn. p. 417. ubi haec precatio legitur, verba: ἰατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων. Metroph. memoriter citavisse eam. sequitur et eo, quod statim post pro πέμψας scribit ἀποστ., additque de suo εἰς τὸν κόσμον. Differt deinceps et in aliis.

θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, πᾶσαν νόσον ἰώμενον καὶ πᾶσαν μαλακίαν θεραπεύοντα, αὐτὸς καὶ νῦν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ χάριτι καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ παναγίου σου πνεύματος ἴασαι τὸν δοῦλόν σου τὸν δεῖνα,[1] ἀπαλλάττων αὐτὸν τῆς κατεχούσης νόσου, ἀνιστῶν τε τοῦτον ἀπὸ κλίνης ὀδυνηρᾶς, ἵνα ὑγιαίνων δοξάζῃ σε τὸν ἄναρχον πατέρα καὶ τὸν συνάναρχόν σου υἱὸν ἅμα τῷ συναϊδίῳ σὸυ πνεύματι, ἕνα θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι καὶ μιᾷ οὐσίᾳ, ᾧ δόξα καὶ τιμὴ καὶ κράτος πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Τὰ αὐτὰ δὲ ποιεῖ ἕκαστος τῶν ἑπτὰ πρεσβυτέρων. Εἰ δ'[2] ἐλάττους ὦσιν, ὡς εἴρηται, τινὲς τούτων ἀναγινώσκουσι διπλᾷ.[3] Εἰ δὲ εἷς μόνος, ἐκεῖνος ἀναγινώσκει πάντα, καὶ ἑπτάκις χρίει τὸν κάμνοντα, ἑπτάκις ἐπιλέγων τὴν ἄνωθεν εὐχήν.

Καλεῖται δὲ τοῦτο εὐχέλαιον οὐκ ἐσχάτη χρίσις· οὐ γὰρ μένομεν τὰ λοίσθια τοῦ κάμνοντος καὶ τότ' εἰς ταύτην ἐρχόμεθα, ἀλλ' ἔτι ἐλπίδας ἀγαθὰς ἔχοντες

ipse in nomine unigeniti Filii tui, gratiaque et adventu Sanctissimi Spiritus tui sana Servum tuum N. liberans eum a morbo quo laborat et relevans ipsum molesto lecto ut recte valens celebret te aeternum patrem et coaeternum Filium tuum una cum Spiritu tuo coaeterno, Deum unum in tribus hypostasibus et una essentia, cui gloria et honor et potentia sempiterna nunc et semper atque in saecula saeculorum amen. Atque eadem haec quilibet septem Presbyterorum facit. Si vero pauciores sint, ut dictum est, quidam eorum dupla recitant. Si vero unus tantum (adsit), legit ille omnia, et septies ungit aegrotantem, septies superiorem precationem subjiciens.

Caeterum hoc Euchelaeum non vocatur extrema unctio; neque enim extrema aegroti exspectamus et tunc ad hanc accedimus: verum bene adhuc de valetudine ipsius sperantes, utimur isto mysterio sive mystica ceremonia,

---

1) Autogr. habet sigla, quae recte intellexisse videtur editor. Non enim facile τόνδε, quod est in Euchol. per compendia illa significasset scriptor. — 2) Edit. Εἰδ'. In hac iteratione repetita sita est Graecorum a Latinis discrepantia, quare qui ex his de Graeca ecclesia scripserunt, hujus ritus rationem vehementer improbarunt, veluti *Arcadius de concordia eccles. occid. et orient. in VII. Sacram. administratione v. 6.* — 3) Veteres quum certe διπλῇ dixerint, placuit, et illi formae jota subscribere.

ὑπὲρ τῆς ὑγιείας ἐκείνου χρώμεθα τούτῳ τῷ μυστηρίῳ, εἴτουν μυστηριώδει τελετῇ, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ, ἰατρεῦσαι τοῦτον καὶ τῆς νόσου διὰ τάχους ἀπαλλάξαι. Ὥστε οὐχ ἅπαξ τοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἔξεστι χρῆσθαι τούτῳ· καθὰ καὶ τοῖς ἰαματικοῖς φαρμάκοις τοσαυτάκις χρώμεθα, ὁσάκις νοσήσομεν.

precantes Deum, ut sanare eum velit atque a morbo quam citissime liberare. Itaque non semel (duntaxat) in vita, sed et saepius illo uti licet; quemadmodum etiam medicantia pharmaca toties adhibemus, quoties aegrotamus.

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἐκκλησίας παραδόσεων.

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ τῶν περὶ ταῦτα τελετῶν ἀρκούντως ἤδη λέλεκται. Ἀπεδείχθη γάρ, τὰ μὲν μυστήρια εἶναι ἐκ προστάγματος θεοῦ, τὰς δὲ τούτων τελετὰς παραδόσεις εἶναι τῆς παλαιᾶς καὶ πρωτοτύπου ἐκκλησίας, συνειλεγμένας μέντοι ὡς τὰ πολλὰ παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς.

Παρὰ ταύτας δὲ ὁρῶμεν καὶ ἄλλας παραδόσεις, ἃς ἡ τοὺς Ἀποστόλους διαδεξαμένη ἐκκλησία παρέλαβέ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτὴν παρέδωκε φέρουσα, χρησίμους τε οὔσας καὶ τὸ κοινὸν ταύτης πλήρωμα κοσμούσας, εἰ μόνον μετὰ τοῦ προσήκοντος λόγου καὶ ἄνευ καταχρήσεως λαμβάνοιντο. Πανταχοῦ γὰρ ἡ κατάχρησις κακόν, ὃ κἂν αὐτοῖς τοῖς πάνυ ἰαματικοῖς φαρμάκοις πάρεστιν ἰδεῖν. Κἀκεῖνα γὰρ μὴ προσηκόντως καὶ κατὰ λόγον προσφερόμενα τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ ἰᾶσθαι τοὺς

Caput XIV.

De caeteris Ecclesiae traditionibus.

De sacris itaque mysteriis, eorumque ceremoniis jam satis abunde fuit dictum. Demonstratum namque est, mysteria esse ex mandato Dei, horum vero ceremonias traditiones esse antiquae et primitivae Ecclesiae, collectas nihilominus ut plurimum ex sacra scriptura.

Praeter illas autem alias quoque videmus (esse) traditiones, quas Ecclesia, Apostolos excipiens, per manus quasi traditas accepit, et posteris suis commisit, utiles pariter existentes et commune illius complementum adornantes, modo convenienti ratione et absque abusu capiantur. Abusus enim ubique nocet, id quod videre etiam licet in medicaminibus maxime salubribus. Nam et haec nisi recte, et cum ratione adhibeantur, tantum abest, ut eis utentes sanent, ut etiam tanquam lethalia noceant, quamvis

καταχρωμένους, ὅσον καὶ βλάπτει τὰ καίρια, καίπερ ἰαματικῆς φύσεως λαχόντα. Ὅμως ὥσπερ ἐκεῖνα οὐκ ἀποδοκιμάζεται παρὰ τῶν ἰατρῶν διὰ τὴν τῶν ἀφρόνων κατάχρησιν, ἀλλὰ διδάσκουσιν οὗτοι, ἐκείνους, οἷς σωφροσύνης μέτεστι καὶ φροντὶς τῆς σφῶν ὑγιείας, εὐλόγως τούτων μετέχειν καὶ τῆς ἀπ' αὐτῶν ἰάσεως καρποῦσθαι. Οὕτω καὶ ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, οὐ διότι τινὲς ἀλόγως καὶ ἀκόσμως ταῖς παραδόσεσι χρῶνται, ἀποβλήτους ταύτας ἡγεῖται, ἀλλὰ προτρέπεται τοὺς εὐσεβεῖν αἱρουμένους, εὐσεβεῖ λόγῳ ταύταις χρῆσθαι καὶ τῆς ἀπὸ τούτων ὠφελείας μὴ στερεῖσθαι.

Εἰσὶ μὲν οὖν αἱ κυριώτεραι παραδόσεις τῆς ἀρχαιοτάτης ἐκκλησίας, αἳ [1]) μέχρι τῆς σήμερον παρὰ τῇ ταύτην διαδεξαμένῃ Ἀνατολικῇ καὶ φωταυγεῖ ἐκκλησίᾳ σώζονται ἀκραιφνῶς καὶ ἄνευ τῆς οἱασοῦν προσθαφαιρέσεως αὗται.

Ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τῶν ἁγίων λειψάνων· ἡ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων· ἡ παρατήρησις τῆς τεσσαρακονθημέρου νηστείας πρὸ τοῦ πάσχα, ὁμοίως καὶ ἡ παρατήρησις τῶν τετάρτων καὶ ἕκτων ἡμερῶν, πασῶν τῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ

alias nativam sanandi vim sortita sint. Veruntamen quemadmodum illa propterea, quod stulti iis abutuntur, non rejiciunt medici, sed docent eos, qui sapiunt et curam sanitatis suae gerunt, optima ratione participare illa, fructumque sanitatis inde percipere: ita et vera Christi Ecclesia non propterea, quod nonnulli absurde et turpiter traditionibus utuntur, rejiciendas illas existimat; sed hortatur pietatis studiosos, ut pia ratione illis utantur, ne harum utilitate priventur.

Caeterum potiores antiquissimae Ecclesiae traditiones, quae in hodiernum usque diem apud hanc illi succedentem orientalem et splendidam Ecclesiam sincere et sine qualicunque additione et detractione servantur, hae sunt.

Cultus sanctarum imaginum sanctarumque reliquiarum; invocatio sanctorum; observatio jejunii quadraginta dierum ante Pascha; similiter etiam observatio quarti et sexti diei omnium anni hebdomadum; ordo

1) Ita recte autogr.; edit. *αἱ*; sed articuli nullus locus. Legantur quae Orth. Conf. I. q. 4. p. 58 sqq. de *dogmatica* potissimum traditione monuit.

ἑβδομάδων· ἡ τάξις τῶν μοναχῶν· τὸ εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, τὸ εὔχεσθαι κατὰ ἀνατολὰς, τὸ μὴ κλίνειν γόνυ ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ καὶ καθ' ὅλην τὴν πεντηκοστήν.

Περὶ ἑκάστης τούτων τῶν παραδόσεων δύναται ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τὸν πρόσφορον λόγον ἀποδοῦναι, ὡς μηδένα τῶν σωφρονούντων ἀντειπεῖν ἔχειν, ἀλλὰ πάντας συμφάσκειν αὐτῇ ὀρθῶς φρονούσῃ. Ὃν δὴ λόγον τάχ' ἂν πλατύτερον διεξῆλθον, ἀλλὰ τοῦ καιροῦ μὴ συγχωροῦντος, ἄλλως τε καὶ πρὸς ἄνδρας εἰδήμονας καὶ πολυμαθεστάτους ταῦτα γράφων πειράσομαι, ὡς ἔνι μάλιστα, διὰ βραχέων παραστῆσαι τὴν εὐσεβῆ [1]) καὶ ὀρθόδοξον γνώμην τῆς ἐκκλησίας, ἣν ἔχει περὶ τὰ τοιαῦτα.

monachorum; precatio super defunctis; precatio ad orientem, et quod genua non flectantur die dominico et per totam Pentecosten.

De unaquaque harum traditionum Ecclesia Catholica rationem reddere potest convenientem, ut nemo intelligentium contradicere, sed omnes cum illa recte sentiente consentire possint. Rationem sane illam fusius forte enarraverim. Verum cum tempus non permittat, caeteroquin etiam ad viros peritos atque eruditissimos haec scribam, annitar, ut quoad ejus fieri potest, brevibus ostendam piam atque orthodoxam, quam Ecclesia de hisce talibus habet, sententiam.

---

1) Duplicavit scriptor hoc vocabulum in autogr., unde de ejus festinantia constat.

Κεφ. ιέ.

Περὶ ἁγίων εἰκόνων.

Αὐτὸ μὲν τὸ ποιεῖν ἁγίας εἰκόνας παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς δοκεῖ ἡ ἐκκλησία λαβοῦσα. Φαίνεται γὰρ ἐκεῖ [1]) ὁ Θεὸς κελεύων τὸν Μωϋσῆν ποιῆσαι Χερουβὶμ, τοῦτ' ἔστιν εἰκόνας τῶν Χερουβὶμ.

Τὸ δὲ μὴ ὡς ἔτυχε ταύταις προσφέρεσθαι, ἀλλὰ μετά τινος αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας, παραδειγματικῶς καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν συνάγεται. Καὶ γὰρ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, πάντα τὰ τῷ Θεῷ ἀφιερούμενα, εἴτε τὴν κιβωτὸν, εἴτε τὰ τῆς θυσίας σκεύη ἐξ οἱασδήποθ' ὕλης ὄντα, εἴτ' ἄλλ' ὁτιοῦν ἀνάθημα διὰ τιμῆς ἦγεν οὐ τῆς τυχούσης, ὡς μηδὲ ἅπτεσθαι γοῦν τούτων θεμιτὸν ἦν. Καὶ ὁ Θεὸς ἀπεδέχετο καὶ τοῖς μὴ οὕτω πρὸς τὰ ἅγια διακειμένοις πολλάκις φαίνεται χαλεπήνας,[2]) ὡς τῷ Ὀζᾶν ἐκείνῳ,[3]) τολμηρῶς ἀψαμένῳ τῆς κιβωτοῦ, καὶ τῷ

Caput XV.

De Sanctorum imaginibus.

Ab ipsa sacra scriptura videtur Ecclesia accepisse, quod sanctas imagines faciat. Inde enim constat, Deum mandasse Mosi, ut Cherubim faceret, i. e. simulacra Cherubim.

Indidem porro et hoc per exempla colligitur, illis non prout cuique collibitum fuerit, sed reverenter et religiose utendum esse. Nam et Judaeorum synagoga omnia Deo consecrata, sive arcam, sive sacrificii vasa, cujuscunque essent materiae, sive aliud quodcunque donarium, non prout collibuit, honoravit; quandoquidem ne attingere quidem illa fas erat. Etiam Deus (illud) comprobavit, atque iis, qui ita sese erga sacra illa non gerebant, saepe succensuit; sicuti Uzae illi, qui audacter arcam attigerat, et barbaro regi, qui minus religiose sacris vasis fuerat usus: quorum alterum quidem repen-

---

1) Exod. XXV. 28. Illarum imaginum fit etiam mentio in Conf. Orthod. III. q. 45. p. 310. — 2) Delevi jota subscr. sub litera η. — 3) 2 Samuel. (Neg.) VI. 6 et 7.

ρῳ βασιλεῖ, μὴ εὐ-
χρησαμένῳ τοῖς ἁγί-
ύεσι,[1]) τὸν μὲν αἰφ-
θανάτῳ καταδικά-
τὸν δὲ τῆς βασιλείας
ίας καὶ τοῖς ἀλόγοις
ιτᾶσθαι ποιήσας.
κότως γε ταῦτ' ἄμφω
θατον, εἰς τὰ ἅγια
ίσαντε. Ὧν γὰρ τὰ
τυπα ἅγια, τούτων
κόνες ἅγιαι, καὶ ὧν
ρωτότυπα τιμητέα,
ν καὶ αἱ εἰκόνες
αι.

τοις τοῖς παραδείγμα-
ομένη ἡ ἀρχαία ἐκ-
ι εἰκονίζειν ἤρξατο
κονικὰ, τοῦτ' ἔστιν
σῶμα περίκειται, ἢ
μὴ περίκειται μὲν,
δέ τισιν ἐν σώμασι,
ι μὴ δύνασθαι ἄλλως
ναι· οἷον ἄγγελοι
σάν τισι τῶν ἁγίων
χήμασι καὶ εἴδεσιν
ὶν. Τῆς θείας δὲ καὶ
ιατίστου οὐσίας εἰ-
οὐδεὶς ποτ' ἐπενόησε
ει. Οὐ γὰρ θέμις,
ἀπερίγραπτον θεὸν
απτῇ εἰκόνι παρει-
ν. Ἀλλ' ἐν πρώτοις τὸ
εοῦ λόγου σαρκικὸν
ημμα,[2]) ᾧ αὐτὸς καθ'
ασιν ἑνωθεὶς τὴν
σωτηρίαν κατειργά-

tina morte condemnavit, alterum vero regno privavit, brutisque animalibus convivere fecit. Et merito sane ambo, eo quod insolentius se erga sacra gessissent, illa perpessi sunt. Quorum enim prototypa sacra, eorum quoque imagines sunt sanctae, et quorum prototypa honoranda, eorum imagines etiam honorari debent.

Haec exempla sequens antiqua Ecclesia effingere coepit imagines, h. e. quaecunque corpore vestita sunt, vel quaecunque corpore quidem praedita non sunt, apparuerunt tamen quibusdam in corporibus, propterea quod aliter conspici non potuerint, e. g. angeli nonnullis sanctorum in habitu et forma virorum apparuerunt. Divinae autem et forma carentis essentiae imaginem exprimere nemo unquam in animum induxit. Neque enim fas est incomprehensibilem Deum circumscripta imagine assimulare; sed inprimis assumtam verbi Dei carnem, cum qua ipse secundum hypostasin

---

Sine dubio Belsazerum Nebucad-Nezari. filium et successorem
V. 18, 22) intelligit, qui quum ebrius (v. 2) ex sacris vasis
(v. 4), hanc poenam luit, ut necaretur (v. 30). Sed de ejus
atis commoratione ac de vita ab illis haud dissimili nihil inno-
de conjicio, Metrophanem leviter cum ipso ejus patre confu-
— 2) Autogr. πρόσλημα. Illud rectius. utpote a perf. pass.
dum. Apud veteres non legitur, sed habet suam originem in
cretis, de quibus egi in *prolegom.* ad edit. symb. Orient. p. XII.
tur *ipsa humana natura,* quae ad divinam ascita, esse incepit.

σατο, τά τε ἐκείνου ὑπὲρ ἡμῶν πάθη καὶ τὰς θεοσημείας· εἶτα καὶ τοὺς ἐκείνῳ εὐαρεστήσαντας καὶ διὰ τοῦτο ἁγίους ὀνομασθέντας, τάς τε ἀνδραγαθίας αὐτῶν, ὅσας ἐκείνου [1]) τῇ δυνάμει τοῦ ἐσταυρωμένου ἐποιήσαντο· πρὸ δὲ τῶν ἄλλων ἁγίων αὐτῆς τῆς τὸν πάντας ἁγιάζοντα ἀσπόρως κυησάσης καὶ ἀφθόρως τεκούσης, τῆς δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Ἐνίοτε δὲ καὶ ἄγγελοι εἰκονίζονται, οὐ καθ' ὃ φύσεως ἔχουσιν· ἀόρατος γὰρ ἡμῖν αὕτη, ἀλλ' ὡς ὤφθησαν ἀνθρώποις βουλήματι θεοῦ, ὃ καὶ πρότερον εἴρηται.

Τούτων οὖν εἰκόνας ἡ ἐκκλησία ἐποίει οὐ γλυπτὰς, οὐδὲ λαξευτὰς ἀλλὰ γραπτὰς μόνον, ὡς πάρεστι μαθεῖν ἔκ τε τοῦ Εὐσεβείου [2]) καὶ Εἰρηναίου [3]) ἀνδρῶν ἀρχαιοτάτων καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων ἁγίων πατέρων τῆς πρωτοτύπου ἐκκλησίας.

Αἷς ἁγίαις εἰκόσι καὶ τιμὴν τὴν προσήκουσαν ἀπένεμεν· [4]) οὐ λατρευτικὴν ἢ δουλικὴν, ἄπαγε·

unitus, salutem nobis ciliavit; illius itidem pı bis passiones et vati tum etiam (homines gratos, ideoque sancto ctos; horumque stre tem, quam virtute ejus crucifixus est, praestit Prae aliis autem s ipsius dominae nostrae parae et semper Vi Mariae, quae sanctific omnes (Christum) sin mine concepit et salv ginitate peperit (ima repraesentamus). Int etiam angeli effinguntu quoad naturam quam h haec enim nobis est bilis: sed quemadm hominibus, annuente comparuerunt; id qu ctum fuit antea.

Horum itaque im Ecclesia non sculptil ciebat, neque excisas pictas tantum; quem dum addiscere licet e sebio et Irenaeo, vir tiquissimis, nec non aliis S. patribus Ec primitivae.

Quibus sanctis imag etiam cultum conven tribuit; non religiosu servilem, absit hoc;

---

1) Edit. ἐκείου. De his imaginibus vide, quae dixit *Muri xidion* p. 13. — 2) Fortasse Eusebii locum, qui est in Vit. I. 3 in mente habuit auctor, quanquam severius judicatu de imaginibus, ex eodem patet. — 3) De imaginibus dixit I. I. 24 (al. 25), Carpocratianorum studia improbans. — 4) Ed tra autogr. auctoritatem ἀπένειμεν, quod per se tum propt gressa impf. improbabile videtur esse. Σχετικὴν venerationem etiam imaginibus Decret. syn. Constant. in mea symbol. Graec p. 406.

ι γὰρ θεῷ μόνῳ προσ-
σιν, ἀλλὰ σχετικὴν
ριλικὴν, ἀναφέρουσα
ιι καὶ ταύτην ἐπὶ τὰ
ων πρωτότυπα, ὡς
ν ὁ ἐν ἁγίοις Βασί-
ὁ μέγας· Ἡ τιμὴ τῆς
ος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον
ιίνει.

enim soli Deo competit; sed congruum et benevolentiae testem, referens nihilominus etiam hunc ad eos, quos (imagines) repraesentant, quemadmodum sanctus Basilius M. ait: *Honor imagini exhibitus transit ad illum cujus imago existit.*

δὲ τρόπος τῆς τιμῆς
οὗτος. Ἑορτῆς τινος
ένης προτίθεται ἐν τῷ
τοῦ ναοῦ εἰκὼν, τὴν
ένην ἑορτὴν ἐξεικονί-
κ· οἷον, εἰ τὰ τοῦ
τοῦ γενέθλια ἄγεται,
κ ἡ εἰκὼν περιέχει·
ἡ ἀνάστασις, ταύτην·
ἁγίου τινὸς ἑορτὴ,
ος εἰκονίζεται, ἣν εἰ-
ἕκαστον τῶν ἐν τῷ
παρόντων Χριστιανῶν
ναχαλύψαντα τὴν κε-
ν κῦσαι, τοῦτ' ἐστι
χείλεσι φιλῆσαι.

Caeterum modus colendi (imagines) hic est. Quando festum aliquod agitur, in medio templo proponitur imago, exprimens festum, quod celebratur, e. g. si nativitas Christi celebratur, imago quoque illam continet; si vero resurrectio, etiam hanc; si autem festum Sancti cujusdam, illius imago repraesentatur; quam imaginem quemlibet Christianorum, qui in templo sunt, aperto capite osculari decet, id est, labris suaviari.

ιτως ἡ ἁγία καὶ οἰ-
ενικὴ ἑβδόμη σύνοδος
πτὰ γὰρ καὶ μόνας
μενικὰς συνόδους
ἀποδεχόμεθα, κἀκ
τοπικῶν, εἴτουν μερι-
ὅσα αἱ οἰκουμενικαὶ
ἐδέξαντό τε καὶ ἐβε-
σαν — ἡ ἐν Νικαίᾳ
ύτερον συναθροισθεῖ-
προσκυνεῖν τὰς ἁγίας
ας ἡρμήνευσεν. Ἐκθεῖ-
γὰρ αὕτη ἀναθεμα-
ιν οὕτως ἔχοντα· Εἴ
ιὐ προσκυνεῖ τὸν
ιον ἡμῶν Ἰησοῦν
ι τὸν περίγραπτον
ῃ εἰκόνι, ἤτω ἀνά-

Ad hunc modum et oecumenica synodus septima (septem enim, easque solas synodos oecumenicas non admittimus; ex illis vero, quae certis in locis habitae sive particulares sunt, ea omnia amplectimur, quaecunque oecumenicae septem et receperunt et confirmarunt) quae Nicaeae altera vice coacta est, cultum sanctarum imaginum fuit interpretata. Haec enim quando exposuit anathematismum ita se habentem: *Si quis non adorat Dominum nostrum Jesum Christum imagine ex-*

θεμα,[1]) ἠθέλησε καὶ τὸ προσκυνεῖν σαφηνίσαι, τί ἐνταῦθα βούλεται, παραγαγοῦσα μαρτυρίαν τῆς σημασίας ταύτης ἐκ τοῦ Ὁμήρου·[2]) Κύνησε δέ μιν. Εἶτ'[3]) ἐπιφέρει· ἔστι κυνέω, ῶ τὸ φιλῶ τοῖς χείλεσι καὶ μετὰ τῆς προς προθέσεως προσκυνέω, ῶ, ὥσπερ τρώγω, κατατρώγω, πίνω, καταπίνω, τῶν προθέσεων οὐδὲν ἄλλο δηλουσῶν ἢ πλείονα ἔμφασιν· οὕτω κυνῶ καὶ προσκυνῶ. Ταῦτα τῆς συνόδου ῥήματα.[4])

Φαίνεται τὸ προσκυνεῖν μηδὲν ἕτερον ἐνταῦθα σημαίνειν ἢ τὸ τοῖς χείλεσι φιλεῖν, οὐ μόνον ἐκ τῶν προσεχῶς ῥηθέντων, ἀλλὰ καὶ ἔκ τινος ὕμνου, ὃν κοινῇ ἐπ' ἐκκλησίας ψάλλομεν τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου σταυροῦ.[5]) Ὅς

pressum, *anathema sit:* voluit etiam quid ibi vox προσκυνεῖν significet, declarare, adducto ejus significationis testimonio ex Homero: *Κύνησε δέ μιν:* deinde subjicit: *κυνέω, ῶ significat labris osculor, et cum praepositione πρὸς, προσκυνέω, ῶ, quemadmodum τρώγω, κατατρώγω, πίνω, καταπίνω dicitur, praepositionibus nihil aliud, praeterquam majorem emphasin exprimentibus: sic quoque κυνῶ et προσκυνῶ. Haec sunt verba synodi.*

Constat itaque verbum προσκυνεῖν nihil aliud ibi significare quam labris osculari, idque non tantum ex modo dictis, sed et ex hymno quodam, quem in festo sanctae crucis communiter in

1) Hoc anathema inseruit etiam Hieros. synodus contra Cyrillum in mea symbol. Orient. edit. p. 390; ex Metr. loco elucet, in illo loco recte textum a me esse conformatum. De altera Nicaena synodo monuit aliqua *Muralt. Lexidion* p. 62. — 2) Haec verba aliter in Homero exstant, siquidem verbum *κυνέω* suum futurum habeat non *κυνήσω*, sed semper *κύσω*. Leguntur in Odyss. XVII. 39 *κύσσε δέ μιν κεφαλὴν* etc. et XXIV. 320 *κύσσε δέ μιν περιφύς*. Haec in memoria tenuisse sed paullulum mutasse videtur Metrophanes. — 3) In unum coalescere jussi, quae et in edit. et in autogr. duae apparent voculae εἶ τ'. — 4) Totus vero locus aliter legitur in ipsis Actis, prouti apud *Harduinum* (Tom. IV. Paris. 1714 p. 476) exstat. Non enim Tarasius, ex cujus ad imperatores literis desumtus locus est, Homeri locos ascivit, nec *salutandi* significatum prorsus dimisit. Scripsit haec: *Κυνεῖν τῇ Ἑλλαδικῇ ἀρχαίᾳ διαλέκτῳ τὸ ἀσπάζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖν σημαίνει· καὶ τὸ τῆς προς προθέσεως ἐπίτασίν τινα δηλοῖ τοῦ πόθου, ὥσπερ φέρω καὶ προσφέρω, κυρῶ καὶ προσκυρῶ, κυνῶ καὶ προσκυνῶ, ὃ ἐμφαίνει τὸν ἀσπασμὸν καὶ τὴν κατ' ἐπέκτασιν φιλίαν. Ὃ γάρ τις φιλεῖ, καὶ προσκυνεῖ, καὶ ὃ προσκυνεῖ, πάντως καὶ φιλεῖ, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἀνθρωπίνη σχέσις ἡ παρ' ἡμῶν πρὸς τοὺς φίλους γινομένη καὶ ἔντευξις τὰ δύο προστελοῦσα.* Cfr. *Muralt. Lexidion* s. v. Kuss, p. 52. — 5) Possit ambigi, uter dies festus

ὕμνος οὕτω κατὰ λέξιν ἔχει·

Ὅνπερ πάλαι Μωϋσῆς ἐν ἑαυτῷ προτυπώσας τὸν Ἀμαλὴκ καταβαλὼν [1]) ἐτρωπώσατο, καὶ Δαβὶδ ὁ μελῳδὸς ὑποπόδιόν σου βοῶν [2]) προσκυνεῖσθαι διετάξατο, τίμιον σταυρόν σου, Χριστὲ ὁ θεὸς, σήμερον ἁμαρτωλοὶ προσκυνοῦμεν χείλεσιν ἀναξίοις, σὲ τὸν καταξιώσαντα παγῆναι ἐν αὐτῷ ἀνυμνοῦντες βοῶμεν· Κύριε σὺν τῷ λῃστῇ τῆς βασιλείας σου ἀξίωσον ἡμᾶς.

Σημειωτέον οὖν, τί ὁ ὕμνος φησί· σήμερον ἁμαρτωλοὶ προσκυνοῦμεν χείλεσιν ἀναξίοις. Οὐκ εἶπε γόνασιν ἢ σώμασιν ἢ κεφαλαῖς, ἀλλὰ χείλεσιν. Ἔστι δ' οὗτος ὁ ὕμνος ἀρχαιότατος.

Εἰσὶ δέ τινες παρ' ἡμῖν, οἳ διαφορὰν ἐθέλουσι ποιεῖν ἐν τῇ τοιαύτῃ προσκυνήσει, εἴτουν εὐλαβεῖ φιλήματι, λίαν ἐπαινετήν. Εἰ μὲν γὰρ ἡ προκειμένη εἰκὼν εἴη τοῦ κυρίου, περὶ τοὺς πόδας ταύτην θέλουσι φιλεῖν· εἰ δὲ τῆς ἀειπαρθένου ἐκείνου μητρὸς, περὶ τὰς χεῖρας· εἰ δέ του [3])

Ecclesia cantamus, qui hymnus ita ad verbum habet:

Pretiosam crucem tuam Christe Deus, quam cum Moses quondam in semetipso deformaret, Amalechum oppressit ac fugavit; David etiam, carminum modulator, scabellum pedum tuorum decantans, adorare jussit; hodie peccatores (nos) labris indignis osculamur. Te, qui in illa suffigi voluisti, laudantes inclamamus. Dignare nos Domine una cum latrone regno tuo.

Notandum itaque quid hymnus ille dicat: *Hodie,* inquit, *peccatores nos adoramus labris indignis;* non dicit, genibus vel corporibus vel capite; sed labris. Est vero hymnus iste antiquissimus.

Sunt autem nonnulli apud nos, qui in tali adoratione seu religioso osculo discrimen valde laudabile facere velint. Si enim imago, quae proposita est, Domini fuerit, pedes ejus osculari cupiunt; si vero sempervirginis, matris illius, manus:

---

significetur, num qui ab *elevatione crucis* (XIV. d. Sept. *Heineccius* III. p. 188) dicitur, an tertia Quadragesimae dominica, de qua dixit *Murawieff Briefe* p. 92. Puto ex hymni natura de hoc potius die festo cogitandum esse.

1) Exod. XVII. 8. sqq. — 2) Ps. CX. 1. — 3) Ita recte

τῶν ἁγίων, περὶ τὸ πρόσωπον· ἣν διαφορὰν οἱ ἐν ἡμῖν ἐπιεικέστεροι καὶ εὐμαθέστεροι καὶ ἄγανται καὶ ἀποδέχονται. Χρὴ γὰρ διαφορὰν εἶναι μεταξὺ δεσπότου καὶ δούλων.

si denique sancti cujuspiam, faciem. Quam differentiam laudant et amplectuntur qui inter nos probatissimi sunt et maxime ingeniosi. Inter Dominum enim et servum discrimen sit oportet.

---

autogr. posuit accentus. Edit. δὲ τοῦ, oblitus, του pro τινος esse positum.

Κεφ. ιϛ΄.

ἁγίων λειψάνων.

' αὐτὴν δὲ τιμὴν ἀπο-
ἡ ἐκκλησία καὶ τοῖς
λειψάνοις, εἰ μόνον
καὶ ἀνόθευτα εἴη.
ὶ γὰρ πανουργίαι
απηλίαι ἐπενοήθησαν
ταῦτα, ὡς συμβαίνειν
ὐτὸν ἅγιον, οὗ τὰ
να ὀνομάζουσι, τρι-
ὸν καὶ τετρακέφαλον
τοσαυτόχειρά τε καὶ
τόποδα. Πολλαχοῦ
δεικνύουσι τὰ αὐτὰ
οῦ αὐτοῦ ἁγίου, ὅπερ
οπον καὶ καπηλευτι-
ἐκκλησία μισεῖ καὶ
ἔπεται.
ὶ δὲ τῆς ὀφειλομένης
ντως ἁγίοις λειψάνοις
τόνδε τὸν λόγον ἀπο-
ι. [1])
ιδὴ οἱ ἐθνικοὶ, οἱ δι-
τῶν Χριστιανῶν, ἐπο-
τον καὶ ἐφύβριστον [2])
το τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ
ον· ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ
ρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ
καὶ ἔνδοξον θέλων
ῖξαι τὸν τοιοῦτον τρισ-

Caput XVI.

De Sanctorum reliquiis.

Eundem porro honorem Ecclesia tribuit Sanctorum reliquiis, dummodo verae illae sint et non spuriae: multae enim circa illas excogitatae sunt fraudes et cauponationes, adeoque contingit, ut unius ejusdemque sancti, cuius reliquias vocant, tria et quatuor sint capita, totidemque manus ac pedes. Compluribus enim in locis eadem ejusdem sancti membra ostendunt, quod quidem ipsum Ecclesia tanquam absurdum et deceptorium odit atque aversatur.

De honore autem vere sanctis reliquiis debito hujusmodi rationem definit.

Cum ethnici, Christianorum persecutores, mortem pro Christo oppetitam contumeliosam ac probrosam esse existimarent, Deus et Pater Domini Jesu Christi mortem ejusmodi ter beatam, propter unigenitum videlicet Filium suum obitam,

---

1) Autogr. ἀποδίδοσι. — 2) Aut. cum edit. ἐφ' ὕβρ.

ὄλβιον θάνατον, ἅτε δὴ ὑπὲρ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ γενόμενον, ἐπέθηκε τοῖς λειψάνοις τῶν ὑπὲρ ἐκείνου θανόντων χάριν καὶ δωρεὰν τοῦ παναγίου πνεύματος, ὅπερ ἡ ἐκκλησία καταμαθοῦσα προθύμως ἀπεδέξατο καὶ τοῖς μετέπειτα παρέδωκεν.

Ὅτι δὲ ἀληθῶς χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος προσετέθη τοῖς ἁγίοις λειψάνοις, μαρτυροῦσι πολλοὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς ἐκκλησίας συγγραφέων,[1]) καὶ σοφοὶ καὶ ἅγιοι τὰ διὰ τῶν ἁγίων λειψάνων γενόμενα θαύματα· οἷον δαιμόνων φυγὰς καὶ ποικίλων νοσημάτων θεραπείας. Ὧν τοὺς τόπους καιροῦ διδόντος δυνάμεθα παραστῆσαι, εἰ καὶ νῦν διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς ὥρας τούτους παρατρέχω.

preciosam et nobilem declaraturus, reliquiis pro ipso defunctorum gratiam et donum sanctissimi Spiritus addit: quod cum Ecclesia animadverteret, libenter recepit, posterisque tradidit.

Gratiam autem sanctissimi Spiritus revera additam esse sanctorum reliquiis, testantur multi antiquissimi sapientes et pii Ecclesiae scriptores (adducentes) miracula per sanctorum reliquias facta, e. g. daemonum fugas, et variorum morborum curationes. Quorum loca suo tempore ostendere possumus, licet jam ea, urgente temporis opportunitate, praetermittamus.

---

1) Ita intercidit locum ipsum autogr. Hornejus male hic omisit comma, posuitque post *σοφοὶ* et *ἅγιοι*, quo facto nescis, quid sibi velit, quod additum est *τὰ — θαύματα*. Ex illa ratione sic locus enarrandus: testantur historiae eccles. auctores, et sapientes ac pii miracula *exponunt*, quod verbum facile ex *μαρτυρεῖν* licet repeti.

Κεφ. ιζ'.

ι ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων.

παλαιοὶ ἐκεῖνοι καὶ
τῆς πρωτοτύπου ἐκ-
ας προστάται, ἰδόντες
ις ἀποκαλύψεις διὰ
ῆδε μεταστάντων ἁγί-
ενομένας τοῖς ἔτι τῷ
τούτῳ περιοῦσι Χρι-
οῖς — οἷον Γρηγόριον
Θαυματουργὸν, τὸν
xτὴν Ὠριγένους, ἐξ
αλύψεως διδασκόμενον
εὐσεβῆ τῶν Χριστια-
πίστιν διὰ τοῦ ἁγίου
νου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ
τῆς παναγίας Θεοτό-
[1]) Κωνσταντῖνον[2]) τὸν
ν καὶ πρῶτον ἐν Χρι-
οῖς βασιλεῦσιν, ὑπὸ
ἁγίων ἀποστόλων Πέ-
καὶ Παύλου διδασκό-
τὸν Χριστιανισμόν·
ὐτὸς ὁ περιφανέστα-
ν ἁγίοις Γρηγόριος ὁ
όγος [3]) φησὶ, πολλάκις

Caput XVII.

De Sanctorum invocatione.

Cum prisci illi sanctique primitivae Ecclesiae antistites multas revelationes per sanctos, vita sua hic defunctos, superstitibus adhuc Christianis factas esse intelligerent: —e.g. Gregorium Thaumaturgum, Originis discipulum, piam Christianorum fidem didicisse ex revelatione per S. Joannem Evangelistam et sanctissimam Deiparam: Constantinum Magnum et primum inter Christianos Imperatorem doctrinam Christianam a sanctis Apostolis Petro et Paulo fuisse edoctum; etiam ipse celeberrimus S. Gregorius Theologus ait, se frequenter in somnis a Basilio M. fato jam tum functo, institutum fuisse. Sed et multa his similia in hi-

) Rem narrat Gregor. Nyssenus in vita Gregorii Thaumaturgi
ipta c. 8 et 9, quae legitur in *Gallandii Bibl. Veterum Pa-*
Tom. III. 1767 p. 446 et 447; unde et exposuit *Schroeckhius*
IV. 355. — 2) Ita recte scripsit autogr., Hornej. oculis errans
. Quem veterum auctorum secutus sit Metroph. ignoro. Euse-
qui in Vit. Const. multa miracula retulit, de tali evangelii prae-
one nihil prodidit memoriae, alias Dei apparitiones consulto
nit, veluti I. 27, 28, 47. II. 12. III. 3, 29. — 3) Ita autogr.;
Θεολ. Marg. verba *ἐν τῷ βίῳ ἐκείνου* spectant Gregorii Oratio-

κατ' ὄναρ νουθετεῖσθαι ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἤδη τῷ χρεὼν λειτουργήσαντος· ἀλλὰ καὶ πολλὰ τούτοις παρόμοια εὑρίσκεται ἐν ταῖς ἱστορίαις τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας — συνῆκαν ἐκ πνεύματος ἁγίου τὴν ἤδη ἐν οὐρανῷ θριαμβεύουσαν ἐκκλησίαν μὴ ἀναίσθητον εἶναι τῶν ἀναγκῶν καὶ παθημάτων τῆς ἐπὶ γῆς ἔτι στρατευομένης ἐκκλησίας, μηδὲ κάρῳ τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς κατέχεσθαι μέχρι τῆς ἀναστάσεως καθάπερ ὑπὸ μανδραγόρᾳ καθευδούσας, ὅπερ ἔδοξέ τισι λίαν ἀνοήτας. [1]

Θαυμαστὸν δὲ, πῶς διέλαθεν αὐτοὺς τὸ τοῦ Ἀποστόλου ἐπιθυμοῦντος ἀναλῦσαι [2] *καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Οὐ γὰρ ἂν ἐπεθύμησέ ποτ' ἐν κάρῳ ἔσεσθαι εἰ τοῦτο οἶδε.*

Ταῦτ' οὖν συνιέντες οἱ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας τρόφιμοι καὶ θεόθεν κινούμενοι — οὐδὲν γὰρ ἄθεεὶ κοινῇ πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ δύνανται ποιῆσαι — ἤρξαντο τοὺς ἁγίους ἐπικαλεῖσθαι εἰς πρεσβείαν, ἅμα μὲν

storiis priscae Ecclesiae reperiuntur — didicerunt ex Spiritu S. Ecclesiam in coelo triumphantem difficultates atque afflictiones Ecclesiae etiamnum in terra militantis sentire, neque animos sanctorum ad resurrectionem usque veterno, tanquam sub mandragora dormientes detineri; id quod nonnulli valde stolide existimarunt.

Mirum sane, quomodo ipsos latuerit illud Apostoli, desiderantis *dissolvi et esse cum Christo*. Neque enim, si in veterno se futurum scivisset, id unquam expetivisset.

Haec itaque scientes veteris Ecclesiae alumni atque a Deo acti (nihil enim sine Deo in universum omnes electi efficere queunt) sanctos, ut deprecatores essent, invocare coeperunt; tum ut hoc ipso illam re-

---

nem inscriptam *εἰς Βασίλειον Ἐπίσκοπον Καισαρείας Καππαδοκίας ἐπιτάφιος*, quae vicesima est, in edit. *Billii Prunaei* Paris. 1609 p. 372, ubi haec verba: *ᾧ καὶ νῦν ἔτι νουθετοῦμαι καὶ σωφρονίζομαι διὰ νυκτερινῶν ὄψεων, εἴ ποτε τοῦ δέοντος ἔξω πέσοιμι.*

1) Pungit Psychopannichitas, in Arabia suam haeresin olim excolentes, Euseb. H. E. VI. 38, ab Origene refutatos. August. haeres. 83, qui et Thnetopsychitae vocati sunt, Joann. Damasc. haeres. 90. Similem sententiam inveni apud *Hippolytum* in Genes. apud Fabric. Opp. Tom. II. p. 24. *θανάτῳ γὰρ περιβεβλήκασι τοὺς ἁγίους καὶ μεμενήκασι νεκροὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν περιμένοντες.* — 2) Autogr. perperam *ἀναλύσαι*; Philipp. I. 23.

ροῦντες διὰ τούτου τὴν ἀληθῶς κεκαρωμένων νίαν ὑπόληψιν, ἐμφαί- ἰς τε ἐνεῖναι ταῖς ψυ- αἴσθησιν καὶ δίχα τῶν ἄτων· οὐ γὰρ ἀναισθή- ἐπεκαλέσαντο ἄν· ἅμα στεύοντες, τὸ πανάγιον μα τὸ ἐν ἐκείνοις οἰ- ἀποκαλύπτειν αὐτοῖς χρείαν τῶν ἐπικαλούν- εἰς συμπάθειαν τῶν φῶν τούτους διεγεῖρον, συμπάθεια ἐμφαίνει ἑνότητα ἐκείνων τε καὶ ν, εἴπερ τι ἄλλο, ἣν ὁ τολος [1]) τοῖς τοῦ σώ- ς μέλεσι παρείκασεν, νὸς πάσχοντος οὐκ ἔσθ' : μὴ καὶ πάντα συμ- 'ειν καὶ συναλγεῖν τῷ 'οντι μέλει.

γὰρ ἔτι τῷ σώματι ῳ τῷ παχεῖ τῆς ψυχῆς αλύμματι — ὅθεν οὐκ ις εἰ μὴ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ αἰνίγματι δυνάμεθα ρᾶν τι τῶν ὑψηλοτέ- καὶ πνευματικοῖς προσ- των — οὐσι τοῖς ἁγίοις αλύφθη τὰ πόῤῥω, τῷ προφήτῃ Ἐλισαίῳ ῦ Γιεζῆ πονηρία,[2]) τῷ τόλῳ Παύλῳ ἡ τῶν ἡμε- ὴν Μακεδόνων χρεία· ια, φησὶν,[3]) ὤφθη τῷ λῳ· ἀνήρ τις Μακε- ἑστὼς παρεκάλει αὐ- λέγων· διαβὰς εἰς Μα- νίαν βοήθησον ἡμῖν. οὐχὶ νῦν μᾶλλον τῆς

vera stolidam de gravi sopore correptis opinionem destruerent, et sensum animis etiam separatis inesse demonstrarent (neque enim sensus expertes invocaverint): tum quod crederent, sanctissimum in ipsis habitantem Spiritum, indigentiam invocantium illis manifestare, eosdemque ad fratrum commiserationem excitare; quae commiseratio si quid aliud, unitatem inter illos et nos declarat, quam Apostolus cum membris corporis comparavit, quorum uno aegrotante fieri aliter non potest, quin etiam omnia una cum affecto membro patiantur et doleant.

Quod si enim sanctis etiam in hoc corpore adhuc, crasso illo animi involucro (unde non aliter atque per speculum et aenigma de sublimioribus ac spiritualibus quidquam perspicere possumus), ea, quae procul distant revelata sunt (ut e g. prophetae Elisaeo, malitia Giezi; apostolo Paulo, Macedonum nostratium indigentia. *Visio*, inquit, *per noctem Paulo visa est: vir Macedo quidam stans precabatur eum dicens: Profectus in Macedoniam succurre nobis*); quidni jam illis potius a tabernaculo,

---

[1]) 1 Cor. XII. 26. — 2) IV. Reg. V. 26 qui locus in eadem re[-] nfess. Orthod. III. q. 52 (meae edit. p. 303) allegatur. — [3]) [Ac]tor. XVI. 9.

σκηνῆς καὶ τοῦ ἐπιπροσθοῦντος καλύμματα [1]) ἀπαλλαγεῖσι τούτοις τρανώτερον τὰ ἡμέτερ' ἀποκαλυφθήσεται, ἵνα μὴ ἐνδεέστεροι ἡμῶν ὦσιν ἐν τούτῳ;

Ἡμῖν μὲν γὰρ δεδομένοι εἰσὶ πολλοὶ τρόποι τοῦ τὰ πόῤῥω εἰδέναι· αἵ τε ἱστορίαι, δι' ὧν οἴδαμεν, τί [2]) ἐν Ἀμερίκῃ πράττεται καὶ τί ἐν Αἰθιοπίᾳ· καὶ αἱ ἐπιστολαί, δι' ὧν μανθάνομεν τὰ περὶ τῶν φίλων, εἰ καὶ πάνυ ἡμῶν ἀπεσχοινισμένων, τίνες τούτων τοῖς ζῶσιν ἔτι καταλέγονται, τίνες δ' αὖ τὸν βίον μετήλλαξαν, τάς τε δυστυχίας καὶ εὐτυχίας τούτων, ἐφ' οἷς ἤτοι συνηδόμεθα τούτοις ἢ συμπάσχομεν, καὶ τὰ κρείττω παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκείνοις εὐχόμεθα, δεικνύντες μέλη ἀλλήλων εἶναι.

Δεῖ οὖν καὶ τοῖς ἁγίοις τρόπον τινὰ [3]) εἶναι τῆς τῶν πόῤῥω γνώσεως, εἰ δὲ μή, ἐλαττοῦνται ἡμῶν ἐν τούτῳ, ἥτις γνῶσις τῶν πόῤῥω τὰ μέγιστα συμβάλλεται εἰς τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς λογικῆς κτίσεως.

Ἔστιν οὖν αὐτοῖς τρόπος οὔθ' ἱστορίαι, οὔτ' ἐπιστολαὶ ἀλλ' ἡ ἀποκάλυψις τοῦ παναγίου πνεύματος, τοῦ πανταχοῦ παρόντος καὶ μηδὲν ἀγνοοῦν-

atque obtento velamine liberatis, res nostrae manifestius revelatae fuerint, ne hac in re nobis inferioribus existant?

Multi enim modi remotiora cognoscendi nobis dati sunt; tum historiae, ex quibus quid in America, quidque in Aethiopia agatur, scimus; tum epistolae, ex quibus res amicorum, utut maxime a nobis disjunctorum cognoscimus; quinam videlicet horum inter vivos adhuc numerandi, quinam vero vitam cum morte commutarint; eorundem quoque fortunam adversam et secundam, quapropter una cum ipsis vel laetamur vel dolemus, et meliora iis a Deo precamur, membra nos inter nos esse declarantes.

Sanctis igitur certa quoque ratio remotiora cognoscendi detur oportet, nisi hac in re nobis deteriores sint; cujusmodi cognitio remotiorum ad Dei gloriam, et rationalis creaturae honorem plurimum confert.

Ipsorum itaque ratio cognoscendi, neque in historiis consistit, neque in epistolis; sed in revelatione sanctissimi Spiritus, qui ubique praesens est, nihilque

---

1) Autogr. καλύματα, ut alias etiam ejusdem literae repetitionem omissam vidimus. — 2) In edit. et in autogr. τὶ, infra recte scriptum est τίνες. — 3) Autogr. τρόπόν τινα.

ἀλλὰ πάντα εἰδότος —
γάρ — καὶ τούτων
βούλεται τοῖς πιστοῖς
δούλων ἀποκαλύπτον-
ἐκείνους εἰς ἔντευξιν
τῶν δεομένων ἐγεί-
ς καὶ τὰς τοιαύτας
ξεις καὶ ἀποδεχομένου
λῃροῦντος.
ῦτο οὖν εἰδοῦσα ἡ
Χριστοῦ ἐκκλησία καὶ
ι τούτους ἐπεκαλεῖτο
μέχρι σήμερον τοῦτο
, οὐδὲν ἕτερον παρὰ
ον αἰτοῦσα ἢ τὸ πρε-
ιν τὸν πάντα δυνάμε-
εὸν ὑπὲρ ἡμῶν, πολ-
θλίψεσι καὶ ἀνωμα-
τοῦ βίου περικυκλου-
ν [1]) ὁσημέραι, ἵν' ὑπο-
ι τε ἐν [2]) ταῖς θλίψεσι
οἰκτίρμων θεὸς καὶ
ἀπὸ τούτων ἀπαλλά-
ν τάχει.
γὰρ λέγομεν πρός
τῶν ἁγίων· ἅγιε σῶ-
λύτρωσαι ἢ προνοοῦ
γαθὰ, ἤ τι τοιοῦτον·
μῶς — ταῦτα γὰρ
τῷ θεῷ δυνατὰ, καὶ
ὶ ἄλλῳ· ἀλλὰ λέγο-
ἅγιε Ο. Δ., πρέσβευε
ἡμῶν.
ι οὐ λέγομεν τοὺς
ις μεσίτας· εἷς γὰρ
μεσίτης θεοῦ καὶ ἀν-
ων, ἄνθρωπος Ἰη-
Χριστὸς, [3]) ὃς μόνος
ως δύναται τῷ τε πα-

ignorat; verum qui omniscius (Deus enim est), et quaecunque illorum vult, servis fidelibus manifestat, eosdemque ad deprecandum pro supplicibus excitat, atque ejusmodi deprecationes et ipse admittit et supplet.

Hoc ergo cum sciret Ecclesia Christi, illos (sanctos) et olim invocavit, et idem in hunc usque diem factitat: nihil aliud ab ipsis petens, quam ut Deum omnipotentem pro nobis, qui multis afflictionibus et vitae salebris quotidie circumdati sumus, orent, ut misericors Deus tolerantiam in afflictionibus atque ab his liberationem mature dare velit.

Neque enim cuiquam sanctorum dicimus: *Sancte serva aut redime* (me) *aut bona mihi procura*, aut similiter: nequaquam (haec enim solus Deus nec quisquam alius praestare potest); verum dicimus: *Sancte N. ora pro nobis.*

Praeterea Sanctos non vocamus mediatores: *unus enim mediator est Dei et hominum, homo Jesus Christus*, qui solus immediate inter Patrem et nos media-

Ita recte scripsisse videtur Hornejus. Nam quod in autogr. περικλούμενων, ferri non potest; sed verisimile, per festinatio-ro περικυκλουμ. a Metrophane scriptum illud esse. — 2) Ita habet autogr. Omisit τε editor, et scripsit inde ὑπομονήν. Recte d vocem δῷ adjecit Hornejus jota subscr., cujus et alias scriptor sus fuit. — 3) 1 Timoth. II. 5.

τρὶ καὶ ἡμῖν μεσιτεύειν. Ἐκείνῳ μὲν οὐ πρὸ τῶν ποδῶν κυλινδούμενος καὶ οἰκτρῶς ὑπὲρ ἡμῶν δεόμενος — ἄπαγε τῆς δουλικῆς καὶ ἀναξίας τοῦ μονογενοῦς μεσιτείας — ἀλλ' οἷς ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθε πείθων τὸν αὐτοῦ κατ' οὐσίαν, ἡμῶν δὲ κατὰ χάριν πατέρα οἰκτεῖραί τε[1]) *ἡμᾶς καὶ τῆς αἰωνίου σωτηρίας ἀξιῶσαι, ἡμῖν δὲ μυστικῶς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν λαλῶν καὶ τὰ εἰκότα παραινῶν ἀοράτως καὶ πρὸς τἀγαθὸν τὸ ἡμῶν θέλημα διευθύνων καὶ ἐνισχύων. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ μεσίτου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεσιτεία πρός τε τὸν πατέρα καὶ ἡμᾶς.*

Οὐ μεσίτας τοίνυν τοὺς ἤδη μεταστάντας ἁγίους καλοῦμεν, ἀλλὰ πρέσβεις καὶ ἱκέτας πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀδελφῶν ἐκείνων ὄντων·[2]) *οἳ πρεσβεύοντες οὐ τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν, οἷς καὶ ὁ υἱὸς μεσιτεύων, κέχρηνται, ἀλλὰ ἄλλοις πολὺ διαφέρουσι τοῖς ἐκείνου, καὶ μεγίστην τὴν αὐτῶν πρὸς τὸν θεὸν ταπεινότητα καὶ δουλείαν ἐμφαίνουσιν.*

Ἐκεῖνος μὲν γάρ, ὡς εἴ-

tor esse potest. Et apud illum quidem, non ad pedes procumbendo, nec miserabiliter pro nobis deprecando (apage servilem istam atque unigenito indignam intercessionem); sed quibus pro nobis passus, persuasit suo secundum essentiam, nostro autem secundum gratiam Patri, ut et nostri misereretur, atque aeterna salute nos dignaretur. Quod vero nos attinet, mystice in cordibus nostris loquendo atque ad ea, quae decent, invisibiliter adhortando et voluntatem nostram ad bonum dirigendo, et corroborando. Atque ita se habet mediatoris nostri Jesu Christi inter Patrem et nos reconciliatio.

Sanctos igitur illos, vita jam defunctos, non mediatores, sed legatos et apud Deum pro nobis, fratribus ipsorum, precatores vocamus; qui quando legationem obeunt, non iisdem, quibus Filius mediator, verbis utuntur, ad aliis, multum ab illius diversis, et summam ipsorum erga Deum humilitatem servitutemque prae se ferentibus.

Ille enim, sicut dictum

1) Autogr. alterum accentum male omisit. Aliter Christi et sanctorum hac in re negotium differre statuit *Dositheus* Confess. decret. 8. in mea symbol. edit. p. 434. Totum dogma ex Metr. Critopulo delineavit *Heineccius* l. l. II. p. 72 sqq. — 2) Mediam posui intercisionem. autogr. secutus pro magna, quae est in edit. Ante *ἀδελφῶν* vocabulum adjeci comma, ut appositio eluceret; item in sequentibus ante *οἷς* et post *μεσιτεύων*.

αι, πείθει τὸν πατέρα ἑαυτοῦ παθήμασι, σῶ- τὸν κόσμον, μονονουχὶ νσὶ λέγων· Πάτερ θέλω ῷ αἵματί μου σωθῆναι ; εἰς ἐμὲ ὀρθῶς πιστεύ- ες καὶ πεποιθότας.

'ρὸς ὃν ὁ πατὴρ ἀπο- 'εται· ναὶ, υἱέ μου ἀγα- ὲ, ἐπειδὴ σὺ τοῦτο θέ- , κἀγὼ θέλω. Οὐ γάρ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ καὶ ἐμοῦ θελήματος, ἓν καὶ ταὐτόν[1]) ἐστιν :ᾶσιν ἀπαράλλακτον.

ἱ ἅγιοι δὲ πρεσβεύον- οὐχ οὕτω λέγουσιν, ἀλ- πῶς; ἱκετικῶς καὶ τα- ῶς ἱκετεύομεν τὴν σὴν αλειότητα, ὕψιστε καὶ τοκράτορ θεὲ, ἵν' οὐκ οῖς ἡμετέροις κατορθώ- ιν ἢ ἀκριβοδικαίοις — γὰρ ἔχομεν τοιοῦτόν τι ιον παρά σοι — ἀλλ' τοῖς κατορθώμασι καὶ ιβοδικαίοις τοῦ μονο- ιῦς σου υἱοῦ καὶ τοῦ ίου ἡμῶν καὶ θεοῦ οῦ Χριστοῦ, τοῦ κοι- πάντων ἡμῶν σωτῆρος, σθῃτι τῶν ἀδελφῶν ν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ 'λλαξον αὐτοὺς τῶν κα- ὄντων ἀνιαρῶν, ἀξιῶν οὺς τῆς δόξης καὶ χά- ις, ἧς καὶ ἡμᾶς ἠξίω- ἐν τῷ μονογενεῖ σου , τῇ χάριτι τοῦ παναγ- ι πνεύματος.

ρὸς οὓς ὁ πατὴρ ἀπο- 'εται· Διὰ τὸν θάνατον

est, Patri, ut mundum salvum atque incolumem praestet, suis ipsius perpessionibus persuadet, ita fere inquiens: *Pater volo eos, qui recte in me credunt et confidunt, servari in sanguine meo.*

Cui Pater respondet: *profecto quandoquidem tu, dilecte fili mi, hoc vis, et ego volo: neque enim mea voluntas cum tua discordat; sed una eademque (nobis) est, et per omnia similis.*

Sancti autem quando deprecantur, haud ita loquuntur: quomodo ergo? *Majestatem tuam, supreme et omnipotens Deus, suppliciter atque humiliter rogamus, ut, non quidem propter nostra benefacta, aut summum jus (neque enim habemus ejusmodi aliquod jus apud te); sed propter beneficium summumque jus unigeniti filii tui et domini nostri ac Dei Jesu Christi, communis nostri omnium servatoris, recorderis fratrum nostrorum in terra, et liberes ipsos a molestiis, quas sustinent, dignans illos gloria et gratia ista, qua etiam nos dignatus es propter unigenitum filium tuum, gratia sanctissimi spiritus.*

Quibus Pater respondet: *Propter mortem et summum*

---

1) Coronidem adjeci; desideratur et in edit. et in autogr.

καὶ ἀκριβοδίκαιον τοῦ υἱοῦ μου μέμνημαι καὶ μνησθήσομαι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὑμῶν ἀδελφῶν, τῶν τὴν αὐτὴν ὑμῖν πίστιν κατεχόντων. Ὑμῶν δὲ τὸ εὔνουν καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἐπὶ γῆς ὄντας ἔτι ἀδελφοὺς ὑμῶν συμπαθὲς καὶ φιλάδελφον ἀποδεχόμενος ἀμείψομαι ὑμᾶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ υἱοῦ μου τῷ ἅμα τοῖς ἀδελφοῖς ὑμῶν, ὑπὲρ ὧν τὴν πρεσβείαν ποιεῖσθε, δοῦναι ὑμῖν τὴν τελείαν ἐπαγγελίαν, ἣν ἐπηγγειλάμην τοῖς ἐμοῖς ἐκλεκτοῖς.

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ τῶν ἁγίων ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβεία, ὡς ἐνδέχεται εἰκάσαι ἄνθρωπον λογικὸν καὶ εὐσεβείας ἀντιποιούμενον.

Ὅθεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία πλὴν τοῦ πρεσβεύειν τὸν θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πάντα τἀναγκαῖα ἡμῖν παρ' ἐκείνου αἰτεῖν οὐδενὸς ἄλλου δεῖται παρά του τῶν ἁγίων· οὐδὲ παρ' αὐτῆς τῆς ἁγίας θεοτόκου, ἣν ὡς μὲν πάντων τῶν ἁγίων ὑπερέχουσαν καὶ πολλῷ πλείονα ἐκείνων παῤῥησίαν πρὸς τὸν υἱὸν ἔχουσαν, πρώτην τῶν ἄλλων ἐπικαλούμεθα εἰς πρεσβείαν· ὡς δὲ τῇ ἑαυτῆς δυνάμει μηδὲν δυναμένην ποιῆσαι πλὴν τοῦ πρεσβεύειν καὶ ἡμεῖς οὐδενὸς ἄλλου παρὰ ταύτης δεόμεθα πλὴν τοῦ πρεσβεύειν καὶ ἱκετεύειν τὸν αὐτῆς υἱὸν καὶ θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλαὶ ἀμφισβητήσεις νεωστὶ περὶ

jus filii mei recordor et recordabor vestrorum in terra fratrum, qui eandem vobiscum fidem amplectuntur: vestram vero erga fratres vestros in terra adhuc commorantes, benevolentiam atque caritatem comprobans, remunerabor vos in regno filii mei, dando vobis pariter et fratribus vestris, pro quibus oratis, perfectam promissionem, quam electis meis pollicitus sum.

Talis est sanctorum pro nobis deprecatio, quemadmodum homini rationali et pietatis studioso licet conjectare.

Quapropter Ecclesia Catholica praeter deprecationem illam pro nobis apud Deum, rerumque omnium nobis necessariarum ab eodem postulationem, nihil quidquam ab ullo sanctorum, neque ab ipsa sancta Deipara petit; quam quidem sicut super omnes sanctos excellentem, atque prae ceteris eximia Filium alloquendi libertate praeditam, omnium primam ad deprecandum invocamus: ita tamen cum pro viribus suis nil aliud quam deprecari possit, nos quoque nihil ipsam, praeterquam ut oret et obtestetur filium suum ac Deum pro nobis, rogamus.

Verum enim cum nuper multae de illa controversiae

ι,ς κεκίνηνται, πότερον
ιάρτητον ταύτην οἰη-
ῆ μή· οὐκ ἀπὸ [1]) σκο-
δόξειε, καὶ τὴν περὶ
ου γνώμην τῆς Ἀνατο-
; ἐκκλησίας ἐνταῦθα
ἶναι.

ισὶ τοίνυν ἡ ἐκκλησία,
ον καὶ ταύτην ὑπάρ-
:ῆς ἀρχεγόνου καὶ προ-
ιρικῆς ἁμαρτίας, ὡς
πάντας τοὺς ἀνθρώ-
, μόνον δὲ τὸν ταύτης
, ὅτε δὴ οὐ ψιλὸν ἄν-
πον ὄντα, ἀλλὰ τὸ συν-
ότερον, θεὸν καὶ ἄν-
πον, ἀναμάρτητον καὶ
ῃς ἐνοχῆς ἀνώτερον οἶ-
εν. Διὸ καὶ τὸν κόσμον
ῃς ἁμαρτίας ἐῤῥύσατο,
ῦτος ὤν. Εἰ γὰρ οἷόν
ν, ἄλλον τινὰ γενέσθαι
μάρτητον· ἐκεῖνον ἔδει
σωτῆρα τοῦ κόσμου
ρξαι, καὶ οὐκ ἂν ἐδέησε
τοῦ θεοῦ σαρκώσεως
ὁ ἡμῶν. Ἀλλ' ὅτι ἄλ-
τιν' ἀναμάρτητον εὑρε-
ει τῶν ἀμηχάνων καὶ
νάτων ἦν· διὰ τοῦτο
γκαίως σαρκοῦται ὁ λό-
τοῦ θεοῦ, τοῦτ' ἔστι,
κὶ καθ' ὑπόστασιν ἑνοῦ-
ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύ-
, ἵν' ἀναμάρτητος ὢν
κόσμον τῆς ἁμαρτίας
ηται. [2])

Ὅτι δὲ ἔνοχος καὶ αὕτη
ιρξε τοῦ προπατορικοῦ

agitatae sint, utrum a peccato immunem illam esse statuendum sit, necne; ab instituto nostro haud alienum fore videtur, sententiam quoque orientalis Ecclesiae hic ea de re explicare.

Censet itaque Ecclesia, hanc quoque primaevo avitoque peccato fuisse obnoxiam, quemadmodum etiam omnes homines: solum vero illius filium, utpote qui non nudus homo sit, sed utrumque Deus et homo, a peccato immunem omnique noxa superiorem esse novimus. Quapropter talis cum sit, mundum quoque ab omni peccato liberavit. Etenim si fieri potuisset, ut alius quispiam a peccato fuisset immunis, illum quoque mundi servatorem esse oportuisset, neque adeo Dei pro nobis incarnatione opus fuisset. Quoniam vero ullum alium impeccabilem invenire impossibile erat; propterea necessario verbum Dei incarnatur, hoc est, carni secundum subsistentiam immutabiliter et inconfuse unitur, ut expers peccati mundum ab illo liberet.

Obnoxiam vero et illam fuisse avito crimini, eodem-

1) Autogr. ἄπο. Ceterum non ita dissentit Metr. ab *Orthod.* F. I. 42. p. 110, uti *Heineccio Abbildung* etc. II. 77 visum est. per ceteris sanctis, et, ut par est, angelis praeponitur Maria C. . III. 43. p. 292, in qua stupent angeli, siquidem et ex Cyrilli entia apud Christum plurimum valet. Cfr. ejus fragm. in Synodo it. p. 354. — 2) Autogr. ῥύσηται. De Christi solius a peccato unitate monuit etiam Conf. Orth. I. q. 38. p. 106.

πταίσματος, καὶ ὅτι τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις τρόπον συνελήφθη καὶ ἐτέχθη, διὰ τῶν ἑξῆς δηλωθήσεται.

Τὸ πρῶτον διὰ τοῦ αὐτὴν ἐν τῇ ἑαυτῆς ᾠδῇ ὀνομάζειν τὸν θεὸν ἑαυτῆς σωτῆρα, λέγουσαν·[1]) Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον, καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ θεῷ, τῷ σωτῆρί μου. Σωτὴρ δέ τις τινὸς οὐκ ἂν λεχθείη, εἰ μὴ ἀπὸ μεγάλου κινδύνου τοῦτον σώσειεν. Ἀλλὰ μείζων κίνδυνος τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ἐξ οὗ πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ καὶ πρὸ τούτων ἡ κυρία θεοτόκος τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι ἐῤῥύσθησαν, οὐκ ἄν ποτε γένοιτο. Προσφόρως ἄρα σωτῆρα ἑαυτῆς τὸν θεὸν ἐπιγράφεται, ὡς ἀπὸ τοιούτου κινδύνου ταύτην ῥυσάμενον.

Τὸ δεύτερον διὰ τούτων δηλοῦται· Οἱ ἅγιοι πατέρες, ἑρμηνεύοντες τὰ τοῦ ἀγγέλου πρὸς αὐτὴν ῥήματα, οἷον· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ,[2]) καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, οὕτω φασίν. Τίνος ἕνεκεν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπέρχεται ἐπ' αὐτὴν πρότερον; ἵνα καθαρίσῃ ταύτην καὶ δοχεῖον ἄξιον τῆς τοῦ λόγου σκηνώσεως ἀπεργάσηται. Ἐδεῖτο γὰρ αὕτη καθάρσεως. Εἰ οὖν μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν τοῖς λοιποῖς

que, quo caeteri homines modo conceptam et prognatam, ex subsequentibus erit manifestum.

Et primo quidem inde, quoniam ipsamet Deum in cantico suo Servatorem suum appellat, dicens: *Magnificat anima mea Dominum et exsultavit spiritus meus in Deo servatore meo.* Nemo autem servator alterius fuerit dicendus, nisi illum e magno periculo liberaverit. Quum vero nunquam fuerit majus periculum peccato illo avito, ex quo gratia divina erepti sunt omnes a Deo electi, et prae ceteris Domina Deipara; convenienter utique Deum servatorem suum appellat, quippe qui a tali periculo ipsam liberaverit.

Deinde etiam ex his demonstratur. Quando sancti patres interpretantur illa angeli verba ad ipsam (facta) nimirum; *spiritus sanctus superveniet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi:* dicunt ita: Quam ob rem spiritus sanctus illam prius supervenit? Ut illam purificaret, efficeretque adeo vas dignum Verbi tabernaculo; purificatione enim et ipsa indigebat. Nisi itaque eodem, quo reliqui homines, modo concepta et nata fuis-

1) Luc. I. 46. — 2) Edit. ἐπὶ σε, autogr. ἐπὶ σέ. Luc. I. 35.

οις τρόπον συνελή- καὶ ἐγεννήθη· οὐκ ιτο τῆς παρὰ τοῦ πνεύματος καθάρ- ἀλλὰ νῦν κατὰ τοὺς πατέρας ἐν αὐτῷ συλλήψεως χρόνῳ, τῆς ἀπὸ θεοῦ κα- ς, οὐκ ἄρα χώραν τῶν ἀντιλεγόντων καὶ οἴησις.¹)

set, non indiguisset utique illa spiritus S. purificatione. Jam vero quoniam juxta sanctos patres ipso conceptionis tempore divina purificatione indiguit, contradicentium commentum atque opinio locum profecto nullum habet.

ἐπὶ πᾶσι τούτοις ρονοῦμεν περὶ αὐ- Ἐπειδὴ παρὰ θεοῦ σθη ἐπὶ μεγάλῳ καὶ ῳ τέλει — τί γὰρ τοῦ ἐκ ταύτης τὸν ρκωθῆναι; — οὕτω αὶ ἐξαίρετον δῶρον εχαρίσθαι ὑπὸ θεοῦ, ἁμαρτάνειν. Κἀν- λέγομεν αὐτὴν ἁμαρ- ας μηδαμῶς πεποιη- ῶς παρὰ θεοῦ τοι- ῶρον λαβοῦσαν· ὡς έρα θεοῦ ὑπάρξα- μιωτέραν καὶ ἐνδο- ν καὶ ἁγιωτέραν αὐ- ονοῦμεν πάσης ὁρω- τε καὶ ἀοράτου κτί- Ὅθεν καὶ πρὸ πάν- ῶν ἁγίων ταύτην ν πρὸς τὸν ἐξ αὐτῆς α προβαλλόμεθα.

Sed praeter haec omnia nos de illa sic sentimus: quandoquidem a Deo magnae et eximiae dignitati praedestinata est (ecquid enim majus est, quam Deum ex illa incarnatum esse?), ideo quoque ipsam ingenti et eximio dono non peccandi, a Deo fuisse affectam. Atque hinc adeo asserimus, illam, tali dono a Deo accepto, nequaquam propria peccata commisisse. Eandem porro, cum Dei mater sit, omni creatura visibili pariter et invisibili praestantiorem, nobiliorem et sanctiorem esse, sentimus. Quocirca ante omnes sanctos illam mediatricem apud natum ipsius producimus.

ταύτην μέντοι οὔτ' τινὰ τῶν ἁγίων λέ- κατά τινα δικαίαν

Neque tamen vel hanc vel alium quempiam sanctorum hoc ex justo debito aut

---

[1]) Nota hoc loco ab justa verborum structura declinationem, nc auctorem haud insolitam. De re legatur *Neudeckerus* ...rs *Lehrbuck der Dogmengeschichte* II. 2. p. 423; et Confess. q. 38 p. 106. Ex patribus, ad quos hic auctor provocavit, *Hieros.* nominandus est, qui Catech. XVII. 4. p. 243 ed. hec dixit: *Ἐπειδὴ γὰρ Χριστὸς ἦν ὁ μονογενὴς ὁ γεννώμενος· ὑψίστου ἐπεσκίαζεν αὐτῇ καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐπελθὸν ἐπ' αὐ- αζεν αὐτὴν πρὸς τὸ δυνηθῆναι δέξασθαι τὸν, δι' οὗ τὰ γένετο.*

ὀφειλὴν ἢ ἀκριβοδίκαιον παρὰ τῷ Θεῷ τοῦτο ποιεῖν — ἄπαγε· οὐδενὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὀφείλει, [1]) πᾶσα δὲ ἡ λογικὴ κτίσις ὁρατή τε καὶ ἀόρατος πλεῖστα καὶ ἄπειρα τούτῳ ὀφείλει — ἀλλὰ κατὰ παῤῥησίαν, ἣν ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἐδωρήσατο.

Τὸ δὲ λέγειν, τοὺς ἁγίους ἔχειν τιν' ἀκριβοδίκαια παρὰ τῷ Θεῷ καὶ περιττὰ μέντοι, δι' ὧν δύνανται πολλοὺς ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, κἀντεῦθεν [2]) τὰ τῶν ἁγίων περισσεύματα, ὡς ἐκεῖνοι οἴονται, εἰς ὤνησιν προτιθέναι τοῖς βουλομένοις καὶ ταῦτα πιπράσκειν ὥσπερ λάχανα· τοῦθ' [3]) ὡς ἀληθῶς ὕβρις τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ, μᾶλλον δὲ τῶν τὰ τοιαῦτα τολμώντων, ἐπ' οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπινοηθεῖσα, ἢ ἐπ' αὐξήσει βαλαντίου, ὅπερ ὡς ἱερόσυλον καὶ καπηλευτικὸν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία μισεῖ καὶ ἀποτρέπεται.

stricto jure apud Deum praestare, adseriraus (absit; nemini enim Deus (quidquam) debet; ipsi vero omnis creatura ratione praedita, tum visibilis tum invisibilis plurima atque infinita debet): sed propter loquendi libertatem, quam Deus ipsis largitus est.

Caeterum docere, sanctis apud Deum jura quaedam summa et quidem superflua esse, quibus multos peccatores salvare possint; indeque adeo illam sanctorum abundantiam (juris) ut ii existimant, venalem proponere expetentibus, eandemque velut olera vendere; hoc revera contumelia est Ecclesiae, quin potius eorum, qui talia audent, ad nihil aliud quam ad divitias augendas excogitata. Quod quidem ipsum velut sacrilegium et deceptorium Ecclesia Christi odit atque aversatur.

1) Edit. hic et paullo post contra autogr. claram scripturam ὀφέλει. — 2) Edit. κἀντεῦθεν, autogr. κἂν τεῦθεν: paullo infra pro ταῦτα per negligentiam ταῦ. — 3) Edit. ταῦθ' quod tum per se tum propter autogr. auctoritatem intolerabile est. Contra Romanorum indulgentias disputavit etiam *Jeremias* in actis Virtembergens. p. 87.

Κεφ. ιη'.

Ἰερὶ νηστείας.

νηστεία παλαιὸν καὶ
ἰον ἔθος ἐστὶ τῇ ἐκ-
'ᾳ, συναρξάμενον τῷ
γελικῷ κηρύγματι.
ς γὰρ πρῶτος ὁ τοῦ
γελίου ἀρχηγὸς καὶ
ἴκαλος νηστεύει μετὰ
ἀπτισμα τεσσαρακον-
οον, διδάσκων, ὅτι
χρὴ πάντας ποιεῖν,
'ικᾷ τὸν διὰ γαστρὸς
πολεμεῖν εἰωθότα.
αρίζει τε πολλάκις τὴν
ίαν καὶ ταλανίζει τὴν
ραγίαν· μακάριοι, λέ-
[1]) οἱ πεινῶντες, ὅτι
ισθήσονται· οὐαὶ δὲ οἱ
τλησμένοι, ὅτι πεινά-
ν· καὶ ὁ ἐκείνου μα-
ς καὶ ἀπόστολος Παῦ-
νουθετῶν τὰς συζυ-
μὴ ἀποστερεῖν ἀλλή-
ἐπάγει· [2]) Εἰ μὴ ἐν
ῦ, ἵνα σχολάζητε τῇ
ίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ.
μόζει δὲ αὕτη τοῖς
τιανοῖς ἀνάστασιν νε-
δογματίζουσι πρὸς
ιαστολὴν τῶν μὴ ταύ-

Caput XVIII.

De Jejunio.

Jejunandi consuetudo in Ecclesia vetus est et antiqua, incepta una cum Evangelii praedicatione. Etenim ipse autor et doctor Evangelii primus jejunavit quadraginta dies post baptisma, omnibus ita faciendum esse docens; et vicit eum qui nobiscum per ventrem belligerare solet. Saepe etiam jejunium beatum praedicat, et miseram vocat voracitatem: *Beati*, inquiens, *qui esuriunt, quia saturabuntur. Vae autem qui impleti sunt, quia esurient.* Et discipulus et apostolus illius Paulus admonens, ne in conjugio alter alterum defraudet, addit: *Nisi pro tempore, ut vacetis jejunio et precationi.*

Convenit autem hoc (jejunium) Christianis, resurrectionem mortuorum statuentibus, ut distinguantur

---

Luc. VI. 21, 25 libere citatus. — 2) I Cor. VII. 5 locus
ı et ita libere adhibitus, ut autogr. auctoritatem sequi non du-
ı. Edit. enim textum N. T. magis secuta praebet σχολάζητε

την ὁμολογούντων καὶ διὰ τοῦτο τῇ γαστρὶ τὰ πάντα χαριζομένων, οὓς ὁ Ἀπόστολος χλευάζων ἔλεγε· [1]) *Εἰ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι, φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. Ἐχρῆν* [2]) *μὲν οὖν τὸν πάντα βίον ἐν νηστείᾳ ἡμᾶς ἄγειν, ἵν᾽ ὅσῳ ὁ ἔξω ἄνθρωπος φθείρεται, τοσούτῳ ὁ ἔνδον ἀνανεοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. Ὅμως ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ νηστεία ἐπίπονόν τι δοκεῖ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει καὶ οὐ πάνυ καταθύμιον, ἡμεῖς δὲ ῥᾳθύμως πρὸς τὰ ἐπίπονα διακείμενοι· οὐ δυνάμεθα πάντοτε τούτοις ἐνασκεῖν. Ἐπενόησεν ἡ ἀρχαία* [3]) *καὶ πρωτότυπος ἐκκλησία χρόνον διωρισμένον, ἐν ᾧ δεῖ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς κοινῇ προσευχαῖς καὶ νηστείαις σχολάζειν.*

Ἔστι δὲ ὁ χρόνος οὗτος ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα τεσσαρακονθήμερος νηστεία.

Πρῶτον μὲν ὅτι τῇ κυριακῇ, ἧς τῇ ἐπαύριον [4]) *ἀρχόμεθα ταύτης τῆς νηστείας, μνήμην ποιούμεθα τῆς τῶν πρωτοπλάστων ἐκ τοῦ παραδείσου ἐξορίας. Παρεικάζοντες οὖν οἱ ἅγιοι πατέρες τὸν χρόνον ἐκεῖνον τῇ ἡμετέρᾳ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ διαγωγῇ, μοχθηρᾷ οὔσῃ καὶ μυρίων κακῶν*

ab iis qui illam negant, ideoque ventri in omnibus gratificantur; quos idem Apostolus illudens dicebat: *Si resurrectio mortuorum non est, edamus et bibamus: cras enim morimur.* Omnem itaque vitam nostram in jejunio transigere oportebat, ut quantum externus homo corrumpitur, tantum internus indies renovetur. Veruntamen cum jejunium naturae nostrae molestum minimeque gratum esse videatur, nosque aegre, quae molesta sunt, perferamus; non possumus perpetuo in his exerceri. Prisca igitur et primigenia Ecclesia definitum tempus constituit, quo Christianos omnes simul precibus et jejuniis vacare decet.

Est autem hoc tempus quadragesimale ante Pascha jejunium.

Et primo quidem ideo, quoniam die isto Dominico, postridie cujus jejunium illud inchoamus, mentionem facimus exilii primorum parentum e paradiso. Sancti itaque patres quoniam tempus illud cum vitae nostrae in hoc mundo, statu misero atque infinitorum malorum, ad quae ob peccatum primorum

---

1) Locus ex I Corinth. XV. 13 et 32 conflatus. — 2) Autogr. ἐχρῆν. — 3) Autogr. ἀρχαῖα. — 4) Dictio Graecis insolita. Autogr. cum edit. habet ἐπ᾽ αὔριον. De jejunio cfr. Conf. Orth. I. q. 88 in mea symbol. Orient. edit. p. 160; de re *Murawieff Briefe* p. 79.

ἀνάπλεῳ,[1]) οἷς κατεκρίθημεν διὰ τὴν τῶν προγόνων παράβασιν ἐκέλευσαν διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς τὸν θεὸν ἱκετεύειν, καὶ λύτρωσιν τῶνδε ἀνιαρῶν παρ' ἐκείνου ζητεῖν, ἧς δὴ καὶ τυγχάνομεν τῇ ἀναστάσει τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθέντος καὶ παθόντος καὶ ἀναστάντος, ὅθεν καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως λήγοντες τῆς πενθίμου νηστείας χαίρομεν ἐν κυρίῳ καὶ εὐφραινόμεθα.

Ἔτι πένθος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος χρόνος ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ, ἐκπεσόντος τῆς θείας δόξης διὰ τὴν εἰς τὸν Μεσσίαν παροινίαν[2]) καὶ ἀσέβειαν. Νηστεύομεν οὖν καὶ πενθοῦμεν δεόμενοι τοῦ θεοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου ἀνακλήσεως, ἣν καὶ ἐλπίζομεν ἐν τάχει ἔσεσθαι σὺν θεῷ.

Πρὸ δὲ τούτων, ἐπειδὴ ἐπὶ θύραις τὸ τοῦ κυρίου ὑπὲρ ἡμῶν πάθος,[3]) συσταυρούμεθα καὶ συννεκρούμεθα τῷ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σταυρωθέντι καὶ νεκρωθέντι, ἵνα καὶ συναναστῶμεν αὐτῷ καὶ συνδοξασθῶμεν, ἤδη ἀναστάντι καὶ παρὰ πάντων δοξαζομένῳ.

Ἡ δὲ νηστεία τῆς τετάρτης καὶ ἕκτης πασῶν τῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑβδομάδων

parentum damnati sumus, pleno comparant; jejunio ac precibus Deo supplicare, atque ab ipso harum aerumnarum liberationem quaerere jubent. Et vero consequimur illam resurrectione Verbi Dei, pro nobis incarnati, passi et resuscitati; quapropter etiam in die resurrectionis, cessantes a tristi jejunio, in Domino gaudemus atque oblectamur.

Deinde tempore isto Israëlem, eo quod gloria divina, propter contumeliam atque impietatem in Messiam exciderit, lugemus. Jejunamus itaque et lugemus, invocantes Deum pro illius revocatione, quam etiam mox cum Deo futuram speramus.

Potissimum autem, quoniam Domini pro nobis passio (tunc) instat. Una cum eo, qui pro nobis crucifixus et mortuus, nos crucifigimur et morimur, ut una cum eo, qui jam tum resurrexit atque ab omnibus celebratur, nos quoque resurgamus et celebremur.

Jejunium autem diei quarti et sexti omnium anni hebdomadum propterea institu-

---

1) Adjeci jota subscr., quod in autogr. et in edit. desideratur. — 2) Autogr. παροινείαν, quae forma nusquam legitur. — 3) Secutus sum autogr. intercisionem, ita ut πρὸ — τούτων arcte conjungendum sit cum verbis συσταυρ. et συννεκρ. Hornejus post πένθος plenam posuit intercisionem.

ἐπινενόηται, ὅτι ἐν ταύταις μεγάλα πράγματα διεπράχθη. Τῇ μὲν γὰρ τετάρτῃ ἐπράθη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ καὶ προδότου ὁ βασιλεὺς τοῦ κόσμου. Τῇ δὲ ἕκτῃ τῷ σταυρῷ ἐκρεμᾶτο ὁ μετέωρον τὴν γῆν κρεμάσας.[1]) Θέλοντες οὖν συναλγῆσαι τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀλγήσαντι νηστείαν ἄγομεν κατὰ ταύτας τὰς δύο ἡμέρας τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, λύπης καὶ ἄλγους πρόξενον οὖσαν.

Ἑορτῆς δὲ δεσποτικῆς ἐμπεσούσης τινὶ τῶν ῥηθεισῶν ἡμερῶν, οἷον γενεθλίων Χριστοῦ ἢ ὀνομαστηρίων εἴτουν περιτομῆς ἢ βαπτιστηρίων ἢ ἡστινοσοῦν ἄλλης, εἰ μόνον εἴη δεσποτική, καταλύεται ἡ τῆς ἡμέρας ἐκείνης νηστεία.

Ὁ δὲ τρόπος τῆς τεσσαρακονθημέρου νηστείας ἐστὶν ἀπέχεσθαι κρέατος καὶ τῶν ἀπὸ τούτου, οἷον γάλακτος, βουτύρου, τυροῦ καὶ ᾠῶν, καὶ δὴ καὶ ἰχθύων. Ἐσθίομεν δὲ ὀπώρας, ὄσπρια καὶ λάχανα, ἀρτύοντες αὐτὰ βραχεῖ ἐλαίῳ. Πίνομεν καὶ ὀλίγον οἶνον ὕδατι κεκραμμένον. Οἱ δὲ μοναχοὶ οὔτε ἐλαίῳ χρῶνται οὔτε οἴνῳ κατὰ τὸν χρόνον τῆς νηστείας, εἰ μὴ δὶς τῆς ἑβδομάδος, ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ. Τοῖς δὲ Μοσχοβίταις καὶ

tum est, quoniam illis (diebus) res magnae fuere peractae. Etenim quarto rex mundi a discipulo et proditore est venundatus: sexto autem in cruce pependit is, qui terram in sublimi suspendit. Vicem ergo ejus, qui passus pro nobis est, dolituri, jejunium, quod moestitiam doloremque conciliat, istis duobus per totum annum diebus, celebramus.

In dies autem jam dictos si festum dominicum incidat, e. g. nativitatis Christi vel tale quod nomini cujuspiam consecratum est, vel etiam circumcisionis vel baptismi vel cujuscunque alterius, modo dominicum sit, cessat illius diei jejunium.

Caeterum modus jejunium quadragesimale celebrandi est, abstinere a carnibus aliisque inde (provenientibus) e. g. a lacte, butyro, caseo et ovis; quin etiam a piscibus. Comedimus autem fructus autumnales, legumina et olera, modico illo condientes oleo. Etiam aliquantulum vini, aqua diluti, bibimus. Monachi autem tempore jejunii neque oleo neque vino nisi bis in hebdomade, in sabbato nimirum et die dominico, utuntur. Moscovitis tamen et Russis piscium esus ideo

1) Secutus sum intercisionem, quam praeivit autogr., quum apertum sit, hinc novam enunciationem exordiri. Mediam posuit Hornejus. De duobus illis jejunio dicatis diebus legatur *Heineccius* l. l. III. p. 390.

'Ρώσσοις συγκεχώρηται ἡ τῶν ἰχθύων ἐδωδὴ διὰ τὸ ἀπορεῖν ἐκείνους οἴνου καὶ ἐλαίου. Κατὰ δὲ τὰς τετάρτας καὶ ἕκτας τῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑβδομάδων ἀπεχόμεθα μὲν κρέατος καὶ πάντων τῶν ἀπ' ἐκείνου, ὡς εἴρηται, ἰχθύων δὲ οὐ πάντες. Ἀδιάφορος γὰρ δοκεῖ ἡ τούτων βρῶσις κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας.

concessus est, quoniam vino et oleo destituuntur. Quarto autem et sexto hebdomadum anni diebus abstinemus a carne omnibusque carneis (cibis), uti dictum est; a piscibus tamen non omnes: horum enim comestio istis diebus videtur esse indifferens.

Κεφ. ιθ'.

Περὶ Μοναχῶν.

Ἡ τῶν μοναχῶν τάξις δοκεῖ μὴ χθὲς καὶ πρότριτα ἀρξαμένη, ἀλλὰ καταρχὰς τῶν τῆς ἐκκλησίας κρηπίδων ἔτι καταβαλλομένων. Ἔοικε δὲ μήτε πρὸς σύστασιν τῆς ἐκκλησίας μήτε πρὸς τὴν ἐκείνων αὐτῶν σωτηρίαν ἀναγκαίως τι συνεισφέρειν δύνασθαι. Ἥ τε γὰρ ἐκκλησία ἄνευ μοναχῶν δύναται συστῆναι, κἀκεῖνοι δίχα τοῦ ἐπαγγέλματος δύνανται σωθῆναι, ὥσπερ καὶ οἱ λοιποὶ λαϊκοὶ Χριστιανοὶ, ἀλλ' οἷον κόσμος τις καὶ καλωπισμὸς [1]) τῇ ἐκκλησίᾳ διαπρέπων.

Ἐπειδὴ γὰρ αὕτη παράδεισος εἴτουν κῆπος θεοῦ νοητῶς [2]) καλεῖται, τὸν δὲ κῆπον πολλὰ καὶ διάφορά ἐστι τὰ κοσμοῦντα, οἷον ἀνθέων ποικίλα χρώματα καὶ διάφοροι εὐοδμίαι, δέν-

Caput XIX.

De Monachis.

Monachorum ordo non heri et nudius tertius, sed ab initio jacti Ecclesiae fundamenti coepisse videtur. Neque tamen ad Ecclesiae constitutionem neque ad ipsorum illorum salutem quidquam necessario conferre potest. Etenim Ecclesia absque monachis consistere potest, atque hi citra professionem (illam) quemadmodum et reliqui Christiani laici salvari queunt. Sed ornamentum quasi quoddam est et decus Ecclesiae excellens.

Cum enim haec paradisus seu hortus Dei intelligibilis vocetur, horti autem multa ac varia sint ornamenta, videlicet florum varii colores et diversa suaveolentia, arborum omnigenarum compo-

---

1) Ita autogr., quod reservare placuit, quum et apud Graecos aliquoties dicatur *καλωπὸς*, *qui pulchra est facie*. Paullo ante scriptum inveni *κόσμός*. Laudes monachorum praedicarunt etiam patres *synodi Hierosolymitani* in mea symb. Orient. edit. p. 477. — 2) [Hornejus hanc vocem rectius ad *κῆπος* retulit, *intelligibilis* vertendo, unde *νοητός* scripsisse auctorem autumo. *W.*]

ν παντοδαπῶν εὔτακτοι
ἡρμοσμέναι φυτεῖαι,
πῶν ὡραίων καὶ ἀλλ'
λλήλων εἴδη· οὕτως
ῆν καὶ τὸν νοητὸν κῆ-
τοῦ Θεοῦ, τὴν ἁγίαν
λησίαν, ποικίλαις δια-
'αῖς κοσμεῖσθαι, πάσαις
τοι Θεαρέστοις καὶ τὸν
ὸν σκοπὸν ἐχούσαις, ὅς
ν ἡ τῆς αἰωνίου ζωῆς
'ευξις.

'τι τῶν τῆς Χριστιανικῆς
ιδασκαλίας τὰ μέν ἐστιν
αγματικὰ ὡς ἀναγ-
κ [1]), οἷον τὸ μὴ φονεύ-
μὴ κλέπτειν, μὴ μοι-
ειν, μὴ πορνεύειν, καὶ
τούτοις παρόμοια· τὰ
ἐπιταγματικὰ μὲν ὡς
γκαῖα οὐκ ἂν εἴη, ἐπαι-
ὲ δὲ ἄλλως καὶ πολλῶν
ωμίων ἄξια, οἷον τὸ
ἀληθοῦς παρθενίας κα-
θωμα, ἡ ἐσχάτη ἀκτη-
ύνη, ἡ ἀκρὰ ὑπομονὴ,
καὶ τὴν ἑτέραν παρειὰν
τείνειν τῷ ἤδη θατέραν
σαντι, [2]) καὶ τελευταῖον
ὸ ἡ παντελὴς ἀπαλλαγὴ
τοῦ κόσμου θορύβων.

χρῆν δὲ εἶναί τινας ἐν
ἐκκλησίᾳ, οἳ καὶ ταῦτα
ἔλθοιεν, ἵνα μὴ παντε-
ἀργὰ ᾖ τὰ κυριακὰ
ατα, ὅπερ οὐ τὸ τυχὸν
χος προσῆψεν ἂν τῇ
στιανικῇ διδασκαλίᾳ,
ενὸς ὄντος τῶν τούτων
ποιουμένων. Ἔφασαν
ἂν οἱ ἔξω καταμωκώ-
οι ἡμῶν· Εὖγε, εὖγε

sitae et convenientes plantationes, pulchrorum multorumque fructuum species; ita et sanctam Ecclesiam, intelligibilem illum Dei hortum, variis institutis iisque omnibus Deo gratis atque ad eundem scopum vitae sc. aeternae adeptionem tendentibus exornari oportuit.

Porro quaedam doctrinae Christianae praecepta sunt quasi observatu necessaria, e. g. *Non occides*, *Non furaberis*, *Non moechaberis*, *Non scortaberis*, quaeque his similia: quaedam vero mandata non sunt quidem plane necessaria; laudabilia tamen et multis digna encomiis, e. g. verae virginitatis recta conservatio, extrema inopia, singularis tolerantia, qua malam alteram percutienti utramque porrigas, et ipsa denique mundani strepitus summa devitatio.

In Ecclesia vero nonnullos, qui haec sectantur, exstare oportet, ne verba Domini plane sint otiosa. Equidem si nemo sit, qui talia expetat, doctrina Christiana non parum deformaretur. Ethnici enim, derisores nostri, euge, euge, dixerint, cum talia Christianorum doctrina praecipiat, quae nemo

1) Autogr. ἀναγκαία, paullo post recte, quod festinationis signum — 2) Matth. V. 39. Luc. VI. 29.

τῆς Χριστιανῶν διδαχῆς, τοιαῦτα ἐπιταττούσης, οἷα οὐδεὶς τῷ δακτύλῳ γοῦν κινῆσαι ἐθέλει,[1]) οὐχ ὅπως καὶ κατορθῶσαί τι τούτων. Νῦν δὲ ὄντων μὲν τινῶν, τῶν ταῦτα μεταχειριζομένων, τῶν δὲ λοιπῶν Χριστιανῶν ἀποδεχομένων καὶ ἐπαινούντων τὴν ἐκείνων προαίρεσιν, ἡ ἀπὸ τούτων δόξα κοινῇ πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ συμβαίνει. Ὅπερ πάρεστιν ἰδεῖν παρ' ἡμῖν. Οὐ πάντες μὲν μοναχοὶ τελοῦσι, τοὺς ὄντας δὲ οἱ λοιποὶ ἀποδέχονται καὶ ἄγονται, καὶ οὕτως ἑκατέρωθεν ὁ θεὸς δοξάζεται.

digito saltim movere, nedum quidquam eorum praeclare peragere velit. Jam vero cum nonnulli sint, qui hoc aggrediantur, approbantibus et collaudantibus ipsorum institutum reliquis Christianis, gloria quoque inde in Ecclesiam redundat universam. Id quod apud nos observare licet, (ubi) omnes quidem monachi non sunt, laudant tamen hos et admirantur caeteri, et sic utrinque Deus celebratur.

Πρὸς τούτοις πάντες μὲν οἱ Χριστιανοί, οἵ τε λαϊκοὶ οἵ τε μοναχοὶ τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ στοχάζονται, ὅς ἐστιν ἡ ἐν Χριστῷ αἰώνιος ζωή — οὐδεὶς γὰρ ἐπιτεύξεται ταύτης ὀλιγωρῶν — δοκεῖ δὲ ἡ τῶν μοναχῶν ὁδὸς ἀπηλλαγμένη οὖσα τῶν τοῦ κόσμου θορύβων οὐ μικρῶν ἐμποδίων τῇ ἀρετῇ ὄντων, ἐπιτομωτέρα εἶναι καὶ ῥᾴων πρὸς τοῦτο ἢ ἡ τῶν λαϊκῶν, ὑπὸ μάρτυρι τῷ Ἀποστόλῳ,[2]) φάσκοντι· τὸν γεγαμηκότα μεριμνᾶν τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί, τὸν δὲ ἄγαμον μεριμνᾶν τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ.

Praeterea omnes quidem Christiani tum laici tum monachi ad eundem collimant scopum, qui est vita in Christo aeterna (hanc enim quisquis parvi penderit, non consequetur); via autem, quam monachi cum a turbamentis mundi, haud exiguis illis virtutum obstaculis, aliena sit, compendiosior quoque magis et facilior ad illud, quam laicorum esse videtur, teste Apostolo, asserente *eum, qui uxorem duxerit, sollicitum esse de his quae mundi sunt, quomodo uxori sit placiturus; caelibem vero curare ea, quae Domini sunt, quomodo placiturus sit Domino.*

---

1) Matth. XXIII. 4. — 2) 1 Cor. VII. 32, 33. quem locum ad commendandam monachorum vitam excitavit etiam *Murawieff Briefe* etc. p. 213.

Διάγουσι δὲ οἱ ἡμετεροὶ μοναχοὶ ζωὴν πανὺ στενὴν καὶ τεθλιμμένην. Ἡ γὰρ τούτων δίαιτα, ἥ τε περὶ τὴν τράπεζαν ἥ τε περὶ τὴν κλίνην [1]) ἐστὶ χαλεπωτάτη.

Ἡ μὲν οὖν περὶ τὴν τράπεζαν ἔστιν ἐν ὀσπρίοις καὶ λαχάνοις, τετράκις γὰρ τῆς ἑβδομάδος ἠρτυσμένοις βραχυτάτῳ ἐλαίῳ, ἐν κυριακῇ, ἐν τρίτῃ, ἐν πέμπτῃ καὶ ἐν ἑβδόμῃ, ἣ καὶ σάββατον λέγεται, καθ' ἃς ἡμέρας μεταλαμβάνουσι καὶ ὀλίγον οἴνου ἡμικράτου ὕδατι· ἰχθύας μὲν ἔξεστιν ἐνίοτε, ἀλλὰ τῶν μοναστηρίων κειμένων ἐν ὄρεσι καὶ ἐρήμοις χαλεπῶς δύνανται πορίζεσθαι, διὸ σπανίως πάνυ τούτων μετέχουσιν. Ἔξεστι μέντοι καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ κρέατος ἔσθ' ὅτε γεύεσθαι, οἷον γάλακτος, βουτύρου, τυροῦ, ᾠῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ τόπου δυσχέρειαν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τούτων ἀποροῦσι. Κρέας οὐδέποτε ἐσθίουσιν· οὐ κατά τινα νόμον τῆς ἐκκλησίας — οὐδὲ γὰρ ἔστι [2]) τοιοῦτος νόμος, — οὐδὲ κατ' εὐχὴν — οὐδὲ γὰρ ηὔξατό ποτέ τις τῶν καθ' ἡμᾶς μοναχῶν μὴ φαγεῖν κρέας, ἀλλὰ κατὰ συνήθειαν καὶ μόνην. Τὰς δὲ λοιπὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, οἷον τῇ δευτέρᾳ, τῇ τετάρτῃ, τῇ

Degunt autem monachi nostri vitam plane austeram afflictamque. Est enim illorum vivendi ratio tum quoad cibum tum quoad lectum difficillima.

Ad victum igitur quod attinet, constat ille leguminibus et oleribus, quater in hebdomade modico oleo conditis; Dominico nimirum die, tertio, quinto et septimo, qui et sabbatum vocatur; quibus diebus aliquantulum vini aqua diluti accipiunt. Pisces quidem interdum comedere licet: verum cum monasteria in montibus et desertis sita sint, aegre suppeditari queunt; ideo illorum rarissime fiunt participes. Etiam ea, quae ex carne proveniunt, gustare quandoque licet, e. g. lac, butyrum, caseum, ova; verum per loci incommoditatem horum quoque penuria ut plurimum laborant. Carne vescuntur nunquam; non quidem ex lege quadam Ecclesiae; neque enim ejusmodi lex datur: neque propter votum; nullus enim monachorum nostratium se carnem non comesurum vovit; verum ex sola consuetudine. Reliquis autem tribus hebdomadis diebus, secundo sci-

1) Autogr. *κλίνειν* per scribendi levitatem. De lecti austeritate, cui monachi Graeci sunt adstricti, dixit etiam *Heineccius* l. l. III. p. 405. — 2) Ita recte autogr. Hornejus de verbi subst. vi parum meditatus scripsit *γάρ ἐστι*.

ἕκτῃ νηστείαν ἄγουσιν ἴσα καὶ τῇ πρὸ τοῦ πάσχα τεσσαρακονθημέρῳ.

Η περὶ τὴν κλίνην δίαιτά ἐστιν ἐπὶ στιβάδος ἢ ἐπὶ σανίδος, ὑποβλήματος ἐνίοτε ὑφ' ἁπλουμένου οὐ πάνυ παχέως· ἅπας ὁ ὕπνος οὐ πλέον τῶν τεσσάρων ὡρῶν. Τινὲς δὲ καὶ εἰς δύο μόνας ὥρας ἀρκοῦνται.

Τὰ ἐνδύματα λίαν εὐτελῆ καὶ ὀλίγης τιμῆς ἄξια· μέλανα, οὐ κεχρωματισμένα, ἀλλὰ ἐκ μελάνων προβάτων.

Τρὶς τῆς ἡμέρας εὔχονται κοινῇ ἐν τῷ ναῷ· ἑσπέρας καὶ πρωῒ, ἀρξάμενοι ἀπὸ μεσονυκτίου, καὶ μεσημβρίας. Ἔχουσι μέντοι καὶ ἄλλας ἰδίας εὐχὰς παρὰ τὰς εἰρημένας, ἃς δεῖ ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἀνύειν ἐν τῷ αὐτοῦ δωματίῳ.

Οὐδεὶς ἀναγκάζεται παρ' ἡμῖν μοναχὸς γενέσθαι, οὔτε τῶν υἱῶν οἱ δεύτεροι, οὔτε τῶν θυγατέρων — ἔχομεν γὰρ καὶ γυναικεῖα [1]) μοναστήρια τῇ αὐτῇ διαίτῃ τοῖς ἀνδρῴοις κεχρημένα — ἵν' οἱ πρότεροι πλουσιώτεροι ὦσιν, ὅπερ πυνθανόμεθα παρ' ἄλλοις γίνεσθαι, παρ' ἡμῖν δὲ οὐδὲν τοιοῦτον γίνεται, ἀλλ' οἱ βουλόμενοι.

Ὅσοι δὲ γραμμάτων ἄπειροι, ἐργάζονται ταῖς ἰδίαις

licet, quarto et sexto et jejunant aeque atque tempore quadragesimali ante Pascha.

Quod lectum attinet, mos est cubandi in stibadio, vel super asserem in expanso interdum substramine, haud admodum denso. Somnus in universum ultra quatuor horas non extenditur. Nonnullis duae duntaxat horae sufficiunt.

Vestimenta admodum vilia (ipsis sunt) et exigui pretii; eaque nigra, nullo quidem colore tincta, sed de nigris ovibus.

Ter quotidie publice in templo orant; vesperi, mane item, de media nocte incipientes, et meridie. Praeter istas precationes jam commemoratas etiam alias privatas habent, quae unicuique seorsim in cubiculo suo sunt peragendae.

Nemo apud nos monachus fieri cogitur neque filii, neque filiae natu posteriores (habemus enim feminarum quoque monasteria, quae eadem vivendi norma cum virorum coenobiis utuntur), ut majores natu ditiores evadant, quod ipsum apud alios fieri comperimus, apud nos vero nihil tale fit; sed volentes.

Caeterum quotquot literarum rudes sunt, manibus

---

1) Autogr. γυναικεία. De his feminarum monasteriis dixit aliqua *Heineccius* I. l. p. 400.

χερσί, κἀντεῦθεν πάρεστιν εὑρεῖν ἐν ἑκάστῳ μοναστηρίῳ χαλκεῖς, ῥάπτας, οἰκοδόμους, βυρσοδέψας,[1]) σκυτοτόμους, ὑφάντας, καὶ εἴ τις ἄλλη τέχνη χρήσιμος ἐκείνοις. Τοῦτο γάρ ἐστιν εἰς δόξαν θεοῦ, ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶ, καθὼς ὁ μακάριος Παῦλος ὁ ἀπόστολος καὶ ἐποίει [2]) καὶ ἐδίδασκε, [3]) ἀφ' ὧν ἂν δύναιντο καὶ ἑαυτοὺς τρέφειν καὶ τοὺς δεομένους ἐπικουρεῖν. Καὶ μέντοι ἐπικουροῦσι τὰ εἰς δύναμιν. Πάντας γὰρ τοὺς ξένους ἀποδέχονται εὐμενέστατα, καὶ τραπέζης τούτοις κοινωνοῦσιν, ἐφ' ὅσαις ἡμέραις παραμένοιεν· ἐξιόντας δὲ, ἐφοδιάζουσιν, ὡς οἷόν τε.

Αἱ εὐχαὶ δὲ εἴτουν ἐπαγγελίαι τῶν ἡμετέρων μοναχῶν εἰσὶν αὗται· σωφροσύνη, ἀκτημοσύνη, ὑπακοὴ καὶ ὑπομονή· οὐδὲν ἕτερον. Ἃς εὐχὰς οὕτω θερμῶς φυλάττουσιν, ὡς ἀγωνίζεσθαι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἁμιλλᾶσθαι, τίς τῶν ἄλλων δοκιμώτερος ἐν τούτῳ φανείη.

suis opus exercent. Atque hinc adeo in quolibet monasterio reperire licet fabros ferrarios, sartores, aedificatores, coriarios, sutores, textores et si qua alia ars ipsis utilis. Etenim vergit in gloriam divinam, manibus suis operari (quemadmodum etiam b. Apostolus Paulus et opus fecit et docuit); unde et semetipsos sustentare et egenos sublevare possint. Et sane quoad possunt, sublevant: omnes enim hospites benignissime recipiunt, iisque diebus, quibus permanent, mensae faciunt participes; abeuntes autem, quoad ejus fieri potest, viatico instruunt.

Vota autem sive promissa nostrorum monachorum haec sunt: Temperantia, paupertas, obedientia, et tolerantia; nihil praeterea. Quae vota usque adeo ardenter servant, ut quisnam ipsorum ea in re spectatissimus sit, invicem certent et contendant.

1) Autogr. male omisit σ; scripsit βυροδ. De monachorum ineruditorum laboribus lege *Ricaut Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes der gr. Kirche* p. 54. — 2) Actor. XVIII. 3. — 3) 1 Thess. IV. 11.

Κεφ. κ'.

Περὶ τοῦ εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων.

Ὅτι μὲν καὶ αὕτη ἡ παράδοσις τῶν ἀρχαίων ἐστὶν, παντί που δῆλον. Οὐδεὶς γάρ ἐστι τῶν τῆς ἐκκλησίας ἁγίων πατέρων, ὃς οὐ μέμνηται ταύτης· ἀλλὰ πάντες ὁμοθυμαδὸν καὶ διηγηματικῶς καὶ προτρεπτικῶς φαίνονται μνήμην ταύτης ποιούμενοι· Ἀθανάσιος ὁ πολύαθλος,[1]) Βασίλειος ὁ μέγας,[2]) Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὸν ἀδελφὸν Καισάρειον λόγῳ,[3]) Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης[4])

Caput XX.

De Precibus pro defunctis.

Hanc quoque traditionem esse veterum, unicuique fere patet: neque enim quisquam est sanctorum ecclesiae patrum, quin mentionem ejus fecerit; cum omnes unanimi consensu et narrando et suadendo illius meminerint. Athanasius sc. multis certaminibus nobilis; Basilius M., Gregorius Theologus oratione in laudem fratris Caesarii; Joannes Chrysostomus in explicatione prioris ad Corinthios et ejus quae est ad Thessalonicenses; Epiphanius in opere

---

1) Meminit hujus rei *Athanasius* var. Quaest. 34: Intelligimus peccatorum animas participare aliqua beneficia ab exsangui immolatione et gratificatione pro ipsis facta; *idem in serm. de dormientibus.* Oleum enim et cera holocaustum est; incruentae autem hostiae oblatio propitiatio est. — 2) In mente habet Liturgiam, quae sub Basilii nomine circumfertur et apud Goarum legitur. Ex *oblationibus* enim, quae *pro martyribus* afferri solebant, natae sunt orationes pro martyribus et defunctis, quales Orientalium Liturgiis interpositae sunt. De toto hoc genere cultus legatur *Joach. Hildebrand primitivae ecclesiae affectorium pro defunctis, h. e. de veterum oblationibus missis, eleemosynis pro defunctis Helmst.* 1745. — 3) Annuae mortuorum commemorationis mentionem injicit in illa oratione (X. edit. Prunaei. Paris 1609. p. 170): *τὰ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν τοιαῦτα· εἰ δὲ μικρὰ καὶ τῆς ἀξίας ἐλάττω, καὶ θεῷ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν. Καὶ τὰ μὲν ἀποδεδώκαμεν, τὰ δὲ δώσομεν, τὰς δι' ἔτους προσφέροντες τιμάς τε καὶ μνήμας οἵ γε τῷ βίῳ περιλειπόμενοι.* — 4) Hom. 41 in I Cor. Memorare etiam potuerat III. homil. in Philipp. et homil. 69

τῇ πρὸς Θεσσαλονι-
, [1]) Ἐπιφάνειος ἐν τῷ
ὰ αἱρέσεων [2]) καὶ συν-
'τι φάναι παρὰ πᾶσι
τε ἁγίοις πατράσι τοῖς
ἱστοριογράφοις τῆς ἐκ-
σίας [3]) λαμπρὰ καὶ πε-
ῦτῆς ἡ τοιαύτη παρά-
ς εὑρίσκεται.

contra haereses: et ut verbo dicam, apud omnes tum sanctos patres, tum ecclesiae historiographos clare et manifesto talis traditio reperitur.

άντας οὖν τούτους λέ-
ἡμαρτηκέναι τῆς ἀλη-
ς καὶ οὐκ ὀρθῶς περὶ
τοιούτου πεφρονηκέ-
οὔθ' ὅσιον οὔτε πρὸς
κῶν καὶ εὐσεβείας ἀν-
ιουμένων δόξειεν εἶναι.

Hos igitur omnes a veritate aberrasse, nec recte ea de re judicasse, neque fas sit asserere, neque modestiae probitatisque studiosis dignum.

οικε δὲ ἡ ἐκκλησία καὶ
ην ἐκ τοῦ θείου ῥήμα-
συλλέξαι. Εὕρηκε γὰρ
τὸν ἀπόστολον κελεύ-
τοὺς Κορινθίους πα-
ῦναι τὸν πεπορνευκότα
Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς
:ὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα ἐκεί-
σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ
ου, [4]) τὸν δὲ αὐτὸν
τολον ἀλλαχοῦ φά-
τα περὶ ἑαυτοῦ, ἐπιθυ-
ἀναλῦσαι καὶ σὺν
τῷ εἶναι. [5])

Consentaneum vero est, ecclesiam e verbo divino illam quoque collegisse. Ibi enim Apostolum invenit jubentem Corinthios *tradere* eum, qui scortatus fuerat, *Satanae ad interitum carnis, quo spiritus salvetur in die Domini.* Eundem porro Apostolum alibi de se ipso dicentem: *Se desiderare dissolvi et esse cum Christo.*

---

tioch. XXI. hom. in Act. apost. §. 4: κἂν μάρτυρες ὦσι κἂν ὑπὲρ ρων. Hom. XXVI. in Matth.: Idcirco enim altari assistens os pro universo orbe terrarum, pro absentibus et praesentibus, s, qui ante nos fuerunt, sacrificio illo Deo nos gratias jubet
.

) De mortuorum in precibus commemoratione non egit illic ost.; in universum tantum dixit de orationis, quae fit aliorum vi ac pondere, uti in epist. ad Thess. I. hom. 1. p. 1412, in n epist. hom. IV. p. 1508, hom. V. p. 1510 edit. Paris. 1636. — r. III. haer. 75 de Aerio agens: Erat autem ipsi Aerio sermo is magis, quam humanae conditionis, et dicebat: Qua ratione post n nominatis nomine mortuorum? et paullo post: De eo verbo, proferantur nomina vita defunctorum, quid hoc magis fuerit — 3) Euseb. Vit. Constant. IV. 7. Cfr. praeterea *Boehmer istl. Alterthumswissenschaft* II. B. p. 437 et *Meiners Gesch. lig.* I. 290 sqq. — 4) I Cor. V. 5. — 5) Philipp. I. 23; ante ἐπιθυμεῖν posui comma; pendet enim a verbo φάσκοντα.

Δύο τοίνυν παρατηρητέον ἐνθάδε, καὶ ἀκριβῶς μέντοι παρατηρητέον.

Ἓν μὲν, εἶναί τινας μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν εὐθέως ἐπιτυγχάνοντας τῆς μετὰ Χριστοῦ διαγωγῆς· οὐ γὰρ ἂν ὁ ἀπόστολος ἐπεθύμει ἀναλῦσαι, εἰ μὴ ἀκριβῶς οἶδεν εὐθὺς συνέσεσθαι [1]) τῷ Χριστῷ.

Δεύτερον δὲ, εἶναί τινας μὴ μετὰ θάνατον εὐθέως τῆς ἐνεργείᾳ [2]) σωτηρίας τυγχάνειν, ἀλλὰ δυνάμει, καὶ ἐν ἐλπίδι ταύτην ἐκδέχεσθαι· ἐλπίδι λέγω βεβαίᾳ καὶ ἀναντιῤῥήτῳ, οἳ πειραθέντες πρότερον τῆς τοῦ θεοῦ πατρικῆς ῥάβδου [3]) ἀξιοῦνται ἐν καιρῷ καὶ τῆς ἐνεργείᾳ σωτηρίας.

Τοῦτο τοίνυν κατανοήσασα ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, ᾗ αὐτὸς σύνεστιν ἀεὶ, ὡς ἐπηγγείλατο, [4]) μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἡνιοχῶν καὶ διευθύνων ταύτην ἐν πᾶσι κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἐπενόησε τούτοις φιλανθρωπίαν τινὰ προσφέρειν, ἥδε ἐστὶν, [5]) εὐχὰς καὶ ἱκεσίας ὑπὲρ ἐκείνων ἀναπέμπειν τῷ τῶν ὅλων θεῷ, ἵνα δυοῖν θατέρου, ἢ γὰρ τῶν κατεχόν-

Duo itaque hic observanda sunt; eaque sane accurate observanda.

Alterum est, quosdam dari, qui post migrationem ex hac vita continuo eundem cum Christo vitae statum consequantur: neque enim Apostolus cupiisset dissolvi, nisi certo se statim cum Christo futurum scivisset.

Alterum porro est, dari quosdam, qui non statim a morte actu ipso salute potiantur, sed potentia, atque in spe illam excipiant; spe inquam firma, et manifesta; qui prius virga Dei paterna tentati digni habeantur ut (suo) tempore etiam actu ipso beentur.

Hoc cum animadvertisset Christi Ecclesia (cui semper ille, quemadmodum pollicitus est, usque ad seculi consummationem adest, gubernans et dirigens eam in omnibus prout ipsi visum), constituit aliquam in ipsos conferre benevolentiam, quae quidem in precibus et supplicationibus pro illis ad Deum universi sursum mittendis consistit, ut ab alterutro duorum, vel ab aerum-

1) Ita autogr. Edit. vocabula invertit: *συνέσεσθαι εὐθύς.* — 2) Autogr. *ἐνεργίᾳ*, ut item paullo post. Alias etiam substant. formas in *ε ι α* exeuntes scriptas reperi *ι α.* De animarum statu disseruit etiam Confess. Orthod. p. 139. P. I. q. 68 et Dositheus Confess. Decret XVIII. p. 464. — 3) Autogr. et edit. *ῥάβδον.* — 4) Matth. XXVIII. 20. — 5) Edit. *ἣ δέ ἐστιν*, quae relativi et adversativae particulae conjunctio displicet. Autogr. *ἡ δὲ ἔστιν*, quod tolerari minus etiam potest.

ἀνιαρῶν τούτους ἐν
ις ἀπαλλάξῃ ἢ γοῦν
ἵν τινα καὶ παραμυ·
· τούτοις ἐν φυλακῇ
ἐν παραπέμψῃ.
ἔγει τοίνυν ἡ ἐκκλησία,
ἐκείνων ποινὴν μὴ ὑλι-
εἶναι, εἴτοῦν ὀργα-
ν, μὴ διὰ πυρὸς, μήτε
ἄλλης ὁποιασοῦν ὕλης,
ὲ διὰ θλίψεως καὶ ἀνί-
τῆς ἀπὸ συνειδήσεως,
βαίνουσαν τούτοις ἐκ
μιμνήσκεσθαι τῶν, ὅσα
ῷ κόσμῳ μὴ κατὰ λο-
μηδὲ ὁσίως ἔπραξαν.

ὐχόμεθα οὖν ὑπὲρ τῶν
ιχομένων, ὀνομαστὶ μὲν
ὑ ἑνὸς ἑκάστου, τῇ πρώ-
ἡμέρα τῆς ἐκείνου κοι-
εως, τῇ τρίτῃ, τῇ ἐν-
ῃ, τῇ εἰκοστῇ, τῇ τεσ-
ρακοστῇ, εἶτα μετὰ τρεῖς
ας καὶ αὖθις μετὰ ἕξ,
τελευταῖον μετ᾽ ἐνιαυ-
μετέπειτα παρὰ ταῦτα
ὁσάκις οἱ συγγενεῖς καὶ
ήκοντες τῷ ἀποιχομέ-
θέλουσι τοῦτο ποιεῖν,
ωλύομεν.
οινῇ δὲ καθ᾽ ἕκαστον
βατον τοῦ ὅλου ἐνιαυ-
μνήμη γίνεται παρὰ
ης τῆς ἐκκλησίας ἐν
ι τοῖς ναοῖς πάντων
ἀπ᾽ αἰῶνος ἐν πίστει
εὐσεβείᾳ κοιμηθέντων.
ἴτι ὁσάκις καὶ ἐν οἵᾳ-
οθ᾽ [1]) ἡμέρᾳ τὸ κυρια-
δεῖπνον ἱερουργεῖται,
μονεύονται κοινῶς οὐ-

nis, in quibus detinentur, ipsos mox liberet; vel saltem remissionem quandam et consolationem eis in carcere divinitus conferat.

Adserit autem Ecclesia, poenam eorum neque materialem neque organicam esse, neque per ignem, neque per qualemcunque materiam aliam, sed per afflictionem et angustiam conscientiae; eamque his accidere e recordatione eorum, quae in mundo neque secundum rationem neque sancte perpetrarint.

Pro mortuis itaque, et nominatim quidem pro unoquoque, primo post obitum ejus die, tertio item, nono, vicesimo, quadragesimo, deinde post menses tres, et rursus post sex, et denique post annum oramus. Praeterea quoties cognati deinde ac necessarii id ipsum defuncto praestare voluerint, non prohibemus.

Communiter autem quovis sabbato totius anni ab universa ecclesia in omnibus templis fit mentio cunctorum, qui ab aevo in fide et pietate decesserunt.

Quoties insuper et quocunque die coena Dominica consecratur, illi quoque communiter memorantur. Omnes

1) Omittunt autogr. et edit. jota subscr. Recte vero in autogr. omina *Magni* et *Chrysostomi* primam literam habent majorem.

τοι. Πάντες γὰρ οἱ τὰς εὐχὰς τοῦ μυστηρίου τούτου συνθέντες ὅ τε Μέγας Βασίλειος [1]) καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, [2]) Ἰωάννης τε ὁ Χρυσόστομος [3]) μνήμην ποιοῦνται τῶν πιστῶς κοιμηθέντων.

enim qui Sacramenti hujus preces composuerunt, ut Basilius M. et Gregorius Theologus, nec non Joannes Chrysostomus, eorum, qui fide obdormiverunt, mentionem faciunt.

Οὐκ ἔστι δὲ παρ' ἡμῖν χρόνος διωρισμένος τῆς ἐκείνων ἀπολυτρώσεως, οὐδὲ λέγομεν· *Δὸς τόσα χρήματα, ἵνα λυτρώσῃ τοὺς γονεῖς σου ἢ τὰ τέκνα σου, ἢ τοὺς φίλους σου ἐκ τοῦ καθαρτηρίου πυρός.* Οὐδὲ γὰρ ἔστι πῦρ καθαρτήριον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ θλίψις τὶς ἀπὸ συνειδήσεως, καὶ αὕτη μέντοι μετὰ πάνυ χρηστῆς ἐλπίδος, διήκουσ' ἕως ἂν ὁ θεὸς θέλῃ.

Caeterum non est redemtionis illorum tempus apud nos definitum; neque dicimus: *Da tantas opes, ut parentes tuos vel liberos tuos vel amicos tuos ex igne purgatorio redimas.* Neque enim apud nos ignis purgatorius statuitur; sed conscientiae afflictio quaedam (atque haec sane cum spe meliorum omnino est conjuncta) percepta quousque Deus voluerit.

Οὐδὲ ὁρίζομεν τούτῳ μὲν τόσα ἔτη ἐν τῇ θλίψει διαγαγεῖν, ἐκείνῳ δὲ τόσα. Ἂν δ' οἱ προσήκοντες τόσα ἢ τόσα χρήματα — δηλαδὴ πλουτίνδην οὐχ ἁμαρτίνδην τὴν ποινὴν εἰσπράττοντες — τῇ ἐκκλησίᾳ προσφέροιεν· θᾶττον ἢ λόγος ῥυσθήσεται ὁ ἔνοχος τῶν κατεχόντων δεινῶν. Οὐδὲν τοιοῦτον παρ' ἡμῖν εὕροιεν ἄν τις.

Neque annos tot vel tot huic vel isti definimus, quos in afflictione exigat (nec dicimus); *si vero necessarii tantas vel tantas opes* (poenam nimirum respectu divitiarum, non peccatorum, exigentes) *Ecclesiae offerunt, dicto citius reus ab iis, quas sustinet, aerumnis liberabitur.* Nihil tale quisquam apud nos invenerit.

---

1) De Basilii Liturgia, quae dicitur, legendi sunt et *Schroeckhius* H. E. XIII. p. 203 et *Heineccius* l. l. II. 216, qui eam verum et antiquam habuit. Legitur in *Euchologio Magno* a *Goaro* edito p. 158 sqq. — 2) Gregorii Liturgiam adhibebant Coptae potissimum praeter formulas sacras a Basilio et Cyrillo Alexandr. concinnatas. Cfr. *Renaudot* collect. liturg. oriental. tom. I. c. 85. — 3) De Chrysostomi Liturgia legatur *Boehmer* l. l. Tom. II. p. 104. Legitur apud *Goarum* p. 59 sqq.

Εἰ δέ τις τῶν πρεσβυτέρων φωραθείη πρὸς ἀργύριον τοιοῦτόν τι ποιῶν· κολάζεται πικρότατα καὶ ἐλεεινότατα καὶ τί γὰρ ἄλλο ἢ τῆς ἰδίας τάξεως κίνδυνος αὐτὸν ἐκπεσεῖν;

Quod si quis Presbyterorum ejusmodi quid propter argentum fecisse deprehendatur, acerbissimas ille et maxime miserandas poenas luit; et quidnam aliud quam periculum, ne ordine suo excidat?

Κεφ. κα'.

Περὶ τοῦ εὔχεσθαι κατὰ ἀνατολάς.

Κατὰ ἀνατολὰς εὔχεσθαι παρέλαβεν ἡ ἐκκλησία ἀρχῆθεν· οὐχ ὡς τὸν θεὸν ἐκεῖ περιγράφουσα — ἄπαγε τῆς μικροπρεποῦς περὶ τοῦ ἀπεριγράπτου θεοῦ ὑπολήψεως. Ὡς γὰρ πανταχοῦ ὁ θεός· οὕτω καὶ τὴν προσκύνησιν πανταχοῦ δέχεται. Ἔρχεται, φησιν,[1] *ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν Ἱερουσαλὴμ, οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσκυνήσωσι τῷ θεῷ οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί· πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Ἔτι φησὶν ὁ Ἱεροψάλτης·*[2] *Ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον. Οὐκ ἄρα διὰ τοῦτο κατὰ ἀνατολὰς προσκυνοῦμεν — ἀλλ' ὅτι ἱστάμενοι εἰς προσευχὴν ἀνάγκη εἰς τόπον τινὰ βλέπειν.*

Οὐκοῦν[3] *τὸν κρείττω*

Caput XXI.

De Precatione ad orientem.

Consuetudinem orandi ad orientem Ecclesia ab initio suscepit; non quod Deum ibi circumscriberet (apage illam vilibus et abjectis dignam de incomprehensibili Deo opinionem: sicut enim Deus ubique est; ita et adorationem ubique admittit: *Venit*, inquit, *hora*, *quando neque Hierosolymis neque in monte hoc veri adoratores Deum adorabunt. Deus enim spiritus est et eos, qui adorant eum*, *spiritu ac veritate oportet adorare.* Praeterea sanctus Psaltes dicit: *In omni loco dominii ipsius praedica anima mea Dominum.* Non itaque ea propter ad orientem adoramus); sed quoniam stantes ad precandum, necessario locum quendam intuemur.

Locum proinde meliorem

---

1) Joann. IV. 21 et 24, liberius versum. — 2) Ps. CIII. 22; sed ex alia verba connectendi ratione. — 3) Ita recte autogr. Edit. *Οὐκ οὖν*. Eandem, quod preces faciundas attinet, rationem ingressi sunt patres veteres, velut: *Gregorius Naz.* Epistol. p. 824 edit. laud., *Clem.* in Const. Apost. II. 61., *Origen.* in Numer. hom. 5., *Tertull.* in Apolog. c. 16., *Athanas.* quaest. 37. *Justinus* quaest. 118. easdem fere caussas, ac Metrophanes, exponit. *Basilius* vero de Sp. S. 27. quam post explicavit hic auctor, caussam explicuit, quia paradisus ad Orientem versus a Deo sit conditus. De eadem re copiosius egit *Joannes Damascenus* de fid. Orthod. IV. 13.

τόπον ἀφιεροῦμεν τῷ Θεῷ· κρείττων δὲ ἡ ἀνατολὴ, καθ' ὃ ἀναλογεῖ τῷ φωτί.

Ἔτι ἀκούομεν, τὸν Θεὸν κατὰ ἀνατολὰς πεφυτευκέναι τὸν παράδεισον, τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν καὶ τρισμακάριστον πατρίδα· ἣν δὴ ζητοῦντες καὶ τῷ ταύτης πόθῳ νυττόμενοι, [1]) ἐκεῖσε βλέποντες προσκυνοῦμεν.

Τρίτον καὶ σαφέστερον, ὅτι ἐξ ἀνατολῶν προσδοκῶμεν τὸν κύριον κριτὴν ἁπάντων ἐλευσόμενον· ὡς αὐτός που ἔφη· [2]) Ὥσπερ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς· οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ μηδεὶς οἰέσθω, οὕτως ἀναγκαίως ἡμᾶς προσκεῖσθαι ταύτῃ τῇ παραδόσει, ὡς μὴ δύνασθαι ἄλλως ποιεῖν, ἢ ἀδικήσει δήπου τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ ἔγωγε νυκτὸς ζοφώδους καὶ ἀσελήνου ἐπιβήσομαι ξενοδοχείου, ὅθεν διακρίναι οὐ ῥᾴδιον, ποῦ ἡ ἀνατολὴ κεῖται· οὐ παρὰ τοῦτο οὐ προσεύξομαι. Ἀλλ' οὐδ' ἀκριβολογήσομαι παρὰ τοῦ ξενοδόχου, ποῦ ἡ ἀνατολὴ κεῖται, ἵνα προσεύξωμαι, ὡς οὐκ ἐξόν μοι ἀλλαχοῦ — οὐδαμῶς τοῦτο ποιήσω — ἀλλὰ προσεύξομαι ἀφορῶν, ὅπου ἂν δόξῃ μοι. Φυλάξω δὲ τοῦτο κοινῇ ἐπ' ἐκκλησίας, δι' ἃς αἰτίας εἴρηκα,

Deo consecramus. Praestantior autem est oriens, quatenus lumini respondet.

Praeterea audimus, Deum ad orientem Paradisum plantasse, patriam illam nostram priscam et beatissimam; quam dum quaerimus, et desiderio illius afficimur, illuc respicientes adoramus.

Tertio et manifestius, quoniam ab oriente adventum Domini, judicis omnium, praestolamur. Etenim ipse alicubi dicit: *Sicut fulgur exit ab oriente usque in occidentem; ita erit adventus Filii hominis.*

Sed ne quis existimet, nos ita necessario traditioni huic adhaerescere, ut salva veritate aliter facere nequeamus. Quod si enim ego nocte obscura et illuni hospitium ingressus fuero, unde ubinam oriens sit, dijudicatu difficile fuerit; nequaquam ea propter precationem omittam: sed nec magnopere ex hospite, ubinam oriens sit, exquiram, ut adorem, quasi alibi mihi non liceret. Nequaquam hoc fecero; sed oculis, quo visum fuerit, conversis, adorabo. Illud vero publice in Ecclesia propter dictas causas observabo.

---

1) Autogr. νυττο —, syllabis in proximo versu non continuatis. — 2) Matth. XXIV. 27, libere, sed ita, ut illud καὶ a multis addubitatum sit reservatum.

Κεφ. κβ'.

Περὶ τοῦ μὴ κλίνειν γόνυ ἐν κυριακῇ καὶ καθ' ὅλην τὴν πεντηκοστήν.

Οὐδὲ ταύτην τὴν παράδοσιν δύναταί τις ἀρνεῖσθαι μὴ τῶν ἀρχαιοτάτων οὖσαν. Ἡ γὰρ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη σύνοδος κανόνα [1]) περὶ ταύτης ἐξέθετο, κελεύοντα, πάντας τοὺς Χριστιανοὺς ὀρθοστάδην τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ θεῷ κατά τε τὰς κυριακὰς τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καὶ καθ' ὅλην τὴν πεντηκοστήν· οὐχ ὡς αὕτη πρώτως τοῦτο δογματίζουσα — ἀρχαιότερον γὰρ ἦν τὸ ἔθος — ἀλλὰ τὴν ἀμφισβήτησιν τὴν τότε περὶ τούτου κινηθεῖσαν καταστέλλουσα καὶ εἰς ὁμόνοιαν τὰ πλήθη συνάγουσα.

Ὁ δ' ἐν ἁγίοις Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ τὸν περὶ τούτου λόγον ἄριστ' ἀπέδωκεν. Ἔφη γάρ, τὴν ἀνθρωπίνην

Caput XXII.

De genibus die dominico et per totam Pentecosten non flectendis.

Ne hanc quidem traditionem antiquissimam esse quisquam negare potest. Sancta enim et oecumenica prima synodus canonem de ea edidit, quo omnes Christiani diebus dominicis totius anni, nec non per omnem pentecosten, stando erecto corpore preces Deo persolvere jubentur. Non quod haec primum illud constituerit (consuetudo enim ista antiquior erat): sed quod disceptationem tunc temporis ea de re motam composuerit, atque ad consensum populos redegerit.

Basilius autem M. rationem ejus rei optime reddidit: ait enim: *Humanam naturam, olim peccato pri-*

---

1) Est canon XX, quocum contendi operae pretium est, quae *Tertull.* de coron. militis c. 3. praecepit. Recessit ab illa consuetudine Russorum ecclesia, quae certe primo Pentecostes die festo genua flecti jubet. Cfr. *Murawieff Briefe* etc. p. 243 et *Muralt. Lexidion* p. 50 s. v. *Knieen.* — 2) In mente habet locum, liberrime redditum, qui est *de Spiritu Sancto* Tom. II. p. 353 edit. Paris. 1638.

τὴν ἤδη πεπτωκυῖαν
ῶν πρωτοπλάστων
ιατι ὁ Χριστὸς διὰ
χὐτοῦ ἀναστάσεως
ωσεν· ἧς ἀνορθώ-
ιεμνημένοι ὀρθοστά-
ῷ ἀνορθώσαντι τὰς
στίας [1]) καὶ δοξολο-
ιαὶ προσευχὰς ἀνα-
ιεν κατὰ τὰς ἀνα-
ους ἡμέρας — ὁμοί-
καὶ καθ' ὅλην τὴν
οστὴν, ἐπειδὴ πᾶσα
τῆς τοῦ πάσχα ἑορ-
ἔεται καὶ ἀναστάσι-
γεται.
τας πάσας τὰς παρα-
φυλάττομεν ἀπ' ἀρ-
ἔχρι τῆς σήμερον·
ς τὸ ἑξῆς σὺν θεῷ
ομεν. Οὐ μέντοι γ'
α συμβάλλεσθαι ταύ-
ἀναγκαίως εἰς τὴν
σωτηρίαν — οὐδὲν
τλῶς ἀναγκαῖον πρὸς
πλὴν τοῦ θεοῦ καὶ
ιτοῦ ῥήματος — δύ-
γὰρ καὶ τὰ μυστή-
ερουργηθῆναι ἄνευ
ηθεισῶν τελετῶν —
ι γὰρ, καὶ τὴν μαῖ-
πτίζειν ἐν ἀνάγκῃ
τῆς οἱασοῦν τελετῆς
τῶν λοιπῶν μὴ πα-
ν, οὐδὲν ἧττον τὴν
ανικὴν πίστιν σώ-
ἐξ ὁλοκλήρου. Φυ-
ιεν δ' ὅμως [2]) διά τε
σμον καὶ εὐπρέπειαν
κλησίας καὶ διὰ τὴν
τῶν ἁγίων ἐκείνων
ον, τῶν ταύτας πα-

morum parentum lapsam Christus resurrectione sua erexit, ejus resurrectionis memores nos stando erecto corpore reparatori isti gratias laudesque et preces offerimus diebus illis resurrectionis; similiter etiam per omnem Pentecosten, cum haec tota a festo Paschatos dependeat et resurrectoria dicatur.

Has traditiones omnes ab initio in hunc usque diem observamus, atque deinceps cum Deo observabimus. Neque tamen existimamus, eas saluti nostrae necessario conducere (nihil enim ad eam simpliciter necessarium est praeter Deum et verbum ejusdem). Possunt enim et sacramenta absque memoratis ceremoniis celebrari (obstetricem enim in casu necessitatis etiam sine omni ceremonia baptizare, dictum fuit) et caeterae quamvis absint, nihilo minus Christianam fidem integram servare licebit: retinemus tamen, tum propter decus et ornamentum Ecclesiae, tum propter honorem sanctorum Patrum istorum, qui illas tradiderunt, tum ne superbi et pervicaces ac contentiosi esse videamur, si nostram

---

Ita scripsi contra autogr. et edit., quae habent εὐχαριστείας, bstantivi terminatio non exstat. Lapsus est auctor inter scri- — 2) Edit. δὲ ὅμως; illud in autogr.

ῥαδόντων, καὶ ἵνα μὴ ὑπερήφανοι καὶ ἰσχυρογνώμονες καὶ φιλόνεικοι δόξωμεν, ὀλιγωροῦντες μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ εἰς ταύτην ὑβρίζοντες, ἣν στύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας ὁ Ἀπόστολος[1]) ἐκάλεσεν, ἐθέλοντες δὲ τὴν ἡμῶν γνώμην συστῆσαι.

Ὅτι δὲ τὸ ὀλιγωρεῖν τῶν ἀρχαίων τῆς ἐκκλησίας ἐθῶν ὑβρίζειν ἐστὶν εἰς τοὺς ἁγίους πατέρας, τοὺς τῆς ἐκκλησίας προστάτας, μαρτυρεῖ σαφῶς ὁ ἐν ἁγίοις Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος,[2]) οὑτωσὶ λέγων· Ὅταν μὴ μένῃς, ἐφ' οἷς ἐνομοθέτησαν ἐκεῖνοι, ταῦτα ἕπεται πάντως· ἢ ἄνοιαν αὐτῶν, ὡς οὐκ ἀκριβῶς εἰδότων, καταγινώσκειν, ἢ δειλίαν, ὡς εἰδότων μὲν, ὑποκρινομένων δὲ καὶ προδόντων τὴν ἀλήθειαν.

[3]) Αὕτη ἐστὶν ἡ ὁμολογία τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. Ἀπεδείχθη σαφῶς καὶ ἱκανῶς τὸ ταύτης εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον φρόνημα περί τε τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις, καὶ ὅτι, ὡς ταῦτα παρέλαβεν ἀρχῆθεν, οὕτω φυλάττει μέχρι τῆς σήμερον ἄνευ τῆς οἱασοῦν προσθαφαιρέσεως.

ipsorum sententiam adstruere cupientes neglectui habeamus Christi ecclesiam eandemque violemus, quam Apostolus *columnam et firmamentum veritatis* appellavit.

Contemptum vero antiquorum Ecclesiae institutorum in contumeliam sanctorum Patrum, Ecclesiae antistitum, vergere, testatur luculenter B. Joannes Chrysostomus, ita inquiens: *Nisi in iis, quae illi sanxerunt, permanseris, omnino sequitur hoc, ut vel inscitiae ipsos, tanquam minus accurate edoctos, vel pravitatis, utpote eruditos quidem, at mentientes veritatemque prodentes, condemnes.*

Haec est confessio Catholicae atque Apostolicae ecclesiae: cujus quaenam sit pia atque orthodoxa circa dogmata et traditiones sententia, eamque, sicuti ab initio accepit, ita huc usque sine qualicunque additione et detractione retinere perspicue et sufficienter declaratum fuit.

---

1) I Timoth. III. 15. — 2) De traditione apud Graecos vigente multa disputavit *Heineccius* l. l. II. p. 29. Locum illum ipse auctor ad marg. significavit his siglis: *Τομ.* σ (ς') *φυλλ.* 38. Commendavit etiam eam ad 2 Thessal. II. 15 edit. cit. p. 1506. — 3) Haec epilogi loco addidit Metrophanes. *Hornejus* sua sponte caput novum, idque XXIII., hic exorsus est, quod suis verbis inscripsit: *Περὶ καταστάσεως τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.* Ego autogr. secutus sum.

'Αλλὰ ταύτην τὴν οὕτως
εβῶς καὶ ὀρθοδόξως
ὶ τὰ θεῖα διακειμένην
τήσατο ὁ Σατανᾶς [1])
ιὰ τοῦ θεοῦ, σινιάσαι
τὸν σῖτον· καθάπερ
ς ἀποστόλους περὶ τὸ
μοσωτήριον πάθος τοῦ
ίου καὶ πρότερον τὸν
κιον ἐκεῖνον 'Ιώβ. 'Ο δὲ
ς κρίμασιν, οἷς αὐτὸς
, παρεχώρησε ταύτην
ἐχθρῷ, κελεύσας, αὐ-
μόνην τὴν ταύτης κί-
μὴ βλάψαι τὸ παρά-
· καθάπερ πεποίηκε
ὶ τοῦ θείου 'Ιώβ. [2]) Κά-
ον γὰρ παραδοὺς τῷ
ήσαντι πᾶσι μὲν, τοῖς
ρχουσι τῷ δικαίῳ, χρή-
ι συνεχώρησε τῷ πολε-
κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν,
ην δὲ τὴν ψυχὴν τοῦ
ητοῦ κελεύει τὸν βά-
νον ἀβλαβῆ διατηρῆσαι.
Ἀντεῦθεν ὁ τῆς ἀλη-
ας πολέμιος ἤγειρε κα-
τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλη-
ς τὸν προκηρυχθέντα
ῖνον 'Αντίχριστον, τὸν
ρωπον τῆς ἁμαρτίας,
υἱὸν τῆς ἀπωλείας, [3])
ψευδοπροφήτην φημὶ
Σαρακηνῶν — σιγά-
ο δὲ τὸ μιαρὸν ἐκείνου
μα πολλῶν ἕνεκα — καὶ
ἐκείνου ψευδοδιδασκα-
ν, οὗ οἱ λατρευταὶ καὶ
δοχοι οὐκ ἔστιν εἶδος
ίας ὃ οὐκ ἐπήγαγον
ἐπάγουσι καθ' ἑκάστην
τοῦ Χριστοῦ ποίμνῃ.
Κατέλυσαν ἡμῶν πᾶσαν
ὴν καὶ ἐξουσίαν, ἐστέ-

Hanc ipsam tamen in religione adeo piam et orthodoxam Ecclesiam *Satanas a Deo expetivit, ut veluti triticum cribaret;* quemadmodum apostolos circa illam mundo salutarem Domini passionem, et antea justum illum Jobum. Deus autem judicio, quod ipsi notum, concessit ipsam inimico, jubens fidem hujus solam nequaquam laedere; quemadmodum etiam fecit in divino Jobo. Cum enim et illum postulanti tradidisset, omnia quidem, quae justo obtigerant bona, inimico ad fruendum pro lubitu suo concessit; animam tamen athletae solam, ut illaesam conservaret, malevolo mandavit.

Et hinc adeo inimicus ille veritatis adversus Christi ecclesiam excitavit Antichristum illum antea significatum, hominem peccati et filium perditionis, pseudoprophetam, inquam, Saracenorum (foedum nomen ejus multis de caussis silentio prematur) et falsam ipsius doctrinam. Cujus cultores et successores nullum non afflictionis genus Christi gregi intulerunt et quotidie etiamnum inferunt.

Everterunt nobis magistratum et potestatem om-

1) Luc. XXII. 31. — 2) Job. I. 12. — 3) 2 Thessal. II. 3.

ρησαν μαθημμάτων καὶ τεχνῶν ἐλευθέρων, ἐστέρησαν πλούτου καὶ πάσης εὐδαιμονίας τοῦ κόσμου τούτου, εἰσπράττουσι φόρους βαρεῖς καὶ ἀνυποστάτους. Καὶ εἴθε γε [1]) μέχρι τῶν φόρων αὐτοὺς ἱστάναι, ἀλλὰ πρὸς τούτῳ καὶ ἄλλα χαλεπώτατα καὶ ἔξω τῆς ἡμῶν δυνάμεως ἐπιτάττουσι.

Στρατευόμενοι μὲν γὰρ ἀπαιτοῦσι παρ' ἡμῶν ἵππους, πρόβατα, ἐφόδια τῷ στρατῷ καὶ ἄλλα παρόμοια· ναυμαχοῦντες δὲ πίτταν καὶ στυπεῖον καὶ στέαρ ὑπὲρ τῶν τριηρέων καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια.

Οἱ κωμῶν καὶ ἀγρῶν ἄρχοντες ἀγγαρεύουσι τοὺς ὑπηκόους λίαν ἀπανθρώπως, ὡς πλείονα χρόνον ἀναλίσκειν ἐπὶ τῇ ἀγγαρείᾳ [2]) τῶν κυριευόντων ἢ ἐπὶ τοῖς σφισιν αὐτοῖς προσήκουσι πράγμασιν.

Ἂν ἴδωσι παρά τινι τῶν ὑπηκόων ἵππον εὐγενῆ, ἁρπάζουσι τοῦτον· οἱ ἀδικώτατοι· ἂν βοῦν ἀγαθὸν, ὁμοίως ποιοῦσιν, ἂν πρόβατα ἢ αἶγας ἢ ἡμιόνους ἢ ὄνους ἢ γενναίους κύνας, τοῦτ' αὐτὸ δρῶσιν οἱ παράνομοι, ὡς εἶναι τὸν βίον τῶν ὑπ' ἐκείνους τελούντων — πᾶσα δὲ σχεδὸν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ὑπὸ τὴν τυραννίδα ταύτην τελεῖ πλὴν Μοσχοβίας καὶ

nem; privarunt nos disciplinis atque liberalibus artibus; spoliarunt divitiis, omnique hujus mundi felicitate; exigunt tributa gravia atque intolerabilia. Atque utinam in tributis illi acquiescerent. Quin et praeterea alia difficillima, quaeque in potestate nostra non sunt, imperant.

Exercitum enim educentes exigunt a nobis equos, pecora, viatica exercitui, aliaque similia. Classe autem pugnantes picem et stupam et sepum atque id genus alia pro triremibus instruendis.

Vicorum agrorumque praefecti subditos ad ministerium angariarum praestandum valde inhumaniter compellunt, ita ut plus temporis consumant angariis dominantibus praestandis, quam suis ipsorum negotiis.

Equum generosum si apud subditorum quempiam viderint, hunc iniquissimi abripiunt: sin bovem praestantem, similiter faciunt: si oves vel capras vel mulos vel asinos vel canes eximios, idem illud faciunt homines scelerati. Unde adeo vita eorum, qui sub imperio ipsorum sunt (paret autem huic tyrannidi omnis fere Ecclesia orientalis, excepta Muscovia et parva

1) Edit. εἴθε γε. — 2) Ita recte edit. correxit pro vitioso ἀγγαρίᾳ autogr.

ς Ῥωσίας καὶ τῆς τὴν Ἕω Ἰβηρίας καὶ ίδος, ἔτι καὶ πλὴν ν νήσων ὑπὸ τὴν οτάτην ἀρχὴν τῶν ν τελουσῶν, αἳ πολ- ιλανθρωπίας καὶ εὐ- ἀπολαύουσι παρὰ τῆς θρωποτάτης ἐκείνης . Εἰσὶ δὲ αὗται· ἡ ανεστάτη Κρήτη, ἡ λληνία, ἡ Ζάκυνθος, ρκυραι, αἱ Κυθῆραι ώδυνον καὶ θανάτου ρότερον.

ευταῖον καὶ τοῖς τέ- τῶν Χριστιανῶν ἐπι- ύονται οἱ ἀνήμεροι . Καθ' ἑκάστην γὰρ τηρίδα πέμπεται παρὰ τυράννου παιδοσυλ- ς, διελευσόμενος τὰς εῖνου πόλεις καὶ συλ- τοὺς ὀφειλομένους ς. Ὀφείλει δὲ ἑκάστη όλεων ἢ τέτταρας [1]) ις ἢ δύο τοὐλάχιστον.

α δὲ καὶ τοῦτο οἰστὸν , δυνάμενον ὁπωσοῦν ευθῆναι. Ἢ γὰρ Σα- ῶν παῖδας ἀπεριτμή- τι — περιτέμνονται οι περὶ τὰ δεκαπέντε - μισθοῦντες προσφέ- τῷ παιδοσυλλέκτῃ ριστιανοὺς ὑποβολι- ς ἢ ἐκ τῶν Χριστια- οὺς κακῶς καὶ φύν- αὶ τραφέντας καὶ αὐ- τας καὶ ἀξίους ἀγχό- ντας, μεθ' ὧν καὶ τ' ἱκανά, ἵν' ἐθελήσῃ

Russia nec non Iberia orientali et Colchide; quin etiam exceptis paucis insulis, illustrissimo Venetorum imperio subjectis, quae multa humanitate et benevolentia benignissimi illius regiminis fruuntur: sunt autem hae: inclita Creta, Cephalonia, Zacynthus, Corcyra, Cytherae), acerba et ipsa morte gravior existit.

Denique etiam Christianorum liberis immansueti illi lupi insidiantur. Etenim septimo quoque anno mittitur a tyranno puerorum collector, qui oppida illius transiens, debitos pueros colligit. Unaquaeque autem civitas vel quatuor vel tres, vel duos minimum debet.

Fortassis autem et hoc tolerari posset, cum utcunque remedium adhiberi queat; vel enim Saracenorum filios nondum circumcisos (hi vero circa annum decimum quintum circumciduntur) mercede conductos, puerorum collectori offerimus tanquam Christianos supposititios; vel etiam de Christianis eos, qui male et nati et educati atque adulti et suspendio digni sunt, et una cum his sufficientes pecunias, ut re-

---

[1]) Edit. perperam τέσσερας, quae Jonum forma ab hoc auctore siua est.

τούτους δέξασθαι. Ἄνευ γὰρ χρημάτων οὐκ ἂν τοιούτους δέξαιτο· ἀλλὰ ζητεῖ καλοὺς καὶ σεμνοὺς καὶ τιμίους. Ἂν δὲ μετὰ τῶν ῥηθέντων κακῶν καὶ χρήματα προσοίσωμεν· δεκτέους αὐτοὺς ποιοῦμεν, ὥσπερ καὶ τοὺς καλλίστους.

Οὔκουν ἄρα τούτοις ἀρκεῖται· ἀλλὰ πρὸς τοῖς ὀφειλομένοις καὶ ὃν ἂν παῖδα εὕρωσιν ἁρπάζουσι. Κἀντεῦθεν συμβαίνει, τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐπαχθέστατον εἶναι πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς. Ἕκαστος γὰρ ἀποβλέπει, ποῦ καὶ πῶς ἂν δυνηθείη ἀποκρύψαι τοὺς αὐτοῦ υἱεῖς.

Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων πάσχουσα ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου οὐδαμῶς τῆς πίστεως παρατρέπεται· ἀλλὰ μένει τεθεμελιωμένη ἐπὶ τὴν στερεὰν καὶ ἀκράδαντον πέτραν, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀντεχομένη ἀκριβῶς τῆς ἐκείνου διδασκαλίας, τῶν δὲ τυράννων καὶ διωκτῶν καταμωκωμένη καὶ χλευάζουσα. Οὐ γὰρ πύλαι ᾅδου κατισχύσουσιν αὐτῆς [1]) ποτε τοιοῦτον θεμέλιον ἐχούσης.

Προσδοκῶμεν οὖν τὴν ἀπολύτρωσιν οὐ παρ' ἀνθρώπων — ματαία γὰρ ἡ τούτων βοήθεια [2]) — ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ κυρίου ἀμέσως.

cipere illos velit: neque enim absque pecuniis tales susceperit: sed quaerit egregios praeclaros ac praestantes. Si autem una cum malis, quos diximus, pecunias obtulerimus, acceptos illos veluti pulcherrimos reddimus.

Nequaquam vero hisce contenti sunt: sed praeter debitos quemcunque puerum invenerint, abripiunt. Atque hinc accidit, ut tempus illud omnibus Christianis molestissimum sit. Quilibet enim dispicit, ubi et quomodo filios suos occultare possit.

Haec et plura hisce cum Ecclesia Christi sub Antichristo perpetiatur, nequaquam tamen deflectit a fide; sed manet fundato super solidam atque inconcussam petram, quae est dominus noster Jesus Christus, doctrinae illius firmiter adhaerendo, tyrannos vero et persecutores deridendo ac subsannando. *Neque enim portae inferni contra eam*, tale fundamentum cum habeat, *unquam praevalebunt.*

Exspectamus itaque liberationem, non ab hominibus; frustra enim horum est auxilium; sed immediate ab ipso Domino. Neque

1) Matth. XVI. 18. In autogr. et in edit. ᾅδου κατ' ἰσχύσουσιν. — 2) Ps. LX. 11.

ράρ ἀνέξετ' ἐπὶ πλέον
ἐκκλησίαν, ἣν τῷ ἰδίῳ
τι ἑαυτῷ περιεποιή-
,[1]) ζυγῷ δουλείας καὶ
ννίδος καταπρυχομέ-
ὁρᾶν· ἀλλ' ἐπισκέψεται
ην· καὶ ἐν τάχει μέν·
ἀποκτείνων μὲν τὸν
ωπον τῆς ἁμαρτίας,
ιὸν τῆς ἀπωλείας, τῇ
άτῃ καὶ τομωτάτῃ μα-
χ τοῦ αὐτοῦ στόμα-
) ἐκείνην δὲ ἀπαλλάτ-
τῆς τυραννίδος καὶ εἰς
προτέραν κατάστασιν
άγων· μᾶλλον δὲ καὶ
ιλλῷ κρείττονα. Εὐλό-
γὰρ κύριος τὰ τοῦ Ἰὼβ
ον ἢ τὰ ἔμπροσθεν.[3])
υμάσει δ' ἄν τις τὴν
θεοῦ περὶ ἡμᾶς ὑπέρ-
ν πρόνοιαν καὶ ἄκραν
νθρωπίαν· πῶς ὁ Ἀν-
στος τοσαῦτα καὶ τη-
ῦτα κακὰ τῇ ἐκκλησίᾳ
ωλύει, καὶ ταῦτα καθ'
ηνἐπάγων, τὰ τῆς θρη-
ς διώκτην καὶ πολέμιον
ς ἑαυτὸν ἐπιγράφων
ῶν Χριστιανῶν πίστε-
λλ' ἐᾷ ταύτην πολιτεύε-
περὶ τὴν θρησκείαν
οὐδὲν ἔλαττον ἢ ἡνίκα
τιανοὶ ἐβασίλευον. Οἱ
ὰρ τέσσαρες Πατρι-
ι ἐλευθέρως χρῶνται
αὐτοῖς προσήκουσιν
ισιαστικοῖς νόμοις, οἱ
οχιεπίσκοποι καὶ Ἐπί-
οι ἀκωλύτως πράτ-
τὰ αὐτοῖς καθήκοντα
ἱ Πρεσβύτεροι ὁμοίως

enim sustinebit amplius Ecclesiam, quam proprio sanguine sibi vindicavit, servitutis et tyrannidis jugo afflictam intueri; sed visitabit eam, et quam citissime quidem, *interficiendo hominem peccati*, *filium perditionis*, *acutissimo et maxime penetrabili gladio oris sui;* illam vero a tyrannide liberando atque reducendo ad pristinam tranquillitatem; imo vero ad longe meliorem. *Dominus enim benedixit fini Jobi magis quam principio ejus.*

Miretur vero quis illam Dei erga nos valde sapientem providentiam et summam benignitatem: qui fiat sc. ut Antichristus cum tot et tanta mala Ecclesiae quotidie inferat, religionem non impediat; idque cum ipse se persecutorem et hostem Christianae fidei profiteatur; verum permittat, illam quoad cultum divinum administrare non minus, quam si Christiani regnarent. Nam et quatuor patriarchae libere utuntur legibus suis Ecclesiasticis, et archiepiscopi, nec non episcopi nemine prohibente ea, quae ipsis incumbunt, peragunt; simi-

---

1) Actor. XX. 28. — 2) 2 Thess. II. 8. Ante verbum ἀποκτ. i intercisionem mutavi in mediam. — 3) Job. XLII. 12.

τὰ παρ' αὐτῶν ἀπαιτούμενα.

Ἔστι[1]) δ' ἐν πᾶσι τούτοις ἄκρα συμφωνία εἰς τὰ περὶ τὴν θρησκείαν, ὥστε τὴν εἰρήνην, ἣν ὁ κύριος δέδωκε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς — οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν,[2]) ἀλλ' ἄλλην εἰρήνην θείαν καὶ πνευματικὴν εἰς ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνέχουσαν καὶ συσφίγγουσαν τοὺς πιστοὺς — πάρεστιν ἰδεῖν ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀνθοῦσαν καὶ θάλλουσαν, εἴπερ ἀλλαχοῦ σέ που.

Καὶ μηδεὶς μοι λεγέτω· ὅπου ἐστὶ πολλὴ σοφία καὶ πολλὰ μαθήματα, ἐκεῖ καὶ πολλαὶ γνῶμαι· ὅπου δὲ ἀμάθεια, ἐκεῖ[3]) καὶ συμφωνία. Μηδεὶς τοῦτο οἰέσθω· ἢ ἀδικήσει ὡς ἀληθῶς τὴν ἀλήθειαν. Ἦν γὰρ καὶ παρὰ τοῖς ἁγίοις πατράσι πολλὴ σοφία καὶ πολλὰ μαθήματα· ἀλλ' οὐκ ἄν τις εὕροι δύο γοῦν τῶν ἁγίων πατέρων διαφωνοῦντας πρὸς ἀλλήλους.

Ἔστι δὲ πολλὴ ἀμάθεια καὶ βαρβαρότης παρὰ τοῖς νῦν Ἀρμενίοις καὶ Νεστοριανοῖς· ἀλλ' οὐδὲ μίαν συμφωνίαν οὐχ ὅπως πρὸς ἑκατέρους — τοῦτο γὰρ ἀδύνατον — ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἀλλήλους ἔνεστιν ἰδεῖν. Θᾶττον γὰρ ἂν τὰ ὡρολόγια συμφωνήσῃ ἢ ἐκεῖνοι ἐν ἑαυτοῖς· ὥστε τὴν καθ'

liter et presbyteri ea quae ab iis exiguntur praestant.

Est vero inter illos omnes summus in iis, quae religionem concernunt consensus; ut pacem, quam Dominus discipulis suis dedit (non quemadmodum mundus dat, sed aliam divinam et spiritualem pacem, quae ad fidei concordiam impellit cogitque fideles), in Ecclesia orientali, si uspiam alibi, vigentem ac florentem videre liceat.

Nemo vero mihi dicat: ubi magna est sapientia et multae disciplinae, ibi etiam sententiae multae, ubi vero inscitia, ibi quoque concordia. Nemo hoc existimet; alioqui certe veritatem violabit. Erant enim etiam sancti Patres sapientissimi atque eruditissimi, neque tamen quis propterea duos sanctorum Patrum inter se dissidentes inveniat.

Etenim magna est ignorantia et barbaries hodiernorum Armeniorum et Nestorianorum; sed tantum abest, ut ullam cum alterutris concordiam (hoc enim fieri non potest), ut ne inter ipsos quidem invicem (illam) videre liceat. Citius enim horologia, quam illi inter sese consenserint. Qua-

1) Ita autogr. per sigla sua indicat. Inepte edit. Ἔστ' δ' ἐν. — 2) Joann. XIV. 27. — 3) Edit. male scribit ἐκεί.

' ιρήνην καὶ συμφω-
ἐν πᾶσιν οὐκ ἔστιν
ν εἰπεῖν ἢ δωρεὰν
τοῦ παναγίου πνεύ-
ς.

τι δὲ καὶ ἰσότης με-
τῶν τεσσάρων Πα-
οχῶν, ὡς ἀληθῶς Χρι-
ικοῖς ποιμέσι προσή-
α. Οὐδεὶς γὰρ τού-
κατεπαίρεται τῶν ἄλ-
οὐδὲ καθόλου κεφαλὴ
καθολικῆς ἐκκλησίας
τις ἐκείνων καλεῖ-
οὐδέποτε [1]) γὰρ
σθη παρὰ τῇ καθολι-
κλησίᾳ ἄνθρωπον θνη-
καὶ μυρίαις ἁμαρτίαις
ν κεφαλὴν λέγεσθαι
κκλησίας. Ἐκεῖνος γὰρ
ωπος ὢν θανάτῳ ὑπό-
ι· ἐν ὅσῳ δὲ ἄλλος
θῇ εἰς διαδοχὴν ἐκεί-
ἀνάγκη ἐν τοσούτῳ
ἐκκλησίαν ἀκέφαλον
Ἀλλ' ὥσπερ σῶμα
κεφαλῆς οὐδ' ἐν ῥιπῇ [2])
στῆναι δυνατόν· οὕ-
ὴν ἐκκλησίαν δίχα τῆς
ηκούσης αὐτῇ κεφαλῆς
ι κἂν ἐν βραχεῖ ἀδύ-
ν.

ιγαροῦν ἀθανάτου κε-
ς χρεία τῇ ἐκκλησίᾳ,
άντοτε ζῶσα καὶ ἐνερ-
ῃ, καθάπερ καὶ ἡ κε-

ι τοιαύτης κεφαλῆς
ι ἡ ἐκκλησία, ἥτις ἐφ'
οῦ καθημένη καὶ μεν-
εθεωμένη δύναιτ' ἂν

propter illam pacem nostram atque in omnibus concordiam, nihil nisi sanctissimi Spiritus donum esse asserendum est.

Est et inter quatuor Patriarchas aequalitas, quae Christianos pastores quam maxime decet. Nullus enim horum prae caeteris extollitur; neque in universum quisquam eorum se dignum esse censet, qui Orientalis Ecclesiae caput appelletur. Nunquam enim in ecclesia catholica auditum fuit, hominem mortalem et quamplurimis obnoxium peccatis caput ecclesiae vocari. Ille enim, homo cum sit, morti subjectus est. Interea autem, dum alius ipsi successor eligatur, ecclesiam sine capite esse necesse est. Verum quemadmodum corpus sine capite ne momento quidem consistere potest; ita et ecclesia absque capite ipsi conveniente, tempore quamvis brevi, durare non potest.

Quapropter immortali capite opus est ecclesiae, ut quemadmodum caput, ipsa quoque semper vivat et valeat.

Indiget porro ecclesia tali capite, quod in sublimi constitutum et naturae quidem divinae particeps, omnia ob-

---

In unum conflavi quae in edit. duo sunt vocabula. — 2) Autogr. x ratione illorum temporum, quam nostrae consuetudini licet nodare.

τὰ πάντα ἐφορᾷν καὶ διευθύνειν πρὸς τὸ βέλτιον.

Ἔστι δὲ τοιαύτη κεφαλὴ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάντων, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογεῖται·[1]) ἧς κεφαλῆς ζώσης διὰ παντὸς συζῇ[2]) ταύτῃ καὶ ἡ ἐκκλησία, κυβερνωμένη καὶ διευθυνομένη[3]) ὑπὸ τοιαύτης ἀθανάτου καὶ τεθεωμένης κεφαλῆς καὶ οὐδένα τῶν πολεμίων φοβουμένη. Κἂν μυρία κακὰ ταύτῃ ἐπαναστaίη· πάντων αὕτη περιγίνεται δυνάμει τῆς ἑαυτῆς θείας κεφαλῆς.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες οἱ ἁγιώτατοι καὶ μακαριώτατοι τέσσαρες Πατριάρχαι τῆς καθ' ὅλου ἐκκλησίας, οἱ τῶν ἀποστόλων διάδοχοι καὶ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχοι οὐδένα θέλουσιν καθ' ὅλου κεφαλὴν ὀνομάζειν, ἀρκούμενοι τῇ ῥηθείσῃ τεθεωμένῃ καὶ παντοδυνάμῳ κεφαλῇ, τῇ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθημένῃ καὶ πάντα ἐποπτευούσῃ.

Αὐτοὶ δὲ ὁμοτίμως διάγουσι καθ' ἑαυτοὺς ἐν πᾶσι. Πλὴν γὰρ τῆς καθέδρας οὐδεμία τὶς ἄλλη διαφορά ἐστι μεταξὺ τούτων. Προκάθηται μὲν ὁ Κωνσταντινουπόλεως, παρ' ᾧ ὁ Ἀλεξανδρείας, εἶτα ὁ Ἀντιοχείας, οὗ ἐγγὺς ὁ Ἱεροσο-

servare atque ad meli
rigere queat.
Est vero hoc ecclesia
tholicae caput Dominu
sus Christus, qui om
caput est, ex quo t
corpus congruenter coag
tatur; quod caput cu
omne tempus vivat, e
quoque convivit ecclesi
immortali isto et dei
capite gubernata et di
nec quemquam inimic
exhorrescit, quamvis in
in eam insurgant mala,
omnia virtute divini c
sui illa superat.

Haec igitur cum s
quatuor sanctissimi et
tissimi universalis eccl
patriarchae, succes
Apostolorum et veritatis
pugnatores, neminem in
versum caput appellar
lunt, contenti capite
de quo antea dictum,
ficato et omnipotente,
ad dextram Patris s
rerumque omnium supre
habet inspectionem et
statem.

Ipsi autem per se om
in pari dignitate vivunt
que ullum praeter se
nem, inter illos discr
intercedit. Primo loc
det Constantinopolitanu
hoc proxime Alexandr
deinde Antiochenus,
quem Hierosolymitanus.

---

1) Ephes. IV. 15. — 2) Deest in autogr. et in edit. jot scriptum. — 3) Autograph. per scribendi lapsum δι' εὐθυνομ

λύμων· ὧν ἕκαστος ἱερουργῶν ἐν τῇ αὐτοῦ διοικήσει μνήμην ποιεῖται· παρὰ τῷ Θεῷ τῶν λοιπῶν τριῶν πάνυ εὐφήμως. Συνελθόντες δὲ εἰς ταὐτὸν ἀλλήλων τὰς χεῖρας ἀσπάζονται.

Μεγάλης δὲ τιμῆς ἀξιοῦνται οἱ λοιποὶ παρὰ τοῦ γνησίου, οὗ εἰς τὴν διοίκησιν συνῆλθον. Ἀρχιερατικὸν δέ τι ἐνεργῆσαι οὐ δύνανται ἄνευ τῆς τοῦ γνησίου προτροπῆς. Καὶ μέντοι προτρέπει καὶ παρακαλεῖ ὁ γνήσιος τὸν ξένον εἰς πᾶν ἀρχιερατικὸν ἔργον, ἐμφαίνων τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην. Ὁ δὲ καὶ ἀποδέχεται καὶ χάριν ὁμολογεῖ τῷ προτρέποντι.

Οὐ μόνον δ' ἐν ἄλλου Πατριάρχου διοικήσει κωλύονται οἱ λοιποὶ Πατριάρχαι ἀρχιερατικόν τι τελέσαι ἄνευ προτροπῆς τοῦ γνησίου, ἀλλὰ κἂν εἴς τινα τῶν ὑφ' αὐτὸν τελουσῶν διοικήσεων γένοιτό [1]) ποτε Πατριάρχης· οὐδὲν ἀρχιερατικὸν δύναται ἐνεργῆσαι, ἄκοντος τοῦ γνησίου. Ὁ δὲ γνήσιος πάντα μὲν δύναται, ἐὰν θέλῃ, παραχωρῆσαι τῷ Πατριάρχῃ πλὴν τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου.

Ἔστι [2]) δὲ οὗτος καθέδρα κτιστὴ ἐκ λίθων μαρμάρων ὄπισθεν τῆς ἁγίας τραπέζης — οὐκ ἐν πᾶσι τοῖς ναοῖς τῆς διοικήσεως,

libet horum, quando in dioecesi sua sacra celebrat, trium reliquorum honorificam plane apud Deum mentionem facit. In unum locum si quando conveniunt, manus sibi invicem osculantur.

Magno insuper honore afficiuntur caeteri a proprio ejus dioeceseos, in qua convenerunt. Archiepiscopale autem nihil, absque ordinarii suasu peragere queunt. Et vero ordinarius hospitem ad omne archiepiscopale opus invitat atque exhortatur, fraternam prae se ferens dilectionem. Ille autem recipit et benevolentiam invitandi pollicetur.

Caeteri enim Patriarchae non tantum prohibentur quidquam Archiepiscopale in alterius Patriarchae dioecesi absque ordinarii impulsu peragere: sed etiamsi in aliquam earum, quae sub ipso sunt, dioecesin aliquando perveniat Patriarcha, nullo tamen archiepiscopali munere, invito ordinario, fungi potest. Ordinarius autem omnia, si velit, concedere potest Patriarchae, excepto sancto isto, quem cum reliquis communem habet, throno.

Est vero hic cathedra e marmoribus pone mensam sacram constructa (non tamen in omnibus, sed in magnis dioeceseos templis

1) Autogr. γένονται. — 2) Idem ἔτι.

ἀλλ' ἐν τοῖς μεγάλοις — ἐφ' οὗ εἴωθεν ἀναβαίνειν ὁ γνήσιος ἀρχιερεὺς, καθ' ὃν χρόνον ἱερουργεῖται τὸ κυριακὸν δεῖπνον,[1] *κρατῶν τῇ δεξίᾳ τρεῖς κηροὺς ἡμμένους ἐν εἴδει τριγώνου τὰ ἀπτόμενα ἄκρα καὶ ὑμνῶν τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα, ψάλλων τε μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ τοῦτον τὸν ὕμνον· Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.*

Παρόντος οὖν τοῦ Πατριάρχου παρά τινι Ἀρχιεπισκόπῳ τῶν ὑφ' αὐτοῦ ἢ ἐπισκόπῳ καὶ παρακληθέντος[2] *ὑπὸ τοῦ γνησίου ἐφ' ἱερουργίᾳ τοῦ μυστηρίου, ἵν'*[3] *ὁ λαὸς ἴδῃ Πατριάρχην ἱερουργοῦντα· ὁ μὲν Πατριάρχης οὐ δύναται ἀναβῆναι ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου, ὅτι οὐκ ἔξεστιν αὐτῷ, ὁ δὲ γνήσιος οὐ θέλει αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸν Πατριάρχην. Ἵστανται οὖν ἄμφω κάτω ἱερουργοῦντες καὶ ψάλλοντες, καὶ οὕτω ἡ ἀμφοτέρων τιμὴ ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀναφέρεται τὸν ἄκρον καὶ μέγιστον ἀρχιερέα.*

Ὃν δέομαι καὶ ἱκετεύω, ἐπισκέψασθαι ἐν τάχει τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, ἣν τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐκτήσατο, καὶ μὴ βραδῦναι ἀπαλλάξαι ταύτην τῶν κατεχόντων

invenitur), in quam ordinarius summus sacerdos, quando coena dominica administratur, adscendere solet, dextra tenens candelas tres accensas, quarum imae partes forma triangulari consertae sunt; hymnis item celebrans sanctum et consubstantialem Trinitatem, et canens una cum iis, qui apud ipsum sunt, hunc hymnum: *Sancte Deus, sancte potens, sancte immortalis, miserere nostri.*

Cum itaque Patriarcha apud quempiam suorum Archiepiscoporum vel Episcoporum est, atque ab ordinario ad sacramenti celebrationem invitatur, ut populus Patriarcham sacris operantem videat; Patriarcha quidem sanctum thronum, cujus consors est, adscendere nequit, eo quod ipsi (hoc) concessum non sit: ordinarius vero prae reverentia erga Patriarcham detrectat. Quapropter dum sacrificant et canunt, ambo infra consistunt; atque ita amborum honor ad Christum summum et maximum principem sacerdotem refertur.

Quem precor et supplex oro, ut cito Ecclesiam suam respiciat, quam proprio sanguine acquisivit; et ne cunctetur liberare illam a miseriis, quibus detinetur, at-

1) Item ὁ *κυριακὸς δεῖπνος*, quod recte edit. correxit, quum cetera auctor graece sciat. Indicata est illa cathedra, quae et θρόνος dicitur, ab *Heineccio* in tabula operi saepe laudato inserta III. p. 126.— 2) [Edit. *παρεκληθέντος*, quod mutandum putavi. W.] — 3) Edit. *ἵνα.*

αρῶν, καταλῦσαι[1]) *τε αἱρέσεις καὶ τὰ σκάν-α πάντα ἐκ μέσου ποι-ι, συνάψαι εἰς ἓν τὰ ἰκορπισμένα ταύτης μέ-ἵνα πάντες ὁμοθυμαδὸν άσωμεν πατέρα καὶ ν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἰδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώ-τον, ἕνα σωτῆρα γινώ-ντες καὶ μίαν κεφαλὴν καθολικῆς ἐκκλησίας τες ἐπιστάμενοι, αὐτόν ιι, ὃν ἱκετεύω, τὸν κύ-ʼΙησοῦν Χριστὸν, τὸν τῆς ἁγίας τριάδος, τὸν ἰνθρωπον, τὸν καθολι-*[2]) *προφήτην, τὸν ἄκρον μέγιστον ἀρχιερέα, τὸν ον βασιλέα τῆς ἀορά-καὶ ὁρωμένης κτίσεως, ʽρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ προσκύνησις σὺν τῷ ρχῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύ-ι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς ς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἰν.*

ʼόξα τῇ ἁγίᾳ καὶ ὁμο-ίῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ ιιρέτῳ τριάδι πάντοτε καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς νας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

que haereses evertere et scandala omnia e medio tollere, membraque illius dispersa in unum conjungere, ut omnes unanimi consensu collaudemus Patrem Filiumque et Spiritum S., Trinitatem consubstantialem et inseparabilem; agnoscentes unum Servatorem, et omnes scientes unum esse Catholicae Ecclesiae caput; ipsum dico, quem supplex adoro, Dominum Jesum Christum, Sanctae Trinitatis unum, Deum et hominem, prophetam illum catholicum, summum et maximum Pontificem, solum invisibilis et visibilis creaturae regem, cui debetur omnis gloria, honor et adoratio, una cum Patre ipsius aeterno, et sanctissimo bono et vivificante ejus spiritu, nunc et semper atque in secula seculorum, Amen.

Gloria sit sanctae et consubstantiali et vivificae atque indivisibili Trinitati, undequaque nunc et semper et in secula seculorum, Amen.

---

1) Autogr. *καταλύσαι.* — 2) Autogr. *καλικὸν* ob scribendi festinem. Jam *Hornejus* inter perperam scripta retulit et recte, opinor, ıdavit. Ante illud *τὸν καθολ.* comma posui pro semicolo, quum ta inter se intime cohaereant.

Synodus Constantinopolitana anno 1672 habita.

Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Οὐκ ἀνάξιον εὐαγγελικῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπάξιον δήπουθεν θύραν ἀνοίγειν ἀεὶ διδασκαλίας τῷ κρούοντι, καὶ τῷ φιλοπευστοῦντι τὰς ἀπαντήσεις φιλεργεῖν ἐξ ἑτοίμου, τοὺς εἰληχότας θεόθεν ταύτης ἀντέχεσθαι· καὶ γὰρ ἑτοίμους ἑαυτοὺς ἔχειν ὑπὸ τοῦ ἀποστολικοῦ παρεσκευάσθημεν ἐπιτάγματος πρὸς ἀπολογίας παντὶ τῷ λόγον ἡμᾶς αἰτοῦντι, ταύτης ἕνεκεν, τὸ ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, καὶ τοῦτο ποιοῦντες μετὰ πραΰτητος ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει, ὡς ἐνετάχθημεν. Εἰ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οὔτε εἰπεῖν τί ἐσμεν ἱκανοὶ, οὔτε μὴν ἐννοῆσαι, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐξευρόντα πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ δεδωκότα Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ

Dionysius miseratione divina Archiepiscopus Constantinopoleos, seu novae Romae, et Patriarcha oecumenicus.

Evangelio haudquaquam indignum est regimine, immo vero dignissimum, ut, quibus illud divinitus commissum est doctrinae, januam pulsanti nunquam non aperiant, ac discendi cupidis operam promte ac libenter impendant. Etenim Apostolico excitamur mandato, ut paratos exhibeamus nos (ejus rei caussa) ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea, quae in nobis est, spe. Idque cum modestia et conscientia bona, juxta mandatum, quod accepimus: etiamsi non simus sufficientes aliquid ex nobis ipsi eloqui, immo neque cogitare. Sed ad eum, qui omnem adinvenit semitam scientiae, eamque ostendit Jacob puero suo et Israël dilecto suo, intendentes, ex

ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ
τείνοντες, ἐκ τῶν παρ'
οῦ, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ
ου αὐτοῦ, ἐν ᾧ οἱ θη-
ροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς
σεως, καὶ τοῦ παρα-
του πνεύματος τοῖς ὀρ-
ίξοις ἀποκαλυπτομένων
ηριωδῶν διδαγμάτων,
ἐνθαλαμευομένη περι-
εται ἡ εὐσέβεια, τὰς
λογίας πραγματευόμε-
πᾶσαν ἀλλοτρίαν ἀπο-
γειν μεμαθηκότες τῆς
κυρίου διδασκαλίας
ὴν καὶ ἔννοιαν. Ἐπεί-
οὖν καὶ τὰ νῦν οὐκ
ὅπως φιλοπραγμονεῖν
περί τινα τῶν καθ'
ς κινηθέντες, προυβά-
ο ἡμῖν ἐρωτήσεις ἐκ-
ιαστικῶν ὑποθέσεων
ιρισιν αἰτοῦντες, ὁπόσα
ιδὴ τὸν ἀριθμὸν μυστή-
πρεσβεύει ἡ πρὸς ἀνα-
ν καθ' ἡμᾶς καθολικὴ
ἀποστολικὴ ἐκκλησία.
οἷα περὶ τοῦ θείου
τηρίου τῆς εὐχαριστίας
νοῦμεν. Ἔτι περὶ τοῦ
ίσματος, εἰ ἀναγκαῖον
βρέφεσίν ἐστι δηλονό-
ὸ βάπτισμα. Καί τινων
μάτων περὶ αὐτὸ θεω-
ιένων. Περί τε τῆς ἀρ-
οσύνης, εἰ ἀναγκαία
άνει τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ
ἀρχιερεὺς θείᾳ νομο-
ᾳ τοῖς πρεσβυτέροις
τaται. Καὶ εἴπερ ἐν-
ως φέρονται ταῖς γρα-
οἱ ἀγαμίαν αἱρούμε-
ἄνδρες τε καὶ γυναῖ-
Καὶ ἐὰν ἡ καθολικὴ
Χριστοῦ ἐκκλησία ἔσε-

salutaribus documentis, in quibus quasi thalamo monens fixaque sede pietas circumfertur, quae per se ipsum, perque Filium ac verbum suum, *in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae, Coloss.* 2, 3, et per Spiritum Paracletum Fidelibus revelavit, responsiones adornamus, qui omnem quamcunque vocem, aut sententiam a Domini doctrina alienam noverimus devitare. Cum igitur nonnulli impraesentiarum ad accuratam quarundam, ex iis quae geruntur apud nos rerum inquisitionem, qua de caussa nescio, permoti, de dogmatibus Ecclesiasticis quaestiones ad nos detulerint, responsum utique flagitantes, quot nimirum Sacramenta admittat Catholica atque Apostolica nostra Orientalis Ecclesia, quidve de divino Eucharistiae sacramento sentiamus. Praeterea circa illuminationem, sive baptismum, sitne infantibus necessarius, ac nonnullas huc spectantes quaestiones, proposuerint. Item utrum necessarius in Ecclesia Episcopatus, caeterisque Sacerdotibus dispositione divina Pontifex sit praefectus. Item, utrum contrariam sacris Scripturis ducant vitam, qui ex utroque sexu caelibem degere. Item, num Catholica Christi Ecclesia perpetuo visibilis futura sit et infallibilis. Insuper et circa Sanctorum

ται ἀεὶ ὁρατὴ, καὶ ἀνεπισφαλής. Περί τε προσκυνήσεως τῶν ἁγίων, καὶ τῆς ἀναφορικῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως, καὶ περὶ διατατομένης νηστείας, καὶ ἀποχῆς τινῶν βρωμάτων. Καὶ περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων τῆς παλαιᾶς διαθήκης βιβλίων, Τωβίου, Ἰουδὴθ, Σοφίας, Ἐκκλησιαστοῦ, Βαροὺχ, καὶ Μακκαβαίων· εἴγε μέρος γραφῆς λογιζόμεθα ταῦτα, ἢ ὡς ἐθνικά τινα ἀποβάλλομεν.

Τοὔνεκεν οὐ θεμιτὸν ἔδοξεν ἡμῖν, τὰς ἐρωτήσεις αὐτῶν ὅλως παραδραμεῖν σιωπῇ, ἵνα μὴ σὺν ἄλλοις καὶ λόγον ἀμελείας ἀπαιτηθῶμεν, ἀλλὰ μικρᾶς τινος ἀπολογίας αὐτοσχεδίως τόγε νῦν αὐτὰς ἠξιώσαμεν, ἐν ἁπλουστάτῃ ἀληθείᾳ, καθ' ὅσον ἡμῖν ὁ πολλῆς γέμων τῆς ἀκαιρίας καιρὸς συνεχώρησε τὴν τῆς σιωπῆς κατηγορίαν ἀποφυγεῖν.

Μυστήρια μὲν οὖν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν πλουτοῦμεν. (τοῖς ἐρωτῶσί φαμεν) εὐαγῆ καὶ σεβάσμια ἐκ τῶν ἀρχῆθεν χρόνων, ἐξότου πρὸς ἡμᾶς κατηγγέλθη τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ἀληθῆ τὰ πάντα, καὶ ἀναγκαῖα τυγχάνοντα πρὸς τὴν τῶν πιστῶν σωτηρίαν.

Ὧν πρῶτον μέν ἐστι τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἐν ᾧ ἀφίεται τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, ἔτι καὶ τὰ κατ' ἐνέργειαν, ἐν ὅσοις καὶ ταῦτά

cultum, et relativam Imaginum adorationem. Item, circa jejunium, et indictam a quibusdam cibis abstinentiam. Item et circa nonnullos, quos in controversiam vocant, veteris Testamenti libros, scilicet Tobiae, Judith, Ecclesiastae, Baruch et Maccabaeorum; tales, inquam, utrum sacrae Scripturae partem existimemus, an velut profana quaedam et extranea rejiciamus, interrogavere.

Ea re haudquaquam aequum duximus hujusmodi quaestiones silentio penitus praeterire, ne a nobis neglectionis etiam, uti et aliorum ratio repetatur; sed aliqua brevi et inculta responsione illis facere satis in simplicissima veritate pro nunc voluimus, quantum nobis tempus minime opportunum permisit silentii incusationem devitare.

Interrogantibus itaque dicimus sancta ac veneranda septenaria numero esse apud nos Sacramenta, ex quo primum sacri Evangelii nobis lumen illuxit; singula quidem verissima, atque saluti fidelium perquam necessaria.

Primum est sanctum Baptisma, in quo peccatum originale deletur, nec non et actualia, quaecunque illa sint: per quod et spiritua-

ἐστι. Δι' οὗ πνευματικῶς ἀναγεννώμενοι, ὁδοιπόροι πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν αὖθις γινόμεθα.

liter regenerati, in viam vitae aeternae denuo introducimur.

Δεύτερον δὲ, τὸ τοῦ ἁγίου μύρου, ἐν ᾧ τὴν πνευματικὴν ἰσχὺν ἀναλαμβάνομεν, τοῦ δύνασθαι παῤῥησίᾳ κηρύττειν ὅπερ ἐν τῇ καρδίᾳ πιστεύομεν.

Secundum est sanctum Chrisma, in quo spirituali robore donamur, quo libere ac firmiter possimus ore promere quod corde credimus.

Τρίτον, τὸ τῆς ἁγίας μεταλήψεως, ἐν ᾧ πνευματικῶς τρεφόμενοι, συντηρούμεθά τε καὶ αὔξομεν ἐν τῇ κατὰ πνεῦμα ζωῇ.

Tertium est sanctae Communionis Sacramentum, in quo spiritualiter nutriti, in ea, quae secundum spiritum est vita conservamur ac proficimus.

Τέταρτον, τὸ τῆς μετανοίας, δι' οὗ τῶν κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτημάτων ἀφιεμένων, τὰ ἀγαθὰ αὖθις ἀναλαμβάνεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὰ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀπολωλότα.

Quartum, Poenitentia, per quam remissis homini actualibus peccatis, ea quibus per peccatum fuerat exspoliatus, bona restituuntur.

Πέμπτον, τὸ τοῦ γάμου, ὅπερ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου τρανῶς μυστήριον φαίνεται κηρυττόμενον.

Quintum est Matrimonium, quod aperte declarat Apostolus esse Sacramentum. Eph. 5, 32.

Ἕκτον, τὸ τῆς ἱερωσύνης νενομοθετημένον ὑπὸ Χριστοῦ, μεταδοτικὸν θείας Χάριτος, καὶ τελεστικὸν τῶν λοιπῶν μυστηρίων.

Sextum est Ordinis Sacramentum a Christo institutum, per quod divina gratia confertur, et Sacramenta caetera conficiuntur.

Ἕβδομον, τὸ Χρίσμα, τὸ παρ' ἡμῖν καὶ εὐχέλαιον, ὃ καὶ δίττον ἔχει τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ μὲν φέρειν πρὸς ἴασιν ψυχῆς, τό δε πρὸς ἴασιν σώματος.

Septimum est Unctio, quam vocamus εὐχέλαιον (hoc est, factam cum precibus unctionem). Hujus duplex effectus est, animae nimirum, corporisque sanatio.

Περὶ δὲ τοῦ φρικτοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας, πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἀδιστάκτως, ὅτι τὸ ζῶν σῶμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάρεστιν ἀοράτως, πραγματικῇ πα-

Circa tremendum vero Eucharistiae Sacramentum, firmiter credimus et confitemur corpus Domini nostri Jesu Christi vivum reali praesentia invisibiliter praesens esse in hoc Sacramento. Cum

ρουσίᾳ ἐν τῷ μυστηρίῳ. Ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν τὸν λειτουργοῦντα ἱερέα μετὰ τὰ κυριακὰ λογία, ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, τότε τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ παναγίου πνεύματος ὑπερφυῶς καὶ ἀῤῥήτως ὁ μὲν ἄρτος μεταποιεῖται εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἴδιον σῶμα τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ πραγματικῶς καὶ ἀληθῶς καὶ κυρίως, ὁ δὲ οἶνος εἰς τὸ ζωηρὸν αἷμα αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸν ὅλον τὸν Χριστὸν πιστεύομεν εἶναι τὸν προςφέροντα, καὶ προςφερόμενον, καὶ προςδεχόμενον, καὶ διαδιδόμενον ἁπαξάπασι, καὶ ὁλόκληρον ἀπαθῶς ἐσθιόμενον. Οἱ μέντοι ἀξίως μεταλαβόντες αὐτοῦ ζωοποιοῦνται, ἑνούμενοι αὐτῷ τῷ Χριστῷ· οἱ δὲ ἀναξίως, κατακρίνονται, καὶ εἰς ὄλεθρον ῥίπτουσιν ἑαυτούς.

enim Sacerdos celebrans post verba Dominica, haec dicit: Fac panem quidem hunc pretiosum corpus Christi tui; quod vero est in calice hoc, pretiosum sanguinem Christi tui, transmutans Spiritu tuo sancto; tunc supra omnem naturae modum et ineffabiliter, operante Spiritu sancto, panis quidem realiter, vere, ac proprie in ipsummet Christi Salvatoris corpus, vinum vero in sanguinem ejus vitalem transmutatur. Ipsumque totum credimus esse Christum, qui et offert et offertur, qui et suscipit et distribuitur omnibus, et integer a singulis impassibiliter manducatur. Porro quicunque ad hujus participationem digne accedunt, vitam inveniunt, quippe qui ipsimet Christo inserantur; qui autem indigne, judicium, in exitium suopte proruentes.

Ὅπερ μυστήριον, καὶ λατρεία ἐστὶ καὶ λέγεται. Καὶ θεοπρεπῶς ἐν αὐτῷ λατρεύεται τὸ τεθεωμένον σῶμα τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ θυσία προςφέρεται ὑπὲρ πάντων τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ζώντων καὶ κεκοιμημένων.

Idem vero Sacramentum Dei peculiaris cultus (latria) et est et appellatur, atque in eo cultu Deo competente Christi Salvatoris deificatum corpus adoratur, et pro fidelibus Christianis omnibus, tum vivis, tum defunctis, ceu hostia immolatur.

Περὶ δὲ τοῦ φωτίσματος, πιστεύομεν ὅτι πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς βρέφεσιν ἀναγκαιότατόν ἐστι τὸ βάπτισμα. Δι

Quod vero Baptismum attinet, ipsum omnibus ac singulis infantibus credimus omnino necessarium, per

οὗ σφραγῖδα λαμβάνουσι
τοῦ εἶναι δούλους Χριστοῦ,
καὶ ἀποταττόμενα τῷ σα-
τανᾷ δι' ἀναδόχου καὶ ἐγ-
γυητοῦ συντάσσονται τῷ
Χριστῷ, ἵνα καὶ τῆς προ-
πατορικῆς κηλῖδος καθα-
ρισθῶσι, καὶ τῶν παγίδων
τοῦ ἐχθροῦ ἀνώτερα δια-
τηρηθῶσι· θησαυρὸς γὰρ
ἀσφράγιστος, εὐεπιχείρη-
τος κλέπταις, καὶ πρόβα-
τον ἀσημείωτον ἀκινδύνως
ἐπιβουλεύεται, φησὶν ὁ μέ-
γας Βασίλειος· καὶ δεκτι-
κὰ τῆς μακαριότητος κα-
τασταθῶσιν. Ὁ γὰρ μὴ
ἀναγεννηθεὶς ἄνωθεν βα-
σιλείας οὐρανῶν ὅλως ἐστὶν
ἀνεπίδεκτος. Καίτοι μήπω
εἰς τὴν τῆς πίστεως προε-
χώρησαν ἕξιν, ἀλλ' οὖν
δικαιοῦνται χάριτι Θεοῦ
διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐκκλη-
σίας καὶ τῶν γενεῶν αὐ-
τῶν.

Περὶ δὲ τῶν ζητηθέντων
ἀμφὶ τὸ βάπτισμά, φαμεν,
ὅτι ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι
τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα
τελείως ἐξαλείφεται. Διό-
περ εἰ καί τινι συμβαίη
μετὰ ταῦτα τεθνάναι ἐν
ἀπιστίᾳ, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν
μὴ ἀξιωθῆναι τὸν τοιοῦ-
τον τῆς τοῦ προπατορικοῦ
ἁμαρτήματος ἐξαλείψεως
ἐν τῷ βαπτισθῆναι. Ὁμο-
λογοῦμεν δὲ, καὶ τὸν ἅπαξ
δικαιωθέντα, καὶ Θεοῦ γε-
γονότα υἱὸν, ἐνδέχεσθαι
τὸν τοιοῦτον μετὰ τὴν δι-
καίωσιν ἐκπεσεῖν τῆς χά-
ριτος δι' ἀπιστίαν, ἢ καὶ
θανατηφόρον ἁμαρτίαν

quem obsignantur sigillo,
quo in Christi servos co-
optantur, ac per suscepto-
rem, ceu fidejussorem sa-
tanae abrenunciantes, in
Christi sortem adsciscuntur,
ut detersa originali labe, ab
inimici laqueis deinceps con-
serventur expediti (thesau-
rum enim non sigillatum fa-
cile fures invadunt, et ovi
non obsignatae sine discri-
mine struuntur insidiae, in-
quit Basilius magnus), et
aeternae beatitudinis capa-
ces efficiantur. Nemo quippe
nisi desuper renatus ullo
modo adipisci potest regnum
coelorum. Etsi vero ad usque
fidei habitum nondum per-
venerint, Ecclesiae tamen,
nec non et parentum suo-
rum fide per gratiam Dei
justificantur.

Ad ea vero, quae circa
Baptismum quaesita sunt,
dicimus originale peccatum
in sancto lavacro penitus
deleri: ita ut nec asserere
liceat maculam originalem
in eo non fuisse per Bapti-
smum abstersam, quem post
ejus susceptionem contige-
rit in infidelitate decedere.
Eum porro qui semel justi-
ficatus Dei Filius effectus
est, ab justificationis gratia
per infidelitatem sive per
quodlibet aliud letale pec-
catum excidere posse, eo-
que satanae denuo manci-
pari, atque in sortem filio-
rum diaboli adscribi, con-

ἑτέραν, καὶ προσκληρωθῆναι τῷ σατανᾷ, καὶ γενέσθαι υἱὸν διαβόλου. Ἡ ἐργασία γὰρ τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλοτριοῖ τοῦ κυρίου, καὶ προσοικειοῖ τῷ διαβόλῳ, ὁ οὐρανοφάντωρ φησίν. Ἀνθ' ὧν κἂν τις ἅπαξ ἐδικαιώθη, ὅμως ἄδηλόν ἐστι αὐτῷ ἐὰν ἐν τῇ δικαιώσει διαμείνῃ ἕως τέλους, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ἧς εἴληχε διὰ τῆς δικαιώσεως, ἄδηλός ἐστιν ὁποῖον ἕξει τέλος· ἐνδέχεται γὰρ ἐκπεσεῖν, ὡς διείληπται, καὶ ἀποτυχεῖν τῆς μερίδος τῶν ἐκλεκτῶν. Ὅθεν ὁ μακάριος Πέτρος παρεγγυᾷ, διὰ τῶν ἐναρέτων ἔργων τὴν ἐκλογὴν ἐπιβεβαιοῦν. Μᾶλλον γάρ, φησιν, ἀδελφοί μου, σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι· εἶτ' ἐπάγει, ταῦτα γὰρ ποιοῦντες, οὐ μὴ πταίσητέ ποτε. Καὶ ὁ θεῖος Παῦλος προσεκτικωτέρους ποιῶν φησιν· ὥστε ὁ δοκῶν ἱστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ.

fitemur. (Peccati enim effectus est, hominem alienum a Deo constituere, et addictum diabolo, ait ille, qui de coelo loquitur.) Etsi autem justificationis gratiam quis semel acceperit, nescit tamen num in justitia usque in finem perseveraturus sit. Unde quem exitum habitura sit electio, quam per justificationem sortitus est, ignoratur. Potest enim excidere, ut dictum est, et electorum sorte frustrari. Unde et beatus Petrus adhortatur nos, *ut per bona opera certam faciamus electionem nostram: Magis*, inquit (2 Petr. 1, 10.), *satagite fratres mei, ut certam vestram vocationem et electionem faciatis.* Dein subdit: *Hoc enim facientes, non peccabitis aliquando.* Sed et divinus Paulus, quo Christianorum sollicitudini stimulos admoveat, ait (1 Cor. 10, 12.): *Itaque qui stat, videat, ne cadat.*

Τοῖς αὐτοῖς καὶ τὸ ἕτερον αὐτῶν λύεται ζήτημα. Ὅτι ὁ δικαιωθεὶς δηλόνοτι πρότερον, ἐὰν ὕστερον κατολισθήσῃ πορνείαις, μοιχείαις, ἀνδροφονίαις, καὶ τοῖς τούτοις παραπλησίοις, καὶ μὴ ἀνακαλέσῃ ἑαυτὸν διὰ τῆς μετανοίας, ἐκπίπτοι πάντως τῆς ἧς ἔτυχεν υἱοθεσίας, καὶ χάριτος, καὶ ἀποτυγχάνοι τῆς αἰωνίου

Ac per haec quidem alteri fit satis eorum quaestioni, scilicet hominem postquam justificatus est, in fornicationes, homicidia, adulteria, et alia id genus prolapsum, nisi se ipsum per poenitentiam revocaverit, ab adoptione et gratia quam acceperat penitus excidere, et vitam aeternam amittere:

Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς
ας, θάνατος.

δὲ τοῦ τὴν ἀρχιε-
ην ἀναγκαίαν εἶναι
λησίᾳ, φαμὲν, ὅτι
ἐκεῖνος ὁ μέγας ἀρ-
ἐν τοὺς οὐρανοὺς
θὼς, ἔθετ' ἐν τῇ
ίᾳ ποιμένας καὶ δι-
ους, καθά φησιν ὁ
λος, εἰς καταρτισμὸν
γίων καὶ οἰκοδομὴν
κλησιαστικοῦ σώμα-
σῳ τοίνυν ἀναγκαία
ἡ οἰκοδομὴ τοῦ σώ-
τῆς ἐκκλησίας, το-
ἀναγκαιοτέρα ἐστὶν
ιερωσύνη, δι' ἧς ἡ
μὴ καταρτίζεται. Καὶ
αι τὸν Χριστὸν ἀρ-
εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ
ξιν Μελχισεδὲχ, οὐκ
ἐνεργεῖται εἰς τὸν
, εἰ μὴ διὰ τῶν ἐξ
ἱερέων, ὧν μέσων
διηνεκῶς ἱερουργεῖ,
ρουργεῖται εἰς τοὺς
. Τῶν δὲ ἱερέων
καὶ τελεστὴς, οὐδεὶς
ἐκτὸς τοῦ ἀρχιερέως
αθὰ καὶ ὁ ἱερὸς Διο-
φησιν, ἀλλ' οὐδὲ
ἱερεὺς ἔσται, μὴ πρὸς
αρχικῶν τελειώσεων,
ὑπο κεκληρωμένων.
ὶ Τίτος, καὶ Τιμό-
πὸ τῶν ἀποστόλων
αίως ἀρχιεροσύνης
ησαν, ἵνα κατὰ πό-
ακόνους, καὶ πρεσβυ-
, καὶ τοὺς τῶν λοι-
τάξεων ὑπουργοὺς
είων καταστήσωσιν,
μπληρώσει τῆς ἐν τῇ

Stipendia enim peccati, mors. (Rom. 6, 23.)

Ad propositam vero de necessitate Episcopatus quaestionem, respondemus ipsum met Pontificem magnum, qui penetravit caelos, posuisse in Ecclesia Pastores et Doctores, ut ait Apostolus (Ephes. 4, 12.), *ad consummationem sanctorum, in aedificationem corporis Ecclesiastici.* Quam igitur necessaria est aedificatio Corporis Ecclesiastici, tanto magis necessarium esse Episcopatum, liquido demonstratur, per quem sacra hujusmodi aedificatio consummatur. Neque vero id quod scriptum est, Christum esse Pontificem in aeternum juxta ordinem Melchisedech, alia ratione quam per vicarios ejus Sacerdotes impletur, quorum ministerio jugiter ipse sacrificat et sacrificatur. Sacerdotes porro consecrare ita pontificiae dignitatis est, ut praeter Episcopum nemo hominum, ne Sacerdos quidem, id possit; quippe ex institutione functionum hierarchicarum ad id muneris minime deputatus. Quamobrem Titus et Timotheus ad Episcopalem dignitatem, ita persuadente necessitate, ab Apostolis fuere promoti, ut et ipsi Diaconos, Presbyteros, caeterorumque divinorum Ordinum Ministros per urbes constituerent; in sacrae dis-

Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἱερᾶς διακοσμήσεως.

positionis Ecclesiae Christi complementum.

Ἐκ τούτων συνάγεται καὶ τὸ ἕτερον ζήτημα, ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς νομοθεσίᾳ τοῖς ἱερεῦσιν ἐφίσταται. Οἵτινες ἐξ αὐτοῦ τῆς θείας χάριτος ἀξιοῦνται, καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν ὑφειμένης τελοῦσι τάξεως. Τὸ γὰρ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογούμενον, καὶ ὑποκείμενον αὐτῷ πάντως ἐστί.

Ex his etiam alia quaestio concluditur: nam et de jure Presbyteris praeest Episcopus, utpote qui divinam per eum gratiam consequuntur, atque in inferiori sub illo ordine sacra perficiunt. A majori enim benedicitur id, quod minus est, eique in omnibus submittitur.

Τοὺς γὰρ μὴ βουλομένους γάμοις προσομιλῆσαι, ἀλλ' αἱρουμένους ἐν παρθενίᾳ βιοτεύειν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, μηδόλως φαμὲν ἀντιτεταγμένως φέρεσθαι ταῖς ἁγίαις γραφαῖς· ἀλλὰ καὶ ἐνδοξοτέρους τοὺς στεφάνους παρὰ Θεοῦ κομιοῦσιν, ὡς κρείττονα τῆς σωτηρίας ὁδὸν ἐκλεξάμενοι. Ἐπεὶ ὁ μὲν ἐγγαμίζων καλῶς ποιεῖ. Ὁ δὲ μὴ ἐγγαμίζων κρεῖττον ποιεῖ, φησὶν ὁ ἀπόστολος. Καὶ γὰρ ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. Ὅθεν πολὺ κρεῖττόν ἐστι τὸ μεριμνᾷν τὰ τοῦ κυρίου, ἢ μεριμνᾷν τὰ τοῦ κόσμου, καὶ κρείττονας ἐπιμνηστεύσει τὰς ἀντιδόσεις.

Eorum autem, qui ex utroque sexu remisso nuptiis nuncio, castam virginum agere vitam proposuere, oppositum sacris Scripturis institutum adeo non asserimus, ut praestantiores apud Deum coronas sibi componere, ceu qui meliorem salutis viam inierint, contendamus. Ait enim Apostolus (1 Cor. 7, 38): *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit.* Qui enim sine uxore est, cogitat quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat uxori. Quapropter cogitare quae Domini sunt, quam quae mundi, longe praestantioris meriti est juxta ac retributionis.

Περὶ δὲ τῆς καθολικῆς τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, φαμὲν, ὅτι ἐστὶ μὲν ἀνεπισφαλὴς, οἷα ποδηγετουμένη ὑπὸ τῆς ἰδίας κεφαλῆς, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἡ αὐτοαλήθεια, καὶ διδα-

Circa Catholicam, sive Orthodoxam Ecclesiam, hanc quidem profitemur esse infallibilem, quoniam a Christo, qui veritas ipse est, ceu proprio capite dirigitur, et ab spiritu veritatis caelitus

σκομένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας. Ἀδύνατον οὖν παρὰ ταῦτα σφάλλεσθαι, διὸ καὶ στύλος, καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας τῷ ἀποστόλῳ ὠνομάσται. Ἔσεται δὲ καὶ ἀεὶ ὁρατὴ, διὰ τὸ μηδέποτε τοὺς ὀρθοδόξους ἐκλείπειν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἐπειδήπερ πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσονται, πάντες δ' ὅμως ἀλλαγήσονται, ὅπερ ὁ ἀπόστολος περὶ τῶν πιστῶν τὸν λόγον ποιούμενος εἴρηκε· δῆλον ἄρα ὅτι μέχρι τερμάτων αἰῶνος ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία τὸ ὁρατὸν ἔχειν οὐ διαλείψει τοῖς μέρεσι.

Προσκυνοῦμεν δὲ τοὺς ἁγίους, ὡς ὑπὲρ Χριστοῦ ἐναγωνισθέντας, καὶ μεσίτας αὐτοὺς Θεῷ προβαλλόμεθα, ὡς φίλους Θεοῦ, καὶ παῤῥησίαν πρὸς αὐτὸν κεκτημένους, δι' αὐτῶν τὴν πρὸς Θεοῦ βοήθειαν ἐξαιτούμενοι, ὅπερ τῆς ἁγίας γραφῆς πολλαχόθεν συνάγεται, ὡς ἔργον εὐσεβὲς, καὶ ἀναγκαῖον ἡμῖν βοήθημα. Τὸ δὲ λέγειν τινὰς, ὅτι τὸ προσκυνεῖν τὴν πανάχραντον θεοτόκον, κατ' ἀξίαν, ὡς ἐνδοξοτέραν τῶν ἀΰλων δυνάμεων, καὶ τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ τιμητικῶς, ἐλάττωσιν ποιεῖν τῆς τιμῆς τοῦ υἱοῦ, τοῦτο ματαιολογίαν οἰόμεθα. Διάφορος γὰρ ὁ τόπος τῆς προσκυνήσεως, καὶ οὐκ ἐλαττοῦται δι' αὐτοῦ ἡ τοῦ Χριστοῦ προσκύνησις καὶ τιμὴ, λατρευ-

eruditur. Istis itaque suffulta praesidiis, ut erret, fieri omnino non potest. Propterea veritatis columnam et firmamentum hanc Apostolus appellavit 1 Tim. 3, 15. Visibilis porro nunquam non est exitura, quoniam adusque consummationem saeculi fideles non deficient. Nam et de fidelibus loquens Apostolus 1 Cor. 15, 51, dixit omnes quidem immutatum iri, at non omnes mortem obituros. Itaque Ecclesiam Christi ad finem usque saeculi quibusdam ex partibus suis visibilem exituram, manifestum est.

Sanctis etiam ceu generosis Christi quondam athletis, cultum exhibemus, eosque tanquam Deo acceptissimos, liberoque ad sacrum ejus tribunal accessu gaudentes, divinae opitulationis implorandae mediatores adhibemus. Quod et ex plurimis Scripturae sacrae locis colligitur: quippe pietatis opus, et perquam necessarium nobis subsidium. Quod autem cultum qui Sanctis, sive etiam majorem illum qui merito prorsus immaculatae Deiparae, utpote caelestibus virtutibus praecellenti, exhibetur, Filii ejus honori detrahere nonnulli dictitant, ad fabulas revocamus. Diversus enim est venerationis hujusce modus, neque per hunc Christi honor et cultus, qui quidem

περὶ τῶν τοιούτων μήτε διασαλεύεσθαί πως ὑπὸ τῶν καθ' ὑμῶν καὶ ἀλλότρια ἐπιφημίζειν βουλομένων. Γέγραπται ἐν τῷ πατριαρχείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτει ,α χ' ο' β'. μηνὶ Ἰανουαρίῳ, Ἰνδικτιῶνος ι'.

† Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.
† Ὁ πρώην Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης Παΐσιος.
† Ὁ πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιος.
† Ὁ πρώην πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μεθόδιος.
† Ὁ Ἀλεξανδρείας Παΐσιος.
† Ὁ Ἡρακλείας Βαρθολομαῖος.
† Ὁ Κυζικοῦ Μητροφάνης.
† Ὁ Νικαίας Μεθόδιος.
† Ὁ Χαλκήδονος Ἱερεμίας.
† Ὁ Νεοκαισαρείας Καππαδοκείας Γρηγόριος.
† Ὁ Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος.
† Ὁ Φιλοπόλεως Γαβριήλ.
† Ὁ Πάρου Ἀνθίμιος.
† Ὁ Σεῤῥῶν Κύριλλος.
† Ὁ Ῥόδου Ἰοαχείμ.
† Ὁ Λακεδαίμονος Θεοδώριτος.
† Ὁ Δρύστου Μακάριος.
† Ὁ Σοφίας Μελέτιος.
† Ὁ Ἀθηνῶν Ἄνθυμος.
† Ὁ Λαρίσσης Ἰάκωβος.

nullus supersit deinceps de istis ambigendi locus, neque ab illis amplius agitentur, qui a professione nostra aliena nobis imponere moliuntur. Scriptum in Patriarchio Constantinopolitano, anno millesimo sexcentesimo septuagesimo secundo, mense Januario, indictione X.

† Dionysius miseratione divina Archiepiscopus Constantinopoleos, novae Romae, necnon et Patriarcha oecumenicus.
† Païsius antea Patriarcha Constantinopolitanus.
† Dionysius, antea Patriarcha Constantinopolitanus.
† Methodius, antea Patriarcha Constantinopolitanus.
† Païsius Alexandriae.
† Bartholomaeus Heracleae.
† Metrophanes Cyzici.
† Methodius Nicaeae.
† Jeremias Chalcedonis.
† Gregorius Neocaesareae Cappadociae.
† Neophytus Adrianopoleos.
† Gabriel Philopoleos.
† Anthimius Pari.
† Cyrillus Serrarum.
† Joachim Rhodi.
† Theodoretus Lacedaemonis.
† Macarius Drysti.
† Meletius Sophiae.
† Anthymus Athenarum.
† Jacobus Larissae.

† Ὁ Εὐρίπου Δανιήλ.
† Ὁ Κορίνθου Κάλλιστος.
† Ὁ Ναυπάκτου καὶ Ἄρθης Βαρθολομαῖος.
† Ὁ παλαιᾶς Πατρᾶς Δανιήλ.
† Ὁ Χριστιανουπόλεως Εὐγένιος.
† Ὁ Μελετίνης Ζώσιμος.
† Ὁ Κορκύρου Κορνήλιος.
† Ὁ Βαῤῥῆς Μητροφάνης.
† Ὁ Ἀγχιάλου Δανιήλ.
† Ὁ Ἀμασείας Γεράσιμος.
† Ὁ Θεσσαλονίκης Μελέτιος.
† Ὁ Βερέας Ἰοαχείμ.
† Ὁ Τραπεζοῦντος Ἰωάννης.
† Ὁ Μεσημβρίας Θεοφάνης.
† Ὁ Προϊλάβου Λαυρέντιος.
† Ὁ Βιδοίνης Δανιήλ.
† Ὁ Φιλίππων ς΄. Γερμάνος.
† Ὁ Θορνόβου Γεράσιμος.
† Ὁ Μαρωνῆς Ἀνανίας.
† Ὁ Λυτρίτζης Θεοδόσιος.
† Ὁ Διδυμοτείχου Γρηγόριος..
† . . . . . . Λουκρέτιος.
† Ὁ Ἄρνου Γεδεών.
† Ὁ Μηδείας Δανιήλ.
† Ὁ Μενοχώρου ς΄. Δαβίδ,

Συνετέθη τὸ παρὸν, καὶ ἐγράφη, διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ μεγάλου ῥήτορος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Ὃ καὶ κατεστρώθη ἀπαραλλάκτως ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας.

† Daniel Euripi.
† Callistus Corinthi.
† Bartholomaeus Naupacti et Arthae.
† Daniel Patrae veteris.
† Eugenius Christianopoleos.
† Zosimus Meletinae.
† Cornelius Corcyrae.
† Metrophanes Barrae.
† Daniel Anchiali.
† Gerasimus Amaseae.
† Meletius Thessalonicae.
† Joachim Bereae.
† Joannes Trapezuntis.
† Theophanes Mesembriae.
† Laurentius Proïlabi.
† Daniel Bidinae.
† GermanusPhilipporum etc.
† Gerasimus Tornovi.
† Ananias Maronae.
† Theodosius Lytrizae.
† Gregorius Didymotichi.
† Lucretius . . . . . .
† Gideon Arni.
† Daniel Medeae.
† David Menochori, etc.

Haec per me scripta sunt magnae Ecclesiae Rhetorem, et ita in sacro magnae Ecclesiae Christi Codice ad apicem exscripta.

Index
nominum et rerum memorabilium, quae hac Appendice continentur.

Emendanda

in Appendice librorum symbolicorum.

Pag. 12 b. lin. 10 leg. conservetur pro consenetur.
— — — 14 — tenuitatis pro tenuitalis.
— 17 a. — 13 — ἀλλοτρίας.
— 21 a. — 13 a f. — Τί pro Τέ.
— 28 a. — 1 — μο- pro μο
— 30 a. — 12 a f. — διαλῦσαι pro διαλύσαι.
— 37 — 13 — filio - paternitatem.
— 43 — 9 — οὖν pro ουν.
— 45. not. 2 uncis includenda et *W.* addendum.
— 50. not. 3 — — — — —
— 60. lin. 5 leg. ταύτην pro ταυτην.
— 62 — 15 — τούτους pro τούτοις.
— 67 — 10 — ἐκκλη-
— — — 13. — ἀγ-
— 70 — 3 — υἱός.
— 74 b. — 5 a f. — descendet pro adscendet.
— 77 a. — 8 — 1) pro 2).
— 85 a. — 23 — λόγου pro λόγον.
— 90 b. — 3 a f. — aeterna pro alterna.
— 95 a. — 17 a f. — ἠγάπησεν pro ἠγ.
— 98 a. — 8 punctum ante κἂν ejiciendum.
— 105 a. — 5 leg. Ἠσαΐας pro Ἡσ.
— 106 a. — 13 — πειρώμεθα pro πειρῶμ.
— 108 — 9 a f. — vidit pro videt.
— 121 — 3 — ἄρτῳ pro ἄρτω.
— 134 — 7 — voluit pro noluit.
— 143 b. — 19 — eligit ecclesia pro elegit.
— 148. n. 1 ἀειθαλλοῦς minus recte scripsit Kimmelius, quum p. 12 et n. 2 alteram formam receperit.
— 169 b. — 11 — Origenis pro Originis.
— 203 b. — 5 — cribraret pro cribaret.
— 205 a. — 15 — στυγερώτερον pro στυγηρ.
— 208 — 17 fortasse ἀλλαχόσε legendum.